

สมุโหวิโนทนี นาม วิภังควณณา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

อารมฺภกถา

จตุสจฺจทโส นาโถ จตุธา ฐมฺมสงฺคณิ
ปกาสยิตฺว สมฺพุทฺโธ ตสฺเสว สมฺนนฺตริ
อุเปโต พุทฺธมฺเมหิ อฏฺฐารสฺหิ นายโก
อฏฺฐารสนฺน ขนฺธาติ- วิภังฺกานํ วเสน ยํ
วิภังฺกํ เทสยิ สตฺถา ตสฺส สํวณฺณนากฺโกโม
อิทานิ ยสฺมา สมฺปตฺโต ตสฺมา ตสฺสตฺถวณฺณนํ
กริสฺสามิ วิคาหิตฺวา โปราณญฺจกถานยํ
สทฺฐมฺเม คารวํ กตฺวา ตํ สฺมณฺณ สฺมาหิตาติ ฯ

ปฺลยจฺกขณฺธา รุปกขณฺโธ เวทนากขณฺโธ สลฺยณากขณฺโธ
สงฺขารก ขนฺโธวิญฺญาณกขณฺโธติ อิํ วิภังฺกปกรณฺสฺส อาทิญฺเต
ขนฺธวิภังฺเก สุตฺตนฺตภาชนิยํ นาม ฯ

ตตฺถ ปฺลยจฺติ คณนปฺริจฺเจโท เตน น ตโต เหฏฺฐา
น อุทฺธนฺติ ทสฺเสติ ฯ ขนฺธาติ ปฺริจฺฉินฺนฐมฺมนิทฺสฺสนํ ฯ ตตฺถรายํ
ขนฺธสทฺโธ สมฺพุทฺเธสุ จานฺเสสุ นิปตฺติ (๑) ราสิมฺหิ कुณฺณ ปณฺณตฺติยํ
รฺพฺหิยนฺติ ฯ เสยฺยถาปี ภิกฺขเว มหาสมฺมทเท น สฺกฺริ อฺทกฺสฺส
๑. ม. ทิสฺสตี ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 2

ปมาณ คเหตุ เอตตกานี อุทกาพุกานีติ वा एतตकानि
อุทกาพุกสตันตี वा एततकानि อุทกาพुकสहसुसानीति वा
เอตตकानि อุทกาพुकสहसुसानीति वा ओजो असुखेयो
อปปเมโย มหาอุทกขุโนโรเตว สงขุ คจจตีติอาทิสู (๑) หิ
ราสีโต ขุโนโร นาม ๑ น หิ ปริตตกั อุทกั อุทกขุโนโรติ
วุจจติ พุกเมว วุจจติ ๑ ตถา น ปริตตกั रञ्ज(२) रचखुโน
น อปฺปมตตกา คาโว ควขุโนโร น อปฺปมตตกั पल्ल
พลขุโนโร น อปฺปมตตกั पुण्णं पुण्णखुโนโรติ वुज्जति १
พุกเมว หิ रञ्ज(१)रचखुโนโร พุกาว ควาทโย ควขุโนโร
พลขุโนโร पुण्णखुโนโรติ वुज्जनति १

สีลขุโนโร สมาริกขุโนโรติอาทิสู (๕) ปน कुण्डो ขุโนโร
นาม ๑ อทุทสา โข ภควา มหนุตี ทารุกขุโนโร คงกาย
นทียา โสเคน วุขุหมานนุติ (๖) เอตถ ปน (๖) ปณฺณตฺติโต ขุโนโร
นาม ๑ ยิ จิตฺตํ มโน มานสํ ๑เป๑ วิญญาณํ วิญญาณขุโนโรติอาทิสู (๗)
รุพฺหิตโต ขุโนโร นาม ๑ สุวามิธ ราสีโต อธิปฺเปโต ๑ อัย
หิ ขุนฺธภูโจ นาม ปิณฺฑภูโจ ปุณฺฑโต (๘) ฆญฺญโจ ราสญฺญโจ ๑
ตสฺมา ราสีลขุณา ขุนฺธาติ เวทิตพฺพา ๑ โภจฺจาสญฺญโจติปิ
๑. อญฺ. จตุกก. ๒๑/๕๑/๗๑ ๑ อญฺ. ปญฺจก. ๒๒/๔๕/๔๖-๗ ๑
อญฺ. ญกก. ๒๒/๓๐๘/๓๗๕ ๑ ๒. ม. ปริตตโก รโฆ ๑
๓. ม. รโฆ ๑ ๔. ที. ปา. ๑๑/๒๕๒/๒๕๑ ๑
๕. ตี. สฟา. ๑๘/๓๒๒/๒๒๓ ๑ ๖. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑
๗. อภิ. ตี. ๓๔/๓๒/๑ ๑ ๘. ม. ปุคฺคญฺโจ ๑

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิทเทโส หน้า 3

วตฺตํ วมุฏฺฐิตํ โลกสุมี หิ อธิ คเหตุวา โจทียมานา
ทฺวิหิ ขนฺธเหหิ ทสฺสาม ตีหิ ขนฺธเหหิ ทสฺสามาติ วทนฺติ ฯ อิติ
โกฏฺฐาสลกฺขณา ขนฺธชาติปี วตฺตํ วมุฏฺฐิตํ เอวมตฺถ รุปกฺขนฺโธติ
รูปปราสี รูปโกฏฺฐาโส ฯ

เวทนากฺขนฺโธติ เวทนาราสี เวทนาโกฏฺฐาโสติ อิมินา
นเยน สลฺลวากฺขนฺธาทีนํ อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ

เอตฺตาวตฺตา สมฺมาสมฺพุทฺโธ ยวายํ จตฺตารโ จ มหาภูตฺตา
จตฺตุนฺนยจ มหาภูตฺตานํ อฺปาทาจรูปนฺติ(๑) อตีตนาคตปจฺจุปฺนนาทีสุ
เอกาทสฺสุ โอกาสฺสุ วิภคฺโต ปญฺจวิสฺติ รูปโกฏฺฐาสาติ จ
นฺนฺนวุติ รูปโกฏฺฐาสาติ จ เอวมฺปเกโท รูปปราสี ตํ สพฺพํ
ปรีปญฺจทิตฺวา (๒) รุปกฺขนฺโธ นามาติ ทสฺเสติ ฯ(๓)

โย ปนํยํ สุขาเวทนา ทุกฺขา เวทนา อทุกฺขมฺสุขา
เวทนาติ(๔) เตสุเยว เอกาทสฺสุ โอกาสฺสุ วิภคฺโต จตฺตุมิก-
เวทนาราสี ตํ สพฺพํ ปรีปญฺจทิตฺวา เวทนากฺขนฺโธ นามาติ
ทสฺเสติ ฯ โย จายํ จกฺขุสมฺผลฺสฺสา สลฺลวฯเปฯ มโน-
สมฺผลฺสฺสา สลฺลวติ(๕) เตสุเยว เอกาทสฺสุ โอกาสฺสุ วิภคฺโต

- # ๑. สํ. นี. ๑๖/๑๔/๔ ฯ สํ. ข. ๑๗/๑๑๕/๗๖ ฯ
- # ๒. ม. ปรีปญฺจเทตฺวา ฯ เอวมฺปรีปี ฯ ๓. ม. ทสฺเสติ ฯ
- # เอวมฺปรีปี ฯ ๔. สํ. สฟา. ๑๘/๓๕๕, ๓๘๘ ข, ๓๘๕, ๓๕๑,
- # ๔๐๓, ๔๐๔, ๔๓๒, ๔๓๕, ๔๔๑, ๔๔๒, ๔๔๕, ๕๐๓/
- # ๒๕๔, ๒๖๖, ๒๖๘, ๒๗๔, ๒๘๗, ๒๘๘, ๒๘๙, ๒๙๐,
- # ๒๙๐, ๓๑๔ ฯ สํ. มหา. ๑๕/๘๔/๒๖ ฯ สํ. นี. ๑๖/๑๑๒/๖๓ ฯ
- # ๕. อภิ. วิ. ๓๕/๕๔/๓๒ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 4

จตุฏุมภิกสญญาราสี ตั สพพั ปริปิณฺฑิตฺตฺวา สญญากุขนุโธ
นามาติ ทสฺเสติ ฯ

โย จายั จกฺขุสมฺผลฺสชา เจตนา ฯเปฯ มโนสมฺผลฺสชา
เจตนาติ(๑) เตสฺสเยว เอกาทสฺสุ โอกาเสสฺสุ วิภตฺโต จตุฏุมภิก-
เจตนาติ ตั สพพั ปริปิณฺฑิตฺตฺวา สงฺขารกุขนุโธ นามาติ
ทสฺเสติ ฯ

โย จายั จกฺขุวิญญานั โสตฺวิญญานั ฆานวิญญานั
ชีวหาวิญญานั กายวิญญานั มโนธาตฺ มโนวิญญานธาคฺคฺติ(๒)
เตสฺสเยว เอกาทสฺสุ โอกาเสสฺสุ วิภตฺโต จตุฏุมภิกจิตฺตราสี ตั
สพพั ปริปิณฺฑิตฺตฺวา วิญญานกุขนุโธ นามาติ ทสฺเสติ ฯ

อปีเจตฺถ สพพมฺปิ จตฺตสมฺภูจฺจานิกั รูปั รูปกุขนุโธ
กามาจรอภฺจกฺกสฺสจิตฺตาทิหิ เอญฺจนนฺวติยา จิตฺเตหิ สห ชาตา
เวทนา เวทนากุขนุโธ สญญา สญญากุขนุโธ ผสฺสาทโย ฐมฺมา
สงฺขารกุขนุโธ เอญฺจนนฺวติ จิตฺตานิ วิญญานกุขนุโธติ เอวปี
ปฺลยฺจสฺ ขนฺนเรสฺ ฐมฺมปฺริจฺเจโท เวทิตฺพุโป ฯ

อิทานิ เต รูปกุขนุธาตโย วิภชิตฺตฺวา ทสฺเสตฺถ ตตฺถ
กตโม รูปกุขนุโธติอาทิมาห ฯ

ตตฺถ ตตฺถาติ เตสฺ ปฺลยฺจสฺ ขนฺนเรสฺ ฯ

กตโมติ กเถตฺถกมฺยตาปฺจฺจนา ฯ

๑. อภิ. วิ. ๓๕/๒๑/๑๐ ฯ ๒. อภิ. วิ. ๓๕/๓๔/๕๘ ฯ

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิทเทโส หน้า 5

รูปกฺขณฺโชติ ปุจฺฉิตฺตมฺมณิทสฺสนํ ฯ อิทานิ นํ วิภังฺกนฺโต
 ยํ กิณฺจจิ รูปนฺตฺตอาทิมานํ ฯ
 ตตฺถ ยงฺกิณฺจจิติ อนนฺวเสสฺสปรียาทานํ ฯ
 รูปนฺตฺตํ อติปฺปสงฺกนฺนิยมนํ ฯ เอวํ ปททฺวเยนาปี รูปสฺส
 อนนฺวเสสฺสปรียุคฺโค กโต โหติ ฯ
 ตตฺถ เกนญฺเจน รูปนฺตฺตํ รูปปฺนญฺเจน รูปํ ฯ วุตฺตตฺถเหตฺติ
 ภควตา กิณฺจ กิกฺขเว รูปํ วเทถ รูปปฺตฺติติ โข กิกฺขเว
 ตสฺมา รูปนฺตฺตํ วุจฺจติ ฯ เกน รูปปฺตฺติ สึเตนปี รูปปฺตฺติ
 อุณฺเหรนปี รูปปฺตฺติ ชิฆฺจฉายปี รูปปฺตฺติ ปิปาสาเยปี รูปปฺตฺติ
 ทํสมกสฺวาตตปฺปสิริสฺสพสมฺพเสนปี รูปปฺตฺติ ฯ รูปปฺตฺติติ โข กิกฺขเว
 ตสฺมา รูปนฺตฺตํ วุจฺจติติ ฯ(๑)
 ตตฺถ กิณฺติ การณฺปุจฺฉา เกน การณฺน รูปํ วเทถ
 เกน การณฺน รูปํ นามาทิ อตฺถโธ ฯ รูปปฺตฺติติ เอตฺถ
 อิตฺติติ การณฺทเทโส ยสฺมา รูปปฺตฺติ ตสฺมา รูปนฺตฺตํ วุจฺจติติ
 อตฺถโธ ฯ รูปปฺตฺติติ จ กุรูปฺตฺติ ฆญฺชิตฺติ ปิพฺยติ กิษฺชติติ
 อตฺถโธ ฯ เอวํ อิมินา เอตฺตเกน จาเนน รูปปฺนญฺเจน รูปํ
 วุตฺตํ ฯ รูปปฺนตฺกฺขณฺน รูปนฺตฺตปี วตฺตํ วญฺญติ ฯ รูปปฺนตฺกฺขณฺ
 หิ เอตํ ฯ
 สึเตนปี รูปปฺตฺติอาทิสฺส ปน สึเตน ตาว รูปปฺนํ
 # ๑. ส. ข. ๑๗/๑๕๕/๑๐๕ ฯ

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้ 6

โลกนุตริกนริเย ปากฎุ่ ๑ ตินณึ ตินณึ หิ จกุกวาพานั
อนุตเร เอเกโก โลกนุตริกนริโย นาม โหติ อฏฺฐโยชน-
สทสุสปรปมาโณ ยสฺส เนว हेฏฐา ปจวิ อตฺถิน อปรि
จนุทิมสุริยทีปมณโอาโโลก ๑ นิจนุทธกาโร ๑ ตตฺถ นินุพตฺตสตาณัน
ติคาวุโต อตฺตภาโว โหติ ๑ เต วคฺคฺคิโย วิย ปพฺพตปาเท
ทีฆปฏฺฐเลหิ นเขหิ ลคฺคิอุวา อวิสิรา โอลมพฺพนฺติ ๑

ยथा สสปรปนฺตา อลฺลณมลฺลยสฺส หตฺถปาสกตา โหนฺติ
อถ ภกฺโข โน ลทฺโธติ มลฺลยมาณา ตตฺถ พยวภา
วิปริวตฺติอุวา โลกสนฺถารเก อุตฺเท ปตฺนฺติ ๑ สีสวาเต ปหรนฺเต (๑)
วิกุกมธกฺผลานิ วิย นิชฺชิตฺวา อุตฺเท ปตฺนฺติ ๑ ปติตมตฺตาว
อจนุตฺตาเรณ สีสตฺเทเกณ นิหนฺจมนฺนหารุํสอฏฺฐิหิ กิษฺชมานเห
ตตฺตเตเล ปติตปิฏฺฐปีณฺที วิย ปฏฺฐปฏฺฐายมาणा วิลियนฺติ ๑ เอวั
สีเตน รูปฺปนัน โลกนุตริกนริเย ปากฎุ่ ๑ มหีสกรฎฺฐาทิสฺปิ
หิมปาดีสิตเลสฺ ปเทเสสฺ เอตัง ปากฎฺฐเมว ๑ ตตฺถ หิ สตฺตา
สีเตน กิณฺนจฺฉินฺนสรีรา ชีวิตกฺขยมฺปิ ปาปฺณนฺติ ๑

อุณฺเหน รูปฺปนัน อวิจิมหานริเย ปากฎุ่ ๑ ตตฺถ หิ ตตฺตตาย
โลหปจฺวิยา นินุชฺชาเปตฺวา ปญฺจวิธพฺพนฺนาทิกเรณกาเล สตฺตา
มหาทุกฺขัน อนุกวานฺติ ๑

ชิฆจฺฉาย รูปฺปนัน ปิตฺติวิสเย เจว ทพฺพิภิกฺษกาเล จ

๑. ม. ปหรนฺเตปี วิกุกมธกฺผลานิ ๑

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิทเทโส หน้า 7

ปากฎุ ๗ ปิตติวิสยสุมี หิ สตุตา เทว ตีณิ พุทฺธนฺตรานิ
กิลฺยจิตฺเตว อามิสฺส หตฺถเนน คเหตุวา มุเข ปกฺขิปนฺตนา นาม
น โหนฺติ ๗ อนุโตอุทฺธโร อาทิตฺตสุตฺตสิรฺรูกฺโข วีย โหติ ๗
พุทฺธิกฺขกาเล(๑)กณฺธิกมตฺตมฺปิ อลภิตฺวา มรณปฺปตฺตนาํ ปมาณํ
นาม นตฺถิ ๗

ปีปาสาเย รุปฺปนํ กาลกณฺธิกาทีสุ ปากฎุ ๗ ตตฺถ หิ
สตุตา เทว ตีณิ พุทฺธนฺตรานิ หทยเตมนมตฺตํ วา
ชิวฺหาเตมนมตฺตํ วา อุทกพิณฺฑุ ลทฺฐุ น สกฺโกนฺติ ๗ ปานีเย
ปีวิสุตฺตมาตี นทีกตฺตนาํ (๒) นทีวาลีกาตลํ(๓)สมฺปชฺชตี ๗ มหาสมฺมุทฺทํ
ปกฺขนฺตนาณมฺปิ สมฺมุทฺโท(๔) ปีฎฺฐิจปีปาสาณเ โหติ ๗ เต สุตฺตสนฺตนา
พลวทุกฺขปีพิตา วิจฺรนฺติ ๗

เอโก กิร กาลกณฺธิกอสฺสุโร ปีปาสํ อธิวาเสตฺถุ อสกฺโกนฺโต
โยชนกมฺภีรวิตฺถารํ มหาคฺจลํ โอตฺริ ๗ ตสฺส คตฺตคตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
นิชฺชตี ฐโม อุกฺกจฺจนฺตี ตตฺเต ปีฎฺฐิจปีปาสาณเ จงฺกมฺนกาโล
วีย โหติ ๗ ตสฺส อุทกสทฺทํ สุตฺตวา อิตฺโต จิตฺโต จ วิจฺรนฺตสฺเสว
รตฺติ วิภายี ๗ อถ นํ ปาโตว ภิภฺขจาโร คจฺจนฺตนา
ตีสมตฺตนา ปิณฺฑปาทจาริกา ภิภฺขู ทิสฺวา โโก นาม ตฺวํ
สปฺปฺปฺริสชาติ ปุจฺฉิสฺสุ ๗ เปโตสฺสมิ(๕) ฆนฺเตตี ๗ กิ ปฺริเยสสีตี ๗

๑. ม. พุทฺธิกฺกเข ๗ ๒. ม. นที กตฺตนาณมฺปิ ๗

๓. ม. นที วาลีกาตลํ ๗ ๔. ม. มหาสมฺมุทฺโท ๗

๕. ม. ปโตหสมฺมิ ๗

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 8

ปานีย ฆนเตติ ฯ อัย คงคา ปริปัญณา กิ ตวั น
ปสฺสตีติ ฯ น อุปกปฺปติ ฆนเตติ ฯ เตนหิ คงคาปิฏฺเฐปี(๑) นิปชช
มุเข เต ปานีย อาสินฺจิสฺสามาติ ฯ โส วาสิกปฺปฺลีนเ อุตฺตานิ
นิปชชิตฺติ ฯ ภิกฺขุ ตีสมตฺเตเต ปตฺเตเต นีหริตฺวา อุกกั อหริตฺวา
อหริตฺวา ตสฺส มุเข อาสินฺจิสฺสุ ฯ เตลลํ ตถา กโรนฺตานิเยว
เวลา อุปกฏฺฐา ชาตา ฯ ตโต ภิกฺขาจารกาโล อมฺหากั
สปฺปฺริส กจฺจิ เต อสฺสาสมตฺตา(๒) ลทฺฐาติ อากฺขุ ฯ เปโต
สเจ เม ฆนเต ตีสมตฺตานิ อຍ္ယานิ ตีสมตฺเตหิ ปตฺเตหิ
อาสิตฺตอฺทกโก อทฺมปสฺตมตฺตมฺปิ ปฺรคฺลคฺคํ เปตตฺตภาวโต โมกฺโข
มา โหตฺติ อากฺขุ ฯ เอวํ ปิปาสาช รุปฺปนํ ปิตฺติวิสเย
ปากฺกั ฯ

ทำสาทิหิ สมฺพสฺเสหิ (๓) รุปฺปนํ ทำสมกฺขิกาทิพฺพหุเลสุ(๔) ปเทเสสุ
ปากฺกั ฯ เอตฺถ จ ทำสาคิ ปิงฺคฺลมกฺขิกา ฯ มกฺสาคิ มกฺสาว ฯ

วาทาคิ กุจฺฉิวาตปิฏฺฐิจิวาตาทิวเสน เวทิตพฺพา ฯ สรฺริสฺสุมี
หิ วาตโรโค อุปฺปชฺชิตฺวา หตฺถปาทปิฏฺฐิจิอาทินิ ฆินฺนฺทติ กานฺณ
กโรติ ชุชฺชํ กโรติ ปิจฺสปฺปํ กโรติ ฯ

อาตโปติ สฺริยาคโป ฯ เตน รุปฺปนํ มรฺกนฺตาราทิสฺสุ
ปากฺกั ฯ

๑. ม. คงคาปิฏฺเฐ ฯ ๒. ม. อสฺสาสมตฺตา ฯ ๓. ม. อัย ปาโง นตฺถิ ฯ

๔. ม. ทำสมกฺขิกาทิสมฺพหุเลสุ ฯ

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิทเทโส หน้า 9

เอกา กิร อิตฺถิ มรฺกนฺตารเ รตฺตี สตฺถโต โอิหีนา
ทิวา สุริเย อุกฺคจฺจนฺเต วาฬิกาย ตปฺมานาย ปาเท จเปตฺติ
อสกฺโกณฺตี สีสโต ปจฺฉิ โอตารตฺวา อกฺกมิ ฯ กเมน ปจฺฉนฺนินา
อฺนฺนหาภิตตฺตตาย จาตฺถุ อสกฺโกณฺตี ตสฺสา อฺปฺริ สากฺกํ จเปตฺวา
อกฺกมิ ฯ ตสฺมิมีปฺปิ สนฺตตฺเต องฺเกน คหิตํ ปฺตฺตํ อโธมฺขํ
นิปฺชฺชาเปตฺวา กนฺทนต์ํ กนฺทนต์ํ อกฺกมิตฺวา เตน สทฺธิ
ตสฺมีเยว จาเน อฺนฺนหาภิตตฺตา กาลมกาสิ ฯ

สิริสฺปาติ เยเกจิ ทีฆชาติกา สตฺตา(๑) สรฺนฺตา
คจฺจนฺติ เตสํ สมฺพสฺเสน รฺูปปฺนํ อาสิวิสทฺฐจฺกาลาทินํ(๒)วเสน
เวทิตพฺพํ ฯ

อิทานิ ยงฺกิลฺลิจิ รฺูปนฺติ ปเทน สงฺกหิตํ ปญฺจวิสตี-
โกฏฺฐจาสนฺนวุตฺติโกฏฺฐจาสปฺปะเกทํ สพฺพมฺปิ รฺูปํ อตีตาทีโกฏฺฐจาสฺส
ปฺกฺขิปิตฺวา ทสฺเสตฺถุ อตีตนาถตปฺจฺจปฺนฺนฺนฺติ อาห ฯ ตโต
ปฺริ ตเทว อชฺฉตฺตทฺฐาทิสฺสุ จตฺตฺส ทฺเกสฺสุ ปฺกฺขิปิตฺวา ทสฺเสตฺถุ
อชฺฉตฺตํ วา พหิทฺฐา วาติอาที วุตฺตํ ฯ ตโต ปฺริ สพฺพมฺเปตฺติ
เอกาทสฺสุ ปเทสฺสุ ปฺริยาทียิตฺวา ทสฺสิตํ รฺูปํ เอกโต ปิณฺฑํ
กตฺวา ทสฺเสตฺถุ ตเทกชฺฉนฺนฺติอาที วุตฺตํ ฯ

ตตฺถ ตเทกชฺฉนฺนฺติ ตํ เอกชฺฉํ ฯ

อภิสฺสญฺญหิตฺวาติ อภิสฺสฺหริตฺวา ฯ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. อาสิวิสทฺฐจฺกาลาทินํ ฯ

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 10

อภิสงฺขิปิตฺวาติ สงฺเขปํ กตฺวา ฯ อิทํ วุคฺคํ โหติ
สพฺพมฺเบตฺติ วุคฺคปฺปการํ รูปํ รูปฺปนลกฺขณสงฺขาเต เอกวิธภาเว
ปน(๑) เอกราสี(๒)กตฺวา รูปฺกฺขนฺโร นามาทิ วุจฺจตีติ ฯ เอเตน
สพฺพมฺปิ รูปํ รูปฺปนลกฺขณเ ราสีภาวฺปคมเนน รูปฺกฺขนฺโรติ
ทสฺสตีติ โหติ ฯ น หิ รูปฺโต อญฺโณ รูปฺกฺขนฺโร นาม
อตุลฺลิ ฯ ยถา จ รูปํ เอวํ เวทนาทโยปี เวทยิตลกฺขณาทีสุ
ราสีภาวฺปคมเนน ฯ น หิ เวทนาทีหิ อญฺเณ เวทนา กฺขนฺรธาทโย
นาม อตุลฺลิ ฯ

อิทานิ เอเกกสฺมี โโอกาเส ปกฺขิตฺตรูปํ วิสฺสุ วิสฺสุ ภาเซตฺวา
ทสฺเสนฺโต ตตฺถ กตฺมํ รูปํ อตีตฺนฺติอาทิมาย ฯ

ตตฺถ ตตฺถาติ เอกาทสฺสุ โโอกาเสสุ ปกฺขิปิตฺวา
จปีตฺมาติกาย ภูมฺมํ ฯ อิทํ วุคฺคํ โหติ อตีตฺนาท-
ปจฺจุปฺปนฺนฺติอาทินา นเยน จปีตฺาย มาติกาย ยํ อตีตํ
รูปฺนฺติ วุคฺคํ ฯ ตํ กตฺมฺนฺติ ฯ อิมินา อฺปาเยน สพฺพปฺจฺจาสฺ
อตุลฺโถ เวทิตฺพุโพ ฯ

อตีตํ นินฺรุทฺชนฺติอาทีนํ ปทานิ นิกฺเขปกณฺฑสฺส อตีตฺตฺติก-
ภาชนียวณฺณนาย วุคฺคตาเนว ฯ

จตุตาโร จ มหาภูตาทิ อิทํ อตีตฺนฺติ วุคฺคฺรูปฺสฺส
สภาวทสฺสนํ ฯ ยถา เจตฺถ เอวํ สพฺพตฺถ [๓] ฯ อิมินา อิทํ
๑. ม. อัย ปาโจ นตุลฺลิ ฯ ๒. ม. ปญฺญาเย ราสี ฯ
๓. ม. เอเตถฺนฺตฺเร อตุลฺโถ เวทิตฺพุโพติ ทิสฺสตีติ ฯ

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิทเทโส หน้า 11

ทสฺเสติ อตีตํ รูปมฺปิ ภูตานิ เจว ภูตานิ อุปาทาย นิพฺพตฺตญจ(๑)
อนาคตมฺปิ ๗เป๗ ทูรสนฺตีกมฺปิ ๗ น หิ ภูเตหิ เจว ภูตานิ
อุปาทาย ปวตฺตรูปโต จ อณฺณํ รูปํ นาม อคฺคิตี ๗

อปโร นโย อตีตํเสน สงฺกहितนฺติ อตีตโกฏฺฐาเสเนว
สงฺกहितํ เอตฺถเวว กณฺณํ กตํ(๒) ๗ กิณฺติ จตฺตารโ จ มหาภูตา
จตฺตุนฺนํ จ มหาภูตานิ อุปาทายรูปนฺติ ๗ เอวํ สพฺพตฺถ
อคฺคโถ เวทิตพฺโพ ๗ อนาคตปจฺจุปฺปนฺนนิทฺเทสปทานิปี เหฏฺฐา
วตฺตตฺตถาเนว ๗

อิทํ ปน อตีตानาคตปจฺจุปฺปนฺนํ นาม สุตฺตนฺต-
ปริยายโต อภิธมฺมนิทฺเทสโตติ ทฺวิธํ ๗ ตํ สุตฺตนฺตปริยาเย
ภเวน ปริจฺฉินฺนํ ๗ ปฏฺฐิสนฺธิโต หิ ปฏฺฐาย อตีตภเวสุ
นิพฺพตฺตรูปํ อนนฺตรภเว วา นิพฺพตฺตรูปํ(๓) โหตุ กปฺปโกฏฺฐิ-
สตสทสฺสมตฺถเก วา สพฺพํ อตีตเมว นาม ๗ จุตฺติโต ปฏฺฐาย
อนาคตภเวสุ นิพฺพตฺตนกรูปํ อนนฺตรภเว วา นิพฺพตฺตรูปํ(๓) โหตุ
กปฺปโกฏฺฐิสตสทสฺสมตฺถเก วา สพฺพํ อนาคตเมว นาม ๗
จุตฺติปฏฺฐิสนฺธิอนฺตเร ปวตฺตรูปํ ปจฺจุปฺปนฺนํ นาม ๗

อภิธมฺมนิทฺเทเส ปน ขณฺเณ ปริจฺฉินฺนํ ๗ ตโย หิ
รูปสฺส ขณฺา อุปฺปาโท จิตฺติ ภงฺโกติ ๗ อีเม ตโย ขณฺ
ปตฺวา นินฺรุทฺธิ รูปํ สมนนฺตรนินฺรุทฺธิ วา โหตุ อตีเต
๑. ม. นิพฺพตฺตรูปญจ ๗ ๒. ม.กตํ ๗ ๓. ม. นิพฺพตฺตํ ๗

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 12

กปโปโกฏิสตสหัสสมตถเก วา สพุพิ อตีตเมว นาม ฯ ตโย
ขณ อสมปตตํ รูปิ เอกจิตตกขณมตเตน วา อสมปตตํ โหตุ
อนาคเต กปโปโกฏิสตสหัสสมตถเก วา สพุพิ อนาคตเมว
นาม ฯ อิม ตโย ขณ สมปตตํ รูปิ ปน ปจจุปปนฺนํ
นาม ฯ ตตถ กิณฺจาปี อิทํ สุตตฺตฺตภาชนียํ เอวํ สนฺเตปี
อภิธรรมนิตฺตเสเนว อตีตฺตนาตปจจุปปนฺนํ รูปิ นิตฺตภาจฺจ
เวทิตพุพิ ฯ

อปโร นโย อิทํ หิ รูปิ อทฺธาสนฺตติสมยขณวเสน
จตุธา อตีตํ นาม โหติ ฯ ตถา อนาคตปจจุปปนฺนํ ฯ
อทฺธาเวเสน ตาว เอกสฺส เอกสฺมี ภเว ปฏิสนฺธิโต ปุพฺเพ
อตีตํ จุตฺโต อทฺธํ อนาคตํ อุกิณฺนมนฺตเร ปจจุปปนฺนํ ฯ
สนฺตติวเสน สภากเอกอตุสมฺภูจฺจํ เอกาหารสมฺภูจฺจํ
ปุพฺพาปริยวเสน ปวตฺตมานมฺปี ปจจุปปนฺนํ ตโต ปุพฺเพ
วิสสภากอตุอาหารสมฺภูจฺจํ อตีตํ ปจฺจมา อนาคตํ ฯ จิตฺตํ
เอกวีถิเอกขวนเอกสมาปตฺติสมฺภูจฺจํ ปจจุปปนฺนํ ตโต ปุพฺเพ
อตีตํ ปจฺจมา อนาคตํ ฯ กมฺมสมฺภูจฺจํ สฺส ปาฏิเยกํ สนฺตติวเสน
อตีตาทิเกโท นตฺถิ เตสญฺเฒว ปน อตุอาหารจิตฺตสมฺภูจฺจํ
อุปตฺตมฺภกวเสน ตสฺส อตีตาทิเกโท เวทิตพุพิ ฯ สมยวเสน
เอกมฺหุตฺตปุพฺพพฺพหสายนฺตฺตินฺทิวาทิสฺส สมยฺสฺส สนฺตฺตาวเสน
ปวตฺตมานํ ตํ ตํ สมยํ ปจจุปปนฺนํ นาม ตโต ปุพฺเพ อตีตํ

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิทฺเทโส หน้า 13

ปจฺจนา อนาคคํ ฯ ขณฺวเสณ อุปฺปาทาทิกฺขณฺตตฺยปริยาปนฺนํ

ปจฺจูปฺปนฺนํ(๑) นาม ตโต ปุพฺเพ อตฺตํ ปจฺจนา อนาคคํ ฯ

อปีจฺ อตฺติกฺกนฺตเหตุปจฺจยกิจฺจํ อตฺตํ นิฏฺฐิตเหตุกิจฺจมนิฏฺฐิต-

ปจฺจยกิจฺจํ ปจฺจูปฺปนฺนํ อุภยกิจฺจมนสมฺปตฺตํ อนาคคํ ฯ

สทฺธิจฺกขณฺเน วา ปจฺจูปฺปนฺนํ ตโต ปุพฺเพ อตฺตํ ปจฺจนา

อนาคคํ ฯ เอตฺถ จ ขณฺนาทิกถาว นิปฺปริยาया เสสา

สปฺปริยาया ฯ ตาสฺสุ นิปฺปริยาเยกถา อิทฺธาธิปฺเปตา ฯ

อชฺชตฺตตฺทุกสฺสาปี นิทฺเทสปทานิ เหฏฺฐา อชฺชตฺตตฺตฺตฺกนิทฺเทเส

วฺตุตฺตถาเนว ฯ โอพาริกาทินิ รูปกณฺฑวณฺณนํ วฺตุตฺตถาเนว ฯ

หีนทฺกนิทฺเทเส เตสํ เตสํ สตฺตทานนฺติ พหุสฺส สตฺเตสฺ

สามิวจฺจํ ฯ อปฺรสุสฺสาปี อปฺรสุสฺสาปีติ หิ วฺจฺจมานเน ทิวสมฺปิ

กปฺปสฺตสทฺสสมฺปิ วทฺนฺโต เอตฺถกเมว วทฺเยยฺ ฯ อิติ สตฺถา

ทฺวีเหว ปเทหิ อนวเสสสฺสฺเต ปริยาทียนฺโต เตสํ เตสํ

สตฺตทานนฺติ อาห ฯ เอตฺถกเมว หิ สพฺพมฺปิ อปฺรทีปํ สิทฺธิ

โหติ ฯ

อุฏฺฐาตฺตนฺติ อวณฺณณํ(๒)

อวณฺณณตฺตนฺติ วณฺณณตฺตวา ภาตํ รูปนฺติปิ น วิทิตํ ฯ

หิพิตฺตนฺติ อคฺคเหตุพฺพญฺเจน จิตฺตํ ฉนฺนํทิตํ ชิกฺขณฺตฺตนฺติปิ

วทฺนฺติ ฯ

๑. ม. ปจฺจูปฺปนฺนํ นาม ฯ ๒. ม.อวมตฺ ฯ

*เล่มที่ 47 สมโหมวิโนทนี หน้า 14

ปรักุตนุติ กิเมเตนาคี วาจา ย ปรักิวิต์ ฯ

อจิตตีกตนุติ น กรุกต์ ฯ

หีนนุติ ตามกั ฯ

หีนมตนุติ หีนนุติ มत् ตามกั กตุวา ฅาต์ ฯ

หีนสมมตนุติ หีนนุติ โลก สมมตฺ หีนเหี วา สมมตฺ

คฤถกขเหี คฤโถ วีย ฯ

อนิฏจนุติ อปฺปีย์ ปฏิลากตุถาย วา อปรียะสิตฺ ฯ สเจป
นั โกจิ ปรียะเสยฺย ปรียะสตุ ฯ เอตสฺส ปน อารมฺมณฺส
เอตเทว นามั ฯ

อกนฺตนุติ อกามิตฺ นิสฺสิริกั วา ฯ

อมนาปนฺนุติ น มนฺสุมิ์ อปฺปิตฺ ฯ ตาทิสฺ หิ อารมฺมณฺ
มนฺสุมิ์ น อปฺปยฺติ ฯ อถวา มนฺ อปฺปายฺติ วฑฺฒเหีตีติ มนาป
น มนาป อมนาป ฯ

อปโร นโย อนิฏฺจํ สมปฺตฺติวิรฺหโต ฯ ตํ เอกนฺเตน
กมฺมสมฺภูจฺาเนสฺ อกุสฺสทกมฺมสมฺภูจฺานั ฯ อกนฺตํ สุขสฺส
อเหตุภาวโต ฯ อมนาปํ ทุกฺขสฺส เหตุภาวโต ฯ

รูปา สทฺททาติ อิทมฺสฺส สภาวทีปนั ฯ อิมฺสุมิ์ หิ ปเท
อกุสฺสทกมฺมชวเสน อนิฏฺจฺา ปญฺจ กามคฺุณา วิกฺตุตา ฯ
กุสฺสทกมฺมชฺ หิ อนิฏฺจํ นาม นคฺุติ สพฺพิ์ อิฏฺจเมว ฯ

ปณฺธิตปทนิทฺเทโส วุคฺตปฏฺิปกฺขนเยน เวทิตฺพุโพ ฯ อิมฺสุมิ์

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิตฺเตโส หน้า 15

ปน ปเท กุสลกมฺมชวเสน อิกฺขฺจา ปณฺจ กามคฺคณา วิภตฺตา ฯ
กุสลกมฺมชฺ หิ อนิกฺขฺจํ นาม นตฺถิ สพฺพํ อิกฺขฺจเมว ฯ ยถา
จ กมฺมเชตฺส เอวํ อุตฺตสมฺภูจฺานาที่สุปี อิกฺขฺจฺานิกฺขฺจฺตา อตฺถิ เอวํ (๑)
อิมสฺมี ทฺูเก อิกฺขฺจฺานิกฺขฺจฺารมฺมณํ ปฏฺิวิภตฺตฺนตฺติ เวทิตฺพฺพํ ฯ
อัยํ ตาว อจฺริยานํ สฺมานตฺถกถา ฯ วิตฺถนฺทวาทิ ปนาห
อิกฺขฺจฺานิกฺขฺจํ นาม ปาฏฺิเยกํ ปฏฺิวิภตฺตํ นตฺถิ เตสํ เตสํ
รฺุจิวเสน กถิตํ ฯ ยถาห มนาปปริยฺนตํ ขฺวาทํ มหาราช
ปณฺจสฺส กามคฺคณฺสฺ [๒] วทามิ ฯ เต จ(๓)มหาราช รฺูปา เอกจฺจสฺส
มนาปา โหนฺติ เอกจฺจสฺส อมนาปา โหนฺติ เต จ(๓)มหาราช
สทฺททา ฯ กนฺธา ฯ รสา ฯ โสภฺจพฺพา เอกจฺจสฺส มนาปา โหนฺติ
เอกจฺจสฺส อมนาปา โหนฺตฺติติ ฯ (๔)

เอวํ ยสฺมา เตเชว รฺูปาทโย เอโก อสฺสาเทติ อภินฺนตฺติ
ตตฺถ โลภํ อฺุปฺปาเทติ ฯ เอโก กุชฺฌตฺติ ปฏฺิพลฺลตฺติ ตตฺถ
โทสํ อฺุปฺปาเทติ ฯ เอกจฺจสฺส (๕) อิกฺขฺจา โหนฺติ กนฺตา มนาปา
เอกจฺจสฺส (๕) อนิกฺขฺจา อกนฺตา อมนาปา ฯ เอโก จ เอเต
อิกฺขฺจา กนฺตา มนาปาติ ทกฺขิณฺโต คณฺหาติ เอโก
อนิกฺขฺจา อกนฺตา อมนาปาติ วามฺโต คณฺหาติ ฯ (๖) ตสฺมา
อิกฺขฺจฺานิกฺขฺจํ (๗) นาม ปาฏฺิเยกํ ปฏฺิวิภตฺตํ นาม นตฺถิ ฯ ปจฺจนฺตวาสินํ
๑. ม. เอวาติ ฯ ๒. เอตฺถนฺตเร อคฺคณฺติ ทิสฺสตีติ ฯ
๓. ม. เตว ฯ ๔. ตี. ส. ๑๕/๓๖๑/๑๑๗ ฯ ๕. ม. เอกสฺส ฯ
๗. ม. อิกฺขฺจฺานิกฺขฺจํ นาม ฯ

*เล่มที่ 47 สมโหมวิโนทนี หน้า 16

หิ คณฺหุปฺปาทาปี อัญญา โหนฺติ กนฺตา มนาปา
มชฺฉิมเทสวาสินํ อติเชคฺฉุฉาฯ เตสญฺจ โมรรํสาทีนํ อัญฺชานํ
โหนฺติ อิตเรสํ ตานํ อติเชคฺฉุฉานํติฯ

โส วตฺตพฺโพ ก็ ปน ตฺวํ อัญฺชานัญฺชารมฺมณํ ปาฏฺิเยกฺกํ
ปฏฺิวิกฺกตฺตํ นาม นตฺถิติ วทสฺสีติฯ อาม นตฺถิติ วทามิฯ
ปฺน ตเถว ยาวตฺตยํ ปตฺติญฺชาเปตฺวา ปโลห ปุจฺฉิตฺตพฺโพ
นิพฺพานํ นาม อัญฺจํ อุทาทุ อนิญฺจนฺติฯ ชานมาโน อัญฺจนฺติ
วกฺขติฯ สเจปี น วทเยย มา วทตฺ(๑)นิพฺพานํ ปน
เอกนตฺตอัญฺจเมวฯ นนฺ จ (๒)เอโก นิพฺพานสฺส วณฺเณ กถฺยมาเน
กฺขมิตฺตวา ตฺวํ นิพฺพานสฺส วณฺณํ กเถสิ ก็ ตตฺถ อนนฺปานํ
มาลาคนฺชฺวเลปนํ สยนจฺฉาทนํ สมิทฺธา ปญฺจ กามคฺฉา
อตฺถิติ วตฺวา นตฺถิติ วุตฺเต อลํ ตว นิพฺพานนาติ นิพฺพานสฺส
วณฺเณ กถฺยมาเน กฺขมิตฺตวา อุโก กณฺเณ กเถสิติ(๓)อัญฺเจตฺ
เอตฺสฺส ปน วเสน ตว วาทะ นิพฺพานํ อนิญฺจํ นาม
โหตฺฯ (๔) น ปเนตฺ อิวํ กเหตุพฺพํฯ เอโส หิ วิปริตฺสญฺญา
กเถติฯ สญฺญาวิปฺลลาเสน จ ตเทวารมฺมณํ เอกจฺจสฺส อัญฺจํ
โหติ เอกจฺจสฺส(๕) อนิญฺจํฯ

อัญฺชานัญฺชารมฺมณํ ปน ปาฏฺิเยกฺกํ ปฏฺิวิกฺกตฺตํ อตฺถิติฯ
กสฺส วเสน วิภคฺตนฺติ มชฺฉิมกสฺตตฺสฺสฯ อิทํ หิ น
๑. ม. วทตฺฯ ๒. ม. จสทฺโท นตฺถิฯ ๓. ม. กเถสิติฯ
๔. ม. โหติฯ ๕. ม. เอกจฺจสฺสฯ

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิทฺเทโส หน้า 17

อติอิสฺสรานํ มหาสมุมตฺมหาสุทฺสสนฺธมาโสกาทีนํ วเสน วิภคฺตํ ฯ
เตสํ หิ ทิพฺพกปฺปมฺปิ อารมฺมณํ อมฺนาปํ อุปฺภูจฺาติ ฯ
อติทฺกคฺคตํปี (๑) ทฺลลทฺนฺนปํานานํ วเสน อวิภคฺตํ ฯ เตสํ หิ
กณฺาชกฺกคฺคตฺสิตฺตฺตานีปํ ปฺตมฺสโรโสปี อติมฺธโร อมตฺสทิสฺโส [๒]
จ โหติ ฯ มชฺฌิมกานํ ปน คณกมฺหามตฺตเสฏฺฐิฏฺฐมฺพิทฺวาณิชาทีนํ
กาเลน อิกฺขํ กาลน อนิกฺขํ ลภมํานานํ วเสน วิภคฺตํ ฯ
เอวรฺูปา หิ อิกฺขฺานิกฺขํ ปริจฺฉินฺทิตฺํ สกฺโกนฺตฺตีติ ฯ

ติปฺปิกฺกจฺุพาทยตฺเถโร ปนาห อิกฺขฺานิกฺขํ นาม วิปាក-
วเสนฺว ปริจฺฉินฺนํ น ชวนวเสน ฯ ชวนํ ปน สลฺยววิปฺลลาเสน(๓)
อิกฺขสฺมีเยว รชชติ อิกฺขสฺมีเยว ทฺสฺสติ ฯ อนิกฺขสฺมีเยว รชชติ
อนิกฺขสฺมีเยว ทฺสฺสตีติ ฯ วิปាកวเสนฺว ปเนตฺถ เอกนฺตโต
ปริจฺฉิษชติ ฯ น หิ สกฺกา วิปាកจิตฺตํ วญฺเจตต ฯ สเจ
อารมฺมณํ อิกฺขํ โหติ กุสลวิปាកํ อุปฺปชชติ ฯ สเจ อนิกฺขํ
อกุสลวิปាកํ อุปฺปชชตีติ ฯ กิณฺจาปี หิ มิจฺฉาทิกฺกจฺิกา พุทฺธํ วา
สงฺฆํ วา มหาเจตฺยาทีนํ วา อุพารานํ อารมฺมณานํ ทิสฺวา
อกุชฺฉินิ ปิทฺทนฺติ โทมนสฺสํ อปฺชชนฺติ ฐมฺมสทฺทํ สุตฺวา
กณฺเณ ธเกนฺติ ฯ จกฺขุวิญฺญาณโสตฺวิญฺญาณานํ(๔)ปน เตสํ
กุสลวิปាកานฺว โหนฺติ ฯ

๑. ม. อติทฺกคฺคตํ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร จสทฺโท อตฺถิ ฯ
๓. ม. สลฺยววิปฺลลาสวเสน ฯ ๔. ม. จกฺขุวิญฺญาณโสตฺวิญฺญาณานํ ฯ

*เล่มที่ 47 สมโหมวิโนทนี หน้า 18

กัญจาปี กุณฐกราทโย กุณฐนุชฺ ฌายิตฺวา ขาทิตฺ
ลภิสฺสามาติ โสมนสฺสชาตา โหนฺติ กุณฐสฺสเน ปน เนลฺ
จกฺขุวิญฺญาณํ ตสฺส คนฺธฌายเน ฌานวิญฺญาณํ รสสายเน
ชีวหาวิญฺญาณญจ อกฺุสลวิปากเมว โหติ ฯ พนฺธิตฺวา วรสยเน
สยาปีตสฺสโร [๑] วิรวติ สญฺญาวิปลฺลาเสน ปนสฺส ชวนสฺมีเยว
โทมฺนสฺสํ อุปฺปชฺชติ กายวิญฺญาณํ กุณฐวิปากเมว ฯ กสฺมา
อารมฺมณฺสฺส อิกฺุจฺตาย ฯ

อปีจ ทวารวเสนปี อิกฺุจฺยานิกฺุจฺตา เวทิตพฺพา ฯ
สุขสมฺพสฺสํ หิ กุณฺถลลํ จกฺขุทวารฌานทวารเรสุ อนิกฺุจฺ
กายทวารเร อิกฺุจฺ โหติ ฯ จกฺกวตฺติโน มณฺริตเนน โปถียมาสนสฺ
สุวณฺณสุเล อุตฺตาสิตสฺส [๒] จ มณฺริตนฺสุวณฺณสุลานิ จกฺขุทวาร
อิกฺุจฺยานิ โหนฺติ กายทวารเร อนิกฺุจฺยานิ ฯ กสฺมา มหาทฺกฺขสฺ
อุปฺปาทนโต ฯ เอวํ อิกฺุจฺยานิกฺุจฺ เอกนฺตโต วิปากเนว
ปริจฺฉิขฺชตีติ เวทิตพฺพํ ฯ

ตํ ตํ วา ปนาติ เอตฺถ น เหนฺจิมฺนโย โอลเฑทพฺโพ ฯ
น หิ ภควา สมฺมติมฺนาปํ ภินฺทติ ฯ ปุคฺคฺลมฺนาปํ ปน ภินฺทติ ฯ
ตสฺมา ตตฺตฺวาปนกวเสเนว อุปาทาธุปาทาย หินฺปฺปณฺตีตาว
กเถตพฺพา ฯ (๑)

๑. ม. เอตฺถนฺตเร กัญจาปีติ ทิสฺสตี ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร
จสทฺโท อตฺถิ ฯ ๓. ม. หินฺปฺปณฺตีตาว เวทิตพฺพา ฯ

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคกถา ๓๖ หน้า 19

เนรยิกานํ หิ รูปํ โภจฺจิปฺปตฺตํ หีนํ นามํ ตํ อุปาทาย
ตฺริจฺฉาเนสุ นาคสุปฺปณฺณานํ รูปํ ปณฺธิตํ นามํ ๑ เตสํ รูปํ
หีนํ ตํ อุปาทาย เปตฺตานํ รูปํ ปณฺธิตํ นามํ ๑ เตสมฺปิ หีนํ
ตํ อุปาทาย ชานปฺทานํ รูปํ ปณฺธิตํ นามํ ๑ เตสมฺปิ หีนํ
ตํ อุปาทาย คามโภจฺจิกานํ รูปํ ปณฺธิตํ นามํ ๑ เตสมฺปิ หีนํ
ตํ อุปาทาย ชนปฺทสามิกานํ รูปํ ปณฺธิตํ นามํ ๑ เตสํปิ
หีนํ ตํ อุปาทาย ปฺเทสฺราชนํ รูปํ ปณฺธิตํ นามํ ๑ เตสํปิ
หีนํ ตํ อุปาทาย จกฺกวัตฺตฺริยโล รูปํ ปณฺธิตํ นามํ ๑ ตสฺสาปิ
หีนํ ตํ อุปาทาย ภูมฺมานํ เทวานํ รูปํ ปณฺธิตนฺนามํ ๑
เตสมฺปิ หีนํ ตํ อุปาทาย จาตุมฺมหาราชิกานํ เทวานํ รูปํ
ปณฺธิตํ นามํ ๑ เตสมฺปิ หีนํ ตํ อุปาทาย ตาวตีสานํ เทวานํ
รูปํ ปณฺธิตํ นามํ ๑ ๑เป๑ อกฺนิภูจฺจเทวานํ ปน รูปํ มตฺถกปฺปตฺตํ
ปณฺธิตนฺนามํ ๑

ทฺวเรทฺถนิกฺกเทเส อิตฺถินุทฺริยาทีนํ เหฏฺฐา วิภตฺตาเนว ๑
อิมสฺมี ปน ทฺเว ทฺวปฺปรคฺคหฺภูเจเน ลกฺขณทฺวปฺปวิชฺชตฺตาย
สุขมฺรูปํ ทฺวเรติ กถิตํ สฺวปฺปรคฺคหฺภูเจเน ลกฺขณสฺวปฺปวิชฺชตฺตาย
โอฟาริกรูปํ สนฺตฺติเกติ ๑ กวพิงฺการาหารปฺริโยวาเนว (๑) นียฺยาต-
นญฺจาเนปิ อิทํ วุจฺจติ รูปํ ทฺวเรติ น นียฺยาติตํ ๑ กสฺมา
ทฺวริทฺ หิ ทฺวเร นาม ลกฺขณโต(๒) จ โอฟาสฺโต จาติ ๑ ตตฺถ
๑. ม. กวพิงฺการาหารปฺริโยสาเน จ ๑
๒. ม. ลกฺขณโต จ ๑

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 20

ลกฺขณโต ทูเรติ น กถิตํ ๑ ตํ โอกาสโต กถेतพฺพํ ๑ ตสฺมา
ทูเรติ อถกถิตํ

โอฬาริกรูปี โอกาสโต ทูเรติ ทสฺเสตฺถุ อนิยฺยาเตตฺตวาว ยํ
วา ปนญฺณมฺปีติอาทิมาน ๑ สนนฺติกปทนิทฺเทเสปีเอเสว นโย ๑

ตตฺถ อนาสนฺเนติ น อาสนฺเน ๑

อนฺุปกฏฺเจติ นิสฺสฏฺเจ ๑

ทูเรติ ทูรมฺหิ ๑

อสนฺติเกติ น สนนฺติเก ๑

อิทํ วุจฺจติ รูปี ทูเรติ อิทํ ปณฺณรสวิริ สฺขุมรูปี

ลกฺขณโต ทูเร ทสวิริ ปน โอฬาริกรูปี เยวาปนกวเสน

โอกาสโต ทูเรติ วุจฺจติ ๑ สนนฺติกปทนิทฺเทโส อุตฺตทานตฺถโยเยว ๑

อิทํ วุจฺจติ รูปี สนนฺติเกติ อิทํ ทสวิริ โอฬาริกรูปี

ลกฺขณโต สนนฺติเก ปญฺจทสวิริ ปน สฺขุมรูปี เยวาปนกวเสน

โอกาสโต สนนฺติเกติ วุจฺจติ ๑ กิตฺตกโต ปฏฺจาย ปน รูปี

โอกาสวเสน สนนฺติเก นาม กิตฺตกโต ปฏฺจาย ทูเร นามาคิ

ปกตฺติกาถาย กถเนตฺตานํ ทฺวาทส หตฺถา(๑) สวณฺุปจาโร นาม

โหติ ๑ ตสฺส โอโรโต รูปี สนนฺติเก ปโรโต ทูเร ๑ ตตฺถ

สฺขุมรูปี ทูเร โหนตฺถํ ลกฺขณโตปี โอกาสโตปี ทูเร โหติ ๑

สนนฺติเก โหนตฺถํ ปน โอกาสโตว สนนฺติเก โหติ น ลกฺขณโต ๑

๑. ม. ทฺวาทสหตฺถโย ๑

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิทเทโส หน้า 21

โอพาริกรูป สนฺติเก โหนฺตํ ลกฺขณโตปี โอกาสโตปี สนฺติเก
โหติ ฯ ทูเร โหนฺตํ โอกาสโตว ทูเร โหติ น ลกฺขณโต ฯ
 ตํ ตํ วา ปนาติ เอตฺถ เหฏฺฐิมนโย น โอลเกตพุโป ฯ
เหฏฺฐา หิ ภินฺทมาโน คโต ฯ อธิ ปน น ลกฺขณโต
ทฺูริ ภินฺทติ โอกาสโต ทูเรเมว ภินฺทติ ฯ อุปาทายูปาทาย
ทฺูรสนฺติกํ หิ เอตฺถ ทสฺสิติํ ฯ อตฺตโน หิ รูปํ สนฺติเก
นาม อนฺโตกฺขณิกตสฺสาปี ปรสฺส ทูเร ฯ อนฺโตกฺขณิกตสฺส
สนฺติเก พหิ จิตฺตสฺส ทูเร ฯ เอกมณฺเญ สยิตฺตสฺส สนฺติเก พหิปมฺุเข
จิตฺตสฺส ทูเร ฯ อนฺโตปริเวณฺเณ รูปํ สนฺติเก พหิปริเวณฺเณ
ทูเร ฯ อนฺโตสงฺฆารามํ รูปํ สนฺติเก พหิสงฺฆารามํ ทูเร ฯ
อนฺโตสีมาย รูปํ สนฺติเก พหิสีมาย ทูเร ฯ อนฺโตคามเขตฺเต
รูปํ สนฺติเก พหิกามเขตฺเต [๑] ทูเร ฯ อนฺโตชนปฺเท รูปํ
สนฺติเก พหิชนปฺเท ทูเร ฯ อนฺโตรชฺชสีมาย รูปํ สนฺติเก
พหิรชฺชสีมาย ทูเร ฯ อนฺโตสมฺุทฺเท รูปํ สนฺติเก พหิจกฺกฺวาเพ
ทูเร ฯ

 อํ รูปกฺขนฺธนิทเทโส ฯ

๑. ม. เอตฺถนฺตเร รูปนฺฺติ ทิสฺสติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมโหมวิโนทนี หน้า 22

เวทนาภนุชนิทุเทศาที่สุ เหฏฐา วุตตสทิสึ ปหาย
อปุพพะเมว วนฺณยิสฺสาม ฯ ยา กาจิ เวทนาติ จตุฏฺฐิกเวทนํ
ปริยาทียติ ฯ สุขา เวทนาติอาทีนึ อตีตาทิวเสน นิทุทฺฐิกเวทนํ
สภาวโต ทสฺเสตฺถุ วุตตานิ ฯ ตตฺถ สุขา เวทนา อตฺถิ กายิกา
อตฺถิ เจตสิกาท ฯ ตถา ทุกฺขา เวทนา ฯ อทุกฺขมสุขา ปน
จกฺขวาทโย (๑) ปสาทกาเย สนฺธาย ปริยาเยน อตฺถิ กายิกา อตฺถิ
เจตสิกาคิ วุตตา ฯ (๒) ตตฺถ สพฺพปิ กายิกา กามาวจรา ตถา
เจตสิกาท ทุกฺขา เวทนา ฯ เจตสิกาท สุขา ปน เตฏฺฐิกาท ฯ
อทุกฺขมสุขา จตุฏฺฐิกาท ฯ ตสฺสา สพฺพปฺการายปิ สนฺตติวเสน
ขณาทิวเสน จ อตีตาทิกาวो เวทิตพฺโพ ฯ

ตตฺถ สนฺตติวเสน เอกวีถิเอกชวเนกสมาปตฺติปริยาปนฺนา
เอกวิสยสมาโยคปฺปวตฺตา (๓) จ ปจฺจุปฺปนฺนา ตโต ปุพฺเพ อตีตา ฯ
ปจฺจนา อนาคตา ฯ ขณาทิวเสน ขณฺตตฺยปริยาปนฺนา ปุพฺพนฺตา-
ปฺรนฺตมชฺชคฺคา สกฺิจจฺญจ กุรฺมามา เวทนา ปจฺจุปฺปนฺนา ฯ
ตโต ปุพฺเพ อตีตา ปจฺจนา อนาคตา ฯ

ตตฺถ ขณาทิวเสน (๔) อตีตาทิกาวํ สนฺธาย อัย นิทุเทโส
กโตติ เวทิตพฺโพ ฯ

โอพาริกสุขุมนิทุเทเส อกุสลา เวทนาติอาทีนึ ชาติโต
๑. ม. จกฺขวาทโย ฯ เอวมฺปริปิ ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ
๓. สึ. ...สมาโยคปฺปวตฺตา ฯ ๔. ม. ขณาทิกาวเน ฯ

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิทเทโส หน้า 23

โอฬาริกสุขุมภาวํ ทสฺเสตฺถํ วุตฺตานิ ฯ ทุกฺขา เวทนา โอฬาริกาติ
อาทีนํ สภาวโต ฯ อสฺมาปฺนฺนสฺส เวทนาติอาทีนํ ปุคฺคฺลโต ฯ
สาสวาทิอาทีนํ โลกียโลกุตฺตรโต โอฬาริกสุขุมภาวํ ทสฺเสตฺถํ
วุตฺตานิ ตตฺถ อกฺสลา ตาว สทฺรณฺเณ ทุกฺขวิปากฺเณ
จ โอฬาริกา ฯ กุสลา นิตฺทฺรณฺเณ สุขฺวิปากฺเณ จ สุขุมฯ
อพฺยาคตา นินฺรฺสฺสาหฺเณ อวิปากฺเณ จ สุขุมฯ กุสลา-
กุสลา สอฺสฺสาหฺเณ จ สวิปากฺเณ จ โอฬาริกา ฯ
อพฺยาคตา วุตฺตฺนเยเนว สุขุมฯ ทุกฺขา อสฺตฺเณ ทุกฺขฺเณ
จ โอฬาริกา สุขฺฯ สฺตฺเณ สุขฺเณ จ สุขุมฯ
อทุกฺขมฺสุขฺฯ สนฺตฺเณ ปณฺธิตฺเณ จ สุขุมฯ สุขฺทุกฺขา
โฆภณฺเณ ฝรณฺเณ จ โอฬาริกา ฯ สุขฺฯ เวทนาปี หิ
โฆภเต ฝรติ ตถา ทุกฺขา เวทนาปี ฯ สุขฺ หิ อฺปฺปชฺชฺมานํ สกฺลสฺสรี
โฆภนฺตํ อาลูเพนฺตํ อภิสนฺทฺยฺมานํ มทฺทฺยฺมานํ ฉาทฺยฺมานํ
สีโตทกฺกฺเณ อาสิณฺจยฺมานํ วิย อฺปฺปชฺชฺติ ฯ ทุกฺขํ อฺปฺปชฺชฺมานํ
ตตฺถตฺถาลํ (๑) อนฺโต ปเวเสนฺตํ วิย ตินฺนุกฺกาย พหิ ฉาปฺยฺมานํ
วิย อฺปฺปชฺชฺติ ฯ อทุกฺขมฺสุขฺฯ ปน วุตฺตฺนเยเนว สุขุมฯ
อสฺมาปฺนฺนสฺส ปน เวทนา นานารมฺมเณ วิภังฺคิตฺตภาวโต
โอฬาริกา สฺมาปฺนฺนสฺส เวทนา เอกตฺตฺนินฺนิตฺเตยฺว จรฺตฺติ
สุขุมฯ สาสฺวา อสฺวฺปฺปฺตฺติเหตุโต โอฬาริกา ฯ อสฺววาโร (๒)
๑. ม. ตตฺถตฺถาลํ ฯ ๒. ม. อสฺวจาโร ฯ

*เล่มที่ 47 สมโหวิโนทนี หน้า 24

นาม เอกนตโอฟาริโก ฯ อนาสวา วุตตวิปริยาเยน สุขุมมา ฯ

ตตถ เอโก เนว กุสลตตติเก โกวิทโ โหติ น

เวทนาตตติเก ฯ โส กุสลตตติกั รุกขามีติ เวทนาตตติกั ภินุทติ

เวทนาตตติกั รุกขามีติ กุสลตตติกั ภินุทติ เอโก ติกั รุกขามีติ

ภุมมนตฺร (๑)ภินุทติ เอโก น ภินุทติ ฯ กถั สุขทุกุขา เวทนา

โอฟาริกา อทุกุขมสุขา เวทนา สุขุมมาติ หิ เวทนาตตติเก วุตตติ ฯ

ตํ เอโก ปฏิกุขิปติ น สพฺพา อทุกุขมสุขา สุขุมมา ฯ ส

หิ กุสลาปี อตฺถิ อกุสลาปี อพฺยาทตาปี ฯ ตตถ กุสลากุสลา

โอฟาริกา อพฺยาทตา สุขุมมา ฯ กสมฺมา กุสลตตติเก ปาลิยั

อาคตตฺตาติ ฯ เอวํ กุสลตตติโก รุกฺขิตโ โหติ เวทนาตตติโก

ปน ภินุโน ฯ

กุสลากุสลา เวทนา โอฟาริกา อพฺยาทตา เวทนา

สุขุมมาติ ยปิ (๒) กุสลตตติเก วุตตติ ตํ เอโก ปฏิกุขิปติ น

สพฺพา อพฺยาทตา สุขุมมา ฯ ส หิ สุขาปี อตฺถิ ทุกุขาปี

อทุกุขมสุขาปี ฯ ตตถ สุขทุกุขา โอฟาริกา อทุกุขมสุขา

สุขุมมา ฯ กสมฺมา เวทนาตตติเก ปาลิยั อาคตตฺตาติ ฯ เอวํ

เวทนาตตติโก รุกฺขิตโ โหติ กุสลตตติโก ปน ภินุโน ฯ

กุสลตตติกสฺส ปน อาคตฏฺฐาเน เวทนาตตติกั อนโนโลเกตฺวา

เวทนาตตติกสฺส อาคตฏฺฐาเน กุสลตตติกั อนโนโลเกตฺวา กุสลาทีนั

๑. ม. ภุมมนตฺร ฯ เอวมุปริปิ ฯ ๒. ม. ยปิ ปน ฯ

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิทฺเทโส หน้า 25

กุสลตฺติกถกฺขณฺณ สุขาทีนํ เวทนาตฺติกถกฺขณฺณ โอปาริก-
สุขุมตฺตํ (๑) กถฺนุโต น ภินฺทติ นาม ฯ

ยมฺปิ กุสลากุสลา เวทนา โอปาริกา อพฺยาจตาเวทนา
สุขุมตฺติ กุสลตฺติเก วุตฺตํ ตเตฺรโก (๑) กุสลา โลกุตฺตรเวทนาปี
สมานา โอปาริกา นาม วิปกา อนฺตมโส ทฺวิปญฺจวิญฺญาณ-
สหชาตาปี สมานา สุขุมมา นาม โหตีตี วทตี ฯ โส เอวรूपํ
สนฺตํ ปณฺตี โลกุตฺตรเวทน์ โอปาริกํ นาม กโรนฺโต ทฺวิปญฺจ-
วิญฺญาณสมฺปยุตฺตํ อเหตุกํ หีนํ ชพฺ ฺ เวทน์ สุขุมํ นาม
กโรนฺโต ติกํ รกฺขิสฺสามีติ ภูมฺมนฺตรํ ภินฺทติ นาม ฯ ตตฺถ
ตตฺถ ภูมฺมึ กุสลํ ปน ตตฺถภูมฺมิวิปาเกเนว สทฺธิ โยเชตฺวา
กถฺนุโต น ภินฺทติ นาม ฯ ตตฺถายํ (๓) นโย กามาวจรกุสลา
หิ โอปาริกา กามาวจรวิปกา สุขุมมา ฯ รุปาวจรรูปาวจร-
โลกุตฺตรกุสลา โอปาริกา รุปาวจรรูปาวจรโลกุตฺตรวิปกา
สุขุมตฺติ อิมินา หิ นีหาเรณ กถฺนุโต น ภินฺทติ นาม ฯ

ติปิฏกฺจฺพนาคตฺเตโร ปนาห อกุสเล โอปาริกสุขุมตา
นาม น อุทฺทริตพฺพา ฯ ตถฺหิ เอกนฺตโอปาริกเมว ฯ โลกุตฺตรเรปี
โอปาริกสุขุมตา น อุทฺทริตพฺพา ฯ ตถฺหิ เอกนฺตสุขุมนฺติ ฯ อิมํ
กถํ อหริตฺวา ตปิฏกฺจฺพาทฺถเตฺรสุส กถฺยีสฺส เอวํ เถเรณ
กถิตนฺติ ฯ ตปิฏกฺจฺพาทฺถเตโร ปนาห (๔) สมฺมาสมฺพุทฺเทน อภิธมฺมํ
๑. ม. สุขุมตํ ฯ ๒. ม. ตตฺถเตโก ฯ ๓. ตตฺถรายํ ฯ

๔. ม.อาห ฯ

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 26

วัตวา (๑) เอกปทสฺสปี ทฺวินฺนํมฺปี ปทานํ อากตฺตฺฐาเน นยฺ ทาคฺคํ
 ยุตฺตฺฐาเน นโย อทินฺโน นาม นตฺถิ นยฺ กาคฺคํ ยุตฺตฺฐาเน
 นโย อกโต นาม นตฺถิ ฯ อิธ ปเนกฺจฺโจ อจาริโยสฺมีติ
 วจฺรนฺโต อกฺุสเส โอปาริกสฺซุมาตํ อุตฺตรมาโน (๒) กุกฺกฺจายติ ฯ
 สมฺมาสมฺพุทฺเธน ปน โลกุตฺตเรปิ โอปาริกสฺซุมาตา อุตฺตริตาติ ฯ
 เหวณฺจ ปน วัตวา อิํ สุตฺตํ อหริ ตตฺร ฆนฺเต ยายํ
 ปฏฺิปปทา ทฺกฺขา ทนฺธาภินฺญา อยํ ฆนฺเต ปฏฺิปปทา อุกฺเขเนว
 หีนา อกฺฺขายติ ทฺกฺขตฺตา จ ทนฺตฺตา จาติ ฯ (๓) เอตฺถ หิ
 จตฺสฺโส ปฏฺิปปทา โลกิยโลกุตฺตรมิสฺสกา กติตา ฯ ตํ ตํ วา
 ปนาติ เอตฺถ น เหนฺจิมนโย โอลเกตฺพุโป ตํตฺวาปนกวเสเนว
 กเถตฺพุพิ ฯ

ทฺวิธา หิ อกฺุสลา โลกสฺหคตา โทสสฺหคตา จ ฯ ตตฺถ
 โทสสฺหคตา โอปาริกา โลกสฺหคตา สฺซุมา ฯ โทสสฺหคตา (๔)
 ทฺวิธา นียตา อนียตา จ ฯ ตตฺถ นียตา โอปาริกา อนียตา
 สฺซุมา ฯ นียตาปี กปฺปฏฺิจิตฺติกา โอปาริกา โนกปฺปฏฺิจิตฺติกา
 สฺซุมา ฯ กปฺปฏฺิจิตฺติกาปี อสงฺขาริกา โอปาริกา สสงฺขาริกาปี (๕)
 สฺซุมา ฯ โลกสฺหคตาปี ทฺวิธา ทิฏฺฐิสฺมปฺยตฺตา จ ทิฏฺฐิวิปฺยตฺตา
 จ ฯ ตตฺถ ทิฏฺฐิสฺมปฺยตฺตา โอปาริกา ทิฏฺฐิวิปฺยตฺตา สฺซุมา ฯ
 # ๑. ม. ปตฺวา ฯ ๒. ม. อุตฺตรมาโน ฯ ๓. ที. ปา. ๑๑/๑๑๕/๘๒ ฯ
 # ๓. ม. โทสสฺหคตาปี ฯ ๔. ม. ปิสฺสุโท นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิทเทโส หน้า 27

ทิกฺขิสฺมปยุตฺตปิ นียตา โอปาริกา อนียตา สุขุมมา ฯ สปิ
อสงฺขาริกา โอปาริกา สสงฺขาริกา สุขุมมา ฯ สงฺเขปโต อกุสลํ
ปตฺวา ยา วิปากํ พหุํ เทติ सा โอปาริกา ยา อปฺปํ
สา สุขุมมา ฯ กุสลํ ปตฺวา ปน อปฺปวิปากา โอปาริกา
พหุวิปากา สุขุมมา ฯ จตุพฺพิเช กุสเล กามาวจรกุสลา โอปาริกา
รูปาวจรกุสลา สุขุมมา ฯ สปิ โอปาริกา อรูปาวจรกุสลา
สุขุมมา ฯ สปิ โอปาริกา โลกุตฺตรกุสลา สุขุมมา ฯ อัยฺ ตาว
ภูมิสฺส อเภทโต นโย ฯ

เภทโต ปน กามาวจรา ทานสีลภาวนามยวเสน ติวิชา ฯ
ตตฺถ ทานมยา โอปาริกา สีลมยา สุขุมมา ฯ สปิ โอปาริกา
ภาวนามยา สุขุมมา ฯ สปิ ทุเหตุกา ติเหตุกาตี ทิวิชา ฯ
ตตฺถ ทุเหตุกา โอปาริกา ติเหตุกา สุขุมมา ฯ ติเหตุกาปิ
สสงฺขาริกอสงฺขาริกเภทโต ทิวิชา ฯ ตตฺถ สสงฺขาริกา โอปาริกา
อสงฺขาริกา สุขุมมา ฯ รูปาวจเร ปจฺมชฺฌานกุสลเวทนา
โอปาริกา ทุตฺติชฺฌานกุสลเวทนา ฯเปฯ จตฺตชฺฌานกุสล-
เวทนา สุขุมมา ฯ สปิ โอปาริกา อากาसानญายตนกุสล-
เวทนา สุขุมมา ฯ สปิ (๑) โอปาริกา ฯเปฯ เนวสณฺญา-
นาสณฺญาตนกุสลเวทนา สุขุมมา ฯ สปิ โอปาริกา วิปสฺสนา-
สหชาตา สุขุมมา ฯ สปิ โอปาริกา โสตาปตฺติมคฺคสหชาตา
๑. ม. อากาसानญายตนกุสลเวทนา ฯ

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 28

สุขุมฯ สาลี โอปาริกา ฯเปฯ อรหตุตมคฺคสหชาตา สุขุมฯ

จตุพฺพิเช วิปเก กามาวจรวิปเกเวทนา โอปาริกา

รูปาวจรวิปเกเวทนา สุขุมฯ สาลี โอปาริกา ฯเปฯ

โลกุตฺตรวิปเกเวทนา สุขุมฯ เอวํ ตาว อเกทโต นโย ฯ(๑)

เกทโต ปน กามาวจรวิปกา อตฺถิ อเหตุกา อตฺถิ

สเหตุกาฯ สเหตุกาปี อตฺถิ ทุเหตุกา อตฺถิ ติเหตุกาฯ ตตฺถ

อเหตุกา โอปาริกา สเหตุกา สุขุมฯ สาลี ทุเหตุกา โอปาริกา

ติเหตุกา สุขุมฯ ตตฺถาปี สสงฺขาริกา โอปาริกา อสงฺขาริกา

สุขุมฯ ปจฺจชฺฌานวิปกา โอปาริกา ทุคฺคิชฺฌานวิปกา

สุขุมฯ ฯเปฯ จตฺตชฺฌานวิปกา สุขุมฯ สาลี โอปาริกา

อากาसानุจายตนวิปกา สุขุมฯ สาลี โอปาริกา ฯเปฯ

เนวสญฺญานาสญฺญาตนวิปกา สุขุมฯ สาลี โอปาริกา

โสตาปตฺตผลเวทนา สุขุมฯ สาลี โอปาริกา สกทาตา-

มิผลเวทนา ฯเปฯ อรหตุตผลเวทนา สุขุมฯ

ตีสฺสุ กิริยาสุ กามาวจรกิริยา เวทนา โอปาริกา

รูปาวจรกิริยา เวทนา สุขุมฯ สาลี โอปาริกา อรูปาวจร-

กิริยา เวทนา สุขุมฯ เอวํ ตาว อเกทโต ฯ

เกทโต ปน อเหตุกาทิวเสน ภินฺนาย กามาวจรกิริยาย

อเหตุกกิริยา เวทนา โอปาริกา สเหตุกา สุขุมฯ สาลี

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคินิทฺเตโส หน้า 29

ทเหตุกา โอพาริกา ตีเหตุกา สุขุมฯ ตตฺถาปี สสงฺขาริกา
โอฟาริกา อสงฺขาริกา สุขุมฯ ปจฺมชฺฌาเน กิริยา เวทนา
โอฟาริกา ทุตฺติเย(๑) สุขุมฯ ส่าปี โอฟาริกา ตตฺติเยฯเปฯ
จตฺตฺเถ สุขุมฯ ส่าปี โอฟาริกา อากาसानญจายตน-
กิริยา เวทนา สุขุมฯ ส่าปี โอฟาริกา วิญฺญาณญจายตน-
กิริยา ฯเปฯ เนวสญฺญานาสญฺญายตนกิริยา เวทนา สุขุมฯ
ยา โอฟาริกา ส่า หีนาฯ ยา สุขุมฯ ส่า ปณฺธิตาฯ

ทฺรทฺกนินิทฺเตเส อกฺุสลาเวทนา วิสภากฺุญฺเณ วิสฺสฺกุญฺเณ
จ กุสลาพฺุยาจตาหิ ทฺุเรฯ อิมินา นเยน สพฺุพฺุเตสุ ทฺุรตา
เวทิตฺุพฺุฯ สเจปี หิ อฺุสลาทิวทนาสมงฺุคิโน จ(๒) ทฺุขาทิ-
เวทนาสมงฺุคิโน จ ตโย ตโย ชนา เอกมฺุญฺเจ นิสินฺุนา
โหนตฺิ เตสมฺุปี ตา เวทนา วิสภากฺุญฺเณ วิสฺสฺกุญฺเณ จ ทฺุเรเยว
นามฯ สมาเป็นุเวทนาทิสมงฺุคิสฺุปี เอเสว นโยฯ อฺุสลา
ปน อฺุสลาปฺุ สภากฺุญฺเณ สฺุริกฺุญฺเณ จ สนฺุติเก นามฯ
อิมินา นเยน สพฺุพฺุเตสุ สนฺุติจตา เวทิตฺุพฺุฯ สเจปี หิ
อฺุสลาทิวทนาสมงฺุคิสฺุ ติสฺุ ชเนสุ เอโก กามภเว อฺุปฺุชฺุชฺุติ(๓)
เอโก รฺุปกเว เอโก อฺุรฺุปกเว เตสมฺุปี ตา เวทนา สภากฺุญฺเณ
สฺุริกฺุญฺเณ จ สนฺุติเกเยว นามฯ กุสลาทิวทนาสมงฺุคิสฺุปี
เอเสว นโยฯ

๑. ม. ทุตฺติยชฺฌาเนฯ ๒. ม. จสทฺุโท นตฺุถิ น
๓. ม. อัย ปาโจ นตฺุถิฯ

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 30

ตํ ตํ วา ปนาติ เอตุล เหฏฺฐิมนฺยํ อโนโลเกตฺวา

ตํตํวาปนกวเสเนว กเถตพฺพํ ๑ กเถนฺเตน จ น ทูเรโต สนฺตํ

อุทฺทริตพฺพํ สนฺตํโต ปน ทูเร อุทฺทริตพฺพํ ๑ ทูริชา หิ

อกุสลา โลกสหคตา โทสสหคตา จ ๑ ตตฺถ โลกสหคตา

โโลกสหคตาย สนฺตํเก นาม โทสสหคตาย ทูเร นาม ๑

โทสสหคตา โทสสหคตาย สนฺตํเก นาม โลกสหคตาย ทูเร

นาม ๑ โทสสหคตาปี นียตา นียตาย สนฺตํเก นามาติ ๑

เอวํ อนียตา ๑ กปฺปญฺจติโกสงฺขาริกสงฺขาริกเกทํ โลกสหคตาทีสุ

จ ทิฏฺฐิสมฺปยุตฺตาทิเกทํ สพฺพํ โอปาริกทฺถนิตฺเทเส วิตุถาริต-

วเสเนว(๑) อนุคนฺตฺวา เอเกกโกฏฺฐาสเวทนา ตํตํโกฏฺฐาสเวทนายเอว

สนฺตํเก อิตฺรา อิตฺราย ทูเรติ เวทิตพฺพาทิ ๑

สยฺฆาภฺขณฺชนิตฺเทเส ยา กาจิ สยฺฆาติ จตุฏฺฐมิกสยฺฆํ

ปริยาทียติ ๑

จกฺขุสมฺพสฺสชา สยฺฆาติอาทีนิ อตีตาทิวเสน นิตฺทิจฺจํ

สยฺฆํ สภาวโต ทสฺเสตฺถํ วุตฺตานิ ๑ ตตฺถ จกฺขุสมฺพสฺสโต

จกฺขุสมฺพสฺสสฺมี วา ชาตา จกฺขุสมฺพสฺสชา นาม ๑ เสสาสุปี

เอเสว นโย ๑ เอตุล จ ปุริมา ปญฺจ จกฺขุปสาทาทิวตฺถกาว

มโนสมฺพสฺสชา หทยวตฺถวตฺถกาปี(๒)อวตฺถกาปี ๑ สพฺพาปี(๓)

๑. ม. วิตุถาริตวเสน ๑ ๒. ม. หทยวตฺถกาปี ๑

๓. ม. สพฺพา ๑

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคกถา หน้า 31

จตุฏฺฐมิกสญฺญา ฯ

โอฟาริกทุกนิตฺเตส ปฏฺฐิมสมฺมุสฺสชาตฺติ สฺปฺปฏฺฐิเม จกฺขุ-
ปฺสาทาทโย วตฺถุํ กตฺวา สฺปฺปฏฺฐิเม รุปาทโย อารพฺก อุปฺปนฺโน
ผลฺโส ปฏฺฐิมสมฺมุสฺสโต นาม ตโต ชาตา(๑) ตสฺมี วา ชาตา
ปฏฺฐิมสมฺมุสฺสชา นาม ฯ จกฺขุสมฺมุสฺสชา สญฺญา ฯเปฯ
กายสมฺมุสฺสชา สญฺญาตฺตปิ ตสฺสาเยว วตฺถุโต นาม ฯ
รูปสญฺญา ฯเปฯ โฝฏฺฐพฺพสญฺญาตฺตปิ ตสฺสาเยว อารมฺมณโต
นาม ฯ อิทํ ปน วตฺถารมฺมณโต นาม ฯ สฺปฺปฏฺฐิฆานี หิ วตฺถุณิ
นิตฺสาย สฺปฺปฏฺฐิฆานี จ อารมฺมณานี อารพฺก อุปฺปตฺติโต
เอสา ปฏฺฐิมสมฺมุสฺสชา สญฺญาตฺติ วตฺถตา ฯ มโนสมฺมุสฺสชาตฺตปิ
ปรียาเยน เอตฺตฺสสา นาม โหติเยว ฯ จกฺขุวิญฺญาณํ หิ มโน
นาม เตน สหชาโต ผลฺโส มโนสมฺมุสฺสโต นาม ตสฺมี
มโนสมฺมุสฺสเส ตสฺมา วา มโนสมฺมุสฺสชา ชาตาตฺติ มโน-
สมฺมุสฺสชา ฯ ตถา โสตฺถมานชิวฺหากายวิญฺญาณํ มโน นาม เตน
สหชาโต ผลฺโส มโนสมฺมุสฺสโต นาม ตสฺมี มโนสมฺมุสฺสเส
ตสฺมา วา มโนสมฺมุสฺสชา ชาตาตฺติ มโนสมฺมุสฺสชา ฯ

อริวจนสมฺมุสฺสชา สญฺญาตฺตปิ ปรียาเยน เอตฺตฺสสา นาม
โหติเยว ฯ ตโย หิ อรูปิโน ขนฺธา สยํ ปิฏฺฐิจิวฺญฺญา หุตฺวา
อตุตฺตโน(๒) สหชาตาย สญฺญาเย อริวจนสมฺมุสฺสชา สญฺญาตฺติ(๓) นาม
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. อตุตฺตนา ฯ ๓. ม. สญฺญาตฺตปิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมโหมวิโนทนี หน้า 32

กโรนติ นิปรियाเณ ปน ปฏิมสมผลสชา สลฺยา นาม
ปญจทวาริกสลฺยา อธิวจนสมผลสชา สลฺยา นาม
มโนทวาริกสลฺยา ฯ ตตฺถ ปญจทวาริกสลฺยา โอลฺเกตุวาปี
ชานิตฺตํ สกฺกาติ โอลฺภาริกา ฯ รชชิตฺวา อุปนิชฌายนฺตํ หิ
รชชิตฺวา อุปนิชฌายตีติ กุชฌิตฺวา อุปนิชฌายนฺตํ กุชฌิตฺวา
อุปนิชฌายตีติ โอลฺเกตุวาว ชานนฺติ ฯ

ตตฺริทํ วตฺถุ ฯ

เทว กิร อิตฺติโย กามเม นิสีทิตฺวา สุตฺตํ กนฺตนฺติ ฯ

ทฺวิสุ ทฺหเรสุ กามเมสุ(๑) จรฺนฺเตสุ เอโก ปฺรโต กจฺฉนฺโต เอกํ
อิตฺถิ โอลฺเกสิ อิตฺรา ตํ ปุจฺฉิ กสฺมา นุ โข ตํ
เอโส โอลฺเกสิตี ฯ น เอโส ภิกฺขุ มํ วิสภาคจิตฺเตน โอลฺเกสิ
กนิฏฺฐภคินีสลฺยาเย ปน โอลฺเกสิตี เตสุปี กามเอ จริตฺวา
อาสนสาลาเย นิสินฺเนสุ อิตโร ภิกฺขุ ตํ ภิกฺขุํ ปุจฺฉิ ตยา สา
อิตฺถิ โอลฺกิตาติ ฯ อาม โอลฺกิตาติ ฯ กิมตฺถายาติ ฯ มยฺหํ
ภคินีสรฺกษกาติ (๒) ตํ โอลฺเกสินฺติ อาห ฯ เอวํ ปญจทวาริก-
สลฺยา โอลฺเกตุวาปี ชานิตฺตํ สกฺกาติ เวทิตพฺพา ฯ สา ปเนสา
ปสาทวตฺถุกาเอว ฯ เกจิ ปน ชวนปฺปวตฺตาติ ทีเปนฺติ ฯ
มโนทวาริกสลฺยา [๓] ปน เอกมณฺเญ วา เอกปีเรวา นิสีทิตฺวาปี
อณฺณํ จินฺเตนฺตํ วิตฺกฺเกนฺตํ จ ก็ จินฺเตสิ ก็ วิตฺกฺเกสิตี

๑. ม. กามเอ ฯ ๒. ม. สรฺกษตฺตา ฯ ๓. ม. เอตฺถนฺตเร

ปนสทฺโท อตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิทฺเทโส หน้า 33

ปฺจุฉิตฺวา ตสฺส วจฺนวเสเนว ชานิตพฺพโต สุขมา ฯ เสถิ
เวทนาภุขฺนฺธสทิสเมวาทิ ฯ

อโย สลฺยภาภุขฺนฺธนิทฺเทโส ฯ

สงฺขารภุขฺนฺธนิทฺเทเส เย เกจิ สงฺขาราทิ จตฺตุมิก(๑)สงฺขาร
ปริยาทียติ ฯ

จกฺขุสมฺผลฺสฺสา เจตนาตฺวาทีนฺ อตีตาทิวเสเน นิทฺธิภุจ-
สงฺขารे สภาวโต ทสฺเสตฺถํ วุตฺตานิ ฯ จกฺขุสมฺผลฺสฺชาติอาทีนฺ
วุตฺตตฺตฺถาเนว ฯ

เจตนาติ เหมจฺจิมโกภฺยิยา ปชานสงฺขารวเสเน วุตฺติ ฯ
เหมจฺจิมโกภฺยิยา หิ อนฺตมโส จกฺขุวิญญาเณเน สทฺธิ ปาลิยํ
อาคตา จตฺตาริ สงฺขารา อฺปฺปชฺชนฺติ ฯ เตสุ เจตนา ปชานา
อายุหนฺนฺเจเน ปากฺกตฺตฺวา ฯ ตสฺมา อโยเมว คหิตา ฯ ตํสมฺปยุตฺต-
สงฺขารา ปน ตาย คหิตาย คหิตาว โหนฺติ ฯ อิธาปี ปฺริมา
ปญฺจ จกฺขุปสาทาทิวตฺตฺถาว มโนสมฺผลฺสฺสา หทฺยวตฺตฺถวตฺตฺถาปี(๒)
อวตฺตฺถาปี ฯ สพฺพา จตฺตุมิกเจตนา ฯ เสถิ เวทนาภุขฺน-
ธสทิสเมวาทิ ฯ

อโย สงฺขารภุขฺนฺธนิทฺเทโส

๑. ม.จตฺตุมิกา เขภฺยเยเน ฯ ๒. ม. หทฺยวตฺตฺถาปี ฯ

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 34

วิญญาณกฺขนฺธนิทฺเตเส ยงฺกิญฺจ วิญญาณนฺติ จตุฏฺฐมิก-
วิญญาณํ ปริยาทิตฺติ ฯ

จกฺขุวิญญาณนฺตฺวาทีนํ อตีตาทิวเสณ นิตฺติฏฺฐวิญญาณํ
สภาวโต ทสฺเสตฺถํ วุตฺตานิ ฯ ตตฺถ จกฺขุวิญญาณาทีนํ ปรฺยจ
จกฺขุปฺสาทาทิวตฺถกานเวย มโนวิญญาณํ หทฺยวตฺถวตฺถกํปี(๑)
อวตฺถกมฺปี ฯ สพฺพํ จตุฏฺฐมิกวิญญาณํ ฯ เสสํ เวทนากฺขนฺธ-
สทิสเมวาทิ ฯ

อํยํ วิญญาณกฺขนฺธนิทฺเตโส ฯ

อิทานิ ปรฺยจสุปฺปิ ขนฺธเสสุ สมฺมุคฺคมโต ปุพฺพปาปรโต
อทฺธานปรฺยจเฉทโต เอกุปฺปาตนาทานานิโรธโต นานุปฺปาตเอก-
นิโรธโต เอกุปฺปาตเอกนิโรธโต นานุปฺปาตนาทานานิโรธโต
อตีตนาทตปฺจฺจุปฺปนฺนโต อชฺฉตฺตคิกพาหิรโต โอฟาริกสุขุมโต
หีนปณฺธิตโต ทูรสนฺตคิกโต ปจฺจยโต สมฺมุจฺจานโต ปรฺนินปฺปนฺนโต
สขฺขตโตติ โสพฺสหาการเหหิ ปกฺกิญฺจกํ เวทิตพฺพํ ฯ

ตตฺถ สมฺมุคฺคมโตติ (๒) ทฺวิโร สมฺมุคฺคโม คพฺภเสยฺยกสมฺมุคฺคโม
โอบปาตคิกสมฺมุคฺคโมติ ฯ ตตฺถ คพฺภเสยฺยกสมฺมุคฺคโม เอวํ เวทิตพฺพํ ฯ
คพฺภเสยฺยกสฺตฺตฺตานํ หิ ปฏฺฐิสนฺธิกฺขณเณ ปรฺยจกฺขนฺธา อปฺจฺฉา
อปฺปุเร เอกโต ปาตุฏฺฐนฺติ ฯ ตสฺมี ขณเณ ปาตุฏฺฐตา กลลสงฺขาทา
รูปสนฺตติ ปรฺตฺตฺตา โหติ ขุทฺทกมกฺขิกาย เอกวายนเณ
๑. ม. หทฺยวตฺถกมฺปี ฯ ๒. ม. อํยํ ปาโฐ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิทเทโส หน้า 35

ปาตพพมตตาดิ วตุวา ปุณฺ อติพหุํ เอตํ สณฺหสุจिया เตเล
 ปกฺขิปิตฺวา อุกฺขิตฺตาย ปกฺขมริตฺวา อุกฺเค จิตฺพินฺทุมตฺตฺนฺติ วุตฺตํ ฯ
 ตมฺปิ ปฏิกฺขิปิตฺวา เอกเกเส เตลโต อุกฺขมริตฺวา คหิตฺเต ตสฺส
 ปกฺขมริตฺวา อุกฺเค จิตฺพินฺทุมตฺตฺนฺติ วุตฺตํ ฯ ตมฺปิ ปฏิกฺขิปิตฺวา
 อิมสฺมี ขนฺปเท มนฺุสฺसानํ เกเส อุกฺจธา พาลิตฺเต ตโต
 เอกโกกฺจาสปฺปมาโณ อุตฺตรกฺรฺกานํ เกโส ตสฺส ปสฺนฺนตฺลเตลโต
 อุกฺขมฺสฺส อุกฺเค จิตฺพินฺทุมตฺตฺนฺติ วุตฺตํ ฯ ตมฺปิ ปฏิกฺขิปิตฺวา
 เอตํ พหุํ (๑) ชาติอุณฺณา นาม สฺขุมา ตสฺสา เอกอํสุโน
 ปสฺนฺนตฺลเตเล ปกฺขิปิตฺวา อุกฺขมฺสฺส ปกฺขมริตฺวา อุกฺเค
 จิตฺพินฺทุมตฺตฺนฺติ วุตฺตํ ฯ ตํ ปเนตํ อจฺฉํ โหติ วิปฺปสฺนํ
 อนาวิลํ ปฺริสฺพุทฺธํ ปสฺนฺนตฺลเตลพินฺทุสมานํ ฯ(๒)วุตฺตมฺปิ เจตํ
 ตฺลเตลสฺส ยถา พินฺทุ สปฺปมฺณฺโห อนาวิโล
 เอวํ วณฺณปฏิกฺภาคํ กถลนฺติ ปวฺจจตีติ ฯ
 เอวํ ปฺริตฺตฺตฺยา รฺูปสฺนฺนตฺติยา ตีณิ สนฺนตฺติสฺसानิ โหนฺติ วตฺถุทสํ
 กายทสํ อิตฺถิยา อิตฺถินฺทุทฺริยวเสน ปฺริสฺสฺส ปฺริสฺสินฺทุทฺริยวเสน
 ภาวทสกนฺติ ฯ ตตฺถ วตฺถุรฺูปํ ตสฺส นิสฺสยานิ จตฺตาริ
 มหาภูตานิ ตนฺนิสฺสิตฺตา วณฺณคณฺธโรสชา ชีวิตฺนฺติ อิทํ วตฺถุทสํ
 นาม ฯ กายปฺสาโท ตสฺส นิสฺสยานิ จตฺตาริ มหาภูตานิ
 ตนฺนิสฺสิตฺตา วณฺณคณฺธโรสชา ชีวิตฺนฺติ อิทํ กายทสํ นาม ฯ
 # ๑. ม. พหุํ ฯ ๒. ม. ปสฺนฺนตฺลเตลพินฺทุสมานวณฺณํ ฯ

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 36

กายปสาโท ตสฺส นิสฺสยานิ จตุตฺตาริ มหาภูตานิ ตนฺนินิสฺสิตา
วณฺณคณฺฐโรชชา ชีวิตฺตฺตํ อิทํ กายทสฺสํ นาม ฯ อิตฺตฺตฺตยา
อิตฺตฺตภาโว ปุริสสฺส ปุริสภาโว ตสฺส นิสฺสยานิ จตุตฺตาริ
มหาภูตานิ ตนฺนินิสฺสิตา วณฺณคณฺฐโรชชาชีวิตฺตฺตํ อิทํ
ภาวทสฺสํ นาม ฯ

เอวํ คพฺภเสยฺยกานํ ปฏฺฐิสฺสณฺธิยํ อุกฺกฏฺฐปฺริจฺเจเทน สมตฺตีส
กมฺมชฺรูปานิ รูปกฺขนฺโธ นาม โหติ ฯ ปฏฺฐิสฺสณฺธิจิตฺเตน ปน
สหชาตา เวทนา เวทนากฺขนฺโธ สลฺลยา สลฺลยา กฺขนฺโธ
สงฺขารรา สงฺขารกฺขนฺโธ ปฏฺฐิสฺสณฺธิจิตฺตํ วิญฺญาณกฺขนฺโธติ เอวํ
คพฺภเสยฺยกานํ ปฏฺฐิสฺสณฺธิกฺขนฺเณ ปญฺจกฺขนฺธา ปฺริปฺพณฺณา โหนฺติ ฯ
สเจ ปน นปฺปสฺสกปฏฺฐิสฺสณฺธิ โหติ ภาวทสฺสํ หายติ ฯ ทุวิญฺญํ
ทสฺสกันํ วเสน สมวิสฺสติ กมฺมชฺรูปานิ รูปกฺขนฺโธ นาม โหติ ฯ
เวทนา กฺขนฺธาทโย วุตฺตปฺปการาเอวาติ เอวมฺปิ คพฺภเสยฺยกานํ
ปฏฺฐิสฺสณฺธิกฺขนฺเณ ปญฺจกฺขนฺธา ปฺริปฺพณฺณา โหนฺติ ฯ

อิมสฺมี จานเ ติสฺมฏฺฐจฺานปฺปเวณฺิ (๑) กเถตพฺพา ภเวยฺย ฯ
ตํ ปน อกเถตฺวา โอปปาดิกสมฺมุคฺคโม นาม ทสฺสโธติ ฯ
โอปปาดิกานํ หิ ปฺริปฺพณฺณายตฺนानํ ปฏฺฐิสฺสณฺธิกฺขนฺเณ เหฏฺฐจา
วุตฺตานิ ตีณิ จกฺขุโสตฺตมานชิวฺหาทสฺสกันิ จาติ สตฺต รูป-
สฺนตฺติ สีสานิ ปาดุภวฺนฺติ ฯ ตตฺถ จกฺขุทสฺสกาทีนิ กายทสฺสก-
๑. ม. ติสฺมฏฺฐจฺานปฺปเวณฺิ ฯ

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิทเทโส หน้า 37

สทิสานเนว ฯ นปฺปสทสฺส ปน ภาวทสทํ นตฺถิ ฯ เอวํ
ปริปฺพญายตนานํ โอปปาทิกานํ สมสตุตฺติ เจว สมสญฺจํ จ
กมฺมชฺรูปานํ รุปกฺขนฺโธ นาม ฯ เวทนากฺขนฺธาทโย วุตฺตปฺป-
การาเอวาทิ เอวํจ โอปปาทิกานํ ปฏฺฐิสฺนฺธิกฺขณฺณํ ปญฺจกฺขนฺธา
ปริปฺพญานํ โหนฺติ ฯ อยํ โอปปาทิกสมฺมุคฺคโม นาม ฯ เอวํ
ดาว ปญฺจกฺขนฺธา สมฺมุคฺคโมโต เวทิตฺตพฺพา ฯ

ปฺพพฺพาปรโตตฺติ เอวญฺจ ปน (๑) คพฺภเสยฺยกาณํ อปฺจจฺฉา อปฺุเร
อฺุปฺปนฺเนสฺส ปญฺจสฺส ขนฺธเสสฺสํ กิํ รฺุปี ปจฺมํ รฺุปี สมฺมุจฺจาเปตฺติ
อฺุทาทฺห อรฺุปฺนฺติ ฯ รฺุปี รฺุปเมว สมฺมุจฺจาเปตฺติ น อรฺุปี ฯ
กสฺสุมา ปฏฺฐิสฺนฺธิจิตฺตสฺส น รฺุปชฺชนกตฺตา ฯ สพฺพสตุตฺตานํ หิ
ปฏฺฐิสฺนฺธิจิตฺตํ จิณฺสาสวสฺส จุตฺติจิตฺตํ เทว ปญฺจวิญฺญาณานํ
จตฺตาริ อรฺุปฺปวิปាកานีตฺติ (๒) โสพฺสจิตฺตานํ รฺุปี น สมฺมุจฺจาเปนฺติ ฯ
ตตฺถ ปฏฺฐิสฺนฺธิจิตฺตํ ดาว วตฺถุโน ทฺุพฺพลตฺตาย อปฺปติญฺจิตฺตตาย
ปจฺจยเวกฺกตฺตตาย อากนฺตฺตตาย จ รฺุปี น สมฺมุจฺจาเปตฺติ ฯ
ตตฺถ หิ สหชาตวตฺถุ อฺุปฺปาทกฺขณฺณํ ทฺุพฺพลํ โหตฺตีติ วตฺถุโน
ทฺุพฺพลตฺตาย [๓] รฺุปี น สมฺมุจฺจาเปตฺติ ฯ ยถา จ ปฺปาเต ปตฺนฺโต
ปฺุริโส อณฺณสฺส นิสฺสโย ภวิตฺตํ น สกฺโกตฺติ เอวํ เอตฺตํปิ
กมฺมกฺขิตฺตตฺตา (๔) ปฺปาเต ปตฺมานํ วิย อปฺปติญฺจิตฺตํ ฯ อิติ

๑. ม. เอวํ ปน ฯ ๒. ม. อรฺุปวิปាកานีตฺติ ฯ
๓. ม. เอตฺถนฺตเร รฺุปนฺติ ทิสฺสตี ฯ ๔. ม. กมฺมเวกฺกขิตฺตตฺตา ฯ

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 38

กम्मกขิตตตตยา อปฺปติฏฺฐิตตตายปี รูปี น สมฺมูจฺจาเปติ ฯ

ปฏิสนฺธิจิตตตจ วตฺตฺตนา สทฺธิ อปฺจฺฉา อปุเร อฺปนฺนํ
ตสฺส วตฺตฺตฺตํ ปุเรชาตํ หุตฺตฺตวา ปจฺจโย ภวิตฺตํ น สกฺโกติ ฯ สเจ
สกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก รุปํ สมฺมูจฺจาเปยฺย ฯ ยตฺตราปี วตฺตฺตํ ปุเรชาตํ หุตฺตฺตวา
ปจฺจโย ภวิตฺตํ สกฺโกติ ปเวณิ ฆมฺมฺมฺมฺมฺมฺมฺมฺม ตตฺตราปี จิตฺตํ องฺคโต
อปฺริหิเนยฺว รุปํ สมฺมูจฺจาเปติ ฯ ยทิ हि จิตฺตํ จานกฺขณ
วา ภกฺกฺกฺกฺกฺกฺก วา รุปํ สมฺมูจฺจาเปยฺย ปฏิสนฺธิจิตตมฺปิ รุปํ
สมฺมูจฺจาเปยฺย ฯ น ปน จิตฺตํ ตสฺมี ฆณทฺเวย รุปํ สมฺมูจฺจาเปติ ฯ
ยถา ปน อหิฉฺฉตตกมฺกฺกํ ปจฺวิโต อฏฺฐหนตํ ปัสฺสจฺจณฺณ
กเหตุวาว อฏฺฐหฺติ ฯ (๑) เอวํ จิตฺตํ ปุเรชาตํ วตฺตฺตํ นิสฺสาย
อฺปปาทกฺขณ อฏฺฐ รุปานิ กเหตุวาว อฏฺฐหฺติ ฯ ปฏิสนฺธิกฺขณ
จ วตฺตฺตํ ปุเรชาตํ หุตฺตฺตวา ปจฺจโย ภวิตฺตํ น สกฺโกติ
ปจฺจยเวกฺกฺกฺกฺกฺกฺก รุปํ น สมฺมูจฺจาเปติ ฯ

ยถา จ อากนฺตฺตฺตฺตฺตฺต อเนกตฺตฺตฺต (๒) ปเทสํ คโต
อณฺเณสํ เอถ โภ อนฺโตคฺคเม โว อนฺนปानกนฺธมาลาทีน
ทสฺสํมิตฺติ วตฺตฺตํ น สกฺโกติ อตฺตโน อวิสยตาย อฺปปหุตฺตตาย
เอวเมว ปฏิสนฺธิจิตฺตํ อากนฺตฺตฺตฺต อตฺตโน อากนฺตฺตฺต
รูปํ น สมฺมูจฺจาเปติ ฯ

อปิจ สมนฺตฺตฺต กมฺมชฺรฺรฺรฺร จิตฺตสมฺมูจฺจานรูปานํ จานํ

๑. ม. อฏฺฐหฺติ ฯ ๒. ม. อากตฺตฺตฺต ฯ

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิทเทโส หน้า 39

คเหตฺวา จิตานีติ(๑) ปฏิสนฺธิจิตฺตํ รูปํ น สมฺภูจฺจาเปติ ฯ

จีณาสวสฺส ปน จุตฺติจิตฺตํ วฏฺฏมฺมุตฺสฺส วุปฺสนฺตตฺตา น
สมฺภูจฺจาเปติ ฯ ตสฺส หิ สพฺพภเวสุ วฏฺฏมฺมุตฺตํ วุปฺสนฺตํ
อภพฺพุปฺตตฺตํ ปุณฺนพฺภวเปณฺนิ(๒) นาม นตฺถิ ฯ โสตาปนฺนสฺส
ปน สตฺต ภาเว จเปตฺวา อฏฺฐเมว ตํ มุตฺตํ (๓) วุปฺสนฺตํ ฯ
ตสฺมา ตสฺส จุตฺติจิตฺตํ สตฺตสฺส ภาเวสุ รูปํ สมฺภูจฺจาเปติ ฯ
สททาคามิโน ทฺวิสุ อนาคามิโน เอกสฺมี ฯ จีณาสวสฺส
สพฺพภเวสุ วฏฺฏมฺมุตฺสฺส วุปฺสนฺตตฺตา เนว สมฺภูจฺจาเปติ ฯ

ทฺวิปฺลยจิวฺลญาณฺเส ปน ฌานํกํ นตฺถิ มกฺกํกํ นตฺถิ
เหตุ นตฺถิตี จิตฺตงฺกํ ทฺพุพฺลํ โหตีตี จิตฺตงฺกทฺพุพฺลตฺตาย ตานิ
รูปํ น สมฺภูจฺจาเปนฺติ ฯ จตฺตาริ อรูปฺปวิปาگانิ(๔) ตสฺมี ภาเว
รูปฺสฺส นตฺถิตฺตาย รูปํ น สมฺภูจฺจาเปนฺติ ฯ น เกวลญจ
ตฺตานเนว ยานิ อญฺญานิปี ตสฺมี ภาเว อฏฺฐ กามาวจรกฺุสลานิ
ทส อกฺุสลานิ นว กิริยาจิตฺตานิ (๕) อารูปฺปกฺุสลานิ
จตฺสโส อารูปฺปกริยา ตีณิ มกฺกจิตฺตานิ จตฺตาริ ผลจิตฺตานีตี
ทฺวาจตฺตาลีส (๖) จิตฺตานิ อูปฺปชฺชนฺติ ตานิปี ตตฺถ รูปฺสฺส
นตฺถิตฺตายเอว รูปํ น สมฺภูจฺจาเปนฺติ ฯ เอวํ ปฏิสนฺธิจิตฺตํ รูปํ
น สมฺภูจฺจาเปติ ฯ

- # ๑. ม. จิตานีตีปิ ฯ ๒. ม. ปุณฺนพฺภเว เปณฺนิ ฯ
- # ๓. ม. วฏฺฏมฺมุตฺตํ ฯ ๔. ม. อรูปฺปวิปาگانิ ฯ
- # ๕. ม. กิริยาจิตฺตานิ ฯ ๖. ม. เทวจตฺตาลีส ฯ

*เล่มที่ 47 สมโหมวิโนทนี หน้า 40

อุตุ ปน ปรมิ รูปิ สมภูจาเปติ ฯ โโก เอส อุตุ
นามาติ ฯ ปฏิสนธิกขณ อุปปนนานัน สมตตีสมมุชรูปานัน
อพกนตเร เตโชธาตุ ฯ สา จานปุตตา(๑) อภูจ รูปานิ
สมภูจาเปติ ฯ อุตุ นาม เจส ทนฺธนิโรโร จิตตํ จิปปนิโรธํ ฯ
ตสฺมี ธรนฺเตเยว โสฬสจิตตานิ อุปฺปชชิตฺวา นิรุชฌนฺติ ฯ
เตสุ ปฏิสนธิอนนฺตรํ ปจฺมภวํจจิตตํ อุปฺปาทกขณเยว อภูจ
รูปานิ สมภูจาเปติ ฯ ยทา ปน สทฺทสฺส อุปฺปตฺติกาโล ภวิสฺสตี
ตทา อุตุจิตตานิ สทฺททวํกํ นาม สมภูจาเปสฺสนฺติ ฯ
กพฺพิงการาหาราโรปี จานัน ปตุวา อภูจ รูปานิ สมภูจาเปติ ฯ
กูโต ปนสฺส กพฺพิงการาหาราโรติ ฯ มาติโต ฯ วุตฺตมปิ เจตํ ฯ

ยลฺยสฺส ภุชฺชตี มาตา อนฺนปानญจ โภชนัน
เตน โส ตตฺถ ยาเปติ มาตุ กุจฺฉิกโต นโรติ ฯ(๒)

เอวํ กุจฺฉิกโต ทารโก มาตรา อชฺโฆหนฺนปानโอชાય
ยาเปติ ฯ สา(๓) จานปุตตา อภูจ รูปานิ สมภูจาเปติ ฯ นนุ
จ สา โอชา ขรา วตฺถุ สฺขมํ กถํ ตตฺถ ปตฺติจฺจาตีติ ฯ ปรมิ
ตาว น ปตฺติจฺจาตี เอกสฺส วา ทฺวินฺนํ วา สตฺตาทานัน
คตฺทกาเล ปตฺติจฺจาตี ฯ ตโต ปน ปุเร วา ปตฺติจฺจาตุ ปจฺจนา
วา ยทา มาตรา อชฺโฆหนฺนปानโอชา ทารกสฺส สรีเร
ปตฺติจฺจาตี ตทา อภูจ รูปานิ สมภูจาเปติ ฯ

๑. ม. จานัน ปตุวา ฯ ๒. ส. ส. ๑๕/๘๐๓/๓๐๓ ฯ

๓. ม. สาว ฯ

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิทเทโส หน้า 41

โอบปาตีกสสาปี ปกตปิฎยิตฺตํ ขาทนียโกชนียานํ
อตุฏฺฐาเน นิพฺพตฺตสฺส ตานิ กเหตุวา อชฺโฆหรโต จานปฺปตฺตา
โອชา รูปี สมฺมจฺจาเปตี ฯ เอโก อนฺนปानรหิต อรณฺเย
นิพฺพตฺตติ มหาจาคโก โหติ อตฺตโน(๑) ชิวฺหาย เขฬิ ปฺริวตฺเตตฺวา
กิลฺลิตฺติ ฯ ตฺตฺราปิสฺส จานปฺปตฺตา โອชา รูปี สมฺมจฺจาเปตี ฯ

เอวํ ปญฺจวิสตฺติยา โภจฺจาเสสฺส เทวํ รูปานิ รูปี
สมฺมจฺจาเปนฺติ เตโฆธฺตํ จ กพฺพิงฺการาหาโร จ ฯ อรูปเปปี
เทวเยว ธมฺมา รูปี สมฺมจฺจาเปนฺติ จิตฺตญฺเจว กมฺมเจตนา
จ ฯ ตตฺถ รูปี อุปฺปาทกฺขณฺเ จ กงฺกขณฺเ จ ทฺพฺพลํ
จानกฺขณฺ(๒) พฺลวณฺฺติ จานกฺขณฺ รูปี สมฺมจฺจาเปตี ฯ จิตฺตํ
จानกฺขณฺ จ กงฺกขณฺ จ ทฺพฺพลํ อุปฺปาทกฺขณฺ พฺลวณฺฺติ
อุปฺปาทกฺขณฺเยว รูปี สมฺมจฺจาเปตี ฯ กมฺมเจตนา นิรฺุทฺธา
ปฺจฺจโย โหติ ฯ อตีเต กปฺปโกฏฺฐิตฺสทฺสสมฺตฺถเกปี หิ आयูหิตํ
กมฺมํ เอตฺรหิ ปฺจฺจโย โหติ ฯ เอตฺรหิ आयูหิตํ อนาคเต
กปฺปโกฏฺฐิตฺสทฺสปฺริโยสานเปปี ปฺจฺจโย โหตีตี เอวํ ปุพฺพาปรโต
เวทิตฺพุโป(๓) ฯ

อทุธานปริจฺเจทโตติ รูปี กิตฺตํ อทุธานํ ติฏฺฐติ อรูปํ
กิตฺตกณฺฺติ ฯ รูปี คุรุปรินามํ ทนฺธนิโรธํ อรูปํ ลหุปรินามํ
จิปฺปนิโรธํ ฯ รูปे ธฺรณฺเตเยว โสฬส จิตฺตานิ อุปฺปชฺชิตฺวา
๑. ม. อตฺตโนว ฯ ๒. ม. จานกฺขณฺ ฯ ๓. ม. เวทิตฺพุพา ฯ

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 42

นิรุชฌนฺติ ฯ ตํ ปน สตฺตรสเมน จิตฺเตน สทฺธิ์ นิรุชฌนฺติ ฯ
 ยถา หิ ปุริโส ผลํ ปาเตสฺสามิตี มุคฺคะเรน รุกฺขสาขํ ปหเรยฺย
 ผลานิ จ ปตฺตานิ จ เอกกฺขณฺเวยว วณฺณฺโต มุจฺเจยฺยํ ตตฺถ
 ผลานิ อตฺตโน ภาริกตาย ปจฺมตฺรํ ปจฺวิยํ ปตฺนฺติ ปตฺตานิ
 ลหุคตาย ปจฺฉา เอวเมว มุคฺครปฺปหาเรน ปตฺตานํ จ ผลานํ
 เอกกฺขณฺเวยว วณฺณฺโต มุตฺตกาโล วีย ปฏฺิสนฺธิกฺขณฺเวยว รุปรูปร-
 วมุมนํ เอกกฺขณฺเวยว ปาตุภาโว ฯ ผลานํ ภาริกตาย ปจฺมตฺรํ
 ปจฺวิยํ ปตฺนํ วีย รุเป ธรนฺเตยว โสฬสณฺนํ จิตฺตานํ
 อูปฺชชิตฺวา นิรุชฌนํ ฯ ปตฺตานํ ลหุคตาย ปจฺฉา ปจฺวิยํ
 ปตฺนํ วีย รุปฺสส สตฺตรสเมน จิตฺเตน สทฺ นิรุชฌนํ ฯ

ตตฺถ กิณฺจาปี รุปี ทนฺธนิโรธํ คุรุปรินามํ จิตฺตํ
 จิปฺปนิโรธํ ลหุปรินามํ ฯ รุปี ปน อรูปํ อรูปํ วา รุปี โอาหย
 ปวตฺติตฺตํ น สกฺโกติ(๑) ทฺวินฺนมฺปิ เอกปฺปมาณาว ปวตฺติ ฯ
 ตตฺรารํ อูปมา เอโก ปุริโส ลกฺขณฺทกปาโท เอโก ทิฆฺปาโท ฯ
 เตสฺ เอกโต มคฺคํ คจฺฉนฺเตสฺ ยาว ทิฆฺปาโท เอกํ ปทวารํ
 อกฺกมฺติ ตาว อิตโร ปเท ปทํ อกฺกมิตฺวา โสฬสปทวารเณ
 คจฺฉนฺติ ฯ ทิฆฺปาโท ลกฺขณฺทกปาทสฺส โสฬสปทวารเณ อตฺตโน
 ปาทํ อณฺฉิตฺวา อากทฺฉิตฺวา เอกเมว ปทวารํ กโรติ ฯ
 อิติ เอโกปี เอกํ อติกฺกมิตฺตํ น สกฺโกติ ทฺวินฺนมฺปิ คมนํ
 # ๑. ม. สกฺโกนฺติ ฯ

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิทเทโส หน้า 43

เอกปฺปมาณเมว โหติ ฯ เอวํ สมปฺปทิมิทํ ทฏฺฐพฺพํ ฯ ลกฺขณฺทก-
ปาทปฺริโส วิย หิ (๑) อรูปํ ทิฆมปาทปฺริโส วิย รูปํ ทิฆมปาทสฺส
เอกปทวาริ อุกกมณกาเล อิตฺตสฺส โสฬสปทวารอกุกมณํ วิย
รूपे ฆรณฺเตเยว อรูปฆมฺเมสุ โสฬสนนํ จิตฺตानํ อุปฺปชฺชิตฺวา
นिरุชฺฌนํ [๒] ทฺวินนํ ปฺริสํ ลกฺขณฺทกปาทปฺริสสฺส โสฬสปทวารे อิตฺตสฺส
อตุตฺตโน ปาทํ อณฺจิตฺวา อากทฺตฺติตฺวา เอกปทวารกรณํ วิย
รูปสฺส สตฺตฺตรสมเนน จิตฺเตน สทฺธิํ นฺริชฺฌนํ ทฺวินนํ ปฺริสํ
อณฺจณมณฺธํ อโนหาย เอกปฺปมาณเนว คมณํ วิย อรูปสฺส
รูปํ รูปสฺส อรูปํ อโนหาย เอกปฺปมาณเนว ปวตฺตณนฺติ
เอวํ อทฺธานปฺริจฺเจทโต เวทิตพฺโพ ฯ (๑)

เอกปฺปาทนํ นานานิโรธโตติ อิทํ ปจฺฉิมกมฺมชฺชํ จเปตฺวา
ทิเปตพฺพํ ฯ ปจฺฉมํ หิ ปฏฺฐิสฺสนฺธิจิตฺตํ ทฺตฺติยํ ภวํ กํ ตฺตฺติยํ
ภวํ กํ ฯ เปฯ โสฬสํ ภวํ กํ ฯ เตสุ เอเกกสฺส อุปฺปาทภฺภูจฺติภงฺก-
วเสน ตโย ตโย ขณฺา ฯ ตตฺถ เอเกกสฺส จิตฺตสฺส ตีสฺส ตีสฺส
ขณฺเอสฺส สมตฺตีสฺส สมตฺตีสฺส กมฺมชฺชรูปานิ อุปฺปชฺชนฺติ ฯ เตสุ
ปฏฺฐิสฺสนฺธิจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขณฺเ สมฺภูจฺติํ กมฺมชฺชรูปํ สตฺตฺตรสมสฺส
ภวํ กจฺจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขณฺเเยว นฺริชฺฌนฺติ จิตฺติกฺขณฺเ สมฺภูจฺติํ
จิตฺติกฺขณฺเเยว ภงฺกคฺกขณฺเ สมฺภูจฺติํ ภงฺกคฺกขณฺเเยว นฺริชฺฌนฺติ ฯ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร ทฺวินนํ

ปฺริสํ นนฺติ ทิสฺสตี ฯ ๓. ม. เวทิตพฺพา ฯ

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 44

เอวํ ทุคฺคิภวํจตฺตํ อาทึ กตฺวา อตฺตโน อตฺตโน สตฺตรสเมเนว(๑)
จิตฺเตน สทฺธิ โยเชตฺวา นโย เนตฺพุโปฯ อิติ โสฬส ติกา
อฏฺฐจตฺตาทิส โหณฺติฯ อัย อฏฺฐจตฺตาทิสกมฺมชฺรูปปเวณิ นาม ฯ
สา ปเนสา รตฺติยจ ทิวา จ ขาทฺนฺตฺตานมฺปิ ภูณฺชนฺตฺตานํปิ
สฺสฺตฺตานมฺปิ ปมตฺตฺตานมฺปิ นทิสฺโต วยิ เอกนฺตํ ปวตฺตติเยวาทิ ฯ

เอวํ เอกุปฺปาทฺนํ นานานิโรธโต(๒) เวทิตฺตฺพุพา ฯ

นํานุปฺปาเทกนิโรธตา ปจฺฉิมกมฺมเชน ทีเปตฺพุพาฯ ตตฺถ
อายุสจฺวารปริโยसानเ โสฬสณฺนํ จิตฺตํ วาเร สติ เภฏฺฐา-
โสฬสํ อูปริโสฬสกนฺติ เทว เอกโต โยเชตฺพุพานิ ฯ เภฏฺฐา-
โสฬสกสฺมี ปน(๓) ปจฺมจิตฺตสฺส อูปฺปาทกฺขณเ สมฺภูจิตฺติ สมตฺตีส-
กมฺมชฺรูป อูปริโสฬสกสฺมี ปจฺมจิตฺตสฺส อูปฺปาทกฺขณเเยว
นिरุชฺฌติ จิตฺกฺขณเ สมฺภูจิตฺติ ตสฺส จิตฺกฺขณเเยว นිරุชฺฌติ (๔)
ภงฺกกฺขณเ สมฺภูจิตฺติ ตสฺส ภงฺกกฺขณเเยว นිරุชฺฌติ ฯ
เหฏฺฐิมโสฬสกสฺมี ปน ทุคฺคิยจิตฺตสฺส ฯเปฯ โสฬสมจิตฺตสฺส
อูปฺปาทกฺขณเ สมฺภูจิตฺติ สมตฺตีสกมฺมชฺรูป จุตฺติจิตฺตสฺส อูปฺปาทก-
กฺขณเเยว นිරุชฺฌติ ตสฺส จิตฺกฺขณเ สมฺภูจิตฺติ จุตฺติจิตฺตสฺส
จิตฺกฺขณเเยว ภงฺกกฺขณเ สมฺภูจิตฺติ จุตฺติจิตฺตสฺส ภงฺกกฺขณเเยว
นिरุชฺฌติ ฯ ตโต ปฏฺฐาย กมฺมชฺรูปปเวณิ นปฺปวตฺตติ ฯ ยทิ

ปวตฺเตยฺย สตฺตฺตา อกฺขยา อวยา อชฺรา อมฺรา นาม ภเวยฺยู ฯ

๑. ม. สตฺตรสเมเนว ฯ ๒. ม. เอกุปฺปาทฺนํ นานานิโรธโต ฯ

๓. ม. หิ ฯ ๔. ม. อัย ปาโจ นตฺติ ฯ

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิทฺเทโส หน้า 45

เอตถ ปน ยเทตํ สत्ตตรสมสฺส ภวํกจิตฺตสฺส

อุปฺปาทกฺขณฺเวย นิรุชฺฌตีติอาทินา นเยน เอกสฺส จิตฺตสฺส
อุปฺปาทกฺขณฺเวย (๑) อุปฺปนฺนํ รุปํ อณฺณสฺส อุปฺปาทกฺขณฺ
นิรุชฺฌตีติ อฏฺฐกถายํ อากตฺตตา วุตฺตํ ตํ ยสฺส กายสงฺขาโร
นิรุชฺฌตีติ สสฺส จิตฺตสงฺขาโร นิรุชฺฌตีติ อามนฺตาคี(๒) อิมาย
पालิยา วิรุชฺฌตีติ ๑ ถถ กายสงฺขาโร หิ จิตฺตสมฺภูจฺจानโน
อสฺสาสปฺสฺสาสวาโต ๑ จิตฺตสมฺภูจฺจานรูปญจ จิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขณฺ
อุปฺปชฺชิตฺวา ยาว อณฺณานิ โสฬส จิตฺตานิ อุปฺปชฺชนฺติ ตาว
ติฏฺฐตีติ ๑ เตถ โสฬสนนํ สพฺพปจฺฉิเมน สทฺธิํ นิรุชฺฌตีติ ๑
อิติ เยน จิตฺเตน สทฺธิํ อุปฺปชฺชตีติ ตโต ปฏฺจาย สत्ตตรสมฺเมน
สทฺธิํ นิรุชฺฌตีติ น กสฺสจิจิตฺตสฺส อุปฺปาทกฺขณฺ วา จิตฺติกฺขณฺ
วา นิรุชฺฌตีติ นาปี จิตฺติกฺขณฺ วา ภงฺกกฺขณฺ วา อุปฺปชฺชตีติ ๑
เอสา จิตฺตสมฺภูจฺจานรูปสฺส ฌมฺมตาคี นิยมโต จิตฺตสงฺขารเณ
สทฺธิํ เอกกฺขณฺ นิรุชฺฌนฺโต อามนฺตาคี วุตฺตํ ๑

โย จายํ จิตฺตสมฺภูจฺจานสฺส ขณฺนิยโม วุตฺโต กมฺมาทิจิตฺต-
สมฺภูจฺจานสฺสาปี อยเมว ขณฺนิยโม ๑ ตสฺมา ปฏฺฐิตฺตนิจฺจิตฺเตน
สทฺธิํ อุปฺปนฺนํ กมฺมชฺรูปํ ตโต ปฏฺจาย สत्ตตรสมฺเมน สทฺธิํ นิรุชฺฌตีติ
ปฏฺฐิตฺตนิจฺจิตฺตสฺส จิตฺติกฺขณฺ อุปฺปนฺนํ อฏฺฐารสมฺสฺส อุปฺปาทกฺขณฺ
นิรุชฺฌตีติ ปฏฺฐิตฺตนิจฺจิตฺตสฺส ภงฺกกฺขณฺ อุปฺปนฺนํ อฏฺฐารสมฺสฺส
๑. ม. อุปฺปาทกฺขณฺ ๑ ๒. อภิ. ยมก. ๓๘/๑๑๑๗/๓๕๔ ๑

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 46

จานกฤษณ์ (๑) ปตุวา(๒) นิรุชฌตีติ อิมินา นเยเนว(๓) เจตถ โยชนา
กาตพพาฯ ตโต ปรี ปน อตุสมภูจกานิกปเวณิเยว ติกฺกจติ
นีหริตฺวา ฌาเปถาติ วตฺตพพฺ ्हิตฺฯ เอวํ นานุปฺปาเทกนิโรธตา(๔)
เวทิตพพาฯ

เอกุปฺปาเทกนิโรธโตติ รูปี ปน รูปเณ สห เอกุปฺปาทำ
เอกนิโรธํ อรูปี อรูปเณ สห เอกุปฺปาทำ เอกนิโรธํฯ เอวํ
เอกุปฺปาเทกนิโรธตา เวทิตพพาฯ

นानุปฺปาทนานานิโรธตา ปน จตุสนฺตติรูปเณ ทิปेतพพาฯ
อิมสฺส หิ อุตฺฐปาทตลา อโธเกสมตฺถกา ตจปริยนตฺส
สรีรสฺส ตตฺถ ตตฺถ จตุสนฺตติรูปี ฆนปฺลชภาเวณ ปวตฺตติฯ (๕)
เอวํ วตฺตมานสฺสาปิสฺส น เอกุปฺปาทาหิตา สลฺลภเขตพพาฯ
ยถา ปน อุปจิกฺกราชึ วา กิปปิลฺลิกฺกราชึ วา โอลิกฺยมานา
เอกาพฺทฺธา วีย ्हิตฺ น ปน เอกาพฺทฺธาฯ อณฺณิสฺสา หิ
สีสสนฺตติเก อณฺณิสฺสา สีสมฺปิ อฺทรมฺปิ ปาทาปิ อณฺณิสฺสา
อฺทรมฺปิเก อณฺณิสฺสา สีสมฺปิ อฺทรมฺปิ ปาทาปิ โหนฺติ เอวเมว
จตุสนฺตติรูปานมฺปิ อณฺณิสฺส อุปฺปาทกฺขเณ อณฺณิสฺส อุปฺปาโทปิ
्हิตฺ จิตฺปิ ภงฺโกปิ อณฺณิสฺส จิตฺกฺขเณ อณฺณิสฺส อุปฺปาโทปิ
्हิตฺ จิตฺปิ ภงฺโกปิ อณฺณิสฺส ภงฺกฺกฺขเณ อณฺณิสฺส อุปฺปาโทปิ

- # ๑. ม. จานกฤษณ์ฯ ๒. ม. อัย ปาโธ นตฺถิฯ
- # ๓. ม. นเยเนตฺถฯ ๔. ม. นานุปฺปาเทกนิโรธโตฯ
- # เอวมฺปริปิฯ ๕. ม. วตฺตติฯ

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิทเทโส หน้า 47

โหติ จิตฺปิ ภงฺโกปิ ฯ เอวเมตฺถ นานุปฺปาทนนานิโรธตา
เวทิตฺตพฺพา ฯ

อตีตาทินิ ปน ทฺรทฺทปฺริโยสานานิ ปาลิยฺ อากตฺตานเว ฯ
ปจฺจยสมฺภูจฺจานานิปี กมฺมชฺ กมฺมปจฺจยฺ กมฺมปจฺจยฺ อุตฺตสมฺภูจฺจานนฺติ-
อาทินา(๑) นเยน เหฏฺฐา กถิตานิเยว ฯ ปญฺจาปี ปน ขนฺธา
ปฺริณิพฺพฺนนาว โหนฺติ โน อปฺริณิพฺพฺนนา ฯ สงฺขตาว โน
อสงฺขตา ฯ อปีจฺ นิพฺพฺนนาปี โหนฺติเยว ฯ สภาวธมฺเมสุ หิ
นิพฺพานเมเวกฺ อปฺริณิพฺพฺนนฺนฺจ อนิพฺพฺนนฺนฺจ ฯ นิโรธสฺมาปฺตฺติ
ปน นามปฺลยฺตฺติ จ กถนฺติ นิโรธสฺมาปฺตฺติ โลกิย-
โลกุตฺตราทิ วา สงฺขตาสงฺขตาทิ วา ปฺริณิพฺพฺนนาปฺริณิพฺพฺนนาติ
วา นวตฺตพฺพา ฯ นิพฺพฺนนา ปน โหติ โน อนิพฺพฺนนา(๒)
สฺมาปชฺชนฺเตน สฺมาปชฺชิตฺตพฺพโต ฯ ตถา นาม ปฺลยฺตฺติ ฯ
สาปี หิ โลกิยาทิกฺเกทํ น ลภฺติ ฯ นิพฺพฺนนา ปน โหติ โน
อนิพฺพฺนนา ฯ นามกฺคฺคหฺณํ หิ กณฺหนฺโตว กณฺหาตีติ ฯ

เอวํ ปกฺกณฺณกโต ขนฺธเว วิทิตฺวา ปฺนฺน เอเตสุเยว
ขนฺธเสสุ ฅาณภทฺตํ กมฺโต จ(๓) วิเสสโต
อนฺนาริกโต เจว อฺปฺมาโต ตเถว จ ฯ
ทฺฐสฺสพฺพโต ทฺวิธา เอว(๔) ปสฺสนฺตสฺสทฺถสฺสทฺธิทฺธิโต
วินิฉฺยยนโย สมฺมา วิญฺญาตพฺโพ วิภาวินา ฯ

๑. ม.กมฺมปจฺจยอุตฺตสมฺภูจฺจานนฺติอาทินา ฯ ๒. ม. โน อนิพฺพฺนนาติ
นตฺถิ ฯ ๓. ม. กมฺโตถ ฯ ๔. ม. เอวํ ฯ

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 48

ตตฺถ กมโตติ อธิ อุปฺปตฺติกฺกโม ปหานกฺกโม ปฏิปตฺติกฺกโม
ภูมิกฺกโม เทสนากฺกโมติ พหุวิโธ กโม ฯ

ตตฺถ ปจฺมํ กลลํ โหติ กลลา โหติ อมฺพุทฺทนฺติ(๑)

เอวมาทิ อุปฺปตฺติกฺกโม ฯ ทสฺสเนน ปหาตพฺพา ชมฺมา
ภาวนาถ ปหาตพฺพา ชมฺมาติ(๒) เอวมาทิ ปหานกฺกโม ฯ
สีลวิสุทฺธิ จิตฺตวิสุทฺธิติ(๓) เอวมาทิ ปฏิปตฺติกฺกโม ฯ กามาจฺจรา
รูปาจฺจราติ(๔) เอวมาทิ ภูมิกฺกโม ฯ จตฺตาริ สติปญฺจานา
จตฺตาริ สมมฺปฺปชานาติ(๕)วา ทานกถํ สีลกถนฺติ(๖)วา เอวมาทิ
เทสนากฺกโม ฯ เตสุ อธิ อุปฺปตฺติกฺกโม ตาว น ยฺชชติ
กลลาทึนํ วิย ขนฺธานํ ปุพฺพาปริยวตฺถาเนน อนฺอุปฺปตฺติโต ฯ
น ปหานกฺกโม กุสลาพฺยาगतานํ อปฺปหาตพฺพโต ฯ น
ปฏิปตฺติกฺกโม อกุสลาณํ อปฺปปฏิยฺชชณียโต ฯ น ภูมิกฺกโม
เวทนาทึนํ จตฺตภูมิกปริยาปนฺนตฺตา ฯ

เทสนากฺกโม ปน ยฺชชติ ฯ อเถเทน หิ ยํ ปญฺจสุ

ขนฺธेषุ อตฺตคฺคาหปติตํ เวเนยฺยชนํ สมฺมอณฺณวินิพฺโปกทสฺสเนน
อตฺตคฺคาหโต โมเจตฺกามา ภควา หิตกาโม ตสฺส ชนฺตฺส
สุขคฺคหณตฺถํ จกฺขุอาทึนมฺปิ วิสยภูตํ โอปาริกํ ปจฺมํ รูปกฺขนฺธํ

๑. สฺยา. ม. อพฺพุทฺทนฺติ ฯ ๒. อภิ. สํ. ๓๔/๑/๑ ฯ

๓. บุ. ปฏิ. ๓๑/๓๓๘/๖๓๘ ฯ ๔. อภิ. สํ. ๓๔/๖๖๕, ๖๖๖/๒๖๐ ฯ

๕. ที. ปา. ๑๑/๒๒๕, ๒๓๐/๒๓๒ ฯ ๖. ม. ม. ๑๓/๓๔/๖๓ ฯ

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิทฺเทโส หน้า 49

เทเสสิ ฯ ตโต อิกฺขณานิกฺขรรูปสํเวทิตํ เวทนํ ยํ เวทียติ(๑) ตํ
สณฺฆานาตีติ เอวํ เวทनावิสยสฺส อาการคฺคาหิกํ สณฺขํ
สณฺฆาวเสน อภิสงฺขารเก สงฺขารे เตสํ เวทนาทีนํ นิสฺสยํ
อธิปฺตีกฺขตฺตจฺจ วิญฺญาณนฺติ เอวํ ตาว กมฺโต วินิจฺจนฺนโย
วิญฺญาตพฺโพ ฯ

วิเสสโตติ ขนฺธานนฺจ อุปาทานกฺขนฺธานนฺจ วิเสสโต ฯ
โก ปน เตสํ วิเสโส(๒) เอตฺถ ขนฺธา ตาว อวิเสสโต
วุตฺตา อุปาทานกฺขนฺธา สาสวอุปาทานิยภาเวน วิเสเสตฺวา ฯ
ยถาห ปญฺจิเม(๓) ภิกฺขเว ขนฺธเต เทเสสฺสามิ ปญฺจูปาทานกฺขนฺธ
[๔]ตํ สฺฆาต ฯ กตเม จ ภิกฺขเว ปญฺจกฺขนฺธา ฯ ยงฺกิลฺลิจิ
ภิกฺขเว รุปํ อตีตानาคตปฺจฺจูปฺปนํ ฯ เปฯ สนฺติเก วา อํ
วฺจฺจติ ภิกฺขเว รุปกฺขนฺโธ ฯ ยา กาจิ เวทนา ฯ เปฯ ยํ
กิลฺลิจิ วิญฺญาณํ ฯ เป ฯ สนฺติเก วา อํ วฺจฺจติ ภิกฺขเว
วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ ฯ อิเม วฺจฺจนฺติ ภิกฺขเว ปญฺจกฺขนฺธา ฯ
กตเม จ ภิกฺขเว ปญฺจูปาทานกฺขนฺธา ยงฺกิลฺลิจิ ภิกฺขเว
รูปํ ฯ เปฯ สนฺติเก วา สาสวํ อุปาทานิยํ อํ วฺจฺจติ
รูปูปาทานกฺขนฺโธ ฯ ยา กาจิ เวทนา ฯ เป ฯ ยงฺกิลฺลิจิ
วิญฺญาณํ ฯ เป ฯ สนฺติเก วา สาสวํ อุปาทานิยํ อํ
๑. ม.วเทยติ ฯ ๒. ม. อํ ปาโจ นตฺถิ ฯ ๓. ม. ปญฺจ ภิกฺขเว ฯ
๔. ม. เอตฺถนฺตเร จสทฺโท อตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 50

วุจฺจติ วิญญาณูปาทานกฺขนฺโร ๑ อิมํ วุจฺจนฺติ ภิกฺขเว
ปญฺจูปาทานกฺขนฺธาติ(๑) ๑

เอตฺถ จ ยถา เวทนาทโย อนาสวาปี อตฺถิ สาสวาปี
น เอวํ รูปํ ๑ ยสฺมา ปนสฺส ราสฺสฺสฺสฺส ขนฺธภาโว ยุชฺชติ
ตสฺมา ขนฺธสฺส วุตฺติ ๑ ยสฺมา ราสฺสฺสฺส จ(๒) สาสวฺสฺส
จ อุปาทานกฺขนฺธภาโว ยุชฺชติ ตสฺมา อุปาทานกฺขนฺธสฺส
วุตฺติ ๑ เวทนาทโย ปน อนาสวาว ขนฺธสฺส วุตฺตา สาสวา
อุปาทานกฺขนฺธสฺส ๑

อุปาทานกฺขนฺธาติ จ เอตฺถ อุปาทานโคจรฺวา ขนฺธา
อุปาทานกฺขนฺธาติ เอวมตฺโต ทฏฺฐพฺโพ ๑ อิทฺ ปน สพฺเพเปเต
เอกชฺฉํ กตฺวา ขนฺธาติ อธิปฺเปตา ๑

อนฺนาริกโธติ กสฺมา ปน ภควตา ปญฺเจว ขนฺธา
วุตฺตา อนฺนา อนธิกาติ ๑ สพฺพสงฺขตสฺภาเคกสงฺคหโต
อตฺตตฺตนิยคฺคาหาวตฺตสฺส เอตฺปฺปรมโต อญฺเวยสญฺจ ตทวโรธโต ๑
อนกปฺปภทฺเตสฺส หิ สงฺขตฺตมฺเมสฺส สภาควเสน สงฺคยฺหมานสฺส
รูปํ รูปสฺภาเคกสงฺคหเวเสน (๓) เอโก ขนฺโร โหติ เวทนา
เวทนาสฺภาเคกสงฺคหเวเสน(๔) เอโก ขนฺโร โหติ ๑ เอส นโย
สญฺญาทีสุปี ๑ ตสฺมา สพฺพสงฺขตสฺภาเคกสงฺคหโต(๕) ปญฺเจว
๑. ส. ข. ๑๓/๕๕, ๕๖/๕๘, ๕๙ ๑ ๒. ม. จสทฺโท นตฺถิ ๑
๓. ม. รูปสฺภาเคกสงฺคหเวเสน ๑ ๔. ม. เวทนาสฺภาเคกสงฺคหเวเสน ๑
๕. ม. สภาเคกสงฺคหโต ๑

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิทเทโส หน้า 51

วุตฺตาฯ เอตฺปรมณฺเจตฺ อตฺตตฺตนิยฺกคาหตฺตฺตฺ ยทิตฺ ฐปาทโย
 ปณฺจฯ วุตฺตํ เหนฺ ฐเป โข ภิกฺขเว สติ ฐปฺ อฺปาทาย
 ฐปฺ อภินิวิสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ อฺปฺปชฺชติ เอตํ มม เอโสหฺมสมฺมิ
 เอโส เม อตฺตตฺติ(๑)ฯ เวทนาย ฯเปฯ สณฺณาย ฯเปฯ สงฺขารสฺสุ
 เอวํ ทิฏฺฐิ อฺปฺปชฺชติ เอตํ มม เอโสหฺมสมฺมิ เอโส เม
 อตฺตตฺติฯ ตสฺมา อตฺตตฺตนิยฺกคาหตฺตฺตฺสฺส เอตฺปฺปรมโตปิ ปณฺจเว
 วุตฺตาฯ เยปิ จณฺเณ สีสาทโย ปณฺจ ฐมฺมกฺขนฺธา วุตฺตา เตปิ
 สงฺขารกฺขนฺธฺเร ปริยาปนฺนตฺตา เอตฺถเว อวโรธํ กจฺจนฺติฯ
 ตสฺมา อณฺเณสํ ตทวโรธโตปิ ปณฺจเว วุตฺตตฺติ เอวํ
 อณฺฺนาริกโต วินิจฺฉยนโย วิณฺณตพฺโพ ฯ

อฺปฺมาโตติ เอตฺถ หิ คิลานสาธฺมฺโป ฐปฺปาทานกฺขนฺโธ
 คิลานฺฐปฺมสฺส วิณฺณณฺฐปฺปาทานกฺขนฺธสฺส วตฺตฺตฺวาทารมฺมณฺวเสน
 นิवासณฺฐจฺานโต เกลณฺฐปฺโป เวทณฺฐปฺปาทานกฺขนฺโธ อาพาธกตฺตา
 เกลณฺฐสมฺมณฺฐจฺานฺฐปฺโป สณฺณฐปฺปาทานกฺขนฺโธ กามสณฺณทิวเสนว(๒)
 รากาทิสมฺบฺยตฺตเวทนาสมฺภวฺวา อสฺปฺปายเสวณฺฐปฺโป สงฺขารฐปฺปา-
 ทานกฺขนฺโธ เวทนาเกลณฺฐสฺส นิตฺทานตฺตาฯ เวทนํ เวทนตฺตาย
 สงฺขตํ อภิสงฺขโรนฺตฺติ(๓) หิ วุตฺตํฯ ตถา อกฺกุสฺลสฺส กมฺมสฺส
 กตฺตตฺตา อฺปฺจิตฺตตฺตา วิปากํ กายวิณฺณณฺณํ อฺปฺปนฺนํ โหติ
 # ๑. ส. ข. ๑๗/๔๑๕/๒๕๐ ฯ ๒. ม. กามสณฺณทิวเสน ฯ
 # ๓. สฺยา. สงฺขตํ อภิสงฺขโรนฺตฺติ ฯ ส. ข. ๑๗/๑๕๕/๑๐๕ ฯ

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 52

ทุกขสหคตุนติ ฯ (๑) คีตานุโปโม วิญญาณุปาทานกฺขนุโธ เวทนา-
เคลตฺตณฺเณน อปริมุตฺตตฺตฺตา ฯ อปีจ จารกการณอปราชการณ-
การกอปราชิกูปมา เอเต ภาชนโภชนพฺยณฺชนปริเวสกฺกณฺชฺกฺมปา
จาติ เอวํ อุปมาโต วิวินิจฉัยนโย วิญญาตพฺโพ ฯ

ทฏฺฐพฺพโต ทฺวิธาติ สงฺเขปโต วิตุถารโต จาติ เอวํ
ทฺวิธา ทฏฺฐพฺพโตเปตฺถ วิวินิจฉัยนโย วิญญาตพฺโพ ฯ สงฺเขปโต
หิ ปญฺจูปาทานกฺขนุธา อาสีวิสุปเม (๒) วุตฺตนฺเณน อุกฺขิตฺตาสิก-
ปจฺจตฺถิกโต ภารสฺตฺตวเสน(๓) ภารโต ขชฺชนียปริยายวเสน(๔) ขาทกโต
ยมกสฺตฺตวเสน(๕) อนิจฺจทุกฺขานตฺตสงฺขตฺตวธกโต ทฏฺฐพฺพา ฯ

วิตุถารโต ปเนตฺถ (๖) เผณฺปิณฺโฑ วย รุปํ ทฏฺฐพฺพํ
อุทกปฺพพฺโพ วย เวทนา มรฺริจิกา วย สณฺญา กทลิกฺขนุโธ
วย สงฺขารรา มายา วย วิญญาณํ ฯ วุตฺตํ เหน็ด

เผณฺปิณฺโฑปมํ(๗)รูปํ เวทนา ปฺพพฺพูปมา
มรฺริจิกูปมา สณฺญา สงฺขารรา กทลูปมา
มายูปมณฺจ วิญญาณํ เทสิตาทิจฺจพฺนฺธฺรฺนาติ ฯ(๘)

ตฺตฺถ รุปาทินํ เผณฺปิณฺฑาทินํ เอวํ สทิสฺตาเวทิตฺพฺพา ฯ

ยถา หิ เผณฺปิณฺโฑ นิสฺสาโรว เอวํ รูปํ (๙) นิจฺจสารทฺฐสาร-

๑. อภิ. วิ. ๓๕/๓๕๐/๒๔๑ ฯ ๒. สํ. สฟา. ๑๘/๓๐๕/๒๑๖ ฯ

๓. สํ. ข. ๑๓/๔๕/๓๒ ฯ ๔. สํ. ข. ๑๓/๑๔๕/๑๐๐ ฯ

๕. สํ. ข. ๑๓/๑๕๕/๑๓๔ ฯ ๖. ม. เผณ... ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

๗. ม. เผณฺปิณฺฑูปมํ ฯ ๘. สํ. ข. ๑๓/๒๔๗/๑๓๔ ฯ

๙. ม. รูปมฺปิปี ฯ

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิทเทโส หน้า 53

อตุตตสารวิเรน นิสฺสสารเมว ฯ ยถา จ โส อิมินา ปตฺตํ
วา ถาลกํ วา กริสฺสามีติ คเหตุํ น สกฺกา คหิโตปิ ตมตฺถํ
น สาเชติ ภิชฺชเตว ฯ เอวํ รูปํ(๑) นิจฺจนฺติ วา ชฺวณฺติ วา
อหนฺติ วา มนฺนฺติ วา คเหตุํ น สกฺกา คหิตมฺปิ น ตถา
ติฏฺฐติ อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา อสุภณฺณเวย โหตีติ เอวํ
เผณฺปิณฺฑาสทิสเมว โหติ ฯ

ยถา ปน เผณฺปิณฺฑโฑ นิตฺทาวนิตฺทโฑ อนนฺกสนฺธิมฺภูโต
พหฺนํ อุตฺทสฺสปาทีนํ ปาณานํ อาวาโส เอวํ รูปมฺปิ
นิตฺทาวนิตฺทํ อนนฺกสนฺธิมฺภูตํ ฯ กุสฺลวเสนเจตฺถ(๒)อสีติ กิมิกฺุลาณิ
วสนฺติ ฯ ตเทว เตสํ ปสฺสูติขรมฺปิ(๓)วจฺจกฺุณฺปิ กิลานสาลาปิ
สุสานมฺปิ ฯ น เต อณฺณตฺถ กนฺตฺวา กพฺภาวฺจฺจานาทีนํ
กโรนฺติ ฯ เอวมฺปิ เผณฺปิณฺฑาสทิสํ ฯ

ยถา จ เผณฺปิณฺฑโฑ อาทิตฺ(๔) พทฺรปตฺตมตฺโต(๕)หุตฺวา
อนฺุพฺพเพน ปพฺพตฺกฺุณฺมตฺโตปิ โหติ เอวํ รูปมฺปิ อาทิตฺ(๖)
กถมตฺตํ หุตฺวา อนฺุพฺพเพน พฺยามมตฺตมฺปิ โคมหิสหตฺถิอาทีนํ
วเสน ปพฺพตฺกฺุณฺทิมตฺตํ(๖) โหติ มจฺจกฺุณฺปาทีนํ วเสน
อนนฺกโยชนสฺตปฺปมาณมฺปิ ฯ เอวมฺปิ เผณฺปิณฺฑาสทิสํ ฯ ยถาปิ (๘)
เผณฺปิณฺฑโฑ อฺุฏฺฐิตมตฺโตปิ ภิชฺชติ โลกํ กนฺตฺวาปิ สมฺมทํ
๑. ม. รูปมฺปิ ฯ ๒. ม. กุสฺลวเสน เจตฺถ ฯ ๓. ม. สฺสูติขรมฺปิ ฯ
๔. ม. อาทิตฺ ฯ ๕. ม. พทฺรปทฺกมตฺโต ฯ ๖. ม. อาทิตฺ ฯ
๗. ม. ปพฺพตฺกฺุณฺมตฺตมฺปิ ฯ ๘. ม. ยถา จ ฯ

*เล่มที่ 47 สมโหมวิโนทนี หน้า 54

ปตฺวา ปน อวสฺสเมว ภิชฺชติ เอวเมว รูป (๑)กถลภาเวปี ภิชฺชติ
อมฺพุทาทีภาเวปี(๒)อนฺตรา ปน อภิชฺชมานมฺปี วสฺสตาเยกาณํ
วสฺสสํ ปตฺวา อวสฺสเมว ภิชฺชติ มรณฺมุเข จุณฺณวิจุณฺณํ
โหติ ฯ เอวมฺปี เณฺนปิณฺนทสทิสํ ฯ

ยถา ปน ปุพฺพุโผ อสํโร เอวํ เวทนาปี ฯ ยถา
ปน (๓)โส อพโล อคฺยุหฺปโค น สกฺกา ตํ คเหตุวา ผลกํ
วา อาสนํ วา กาคฺตุ คหิตคฺคหิโตปี ภิชฺชเตว เอวํ เวทนาปี
อพลา อคฺยุหฺปกา น สกฺกา นิจฺจาติ วา ชฺฐาติ วา
คเหตุ คหิตคหิตาปี (๔) น ตถา ติฏฺฐติ ฯ เอวํ อคฺยุหฺปคาปี (๕)
เวทนา ปุพฺพุพฺสทิสํ ฯ ยถา ปน ตสฺมี ตสฺมี อุกกพินฺนํมุหิ
ปุพฺพุโผ อฺปฺปชฺชติ เจว นฺริชฺชติ จ น จิรฺภูจิติโก
โหติ เอวํ เวทนาปี อฺปฺปชฺชติ เจว นฺริชฺชติ จ น
จิรฺภูจิติกา โหติ ฯ เอกจฺจนฺรกฺขเณ โกฏิสตฺสทสฺสสงฺขา (๖) อฺปฺปชฺชิตฺวา
นฺริชฺชติ ฯ ยถา จ ปุพฺพุโผ อุกกตลํ อุกกพินฺนํ อุกกชฺลลํ
สงฺกทฺตฺติตฺวา ปฺปฺภํ กตฺวา คหณฺวาตํ จาติ จตฺตาริ การณานิ
ปฺปฺภิจฺจ อฺปฺปชฺชติ เอวํ เวทนาปี วตฺถุ อารมฺมณํ กิเลสชาลํ
พฺสฺสสงฺมณฺญญํ จาติ จตฺตาริ การณานิ ปฺปฺภิจฺจ อฺปฺปชฺชติ ฯ
เอวมฺปี เวทนา ปุพฺพุพฺสทิสํ ฯ

สญฺญาปี อสํารกฺกุเจน มรีจิสทิสํ ฯ ตถา อคฺยุหฺปคฺกุเจน ฯ
๑. ม. รูปมฺปี ฯ ๒. ม. อพฺพุทาทีภาเวปี ฯ ๓. ม. ยถา จ ฯ
๔. ม. คหิตาปี ฯ ๕. ม. อคฺยุหฺปคตฺยาปี ฯ ๖. ม. ...สงฺขยา ฯ

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิทเทโส หน้า 55

น หิ สกกา นํ คเหตุวา ปิวิตฺตํ วา นหายิตฺตํ วา ภาชนํ
วา ปุเรตตํ อปิ จ ยถา มริจํ วิปฺสนฺตํ สลฺลชาตุมมิเวโค
วีย ขายติ อํ เอวํ นีลสฺลฺลาทิกเกทา สลฺลลาปี นีลาทิกอนฺทวณฺตถาย
ผนฺตํ วิปฺสนฺตํ ยถา จ มริจํ มหาชนํ วิปฺปลมฺเภติ
ปฺปฺณวาปี(๑) วีย ปฺริปฺณณํทํ วีย ทิสฺสตีติ วทาเปติ เอวํ
สลฺลลาปี วิปฺปลมฺเภติ อิทํ นีลํ อิทํ(๒) สฺสํ สฺสํ นิจฺจนฺติ
วทาเปติ ปิตกาทิสฺสปี เอเสว นโย อํ เอวํ วิปฺปลมฺภเนนาปี
มริจิสฺสทิสสา ฯ

สงฺขาราปี อสารถฺเณน กทลิกฺขนฺธสฺสทิสสา ฯ ตถา
อคฺขุหฺปคฺกุเณน ฯ ยถเว หิ กทลิกฺขนฺธโต กิลฺลจํ คเหตุวา
น สกกา โคปานสีอาทินํ อตฺถาย อฺปนฺตํ อฺปนีตมฺปิ น ตถา
โหติ เอวํ สงฺขาราปี น สกกา นิจฺจาทิวเสน คเหตุํ คหิตาปี
น ตถา โหนฺติ ฯ ยถา จ กทลิกฺขนฺธโร พหฺวณฺณิสฺสโมธาโน
โหติ เอวํ สงฺขารกฺขนฺธโรปี พหฺรุมฺมสฺสโมธาโน ฯ ยถา จ
กทลิกฺขนฺธโร นานาลกฺขโณ อณฺโณเยว หิ พาหิราย
ปตฺตวณฺณิกฺขยา วณฺโณ อณฺโณ ตโต อพฺภนฺตรพฺภนฺตรานํ ฯ
เอวเมว สงฺขารกฺขนฺธโรปี อณฺณเทว ผสฺสสฺส ลกฺขณํ อณฺณํ
เจตนาทินํ ฯ สโมธานเตวา ปน สงฺขารกฺขนฺธโรเตว วุจฺจตีติ
เอวมฺปิ สงฺขารกฺขนฺธโร กทลิกฺขนฺธสฺสทิสโส ฯ

วิญฺญาณมฺปิ อสารถฺเณน มายาสทิสํ ฯ ตถา

๑. ม. ปฺริปฺณณวาปี ฯ ๒. ม. อยํ ปาโง นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมโหมวิโนทนี หน้า 56

อคฺยหุปคฺกุเจน ฯ ยถา จ มายา อิตฺตฺรา ลหุปจฺจุปฺปญฺจานา
 เอวํ วิญฺญาณํ ฯ ตํ หิตโตปปี อิตฺตฺรตฺรณฺเจว(๑) ลหุปจฺจุปฺปญฺจาน-
 ตฺรณฺจ ฯ เตเนว หิ จิตฺเตน ปุริโส อากโต วิย คโต วิย
 จิตโต วิย นิสินฺโน วิย โหติ ฯ อลฺยเวทว จ อากมนกาเล
 จิตฺตํ อลฺยํ คมนกาตาทีสุ ฯ เอวมฺปิ วิญฺญาณํ มายาสทิสํ ฯ
 มายา จ มหาชนํ วลฺยเจติ ยงฺกิลฺยจิทฺเว อิทํ สุวณฺณํ
 รชตํ มุตฺตาทิปปี คาทาเปติ ฯ วิญฺญาณมฺปิ มหาชนํ วลฺยเจติ ฯ
 เตเนว จิตฺเตน อากจฺจนฺตํ วิย คจฺจนฺตํ วิย จิตํ วิย
 นิสินฺนํ วิย กตฺวา คาทาเปติ ฯ อลฺยเวทว จ อากมนเน จิตฺตํ
 อลฺยํ คมนาทีสู ฯ เอวมฺปิ วิญฺญาณํ มายาสทิสํ ฯ

วิเสสโต จ สุภารมฺมณมฺปิ สุพาริปี (๒) อชฺฌมคฺคิกรูปรํ
 อสุภนฺติ ทฎฺฐพฺพํ ฯ เวทนา ตีหิ ทฺกฺขตฺทาหิ อวินิมุตฺตโต
 ทฺกฺขชาติ สลฺยาสงฺขารา อวิเชยฺยโต อนตฺตาคี วิญฺญาณํ
 อุกฺทพฺพชฺรมฺโต อนิจฺจนฺติ ทฎฺฐพฺพํ ฯ เอวํ ปสฺสฺนตฺสฺส
 อตฺถสฺทฺธิ โหติ (๓) เอวณฺจ สงฺเขปวิทฺถารวเสน ทฺวิธา ปสฺสโต
 ยา อตฺถสฺทฺธิ โหติ ตโตปปี วินิจฺจนฺนโย วิญฺญาตพฺโพ ฯ
 เสยฺยถิทํ สงฺเขปโต ตาว ปณฺจฺปาทานกฺขนฺธ(๔) อุกฺกฺขิตฺตาสิก-
 ปจฺจตฺถิกาทีภาเวน ปสฺสฺนโต ขนฺธเหหิ น วิหฺลยฺยตี ฯ วิทฺถารโต
 ปน รูปาทินี เณฺวปณฺจาทิสทิสภาเวน ปสฺสฺนโต น อสาเรสุ
 # ๑. ม. อิตฺตฺรตฺรณฺเจว ฯ ๒. ม. โอปาริกมฺปิ ฯ
 # ๓. ม. ปสฺสฺนตฺสฺสตฺถสฺทฺธิโตติ ฯ ๔. ม. ปาทานกฺขนฺธสุ ฯ

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิทเทโส หน้า 57

สารทสุตี โหติ ฯ

วิเสสโต จ อชฺฌตฺตกรุปํ อสุภโต ปสฺสนฺโต กพพิง-
การาหารํ ปริชานาติ อสุเก สุกฺกนฺติ วิปลลาถํ ปชหติ
กาโมหํ อุตฺตรติ กามโยเคน วิสํยุชฺชติ กามาสเวน อนาสโว
โหติ อภิขุฌากายคฺคณฺถํ กิณฺทติ กามุปาทานํ น อุปาทิยติ ฯ
เวทนํ ทุกฺขโต ปสฺสนฺโต ผสฺสาหารํ ปริชานาติ ทุกฺเข
สุขนฺติ วิปลลาถํ ปชหติ กโวหํ อุตฺตรติ กวโยเคน
วิสํยุชฺชติ กวาสเวน อนาสโว โหติ พฺยาปาทกายคฺคณฺถํ กิณฺทติ
สีลพฺพตฺตูปาทานํ น อุปาทิยติ ฯ สลฺยํ สงฺขารे จ อนตฺตโต
ปสฺสนฺโต มโนสลฺยเจตนาหารํ ปริชานาติ อนตฺตนิตฺตาคี(๑)
วิปลลาถํ ปชหติ ทิฏฺฐโงหํ อุตฺตรติ ทิฏฺฐิโยเคน วิสํยุชฺชติ
ทิฏฺฐาสเวน อนาสโว โหติ อิทํ สจฺจาภินิเวสกายคฺคณฺถํ กิณฺทติ
อตฺตควาตฺตูปาทานํ น อุปาทิยติ ฯ วิญฺญาณํ อนิจฺจโต ปสฺสนฺโต
วิญฺญาณาหารํ ปริชานาติ อนิจฺजे นิจฺจนฺติ วิปลลาถํ ปชหติ
อวิชฺโชหํ อุตฺตรติ อวิชฺชาโยเคน วิสํยุชฺชติ อวิชฺชาสเวน
อนาสโว โหติ สีลพฺพตฺตปรามาสกายคฺคณฺถํ กิณฺทติ ทิฏฺฐูปาทานํ
น อุปาทิยติ ฯ เอวํ มหานิสํสํ วรฺกาทิวเสน ทสฺสนํ ยสฺมา
ตสฺมา ขนฺธเร ชีโร วรฺกาทิวเสน ปสฺเสยฺยาคี ฯ

สฺตฺตฺตฺตภาชนิยวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. อนตฺตนิ อตฺตาคี ฯ

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 58

อิทานิ อภิธรรมภาษณีย์ โหติ ฯ ตตถ รูปกฺขนฺธนิทฺเทโส
นฏฺฐา รูปกณฺเฑ(๑) วิตุถาริตนเยเนว เวทิตพุโป ฯ

เวทนากฺขนฺธนิทฺเทเส เอกวิเชนาติ เอกโกฏฺฐาเสน ฯ
ผลสสมฺปยุตฺโตติ ผลสเสน สมฺปยุตฺโต ฯ สพุพาปี จตุฏฺฐมิก-
เวทนา ฯ สเหตุกทฺเท สเหตุกา จตุฏฺฐมิกเวทนา อเหตุกา
กามาวจราว ฯ อิมินา อุปาเยน กุสลปทาทีหิ วุตฺตา เวทนา
ชานิตพุพา ฯ อปิจาโย เวทนากฺขนฺโธ เอกวิเชน ผลสสมฺปยุตฺโต
ทสฺสีโต ทฺวิเชน สเหตุกาเหตุกโต ติวิเชน ชาติโต จตุพฺพิเชน
ภุมฺมนตรโต ปญฺจวิเชน อินฺทฺริยโต ฯ ตตถ สฺชินฺทฺริย-
ทฺวจินฺทฺริยานิ กายปสาทวตฺตูกานิ กามาวจรานเว โสมนสฺสินฺทฺริยํ
นฏฺฐวตฺตูกํ วา อวตฺตูกํ วา เตฏฺฐมิกํ(๒) โทมนสฺสินฺทฺริยํ นฏฺฐวตฺตูกํ
กามาวจรํ ฯ อุปฺเภจฺฉินฺทฺริยํ จกฺขฺวาทิจฺฉุปฺปสาทวตฺตูกํ นฏฺฐวตฺตูกณฺจ
อวตฺตูกณฺจ จตุฏฺฐมิกํ ฯ นพฺพิเชน วตฺตูกโต ทสฺสีโต ฯ ตตถ
ปฺริมา ปญฺจ เวทนา จกฺขฺวาทิปญฺจปฺปสาทวตฺตูกา(๓)กามาวจราว
นฏฺฐา อวตฺตูกา วา สวตฺตูกา วา จตุฏฺฐมิกา ฯ

สตฺตฺตฺวิเชน ตตถ มโนสมฺผลสฺสาเภทโต ทสฺสีโต ฯ (๔) อฏฺฐวิเชน
ตตถ กายสมฺผลสฺสาเภทโต นววิเชน สตฺตฺตฺวิเชน มโน-
วิญฺญาณธาตฺสมฺผลสฺสาเภทโต ทสฺวิเชน อฏฺฐวิเชน มโน-

๑. อภี. สั. ๓๔/๕๐๑/๑๘๔ ฯ ๒. ม.เยภฺยฺเยน เตฏฺฐมิก ฯ
๓. ม. ปญฺจปฺปสาทวตฺตูกา ฯ ๔. ม. ทสฺสีตา ฯ

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิทเทโส หน้า 59

วิญญาณชาตฺสมฺผลฺสชาเภทโต ฯ เอเตสุ หิ สตฺตฺวิธฺเภท มโน-
สมฺผลฺสชา มโนชาตฺสมฺผลฺสชา มโนวิญญาณชาตฺสมฺผลฺสชาติ
ทฺวิธา ภินฺนา ฯ อฏฺฐวิธฺเภท ตาย สทฺธิ กายสมฺผลฺสชาปี
สุขา ทุกฺขาติ ทฺวิธา ภินฺนา ฯ นววิธฺเภท สตฺตฺวิธฺ วุตฺตา
มโนวิญญาณชาตฺสมฺผลฺสชา กุสลาทิวเสน ติธา ภินฺนา ฯ
ทสฺวิธฺเภท อฏฺฐวิธฺ วุตฺตา มโนวิญญาณชาตฺสมฺผลฺสชา กุสลาทิวเสนว
ติธา ภินฺนา ฯ

กุสลตฺติโก เจตฺถ เกวลํ ปฺรณตฺตเมว วุตฺโต ฯ สตฺตฺวิธฺ-
อฏฺฐวิธฺนววิธฺเภทสุ ปน นยํ ทาทํ ยุตฺตญฺจानนโย ทินฺโน ฯ
อภิธมฺมํ หิ ปตฺวา ตถาคเตน นยํ ทาทํ ยุตฺตญฺจानนโย
อทินฺโน นาม นตฺถิ ฯ อยํ ตาว ทุกมฺลเก เอโก วาโร ฯ

สตุถา หิ อิมสฺมี อภิธมฺมภาชนิเย เวทนาภฺขนฺธํ
ภาชนฺโต ติเก คเหตุวา ทฺเกสุ ปกฺขิปี ทฺเก คเหตุวา ติเกสุ
ปกฺขิปี ติเก จ ทฺเก จ อุกฺโตวทฺตฺตฺนนิหาเรณ อหริ ฯ
สตฺตฺวิธฺน จตฺวิสฺตฺติวิธฺน ตีสฺวิธฺน พหฺวิธฺนาติ สพฺพถาปี
พหฺวิธฺน เวทนาภฺขนฺธํ ทสฺเสติ ฯ (๑) กสฺมา ปุคฺคกฺลชฺฌาสเยน
เจว เทสนาวิลาเสน จ ฯ ฐมฺมํ โสคฺคํ นิสินฺนเทวปริสาเย หิ
เย เทวปฺตฺตา ติเก อาทาย ทฺเกสุ ปกฺขิปีตฺวา กถิมานํ
ปฏฺวิชฺฌิตฺตํ สกฺโกนฺตฺติ เตสํ สปฺปายวเสน ตถา กตฺวา เทเสติ ฯ
๑. ม. ทสฺเสติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 60

เย อิตเรหิ อากาเรหิ กถิยามานं ปฏิวชิฉิต्तुं สกุกโกนุติ เตลล
เตหากาเรหิ เทเสลลิตติ อยเมตตุถ ปุกุคคชฌาสาโย ฯ

สมมาสมพุทฺโธ ปน อตฺตโน มหาวิสยตาย ติเก วา
ทฺเกสุ ปกฺขิปิตฺวา ทฺเก วา ติเกสุ (๑) ปกฺขิปิตฺวา ติเก จ
ทฺเก จ(๑)อุกฺโตวทฺตมนน วา สตฺตวิธาทีนเยน วา ยถา
ยถา อิจฺฉติ ตถา ตถา เทเสตฺตํ สกุกโกติ ฯ ตสฺมาปี
อิเมหากาเรหิ เทเสลลิตติ อยมสฺส เทสนาวิลาโส ฯ

ตตฺถ ติเก อาทาย ทฺเกสุ ปกฺขิปิตฺวา เทลลิตฺวาโร
ทฺกมฺลโก นาม ทฺเก อาทาย ติเกสุ ปกฺขิปิตฺวา เทลลิตฺวาโร
ติกมฺลโก นาม ติเก จ ทฺเก จ อุกฺโต วทฺตมนน เทลลิตฺวาโร
อุกฺโตวทฺตมิตฺวาโร (๒) นาม อวसानน สตฺตวิธนาตีอาทิวาโร
พหุวิธวาโร นามาคี อิเม ตาว จตฺตาโร มหาวารา ฯ

ตตฺถ ทฺกมฺลเก ทฺเกสุ ลพฺภมานน เอเกเกน ทฺเกน
สทฺธี ติเกสุ อลพฺภมานน เวทนาตฺตีกปิตฺตติกสนิทสฺสนตฺติเก
อปเนตฺวา เสเส ลพฺภมานนเก เอกฺกนวิสติ ติเก โยเชตฺวา
ทฺคิยทฺกปจฺมตีกโยชนวาราทีนิน นว วารสทานิน ปญฺญาสญฺจ
วารา โหหนฺติ ฯ เตปี สพุเพ ปาลิยํ สงฺขิปิตฺวา ตตฺถ ตตฺถ
ทสฺเสตฺตพฺพยตฺตํ ทสฺเสตฺตวา วุตฺตา ฯ อสมฺมุยฺหนฺเตน ปน
วิตถารโต เวทิตพฺพา ฯ

๑. ม. ปกฺขิปิตฺวา ติเก จ ทฺเก จาติ นตฺติ ฯ

๒. ม. อุกฺโตวทฺตมิตฺโก นาม ฯ

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิทฺเทโส หน้า 61

ติภมฺมเกปิ ติเกสุ ลพฺภมาเนน เอเกเกน ติเกน สทฺธิ ทฺเกสุ
อลพฺภมาเน ปจฺมทฺกาทโย ทฺเก อปเนตฺวา เสเส ลพฺภมานเก
สเหตุกทฺกาทโย ปญฺญาส ทฺเก โยเชตฺวา ปจฺมติกทฺติยทฺกโยชน-
วาราทินิ นว วารสทานิ ปญฺญาสญฺจ วารา โหนฺติ ฯ เตปิ
สพฺเพ ปาลียํ สงฺฆิปิตฺวา ตตฺถ ตตฺถ ทสฺเสตพฺพยฺตตํ ทสฺเสตฺวา
วุตฺตา ฯ อสมฺมุยฺหนฺเตน ปน วิตุถารโถ เวทิตพฺพา ฯ

อุกฺโขตฺวทฺฆิตฺเท ทฺวิธเกเท ทฺติยทฺกํ ตฺวิธเกเทปิ (๑) ปจฺมติกํ
อาทึ กตฺวา ลพฺภมาเนหิ เอญฺญวีสฺติยา ทฺเกหิ ลพฺภมาเน
เอญฺญวีสฺติติก โยเชตฺวา ทฺติยทฺกปจฺมติกโยชนวาราทโย เอญฺญวีสฺติ
วารา วุตฺตา ฯ เอส ทฺกติกานํ วเสน อุกฺโขตฺวทฺฆิตฺตฺตา
อุกฺโขตฺวทฺฆิตฺโก นาม ตติโย มหาวารโ

พหฺวิธวารสฺส สตฺตฺวิธนิทฺเทเส อาทิตฺโต ปญฺจาย
ลพฺภมาเนสุ เอญฺญวีสฺติยา ติเกสุ เอเกเกน สทฺธิ จตฺสฺโส ญฺมิโย
โยเชตฺวา เอญฺญวีสฺติ สตฺตฺวิธวารา วุตฺตา ฯ จตุวีสฺติวิธนิทฺเทเสปิ
เตสฺสเยว ติกานํ วเสน เอญฺญวีสฺติ วารา วุตฺตา ฯ ตถา
พหฺวิธวเร จาติ ฯ ตีสฺวิธวโร เอโกเยวาคิ สพฺเพปิ
อญฺญปญฺญาส วารา โหนฺติ ฯ อัยฺย ตาเวตฺถ วารปฺริจฺเจทวเสน
ปาลีวณฺณา ฯ

อิทานิ อตฺถวณฺณา โหติ ฯ ตตฺถ สตฺตฺวิธนิทฺเทโส

๑. ม. ตฺวิธเกเท ฯ

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 62

ดาว อุตฺตทานตุโถเยว ฯ จตุวิสตติวิธนิทุเทเส จกฺขุสมฺผลฺสฺปจฺจยา
เวทนาภฺขนฺโธ อตฺถิ กุสฺโลติ กามาวจรอภฺจกฺกุสฺลจิตฺตวเสน
เวทิตฺตฺพุโพ ฯ อตฺถิ อกฺกุสฺโลติ ทฺวาทสอภฺจกฺกุสฺลจิตฺตวเสน เวทิตฺตฺพุโพ ฯ
อตฺถิ อพฺยาโกตฺติ ติสฺโส มโนชาตฺตฺโย ติสฺโส อเหตุกมโน-
วิญฺญาณชาตฺตฺโย อภฺจ มหาวิปាកานิ ทส กามาวจรกิริยาติ
จตุวิสตติยา จิตฺตานิ วเสน เวทิตฺตฺพุโพ ฯ

ตตฺถ อภฺจ กุสฺลานิ ทฺวาทส อกฺกุสฺลานิ จ ชวนวเสน
ลพฺภนฺติ กิริยามโนชาตฺตฺ อวชฺชชวนวเสน ลพฺภติ ฯ เทว วิปាក-
มโนชาตฺตฺโย สมฺปฺปฺจฺจนฺนวเสน ติสฺโส วิปាកมโนวิญฺญาณชาตฺตฺโย
สนฺธิรตฺตทาลมฺพนวเสน กิริยาเหตุกมโนวิญฺญาณชาตฺตฺ โวภฺจพฺพน-
วเสน อภฺจ มหาวิปាកจิตฺตานิ ตทารมฺมณวเสน นว กิริยา-
จิตฺตานิ ชวนวเสน ลพฺภนฺติ ฯ โสตฺถมานชิวฺหากายทฺวาทเรสุปี
เอเสว นโย ฯ

มโนทฺวาทเร ปน อตฺถิ กุสฺโลติ จตฺตฺกมิกกุสฺลวเสน
กถิตฺติ อตฺถิ อกฺกุสฺโลติ ทฺวาทสอภฺจกฺกุสฺลวเสน อตฺถิ อพฺยาโกตฺติ
เอกาทสนฺนํ กามาวจรวิปាកานํ ทสนฺนํ กิริยานํ นวนฺนํ
รูปาวจรารูปาวจรกิริยานํ ทสนฺนํ กิริยานํ นวนฺนํ รูปาวจรา-
รูปาวจรกิริยานํ จตฺตฺนํ สามณฺณผลานนฺติ จตฺตฺตีสจิตฺตฺตฺปาท-
วเสน กถิตฺติ ฯ ตตฺถ จตฺตฺกมิกกุสฺลญฺเจว อกฺกุสฺลญฺจ ชวนวเสน
ลพฺภติ ฯ กิริยโต อเหตุกมโนวิญฺญาณชาตฺตฺ อวชฺชชวนวเสน เอกาทส

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิทฺเทโส หน้า 63

วิปากจิตฺตานิ ตทารมฺมณฺวเสน เตภูมิกิรียา เจว สามณฺณผลานิ

จ ชวนวเสนว(๑) ลพฺภนฺติ ฯ ตานิ สत्ตฺตวิธาทีสุ ยตฺถ กตฺถจ

จตฺวา กถตฺถ วฏฺฏนฺติ ฯ ตีสฺวิเช ปน จตฺวา ทีปียมานานิ

สุขทีปนานิ โหนฺตฺติ ตีสฺวิธสฺมีเยว จตฺวา ทีปยีสฺสุ ฯ

เอตานิ หิ สพฺพานิปี จิตฺตานิ จกฺขุทฺวารเอ อุปฺนิสฺสย-

โกฏฺฐิยา สมตฺติกมวเสน(๒) ภาวนาวเสนาคิ ตีหากาเรหิ ลพฺภนฺติ ฯ

ตถา โสตทฺวารมโนทฺวารเรสุปี ฯ ฆานชิวฺหากายทฺวารเรสุ ปน

สมตฺติกมวเสน ภาวนาวเสนาคิ ทฺวีหากาเรหิ (๓) ลพฺภนฺตฺติ

เวทิตฺพฺพานิ ฯ กถํ อธิ ภิกฺขุ วิหารจาริกํ จรมาโน

กสิณมณฺฑลํ ทิสฺวา กิณฺณามตฺนฺติ ปุจฺฉิตฺวา กสิณมณฺฑลนฺติ

วฺจฺจเต ปฺน กิ อิมินา กโรนฺตฺติ ปุจฺฉนฺติ ฯ อถสฺส อจกฺขนฺติ

เอตํ(๔)ภาเวตฺวา ฆานานิ อุปฺปาเทตฺวา สมปาตฺติปทฺฐจฺฉนํ

วิปฺสฺสนํ วทฺเตตฺวา อรหตฺตํ ปาปฺปนฺตฺติ ฯ อหฺมฺสาสยสมฺปฺนฺโน

กฺลปฺตฺโต ภาริยํ เอตฺนฺติ อสฺลลกฺเขตฺวา มยาปี เอส กฺุโณ

นิพฺพตฺเตตฺถ วฏฺฏตฺติ(๕) น โข ปน สกฺกา เอส นิปฺชชิตฺวา

นิทฺทายนฺเตน นิพฺพตฺเตตฺถ อาทิโตว วิริยํ กาคฺถํ สิลํ โสเชตฺถ

วฏฺฏตฺติ จินฺเตตฺวา สิลํ โสเชตฺติ ฯ ตโต สึเล ปตฺติฏฺฐาย ทส

ปฺลิตฺโพเช อุปฺจฉินฺทิตฺวา ติจีวรปรเมน สนฺโตเสน สนฺตฺตฺตฺตฺตฺ

๑. ม. ชวนวเสน ฯ ๒. ม. โสตทฺวารมโนทฺวารเรสุปี ฯ

๓. ม. ทฺวีหาวากาเรหิ ฯ ๔. ม. เอวํ ฯ ๕. ม. วฏฺฏนฺติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 64

อาจริยุปชฌายานัน วตตปฏิวัตต์ กตฺวา กมฺมฏฺฐานัน อุกฺคณฺหิตฺวา
กสิณปริกมฺมํ กตฺวา สมาปตฺติโย อุปฺปาเทตฺวา สมาปตฺติปทฺฐานัน
วิปฺสฺสนัน วทฺเตตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณฺณาติ ฯ ตตฺถ สพฺพปาปี
ปริกมฺมเวทนา กามาวจฺรา อฏฺฐสมาปตฺติเวทนา รูปราวจฺรา-
รูปราวจฺรา มคฺคผลเวทนา โลกุตฺตรราติ เอวํ จกฺขุวิญฺญาณัน
จตฺตุมิกเวทนานิพฺพตฺติยา พลวปจฺจโย โหตีติ จตฺตุมิกเวทนา
จกฺขุสมฺมสฺสฺสฺสจฺจยา นาม ชาตา ฯ เอวํ ตาว อุปฺนิสฺสยวเสน
ลพฺภนฺติ ฯ

จกฺขุทฺวาเร ปน รูเป อปาถคเต อิกฺกุเจ เม อารมฺมณ
ราโก อุปฺปนฺโน อนิกฺกุเจ ปฏฺิโฆ อสมเปกฺขนาย โมโห
วินิพฺนฺชสฺส ปน เม มาโน อุปฺปนฺโน ปฺรามฏฺฐสฺส ทิกฺกุจิ
วิกฺเขปคตฺสฺส อฺทฺทจฺจํ อสนฺนิฏฺฐจกตฺสฺส วิจิกิจฺจมา ถามคตฺสฺส
อนุสโย อุปฺปนฺโนติ ปฺริศฺศเห จิโต กฺลปฺตฺโต อตฺตโน
กิลฺลสุปฺตฺตี ฉตฺวา อิม เม กิลฺลสา วทฺตมานา อนยพฺยสฺนายน
สํวตฺติสฺสฺสนฺติ หนฺท เน นิกฺคณฺหามิตี จินฺเตตฺวา น โข
ปน สกฺกา นิปฺชฺชิตฺวา นิทฺทายนฺเตน กิลฺลเส นิกฺคณฺหิตฺตุ
อาทิโตว วิริยํ กาคฺตุ วฏฺฏฺติ สึลฺลํ โสเชตฺตฺนฺติ เหฏฺฐา
วตฺตฺนเยเนว ปฏฺิปฺชฺชิตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณฺณาติ ฯ ตตฺถ สพฺพปาปี
ปริกมฺมเวทนา กามาวจฺรา อฏฺฐสมาปตฺติเวทนา รูปราวจฺรา-
รูปราวจฺรา มคฺคผลเวทนา โลกุตฺตรราติ เอวํ รูปรามมฺมณ อุปฺปนฺนํ

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิทเทโส หน้า 65

กิลลสํ สมตฺติกุมิตฺวา กตฺตาติ จตุฏฺฐมิกเวทนา จกฺขุสมฺมุสฺสปฺจฺจยา
นาม ชาตา ฯ เอวํ สมตฺติกุมวเสน ลพฺภนฺติ ฯ

จกฺขุทฺวาเร ปน ฐเป อปาถคเต เอโก เอวํ ปรีคคหํ
ปฏฺฐเปติ อิทํ ฐปํ กิณฺณิสฺสิตฺตฺนฺติ ฯ ตโต นํ ภูตฺตฺนฺนิสฺสิตฺตฺนฺติ
ลตฺวา จตฺตาริ มหาภูตฺตานิ อฺปาทาฐปฺลจ ฐปฺนฺติ
ปรีคคณฺหาติ ตทาธมฺมณฺเ ชมฺเม อรฺฐปฺนฺติ ปรีคคณฺหาติ ฯ
ตโต สปฺปจฺจยํ นามรฺฐปํ ปรีคคณฺหิตฺวา ตีณฺนิ ลกฺขณฺยานิ
อาโรเปตฺวา วิปฺสฺสนาปฺปฏิปาฏฺฐิยา สงฺขาราธมฺมุสฺสิตฺวา อรฺหตฺตํ
ปาปฺณนฺติ ฯ ตตฺถ สพฺพปาปี ปรีกมฺมเวทนา กามาวจฺรา
อฏฺฐสฺมาปฺตฺติเวทนา ฐปฺาวจฺราฐปฺาวจฺรา มคฺคผลเวทนา
โลกฺขตฺตราติ เอวํ ฐปฺารมฺมณฺณํ สมฺมุสฺสิตฺวา นิพฺพตฺตฺตาติ อยํ
เวทนา จกฺขุสมฺมุสฺสปฺจฺจยา นาม ชาตา ฯ เอวํ ภาวนาวเสน
ลพฺภนฺติ ฯ

อปโร ภิกฺขุ สุณฺณาติ กสิณฺปรีกมฺมํ กิร กตฺวา
สฺมาปฺตฺติโย อฺปฺปาเทตฺวา สฺมาปฺตฺติปฺทฏฺฐานํ วิปฺสฺสนํ
วทฺเทตฺวา อรฺหตฺตํ ปาปฺณนฺตีติ ฯ อชฺฌาทยสมฺปนฺโน กุลปฺตฺโต
ภาริยํ เอตฺนฺติ อสฺลลกฺเขตฺวา มยาปี เอส कुโณ นิพฺพตฺเตตฺตํ
วฏฺฐตีติ ปุริมนเยเนว ปฺฏิปฺชฺชิตฺวา อรฺหตฺตํ ปาปฺณนฺติ ฯ ตตฺถ
สพฺพปาปี ปรีกมฺมเวทนา กามาวจฺรา อฏฺฐสฺมาปฺตฺติเวทนา
ฐปฺาวจฺราฐปฺาวจฺรา มคฺคผลเวทนา โลกฺขตฺตราติ เอวํ โสตฺวิญฺญาณํ
จตุฏฺฐมิกเวทฺธานิพฺพตฺติยา พฺลวปฺจฺจโย โหตีติ จตุฏฺฐมิกเวทนา

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 66

โสดสมมุสสัจจยา นาม ชาตาฯ เอวံ ตาว อุปนิสฺสยวเสน
ลพฺภนฺติ ฯ

โสดทฺวารเ ปน สทฺเท อาปาถคเตติ สพฺพํ จกฺขุทฺวาร
วฺตุตฺนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ เอวံ สทฺทการมฺมเณ อุปฺปนฺนํ กิเลสํ
สมตฺติกฺกมิตฺวา คตาติ จตฺตุมิกเวทนา โสดสมมุสสัจจยา นาม
ชาตาฯ เอวံ สมตฺติกฺกมวเสน ลพฺภนฺติ ฯ

โสดทฺวารเ ปน สทฺเท อาปาถคเต เอโก เอวံ
ปริกฺคหํ ปฏฺฐเปติ อัย สทฺโท กิณฺนิสฺสิตฺติ สพฺพํ จกฺขุทฺวาร
วฺตุตฺนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ เอวံ สทฺทการมฺมณํ สมฺมสฺติตฺวา
นิพฺพตฺติตาติ อัย เวทนา โสดสมมุสสัจจยา นาม ชาตาฯ
เอวံ ภาวนาวเสน ลพฺภนฺติ ฯ

ฆานชิวฺหากายทฺวารเรสุ ปน คณฺฐารมฺมณาทีสุ อาปาถคเตสุ
อิฏฺฐเ เม อารมฺมเ ราโค อุปฺปนฺโนติ สพฺพํ จกฺขุทฺวาร
วฺตุตฺนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ เอวံ คณฺฐารมฺมณาทีสุ อุปฺปนฺนํ
กิเลสํ สมตฺติกฺกมิตฺวา คตาติ จตฺตุมิกเวทนา ฆานชิวฺหากาย-
สมมุสสัจจยา นาม ชาตาฯ เอวံ ตีสุ ทฺวารเรสุ สมตฺติกฺกมวเสน
ลพฺภนฺติ ฯ

ฆานทฺวาราทีสุ ปน คณฺฐาทีสุ อาปาถคเตสุ เอโก เอวံ
ปริกฺคหํ ปฏฺฐเปติ อัย คณฺโธ อัย รโธ อิทํ โฝฏฺฐพฺพํ
กิณฺนิสฺสิตฺนฺติ สพฺพํ จกฺขุทฺวาร วฺตุตฺนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ เอวံ
คณฺฐารมฺมณาทีนิ สมฺมสฺติตฺวา นิพฺพตฺติตาติ อัย เวทนา

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิทเทโส หน้า 67

ฆานชิวหากายสมมุสฺสปลฺจยา นาม ชาตาฯ เอวํ ภาวนาวเสน
ลพฺภนฺติ ฯ

มโนทวารเ ปน ตีหิปี อากาเรหิ ลพฺภนฺติฯ เอกจฺโจ
หิ ชาตี ทยโต ปสฺสตี ชรี พฺยาธี มรณํ ทยโต ปสฺสตีฯ
ทยโต ทิสฺวา ชาติชราพฺยาธิมรณฺเหหิ มุจฺจิตฺตํ วฏฺฏตี น โข
ปน สกฺกา นิปชฺชิตฺวา นิทฺทายนฺเตน ชาติอาทีหิ มุจฺจิตฺตํ
อาทีโตว วิริยํ กาคฺคํ สีลํ โสเชตฺตํ วฏฺฏตีติ จินฺเตตฺวา จกฺขุทวารเ
วฺตุตฺนเยเนว ปฏฺิปปชฺชิตฺวา อรหตฺตํ ปาปฺณาติฯ ตตฺถ สพฺพปาปี
ปรีกมฺมเวทนา กามาวจฺรา อฏฺฐสฺมาปตฺติเวทนา รุปฺปาวจฺรา-
รุปฺปาวจฺรา มคฺคผลเวทนา โลกุตฺตรราติ เอวํ ชาติชราพฺยาธิมาณํ
จตฺตุมิกเวทนานิพฺพตฺติยา พลวปลฺจโย โหตีติ จตฺตุมิกเวทนา
มโนสมมุสฺสปลฺจยา นาม ชาตาฯ เอวํ ตาว อุปนีสฺสยวเสน
ลพฺภนฺติ ฯ

มโนทวารเ ปน ฆมฺมารมฺมเณ อาปาลกเตติ สพฺพํ
จกฺขุทวารเ วฺตุตฺนเยเนว เวทิตพฺพํฯ เอวํ ฆมฺมารมฺมเณ อุปฺปนฺนํ
กิลลํ สมตฺติกฺกมิตฺวา กตาคติ จตฺตุมิกเวทนา มโนสมมุสฺสปลฺจยา
นาม ชาตาฯ เอวํ สมตฺติกฺกมวเสน ลพฺภนฺติ ฯ

มโนทวารเ ปน ฆมฺมารมฺมเณ อาปาลกเต เอโก เอวํ
ปรีกคหํ ปฏฺฐเปติ เอตํ ฆมฺมารมฺมณํ กิณฺณิสฺสิตฺตฺนฺติฯ วตฺถุ
นิสฺสิตฺตฺนฺติ(๑) ฯ วตฺถุ กิณฺณิสฺสิตฺตฺนฺติฯ มหาภูตฺนฺนิสฺสิตฺตฺนฺติฯ (๒) โส
๑. ม. วตฺถุ นิสฺสิตฺตฺนฺติฯ ๒. ม. มหาภูตฺนฺนิสฺสิตฺตฺนฺติฯ

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 68

จตุตตาริ มหาภูตานิ อุปาหารูปณจ รูปนุติ ปริกคณหาติ
ตทารมมณเ ชมเม อรูปนุติ ปริกคณหาติ ฯ ตโต สปปจจยั
นามรูปั ปริกคณหิตวา ตีณิ ลกขณานิ อาโรเปตวา วิปัสสนา-
ปฏิบัติปาฐิยา สงฺขารे สมมสิตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณาติ ฯ ตตถ
สพฺพปิ ปริกมฺเวทนา กามาวจรา อฏฺฐสมาปตฺติเวทนา
รูปาวจรา รูปาวจรา มคฺคผลเวทนา โลกุตฺตฺราติ เอวั ชมฺมารมมณั
สมมสิตฺวา นิพฺพตฺติตาติ อัย เวทนา มโนสมฺมสฺสสฺสจฺจยา นาม
ชาตา ฯ เอวั ภาวนาเวสน ลพฺภนุติ ฯ

ยา ปเนตา สพฺพสมฺปิ จตุวิสตฺติวิธาทีนั วารานั ปรีโยसानุส
จกฺขุสมฺมสฺสชาเวทนา ฯเปฯ มโนสมฺมสฺสชา เวทนาติ(๑) ฉ ฉ
เวทนา วุตฺตา ตา สมฺปยุตฺตปจฺจยวเสน วุตฺตาติ ฯ

อัย เวทนาภฺขณฺฐนินฺทุเทโส ฯ

สญฺญาภฺขณฺฐาทโยปิ อิมินา อุปาเยน เวทิตพฺพา ฯ
เกวลั หิ สญฺญาภฺขณฺฐนินฺทุเทเส ติเกสุ เวทนาตฺติกปีตฺติตฺติกาปี
ลพฺภนุติ ทฺุเกสุปี (๒) สุขสหคตฺทูกาทโยปิ ฯ สงฺขารภฺขณฺฐนินฺทุเทเส
ผลฺสสฺสาปี สงฺขารภฺขณฺฐปรียาปฺนฺนตฺตา ผลฺสสมฺปยุตฺโตติ อวตฺวา
จิตฺตสมฺปยุตฺโตติ วุตฺตํ ทฺุเกสุ เจตฺถ เหตุทูกาทโยปิ ลพฺภนุติ ฯ
ติกา สญฺญาภฺขณฺฐสทิสาเอว ฯ วิญฺญาณภฺขณฺฐนินฺทุเทเส จกฺขุ-
สมฺมสฺสชาทิภาวํ อวตฺวา จกฺขุวิญฺญาณนฺติอาทิ วุตฺตํ ฯ น

๑. อภิ. วิ. ๓๕/๔๔/๒๑ ฯ สั. สฟา. ๑๘/๔๓๔/๒๘๗ ฯ

๒. ม. ทฺุเกสุ จ ฯ

*เล่มที่ 47 ขนฺธวิภังคนิทฺเทโส หน้า 69

หิ สกฺกา วิญญาณํ มโนสมฺพสฺสชฺชนฺติ นิทฺทิสิตต ๑ เสสเมตฺถ
สญฺญาภฺขณฺเช วุตฺตสทิสเมว ๑ อิมสํ ปน ตินฺณมฺปิ ขนฺธานํ
นิทฺเทเสยว เวทนาภฺขณฺชนิทฺเทสโต อติเรกา ติกทฺทา(๑) ลทฺธา ๑
เตสํ วเสน วารปฺปเกโท เวทิตพฺโพติ ๑

อภิธรรมภาษณีย์ ๑

อิทานิ ปญฺหาปฺจุจกํ โหติ ๑ ตตฺถ ปญฺหาปฺจุจเน
ปญฺจณฺนํ ขนฺธานํ กติ กุสลา กติ อกฺสุลา กติ อพฺยาจตาติ-
อาทินา นเยน ยํ ลพฺภติ ยถจ น ลพฺภติ ตํ สพฺพิ
ปฺจุจิตฺวา วิสฺสชฺชเน รุปภฺขณฺโธ อพฺยาจโตติอาทินา นเยน
ยํ ลพฺภติ ตเทว อุตฺทญฺญติ เวทิตพฺพิ ๑ ยตฺถ ยตฺถ จ
เอโก ขนฺโธติ วา เทว ขนฺธาติ วา ปรีจฺเจทํ อกฺตฺวา
สียา อฺปฺปนฺนา สียา อฺนฺปฺปนฺนาติอาทินา นเยน ตนฺติ จปีตา
ตตฺถ ตตฺถ ปญฺจณฺนมฺปิ ขนฺธานํ คหณํ เวทิตพฺพิ ๑ เสโส
เตสํ เตสํ ขนฺธานํ กุสลาทิวินาโค เหฏฺฐา ชฺมมฺสงฺกหฺมุจฺจกถาย
วุตฺโตเยว ๑

อารมฺมณฺตฺติเกสฺส ปน จตฺตาโร ขนฺธา ปญฺจปณฺณาส
กามาจรชฺชเม อารพฺภ รชฺชนฺตฺสฺส ทฺสฺสนฺตฺสฺส มฺยฺहनฺตฺสฺส
สํวรนฺตฺสฺส สมฺมสนฺตฺสฺส ปฺจุจเวกฺขนฺตฺสฺส จ ปรีตฺตารมฺมณา
โหนติ สตฺตวีตฺติ รุปารูปาวจรชฺชเม อารพฺภ รชฺชนฺตฺสฺส
ทฺสฺสนฺตฺสฺส มฺยฺहनฺตฺสฺส สํวรนฺตฺสฺส ปรีคฺคหํ ปญฺจเปนฺตฺสฺส
๑. ม. อติเรกติกทฺทา ๑

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 70

มหัคคตารมมณา มคฺคผลนินฺพพานานิ ปจฺจเวกฺขนตสฺส

อปฺปมาณารมมณา ปญฺญตฺตึ ปจฺจเวกฺขณกาลเณ

วตฺตพฺพารมมณาติ ฯ

เตยฺเว เสขาสฺสานัน มคฺคปจฺจเวกฺขณกาลเณ มคฺคตารมมณา

โหนฺติ มคฺคกาลเณ สหชาตเหตุนา มคฺคเหตุกา มคฺค คຸຣິ(๑) กตฺวา

ปจฺจเวกฺขณกาลเณ อารมมณาธิปตินา มคฺคาธิปติโน วิริยเชฏฺฐกั

วา วิมฺสเชฏฺฐกั วา มคฺคั ภาเวนตสฺส สหชาตาธิปตินา

มคฺคาธิปติโน ฯ ฉนฺทเชฏฺฐกั ปน จิตฺตเชฏฺฐกั วา

ภาเวนตสฺส นวตฺตพฺพารมมณา นาม โหนฺติ ฯ

อตีตานิ ปน ขนฺธธาตฺถายตฺตานานิ อารพฺภ รชฺชนตสฺส

ทฺฐสฺสเนตฺสส มุขฺหนตฺสส สัวฺรเนตฺสส ปริกฺคหํ ปญฺญเปเนตฺสส

อตีตารมมณา โหนฺติ อนาคตานิ อารพฺภ อนาคตารมมณา

โหนฺติ ปจฺจุปฺปนฺนานิ อารพฺภ ปจฺจุปฺปนฺนารมมณา

โหนฺติ ฯ ปญฺญตฺตึ วา นินฺพฺพานั วา ปจฺจเวกฺขนตสฺส น

วตฺตพฺพารมมณา โหนฺติ ฯ

ตถา อตฺตโน ขนฺธธาตฺถายตฺตานานิ อารพฺภ รชฺชนตสฺส

ทฺฐสฺสเนตฺสส มุขฺหนตฺสส สัวฺรเนตฺสส ปริกฺคหํ ปญฺญเปเนตฺสส

อชฺฉตฺตารมมณา โหนฺติ ปเรสั ขนฺธธาตฺถายตฺตานานิ อารพฺภ

เอวํ ปวตฺเตนตสฺส พหิทฺฐารมมณา ปญฺญตฺตินินฺพฺพานปจฺ-

เวกฺขณกาลเณปี พหิทฺฐารมมณาเยว กาลเณ อชฺฉตฺตึ กาลเณ

๑. ม. คຸຣິ ฯ

*เล่มที่ 47 आयตनวิภังคनिทเทโส หน้า 71

พหิทธา ฐมเมสุ เอวํ ปวตฺเตนตฺตสฺส อชฺชตฺตพหิทฺธารมฺมณา ฯ

อาภิกฺขจฺฉณายตฺนกาเถ นวตฺตพฺพารมฺมณาติ เวทิตพฺพา ฯ

อิตฺติ ภควา อิมํ ขนฺธวิภังคํ สุตฺตฺตนฺตภาชนียาทิวเสณ ตโย
ปรีวภูญฺเฐ นีหริตฺวา ภาเชนฺโต ทสฺเสสิ ฯ ตีสุปี หิ ปรีวภูญฺเฐสุ
เอโกเอว ปรีจฺเจโท ฯ ฐปฺกขฺนฺโร หิ สพฺพตฺถ กามาวจโรเยว
จตฺตารो ขนฺธา จตฺตุมิกกา โลภียโลภฺตฺตรมฺิสฺสกา กถิตาติ ฯ

สมโหมหวิโนทนียา วิภังคจฺจกถาย

ขนฺธวิภังคกถาย นิฏฺฐิตา ฯ

อิทานิ ตทฺนนฺตร(๑) आयตनนิทเทเส(๒) สุตฺตฺตนฺตภาชนียํ ตาว
ทสฺเสนฺโต ทฺวาทสาตฺนานิ จกฺขฺวายตฺนํ ฐปายตฺนนฺตฺติอาทิมาน(๓) ฯ
ตตฺถ ปาลีมุตฺตเกณ ตาว นเยน

อตฺถลภฺขณตาวตฺถ กมฺสงฺเขปวิทฺถารา

ตถา ทฺฐสพฺพโต เจว วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺฉโย ฯ

ตตฺถ วิเสสโต ตาว จกฺขฺตฺติ จกฺขุ ฐปํ อสฺสาเทติ
วิภาเวติ วาติ(๔) อตฺถโธ ฯ ฐปยฺตฺติ ฐปํ วมฺณวิการิ อापฺชฺชมานํ
ททฺยคตฺทาวํ ปกาเสตฺติ อตฺถโธ ฯ สฺฐนาตฺติ โสตํ ฯ สปฺปตฺติ
สทฺโท อุทาทฺริยตฺติ อตฺถโธ ฯ ฆายตฺติ ฆานํ ฯ กนฺธยตฺติ
กนฺธโร อตฺตโน วตฺถุํ สฺฐยตฺติ อตฺถโธ ฯ ชีวิตํ อวหายตฺติ

๑. ม. ตทฺนนฺตเร ฯ ๒. ม. आयตनวิภังคนิทเทเส ฯ

๓. อภि. วิ. ๓๕/๕๗/๘๕ ฯ ๔. ม. จาติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมโหมหวิโนทนี หน้า 72

ชีวหาฯ รสนุตติ ตตตตติ รโธ อสุสาเทนุตติ อตุโธฯ
กัจฉิตานัน สาสวธมมานัน อาโยติ กาโยฯ อาโยติ อุปุตติเทโธฯ
มุสฺสียุตติ โผฏฺฐพฺพํฯ มนุยุตติ (๑) มโนฯ อตุตโน ลกขณัน
ธารยนุตติ ฐมมาฯ

อวิเสสโต ปน आयตनโต आयानัน ตन्नโต आयตสฺส จ
นยनโต आयตन्नติ เวทิตพฺพํฯ จกฺขुरुปาทีสุ หิ ตตฺทวาราร-
มมณา จิตฺตเจตฺตिका ฐมมา เสน เสน อนุภวนาทีนา กิจฺเจน
आयตनति ओग्गहनति ञ्णेतฺति (๒) วายมฺนุตฺติ วุตฺตํ โหติฯ เต
ปน(๓) आयग्गते ฐมเม เอตานิ ตन्नติ (๔) วิตฺถาเรนุตฺติ วุตฺตํ
โหติฯ อิทํ จ อนมตฺตเก ตํสारे ปวตฺตํ อตีวตฺตํ อตีต आयตฺ (๕)
ตํสਾਰทุกขํ ยาว น นีวตฺตติ ตาว นยนฺเตว ปวตฺตยนุตฺติ
วุตฺตํ โหติฯ อิติ สพฺเพปิเม ฐมมา आयตनโต आयानัน ตन्नโต
आयतसฺस ज नयनโต आयतन आयตन्नति वुज्जनतिฯ

อปีจ นีवासนญฺจานญฺเจน (๖) อากฺรญฺเจน สโมสฺรณญฺจานญฺเจน
สยฺชาติเทสญฺเจน การณญฺเจน จ आयตन्नติ (๗) เวทิตพฺพํฯ ตถา
หิ โลเก อีสฺสรายตฺนํ วาสฺสเทวายตन्नติอาทีสุ นีवासนญฺจานัน (๘)
आयतन्नति वुज्जतिฯ สุวณฺณายตฺนํ รตฺนายตन्नติ(๙)อาทีสุ
आकरोฯ สาสเน ปน มโนรเม आयตने เสवฺนฺติ นัน

๑. ม. มนุตติฯ ๒. ม. ญฺญฺเนตฺติฯ ๓. ม. จ ปนฯ

๔. ม.ตโนตฺติฯ ๕. อตีว आयตฺฯ ๖. ม. นีवासนญฺจานญฺเจนฯ

๗. ม. आयตนํฯ ๘. ม. นีवासนญฺจานันฯ ๙. ม. รชตฺายตन्नติฯ

*เล่มที่ 47 आयตनวิภังคनिเทศो หน้า 73

วิหังคมาติ(๑)อาทิสฺ สโมสฺรณญฺจานํ ฯ ทกฺขินาปโถ กุณฺนํ
อายตฺนนฺติ(๒)อาทิสฺ สลฺยชาติเทโส ฯ ตตฺร ตเตฺรว สกฺขิภพฺพตํ
ปาปฺณาติ สติ สติอายตฺเนติอาทิสฺ การณํ ฯ

จกฺขุอาทิสฺ(๓) จาปี เต เต จิตฺตเจตฺติกา ฐมา นีวสนฺติ
ตทายตฺตวตฺติตฺตยาติ จกฺขุวาทโย เนลํ นีวสนญฺจานํ ฯ
จกฺขุวาทิสฺ จ เต อากิณฺณา ตนฺนิตฺตตฺตา ตทารมฺมณตฺตา จาติ
จกฺขุวาทโย เนลํ อากโร ฯ จกฺขุวาทโย จ เนลํ สโมสฺรณญฺจานํ
ตตฺถ ตตฺถ วตฺตทวารารมฺมณวเสน สโมสฺรณโต ฯ จกฺขุวาทโย
จ เนลํ สลฺยชาติเทโส ตนฺนิตฺตสยารมฺมณภาเวน ตตฺถเว
อุปฺปตฺติโต ฯ จกฺขุวาทโย จ เนลํ การณํ เตลํ อภาเว
อภาวโต(๔) ฯ

อิติ นีวสนญฺจานญฺเจน(๕) อากรญฺเจน สโมสฺรณญฺจานญฺเจน
สลฺยชาติเทสญฺเจน การณญฺเจนาติ อิมหิปี (๖) การณฺเหติ เอเต
ฐมา [๗] आयตฺนนฺติ วุจฺจนฺติ ฯ ตสฺมา [๘] ยถาวตฺเตนตฺเถน
จกฺขุญฺจ ตํ आयตฺนญฺจาติ จกฺขุวายนํ ฯ เป ฯ ฐมา จ
เต आयตฺนญฺจาติ ฐมายตฺนนฺติ เอวํ ตาเวตฺถ อตฺถโต
วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺฉโย ฯ

- # ๑. อัง. ปญฺจก. ๒๒/๓๘/๔๖ ฯ ๒. อัง. ปญฺจก. ๒๒/๒๓/๑๘ ฯ
- # ๓. ม. จกฺขุรูปาทิสฺ ฯ ๔. อภาวโตติ ฯ ๕. ม. นีวสนญฺจานญฺเจน ฯ
- # ๖. ม. อเมหิ ฯ ๗. ม. เอตฺถนฺตเร आयตฺนนฺติ ทิสฺสติ ฯ
- # ๘. ม. เอตฺถนฺตเร จสทฺโท อตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 74

ลกขณโตติ จกขวาทีนํ ลกขณโต เจตถ(๑) วิญญาตพุโป
วินิจฺฉโย ฯ ตานิ จ ปน เตสํ ลกขณานิ เหฏฺฐา
รูปกณฺฑนิตฺตเทเส(๒) วุตฺตเนยฺเนว เวทิตฺตพฺพานิ ฯ

ดาวตฺถโตติ (๓) ดาวภาวโต ฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ จกขวาทโยปี
หิ ฐมฺมาเอว ฯ เอวํ สติ ฐมฺมาตฺตนิมฺมิจฺเจว อวตฺวา กสฺมา
ทฺวาทสยตฺตานานิ วุตฺตานิติ เจ ฯ นวิญญาณกาเยปฺปตฺติตฺตวารา-
รมฺมณวตฺถานโต ฯ อิธ หิ ฉนฺนํ วิญญาณกาเยน
ทฺวารภาเวน อารมฺมณภาเวน จ วตฺถานโต อยมฺเว เตสํ
เกโท โหติติ ทฺวาทส วุตฺตานิ ฯ จกขุวิญญาณวิธิปริยาปนฺนสฺส
หิ วิญญาณกาเยสฺส จกขุวายตฺนเมว อุปฺปตฺติตฺตวารี รูปายตฺนเมว
จารมฺมณํ ฯ ตถา อิตฺตานิ อิตฺเรสํ ฯ ฉฺฉสฺส ปน
ภวํกมฺนสงฺขาโต มฺนายตฺเนกเทโสว อุปฺปตฺติตฺตวารี อสาศารณญจ
ฐมฺมาตฺตนิ อารมฺมณนฺติ ฯ อิติ ฉนฺนํ วิญญาณกาเยน
อุปฺปตฺติตฺตวารารมฺมณวตฺถานโต ทฺวาทส วุตฺตานิติ เอวเมตฺถ
ดาวตฺถโต(๔) วิญญาตพุโป วินิจฺฉโย ฯ

กมโตติ อิทาปี ปุพฺเพ วุตฺเตสฺส อุปฺปตฺติกฺกมาทีสุ
เทสนากุโณว ยฺชชติ ฯ อชฺชตฺติกฺเกสฺส หิ อายตฺเนสฺส สนิทฺสสน-
สฺสปฏิฆวิสยตฺตา จกขุวายตฺนํ ปากฺกนฺติ ปจฺมํ เทสิตํ ฯ ตโต
อนิทฺสสนสฺสปฏิฆวิสยานิ โสตายตฺนาทีนํ ฯ อถวา ทสฺสนา-
๑. ม. ลกขณโตเปตฺถ ฯ ๒. อภิ. ๓๔/๕๐๑/๑๘๔ ฯ
๓. ม. ดาวตฺถโตติ ฯ ๔. ม. ดาวตฺถโต ฯ

*เล่มที่ 47 आयตनวิภังคनिเทศो หน้า 75

นุคตริยสวานนุคตริยเหตุภาเวน พหุปรการตฺตา อหฺมตฺติเกสฺ
 จกฺขุวายตฺนโสตายตฺนानी ปจฺมํ เทสิตानी ตโต ฆานายตฺนาทีนํ
 ตีณํ ปญฺจนนฺมปิ โคจรวิสยตฺตา อนฺนเต มนายตฺนํ ฯ
 จกฺขุวายตฺนาทีนํ(๑) ปน โคจรตฺตา ตสฺส ตสฺส อนนฺตรानी
 พาหิเรสฺส รูปายตฺนาทีนํ ฯ อปิจ วัลฺลภาณุปฺปตฺติการณ-
 ววตฺถานโตปิ อยเมว เตสํ กโม เวทิตพฺโพ ฯ วุตฺตํ เหตุ
 จกฺขุณฺจ ปฏฺิจจ รูปे จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวัลฺลภาณํ ฯเปฯ
 มนฺนญจ ปฏฺิจจ ฐมฺเม จ อุปฺปชฺชติ มโนวัลฺลภาณนฺติ ฯ (๒) เอวํ
 กมโต เจตฺต(๓) วัลฺลภาตพฺโพ วินิจฺฉโย ฯ

สงฺเขปวิตุถาราคิ สงฺเขปโต หิ มนายตฺนสฺส เจว
 ฐมฺมายตเนกเทสฺสจ จ นามเนน ตทวเสสฺสานญจ आयตฺนानํ
 รูปเนน สงฺกहितตฺตา ทฺวาทสาปี आयตฺนानी นามรูปมตฺตเมว
 โหนนฺติ ฯ วิตุถารโต ปน อหฺมตฺติเกสฺส ตาว จกฺขุวายตฺนํ
 ชาตฺวิเสสน จกฺขุปรสาทมตฺตเมว ปจฺจยคตฺติณิกายปฺกุกฺลเกทโต ปน
 อนนฺตปฺปเกทํ ฯ ตถา โสตายตฺนาทีนํ จตฺตารี ฯ มนายตฺนํ
 เตภูมิกกุสลาकुสลวิปากกิริยาวัลฺลภาณเกเทน เอกาสีตฺติปฺปเกทํ วตฺถุ-
 ปฏฺิจฺปาทาภิเกทโต ปน อนนฺตปฺปเกทํ ฯ รูปขณฺ(๔)ฐรสายตฺนानी
 สมฺภูจฺจานเกทโต จตฺตปฺปเกทานิ สทฺทหายตฺนํ ทฺวิปฺปเกทํ ฯ สภาค-
 วิสสภาคเกทโต ปน สพฺพานิปี อนนฺตปฺปเกทานิ ฯ โสฏฺฐพฺพายตฺนํ
 # ๑. ม. จกฺขาทีนํ ฯ ๒. ม. อ. ๑๔/๘๑๔/๕๑๐ ฯ
 # ๓. มง กมโตเปตฺต ฯ ๔. ม. รูปคณฺธ... ฯ

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 76

ปจวิธาคเตโชธาตวาทโยธาตวเสน ติปุเปกัสมุฏจันโต จตุเปกัสมุ
สภาควิสภาคโต อนเนกเปกัสมุ ๑ ฌมมายตน์ เตญมิกฌมมา-
รम्मณวเสน อนเนกเปกัสมุติ เอวံ สงเขปวิตถารโต(๑) วิญญาตพุโพ
วินิจจโย ๑

ทฏฐพพุโตติ เอตถ ปน สพุพานเว ตานี(๒) อายตนา
อนาคมนโต อนิคคมนโต จ ทฏฐพพานี ๑ น หี ตานี
ปุพเพ อุทยา กุโตจิ อากจณนติ นาปี อุทฐั วยา กุหิณจิ
คจณนติ ๑ อถโข ปุพเพ อุทยา อปปฏิลทฐสภาวานี อุทฐั
วยา ปริภินนสภาวานี ๑ ปุพพนตาปรนตเวมชฺเฒ ปจจายตต-
วุตติตาย อวสานี ปวตตณนติ ๑ ตสฺมา อนาคมนโต จ
อนิคคมนโต จ ทฏฐพพานี ๑ ตถา นีริหโต อพฺยาปารโต
จ ๑ น หี จกฺขุรูปาทินิ เอวံ โหติ อโห วต อมฺหากั
สามคฺคิย วิญญาณั นาม อุปฺปชฺเชยฺยาติ น จ ตานี
วิญญาณูปาทนตถั ทวารภาเวน วตฺถุภาเวน อารम्मณภาเวน
วา อีหนฺติ น พฺยาปารมาปชฺชนฺติ ๑ อถโข ฌมฺมตาเวสา
ยิ จกฺขุรูปาทินิ สามคฺคิย จกฺขุวิญญาณาทีนิ สมฺภวณฺติ ๑
ตสฺมา นีริหโต อพฺยาปารโต จ ทฏฐพพานี ๑

อปีจ อชฺมตฺติกานี สฺสณฺคคาโม วีย ทฏฐพพานี
ฐวสุกฺขตฺตภาววิริหิตตฺตา พาหิรานี คามฆาตคฺจโจรา วีย
๑. ม. สงเขปวิตถารธา ๑ ๒. ม. สพุพานเวตานิ ๑

*เล่มที่ 47 आयตनวิภังคนิเทศो หน้า 77

อชฺมตฺติกานํ อภิฆาตกตฺตาฯ วุตฺตํ เหน้ จกฺขุํ ภิกฺขเว
หฺลยฺตติ มฺนาปมฺนาเปหิ รุเปหิตี(๑) วิตุลาโรฯ อปีจ อชฺมตฺติกานิ
ฉ ปาณกา วิย ทฺฐสฺสพฺพานิ พาหิรานิ เตสํ โคจรวิษยานิ(๒)
วียาติ เอวมตฺต(๑) ทฺฐสฺสพฺโตะ วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺจโยติฯ

อิทานิ เตสํ วิปฺสฺสิตพฺพาการํ ทสฺเสตฺถุํ จกฺขุํ อนิจฺจนฺตฺติอาทิ
อารทฺธํฯ ตตฺถ จกฺขุํ ตาว หุตฺวา อภาวญฺเณน อนิจฺจนฺติ
เวทิตพฺพํฯ อปฺเรหิปี จตฺตฺติ การเณหิ อนิจฺจํ อฺปฺปาทวยวฺนตฺโต
วิปริณามโต ตาวกาตฺกโต นิจฺจปฺปฏิกฺเขปโตติฯ

ตทฺเว ปฺปฏิปฺพนญฺเณน ทฺกขุํฯ ยสฺมา วา เอตํ อฺปฺปนฺนํ
จิตฺตี ปาปฺณาติ จิตฺตํ ชฺรราย กิลมฺติ ชฺรํ ปตฺวา อวสฺสํ
ภิกฺขชฺตติ ตสฺมา อภินฺนสฺสปฺปฏิปฺพนโต ทฺกขมโต ทฺกขวตฺตฺตฺโต
สฺสฺสปฺปฏิกฺเขปโตติ อิมฺเห จตฺตฺติ การเณหิ ทฺกขุํฯ

อวสวตฺตกญฺเณน(๔) ปน อนตฺตาฯ ยสฺมา วา เอตํ
อฺปฺปนฺนํ จิตฺตี มา ปาปฺณาตฺตฺ จานปฺปตฺตํ มา ชฺรตฺต
ชฺรปฺปตฺตํ มา ภิกฺขชฺตฺติ อิมฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
วสวตฺตภาโว นตฺถิ สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส อสฺสํมิกโต อกามการิยโต อตฺตปฺปฏิกฺเขปโตติ อิมฺเห
จตฺตฺติ การเณหิ อนตฺตาฯ

- # ๑. ส. สฟา. ๑๘/๓๑๖/๒๑๘ ฯ มฺนาปมฺนาเปสฺสุ รุเปสฺสุ ฯ
- # ๒. ม. โคจฺราฯ ๓. ม. เอวมเปตฺถ ฯ ๔. ม. อวสวตฺตนญฺเณน ฯ

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 78

วิภคติกโต ปุพฺพปาปวเสน ภวสฺสภนฺตฺติคฺคมนโต ปกฺติภาว-
วิขหนโต จ วิปริณามธมฺมํ ฯ อิทํ อนิจฺจเววจนเมว ฯ รูปา
อนิจฺจาติอาทิสฺสปี เอเสว นโย ฯ

อปีเจตฺถ จเปตฺวา จกฺขุํ เตฎฺฐมิกฺขมฺมา อนิจฺจา โน
จกฺขุ ฯ จกฺขุ ปน จกฺขุ เจว อนิจฺจลฺลจ ฯ ตถา เสสธมฺมา
ทฺกฺขา โน จกฺขุ ฯ จกฺขุ ปน จกฺขุ เจว ทฺกฺขลฺลจ ฯ
เสสธมฺมา อนตฺตา โน จกฺขุ ฯ จกฺขุ ปน จกฺขุ เจว
อนตฺตา จาติ ฯ รูปาทิสฺสปีเอเสว นโย ฯ อิมสฺมี ปน
สฺสคฺคตฺตภาชนิเย ตถากเตน ก็ ทสฺสิตฺตฺติ ฯ ทฺวาทสนนํ
อายตฺนानํ อนตฺตลกฺขณํ ฯ

สมฺมาสมฺพุทฺโธ हि อนตฺตลกฺขณํ ฯ ทสฺสเสนโต อนิจฺเจน
วา ทสฺเสติ ทฺกฺเขน วา อนิจฺจทฺกฺเขहि วา ฯ ตตฺถ จกฺขุ
ภิกฺขเว(๑) อตฺตาติ โย วเทยฺย ตํ น อุปฺปชฺชติ(๒) ฯ จกฺขุสฺส
อุปฺปาโทปี วโยปี ปญฺญาติ ฯ ยสฺส โข ปน อุปฺปาโทปี
วโยปี ปญฺญาติ อตฺตา เม อุปฺปชฺชติ(๒) จ เวติ จาติ
อิจฺจสฺส เอวมากตํ โหติ ตสฺมา ตํ น อุปฺปชฺชติ(๒) [๓] อิติ
จกฺขุ อนตฺตาติ(๔) อิมสฺมี สฺสคฺคเต อนิจฺเจน อนตฺตลกฺขณํ ทสฺเสสิ ฯ

รูปํ ภิกฺขเว อนตฺตา รูปญฺจ หิทํ ภิกฺขเว อตฺตา

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. อุปฺปชฺชติ ฯ

๓. ม. เอตฺถนตฺเร จกฺขุ อตฺตาติ โย วเทยฺยาคี ทิสฺสคฺติ ฯ

๔. ม. อ. ๑๔/๘๑๘/๕๑๒ ฯ

*เล่มที่ 47 आयตनวิภังคนิเทศो หน้า 79

อภิวิสฺส น ยิทํ รูปํ อาพาธาย ลํวตฺเตยฺย ลพฺภเถ จ รูปे
เอวํ เม รูปํ โหตุเอวํ เม รูปํ มา อโหสีติ ยสฺมา
จ โขภิกฺขเว รูปํ อนตฺตา ตสฺมา รูปํ อาพาธาย ลํวตฺตติ
น จ ลพฺภติ รูปे เอวํ เม รูปํ โหตุเอวํ เม รูปํ
มา อโหสีติ(๑)อิมสฺมี สฺตฺเต ทุกฺเขน อนตฺตลฺกฺขณํ ทสฺเสตี ฯ

รูปํ ภิกฺขเว อนิจฺจํ ยถนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ ยํ ทุกฺขํ
ตทนตฺตา ยทนตฺตา ตํ เนตํ มม เนโสหฺมสฺมิ น เม โส
อตฺตาดิ(๒)อาทิสฺส อนิจฺจทุกฺเขหิ อนตฺตลฺกฺขณํ ทสฺเสตี ฯ กสฺมา
อนิจฺจทุกฺขานํ ปากฺกตฺตา ฯ

หตฺถโต หิ ตฺถฺนฺเถ วา สฺรเก วา กิสฺมิณฺจิทฺเทว วา
ปติตฺวา ภินฺเน อโห อนิจฺจนฺติ วทฺนฺติ ฯ เอวํ อนิจฺจํ
ปากฺกํ นาม ฯ อตฺตภาวสฺมี ปน คณฺหปิปฺภาทิสฺส วา อฺภูจิตฺตาสฺ
ชาณฺณกณฺณกาทิสฺส วา วิทฺฐาสฺ อโห ทุกฺขนฺติ วทฺนฺติ ฯ
เอวํ ทุกฺขํ ปากฺกํ นาม ฯ อนตฺตลฺกฺขณํ อปากฺกํ อนุชการํ
อวิภูตํ ทฺวปฺปฏิวิหฺณํ ทฺวทฺทีปํ ทฺวปฺปฺลฺยาปํ ฯ อนิจฺจทุกฺขลฺกฺขณานิ
อฺปฺปาทา วา ตถาคตฺตานํ อฺนุปฺปาทา วา ปฺลฺยาณนฺติ
อนตฺตลฺกฺขณํ วินา พุทฺธปฺปาทา น ปฺลฺยาณติ พุทฺธปฺปาเทยฺว
ปฺลฺยาณติ ฯ มหิทฺฐิกา หิ มหฺนฺภาวา ตาปฺสปริพุพาชกา
สฺรภฺกสฺตฺถาราทโยปี อนิจฺจํ ทุกฺขนฺติ วตฺตํ สกฺโกนฺติ

๑. วิ. มหา. ๔/๒๐/๒๔ ฯ สํ. ข. ๑๓/๑๒๓/๘๒ ฯ

๒. สํ. ข. ๑๓/๑๕๒/๑๐๑ ฯ

*เล่มที่ 47 สมโหมวิโนทนี หน้า 80

อนตตาคติ วตฺตํ น สกฺโกณฺติ ฯ สเจปี(๑)เต สมฺปตฺตปริสาย
อนตตาคติ วตฺตํ สกฺกณฺเญยฺยํ สมฺปตฺตปริสาย มคฺคผลปฏฺิเวโธ
ภเวยฺย ฯ อนตฺตลกฺขณฺปญฺญาปนํ หิ อณฺฺณสฺส กสฺสจฺจ อวิสโย
สพฺพญฺญพฺพุทฺธานเมว วิสโย ฯ เอวเมตํ อนตฺตลกฺขณํ อปากฺกํ ฯ
ตสฺมา สตฺถา อนตฺตลกฺขณํ ทสฺเสนฺโต อนิจฺเจน วา ทสฺเสสิ
ทกฺขณ วา อนิจฺจทกฺขณฺหิ วา ฯ อิธ ปน ตํ อนิจฺจทกฺขณฺหิ
ทสฺเสสิตี เวทิตพฺพํ ฯ

อิมานิ ปน ลกฺขณานิ กิสฺส อมฺนสิการา อปฺปฏิเวธา
เกน ปฏฺิจจนฺนตฺตา น อฺปฺภูจฺหนฺติ อนิจฺจลกฺขณํ ตาว
อฺทฺยพฺพยํ อมฺนสิการา อปฺปฏิเวธา สนฺตติยา ปฏฺิจจนฺนตฺตา
น อฺปฺภูจฺจาติ ฯ ทกฺขณลกฺขณํ อภินฺนสมฺปฏฺิปีพนฺสฺส อมฺนสิการา
อปฺปฏิเวธา อิธยาปเถหิ ปฏฺิจจนฺนตฺตา น อฺปฺภูจฺจาติ ฯ
อนตฺตลกฺขณํ นานาธาตฺวินิพฺโภกสฺส อมฺนสิการา อปฺปฏิเวธา
จฺนเนน ปฏฺิจจนฺนตฺตา น อฺปฺภูจฺจาติ ฯ อฺทฺยพฺพยํ ปน
ปริคฺคเหตฺวา สนฺตติยา วิโกปีตย อนิจฺจลกฺขณํ ยถาวสฺสรสโต
อฺปฺภูจฺจาติ ฯ อภินฺนสมฺปฏฺิปีพนํ มนฺสิกฺริตฺวา(๒)อิธยาปเถ
อฺคฺคจฺฉาญฺญิตฺเต ทกฺขณลกฺขณํ ยถาวสฺสรสโต อฺปฺภูจฺจาติ ฯ นานาธาตฺโย
วินิพฺพุชฺชิตฺวา จฺนวินิพฺโภเก กเต อนตฺตลกฺขณํ ยถาวสฺสรสโต
อฺปฺภูจฺจาติ ฯ

๑. ม. สเจ หิ เต ฯ ๒. ม. มนฺสิกฺริตฺวา ฯ

*เล่มที่ 47 आयตनविभङ्गनिवृत्तौ หน้าที่ 81

เอตถ จ อนิจฺจํ อนิจฺจลक्षणํ ทุกฺขํ ทุกฺขลक्षणํ อนตฺตา
อนตฺตลक्षणนฺติ อัย วิภาโค เวทิตพฺโพ ๑ ตตฺถ อนิจฺจนฺติ
ขนฺธรูปญฺจํ ๑ กสฺมา อุปฺปาทวณฺณตฺตภาวา หุตฺวา อภาวโต
วา ๑ อุปฺปาทวณฺณตฺตํ อนิจฺจลक्षणํ หุตฺวา อภาวสงฺขาโต
อาการวิกาโร วา ๑ ยถนิจฺจํ ตํ ทุกฺขนฺติ วจฺนโต ปน
ตทฺทว ขนฺธรูปญฺจํ ทุกฺขํ ๑ กสฺมา อภินฺนสมฺปฏฺฐีปฺนโต ๑
อภินฺนสมฺปฏฺฐีปฺนากาโร ทุกฺขลक्षणํ ๑ ยํ ทุกฺขํ ตทฺนตฺตาติ ปน
วจฺนโต ตทฺทว ขนฺธรูปญฺจํ อนตฺตา ๑ กสฺมา อวสวตฺตนโต ๑
อวสวตฺตนากาโร อนตฺตลक्षणํ ๑ อิติ อณฺณทฺทว อนิจฺจํ ทุกฺขํ
อนตฺตา อณฺณานิ อนิจฺจทุกฺขานตฺตลक्षणานิ ๑ ปญฺจกฺขนฺธา
ทฺวาทสายนานิ อฏฺฐารส ธาตุโยติ อิทํ หิ สพฺพมฺปิ อนิจฺจํ
ทุกฺขํ อนตฺตา นาม ๑ วุตฺตปฺปการา อาการวิการา อนิจฺจ-
ทุกฺขานตฺตลक्षणานีติ ๑

สงฺเขปโต ปเนตฺถ ทสายนานิ กามาวจฺรานิ ๑ เทว
เตภูมิกานิ สพฺพเพสุปี สมฺมสนฺวาโร(๑)กถิตฺติ เวทิตพฺโพ ๑

สุตฺตฺนตฺตภาชนียํ ๑

๑. ม. สมฺมสนฺจาโร ๑

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 82

อภิธรรมภาษนีเย ยถา เหฏฐา วิปัสสกาณํ อุปการตถาย
จกขุวายตณํ รูปายตณนฺติ(๑) ยุกตโต อายตณานิ วุตตานิ ตถา
อวตฺวา อชฺชตฺติกพาหิรานิ สพฺพาการโต (๒) สภาวตฺสสนตฺถิ
จกขุวายตณํ โสตายตณนฺติ(๓) เอวํ อชฺชตฺติกพาหิรวตฺถานนฺนเยน
วุตฺตานิ ฯ

เตสํ นิทฺเทสวาร ตตฺถ กตมํ จกขุวายตณนฺติ(๔)อาทีนํ
เหฏฐา วุตฺตนฺนเยเนว เวทิตพฺพานิ ฯ ยํ ปเนตํ ชมฺมายตณนิตฺเทเส
ตตฺถ กตมา อสงฺขตา ชาติ รากกฺโข โทสกฺโข โมหกฺโขติ(๕)
วุตฺติ ตตฺตฺรายนตฺโต อสงฺขตา ชาติ อสงฺขตสภาวํ นิพฺพานํ ฯ
ยสฺมา ปเนตํ อากมฺม รากาทโย จิยนฺติ ตสฺมา รากกฺโข
โทสกฺโข โมหกฺโขติ วุตฺติ ฯ อยมตฺถ อจาริยานํ
สมานตฺถกถา ฯ

วิตถฺตทวาทิ ปนาห ปาฎิเยกํ นิพฺพานํ นาม นตฺถิ
กิลเสกฺโขว นิพฺพานนฺติ ฯ สุตฺตํ อหาราติ จ วุตฺเต นิพฺพานํ
นิพฺพานนฺติ อวฺโส สาริปฺตฺต วุจฺจติ กตมํ นุ โข อวฺโส
นิพฺพานนฺติ ฯ โย โข อวฺโส รากกฺโข โทสกฺโข โมหกฺโข
อิทํ วุจฺจติ นิพฺพานนฺติ เอตํ ชมฺพฺพาทกฺสุตฺตํ(๖)อาหริตฺวา
อิมินา สุตฺเตน เวทิตพฺพํ ปาฎิเยกํ นิพฺพานํ นาม นตฺถิ

- # ๑. อภ. วิ. ๓๕/๕๗/๘๕ ฯ ๒. ม. อพฺโพการโต ฯ
- # ๓. อภ. วิ. ๓๕/๕๕/๘๕ ฯ ๔. อภ. วิ. ๓๕/๑๐๐/๘๕ ฯ
- # ๕. อภ. วิ. ๓๕/๑๓๐/๑๑๐ ฯ ๖. ส. สฟา. ๑๘/๔๕๗/๓๑๐ ฯ

*เล่มที่ 47 आयตनวิภังคนิเทศो หน้า 83

กิลเสกขโยว นิพพานนฺติ อาห ๗ โส วตฺตพฺโพ กิ ปน
ยถา เจตํ สุตฺตํ ตถา อตฺถโถติ ๗ อทฺธา วกฺขติ อาม
นตฺถิ สุตฺตโต มุญฺจิตฺวา อตฺถโถติ ๗ ตโต วตฺตพฺโพ อิทํ
ตาว เต สุตฺตํ อากตํ อนนฺตรสุตฺตํ อหฺราติ ๗ อนนฺตรสุตฺตํ
นาม อรหตฺตํ อรหตฺตนฺติ อาวุโส สารีปุตฺต วุจฺจติ กตมํ
นุ โข อาวุโส อรหตฺตนฺติ ๗ โย โข อาวุโส รากฺขโย โทสฺสโย
โมหฺกฺขโย อิทํ วุจฺจติ อรหตฺตนฺติ (๑) อิทํ ตสฺเสวานนฺตรสุตฺตํ
อากตํ ๗ (๒)

อิมสฺมี ปน อากเต ตํ อหํสุ นิพฺพานํ นาม
ชฺมฺมายตฺนปริยาปนโน ชฺมโม อรหตฺตํ จตฺตาริ ขนฺธา ๗
นิพฺพานํ สจฺฉิกถฺวา วิหรนฺโต ชฺมฺมเสนาปติ นิพฺพานํ
ปฺจุจฺฉิตฺปิ อรหตฺตํ ปฺจุจฺฉิตฺปิ กิลเสกฺขยเมว อาห ๗ กิ ปน
นิพฺพานญจ อรหตฺตญจ เอกํ อุทฺทาหุ นานนฺติ ๗ เอกํ วา
โหตุ นานํ วา โโก เอกถ ตยา อติพฺหุ จุณฺณิกรณํ กโรนฺเตน
อตฺถโถ ๗ น ตวํ เอกํ นานํ ชานาสีติ ๗ นนฺ ฌาเต สาธุ
โหตีติ เอวํ ปุณฺปุณฺนํ ปฺจุจฺฉิตฺโต วณฺเจตฺตํ อสฺสโกนฺโต อาห
ราคาทีนํ จิณฺนเต อุปฺปนฺนตฺตา อรหตฺตํ รากฺขโย โทสฺสโย
โมหฺกฺขโยติ วุจฺจตีติ

ตโต นํ อหํสุ มหากมฺมํ เต กตํ ลยฺจํ (๓) ทตฺวาปี
๑. ส. สฟา. ๑๘/๔๕๘/๓๑๐ ๗ ๒. ม. ตสฺเสวานนฺตรํ
อากตฺตสุตฺตํ ๗ ๓. ม. ลยฺจํ ๗

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 84

ตั วทาเปฺนโต เอตเทว วทาเปยฺย ฯ ยเถว จ เต เอตํ
 วิภังคิ วา กถิตํ เอวํ อิทมปิ สลฺลทกเขหิ ฯ นิพฺพานํ หิ อากมฺม
 รากาทโย ชีณาคิ นิพฺพานํ รากกฺขโย โทสกฺขโย โมหกฺขโยติ
 วุตฺตํ ฯ ตีณปิ หิ เอตานิ นิพฺพานสฺเสว อธิวจฺจนาณิตี ฯ
 สเจ เอวํ วุตฺเต สลฺลทตฺตี กจฺจติ อิจฺเจตํ กุสลํ ฯ
 โน เจ พหุ นิพฺพานตาย กาเรตพุโป ฯ กถํ อิทํ ดาว
 ปุจฺฉิตพุโป รากกฺขโย นาม รากสฺเสว ขโย อุทาหุ โทส-
 โมหานมฺปิ โทสกฺขโย นาม โทสสฺเสว ขโย อุทาหุ รากโมหานมฺปิ
 โมหกฺขโย นาม โมหสฺเสว ขโย อุทาหุ รากโทसानมฺปิตี ฯ
 อทฺธา วกฺขติ รากกฺขโย นาม รากสฺเสว ขโย โทสกฺขโย
 นาม โทสสฺเสว ขโย โมหกฺขโย นาม โมหสฺเสว ขโยติ ฯ
 ตโต วุตฺตพุโป ตว วาเท รากกฺขโย เอกํ นิพฺพานํ
 โหติ โทสกฺขโย เอกํ โมหกฺขโย เอกํ ฯ ตินฺณํ อกฺุสลมฺูลานํ
 ขเย ตีณิ นิพฺพานานิ โหนฺติ จตฺตุนํ อุปาทานานํ ขเย
 จตฺตาริ ปญฺจุนํ นีวารณานํ ขเย ปญฺจ ฌนฺนํ ตณฺหาทายานํ
 ขเย จ สตฺตุนํ อนุสยानํ ขเย สตฺต อฏฺฐนํ มิจฺจตฺตานํ
 ขเย อฏฺฐ นวฺนํ ตณฺหามูลกฺขมฺมานํ ขเย นว ทสฺนํ
 สํโยชนานํ ขเย ทส ทิยทฺตสฺส กิเลสสฺสสฺสสฺส(๑) ขเย ปาฏฺิเยกฺกํ
 ปาฏฺิเยกฺกํ นิพฺพานนฺติ พหุ นิพฺพานานิ โหนฺติ นตฺถิ ปน
 # ๑. ม. ทิยทฺตกิเลสสฺสสฺสสฺส ฯ

*เล่มที่ 47 आयตनविभङ्गनिवृत्तौ หน้าที่ 85

เต นิพพานัน ปมาณนุติ ฯ

เอวํ ปน อคฺคเหตุวา นิพพานํ อคฺคมม รากาทโย
จีณาติ เอกเมว นิพพานํ รากกฺขโย โทสกฺขโย โมหกฺขโยติ
วฺจฺจติ ฯ ตีณปิ เหตุานิ นิพพานสฺเสว อธิวจนานีติ
คณฺห ฯ สเจ ปน เอวํ วุคฺเตปิ น สลฺลกฺเขตติ โอปาริกตาย
การตพฺโพ ฯ ถลํ อนฺธพาลา หิ อจฺฉทีปิมิคฺมกฺกฏาทโยปิ
กิลตสปริยฺญจिता วตฺถุํ ปฏฺธิเสวนนุติ ฯ อถ เนลํ ปฏฺธิเสวนปฺริยฺนเต
กิลตสา(๑) วุปฺสมนฺติ ฯ ตว วาเท อจฺฉทีปิมิคฺมกฺกฏาทโย
นิพพานปฺปตฺตา นาม โหนฺติ โอปาริกํ วต เต นิพพานํ
ถลํ กณฺเณปิ (๒) ปีลนฺธิตุํ น สกฺกาติ ฯ

เอวํ ปน อคฺคเหตุวา นิพพานํ อคฺคมม รากาทโย
จีณาติ เอกเมว นิพพานํ รากกฺขโย โทสกฺขโย โมหกฺขโยติ
วฺจฺจติ ฯ ตีณปิ เหตุานิ นิพพานสฺเสว อธิวจนานีติ คณฺห ฯ
สเจ ปน เอวํ วุคฺเตปิ น สลฺลกฺเขตติ โคตฺตรกฺขนานปี
การตพฺโพ ฯ ถลํ เอวํ ตาว ปุจฺฉิตพฺโพ ตวํ โคตฺตรกฺ
นาม อตฺถิติ วเทสีติ ฯ อาม วทามิติ ฯ โคตฺตรกฺกฺขณฺเ กิลตสา
จีณา จิยฺนติ จิยฺสฺสนฺตีติ ฯ น จีณา น จิยฺนติ อปฺจ
โย จิยฺสฺสนฺตีติ ฯ โคตฺตรกฺ ปน ก็ อารมฺมณํ กโรตีติ ฯ
นิพพานํ ฯ ตว โคตฺตรกฺกฺขณฺเ กิลตสา น จีณา น จิยฺนติ
๑. ม. กิลโต วุปฺสมปฺติ ฯ ๒. ม. กณฺเณหิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 86

อถโข ขียิสฺสนฺตฺติ ฯ ตฺวํ อชฺเณสฺสเยว กิเลสฺเสสฺส กิเลสฺกฺขยํ นิพฺพหานํ
ปฺลฺยเปตฺติ อปฺปหีนฺสฺส อฺนุสเยสฺส อฺนุสยปฺปหานํ นิพฺพหานํ
ปฺลฺยเปตฺติ ฯ ตํ(๑)เต น สเมตฺติ ฯ

เอวํ ปน อคฺคเหตุวํ นิพฺพหานํ อาคมฺม รากาทยโ อชฺเณตฺติ
เอกเมว นิพฺพหานํ รากกฺขโย โทสกฺขโย โมหกฺขโยตฺติ วุจฺจติ ฯ
ตฺถปิ เหตุตฺถนิ นิพฺพานสฺเสว อชฺเณจฺจนาณิตฺติ คณฺห ฯ สเจ
ปน เอวํ วุตฺเตปิ น สลฺลกฺขเจตฺติ มกฺเคน การตพฺโพ ฯ กถํ
เอวํ ตาว ปุจฺฉิตพฺโพ ตฺวํ มกฺกํ นาม วทสฺสิตฺติ ฯ อาม
วทามิตฺติ ฯ มกฺกกฺขณฺเณ กิเลสํ ชีณา ขียนฺตฺติ ขียิสฺสนฺตฺติติ ฯ
ชานมาโน วกฺขติ ชีณาตฺติ วา ขียิสฺสนฺตฺติติ วา วตฺตํ น
วฏฺฏตฺติ ขียนฺตฺติติ วตฺตํ วฏฺฏตฺติติ ฯ ยถิ เอวํ มกฺกสฺส กิเลสฺกฺขยํ
นิพฺพหานํ กตมํ มกฺเคน ขียนกฺกิเลสํ กตเม มกฺโก กตมํ
กิเลสฺกฺขยํ นิพฺพหานํ อารมฺมณํ กตฺวา กตเม กิเลสฺส เขเปตฺติ ฯ
ตสฺมา มา เอวํ คณฺห ฯ นิพฺพหานํ ปน อาคมฺม รากาทยโ
ชีณาตฺติ เอกเมว นิพฺพหานํ รากกฺขโย โทสกฺขโย โมหกฺขโยตฺติ
วุจฺจติ ฯ ตฺถปิ เหตุตฺถนิ นิพฺพานสฺเสว อชฺเณจฺจนาณิตฺติ ฯ

เอวํ วุตฺเต เอวมาห ตฺวํ อาคมฺม อาคมฺมาตฺติ
วทสฺสิตฺติ ฯ อาม วทามิตฺติ ฯ อาคมฺม นามาตฺติ อิทํ เต กุโธ
ลทฺฐนฺตฺติ ฯ สุตฺตโต ลทฺฐนฺตฺติ ฯ อาหาร สุตฺตฺนฺตฺติ ฯ เอวํ อวิชฺชา
จ ตณฺหา จ ตํ อาคมฺม ตมฺหิ ภคฺคา ตมฺหิ ชีณา น จ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 आयตनวิภังคनिเทศो หน้า 87

กิญจิ กทาจิติ ฯ เอวํ วุตเต प्रवाति कुन्हीभावमापनुโนदि ฯ

อิธาปี तस्यत्तनानि कामावज्रानि เทव ปन जटुग्गिमिगानि

โลกियโลกุตตรमित्तकानिदि वेทิตัพพานิदि(๑) ฯ

อภิธรรมภาษณีย์ ฯ

อิธาปี पल्लहापुञ्जके छि लफुत्ति यล्लจ न लफुत्ति ตं

สพพิ์ ปุञ्จิตวา लफुग्गमानवसेเนว วิสसच्चन्नं वุตत्ति ฯ न केवल्लज

อิธ सपพะสุपी पल्लहापुञ्जकेसु ऐसेव नโย ฯ อิธ ปन तसन्नं

आयत्तनानं रूपावेन अप्याกता(๒) वेทितัพपा ฯ त्विन्नं आयत्तनानं

ขनुธวิภังके जत्तन्नं ขनुธानं विय कुสลาतिगाโว वेทितัพपो ฯ

केवल्लहि जत्ताโร ขनुธา สปปัจจายาว สงขตาว च्ชมมายत्तनं

पन สีया अप्पज्जข्यं สีया อสงขत्तनुदि आकत्ति ฯ आरम्मच्चत्तिकेसु

ज अनारम्मच्चं सुขุมरूपसङ्खात्ติ च्ชมมายत्तनं न वत्तत्तัพพะโกฏฐาत्ति

ภชत्ति ฯ तल्लจ โข अनारम्मच्चत्ता न प्रित्तत्तातिगावेन न

वत्तत्तัพพะच्चम्ममारम्मच्चत्तात्ति อयमेत्तล्ल विसैसे ฯ सेत्ति तात्तिสमेव ฯ

อิธาपी हि जत्ताโร ขनुธา विय ทวายत्तनानि (๓) पल्लजปल्लयाส

कामावज्रच्चम्म ऐरफुग्ग रच्चขनुत्तसुत्त त्सुत्तनुत्तसुत्त มุข्हनुत्तसुत्त

त्तिวรนุत्तसुत्त สम्मสนุत्तसुत्त ปัจจเวกขनुत्तसुत्त ज प्रित्तत्तारम्मच्चานิदि

सपพิ์ ขनुत्तेसु वุตตत्तत्तिสमेवาทิ ฯ

आयत्तनविภังकनिเทศो त्तिโย ฯ

๑. ม. เวทิตัพพานิ ฯ ๒. ม. अप्याกत्ता ฯ ๓. ม. ทวายत्ตนา ฯ

*เล่มที่ 47 สมฺโมหวิโนทฺนํ หน้า 88

อิทํนิ ตทนนฺตเร ชาติวิงฺกเก สพฺพาท ชาติโย ฉหิ
ฉหิ ชาติหิ สงฺขิปปิตฺวา ตีหิ ฉกฺเกหิ สุตฺตุนฺตภาชเนยฺย ทสฺเสนฺโต
ฉ ชาติโย(๑)ตฺยาทิมาท ฯ

ตตฺถ ฉนฺติ คณฺนปริจฺเจโท ฯ

ชาติโยติ ปริจฺฉินฺนชฺมมนิทสฺสนํ ฯ

ปรจิชาตฺตฺวาทีสุ ชาติวฺภูโจ นาม สภาวตฺโต สภาวตฺโต
นาม สฺยลตฺตฺโต สฺยลตฺตฺโต นาม นิสฺสตฺตฺโต เอวํ
สภาวสฺยลตฺต
ปรจิเวว ชาติ ปรจิชาติ ฯ อาโป-
ชาติวฺภูทีสุปี เอเสว นโย ฯ เอวมตฺถ ปทสมมตฺตํ วิทิตฺวา
เอวมตฺโต เวทิตฺตฺตฺโป

ปรจิชาติติ ปตฺติจฺจานชาติ ฯ

อาโปชาติติ อาพนฺชนชาติ ฯ

เตโชชาติติ ปริปาจนชาติ ฯ

วาโยชาติติ วิคฺคณฺณชาติ ฯ

อากาศชาติติ อสมฺมุจฺจชาติ ฯ

วิญฺญานชาติติ วิชานนชาติ ฯ

ปรจิชาตฺต
นาม น เอกาเอว อชฺฉตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
เอวาทฺต
เตเนวาท อตฺถิ อชฺฉตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
พาหิราติ(๒) ฯ

๑. อภิ. วิ. ๓๕/๑๑๔/๑๐๑ ฯ ๒. อภิ. วิ. ๓๕/๑๑๕/๑๐๑ ฯ

*เล่มที่ 47 ชาติวิภังคนิทเทโส หน้า 89

ตตถ อชฺมตฺติกาติ สตฺตสนฺดานปริยาปนฺนา นียกชฺมตฺตา ฯ

พาหิราติ สงฺขารสนฺดานปริยาปนฺนา อนินฺทุริยพฺพธา ฯ

อชฺมตฺตํ ปจฺจตฺตฺนฺติ อุกฺขมฺเบตฺติ นียกชฺมตฺตาธฺวจนเมว ฯ

อิทานิ ตํ สภาวาการโต ทสฺเสตฺถํ กฺกฺขพฺนฺติอาทิ วุตฺตํ ฯ

ตตถ กฺกฺขพฺนฺติ ถทฺธํ ฯ

ขริคตฺนฺติ ผรุสฺสํ ฯ

กฺกฺขพฺตฺตฺนฺติ กฺกฺขพฺภาโว ฯ

กฺกฺขพฺภาโวติ กฺกฺขพฺสภาโว ฯ

อชฺมตฺตํ อุปาทินฺนฺติ นียกชฺมตฺตสงฺขาตํ อุปาทินฺนํ ฯ

อุปาทินฺนํ นาม สรีรภูจกํ ฯ สรีรภูจกํ हि กम्मสมฺภูจानํ

วา โหตุ มา วา ตํ สนฺธาย อุปาทินฺนมฺปิ อตฺถิ

อนฺุปาทินฺนมฺปิ ฯ อาทินฺนคฺคหิตปฺรามภูจวเสน ปน สพฺพมฺเบตฺติ

อุปาทินฺนเมวาทิ ทสฺเสตฺถํ อชฺมตฺตํ อุปาทินฺนฺติ อาห ฯ

อิทานิ ตเมว ปจฺวีธาตฺถํ วตฺถวเสน ทสฺเสตฺถํ เสยฺยถิํ

เกสา โลมาติอาทิ วุตฺตํ ฯ

ตตถ เสยฺยถิทฺนฺติ นิปาโต ฯ ตสฺสตฺถ โถ ยา सा

อชฺมตฺติกา ปจฺวีธาตฺถ สา กตฺมา ฯ ยํ วา อชฺมตฺตํ ปจฺจตฺตํ

กฺกฺขพฺ นาม ตํ กตฺมฺนฺติ ฯ

เกสา โลมาติอาทิ ตสฺสา อชฺมตฺติกาย ปจฺวีธาตฺถยา

วตฺถวเสน ปเภททสฺสนํ ฯ อิํ วุตฺตํ โหติ เกสา นาม อชฺมตฺตา

*เล่มที่ 47 สมโหมหวิโนทนี หน้า 90

อุปาทินุณา สรีรภูจกา กกุขพตตลกุขณา อิมสุมิ สรีเร
ปาฏิเยกโก โกฎจาโส ฯ โลมา นาม ฯเปฯ กรีส นาม ฯ
อิธ ปน อุตตมปิ ปฏิสมภิทามคฺเค (๑) ปาติอารุพหิ มตฺถลฺลํ
อาหริตฺวา มตฺถลฺลํ นาม อชฺชตฺตํ อุปาทินุณํ สรีรภูจกํ
กกุขพตตลกุขณํ อิมสุมิ สรีเร ปาฏิเยกโก โกฎจาโส ฯ ปรโต
อาโปธาตฺวาทีนิตฺเทเส(๒)ปีตฺตาทีสุปี เอเสว นโย ฯ

อิมินา ก็ ทสฺสิตํ โหติ ธาตฺมนสิกาโร ฯ อิมสุมิ ปน
ธาตฺมนสิกาเร กมฺมํ กตฺวา วิปสฺสนํ ปฏฺฐเปตฺวา อุตฺตมตฺถํ
อรหตฺตํ ปาปฺณิตฺตกาเมน ก็ กตฺตพฺพํ จตฺตปาริสฺสฺสํ
โสเชตฺตพฺพํ ฯ สิวโต หิ กมฺมฏฺฐานภาวนา อิชฺชติ ฯ ตสฺส
โสชนวิธานํ วิสฺสุทฺธิมคฺเค วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ วิสฺสุทฺธิสึเลน
ปน สิวเล ปตฺติฏฺฐาย ทส ปุพฺพปฺลิวธา ฉินฺทิตพฺพา ฯ
เตสมฺปิ ฉินฺทนวิธานํ วิสฺสุทฺธิมคฺเค วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ
ฉินฺนปฺลิวเธน ธาตฺมนสิการกมฺมฏฺฐานํ อุกฺคณฺหิตพฺพํ ฯ
อาจริเยนาปี ธาตฺมนสิการกมฺมฏฺฐานํ อุกฺคณฺหาเปเนเตน สตฺตวิธํ
อุกฺคหโกสลฺลํ ทสฺวิธญฺจ มนสิการโกสลฺลํ อาจิกฺขิตพฺพํ ฯ
อนฺนเตวาสิเกนาปี อาจริยสฺส สนฺติเก พหุ วาเร สชฺชฌายํ
กตฺวา นิชฺชกฺกํ ปคฺณํ กมฺมฏฺฐานํ กตฺตพฺพํ ฯ

วุตฺตํ เหน้ อฏฺฐกถายํ อาทิกมฺมิเกน ภิกฺขุณา ชรามรณา
๑. ขุ. ปฏฺ. ๓๑/๖/๕ ฯ ๒. ม. อาโปธาตฺวาทีนํ นิตฺเทเส ฯ

*เล่มที่ 47 ชาติวิภังคินิเทศ หน้า 91

มัจจุลภาเมน สตุตทหาคารเหหิ อุกุคหโกสลลั อิจฺฉิตพฺพํ ฯ
 ทสหาคารเหหิ มนสิการโกสลลั อิจฺฉิตพฺพนฺติ ฯ ตตฺถ วจสา
 มนสา วณฺณโต สณฺจฺยานโต ทิสโต โโอกาสโต ปริจฺเจทโตติ
 อิเมหิ สตุตทหาคารเหหิ อิมสฺมี ชาติมฺนสิการกมฺมจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
 อุกุคหโกสลลั อิจฺฉิตพฺพํ ฯ อนุปฺพุทโต นาทิสฺสมโต นาทิสณฺนิกโต
 วิกฺเขปปฏฺวิพาหนโต ปณฺณตฺตฺติสมตฺติกมฺโต อนุปฺพุทฺพมฺมุจฺจฺจฺจฺจ
 สลฺลทกฺขณโต (๑) ตโย จ สตุตฺตนฺตฺตฺติ อิเมหิ ทสหาคารเหหิ มนสิการ-
 โกสลลั อิจฺฉิตพฺพํ ฯ ตทฺทกฺขณมฺปี ปฺรโต สติปฺปจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ(๒)
 อาวึภวิสุตฺติ ฯ

เอวํ อุกุคหิตกมฺมจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ ปน วิสุทฺทิมกฺเค วุตฺเต
 อฏฺฐารส เสนาสนโทเส วชฺเชตฺวา ปญฺจกสมนฺนาคเต เสนาสเน
 วสนฺเตน อตฺตนาปี ปญฺจหิ ปฺรานิยงฺเคหิ สมนฺนาคเตน
 ปจฺจจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ ปิณฺฑปาตปฏฺกฺกนฺเตน วิวิตฺโตกาสคเตน กมฺมจฺจฺจ
 มนสิการตพฺพํ ฯ มนสิการโรนฺเตน จ วณฺณสณฺจฺยานทิสโอกาส-
 ปริจฺเจทวเสน เกสาทิสฺส เอเกกโกฏฺฐจฺจฺจฺจ มนสิการิตฺวา อวसान
 เอวํ มนสิการโร ปวตฺเตตฺตพฺโพ อิเม เกสา นาม สีสกฺกฺกฺก-
 ปลิวจฺจจฺจจฺจ ชาติ ฯ ตตฺถ ยถา วมฺมิกมฺตฺถเก ชาเตสุ
 กุณฺจติณฺเณสุ น วมฺมิกมฺตฺถโก ชานาติ มยิ กุณฺจติณฺเณ
 ชานาตีติ นาปี กุณฺจติณฺเณนิ ชานนฺติ มยิ วมฺมิกมฺตฺถเก
 # ๑. ม. ลกฺขณโต ฯ ๒. อภ. วิ. ๓๕/๔๓๑/๒๕๖ ฯ

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 92

ชาตानीติ เอวเมว น สีสกฐาหปฺลิวธ(๑)นจมฺมํ ชานาติ มยิ
เกสา ชาตาคี นาปี เกสา ชานนฺตฺติ มยฺ สีสกฐาห-
ปฺลิวธนจมฺเม ชาตาคี ฯ อญฺญมญฺญํ อาโภคปจฺจเวกฺขณฺรหิตา
เอเต ชมฺมา ฯ อิติ เกสา นาม อิมสฺมี สรีเร ปาฎิเยกฺโก
โกฏฺฐาโส อเจตโน อพฺยาโกโต สุลฺโล นิสฺสตุโต ๓๓๓
ปจฺจวิธาตฺติ ฯ

โลมา สรีเรวณจมฺเม ชาตา ฯ ตตฺถ ยถา สุลฺลคามภูจฺจเน
ชาเตสุ ทพฺพตีเนสุ น สุลฺลคามภูจฺจนํ ชานาติ มยิ
ทพฺพตีณานิ ชาตानीติ นาปี ทพฺพตีณานิ ชานนฺตฺติ มยฺ
สุลฺลคามภูจฺจเน ชาตानीติ เอวเมว น สรีเรวณจมฺมํ
ชานาติ มยิ โลมา ชาตาคี นาปี โลมา ชานนฺตฺติ มยฺ
สรีเรวณจมฺเม ชาตาคี ฯ อญฺญมญฺญํ อาโภคปจฺจเวกฺขณฺรหิตา
เอเต ชมฺมา ฯ อิติ โลมา นาม อิมสฺมี สรีเร ปาฎิเยกฺโก
โกฏฺฐาโส อเจตโน อพฺยาโกโต สุลฺโล นิสฺสตุโต ๓๓๓
ปจฺจวิธาตฺติ ฯ

นขา อํกุลีนํ อคฺเคสุ ชาตา ฯ ตตฺถ ยถา กุมารเกสุ
ทณฺฑเกหิ มชฺชกฺกุจิกเก วิชฺฉิตฺวา กิพฺนเตสุ น ทณฺฑกา ชานนฺตฺติ
อเมหฺสุ มชฺชกฺกุจิกา จปีตาคี นาปี มชฺชกฺกุจิกา ชานนฺตฺติ มยฺ
ทณฺฑเกสุ จปีตาคี เอวเมว น อํกุลियो ชานนฺตฺติ อมฺหากํ
๑. ม. ...ปฺลิวธน... ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

*เล่มที่ 47 ชาติวิภังคินิทเทโส หน้า 93

อคุเศสฺ นขา ชาตาคิ นานปี นขา ชานนฺตฺติ มยฺ อังคฺลีนํ
อคุเศสฺ ชาตาคิ ฯ อณฺณมณฺณํ อาโภคปจฺจเวกฺขณฺรหิตา เอเต
ชฺมมา ฯ อิติ นขา นาม อิมสฺมึ สรีเร ปาฏฺเฏกฺโก โภจฺจาโส
อเจตโน อพฺยาโกโต สฺลฺโย นิสฺสฺสฺโต ตฺทฺโร ปจฺวีธาตฺติ ฯ

ทนฺตา หนฺกฏฺจิกฺเสสฺ ชาตา ฯ ตตฺถ ยถา วฑฺฒกึหิ
ปาสาณอุทฺทฺขเลสฺ เณจฺเทว สิลฺลชาเตน พนฺธิตฺวา
ปีตถมฺเภสฺ น อุทฺทฺขลานิ ชานนฺตฺติ อเมหฺสฺ ฌมฺภา จิตฺตํ
นานปี ฌมฺภา ชานนฺตฺติ มยฺ อุทฺทฺขเลสฺ จิตฺตํ เอวเมว
น หนฺกฏฺจิกฺกา ชานนฺตฺติ อเมหฺสฺ ทนฺตา ชาตาคิ นานปี
ทนฺตา ชานนฺตฺติ มยฺ หนฺกฏฺจิกฺเสสฺ ชาตาคิ ฯ อณฺณมณฺณํ
อาโภคปจฺจเวกฺขณฺรหิตา เอเต ชฺมมา ฯ อิติ ทนฺตา นาม
อิมสฺมึ สรีเร ปาฏฺเฏกฺโก โภจฺจาโส อเจตโน อพฺยาโกโต สฺลฺโย
นิสฺสฺสฺโต ตฺทฺโร ปจฺวีธาตฺติ ฯ

ตฺโจ สกฺลสฺรึริ ปริโยนทฺธิตฺวา จิตฺโต ฯ ตตฺถ ยถา
อลฺลโคจฺมฺปริโยนทฺธา ย มหาวิณฺยา น มหาวิณฺยา ชานาคิ
อหํ อลฺลโคจฺมฺเมน ปริโยนทฺธาติ นานปี อลฺลโคจฺมฺมํ ชานาคิ
มยา มหาวิณฺยา ปริโยนทฺธาติ เอวเมว น สรึริ ชานาคิ
อหํ ตฺเจน ปริโยนทฺธฺนฺตฺติ นานปี ตฺโจ ชานาคิ มยา สรึริ
ปริโยนทฺธฺนฺตฺติ ฯ อณฺณมณฺณํ อาโภคปจฺจเวกฺขณฺรหิตา เอเต
ชฺมมา ฯ อิติ ตฺโจ นาม อิมสฺมึ สรีเร ปาฏฺเฏกฺโก โภจฺจาโส

*เล่มที่ 47 สมโหมวิโนทนี หน้า 94

อเจตโน อพฺยากโต สฺวโล โน นิสฺสฺสโต ญฺชฺช ปจฺจวิธิตฺติ ฯ

มํสํ อญฺจิสฺสงฺมาญฺญํ อญฺจิสฺสํ ปิตฺวา จิตฺตํ ฯ ตตฺถ ยถา
มฺหามตฺติกาย ลิตฺตตาย ภิตฺตติยา น มฺหามตฺติกา ชานาติ
มยา (๑) ภิตฺตติ ลิตฺตตติ นานปี ภิตฺตติ ชานาติ อหํ มฺหามตฺติกาย
ลิตฺตตติ (๑) เอวเมว น อญฺจิสฺสงฺมาญฺญํ ชานาติ อหํ นวมนฺส-
เปตฺตสฺสทฺตปฺปเกเทน มํเสน ลิตฺตตติ นานปี มํสํ ชานาติ มยา
อญฺจิสฺสงฺมาญฺญํ ลิตฺตตติ ฯ อญฺจิสฺสํ อโภกปจฺจเวกฺขณฺรหิตา
เอเต ชมฺมา ฯ อิติ มํสํ นาม อิมสฺสํ สฺริเร ปาฏฺฐิเยกฺโก
โกฏฺฐาโส อเจตโน อพฺยากโต สฺวโล โน นิสฺสฺสโต ญฺชฺช
ปจฺจวิธิตฺติ ฯ

นหารุ (๒) สฺริรพฺพนฺตเร อญฺจิสฺสํ อพฺนฺชฺชานา จิตฺตา ฯ ตตฺถ
ยถา วลฺลิตฺติ วินทฺเชสฺส กุฏฺฐทฺหารุสฺส น กุฏฺฐทฺหารุณี ชานนฺติ
มยํ วลฺลิตฺติ วินทฺชานิตฺติ นานปี วลฺลิตฺติ ชานนฺติ อเมหฺหิ
กุฏฺฐทฺหารุณี วินทฺชานิตฺติ เอวเมว น อญฺจิสฺสํ ชานนฺติ มยํ
นหารุหิ อพฺนฺชฺชานิตฺติ (๓) นานปี นหารุ ชานนฺติ อเมหฺหิ
อญฺจิสฺสํ อพฺนฺชฺชานิตฺติ (๓) ฯ อญฺจิสฺสํ อโภกปจฺจเวกฺขณฺรหิตา
เอเต ชมฺมา ฯ อิติ นหารุ นาม อิมสฺสํ สฺริเร ปาฏฺฐิเยกฺโก
โกฏฺฐาโส อเจตโน อพฺยากโต สฺวโล โน นิสฺสฺสโต ญฺชฺช

๑. ม. น ภิตฺตติ ชานาติ อหํ มฺหามตฺติกาย ลิตฺตตติ นานปี

มฺหามตฺติกา ชานาติ มยา มฺหามตฺตติ ลิตฺตตติ ฯ

๒. ม. นหารุ ฯ ๓. ม. อพฺนฺชฺชานิตฺติ ฯ

*เล่มที่ 47 ชาติวิภังคินิเทศ หน้า 95

ปจวิธาตติ ฯ

อภุจิสฺส ปณฺหิกภุจิสฺส โคปฺปกภุจิสฺส(๑) อุกฺขิปิตฺวา จิตฺตํ โคปฺปกภุจิสฺส
ชงฺฆภุจิสฺส อุกฺขิปิตฺวา จิตฺตํ ชงฺฆภุจิสฺส อูรฺรภุจิสฺส อุกฺขิปิตฺวา จิตฺตํ
อูรฺรภุจิสฺส กภฺภิภุจิสฺส อุกฺขิปิตฺวา จิตฺตํ กภฺภิภุจิสฺส ปิฏฺฐจิกณฺณกํ อุกฺขิปิตฺวา
จิตฺตํ ปิฏฺฐจิกณฺณโก คีวภุจิสฺส อุกฺขิปิตฺวา จิตฺตํ คีวภุจิสฺส สีสภุจิสฺส
อุกฺขิปิตฺวา จิตฺตํ สีสภุจิสฺส คีวภุจิสฺส ปติภุจิสฺส คีวภุจิสฺส ปิฏฺฐจิกณฺณเก
ปติภุจิสฺส ปิฏฺฐจิกณฺณโก กภฺภิภุจิสฺส ปติภุจิสฺส กภฺภิภุจิสฺส อูรฺรภุจิสฺส
ปติภุจิสฺส อูรฺรภุจิสฺส ชงฺฆภุจิสฺส ปติภุจิสฺส ชงฺฆภุจิสฺส โคปฺปกภุจิสฺส
ปติภุจิสฺส โคปฺปกภุจิสฺส ปณฺหิกภุจิสฺส ปติภุจิสฺส ฯ

ตตฺถ ยถา อิกฺกุจกทารุ โคมยาทิสลฺลเยสฺส น เหนฺจิมมา
ชานนฺติ มยฺ อฺปริเม อฺปริเม อุกฺขิปิตฺวา จิตฺตํ
นาปี อฺปริเม อฺปริเม ชานนฺติ มยฺ เหนฺจิมเมสฺส เหนฺจิมเมสฺส
ปติภุจิสฺส เหวเมว น ปณฺหิกภุจิสฺส ชานนฺติ อหํ โคปฺปกภุจิสฺส
อุกฺขิปิตฺวา จิตฺตํ น โคปฺปกภุจิสฺส ชานนฺติ อหํ ชงฺฆภุจิสฺส
อุกฺขิปิตฺวา จิตฺตํ น ชงฺฆภุจิสฺส ชานนฺติ อหํ อูรฺรภุจิสฺส อุกฺขิปิตฺวา
จิตฺตํ น อูรฺรภุจิสฺส ชานนฺติ อหํ กภฺภิภุจิสฺส อุกฺขิปิตฺวา จิตฺตํ
น กภฺภิภุจิสฺส ชานนฺติ อหํ ปิฏฺฐจิกณฺณกํ อุกฺขิปิตฺวา จิตฺตํ น
กภฺภิภุจิสฺส ชานนฺติ อหํ ปิฏฺฐจิกณฺณโก อุกฺขิปิตฺวา จิตฺตํ น
ปิฏฺฐจิกณฺณโก ชานนฺติ อหํ สีสภุจิสฺส อุกฺขิปิตฺวา จิตฺตํ น
๑. ม. โคปฺปก... ฯ เหวมฺปริปิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 96

คีวภูติ ชานาติ อหํ สีตภูติ อุกขิปิตฺวา จิตฺนฺติ น สีตภูติ
 ชานาติ อหํ ปิฏฺฐิกณฺณเก ปติฏฺฐิตฺนฺติ น ปิฏฺฐิกณฺณโก ชานาติ
 อหํ กภูฏฺฐิมฺหิ ปติฏฺฐิตฺติ น กภูฏฺฐิ ชานาติ อหํ
 กภูฏฺฐิมฺหิ น อูรฺภูติ ชานาติ อหํ ชงฺฆภูฏฺฐิมฺหิ ปติฏฺฐิตฺนฺติ
 น ชงฺฆภูติ ชานาติ อหํ โคปฺผกภูฏฺฐิมฺหิ ปติฏฺฐิตฺนฺติ น
 โคปฺผกภูติ ชานาติ อหํ ปณฺ्हิกภูฏฺฐิมฺหิ ปติฏฺฐิตฺนฺติ ฯ อลฺลณฺมณฺณํ
 อาโภคปจฺจเวกฺขณฺรหิตา เอเต ฐมฺมา ฯ อิติ อภูติ นาม
 อิมสฺมี สรีเร ปาฏฺฐิเยโก โภจฺจาโส อเจตโน อพฺยาคโต
 สุลฺโล นิสฺสตุโต ติฏฺฐิ ปจฺจวิธาตฺติ ฯ

อภูติมิณฺชํ เตสํ เตสํ อภูจฺฉิ น อพฺภนฺตเร จิตฺตํ ฯ ตตฺถ
 ยถา เวฬุปฺพพาทินิ อนฺโต ปกฺขิตฺเตสฺส สินฺนเวตฺตคฺคาทิสฺส น
 เวฬุปฺพพาทินิ ชานนฺติ อเมหฺสฺส เวตฺตคฺคาทินิ ปกฺขิตฺตานีติ
 นาปี เวตฺตคฺคาทินิ ชานนฺติ มยฺ เวฬุปฺพพาทิสฺส จิตฺตานีติ
 เอวเมว น อภูจฺฉิ ชานนฺติ อมฺหากํ อนฺโต อภูติมิณฺชํ
 จิตฺนฺติ นาปี อภูติมิณฺชํ ชานาติ อหํ อภูจฺฉิ น อนฺโต
 จิตฺนฺติ ฯ อลฺลณฺมณฺณํ อาโภคปจฺจเวกฺขณฺรหิตา เอเต ฐมฺมา ฯ
 อิติ อภูติมิณฺชํ นาม อิมสฺมี สรีเร ปาฏฺฐิเยโก โภจฺจาโส
 อเจตโน อพฺยาคโต สุลฺโล นิสฺสตุโต ติฏฺฐิ ปจฺจวิธาตฺติ ฯ

วกฺกํ กลฺลาฏฺกโต นิกฺขนฺเตน เอกมฺมฺเลนเนว (๑) โถกํ คนฺตุวา
 # ๑. ม. เอกมฺมฺเลน ฯ

*เล่มที่ 47 ธาตุวิภังคนิทเทโส หน้า 97

ทวิธา ภินเนน ถูลนหารุณา วินิพทฐิ หุตฺวา หทยมัส
ปริกขิปีตฺวา จิตฺ ๑ ตตฺถ ยถา (๑)วณฺฑุปนินิพทฺเช อมฺพผลทฺวเย
น วณฺฑุ ชานาติ มยา อมฺพผลทฺวํ อุปนินิพทฺชนฺติ นาปี
อมฺพผลทฺวํ ชานาติ อหิ วณฺเณน อุปนินิพทฺชนฺติ เอวเมว
น ถูลนหารุ ชานาติ มยา วกฺกํ อุปนินิพทฺชนฺติ นาปี
วกฺกํ ชานาติ อหิ ถูลนหารุณา อุปนินิพทฺชนฺติ ๑ อณฺณมณฺณํ
อาโภกปจฺจเวกฺขณฺรหิตา เอเต ชมฺมา ๑ อิติ วกฺกํ นาม อิมสฺมี
สรีเร ปาฎิเยกฺโก โภจฺจาโส อเจตโน อพฺยาโกโต สฺสฺสโล
นิสฺสฺสโต ตทฺโธ ปจฺจวิธาตฺตติ ๑

หทยํ สรียพฺพนฺตเร อฺรฎฺฐิจิปลฺชฺรพฺพนฺตํ นิสฺสฺสาย จิตฺ ๑
ตตฺถ ยถา ชินฺณสนฺทมานิกปฺลชฺรพฺพนฺตํ นิสฺสฺสาย จปีตฺยา
มัสเปสิยา น ชินฺณสนฺทมานิกปฺลชฺรพฺพนฺตํ ชานาติ มํ
นิสฺสฺสาย มัสเปสิ จปีตฺยาติ นาปี มัสเปสิ ชานาติ อหิ
ชินฺณสนฺทมานิกปฺลชฺรพฺพนฺตํ นิสฺสฺสาย จิตฺยาติ เอวเมว น
อฺรฎฺฐิจิ ปลชฺรพฺพนฺตํ ชานาติ มํ นิสฺสฺสาย หทยํ จิตฺนฺติ
นาปี หทยํ ชานาติ อหิ อฺรฎฺฐิจิปลชฺรพฺพนฺตํ นิสฺสฺสาย
จิตฺนฺติ ๑ อณฺณมณฺณํ อาโภกปจฺจเวกฺขณฺรหิตา เอเต ชมฺมา ๑
อิติ หทยํ นาม อิมสฺมี สรียเร ปาฎิเยกฺโก โภจฺจาโส อเจตโน
อพฺยาโกโต สฺสฺสโล นิสฺสฺสโต ตทฺโธ ปจฺจวิธาตฺตติ ๑

ยถนํ อนฺนโตสรียเร ทฺวินนํ ถนํ อพฺพนฺตเร ทกฺขินปสฺสํ
๑. ม. วณฺฑุ... ๑ เอวมฺปริปี ๑

*เล่มที่ 47 สมโมหวิโนทนี หน้า 98

นิสฺสาย จิตฺ ๑ ตตฺถ ยถา อุกฺขลิกปาลปฺสฺสมฺหิ ลกฺเข
ยมกมฺสปีณฺฑเฑ น อุกฺขลิกปาลปฺสฺสํ ชานาติ มยิ ยมก-
มฺสปีณฺฑโฑ ลกฺโคติ นاپิ ยมกมฺสปีณฺฑโฑ ชานาติ อหํ
อุกฺขลิกปาลปฺสฺเส ลกฺโคติ เอวเมว น ถนानํ อพฺภนฺตเร
ทกฺขิณปฺสฺสํ ชานาติ มํ นิสฺสาย ยกนํ จิตฺนฺติ นاپิ
ยกนํ ชานาติ อหํ ถนानํ อพฺภนฺตเร ทกฺขิณปฺสฺสํ นิสฺสาย
จิตฺนฺติ ๑ อณฺณมณฺณํ อาโภคปจฺจเวกฺขณฺรหิตา เอเต ฐมฺมา ๑
อิติ ยกนํ นาม อิมสฺมี สรีเร ปาณฺเญกฺโก โภจฺจาโส
อเจตโน อพฺยาโกโต สฺลฺโย นิสฺสตุโต ธตฺโธ ปจฺวีธาตฺติ ๑

กิโลมเกสุ ปฏฺิจฺจนฺนกิโลมกํ ททฺยณฺจ วกฺกณฺจ ปรีวารตฺวา
จิตฺ ๑ อปฺปฏฺิจฺจนฺนกิโลมกํ สกฺลสรีเร จมฺมสฺส เหนฺจโต มํสํ
ปรีโยนนฺธิตฺวา(๑) จิตฺ ๑ ตตฺถ ยถา ปีโลตฺติกปฺลิเวจฺเต มํเส น
มํสํ ชานาติ อหํ ปีโลตฺติกาย ปฺลิเวจฺตฺนฺติ นاپิ ปีโลตฺติกา
ชานาติ มยา มํสํ ปฺลิเวจฺตฺนฺติ เอวเมว น วกฺกทฺทฺยานิ
สกฺลสรีเร มํสํ จ ชานาติ อหํ กิโลมเกน ปฏฺิจฺจนฺนฺติ
นาปิ กิโลมกํ ชานาติ มยา วกฺกทฺทฺยานิ สกฺลสรีเร มํสํ
จ ปฏฺิจฺจนฺนฺติ ๑ อณฺณมณฺณํ อาโภคปจฺจเวกฺขณฺรหิตา เอเต
ฐมฺมา ๑ อิติ กิโลมกํ นาม อิมสฺมี สรีเร ปาณฺเญกฺโก โภจฺจาโส
อเจตโน อพฺยาโกโต สฺลฺโย นิสฺสตุโต ธตฺโธ ปจฺวีธาตฺติ ๑

๑. ม. ปรีโยนนฺธิตฺวา ๑

*เล่มที่ 47 ชาติวิกงฺกนิทเทโส หน้า 99

ปีหัง ททยสฺส วามปสฺเส อฺทรปฏฺลสฺส มตฺถกปสฺสํ
นิสฺสาย จิตฺ ๑ ตตฺถ ยถา โภฏฺจกมตฺถกปสฺสํ นิสฺสาย จิตาย
โคมยปิญฺชียา น โภฏฺจกมตฺถกปสฺสํ ชานาติ โคมยปิญฺช
มํ นิสฺสาย จิตาติ นาปี โคมยปิญฺชียา ชานาติ อหํ
โภฏฺจกมตฺถกปสฺสํ นิสฺสาย จิตาติ เอวเมว น อฺทรปฏฺลสฺส
มตฺถกปสฺสํ ชานาติ ปีหัง มํ นิสฺสาย จิตนฺติ ๑ นาปี ปีหัง
ชานาติ อหํ อฺทรปฏฺลสฺส มตฺถกปสฺสํ นิสฺสาย จิตนฺติ ๑
อญฺญมณฺณํ อาโภกปจฺจเวกฺขณฺรหิตา เอเต ฐมฺมา ๑ อิติ ปีหัง
นาม อิมสฺมี สรีเร ปาฏฺเญกโก โภฏฺจาสฺส อเจตโน อพฺยาคโต
สุญฺโฆ นิสฺสตุโต ธทฺโธ ปจฺจวิธาตฺติ ๑

ปฺปฬาสํ สรฺรพฺภนฺตเร ทฺวินฺนํ ถนามนฺตเร(๑) ททยญฺจ
ยกนญฺจ อฺปฺริจฺจาทตฺวา โอลมฺพนฺตํ จิตฺ ๑ ตตฺถ ยถา ชินฺณ-
โภฏฺจพฺภนฺตเร โอลมฺพมานเ สกฺขณฺกุลาวเก น ชินฺณโภฏฺจพฺภนฺตรํ
ชานาติ มยิ สกฺขณฺกุลาวโก โอลมฺพมานโน จิตฺติ นาปี
สกฺขณฺกุลาวโก ชานาติ อหํ ชินฺณโภฏฺจพฺภนฺตเร โอลมฺพมานโน
จิตฺติ เอวเมว น สรฺรพฺภนฺตรํ ชานาติ มยิ ปฺปฬาสํ
โอลมฺพมานํ จิตนฺติ นาปี ปฺปฬาสํ ชานาติ อหํ เอวรูป
สรฺรพฺภนฺตเร โอลมฺพมานํ จิตนฺติ ๑ อญฺญมณฺณํ อาโภก-
ปจฺจเวกฺขณฺรหิตา เอเต ฐมฺมา ๑ อิติ ปฺปฬาสํ นาม อิมสฺมี
๑. ม. ถนानํ อพฺภนฺตเร ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 100

สรีเร ปาฏิเยกโก โกฎจาโส อเจตโน อพยากโต สุลโย
นิสฺสตุโต ณฑุโร ปจวีธาตฺติ ฯ

อนฺตํ กลวาฏฺกโต กรีสฺมคฺคปริยฺนเต สรีรพฺพนฺตเร จิตฺ ฯ
ตตฺถ ยถา โลหิตโทณิกาย โกฎชิตฺวา จปีเต ฉินฺนสีสฺสมนิกเพวเร
น โลหิตโทณิกา ชานาติ มยิ ชฺมนิกเพวริ จิตฺนฺติ นาปี
ชฺมนิกเพวริ ชานาติ อหํ โลหิตโทณิกาย จิตฺนฺติ เอวเมว
น สรีรพฺพนฺตริ ชานาติ มยิ อนฺตํ จิตฺนฺติ นาปี อนฺตํ
ชานาติ อหํ สรีรพฺพนฺตเร จิตฺนฺติ ฯ อญฺณมญฺณํ
อาโภคปจฺจเวกฺขณฺรหิตา เอเต ชฺมมา ฯ อิติ อนฺตํ นาม
อิมสฺมี สรีเร ปาฏิเยกโก โกฎจาโส อเจตโน อพยากโต
สุลโย นิสฺสตุโต ณฑุโร ปจวีธาตฺติ ฯ

อนฺตคฺคณฺ์ อนฺตนฺตเร เอกวิสฺติ อนฺตโกเก พนฺธิตฺวา
จิตฺ ฯ ตตฺถ ยถา ปาทปฺปฺลนฺรชฺชฺมณฺทลกํ สิปฺเพตฺวา
จิตฺเตสุ รชฺชฺเกสุ น ปาทปฺปฺลนฺรชฺชฺมณฺทลกํ ชานาติ รชฺชฺกา
มํ สิปฺเพตฺวา จิตฺาติ นาปี รชฺชฺกา ชานนฺติ มยิ
ปาทปฺปฺลนฺรชฺชฺมณฺทลกํ สิปฺเพตฺวา จิตฺาติ เอวเมว น อนฺตํ
ชานาติ อนฺตคฺคณฺ์ มํ อาพนฺธิตฺวา จิตฺนฺติ นาปี อนฺตคฺคณฺ์
ชานาติ อหํ อนฺตํ อาพนฺธิตฺวา(๑) จิตฺนฺติ ฯ อญฺณมญฺณํ
อาโภคปจฺจเวกฺขณฺรหิตา เอเต ชฺมมา ฯ อิติ อนฺตคฺคณฺ์ นาม
๑. ม. พนฺธิตฺวา ฯ

*เล่มที่ 47 ชาติวิงฺคนิทฺเทโส หน้า 101

อิมสฺมี สรีเร ปาฏฺเฏโก โกฎฺจาโส อเจตโน อพฺยาโกโต
สุญฺโฆ นิสฺสตุโต ธฺวโร ปจฺวีธาตฺติ ฯ

อุทฺธิยฺ อฺทฺเร จิตฺ อสฺตีปิตฺขายิตฺสายิตฺ ฯ ตตฺถ ยถา
สุวานโทณฺธิยฺ จิตฺ สุวานวมณฺมุหิ น สุวานโทณฺธิ ชานาติ
มยิ สุวานวมณฺ จิตฺติ นาปี สุวานวมณฺ ชานาติ อหํ
สุวานโทณฺธิยฺ จิตฺติ เอวเมว น อฺทฺริ ชานาติ มยิ อฺทฺริยฺ
จิตฺนฺติ นาปี อฺทฺริยฺ ชานาติ อหํ อฺทฺเร จิตฺนฺติ ฯ อณฺณมณฺณํ
อาโภกปจฺจเวกฺขณฺรหิตา เอเต ชมฺมา ฯ อิติ อฺทฺริยฺ นาม
อิมสฺมี สรีเร ปาฏฺเฏโก โกฎฺจาโส อเจตโน อพฺยาโกโต
สุญฺโฆ นิสฺสตุโต ธฺวโร ปจฺวีธาตฺติ ฯ

กริสี ปกฺกาสยสงฺขาเต อฏฺฐจฺงฺกุลเวฬุปฺพพฺสทิสฺเส อนฺต-
ปริโยसानฺ จิตฺ ฯ ตตฺถ ยถา เวฬุปฺพเพ โอมทฺทิตฺวา ปกฺขิตฺตฺตาย
สณฺหปณฺฑมฺตฺติกา ย เวฬุปฺพํ ชานาติ มยิ ปณฺฑมฺตฺติกา
จิตฺติ นาปี ปณฺฑมฺตฺติกา ชานาติ อหํ เวฬุปฺพเพ
จิตฺติ เอวเมว น ปกฺกาสโย ชานาติ มยิ กริสี จิตฺนฺติ
นาปี กริสี ชานาติ อหํ ปกฺกาสเย จิตฺนฺติ ฯ อณฺณมณฺณํ
อาโภกปจฺจเวกฺขณฺรหิตา เอเต ชมฺมา ฯ อิติ กริสี นาม
อิมสฺมี สรีเร ปาฏฺเฏโก โกฎฺจาโส อเจตโน อพฺยาโกโต
สุญฺโฆ นิสฺสตุโต ธฺวโร ปจฺวีธาตฺติ ฯ

มตฺถลฺลํกํ สีสกฺฎาหพฺพนฺตฺเร จิตฺ ฯ ตตฺถ ยถา ปุราณ-

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 102

ลาวกฎาเห ปกขิตตตาย ปิฏฺฐปิณฺฑิยา น ลาวกฎาหิ ชานาติ
มยิ ปิฏฺฐปิณฺฑิ จิตาติ นาปิ ปิฏฺฐปิณฺฑิ ชานาติ อหิ
ลาวกฎาเห จิตาติ เอวเมว น สีตกฏาหพฺพนฺตรํ ชานาติ
มยิ มตฺตลฺลฺกํ จิตนฺติ นาปิ มตฺตลฺลฺกํ ชานาติ อหิ
สีตกฏาหพฺพนฺตเร จิตนฺติ ฯ อลฺยณมณฺณํ อาโภกปจฺจเวกฺขณรหิตา
เอเต ชมฺมา ฯ อิติ มตฺตลฺลฺกํ นาม อิมสฺมี สรีเร ปาฎิเยกฺโก
โกฏฺฐาโส อเจตโน อพฺยาโกโต สุลฺโล นิสฺสจฺจโต กทฺโธ
ปจฺจวิชาตฺติ ฯ

ยิ วา ปนลฺลณมฺปิตฺติ อิมินา อาโปโกฏฺฐาสาทีสุ ตีสุ
อนฺนคตฺติ ปจฺจวิชาตฺติ ลกฺขณวเสน ยิวาปนํ(๑) ปจฺจวิ กตฺวา
ทสฺเสตี ฯ

พาหิรปจฺจวิชาตฺตุนิทฺเทเส อโยติ กภาพโลหํ ฯ

โลहनฺติ ชาติโลหํ วิชาติโลหํ กิตฺติมโลหํ ปิสาจโลहनฺติ
จตุพฺพิริ ฯ ตตฺถ อโย สชฺฌ (๒) สุวณฺณํ ติปฺปํ สีลํ ตมฺพโลหํ
เวกฺขนฺตกโลहनฺติ อิมานิ สจฺจตฺต ชาติโลหานิ นาม ฯ นาคนาสิก-
โลหํ วิชาติโลหํ นาม ฯ กัสมโลหํ วฏฺฏโลหํ อารกฺกุนฺติ ตีณิ
กิตฺติมโลหานิ นาม ฯ โมรฺกขกํ ปุณฺณกํ มลีนกํ จปฺลกํ เสลกํ
อาฏกํ ตลฺลกํ (๓) ทูลิโลहनฺติ อฏฺฐ ปิสาจโลหานิ นาม ฯ เตสุ
ปญฺจ ชาติโลหานิ ปาลิยิ วิสุํ วุตฺตนาเนว ฯ ตมฺพโลหํ
๑. ม. ยิวาปนํ ฯ ๒. ม. สชฺฌิ ฯ ๓. ม. ฆลฺลกํ ฯ

*เล่มที่ 47 ชาติวิภังคกถา หน้า 103

เวกนตกลอนฺติ(๑) อิมหิ ปน ทวีหิ ชาติโลहेหิ สทฺธิ เสสํ

สพฺพมปิ อธิ โลหนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

ติปฺปติ เสตติปฺ ฯ

สีสนฺติ กาทติปฺ ฯ

สชฺฌตฺติ(๒) รชตํ

มุตฺตาดิ สามุทฺทิกมุตฺตํ ฯ

มณฺธิติ จเปตฺวา ปาลีอาคเต เวพฺพริยาทโย เสโส

โชติรสาทิเกโท สพฺพโปกฺปิ มณฺธิ ฯ

เวพฺพริโยติ วัสวณฺณมณฺธิ ฯ

สงฺโขติ สามุทฺทิกสงฺโข ฯ

สิลาติ กาทสิลา ปณฺฑุสิลา เสตสิลาติอาทิเกทา

สพฺพปาปิ สิลา ฯ

ปวาพนฺติ ปวาพเมว ฯ

รชตฺนฺติ กหาปโณ ฯ

ชาตฺรฺปนฺติ สุวณฺณํ ฯ

โลहितฺงฺโกติ รตฺตมณฺธิ ฯ

มสารถฺลนฺติ กพรมณฺธิ ฯ ตินาทีสุ พหิสารา อนฺตมโส

นาพิเกราทโยปิ ตินํ นาม ฯ อนฺโตสาร์ อนฺตมโส ทารุณฺทมปิ

กฏฺฐิ นาม ฯ [๓] สกฺขราติ มุคฺคมตฺตโต ยาว มุฏฺฐิปปมาณา มรุมฺพา

๑. ม. เวกนตกนฺติ ฯ ๒. ม. สชฺฌนฺติ ฯ

๓. ม. เอตฺถนฺตเร สกฺขราติ ทิสฺสติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 104

สกุขรา นาม ฯ มุคคมตุตโต ปน เหฏฐา วาติกาติ วุจจติ ฯ

กถลาติ(๑)ยงฺกิลฺลิจิ กปาลํ ฯ ภูมิตี ปจวี ฯ

ปาสาโณติ อนฺโตมฺภูจิชฺย อสณฺจหนโต ปฏฺจาย

หตฺถิปฺปมาณํ อสมฺปโต ปาสาโณ นาม หตฺถิปฺปมาณโต

ปฏฺจาย ปน อุปริ ปพฺพโต นาม ฯ

ยํ วา ปนาติ อิมินา ตาลภูจินาพิเกรผลาภิเกทํ เสถํ

ปจวี คณฺหาติ ฯ

ยา จ อชฺฌตฺติกา ปจวีธาตุ ยา จ พาหิราติ อิมินา

เทวปี ปจวีธาตุโย กกฺขพฺภูเจเน ลกฺขณโต เอกา ปจวีธาตุเอวาติ

ทสฺเสติ ฯ

อาโปธาตฺตุนิทฺเตสาทิสฺสุ เหฏฐา วุตฺตเนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ

อาโป อาโปคตฺตุนิตฺตาทิสฺสุ อาพนฺชนวเสน อาโป ฯ ตเทว

อาโปสภาวงฺกตฺตฺตา อาโปคตํ นาม ฯ (๒) สีนฺหวเสน สีนฺโห ฯ

โสเยว สีนฺหวสภาวงฺกตฺตฺตา สีนฺหคตํ นาม ฯ

พนฺชนคตํ รูปสฺสาติ อวินิพฺโปกฺครูปสฺส พนฺชนภาโว ฯ

ปีตตํ เสมฺหนฺตฺตาทินิปี วณฺณสณฺจานทิสฺสกาสปริจฺเจทวเสน

ปริคฺคเหตฺวา ธาตฺตวเสนเนว มนสิกาตพฺพานิ ฯ

ตฺตรายํ นโย ปีตเตสฺสุ หิ อพฺทฺธปีตตํ ชีวิตินฺทฺริย-

ปฏฺธิพฺทฺธ สกฺลสฺสรีริ พฺยาเปตฺวา จิตฺ ฯ พฺทฺธปีตตํ ปีตตโกสเก

๑. ม. กถลนฺติ ฯ ๒. ม. เสเนห... ฯ เอวมฺปริปี ฯ

*เล่มที่ 47 ชาติวิภังคินิทเทโส หน้า 105

จิตฺ ๑ ตตฺถ ยถา ปุฬุ พุยาเปตฺวา จิตฺเต เตเต น ปุฬุ
ชานาติ เตลฺลํ มํ พุยาเปตฺวา จิตฺตฺตฺติ นานปี เตลฺลํ ชานาติ
อหํ ปุฬุ พุยาเปตฺวา จิตฺตฺตฺติ เอวเมว น สรียริ ชานาติ
อพฺทฺชปีตฺตํ มํ พุยาเปตฺวา จิตฺตฺตฺติ นานปี อพฺทฺชปีตฺตํ ชานาติ
อหํ สรียริ พุยาเปตฺวา จิตฺตฺตฺติ ๑

ยถา จ วสุโสทฺทเกน ปุณฺณเณ โกสาคทีกโกสเก น
โกสาคทีกโกสโก ชานาติ มยิ วสุโสทฺทกํ จิตฺตฺตฺติ นานปี วสุโสทฺทกํ
ชานาติ อหํ โกสาคทีกโกสเก จิตฺตฺตฺติ เอวเมว น ปีตฺตโกสโก
ชานาติ มยิ พฺทฺชปีตฺตํ จิตฺตฺตฺติ นานปี พฺทฺชปีตฺตํ ชานาติ
อหํ ปีตฺตโกสเก จิตฺตฺตฺติ ๑ อณฺณมณฺณํ อาโภคปจฺจเวกฺขณฺรหิตา
เอเต ฐมฺมา ๑ อิติ ปีตฺตํ นาม อิมสฺมี สรียเร ปาฎิเยกฺโก
โกฏฺฐจาโส อเจตโน อพฺยาคโต สุลฺโย นิสฺสตุโต ยุตฺตฺตโต
อาปนฺรนากาโร อาโปธาตฺตฺติ ๑

เสมฺหํ เอกปฺตฺถปฺรปฺปมาณํ อฺทฺรปฺภูเล จิตฺ ๑ ตตฺถ
ยถา อฺปริสฺสชฺชาตฺเพณฺสปฺภูตฺถาย จนฺทฺนิกาย น จนฺทฺนิกา
ชานาติ มยิ เพณฺสปฺภูตฺถํ จิตฺตฺตฺติ นานปี เพณฺสปฺภูตฺถํ ชานาติ
อหํ จนฺทฺนิกาย จิตฺตฺตฺติ เอวเมว น อฺทฺรปฺภูตฺถํ ชานาติ มยิ
เสมฺหํ จิตฺตฺตฺติ นานปี เสมฺหํ ชานาติ อหํ อฺทฺรปฺภูเล
จิตฺตฺตฺติ ๑ อณฺณมณฺณํ อาโภคปจฺจเวกฺขณฺรหิตา เอเต ฐมฺมา ๑
อิติ เสมฺหํ นาม อิมสฺมี สรียเร ปาฎิเยกฺโก โกฏฺฐจาโส อเจตโน

*เล่มที่ 47 สมุโหมหวิโนทนี หน้า 106

อพฺยํกโต สฺยํโย นิสฺสํคฺโต ยฺยสฺกฺโต อพฺนุชฺนํกํโร
อาโปชํคฺตํ ๑

ปฺพฺโพ อนิพฺพฺโชกํโส ๑ ยตฺถ ยตฺถเว ขณฺณกณฺณกปฺพรณ-
อคฺคิชาลาทีหิ อภิหฺนฺเ อสิริปฺปเทส โลหิตํ สณฺจหิตฺวา
ปจฺจติ คณฺขปฺปีพกาทโย วา อฺปฺปชฺชนฺติ ตตฺถ ตตฺถเว
ติฏฺฐติ ๑ ตตฺถ ยถา ผรฺสฺสฺปฺปหาราทิวเสณ ปคฺจฺมริตฺนียฺยาเส
รฺกฺเข น รฺกฺขสฺส ผรฺสฺสฺปฺปหาราทิปฺปเทสา ชานนฺติ อเมหฺส
นียฺยาโส จิโตติ นํปี นียฺยาโส ชานาติ อหํ รฺกฺขสฺส
ผรฺสฺสฺปฺปหาราทิปฺปเทเสสฺ จิโตติ เอวเมว น สริรสฺส
ขณฺณกณฺณกาทีหิ อภิหฺนฺปฺปเทสา ชานนฺติ อเมหฺส ปฺพฺโพ
จิโตติ นํปี ปฺพฺโพ ชานาติ อหํ เตสฺ ปฺปเทเสสฺ จิโตติ ๑
อณฺณมณฺณํ อาโภคปจฺจเวกฺขณฺรหิตา เอเต ชมฺมา ๑ อิติ ปฺพฺโพ
นํม อิมสฺมี สริเร ปาฏฺเญกโก โภจฺจํโร อเจตโน อพฺยํกโต
สฺยํโย นิสฺสํคฺโต ยฺยสฺกฺโต อพฺนุชฺนํกํโร อาโปชํคฺตํ ๑

โลหิตํ (๑) สํสรณฺโลหิตํ อพฺทฺชปิตฺตํ วิย สกฺลสริริ
พฺยาเปตฺวา จิตฺ ๑ สนนิจิตฺโลหิตํ ยกนฺณจํนสฺส เภจฺจํภํคํ
ปฺเรตฺวา เอกปิตฺตปฺรณมตฺตํ (๒) วกฺกททยยกนปฺปผาसानิ เตมนตฺ(๓)
จิตฺ ๑ ตตฺถ สํสรณฺโลหิตํ อพฺทฺชปิตฺตสทิสฺส วิณฺจโย ๑ อิตฺริ
ปน ยถา ชชฺชรคปาลกฺุเจ อฺทเก เภจฺจํ เลทฺทฺทฺชณฺทาทินิ (๔)
๑. ม. โลหิตฺสฺ ๑ ๒. ม. ปฺรณปฺปมณฺ ๑
๓. ม. เตมนตฺ ๑ ๔. ม. เลทฺทฺทฺชณฺทาทินิ ๑

*เล่มที่ 47 ชาติวิงฺกนิตุเทโส หน้า 107

เตมียมาน(๑) น เลทฺททฺขณฺฑาทินี ชานนฺติ มยฺ อุตฺแทน
เตมียมานา จิตฺตติ นานปี อุตฺกํ ชานนฺติ อหํ เลทฺททฺขณฺฑาทินี
เตเมมีติ เอวมเว น ยกนฺสฺส เหฏฺฐาภาคฺคฺชานันํ วกฺกาทีนํ
วา ชานนฺติ มยฺ โลหิตํ จิตฺตํ อเมหฺว(๒) เตมียมานนฺติ(๓) นานปี
โลหิตํ ชานนฺติ อหํ ยกนฺสฺส เหฏฺฐาภาคํ ปุเรตฺวา วกฺกาทีนํ
เตมยฺมานํ จิตฺตนฺติ ฯ อณฺณมณฺณํ อาโภคปจฺจเวกฺขณฺรหิตา เอเต
ชฺมมา อิติ โลหิตํ นาม อิมสฺมี สรีเร ปาฏฺเญกฺโก โภจฺจาโส
อเจตโน อพฺยาคโต สฺลฺยโล นิสฺสตุโต ยฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
อาโปธาตฺติ ฯ

เสโท อุกฺคิสฺนฺดาปาทิกาเลสุ เกสโลมฺกฺปวิวรานี ปุเรตฺวา
ติฏฺฐจฺติ เจว ปคฺขมฺรติ จ ฯ ตตฺถ ยถา อุตฺกา อพฺพพฺพหฺมตฺเตสุ
ภิสฺมฺพาลกฺมฺทนาพฺกลาเปสฺ น ภิสฺมาทิกลาปวิวรานี ชานนฺติ
อเมหฺหิ อุตฺกํ ปคฺขมฺรตีติ นานปี ภิสฺมาทิกลาปวิเรหิ ปคฺขมฺรนฺตํ
อุตฺกํ ชานนฺติ อหํ ภิสฺมาทิกลาปวิเรหิ ปคฺขมฺรามิติ เอวมเว
น เกสโลมฺกฺปวิวรานี ชานนฺติ อเมหฺหิ เสโท ปคฺขมฺรตีติ
นानปี เสโท ชานนฺติ อหํ เกสโลมฺกฺปวิเรหิ ปคฺขมฺรามิติ ฯ
อณฺณมณฺณํ อาโภคปจฺจเวกฺขณฺรหิตา เอเต ชฺมมา ฯ อิติ เสโท
นาม อิมสฺมี สรีเร ปาฏฺเญกฺโก โภจฺจาโส อเจตโน อพฺยาคโต
สฺลฺยโล นิสฺสตุโต ยฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
อาโปธาตฺติ ฯ

๑. ม. เตมียมาน ฯ เอวมฺปริปี ฯ ๒. ม. อเมหฺ วา ฯ

๓. ม. เตมยฺมานํ จิตฺตนฺติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 108

เมโท ภูตสฺส สกตสรีเร ฝริตฺวา กีสฺสฺส ชงฺฆมํสาทีนึ
นึสฺสาเย จิโต ปตฺติณฺนสิเนโห ฯ ตตฺถ ยถา หลิทฺทึปีโลตฺติกา-
ปฏิจฺจนฺเน มํสฺปฺลฺเยเช น มํสฺปฺลฺโย ชานาติ มํ นึสฺสาเย
หลิทฺทึปีโลตฺติกา จิตาติ นาปี หลิทฺทึปีโลตฺติกา ชานาติ อหํ
มํสฺปฺลฺเย นึสฺสาเย จิตาติ เอวเมว น สกตสรีเร ชงฺฆมาทีสุ
วา มํสํ ชานาติ มํ นึสฺสาเย เมโท จิโตติ นาปี
เมโท ชานาติ อหํ สกตสรีเร ชงฺฆมาทีสุ วา มํสํ นึสฺสาเย
จิโตติ ฯ อญฺญมญฺญํ อาโภคปจฺจเวกฺขณฺรหิตา เอเต ฆมฺมา ฯ
อิติ เมโท นาม อิมสฺมี สรีเร ปาฏฺเญโก โภจฺจาโส อเจตโน
อพฺยาโกโต สฺสฺสโย นึสฺสฺสโต ปตฺติณฺนสิเนโห ปตฺติณฺนยฺสฺสโต
อาพนฺชนากาโร อาโปธาตฺติ ฯ

อสุสฺส ยทา สฺสฺสชายติ ตทา อภฺชิภูปเก ปฺเรตฺวา
ติฏฺฐติ วา ปกฺขมฺรติ วา ฯ ตตฺถ ยถา อฺทกปฺนฺณเณสฺ
ตฺรณฺตาลภฺชิภูปเกสฺ น ตฺรณฺตาลภฺชิภูปกา ชานนฺติ อเมหฺสฺ
อฺทกํ จิตนฺติ นาปี อฺทกํ ชานาติ อหํ ตฺรณฺตาลภฺชิภูปเกสฺ
จิตนฺติ เอวเมว น อภฺชิภูปกา ชานนฺติ อเมหฺสฺ อสุสฺส
จิตนฺติ นาปี อสุสฺส ชานาติ อหํ อภฺชิภูปเกสฺ จิตนฺติ ฯ
อญฺญมญฺญํ อาโภคปจฺจเวกฺขณฺรหิตา เอเต ฆมฺมา ฯ อิติ อสุสฺส
นาม อิมสฺมี สรีเร ปาฏฺเญโก โภจฺจาโส อเจตโน อพฺยาโกโต
สฺสฺสโย นึสฺสฺสโต ยฺสฺสโต อาพนฺชนากาโร อาโปธาตฺติ ฯ

*เล่มที่ 47 ชาติวิงฺคนิทฺเทโส หน้า 109

วสา อคฺคิสฺนฺดาปาติกาลเ หตฺถตลหตฺถปฺปฏิจฺปาตลปาท-
ปฺปฏิจฺนาสฺปฺนฺลาภุอํสฺกุญฺเฐสุ จิตฺวิถีนฺสิเนโห ฯ ตตฺถ ยถา
ปฏฺจิตฺตเตเล อาจาเม น อาจาโม ชานาติ มํ เตลํ
อชฺโฆตฺถริตฺวา จิตฺนฺติ นาปี เตลํ ชานาติ อหํ อาจามํ
อชฺโฆตฺถริตฺวา จิตฺนฺติ เอวเมว น หตฺถตลาทิจฺปฺเทโส ชานาติ
มํ วสา อชฺโฆตฺถริตฺวา □ จิตาติ นาปี วสา ชานาติ อหํ
หตฺถตลาทิจฺปฺเทเส อชฺโฆตฺถริตฺวา จิตาติ ฯ อณฺณมณฺณํ
อาโภคปจฺจเวกฺขณฺรหิตา เอเต ฐมฺมา ฯ อิติ วสา นาม อิมสฺมี
สรีเร ปาฏฺเญโก โภจฺจาโส อเจตโน อพฺยาโกโต สฺลฺโย
นิสฺสฺสฺโต ยฺสฺสฺโต อาพฺนฺชฺนากาโร อาโปธาคฺคิตฺติ ฯ

เขโฬ ตถารูเป เขพฺุปฺตฺติปจฺจเย สติ อฺโภหิ
กโปลปฺสฺเสหิ โอรฺหิตฺวา ชิวฺหาย ติจฺจฺจติ ฯ ตตฺถ ยถา
อพฺโภจฺฉินฺนฺอฺทกฺนิสฺสฺนฺเท นทิตฺธิรฺกฺุปเก น กฺุปฺตลํ ชานาติ มยิ
อฺทกํ สนฺติจฺจฺจิตฺติ นาปี อฺทกํ ชานาติ อหํ กฺุปฺตเล
สนฺติจฺจฺจามิตฺติ เอวเมว น ชิวฺหาตลํ ชานาติ มยิ อฺโภหิ
กโปลปฺสฺเสหิ โอรฺหิตฺวา เขโฬ จิตฺติ นาปี เขโฬ ชานาติ
อหํ อฺโภหิ กโปลปฺสฺเสหิ โอรฺหิตฺวา ชิวฺหาตเล จิตฺติ ฯ
อณฺณมณฺณํ อาโภคปจฺจเวกฺขณฺรหิตา เอเต ฐมฺมา ฯ อิติ เขโฬ
นาม อิมสฺมี สรีเร ปาฏฺเญโก โภจฺจาโส อเจตโน อพฺยาโกโต
สฺลฺโย นิสฺสฺสฺโต ยฺสฺสฺโต อาพฺนฺชฺนากาโร อาโปธาคฺคิตฺติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 110

สังฆาณิกา ยทา สณชยติ ตทา นาสปุณฺเณ ปุเรตฺวา
ติฏฺฐติ วา ปคฺขมฺรติ วาฯ ตตฺถ ยถา ปุติทฺธิกริตาย
สิปฺปีกาย น สิปฺปีกา ชานาติ มยิ ปุติทฺธิ จิตฺนฺติ
นาปี ปุติทฺธิ ชานาติ อหํ สิปฺปีกาย จิตฺนฺติ เอวเมว
น นาสปุณฺเณ ชานนฺติ อเมหฺสุ สังฆาณิกา จิตาติ นาปี
สังฆาณิกา ชานาติ อหํ นาสปุณฺเณสุ จิตาติฯ อญฺณมณฺณํ
อาโภคปจฺจเวกฺขณฺรหิตา เอเต ชมฺมาฯ อิติ สังฆาณิกา
อิมสฺมี สรีเร ปาฏฺเฐกฺโก โภจฺจาโส อเจตโน อพฺยาคโต
สุญฺโณ นิสฺสฺสโต ยุตฺตฺวาโต อาพฺนฺชานากาโร อาโปธาคฺคฺติฯ

ลสิกา อญฺจิกสนฺธิํ อพฺภณฺชนกิจฺจํ สาชยมาณา
อสีตฺตสนฺธิสุ จิตาฯ ตตฺถ ยถา เตลพฺภณฺชิตฺเต อกฺเข น
อกฺโข ชานาติ มํ เตลํ อพฺภณฺชิตฺตฺวา จิตฺนฺติ นาปี เตลํ
ชานาติ อหํ อกฺโข อพฺภณฺชิตฺตฺวา จิตฺนฺติ เอวเมว น
อสีตฺตสนฺธิโย (๑)ชานนฺติ ลสิกา อเมหฺ อพฺภณฺชิตฺตฺวา จิตาติ
นาปี ลสิกา ชานาติ อหํ อสีตฺตสนฺธิโย อพฺภณฺชิตฺตฺวา
จิตาติฯ อญฺณมณฺณํ อาโภคปจฺจเวกฺขณฺรหิตา เอเต ชมฺมาฯ
อิติ ลสิกา นาม อิมสฺมี สรีเร ปาฏฺเฐกฺโก โภจฺจาโส อเจตโน
อพฺยาคโต สุญฺโณ นิสฺสฺสโต ยุตฺตฺวาโต อาพฺนฺชานากาโร
อาโปธาคฺคฺติฯ

๑. ม. อสีตฺตสนฺธิโยฯ เอวมฺปริปีฯ

*เล่มที่ 47 ธาตุวิงคินิทุเทโส หน้า 111

มุตตัม วตฺติสฺส อพฺภนฺตเร จิตฺ ๑ ตตฺถ ยถา จนฺทนิกาย
ปกฺขิตฺเต อโฆมฺเข รวณฺหมฺเณ น รวณฺหมฺเณ ชานาติ มยิ
จนฺทนิการโส จิตฺติ นานี จนฺทนิการโส ชานาติ อหํ
รวณฺหมฺเณ จิตฺติ เอวเมว น วตฺติ ชานาติ มยิ มุตตัม
จิตฺตุนฺตี นานี มุตตัม ชานาติ อหํ วตฺติมฺหิ จิตฺตุนฺตี ๑ อญฺญมฺญลฺลํ
อาโภกปจฺจเวกฺขณฺรหิตา เอเต ชมฺมา ๑ อิติ มุตตัม นาม อิมสฺมि
สรีเร ปาฎิเยกฺโก โภกฺจาโร อเจตโน อพฺยาโกโต สุลฺโล
นิสฺสโต ยสฺสโต อาพฺนฺชานากาโร อาโปธาตฺติ ๑

ยํ วา ปนาติ อวเสสฺส ตีสฺ โภกฺจาเสสฺ อาโปธาตฺ
สนฺชาย วตฺตัม ๑

พาหิรอาโปธาตฺนิตฺเตเส มฺลํ ปฏิจฺจ นิปฺพตฺโต รโส
มฺลรโส นาม ๑ ขนฺธรสาทีสุปี เอสฺว นโย ๑ จีราทีนิ
ปากฺฎาเนว ๑ ยถา ปน เกสชฺชสิกฺขาปเท เอวมิช นียโม
นตฺถิ ยงฺกิลฺลิจิ จีรํ จีรเมว ๑ เสเสสุปี เอสฺว นโย ๑

ภุมฺมานีติ อาวาฎาทีสุ จิตฺตฺตฺกานี ๑

อนฺตลิกฺขานีติ ปจฺวี อปฺปตฺตฺตานี วสฺโสทฺกานี ๑

ยํ วา ปนาติ หิโมทกฺกปฺปวินาสกฺกตฺกปฺจวีสนฺชารก-
อฺทกาทีนิ อิท ยํวปนภฺจฺจัน(๑) ปวิญฺจานี ๑

เตโชธาตฺนิตฺเตเส เตชนวเสน เตโช ๑ เตโชว เตโชภาวํ

๑. ม. ยิวปนภฺจฺจัน เอวมฺปรีปี ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 112

คตตตตา เตโชคคตฺ ๑

อุสุมาติ อุณฺหากาโร ๑ อุสุมาว อุสุมาภาวฺ คตตตตา

อุสุมากคตฺ ๑

อุสุมนฺติ จณฺทอุสุมฺ ๑ ตเทว อุสุมภาวฺ คตตตตา อุสุมคตฺ ๑

เยน จาติเยน จ เตโชคเตน กุปฺปีเตน ๑

สนฺตปฺปตีติ อัย กายิ สนฺตปฺปติ เอกาทิกชราทิภาเวน

อุสุมชาโต โหติ ๑

เยน จ ชีริยตีติ เยน จ อัย กายิ ชีริยติ (๑)

อินฺทฺริยเวกฺลลคตฺ พลปริกฺขยํ วลิตจปฺลิตาทิภาวญฺจ (๒) ปาปฺณาติ ๑

เยน จ ปรินฺทฺยหตีติ เยน จ กุปฺปีเตน อัย กายิ

ทฺยฺหติ โส จ ปุคฺคโล ทฺยฺหามิ ทฺยฺหามิติ กนฺทนฺโต สตฺโรต-

สฺปฺปิโคสตีตจนฺทนาทิลปนญฺเจว ตาลวณฺณวาทญฺจ ปจฺจาสี่สตี ๑

เยน จ อสตีปิตขายิตสายิตํ สมฺมา ปริณามํ คจฺจนตีติ

เยเนตฺ อสตีตฺ วา โอทนาทิปิตฺ วา ปานกาทิ ขายิตํ

วา ปิณฺฑชชฺชกาทิ สายิตํ วา อมฺพปฺกมฺมฐฺผาณิตาทิ สมฺมา

ปริปากํ คจฺจนตี รสาทิภาเวน วิเวกํ คจฺจนตีติ อตฺโถ ๑

เอตฺถ จ ปุริมา ตโย เตโชธาตฺว จตฺตสมฺภูจฺจนา ปจฺจิม

กมฺมสมฺภูจฺจานิว ๑ อัย ตาเวตฺถ ปทวณฺณนา ๑(๓)

อิทํ ปน มนสิการวิธานํ อิธ ภิกฺขุ เยน สนฺตปฺปติ

๑. สฺยา. ชีริยตีติ ๑ ม. ชีริยติ ๑ ๒. ม. วลิตปฺลิตาทิภาวญฺจ ๑

๓. ม. ปทสํวณฺณนา ๑

*เล่มที่ 47 ชาติวิภังคนิทเทโส หน้า 113

อัย อิมสุมิ สรีเร ปาฏิเยกโก โกฎจาโส อเจตโน อพฺยากโต
สุญฺโฆ นิสฺสตุโต ปริปานากาโร เตโฆชาตฺติ มนสิกรโรติ ฯ
เยน ชีรยติ เยน ปริทฺยหติ เยน อสิตปีตขายิตสยิตํ สมฺมา
ปริณามํ กจฺจติ อัย อิมสุมิ สรีเร ปาฏิเยกโก โกฎจาโส
อเจตโน อพฺยากโต สุญฺโฆ นิสฺสตุโต ปริปานากาโร
เตโฆชาตฺติ มนสิกรโรติ ฯ

ยํ วา ปนาคิ อิมสุมิ สรีเร ปากติโก เอโก อุตฺ
ตฺถิ โส เยวาปนกฏฺจันํ ปวิฏฺโง ฯ

พาหิรเตโฆชาตฺตนิทฺเทเส กฏฺจํ ปฏฺิจจ ปชฺชลิโต
กฏฺจฺปาทานิ อคฺคิ กฏฺจคฺคิ นาม ฯ สกฺลิกคฺคิอาทิสฺสปี เอสฺว
นโย ฯ

สงฺการคฺคิตฺติ กจฺวรํ สงฺกขฺตฺตฺตฺวา ชาลาปีโต อคฺคิ
กจฺวรคฺคิ ฯ

อินฺทคฺคิตฺติ อสนฺนคฺคิ ฯ

อคฺคิสฺนฺตฺวาปีติ ชาลาช วา วิตฺตจฺจิตฺตฺจการานํ (๑) วา
สนฺตฺวาไป ฯ

สุริยสนฺตฺวาปีติ อาตฺวาไป ฯ

กฏฺจสนฺนิจยสนฺตฺวาปีติ กฏฺจราสีฏฺจฺจานเณ สนฺตฺวาไป ฯ
เสเสสฺสปี เอสฺว นโย ฯ

๑. ม. วิตฺตจฺจิตฺตฺจการานํ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 114

ยิ วา ปนาติ เปตคฺคิกปฺปวินาสกคฺคินิรยคฺคิอาทโย อธิ
เยวาปนกฺกุจฺจํ ปวิฏฺฐา ฯ
วาโยธาตุนิทฺเทเส วายนวเสน วาโย ฯ วาโยว วาโยภาว
คตตฺตา วาโยคตฺ ฯ
ถมฺภิตตฺตํ รูปสฺสชาติ อวินิพฺโภครูปสฺส ถมฺภิตภาโว ฯ
อุทฺทงฺคมา วาตาติ อุคฺคการหิการาทีปวตฺตกา อุทฺธ
อาโรหนวตา ฯ
อโธคมา วาตาติ อุจฺजारปฺสฺสาวาที(๑)นีหฺรณกา อโธ
โอโรหนวตา ฯ
กฺกุณฺธิสยา วาตาติ อนฺุตานํ พหิ วาตา ฯ
โกฏฺฐาสยา วาตาติ อนฺุตานํ อนฺุโต วาตา ฯ
องฺคมฺงฺคานุสฺสริโน วาตาติ ฐมฺนิชาลาณฺุสฺสारेณ สกฺลสฺสรีเร
องฺคมฺงฺคานิ อนฺุสฺสา สมินฺยชนปฺสฺสาร์ณาทินิพฺพตฺตกา วาตา ฯ
สฺตถฺถกฺวาตาติ สนฺุธิพฺนฺุชนานิ กตฺตฺตริยา ฉินฺุทฺนฺุตา วिय
ปวตฺตวตา ฯ
ชฺุรกฺวาตาติ ชฺุเรน วिय หทยํ ฝาลนฺกฺวาตา ฯ
อุปฺปลกฺวาตาติ หทยมฺสเมว อุปฺปาณฺุณกฺวาตา ฯ
อสฺสาสฺสตี อนฺุโตปฺวิสนฺนาสีกาวาโต ฯ
ปฺสฺสาสฺสตี พหินิการุชมนฺนาสีกาวาโต ฯ เอตฺถ จ ปฺริมา
๑. ม. อุคฺคการหิการาที... ฯ

*เล่มที่ 47 ธาตุวิภังคินิทเทโส หน้า 115

สพเพ จตุสมุฏจานา อสสาสปสสาธา จิตตสมุฏจานาว ฯ
ออยเมตถ ปทวณณา ฯ

อิทํ ปน มนสิการวิธานํ อิธ ภิกขุ อุทฺธงฺกมาทีเกเท
วาท อุทฺธงฺกมาทีวเสน ปรีคฺคเหตฺวา อุทฺธงฺกมา วาตา นาม
อิมสมํ สรีเร ปาฎิเยกฺโก โกฏฺจาโส อเจตโน อพฺยาโกโต
สุญฺโฆ นิสฺสโต วิตถมฺภนากาโร วาโยธาตฺติ มนสิโกโรติ ฯ
เสเสสุปี เอเสว นโย ฯ

ยํ วาปนาติ เสเส วาโยโกฏฺจาเส อนุกฺตา วาตา
อิธ เยวาปนโกฏฺจानํ ปวิฏฺจา ฯ

พาหิรวาโยธาตฺตินิทฺเทเส ปฺรตฺติมา วาตาติ ปฺรตฺติमितฺสโต
อาคฺตา วาตา ฯ ปจฺฉิมตฺตรทกฺขิณฺเสุปี เอเสว นโย ฯ

สรฺชา วาตาติ สห รเชน สรฺชา ฯ

อรฺชา วาตาติ รชวิริหิตา สุทฺธา อรฺชา นาม ฯ

สีตาติ สีตอุตฺตสมุฏฺจานา สีตพลาหกฺนฺตเร สมุฏฺจिता ฯ

อุณฺหาติ อุณฺหอุตฺตสมุฏฺจานา อุณฺหพลาหกฺนฺตเร สมุฏฺจिता ฯ

ปรีตฺตาติ มนฺทวาตา ตนฺกกวาตา ฯ (๑)

อธิมตฺตาติ พลววาตา ฯ

กาพาติ กาพพลาหกฺนฺตเร สมุฏฺจिता ฯ เยหิ อพฺภาหโต
ฉววิณฺโณ กาพโก โหติ เตสํ เอตํ อธิวจนฺนติปี เอเก ฯ

๑. ม. มนฺทา ตนฺกกวาตา ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 116

เวรมุทวาทาติ โยชนโต อุปริ วายนวตาฯ

ปกุชวาทาติ อนุดมโส มกุชีกายปี ปกุษายูหนสมุฏฺฐิ

วาทาฯ

สุปลณฺณวาทาติ ครุพวาทาฯ กามณฺจ อิมปี ปกุษวาทาว

อุสุสทวเสน ปน วิสุ คหิตาฯ

तालवण्णवताति(๑) तालपण्णेहि वा अण्णेन वा केनचि

मण्णत्तलसण्णजानेन समुज्जापीता वताฯ

विष्णुपनवताति विष्णुपत्तकेन समुज्जापीता वताฯ อิมานि

จ तालवण्णविष्णुपनानि अनुपฺปนฺนम्भी वात् उप्पात्तेनติ

उप्पन्नम्भी प्रिवत्तेनติ ฯ

ข้ वा ปนาติ อธิ ปาลิขํ อากเตจเปตฺวาเสสา

วาทาเยวาปนกฺกุจानํ ปวิจฺจจาฯ

आकाशचक्षुनिवृत्तेसे उप्पण्णिग्गण्णण्णेण न कसुत्तीति

आकाशेฯ आकाशेव आकाशावํ कत्तत्ता आकाशकत्तं ฯ

अण्णण्णियत्ताय अण्णंฯ अण्णमेव अण्णावํ कत्तत्ता अण्णकत्तं ฯ

विव्रोत्ति अनुत्तरंฯ तत्तेव विव्रणावํ कत्तत्ता विव्रकत्तं ฯ

अस्मมุग्गं मंसलोहितेหิตि मंसलोहितेहि निसुत्तํฯ

กณฺณจฺฉิทฺททฺนฺตฺอาทิ ปน ตสฺเสว ปภททสฺสํฯ ตตฺถ

กณฺณจฺฉิทฺททฺนฺตฺ กณฺณสฺสํ ฉิทฺทํ วิวริ มंसโลहितेहि อสมมุग्गโจ-

กาโสฯ เสเสสฺสปี เอเสว นโยฯ

๑. ตาลวณฺณ... ฯ

*เล่มที่ 47 ชาติวิภังคนิทเทโส หน้า 117

เยนาติ เยน วิวเรน เอตํ อสิตาทิเกทํ อชฺโฆหรณียํ
อชฺโฆหรติ อนุโต ปเวเสติ ๑ ยตฺถาติ ยสฺมี อนุโต
อุทรปฏฺฐสงฺขาเต โอกาเส เอตเทว จตุพฺพิริ อชฺโฆหรณียํ
ติฏฺฐติ ๑

เยนาติ เยน วิวเรน สพฺพมฺเปตํ วิปกกํ กสฺสกาว่า
อาปนฺนํ นิภฺขมฺติ ตํ อุทรปฏฺฐโต ยาว กรีสมคฺคา วิทฺถติ-
จตุรํกุลมตฺตํ นิทฺทํ มํสโลหิตฺเทหิ อสมฺมุจฺจํ นิสฺสํ อากาสชาตฺติ
เวทิตพฺพิ ๑

ยํ วา ปนาติ เอตฺถ จมฺมนตฺรํ มํสนตฺรํ นหารุนตฺรํ
อฏฺฐจินตฺรํ โลมนตฺรนฺติ อิทํ สพฺพิ เยวาปนกฏฺฐานํ ปวิฏฺฐิ ๑

พาหิรกอากาสชาตฺตนิทฺเทเส อสมฺมุจฺจํ จตฺตฺหิ มหาภูเตหิตฺติ
จตฺตฺหิ มหาภูเตหิ นิสฺสํ ภูตฺติจิทฺทกฺวาฏฺฐนิทฺทาทิกํ เวทิตพฺพิ ๑
อิมินา ยสฺมี อากาเส ปริกมฺมํ กโรนฺตสฺส จตฺตฺกปฺลยจ-
หฺมานานิ อฺปฺปชฺชนฺติ ตํ กถิตํ ๑

วิญฺญาณชาตฺตนิทฺเทเส จกฺขุวิญฺญาณสงฺขาตา ชาติ
จกฺขุวิญฺญาณชาตฺ ๑ เสสาสุปี เอเสว นโย ๑ อิติ อิมาสฺ ฌสุ
ชาตฺสุ ปริกฺคหิตาสฺ อฏฺฐจารส ชาติโย ปริกฺคหิตาว โหนฺติ ๑
กถํ ปจฺวีเตโชวาโยชาติคฺคหเณน ตาว โฝฏฺฐพฺพชาติ คหิตาว
โหติ อาโปชาติอากาสชาติคฺคหเณน ฌมฺมชาติ วิญฺญาณ-
ชาติคฺคหเณน ตสฺสา ปฺเรจาริกปจฺฉาจาริกตฺตา มโนชาติ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 118

คหิตาว โหติ ฯ จกขุวิญญานชาตฺวาทโย สุตฺเต อากตาเอว เสสวาน
นว อหริตฺวา ทสฺเสตพฺพา ฯ จกขุวิญญานชาตฺคฺคหณฺน หิ
ตสฺสา นิสฺสยญฺตา จกขุชาตฺ อารมฺมณญฺตารูปชาตฺ จ คหิตาว
โหนติ ฯ เอวํ โสตฺวิญญานชาตฺวาทิกฺคหณฺน โสตฺชาตฺวาทโยติ
อฏฺฐารสปี คหิตาว โหนติ ฯ

ตาสุ ทสฺหิ ชาตฺวหิ รูปปริกฺคโห [๑] กถิตโต โหติ สุตฺตหิ อรูป-
ปริกฺคโห ชมฺมชาตฺยา สียา รูปปริกฺคโห สียา อรูปปริกฺคโห ฯ
อิตฺติ อทฺตเมกาทสฺหิ ชาตฺวหิ รูปปริกฺคโห อทฺตมฺมฺจชาตฺวหิ อรูป-
ปริกฺคโหติ รูปารูปปริกฺคโห กถิตโต โหติ ฯ รูปารูปํ ปญฺจกฺขนฺชา
ทสฺเสตพฺพา (๒) ตํ โหติ ทฺกฺขสจฺจํ ตํสมฺมฺจจาปีกา ปฺริมตฺตนา
สมฺมทฺยสจฺจํ อฺกฺกนฺนํ อปฺปวตฺติ นโรชฺสจฺจํ ตมฺปชานโก (๓) มคฺคโค
มคฺคสจฺจนฺตฺติ อิทํ จตฺตฺจกมฺมฺจจฺจํ อฏฺฐารสชาตฺวเสน
อภินิวิญฺจสฺส ภิกฺขุโน ยาว อรหตฺตา มตฺถกํ ปาเปตฺวา
นิกมฺนํ กถิตนฺตฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

อิทานิ ทฺตฺติยจกฺกํ ทสฺเสนฺโต อปฺราปี จ ชาตฺวโยติ-
อาทิมานฺ ฯ ตตฺถ สฺวชาตฺ ทฺกฺขชาตฺตฺติ กายปฺปสาทวตฺตฺกานิ
สฺวทฺกฺขานิ สปฺปปฏิปทฺขวเสน ยฺกพกโต ทสฺสิตานิ ฯ สฺวํ หิ
ทฺกฺขสฺส ปฺฏิปทฺโข ทฺกฺขํ สฺวสฺส ฯ ยตฺตกํ สฺวเขน ผริตฺตฺจจฺจํ
ตตฺตกํ ทฺกฺขํ ผริตฺติ ฯ ยตฺตกํ ทฺกฺขเขน ผริตฺตฺจจฺจํ ตตฺตกํ

๑. ม. เอตฺถนฺตเร คติโตติ ทิสฺสตี ฯ

๒. ม. อัย ปาโธ นตฺถิ ฯ ๓. ม. ตํปชานโน ฯ

*เล่มที่ 47 ชาติวิงฺคนิทเทโส หน้า 119

สุขํ ปรติ ฯ

โสมนสฺสชาติ โทมนสฺสชาติ อิทมฺปิ ตเถว ยุกพํ กตํ ฯ
โสมนสฺสสุหิ โทมนสฺสสุส ปฏิปกฺโข โทมนสฺสํ โสมนสฺสสุส ฯ
ยตฺตํ โสมนสฺเสน ปริตญฺจํ ตตฺตํ โทมนสฺสํ ปรติ ฯ
ยตฺตํ โทมนสฺเสน ปริตญฺจํ ตตฺตํ โทมนสฺสํ ปรติ ฯ

อุเปกฺขาชาติ อวิชฺชาชาติ อิทํ ปน ปททวยฺ(๑) สริกฺขกเวสเนน
ยุกพํ กตํ ฯ อุยกมฺปิ เหติ อวิญฺตตฺตา สริกฺขํ โหติ ฯ
ตตฺถ สุขทฺกฺษชาติคฺคหณฺเนน ตํสมฺปยุตฺตา กายวิญฺญาณชาติ
วตฺตญฺจํ กายชาติ อารมฺมณญฺจํ โสญฺจพฺพชาติ จ คหิตาว
โหนติ ฯ โสมนสฺสโทมนสฺสชาติคฺคหณฺเนน ตํสมฺปยุตฺตา มโน-
วิญฺญาณชาติ คหิตา โหติ ฯ อวิชฺชาชาติคฺคหณฺเนน ชมฺมชาติ
คหิตา ฯ อุเปกฺขาชาติคฺคหณฺเนน จกฺขุโสตฺตมานชิวฺหาวิญฺญาณชาติ-
มโนชาติโย ตาสฺยเว วตฺตารมฺมณญฺจํ จกฺขุชาตฺตรูปชาติอาทโย
จ คหิตาติ เอวํ อญฺจารสปี ชาติโย คหิตาว โหนติ ฯ

อิทานิ ตาสฺ ทสฺหิ ชาติหิ รูปปริคฺคโหติอาทิ สพฺพํ
เหญฺจา วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ เอวมฺปิ เอกสฺส ภิกฺขุโน
ยาว อรหตฺตา มตฺถกํ ปาเปตฺวา นิคมนํ กถิตํ โหตีติ
เวทิตพฺพํ ฯ ตตฺถ กตฺมา สุขชาติ ยํ กายิกํ สาทนฺตฺติอาทีนํ
เหญฺจา วุตฺตนเยเนว ฯ

๑. ม. ทวยฺ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 120

ตติยฉกเก กาโมติ เทว กามา วตุฏกาโม จ กิเลสกาโม
จ ฯ ตตถ กิเลสกามิ สนุชาย กามปฏิสยุตตา ชาติ กาม-
ชาติ กามวิตกกุสเสตี นามิ ฯ วตุฏกามิ สนุชาย กาโมเยว
ชาติ กามชาติ กามาวจรชมนานเมตี นามิ ฯ พยาปาท-
ปฏิสยุตตา ชาติ พยาปาทชาติ พยาปาทวิตกกุสเสตี นามิ ฯ
พยาปาโทว ชาติ พยาปาทชาติ ทสอามาตวตุฏกุสเสตี ปฏิชเสตี
นามิ ฯ วิหีสายปฏิสยุตตา ชาติ วิหีสายชาติ วิหีสายวิตกกุสเสตี
นามิ ฯ วิหีสายเยว ชาติ วิหีสายชาติ ปรสตุตติเหสนเสตี (๑) นามิ ฯ
อยมฺปน เภจฺจา อนาคตตฺตาเอว อตฺถาทิวิภาคโต เวทิตฺตฺวา ฯ
วิหีสนฺติ เอตาย สตฺเต วิหีสนํ วา เอตี สตฺตานนฺติ วิหีสาย ฯ
สา วิเหจนลกฺขณา กรุณาปฏิปกฺขลกฺขณา วา ฯ ปรสนฺตานเ
อุพฺเพกชนนรสา สกสนฺตานเ กรุณาวิทฺธฺสนรสา วา ฯ
ทฺถุขายตฺนปจฺจุปฺภูจฺจนา ปฏิชปทฺฐจฺจนาติ เวทิตฺตฺวา ฯ

เนกขมฺมํ วุจฺจติ โลกฺภา นิกฺขนฺตตฺตา อโลโก นีวรณฺเห
นิกฺขนฺตตฺตา ปจฺจชฺชานํ สพฺพากุสเสตี นิกฺขนฺตตฺตา สพฺพํ
กุสลํ ฯ เนกขมฺมปฏิสยุตฺตา ชาติ เนกขมฺมชาติ เนกขมฺม-
วิตกกุสเสตี นามิ ฯ เนกขมฺมเมว ชาติ เนกขมฺมชาติ สพฺพสุสาปี
กุสลเสตี นามิ ฯ อพฺยาปาทปฏิสยุตฺตา ชาติ อพฺยาปาทชาติ
อพฺยาปาทวิตกกุสเสตี นามิ ฯ อพฺยาปาโทว ชาติ อพฺยาปาท-
๑. ม.ปรสตุตติเหสนเสตี ฯ

*เล่มที่ 47 ชาติวิงฺกนิตุเทโส หน้า 121

ชาติ เมตฺตาเยตํ นามํ ฯ อวิหีสํปฏิสํยุตฺตา ชาติ อวิหีสํ-
ชาติ อวิหีสํวิตกฺกสฺเสตํ นามํ ฯ อวิหีสํว ชาติ อวิหีสํ-
ชาติ ฯ กรุณาเยตํ นามํ ฯ

อิทานิ ตเมวตฺถํ ทสฺเสตฺถํ ตตฺถ กตมา กามชาติ
ปทภาชนํ อารทฺธํ ฯ

ตตฺถ ปฏิสํยุตฺโตติ สมฺปโยควเสน ปฏิสํยุตฺโต ฯ

ตฺถโก วิตกฺโกติอาทีนํ วุตฺตตฺถานาญ ฯ

วิหะเจตฺติ พาเชติ ทุกฺขาเปติ ฯ

เหจนาคิ ปาณิปฺปหาราทิหิ พาธนา ทุกฺขุปฺปาธนา ฯ

พลวเหจนา วิเหจนา ฯ หีสนฺติ เอตายาติ หีสนา ฯ พลว-
หีสนา วิหีสนา ฯ

โรสนาคิ ฆญฺญนา ฯ

วิโรสนาคิ พลวฆญฺญนา ฯ สพฺพตฺถ [๑] วิอุปฺสกุเคน ปทํ
วทฺธิตํ ฯ

อุปหนนฺติ เอเตนาคิ อุปมาโต ปเรสํ อุปมาโต

ปรูปมาโต ฯ

เมตฺตายนฺติ เอตายาติ เมตฺติ ฯ เมตฺตายนากาโร

เมตฺตายนา ฯ เมตฺตาย อยิตฺสฺส เมตฺตาสมฺกฺติโน ภาโว เมตฺตา-
ยิตฺตํ ฯ พฺยาปาเทน วิมุตฺตสฺส เจตฺโส วิมุตฺติ เจโตวิมุตฺติ ฯ

เอตฺถ จ ปฺริเมหิ ตีหิ อุปจารปฺปตฺตาปี อุปฺปนาปฺปตฺตาปี

๑. ม. เอตฺถนฺตเร วาสทฺโท อตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 122

เมตฺตา กถิตา ปจฺฉิเมน อปฺปนาปฺปตฺตาว ฯ

กรฺณายนฺติ เอตายาติ กรฺณา ฯ กรฺณายนากาโร

กรฺณายนา ฯ กรฺณาย อยิตฺตฺส กรฺณาสมฺภุคฺคิโน ภาโว กรฺณา-

ยิตฺตฺตํ ฯ วิหีสาย วิมุตฺตฺสฺส เจตฺโต วิมุตฺติ เจโตวิมุตฺติ ฯ

อิธาปี ปุริมนเยเนว อุปจารปฺปนาเกโท เวทิตฺตฺโป ฯ อุกฺกยตฺถาปี

จ ปรีโยสานปเท เมตฺตา กรฺณาติ เจโตวิมุตฺติวิเสสนตฺถํ

วตฺตํ ฯ

เอตฺถ จ กามวิตฺกโก สตฺเตสฺสปี อุปฺปชฺชติ สงฺขารสฺสปี ฯ

อุกฺกยตฺถ อุปฺปนฺโนปี กมฺมปถเกโทว ฯ พฺยาปาโท ปน สตฺเตสฺ

อุปฺปนฺโนเยว กมฺมปถํ กิณฺหติ น อิตโร ฯ วิหีสายปี เอเสว

นโย ฯ เอตฺถ จ ทฺพพิธา กถา สทฺพสงฺคาหิกา เจว อสมฺภินฺนา

จ ฯ กามชาตฺตคฺคหณฺเนน हि พฺยาปาทวิหีสาทฺตฺตฺโยปี คหิตา ฯ

กามชาตฺตฺ ยายเว ปน นีหริตฺวา นีหริตฺวา เทวปี เอตา

ทสฺสิตาติ อัยฺ ตาเวตฺถ สทฺพสงฺคาหิกกถา ฯ จเปตฺวา ปน

พฺยาปาทวิหีสาทฺตฺตฺโย เสสา สทฺพทาปี กามชาตฺตฺเอวาทิ อัยฺ

อสมฺภินฺนกถา นาม ฯ เนกฺขมฺมชาตฺตคฺคหณฺนาปี อพฺยาปาท-

อวิหีสาทฺตฺตฺโย คหิตายเว ฯ เนกฺขมฺมชาตฺตฺโต ปน นีหริตฺวา

นีหริตฺวา ตทฺถกฺกมฺปิ ทสฺสิตนฺติ อัยฺเมตฺถาปี สทฺพสงฺคาหิกกถา ฯ

จเปตฺวา อพฺยาปาทอวิหีสาทฺตฺตฺโย อวเสสา เนกฺขมฺมชาตฺตฺติ อัยฺ

อสมฺภินฺนกถา นาม ฯ

*เล่มที่ 47 ชาติวิภังคินิเทศ หน้า 123

อิมานิ จ นหิ ชาติหิ ปริภุคหิตาหิ อฏฺฐารส ชาติโย
ปริภุคหิตาว โหนฺตึฯ สพฺพปาปี หิ ตา ชาติโย(๑) กามชาติโต
นีหริตฺวา นีหริตฺวา ลพฺภาเปตพฺพา(๒) อฏฺฐารส ชาติโยว โหนฺตึตี
ติณฺณํ นกฺกานํ วเสน อฏฺฐารส โหนฺตึฯ เอวมฺปน อคฺคเหตุวา
เอกเกสฺมี นกฺเก วุตฺตนเยเนว (๓)อฏฺฐารส อฏฺฐารส กตฺวา
สพฺพานิปี ตานิ อฏฺฐารสกาณิ เอกขณฺณํ อภิสงฺขิปีตฺวาปี (๔)
อฏฺฐารเสว โหนฺตึตี เวทิตพฺพาฯ อิติ อิมสฺมี สุตฺตนตฺภาชนิเย
โสฬสชาติโย กามาวจฺรา เทว เตภูมิกาทิ เอวมตฺถ
สมฺมสนวาโรว(๕)กถิตฺติ เวทิตพฺโพฯ

สุตฺตนตฺภาชนิเยฯ

อภิธรรมภาชนิเย สรฺูปเนว สพฺพปาปี ชาติโย ทสฺเสนโต
อฏฺฐารส ชาติโย จกฺขุชาติ รูปรชาติอาทิมาห(๖)ฯ ตตฺถ
อุทฺเทสวาเร ตาว

อตฺถโต ลกฺขณาทีหิ(๗) กมตาวตฺวสงฺขโต
ปจฺจยา อถ ทฏฺฐพฺพา เวทิตพฺโพ วินิจฺฉโยฯ

ตตฺถ อตฺถโตติ จกฺขุตีติ จกฺขุฯ รูปรตีติ รูปรึฯ จกฺขุสฺส
วิญฺญาณํ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ เอวมาทินา ตาว นเยน จกฺขุวาทีนํ
วิเสสตฺถโต เวทิตพฺโพ วินิจฺฉโยฯ อวิเสเสน ปน วิทหติ ชียเต

- # ๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิฯ ๒. ม. ลภาเปตพฺพาฯ
- # ๓. ม. วุตฺตนเยนฯ ๔. ม. อภิสงฺขิปีตฺวาฯ ๕. ม. สมฺมสนจาโรวฯ
- # ๖. อภิ. วิ. ๓๕/๑๒๔/๑๐๘ฯ ๗. ม.ลกฺขณาทีโตฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหมหวิโนทนี หน้า 124

วิธานํ วิธียเต เอตาย เอตถ วา ธียตีติ ชาติ ฯ

โลกิยา हि ชาติโย การณภาเวน ววตถิตา หุตวา
สุวณฺณรชตาหิชาติโย วยิ สุวณฺณรชตาหิ อนนคปฺปการิ
ถํสารททุกขํ วิทหนฺติ ฯ ภาเรหิ จ ภาโร วยิ สตฺเตหิ
ธียนฺเต ธารियนฺตีติ อตฺโถ ฯ ทุกขวิธานมตฺตเมว เจตา
อวสวตฺตนโต ฯ เอตาหิ จ การณภูตาหิ (๑) ถํสารททุกขํ สตฺเตหิ
อนฺวิธียตี ฯ ตถาวิหิตถเจตํ ถํสารททุกขํ (๒) เอตาเสว ธียตี
จปียตีติ อตฺโถ ฯ อิติ จกฺขวาทีสุ เอเกโก ฐมฺโม ยถาสมฺภวํ
วิทหตี ธียเตติอาทิตฺถวเสน ชาติว จุจฺจตี ฯ

อปีจ ยถา ติตฺถियานํ อตฺตา นาม สภาวโต นตฺถิ น
เอวเมตา ฯ เอตา ปน อตฺตโน สภาวํ ธารนตีติ ชาติโย ฯ
ยถา จ โลก วิจิตฺตา หริตถาลมโนสลาทโย สิวายวา ชาติโยติ
วฺจฺจนฺตี เอวเมตาปี ชาติโย วยิ ชาติโย ฯ วิจิตฺตา หเตา
ถาณณฺเวยยวาววตี ฯ ยถา วา สรริรสงฺขตฺตสฺส สมฺทายสฺส
อวยวภูเตสฺส รสโสณิตาทีสุ อณฺณมณฺณํ วิสภาคถกฺขณปริจฺจินฺเนสฺส
ชาติสมณฺณา เอวเมเตสฺสปี ปญฺจกฺขนฺนรสงฺขตฺตสฺส อตฺตภาวสฺส
อวยเวสฺส ชาติสมณฺณา เวทิตพฺพา ฯ อณฺณมณฺณํ วิสภาค-
ถกฺขณปริจฺจินฺนา หเตา จกฺขวาทโยติ ฯ

อปีจ ชาติวตี นิขุชิวมตฺตสฺสเสตํ อธิวจฺนํ ฯ ตถา हि ภควา
๑. ม. การณภูตาหิ ฯ ๒. ม. อัย ปาโร นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 ชาติวิงฺคนิทฺเทโส หน้า 125

ฉชาติโร อัย ภิกฺขุ ปุริโสติอาทิสฺ(๑) ชีวสณฺญาสมุหนตฺถิ
ชาติเทศนํ อกาสิตี ฯ ตสฺมา ยถาวุตฺเตนตฺเถน จกฺขุ จ ตํ
ชาติ จาติ จกฺขุชาติ ๗เป ๗ มโนวิญฺญาณญจ ตํ ชาติ
จาติ มโนวิญฺญาณชาติติ เอวํ ตาเวตฺถ อตฺถโต วิญฺญาตพฺโพ
วินิจฺฉโย ฯ

ลกฺขณาทีหีติ จกฺขุวาทีนํ ลกฺขณาทีโต เจตฺถ(๒) เวทิตพฺโพ
วินิจฺฉโย ฯ ตานิ จ ปน เนถํ ลกฺขณาทีนํ เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว
เวทิตพฺพานิ ฯ

กมโตติ อธิปปี ปุพฺเพ วุตฺเตสุ อุปฺปตฺตติกฺกมาทิสฺ
เทศนาทุกโมว ยุชฺชติ ฯ โส จ ปนํยํ เหตุผลานุปฺพพ-
วตฺถานวเสน วุตฺโต ฯ จกฺขุชาติ รูปชาติติ อิทฺถหิ ทวยํ เหตุ
จกฺขุวิญฺญาณชาติติ ผลํ ฯ เอวํ สพฺพตฺถ กมโต เวทิตพฺโพ
วินิจฺฉโย ฯ

ตาวตฺวาโตติ ตาวภาวโต ฯ อิถํ วุตฺตํ โหติ เตสุ เตสุ หิ
สฺสุดตาริขมฺปเทเสสุ อภาชาติ สุภชาติ อากาसानญายตฺน-
ชาติ วิญฺญาณญายตฺนชาติ อากิณฺจญฺญาตฺนชาติ เนว-
สณฺยานาสณฺญาตฺนชาติ สณฺญาเวทิตฺนโรชชาติ กามชาติ
พฺยาปาทชาติ วิหีสชาติ เนกขมฺมชาติ อพฺยาปาทชาติ อวิหีสชาติ
สุขชาติ ทุกฺขชาติ โสมนสุตฺตชาติ โทมนสุตฺตชาติ อุเปกฺขาชาติ

๑. ม. อ. ๑๔/๖๗๘, ๖๗๙/๔๓๖ ฯ

๒. ม. ลกฺขณาทีโตเปตฺถ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 126

อวิชาธาตุ อารมกธาตุ นิกกมธาตุ ปรกุกมธาตุ
หีนธาตุ มชฌิมธาตุ ปณิตธาตุ ปรจวิธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ
วาโยธาตุ อากาสธาตุ วิญญานธาตุ สงขตธาตุ อสงขตธาตุ
อนกธาตุนานาธาตุโลโกติ เอวมาทโย อณฺญาปี ชาติโย
ทิสฺสนฺติ ฯ

เอวํ สติ สพฺพชาติ วเสน ปริจฺเฉทํ อกตฺวา กสฺมา
อฏฺฐารสชาติ อยมว ปริจฺเฉโท กโตติ เจ ฯ สภาวโต
วิชฺขมานานํ สพฺเพตฺ(๑) ชาตินํ ตทนฺโตคฺคตฺตา ฯ รูปรธาตุเยว
หิ อภาธาตุ ฯ สุกธาตุ ปน รูปราทิปฏฺิพฺพธา ฯ กสฺมา
สุกฺกนิมิตฺตตฺตา ฯ สุกฺกนิมิตฺตตฺตฺหิ สุกฺกธาตุ ฯ ตลฺย รุปราทิหิ
วินิมิตฺตํ(๒) น วิชฺชติ กุสลวิปាកารมฺมณา วา รูปราทโยเอว
สุกฺกธาตุติ รูปราทิมิตฺตเมเวสา ฯ อากาสานณฺจายตฺนธาตุอาทิสฺ
จิตฺตํ มโนวิญญานธาตุ เสสา ฐมฺมา ฐมฺมธาตุ ฯ สลฺยนา-
เวทยิตฺตนิโรธธาตุ ปน สภาวโต นตฺถิ ฯ ชาติทฺวยนิโรธมิตฺตเมว หิ
สา ฯ กามธาตุ ฐมฺมฐมฺมตฺตํ วา โหติ ฯ ยถาห ตตฺถ กตฺมา
กามธาตุ ฯ กามปฏิสฺสยฺจโต ตกฺโก ฯ เป ฯ มิจฺจาสกฺกปโปติ(๓) ฯ
อฏฺฐารสปี ชาติโย วา ฯ ยถาห เหฏฺฐโต อวิจฺฉินฺริยํ ปรียนฺตํ
กตฺวา อุปรโต ปรนนิมิตฺตวสวตฺตี เทเว อนฺโต กริตฺวา ยํ
เอตสฺมี อนฺตเร เอตฺถาวจฺรา เอตฺถ ปรียาปนฺนา ขนฺธ-
๑. ม. สพฺพธาตุนํ ฯ ๒. ม. รูปราทิวินิมิตฺตํ ฯ
๓. อภิ. วิ. ๓๕/๑๒๒/๑๐๖ ฯ

*เล่มที่ 47 ธาตุวิภังคินิทเทโส หน้า 127

ธาตุอายตนา รูป(๑) เวทนา สณฺหา สงฺขารา วิญฺญาณํ ฯ อัย
วุจฺจติ กามธาตุติ(๒) ฯ เนกขมฺมธาตุ ฌมฺมธาตุเอว ฯ สพฺเพปิ
กุสลา ฌมฺมา เนกขมฺมธาตุติ(๓) วา วจฺนโต มโนวิญฺญาณธาตุปิ
โหติเยว ฯ พฺยาปาทวิหีสายพฺยาปาทวิหีสายสุทฺถุขโสมนสฺส-
โทมนสฺสเปกฺขาววิชฺชาอารมฺภนิกฺกมปรกฺกมธาตุโย ฌมฺมธาตุเยว ฯ
หีนมชฺฌิมปณฺธิธาตุโย อญฺจารสธาตุมตฺตเมว ฯ หีนา หิ
จกฺขวาทโย หีนธาตุ มชฺฌิมปณฺธิตา จกฺขวาทโย มชฺฌิมา
เจว ปณฺธิตา จ ธาตุ ฯ

นิปฺปริยาเยน ปน อกุสลา ฌมฺมธาตุมโนวิญฺญาณธาตุโย
หีนธาตุ โลภียา กุสลาพฺยากตา อุภปิ จกฺขุธาตุอาทโยปิ
จ มชฺฌิมธาตุ โลกุตฺตรา ปน ฌมฺมธาตุมโนวิญฺญาณธาตุโย
ปณฺธิธาตุ ฯ ปจฺจเวตโชวาทโยธาตุโย โฝฏฺฐพฺพธาตุเยว ฯ อาโป-
ธาตุ อากาสธาตุ จ ฌมฺมธาตุเยว ฯ วิญฺญาณธาตุ จกฺขุ-
วิญฺญาณาทิสตฺตวิญฺญาณธาตฺสงฺเขโปเยว ฯ สตฺตตรส ธาตุโย
ฌมฺมธาตุเอกเทโส จ สงฺขตธาตุ อสงฺขตธาตุ ปน ฌมฺมธาตุ-
เอกเทโสว ฯ อนนฺกธาตุนานาธาตฺโลโก ปน อญฺจารส-
ธาตฺปฺปเภทมตฺตเมวาทิ ฯ อิติ สภาวโต วิชฺชมานานํ สพฺพ-
ธาตฺนํ ตทฺนโตคฺคตฺตา อญฺจารเสว วุตฺตาทิ ฯ

อปีจ วิชานนสภาเว วิญฺญาเณ จีวสณฺณินํ จีวสณฺญา-

๑. ม. รุปา ฯ ๒. อภิ. วิ. ๓๕/๑๒๒/๑๐๖ ฯ

๓. อภิ. วิ. ๓๕/๑๒๒/๑๐๖ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 128

สมุหนตถมปี อฏฺฐารเสว วุตฺตา ฯ สฺนฺติ หิ สฺตฺตา
วิขานนสภาวะ วิญฺญาณะ ชีวสญฺญิโน เตสํ จกฺขุโสตฺมาน-
ชีวหากายมโนวิญฺญาณชาตฺตฺเถเทน ตสฺส(๑) อนกตฺตํ จกฺขุรูปาทิ-
ปจฺจายตฺตวตฺตติตฺตาย อนิจฺจตฺตญฺจ ปกาเสตฺวา ทิฆรตฺตานุสยิตฺ
ชีวสญฺญํ สมุหนิตฺตกาเมน ภกฺวตา อฏฺฐารสฺส ชาตฺตฺโย ปกาสิตา ฯ
กิลฺลจ กิลฺโย ตถา เวเนยฺยชฺฌาสมยวเสน ฯ เย จ อิมาย
นาติสงฺเขปวิตฺถาราย เทสฺนายน เวเนยฺยา สฺตฺตา ตทชฺฌาสมย-
วเสน จ อฏฺฐารเสว ปกาสิตา ฯ

สฺงฺเขปวิตฺถารนฺเนน ตถา ตถา หิ
ธมฺมํ ปกาสมยติ เอส ยถา ยถาสฺส
สทฺธธมฺมเตชฺชวิทฺติ วิลยฺย ขณฺเนน
เวเนยฺยสฺตฺตททเยสฺส ตโม ปยาตีติ ฯ

เอวเมตฺถ ตาวตฺวโต เวทิตฺตฺตโป วินิจฺฉโย ฯ

สฺงฺขโตติ จกฺขุชาตฺตฺ ตาว ชาตีโต เอโก ธมฺโมเตว
สฺงฺขยฺ (๒) คจฺฉติ จกฺขุปฺสาโทติ ฯ (๓) ตถา โสตฺมานชีวหากาย-
รูปสทฺททคฺนฺทรสชาตฺตฺโย โสตฺปสาทาทิวเสน ฯ โฝฏฺฐพฺพชาตฺตฺ ปน
ปจฺจเวตฺตโฆวาโยวเสน ตโย ธมฺมาติ สฺงฺขยฺ คจฺฉติ ฯ จกฺขุ-
วิญฺญาณชาตฺตฺ กุสลาคุสลาวิปาภวเสน เทว ธมฺมาติ สฺงฺขยฺ
คจฺฉติ ฯ ตถา โสตฺมานชีวหากายวิญฺญาณชาตฺตฺโย ฯ มโนชาตฺ

๑. ม. ตสฺสา ฯ ๒. ม. สฺงฺขิ ฯ เอวมฺปรีปี ฯ
๓. ม. จกฺขุปฺสาทวเสน ฯ

*เล่มที่ 47 ชาติวิภังคินิทเทโส หน้า 129

ปน ปณจทวาราวชชนกุสลากุสลาวิปากสมปฏิจจนนุวเสน ตโย
ชมมาติ สงขุขัย คจจติ ฯ ชมมชาติ ตินณั อรูปกชนุชานั
โสพสนนั สขุมรูปานั อสงขตาย จ ชาติยา วเสน วิสติ
ชมมาติ สงขุขัย คจจติ ฯ มโนวิญญาณชาติ เสตกุสลา-
กุสลาพยากตวิญญาณวเสน ฉสตุตติ ชมมาติ สงขุขัย คจจตีติ
เอวเมตถ สงขโต เวทิตพโพ วินิจจโย ฯ

ปจจยาติ จกขุชาติอาทีนั จกขุวิญญาณชาติอาทีสุ
ปจจยโต เวทิตพโพ วินิจจโย ฯ โส ปน เนตฺ(๑)ปจจยภาโว
นิทเทสวาเร อาวีภวิสสตี ฯ

ทฏฐพพาติ ทฏฐพพโต เจตถ(๒) วินิจจโย เวทิตพโพติ
อตุโธ ฯ สพพาเอว หิ สงขตา ชาติโย ปุพพนตาปรนตวิวิตโต
ฐวสุภสุขตตภาวสุณโต ปจจยายตตวุตติโต จ ทฏฐพพา ฯ
วิเสสโต ปเนตถ เภริตลั วีย จกขุชาติ ทฏฐพพา ทณโฑ
วีย รูปชาติ สหุโท วีย จกขุวิญญาณชาติ ฯ ตถา อาทาสตลั
วีย จกขุชาติ มุขั วีย รูปชาติ มุขนิมิตตั วีย จกขุวิญญาณ-
ชาติ ฯ อถวา อจจุตติลานี วีย จกขุชาติ ยนตจกขยภุจิจิ วีย
รูปชาติ อจจุตเตลานี วีย จกขุวิญญาณชาติ ฯ ตถา อชรารณั
วีย จกขุชาติ อุตตารณั วีย รูปชาติ อคฺคิ วีย
จกขุวิญญาณชาติ ฯ เอส นโย โสตชาติอาทีสุ ฯ
๑. ม. โส ปเนตลั ฯ ๒. ม. ทฏฐพพโตเปตถ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 130

มโนธาตุ ปน ยถาสมภวโต จกขุวิญญาณธาตุอาทีน
ปุเรจรานุจรา วีย ทฏฐพพาฯ ฌมมฐาตุยา เวทนากุขนโธ
สลลมิว สุลมิว จ ทฏฐพโพ สลลสาสงขารกขนฐา
เวทนาสลลสูลโยคา อาตุรา วียฯ ปุถุชชนานัน วา สลลสา
อาสาทุกขชนนโต รัตตมฏฐิจิ วีย อยถากุจจนิมิตตคคาหกโต
วนมิโค วีย จฯ สงขารา ปฏิสนธิย ปกขิปนโต องการกาสุย
จิปนปุริโส วีย ชาติทุกขานุพนฐนโต ราชปุริสานุพนฐโจรา
วีย สพพานตถาวหสฺส ขนฐสนฺตานสฺส เหตุโต วิสธุกขพิชานี
วีย รูปี นานาวิธูปททวณิมิตตโต ขจรจกัม วีย ทฏฐพพํ ฯ

อสงฺขตา ปน ฐาตุ อมตโต สนตโต เขมโต จ
ทฏฐพพาฯ กสฺมา สพพานตถปฏิกขกฏตตฺตาฯ มโน-
วิญญาณฐาตุ กหิตารมมณฺณ มุญจิตวาปี อณฺณ คเหตุวาว
ปวตฺตนโต มหาวนมกุกโก(๑) วีย ทุททมนโต อสฺสขลฺงโก วีย
ยตฺถกามนิปาติโต เวหาสขิตตทณฺโท(๒) วีย โลกโทสาทีนานป-
ปการกิเลสโยคโต รงฺคนโก วีย ทฏฐพพาติ ฯ

นิตฺเตสวาเร จกขุณฺจ ปฏิจฺจ รูเป จาติ อิทฺถจ ทวย
ปฏิจฺจ อณฺณณฺจ กิริยามโนฐาตุญฺเจว สมฺปยุตฺตกขนฐตฺถยญฺจาติ
อตุโธฯ จกขุวิญญาณฐาตุยา หิ จกขุ นิสฺสยปจฺจโย โหติ ฯ

รูปี อารมมณฺปจฺจโย กิริยามโนฐาตุ วิกตปจฺจโย ตโย

๑. ม. วนมกุกโก ฯ ๒. ม. เวหาสิ ขิตตทณฺโท ฯ

*เล่มที่ 47 ธาตุวิภังคนิทเทโส หน้า 131

อรุปีโน ขนธา(๑)สหชาติปัจจโย ฯ ตสฺมา เอสา จกฺขุวิญญาณธาคู

อิเม จตฺตาริ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ นาม ฯ

โสตถฺจ ปฏิจฺจจาตฺตอิทฺตปิ เอสฺว นโย ฯ

นिरุทฺธสมนฺนตฺราติ นินฺรุทฺธาย สมนฺนตฺรา ฯ ตชฺชา

มโนธาคูติ ตสฺมี อารมฺมณฺเ ชาตา กุสลากุสลาวิปากโต ทฺวิธา

มโนธาคู สมฺปฏิจฺจนฺนกิจฺจา ฯ

สพฺพทฺมเมสฺสุ วา ปน ปจฺมสมนฺนาหาโรติ เอสฺสุ

จกฺขุวิญญาณาทีสุ สพฺพทฺมเมสฺสุ อุปฺปชฺชมาเนสฺสุ ปจฺม-

สมนฺนาหาโร จกฺขุวิญญาณธาคูอาทีนํ วา อารมฺมณฺสงฺขาเตสฺสุ

สพฺพทฺมเมสฺสุ ปจฺมสมนฺนาหาโรติ อยฺเมตฺถ อตฺถิโถ เวทิตฺตพฺโพ ฯ

เอสฺเตน ปญฺจทฺวาราวชฺชนกิจฺจา กิริยามโนธาคู กหิตาติ

เวทิตฺตพฺพา ฯ

มโนธาคูยาปิ อุปฺปชฺชิตฺวา นินฺรุทฺธสมนฺนตฺราติ เอสฺสุ

ปีกาโร สมฺปิณฺฑนฺตฺถิโถ ฯ ตสฺมา มโนธาคูยาปิ มโนวิญญาณ-

ธาคูยาปีติ อยฺเมตฺถ อตฺถิโถ เวทิตฺตพฺโพ ฯ เตนฺ ยถา จ

วิปากมโนธาคูยา อุปฺปชฺชิตฺวา นินฺรุทฺธาย สมนฺนตฺรา อุปฺปชฺชติ

สนฺตีรณฺกิจฺจา วิปากมโนวิญญาณธาคู ยถา จ ตสฺสา

อุปฺปชฺชิตฺวา นินฺรุทฺธาย สมนฺนตฺรา อุปฺปชฺชติ โวฏฺฐพฺพนกิจฺจา

กิริยามโนวิญญาณธาคู ยถา จ ตสฺสา อุปฺปชฺชิตฺวา นินฺรุทฺธาย

๑. ม. อรูปกฺขนฺธา ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 132

สมนนุตรา อุปฺปชฺชติ ชวนกิจจา มโนวิญญาณธาตุ สา

สพฺพาปี กถิตา โหตีติ เวทิตพฺพา ฯ

มนนฺจ ปฏิจฺจาติ ภวฺกมนนฺจ ฯ

ชฺมเม จาติ จตุฏฺมิกชฺมมารมฺมณฺ ฯ

อุปฺปชฺชติ มโนวิญญาณนฺติ สหาวชฺชนกํ ชวนํ

นิพฺพตฺตติ ฯ อิมสฺมี ปน จาเน หตฺเถ คหิตฺปญฺหํ นาม

คณฺหีสฺสุ ฯ มหาชฺมมรฺกชิตฺตฺเถโร กิร นาม ทีฆภาณกอกฺยตฺเถโร

หตฺเถ คเหตุวา อาห ปฏิจฺจาติปี (๑) นาม อาคตฺฐจาเน อาวชฺชนํ

วิสุํ น กาทพฺพิ ภวฺกนีสฺสิตเมว กาทพฺพนฺติ ฯ ตสฺมา อิธ

มโนติ สหาวชฺชนกํ ภวฺกํ ฯ

มโนวิญญาณนฺติ ชวนมโนวิญญาณนฺติ ฯ (๒) อิมสฺมี ปน

อภิธรรมภาชนีเย โสพฺส ธาตุโย กามาวจฺรา เทว จตุฏฺมิกา

โลกิยโลกุตฺตรมิสฺสกา กถิตาติ ฯ

อภิธรรมภาชนียวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปญฺหาปฺจฺจเก ปน อฏฺฐารสนฺนํปี(๓) ธาตฺตํ เหฏฺฐา

วฺตุตฺตฺนยานุสारेเนว กุสลาทีภาโว เวทิตพฺโพ ฯ อารมฺมณตฺติเกสุ

ปน จ ธาตุโย ปริตฺตารมฺมณาติ อิํ ปน ปญฺจนฺนํ จกฺขุ-

วิญญาณาทีนํ มโนธาตุยา จ เอกนฺเตน ปญฺจสุ ฐปารมฺมณาทีสุ

ปวตฺตี สนฺธาย วฺตุตฺตํ ฯ

๑. ม. ปฏิจฺจาติ ฯ ๒. ม. ชวนมโนวิญญาณํ ฯ

๓. ม. อฏฺฐารสนฺนํ ฯ

*เล่มที่ 47 ธาตุวิภังคนิทเทโส หน้า 133

เทว ธาตุโยติ วุตตานัน ปน ฆมมธาคุมโนวิญญาณ-
ธาตุนัน มนายตณฆมมายตเนสุ วุตตนเยเนว ปริตตารมมณาทิตา
เวทิตพพาฯ อิติ อิมสุมิมีปี ปญหาปจฺจนเก โสฬส ธาตุโย
กามาวจรา เทว จตุภูมิกา โลกียโลกุตตรมิตฺตสกา กถิตาติ(๑)ฯ
เอวมยฺ ธาตุวิภังโกปี เตปรีวภูมฺนี นีหริตฺวาปี ภาเชตฺวา
เทสิโตติ ฯ

ธาตุวิภังคนิทเทโส ตติโย ฯ

อิทานิ ตทนนฺตเร สจฺจวิภังเก จตฺตารีติ กณนปริจฺเฉโท ฯ
อริยสจฺจานีติ ปริจฺฉินฺนฆมมนิทฺตสนฺนํ ฯ
ทุกขํ อริยสจฺจนฺตอิอาทิมฺหิ ปน อุตฺเทสวาเร

วิภาคโต นิพฺพจน- ลกฺขณาทีปฺปเภทโต
อตุถตฺตฤทฺธารโต เจว อนุนาธิกโต ตถา ฯ
กมโต อริยสจฺเจสุ ยํ ฌานํ ตสฺส กิจฺจโต
อนฺโตคธานํ ปเภทา อูปมาโต จตฺกุกโต ฯ
สุญฺญเตกวิธาทีหิ สภาควิสภาคโต
วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ วิญฺญา สาสนทุกฺกเม ฯ

ตตุถ วิภาคโตติ ทุกฺขาทีนํ หิ จตฺตาโร จตฺตาโร อตุถา
วิกตฺตา ตถา อวิตถา อนนฺถถา เย ทุกฺขาทีนํ อภิสเมนฺเตหิ
อภิสเมตพฺพาฯ ยถาห ทุกฺขสฺส ปิพนฺภูโจ สจฺจตฺตฺโต
๑. ม. กถิตา ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 134

สนฺตาปญฺโ จ วิปริณามญฺโ อิมะ จตฺตารโ ทุกฺขสฺส ทุกฺขตฺตา
 ตฺตา อวิตฺตา อนนฺตฺตา สมุทฺยสฺส อายฺหฺนญฺโ นิตฺถนฺตฺโต
 สํโยคฺตฺโต ปฺลิตฺโชนฺตฺโต(๑) ฯเปฯ นิโรธสฺส นิสฺสรณฺตฺโต
 วิเวกฺตฺโต อสงฺขตฺตฺโต อมตฺตฺโต ฯเปฯ มคฺคสฺส นียฺยานฺตฺโต
 เหตุวฺตฺโต ทสฺสนฺตฺโต อธิปฺตฺยฺตฺโต(๒) อิมะ จตฺตารโ มคฺคสฺส
 มคฺคญฺจฺจํ ตฺตา อวิตฺตา อนนฺตฺตาติ ฯ (๓) ตฺตา ทุกฺขสฺส
 ปิพฺพนฺตฺโต สงฺขตฺตฺโต สนฺตาปฺตฺโต วิปริณามฺตฺโต อภิสมฺยตฺโตติ(๔)
 เอวมาทิ ฯ อิติ เอวํ วิภตฺตํ จตฺนํ จตฺนํ อตฺถนํ วเสน
 ทุกฺขาทีนํ เวทิตฺตพฺพานิตี ฯ อัยฺ ตาเวตฺถ วิภาคฺโต วินิจฺฉโย
 เวทิตฺตพฺโป ฯ

นิพฺพจนลฺกขณาทีปฺปเกทฺโตติ เอตฺถ ปน นิพฺพจนโต
 ตาว อธิ ทฺวติ อัยฺ สทฺโท กุจฺฉิตฺเต ทิสฺสตี ฯ กุจฺฉิตฺ
 หิ ปุตฺตํ ทฺวตฺโตติ วทฺนตี ฯ ขํสทฺโท ปน ตฺวเจ ฯ ตฺวฉํ
 หิ อากาสํ ขนฺตี วุจฺจตี อิทํ ปน ปฺรมสจฺจํ กุจฺฉิตฺ
 อนนฺตฺตฺตฺวาธิญฺจฺจํ ปน ตฺวฉํ พาลชนปฺริกปฺปิตฺตฺวสุกฺขสฺสจฺจ-
 ภาววิวิทฺโต ฯ ตสฺมา กุจฺฉิตฺตฺตา จ ตฺวฉตฺตา จ ทุกฺขนฺตี
 วุจฺจตี ฯ สํอิตฺติ จ อัยฺ สทฺโท สมากโม สเมตฺนฺตฺติอาทีสุ (๕) สํโยคํ
 # ๑. ม. ปฺลิตฺโชนฺตฺโต ฯ ๒. ม. อธิปฺเตยฺยญฺโ จ ฯ
 # ๓. พุ. ปฺญี. ๓๑/๕๔๕/๔๔๕ ฯ ๔. พุ. ปฺญี. ๓๑/๕๔๕/๔๕๓ ฯ
 # ๕. อภี. วิ. ๓๕/๑๕๔/๑๒๕ ฯ

*เล่มที่ 47 ชาติวิภังคนิทเทโส หน้า 135

ทีเปติ อุทอิติ(๑) อัย สทโท อุปฺปนฺนํ อุทิตฺนฺติ(๒)อาทิสฺ
 อุปฺปตฺตี ฯ อยสทโท ปน การณํ ทีเปติ ฯ อิถยจายี
 ทุคฺยสจฺจํ อวเสสปจฺจยสฺมาโยเค สติ ทุคฺขสฺสอุปฺปตฺติการณํ ฯ
 อิติ ทุคฺขสฺส สํโยเค อุปฺปตฺติการณตฺตา ทุคฺขสมุทฺยนฺติ วุจฺจติ ฯ
 ตคฺยสจฺจํ ปน ยสฺมา นิสทฺโท อภาวํ โรธสทฺโท จ
 จารกํ ทีเปติ ฯ ตสฺมา อภาโว เอตฺถ สํสารจารกสงฺฆาตสฺส
 ทุคฺขโรธสฺส สพฺพคตฺสฺสญตฺตา สมชฺคเต วา ตสฺมี สํสาร-
 จารกสงฺฆาตสฺส ทุคฺขนิโรธสฺส อภาโว โหติ ตปฺปฏฺธิทฺทฺตฺตาปี
 ทุคฺขนิโรธนฺติ วุจฺจติ ฯ ทุคฺขสฺส วา อนฺุปฺปาทนิโรธปจฺจยตฺตา
 ทุคฺขนิโรธนฺติ ฯ จตฺตตฺตจฺจํ ปน ยสฺมา เอตํ ทุคฺขนิโรธํ
 กจฺจติ อารมฺมณวเสน ตทภิมฺขิญฺจตฺตา ปฏฺธิปทา จ โหติ
 ทุคฺขนิโรธปฺปตฺติยา ตสฺมา ทุคฺขนิโรธคามินิ ปฏฺธิปาทาติ
 วุจฺจติ ฯ

ยสฺมา ปเนตานิ พุทฺธาทโย อริยา ปฏฺธิวิชฺฌนฺติ
 ตสฺมา อริยสจฺจจานีติ วุจฺจนฺติ ฯ ยถาห จตฺตาริมาณี ภิกฺขเว
 อริยสจฺจจานิ ฯ กตฺมานิ ฯ เปฯ อิมานิ โข ภิกฺขเว จตฺตาริ
 อริยสจฺจจานิ ฯ อริยา อิมานิ ปฏฺธิวิชฺฌนฺติ ฯ ตสฺมา อริยสจฺจจานีติ
 วุจฺจนฺตีติ(๓) ฯ

๑. ม. อุอิติ ฯ ๒. พ. จุฬ. ๓๐/๓๔๓/๓๗๘ ฯ

๓. ส. ม. ๑๕/๑๓๐๗/๕๔๕ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 136

อปัจจ อริยสส สัจจानीติปิ อริยสัจจानी ฯ ยถาห สเทวเก
 ภิกขเว โลเก ฯเปฯ สเทวมนุสฺสาย ตถาคโต อริโย ฯ ตสฺมา
 อริยสัจจानीติ วุจฺจนฺตีสึ ฯ(๑) อถวา เอเตสํ อภิสมฺพุทฺธตฺตา
 อริยภาวสัทฺธิโตปิ อริยสัจจानी ฯ ยถาห อิมํสํ โข ภิกขเว
 จตฺตุนํ อริยสัจจานํ ยถากฺกตํ อภิสมฺพุทฺธตฺตา ตถาคโต อรหํ
 สมฺมาสมฺพุทฺโธ อริโยติ วุจฺจตีติ ฯ(๒) อปัจจ โข ปน อริยาน
 สัจจानीติปิ อริยสัจจानी ฯ อริยานีติ ตถानी อวิตถानी
 อวิสฺวาทกานีตฺยตฺโต ฯ ยถาห อิมานี โข ภิกขเว จตฺตารี
 อริยสัจจानी ตถानी อวิตถानी อนนฺตถानी ฯ ตสฺมา อริยสัจจानीติ
 วุจฺจนฺตีสึ ฯ(๑)เอวเมตฺถ นีพฺพจนโต วินิจฺฉโย เวทิตฺพุโป ฯ
 กถํ ลกฺขณาทีปฺปเกทโต เอตฺถ หิ พาชนลกฺขณํ
 ทฺวักขสจฺจํ สนฺตปาปนรํสํ ปวตฺตปิจฺจุปฺปญฺจานํ ฯ ปภวลกฺขณํ
 สมฺมทฺยสจฺจํ อนุปฺจเจทกกรณรํสํ ปลิโพทฺสปิจฺจุปฺปญฺจานํ ฯ
 สนฺตลลกฺขณํ นิโรธสจฺจํ อจฺจุตฺตํ อนิมิตฺตปิจฺจุปฺปญฺจานํ ฯ
 นียฺยานลกฺขณํ มกฺกสจฺจํ กิเลสํปฺปหานกรณรํสํ วุจฺจจฺจานปิจฺจุ-
 ปฺปญฺจานํ ฯ อปัจจ ปวตฺตปิพฺพตฺตกนิวตฺตนิวตฺตกลกฺขณานี ปฏฺฐิปาฏฺฐิยา
 ตถา สจฺจตตฺตมหาอสงฺขตทสฺสนลกฺขณานี จาติ ฯ เอวเมตฺถ
 ลกฺขณาทีปฺปเกทโต วินิจฺฉโย เวทิตฺพุโป ฯ

อตุตฺตตุตฺถุทฺธารโต เจวาติ เอตฺถ ปน อตุตฺโต ตาว โโก
 # ๑. ส. ม. ๑๕/๑๗๐๘/๕๔๕ ฯ ๒. ส. ม. ๑๕/๑๗๐๓/๕๔๓ ฯ

*เล่มที่ 47 ธาตุวิภังคินิทเทโส หน้า 137

สจฺจภูโจติ เจฯ โย ปญฺญาจกฺขุณา อุปริกฺขมานานํ มายาว
วิปริโต มริจิว วิสํวาทโก ติตฺถิยานํ อตฺตาว อนุปลพฺภสฺภาโว
จ น โหติ อถโข พาทฺชนปภวสนฺตินิยุยานปฺปการเณ ตจฺจนา-
วิปริตฺตภูตภาเวณ อริยฌานสุส โคจโร โหติเยวฯ เอส
อภฺคิลกฺขณํ วิย โลกปคฺติ วิย จ ตจฺจนาวิปริตฺตภูตภาโว
สจฺจภูโจติ เวทิตพฺโพฯ ยถาห อิทํ กุขฺขนฺติ ภิกฺขเว
ตถเมตํ อวิตถเมตํ อนณฺณตถเมตนฺติ (๑) วิตฺถาโรฯ อปิจ

นาพาทกํ ยโต กุขํ กุขฺขา อณฺณํ น พาทกํ
พาทกตฺตนิยามเณ ตโต สจฺจมิทํ มตํฯ
ตํ วินา นานณฺณโต กุขํ น โหติ น จ ตํ ตโต
กุขฺขเหตุนิยามเณ อิติ สจฺจํ วิสฺตติกาฯ
นานณฺณา นิพฺพานโต สนฺติ สนฺตํ น จ น ตํ ยโต
สนฺตภาวนิยามเณ ตโต สจฺจมิทํ มตํฯ
มคฺคา อณฺณํ น นิยุยานํ อนิยุยาโน น จาปี โส
ตจฺจนิยุยานภาวตฺตา อิติ โส สจฺจสมฺมโตฯ
อิติ ตจฺจนาวิปลฺลาส- ภูตภาวํ จตฺตสุปี
กุขฺขาทีสุววิเสเสน สจฺจภูจฺจํ อาหุ ปญฺทิตาติฯ

เอวํ อตฺถโต วินิจฺจน โย เวทิตพฺโพฯ

กถํ อตฺถทุชฺชารโต อิทายํ สจฺจสทฺโท อนเณเสสุ อตฺถเสสุ

๑. ส. ม. ๑๕/๑๖๕๗/๕๓๕ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 138

ทิสฺสติ ฯ เสยฺยถิทํ สจฺจํ ภณฺเณ น กุชฺฌเยยฺยติ(๑)อาทิสฺสุ
วาจาสจฺเจ ฯ สจฺเจ จิตฺตา สมณพฺรหฺมณาติ(๒)อาทิสฺสุ วิตฺตฺสจฺเจ ฯ
กสฺมา นฺุ สจฺจจฺานี วทฺนฺุติ นานา ปวาทิยาเส กุสลา-
ทานาติ(๓)อาทิสฺสุ ทิฏฺฐิสจฺเจ ฯ เอกํ หิ สจฺจํ น ทุติยมคฺคฺธิติ(๔)อาทิสฺสุ
ปรมตฺตสจฺเจ นิพฺพานเณ เจว มกฺเค จ ฯ จตฺตุนฺุํ สจฺจจฺานํ
กตฺติ กุสลาติ(๕)อาทิสฺสุ อริยสจฺเจ ฯ สุวายมิธาปี อริยสจฺเจ วตฺตตีติ
เอวเมตฺต อตฺตทุทฺธารโตปี วินิจฺฉโย เวทิตพฺุโพ ฯ

อนฺุณาธฺิกโตติ กสฺมา ปน จตฺตาเรว อริยสจฺจจฺานี วุตฺตานี
อนฺุณานี อนธฺิกานีติ เจ ฯ อณฺุณสฺสาสมภฺวโต อณฺุณตรสฺส จ
อนปฺนเษยภฺวโต ฯ น หิ เอเตหิ อณฺุณํ อธฺิกํ วา เอเตสํ
วา เอกมฺปิ อปฺเนตพฺุพิ สมฺโภติ ฯ ยถาห อธิ ภิกฺขเว อากจฺเฉยฺย
สมโณ วา พฺรหฺมโณ วา เนตํ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ อณฺุณํ
ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ฯ ยํ สมณฺเณ โคตเมน เทสิตํ อหเมตํ ทุกฺขํ
อริยสจฺจํ จเปตฺวา อณฺุณํ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ปณฺุณเปสฺสามิติ
เนตํ จานํ วิชฺชตีติ(๖)อาทิสฺสุ ฯ ยถา จาห โย หิ โภจิ ภิกฺขเว(๗)
สมโณ วา พฺรหฺมโณ วา เอวํ วเทยฺย เนตํ ทุกฺขํ
ปจฺมํ อริยสจฺจํ ยํ สมณฺเณ โคตเมน เทสิตํ อหเมตํ ทุกฺขํ

- # ๑. พุ. ฐ. ๒๕/๓๒/๔๔ ฯ ๒. พุ. ชา. ๒๘/๓๕๘/๑๔๐ ฯ
- # ๓. พุ. ศุ. ๒๕/๔๑๕/๕๐๕-๓ ฯ ๔. พุ. ศ. ๒๕/๕๐๕-๖ ฯ
- # ๕. อภิ. วิ. ๓๕/๒๒๓/๑๔๘ ฯ ๖. สํ. ม. ๑๕/๑๖๕๒/๕๑๓ ฯ
- # ๗. สฺยา. ภนฺุเต ฯ ม. ภิกฺขุ ฯ

*เล่มที่ 47 ชาติวิงฺกนิตุเทโส หน้า 139

ปจฺมํ อริยสจฺจํ ปจฺจกฺขาย อณฺณํ ทฺวํ ปจฺมํ อริยสจฺจํ

ปณฺณเปสฺสามิตฺติ เนตฺตํ จานํ วิชฺชตฺติอาทึ ๑(๑)

อปีจ ปวตฺตติมาจิกฺขณฺโต ภควา สเหตุกํ อจิกฺกขิ

นินฺวตฺตติยจ สอุปายํ ๑ อิติ ปวตฺตตินินฺวตฺตติทฺวญฺเหตฺตุนํ เอตปรมฺโต

จตฺตาราเรว วุตฺตทานิ ๑ ตถา ปริณฺเวยยปฺหาคพฺพสจฺจิกฺกา-

ตพฺพภาเวตพฺพานํ จ ตณฺหาตณฺหาตฺตณฺหานิโรธตณฺหา-

นิโรธูปายานํ (๒) จ อาลยาลยรามตาอาลยสมฺมุจฺจมาตอาลยสมฺมุ-

จมาตูปายานํ จ วเสนาปี จตฺตาราเรว วุตฺตทานิตฺติ เอวเมตฺถ

อนฺนนาธิกฺโกโต วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ ๑

กมฺโถตฺติ อยมฺปิ เทสนากฺโกโมว ๑ เอตฺถ จ โอปาริกตฺตทา

สพฺพสคฺตสาธารณตฺตทา จ สุวิญฺเวยยนฺนฺติ ทฺวญฺสจฺจํ ปจฺมํ วุตฺตํ

ตสฺเสว เหตุทสฺสนตฺถํ ตทนนฺตรํ สมฺมทฺยสจฺจํ เหตุนิโรธา

ผลนิโรธตฺติ ฅาปนตฺถํ ตโต นิโรธสจฺจํ ตททิกฺมูปายทสฺสนตฺถํ

อนฺนเต มกฺกสจฺจํ ๑ ภวสุขสฺสาทคฺชิตานํ วา สตฺตทานํ

สํเวคชนนตฺถํ ปจฺมํ ทฺวญฺขมาห ตํ เนว อกตํ อากจฺจตฺติ น

อิสฺสรนินฺมมานาทิโต โหติ อิติ ปน โหตฺติ ฅาปนตฺถํ ตทนนฺตรํ

สมฺมทฺยํ ตโต สเหตุเกน ทฺวญฺเชน อภิภูตตฺตทา สํวิกฺกมานสานํ

ทฺวญฺนิสฺสรณคเวสีนํ นิสฺสรณทสฺสเนน อสฺสาสชนนตฺถํ นิโรธํ

ตโต นิโรธาธิกมตฺถํ นิโรธสมฺปาปํ มกฺกนฺนฺติ เอวเมตฺถ

๑. ส. ม. ๑๕/๑๖๕๓/๕๓๗-๘ ๑

๒. ม. ตณฺหาตฺตณฺหานาตณฺหานิโรธตณฺหานิโรธูปายานํ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 140

กมโตปี วินิจฺฉโย เวทิตฺตฺโพ ๑

อริยสจฺเจสุ ยํ ฌาณํ ตสฺส กิจฺจโตติ สจฺจฌาณสฺส
กิจฺจโตปี วินิจฺฉโย เวทิตฺตฺโพติ อตฺถโ ๑ ทฺวิธฺลฺลํ สจฺจฌาณํ
อนฺุโพธฌาณญจ ปฏฺิเวธฌาณญจ ๑ ตตฺถ อนฺุโพธฌาณํ โลกิยํ
อนฺุสฺสวาทิวเสณ นโรเช มคฺเค จ ปวตฺตติ ๑ ปฏฺิเวธฌาณํ
โลกุตฺตรํ นโรชมารมฺมณํ กตฺวา กิจฺจโต จตฺตาริปี สจฺจานิ
ปฏฺิวิจฺฉติ ๑ ยถาห โย ภิกฺขเว ทฺกขํ ปสฺสตี
ทฺกขสมฺมทฺยมฺปิ โส ปสฺสตี ทฺกขนิโรชมฺปิ ปสฺสตี ทฺกข-
นิโรชคามินิปฏฺิพทฺมฺปิ ปสฺสตีติ (๑) สพฺพปี (๒) วตฺตพฺพ ๑ ยมฺปเนตํ
โลกิยํ ตตฺถ ทฺกขฌาณํ ปรียฺญจฺจานาภิกฺขวนวเสณ ปวตฺตมานํ
สทฺกทฺยทฺกฺกฺจํ นีวตฺเตติ ๑ สมฺมทฺยฌาณํ อฺุจฺเจททฺกฺกฺจํ นโรชฌาณํ
สสฺสทฺกฺกฺจํ มคฺคฌาณํ อภิรียทฺกฺกฺจํ ๑ ทฺกขฌาณํ วา ชฺวสุภ-
สุขตฺตทฺยวทิตฺเตสุ ขนฺุเชสุ ชฺวสุภสุขตฺตทฺยวทิตฺเตสุ สจฺจฌาณํ สล
วิปฺปฏิปตฺตี สมฺมทฺยฌาณํ อิตฺตฺสปรชานกาลสทฺยวทิตฺตี โลโก
ปวตฺตตีติ อการเณ การณาภิมานปวตฺตํ เหตฺมฺหิ วิปฺปฏิปตฺตี
นโรชฌาณํ อรูปโลกโลกถฺวิกาทิสฺสุ (๓) อปวคฺคคาหฏฺุตํ นโรเช
วิปฺปฏิปตฺตี มคฺคฌาณํ กามสุขลฺลิกตฺตกิลมถานฺุโยคปฺปภเว
อวิสุทฺธิมคฺเค วิสุทฺธิมคฺคาหวเสณ ปวตฺตํ อฺุปาเย วิปฺปฏิปตฺตี
๑. ส. ม. ๑๕/๑๗๑๑/๕๔๖ ๑ ๒. ม. สพฺพปี ๑
๓. ม. อรูปโลกโลกถฺวิกาทิสฺสุ ๑

*เล่มที่ 47 สจจวิภังคนิทุเทโส หน้า 141

นิวตเตติ ฯ เตเนตํ วุจจติ

โลเก โลกปุปกเว โลกตถกเม สีเว จ ตทูปาเย

สมมุยหติ ตาว นโร น วิชานาติ ยาว สจจानीติ ฯ

เอวเมตถ ฌานกิจจโตปี วินิจจโย เวทิตพโพ ฯ

อนุโตคชานํ ปเภทาติ ทุกขสจจสุมี หิ จเปตวา

ตถุหลเจว อนาสวธมเม จ เสสา สพพธมมา อนุโตคชา

สมุทยสจเจ ฉตตีส ตถุหาวิจรัตนานิ ฯ นิโรธสจจํ อสมมิสุสํ

มกคสจเจ สมมาทิฏฐิมุขเณ วิมีสิทฐิปาทปญญินุทริยปญญาพล-

ธมมวิจยสมโพชฌงคานี ฯ สมมาสจกปุปาปเทเสน ตโย เนกขมม-

วิตกกาทโย สมมาวาจาปเทเสน จตตารี วจิสจรัตนานิ สมมา-

กมฺมนตูปเทเสน ตีณิ กายสุจรัตนานิ สมมาอาชีวมุขเณ

อปปีจจตา สนตฺตฺตฺจिता จ ฯ สพเพสฺสเยว วา เอเตสํ สมมาวาจา-

กมฺมนตูปเทเสน อริยกนฺตสฺสิตตฺตา สีสสฺส จ สทฺธาหตฺเถน

ปฏีกุคเหตุพพตฺตา เตสํ อตฺถิตาย จ อตฺถิภาวโต สทฺธินุทริย-

สทฺธาพลณฺนุทฺธิปาทา สมมาวายามาปเทเสน จตฺตฺพิธสมฺมป-

ปชานวิริยิทฺธิปาทวิริยินุทริยวิริยพลวิริยสมโพชฌงคานี (๑) สมมาสติ-

อปเทเสน จตฺตฺพิธสติปญฺจานสตินุทริยสติพลสติสมโพชฌงคานี

สมมาสมาธิอปเทเสน สวิตกกสฺวิจาราทโย ตโย ตโย สมาธิจิตต-

๑. ม.จตฺตฺพิธสมฺมปชานวิริยินุทริยวิริยพลวิริยสมโพชฌงคานี ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 142

สมาธิสมาธิอนุทริยสมาธิพลปีติปัสสทธิสมาธิอุเปกขาสุมโพชฌงค์านี
อนุโตคธานีติ เอวเมตถ อนุโตคธานี ปเภทาปี วินิจฺฉโย
เวทิตพุโพ ฯ

อุปมาโตติ ภาโร วีย หิ ทุกฺขสจฺจํ ทฏฺฐพฺพํ
การนิทานมิม(๑)สมุทฺยสจฺจํ การนิกฺเขปนมิม นิโรธสจฺจํ
การนิกฺเขปนุปาโย วีย มคฺคสจฺจํ ฯ โรโค วีย จ ทุกฺขสจฺจํ
โรคนิทานมิม สมุทฺยสจฺจํ โรควุปสโม วีย นิโรธสจฺจํ
เกสชฺชมิม มคฺคสจฺจํ ฯ ทุพฺพิกฺขมิม วา ทุกฺขสจฺจํ ทุพฺพฏฺฐิ
วีย สมุทฺยสจฺจํ สุกฺกิมิม นิโรธสจฺจํ สุวฏฺฐิ วีย มคฺคสจฺจํ ฯ
อปีจ เวรีเวรมูลเวรสมุคฺฆาตเวรสมุคฺฆาตฺตฺวาเยหิ วิสฺรูกฺขรูกฺข-
มุลฺมฺโลปจฺเจตตฺตฺวาเยหิ กฺยภยมูลนิพฺภยตฺตฺวาเยหิ
โอริมตีรมโหฆปาริมตีรตฺตฺวาเยหิ จ โยเชตฺตฺวา เจตานิ
อุปมาโต เวทิตพุพานีติ เอวเมตถ อุปมาโต วินิจฺฉโย
เวทิตพุโพ ฯ

จตุกฺกโตติ อตฺถิ เจตฺถ ทุกฺขํ น อริยสจฺจํ อตฺถิ อริยสจฺจํ
น ทุกฺขํ อตฺถิ ทุกฺขณฺเจว อริยสจฺจณฺจ อตฺถิ เนว ทุกฺขํ
น อริยสจฺจํ ฯ เอส นโย สมุทฺยาทีสุ ฯ ตตฺถ มคฺคสมฺปยุตฺตา
ธมฺมา สามณฺณผลานี จ ยถนิจฺจํ ตํ ทุกฺขนฺติ(๒) วจนโต
สงฺขารทุกฺขตฺตฺวาเยหิ ทุกฺขํ น อริยสจฺจํ ฯ นิโรโธ อริยสจฺจํ
๑. ม. ภาราทานมิม ฯ ๒. ส. ข. ๑๓/๔๒/๒๘ ฯ

*เล่มที่ 47 สัจวิภังคนิทเทโส หน้า 143

น ทุกข์ ฯ อิตริ ปน อริยสัจทวย สียา ทุกข์ อนิจจโต
น ปน ยสฺส ปริณาย ภควติ พุทฺหมจริยํ วุสฺสตี
ตถตฺเตน ฯ (๑) สพฺพากาเรน ปน อุปาทานกฺขนุชฺชปญฺจกํ ทุกฺขญฺเจว
อริยสัจญฺจ อลฺลตฺตฺร ตณฺหยา ฯ มคฺคสมฺปยุตฺตา ฐมา
สามญฺผลานิ จ ยสฺส ปริณตฺถํ ภควติ พุทฺหมจริยํ วุสฺสตี
ตถตฺเตน(๑) เนว ทุกข์ น อริยสจฺจํ ฯ เอวํ สมุทฺยาทีสุปี ยถาโยคํ
โยเชตฺวา จตฺถกโต(๒) เจตฺถ วิณิฉฺฉโย เวทิตฺตฺพโป ฯ

สุญฺตเตกวิธาทีหิตี เอตฺถ สุญฺตโต ตาว ปรมตฺถเณ
หิ สพฺพานว สจฺจานิ เวทการกนิพฺพุตคฺมกาภาวโต
สุญฺตานีติ เวทิตฺตฺพานิ ฯ เตนตํ
วฺจฺจติ

ทุกฺขเมว หิ น โภจิ ทุกฺขิโต
การโก น กิริยาวิชฺชติ
อตฺถิ นิพฺพุติ น นิพฺพุโต ปฺมา
มคฺคสมตฺถิ คมโก น วิชฺชตีติ ฯ

อถวา

ฐวสุทฺถสฺสคฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตํ ปฺริมทฺวยมคฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตํ
ฐวสุทฺถอตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตํ มคฺคโค อิติ สุญฺตตา(๓)เตสุ ฯ

นิโรธสุญฺตานิ วา ตีณิ นิโรธํ จ เสสคฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตํ ๑ ผลสุญฺตโย
วา เหตุตฺถ เหตุ สมุทฺเย ทุกฺขสฺสาภาวโต มคฺคเต จ นิโรธสฺส

๑. ม. ตถตฺถเณ ฯ ๒. ม. จตฺถกโตเปตฺถ ฯ
๓. ม. สุญฺตโต ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 144

น พลเสน สกพุโถ ปกติวาทินัน ปกตติ วีย ๗ เหตุสุญญต
ผลิ ทุกขสมุทธานัน นิโรธมคฺคานญจ อสมวายา น เหตุสมเวตติ
ผลิ (๑) เหตุผลสมวายวาทินัน ทิวินญกาทีนิน วีย ๗ เตเนตฺ วุจฺจติ
ตยมิธ นิโรธสุญญัน ตยเน เตนาปี นิพฺพุติ สุญญา
สุญฺโฬ พลเสน เหตุ ผลมฺปิ ตํ เหตุนา สุญฺญนฺติ ๗
เอวํ ตาว สุญฺญโต วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ ๗

เอกวิธาทีหีติ สพฺพเมว เจตฺถ ทุกฺขํ เอกวิธํ ปวตฺตภาวโต
ทฺวิธํ นาม รุปโต ติวินญํ กามรูปารูปปวตฺตภาวโต จตฺตพฺพิธํ
จตฺตอาหารภวโต ปญฺจวิธํ ปญฺจปาทานกฺขนฺธภวโต ๗ สมุทโยปี
เอกวิธํ ปวตฺตภาวโต ทฺวิธํ ทิฏฺฐิสมฺปยุตฺตาสมฺปยุตฺตโต
ติวินญํ กามภววิภวตฺตภาวโต จตฺตพฺพิธํ จตฺตมคฺคปฺปเหยยโต
ปญฺจวิธํ รุปาภินนฺทนาทีภวโต จตฺตพฺพิธํ จตฺตมคฺคภวโต ๗
นิโรธโรปี เอกวิธํ อสงฺขตธาตฺตภาวโต ปรียาเยน ปน ทฺวิธํ
สตฺตปาทีเสตฺตอนฺตปาทีเสตฺโต ติวินญํ ภวตฺตยวฺปสมฺโต จตฺตพฺพิธํ
จตฺตมคฺคคาริคมนียโต ปญฺจวิธํ ปญฺจาภินนฺทนวฺปสมฺโต จตฺตพฺพิธํ
จตฺตมคฺคภวโต ๗ มคฺคโคปี เอกวิธํ ภวเวตฺตพฺพโต ทฺวิธํ
สมถวิปฺสฺสนาภวโต ทสฺสนภวนาภวโต วา ติวินญํ
ขนฺธตฺตยภวโต ๗

อัย หิ สปฺปเทสฺตฺตา นครํ วีย ราชฺเชน คหิตํ นิปฺปเทเสหิ
๑. ม. เหตุผลิ ๗

*เล่มที่ 47 สัจจวิภังคนิทเทโส หน้า 145

ตีหิ ขนฺเธหิ สงฺคหิตโต ๑ ยถาห น โข อาวุโส วิสาข
 อริเยน อฏฺฐจฺจิกเณน มคฺเคนน ตโย ขนฺธา สงฺคหิตา ๑ ตีหิ
 จ โข อาวุโส วิสาข ขนฺเธหิ อริโย อฏฺฐจฺจิกโก มคฺโค
 สงฺคหิตโต ๑ ยา จาวุโส วิสาข สมฺมาวาจา โย จ
 สมฺมากมฺมนฺโต โย จ สมฺมาอาชีโว อิเม ชฺมมา สีสฺกขนฺเชน
 สงฺคหิตา ๑ โย จ สมฺมาวาจาโม ยา จ สมฺมาสติ โย
 จ สมฺมาสมาธิ อิเม ชฺมมา สมาธิขนฺเชน สงฺคหิตา ๑
 ยา จ สมฺมาทิฏฺฐิ โย จ สมฺมาสงฺกปโป อิเม ชฺมมา
 ปญฺญาขนฺเชน สงฺคหิตาติ ๑(๑)

เอตฺถ หิ สมฺมาวาจาทโย [๒] ตโย สีสฺเมว ๑ ตสฺมา เต สชาตฺโต
 สีสฺกขนฺเชน สงฺคหิตา ๑ กิณฺจาปี [๓] หิ ปาลียํ สีสฺกขนฺเชติ ภูมฺเมน
 นิทฺเทโส กโต อตุโธ ปน กรณฺวเสเนว เวทิตพฺโพ ๑
 สมฺมาวายามาทิสฺส ปน ตีสฺส สมาธิ อตุตโน ชฺมมตาย อารมฺมณ
 เอกกฺคาเวน อปฺเปตฺตํ น สกฺโกติ วิริเย ปน ปคฺคหกิจฺจํ
 สาเชนฺเต สติยา จาปี ลาปนกิจฺจํ(๔) สาเชนฺติยา ลทฺฐุปกาโร
 หุตฺวา สกฺโกติ ๑

ตตฺรายํ อุปมา ยถา หิ นกฺขตฺตํ กิฬิสฺสามาติ อูยฺยานํ
 ปวิฏฺฐเสสฺส ตีสฺส สหาเยสฺส เอโก สุปฺปฬิตํ จมฺปกรุกฺขํ ทิสฺวา
 # ๑. ม. ม. ๑๒/๕๐๘/๕๔๕ ๑ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร ตโยติ ทิสฺสติ ๑
 # ๓. ม. เอตฺถนฺตเร หิสฺสทโท อตุติ ๑ ๔. ม. สติยา จ อปีลาปนกิจฺจํ ๑
 # เอวมฺปริปี ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 146

หตถิ อุกขิปิตวาปี คเหตุ น สกุกณเยย อตสส ทุตโย โอนมิตวา
ปิฏจี้ ทเทย ๑ โส ตสส ปิฏจีย จตวาปี กมปมาโน คเหตุ
น สกุกณเยย อตสส อิตโร อัสกุกฺ อุนาเมย ๑ โส
เอกสส ปิฏจีย จตวา เอกสส อัสกุกฺ โอลมพมาโน(๑) ยถารุจี้
ปุปฺพานิ โอจินิตวา ปิตนุชิตวา นกขตตฺ กิเพย ๑ เอว
สมปทมิตฺ [๒] ๑

เอกโต อุตฺยานํ ปวิฏฺฐา ตโย สหยา วิย หิ เอกโต
ชาตา สมฺมาวายามาทโย ตโย ฐมา สุปฺพิตจมฺปก (๓) วิย
อารมฺมณฺ หตถิ อุกขิปิตวาปี คเหตุ อสกโกนโต วิย อตฺตโน
ฐมฺมตย อารมฺมณฺ เอกคฺคาเวน อปฺเปตฺ อสกโกนโต สมာธิ
ปิฏจี้ ทตฺวา โอนตสหาโย วิย วายาโม อัสกุกฺ ทตฺวา
จิตสหาโย วิย สติ ๑ ยถา เตสฺ เอกสส ปิฏจีย จตวา
เอกสส อัสกุกฺ โอลมพตฺ(๔) อิตโร ยถารุจี้ ปุปฺพิ คเหตุ สกโกติ
เอวเมว วิริเย ปคฺคหกิจฺจํ สาเชนฺเต สติยา จาปี ลาปนกิจฺจํ
สาเชนฺติยา ลทฺฐูปกาโร หุตฺวา สมာธิ สกโกติ อารมฺมณฺ
เอกคฺคาเวน อปฺเปตต ๑ ตสฺมา สมာธิเยเวตฺถ สชาติโต
สมาริกฺขนฺเรน สงฺคหิตโต ๑ วายามสติโย ปน กิริยโต สงฺคหิตา
โหนติ ๑

๑. ม. โอลุพฺก ๑ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร ทฏฺฐพฺพนฺติ ทิสฺสติ ๑

๓. ม. สุปฺพิตจมฺปกฺรุกฺโข ๑ ๔. ม. โอลุพฺก ๑

*เล่มที่ 47 สจจวิภังคนิทเทโส หน้า 147

สมมาทิกุจิสมมาสงกปเปสุปี ปญญา อุตตโน ฆมมตาย
อนิจจัง ทุกขัง อนตตตติ อารมมณัง นิจเจตฺตํ น สกโกติ
วิตกเก ปน อาโกญฺเฐตฺวา อาโกญฺเฐตฺวา เทนฺเต สกโกติ ฯ
กถํ ยถา หิ เหรณฺณโก กหาปณํ หตฺเต จเปตฺวา
สพฺพภาเสสุ โอลเกตุกาโม สมานปี น จกฺขตฺเตเนว ปริวตฺเตตฺตํ
สกโกติ อญฺคฺคิปปเพหิ ปน ปริวตฺเตตฺวา ปริวตฺเตตฺวา อิตฺ
จิตฺ จ โอลเกตฺตํ สกโกติ เอวเมว น ปญญา อุตตโน
ฆมมตาย อนิจฺจาทิวเสน อารมมณัง นิจเจตฺตํ สกโกติ
อภินิโรปนลกฺขณน ปน อาหนนปฺริยาหนนรเสน วิตกเกน
อาโกญฺเฐนฺเตน วिय ปริวตฺเตนฺเตน วिय จ อาทายาทาย
ทินฺนเมว นิจเจตฺตํ สกโกติ ฯ ตสฺมา อิทาปี สมมาทิกุจิเยว
สชาติโต ปญฺญาภฺขนฺเรน สงฺคหิตา ฯ สมมาสงกปโป ปน
กิริยโต สงฺคหิตโต โหติ ฯ อิติ อิเมหิ ตีหิ ขนฺเชหิ มคฺโค สงฺคหํ
คจฺจติ ฯ เตน วุตฺตํ ติวโร ขนฺชตฺตยเกทโตติ ฯ จตฺตฺพิโร
โสตาปตฺติมคฺคาทิมคฺควเสน(๑) ฯ

อปัจจ สพฺพานเนว สจฺจจاني เอกวิธานิ อวิตถตฺตา
อภิญฺญเยยฺยตฺตา วา ฯ ทูวิธานิ โลกียโลกุตฺตรโต สงฺขตาสงฺขตโต
จ ฯ ติวิธานิ ทสฺสนภาวนาหิ ปหาตพฺพโต อปหาตพฺพโต
เนวปหาตพฺพนาปหาตพฺพโต จ ฯ จตฺตฺพิธานิ ปฺริญฺญเยยฺยาทิ-
๑. ม. โสตาปตฺติมคฺคาทิวเสน ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 148

เภทโตติ เอวเมตถ เอกวิธาทีหิ วินิจฺจโย เวทิตพุโพ ฯ

สภากวิสภากโตติ สพุพานเว จ สจฺจანი อณฺณมณฺณสภากานี(๑)

อวิตถโต อตฺตสุณฺณโต ทฺกกรปฺปฏิเวธโต จ ฯ ยถาห ตํ กิ

มณฺณสิ อานนฺท กตมํ นฺ โข ทฺกกรตรํ วา ทฺกริสมฺภวตรํ วา

โย ทฺรโตว สฺขุเมน ตาลจฺฉิกฺคเพน อสนํ อติปาเตยฺย

โปกฺขานฺโปกฺขํ(๒)อวิราธิตํ โย วา สตฺธา(๓)ภินฺนสฺส วาลสฺส

โกภฺยิยา โภภฺยิ ปฺปฏิวิษฺเมยฺยติ ฯ เอตเทว ภนฺเต ทฺกกรตรณฺเจว

ทฺกริสมฺภวตรณฺจ โย วา สตฺธา ภินฺนสฺส วาลสฺส โภภฺยิยา

โภภฺยิ ปฺปฏิวิษฺเมยฺยติ ฯ อถ โข เต อานนฺท พุปฺปฏิวิษฺมตรํ

ปฺปฏิวิษฺมนฺติ เย อิทํ ทฺกขณฺติ ยถาภูตํ ปฺปฏิวิษฺมนฺติ ฯเปฯ

อัย ทฺกขณิโรธคามินิปฺปฏิปฺพาทิ ยถาภูตํ ปฺปฏิวิษฺมนฺตีติ ฯ(๔)

วิสภากานี สลฺกขณฺวตฺถานโต ฯ ปุริมานิ จ เทว

สภากานี ทฺรวคาหตฺถเณน คมฺภีรตฺถตา โลกียตฺถตา สาสวตฺถตา

จ วิสภากานี ผลเหตุเภทโต ปริณฺเวยฺยปฺพาทพุโพโต จ ฯ

ปจฺฉิมานิปี เทว สภากานี คมฺภีรตฺถเตน(๕) ทฺรวคาหตฺถตา

โลกุตฺตรตฺถตา อนาสวตฺถตา จ วิสภากานี วิสยวิสยิเภทโต

สจฺฉิกฺกาทพุพฺภาเวตพุโพโต จ ฯ ปจฺมตฺตियานิ จาปี สภากานี

ผลาปเทสโต วิสภากานี สงฺขตาสงฺขตโต ฯ ทฺติยจตฺถานิ จาปี

๑. ม. อณฺณมณฺณ สภากานี ฯ ๒. สฺยา. โปขานฺโปขํ ฯ

ม. โปขานฺโปขํ ฯ ๓. สฺยา. สตฺธา ฯ ม. สตฺธา ฯ

๔. ส. ม. ๑๕/๑๓๓๘/๕๖๖ ฯ ๕. ม. คมฺภีรตฺถเณน ฯ

*เล่มที่ 47 สจจวิภังคนิทเทโส หน้า 149

สภาคานี เหตุอุปเทสโต วิสภาคานี เอกนตกุสลากุสลาโต ฯ
ปฐมจตุตถานี จาปี สภาคานี สงฺขโต วิสภาคานี โลกีย-
โลกุตตรโต ฯ ทุตติยตติยานี จาปี สภาคานี เนวเสกขานา-
เสกขาวโต วิสภาคานี สารมมณานารมมณโต

อิติ เอวํ ปกาเรหิ นเยหิ จ วิภังคโณ
วิชฌณา อริยสัจจัน สภาควิสภาคตุนติ ฯ

อิทานิ สงฺเขปโต อุทฺธิฎฺฐานิ ทุกฺขาทีนิ วิภังคิตฺวา
ทสฺเสตฺถุ อัยํ ตตฺถ กตมํ ทุกฺขํ อริยสัจจํ ชาตึปี ทุกฺขาติ
นิทฺเทสวาโร อารทฺโธ ฯ ตตฺถ ชาติ เวทิตพฺพา ชาตียา ทุกฺขตฺถโถ
เวทิตพฺโพ ฯ ชรา มรณํ โสโก ปริเทโว ทุกฺขํ โทมณสฺสํ
อุปายาโส อปฺปียสมฺปโยโค ปียวิปฺปโยโค เวทิตพฺโพ ฯ [๑]
อปฺปียสมฺปโยคสฺส ปียวิปฺปโยคสฺส ทุกฺขญฺโโจ เวทิตพฺโพ อิจฺฉาย
ทุกฺขญฺโโจ เวทิตพฺโพ ฯ ขนฺธา เวทิตพฺพา ขนฺธานํ ทุกฺขญฺโโจ
เวทิตพฺโพ ฯ

ตตฺถ ทุกฺขสฺส อริยสัจจสฺส กถนตถาย อัยํ มาติกา
อิทํ หิ ทุกฺขํ นาม อนेกนฺนानปฺปการกํ ฯ เสยฺยถิํ
ทุกฺขทุกฺขํ วิปริณามทุกฺขํ สงฺขารทุกฺขํ ปฏิจฺฉนฺนทุกฺขํ
อปฺปฏิจฺฉนฺนทุกฺขํ ปรีายทุกฺขํ นิปฺปรีายทุกฺขนฺติ ฯ

ตตฺถ กายิกเจตสิกกา ทุกฺขา เวทนา สภาวโต จ

๑. ม. เอกตฺถนฺตเร อปฺปียสมฺปโยคสฺสชาติ ทิสฺสติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 150

นามโต จ ทุกขตตา ทุกขทุกข์ นาม ฯ สุขา เวทนา
วิปริณามน ทุกขุปฺปตฺติเหตุโต วิปริณามทุกข์ นาม ฯ อุเปกฺขา-
เวทนา เจว อวเสสา จ เตภูมิกา สงฺขารา อุทฺยพฺพยปีฬิตตฺตา
สงฺขารทุกข์ นาม ฯ ตถา ปิพนมฺปน มคฺคผลานมฺปิ อตฺถิ ฯ
ตสฺมา เอเต ฐมฺมา ทุกฺขสจฺจปริยาปนฺนตฺเถน(๑) สงฺขารทุกข์
นามาติ เวทิตพฺพา ฯ

กณฺณสฺสทนต์สฺสราชปริพาหโทสชปริพาหาทิโก(๒) กายิก-
เจตสิกปาโห ปุจฺฉิตฺวา ชานิตพฺพโต อุปกฺกมสฺส จ อปากฺก-
ภาวโต ปฏฺิจฺฉนฺนทุกข์ นาม ฯ อปากฺกทุกฺขนฺติปิ วุจฺจติ ฯ

ทวตฺตีสกมฺมกรณาทิสมฺภูจฺจาโน อาปาโห อปุจฺฉิตฺวา
ชานิตพฺพโต อุปกฺกมสฺส จ ปากฺกภาวโต อปฺปฏฺิจฺฉนฺนทุกข์
นาม ฯ ปากฺกทุกฺขนฺติปิ วุจฺจติ ฯ

จเปตฺวา ทุกฺขทุกข์ เสสํ ทุกฺขสจฺจวิภงฺเก(๓) อาคคํ
ชาติอาทิ สพฺพมฺปิ ตสฺส ตสฺส ทุกฺขสฺส วตฺถุภาวโต
ปริยายทุกข์ นาม ฯ ทุกฺขทุกข์ นิปฺปริยายทุกข์ นาม ฯ

ตตฺถ ปริยายทุกข์ นิปฺปริยายทุกฺขนฺติ อิมสฺมี ปททฺวเย
จตฺวา ทุกข์ อริยสจฺจํ กเถตพฺพิ ฯ อริยสจฺจํ จ นามตํ
ปาลียํ สงฺเขปโตปิ อากฺจฺฉติ วิตฺถารโตปิ ฯ สงฺเขปโต

๑. ม. ทุกฺขสจฺจปริยาปนฺนตฺเถน ฯ ๒. ม. ...ปริพาหาทิ ฯ

๓. อภิ. วิ. ๓๕/๑๔๕-๑๕๗/๑๒๗-๑๓๐ ฯ

*เล่มที่ 47 สจจวิภังคินิทเทโส หน้า 151

อากตฏฐาเน สงฺเขเปณปี วิตุถาเรนปี กเถตุ วฏฺฐติ วิตุถารโต
อากตฏฐาเน ปน วิตุถาเรนเวว กเถตุ วฏฺฐติ น สงฺเขเปณ ฯ
ตํ อิทํ อิมสฺมี จาเน วิตุถาเรน อากตฺนฺติ วิตุถาเรนเวว
กเถตพฺพํ ฯ ตสฺมา ยนฺตํ นินฺทเสวาเร ตตฺถ กตมํ ทุกฺขํ
อริยสจฺจํ ชาตีปี ทุกฺขาติ(๑)อาทีนํ [๒] ปทานิ คเหตฺวา ชาตี เวทิตพฺพา
ชาตียา ทุกฺขญฺโจะ เวทิตพฺโพติอาทิ วุคฺคํ ตตฺถ ชาตีอาทีนํ
ตาว ตตฺถ กตฺมา ชาตี ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหิ
ตมฺหิ สตฺตนิกาเย ชาตีติ(๓) อิมสฺส ปน ปทภาชนียสฺส วเสน
เวทิตพฺพานิ ฯ

ตตฺตฺรายํ อตุถวณฺณนา เตสํ เตสํ สตฺตทานนฺติ อัย
สงฺเขปโต อเนเกสํ สตฺตทานํ สาธารณนินฺทเทโส ฯ ยา เทวทตฺตสฺส
ชาตียา โสมทตฺตสฺสาติ(๔) เอวํ (๕) ทิวสมฺปิ กถิมานเน นเว สตฺตา
ปรียาทานํ กจฺจนฺติ น สพฺพิ อปรตฺถทีปนํ สิชฺฆติ ฯ
อิมหิ ปน ทฺวีหิ ปเทหิ น โภจิ สตุโต ปรียาทินฺโน(๖)
โหติ น กิณฺจิ อปรตฺถทีปนํ น สิชฺฆติ ฯ เตน วุคฺคํ
ยา เตสํ เตสํ สตฺตทานนฺติ ฯ ตมฺหิ ตมฺหีติ อัย คติชาตีวเสน
อเนเกสํ สตฺตนิกาเย สาธารณนินฺทเทโส ฯ

๑. อภิ. วิ. ๓๕/๑๔๕/๑๒๗ ฯ ๒. ม. เหตุถนฺตเร ปทานีติ ทิสฺสติ ฯ
๓. อภิ. วิ. ๓๕/๑๔๖/๑๒๘ ฯ ม. ชาตี สญฺชาตีติ ฯ
๔. ม. โสมทตฺตสฺส ชาตีติ ฯ ๕. ม. เอวญฺหิ ฯ ๖. ม. อปรียาทินฺโน ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 152

สตตนิกาเยติ สตตานิ นิกายे สตตมฏायิ สตต-
สมุเหตุยตุโถ ๑

ชาติติ อัย ชาติสทุโท อเนกตุโถ ๑ ตถา เหส เอกปี
ชาติ เทวปี ชาติโยติ (๑) เอตุถ ภเว อากโต ๑ อตุถิ วิสาเข
นิคณฐา นาม สมณชาติติ(๒) เอตุถ นิกาย ๑ ติริยา นาม
ติณชาติ นากิยา อุกกนตุวา นภิ อาหจจ จิตา อโหสีติ (๓)
เอตุถ ปณตตุติย ๑ ชาติ ทูวิหิ ขนุเชหิ สงกหิตาติ(๔)เอตุถ
สงขตลกขณ ๑ ยิ [๕] ภิกขเว มาตุ กุจนิสุมิ ปจัม จิตตํ อุปฺปนฺนํ
ปจัม วิญญาณํ ปาตุภูตํ ตพฺปาทาย สาวสฺส ชาติติ (๖) เอตุถ
ปฐิสนุธิยิ สมปติชาโต โข(๗) อานนฺท โพธิสตุโตติ(๘) เอตุถ
ปสฺสูติยิ ๑ อนุปกฏญฺโฐ ชาติวาเทนาคิ(๙) เอตุถ กุเล ๑ ยโตหิ
ภคินิ อริยาย ชาติยา ชาโตติ(๑๐) เอตุถ อริยสีเล ๑ อิช
ปนายิ สวิการเรสุ(๑๑) ปจมาภินิพพตตกขนุเชสุ วฏฺฏติ ๑ ตสฺมา
ชายนกชาติติ(๑๒) อิทเมตุถ สภาวปจฺจตุตํ ๑

สยชายนวเสน สยชาติติ อุปสกุเคน ปทํ วฑฺฒิตํ ๑
โอฏกมนวเสน โอฏกนฺติ ๑ ชายนญฺเจเน วา ชาติ ๑ สวา อปริ-

- # ๑. ม. ม. ๑๓/๒๖๔/๒๕๕ ๑ อจ. ปญจก. ๒๒/๒๓/๑๗ ๑
- # ๒. อจ. ติก. ๒๐/๕๑๐ ๑ ๓. อจ. ปญจก. ๒๒/๑๕๖/๒๖๗ ๑
- # ๔. สฺยา. ม. เอตุถนฺตเร ภิกขเวติ ทิสฺสติ ๑ ๖. วิ. มหา. ๔/๑๔๑/๑๘๗ ๑
- # ๗. สฺยา. ม. โขสทุโท นตุถิ ๑ ๘. ม. อ. ๑๔/๓๗๗/๒๕๓ ๑
- # ๙. ที. ที. ๙/๒๐๒/๑๖๕ ๑ ๑๐. ม. ม. ๑๓/๕๓๑/๔๘๕ ๑
- # ๑๑. ม. สวิการเรสุ ๑ ๑๒. ม. วตุตติ ๑ ๑๓. ม. ชายนานกเวเสน
- # ชาติติ ๑

*เล่มที่ 47 สจจวิภังคินิเทศโส หน้า 153

ปฺณณายตนวเสน ยุตฺตาฯ สลฺยชายนฺนุเจเน สลฺยชาติฯ ส
ปฺริปฺณณายตนวเสน ยุตฺตาฯ โอกฺกมนฺนุเจเน โอกฺกนฺติฯ ส
อนฺทชชลาตมฺพฺชวเสน ยุตฺตาฯ เต หิ อนฺทโกสยจ วตฺติโกสยจ
โอกฺกนฺติฯ โอกฺกนฺตปิ ปวิสฺนฺตา วิย จ ปฺฐิสฺนฺธี คณฺหนฺติฯ
อภินิพฺพตฺตนฺนุเจเน อภินิพฺพตฺติฯ ส สํเสทโชปฺปาทิกวเสน
ยุตฺตาฯ เต หิ ปากฺกฺวเยว หุตฺวา นิพฺพตฺตนฺติฯ อัยฺ ตาว
สมฺมตฺติกาฯ(๑)

อิทานิ ปฺรมตฺตกา โหติฯ ขนฺธาเอว หิ ปฺรมตฺตโต
ปฺตฺตฺกานฺติ น สตฺตาฯ

ตตฺถ จ ขนฺธานนฺติ เอกโวการภเว เอกสฺส จตฺตโวการภเว
จตฺตุนฺ ปฺลยจโวการภเว ปฺลยจตฺตุนฺ คหณฺ เวทิตฺตฺพิฯ

ปฺตฺตฺกาโวติ อฺปฺปตฺติฯ

อายตฺนानนฺติ เอตฺถ ตตฺร ตตฺร อฺปฺปชฺชมานายตนวเสน
สจฺจโห เวทิตฺตฺโปฯ

ปฺฐิสฺลาโกติ สนฺตฺตฺยิ ปฺตฺตฺกาโวเยวฯ ปฺตฺตฺกานฺตานิเยว
หิ ตานิ ปฺฐิสฺลทฺธานิ นาม โหนฺติฯ

อัยฺ วุจฺจติ ชาตฺตีติ อัยฺ ชาติ นาม กถิตฺติฯ ส

ปฺเนสา ตตฺถ ตตฺถ ภเว ปฺจมาภินิพฺพตฺติลภฺขณา นิยฺยาตฺนรสา
อตฺตฺกาวโต อิธ อุมฺมุชฺชนปฺจจฺปฺฐจฺจานา ผลวเสน ทุกฺขวิจิตฺตฺตา-
๑. ม.สมฺมตฺติ...ฯ เอวมฺปฺริปีฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 154

ปัจจุภูจฺจนา วา ฯ

อิทานิ ชาตยา ทุกฺขญฺโจ เวทิตฺตฺโพติ อัยฺ หิ ชาติ
สยํ น ทุกฺขา ทุกฺขุปรตฺติยา ปน วตฺตฺภาเวน ทุกฺขาติ
วุตฺตา ฯ กตฺรทุกฺขสฺส ปนายํ วตฺตฺติ ฯ ยนฺตํ พาลปณฺฑิต-
สฺสวตฺตํ (๑) ภควตฺตาปี อุปฺมาวเสน ปกาสิตฺติ อายฺยิกทุกฺขํ ยญฺจ
สฺสคฺติยํ มนุสฺสโลเก กพฺโถกฺกนฺตฺติมฺลกาทีเกทํ ทุกฺขํ อุปฺปชฺชติ
ตสฺส สพฺพสฺสปี เอสา วตฺตฺ ฯ ตตฺริทํ กพฺโถกฺกนฺตฺติมฺลกาทีเกทํ
ทุกฺขํ อัยฺ หิ สตฺโต มาตุ กุจฺฉิมฺหิ นิพฺพตฺตมาโน น
อุปฺปลปฺทุมฺปฺนฺฑริกาทีสุ นิพฺพตฺตติ อถ โข เหมจฺจา อามาสยสฺส
อุปริ ปกกาสมยสฺส อุทฺรปฺภฺลปฺภฺจิกณฺฏกานํ (๒) เวมชฺเฌ ปรมสมฺพาธ
ติพฺพนฺธกาเร นานากุณฺปนฺธปริภาวิเต อสฺสจฺปิรมทุกฺกนฺธ-
ปวนวิจฺริเต อธิมตฺตเชคฺคฺจเณ กุจฺฉิปฺปเทเส ปฺตฺติมจฺฉปฺตฺติกุมฺมาส-
จฺนฺทนิกาทีสุ กิมิ วिय นิพฺพตฺตติ ฯ โส ตตฺถ นิพฺพตฺโต ทส
มาเส มาตุ กุจฺฉิสฺสมฺภเวน อสฺสมานา (๓) ปฺภูปกาํ วिय ปจฺจมาโน
ปฺภฺจปฺปณฺฑิ วिय เสทฺธิยมาโน สมนฺนิยชนปฺสารถฺนาทฺริหิโต อธิมตฺตํ
ทุกฺขํ ปจฺจนฺนฺโกตฺติตี อิทํ ตาว กพฺโถกฺกนฺตฺติมฺลกํ ทุกฺขํ ฯ

ยมฺปน โส มาตุ สหสา อุปฺกขลนคฺมนนีสฺสิทนฺนุจฺจนา-
ปฺริวตฺตนาทีสุ สุรารุตฺตหตฺถคฺโต เอพฺกโปตฺโก (๔) วिय อหิตฺตฺตฺก-
หตฺถคฺโต สปฺปโปตฺโก วिय จ อากทฺตฺนปฺริกทฺตฺนโอรุณน-

๑. ม. อุ. ๑๔/๔๖๗/๓๑๑ ฯ ๒. ม. ...กณฺฏกานํ ฯ

๓. ม. อสฺสมนา ฯ ๔. ม. เอพฺโก ฯ

*เล่มที่ 47 สัจจวิงฺกนิตุเทโส หน้า 155

นิตุณนาทินา อุปกุกเมน อธิมตฺตํ ทุกฺขมฺนุภวติ ยถจ
มาตุ สีสฺตทกปานกาลे สีสฺตนรूपปฺนโน วิย อุณฺหยาคุกตฺตาที-
อชฺโฆหรณกาลे องฺการวฺภูจิสฺมฺปริกิณฺโณ วิย โลณฺมพิลาที-
อชฺโฆหรณกาลे ขารปฺปฏิจฺจกาติกมฺม(๑)กรณปฺปตฺโต วิย ติพฺพํ
ทุกฺขมฺนุภวติ(๒)อิทํ คพฺภปริหรณมฺลกํ ทุกฺขํ ฯ

ยํ ปนสฺส มุพฺพหคพฺภาย มาตุยา มิตุตามจฺจสุหฺชชาติหิปี
อทสฺสนารहे ทุกฺขปฺปตฺติจฺ्ञาเน เจทนผลานาทีหิ ทุกฺขํ
อุปฺปชฺชติ อิทํ คพฺภวิปตฺติมฺลกํ ทุกฺขํ ฯ

ยํ วิชายนานาย มาตุยา กมฺมเชหิ วาเตหิ ปรีวตฺเตตฺวา
นรคปฺปาตํ วิย อติถยานกํ โยนิมคฺคํ ปฺฏิปาณฺยมานสฺส
ปรมสมฺพาเชน โยนิมุเชน ตาลจฺฉิกฺคเพน มหาหคฺคิโน วิย
นิกฺกทฺขุติยมานสฺส [๓] นรคสฺตฺตสฺส วิย จ สงฺฆาณฺนปพฺพเตหิ
วิจฺจนฺณิยมานสฺส ทุกฺขํ อุปฺปชฺชติ อิทํ วิชายนมฺลกํ ทุกฺขํ ฯ

ยํ ปน ชาตสฺส ตรฺจนวณฺสทิสฺสสฺส สุกฺุมารสรีรสฺส
หคฺคกหณนหาปนโรวณโจพฺปริมชฺชนาทิกาลे สฺวจิมฺขชฺรชาราทิ
วิชฺฉนผลานสทิสฺ(๔) ทุกฺขํ อุปฺปชฺชติ อิทํ มาตุ กุจฺฉิโต พหิ
นิกฺขมฺนมฺลกํ ทุกฺขํ ฯ

ยํ ตโต ปรี ปวตฺติยํ อตฺตนาเว อตฺตนาํ วรฺณตฺตสฺส

๑. ม. การณปฺปตฺโต ฯ ๒. ม.ทุกฺขมฺนุภวติ ฯ

๓. ม. เอตฺถนตฺเร มหานาคสฺสชาติ ทิสฺสติ ฯ

๔. ม. สฺวจิมฺขชฺรชารวิชฺฉนผลานสทิสฺ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 156

อเจพกวตตาทิวเสน(๑) อาตปนปริตปนนานุโยคมนุยตุตตส โกรวเสน
อภุชชตตส อพพนุชชตตส จ ทุกข์ โหติ อิหิ อตตูปกุกมมุลก
ทุกข์ ฯ

ยิ ปน ปรัต วรพนุชชานาทีนิ อนุภวตตส ทุกข์ อุปปชชติ อิหิ
ปรูปกุกมมุลก ทุกข์นติ ฯ อิติ อิมสส สพพสสาปี ทุกข์สส อยิ ชาติ วตตุเมว
โหติ ฯ เตเนตติ วุจจติ

ชาเยถ โน เจ นรเกสุ สตุโต
ตตตุคฺคิททาหาทิกมปฺปสยหิ
ลเถถ ทุกข์ น กุหิ ปติฏฺจ
อิจฺจาห ทุกข์ชาติ มุนิธ ชาตี ฯ
ทุกข์ ตีรจฺเจสุ กสาปโตท-
ทณฺฑาทิกมาตาทิกว อเนก
ยนฺตํ กถิ ตตฺถ ภเวยฺย ชาตี
วินา ตหิ ชาติ ตโตปี ทุกข์ชา ฯ
เปเตสุ ทุกข์ ปน ชุปฺปิปาสา
วาตตปาทูปฺปภา วิจิตฺต
ยสฺมา อชาตสฺส น ตตฺถ อตฺถิ
ตสฺมาปี ทุกข์ มุนิ ชาติมาห ฯ

๑. ม. ...วตาทิวเสน ฯ

*เล่มที่ 47 สจจวิภังคินิทเทโส หน้า 157

ติพพนุชการะ จ อสยหสีเต
โลกนุตเร ย อสุเรสุ ทุกขัม
น ตัม ภเว ตตฺถ น จสฺส ชาตี
ยโต อยัม ชาตี ตโตปิ ทุกฺขา ฯ
ยญจายี कुถนรเก วिय มาตุ กพฺเภ
สตฺโต วสฺส จิรมโต พหิ นิกฺขมณฺจ(๑)
ปโปปฺปติ ทุกฺขมตีโฆรมิตฺมปิ นคฺติ
ชาตี วินา อิตฺปิ ชาตีรยัม หิ ทุกฺขา ฯ
กี ภาสึเตน พหุณา นนฺ ยัม กุหิณฺจ
อตุถึช กิณฺจิริปิ ทุกฺขมิตฺถ กทาจิ
เนวตฺถิ ชาตีวิรเห ยทโต มหสิ
ทุกฺขาตี สพฺพปจฺมํ อิมมาห ชาตีนฺติ ฯ
ชฺรานิทุทเทส

ชฺรานิทุทเทส ชฺรชาติ สภาวปจฺจตฺตํ ฯ

ชีรณตาคี อาการนิทุทเทโส ฯ

ขณฺฑิจฺจนฺตฺติอาทโย ตโย กาลาติกฺกเม กิจฺจนฺนิทุทเทสา
ปจฺจิมาทเว ปกฺคินิทุทเทสา ฯ อยัม หิ ชฺรชาติ อิมินา ปเทน
สภาวโต ทีปิตา เตนสฺสา อิทํ สภาวปจฺจตฺตํ ฯ

ชีรณตาคี อิมินา อาการโต ฯ เตนสฺสายัม อาการนิทุทเทโส ฯ

ขณฺฑิจฺจนฺตฺติ อิมินา กาลาติกฺกเม ทนฺตฺนขานํ ขณฺฑิจิต-

๑. ม. นิกฺขมณฺจ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 158

ภาวกรรมกิจจโต ฯ

ปาลิจฺจนฺติ อิมินา เกสโสมานํ ปลิตภาวกรรมกิจจโต ฯ

วลิตตฺจตฺตาติ อิมินา มํสํ มิลาเปตฺวา ตเจ วลิต-

ภาวกรรมกิจจโต ทีปิตา ฯ

เตนสฺสา อิเม ขณฺทิจฺจนฺติอาทโย ตโย กาลาติกกฺกเม
กิจฺจนฺตีทฺเทศา ฯ เตหิ อิเมสํ วิการานํ ทสฺสนวเสน ปากฎฺภูตฺตาติ(๑)
ปากฎฺชฺรา ทสฺสีตา ฯ ยเถว หิ อุกทสฺส วา วาตสฺส วา
อคุคฺคิโน วา ติณฺรฺกฺขาทีนํ สํกฺคฺคฺคปฺลิกฺคฺคตฺตาย วา ฉามตฺตาย
วา คตฺมคฺโค ปากฎฺ โหติ น จ โส คตฺมคฺโค ตานเวย
อุกทาทินี เอวยเมว ชฺรราย ทนฺตาทิสฺส ขณฺทิจฺจาทีวเสน คตฺมคฺโค
ปากฎฺ จกฺขํ อุมฺมิเตตฺวาปี คยฺหติ ฯ น จ ขณฺทิจฺจาทีเวย
ชฺรรา ฯ น หิ ชฺรรา จกฺขฺววิญฺญเญยฺยา โหติ ฯ

อายุโน สํหანი อินฺทฺริยานํ ปริปาโกติ อิเมหิ ปน ปเทหิ
กาลาติกกฺกเมยฺว อภิปฺยุตฺตตฺตาย อายุขฺยจกฺขฺวาทีอินฺทฺริยปริปาก-
สฺงฺขาตฺตย ปกตฺตฺยา ทีปิตา เตนสฺสึเม ปจฺฉิมา เทว
ปกตฺตฺนิตฺเทศาติ เวทิตฺตฺตฺพา ฯ ตตฺถ ยสฺมา ชฺรํ ปตฺตสฺสยา
หยาติ ฯ ตสฺมา ชฺรรา อายุโน สํหานีติ ผลุปรจาเรน วุตฺตา ฯ
ยสฺมา จ(๒)ทฺหฺรกาลเเล สฺปฺสนฺนานิ สฺขุมฺมฺปิ อตฺตโน วิสยํ สฺเขเนว
คณฺหนสมตฺถานิ จกฺขฺวาทีนิ อินฺทฺริยานิ ชฺรํ ปตฺตสฺส
๑. ม. ปากฎฺภูตฺตาติ ฯ ๒. ม. จสฺสทฺโท นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 สจจวิภังคนิทเทโส หน้า 159

ปริปกุกานี อาลูปิตานี อวิสทานี โอปาริกมปิ อุตตโน วิสย
คเหตุ อสมตฺถานี โหนฺติ ตสฺมา อินฺทฺริยานํ ปริปาโกติ
ผลฺลฺลจาเรเนว วุตฺตา ฯ

สา ปเนสา เอวํ นิทฺธิทฺฐา สพฺพปิ ชฺรา ปากฺกฺวา
ปฏฺิจฺจนฺนาติ ทฺวิธา โหติ ฯ ตตฺถ ทนฺตาทีสุ ขณฺฑาทิ-
ภาวทสฺสนโต รูปชฺมเมสุ ชฺรา ปากฺกฺชฺรา นาม อรูปชฺมเมสุ
ปนฺน ชฺรา ตาทิสฺสส วิการสฺส อทสฺสนโต ปฏฺิจฺจนฺนชฺรา
นาม ฯ ตตฺถ ยฺวายํ ขณฺฑาทิภาโว ทิสฺสติ โส ตาทิสานํ
ทนฺตาทินํ สุวฺยญฺเยยฺยตฺตา วณฺโณเยว ตํ จกฺขฺนา ทิสฺวา
มโนทฺวาเรน จินฺเตตฺวา อิมํ ขนฺธา(๑)ชฺราย ปหฺภาติ ชฺริ
ชานาติ อุกทฺฐจฺแน พนฺชานี โคสิงฺกาทีนํ โอลฺเกตฺวา เหฏฺฐา
อุกทฺสฺส อตฺถิภาวํ ชานนํ วิย ฯ

ปุณฺ อวีจํ สวีจิตฺติ เอวมฺปิ อยํ ชฺรา ทฺวิธา โหติ ฯ
ตตฺถ มณฺนิกนกรชตปฺวาพจฺนุทิมสุรฺริยาทีนํ มนฺททสกาทีสุ ปาณินํ
วฺย จ ปุปฺผลปฺลลฺลวาทีสุ อปาณินํ วฺย จ อนฺตรนฺตรรา
วณฺณวิเสสาทีนํ ทฺวิญญฺเยยฺยตฺตา ชฺรา อวีจฺชฺรา นาม นฺรินฺตรชฺราติ
อตุโถ ฯ ตโต อญฺญเอสุ ปนฺน ยถาวุตฺเตสุ อนฺตรนฺตรรา
วณฺณวิเสสาทีนํ สุวฺยญฺเยยฺยตฺตา ชฺรา สวีจฺชฺรา นาม ฯ

ตตฺถ สวีจฺชฺรา อฺปาทีนฺนํ ปาทีนฺนํ กวเสน เอวํ

๑. ม.ทนฺตายนํ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 160

เวทิตพพา(๑) ฯ ทหรมารกานํ หิ ปจรมเมว จีรทนฺตา นาม
อฏฺฐหนฺติ น เต ธิรา ฯ เตสุ ปน ปติเตสุ ปฺน ทนฺตา
อฏฺฐหนฺติ ฯ เต ปจรมเมว เสตา โหนฺติ ชราวาเตน ปน
ปหฺฎฺกाले กาพกา โหนฺติ ฯ เกสา ปน ปจรมเมว ตมฺพาปี
โหนฺติ กาพกาปี เสตาปี ฯ ฉวี ปน สโลหิติกา โหติ ฯ
วฑฺฒนฺตานํ วฑฺฒนฺตานํ โอทาทานํ โอทาทภาโว กาพกานํ
กาพกาโว ปญฺญาติ ฯ ชราวาเตน ปน ปหฺฎฺกाले วลี
คณฺหาติ ฯ สพฺพมฺปิ สสฺสํ วาปีตกาเล (๒) เสตํ โหติ ปจฺฉา
นีลํ ฯ ชราวาเตน ปน ปหฺฎฺกाले ปญฺจํ หิ โหติ ฯ
อมฺพงฺกุเรนาปี ทีเปตฺตํ วฏฺฏติเอว ฯ อยํ วุจฺจติ ชราติ อยํ
ชรา นาม กถียติ ฯ

สา ปเนสา ขนฺธปริปาถกถฺขณา มรณฺูปนยฺนรสา
โยพฺพนวินาสปจฺจุปฺภูจฺจนา ฯ ชราย ทฺถกฺขญฺโจ เวทิตพฺโพติ เอตฺถ
ปน อยมฺปิ ชรา สยํ น ทฺถกฺขา ทฺถกฺขสฺส ปน วตฺตภาเวน
ทฺถกฺขาติ วุตฺตา ฯ กตฺรทฺถกฺขสฺส กายทฺถกฺขสฺส เจว โทมนสฺส-
ทฺถกฺขสฺส จ ฯ ชินฺณสฺส หิ อตฺตภาโว ชรสกฺกํ วีย ทฺถพฺพล
โหติ จาตฺตํ วา กนฺตํ วา นิสีทิตฺตํ วา วายมฺนตฺสส พลว-
กายทฺถกฺขํ อฺปปชฺชติ ฯ ปุตฺตทาเร ยถาปุเร อสฺสลฺลกฺเขนฺเต
โทมนสฺสํ อฺปปชฺชติ ฯ อิติ อิมํสํ ทฺวินนํ ทฺถกฺขานํ วตฺตภาเวน
๑. ม. ทีเปตพฺพา ฯ ๒. ม. วปีตกาเล ฯ

*เล่มที่ 47 สจจวิภังคนิทเทโส หน้า 161

ทุกชาติ เวทิตพพา ฯ อปัจ

องฺคานํ สติลภาวา อินฺทฺริยานํ วิการโต
โยพฺพนฺสฺส(๑) วินาเสน พฺลสฺส อุปฺฆาตโต ฯ
วิปฺปวาสา สตาทีนํ ปุตฺตทาเรหิ อตฺตโน
อฺปฺปสาทนียโต เจว ภฺยโย พาลตฺตปฺตฺติยา ฯ
ปฺปโปติ ทฺกขํ ยํ มจฺโจ ภายิกํ มานลํ ตถา
สพฺพเมตฺถ ชฺรธาเหตุ ยสฺมา ตสฺมา ชฺรธา ทฺกชาติ ฯ

มรณฺนิทฺเทเส จวนกฺวเสน จฺติ เอกจฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
จฺติยา สามณฺณวจนเมตฺถ ฯ จวนตาติ ภาววจนเนน ลกฺขณ-
นิทฺสฺสนํ ฯ เกโทติ จฺติขฺนฺธานํ กงฺคฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
จฺติขฺนฺธานํ เยน เกนจฺ
ปริยาเยน จานาภาวปฺริทีปํ ฯ มจฺจ มรณฺนฺติ มจฺจฺตฺตฺต
มรณฺ ฯ กาลอ นาม อนฺตโก ตสฺส กิริยา กาลกิริยา ฯ
เอตฺตาวตา สมฺมตฺติยา มรณฺ ทีปิตฺ โหติ ฯ

อิทานิ ปรมตฺถเนน นฺยเมตฺถ (๒) ขฺนฺธานํ เกโทติอาทิมาท ฯ
ปรมตฺถเนน หิ ขฺนฺธาเยว ภฺชฺชฺนฺติ น สตฺโต นาม โภจ
มรติ ฯ ขฺนฺเชสฺส ปน ภฺชฺชฺมาเนสฺส สตฺโต มรติ ภฺนฺเนสฺ
มโตติ โวหาโร โหติ ฯ เอตฺถ จ จตฺตฺตฺตฺตฺต
เกโท เอกโวการวเสน กเพวรสฺส นิกฺเขโป ฯ จตฺตฺต
๑. ม.โยพฺพนฺนฺสฺส ฯ ๒. ม.ทีเปตฺถ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 162

วา ขนฺธานํ เกโท เสสทวยวเสน กเพวรสุส นิกฺเขโป
เวทิตพุโพ ฯ กสุมา ภวทวยเยปี รูปกายสงฺฆาตสุส กเพวรสุส
สมุทฺทโต ฯ ยสุมา วา จาตุมหาราชิกาทีสุ ขนฺธา ภิชฺชนฺเตว
น กิลฺลิจิ นิกฺขิปติ ตสุมา เตสํ วเสน ขนฺธานํ เกโท ฯ
มนุสฺสชาติสุ กเพวรสุส นิกฺเขโป ฯ เอตฺถ จ กเพวรสุส
นิกฺเขปการณโต(๑) มรณํ กเพวรสุส นิกฺเขโปติ วุตฺตํ ฯ

ชีวิตินฺทริยสุส อุปฺจฺเจโทติ อิมินา อินฺทริยปฏิพทฺชเสว(๒)
มรณํ นาม โหติ อนินฺทริยพทฺชสุส มรณํ นาม
นตฺถิติ ทสฺเสติ ฯ สสุตํ มตฺ รุกฺโข มโตติ อิทํ ปน
โวหารมตฺตเมว ฯ อตฺถโต ปน เอวรूपานิ วจนานิ สสุสชาตินํ
ขวยภาวเมว ทีเปนฺติ ฯ อิทํ วุจฺจติ มรณฺนฺติ อิทํ สพฺพมฺปิ
มรณํ นาม กถียติ ฯ

อปีเจตฺถ ขณิกมรณํ สมฺมตฺมรณํ สมฺจฺเจทมรณฺนฺติ อยมฺปิ
เกโท เวทิตพุโพ ฯ ตตฺถ ขณิกมรณํ นาม ปวตฺเต รุปารูปชฺมมานํ
เกโท ฯ ติสฺโส มโต ปุสฺโส (๓) มโตติ อิทํ สมฺมตฺมรณํ
นาม ฯ ชีณาสวสุส อปฺปฏิสฺนฺธิกา กาลกิริยา สมฺจฺเจทมรณํ
นาม ฯ อิมสฺมี ปนตฺถ(๔) สมฺมตฺมรณํ อธิปฺเปตฺตํ ฯ ชาติปฺจฺจย-
มรณํ (๕) อุปกกมมรณํ สรสมรณํ आयุกฺขมรณฺนฺติปี ตสฺเสว
๑. ม. นิกฺเขปการณโต ฯ ๒. ม. อินฺทริยพทฺชเสว ฯ
๓. ม. ศุสฺโส ฯ ๔. ม. ปนตฺถ ฯ ๕. ม. ชาติกฺขยมรณํ ฯ
๖. ม. आयุกฺขมรณํ ปุณฺณกฺขยมรณฺนฺติปี ฯ

*เล่มที่ 47 สจจวิภังคินิเทศ หน้า 163

นามิ ฯ ตยิทิ จุตติลกขณิ วิโยครสั วิปฺปวาสปจฺจูปฏฺจານิ ฯ

มรณสฺส ทฺกฺขณฺโ จ เวทิตพฺโพติ เอตฺถ ปน อิทมฺปิ สยิ
น ทฺกฺขิ ทฺกฺขสฺส ปน วตฺตฺถาเวน ทฺกฺขนฺติ วุตฺติ ฯ
มารณฺนฺตีกาปิ หิ สารีริกา เวทนา ปฏฺฐวาเต คหิตา
อาทิตฺตตฺตฺตฺกฺกา วิย สรีริ ทฺนฺติ ฯ (๑) นรณฺนิมิตฺตาทินิ
อุปฏฺฐนฺนกาเล พลวโทมนสฺสึ อุปฺปชฺชติ ฯ อิติ อิมสึ ทฺวินฺนมฺปิ
ทฺกฺขานิ วตฺตฺถาเวน ทฺกฺขนฺติ เวทิตพฺพิ ฯ อปิจ

ปาปสฺส ปาปกมฺมาทิจ- นิมิตฺตมฺนุสฺสโต
ภทฺทสฺสาปสฺสหนตฺสฺส วิโยคิ ปิยวตฺตฺกิ ฯ
มียมานสฺส ยิ ทฺกฺขิ มานสิ อวิเสสโต
สพฺเพสญฺจาปิ ยิ สฺนฺธิ- พนฺธนฺจฺเจทฺหนาทิกิ ฯ
วิตฺทฺชฺชมานนฺมฺมานิ(๒) โหติ ทฺกฺขิ สรีริจฺ
อสมฺหมปฺปฏิการิ ทฺกฺขสฺเสตฺสฺสทิ ยโต
มรณิ วตฺตฺเตเนตฺติ ทฺกฺขมิจฺเจว ภาสิตฺนฺติ ฯ

อปิจ อิมานิ ชาตฺชฺรามาณานิ นาม อิมสึ สฺตฺตฺตานิ
วรทฺปจฺจามิตฺตา วิย โอตาริ คเวสนฺตานิ วิจฺรนฺติ ฯ ยถา
หิ ปุริสสฺส ตีสุ ปจฺจามิตฺเตสุ โอตาราเปกฺเขสุ วิจฺรนฺเตสุ
เอโก วเทยฺย อหิ อสุกอรณฺณสฺส นาม วณฺณิ กเถตฺวา
เอตํ อาทาย ตตฺถ กมิสฺสามิ เอตฺถ มยฺหิ ทฺกฺกริ
๑. ม. นิตฺทนฺติ ฯ ๒. ม. วิตฺทฺชฺชมานนฺมฺมานิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 164

นตฺถิติ ฯ ทุติโย วเทยฺย อหํ ตว เอตํ กเหตุวา คตกาเล
โปเถตฺวา ทุพฺพลํ กริสฺสามิ เอตฺถ มยฺหํ ทุกฺกรํ นตฺถิติ ฯ
ตติโย วเทยฺย ตยา เอตฺสฺมี โปเถตฺวา ทุพฺพลํ กเต ติเณหน
อสิเน สีสฺจฺเจทนํ นาม มยฺหํ ภาโร โหตุติ เต เอวํ
วตฺวา ตถา กเรยฺย ฯ

ตตฺถ ปจฺจํจามิตฺตสฺส อรณฺณวณฺณํ(๑) กเถตฺวา ตํ
อาทาย ตตฺถ คตกาโล วีย สุหชฺชณฺณาทิมณฺฑลโต นิกฺกทฺตฺติตฺวา
ยตฺถ กตฺถจิ นีพฺพตฺตาปนํ นาม ชาตฺติยา กิจฺจํ ทุติยสฺส
โปเถตฺวา ทุพฺพลีกรณํ(๒) วีย นีพฺพตฺตกฺขนฺเชสฺสุ นีปฺตฺติตฺวา
ปฺราธินมณฺจปฺราชนภาวกรณํ ชฺรย กิจฺจํ ตติยสฺส ติเณหน
อสิเน สีสฺจฺเจทนํ วีย ชีวิตกฺขยปาปนํ มรณฺสฺส กิจฺจฺนฺติ
เวทิตพฺพิ ฯ

อปีเจตฺถ ชาตฺติทฺกฺขํ สาทินววมหากนฺตารปฺปเวโส วีย
ทฺฐรพฺพิ ชฺรทฺกฺขํ ตตฺถ อนฺนปानรหิตสฺส ทุพฺพลยฺ (๓) วีย
ทฺฐรพฺพิ ฯ มรณฺทฺกฺขํ ทุพฺพลสฺส อิริยาปถปวตฺตเน วิหตปฺรกฺกมสฺส
พฺนฺธาทีหิ(๔) อนฺยพฺยสนาปาทนํ วีย ทฺฐรพฺพนฺติ ฯ

โสภณิเทเส วิยสฺตีติ(๕) พฺยสนํ ฯ หิตสฺสํ ชิปฺตี วิทฺธเสตี-
ตฺยตฺถโต ฯ ฌาตฺนํ พฺยสนํ ฌาตฺติพฺยสนํ โจรโรกฺภยาทีหิ ฌาตฺติกฺขโย

๑. ม. อรณฺณวณฺณํ ๑ ๒. ม. ทุพฺพลกรณํ ๑

๓. ม. ทุพฺพลํ ๑ ๔. ม. วาพาทิหิ ๑ ๕. ม. พฺยสฺตีติ ๑

*เล่มที่ 47 สจจวิภังคนิทเทศโส หน้า 165

ฌาติวินาโสตุยตุโถ ฯ เตน ฌาติพยุสเนน ฯ ฌญุจสุสาติ อชฺโฆตต-
ตสฺส อภิกฺขตสฺส สมฺนุณาคตสฺสาติ อตฺโถ ฯ เสเสสุปี เอเสว
นโย ฯ อยมฺปน วิเสโส โภคานํ พยุสํ โภคพยุสํ
ราชโจราทิวเสน โภคกฺขโย โภควินาโสตุยตุโถ ฯ โรโคเยว
พยุสํ โรคพยุสํ ฯ โรโค หิ อารุคฺยํ วิยสตี(๑) วินาเสตีติ
พยุสํ ฯ สีสฺส พยุสํ สีสฺสพยุสํ ฯ ทุสฺสีสฺลยฺสฺเสตํ นามํ ฯ
สมฺมาทิฏฺฐี วินาสยมานา อฺปฺปนฺนา ทิฏฺฐิเวย พยุสํ
ทิฏฺฐิพยุสํ ฯ เอตฺถ จ ปฺริมานิ เทว อนิปปฺนฺนานิ ปจฺฉิมานิ
ตีณิ นิปปฺนฺนานิ ติลกฺขณพฺภาทานิ ฯ ปฺริมานิปี (๒) ตีณิ เนว
กฺสฺถานิ น อฺกฺสฺถานิ สีสฺสทิฏฺฐิพยุสณทวํ อฺกฺสฺลํ ฯ

อณฺตรณฺตรณนาติ กฺหิตฺเตสุ วา เยน เกนจิ อฺกฺกฺหิตฺเตสุ
วา มิตฺตามจฺจพยุสนาทิสฺส เยน เกนจิ ฯ

สมฺนุณาคตสฺสาติ สมฺนุพฺนุชฺส อปฺริมฺจฺจมานสฺส ฯ

อณฺตรณฺตรณเนน ทฺกฺขมฺเมนาติ เยน เกนจิ โสกทฺกฺขสฺส
อฺปฺปตฺติเหตุนา ฯ

โสโกติ โสจฺนวเสน โสโก ฯ อิทํ เอเตหิ(๓) การณฺหิ
อฺปฺปชฺชนกโสกสฺส สภาวปจฺจตฺตํ ฯ

โสจฺนาติ โสจฺนากาโร ฯ

โสจิตฺตฺตฺนฺติ โสจิตฺภาโว ฯ

๑. ม. พยุสตี ฯ ๒. ม. ปฺริมานิ จ ฯ ๓. ม. เตหิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 166

อนุโตโสโกติ อพุนนตเร โสโก ฯ ทุติยปทํ อุปสกุเคน(๑)
วทุตตี ฯ โส หิ อพุนนตริ(๒) สุกขาเปนุโต ปริสุกขาเปนุโต(๓)
อุปฺปชฺชตีติ อนุโตโสโก อนุโตปริโสโกติ วุจฺจตี ฯ

เจตโส ปริชฺฌายนาติ จิตฺตสฺส ฉายนากาโร ฯ โสโก
หิ อุปฺปชฺชมาโน อติวีย(๔) จิตฺตํ ฉาเปตี ทหตี(๕) จิตฺตํ เม
ฉามํ น เม กิณฺจิ ปฏฺฐิภาตีติ วทาเปตี ฯ ทุกฺขิโต มโน
ทุมฺมโน ตสฺส ภาโว โทมนสฺสํ ฯ อนุปฺวิญฺญฺจฺเจน โสโกว
สลฺลนฺตี โสกสลฺลํ ฯ อโย วุจฺจตี โสโกติ อโย โสโก นาม
กถียตี ฯ โส ปนายํ กิณฺจาปี อตฺถโต โทมนสฺสเวทนาว
โหตี เอวํ สนฺเตปี อนุโต นิชฺฌายนลกฺขโณ(๖) เจตโส
ปรีนิชฺฌายนโร อนุโสจนปจฺจุปฺภูจฺจาโน ฯ

โสกสฺส ทุกฺขญฺโจ เวทิตพฺโพตี เอตฺถ ปน อโย
สภาวทุกฺขตฺตา เจว ทุกฺขสฺส จ วตฺถภาเวน ทุกฺโขตี วุตฺโต ฯ
กตฺรทุกฺขสฺส(๗) กายทุกฺขสฺสเจว(๘) ชวนกฺขณฺเ จ โทมนสฺสทุกฺขสฺส ฯ
โสกเวเคน หิ ททเย วา มหาคณฺโฑ อญฺจหิตฺวา ปรีปจฺจิตฺวา
ภิชฺชตี มฺขโต วา กภาพโลหิตํ นิกฺขมตี พลวกายทุกฺโข
อุปฺปชฺชตี ฯ เอตฺตกา เม ฉาตโย ขโย คตา เอตฺตกา เม
๑. ม. อุปสกุควเสน ฯ ๒. ม. อพุนนตเร ฯ ๓. ม. สุกขาเปนุโต
๔. ม. ปริสุกขาเปนุโต วีย ฯ ๕. ม. อคฺติ วีย ฯ ๖. ม. ปรีทหตี ฯ
๖. ม. อนุโตนิชฺฌานลกฺขโณ ฯ ๗. ม. กตฺรทุกฺขสฺสาคี ฯ
๘. ม. กายิกทุกฺขสฺส ฯ

*เล่มที่ 47 สจจวิภังคนิทเทโส หน้า 167

โกคาคิ จินฺเตนุตสฺส จ พลวโทมนสฺสึ อุปฺปชฺชติ ฯ อิติ อิเมถิ
ทฺวินฺนํ ทฺกฺขานํ วตฺตฺถาเวน(๑) เปส ทฺกฺโขติ เวทิตฺพุโพ ฯ อปีจ

สตุตฺตานํ หทยํ โสโก สลฺลํ วิย วิตุชฺชติ

อคฺคิตฺตฺโตว นาราโจ กุสฺลจ อุหเต(๒)ปฺน ฯ

สมาวหติ จ พฺยาธิ- ชรามรณเกทนี

ทฺกฺขมปี วิวิธํ ยสฺมา ตสฺมา ทฺกฺโขติ วุจฺจตีติ ฯ

ปริเทวนิทฺเทส มยฺหํ ชีตา มยฺหํ ปฺตฺโตติ เอวํ อาทิสฺส
อาทิสฺส เทวนฺติ โรทฺนฺติ เอเตนาติ อาเทโว ฯ ตํ ตํ วณฺณํ
ปริกิตฺเตตฺวา (๓) เทวนฺติ เอเตนาติ ปริเทโว ฯ ตโต ปฺรานี
เทว เทว ปทานี ปฺริมทฺวยสฺเสว อาการภาวนิทฺเทสวเสน
วตฺตฺตานี ฯ

วาทิ วจฺนํ ฯ

ปลาโปติ ตฺจฺจนฺนิตฺตฺถกฺวจฺนํ (๔) ฯ อุปฺทฺตฺถณฺนิตฺตฺถกฺวจฺนํ ตาทิวเสน
วิรูโป ปลาโปติ (๕) วิปฺปลาโป ฯ

ลาลโปติ ปฺนปฺปฺนํ ลปฺนํ ฯ ลาลปฺปนากาโร ลาลปฺปนา ฯ
ลาลปฺปิตฺสฺส ภาโว ลาลปฺปิตฺตฺตํ ฯ

อัย วุจฺจติ ปริเทโวติ อัย ปริเทโว นาม กถิตฺติ ฯ โส
ลาลปฺปนลฺกฺขณํ कुณโทสปริกิตฺตฺนโรส สมฺภมปฺจฺจปฺกฺจฺจาโน ฯ

๑. ม. วตฺตฺถาเวนเปส ฯ ๒. ม. อุหเต ฯ ๓. ม. เอตฺถนฺตฺเร

ปริกิตฺเตตฺวาติ ทิสฺสตีติ ฯ ๔. ม. ตฺจฺจนฺนํ นิตฺตฺถกฺวจฺนํ ฯ

๕. ม. ปลาโป ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 168

ปริเทวสุส ทุกขภูโจ เวทิตพุโพติ เอตถ ปน อยมปี สยั
น ทุกโข ภายทุกขโทมนสุสทุกขานัน ปน วตุฎภาเวน
ทุกโขติ วุตโต ๗ ปริเทวนุโต หิ อตุตโน ขนฐิ มุฏฐิหิ โปเถติ
อุโภหิ หตุเถหิ อูริ ปหริติ ปีสติ(๑)สีเสน ภิตติยา สหุริ
ยชชติ ๗ เตนสุส พลวกายทุกขัง อุปปชชติ เอตตกาเม
ฉาตโย ขยั วยั อพุกตถิ คตาคีอาทีนินิ จินเตติ เตนสุส
พลวโทมนสุส อุปปชชติ ๗ อิติ อิมสั ทวินนัมปี ทุกขานัน
วตุฎภาเวน ทุกโขติ เวทิตพุโพ ๗ อปัจ

ยั โสภสสุลวิหโต ปริเทวมาโน
กณโจภูจตาตุตลโสชชมปป์สยหิ
ภियโยธิมตตมธิกจจติเยว ทุกขัง
ทุกโขติ เตน ภควา ปริเทวมาหาคี ๗

ทุกขโทมนสุสนิทุเทสา เหฎฐา ชมมสงคหุจกถายั
วณณิตตตตา ปากฎาเอว ๗ ลกขณาทินิ ปน เนสั ตตถ
วตุฎาเนว ๗

ทุกขสุส ทุกขภูโจ เวทิตพุโพ โทมนสุสสุส ทุกขตุโถ
เวทิตพุโพติ เอตถ ปน อุภยมเปติ สยญจ ทุกขตุตา
กายิกเจตสิกทุกขานญจ วตุฎภาเวน ทุกขนุติ วุตติ ๗ หตุถ-
ปาทานัน หิ กณณนาสีگانญจ เจทนทุกขเนน ทุกขิตสุส
๑. ม. ปีสติ ๗

*เล่มที่ 47 สจจวิภังคนิทเทโส หน้า 169

อนาถสาธาย์ อัจฉริฐกปาลั ปุโรโต กตฺวา นิปนฺนสฺส วณฺมุเขหิ
ปฺพุเวสุ(๑) นิกฺขมฺนเตสุ พลวกายทฺกขั อฺปฺปชฺชติ ฯ นานา-
รงฺครตฺตวตฺถิ มฺนุญฺณาลงฺการิ นกฺขตฺตํ กิพฺนตฺตํ มหาชนั
ทิสฺวา พลวโทมนสฺสํ อฺปฺปชฺชติ ฯ เอวํ ตาว ทฺกฺขสฺส
ทฺวินฺนํมฺปิ ทฺกฺขานั วตฺถุภาโว เวทิตฺพุโป ฯ อปิจ

ปีเพติ กายิกมิตฺทํ ทฺกขั ทฺกฺขณฺจ มานลั
ภิกฺโข ชนยติ ยสฺมา ตสฺมา ทฺกฺขณฺติ วิเสสโตติ ฯ(๒)

เจโตทฺกฺขสมปปีตา ปน เกเส ปกิริย อฺรานิ ปฏฺฐีเสนฺติ(๓)

อาวฏฺฐนฺติ วิวฏฺฐนฺติ ฉินฺนปฺปาตํ ปปตฺนฺติ สตฺถิ ออาหารนฺติ
วิสั ขาทนฺติ รชฺชยา อฺพฺพนฺชนฺติ อกฺคิ ปวิสฺนฺติ ฯ ตํ ตํ
วิปริตํ วตฺถุํ ตถา ตถา วิปฺปฏฺฐิสาริโน ปรีทฺยฺหมานจิตฺตา
จินฺเตนฺติ ฯ เอวํ โทมนสฺสสฺส อฺภินฺนํ(๔) ทฺกฺขานั วตฺถุภาโว
เวทิตฺพุโป ฯ อปิจ

ปีเพติ ยโต จิตฺตํ กายสฺส จ ปีพฺนั สมาวหติ
ทฺกฺขณฺติ โทมนสฺสมฺปิ โทมนสฺสา(๕) ตโต อานฺตฺติ ฯ

อฺปายาสนิตฺเทเส อายาสนฺนฺเจเน อายาโส ฯ ลัสิทฺน-
วิสิทฺนการปฺปวตฺตสฺส จิตฺตกิลมถสฺเสตํ นามํ ฯ พลวอายาโส
อฺปายาโส ฯ อายาสิตฺสฺส ภาโว(๖) อายาสิตฺตตํ ฯ อฺปายาสิตฺสฺส

- # ๑. ม. ปุพฺพเวสุ ฯ ๒. ม. วิเสสโต วตฺตนฺติ ฯ
- # ๓. ม. ปฏฺฐีเสนฺติ ฯ ๔. ม. อฺภินฺนํมฺปิ ฯ ๕. ม. โทมนสฺสํ ฯ
- # ๖. ม. อายาสิตภาโว ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 170

ภาโว(๑) อุปายาสิตตตัม ฯ

อัย วุจฺจติ อุปายาสิตติ อัย อุปายาสิต นาม กถิตติ ฯ

โส ปเนส พุยาสตฺติลลภฺโณ นิตฺถุนนโร วิสาทปจฺจุปฺภูจฺจาโน ฯ

อุปายาสสฺส ทฺกฺขภูโจ เวทิตฺพุโพติ เอตฺถ ปน อัยปิ

สยํ น ทฺกฺโข อุภินฺนํปิ ปน ทฺกฺขานํ วตฺตฺภาเวน ทฺกฺโขติ

วฺตุโต ฯ กุปีเตน หิ รมฺณา อีสฺสรียํ อจฺฉินฺทิตฺวา หตฺปฺต-

าทิกานํ อาณตฺตวฺรชานํ ภเยน อฏฺวี ปวิสิตฺวา นิสินานํ

มหาวิสาทปฺปตฺตานํ ทฺกฺขภูจฺจานนํ ทฺกฺขเสยฺยาย ทฺกฺขนิสฺสชฺชาย

พลวกายทฺกฺโข อุปฺปชฺชติ เอตฺตกา โน ฉาตกา เอตฺตกา โภกา

นภูจฺจติ จินฺเตนฺตานํ พลวโทมนสฺสํ อุปฺปชฺชติ ฯ อิติ อิมํ

ทฺวินฺนํปิ ทฺกฺขานํ วตฺตฺภาเวน ทฺกฺโขติ เวทิตฺพุโพ ฯ(๒)อปิจ

จิตฺตสฺส ปฺริทฺหนา กายสฺส จ วิสาทนา

อริมคฺตํ ยํ ทฺกฺขมฺอุปายาสิตฺ ชเนติ ทฺกฺโข ตโต วฺตุโตติ(๓) ฯ

เอตฺถ จ มนฺทคฺคินา อนฺโตภาชเนยฺว เตลาทีนํ ปาโก วีย

โสโก ติกฺขคฺคินา ปจฺจมานสฺส ภาชนโต พหิ นิกฺขมฺนํ วีย

ปฺริเทโว พหิ นิกฺขนฺตาวเสสสฺส นิกฺขมิตฺตุมฺปิ อปฺปโหนตฺส

อนฺโตภาชเนยฺว ยาว ปฺริกฺขยา ปาโก วีย อุปายาสิต

ทฺภูจฺพุโพ ฯ

อปฺปิยสมฺปโยคนิตฺเทเส ยสฺสาติ เย อสฺส ฯ อนิฏฺจติ

๑. ม. อุปายาสิตภาโว ฯ ๒. ม. เวทิตพุโพติ ฯ

๓. ม. วฺตุโต ฯ

*เล่มที่ 47 สจฺจวิงฺกนิตฺเตโส หน้า 171

อปฺริยฺเสตีตา ฯ ปฺริยฺเสตีตา วา โหนฺตุ อปฺริยฺเสตีตา วา อปฺริยฺเสตี-
ตพฺพานํ (๑) นามํ เจตํ (๒) อมฺนาปารมฺมณํ ฯ มนฺสฺมี น กมนฺติ
น ปวิสฺสตีติ อกฺนฺตา ฯ มนฺสฺมี น อปฺปฺยฺนฺติ น วา มํ
วทฺตฺตฺตีติ อมฺนาปา ฯ รฺูปาตีอาทึ เตสํ สภาวนิตฺตฺสนํ ฯ
อนตฺถํ กามนฺติ อิจฺจนฺตีติ อนตฺถกามา ฯ อหิตํ กามนฺติ
อิจฺจนฺตีติ อหิตกามา ฯ อผาสฺสุ ทุกฺขวิหาริ กามนฺติ อิจฺจนฺตีติ
อผาสฺสูกามา ฯ จตฺตฺหิ โยเคหิ เขมํ นิพฺภยํ วิวญฺญํ น อิจฺจนฺติ
สภยํ วญฺญฺเมว เนสํ กามนฺติ อิจฺจนฺตีติ อโยคกฺเขมกามา ฯ

อปฺิจ สทฺธาทีนํ วุทฺธิสงฺขาตฺตฺส อตฺถตฺตฺส อกามนฺโต
เตสํเยว หานิสงฺขาตฺตฺส อนตฺถตฺตฺส จ กามนฺโต อนตฺถกามา ฯ
สทฺธาทีนํเยว อฺุบายญฺตฺตฺส หิตฺตฺส อกามนฺโต สทฺธาหานีอาทีนํ
อฺุบายญฺตฺตฺส อหิตฺตฺส จ กามนฺโต อหิตกามา ฯ ผาสฺสุวิหารตฺตฺส (๓)
อกามนฺโต อผาสฺสุวิหารตฺตฺส (๔) จ กามนฺโต อผาสฺสูกามา (๕) ฯ ยตฺตฺ
กตฺตฺจึ นิพฺภยตฺตฺส อกามนฺโต ภยตฺตฺส จ กามนฺโต อโยคกฺเขม-
กามาติ เอวเมตฺถ (๖) อตฺถโต ทญฺจพฺโพ ฯ

สงฺกตฺตีติ คฺนฺตฺวา สํโยโค ฯ

สฺมาคโมติ อากเตหิ สํโยโค ฯ

สโมธานนฺติ จานนิตฺตฺชาทีสุ สหภาโว ฯ

๑. ม. อปฺริยฺเสตีตพฺพานนฺติ ฯ ๒. ม. นามเมเวตํ ฯ

๓. ม. ผาสฺสุกวิหารตฺตฺส ฯ ๔. ม. อผาสฺสุกวิหารตฺตฺส ฯ

๕. ม. อผาสฺสูกามา ฯ ๖. ม. เอวเมตฺถ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 172

มิตฺตีสภาวโถ สพฺพกิจฺจันํ สหกรณํ ฯ อัย สตุตฺวเสน
โยชนา ฯ

สงฺขารวเสน ปน ยํ ลพฺภติ ตํ คเหตุพฺพํ ฯ อัย วุจฺจตีติ
อัย อปฺปิยสมฺปโยโค นาม กถียติ ฯ โส อนิฏฺฐสโมชานลฺกฺขโณ
จิตฺตวิฆาตกรณฺรโส อนตฺถภาวปจฺจุปฺปฏฺจาโน ฯ

โส อตฺถโต เอโก ชฺมโม นาม นตฺถิ เกวลํ
อปฺปิยสมฺปยุตฺตानํ ทฺวิชฺสสาปํ ทฺกฺขสฺส วตฺถุภาวโต ทฺกฺโขติ
วตฺโต ฯ อนิฏฺฐานํ หิ วตฺถุณิ สโมชานคตานิ วิชฺฌนฺนเจทฺน-
ผาลนาทีหิ กายิกมฺปิ ทฺกฺขํ อปฺปาเทนฺติ อฺพฺเพกชนนฺโต(๑)
มานสมฺปิ ฯ เตเนตํ วุจฺจติ

ทิสฺวาว อปฺปิเย ทฺกฺขํ ปจฺมํ โหติ เจตฺติ
ตทฺกฺกมสมฺภูต- มถ กายเยโต อีธ ฯ
ตโต ทฺกฺขทฺวยสฺสาปํ วตฺถุโต โส มหฺลสินา
ทฺกฺโข วตฺโตติ วิญฺเญยฺโย อปฺปิเยหิ สมากโมติ ฯ

ปิยวิปฺปโยคนิทฺเทโส วุคฺตปฏฺิปกฺขนเยเนว(๒) เวทิตฺพุโป ฯ
มาตา วาติอาทิ ปเนตฺถ อตฺถกามे สฺรูเปน ทสฺเสตฺตํ วุคฺตํ ฯ
ตตฺถ มมายตีติ มาตา ฯ ปิยายตีติ ปีตา ฯ ภชตีติ ภาตา ฯ
ตถา ภคินี ฯ เมตฺตายนฺตีติ มิตฺตา ฯ มินฺนฺตีติ วา [๓]

๑. ม. อพฺเพกชนนโต ฯ ๒. ม. วุคฺตปฏฺิปกฺขนเยน ฯ
๓. ม. เอตฺถนฺตเร มิตฺตาคี ทิสฺสตี ฯ

*เล่มที่ 47 สจจวิภังคนิทเทโส หน้า 173

มิตตา สพพกุเยหสุ อนุโต ปกฺขิปนฺตฺติ อตุโถ ฯ กิจจกรณฺเยสุ
สททวภูเณ อมา โหณฺตฺติ อมจฺจา ฯ อัย อมฺหากํ อชฺมตฺติโกติ
เอวํ ชานนฺติ ฌายนฺติ วาติ ฌาติ ฯ โลหิตฺเตน สมฺพนฺธาติ
สาโลหิตา ฯ เอวเมตานิ ปทานิ อตุตฺโต เวทิตพฺพานิ ฯ

อัย วุจฺจตีติ อัย ปิเยหิ วิปฺปโยโค นาม กถิตฺติ ฯ โส
อิฏฺฐวตฺตวิโยคกฺขณฺโณ โสกฺขปฺปาทนฺโร พุยาสนปจฺจุปฺภูจฺจาโน ฯ

โส อตุตฺโต เอโก สมฺโม นาม นตฺถิ เกวลํ ปิยวิปฺปยฺตฺตํ
ทฺวิธสฺสาปี ทฺกฺขสฺส วตฺตภาวโต ทฺกฺโขติ วุตฺโต ฯ อิฏฺฐจฺานิ
หิ วตฺตฺนํ วิยฺชชฺมานานิ สวีรสฺส โสสนมิลปนาทิกาวเณ
กาถิกมฺปิ ทฺกฺขํ อุปฺปาเทนฺติ ยมฺปิ โน อโหสิ ตมฺปิ โน นตฺถิตฺติ
อนฺุโสจนาปนโต มานสมฺปิ ฯ เตเนตํ วุจฺจติ

ฌาติธนาทิวโยคา โสกสฺสรสมปฺปีตา วิตุชฺชนฺติ
พาลา ยโต ตโต ยํ ทฺกฺโขติ มโต ปิยวิปฺปโยโคติ ฯ(๑)

อิฏฺฐจฺานิทฺเทเส ชาติธมฺมานนฺติ ชาติสภาวานํ ชาติ-
ปกตฺติกาณํ ฯ

อิฏฺฐา อุปฺปชฺชตีติ ตณฺหา อุปฺปชฺชติ ฯ

อโห วตฺตาติ ปตฺตนา ฯ

น โข ปเนตํ อิฏฺฐาย ปตฺตพฺพนฺติ ยํ เอตํ อโห

วต มยํ น ชาติธมฺมา อสฺสาม น จ วต โน ชาติ

๑. ม. ปิยวิโยโคติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 174

อาคจเฉยชาติ เอว ปหีนสมุทเยสุ สาธุสู วิชชมานัน อชาติธมมุตต
ปรีนิพพุเตสุ จ วิชชมานัน ชาติยา อนาคมนัน อิจฉิตตํ ตํ
อิจฉนุตตสาปี มคคภาวนาย วินา อปตตพพโต อนิจฉนุตตสาปี
จ มคคภาวนาย(๑) ปตตพพโต น อิจฉาย ปตตพพํ นาม
โหติ ฯ

อิทมปีติ เอตมปี ฯ อุปริ วิเสทานิ อุปาทาย ปีกาโร ฯ
ยมปีฉฉนติ เยนปี ฐมเมเน อลพุกเนยยวตตุ อิจฉนโต
น ลกตติ ตํ อลพุกเนยยวตตุมहि อิจฉนํ ทุกขนติ เวทิตพพํ ฯ
ชราชมมานนติอาทิสูปิ เอเสว นโย ฯ เอวเมตถ
อลพุกเนยยวตตุสุ อิจฉาว ยมปีฉฉนํ น ลกตติ ตมปี ทุกขนติ
วุตตา ฯ सा อลพุกเนยยวตตุอิจฉนลกขณา ตปปริเยสนรสา
เตสํ อปตตติปจจุปฏจानา ฯ

ทวินันปี(๒) ปน ทุกขานัน วตตุภาวโต ทุกขาติ วุตตา ฯ
เอกจโจ หิ ราชา ภวิสสตีติ สมภาวโต โหติ ฯ โส
ฉินุนภินนคณน ปรีวาริโต ปพพตวิสมํ वा वनकन्ह वा
प्रीसति ฯ ओठ राखा तं पवत्ती वत्तुवा पलगाय पेसेली ฯ
โส राขป्रीเสहि นihatป्रीวาโร สยมปี लठुप्रपहारो
पलायमानो रुकखनत्तं वा पासाणनत्तं वा प्रीसति ฯ तस्मि
समये महामेघे अगुहति तिपुण्णकारा कापवत्तुलिका
๑. ม. ภาวนาย ฯ ๒. ม. ทวินัน ฯ

*เล่มที่ 47 สจจวิภังคนิทเทโส หน้า 175

โหติ ฯ อถ นั สมนุตโต กภาพิปลุติกาทโย ปาณา ปริวาเรตวา
คณฺหนฺติ ฯ เตนฺสฺส พลวกายทุกุํ อุปฺปชฺชติ ฯ มั เอกั
นิสฺสาย เอตฺตกา ภาตี จ โภคา จ วินฺนฺชาติ จินฺเตนฺตฺสฺส
พลวโทมนฺสฺสํ อุปฺปชฺชติ ฯ อิติ อัย อิจฺฉา อิมํสํ ทฺวินฺนฺมฺปิ
ทูกุขานั วตฺตฺภาเวน ทูกุขาติ เวทิตพฺพา ฯ อปิจ

ตํ ตํ ปตฺถยมานานั ตฺสฺส ตฺสฺส อลาภโต
ยั วิฆาตมยั ทูกุํ สตฺตฺตานั อิทฺ ชาติ ฯ
อลพฺภเนยฺยวตฺตฺถนั ปตฺถนา ตฺสฺส การณั
ยสฺมา ตสฺมา ชิโน ทูกุํ อิจฺฉิตฺตลาภมพฺรวิติ ฯ

อุปาทานกฺขนฺธสฺส นิทฺเทเส สงฺขิตฺเตนาติ เทสนั สนฺชาย
วฺตุตฺตํ ฯ ทูกุํ หิ เอตฺตกาณิ ทูกุขสฺตานิติ วา เอตฺตกาณิ
ทูกุขสฺสสฺตานิติ วา [๑] สงฺขิปฺปิตุํ น สกฺกา เทสนา ปน
สกฺกา ฯ ตสฺมา ทูกุํ นาม อณฺณํ กิลฺลิจิ [๒] นตฺถิ สงฺขิตฺเตน
ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทูกุขาติ เทสนั สงฺขิปฺปนฺโต เอวมาห ฯ
เสยฺยถิทฺนฺติ นิปาโต ฯ ตฺสฺส เต กตฺเม อิติ เจติ อตฺโถ ฯ
รูปฺปาทานกฺขนฺธโรติอาทินั อตฺโถ ขนฺธวิภังเก วณฺณโตเยว ฯ

ขนฺธานั ทูกุขภูโธ เวทิตพฺโพติ เอตฺถ ปน
ชาติปฺปฏฺติกั ทูกุํ ยั วฺตุตฺตํ อิทฺ ตาทินา
อวฺตุตฺตํ ยญฺจ ตั สพฺพิ วินา เอเต น วิชฺชติ ฯ

๑. เอตฺถนฺตเร เอตฺตกาณิ ทูกุขสฺตสฺสสฺตานิติ วาติ ทิสฺสติ ฯ

๒. เอตฺถนฺตเร นตฺถิติ ทิสฺสติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 176

ยสุมา ตสุมา อุปาทานกฺ- ขนฺธา สงฺเขปโต อิม
ทุกฺขชาติ วุตฺตา ทุกฺขนฺต- เทสเกน มเหสีนา ฯ
ตถา หิ อินฺทนมิว ปาวโก ลกฺขมิว ปหฺรณานิ
โครูปมิว ํสํมกสาทโย เขตฺตมิว ลาวกา คามํ วिय
คามฆาตกา อุปาทานกฺขนฺธปฺลยฺกเมว ชาติอาทโย นานป-
ปกारेหิ พารยมานา ตินฺลตาทินิ วिय ภูมियํ ปุํปผล-
ปลฺลวาทินิ วिय รุกฺเขสุ อุปาทานกฺขนฺธเสว นิพฺพตฺตนฺติ ฯ
อุปาทานกฺขนฺธานญจ อาทิกุกฺขํ ชาติ มชฺเฌ กุกฺขํ ชรา
ปฺริโยसानกุกฺขํ มรณํ มารณนฺตีกทุกฺขาทิฆาเตน(๑) ปฺริทฺยหนกุกฺขํ (๒)
โสโก ตทสหนโต ลาลปฺปนกุกฺขํ ปฺริเทโว ตโต ธาตุกฺโขภ-
สงฺขาทอนิฏฺฐโผฏฺฐพฺพสมาโยคโต กายสฺส อาพาธนกุกฺขํ
กุกฺขํ เตน พาริยमानานํ ปุํถุชฺชนานํ ตตฺถ ปฺฏิฆฺฏปฺตติโต
เจโตพาธนกุกฺขํ โทมนสฺสํ โสกาทิวุจฺจติยา ชนิตฺวิสาทานํ
อนฺตฺตฺตฺตฺนนกุกฺขํ อุปายาโส มโนรธวิฆาตปฺตฺตฺตฺตฺตํ อิจฺฉาวิฆาต-
กุกฺขํ อิจฺฉิตาลาโกติ เอวํ นานปฺปการโต อุปฺปริกฺขियมานา
อุปาทานกฺขนฺธาว ทุกฺขชาติ ยเทตฺ อเอกเมกํ ทสฺเสตฺวา
วฺจฺจมานํ อนเเกาะหิ กปฺเปหิ น สกฺกา อเสสโต วตฺตํ ตํ
สพฺพมปี กุกฺขํ เอกชลพินฺทุมฺหิ สกฺลสมฺมทฺทชฺรลํ วिय เยสุ
เกสุจิ ปฺลยฺสฺส อุปาทานกฺขนฺธเสว สงฺขิปฺตีวา ทสฺเสตฺ สฺงฺขิตฺตฺเตน
๒. ม. มารณนฺตีกทุกฺขาทิฆาเตน ฯ ๒. ม. ปฺริทฺยหฺมานกุกฺขํ ฯ

*เล่มที่ 47 สจจวิภังคนิทเทโส หน้า 177

ปญจปาทานกษนุชา ทุกชาติ ภควา อโวจาติ ฯ

ทุกขสจจนิทเทสกา ฯ

สมุทยสจจนิทเทเส ยายิ ตณฺหาติ ยา อยิ ตณฺหา ฯ

โปโนพุกวิกาติ ปุณพุกวกรณิ ปุโนพุกโว ปุโนพุกโว
สิลมสฺสาติ โปโนพุกวิกา ฯ อปิจ ปุณพุกวํ เทติ ปุณพุกวาย
สํวตฺตติ ปุณปุณฺ ภาเว นิพฺพตฺเตตีติ โปโนพุกวิกา ฯ สา
ปเนสา ปุณพุกวสฺส ทายิกาปิ อตฺถิ อทายิกาปิ ปุณพุกวาย
สํวตฺตนิกาปิ อตฺถิ อสํวตฺตนิกาปิ ฯ ทินฺนํยา ปฏฺฐิสฺนุชฺชา
อุปริเวปกฺกมตฺตาปี ฯ สา ปุณพุกวํ ททมนานาปี อททมนานาปี
ปุณพุกวาย สํวตฺตมนานาปี อสํวตฺตมนานาปี ทินฺนํยา ปฏฺฐิสฺนุชฺชา
อุปริเวปกฺกาปี (๑) โปโนพุกวิกาเอวาติ นามิ ลภติ ฯ อภินนฺทน-
สฺงฺขาเตน นนฺทิราเคน สห คตฺตาติ นนฺทิราคสฺหคตา ฯ
นนฺทิราเคน สทฺธิ อตฺถโต เอกตฺตเมว คตฺตาติ วุตฺติ โหติ ฯ

ตฺตรตฺตราภินนฺทินิตี ยตฺร ยตฺร อตฺตภาโว ตฺตร
ตฺตราภินนฺทินิ ฯ รูปาทีสุ วา อารมฺมณฺเส ตฺตรตฺตราภินนฺทินิ
รูปาภินนฺทินิ สทฺทคฺนฺธฺรสโผฏฺฐพฺพมฺมาภินนฺทินิตี อตฺถโต ฯ

เสยฺยถิทฺนฺติ นิปาโต ฯ ตสฺส สกตฺมาติ เจติ
อตฺถโต ฯ

กามตณฺหาติ กามเม ตณฺหา กามตณฺหา ฯ ปญจกาม-

๑. ม. อุปริเวปกฺกมตฺตาปี ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 178

คุณิกรากสุเสถติ นามิ ฯ (๒) ภเว ตณฺหา ภวตณฺหา ฯ ภวปฏฺจนา-
วเสน อุปฺปนฺนสฺส สสฺสตทิกฺขิตฺสทคตสฺส รูปารูปภวราคสฺส
จ ฉานนิกนฺตฺติยา เจตฺติ อธิวจฺนํ ฯ วิภเว ตณฺหา วิภวตณฺหา ฯ
อฺจุเนททิกฺขิตฺสทคตฺรากสุเสถติ อธิวจฺนํ ฯ

อิทานิ ตสฺสา ตณฺหาหฺย วตฺถุํ วิตุถารโต ทสฺเสตฺถุํ สา
โฆ ปเนสาคิอาทิมหา ฯ

ตตฺถ อุปฺปชฺชตีติ ชายติ ฯ

นิวิสตีติ ปฺนปฺปฺนํ ปวตฺตฺวิเสน ปตฺติฏฺจหติ ฯ

ยํ โลกํ ปิยรूपํ สาคฺรูปนฺตฺติ ยํ โลกสฺมี ปิยสภาวณฺเจว
มชฺฐรสภาวณฺจ ฯ

จกฺขุํ โลกเกติอาทิสฺส โลกสฺมี หิ จกฺขฺวาทิสฺส มมตฺเตน
อภินิวิฏฺจจา สตฺตา สมฺปตฺตฺติยํ ปตฺติฏฺจิตฺตา อตฺตโน จกฺขุํ
อาทาสาทิสฺส นิมิตฺตคฺคหณฺนุสฺสारेณ วิปฺปสนฺนปฺนจปฺสาคํ
สฺวณฺณวิมาเน อุกฺขมาภูตมณฺสิหปฺนชฺริ วิย มณฺณนฺตฺติ โสตํ
รชตปนาพิกํ วิย ปามงฺคสฺสตฺตํ วิย จ มณฺณนฺตฺติ ตฺวงฺคนาสาคิ
ลทฺฐโวหารํ ฉานํ วฏฺฏฺเจตฺวา จปิตฺทริตาลวฏฺฏี วิย มณฺณนฺตฺติ
ชิวฺหํ รตฺตคฺคมฺพลปฺนํ วิย มุทฺฐินิทฺฐมชฺฐรสทํ มณฺณนฺตฺติ กายํ
สาลยภูจฺจि (๒) วิย สฺวณฺณตฺโรถํ วิย จ มณฺณนฺตฺติ มนํ อณฺเณสํ
มเนน อสทิสํ อุพาริ มณฺณนฺตฺติ รูปํ สฺวณฺณกณฺณการปฺปฺสาคิวิณฺณํ
๑. ม. อธิวจฺนํ ฯ ๒. ม. สาลยภูจฺจิ ฯ

*เล่มที่ 47 สจจวิภังคณิทุเทโส หน้า 179

วีย สหุทำ มตตกรวิกโกกิลมณฑมิตมณิวสันคฺโฆลลํ วีย อตตนา
ปฏิลทุธานี จตฺตสมุญฺจานิกคนุขารมมณาทินิ กสฺส อลฺลสฺส
เอวรูปานิ อตฺถิติ มลฺลนฺนติ เตลลํ เอวํ มลฺลนฺนํ ตานิ
จกฺขวาทีนินิ ปิยรูปานินิ เจว สาทฺรูปานินิ จ โหนฺนติ ฯ อถ
เนลลํ ตตฺถ อนฺนปฺปนฺนา เจว ตณฺหา อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺนา
จ ปฺนปฺปนฺนํ ปวตฺติวเสน นินฺนิตฺติ ฯ ตสฺมา ภควา จกฺขุ
โลเก ปิยรูปํ สาทฺรูปํ เอตฺถเสว ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา
อุปฺปชฺชตีติ(๑)อาทิมหา ฯ ตตฺถ อุปฺปชฺชมานาติ ยทา อุปฺปชฺชติ
ตทา เอตฺถ อุปฺปชฺชตีติ อตฺถโถ ฯ เอส นโย สพฺพตฺถาปีติ ฯ

สมุทฺยสจฺจนิทุเทสกถา ฯ

นิโรธสจฺจนิทุเทเส โย ตสฺสาเยวา ตณฺหาชาติ เอตฺถ
โย ตสฺเสว กุขสฺสาติ วตฺตพฺเพ ยสฺมา สมุทฺยนิโรธเนว
กุขํ นินฺนุชฺชติ โน อลฺลนฺนา ฯ ยถา

ยถาปี มฺลเ อนฺนปฺทเว ทพฺเห

ฉินฺนโนปิ รุกฺโข ปฺนเรว รุหติ

เอวมฺปิ ตณฺหานุสเส อนฺนุหเต

นินฺนุชฺชตฺเต(๒)กุขมิมิทํ ปฺนปฺปนฺนติ ฯ(๓)

ตสฺมา ตํ กุขนิโรธํ ทสฺเสนฺโต สมุทฺยนิโรธเนว ทสฺเสตฺถุ

๑. ม. ม. ๑๒/๑๔๓/๑๒๐ ฯ อภิ. วิ. ๓๕/๑๕๕/๑๓ ฯ

๒. ม. นินฺนุชฺชตฺตี ฯ ๓. พุ. ฐ. ๒๕/๓๔/๖๐ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 180

เอวมาห ๑ สีหสมานวุตติโน หิ ตถาคตา เต ทุกขํ นิโรธেনตา
ทุกขนิโรธญ ทสฺเสนฺตา เหตุํหิ ปฏิปชฺชนฺติ น ผลเ ๑
สุวานวุตติโน ปน อลฺลตติตฺถิยา เต ทุกขํ นิโรธเณตา
ทุกขนิโรธญ ทสฺเสนฺตา อตฺตกิลมถานูโยเคน เจว ตสฺเสว
จ เทสนาย ผล ปฏิปชฺชนฺติ น เหตุํหิสี สีหสมานวุตติตฺถาย
สตุถา เหตุํหิ ปฏิปชฺชมาโน โย ตสฺสาเยวาทิอาทิมาย ๑

อเสตวิราคนิโรธิตอาทีนิ สพฺพานิ นิพฺพานเววจนาเนว ๑
นิพฺพานํ หิ อากมฺม ตณฺหา อเสสา วิรชฺชติ นโรชฺชติ
ตสฺมา ตํ ตสฺสาเยว ตณฺหา อเสตวิราคนิโรธิต วุจฺจติ ๑
นิพฺพานญ อากมฺม ตณฺหา จชฺยติ ปฏฺฐินิสฺสชฺชชฺยติ มุจฺจติ
น อลฺลิตฺติ ตสฺมา นิพฺพานํ จาโค ปฏฺฐินิสฺสกุโ มุตฺติ
อนาลโยติ วุจฺจติ ๑ เอกเมว หิ นิพฺพานํ นามานิ ปนสฺส
สพฺพสขฺจตานิ นามปฏิปกฺขวเสน อนเกทานิ นิพฺพานเววจนาเนว
โหนติ ๑ เสยฺยถิทํ อเสสโต วิราโค นิโรธ (๑) จาโค
ปฏฺฐินิสฺสกุโ มุตฺติ อนาลโย รากฺขโย โทสฺกฺขโย โมหกฺขโย
ตณฺหกฺขโย อนุปฺปาโท อปฺปวตฺตํ อนิมิตฺตํ อปฺปณฺหิตํ
อนายุหนํ อปฺปฏฺฐิสฺสริ อปฺปฏฺฐิวตฺติ(๒) อคฺติ อชาตํ อชฺรํ อพฺยาริ
อมตํ อโสภํ อปริเทวํ อนุปายาสํ อสงฺกิลิฏฺฐนฺตฺติอาทีนิ ๑

อิทานิ มคฺเคน ฉินฺนนาย นิพฺพานํ อากมฺม อปฺปวตฺตี

๑. ม. อเสตวิราคนิโรธ ๑ ๒. ม. อนุปฺปตฺติ ๑

*เล่มที่ 47 สจจวิภังคนิทเทโส หน้า 181

ปตตตายปี(๑) จ ตณฺหยา เยสุ วตฺตฺตฺส ตสฺสา อุปฺปตฺติ ทสฺสิตา
ตตฺถเว อภาวํ ทสฺสเสตฺถํ สวา โข ปเนสชาติอาทิมานา ฯ ตตฺถ
ยถา ปุริโส เขตฺเต ชาตํ ติตฺตํ อลาพุลลํ(๒) ทิสฺวา อคฺคโต
ปฏฺฐาย มฺถํ ปริเยสิตฺวา ฉินฺนํ เทยฺย สวา อนุปฺพุเพน มัลลยิตฺวา
อปฺปนฺนตฺตํ กจฺเจยฺย ฯ ตโต ตสฺมี เขตฺเต ติตฺตอลาพฺว นินฺรุทฺธา
ปหีนํติ วุจฺเจยฺย เอวเมว เขตฺเต ติตฺตอลาพฺว วีย จกฺขฺวาทิสฺ
ตณฺหา ฯ สวา อริยมกฺเคน มฺเถ ฉินฺนา(๓) นินฺพุพานํ อากมฺม
อปฺปวตฺตํ กจฺจติ ฯ เอวํ กตา ปน เตสุ วตฺตฺตฺส เขตฺเต
ติตฺตอลาพฺว วีย น ปณฺณายติ ฯ

ยถา จ อฏฺฐวิทฺโต โจเร อานตฺวา นครสฺส ทกฺขินทฺวาร
ฆมาเตยฺยํ ตโต อฏฺฐวียํ โจรา มตาติ วา มาริตาติ วา
วุจฺเจยฺยํ เอวเมว อฏฺฐวียํ โจรา วีย ยา จกฺขฺวาทิสฺ ตณฺหา
สวา ทกฺขินทฺวาร โจรา วีย นินฺพุพานํ อากมฺม นินฺรุทฺชตฺตา
นินฺพุพานํ นินฺรุทฺธา ฯ เอวํ นินฺรุทฺธา ปน เตสุ วตฺตฺตฺส อฏฺฐวียํ
โจรา วีย น ปณฺณายติ ฯ เตนสฺสา ตตฺถเว นินฺโรธ(๔)ทสฺเสนฺโต
จกฺขํ โลเก ปิยรूपํ สาคฺรูปํ เอตฺถเส ตณฺหา ปหียมานา
ปหียติ ฯ เอตฺถ นินฺรุทฺชมานา นินฺรุทฺชตฺตํ(๕)อาทิมานา ฯ เสสเมตฺถ
อุตฺตฺตานตฺถเมวาทิ ฯ

นินฺโรธสจจนิทฺเทสธกา ฯ

๑. ม. อปฺปวตฺตํปตตตายติ ฯ ๒. ม. ติตฺตอลาพุลลํ ฯ

๓. ม. มฺถจฺฉินฺนา ฯ ๔. ม. นินฺรุทฺธิ ฯ ๕. ม. ม. ๑๒/๑๔๘/๑๒๑ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 182

มคฺคสจฺจนินฺทเทเส อยเมวาทิ อญฺญมคฺคปฏิกฺขเปนตถํ
นียมน์ ๑

อริโยติ ตํตมคฺควาขุเมหิ กิเลสฺหิ อารกตฺตา อริย-
ภาวกรตฺตา อริยผลปฏฺฐิตาภกรตฺตา จ อริโย ๑ อญฺฺจ องฺคานิ
อสฺสาติ อญฺฺจจฺกโก ๑ สุวํยฺ จตฺตฺรจฺกิกา วิยฺ เสนา ปญฺจจฺกิกํ
วิยฺ ตฺตฺริยฺ องฺคมตฺตเมว โหติ องฺควินิมฺตฺโต นตฺถิ ๑
นิพฺพานตฺถิเกหิ มคฺคิยติ นิพฺพานํ วา มคฺคติ กิเลสฺส วา
มาเรณฺโต กจฺจตฺติ มคฺโค ๑

เสยฺยถินฺตฺติ โส กตฺโมติ เจติ อตฺโต ๑

อิทานิ องฺคมคฺคเมว(๑) มคฺโค โหติ องฺควินิมฺตฺโต นตฺถิตฺติ
ทสฺเสนฺโต สมฺมาทิฏฺฐิ ๑เป ๑ สมฺมาสมาธิติ อาท ๑

ตตฺถ สมฺมา ทสฺสนลกฺขณา สมฺมาทิฏฺฐิ ๑ สมฺมา
อภินิโรปนลกฺขโณ สมฺมาสงฺกปโป ๑

สมฺมา ปรีคฺคผลลกฺขณา สมฺมาวาจา ๑ สมฺมา สมฺมูจฺจาปน-
ลกฺขโณ สมฺมากมฺมฺนฺโต ๑ สมฺมา โวทานลกฺขโณ สมฺมาอาชีโว ๑

สมฺมา ปคฺคผลลกฺขโณ สมฺมาวายาโม ๑ สมฺมา อูปญฺฺจฺจาน-
ลกฺขณา สมฺมาสติ ๑ สมฺมา สมาชานลกฺขโณ สมฺมาสมาธิ ๑

เตสุ จ เอเกกสฺส ตีณิ ตีณิ กิจฺจานิ โหนติ ๑

เสยฺยถินฺตฺติ สมฺมาทิฏฺฐิ ตาว อญฺฺเยหิปี อตฺตโน ปจฺจณิกกิเลสฺหิ

๑. ม. องฺคมตฺตเมว ๑

*เล่มที่ 47 สัจจวิภังคนิทเทโส หน้า 183

สทฐี มิจฺฉาทิฏฺฐี ปชหติ นิโรธึ อารมฺมณั กโรติฯ สมฺปยุตฺตชฺมเม
จ ปสฺสติ ตปฺปฏิจฺฉาทกโมหวิชฺมนวเสน อสมฺโหมโตฯ สมฺมา-
สงฺกปฺปาทยปิ ตเถว มิจฺฉาสงฺกปฺปาทีนิ จ ปชหนฺติ นิโรธญจ
อารมฺมณั กโรนฺติฯ วิเสสโต ปเนตฺถ สมฺมาสงฺกปฺโป
สทฺชาตชฺมเม อภินิโรเปติ สมฺมาวาจา สมฺมา ปรีคฺคณฺหาติ
สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมา สมฺภูจฺจาเปติ สมฺมาอาชีโว สมฺมา
โวทาเปติ สมฺมาวายาโม สมฺมา ปคฺคณฺหาติ สมฺมาสติ สมฺมา
อุปฺภูจฺจาติ สมฺมาสมาธิ สมฺมา ปทฺทติฯถ

อปีเจสา สมฺมาทิฏฺฐิ นาม ปุพฺพภาเค นานากุขณา
นानารมฺมณา โหติ มคฺคกาเล เอกกุขณา เอการมฺมณาฯ
กิจฺจโต ปน ทฺถุเข ฉาณนฺติอาทีนิ จตฺตารี นามานิ
ลภติฯ สมฺมาสงฺกปฺปาทยปิ ปุพฺพภาเค นานากุขณา นานา-
รมฺมณา โหณฺติ มคฺคกาเล เอกกุขณา เอการมฺมณาฯ เตสุ
สมฺมาสงฺกปฺโป กิจฺจโต เนกขมฺมสงฺกปฺโปติอาทีนิ ตีณิ นามานิ
ลภติฯ สมฺมาวาจาทโย ตโย ปุพฺพภาเค นานากุขณา นานา-
รมฺมณา วิรติโยปิ โหณฺติ เจตนาโยปิ มคฺคกุขณฺเ ปน
วिरติโยวฯ สมฺมาวายาโม สมฺมาสตีติ อิทมฺปิ ทฺถุขิ กิจฺจโต
สมฺมปฺปฺธานสตีปฺภูจฺจานวเสน จตฺตารี นามานิ ลภติฯ สมฺมา-
สมาธิ ปน ปุพฺพภาเคปิ มคฺคกุขณฺเปิ สมฺมาสมาธิเยวฯ

อติ อิมฺเส อฏฺฐสฺสุ ชฺมเมสฺสุ ภควตา นิพฺพานาธิคฺมาย

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 184

ปฏิปนฺนสฺส โยคิโน พหุปรการตฺตา ปจฺมํ สมฺมาทิฏฺฐิ เทสิตา ฯ
อญฺญหิ ปญฺญาปไซโต ปญฺญาสตุณฺติ (๑) ปวุตฺตา (๒) ฯ ตสฺมา เอตาย
ปุพฺพภาเค วิปสฺสนาถาณสงฺฆาตาย สมฺมาทิฏฺฐิยา อวิชฺชนุชการิ
วิธเมตฺวา (๓) กิเลสจเร ฆาเตนฺโต เขเมน โยคาวจโร นิพฺพานํ
ปาปุณาติ ฯ เตน วุตฺติ นิพฺพานาธิคฺมาย ปฏิปนฺนสฺส โยคิโน
พหุปรการตฺตา ปจฺมํ สมฺมาทิฏฺฐิ เทสิตาติ ฯ

สมฺมาสงฺกปโป ปน ตสฺสา พหุปรกาโร ฯ ตสฺมา
ตทนนฺตริ วุตฺโต ฯ ยถา หิ เหรณฺณโก หตฺถเณ ปริวตฺเตตฺวา
ปริวตฺเตตฺวา จกฺขุณา กหาปณํ โอลเณนฺโต อญฺญิ อญฺญ
เณโกติ ชานาติ เอวํ โยคาวจโรปิ ปุพฺพภาเค วิตกฺเณ
วิตกฺเกตฺวา วิตกฺเกตฺวา วิปสฺสนาปญฺญา ย โอลเณมาโน อิม
ชฺมฺมา กามาวจรา อิม [๔] รูปาวจราทโยติ ชานาติ ฯ ยถา
วา ปน ปุริเสน โกฏฺยิ กเหตุวา ปริวตฺเตตฺวา ปริวตฺเตตฺวา
ทินฺนํ มหารุกฺขํ ตจฺจโก วาสิยา ตจฺเจตฺวา กมฺเม อุปเนติ
เอวํ วิตกฺเณ วิตกฺเกตฺวา วิตกฺเกตฺวา ทินฺเน ชฺมฺเม โยคาวจโร
ปญฺญา ย อิม ชฺมฺมา กามาวจรา อิม ชฺมฺมา รูปาวจราติ-
อาทินา นเยน ปริจฺจินฺนิตฺวา กมฺเม อุปเนติ ฯ เตน วุตฺติ
สมฺมาสงฺกปโป ปน ตสฺสา พหุปรกาโร ฯ ตสฺมา ตทนนฺตริ

๑. อภิ. ๓๔/๓๑, ๓๕/๑๒, ๑๓ ฯ ๒. ม. วุตฺตา ฯ

๓. ม. วิทฺธิเสตฺวา ฯ ๔. ม. เอตฺถนฺตเร ชฺมฺมาติ ทิสฺสติ ฯ

*เล่มที่ 47 สจจวิภังคนิทเทศโส หน้า 185

วุดโตติ ฯ

สวายิ ยถา สมมาทิกุชิสยา เอวํ สมมาวาจา ยปี
อุปการโก ฯ ยถาห ปุพเพ โข คหปติ วิตถุเกตุวา วิจาเรตุวา
ปจจฉา วาจิ ภินุทตีติ ฯ(๑)ตสฺมา ตทนนฺตรํ สมมาวาจา
วุดตา ฯ

ยสฺมา ปน อิทถจิทถจ กริสฺสามาติ ปจจํ วาจา
ลํวิทิตฺวา โลเก กมฺมนฺเต ปโยเชนฺติ ตสฺมา วาจา กายกมฺมสฺส
อุปการิกาทิ สมมาวาจา ย อนนฺตรํ สมมากมฺมนฺโต วุดโต ฯ

จตุพพิชํ ปน วจิทฺทจฺจริตํ ติวิชํ กายทฺทจฺจริตํ ปหาย
อุภยํ สุจฺจริตํ ปุเรนฺตสฺเสว ยสฺมา อาชีวญฺจกํ สีลํ ปุริตํ
น อิตฺตสฺส ฯ ตสฺมา ตทญฺยานนฺตรํ สมมาอาชีโว วุดโต ฯ

เอวํ สุตฺตราชิเวเนน ปริสุทฺโท เม อาชีโวติ เอตฺตาวตฺตา
ปริโตลํ กตฺวา(๒) สุตฺตปมตฺเตเนน วิหริตฺตํ น ยุตฺตํ อถ โข
สพฺพอิริยาปถสฺส อิทํ วิริยมารภิตพฺพนฺติ ทสฺเสตฺตํ ตทนนฺตรํ
สมมาวาจาโม วุดโต ฯ

ตโต อารทฺทวิริเยนาปี กายาทิสฺส จตฺตสฺส วตฺตสฺส สติ
สุปฺปติญฺจิตา กาทพฺพาทิ ทสฺสสนตฺถํ ตทนนฺตรํ สมมาสติ
เทสิตา ฯ

ยสฺมา ปน เอวํ สุปฺปติญฺจิตา สติ สมานิสฺส อุปการานู-
๑. ม. ม. ๑๒/๕๐๘/๕๕๐ ฯ ๒. ม. อกตฺวา ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 186

ปการานัน ฐมมานัน คติโย สมเนวสิตวา ปโหติ เอกตตารมมณ
จิตตัง สมาธาตุํ ตสฺมา สมุมาสติดอนนฺตรํ สมุมาสมาธิ เทสิโตติ
เวทิตพฺโพ ฯ

สมุมาทิกฺกฺขินิทุเทเส ทุกฺเข ฅาณนฺตืออาทินา จตุสจฺจ-
กมฺมกฺกฺขานัน ทสฺสิตํ ฯ ตตฺถ ปุริมานิ เทว สจฺจจاني วฏฺฐํ
ปจฺจิมานิ วิวฏฺฐํ ฯ เตสฺส กิกฺขุโน วฏฺเฐ กมฺมกฺกฺขานาภินเวโส
โหติ วิวฏฺเฐ นตฺถิ อภินเวโส ฯ ปุริมานิ หิ เทว สจฺจจاني
ปญฺจกฺขนฺธา ทุกฺขํ ตณฺหา สมุทโยติ เอวํ สงฺเขเปน จ
กตเม ปญฺจกฺขนฺธา รุปกฺขนฺโรตืออาทินา นเยน วิตฺถาเรน จ
อาจฺริยสนฺตือเก อุกฺคณฺหิตฺวา วาจา ย ปฺนปฺปนํ ปฺริวตฺเตนโต
โยคาวโร กมฺมํ กโรติ ฯ อิตฺเรสฺส ปน ทฺวิสฺส สจฺเจสฺส
นิโรธสจฺจํ อิกฺกฺขํ กนฺตํ มนาปํ มกฺคสจฺจํ อิกฺกฺขํ กนฺตํ
มนาปนฺตํ เอวํ สวเนเนว กมฺมํ กโรติ ฯ โส เอวํ กมฺมํ
กโรนฺโต จตฺตาริ สจฺจจاني เอเกน ปฏฺฐเวเชน ปฏฺฐวิชฺชติ
เอกาภิสมเยน อภิสเมติ ฯ ทุกฺขํ ปฺริยญาปฏฺฐเวเชน ปฏฺฐวิชฺชติ
สมุทฺยํ ปหานปฏฺฐเวเชน นิโรธํ สจฺจิกิริยาปฏฺฐเวเชน มคฺคํ
ภาวนาปฏฺฐเวเชน ปฏฺฐวิชฺชติ ฯ ทุกฺขํ ปฺริยญาภิสมเยน ฯเปฯ
มคฺคํ ภาวนาภิสมเยน อภิสเมติ ฯ

เอวมสฺส ปุพฺพภาเค ทฺวิสฺส สจฺเจสฺส อุกฺคหปฺริยญา-

*เล่มที่ 47 สจจวิภังคนิทเทโส หน้า 187

สวณธารณสมมุสนปฏิเวโ โหติ ทวีสุ สวณปฏิเวโเยว ฯ
อปรภาเค ตีสุ กิจจโต ปฏิเวโ โหติ นิโรเช อารมมณ-
ปฏิเวโ ฯ ตตถ สพพมปิ ปฏิเวธณัม โลกุตตริ ฯ สวณธารณ-
สมมุสนณณัม โลกิยัม กามาวจรัง ฯ ปจจเวกขณา ปน
มคคสจจสฺส (๑) โหติ ฯ อยญจ อาทิกมมิโก ตสฺมา สว อิธ
น วุตตา ฯ อิมสฺส จ ภิกฺขุโน ปุพฺเพ ปรีคฺคหโต ทุกฺขัม
ปรีชานามิ สมุทฺธัม ปชหามิ นิโรธัง สจฺฉิกโรมิ มคคัม
ภาเวมิติ อาโภคสมนุนาหารมนตฺติการปจจเวกขณา นตฺถิ ฯ
ปรีคฺคหโต ปฏฺฐาย โหติ ฯ อปรภาเค ปน ทุกฺขัม ปรีชฺณาตเมว
โหติ ฯ เปฯ มคฺโค ภาวิตฺวา โหติ ฯ

ตตถสฺส (๒) เทว สจฺฉานิ ทฺทตฺตตฺตา คมฺภีรานิ ฯ เทว
คมฺภีรตฺตา ทฺทตฺตานิ ฯ ทุกฺขสจฺฉญฺหิ อุปฺปตฺติโต ปากฺกัม ขาณฺ-
กณฺฏกปฺปหาราทิสฺสู อโห ทุกฺขนฺตฺติ วตฺตพฺพตฺตมปิ อาปชฺชติ ฯ
สมุทฺธมปิ ขาทิตฺตคามตาณฺณชิตฺตคามตาทิวเสน อุปฺปตฺติโต ปากฺกัม ฯ
ลกฺขณปฏิเวธโต ปน อุภยํ ตํปิ (๓) คมฺภีรํ ฯ อิติ ตานิ ทฺทตฺตตฺตา
คมฺภีรานิ ฯ อิตเรสํ ปน ทฺวินฺนํ ทสฺสนตฺถาย ปโยโค
ภวคฺคคหณตฺถํ หตฺถปฺปสารถํ วิย อวิจฺฉฺสนตฺถํ ปาทปฺปสารถํ
วिय สตฺธาภินฺนวาลสฺส โภญฺญา โภญฺปิปฏิปาทนํ วิย จ โหติ ฯ
อิติ ตานิ คมฺภีรตฺตา ทฺทตฺตานิ ฯ เอวํ ทฺทตฺตตฺตา คมฺภีเรสุ
๑. ม. ปตฺตสจฺจสฺส ฯ ๒. ม. ตตฺถ ฯ ๓. ม. อุภยมปิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 188

คัมภีรตฺตา จ ทุทฺทเสสฺส จตฺตฺสฺส สจฺเจสฺส อุกฺกหาทิวเสน ปุพฺพ-
ภาคณาณุปฺปตฺตี สนฺธาย อิทํ ทุกฺเข ฅาณนฺตฺยาทึ วุตฺตํ ฯ
ปฏฺฐิเวรฺกฺขณฺเ ปน เอกเมว ตํ (๑) ฅาณํ โหติ ฯ

สมฺมาสงฺกปฺปนิทฺเทเส กามโต นิสฺสํโฏติ เนกฺขมฺม-
สงฺกปฺโป ฯ พฺยาปาทโต นิสฺสํโฏติ อพฺยาปาทสงฺกปฺโป ฯ วิหีสโต(๒)
นิสฺสํโฏติ อวิหีสาสงฺกปฺโป ฯ ตตฺถ เนกฺขมฺมวิตกฺโก กามวิตกฺกสฺส
ปทฺฆาตํ ปทฺจฺเจทํ กโรนฺโต อุปฺปชฺชติ อพฺยาปาทวิตกฺโก
พฺยาปาทวิตกฺกสฺส อวิหีสาวิตกฺโก วิหีสาวิตกฺกสฺส ฯ เนกฺขมฺม-
วิตกฺโก จ กามวิตกฺกสฺส ปจฺจนิโก หุตฺวา อุปฺปชฺชติ
อพฺยาปาทอวิหีสาวิตกฺกา พฺยาปาทวิหีสาวิตกฺกานํ ฯ

ตตฺถ โยคาวโจรํ กามวิตกฺกสฺส ปทฺฆาตฺนตฺถํ กามวิตกฺกํ
วา สมฺมสฺติ อณฺณํ วา ปน กิณฺจิ สงฺขารํ ฯ อถสฺส
วิปฺสฺสนากฺขณฺเ วิปฺสฺสนาสมฺปยุตฺโต สงฺกปฺโป ตทฺงฺควเสน
กามวิตกฺกสฺส ปทฺฆาตํ ปทฺจฺเจทํ กโรนฺโต อุปฺปชฺชติ วิปฺสฺสนํ
อุสฺสูกฺกาเปตฺวา มคฺคํ ปาเปติ ฯ อถสฺส มคฺคกฺขณฺเ
มคฺคสมฺปยุตฺโต สงฺกปฺโป สมฺจฺเจทวเสน กามวิตกฺกสฺส ปทฺฆาตํ
ปทฺจฺเจทํ กโรนฺโต อุปฺปชฺชติ ฯ พฺยาปาทวิตกฺกสฺสาปิ
ปทฺฆาตฺนตฺถํ พฺยาปาทวิตกฺกํ วา อณฺณํ วา สงฺขารํ [๓]
สมฺมสฺติ ฯ วิหีสาวิตกฺกสฺส ปทฺฆาตฺนตฺถํ วิหีสาวิตกฺกํ วา
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. วิหีสาย ฯ ๓. ม. เอตฺถนฺตเร
สมฺมสฺตฺติ ทิสฺสติ ฯ

*เล่มที่ 47 สจจวิภังคนิทเทโส หน้า 189

อณฺณํ วา สจฺจขาริ สมนฺนสฺสตี ฯ อถสฺส วิปสฺสนากุขณฺณตี สพฺพํ ปุริมนเยเนว
โยเชตพฺพํ ฯ

กามวิตกฺกาทีนํ ปน ตินฺนณฺมปี ปาลียํ วิภตฺเตสฺส
อภฺจตีสารมฺมณฺเสสฺส เอกํ กมฺมณฺจฺจานมฺปี อปฺจฺจนีกํ นาม นตฺถิ ฯ
เอกนตฺโต ปน กามวิตกฺกสฺส ตาว อสฺสเกสฺส ปจฺจชฺชานเมว
ปจฺจนีกํ พุยาปาทวิตกฺกสฺส เมตฺตตาย ติกจตฺตกฺกชฺชานานิ
วิหีสาวิตกฺกสฺส กรุณาย ติกจตฺตกฺกชฺชานานิ ฯ ตสฺมา อสฺสเก
ปรีกมฺมํ กตฺวา ฌานํ สฺมาปนฺนสฺส สฺมาปตฺตติกุขณ
ฌานสมฺปยุตฺโต สจฺจปโป วิภังคณฺนวเสน กามวิตกฺกสฺส
ปจฺจนีโก หุตฺวา อุปฺปชฺชตี ฯ ฌานปาทกํ(๑) กตฺวา วิปสฺสนํ
ปจฺจชฺชานเมว วิปสฺสนากุขณฺณ วิปสฺสนาสมฺปยุตฺโต สจฺจปโป
ตทงฺควเสน กามวิตกฺกสฺส ปจฺจนีโก หุตฺวา อุปฺปชฺชตี ฯ
วิปสฺสนํ อสฺสสุกฺกาเปตฺวา มคฺคํ ปาเปนตฺสฺส มคฺคกุขณ
มคฺคสมฺปยุตฺโต สจฺจปโป สจฺจเจทวเสน กามวิตกฺกสฺส ปจฺจนีโก
หุตฺวา อุปฺปชฺชตี ฯ เอวํ อุปฺปนฺโน เนกขมฺมสจฺจปโปติ วุจฺจตีติ
เวทิตพฺโพ ฯ

เมตฺตตาย ปน ปรีกมฺมํ กตฺวา กรุณาย ปรีกมฺมํ
กตฺวา ฌานํ สฺมาปชฺชตีติ สพฺพํ ปุริมนเยเนว โยเชตพฺพํ ฯ
เอวํ อุปฺปนฺโน อพฺยาปาทสจฺจปโปติ วุจฺจตี อวิหีสาสจฺจปโปติ
๑. ม. ฌานํ ปาทกํ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 190

วุจจตีติ เวทิตพุโพ ฯ เอวเมเต เนกขมมสงกปฺปาทย วิปัสสนา-
ณานวเสน อุปฺปตฺตีนํ นานตฺตา ปุพฺพภาเค นานา ฯ

มคฺคกฺขณฺเ ปน อิมสฺส ตีสฺส จานสฺส อุปฺปนฺนสฺส อกฺุส-
สฺงกปฺปสฺส ปทฺจเจทฺโต อนฺุปฺปตฺตีสฺสธนฺวเสน มคฺคกฺกํปฺรยมาโน
เอโกว กุสฺลสฺงกปฺโป อุปฺปชฺชติ ฯ อัยฺ สมฺมาสฺงกปฺโป นาม ฯ

สมฺมาวาจานิทฺเทเสปี ยสฺมา อณฺเณเนว จิตฺเตน มุสา-
วาทา วิรมติ อณฺเณน (๑) ปีสุณฺวาวาจาทีหิ ตสฺมา จตฺสุโส เจตา(๒)
เวรมณฺเียว ปุพฺพภาเค นานา ฯ มคฺคกฺขณฺเ ปน มิจฺฉาวาจา-
สฺงฆาตาย จตฺพุทฺธิชฺาย อกฺุสฺลทฺุสฺสีลฺยเจตฺนาย ปทฺจเจทฺโต
อนฺุปฺปตฺตีสฺสธนฺวเสน มคฺคกฺกํ ปฺรยมาณา เอกาว สมฺมาวาจา-
สฺงฆาตา กุสฺลเวรมณฺเียว อุปฺปชฺชติ ฯ อัยฺ สมฺมาวาจา นาม ฯ

สมฺมากมฺมฺนตฺตนิทฺเทเสปี ยสฺมา อณฺเณเนว จิตฺเตน
ปาณาติปาตา วิรมติ อณฺเณน อทินฺนาทานา อณฺเณน กาเมสฺสุ
มิจฺฉาจารา ตสฺมา ตีสฺสุโส เจตา (๑) เวรมณฺเียว ปุพฺพภาเค
นานา ฯ มคฺคกฺขณฺเ ปน มิจฺฉากมฺมฺนตฺตสฺงฆาตาย ติวิชฺาย
อกฺุสฺลทฺุสฺสีลฺยเจตฺนาย ปทฺจเจทฺโต อนฺุปฺปตฺตีสฺสธนฺวเสน มคฺคกฺกํ
ปฺรยมาณา เอกาว สมฺมากมฺมฺนตฺตสฺงฆาตา กุสฺลเวรมณฺเียว
อุปฺปชฺชติ ฯ อัยฺ สมฺมากมฺมฺนโต นาม ฯ

สมฺมาอาชีวนิทฺเทเส อีธาติ อิมสฺมี สาสเน ฯ อริยสาวโกติ

๑. ม. อณฺเณนณฺเณน ฯ ๒. ม. จตฺสุโสเปตา ฯ

๓. ม. ตีสฺสุโสเปตา ฯ

*เล่มที่ 47 สจจวิภังคนิทเทโส หน้า 191

อริยสุส พุทฺธสุส สาวโก ๑ มิจฺฉาอาชีโว ปหาชาติ ปาปกํ อาชีโว
ปชหิตฺวา ๑ สมฺมาอาชีเวนาติ พุทฺธปสฺสฺสฺสฺสฺส กุสลอาชีเวเน ๑
ชีวิกํ กปฺเปตฺติ ชีวิตปฺวตฺตํ ปวตฺเตติ ๑ อิธาปี ยสฺมา
อญฺเณเนว จิตฺเตน กายทวารวฺตฺติกฺกมา วิรมติ อญฺเณน
วจฺิทวารวฺตฺติกฺกมา ตสฺมา ปุพฺพภาเค นานกฺขณฺเส อฺปฺปชฺชติ ๑
มคฺคกฺขณฺ ปน ทฺวิสุ ทฺวาเรสุ สตฺตฺนํ กมฺมปถานํ
วเสน อฺปฺปนฺนํ มิจฺฉาอาชีวทฺสฺสฺสฺสฺสเจตฺตนา ย ปทจฺเจทฺโต
อนฺุปฺปตฺติสาธนฺวเสน มคฺคกํ ปุรยมาเน เอกาว สมฺมาอาชีว-
สงฺฆาตา กุสลเวรมณฺี อฺปฺปชฺชติ ๑ อญฺ สมฺมาอาชีโว นาม ๑

สมฺมาวายามนฺิทเทโส สมฺมปฺปชานวิภังเก อนฺุปทวณฺณนา-
วเสน อาวิภวิสฺสติ ๑ อญฺ ปน ปุพฺพภาเค นานาจิตฺเตสุ
ลพฺภติ ๑ อญฺเณเนว หิ จิตฺเตน อนฺุปฺปนฺนํ ปาปกานํ
อกุสลานํ ฐมฺมานํ อนฺุปฺปาทาย วายามํ กโรติ อญฺเณน
อนฺุปฺปนฺนํ มปฺพานาย ๑ อญฺเณเนว จ อนฺุปฺปนฺนํ กุสลานํ
ฐมฺมานํ อฺปฺปาทาย อญฺเณน อนฺุปฺปนฺนํ จิตฺติยา ๑ มคฺคกฺขณฺ
ปน เอกจิตฺเตเยว ลพฺภติ ๑ เอกเมว หิ มคฺคสมฺปยุตฺตํ วิริยํ
จตุกฺกจฺสาธนฺภูเจเน จตฺตาริ นามานิ ลภติ ๑

สมฺมาสตีนิทเทโสปี สตีปฺภูจฺานวิภังเก อนฺุปทวณฺณนา-
วเสน อาวิภวิสฺสติ ๑ อญฺมฺปี จ ปุพฺพภาเค นานาจิตฺเตสุ ลพฺภติ ๑
อญฺเณเนว หิ จิตฺเตน กายํ ปรีคฺคณฺหาติ อญฺเณน อญฺเณน

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 192

เวทนาทีนึ ฯ มคฺคกฺขณฺเ ปน เอกจิตฺเตเยว ลพฺภติ ฯ เอกาเยว
หิ มคฺคสมฺปยุตฺตา สติ จตฺกิจฺจสาธณฺฺเจน จตฺตารี นามานิ
ลภติ ฯ

สมฺมาสมาธิทฺทเทเส จตฺตารี ฆานานิ ปุพฺพภาเคปิ
นानา มคฺคกฺขณฺเปิ ฯ ปุพฺพภาเค สฺมาปตฺติวเสน นานา
มคฺคกฺขณฺเ นานามคฺควเสน ฯ เอกสฺส หิ ปจฺมมคฺโค
ปจฺมชฺฌานิโก โหติ ทฺติยมคฺคาทโยปิ ปจฺมชฺฌานิกา วา
ทฺติยาทีสุ อลฺยตฺรชฺฌานิกา วา ฯ เอกสฺส ปจฺมมคฺโค
ทฺติยาทีนํ อลฺยตฺรชฺฌานิโก โหติ ทฺติยาทโยปิ ทฺติยาทีนํ
อลฺยตฺรชฺฌานิกา วา ปจฺมชฺฌานิกา วา ฯ เอวํ จตฺตาริโรปิ
มคฺคา ฆานวเสน สทิสฺสา วา อสทิสฺสา วา เอกจฺจสทิสฺสา
วา โหนฺติ ฯ

อํ ปนสฺส วิเสโส ปาทกชฺฌานนินฺยาเมน โหติ ฯ
ปาทกชฺฌานนินฺยาเมน ตาว ปจฺมชฺฌานลภินิ ปจฺมชฺฌานา
วฺฏฺจาย วิปฺสฺสนตฺสฺส อุปฺปนฺโน มคฺโค ปจฺมชฺฌานิโก
โหติ ฯ มคฺคกฺงฺคโพชฺฌกานิ เจตฺถ(๑) ปริปฺนฺณานาว โหนฺติ ฯ
ทฺติยชฺฌานโต วฺฏฺจาย วิปฺสฺสนตฺสฺส อุปฺปนฺโน มคฺโค
ทฺติยชฺฌานิโก โหติ(๒) มคฺคกฺงฺคานิ ปเนตฺถ สตฺต โหนฺติ ฯ
ตฺติยชฺฌานโต วฺฏฺจาย วิปฺสฺสนตฺสฺส อุปฺปนฺโน มคฺโค
๑. ม. ปเนตฺถ ฯ ๒. ม. โหตีติ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 สจจวิภังคนิทเทโส หน้า 193

ตติยชฎานิกโก โหติ มคฺคังคานิ ปเนตฺถ สตฺต โฟชฎังคานิ
ฉ โหณฺติ ฯ เอส นโย จตฺตชฎานโต ปฏฺจาย ยาว
เนวสญฺญานาสญฺญาตนา ฯ

อารุเป จตฺกปฺลจกชฎานํ อุปฺปชฺชติ ตณฺจ โข
โลกุตฺตรํ โน โลกียนฺติ วุตฺตํ เอตฺถ กถนฺติ เอตฺถ(๑)
ปจฺมชฎานาทีสุ ยโต วฏฺฏาย โสตาปตฺติมคฺคํ ปฏฺฐิตฺวา
อรุปฺสมาปตฺตี ภาเวตฺวา [๒] โย อารุเป อุปฺปนฺโน ตชฎานิกาว
ตสฺส ตตฺถ ตโย มคฺคา อุปฺปชฺชนฺติ ฯ เอวํ ปาทกชฎานเมว
นियามติ ฯ เกจิ ปน เถรา วิปสฺสนาย อารมฺมณฺฏตา
ขนฺธา นียาเมตฺติติ วทนฺติ ฯ เกจิ จ(๓) ปุคฺคชฎาสโย
นียาเมตฺติติ วทนฺติ ฯ เกจิ วฏฺฏานคามินิวิปสฺสนา นียาเมตฺติ
วทนฺติ ฯ เตสํ วาทวินิจฺฉโย เหฏฺฐา จิตฺตฺปฺปาทกณฺเฑ
โลกุตฺตรปทภาชนิยวณฺณนํ วุตฺตนเยเนว เวทิตฺวา โฟ ฯ

อัย วุจฺจติ สมฺมาสมาริตี ยา อิมสฺส จตฺตฺส ฉานสฺส
เอกกฺคตา อัย ปุพฺพภาเค โลกิโย อปรภาเค โลกุตฺตรโร
สมฺมาสมาริ นาม วุจฺจติติ ฯ เอวํ โลกิยโลกุตฺตรวเสน ภควา
มคฺคสจฺจํ เทเสสิ ฯ

ตตฺถ โลกิยมคฺเค สพฺพานเนว มคฺคังคานิ ยถานูรูปํ ฉสฺ

๑. ม. เอตฺถาปี ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร โยติ ทิสฺสติ ฯ

๓. ม. จสฺสทโท นตฺถิ ฯ ๔. อภิ. ฐมฺม. ๓๔/๒๑๖, ๒๒๓/๘๘/-๕๐ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 194

อารมมณเส อณตรรารมมณานิ โหนติ ฯ โลกุตตรมกุเต ปน
จตุสจฺจปฏิเวชาย ปวตฺตสฺส อริยสาวกสฺส (๑) นิพพานารมมณั
อวิชฺชานุสยสมมุคฺฆาตกั ปณฺณาจกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐิ ตถา สมฺปนฺน-
ทิฏฺฐิสฺส ตัสมฺปยุตฺตํ ติวิชฺมิจฺฉาสงฺกปฺปสมมุคฺฆาตกั เจตฺโส
นิพฺพานปทาภินิโรปนํ สมฺมาสงฺกปฺโป ตถา ปสฺสนนฺตสฺส
วิตกฺเคนตสฺส จ ตัสมฺปยุตฺตาว จตฺตพฺพิชฺวจฺจุจฺจิตสมมุคฺฆาติกา
มิจฺฉาวาจา ย วิรติ สมฺมาวาจา ตถา วิรมนฺตสฺส ตัสมฺปยุตฺตาว
มิจฺฉากมฺมนตสมฺมุจฺเจทิกา(๒) ติวิชฺกายทฺวจฺจิตวิรติ สมฺมากมฺมนโต
เตสัยเวสฺส(๓) วาจากมฺมนตานิ(๔) โวทานภูตา ตัสมฺปยุตฺตาว(๕)
กฺุหนาทิสฺมุจฺเจทิกา(๖) มิจฺฉาอาชีวีวิรติ สมฺมาอาชีโว ฯ อิมิสฺสาปี(๗)
สมฺมาวาจากมฺมนตาชีวสงฺขาทาย สีลญฺมียา ปตฺติจฺจมานสฺส
ตทฺนฺรุโป ตัสมฺปยุตฺโตว โกสฺชชสมฺมุจฺเจทโก อนฺุปฺปนฺนุ-
ปฺนฺนํ อกฺุสลกฺุสลาณํ อนฺุปฺปาทปหานฺุปฺปาทญฺุจฺติสฺสาธโก จ
วิริยารมฺุโก สมฺมาวาโยโมติ(๘) เอวํ วายมฺนตสฺส ตัสมฺปยุตฺโต(๙)
มิจฺฉาสตฺวินิทฺฐน โโก กายาทิสฺสุ กายานฺุปสฺสนาติสฺสาธโก จ เจตฺโส
อสมฺโมโส สมฺมาสติ อิติ อนฺุตฺตราย สติยา สุวิทฺตจิตฺตา-
รกฺุขสฺส ตัสมฺปยุตฺตาว มิจฺฉาสมาธิสฺมุคฺฆาติกา จิตฺเตกกฺุคฺคา
๑. ม.อริยสฺส ฯ ๒. ม. สมฺมุจฺเจทิกา ฯ ๓. ม. เตสัยเว ฯ
๔. สมฺมาวาจากมฺมนตานิ ฯ ๕. ม. ตัสมฺปยุตฺตาว ฯ
๖. ม. กฺุหนาทิสฺมุจฺเจทิกา ฯ ๗. ม. อิมิสฺสา ฯ
๘. ม. สมฺมาวาโย ฯ ๙. ม. ตัสมฺปยุตฺโตว ฯ

*เล่มที่ 47 สจจวิภังคินิเทศโส หน้า 195

สมุมาสมาธิติ ๑ เอส โลกุตตโร อริโย อฏฺฐงฺกโก มคฺโค
 โย สห โลกิเยน มคฺเคน ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทาติ
 สงฺขยํ คโต ๑ โส โข ปเนส มคฺโค สมุมาทิฏฺฐิสงฺกปฺปานํ
 วิชฺชาเย เสสธมฺมานํ จรณฺเณน คหิตตฺตา(๑) วิชฺชา เจว
 จรณฺณจ ๑ ตถา เตถํ ทฺวินฺนํ วิปสฺสนาณาณฺเณน อิตเรถํ
 สมถณาณฺเณน สงฺคหิตตฺตา สมโถ เจว วิปสฺสนา จ ๑ เตถํ
 วา ทฺวินฺนํ ปญฺญาทุกฺขนฺเรน ตทนนฺตรานํ ตินฺณํ สีลทุกฺขนฺเรน
 อวเสสานํ สมาริทุกฺขนฺเรน อธิปญฺญาอริสีลอธิจิตฺตสิกฺขาหิ จ
 สงฺคหิตตฺตา ขนฺธตฺตยญฺเจว สิกฺขตฺตยญฺจ โหติ เยน
 สมฺนฺนาคโต อริยสาวโก ทสฺสนสมตฺเถหิ จกฺขุหิ คมนสมตฺเถหิ
 จ ปาเทหิ สมฺนฺนาคโต อทุริโก วิย วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน
 หุตฺวา วิปสฺสนาณาณฺเณน กามสุขลฺลิกานฺุโยคํ สมถณาณฺเณน
 อตฺตกิลมณานฺุโยคนฺติ อนตฺทวํ ปริวฺหเชตฺวา มชฺฉิมปฏิปทํ
 ปฏิปฺนฺโน ปญฺญาทุกฺขนฺเรน โมหทุกฺขนฺธํ สีลทุกฺขนฺเรน โทสทุกฺขนฺธํ
 สมาริทุกฺขนฺเรน จ โลกทุกฺขนฺธํ ปทาเลนฺโต อธิปญฺญาสิกฺขาเย
 ปญฺญาสมฺปทํ อริสีลสิกฺขาเย สีลสมฺปทํ อธิจิตฺตสิกฺขาเย
 สมาริสมฺปทนฺติ ติสฺโส สมฺปตฺติโย ปตฺวา อมตํ นิพฺพานํ
 สจฺฉิกโรติ อาทิมชฺฉปรีโยसानกฺลฺยาณ(๒)สจฺฉตฺตีสฺโพธิปฏฺกขิยธมฺม-

๑. ม. สงฺคหิตตฺตา ๑ ๒. ม. อาทิมชฺฉปรีโยसानกฺลฺยาณํ
 # สจฺฉตฺตีสฺโพธิปฏฺกขิยธมฺมรตนวิจิตฺตํ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 196

รัตนวิจิตต์ สมมตุนิยามสงฆาต์ อริยมุณิยจ โอกกนุโต โหตีติ ฯ

สุตตุนตภาชนียวณณนา ฯ

อิทานิ อภิธมฺมภาชนีย โหติ ฯ ตตถ อริยสจฺจานีติ

อวตฺวา นิปฺปเทสโต ปจฺจยสงฆาต์ สมุทฺยํ ทสฺเสตฺถุ จตฺตารี

สจฺจานีติ วุตฺตํ ฯ อริยสจฺจานีติ หิ วุตฺเต อวเสสา จ กิเลสา

อวเสสา จ อกฺุสลา ฆมฺมา ตีณิ จ อกฺุสลมฺมฺลานิ สาสวานิ

อวเสสา จ สาสวา กุสลา ฆมฺมา น สงฺกณฺหนฺติ(๑) ฯ น

จ เกวลํ ตณฺหาว ทุกฺขํ สมุทฺทานนฺติ อิมปิ อวเสสา จ

กิเลสาทโย ปจฺจยา สมุทฺทานนฺติเยว ฯ อิติ อิมปิ ปจฺจยา

ทุกฺขํ สมุทฺทานนฺติเยวติ นิปฺปเทสโต ปจฺจยสงฆาต์ สมุทฺยํ

ทสฺเสตฺถุ อริยสจฺจานีติ อวตฺวา จตฺตารี สจฺจานีติ วุตฺตํ ฯ

นิทฺเทสวาเร จ เนลฺลํ ปจฺมํ ทุกฺขํ อนิทฺทิสิตฺวา ตสฺเสว

ทุกฺขสฺส สุขนิทฺเทสนตฺถิ (๒) ทุกฺขสมุทโย นิทฺทิจฺจ โหติ ฯ ตสฺมี หิ

นิทฺทิจฺจ อวเสสา จ กิเลสาคิอาทินา นเยน ทุกฺขสจฺจํ

สุขนิทฺเทลฺลํ โหติ ฯ นิโรธสจฺจเมตฺถ(๓) ตณฺหาย ปหานํ ตณฺหาย

จ อวเสสานนฺจ กิเลสานํ ปหานนฺติ เอวํ ยถาวุตฺตสฺส สมุทฺยสฺส

ปหานวเสน ปณฺจหากาเรหิ นิทฺทิจฺจํ ฯ มกฺกสจฺจํ ปเนตฺถ

ปจฺมชฺฌานิกโธตาปตฺติมกฺกวเสน ฆมฺมสงฺกณฺขิ วิภตฺตสฺส

เทสนานยสฺส มุขมตฺตเมว ทสฺเสนฺเตน นิทฺทิจฺจํ ฯ ตตถ นยเกโท

๑. ม. สงฺกยฺหนฺติ ฯ ๒. ม. สุขนิทฺเทสนตฺถิ ฯ

๓. ม. นิโรธสจฺจเมตฺถ ฯ

*เล่มที่ 47 สจจวิภังคนิทุเทโส หน้า 197

เวทิตพโพ ตั อุปริ ปกาสยิสสาม ฯ

ยสุมา ปน น เกวลั อฏฺจงฺกิมคฺโคว(๑) ปฏิปทา
ปฺพุเพว โข ปนสฺส กายกมฺมํ วจฺจิมมํ อาชีโว สฺสปริสฺสุทฺโธ
โหตีตี (๒)วจนโต ปน ปุคฺคกฺลชฺฌมาสยวเสน ปณฺจจฺงฺกิโกปี
มคฺโค ปฏฺธิปทาเอวาทิ เทสิโต ตสฺมา ตํ นยํ ทสฺเสตฺถุ
ปณฺจจฺงฺกิวาโรปี นินฺทิตฺถุโจ ฯ ยสุมา ปน (๓) น เกวลั
อฏฺจงฺกิปณฺจจฺงฺกิมคฺควา ปฏิปทา สมฺปยุตฺตกา ปน
อติเรกปณฺจวาสธมฺมาปี ปฏิปทาเอว ตสฺมา ตํ นยํ ทสฺเสตฺถุ
ตติโย สพฺพสงฺกาทิกวาโรปี นินฺทิตฺถุโจ ฯ ตตฺถ อวเสสา
ธมฺมา ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย สมฺปยุตฺตาทิ อิทํ
ปริหายติ ฯ เสถ สพฺพตฺถ สทิสเมว ฯ

ตตฺถ อฏฺจจฺงฺกิวารสฺส ตณฺหาย ปหานั(๔) ตณฺหาย จ
อวเสसानนฺจ กิเลสานั ปหานนฺตฺติอาทิสฺส ปณฺจสฺส โกฎฺจาเสสฺส
ปจฺมโกกฎฺจาเส ตาว โสตาปตฺตติมคฺเค ฉานาภินิเวเส สฺสุทฺธิก-
ปฏิปทา สฺสุทฺธิกสฺสณฺดา สฺสณฺดาปฏิปทา สฺสุทฺธิกอปฺปณฺหิตั
อปฺปณฺหิตปฏิปทาทิ อิมสฺส ปณฺจสฺส จานสฺส (๕) ทุวินัน ทุวินัน
จตฺถกปณฺจกนฺยานัน วเสน ทส นยา โหนฺติ ฯ เอว เสเสสฺสปีติ
วิสตฺติยา อภินิเวเสสฺส เทว นยสฺตานิ ฯ ตานิ จตฺถุ อธิปตีหิ

๑. ...มคฺโค ฯ ๒. ม. อ. ๑๔/๘๒๘/๕๒๓ ฯ

๓. ม. จ ฯ ๔. ม. ตณฺหาย ปหานนฺตฺติ นตฺติ ฯ

๕. ม. วาเรสฺส ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 198

จตุคณิตานี อฏฺฐสทานิ(๑) ฯ อิติ สุตฺธิกาณิ เทวฺ สาธิปฺตี อฏฺฐจาติ
สพฺพมฺปิ นยสหสฺสํ โหติ ฯ ยถา จ โสตาปตฺติมคฺเค เอวํ
เสสฺมคฺเคสุปฺตี จตฺตารี นยสหสฺสทานิ โหนฺติ ฯ ยถา จ
ปจฺมโกฏฺฐาเส จตฺตารี เอวํ เสสฺสุปฺตี อฏฺฐจฺจิกวเร ปญฺจสุ
โกฏฺฐาเสสุ วิสฺติ นยสหสฺสทานิ โหนฺติ ฯ ตถา ปญฺจจฺจิกวเร
สพฺพสงฺคาหิกวเร จาติ สพฺพานิปี สญฺจึ นยสหสฺสทานิ
สตุฏฺฐารา วิภตฺตานิ ฯ ปาลี ปน สงฺเขเปน อากตา ฯ เอวมิํ
ติวิธมฺหาวาริ ปญฺจทสโกฏฺฐาถํ สญฺจินยสหสฺสปฏฺิณฺฑิตํ
อภิธมฺมภาชนีเย นาม นิทฺธิฏฺฐนฺติ เวทิตพฺพิ ฯ

อภิธมฺมภาชนียวณฺณา ฯ

ปญฺหาปฺจฺจเก จตฺนฺนมฺปิ สจฺจานํ ขนฺธวิภังเก วุตฺต-
นยานุสारेเนว กุสลาธิภาโว เวทิตพฺโพ ฯ อารมฺมณฺตฺติเกสุ
ปน สมุทฺยสจฺจํ กามาวจรธมฺเม อสฺสาเทนฺตฺตฺส ปรีตฺตารมฺมณฺ
โหติ มหคฺคตฺตฺมเม อสฺสาเทนฺตฺตฺส มหคฺคตฺตารมฺมณฺ ปญฺยตฺติ(๒)-
ธมฺเม อสฺสาเทนฺตฺตฺส นวตฺตพฺพารมฺมณฺ ฯ ทุกฺขสจฺจํ กามาวจร-
ธมฺเม อารพฺก อฺปฺปนฺนํ ปรีตฺตารมฺมณฺ รุปารูปาวจรธมฺเม
อารพฺก อฺปฺปตฺติกาเล มหคฺคตฺตารมฺมณฺ นวโลกุตฺตรธมฺเม
ปจฺจเวกฺขณกาเล อปฺปมาณารมฺมณฺ ปญฺณตฺตี ปจฺจเวกฺขณกาเล
๑. ม. อฏฺฐ ฯ ๒. ม. ปญฺยตฺตี ฯ

*เล่มที่ 47 สจจวิภังคินิทเทโส หน้า 199

นวัตตพพารมมณั ๑ มคฺคสจฺจํ สหชาตเหตุวเสน สพพทาปี
มคฺคเหตุกั วัริยั วา วัมิสั วา เชฏฺฐกั กตฺวา มคฺคภาวนากาเล
มคฺคาธิปติ ฌนฺทจิตฺเตสุ อณฺฺยตราธิปติกาเล นวัตตพพั นาม
โหติ ๑ ทุกฺขสจฺจํ อริยานั มคฺคปจฺจเวกฺขณกาเล มคฺคการมมณั
เตสัเชว มคฺคั คุรุ กตฺวา ปจฺจเวกฺขณกาเล มคฺคาธิปติ
เสสธมมปจฺจเวกฺขณกาเล นวัตตพพั โหติ ๑

เทว สจฺจานีติ ทุกฺขสมุทฺยสจฺจานี ๑ เอตานิ หิ
อตีตาทิเกเท ฌมฺเม อารพฺภ อุปฺปตฺติกาเล อตีตาทิอารมฺมณานิ
โหนติ ๑ สมุทฺยสจฺจํ อชฺชตฺตาทิเกเท ฌมฺเม อสุสาเทนฺตสุส
อชฺชตฺตาทิอารมฺมณั โหติ ทุกฺขสจฺจํ อากิณฺจณฺญาตนกาเล
นวัตตพพารมฺมณมฺปิตี เวทิตพพั ๑ อิติ อิมสฺมี ปญฺหาปฺจฺจนเก
เทว สจฺจานี โลกียานี โหนติ เทว โลกุตฺตรานี ๑ ยถา
จ อิมสฺมีเอว ปุริเมสุปี ทวีสุ ๑ สมฺมาสมุพฺพุทฺเธน หิ ตีสุปี
สุตฺตนฺตภาชนียาทีสุ โลกียโลกุตฺตรานเว สจฺจานี กถิตานี ๑
เอวมยั สจฺจวิภังฺโกปี เตปรีวภูฏั นีหริตฺวาว ภาเชตฺวา
ทสฺสีโตติ ๑

สจจวิภังคินิทเทโส ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 200

อิทานิ ตทนนุตเร อินุทริยวิภังเก ฯ

พาวิสตีติ คณนปริจเฉโท ฯ

อินุทริยานีติ ปริจฺฉินฺนชฺมมนิทฺตสนฺ ฯ อิทานิ ตานิ สรูปโต
ทสฺเสนโต จกฺขุณฺทริยนฺตืออาทิมาท ฯ

ตตฺถ จกฺขุทวารเร อินุทตฺตํ กาทเรตีติ จกฺขุณฺทริยํ ฯ

โสตชฺมานชิวฺหากายทวารเร อินุทตฺตํ กาทเรตีติ กายินุทริยํ ฯ

วิชานนลกฺขณเร อินุทตฺตํ กาทเรตีติ มนินุทริยํ ฯ

อิตฺถึภาเว อินุทตฺตํ กาทเรตีติ อิตฺถินุทริยํ ฯ ปุริสภาเว

อินุทตฺตํ กาทเรตีติ ปุริสินุทริยํ ฯ อนุปาลนลกฺขณเร อินุทฏฺจํ

กาทเรตีติ ชิวิตินุทริยํ ฯ

สุขลกฺขณเร อินุทตฺตํ กาทเรตีติ สุขินุทริยํ ฯ ทกฺขโสมนฺตฺส-

โทมฺนตฺสอุปกฺขาลลกฺขณเร อินุทตฺตํ กาทเรตีติ อุปกฺขินุทริยํ ฯ

อริโมกฺขลกฺขณเร อินุทตฺตํ กาทเรตีติ สทฺธิณุทริยํ ฯ ปคฺคห-

ลกฺขณเร อินุทตฺตํ กาทเรตีติ วิริยินุทริยํ ฯ อุปกฺกฺขานลกฺขณเร

อินุทตฺตํ กาทเรตีติ สตินุทริยํ ฯ อวิกฺเขปลกฺขณเร อินุทฏฺจํ

กาทเรตีติ สมารินุทริยํ ฯ ทสฺสนลกฺขณเร อินุทตฺตํ กาทเรตีติ

ปญฺณินุทริยํ ฯ

อนนฺตฺต(๑)นฺตฺตฺสสามิติปวตฺเต ชานนลกฺขณเร อินุทตฺตํ

กาทเรตีติ อนนฺตฺต(๒)นฺตฺตฺสสามิตินุทริยํ ฯ ฅาตานิเยว ชฺมมานํ ปน(๑)

๑. - ๒. ม. อนนฺตฺต... ฯ เอวมุปริปี ฯ ๑. ม. ปุณ ฯ

*เล่มที่ 47 อินุทริยวิภังคินิเทศโส หน้า 201

อาชานเน อินุทตฺตํ การเรตีติ อณฺณินุทริยํ ฯ อณฺณาตาวิภาเว

อินุทตฺตํ การเรตีติ อณฺณาตาวิโนทริยํ ฯ

อิธ สุตฺตุนุทฺตภาชนียนุนาม น คหิตํ ฯ กสฺมา สุตฺตุนุเต
อิมาย ปฏิปาฏิยา พาวิสติยา อินุทริยานํ อนาคตฺตฺตา ฯ
สุตฺตุนุตฺตสฺมึ หิ กตฺถจิจ เทว อินุทริยานิ กถิตานิ กตฺถจิจ
ตีณิ กตฺถจิจ ปนฺจ ฯ เอวํ ปนฺ นินฺนตฺริ ทฺวาวิสติ อาคตานิ
นาม นคฺถิ ฯ อัยฺ ตาเวตฺถ อภฺจกถานโย ฯ อัยฺ ปนฺ อปโร
นโย เอเตสุ หิ

อตฺถโต ลกฺขณาทีหิ กมฺโต จ วิชานียา
ภทฺทาภทฺทา ตถา กิจฺจา ญฺมิโต จ วินิจฺจยํ ฯ

ตฺตฺถ จกฺขฺวาทีนํ ตาว จกฺขฺตีติ [๑] อาทีนา นยฺน
อตฺถโต ปกาสิโต ฯ ปจฺฉิมฺเมสุ ปนฺ ตีสุ ปจฺฉมํ ปุพฺพภากะ
อนณฺณาทํ อมตํ ปทํ จตฺตฺตจจฺจรมฺมํ วา ชานิสฺสสามิตฺติ เอวํ
ปฺปฏิปฺนฺนสฺส อุปฺปชฺชนโต อินุทริยญฺจสมฺภวโต จ อนณฺณ-
ตณฺณสฺสสามิตฺตินุทริยนฺตฺติ วุตฺตํ ทฺติยํ อาชานนโต จ อินุทริยคฺถ-
สมฺภวโต จ อณฺณินุทริยํ ตติยํ อณฺณาตาวิโน จตฺตฺตฺส สจฺเจสุ
นิญฺจิตฺตณฺณากิจจสฺส จีณาสวสฺเสว อุปฺปชฺชนโต อินุทริยคฺถ-
สมฺภวโต จ อณฺณาตาวิโนทริยํ ฯ

โก ปเนส อินุทริยญฺจ ไจ นามาทิ ฯ อินุทฺลิจฺจคฺถโต อินุทริยคฺถโต

๑. ม. เอตฺถนฺตเร จกฺขฺยติ ทิสฺสตีติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 202

อินทเทสิตตโต อินทริยตโต อินททัญจตโต อินทริยตโต
อินทสิญจตโต อินทริยตโต อินทชฏตโต อินทริยตโต
โส สพุโปปี อธิ ยถาโยคัม ยุชชติ ฯ

ภควา หิ สมุมาสมพุทฺโธ ปรมิสฺสริยาภาวโต อินฺโท
กุสลากุสลลจ กมมัม กมฺเมสุ กสฺสจि อิสฺสริยาภาวโต ฯ
เตเนเวตฺถ กมฺมสฺสขณฺนิทานิ ตาว(๑)อินฺทริยานิ กุสลากุสลกมมัม
อูลฺลิจฺเณติ เตน จ สิญฺจานํติ อินฺทลิจฺจตฺเถน อินฺทสิญฺจตฺเถน
จ อินฺทริยานิ ฯ สพุพานว ปน ตานิ(๒)ภควตา ยภาภูตโต
ปกาสิตานิ จ อภิสมฺพุทฺธานิ จาติ อินฺทเทสิตตฺเถน
อินฺททัญฺจตฺเถน จ อินฺทริยานิ ฯ เตนว ภควตา มุณินฺเทน
กานิจิ โคจฺราเสวนาย กานิจิ ภาวนาเสวนาย เสวิตานํติ
อินฺทชฏตฺเถนปิ อินฺทริยานิ ฯ อปิจ อธิปฺจฺจสงฺขาเตน
อิสฺสริยฺเจนาปิ เอตานิ อินฺทริยานิ ฯ จกฺขุวิญฺญาณาทีปฺปวตฺติยํ
หิ จกฺขุวาทีนํ สิทฺธมาธิปฺจฺจํ ตสฺมี หิ ติกฺเข ติกฺขตฺตา
มนฺเต จ มนฺตตฺตาติ อัยฺ ตาเวตฺถ อตฺถโต วินิจฺฉโย ฯ

ลกฺขณาทีหิตี ลกฺขณฺรสปฺจฺจปฺญฺจานปทฺฐาเนหิปี จกฺขุวาทีนํ
วินิจฺฉยํ วิชานียาติ อตฺถโต ฯ ตานิ ปเนเตสํ (๓) ลกฺขณาทีนํ
เหฏฺฐา วุตฺตนาเนว ฯ ปญฺณินฺทริยาทีนํ หิ จตฺตารี อตฺถโต
อโมโหเยว ฯ เสตานิ ตตฺถ สรุเปเนวาคตานิ ฯ
๑. ม. อัยฺ ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. ปเนตานิ ฯ
๓. ม. เนสํ ฯ

*เล่มที่ 47 อินุทริยวิภังคินุทเทโส หน้า 203

กมโตติ อยมปี เทสนากุกโมว ๑ ตตถ อชฌตตชมม
ปริณาย อริยภูมิปฏิลาโก โหตีติ อตตภาวปริยาปนนานิ
จกขุนุทริยาทีนิ ปจम्म เทสิตานี ๑ โส ปน อตตภาโว ย
ชมม อูปาทาย อิตถิติ วา ปุริโสติ วา สงขุຍ် กจจติ
อัย โสติ นิสสสนตถ ตโต อิตถินุทริย ปุริสินุทริยจ ๑
โส ทูริชปี ชีวิตินุทริยปฏิพทชวตติติ ฌาปนตถ ตโต
ชีวิตินุทริย ๑ ยาว ตสส ปวตติ ตาว เอเตส เวทยิตาน
อนิวตติ ๑ ยญจ กิลยจ เวทยิต สพพนต สขทุกขนติ
ฌาปนตถ ตโต สจอินุทริยาทีนิ ๑ คณิโรชตถ ปน เอเต
ชมมา ภาเวตพพาคี ปฏิปตติทสสนตถ ตโต สทฐาทีนิ ๑
อิมาย ปฏิปตติยา เอกชมโม ปจम्म อตตนิ ปาตุภาวตีติ
ปฏิปตติยา อโมฆภาวทสสนตถ ตโต อนนญตตญสสามิตินุทริย
ตสเสว ผลตตทา ตโต อนนุตร ภาเวตพพตตทา จ ตโต
อญญินุทริย ๑ อิต ปรี ภาวนาย อิมสส อธิคโม อธิคเต
จ ปนิมสมิ นตถิ กิลยจ อุตตริกรณียนติ ฌาปนตถ อนุเต
ปรมสสาสญต อญญาตาวินุทริย เทสิตนติ อยเมตถ กโม ๑
เกทาเกทาคี ชีวิตินุทริยสเสว เจตถ เกโท ๑ ต หิ
รูปชีวิตินุทริย อรูปชีวิตินุทริยนติ ทูริช โหติ ๑ เสสาน อเกโทติ
เอวเมตถ เกทาเกทโต วินิจจย วิชานียา ๑
กัจจาคี กิมินุทริยาน กิจจนติ เจ ๑ จกขุนุทริยสส ตาว

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 204

จกขุวายนัน จกขุวิญญาณชาตยา ตัมสมปยุตตกานญจ ฐมมานัน
อินุทริยปจฺเจยน ปจฺจโยติ วจนโต ยํ ตํ อินุทริยปจฺเจยภาเวน
สาเรตพุพฺ อุตฺตโน ติกฺขมนุทาทีภาเวน จกขุวิญญาณาทีฐมมานัน
ติกฺขมนุทาทีสงฺฆาตอุตฺตการานูนวตฺตาปนํ อิํทํ กิจฺจนฺติ ฯ (๑) เอวํ
โสตฺถมานชีวฺหากายัน ฯ มนินุทริยสฺส ปน สหชาตฐมมานัน
อุตฺตโน วสวตฺตาปนํ ชีวิตินุทริยสฺส สหชาตฐมมานูปาลนํ
อิตฺถินุทริยปริสฺสินุทริยานัน อิตฺถิปริสฺสนิมิตฺตกุตฺตกาปฺปการานูวิธานัน
สุขทุกฺขโสมนสฺสโทมนสฺสินุทริยานัน สหชาตฐมเม อภิภวิตฺวา
ยถาสกํ โอฟาริกการานูปาปนํ อุเปกฺขินุทริยสฺส สนฺตปณฺธิต-
มชฺชุตฺตการานูปาปนํ สทฺธาทีนํ ปฏฺธิปกฺขาภิกฺขวนัน สมปยุตฺต-
ฐมมานญจ ปสนฺนาการาทีภาวสมฺปาปนํ อนญฺจตลฺลยสฺสामी-
ตฺตินุทริยสฺส สํโยชนตฺตยปฺปหानญฺเจว สมปยุตฺตกานญจ
ตปฺปหานาภิกฺขภาวกรณัน อญฺญินุทริยสฺส กามราคพฺยาปาทาที-
ตฺนุกรณปฺปหानญฺเจว สหชาตानญจ อุตฺตโน วसानูนวตฺตาปนํ
อญฺญาตาวินุทริยสฺส สพฺพกิจฺเจสุ อุตฺตกูปฺปหानญฺเจว
อมตาทิกฺขภาวปจฺเจยตา จ สมปยุตฺตानนฺติ เอวเมตฺถ กิจฺจโต
วินิจฺฉยํ วิชานียา ฯ

ภูมิตฺตติ จกขุโสตฺถมานชีวฺหากายอิตฺถิปริสฺสุขทุกฺขโทมนสฺ-
สินุทริยานี เจตฺถ กามาวจฺราเนว มนินุทริยชีวิตินุทริย-
๑. ม. กิจจํ ฯ

*เล่มที่ 47 อินุทริยวิภังคนิทเทโส หน้า 205

อุเปกจินุทริยานิ สทฐาวิริยสตีสมาริปลณินุทริยานิ จ จตุภูมิ-
ปริยาปนุนานิ โสมนสฺสินุทริยิ กามาวจรรูปาวจรโลกุตตรวเสน
ภูมิตตฺยปริยาปนุํ อวसाने ตีณิ โลกุตตรานเนาติ เอว ภูมิโต
วินิจฺฉยิ วิชานียา ๆ เอว हि วิชานนุโต

สํเวคพหุโล ภิกขุ จิตฺโต อินุทริยสํวเร
อินุทริยานิ ปริณณาย ทุกฺขสฺสนตํ นิกจฺฉตีติ ๆ

นิทฺเทสวเร ยิ จกฺขุ จตฺตุนํ มหาภูตानนฺติ(๑)อาทิ
สพฺพํ ฐมฺมสํกคฺฉิยิ ปทภาชเน วุตฺตณเยนเนว เวทิตพฺพํ ๆ
วิริยอินุทริยสมาริณินุทริยนิทฺเทสาทิสฺสุ จ สมฺมวาวายาโม มิจฺฉาวายาโม
สมฺมาสมาริ มิจฺฉาสมาริตีอาทีนินิ น วุตฺตานิ ๆ กสฺมา
สพฺพสํกาคหคฺคตา(๒) ๆ สพฺพสํกาคหิกานินิ (๓) हि อิชฺ อินุทริยานิ
กถิตานินิ ๆ เอว สนฺเต เจตฺถ(๔) ทสฺ อินุทริยานิ โลกียานินิ
กามาวจรานเนา ตีณิ โลกุตฺตรานเนว โลกียโลกุตฺตร-
มิสฺสกาณินิตี ๆ

อภิธรรมภาชณียิ ๆ

๑. อภ. วิ. ๓๕/๒๓๗/๑๖๒ ๆ ๒. ม.สพฺพสํกาคหคฺคตา ๆ

๓. ม. สพฺพสํกาคหิกานินิ ๆ ๔. ม. สนฺเตเปตฺถ ๆ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 206

ปณฺหาปฺจุจฺเจ สพฺเพสฺมปี อินฺทฺริยานํ กุสลาทีวิกาโค
ปาถินยานุสาเรเนว เวทิตฺตํโพ ๑
อารมฺมณฺตฺติเกสุ ปน สตฺตฺติอินฺทฺริยา อนารมฺมณฺตฺติ
จกฺขุโสถฺมานชีวฺหากายอิตฺถิปฺริสินฺทฺริยานิ สนฺชาย วุคฺคํ ๑
ชีวิตฺติอินฺทฺริยํ ปน อรูปมิตฺตฺสคฺคตฺตา อิธ อนาคคํ ๑ (๑)
ทฺวินฺทฺริยาติ เทว อินฺทฺริยานิ(๒) ๑ สุขทฺกฺขทฺวํยํ สนฺชายยถํ
วุคฺคํ ๑ คํ หิ เอกนตฺปฺริตฺตารมฺมณํ ๑
โทมนสฺสินฺทฺริยํ สียา ปฺริตฺตารมฺมณํ สียา มหคฺคตฺตา-
รมฺมณฺนฺติ กามาจฺจรชฺมเม อารพฺภ ปวตฺติกาเล ปฺริตฺตารมฺมณํ
โหติ รูปาจฺจารูปาจฺจเร ปน อารพฺภ ปวตฺติกาเล มหคฺคตฺตา-
รมฺมณํ ปณฺณตฺติ อารพฺภ ปวตฺติกาเล นวตฺตพฺพารมฺมณํ ๑
นวินฺทฺริยา สียา ปฺริตฺตารมฺมณฺตฺติ มนินฺทฺริยชีวิตฺติอินฺทฺริย-
โสมนสฺสินฺทฺริยอุเปกฺขินฺทฺริยานิ เจว สทฺธาทีปญฺจกฺกญฺจ สนฺชาย
อิทํ วุคฺคํ ๑ ชีวิตฺติอินฺทฺริยญฺหิ รูปมิตฺตฺสคฺคตฺตา อนารมฺมณฺนฺตฺติ
รูปชฺมเมสุ สงฺกฺหิตมฺปิ อรูปโกฏฺจาสฺน สียาปฺกฺเข สงฺกฺหิตํ ๑
จตฺตาริ อินฺทฺริยานีติ สุขทฺกฺขโทมนสฺสอณฺเณตฺตาอินฺทฺริยานิ ๑
ตานิ หิ มคฺคการมฺมณฺตฺติเก น ภชฺนฺติ ๑
มคฺคเหตุกฺนฺติ สหชาตเหตุํ สนฺชาย วุคฺคํ ๑ วิริย-
วีมฺสเชฏฺฐกฺกาเล สียา มคฺคาธิปติ ฌนฺทฺจิตฺตเชฏฺฐกฺกาเล สียา
๑. ม. อนาภฺภูจํ ๑ ๒. ม. อินฺทฺริยา ๑

*เล่มที่ 47 อินทริยวิภังคนิทเทโส หน้า 207

นวัตตพพา ฯ

ทสสินทริยา สียา อุปปนนา สียา อุปปาทีโนติ สตุต
รูปินทริยานิ ตีณิ จ วิปากินทริยานิ สนนธาเยตํ วุตตํ ฯ

ทสสินทริยานิ โทมนสเสน สทธี เหฏฐา วุตตानเว ฯ ตตุถ
โทมนสสินทริยํ ปณณตตี อารพภ ปวตตีกาเล นวัตตพพา-
รम्मณํ เสทานิ นิพพานปัจจเวกขณกาลเปปี ฯ

ตีณินทริยานิ พหิทุทธารम्मณานิติ ตีณิ โลกุตตรินทริยานิ ฯ

จตุตาริตี สุขทุกขโสมนสสโทมนสสถานิ ฯ ตานิ หิ
อชุตตตมเมปี พหิทุทธารम्मเมปี อารพภ ปวตตุนติ ฯ

อฏฐินทริยาติ มนินทริยชีวัตินทริยอุเปกขินทริยานิ เจว
สทฐาทีปญจกณจ ฯ ตตุถ อากิณญญายตนกาลเอ นวัตตพพา-
รम्मณตา เวทิตพพา ฯ

อิติ อิมสมิมปิ ปญหาปจฺจเก ทสสินทริยานิ กามาวจรานิ
ตีณิ โลกุตตรานิ นว โลกียโลกุตตรมิสฺสกาเนว กถิตานีติ
อยมปิ อภิธมฺมภาชนิเยน สทธี เอกปริจฺเจโทว โหติ ฯ อัย
ปน อินทริยวิภังโก เทว ปรีวฏฺเฐ นีหริตฺวา ภาเชตฺวา
ทสฺสีโตติ ฯ

อินทริยวิภังควณณา ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 208

อิทานิ ตทนนฺตเร ปฏิจฺจสมุปฺปาทวิกงเค ยา อัย
อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราคิอาทินา นเยน ตนฺติ นิกฺขิตฺตา ตสฺสา
อตุถสํวณฺณํ กโรนฺเตน วิกฺขชฺวาทิมณฺฑลํ โอตริตฺวา อาจริย
อนพฺภาจิกฺขนฺเตน (อนพฺภาจิณฺณนฺเตน) สกสมฺมํ อโวกมฺนฺเตน
ปรสมฺมํ อนายฺหนฺเตน (อนารุหฺนฺเตน) สุตฺตํ อปฺปฏิพาหฺนฺเตน
วินยํ อนฺุโลเมนฺเตน มหาปเทเส โอลิเกนฺเตน รมฺมํ ทีเปนฺเตน
อตุถํ สงฺกานฺเตน(๑) ตเมวตฺถํ ปฺน อวตฺเตตฺวา อปรเหปิ
ปริยาเยหิ นิตฺทิสนฺเตน จ ยสฺมา อตุถสํวณฺณา กาทพฺพา
โหติ ปกตฺติยาปิ จ ทฺกกราว ปฏิจฺจสมุปฺปาทสฺส อตุถ-
สํวณฺณา ฯ ยถาหุ โปราณา

สจฺจํ สตุโต ปฏิสนฺธิ ปจฺจยาการเมว จ
ทฺททสา จตุโร รมฺมา เทเสตฺถจฺ สฺทฺกกราคิ ฯ

ตสฺมา อณฺฺตฺร อากมาธิคมปฺปตฺเตหิ น สฺกกรา
ปฏิจฺจสมุปฺปาทสฺส อตุถสํวณฺณาติ(๒)ปริตฺตลยิตฺวา

วตฺตูกาโม อหํ อชฺช ปจฺจยาการวณฺณํ
ปติฏฺฐํ นาทิจฺจนามิ อชฺโฆคาโพหฺว สาคฺร์ ฯ
สาสนํ ปนิตํ นานา- เทสนานยฺมณฺฑิตํ
ปฺพพฺพาจริยมคฺโค จ อพฺโพจฺจินฺโน ปวตฺตติ ฯ
ยสฺมา ตสฺมา ตทฺกยํ สนฺนิสฺสายตฺถวณฺณํ
อารภิสฺสามิ เอตฺสฺส ตํ สฺมณฺณ สฺมาหิตา ฯ

๑. ม. สงฺกนฺเตน ฯ ๒. ม. อตุถวณฺณาติ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิทิจสมุปาทวิภังคกถา โส หน้า 209

วุดตเตหตี ปุพพาจริเยหิ

โย โภจิมิ อฏฐิกถวา(๑) สฺเณยฺย

ลเถถ ปุพพาปริยิ วิเสถิ

ลทฺธาน ปุพพาปริยิ วิเสถิ

อทสฺสนิ มจฺจุราชสฺส คจฺเจติ ฯ

อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราทิอาทิสฺส หิ อาทิตฺโตเยว ตาว

เทสนาเกทโต อตฺถ- ลกฺขณกวิธาทิตฺโต

องฺกานณฺจ ววตฺถานา วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺฉโย ฯ

ตตฺถ เทสนาเกทตฺติ ภควโต หิ วลฺลิตฺตารกานํ จตฺตุนํ

ปฺริสานํ วลฺลิตฺตคณฺหํ วิย อาทิตฺโต วา มชฺฌโต วา ปฏฺจาย

ยาว ปฺริโยสานํ ตถา ปฺริโยสานโต วา มชฺฌโต วา ปฏฺจาย

ยาว อาทิตฺติ จตฺตพฺพิชา ปฏฺจิจสมุปาทเทสนา ฯ ยถา หิ

वलฺลิตฺตารเกสฺส จตฺตฺส ปฺริเสสฺส เอโก วลฺลิตฺยา มฺลเมว ปจฺจํ

ปสฺสตี โส ตํ มฺลเ ฉตฺวา สพฺพิ อากทฺตฺติตฺวา อาทาย

กมฺเม อุปเนติ เอวํ ภควา อิตฺติ โข ภิกฺขเว อวิชฺชาปจฺจยา

สงฺขารา ฯเปฯ ชาตฺติปจฺจยา ชรามรณฺนฺติ(๒) อาทิตฺโต ปฏฺจาย

ยาว ปฺริโยสานาปิ ปฏฺจิจสมุปาทํ เทเสตี ฯ

ยถา ปน เตสฺส ปฺริเสสฺส เอโก วลฺลิตฺยา มชฺฌํ ปจฺจํ

ปสฺสตี โส มชฺฌเ ฉนฺนิตฺตฺวา อุปฺริภากํเยว อากทฺตฺติตฺวา อาทาย

กมฺเม อุปเนติ เอวํ ภควา ตสฺส ตํ เวทนํ อภินฺนทโต

๑. ม. อฏฐิ กถวา ฯ ๒. ม. ม. ๑๒/๔๔๖/๔๘๐ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 210

อภิวทโต อชฺโฆสาย ติฏฺฐโต อุปฺปชฺชติ นนฺทึฯ ยถา เวทนาสุ

นนฺทึ ตทฺฐปาทานํฯ ตสฺสุปาทานปจฺจยา ภโว ภวปจฺจยา

ชาติตฺติ(๑) มชฺฌโต ปญฺจาย ยาว ปรีโยสานาปี เทเสติฯ

ยถา จ เตสุ ปรีเสสุ เอโก วลฺลียา อคฺคํ ปจฺมํ

ปสฺสตี โส อคฺเค คเหตุวา อคฺคานุสาเรณ ยาว มุลา

สพฺพํ อาทาย กมฺเม อุปเนติ เอวํ ภควา ชาติปจฺจยา

ชรามรณนฺติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ ชาติปจฺจยา นฺ โข

ภิกฺขเว ชรามรณํ โน วา กถํ วา เอตฺถ โหตีตฺติฯ ชาติปจฺจยา

ภนฺเต ชรามรณํ เอวํ โน เอตฺถ โหติ ชาติปจฺจยา

ชรามรณนฺติฯ ภวปจฺจยา ชาติฯ เปฯ อวิชฺชาปจฺจยา

สงฺขาราติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ อวิชฺชาปจฺจยา นฺ โข

ภิกฺขเว สงฺขารา โน วา กถํ วา เอตฺถ โหตีตฺติฯ

อวิชฺชาปจฺจยา ภนฺเต สงฺขารา เอวํ โน เอตฺถ โหติ

อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราติ(๒) ปรีโยสานโต ปญฺจาย ยาว

อาทิตฺตปี ปญฺจิจฺจสมุปฺปาทํ เทเสติฯ

ยถา ปน เตสุ ปรีเสสุ เอโก วลฺลียา มชฺฌเมว ปจฺมํ

ปสฺสตี โส มชฺฌเม ฉินฺทิตฺวา เหฏฺฐา โอตฺรนฺโต ยาว มุลา

อาทาย กมฺเม อุปเนติ เอวํ ภควา อิเม จ (๓) ภิกฺขเว จตฺตารโ

อาหารา กีนฺทานา กีสุมฺพยา กิจฺชาติกา กิปฺภาวฯ อิเม จตฺตารโ

๑. ม. ม. ๑๒/๔๕๓/๔๘๕ฯ ๒. ม. ม. ๑๒/๔๔๗/๔๘๐ฯ

๓. ม. จสทฺโท นตฺถิฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิภังคนิทเทโส หน้า 211

อาหารา ตณฺหานิทานา ตณฺหาสมุทฺยา ตณฺหาชาติกา
ตณฺหาปภวา ฯ ตณฺหา [๑] กีนิทานา ฯเปฯ เวทนา ฯ ผลุโส ฯ
สพายตน์ ฯ นามรูป ฯ วิญฺญาณํ ฯ สงฺขารา กีนิทานา ฯเปฯ
สงฺขารา อวิชฺชานิทานา [๒] อวิชฺชาปภวาติ (๓) มชฺฌโต ปฏฺจาย
ยาว อาทิโต เทเสติ ฯ

กสฺมา ปเนวฺ เทเสตีติ ฯ ปฏิจจสมุปปาทสฺส สมฺนต-
ภทฺทกคฺคา สยณฺจ เทสนาวิลาสปรตฺตคฺคา ฯ สมฺนตภทฺทโก
หิ ปฏิจจสมุปปาโท ตโต ตโต ฉายปฏฺเวชาย สํวตฺตติเยว
เทสนาวิลาสปรตฺโต จ ภควา จตุเวสารชฺชปฏฺิสมฺภิทาโยเคน
จตุพฺพิชฌมฺภีรภาวปรตฺติยา จ ฯ โส เทสนาวิลาสปรตฺตคฺคา
นानานเยเหว รมฺมํ เทเสติ ฯ วิเสสโต ปนสฺส ยา อาทิโต
ปฏฺจาย อนุโลมเทสนา सा पवत्तिकारणविभाकसम्मपुह
เวเนยฺยชนํ สมฺนุสฺสโต ยถาสเกหิ การณฺเหหิ ปวत्ติสนฺทสฺ-
สนตฺถลฺลจ อฺปรตฺติกฺกมสนฺทสฺสนตฺถลฺลจ ปวत्ติตาติ ฉาตพฺพา ฯ
ยา ปรีโยसानโต ปฏฺจาย ปฏฺิโลมเทสนา सा गिज्झं वताय
โลโก อापฺนฺโน ชายติ จ ชียติ จ มียติ (๔)จาทิอาทินา
นเยน กิจฺจापฺนฺนํ โลกมฺนุวิโลกยโต ปุพฺพภากปฏฺิเวชานุสาเรน
๑. ม. เขตฺถนฺตเร จายํ ภิกฺขเวติ ทิสฺสตี ฯ ๒. สฺยา. ม. เขตฺถนฺตเร
อวิชฺชาสมุทฺยา อวิชฺชาชาติกาติ ทิสฺสตี ฯ ๓. ม. ม. ๑๒/๔๔๖/๔๗๕ ฯ
สฺ. นี. ๑๖/๒๕/๑๔ ฯ ๔. สฺ. นี. ๑๖/๒๒, ๒๖/๖, ๑๑ ฯ
สฺ. ขนฺธ. ๑๗/๒๕๐/๑๒๖ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 212

ตสฺส ตสฺส ชรามรณาทิกสฺส ทุกฺขสฺส อตฺตนาธิต-
การณสนฺทสฺสนตฺถิ ฯ ยา ปน มชฺฌโต ปฏฺจาย ยาว
อาทิสฺมา(๑) สฺมา อาหารนิตานวตฺถาปนาอนุสฺเรณ ยาว อตีตํ
อทฺธานํ อติหริตฺวา ปฺน อตีตทฺธโต ปฏฺติ เหตุผล-
ปฏฺธิปาฐิตสนฺทสฺสนตฺถิ ฯ ยา ปน มชฺฌโต ปฏฺจาย ยาว
ปรีโยसानา ปวตฺตา สฺมา ปจฺจุปฺปนฺเน อทฺธานเ อนาคตทฺธา-
เหตุสมฺภูจฺจนาโต ปฏฺติ อนาคตทฺธานสนฺทสฺสนตฺถิ ฯ (๒) ตาสฺ ย
สฺมา ปวตฺติการณสมฺมุพฺพสฺส เวเนยฺยชนสฺส ยถาสเกหิ การณฺหิ
ปวตฺติสนฺทสฺสนตฺถิ อฺปฺปตฺติกมสนฺทสฺสนตฺถจฺจ อาทิตฺโต ปฏฺจาย
อนุโลมเทสนา วตฺตา สฺมา อิธ นิกฺขิตฺตาคิ เวทิตพฺพา ฯ

กสฺมา ปเนตฺถ อวิชฺชา อาทิตฺโต วตฺตา ที ปกฺคิวาทินํ
ปกฺคิ วิย อวิชฺชาปี อการณํ มฺูลการณํ โลกสฺสาติ ฯ น
อการณํ ฯ อาสวสมฺมุทฺยา อวิชฺชาสมฺมุทฺโยติ [๗] หิ อวิชฺชาย การณํ
วตฺติ ฯ อตฺถิ ปน ปรียาโย เยน มฺูลการณํ สฺยา โภ
ปน โสติ ฯ วฏฺฏกถาย สีสภาโว ฯ ภควา หิ วฏฺฏกถํ
กเถนฺโต เทว ฐมฺเม สีสํ กตฺวา กเถสิ อวิชฺชํ วา [๘] ฯ
ภวตฺถนํ วา ฯ ยถาห ปุริมา ภิกฺขเว โภภู น ปญฺญาติ อวิชฺชาย อิตฺโต
ปฺพเพ อวิชฺชา นาโหสิ อถ ปจฺจนา สมฺภวตี ฯ เอวญฺเจตํ ภิกฺขเว
๑. ม. อาทิตฺติ ฯ ๒. ม. อนาคตทฺธสนฺทสฺสนตฺถิ ฯ
๓. ม. เอตฺถนฺตเร หิสทฺโท อตฺถิ ฯ ๔. ม. เอตฺถนฺตเร ภวตฺถนา
วาติ ทิสฺสตี ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจัสมุปปาทวิภังคนิทเทโส หน้า 213

ววจจติ อถ จ ปน ปณณายติ อิทปฺปจฺจยา อวิชฺชาติ ฯ(๑)
ภวตณฺหํ วา ฯ ยถาห ปุริมา ภิกฺขเว โภจฺจ น ปณณายติ
ภวตณฺหา ย อิตฺ ปุพฺเพ ภวตณฺหา นาโหสิ อถ ปจฺจยา
สมภวตี ฯ เอวญฺเจตฺติ ภิกฺขเว ววจจติ อถ จ ปน ปณณายติ
อิทปฺปจฺจยา ภวตณฺหาติ ฯ(๒)

กสฺมา ปน ภควา วฏฺฏกถํ กถนฺโต อิมเ ทฺว
ชฺมเม สีลํ กถฺวา กถเสีติ ฯ สุกฺคิทุกฺคตฺติคามิโน กมฺมสฺส
วิเสสเหตุฏฺฏตฺตฺตา ฯ ทุกฺคตฺติคามิโน หิ กมฺมสฺส วิเสสเหตุ
อวิชฺชา ฯ กสฺมา ยสฺมา อวิชฺชาภิกฺขโต ปุณฺนชฺชโน อคฺคิสฺนฺดาป-
ลคฺคฺพาภิฆาต ปฺริสฺสมาภิกฺขตา(๑) วชฺฌคาวี ตาย ปฺริสฺสมา-
ตฺรตาย นิรฺสฺสาทํ(๔) อตฺตโน อนตฺถาวหฺมฺปิ จ อฺโณหทกปानํ
วีย กิลฺลสฺนฺดาปโต นิรฺสฺสาทมฺปิ ทุกฺคตฺติวินิปาตโต จ อตฺตโน
อนตฺถาวหฺมฺปิ ปาณาติปาตาทิมเนกปฺปการํ ทุกฺคตฺติคามิกมฺมํ
อารภติ ฯ สุกฺคิคามิโน ปน กมฺมสฺส วิเสสเหตุ ภวตณฺหา ฯ
กสฺมา ยสฺมา ภวตณฺหาภิกฺขโต ปุณฺนชฺชโน ยถาวตฺตปฺปการา
คาวี สีตฺตทกตณฺหา ย สอฺสฺสาทํ อตฺตโน ปฺริสฺสมวิโนทนญจ
สีตฺตทกปानํ วีย กิลฺลสฺนฺดาปวิรฺหโต อสฺสาทํ(๕) สุกฺคิสมฺปาปเนน
อตฺตโน ทุกฺคตฺติทุกฺขปฺริสฺสมวิโนทนญจ ปาณาติปาตาเวรมณฺนิ-

- # ๑. อญฺ. ทสก. ๒๔/๖๑/๑๒๐ ฯ
- # ๒. อญฺ. ทสก. ๒๔/๖๒/๑๒๔ ฯ
- # ๓. ม. อคฺคิสฺนฺดาปลคฺคฺพาภิฆาตปฺริสฺสมาภิกฺขตา ฯ
- # ๔. ม. นิรฺสฺสาทมฺปิ ฯ
- # ๕. ม. สอฺสฺสาทํ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 214

อาทิมเนกปุปการํ สุกตคามิกมมํ อารภติ ฯ

เอเตสุ ปน วฏฏกถาย สีสฏเตสุ ชมเมสุ กตฺถจि ภควา
เอกชมมมฺลิกํ เทสนํ เทเสติ ฯ เสยฺยถิทํ อิติ โข ภิกฺขเว
อวิชฺชูปนินสา สงฺขารา สงฺขารูปนินสํ วิญฺญาณนฺติ(๑)อาทิ ฯ
ตถา อุปาทานิเยสุ ภิกฺขเว ชมเมสุ อสฺสาทานุปสฺสีโน
วิหโรโต ตณฺหา ปวตฺตมฺติ ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานนฺติ(๒)อาทิ ฯ
กตฺถจि อุกฺขมฺลิกมฺปิ ฯ เสยฺยถิทํ อวิชฺชานีวรณสฺส ภิกฺขเว
พาลสฺส ตณฺหา ย สยฺยตฺตสฺส เอวมยํ กาโย สมฺมทาคโต ฯ
อิติ อยฺยเจว กาโย พหิทฺธา จ นามรูปํ อิตฺถेตํ ทวยํ
ทวยํ ปฏิจฺจ ผสฺโส สเพวายตฺตานานิ เยหิ ผุฏฺโฐ พาลो สุขทฺถกํ
ปฏิสฺสเวทยตฺติ(๓)อาทิ ฯ ตาสฺ ตาสฺ เทสนาสฺ อวิชฺชาปจฺจยา
สงฺขาราติ อยฺมิชฺ อวิชฺชาวเสน เอกชมมมฺลิกา เทสนาติ
เวทิตพฺพา ฯ เอวํ ตาเวตฺถ เทสนาเกทโต วิญฺญาตพฺโพ
วินิจฺฉโย ฯ

อตฺถโตติ อวิชฺชาทินํ ปทานํ อตฺถโต ฯ เสยฺยถิทํ ปุเรตฺถํ
อฺยตฺตมฺเจน กายทฺถจฺริตาทิ อวินฺทียํ นาม อลทฺทพฺพนฺติ
อตฺถโต ฯ ตํ อวินฺทียํ วินฺทตฺติ อวิชฺชา ฯ ตพฺพิปรีตโต
กายสฺจจฺริตาทิ วินฺทียํ นาม ตํ วินฺทียํ น วินฺทตฺติ อวิชฺชา
๑. ส. นี. ๑๖/๖๕/๓๓ ฯ ๒. ส. นี. ๑๖/๑๕๖, ๒๐๖/๑๐๒, ๑๐๕ ฯ
๓. ส. นี. ๑๖/๕๓/๒๘ ฯ ปฏิสฺสเวทยตฺติ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาตวิภังคนิทเทโส หน้า 215

ขนุชานัน ราสฏฺฐิ อายตนาณัน อายตณฏฺฐิ ธาตุนัน สุลลฏฺฐิ
 สจฺจจัน ตถฏฺฐิ อินฺทริยานัน อธิปตฺติยฏฺฐิ (๑) อวิทิตฺ กโรตฺติ
 อวิชฺชาฯ ทุกฺขาทีนํ ปิพฺพาทิวเสณ วุตฺตํ จตฺตพฺพิชฺ จตฺตพฺพิชฺ
 อตฺถํ อวิทิตฺ กโรตฺติปิ อวิชฺชาฯ อนตฺตวิริหิตฺ สํสारे
 สพฺพโยนิคตฺติภววิญญาณฏฺฐิติสตฺตาวาเสสฺ สตฺเต ชวาเปตฺติ
 อวิชฺชาฯ ปรมตฺถโต อวิชฺชมานิสฺ อิตฺถิปฺริสาทิสฺ ชวติ
 วิชฺชามาเนสุปี ขนุชาทิสฺ น ชวตฺติ อวิชฺชาฯ อปีจ
 จกฺขุวิญญาณาทีนํ วตฺถการมฺมณปฏิจจสมุปปาตปฏิจจสมุปฺปนฺนानัน(๒)
 ฐมฺมานัน ฉาทนโตปี อวิชฺชาฯ ยํ ปฏิจจ ฝลเมตฺติ โส
 ปจฺจโยฯ ปฏิจจจติ น วินา เตน ตํ อปฺปจจกฺจิจฺจวาติ
 อตฺถโตฯ เอตฺติ อปฺปชฺชติ เจว ปวตฺตติ จาติ อตฺถโตฯ อปีจ
 อูปการกฺกฺโ จ ปจฺจยฺกฺโ อวิชฺชา จ สา ปจฺจโย จาติ
 อวิชฺชาปจฺจโยฯ ตสฺมา อวิชฺชาปจฺจยาฯ

สขฺขตฺตมฺภิสฺสขฺโรนฺตฺติ สขฺขาราฯ อปีจ อวิชฺชาปจฺจยา
 สขฺขารา สขฺขารสทฺเทณ อากตฺตสขฺขารา จาติ ทฺวิธา
 สขฺขาราฯ ตตฺถ ปุณฺณปุณฺณานนฺณชาภิสฺสขฺขารา ตโย
 กายวจฺจิจฺจตฺตสขฺขารา ตโยติ อิมํ จ อวิชฺชาปจฺจยา สขฺขาราฯ
 เต สพฺเพปี โลกียกฺกุสลา กุสลเจตนา มตฺตเมว โหณฺติฯ

สขฺขตฺตสขฺขารอ อภิสขฺขตฺตสขฺขารอ อภิสขฺขรณกฺตสขฺขารอ
 # ๑. ม. อธิปตฺติยฏฺฐิฯ # ๒. ม. วตฺถการมฺมณานัน
 # ปฏิจจสมุปปาตปฏิจจสมุปฺปนฺนानนฺจฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 216

ปโยคากิสงขารโระติ อิมะ ปน จตุตทาโร สงขารสทฺเทน อากต-
สงขารานา ฯ ตตฺถ อนิจฺจา วต สงขาราคิ(๑)อาทิสฺสุ วุตฺตา
สพฺเพปิ สปปฺจฺจยา ฐมฺมา สงฺขตฺตสงขารานา นาม ฯ กम्म-
นิพฺพตฺตา เตภูมิกา รูปรูปรฐมฺมา อภิสงฺขตฺตสงขาราคิ อฏฺฐกถาสฺสุ
วุตฺตา ฯ เตปิ อนิจฺจา วต สงขาราคิ เอตฺถเว สงฺคหํ
กจฺจนฺติ ฯ วิตุํ ปน เนตํ อากตฺตจฺ्ञานํ น ปญฺญาตฺติ ฯ

เตภูมิกกฺสลา กฺสลาเจตนา ปน อภิสงฺขรณฺกสงขารโระติ
วฺจฺจติ ฯ ตสฺส อวิชฺชาคโตะยํ อัย(๒) ภิกฺขเว ปฺริสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
อภิสงฺขาริ(๓) อภิสงฺขโรตฺติ(๔)อาทิสฺสุ อากตฺตจฺ्ञานํ ปญฺญาตฺติ ฯ
กายิกเจตฺติกํ ปน วิริยํ ปโยคากิสงขารโระติ วฺจฺจติ ฯ โส
ยาวตฺติกา อภิสงฺขารสฺส คตฺติ ตาวตฺติกํ คนฺตฺวา อกฺขาหตฺติ
มญฺเญ อฏฺฐาสฺติ(๕)อาทิสฺสุ อากโต ฯ

น เกวลญฺจ เอเตยฺเว อญฺเญปิ สญฺญาเวทฺยิตฺตนิโรธํ
สมาปชฺชนตฺสส โข อาวุโส วิสาข ภิกฺขุโน ปจฺมํ นิรุชฺฌตฺติ
วจิสงฺขารโระ ตโต กายสงฺขารโระ ตโต จิตฺตสงฺขารโระตฺติอาทินา (๒) นเยน
สงฺขารสทฺเทน อากตา อนเกา สงฺขารานา ฯ เตสุ นตฺถิ โส
สงฺขารโระ โย สงฺขตฺตสงฺขารเ สงฺคหํ น กจฺเจยฺย ฯ อิโต ปฺริ

- # ๑. ที. ม. ๑๐/๑๔๗/๑๘๑ ฯ ส. ส. ๑๕/๖๒๓/๒๓๒ ฯ
- # ส. นิ. ๑๖/๖๒๓/๒๓๒ ฯ ส. นิ. ๑๖/๔๖๑/๒๒๘ ฯ
- # ๒. ม. อวิชฺชาคโตะยํ ฯ ค. ม. สงฺขาริ ฯ ๔. ส. นิ. ๑๖/๑๕๑/๕๕ ฯ
- # ๕. อจฺ. ติก. ๒๐/๔๕๖/๑๔๑ ฯ ๖. ม. มุ. ๑๒/๕๑๐/๕๕๑ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิภังคนิทเทโส หน้า 217

สงขารปจจยา วิญญานนติอาทีสุ ยั วุตตัม ตัม วุตตนเยเนว
เวทิตพัพ ๕

อวุตเต ปน วิชานาตีติ วิญญานัม ๕ นมตีติ นามัม ๕
รูปปตีติ รูปี ๕ อาเย ตโนติ आयตญจ นยตีติ आयตน์ ๕
มุสตีติ มุสโส ๕ เวทยตีติ เวทนา ๕ ปริตสุสตีติ ตณหา ๕
อุปาทิยตีติ อุปาทานัม ๕ ภวติ ภวายติ จาติ ภโว ๕ ชนน
ชาติ ๕ ชिरณัม ชรา ๕ มรณติ เอเตนาติ มรณัม ๕ โสจัน
โสโก ๕ ปริเทวนัม ปริเทโว ๕ ทุกขยตีติ ทุกข์ ๕ อุปปาทญจิติ-
วเสน วา เทวธา ขณตีติปี(๑) ทุกข์ ๕ ทุมมนสุส ภาว
โทมมนสุส ๕ ภูโส อายาโส อุปายาโส ๕

สมุภวานตีติ นิพพตตนติ ๕ น เกวลญจ โสกาทีเหว
อดโข สพพปะเทหิ สมุภวานตีตสทสสุ โยชนา กาทพพา ๕
อิตรธา หิ อวิชชาปจจยา สงขาราทิ วุตเต ก็ กโรนตีติ
น ปญญาเยยเย ๕ สมุภวานตีติ ปน โยชนาย สติ อวิชชา
จ สตา ปจจโย จาติ อวิชชาปจจโย ตสุมา อวิชชาปจจยา
สงขารา สมุภวานตีติ ปจจยปจจยูปปนนวนตถานัน กตัม โหติ ๕
เอส นโย สพพตถ ๕

เอวนติ นิททิฏฐนยนิทสสัน ๕ เตน อวิชชาทีเหว
การณหิ น อีสสรนิมมานาทีหิตี ทสเสติ ๕

๑. ม. ขณตีติ ๕

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 218

เอตตสุตฺตํ ยถาวุตฺตสุตฺตํ ๑

เกวลสุตฺตํ อสมฺมิตฺตสุตฺตํ สกตสุตฺตํ วา ๑

ทุกฺขทุกฺขนฺธสุตฺตํ ทุกฺขสมฺภูตฺตํ น สตฺตสุตฺตํ น

สุขสุภาทึนํ ๑

สมฺภูตโยติ นินฺนพฺพตฺติ ๑ โหตีติ สมฺภวตี ๑ เอวเมตฺถ อตฺถโต

วิญญาตพฺโพ วินิจฺฉโย ๑

ลกฺขณาทีโถติ อวิชฺชาทึนํ ลกฺขณาทีโถ ๑ เสยฺยถึทึ

อณฺญาณลกฺขณา อวิชฺชา สมฺโหมนฺรสา ฉาทนปจฺจุปฺปญฺจานา

อาสวปทฺฏจฺจานา ๑ อภิสงฺขรณลกฺขณา สงฺขารา อายุหฺนรสา

เจตนาปจฺจุปฺปญฺจานา อวิชฺชาปทฺฏจฺจานา ๑ วิชานนลกฺขณํ

วิญญาณํ ปุพฺพพณฺณํ ปฏฺฐิสนฺธิปจฺจุปฺปญฺจานํ สงฺขารปทฺฏจฺจานํ

วตฺถารมฺมณปทฺฏจฺจานํ วา ๑ นมนนลกฺขณํ นามํ สมฺปโยครสํ

อวินิพฺโกลปจฺจุปฺปญฺจานํ วิญญาณปทฺฏจฺจานํ ๑ รูปฺปนลกฺขณํ รูปํ

วิกิรณฺรสํ อพฺยาคตปจฺจุปฺปญฺจานํ วิญญาณปทฺฏจฺจานํ ๑

อายตฺนลกฺขณํ สพฺยตฺนํ ทสฺสนาทีรสํ วตฺถุทวารภาว-

ปจฺจุปฺปญฺจานํ นามรูปปทฺฏจฺจานํ ๑ ผุสฺสนลกฺขโณ ผุสฺโส

สงฺฆมฺภูฏฺฐนฺโร สงฺกตฺติปจฺจุปฺปญฺจานโน สพฺยตฺนปทฺฏจฺจานโน ๑ อนุ-

ภวนนลกฺขณา เวทนา วิสยรสสมฺโภครสา สุขทุกฺขปจฺจุปฺปญฺจานา

ผุสฺสปทฺฏจฺจานา ๑ เหตุลกฺขณา ตณฺหา อภินนฺทนฺรสา อตฺติตฺติ-

ภาวปจฺจุปฺปญฺจานา เวทนาปทฺฏจฺจานา ๑ คหณนลกฺขณํ อุปาทานํ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิภังคนิทเทโส หน้า 219

อมุณจนรสี ตณหาทพหุตตทิฏฐิปจจุปฏจัน ตณหาปทฏจัน ฯ
กมมกมมผลลกขโณ ภโว ภาวนภวนรโส กุสลากุสลาพยากต-
ปจจุปฏจโน อุปาทานปทฏจโน ฯ ชาติอาทีนํ ลกขณาทีนํ
สจจวิภังเก วุตตนเยเนว เวทิตพพานิ ฯ เอวเมตถ ลกขณาทีโตปี
วิญญาตพโพ วินิจจโย ฯ

เอกวิธาทีโตติ เอตถ อวิชชา อญญาณาทสฺสนโมหาที-
ภาวโต เอกวิธา อปปฏิปัตติมิจฺฉาปฏิปัตติโต ทูวิธา ตถา
สงฺขาราสงฺขารโต เวทนาตตยสมุปโยคโต ติวิธา จตฺตจจา-
ปฏิวะโร(๑) จตฺตพพิธา คคิปลยจกาทีนวจฺฉาทนโต ปญจวิธา ฯ
ทวารารมมณโต ปน สพฺเพสุปี อรุปรมเมสุ ฉพพิธาติ(๒)
เวทิตพพา ฯ

สงฺขารา สาสววิปากธมฺมธมาทีภาวโต เอกวิธา
กุสลากุสลาโต ทูวิธา ตถา ปริตฺตมหคฺคตหีนมชฺฉิมมิจฺฉต-
นียตานียโต ติวิธา ปุญญาทีสงฺขาราทีภาวโต จตฺตพพิธา
จตุโยนีสวตฺตนโต ปญจวิธา ปญจคคิกามีโต ฯ

วิญญาณํ โลกียวิปากาทีภาวโต เอกวิธํ สเหตุกาเหตุ-
กาทีโต ทูวิธํ ภวตตยปริยาปนฺนโต เวทนาตตยสมุปโยคโต
อเหตุกเหตุคคิเหตุกโต จ ติวิธํ โยนิกตีวเสน จตฺตพพิธํ
ปญจวิธญจ ฯ

๑. ม. จตฺตจจอปปฏิเวโรโต ฯ ๒. ม. ฉพพิธา ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 220

นามรูป วิญญาณสนธิสยโต กมมปัจจุยโต จ เอกวิธ
สารมมณานารมมณโต ทูวิธ อตีตาทีโต ตีวิธ โยนิคตี-
วเสน จตุพพิธ ปรณจวิธจจ ๑

สพายตน์ สลชชาติสโมสรณญจานโต เอกวิธ ภูตป-
ปสาทวิญาณาทีโต ทูวิธ สมปคตาสมปคตโนภยโคจรโต
ตีวิธ โยนิคตีปริยาปนุนโต จตุพพิธ ปรณจวิธจจตี อมินา
นเขน ผสสาทีนมิปี เอกวิชาทีภาโว เวทิตพโพตี เอวมตถ
เอกวิชาทีโตปี วิญญาตพโพ วินิจจโย ๑

องคานญจ ววตถานาตี โสกาทโย เจตถ ภาจกุกส
วิจเจทสสนตถิ วุตตา ๑ ชรามรณพภาตสส หี พาลส
เต สมภวนตี ๑ ยถา อสสุตวา ภิกขเว ปุณฺชชโน กายิกาย(๑)
ทูกขาย เวทนาย ผุญโจ สมาน โสจตี กิลมติ ปริเทวตี
อูรตตافی(๒)กนฺทตี สมโหมหาปชชตีตี(๓) ๑ ยาว จ เตสํ ปวตตี
ตาว อวิชชชชาติ ปุณฺปี อวิชชชปัจจุยา สงฺขาราตี สมพนฺชเมว
โหตี ภาจกุก ๑ ตสมมา เตสมปี ชรามรณเนว เอกสงฺเขปี กตฺวา
ทฺวาทเสว ปฏิจจสมุปปาตงฺคานี (๔) เวทิตพพานี ๑ เอวมตถ
องคานํ ววตถานโตปี วิญญาตพโพ วินิจจโย ๑ อยฺนตาเวตถ
อฺทเทสวารวเสน สงฺเขปกา ๑

๑. สฺยา. ม. สารีริกาย ๑ ๒. ม. อูรตตافی ๑

๓. ส. สฟา. ๑๘/๓๖๕/๒๕๕ ๑ ๔. ม. ปฏิจจสมุปปาตงฺคานีตี ๑

*เล่มที่ 47 ปฏิจัสมุปปาทวิภังคินิทเทโส หน้า 221

อิทานิ นิทเทสวารวเสน วิตุถารกถา โหติ ฯ อวิชา-
ปจฺจยา สงฺขาราทิ หิ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ อวิชาปจฺจเยสุ สงฺขารेषु
ทสฺเสตพฺเพสุ ยสฺมา ปุตุเต กเถตพฺเพ ปจฺมํ ปิตา กถียติ ฯ
เอวํ หิ สติ มิตฺตสฺส ปุตุโต ทตฺตสฺส ปุตุโตติ ปุตุโต สุกฺกโต
โหติ ฯ ตสฺมา เทสนากุสโล สตุถา สงฺขารานํ ชนกกฺุเณ
ปีตุสทิสํ อวิชาञ्ชํ ดาว ทสฺเสตุํ ตตฺถ กตฺมา อวิชา ทุกฺเข
อณฺณาณฺนติอาทิมาย ฯ

ตตฺถ ยสฺมา อธิ อวิชา ทุกฺขสจฺจสฺส ยถาวสสรสลกฺขณฺม
ชานิตฺตุํ ปสฺสิตฺตุํ ปฏิวิฆฺณิตฺตุํ น เทติ ฉาทตฺตวา ปริโยนทฺธิตฺตวา
กณฺ्हิตฺตวา (๑) ติกฺุจฺติ ตสฺมา ทุกฺเข อณฺณาณฺนติ วุจฺจติ ฯ
ตถา ยสฺมา ทุกฺขสมุทฺยสฺส ทุกฺขนิโรธสฺส ทุกฺขนิโรธ-
คามินีปฺปฏิปทาย ยถาวสสรสลกฺขณฺม ชานิตฺตุํ ปสฺสิตฺตุํ ปฏิวิฆฺณิตฺตุํ
น เทติ ฉาทตฺตวา ปริโยนทฺธิตฺตวา กณฺ्हิตฺตวา ติกฺุจฺติ
ตสฺมา ทุกฺขนิโรธคามินียา ปฺปฏิปทาย อณฺณาณฺนติ วุจฺจติ ฯ
อิเมสุ จตุสุ จานेषฺสุ สุตฺตคฺคณฺติกปริยาเยน อณฺณาณฺม อวิชาติ
กถิตฺติ ฯ

นิกฺเขปกณฺเฑ (๒) ปน อภิธมฺมปริยาเยน ปุพฺพนฺเต
อณฺณาณฺนติ อปฺเรสุปี จตุสุ จานेषฺสุ อณฺณาณฺม กถิตฺติ ฯ
ตตฺถ ปุพฺพนฺโตติ (๓) อตีโต อทฺธา อตีตานิ ขนฺธธาตฺตอายนานิ ฯ
๑. ม. กณฺเฑตฺตวา ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ ๒. อภิ. ธมฺม. ๓๔/๖๖๓/๒๕๕ ฯ
๓. ม. ปุพฺพนฺเตติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 222

อปรนุโตติ (๑) อนาคต โอรุธา อนาคตานี ขนุทธาตุ-
อายตนานี ฯ

ปุพพุนตาปรนุโตติ (๒) ตทุภยั ฯ

อิทปุจจยตาดิ สงุขาราทีนั การณานี อวิชชาทีนั
องคานี ฯ ปฏิจจสมุปปนุนธมมาติ อวิชชาทีหิ นิพพตฺตา
สงุขาราทโย ธมมา ฯ

ตตุรายั อวิชชา ยสฺมา อตีตानัน ขนุทธาทีนั ยถาวสรส-
ลกขณัน ชานิตุํ ปสฺสิตุํ ปฏิวิษณิตุํ น เทติ ฉาทเหตุวา
ปริโยนทุชิตฺวา คณฺหิตฺวา ติฏฺฐติ ตสฺมา ปุพพุนเต อญฺญานนฺติ
วุจฺจติ ฯ ตถา ยสฺมา อนาคตานัน ขนุทธาทีนั ฯเปฯ อตีตา-
อนาคตานัน ขนุทธาทีนั ฯเปฯ อิทปุจจยตาย เจว ปฏิจจ-
สมุปปนุนธมมานญจ ยถาวสรสลกขณัน ชานิตุํ ปสฺสิตุํ
ปฏิวิษณิตุํ น เทติ ฉาทเหตุวา ปริโยนทุชิตฺวา คณฺหิตฺวา ติฏฺฐติ
ตสฺมา อิทปุจจยตาย ปฏิจจสมุปปนุเนสุ (๓) ธมฺเมสุ อญฺญานนฺติ
วุจฺจติ ฯ อิมेषุ อญฺจสุ จานेषุ อภิธมฺมปริยาเยน อญฺญานัน
อวิชชาติ กถิตุํ ฯ

เอวํ ก็ กถิตุํ โหติ กิจฺจโต เจว ชาติโต จ อวิชชา
กถิตา นาม โหติ ฯ กถิ อัยฺ หิ อวิชชา อิมานี อญฺจ
จानานี ชานิตุํ ปสฺสิตุํ ปฏิวิษณิตุํ น เทตฺติ กิจฺจโต
๑. ม. อปรนุเตติ ฯ ๒. ม. ปุพพุนตาปรนุเตติ ฯ
๓. ม. อิทปุจจยตาปฏิจจสมุปปนุเนสุ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิภังคินิทเทโส หน้า 223

กถิตา ฯ อุปฺปชฺชมานาปี จ(๑)อิเมสุ อฏฺฐสุ จาเนสุ อุปฺปชฺชตีติ
ชาติโต(๒) กถิตา ฯ เอวํ กถेतฺวา ปฺน ยํ เอวรूपํ อณฺเณณํ
อทฺสสนฺนุตฺตานิ ปญฺจวิสตติ ปทานิ อวิชฺชาลกฺขณํ ทสฺเสตฺถํ
คหิตานิ ฯ

ตตฺถ ยสฺมา อยํ อวิชฺชา อิมหิ อฏฺฐหิ ปเทหิ กถิตาปี
ปฺน ปญฺจวิสตติยา ปเทหิ ลกฺขणे อกถิตเต สุกถิตา นาม
น โหติ ลกฺขणे ปน กถิตเยว สุกถิตา นาม โหติ ฯ
ยถา ปุริโส นฏฺฐโคณํ ปริเยสมาโน มนฺุสฺเส ปุจฺเจยฺย อปี
อยฺยา เสตํ โคณํ ปสฺสธ รตฺตํ โคณํ ปสฺสธตติ เต เอวํ
วทฺเขยฺย อิมสฺมี รฏฺฐเจ เสตรตฺตานํ โคณานํ อนฺโต นตฺถิ
กิณฺเต โคณสฺส ลกฺขณนฺติ ฯ อถ เตน สงฺฆาภู วา นงฺคํ
วาทิ วุตฺเต โคโณ สุกถิตโต นาม ภเวยฺย ฯ เอวเมว ยสฺมา
อยํ อวิชฺชา อฏฺฐหิ ปเทหิ กถิตาปี ปฺน ปญฺจวิสตติยา ปเทหิ
ลกฺขणे อกถิตเต สุกถิตา นาม น โหติ ลกฺขणे ปน กถิตเยว
สุกถิตา นาม โหติ ตสฺมา ยานสฺสา ลกฺขณทสฺสนตฺถํ
ปญฺจวิสตติ ปทานิ กถิตานิ เตสมฺปิ วเสน เวทิตพฺพา ฯ

เสยฺยถิทํ ฌานํ นาม ปญฺญา สว อตฺถตฺถํ
การณการณํ จตฺสจฺจรมมํ วิทิตํ ปากฺกํ กโรติ ฯ อยํ ปน
อวิชฺชา อุปฺปชฺชิตฺวา ตํ วิทิตํ ปากฺกํ กาคฺุ น เทตีติ
๑. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. ชาติโตปี ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 224

ฅาณปจฺจนิกโต อญฺฅาณํ ฯ

ทสฺสนนฺตปิ ปญฺญา สาปี ตมาการํ ปสฺสตี ฯ อวิชฺชา
ปน อฺปฺปชฺชิตฺวา ตํ ปสฺสิตฺุ น เทตฺตี อทสฺสนํ ฯ

อภิสมโยติปิ ปญฺญา สา ตมาการํ อภิสเมตี ฯ อวิชฺชา
ปน อฺปฺปชฺชิตฺวา ตํ อภิสเมตฺุ น เทตฺตี อนภิสมโย ฯ

อนฺุโพโธ สมฺุโพโธ ปฏฺิเวโรติปิ ปญฺญา สา ตมาการํ
อนฺุพฺพชฺชติ สมฺุพฺพชฺชติ ปฏฺิวิชฺชติ ฯ อวิชฺชา ปน อฺปฺปชฺชิตฺวา
ตํ อนฺุพฺพชฺชิตฺุ สมฺุพฺพชฺชิตฺุ ปฏฺิวิชฺชิตฺุ น เทตฺตี อนฺุโพโธ
อสมฺุโพโธ อปฺปฏฺิเวโร ฯ

สงฺคาหณาติปิ ปญฺญา สา ตํ อการํ คเหตุวา
ฌมฺิตฺวา คณฺหาตี ฯ อวิชฺชา ปน อฺปฺปชฺชิตฺวา ตํ คเหตุวา
ฌมฺิตฺวา คณฺหิตฺุ น เทตฺตี อสงฺคาหณา ฯ

ปริโยคาหณาติปิ ปญฺญา สา ตํ อการํ โอคาทิตฺวา
อนฺุปฺวิสิตฺวา คณฺหาตี ฯ อวิชฺชา ปน อฺปฺปชฺชิตฺวา ตํ
โอคาทิตฺวา อนฺุปฺวิสิตฺวา คณฺหิตฺุ น เทตฺตี อปริโยคาหณา ฯ

สมเปกฺขนาติปิ ปญฺญา สา ตํ อการํ สมํ สมฺมา
จ เปกฺขตี ฯ อวิชฺชา ปน อฺปฺปชฺชิตฺวา ตํ สมํ สมฺมา
จ เปกฺขิตฺุ น เทตฺตี อสมเปกฺขนา ฯ

ปจฺจเวกฺขณาติปิ ปญฺญา สา ตํ อการํ ปจฺจเวกฺขตี ฯ
อวิชฺชา ปน อฺปฺปชฺชิตฺวา ตํ ปจฺจเวกฺขิตฺุ น เทตฺตี

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาตวิภังคกถาเทโส หน้า 225

อปจจเวกขณา

นาสุสา กิณฺจิก กมฺมํ ปจฺจกฺขํ อตฺถิ สยญจ

อปจจเวกฺขิตฺวา กตฺติ กมฺมนฺตฺติ อปฺปจฺจกฺขกมฺมํ ฯ ทุมฺเมธภาวตฺตาย

ทุมฺมิชฺฌํ ฯ พาลภาวตฺตาย พาลุຍํ ฯ

สมฺปชฺฌณฺตฺตฺปิ ปญฺญา สา อตฺถตฺถติ การณการณํ

จตุสจฺจรมฺมํ สมฺมา ปชานาติ ฯ อวิชฺชา ปน อฺปฺปชฺชิตฺวา

ตฺติ อากาโร ปชานิตฺตํ น เทตฺติ อสมฺปชฺฌณฺตํ ฯ

โมหนวเสน โมโห ฯ ปโมหนวเสน ปโมโห ฯ สมฺโมหนวเสน

สมฺโมโห ฯ อวิญฺญิยํ วิญฺญิตฺติอาทิวเสน อวิชฺชา ฯ

วฏฺฏสฺสมี โອหนตฺติ โອสีทาเปตฺติ อวิชฺโชโสมฺ ฯ วฏฺฏสฺสมี

โยเชตฺติ อวิชฺชาโยโค ฯ อปฺปหีนวเสน เจว(๑) ปฺนปฺปฺนํ อฺปฺปชฺชนโต

จ อวิชฺชานุสโย ฯ มกฺเค ปริยฺญจฺจิตฺโจรา อทฺธิเก วิย กุสลจฺจิตฺ

ปริยฺญจฺจติ กณฺหาติ วิลุมฺปตฺติ อวิชฺชาปริยฺญจฺจัน ฯ

ยถา นกรทฺวารे ปลิมสงฺฆาตฺตาย ลงฺกียา ปตฺติตฺตาย

อนฺโตนคเร มนฺุสฺसानํ พหฺนินกรนิกฺขมฺนมฺปิ (๒) พหฺนินคเร มนฺุสฺसानํ

อนฺโตนครปฺปเวสนมฺปิ ปจฺจชฺชติ เอวเมว ยสฺส สกฺกายนคเร

อຍํ ปตฺติตา ตสฺส นิพฺพานสมฺปปาปํ ฌาณคฺมณํ ปจฺจชฺชติ

อวิชฺชาลงฺกฺติ นาม โหติ ฯ

อกุสลญฺจ ตํ มฺลญฺจ อกุสฺถานํ วา มฺลนฺตฺติ อกุสลมฺลํ ฯ

๑. ม. อຍํ ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. พหฺนินกรคฺมณฺมฺปิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 226

ตัม ปน น อณฺณํ อิธธิปเปโต โมโหติ โมโห อกุสลมฺลํ ฯ
อัย วุจฺจติ อวิชฺชาติ อัย เอวํลกฺขณา อวิชฺชา นามาติ
วุจฺจติ ฯ เอวํ ปณฺจวิสตปิทวเสน อวิชฺชาย ลกฺขณํ เวทิตพฺพํ ฯ
เอวํลกฺขณา ปนายิ อวิชฺชา ทุกฺขาทีสุ อณฺณาณนฺติ
วุตฺตปิ ทุกฺขสจฺจสฺส เอกเทโส โหติ สหชาตา โหติ ตัม
อารมฺมณํ กโรติ ฉาเทติ ฯ สมุทฺยสจฺจสฺส น เอกเทโส โหติ
สหชาตา โหติ ตัม อารมฺมณํ กโรติ ฉาเทติ ฯ นิโรธสจฺจสฺส
เนว เอกเทโส โหติ น สหชาตา น ตัม อารมฺมณํ กโรติ
เกวถิ ฉาเทติ ฯ มคฺคสจฺจสฺสปิ น เอกเทโส น สหชาตา
น ตัม อารมฺมณํ กโรติ เกวถิ ฉาเทติ ฯ ทุกฺขารมฺมณตา
อวิชฺชา อุปฺปชฺชติ ตลฺย ฉาเทติ ฯ สมุทฺยารมฺมณตา อวิชฺชา
อุปฺปชฺชติ ตลฺย ฉาเทติ ฯ นิโรธารมฺมณตา อวิชฺชา น
อุปฺปชฺชติ ตลฺย ฉาเทติ ฯ มคฺคารมฺมณตา อวิชฺชา น
อุปฺปชฺชติ ตลฺย ฉาเทติ ฯ

เทว สจฺจา ทุกฺทสฺสตา คมฺภีรา เทว สจฺจา คมฺภีรฺตฺตา
ทุกฺทสา ฯ อปิจ โข ปน ทุกฺขนิโรธํ อริยสจฺจํ คมฺภีรฺญเจว
ทุกฺทสฺสจฺจ ฯ ตตฺถ ทุกฺขํ นาม ปากฺกั ลกฺขณสฺส ปน
ทุกฺทสฺสตา คมฺภีรํ นาม ชาตํ ฯ สมุทฺยเยปี เอสฺว นโย ฯ
ยถา ปน มหาสมุทฺทํ มทฺเตตฺวา (๑) โອชาย นีหฺรณํ นาม
๑. ม. มนฺเถตฺวา ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิภังคนิทเทโส หน้า 227

ภาโร สีนรปาทโต วาติกาย อุทธรณั นาม ภาโร ปพุดิ
ปีเพตฺวา รสสุส นีหฺรณั นาม ภาโร เอวมเว เทว สจฺจานิ
คมฺภีรตฺยาเอว ทฺุทฺทฺสถานิ ฯ นิโรธสจฺจํ ปน อติคมฺภีรณฺจ
อติทฺุทฺทฺสณฺจาทิ เอวํ ทฺุทฺทฺสตุตา คมฺภีรานั คมฺภีรตุตา จ
ทฺุทฺทฺสถานั จตฺตุนัน อริยสจฺจานัน ปฏิจฺจาทกั โมหนฺุชการั อัย
วฺุจฺจติ อวิชฺชาติ ฯ

อวิชชาปทํ นิฏฺจิติ ฯ

สงฺขารปเท เหนฺจฺจา วุตฺตสงฺขารเรสุ สงฺขารสทฺุเทน
อาคตสงฺขารे อนามสิตฺวา อวิชฺชาปจฺจยสงฺขารेเยว(๑) ทสฺเสนฺุโต
ตตฺถ กตฺเม อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา ปุณฺณภิกฺสงฺขาโรติ-
อาทิมาย ฯ ตตฺถ ปุณาติ อตฺตโน การกั ปุเรติ จสฺส
อชฺฌาสยฺ ปุชฺชณฺจ ภวํ นิพฺพตฺเตตีติ ปุณฺโโล ฯ

อภิสงฺขโรติ วิปากั กมฺมตฺตารุปฺลยฺจาทิ อภิสงฺขาริ ฯ
ปุณฺโโลว อภิสงฺขาริ ปุณฺณภิกฺสงฺขาริ ฯ ปุณฺณปฺปฏิปกฺขโต
อปุณฺโโลว อปุณฺโโลว อภิสงฺขาริ อปุณฺณภิกฺสงฺขาริ ฯ น
อภิชฺตีติ อานณฺุชํ อานณฺุชเมว อภิสงฺขาริ อานณฺุชณฺจ
ภวํ อภิสงฺขโรตีติ อานณฺุชภิกฺสงฺขาริ ฯ

กายน ปวตฺติโต กายโต วา ปวตฺติโต กายสฺส วา
สงฺขารโรติ กายสงฺขาริ ฯ วจีสงฺขารจิตฺตสงฺขารเรสุปี เอเสว นโย ฯ
๑. ม. อวิชชาปจฺจยา สงฺขารेเยว ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 228

ตตถ ปจมตติโก ปริวิมสนสุตตวเสน กหิโต ฯ ตตถ หิ
ปฺญญเจ สงฺขาริ อภิสงฺขโรติ ปฺญญปฺกั โหติ วิญฺญาณั ฯ
อปฺญญเจ สงฺขาริ อภิสงฺขโรติ(๑) อปฺญญปฺกั โหติ วิญฺญาณั ฯ
อานนฺชญเจ สงฺขาริ อภิสงฺขโรติ อานนฺชฺฐปฺกั โหติ
วิญฺญาณนฺติ (๒) วุตฺตํ ฯ ทุตฺติยตฺติโก ตทนนฺตรสฺส วิภังคสุตฺตนฺตสฺส
วเสน กหิโต ฯ สมฺมาทิฏฺฐิสฺสุตฺตปริยาเยน(๓)กหิโตติปิ วุตฺตํ
วฏฺฏติเยว ฯ ตตถ หิ ตโยเม ภิกฺขเว สงฺขารา ฯ กตเม
ตโย ฯ กายสงฺขารो วจิสงฺขารो จิตฺตสงฺขารโรติ(๔)วุตฺตํ ฯ

กสฺมา ปเนเตสํ สุตฺตานัน วเสน เต กหิตาติ ฯ อัย
อภิธมฺโม นาม น อรฺุณากโต นาปี พาหิรกอสิหิ वा
สาวเกหิ वा เทวตาหิ वा ภาสิโต ฯ สพฺพญฺญชินภาสิโต
ปน อัย ฯ อภิธมฺเมปิ หิ สุตฺเตปิ เอกสทิสาว ตนฺติ
นิตฺติฏฺฐาติ อิมสฺส ปทสฺส(๕) ที่ปนคถํ ฯ

อิทานิ เต สงฺขारे ปเภทโต ทสฺเสตฺถ ตตถ กตโม
ปฺญญาภิสงฺขารโรติอาทิมาน ฯ ตตถ กุสลา เจตนาติ อนิยมโต
จตุฏฺฐมิกเจตนาปี วุตฺตา ฯ กามาวจรา รูปาวจราติ นียमितฺตดา
ปน อฏฺฐ กามาวจรกุสลเจตนา ปญฺจ รูปาวจรกุสลเจตนาติ
เตรส เจตนา ปฺญญาภิสงฺขารो นาม ฯ

๑. ม. อภิสงฺขโรติ ฯ ๒. ส. นี. ๑๖/๑๕๑/๕๕ ฯ

๓. ม. ม. ๑๒/๑๑๐/๘๕ ฯ ๔. ส. นี. ๑๖/๑๖/๔, ๑๖/

๑๐ ฯ ๕. ม. อิมสฺสคถสฺส ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิภังคนิทเทโส หน้า 229

ทานมยาตีอาทีหิ ตาส์เยว เจตนาณํ ปุณณกิริยาวตุถวเสน
ปวตติ ทสฺสิตาฯ ตตฺถ อฏฺฐ กามาวจราว ทานสีลมยา
โหนติฯ ภาวนามยา ปน เตรสปีฯ ยถา หิ ปคฺคณมฺมํ
สชฺชฌายมาโน เอกํ เทว อนุสนฺนุชิตเตปี น ชานาติ ปจฺจนา
อวชฺเชนฺโต ชานาติ เอวเมว กสิณปริกมฺมํ กโรนฺตสฺส
ปคฺคณชฺชฌานํ ปจฺจเวกฺขนตฺสฺส ปคฺคณกมฺมฏฺฐานณฺจ มนสิกโรนฺตสฺส
ถาณวิปฺปยุตฺตตปิ ภาวนามยา(๑)โหติฯ เตน วุตฺตํ ภาวนามยา
ปน เตรสปีติฯ

ตตฺถ ทานมยาทีสุ ทานํ อารพฺภ ทานมธิกิจฺจ
ยา อุปฺปชฺชติ เจตนา สณฺเจตนา เจตยิตตฺตํ อัย วุจฺจติ
ทานมโย ปุณฺณภาสิสงฺขาโรติฯ สีลํ อารพฺภฯ เปฯ ภาวนํ
อารพฺภ ภาวนมธิกิจฺจ ยา อุปฺปชฺชติ เจตนา สณฺเจตนา
เจตยิตตฺตํ อัย วุจฺจติ ภาวนามโย ปุณฺณภาสิสงฺขาโรติ อัย
สงฺเขปเทสฺนาฯ

จิวราทีสุ ปน จคฺคสุ ปจฺจเยสุ รุปาทีสุ วา นฺน
อารมฺมณฺเสสุ อนฺนาทีสุ วา ทสฺส ทานวตฺถุสุ ตํ ตํ เทนฺตสฺส
เตสํ เตสํ อุปฺปาทนโต ปฏฺฐาย ปุพฺพภาเค ปริจฺจจากกาล
ปจฺจนา โสมนสฺสจิตฺเตน อนุสฺสรณฺเ จาติ ตีสุ กาลฺเสสุ ปวตฺตา
เจตนา ทานมยา นามฯ

๑. ม. ภาวนาฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 230

สีลั ปริปุรณตถาย ปน ปพพชิสสามิติ วิหาริ คจจนุตตส
ปพพชนุตตส มโนรถิ มตถกั ปาเปตวา ปพพชิตอ วตมहि
สากุ สุกุจติ อวชชนุตตส ปาฏิโมกขั สัวรรณุตตส จีวราทโย
ปัจเจเย ปัจเจเวกชนุตตส อาปาถคเตสสุ รูปาทิสู จกขุทวาราทินิ
สัวรรณุตตส อาชีวั โสเชนุตตส จ ปวตตะตา เจตนา สีลมยา
นาม ฯ

ปฏิสมภิทายิ (๑) วุตเตน วิปัสสนามกฺเคน จกขุ อนิจฺจโต
ทุกฺขโต อนตฺตโต ภาเวนุตตส รูปे ฯเปฯ ฐมฺเม ฯ จกขุ-
วิญญานั ฯเปฯ มโนวิญญานั ฯ จกขุสมฺพสฺสั ฯเปฯ มโนสมฺพสฺสั ฯ
จกขุสมฺพสฺสัชฺ เวทณั ฯเปฯ มโนสมฺพสฺสัชฺ เวทณั ฯ รูปสณฺณั
ฯเปฯ ชรามรณั อนิจฺจโต ทุกฺขโต อนตฺตโต ภาเวนุตตส ปวตตะตา
เจตนา ภาวนามยา นามาทิ อัยิ วิตุถารกถา ฯ

อปฺปญฺญานิสฺสขารนิตฺเทเส อกฺุสลา เจตนาติ ทฺวาทส-
อกฺุสลจิตตสมฺปยุตตะตา เจตนา ฯ

กามาวจราทิ กิลฺยาปี ตตฺถ จเปตวา เทว โทมนสฺสส-
หคตเจตนาเสสา รูปารูปกเวปี อุปฺปชฺชนุตติ ตตฺถ ปน
ปฏิสนฺธิ น อากทฺตมฺนุตติ กามาวจรเเว ปฏิสนฺธิวเสน วิปากั
อวจาเรนตีติ กามาวจรเตว วุตตะตา ฯ

อานนฺยชานิสฺสขารนิตฺเทเส กุสลา เจตนา อรูปาวจราทิ
๑. ขุ. ปฎิ. ๓๑/๕๒/๖๕ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาตวิภังคกถาเทโส หน้า 231

จตสุโส อรูปาวจรกุสลเจตนาฯ เอตา हि जत्सुसो अनिचनणुजेन
ज अनिचनसुस ज अगिसंखरणुजेन आनेच्छागिसंखाโรदि
वुज्जन्ति ฯ

รูปาวจรจตุตถชฌมานโต हि तिसुसो कुसलविपाकगिरियाजेतना
तुवात्तस อรูปาวจรเจตนาติ ปญจत्तส चมมา निज्जलणुजेन
อพนฺทนणุजेन आनेच्छา नाम ฯ ตตฺถ รูปาวจรกุสลเจตนา
อนิच्छา สมานาปิ อตฺตนา สริกฺขกมฺปิ อสริกฺขกมฺปิ สอนิชนมฺปิ
อนิชนมฺปิ รูปารूपิ चनेत्ति आनेच्छागिसंखाโร नाम न
โหति ฯ

วิปากกิริยาเจตนา ปน อวิปากตฺตา วิปากํ न
अगिसंखरोन्ति तदा अรูปावज्जविपाकगिरियाजेतनाति (๑)เอกาทสปี
เอตาเจตนา आनेच्छाव न अगिसंखाराฯ जत्तुप्पिชา ปน
अरुपावज्जकुसलजेतना यथा हत्थोत्तुसात्तिन् सत्तिसाव चाया
โหति (๒) เอव अत्तนา सत्तिसं निज्जลं अรูปमेव चनेत्ति
आनेच्छागिसंखाโรदि वुज्जन्ति ฯ

เอว पुणฺณगिसंखारวเสน เตรส अपुणฺณगिसंखारวเสน
तुवात्तस आनेच्छागिसंखारวเสน जत्सुसोत्ति सत्तुपाเปตา
परिपिณฑिता ऐगुन्त्तिस जेतना โหन्ति ฯ อิติ गक्का
अपुप्रिमाणसु जक्कवापेषु अपुप्रिमाणानं सत्तदानं अपुप्रชชนक-
๑. म. अरुपावज्जविपाकगिरियजेतनापीति ฯ ๒. म. โहन्ति ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 232

กุสลากุสละเจตนา มหาตุลาช ธารยมาโน วีย นาพิย
ปกุขิปิตวา มินมาโน วีย จ สัพพญญตญญาณน ปริจฺฉินฺทิตฺวา
เอกฺกนฺตีสเมว ทสฺเสสฺสิ ฯ

อิทานิ อปฺปรีมาณฺเสสุ จกฺกวาเพสุ อปฺปรีมาณา สตุตา
กุสลากุสलगมฺมํ อายุหฺมาณา เยหิ ทฺวาเรหิ อายุหนฺติ ตานิ
ตีณิ กมฺมทฺวารานิ ทสฺเสนฺโต ตตุถ กตโม กายสงฺขารो
กายสญฺเจตนาตีอาทิมาย ฯ

ตตุถ กายสญฺเจตนาตี กายวิญญตฺตี สมฺภูจฺจาเปตฺวา
กายทฺวารโต ปวตฺตา อญฺจ กามาวจรกุสละเจตนา ทฺวาทส
อกุสละเจตนาตี สมฺวิสติ เจตนา ฯ กายทฺวาเร อาทาน-
กุกฺกหนฺโจปนํ ปาปยมาณา อฺปฺปนฺนา วิสติ กุสลากุสละเจตนาตีปี
วตฺตํ วญฺญตฺติ ฯ

วจิตฺตญฺเจตนาตี วจิตฺตญฺเจตฺตี สมฺภูจฺจาเปตฺวา วจิตฺตญฺวารโต
ปวตฺตา ตาเยว วิสติ เจตนา ฯ วจิตฺตญฺวาเร หนฺนุสญฺโจปนํ
วากฺยเกทํ ปาปยมาณา อฺปฺปนฺนา วิสติ เจตนาตีปี วตฺตํ
วญฺญตฺติ ฯ อภิญญาเจตนา ปเนตฺถ ปฺรโต วิญญาณฺสฺส ปจฺจโย
น โหตีตี น กหิตา ฯ ยถา จ อภิญญาเจตนา เอว
อุทฺทจฺเจตนาตี น โหตี ฯ ตสฺมา สปิ วิญญาณฺสฺส
ปจฺจยภาเวน อปเนตฺตพฺพา ฯ อวิชฺชาปจฺจยา ปน สพฺพาเปตา
โหนตี ฯ

มโนสญฺเจตนาตี อุโปปี วิญญตฺติโย อสมฺภูจฺจาเปตฺวา

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิภังคินิเทศ หน้า 233

มโนทวารเ อุปปยุนา สพุพาปี เอกุณตีส เจตนาฯ อิติ ภควา
อปุปริมาณสุ จกุกวาเพสุ อปุปริมาณา สตุตา กุสลากุสลกมัม
อายุหมานา อิมหิ ตีหิ ทวารหิ อายุหนุตีติ อายุหน-
กมมทวาริ ทสเสสิ ฯ

อิมลั ปน ทวินุณมุปี ติกานั อญญมญญั สมุโปโยโค
เวทิตพุโพ ฯ กถั ปุญญาภิสงฺขาโร หิ กายทฺวจฺจริตา
วิรมนุตฺตสฺ สียา กายสงฺขาโร วจิทฺทฺจฺจริตา วิรมนุตฺตสฺ
สียา วจิสงฺขาโร ฯ เอวํ อฏฺฐ กุสลเจตนา กามาวจฺรา
ปุญญาภิสงฺขาโร จ โหติ กายสงฺขาโร จ วจิสงฺขาโร จ ฯ
มโนทวารเ ปน อุปปยุนา เทรส เจตนา ปุญญาภิสงฺขาโร
จ โหติ จิตฺตสงฺขาโร จ ฯ

อปุญญาภิสงฺขาโรปี กายทฺวจฺจริตฺวเสเนว(๑) ปวตฺตึยฺ สียา
กายสงฺขาโร วจิทฺทฺจฺจริตฺวเสเน ปวตฺตึยฺ สียา วจิสงฺขาโร
เทว ทฺวารานิ มุญฺจิตฺตฺวา มโนทวารเ ปวตฺตึยฺ สียา จิตฺต-
สงฺขาโรติ เอวํ อปุญญาภิสงฺขาโร กายสงฺขาโรปี โหติ
วจิสงฺขาโรปี จิตฺตสงฺขาโรปี ฯ

กายสงฺขาโร ปน สียา ปุญญาภิสงฺขาโร สียา
อปุญญาภิสงฺขาโร น อานนฺชากิสงฺขาโร ฯ ตถา วจิสงฺขาโร ฯ
จิตฺตสงฺขาโร ปน สียา ปุญญาภิสงฺขาโร สียา อปุญญาภิสงฺขาโร
๑. ม. กายทฺวจฺจริตฺวเสเน ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 234

สียา อานัญชาภิสงฺขาโรติ อิเม อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา

นาม ฯ

กถิ ปเนตฺติ ชานิตพฺพิ อิเม สงฺขารา อวิชฺชาปจฺจยา
โหนตฺตีติ อวิชฺชาภาเว ภาวโต ฯ ยสฺส หิ ทฺถขาทิสฺสุ
อวิชฺชาสงฺขาตํ อญฺญาณํ อปฺปหีนํ โหติ โส ทฺถขะ ตาว
ปฺปพฺพนตาทิสฺสุ จ อญฺญาเนน ตํสฺสารทฺถขํ สุขสฺสญฺยาเย คเหตฺวา
ตสฺส เหตุญฺเจเต ติวิเชปี สงฺขาระ อารภติ ฯ ทฺถขสมุทฺথে (๑)
อญฺญาเนน ทฺถขเหตุญฺเจเตปี ตณฺหาปริกฺขาระ สงฺขาระ สุขเหตุโต
มญฺญมาโน อารภติ ฯ นิโรธะ ปน มคฺเค จ อญฺญาเนน
ทฺถขสฺส อนิโรธญฺเจเตปี คตฺติวิเสสะ ทฺถขนิโรธสฺสญฺญิ หุตฺวา
นิโรธสฺส จ อมคฺคญฺเจเตสฺสุปี ยญฺญามรตปาทิสฺสุ นิโรธมคฺคสฺสญฺญิ
หุตฺวา ทฺถขนิโรธํ ปตฺถยมาโน ยญฺญามรตปาทิมุขเณ ติวิเชปี
สงฺขาระ อารภติ ฯ

อปิ จ โส ตาย จตฺตฺสฺส สจฺเจสฺส อปฺปหีนาวิชฺชตาย
วิเสสโต ชาตฺติชฺชาโรคมรณาทฺธิอเนกาทฺทินวโวกิณฺณมฺปิ ปุญฺญ-
ผลสงฺขาตํ ทฺถขํ ทฺถขโต อชานนฺโต ตสฺส อธิคฺมาย
กายวจฺจิจิตฺตสงฺขารเกทฺถํ ปุญฺญภาภิสงฺขารํ อารภติ เทวจฺจรรกามโก
วีย มรฺูปปาตํ ฯ สุขสมฺมตฺตสฺสาปี จ ตสฺส ปุญฺญผลสฺส อนฺเต
มหาปรีพาหชนกํ วิปริณามทฺถขตํ อปฺปสฺสสาทตฺถจ อปฺปสฺสนฺโตปี
๑. ม. สมุทฺথে ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิภังคินิทเทโส หน้า 235

ตปฺปจฺจยํ วุตฺตปฺปการเมว ปุณฺณภิกฺขุสงฺขารํ อารภติ สลฺลโก
วีย ทิปฺปสัจจกัณฺโณ ปาตํ มรฺทพินฺนุทฺติทฺโธ วีย จ มรฺทตฺตสฺสทฺถ-
ธาราลេหนํ ฯ

กามุปฺเสวนาทีสุ จ สวิปาเกสุ อาทินฺนํ อปฺสฺสนฺโต
สุขสฺสณาย เจว กิเลสาภิกฺขุตฺตาย จ ทฺวารตฺตยปฺปวตฺตมฺปิ
อปฺปุณฺณภิกฺขุสงฺขารํ อารภติ พาโล วีย कुถกัณฺโณ มรฺตฺกาโม
วีย จ วิสาขาทฺนํ ฯ อารูปฺปวิปาเกสุ จาปี สงฺขารวิปริณาม-
ทฺกฺขตํ อนนฺวพฺพชฺฌมาโน สสฺสตาทิวิปฺลลาเสน จิตฺตสงฺขารภูตํ
อาเนนฺนชาภิกฺขุสงฺขารํ อารภติ ทิสามุโฬห วีย ปิสาจ-
นคฺราภิมฺขมกฺคกมฺนํ ฯ

เอวํ ยสฺมา อวิชฺชาภาวโต สงฺขารภาโว น อภาวโต ฯ
ตสฺมา ชานิตพฺพเมตํ อิมํ สงฺขารา อวิชฺชาปจฺจยา โหนฺตึติ ฯ
วุตฺตมฺปิ เจตํ อวิทฺวา ภิกฺขเว อวิชฺชากโต ปุณฺณภิกฺขุสงฺขารํ
อภิสงฺขโรติ อปฺปุณฺณภิกฺขุสงฺขารมฺปิ อภิสงฺขโรติ อาเนนฺนชาภิกฺขุสงฺขารมฺปิ
อภิสงฺขโรติ ฯ ยโต โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อวิชฺชา ปหีนา
วิชฺชา อูปฺปนฺนา โส อวิชฺชาวिरาคา วิชฺชุปฺปาทา เนว
ปุณฺณภิกฺขุสงฺขารํ อภิสงฺขโรตีติ(๑) ฯ

เอตฺถาห คณฺหาม ตาว เอตํ อวิชฺชา สงฺขารานํ
ปจฺจโยติ อิทํ ปน วตฺตพฺพ กตเมสํ สงฺขารานํ กถํ ปจฺจโย
๑. ส. นี. ๑๖/๑๕๒/๕๕ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 236

โหตีติ ฯ ตตฺริทํ วุจฺจติ

ปจฺจโย โหตี ปุณฺณานิ ทฺวิชานเนกธา ปน

ปรเสถํ ปจฺจนิมานํ สา เอกธา ปจฺจโย มตาติ(๑) ฯ

ตตฺถ ปุณฺณานิ ทฺวิชานติ อารมฺมณปจฺจเยน จ อุปนิสฺสย-
ปจฺจเยน จาติ เทวธา ปจฺจโย โหตี ฯ สา หิ อวิชฺชา(๒)
ขยโต วยโต สมฺมสนกาเล กามาวจรานํ ปุณฺณานิสงฺขารานํ
อารมฺมณปจฺจเยน ปจฺจโย โหตี อภิณฺญาจิตฺเตน สโมห-
จิตฺตชานนกาเล รูปาวจรานํ ฯ อวิชฺชาสมตฺถิกมฺนตฺถาย ปน
ทานาทินิ เจว กามาวจรปุณฺณกิริยวตฺถุณี ปุเรนฺตสฺส
รูปาวจรชฺชมานานิ จ อุปฺปาเทนฺตสฺส ทฺวินฺนมฺปิ เตถํ อุปนิสฺสย-
ปจฺจเยน ปจฺจโย โหตี ฯ ตถา อวิชฺชาสมฺมุพฺพหตฺตา กามภวรูปภา-
สมฺปตฺติโย ปตฺถเตตฺวา ตาเนว ปุณฺณานิ กโรนฺตสฺส ฯ

อนเอกธา ปน ปรเสสนฺติ อุปุณฺณานิสงฺขารานํ อนเอกธา
ปจฺจโย โหตี ฯ ถถํ เอสา หิ อวิชฺชา(๑) อวิชฺชํ อารพฺภ
ราคาทินํ อุปฺปชฺชนกาเล อารมฺมณปจฺจเยน ครุํ กตฺวา
อสุสาทนกาเล อารมฺมณชิปฺติอารมฺมณฺณูปนิสฺสเยหิ อวิชฺชา-
สมฺมุพฺพหสฺส อนาทินวทสฺสาวิโน ปาณาติปาตาทินิ กโรนฺตสฺส
อุปนิสฺสยปจฺจเยน ทฺตฺติยชวนาทินํ อนนฺตรสมนฺนตฺตรูปนิสฺสยา-
เสวณนตฺถิวิคตปจฺจเยหิ ฯ ยํ กิณฺจิจิ อกฺุสถํ กโรนฺตสฺส เหตุ-

๑. ม. อิตฺติทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. อวิชฺชํ ฯ

๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิภังคินิทเทโส หน้า 237

สหชาตอญญมญญนิสสยสมุปยุตตอตุถิวิกตปัจจเยหีติ อเนกธา
ปัจจโย โหติ ฯ

ปัจจิมานัน สธา เอกธา ปัจจโย มตาติ อานัญชาภิสงขารานัน
อุปนีสสยปัจจเยเนว เอกธา ปัจจโย มตา ฯ โส ปนสสา
อุปนีสสยภาโว ปุญญาภิสงขาระ วุตตนเยเนว เวทิตพุโพ(๑) ฯ

เอตถาห กิ ปนายเมกาว อวิชชา สงขารานัน ปัจจโย
อุทาทุ อญญเปปี ปัจจยา สนตตีติ ฯ (๒) กิมุปนตถ(๓)ยทิ ตาว
เอกาเวกการณวาโท อาปชชติ ฯ อถ อญญเปปี สนตติ
อวิชชาปัจจยา สงขาราติ เอกการณนิทเทโส นุปชชตีติ ฯ
น นุปชชติ ฯ กสฺมา ยสฺมา

เอกํ น เอกโต อิท นานกมเนกโตปิ โน เอกํ
ผลมตฺถิ อตฺถิ ปน เอก- เหตุผลทีปเน อตฺถิ ฯ

เอกโต หิ การณโต น อิท กิณฺจิจิ เอกํ ผลมตฺถิ
น อนกํ ฯ นาปี อนเนเกหิ การณเหหิ เอกํ อนเนเกหิ ปน
การณเหหิ อเนกเมว โหติ ฯ ตถา หิ อนเนเกหิ อุตฺตปจวี-
พีชสลิลสงขาคเทหิ การณเหหิ อเนกเมว รูปคนฺธรสธาหิ องฺกูร-
สงขาคํ ผลํ (๔) สมุปฺปชชมานัน ทิสฺสตีติ ฯ ยมฺปนเนตฺติ อวิชชาปัจจยา
สงขารา สงขารปัจจยา วิญญาณนฺติ เอเกกเหตุผลทีปนํ กตฺติ
ตตฺถ อตฺถิ อตฺถิ ปโยชนัน วิชชตีติ ฯ

๑. ม. เวทิตพุโพติ ฯ ๒. ม. โหณตตีติ ฯ ๓. ม. กิณฺจิจิตฺติ ฯ

๔. ม. ผลสมุปฺปชชมานัน ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 238

ภควา หิ กตถจิ ปธานตุตา กตถจิ ปากฏตุตา กตถจิ
อสาธารณตุตา เทสนาวิลาสสุส จ เวเนยยานญจ อนรูปโต
เอกเมว เหตุ วา ผล วา ที่เปติ ฯ ผลสุปจญา เวทนาติ (๑)
หิ เอกเมว เหตุ ผลญจาห ฯ ผลโส หิ เวทนาย ปธานเหตุ
ยถาผลสุ เวทनावุตถานโต ฯ เวทนา จ ผลสุส ปธานผล
ยถาเวทนํ ผลสุส วุตถานโต ฯ

เสมหสมภูจกถา อาพาธาติ (๒) ปากฏตุตา เอกเหตุมาห ฯ
ปากโฏ หิ เอตถ เสโมห น กมฺมาทโย ฯ เย เกจิ ภิกฺขเว
อกุสลา ฆมฺมา สพุเพ เต อโยนิโสมนสิการมฺลกาติ
อสาธารณตุตา เอกเหตุมาห ฯ อสาธารโณ หิ อโยนิโสมนสิกาโร
อกุสลาณํ สาธารณานิ วุตถารมฺมณาทินิติ ฯ

ตสุมา อยมิธ อวิชฺชา วิชฺชมานेषุปี อญฺเณสุ
วุตถารมฺมณสหชาตฆมฺมาทิสฺส สงฺขารการณेषุ อสฺสาทานุปฺสฺสิโน
ตณฺหา ปวทฺตตีติ (๓) จ อวิชฺชาสมุทฺยา อาสวสมุทโยติ (๔) จ
วจนโต อญฺเณสมฺปิ ตณฺหาทินํ สงฺขารเหตุณํ เหตุติ ปธานตุตา
อวิทฺวา ภิกฺขเว อวิชฺชาคโต ปุณฺณาทิสฺสงฺขารมฺปิ อภิสงฺขโรตีติ
ปากฏตุตา อสาธารณตุตา จ สงฺขารานํ เหตุภาเวน ทิปิตาติ
เวทิตพฺพา ฯ เอเตเนว จ เอกกเหตุผลปริทีปนปริหารวจนน

๑. ที. ม. ๑๐/๓๕/๓๗ ฯ ถี. นี. ๑๖/๒, ๕/๑, ๒ ฯ

๒. พุ. มหา. ๒๕/๒๒/๑๔ ฯ

๓. ถี. นี. ๑๖/๑๕๖-๒๒๕/๑๐๒-๑๑๒ ฯ

๔. ม. มฺ. ๑๒/๑๓๐/๑๐๑ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาตวิภังคนิทเทโส หน้า 239

สพพตฺถ เอเกกเหตุผลทีปเน ปโยชนํ เวทิตพฺพนฺติ ฯ

เอตฺถาห เอวํ สนฺเตปี เอกนฺตานิฏฺฐผลาย สาวชฺชาย
อวิชฺชาย กถํ ปุณฺณานเนญชาภิสงฺขารปจฺจยตฺตํ ยุชฺชติ ฯ น หิ
นิมฺพพีชโต อจฺจุ ออุปฺชชตีติ ฯ กถํ น ยุชฺชิสฺสตีติ ฯ โลกสมฺมิตฺติ
วิรุทฺโธ จาวิรุทฺโธ จ สทิสาสทิสโต ตถา

ชฺมฺมานํ ปจฺจโย สิทฺโธ วิปากาเอว เต จ น ฯ

ชฺมฺมานณฺหิ จานสภาวกิจจาทีวิรุทฺโธ จ อวิรุทฺโธ จ
ปจฺจโย โลก สิทฺโธ ฯ ปุริมจิตตณฺหิ อปรจิตตสฺส จานวิรุทฺโธ
ปจฺจโย ปุริมสิปฺปาทีสิกฺขา จ ปจฺจยา ปวตฺตมฺมานนํ สิปฺปาที-
กิริยานํ ฯ กมฺมํ ฐปฺสส สภาววิรุทฺโธ ปจฺจโย ชีราทีนํ
จ ทธิตาทีนํ ฯ อาโลโก จกฺขุวิญญาณสฺส กิจจวิรุทฺโธ ฯ
คฺคฺคาทโย จ อาสวาทีนํ ฯ จกฺขุรูปาทโย ปน จกฺขุวิญญาณาทีนํ
จานาวิรุทฺธา ปจฺจยา ฯ ปุริมชฺวนาทโย ปจฺจิมชฺวนาทีนํ
สภาวาวิรุทฺธา กิจจาวิรุทฺธา จ ฯ

ยถา จ วิรุทฺธาวิรุทฺธา ปจฺจยา สิทฺธา เอวํ

สทิสาสทิสาปี ฯ สทิสเมว หิ อุตฺตอาหารสงฺฆาตํ ฐปํ ฐปฺสส
ปจฺจโย โหติ สาลิพีชาทีนํ จ สาลิผลาทีนํ ฯ อสทิสมฺปิ
ฐปํ อรูปฺสส อรูปฺญจ ฐปฺสส ปจฺจโย โหติ โคโลมา-
วิโลมวิสาณทธิติลปิฏฺจาทีนํ จ ทพฺพภูตฺตณฺกาทีนํ(๑) ฯ เยสญจ
๑. ม. ทพฺพภูตฺตณฺกาทีนํ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 240

ธมฺมานํ เต วิรุทธาวิรุทธา สทิสาสทิสสา ปจฺจยา น เต
ธมฺมา เตสํ ธมฺมานํ วิปากาเยว ๆ อิติ อัย อวิชฺชา วิปากวเสน
เอกนฺตานิฏฺฐผลสภาววเสน จ สาวชฺชาปี สมานา สพฺเพสมปี
เอเตสํ ปุณฺณภิสงฺขาราทินํ ยถานูรูปํ จานกิจฺจสภาววิรุทธา-
วิรุทธปจฺจยวเสน สทิสาสทิสปจฺจยวเสน จ ปจฺจโย โหตีติ
เวทิตพฺพา ฯ

โส จสฺสา ปจฺจยภาโว(๑) ยสฺส ทิ ทุกฺขาทีสุ
อวิชฺชาสงฺขาตํ อณฺดาณํ อปฺปหีนํ โหติ โส ทุกฺเข ตาว
ปฺพพฺพนตาทีสุ จ อณฺดาณนํ สํสارทุกฺขํ สุขสณฺดาเยว คเหตุวา
ตสฺส เหตุภูเต ติวิเชปี สงฺขารे อารภตีติอาทินา นเยน
วตุโตเอว ฯ

อปิจ อัย อณฺโโลปี ปริยาโย

จตุปปเต สํสारे	สงฺขารานนฺจ ลกฺขณเ
โย ปฏิจฺจสมุปฺปนฺน-	ธมฺเมสุ จ วิมฺยุหติ ฯ
อภิสงฺขโรติ โส เอเต	สงฺขारे ติวิเช ยโต
อวิชฺชา ปจฺจโย เตสํ	ติวิธานมฺปิ ยนฺตโตติ ฯ

กถญจ ปน โย เอเตสุ วิมฺยุหติ โส ติวิเชเปเต
สงฺขारे กโรตีติ เจ ฯ จุตฺติยา ตาว วิมฺโฬุห สพฺพตฺถ
ขนฺธานํ เกโท มรณฺนฺติ จุตฺตี อคณฺหนฺโต สตุโต มรติ
๑. ม. ปจฺจยภาโว ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาตวิภังคกถาเทโส หน้า 241

สตตสฺส เทสนนฺตรสงฺกมมณฺเฑธาทีนํ (๑) วิภปะเปติ ฯ อุปปาเต
วิมุโพห สพฺพตฺถ ขนฺธานํ ปาตุภาโว ชาตีติ อุปปาตํ
อคณฺหนฺโต สตฺโต อุปปชฺชติ (๒) สตตสฺส นวสรีรปาตุภาโวตีอาทีนํ
วิภปะเปติ ฯ สํสาเร วิมุโพห โย เอส

ขนฺธานณฺจ ปฏฺฐิปาฐิ ชาติอายุตนาณ จ
อพฺโพจฺฉินฺนา(๓) วตฺตมาณา สํสาโรติ ปวฺจจตีติ ฯ

เอวํ วณฺณิตฺโต สํสาโร ตํ เอวํ อคณฺหนฺโต อัย
สตฺโต อสฺมา โลกา ปรี โลกํ กจฺฉติ ปฺรสุมา โลกา
อิมํ โลกํ อากจฺฉตีติอาทีนํ วิภปะเปติ ฯ สงฺขารานํ ลกฺขณ
วิมุโพห สงฺขารานํ สภาวลกฺขณํ สามณฺณลกฺขณณฺจ
อคณฺหนฺโต สงฺขारे อตฺตโต อตฺตนิยโต ชฺวโต สฺภโต
สุขโต จ วิภปะเปติ ฯ ปฏิจจสมุปฺปนฺนธฺมเมสฺสุ วิมุโพห อวิชฺชาทีหิ
สงฺขาราทีนํ ปวตฺตี อคณฺหนฺโต อตฺตา ชานาติ วา น
ชานาติ วา โสเอว กโรติ จ กಾರೆติ จ ฯ โส ปฏฺฐิสนฺธิยํ
อุปฺปชฺชติ ตสฺส อณฺุสฺสราทโย กลลาทีภาเวณ สรีริ
สณฺุจเปตฺวา อินฺุทฺริยานิ สมฺปาเทนฺติ ฯ โส อินฺุทฺริยสมฺปนฺโน
มุสฺสติ เวทยติ กณฺุหิยติ(๔) อุปาทิยติ ฌญฺยติ โส ปุณฺ ภาวนฺุตเร
ภาวตีติ วา สพฺเพ สตฺตา นียติสงฺกตฺติภาวปริณฺตาทิ (๕) วา

๑. ม. เทสนนฺตรสงฺกมมณฺเฑธาทีนํ ฯ ๒. ม. อุปฺปชฺชติ ฯ

๓. ม.อพฺโพจฺฉินฺนํ ฯ ๔. ม. ตณฺุหิยติ ฯ ๕. สฺยา. นียติสงฺกตฺติภาวปริณฺตาทิ ฯ

ที. สී. ๘/๘๕/๑๐ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 242

วิกปุเปติ ฯ โส เอวํ อวิชฺชาช อนุชกโต (๑) เอวํ วิกปุเปนฺโต ยถา
นาม อนุโร ปจฺวิย วิจฺรนฺโต มคฺคมฺปิ อมคฺคมฺปิ ถลมฺปิ นินฺนมฺปิ
สมมฺปิ วิสมมฺปิ ปฏฺฐิพชฺชติ เอวํ ปุณฺณมฺปิ อปุณฺณมฺปิ อาเนลฺลชฺชมฺปิ
สงฺขารํ อภิสงฺขโรตฺตีติ ฯ เตเนตํ วุจฺจติ

ยถาปี นาม ชจฺจอนุโร นโร อปรินายโก
เอกธา(๒) ยาคี มคฺเคน อุมมคฺเคนาปี เอกธา ฯ
สํสारे สํสรํ พาลो ตถา อปรินายโก
กโรติ เอกธา ปุณฺณํ อปุณฺณมฺปิ เอกธา ฯ
ยथा ถตฺวา จ โส ธรรมํ สจฺจจानी อภิสเมสฺสติ
ตथा อวิชฺชุปสฺมา อุปสนฺโต จริสฺสตีติ ฯ

อัย อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราคี ปทสฺมี วิตุถารกถา ฯ
สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณปทนิทฺเทเส จกฺขุวิญฺญาณนฺติ-

อาทิสฺส จกฺขุวิญฺญาณํ กุสลวิปากํ อกุสลวิปากนฺติ ทฺวิริํ
โหติ ฯ ตถา โสตฆานชิวฺหากายวิญฺญาณานิ ฯ มโนวิญฺญาณํ
ปน กุสลากุสลวิปากา เทว มโนธาตุโย ติสฺโส อเหตุก-
มโนวิญฺญาณธาตุโย อฏฺฐ สเหตุกานิ กามาวจรวิปากจิตฺตานิ
ปญฺจ รูปาवจรานิ จตฺตาริ อรูปาवจรานิติ พาวีสตีวิริํ โหติ ฯ
อิตฺติ อิมหิ นหิ วิญฺญาณหิ สพฺพานิปี พาคฺตีสฺส โลกีย-
วิญฺญาณานิ (๓) สงฺคหิตานิ โหนฺติ ฯ โลกุตฺตรานิ ปน วฏฺฏกถาย

๑. ม. อนุชกโต ฯ ๒. ม. เอกธา ฯ เอวมุปริปิ ฯ
๓. ม. โลกียวิปากวิญฺญาณานิ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิทิจสมุปาทวิภังคนิทเทโส หน้า 243

น ยุชชุนตีติ น คหิตานี ฯ

ตตถ สिया กถิ ปเนติ ชานิตพพิ อิทิ วุตตปการิ
วิญญาณิ สงขารปจจยา โหตีติ ฯ อุปจิตกมฺมาภาเว วิปากา-
ภาวโต ฯ วิปากญเหตุ วิปากญจ น อุปจิตกมฺมาภาเว
อุปฺปชชติ ฯ ยทิ อุปฺปชชเยย สพเพลล สพฺพิปากานิ
อุปฺปชชเยยฺ น จ อุปฺปชชุนตีติ ชานิตพพเมติ สงขารปจจยา
อิทิ วิญญาณิ โหตีติ ฯ

กตรสงขารปจจยา กตริ วิญญาณนฺติ เจ ฯ กามาวจร-
ปฺลฺลภาสิสงขารปจจยา ตาว กุสลวิปากานิ ปญจ จกฺขุ-
วิญญาณาทีนิ มโนวิญญาณเ เอกา มโนธาตุ เทว มโน-
วิญญาณธาตุโย อญฺจ กามาวจรมหาวิปากานีติ โสพส ฯ
ยถาห

กตรสงขารปจจยา กตริ วิญญาณนฺติ เจ กามาวจร-
ปฺลฺลภาสิสงขารปจจยา ตาว กุสลวิปากานิ ปญจ จกฺขุ-
วิญญาณาทีนิ มโนวิญญาณเ เอกา มโนธาตุ เทว มโน-
วิญญาณธาตุโย อญฺจ กามาวจรมหาวิปากานีติ โสพส ฯ
ยถาห กามาวจรสฺส กุสลสฺส กมฺมสฺส กตตฺตา อุปจิตตฺตา
วิปากิ จกฺขุวิญญาณิ อุปฺปนฺนํ โหติ ฯ ตถา โสตฆมาน-
ชิวิหกายวิญญาณิ อุปฺปนฺนํ โหติ ฯ วิปากา มโนธาตุ
อุปฺปนฺนา โหติ ฯ มโนวิญญาณธาตุ อุปฺปนฺนา โหติ
โสมนสฺสสหคตา มโนวิญญาณธาตุ อุปฺปนฺนา โหติ อุปฺกฺขา-
สหคตา มโนวิญญาณธาตุ อุปฺปนฺนา โหติ โสมนสฺส-
สหคตา ฅาณสมฺปยุตฺตา ฯ โสมนสฺสสหคตา ฅาณสมฺปยุตฺตา

สสงขารน ๗ โสมนสสหคตา ฉาฉวปยุตฺตา ๗ โสมนสสหคตา
ฉาฉวปยุตฺตา สสงขารน ๗ อูเปกฺขาสหคตา ฉาฉ-

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 244

สมบุยุตฺตา ฯ อุเปกฺขาสหคฺตา ฅาณสมบุยุตฺตา สสงฺขารเณ ฯ
อุเปกฺขาสหคฺตา ฅาณวิปฺยุตฺตา ฯ อุเปกฺขาสหคฺตา ฅาณ-
วิปฺยุตฺตา สสงฺขารเณติ(๑)

รฺูปาวจรปฺลฺญาณภิสงฺขารปฺจฺจยา ปน ปณฺจ รฺูปาวจร-
วิปាកานี ฯ ยถาห ตสฺเสว รฺูปาวจรสฺส กุสลสฺส กมฺมสฺส
กตฺตฺตา อุปฺจิตฺตฺตา วิปำกั วิวิจฺเจว กามะหี ฯเปฯ ปจฺมัม
ฅานัน ฯเปฯ ปณฺจมัม ฅานัน อุปสมฺปชฺช วิหฺรตีติ ฯ(๒)

เอวํ ปฺลฺญาณภิสงฺขารปฺจฺจยา เอกะวีสตีวิธั วิญฺญาณัน โหตี ฯ
อุปฺลฺญาณภิสงฺขารปฺจฺจยา ปน อกุสลวิปำกานี ปณฺจ
จกฺขุวิญฺญาณาทินี เอกา มโนธาตุ เอกา มโนวิญฺญาณธาตุติ
เอวํ สตฺตฺตวิธั วิญฺญาณัน โหตี ฯ ยถาห อกุสลสฺส กมฺมสฺส
กตฺตฺตา อุปฺจิตฺตฺตา วิปำกั จกฺขุวิญฺญาณัน อุปฺปนฺนํ โหตี ฯ
ตถา โสตฺฆมานชิวฺหากายวิญฺญาณัน วิปำกา มโนธาตุ วิปำกา
มโนวิญฺญาณธาตุ อุปฺปนฺนา โหตีติ ฯ(๓)

อาเนลฺลขภิสงฺขารปฺจฺจยา ปน จตฺตารี อารุปฺป-
วิปำกานีติ เอวํ จตฺตพฺพิธั วิญฺญาณัน โหตี(๔) ฯ ยถาห ตสฺเสว
อรฺูปาวจรสฺส กุสลสฺส กมฺมสฺส กตฺตฺตา อุปฺจิตฺตฺตา วิปำกั

๑. อภี. ถั. ๓๔/๓๓๘, ๓๘๒, ๓๖๖, ๓๘๒, ๓๕๕,

๔๑๕/๑๒๘, ๑๓๐, ๑๓๓, ๑๔๐, ๑๔๓ ฯ

๒. อภี. ถั. ๓๔/๔๑๗/๑๔๔ ฯ อภี. วิ. ๓๕/๔๐๕/๔๑๑,

๔๑๒/๒๔๕, ๒๕๐, ๒๕๑ ฯ ๓. อภี. ถั. ๓๔/๔๗๒,

๔๗๒, ๑๗๕ ฯ ๔. ม. โหตีติ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิภังคินิทเทโส หน้า 245

สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมตฺติกุมา ฯเปฯ อากาसानญายตน-
สญฺญาสหคฺตํ ฯเปฯ วิญฺญาณญายตนสญฺญาสหคฺตํ ฯเปฯ
อากิญจญฺญายตนสญฺญาสหคฺตํ ฯเปฯ เนวสญฺญานาสญฺญายตน-
สญฺญาสหคฺตํ สุขสฺส จ ปหานา ฯเปฯ จตฺตถิ ฌานํ อุปสมฺปชฺช
วิหฺรตีติ ฯ(๑)

เอวํ ยํ สงฺขารปฺจฺจยา วิญฺญาณํ โหติ ตํ ญตฺวา
อิทานิสฺส เอวํ ปวตฺตติ เวทิตพฺพา สพฺพเมว หิ อิํ
ปวตฺตติปฏฺิสนฺธิวเสน ทฺวิธา ปวตฺตติ ฯ ตตฺถ เทว ปญฺจ-
วิญฺญาณานิ เทว มโนธาตุโย โสมนสฺสสหคตาเหตุก-
มโนวิญฺญาณธาตุติ อิมานิ เทรส ปญฺจโวการภเว ปวตฺตติยญฺเวย
ปวตฺตนฺติ ฯ เสทานิ เอญฺจนวิสฺติ ติสฺสุ ภเวสุ ยถานูรูปํ ปวตฺตติยมฺปิ
ปฏฺิสนฺธิ ปวตฺตนฺติ ฯ

กถํ กุสลวิปากานิ ตาว จกฺขุวิญฺญาณาทีนํ ปญฺจ
กุสลวิปาเกน วา อกุสลวิปาเกน วา นิพฺพตฺตสฺส ยถากุภํ
ปรีปากมฺปกตฺตินฺทริยสฺส จกฺขุวาทีนํ อปาถคตํ อิฏฺฐิํ วา
อิฏฺฐมชฺชตฺตํ วา รูปาทีอารมฺมณํ อารพฺภ จกฺขุวาทีปสาทํ
นิตฺตสาย ทสฺสนสวณฺฆายนสายนฺนุสนกิจฺจํ สาธยมานานิ
ปวตฺตนฺติ ฯ ตถา อกุสลวิปากานิ ปญฺจ ฯ เกวลญฺหิ เตสํ
อนิฏฺฐิํ อนิฏฺฐมชฺชตฺตํ วา รูปาทีอารมฺมณํ โหติ ฯ

๑. อภ. ถี. ๓๔/๔๑๘, ๔๑๙, ๔๒๐, ๔๒๑/๑๔๕, ๑๔๖ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 246

อยมเว วิเสโส ฯ ทสาลี เจตานิ นียตทวารารมมณ-
วตถุญจานานิ นียตกิจจาเนว จ ภวนฺติ ฯ ตโต กุสลวิปากานํ
จกฺขุวิญญาณาทีนํ อนนฺตรา(๑) กุสลวิปากา มโนธาตุ(๒) เตสญฺเฆว
อารมฺมณมารพุก หทยวตฺถุํ นิสฺสาย สมฺปฏฺิจฺจนฺนกิจฺจํ
สาธยมานา ปวตฺตติ ฯ ตถา อกุสลวิปากานํ อนนฺตรา
อกุสลวิปากา ฯ อิทฺถจ ปน ทวยํ อนียตทวารารมฺมณํ
นียตวตถุญจานํ นียตกิจฺจญฺจ โหติ ฯ

โสมนสฺสสหคตา ปน อเหตุกมโนวิญญาณธาตุ กุสลวิปาก-
มโนธาตุยา อนนฺตรํ ตสฺสาเอว อารมฺมณํ อารพุก หทยวตฺถุํ
นิสฺสาย สนฺตธีรณกิจฺจํ สาธยมานา จ ลลฺล ทฺวารเรสุ
พลวารมฺมณเ กามาจรสฺสตาณํ เขญฺญเยน โลกสมฺปยุตฺต-
ชวณาวसानเ ภวฺงฺควีถิํ ปจฺฉินฺนิตฺตฺวา ชวเนน คหิตารมฺมณเ
ตทวารมฺมณวเสน จ สกึ ภา ทฺวิกฺขตฺถุํ ภา ปวตฺตติ
จิตฺตปฺปวตฺตติคณฺนายํ ปน สพฺพทฺวารเรสุ ตทวารมฺมณเ เทวเอว
จิตฺตวารา อาคตา ฯ อิํ ปน จิตฺตํ ตทวารมฺมณฺนฺติ จ
ปฏฺิจฺจวํคนฺติ จาติ เทว นามานิ ลภติ ฯ อนียตทวารารมฺมณํ
นียตวตถุญฺจํ อนียตญฺจานกิจฺจญฺจ โหตีติ เอวํ ตาว เตรส
ปญฺจโวการภเว ปวตฺตติญฺเฆว ปวตฺตนฺตึติ เวทิตพฺพานิ ฯ

เสเสสุ เอญฺนวิสตฺยา จิตฺเตสุ น กิณฺจิจิ อตฺตโน อตฺตโน

๑. ม. อนนฺตรํ ฯ ๒. ม. กุสลวิปากมโนธาตุ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิทิจสมุปปาทวิภังคนิทเทโส หน้า 247

อนรุบาย ปฏิสนธิยาน ปวตตติ ฯ ปวตติยิ ปน กุสลากุสลา-
วิปากา ตาว เทว อเหตุกมโนวิญญาณธาตุโย ปญจสุ
ทวารesu (๑) กุสลากุสลาวิปากมโนธาตุนิ อนนุตริ สนธิตรณกิจจิ
ฉสุ ทวารesu ปุพเพ วุตตนเยเนว ตทารมมณกิจจิ อตตนา
ทินนุปฏิสนธิโต อุทฺธิ อสติ ภวํกุปฺปะเจทเท จิตฺตูปฺปาเท
ภวํกกิจจิ อนนฺเต จุตฺติกิจฺจญฺจาติ จตฺตาริ กิจฺจานิ สาธยมานา
นียตวตฺตูกา อนียตทวารารมมณฺญานกิจฺจา หุตฺวา ปวตฺตนฺติ ฯ

อภูจ กามาวจรสเหตุกจิตฺตานิ ปวตฺติยิ วุตตนเยเนว ฉสุ
ทวารesu ตทารมมณกิจจิ อตตนา ทินนุปฏิสนธิโต อุทฺธิ อสติ
ภวํกุปฺปะเจทเท จิตฺตูปฺปาเท ภวํกกิจจิ อนนฺเต จุตฺติกิจฺจญฺจาติ
ตีณิ กิจฺจานิ สาธยมานานิ นียตวตฺตูกานิ อนียตทวาราร-
มมณฺญานกิจฺจานิ หุตฺวา ปวตฺตนฺติ ฯ

ปญฺจ รูปาจรานิ จตฺตาริ จ อรูปาจรานิ อตตนา
ทินนุปฏิสนธิโต อุทฺธิ อสติ ภวํกุปฺปะเจทเท จิตฺตูปฺปาเท
ภวํกกิจจิ อนนฺเต จุตฺติกิจฺจญฺจาติ กิจฺจทฺวยิ สาธยมานานิ
ปวตฺตนฺติ ฯ เตสุ รูปาจรานิ นียตวตฺตูการมมณานิ อนียตญฺจาน-
กิจฺจานิ อิตฺรานิ อวตฺตูกานิ นียตารมมณานิ อนียตญฺจาน-
กิจฺจานิ หุตฺวา ปวตฺตนฺตีติ เอวํ ตาว พาศฺตีสฺสวริมฺปิ วิญญาณํ
ปวตฺติยิ สงฺขารปฺจยยา ปวตฺตติ ฯ ตตรุสฺส เต เต สงฺขารา

๑. ม. ปญฺจทฺวารเ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 248

กมมปัจเจน [๑] จ อุปนิสฺสยปัจเจน จ ปัจเจยา โหนฺติ ฯ
ตตฺถ ยานตานิ เอกาทส ตถารมฺมณจิตฺตานิ วุตฺตานิ
เตสุ เอกมฺปิ รูปรูปภเว ตถารมฺมณํ หุตฺวา น ปวตฺตติ ฯ
กสฺมา พีชาภาวา ฯ ตตฺถ หิ กามาวจรวิปากสงฺขาตํ
ปฏิสฺสนฺธิพีชํ นตฺถิ ยํ รูปราทีสุ อารมฺมณฺเสสุ ปวตฺตติยํ
ตสฺส ชนกํ ภเวยฺย ฯ จกฺขุวิธฺยานาทีนมฺปิ รูปรภเว อภาโว
อาปชฺชตีติ เจ ฯ น อินฺทฺริยปฺปวตฺตติยานุภาวโต ทวารวีถิเกเท
จิตฺตนิยฺมโต จ ฯ

ยถา เจตํ ตถารมฺมณํ เอกนฺเตน รูปรูปภเว
นปฺปวตฺตติ ตถา สพฺเพปิ อกามาวจรธฺมเม นานุพฺพนฺธติ ฯ
กสฺมา อชนกตฺตา เจว ชนกสฺส จ อสฺทิสฺตฺตา ฯ ตณฺหิ
ยถา นาม เคหา นิกฺขมิตฺวา พหิ คนฺตุกาโม ตฺรณทารโก
อตฺตโน ชนกํ ปีตฺริ วา อณฺณํ วา ปิตฺสทิสฺสํ หิตกามํ
ณาคี อํกุลฺลิตฺถํ คเหตฺวา อณฺณพฺพนฺธติ น อณฺณํ ราชปฺริสภาที ฯ
ตถา เอตมฺปิ ภวํสฺสคารมฺมณโต พหิ นิกฺขมิตฺตุกามํ สภาคตฺยา
อตฺตโน ชนกํ ปีตฺริ วา ปิตฺสทิสฺสํ วา กามาวจรชวณเมว
อณฺณพฺพนฺธติ น อณฺณํ มหคฺคตํ อณฺตฺตฺริ วา ฯ

ยถา เจตํ มหคฺคตโลกุตฺตรธฺมเม นานุพฺพนฺธติ ตถา
ยथा เอเต กามาวจรธฺมมาปี มหคฺคตารมฺมณา หุตฺวา
๑. ม. เอตฺถนฺตฺเร จสฺสุโท อตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจฺสมุปฺปาทวิงฺกนฺิทุเทโส หน้า 249

ปวตฺตุนฺติ ตทา เตปี นานุพนฺชติ ฯ กสฺมา อปริจิตฺเตสฺตฺตา
อจฺจนฺตปริตฺตารมฺมณฺตฺตา จ ฯ ตณฺหิ ยถา ปีตฺริ วา
ปีตฺสทิสฺสิ วา ฅาตี อฺนุพนฺชฺนฺโตปี ตฺรณฺทาทโร ฅรทฺวาร-
อนฺตรวិถิจตฺกุกาติมฺหิ ปริจิตฺเตยฺว เทเส อฺนุพนฺชติ น อรณฺณํ
วา ยฺทฺชฺฐมฺมี วา กจฺจนฺตํ ฯ เอวํ กามาวจฺรชฺมเม อฺนุพนฺชฺนฺตมฺปี
อมฺหคฺคตาทิมฺหิ ปริจิตฺเตยฺว เทเส ปวตฺตมาเน เต(๑)ชฺมเม
อฺนุพนฺชติ น มหคฺคตโลกฺตฺตรชฺมเม อารพฺภ ปวตฺตมาเนติ ฯ

ยสฺมา จสฺส สพฺโพ กามาวจฺรวิปาโก กิริยามโนชฺาตุ
กิริยาอเหตุกมโนวิญฺญาณชฺาตุ โสมนสฺสสฺหคฺตา อิม ฅมฺมา
ปริตฺตารมฺมณฺาติ เอวํ อจฺจนฺตปริตฺตเมว อารมฺมณฺํ วุตฺตํ ฯ
ตสฺมาเปตฺติ มหคฺคตโลกฺตฺตรารมฺมณฺเ กามาวจฺรชฺมเมปี นานุพนฺชฺตีติ
เวทิตพฺพิ ฯ

กึ วา อิมาย ยฺยตฺติกถาย ฯ อญฺจกถายฺ หิ เอกนฺเตเนว
วุตฺตํ เอกาทส ตทารมฺมณฺจิตฺตานิ นามโกตฺตํ อารพฺภ ชวเน
ชวितฺเต ตทารมฺมณฺํ น กณฺหนฺติ ฯ ปณฺณตฺตี อารพฺภ ชวเน
ชวितฺเต ตทารมฺมณฺํ น ลพฺภติ ติลกฺขณารมฺมณฺิกวิปฺสฺสนาย
ตทารมฺมณฺํ น ลพฺภติ วุฏฺฏจฺานคามินิยา พลววิปฺสฺสนาย
ตทารมฺมณฺํ น ลพฺภติ ฐปารุปฺชฺมเม อารพฺภ ชวเน ชวิตฺเต
ตทารมฺมณฺํ น ลพฺภติ มิจฺจนฺตฺตนิยตฺชฺมเมสุ ตทารมฺมณฺํ น
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 250

ลพฺภติ สมนฺตตฺตนิยตฺตมฺเมสุ ตทารมฺมณฺ น ลพฺภติ โลกุตฺตร-
ตฺตมฺเม อารพฺภ ชวเน ชวิทฺเต ตทารมฺมณฺ น ลพฺภติ
อภิณฺณวณฺณํ อารพฺภ ชวเน ชวิทฺเต ตทารมฺมณฺ น ลพฺภติ
ปฺภิสฺสภฺภิทาณํ อารพฺภ ชวเน ชวิทฺเต ตทารมฺมณฺ น
ลพฺภติ กามาวจรํ ทพฺพถารมฺมณฺ ตทารมฺมณฺ น ลพฺภติ
จฺจสุ ทฺวารเรสุ พถวารมฺมณฺ อปาถคเตยเว ลพฺภติ ลพฺภมานญจ
กามาวจรเรยเว ลพฺภติ ฐปารูปกเวยว(๑) ตทารมฺมณฺ นาม
นตฺถิติ ฯ

ยํ ปน วุตฺตํ เสเสสุ เอณฺนวิสฺตียา จิตฺเตสุ น กิณฺจ
อตฺตโน อนฺนุปราย ปฺภิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ทพฺพิชานํ ฯ เตนฺนสฺส วิตฺถารนยทสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ปฺภิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส กติ
ปฺภิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส กติ ปฺภิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
กิตฺติ ปฺภิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส กติ
กิตฺติ ปฺภิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส กติ

อสนฺ(๒)ณฺปฺภิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
เอณฺนวิสฺตียา ปฺภิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
มโนวิณฺณวณฺณธาตฺตยา จตฺต(๑)อปาเยสุ ปฺภิสฺสฺส
มนฺนสฺสโลเก ชจฺจจฺจชชาติพฺพิชชาติอุมฺมตฺตคเณพฺมกนปฺปสกาทินํ ฯ
อภฺจฺจหิ สเหตุกมฺมหาวิปาเกหิ กามาวจรเทเวสุ เจว มนฺนสฺส
จ ปุณฺณวณฺณตฺตํ ปฺภิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ฐปิตฺตพฺพหุมฺโลเก จตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
๑. ม. ฐปารูปกเว ฯ ๒. ม. อสนฺ...

๑. ม. ฐปารูปกเว ฯ ๒. ม. อสนฺ...

๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิติ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจสุมปาทวิภังคกถา โส หน้า 251

ยตุถ ปฏิสนธิ โหติ สาเอว ตสฺส(๑) อนุรูปปฏิสนธิ นาม ฯ

สงฺเขปโต ปฏิสนธิยา ตีณิ อารมฺมณานิ โหนฺติ กมฺมํ
กมฺมณิมิตฺตํ คตินิมิตฺตนฺติ ฯ ตตุถ กมฺมํ นาม आयูหิตา
กุสลากุสลาเจตนา ฯ กมฺมณิมิตฺตํ นาม ยํ วตฺถุ อารมฺมณํ
กตฺวา กมฺมํ आयูหิตํ ฯ ตตุถ อตีเต กปฺปโกฏิสตฺสทสฺสสตฺถกสฺสุมิมฺปิ
กมฺเม กเต ตสฺมี ขณฺเณ กมฺมํ วา กมฺมณิมิตฺตํ วา อาคนฺตฺวา
อุปฺภูจฺจาติ ฯ

ตฺตรฺรํทํ กมฺมณิมิตฺตตฺสฺส อุปฺภูจฺจาเน วตฺถุ โภปฺกสฺวีลํ กิร
นาม ตาลปฺภุจิกฺวิหारे เจตฺยิ กारेติ ฯ ตสฺส มรณฺมณฺเจ
นิปฺนฺนสฺส เจตฺยิ อุปฺภูจฺจาติ ฯ โส ตทฺเว นิมิตฺตํ คณฺหิตฺวา
กาลํ กตฺวา ทฺเวโลเก นีพฺพตฺติ ฯ อณฺญา สมฺมุพฺพกาลกิริยา
นาม โหติ ฯ ปรมฺมุขํ กจฺจนฺตสฺส หิ ปจฺจโต ติกฺขณฺน(๒)
อสิฺนา สีสํ ฉินฺทนฺติ นีพฺชฺชิตฺวา นีพฺทายนฺตสฺสาปี ติกฺขณฺน
อสิฺนา สีสํ ฉินฺทนฺติ อุทฺเท โอสีทาเปตฺวา มาเรนฺติ ฯ
เอวฺรูเปปี กाले อณฺยตฺรํ กมฺมํ วา กมฺมณิมิตฺตํ วา
อุปฺภูจฺจาติ ฯ อณฺยํ ลหุกมฺรณํ นาม อตฺถิ ฯ นิขาทน-
ทณฺฑกมฺตฺถกสฺสํ หิ นีลีนมฺกฺขิกํ มุคฺคเรณ ปฺหริตฺวา ปีสนฺติ ฯ
เอวฺรูเปปี กाले กมฺมํ วา กมฺมณิมิตฺตํ วา อุปฺภูจฺจาติ ฯ
เอวํ ปีสยฺมานาย(๓) ปนฺ มกฺขิกาย ปจฺมํ กายทฺวาราวชฺชนํ
๑. ม. ตสฺสา ฯ ๒. ม. ติกฺขณฺน ฯ เอวฺมฺปริปี ฯ
๓. ม. ปีสยฺมานาย ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 252

ภวงค์ นาวภูฏติ มโนทวาราวชชนเมว อวภูฏติ ฯ อถ
ชวน์ ชวิตวา ภวงค์ โอตติ ฯ ทุตติวาเร กายทวาราวชชน
ภวงค์ อวภูฏติ ตโต กายวิญญาณํ สมปฏิบัติจันนํ สนุติรณํ
โวฏฐพพนตติ วิถีจิตตานิ ปวตตตติ ฯ ชวน์ ชวิตวา ภวงค์
โอตติ ฯ ตติวาเร มโนทวาราวชชน ภวงค์ อวภูฏติ
อถ ชวน์ ชวิตวา ภวงค์ โอตติ เอตสุมิ จาเน กาลกิริย
กโรติ ฯ อิทํ กิมตถํ อากตํ อรูปมมมานํ วิสโย นาม
เอวํ ลหุโกติ ทีปนตถํ ฯ

คตินิมิตตํ นาม นิพพตตณกโอกาเส เอโก วณฺโณ
อุปฏฐาติ ฯ ตตถ นิริเย อุปฏฐหนเต โลหกุมภิสทิสโส หุตวา
อุปฏฐาติ มนุสสโลเก อุปฏฐหนเต มาตุ กุจฺฉิ กมฺพลยานสทิสสา
หุตวา อุปฏฐาติ เทวโลเก อุปฏฐหนเต กปฺปรุกขวิมาน-
สยนาทีนิ อุปฏฐหนติ ฯ เอวํ กมฺมํ กมฺมณิมิตตํ คตินิมิตตตติ
สงฺเขปโต ปฏิสนฺธิยา ตีณิ อารมฺมณานิ โหนติ ฯ

อปโร นโย ปฏิสนฺธิยา ตีณิ อารมฺมณานิ โหนติ
อตีตํ ปจฺจุปปนฺนํ นวตตพพญจ อสณฺณิปฏิสนฺธิ
อนารมฺมณา ฯ (๑) ตตถ วิญญาณญายตตเนวสณฺณานาสณฺญาตต-
ปฏิสนฺธินํ อตีตเมว อารมฺมณํ ทสฺสนํ กามาวจรานํ อตีตํ
วา ปจฺจุปปนฺนํ วา เสสานํ นวตตพพํ ฯ เอวํ ตีสุ อารมฺมณेषु
๑. ม. อนารมฺมณาติ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจัสมุปปาทวิภังคกถา หน้าที่ 253

ปวตตมานา ปน ปฏิสนธิ ยสุมา อตีตารมมณสฺส วา
นวตตพฺพารมมณสฺส วา จุติจิตฺตสฺส อนนฺตรเมว ปวตตติ (๑)
ปจฺจุปฺปนฺนารมมณฺ ปน จุติจิตฺตํ นาม นตฺถิ ตสฺมา ทวีสุ
อารมมณฺสฺส อลฺยตฺรารมมณาเยว (๒) จุตฺติยา อนนฺตรํ ตีสุ
อารมมณฺสฺส อลฺยตฺรารมมณาย ปฏิสนฺธิยา สุกฺคิทุกฺคตฺวิเสน
ปวตตนากาโร เวทิตฺตฺวโป ๑

เสยฺยถิํ กามาวจรสฺสคฺคิยํ ตาว จิตฺตสฺส ปาปกมฺมิโน
ปฺกุกฺคสฺส ตานิสฺส ตมฺหิ สมเย (๓) โอลมฺพนฺตฺติอาทิวจฺนโต
มรณฺมญฺเจ นิปฺนฺนสฺส ยถูปจิตฺตํ ปาปกมฺมํ วา กมฺมณิมิตฺตํ
วา มโนทฺวารे อาปาถมากฺจฺจติ ๑ ตํ อารพฺก อูปฺปนฺนายน
ตทารมมณฺปริโยสานาย สฺสทฺชายน วา ชวนวิถิยา อนนฺตรํ
ภวญฺควิสํ อารมมณฺ กตฺวา จุติจิตฺตํ อูปฺปชฺชติ ๑ ตสฺมี นฺริทฺเช
ตทเว อาปาถคตฺตํ กมฺมํ วา กมฺมณิมิตฺตํ วา อารพฺก
อนฺุปจฺฉินฺนิกิเลสพลววินามิตฺตํ (๔) ทุกฺคคฺคิปรียาปฺนฺนํ ปฏิสนฺธิจิตฺตํ
อูปฺปชฺชติ ๑ อัย อตีตารมมณาย จุตฺติยา อนนฺตรา อตีตารมมณา
ปฏิสนฺธิ ๑

อปรสฺส มรณฺสมเย วุตฺตปฺปการกมฺมวเสน นฺริยาทิสฺส
อคฺคิชาลาณฺณาทิกิ ทุกฺคคฺคินิมิตฺตํ มโนทฺวารे อาปาถ-
๑. ม. โหติ ๑ ๒. ม. อลฺยตฺรารมมณาย ๑
๓. ม. อ. ๑๔/๔๘๗/๓๒๓ ๑ ม. ตานิสฺส ตมฺหิ สมเย ๑
๔. ม. อนฺุปจฺฉินฺนิกิเลสพลววินามิตฺตํ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 254

มากจตุตถิ ฯ ตสฺส ทฺวิภุชตฺตํ ภวํเก อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุทฺเธ
ตํ อารมฺมณํ อารพฺภ เอกํ อวชฺชนํ มรณสฺส อาสนฺนภาเวน
มนุทีภูตเวคตฺตา ปญฺจ ชวนานิ เทว ตถารมฺมณานํติ ตีณิ
วีถิจิตฺตานิ อุปฺปชฺชนฺติ ฯ ตโต ภวํควิสยํ อารมฺมณํ กตฺวา
เอกํ จุติจิตฺตํ ฯ เอตฺตาวตฺตา เอกาทส จิตฺตกฺขณา อตีตา
โหนฺติ ฯ อถาวเสสฺสปญฺจจิตฺตกฺขณายูเก ตสฺมีเยว อารมฺมณ
ปฏฺิสนฺธิจิตฺตํ อุปฺปชฺชติ ฯ อยํ อตีตารมฺมณาย จุติยา อนนฺตร
ปจฺจุปฺปนฺนารมฺมณา ปฏฺิสนฺธิ ฯ

อปรสฺส มรณสมเย ปญฺจนฺนํ ทวารานํ อลฺยตฺรตฺสมี[๑]
รํคาทิตฺเตตฺตํ หีนารมฺมณํ อาปาถมากจตุตฺถิ ฯ ตสฺส
ยถากกเมน อุปฺปนฺนํ โวฏฺฐพฺพนาวสานเ มรณสฺสอาสนฺนภาเวน
มนุทีภูตเวคตฺตา ปญฺจ ชวนานิ เทว ตถารมฺมณานิ จ
อุปฺปชฺชนฺติ ฯ ตโต ภวํควิสยมารมฺมณํ กตฺวา เอกํ จุติจิตฺตํ ฯ
เอตฺตาวตฺตาเทว ภวํกานิ อวชฺชนํ ทสฺสนํ สมปฏฺิจฺจนฺนํ
สนฺตีรณํ โวฏฺฐพฺพนํ ปญฺจ ชวนานิ เทว ตถารมฺมณานิ
เอกํ จุติจิตฺตฺนฺติ ปญฺจทส จิตฺตกฺขณา อตีตา โหนฺติ ฯ
อถาวเสสฺสเอกจิตฺตกฺขณายูเก ตสฺมีเยว อารมฺมณ ปฏฺิสนฺธิจิตฺตํ ฯ
อุปฺปชฺชติ ฯ อยมฺปิ อตีตารมฺมณาย จุติยา อนนฺตร
ปจฺจุปฺปนฺนารมฺมณา ปฏฺิสนฺธิ ฯ เอส ตาว อตีตารมฺมณ
๑. ม. เอตฺถนฺตเร ทฺวารเรติ ทิสฺสตี ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิทิจสมุปปาตวิภังคกถา ๓๕๕ หน้า 255

สุคตจิตฺติยา อนนฺตรํ(๑) อตีตปัจจุปปนฺนารมฺมณาย ทุคฺคตปิฏิสฺสณฺธิยา
ปวตฺตนาการโ ๑

ทุคฺคตฺติยํ จิตฺตํ ปน อุปจิตฺตานวชฺชกมฺมสฺส วุตฺตเนยฺเนว
ตํ อนวชฺชกมฺมํ วา กมฺมณิมิตฺตํ วา มโนทฺวารเ
อาปาถมากจฺจตฺติ กณฺหปฺกฺเข สุกฺกปฺกฺขํ จเปตฺวา สพฺพิ
ปริมนฺเนยฺเนว เวทิตฺตํ ๑ อยมตีตารมฺมณาย ทุคฺคตจิตฺติยา
อนนฺตรา อตีตปัจจุปปนฺนารมฺมณาย สุกฺคตปิฏิสฺสณฺธิยา ปวตฺต-
นาการโ ๑

สุคฺคตฺติยํ จิตฺตํ ปน อุปจิตฺตานวชฺชกมฺมสฺส ตานิ(๒) จสฺส
ตมฺหิ สมฺเย โอลมฺพนฺตฺติ(๓)อาทิวจฺจนโต มรณฺมณฺเจ นิปฺนฺนสฺส
ยถุปฺจิตํ อนวชฺชกมฺมํ วา กมฺมณิมิตฺตํ วา มโนทฺวารเ อาปาถ-
มากจฺจตฺติ ๑ ตลฺย โข อุปจิตฺกามาจฺจรานวชฺชกมฺมสฺสเสว ๑
อุปจิตฺตมฺหคฺคตกมฺมสฺส ปน กมฺมณิมิตฺตเมว อาปาถมากจฺจตฺติ ๑
ตํ อารพฺภ อุปฺปนฺนาย ตทารมฺมณฺปริโยสานาย สุกฺกชฺชว วา
ชวณฺวิธฺยา อนนฺตรํ ภวฺงฺควิสฺสํ อารมฺมณฺ กตฺวา จุติจิตฺต-
มฺุปฺปชฺชตฺติ ๑ ตสฺมี นฺริทฺเท ตเทว อาปาถคตฺตํ กมฺมํ วา
กมฺมณิมิตฺตํ วา อารพฺภ อนฺุปฺจฺจินฺนิกิเลสพลววินามิตํ
สุคฺคตฺติปริยาปฺนฺนํ ปฏฺิสฺสณฺธิจิตฺตมฺุปฺปชฺชตฺติ ๑ อโย อตีตารมฺมณาย
จิตฺติยา อนนฺตรา อตีตารมฺมณา นวตฺตพฺพารมฺมณา วา

๑. ม. อนนฺตรา ๑ ๒. ม. ตานิสฺส ตมฺหิ ๑

๓. ม. อุ. ๑๔/๔๘๓/๓๒๓ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 256

ปฏิสนธิ ฯ

อปรสฺส มรณสมเย กามาวจรานวชชกมฺมวเสน มนุสฺส-
โลเก มาตฺตกุญฺฉิฉนฺนสงฺขาทํ วา เทวโลเก อุตฺตยานกปฺปรุกฺขาที-
ฉนฺนสงฺขาทํ วา สุกฺคินิมิตฺตํ มโนทฺวารे สนฺธิอาปาถมากฺคจฺจติ ฯ
ตสฺส ทฺถกฺคินิมิตฺเต ทสฺสิตานุกฺกเมเนว จุตฺติจิตฺตานนฺตรํ
ปฏิสนฺธิจิตฺตํ อุปฺปชฺชติ ฯ อัย อตีตารมฺมณาย จุตฺติยา อนนฺตรธา
ปจฺจุปฺปนฺนารมฺมณา ปฏิสนฺธิ ฯ

อปรสฺส มรณสมเย ฌาตกา อัย ตาต ตวตฺถาย
พฺพุทฺธปุชา กรียติ จิตฺตํ ปสาเทหีติ วตฺวา ปุํพฺพทามชฺช-
ปฏฺฐากาทิวเสน รุปรามมฺณํ วา ฐมฺมสฺสวณฺตฺริยปุชาทิวเสน
สทฺถารมฺมณํ วา ฐฺฐปฺวาสคณฺธาทิวเสน(๑)คณฺธารมฺมณํ วา
อิทฺนฺตาท สายสฺสฺ ตวตฺถาย ทาทพฺพิ เทยฺยชฺมฺมนฺติ วตฺวา
มรฺุผาณฺตาทิวเสน รสธารมฺมณํ วา อิทฺนฺตาท ผุสฺสฺ ตวตฺถาย
ทาทพฺพิ เทยฺยชฺมฺมนฺติ วตฺวา จินฺปฏฺฐาโสमारปฏฺฐาทิวเสน
โผฏฺฐพฺพารมฺมณํ วา ปญฺจทฺวารे อุปฺสัทรนฺติ ฯ ตสฺส
ตสฺมี อาปาถคเต รุปราทิอารมฺมणे ยถากฺกเมเนว อุปฺปนฺนโวกฺคจฺจพฺพ-
นาวसाने มรณฺสฺสาสนฺนภาเวเน มนฺทีฏฺฐเวคฺคตา ปญฺจ
ชวณานิ เทว ตทธารมฺมณานิ จ อุปฺปชฺชนฺติ ฯ ตโต ภวฺงฺควิสยํ
อารมฺมณํ กตฺวา เอกํ จุตฺติจิตฺตํ ตทวसाने ตสฺมีเยว

๑. ม. ฐฺฐปฺวาสคณฺธาทิวเสน ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิภังคินิทเทโส หน้า 257

เอกจิตตกุขณภูจิตติเก อารมมणे ปฏิสนธิจิตต์ อุปุปชชติ ฯ
อยมปิ อตีตารมมณาย จุตिया อนนุตตรา ปจจุปปนารมมณา
ปฏิสนธิ ฯ

อปรสฺส ปน ปจวิกสิณชฺฌานาทิวเสน ปฏิททฺธมฺหคฺคตฺส
สุคฺติยฺ จิตฺสฺส มรณสมเย กามาวจรกุสลกมฺมกมฺมณิมิตฺตคฺคตินิมิตฺตानํ
อณฺตรํ ปจวิกสิณาทิกํ วา นิमित्तํ มหคฺคตจิตต์ วา
มโนทฺวารเ อาปาถมากฺขณฺติ ฯ จกฺขุโสทานํ วา อณฺตรสฺมี
กุสลุปฺปตฺติเหตุภูตํ ปณฺธิตมารมฺมณํ อาปาถมากฺขณฺติ ตสฺส
ยถากฺกเมน อุปฺปन्नโวกฺกจฺพฺพนาวसानเ มรณสฺสสาสนฺนภาเวน
มนฺทิกฺกเวทฺตคฺคา ปญฺจ ชฺวานานิ อุปฺปชฺชชฺชติ ฯ มหคฺคตคฺคิกานํ
ปน ตทารมฺมณํ นตฺถิ ฯ ตสฺมา ชฺวานานนฺตรํเยว ภาวฺกวิสยํ
อารมฺมณํ กตฺวา เอกํ จุตฺติจิตต์ อุปฺปชฺชชฺชติ ฯ ตสฺสทฺวาसानเ
กามาวจรมฺหคฺคตฺสคฺคินํ อณฺตรสฺสคฺคิปฺริยาปนฺนํ ยถูปฺภูจฺเจตฺส
อารมฺมณฺสฺ อณฺตรารมฺมณํ ปฏิสนฺธิจิตต์ อุปฺปชฺชชฺชติ ฯ อยํ
นวตฺตพฺพารมฺมณาย จุตฺติยา (๑) อนนฺตรรา อตีตปจจุปปนฺนนวตฺตพฺพานํ
อณฺตรารมฺมณา ปฏิสนฺธิ ฯ

เอเตนानุสาเรณ อารุပ္ปจุตฺติยาปิ อนนฺตรรา ปฏิสนฺธิ
เวทิตฺตพฺพา ฯ อยํ อตีตนวตฺตพฺพารมฺมณาย สุกฺตฺติจุตฺติยา อนนฺตรํ(๒)
อตีตนวตฺตพฺพปจจุปปนฺนารมฺมณาย ปฏิสนฺธิยา ปวตฺตนากาโร ฯ
๑. ม. สุกฺตฺติจุตฺติยา ฯ ๒. ม. อนนฺตรรา ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 258

ทุกคตีย์ จิตตส ปน ปาปกมมิโน วุตตนเยเนว ตัม กมมัม
กมมณิมิตตัม คตินิมิตตัม วา มโนทวารเร ปญจทวารเร ปน
อกุสลุปัตติเหตุภูตัม อารมมณัม อาปาถมากจจติ ฯ อตสส
ยถานุกกเมน(๑) จุติจิตตาวสานเ ทุกคติปริยาปนัน เตส
อารมมณเส อลลตรรารมมณัม ปฏิสนุชิจิตตัม อุปปชชติ ฯ
อยมตีตารมมณาย ทุกคติจุตติยา อนนตฺร(๒) อตติปจจูปนุนารมมณาย
ปฏิสนุชิตยา ปวตตนากาโรติ ฯ เอตตาวตา เอญนวิสตติวิธสสาปี
วิญญาณสส ปฏิสนุชิวเสน ปวตติ ทีปิตา โหติ ฯ

ตยิทํ สพพมปิ เอวํ

ปวตตมานํ สนุชิมหิ ทูริชา กมฺเมน วตตติ

มิสฺสาทีหิ จ เกเทหิ เกทสฺส ทูริชาทีโก ฯ

อิทฺยหิ เอญนวิสตติวิธ(๓) วิปากวิญญาณํ ปฏิสนุชิมหิ
ปวตตมานํ ทูริชา กมฺเมน วตตติ ฯ ยถาสกํ หิ เอตสฺส
ชนกํ กมมัม นานาขณิกกมฺมปจฺจเยน เจว อุปนีสฺสยปจฺจเยน
จ ปจฺจโย โหติ ฯ วุตตญฺเหดํ กุสลากุสลกมฺมวิปากสฺส(๔)
อุปนีสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโยติ ฯ (๕) เอวํ ปวตตมานสฺส (๖) ปนสฺส
มิสฺสาทีหิ เกเทหิ ทูริชาทีโกปี เกโท เวทิตฺตพฺโพ ฯ
เสยฺยถิทํ อิทฺยหิ ปฏิสนุชิวเสน เอกธา วตตมานมฺปิ รูปเณ

๑. ม. ยถากกเมน ฯ ๒. ม. อนนตฺรา ฯ ๓. ม. เอญนวิสตติวิธมฺปิ ฯ

๔. ม. กุสลากุสลกํ กมมัม วิปากสฺส ฯ ๕. อภิ. ป. ๔๐/๕๔๖,๕๕๕/

๑๓๓/๑๘๓ ฯ ๖. ม. วตตมานสฺส ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิภังคนิทเทโส หน้า 259

สห มิสฺสตามิสฺสเกทโต ทฺวิธํ กามรูปารูปภวเกทโต ตฺวิธํ
อนฺนทชชลาพฺพสํเสทชโอบปาตักโยนิวเสน จตฺตพฺพิธํ คตฺตวเสน
ปลฺลจวิธํ วิญญานญฺจิตฺตวเสน สตฺตตฺวิธํ สตฺตตฺตวาวาสวเสน อญฺจวิธํ
โหติ ฯ ตตฺถ

มิสฺสํ ทฺวิธา ภาวเกทา สภาวํ ตตฺถ จ ทฺวิธา

เทว วา ตโย วา ทสกา โอมโต อาทินา สห ฯ

มิสฺสํ ทฺวิธา ภาวเกทาติ ยญฺเฆตฺตเมตฺถ อญฺจตฺตร
อรูปภาวา รูปมิสฺสํ ปฏิสนฺธิวิญญานํ อุปฺปชฺชติ ตํ รูปภเว
อิตฺถินทฺริยปริสฺตินทฺริยสงฺขาเตน ภาวเณ วินา อุปฺปตฺติโต
กามภเว อญฺจตฺตร ชาตีปญฺจกปฏิสนฺธิยา ภาวเณ สห
อุปฺปตฺติโต สภาวํ อภาวนฺติ ทฺวิธํ โหติ ฯ

สภาวํ ตตฺถ จ ทฺวิธาติ ตตฺถถาปี จ ยํ สภาวํ ตํ
อิตฺถิปฺริสทาวานํ อญฺจตฺเรน สห อุปฺปตฺติโต ทฺวิธเมว โหติ ฯ

เทว วา ตโย วา ทสกา โอมโต อาทินา สหาคี
ยญฺเฆตฺตเมตฺถ มิสฺสํ อมิสฺสนฺติ ทฺวเย อาทิกฺกตํ รูปมิสฺสํ
ปฏิสนฺธิวิญญานํ เตน สห วตฺตูกายทสกวเสน เทว วา
วตฺตูกายภาวทสกวเสน ตโย วา ทสกา โอมโต อุปฺปชฺชนฺติ
นตฺถิ อีโต ปรี รูปปริหานีติ ฯ ตํ ปเนตํ เอวํ โอมกปริมาณํ
อุปฺปชฺชมานํ อนฺนทชชลาพฺพชนามิกาสฺ ทฺวิสุ โยนิสุ ชาตี-
อญฺจาย เอเกน อํสุนา อุทฺตเตลสปีมญฺจทฺปฺปมาณํ กตฺถนฺติ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 260

ลททสงขุย์ หุตฺวา อุปฺปชฺชติ ฯ ตตฺถ โยนิํ คติวเสน

สมุทฺถเวท เวทิตฺตพฺโพ ฯ เอตาสุ หิ

นิริเย ภูมฺมวชฺเชสุ เทเวสุ จ น โยนิโย

ติสฺโส ปุริมิกา โหนฺติ จตฺสฺโสปี คตฺตตฺเต ฯ

ตตฺถ เทเวสุ จาติ จสทฺเทน ยถา นิริเย จ

ภูมฺมวชฺเชสุ จ เทเวสุ เอวํ นิชฺฌามตณฺ्हิกเปเตสุ จ ปุริมิกา

ติสฺโส โยนิโย น สนฺตีติ เวทิตฺตพฺพา ฯ โอปปาทิกาเอว หิ

เต โหนฺติ ฯ เสเส ปน ติรจฺฉานปีตฺตวิสยมนฺนุสฺสสงฺขาเต

คตฺตตฺเต ปุพฺเพ วชฺชิตฺตภูมฺมเทเวสุ จ จตฺสฺโส โยนิโย

โหนฺติ ฯ ตตฺถ

ตีส นว เจว รุปีสุ สตฺตติ อุกฺกสฺโตว รุปานิ

สํเสทชฺชปฺปาทิสฺสุ อถวา อวํสฺโต ตีส ฯ

รุปีพฺรหฺเมสุ ตาว โอปปาทิกโยนิเกสุ จกฺขุสฺสทวตฺตทฺสกาณํ

ชีวิตนวกฺกสฺส จาติ จตฺนุํ กลาปानํ วเสน ตีส จ นว

จ ปฏฺฐิสฺสทริวิญฺญาณน สห รุปานิ อุปฺปชฺชนฺติ ฯ รุปีพฺรหฺเม

ปน จเปตฺวา อณฺเณสุ สํเสทชฺชปฺปาทิเกสุ อุกฺกสฺโต

จกฺขุสฺสทมานชีวฺหากายภาวตฺตทฺสกาณํ วเสน สตฺตติ ฯ ตานิ

จ นิจฺจํ เทเวสุ ฯ ตตฺถ วณฺโณ กนฺโธ รโส โอชา จตฺสฺโส

จาปี ธาตุโย จกฺขุปฺปสาโท ชีวิตินฺทฺริยนฺติ อัย ทสฺสรูปปริมาโณ

รูปฺปฺนฺนุชฺช จกฺขุทสฺโส นาม ฯ เอวํ เสสา เวทิตฺตพฺพา ฯ อวํสฺโต

*เล่มที่ 47 ปฏิจัสมุปปาทวิภังคินิทเทโส หน้า 261

ปน ชจฺจนุทธริธอฆานกนปฺปสทฺสส ชิวฺหากายวตฺตทฺสกาณํ
วเสน ตีส รุปานิ อุปฺปชฺชนฺติ ฯ อุกฺกํสาวกํสถานํ ปน อนฺตเร
อนฺรูปรโต วิกปฺโป เวทิตฺตํโพ ฯ

เอวํ วิทิตฺวา ปฺน

ขณฺธารมฺมณคฺติเหตุ- เวทนาปีติวิตกฺกวิจฺจเรหิ
ภฺททาภทฺวิเสโส จุตฺตสนฺธิํ ปริณฺเวยโย ฯ

ยา เหาสา มิสฺสามิสฺสโต ทฺวิธา ปฏฺฐิสฺนฺธิ ยา จสฺสา
อตีตानนฺตฺรา จุตฺติ ตาสํ อิมฺหิ ขณฺธาทีหิ ภฺททาภทฺวิเสโส
ฉาตฺตํโพติ อตฺถํ ฯ

กถํ กทาจิ จตฺกขณฺธาย อารุปฺปจฺติยา อนนฺตฺรา
จตฺกขณฺธาว อารมฺมณโตปี อภินฺนา ปฏฺฐิสฺนฺธิ โหติ
กทาจิ อมหคฺคตพหิทฺฐารมฺมณาย มหคฺคตอชฺฉตฺตารมฺมณา ฯ
อัยฺย ตาว อรุปฺภูมิจฺเจว นโย ฯ กทาจิ ปน จตฺกขณฺธาย
อารุปฺปจฺติยา อนนฺตฺรา ปญฺจกขณฺธา กามาวจรปฏฺฐิสฺนฺธิ
กทาจิ ปญฺจกขณฺธาย กามาวจรจฺติยา รูปราวจรจฺติยา วา
อนนฺตฺรา จตฺกขณฺธา อารุปฺปปฏฺฐิสฺนฺธิ ฯ เอวํ อตีตารมฺมณาย(๑)
จฺติยา ปจฺจุปฺปนฺนารมฺมณา(๒) ปฏฺฐิสฺนฺธิ เอกจฺจสฺสคฺติจฺติยา
เอกจฺจทฺกคฺติปฏฺฐิสฺนฺธิ อเหตุกจฺติยา สเหตุกปฏฺฐิสฺนฺธิ ทฺเหตุก-
จฺติยา ตีเหตุกปฏฺฐิสฺนฺธิ อุเปกฺขาสทฺคตฺจฺติยา โสมนสฺสทฺคต-
๑. ม. อตีตารมฺมณจฺติยา ฯ ๒. ม. อตีตนาถตฺตพฺพปจฺจุปฺปนฺนารมฺมณา ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 262

ปฏิสนธิ อุปปีติกจิตฺติยา สปฏิติกปฏิสนธิ อวิตกกจิตฺติยา
สวิตกกปฏิสนธิ อวิจาร์จิตฺติยา สวิจาร์ปฏิสนธิ อวิตกก-
วิจาร์จิตฺติยา สวิตกกสวิจาร์ปฏิสนธิติ ตสฺส ตสฺส วิปริตโต จ
ยถาโยคํ โยเชตพฺพํ ฯ

ลทฺธปรุจฺจยมีติ ฐมฺม- มตฺตเมตฺตํ ภาวนตรมฺเปติ
นาสฺส ตโต สงฺกนฺติ น ตโต เหตุํ วิตฺติ ฯ

อิติ เหตุํ ลทฺธปรุจฺจยํ ฐปรุจฺจยปรุจฺจยมีติ อุปฺปชฺชมานํ
ภาวนตรมฺเปติติ วุจฺจติ น สจฺจโต น ชีโว ฯ ตสฺส นานี
อตีตภาโว อิธ สงฺกนฺติ อตฺถิ นานี ตโต เหตุํ วิตฺติ
อิธ ปาตุภาโว ฯ ตยิทํ ปากฺเณน มนุสฺสจฺจติปฏิสนฺธิกฺกเมน
ปกาสยิสฺสาม

อตีตภาวสฺมี หิ สรเสน อุปฺกเมน วา สมาสฺสนมฺรณสฺส
อสมฺหานํ สพฺพนฺจปรุจฺจยสฺสทฺธิพนฺธนฺจเจทกานํ มารณฺนฺติก-
เวทนาสจฺจตฺตานํ สนนฺิปาตํ อสหนฺตสฺส อาตเป ปกฺขิตฺตทฺริต-
ตาลปณฺณมिव กเมน อุปฺสฺสสฺมาเน สรีเร นินฺรุทฺเชสฺส จกฺขฺวาทีสฺส
อินฺทฺริเยสฺส ททฺยวตฺถมฺตเต ปตฺติจฺเจตฺส กายินฺทฺริยมนินฺทฺริย-
ชีวิตินฺทฺริเยสฺส ตํขณฺวเสสททฺยวตฺถสฺสนินฺทฺริย(๑) วิตฺถณฺณํ ทรุสฺมา-
เสวิตาสฺสนนฺปุพฺพกตฺตานํ อณฺณตฺริ ลทฺธวเสสปรุจฺจยสงฺขารสงฺขาตํ
กมฺมํ วา ตทฺฐปรุจฺจยปีตํ วา กมฺมนินฺทฺตคคตฺตินินฺทฺตสงฺขาตํ
วิตฺถนารพฺก ปวตฺตติ ฯ ตทฺทวํ ปวตฺตมานํ ตณฺหาอวิชฺชานํ
๑. ม. ตํขณฺวเสสํ ททฺยวตฺถสฺสนินฺทฺริย(๑) ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาตวิภังคกถา โส หน้า 263

อปปหีนตฺตา อวิชฺชาปฏิจฺฉาทิตานเว ตสฺมี วิสเย ตณฺหา
นามเต (๑) สหชาตสงฺขารา จิปนฺติ ฯ ตํ สนฺตติวเสน ตณฺหา
นามิยามํ สงฺขาราเหหิ จิปิยามํ (๒) โอริมตีรรุขุวินิพนฺธ-
รชฺชุมาลมฺพิตฺวา มาตีกาติกฺกมโก วิย ปุริมญจ นิสฺสยํ ชหติ
อปรญจ กมฺมสมฺภูจฺจาปีตํ นิสฺสยํ อาสาทยมานํ (๓) วา
อนาสาทยมานํ (๔) วา อารมฺมณาทีหิเยว ปจฺเจยเหหิ ปวตฺตติ ฯ

เอตฺถ จ ปุริมํ จวนโต จฺจติ ปจฺฉิมํ กวนฺตฺรา-
ทิปฏิสนฺธานโต ปฏิสนฺธิติ วุจฺจติ ฯ ตเทตํ นาปี ปุริมกฺวา
อิธาคตํ นาปี ตโต กมฺมสงฺขารคฺติวิสยาทีเหตุ (๕) วินา ปาตุญฺจนฺติ
เวทิตพฺพิ ฯ

สियํ นิสฺสณานเนตฺถ ปฏิโฆสาทิกา อถ

สนฺตทานพนฺธโต นตฺถิ เอกตา นาปี นานตา ฯ

เอตฺถ เจตสฺส วิญฺญาณสฺส ปุริมกฺวาโต อิธ อนาคมนเ
อตีตฺทวปริยาปนฺนเหตุหิ จ อุปปาเท ปฏิโฆสปทีปมฺพุธา
ปฏิพิมฺพปฺปการา ธมฺมา นิสฺสณานานิ สियํ ฯ ยถา หิ
ปฏิโฆสปทีปมฺพุธา ฉายา (๖) สทฺทาทิเหตุกา (๗) อณฺเวยตฺร อคฺนตฺวา
โหนติ เอวเมว อิํ จิตฺตํ ฯ เอตฺถ จ สนฺตทานพนฺธโต นตฺถิ

๑. ม. นามเต ฯ ๒. ม. จิปปฺมานํ ฯ ๓. ม. อสฺสาทยมานํ ฯ

๔. ม. อนสฺสาทยมานํ ฯ ๕. ม. กมฺมสงฺขารนาสิตฺวิสยาทีเหตุ ฯ

๖. ม. ปฏิโฆสปทีปมฺพุทฺทฉายา ฯ ๗. สทฺทาทิเหตุกา ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 264

เอกตนา นานตา ฯ ยทิ หิ สนฺตนา พนฺเช สติ เอกนฺตเมกตา
ภเวยฺย น จีรโต ทธิ สมฺภูตํ สฺยา ฯ อถาปี เอกนฺตนา นตา
ภเวยฺย น จีรสามีนฺ (๑) ทธิ สฺยา ฯ เอส นโย สพฺเพสุ
เหตุเหตุสมฺบุปฺนเนสุ ฯ เอวญจ สติ สพฺพโลกโหวหารโลโป สฺยา ฯ
โส จ อนิฏฺโฐ ตสฺมาเอตถ น เอกนฺตเมกตา วา นานตา
วา อุปกนฺตพฺพาติ ฯ

เอตถาห นนฺ เอิว อสงฺกนฺติปาตฺฐาเว สติ เย
อิมสฺมี มนุสฺสคฺคตภาเว ขนฺธา เตถํ นฺริทฺตคฺคา ผลปจฺจยสฺส
จ กมฺมสฺส ตคฺค อคมนโต อญฺยสฺส อญฺยโต จ ตํ ผลํ
สฺยา ฯ อุปกฺกฺชเก จ อสติ กสฺส ตํ ผลํ สฺยา ฯ ตสฺมา
น สุนฺทรมิตํ วิชานนฺติ ฯ ตคฺริทํ วุจฺจติ

สนฺตนาเน ยํ ผลํ เอตํ นาญญสฺส น จ อญฺยโต
พีชานํ อภิสงฺขารो เอตสฺสคฺคตสฺส สาธโก ฯ

เอกสนฺตนา สฺมี หิ ผลมฺบุปฺชฺชมานํ ตคฺค เอกนฺตํ
เอกตฺตนา นตฺตานํ ปฏฺฐิตฺทคฺคา อญฺยสฺสาติ วา อญฺยโตติ
วา น โหติ ฯ เอตสฺส จ ปนตคฺคตสฺส พีชานํ อภิสงฺขารो
สาธโก ฯ อมฺพพีชานินฺนฺยหิ อภิสงฺขารสฺส กเตสฺส ตสฺส ตสฺส
พีชสฺส สนฺตนาเน ลทฺชปจฺจโย กาลนฺตเร ผลวิเสโส อุปปชฺช-
มานโน น อญฺยพีชานํ นาปี อญฺญาภิสงฺขารปจฺจยา
๑. ม. จีรสฺสาธินโน ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาตวิภังคกนิทเทโส หน้า 265

อุปฺปชฺชติ ฯ น จ ตานิ พีชานิ เต อภิสงฺขารา วา ผลญฺจานํ
ปาปฺพนฺนติ ฯ เอวํ สมฺปทมิทํ เวทิตพฺพํ ฯ วิชฺชาสิปฺโปสธาทีหิ (๑)
จาปี พาลสรีเร อุปฺยุตฺเตหิ กาลนฺนตฺเร วุฑฺฒสรีราทีสุ ผลเทหิ
อยมคฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ

ยมปี วุตฺตํ อุปฺภุชฺชเก จ อสฺติ กสฺเสตํ(๒) ผลํ
สียาติ ตตฺถ

ผลสฺส
ผลอุปฺปาเทน รุกฺขสฺส

ยถา หิ รุกฺขสงฺขาตานิ ฐมฺมานํ เอกเทศญฺตสฺส
รุกฺขผลสฺส
วุจฺจติ ตถา เทวมนุสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
อุปฺภอกสงฺขาตสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
มฺนุสฺส
วุจฺจติ ฯ ตสฺมา น เอตฺถ อญฺเณน อุปฺภุชฺชเกน นาม โกจิ
อตฺถ อตฺถิติ ฯ

โยปี วเทยฺย เอวํ สนนฺเตปี เอเต สงฺขารา วิชฺชมานา
วา ผลสฺส
ปวตฺติกฺขณฺเวย เนสํ วิปาเกน ภวิตพฺพํ ฯ อถาปี (๓) อวิชฺชมานา
ปวตฺติตฺโต ปุพฺเพ จ ปจฺจนา จ นิจฺจผลาวหา(๔) สียฺนฺนติ ฯ โส

๑. ม. วิชฺชาสิปฺโปสธาทีหิ ฯ ๒. ม. กสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส

๓. ม. อถ ฯ ๔. ม. นิจฺจํ ผลาวหา ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 266

เอวํ วตตพฺโพ

กตตฺตา ปจฺจยา เอเต น จ นิจฺจผลาวหา(๑)

ปาฎิโกลาทิกํ ตตฺถ เวทิตพฺพํ นิตฺสฺสนํ ฯ

กตตฺตาเอว हि สงฺขารา อตฺตโน ผลสฺส ปจฺจยา โหนฺติ
น วิชฺชमानตฺตา वा อวิชฺชमानตฺตา वा ฯ ยถาห
กามาวจรสฺส กุสลสฺส กมฺมสฺส กตตฺตา อูปจิตตฺตา วิปากํ
จกฺขุวิณฺณํ อูปฺปนฺนํ โหตีตี(๒)อาทิ ฯ ยถารหสฺส จ อตฺตโน
ผลสฺส ปจฺจยา หุตฺวา น ปฺน ผลาวหา โหนฺติ
วิปกฺกวิปากตฺตา ฯ เอตสฺส จตฺถสฺส วิภาวเน อิทํ ปาฎิโกลาทิกํ
นิตฺสฺสนํ เวทิตพฺพํ ฯ

ยถา हि โลเก โย โกจิ(๓) กสฺสจि อตฺถสฺส นียฺยาตฺนตฺถิ
ปาฎิโกโล โหตี ภูณฺทํ वा กิณฺดาตี อिณฺํ वा คณฺหาตี
ตสฺส ตํกิริยากรรมตฺตเมว ตตฺถตฺถนียฺยาตฺนาทิมฺहि ปจฺจโย
โหตี น กิริยาय วิชฺชमानตา वा อวิชฺชमानตา वा ฯ น จ
ตตฺถตฺถนียฺยาตฺนาทิตฺโต ปรมฺปิ ธารโกว(๔) โหตี ฯ กสฺมา นียฺยาต-
นาทินํ กตตฺตา ฯ เอวํ กตตฺตาव สงฺขาราปี อตฺตโน ผลสฺส
ปจฺจยา โหนฺติ น จ ยถารหํ ผลทานโต ปรมฺปิ ผลาวหา
โหนตีตี ฯ เอตฺตาवตา มิสฺสามิสฺสวเสน เทวธาปี ปวตฺตमानสฺส
๑. ม. นิจฺจํ ผลาวหา ฯ ๒. อภि. สํ. ๓๔/๓๓๘/๑๒๘ ฯ
๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๔. ม. ธารโกว ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจัสมุปปาทวิภังคินิทเทโส หน้า 267

ปฏิสนธิวิญาณสุส สงฺขารปัจจยา ปวตฺติ ทีปิตา โหติ ฯ

อิทานิ สพุเพเสวว เตสุ พาศฺวตีสวิญาณสุส สมุโหวิมาตตํ

ปฏิสนธิปวตฺตํ วเสนเต ภวาทิสฺ

วิชานิตพุพา สงฺขารา ยถา เยสญจ ปัจจยา ฯ

ตตฺถ ตโย ภวา จตฺสโส โยนิโย ปญจ คติโย

สตฺถ วิญาณภูจิติโย นว สตฺตาวาสาติ เอเต ภวาทโย

นาม ฯ เอเตสุ ภวาทิสฺ ปฏิสนธิยํ ปวตฺเต เจเต เยสํ

วิปากวิญาณานํ ปัจจยา ยถา จ ปัจจยา โหนติ ตถา

วิชานิตพุพาติ อตฺถโ

ตตฺถ ปุณฺณาสงฺขारे ตาว กามาวจรอฏฺฐเจตนาภโท

ปุณฺณาสงฺขารो อวิเสเสน กามภเว สุกฺคิยํ นวนฺนํ

วิปากวิญาณานํ ปฏิสนธิยํ นานากุขณิกกम्मปัจจเยน เจว

อุปนิสฺสยปัจจเยน จาติ ทฺวิธา ปจฺจโย ฯ รูปาวจรปญฺจ-

กุสลเจตนาภโท ปุณฺณาสงฺขารो รูปภเว ปฏิสนธิยํเอว

ปญฺจนฺนํ ฯ วุตฺตปฺปเภทกามาวจโร ปน กามภเว สุกฺคิยํ

อุเปกฺขาสหคตาเหตุกมฺโนวิญาณธาคฺวชฺชานํ สตฺตฺนํ ปริตฺต-

วิปากวิญาณานํ วุตฺตฺนเยเนว ทฺวิธา ปจฺจโย ปวตฺเต โน

ปฏิสนธิยํ ฯ เสวว รูปภเว ปญฺจนฺนํ วิปากวิญาณานํ ตเถว

ปจฺจโย ปวตฺเต โน ปฏิสนธิยํ ฯ กามภเว ปน ทุกฺคิยํ

อฏฺฐนฺนํปิ ปริตฺตวิปากวิญาณานํ ตเถว ปจฺจโย ปวตฺเต

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 268

โน ปฏิสนธิ์ ฯ

ตตถ นิริเย มหาโมคคัลลานตเถรสส นรกจาริกาทิสู
อัญญารมมณสมาโยเคน(๑) โส ปจฺจโย โหติ ฯ ตีรจฺฉานะสฺ ปน
นาคสุปลณฺเปตมหิทฺธิเกสฺ จ อัญญารมมณฺ ลพฺภติเยว ฯ เสว
กามภเว สุกคฺติยฺ โสพสนฺนํปิ กุสลวิปากวิญญาณํ ตเถว
ปจฺจโย ปวตฺเต จ ปฏิสนธิ์ จ ฯ อวิเสเสน ปุณฺณภาสิสงฺขาโร
รูปรภเว ทสนฺนํ วิปากวิญญาณํ ตเถว ปจฺจโย ปวตฺเต
จ ปฏิสนธิ์ จ ฯ

ทฺวาทสากุสลเจตนาเกโท อปุณฺณภาสิสงฺขาโร กามภเว
ทฺกคฺติยฺ เอกสฺส วิญญาณสฺส ตเถว ปจฺจโย ปฏิสนธิ์ โน
ปวตฺเต ฯ ฉนฺนํ ปวตฺเต โน ปฏิสนธิ์ ฯ สตฺตฺนํปิ
อกุสลวิปากวิญญาณํ ตเถว ปจฺจโย(๒) ปวตฺเต จ ปฏิสนธิ์
จ ฯ กามภเว ปน สุกคฺติยฺ เตสฺสเยว สตฺตฺนํ ตเถว ปจฺจโย
ปวตฺเต โน ปฏิสนธิ์ ฯ รูปรภเว จตฺตฺนํ วิญญาณํ (๓) ตเถว
ปจฺจโย ปวตฺเต โน ปฏิสนธิ์ ฯ โส จ โข กามาวจร
อนิฏฺฐรูปทสฺสนสทฺทสวณฺวเสน ฯ พุรฺหุมโลเก ปน อนิฏฺฐา
รูปาทโย นาม นตฺถิ ตถา กามาวจรเทวโลเกปิ ฯ

อาเนญฺชาภิสงฺขาโร ปน อรูปภเว จตฺตฺนํ วิปากวิญญาณํ
๑. ม. อัญญารมมณสมาโยเค ฯ ๒. ม. ตเถว ปจฺจโยติ นตฺถิ ฯ
๓. ม. วิปากวิญญาณํ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาตวิภังคนิทเทโส หน้า 269

ตเถว ปจฺจโย ปวตฺเต จ ปฏฺฐิสฺนุริยํ จ ฯ

กามาวจรกุสลากุสลโต ปน สพฺพสงฺคาหิกนเยน วิสติ-
เจตนาภโทปี กายสงฺขารो กามภเว ทสนฺนํ วิปากวิญฺญาณํ
ปฏฺฐิสฺนุริยํ นานาขณิกกมฺมปจฺจเยน เจว อุปฺนิสฺสยปจฺจเยน จาติ
ทฺวิธา ปจฺจโย ฯ เสวว กามภเว เตรสฺนฺนํ รูปภเว นวฺนํ
วิปากวิญฺญาณํ ตเถว ปจฺจโย ปวตฺเต โน ปฏฺฐิสฺนุริยํ ฯ
เสวว กามภเว เตวีสฺติยา วิปากวิญฺญาณํ ตเถว ปจฺจโย
ปวตฺเต จ ปฏฺฐิสฺนุริยํ จ ฯ วจิสฺงฺขารเปีเเสว นโย ฯ

เอภฺนตีสเจตนาภโทปี (๑) ปน จิตฺตสงฺขารो ติสฺส ภเวสุ
เอภฺนวิสฺติยา วิปากวิญฺญาณํ ตเถว ปจฺจโย ปฏฺฐิสฺนุริยํ
น ปวตฺเต ฯ เสวว ทฺวิสฺส ภเวสุ เหภฺจจา วุคฺตํ
เตรสฺนฺนญจ นวฺนญจจาติ ทฺวาวิสฺติยา วิปากวิญฺญาณํ
ตเถว ปจฺจโย ปวตฺเต โน ปฏฺฐิสฺนุริยํ ฯ ติสฺส ปน ภเวสุ
ทฺวคฺตีสาย(๒) วิปากวิญฺญาณํ ตเถว ปจฺจโย ปวตฺเต เจว
ปฏฺฐิสฺนุริยญจ ฯ เอวํ ตาว ภเวสุ ปฏฺฐิสฺนุริปวตฺตินํ วเสน เต
สงฺขารรา เยสํ ปจฺจยา ยถา จ ปจฺจยา โหนฺติ ตถา
วิชานิตฺตพฺพา ฯ เอเตเนว นเยน โยนิอาทิสฺสปี เวทิตฺตพฺพา ฯ

ตฺตฺริทํ อาทิตฺโต ปฏฺฐาย มุขมคฺตปฺปกาสนํ อิมฺสฺส หิ
สงฺขารेषฺส ยสฺมา ปุณฺณภิสฺงฺขารो ตาว ทฺวิสฺส ภเวสุ ปฏฺฐิสฺนุริ
๑. ม. อภฺจวิสฺติเอภฺนตีสเจตนาภโทปี ฯ ๒. ม. ทฺวคฺตีสายปี ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 270

ทตฺวา สพฺพมตฺตโน วิปากํ ชนฺตํ ตถา อณฺทชาทิสฺ จตฺตฺ
 โยนิสฺ เทวมนุสฺสสงฺขาตาสุ ทฺวิสฺ คตฺติสฺ นานตฺตกายนानตฺต-
 สลฺยณานตฺตกายเอกตฺตสลฺยณีกตฺตกายนานตฺตสลฺยณีกตฺต-
 กายเอกตฺตสลฺยณีสงฺขาตาสุ มนุสฺसानญเจว ปจฺมทฺตฺยตฺตฺยชฺ-
 ฌานญฺมึนญจ วเสน จตฺตฺ วิญญาณญฺจิตฺตฺ ๗ อสฺลฺยสฺตตฺตวาเส
 ปเนส รุปมตฺตเมวาทิสงฺขโรตฺตํ จตฺตฺเยว สตฺตวาเสสุ จ
 ปฏฺฐิสฺนุชฺชํ ทตฺวา สพฺพมตฺตโน วิปากํ ชนฺตํ ๗ ตสฺมา เอส
 เอเตสุ ทฺวิสฺ ภเวสุ จตฺตฺ โยนิสฺ ทฺวิสฺ คตฺติสฺ จตฺตฺ
 วิญญาณญฺจิตฺตฺ จตฺตฺ สตฺตวาเสสุ จ เอกวิสฺตฺยิยา
 วิปากวิญญาณานํ วุตฺตฺนเยเนว ปจฺจโย โหติ ยถาสมฺภวํ
 ปฏฺฐิสฺนุชฺชํ ปวตฺเต จ ๗

อปฺปญฺจาทิสงฺขาโร ปน ยสฺมา เอกสฺมึเยว กามภเว จตฺตฺ
 โยนิสฺ อวเสสาสุ ตฺตฺ คตฺตฺ นานตฺตกายเอกตฺตสลฺยณีสงฺขาตฺย
 เอกิสฺสา วิญญาณญฺจิตฺตฺยิยา ตาทิสฺเยว จ เอกสฺมึ สตฺตวาเส
 ปฏฺฐิสฺนุชฺชวเสน วิปจฺจติ ตสฺมา เอส เอกสฺมึ ภเว จตฺตฺ โยนิสฺ
 ตฺตฺ คตฺตฺ เอกิสฺสา วิญญาณญฺจิตฺตฺยิยาเอกมฺหิ จ สตฺตวาเส
 สตฺตฺนํ วิปากวิญญาณานํ วุตฺตฺนเยเนว ปจฺจโย โหติ
 ปฏฺฐิสฺนุชฺชํ ปวตฺเต จ ๗

อาเนชชาติสงฺขาโร ปน ยสฺมา เอกสฺมึ อรูปภเว เอกิสฺสา
 โอปปาตฺกโยนฺยิยา เอกิสฺสา เทวคตฺยิยา อากาसानญจายตฺนาทิสฺ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิภังคินิทเทโส หน้า 271

ตีสุ วิญญาณภูจตีสุ อากาसानญายตนาทีสุ [๑] จ จตุสุ สตุตา-
วาเสสุ ปฏิสนธิวเสน วิปจจติ ตสุมา เอส เอกสุมีเยว ภเว
เอกิสฺสา โยนินา เอกิสฺสา คติยา(๒)ตีสุ วิญญาณภูจตีสุ จตุสุ
สตุตวาเสสุ จตุนัน วิญญาณานัน วุตตนเยเนว ปจจโย โหติ
ปฏิสนธิขิ ปวตเต จ ฯ

กายสงฺขาโรปิ ยสุมา เอกสุมี กามภเว จตุสุ โยนินุ
ปญจสุ คตีสุ ทวีสุ วิญญาณภูจตีสุ ทวีสุ จ(๑) สตุตวาเสสุ
ปฏิสนธิ ทตฺวา สพฺพมตฺตโน วิปากัง ชเนติ ตสุมาเอส
เอกสุมี ภเว จตุสุ โยนินุ ปญจสุ คตีสุ ทวีสุ วิญญาณภูจตีสุ
ทวีสุ จ สตุตวาเสสุ เทวิสฺติยา วิปากวิญญาณานัน ตเถว
ปจจโย ปฏิสนธิขิ ปวตเต จ ฯ วจิสฺสงฺขาเรปิ เอสฺเสว นโย ฯ

จิตฺตสงฺขาโร ปน ยสุมา เอกัง สตุตวาเสสุ จเปตฺวา น
กตฺตจฺจ น วิปจจติ ตสุมา เอส ตีสุ ภเวสุ จตุสุ โยนินุ
ปญจสุ คตีสุ สตุตสุ วิญญาณภูจตีสุ อญฺจสุ สตุตวาเสสุ
ยถาโยคัง ทวตฺตีสายปิ (๔) วิปากวิญญาณานัน ตเถว ปจจโย
ปฏิสนธิขิ ปวตเต จ ฯ อวิญญาณเก ปน สตุตวาเส
สงฺขารปจฺจยา วิญญาณัน นตฺถิ ฯ

อปิจ ปุณฺณภิสฺสงฺขาโร อสฺสณฺสีสตุเตสุ (๕) กญฺจตฺตารูปานัน

๑. ม. เอสฺตฺถนฺตเร จสฺสทฺโท อตฺถิ ฯ ๒. ม. เทวคฺติยา ฯ

๓. ม. จสฺสทฺโท นตฺถิ ฯ ๔. ม. ทวตฺตีสาย ฯ ๕. ม. อสฺสณฺสีสตุเตสุ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 272

นนานาขณิกกมมปัจจุเณน ปัจจุโยติ ฯ เอว

ปฏิสนธิปวัตตินัน วเสเนเต กวาทีสุ

วิชานิตพุพา สงฺขารา ยถา เยสญจ ปัจจุยาติ ฯ

สงฺขารปัจจุยา วิญญาณปทนิทุเทโส(๑) ฯ

วิญญาณปัจจุยา นามรูปนิตทุเทเส

เทสนาเภทโต สพุพ- กวาทีสุ ปวัตติโต

สงฺกหา ปัจจุยณยา วิญญาตพุโพ วินิจฺฉโย ฯ

เทสนาเภทโตติ ตตฺถ กตมํ รูปํ จตฺตาโร จ มหาภูตา

จตฺตุนฺนญจ มหาภูตานิ อุปาทายรูปนฺติ (๒) เอว ตาว สุตตฺตุนฺเต

จ อธิ จ รูปปทสฺส อเภทโตเอกสทิสาทะสนา กตา

นามปทสฺส ปน เกทโต ฯ

สุตฺตุนฺตสมฺมิตฺติ ตตฺถ กตมํ นามํ เวทนา สญฺญา เจตนา

ผลฺโส มนสิกาโรติ (๓) วุตฺติ ฯ อธิ เวทนา กฺขนฺโฆ สญฺญา กฺขนฺโฆ

สงฺขาร กฺขนฺโฆติ ฯ ตตฺถ หิ ยมฺปิ จกฺขุวิญญาณปัจจุยา นามํ

อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺนญจ จิตฺตสฺส จิตฺติ อรูปินํ ฐมฺมานํ อายูติ

เอว อญฺจธมฺมสนฺนิสฺสเยน อกฺกเหตุพฺพโต ปากฺกํ ตํ ทสฺเสนฺโต

เจตนาผลฺส มนสิการวเสน สงฺขาร กฺขนฺธิ ติธา ภินฺทิตฺวา ทวีหิ

๑. ม. วิญญาณปทนิทุเทโส ฯ ๒. ม. มุ. ๑๒/๑๒๕, ๓๔๑/๕๗, ๓๔๕ ฯ

ส. พุ. ๑๗/๑๑๓, ๑๑๕/๗๒, ๗๖ ฯ อภิ. วิ. ๓๕/๒๕๕/๑๘๒ ฯ

๓. ม.ม. ๑๒/๑๒๕/๕๗ ฯ อภิ. วิ. ๓๕/๒๕๕/๑๘๒ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิกงคณิทเทโส หน้า 273

ขนุเชหิ สหุธี เทเสสิ ฯ อิธ ปน ตตถ วุตตถจ อวุตตถจ
สพพิ นามิ สงกณหนโต ตโย ขนุชา เวทนา กุขนุโธ
สญญากุขนุโธ สงขารกุขนุโธติ อาห ฯ

กี ปน อิม ตโย ขนุชาว นามิ วิญญาณิ นามิ
นาม น โหติติ ฯ โน น โหติ ฯ ตสมิ ปน วิญญาณ
คยหมานे นามวิญญาณสส จ ปจจยวิญญาณสส จาติ ทูวินัน
วิญญาณานิ สหภาโว อาปชชติ ฯ ตสมา วิญญาณิ
ปจจยญุจाने จเปตวา ปจจยนิพพตติ นามิ ทสเสตฺติ ตโยว
จ(๑) ขนุชา วุตตติ ฯ เอวํ ตาว เทสนาเกทโต วิญญาตพโพ
วินิจฺฉโย ฯ

สพพทวาทีสุ ปวตติโตติ เอตถ ปน นามิ เอกิ
สตตาวาสิ จเปตวา สพพทวโยนิคตวิญญาณญุจิติเสสสตตาวาสเสสุ
ปวตตติ ฯ รูปิ ทวีสุ ภเวสุ จตฺตสุ โยนิสุ ปญจสุ คตฺติสุ
ปุริมาสุ จตฺตสุ วิญญาณญุจิตฺติสุ ปญจสุ จ สตตาวาสเสสุ
ปวตตติ ฯ เอวํ ปวตตมานे เจตสมิ นามรูปे ยสุมา
อภาวคทพทเสยยกานิ อณฺฑชานญจ ปฏิสนฺธิกขณเ วตฺตูกาย-
วเสน รูปโต เทว สนฺตติสฺसानิ ตโย จ อรูปิโน ขนุชา
ปาตูกวนฺติ ตสมา เตสํ วิตฺถาเรน รูปรูปโต วิสติ ฐมมา
ตโย จ อรูปิโน ขนุชาติ เอเต เตวิสติฐมมา วิญญาณปจจยา
๑. ม. ๖ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 274

นามรูปนฺติ เวทิตพฺพา ฯ อคฺคหิตคฺคหณฺน ปน เอกสนฺตติสฺสโต
นว รูปชฺมเม อปเนตฺวา จุทฺทส สภาวกาณํ ภาวทสํ
ปกฺขิปิตฺวา เตตฺตีสฺส ฯ เตสฺมปิ อคฺคหิตคฺคหณฺน สนฺตติสฺสทฺวยโต
อภฺจาส รูปชฺมเม อปเนตฺวา ปณฺณรตฺส ฯ

ยสฺมา จ โอปปาทิกสฺสเตสฺส พุรฺหมกายิกาทินํ ปฏิสนฺธิก-
ขณฺเ จกฺขุโสตฺวตฺถุทสกาณํ ชีวิตินฺทฺริยนวกสฺส จ วเสน
รูปรูปโต จตฺตาริ สนฺตติสฺसानิ ตโย จ อรูปิโน ขนฺธา
ปาทฺกวนฺติ ตสฺมา เตสํ วิตฺถาเรณ รูปรูปโต เอกฺขนจตฺตาฬิส
ชฺมมา ตโย จ อรูปิโน ขนฺธาติ เอเต ทฺวาจตฺตาฬิส ชฺมมา
วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปนฺติ เวทิตพฺพา ฯ อคฺคหิตคฺคหณฺน ปน
สนฺตติสฺสทฺวยโต สตฺตวิสฺติ ชฺมเม อปเนตฺวา ปณฺณรตฺส ฯ

กามภเว ปน ยสฺมา เสสโอปปาทิกานํ สํเสทขานํ วา
สภาวกปริปฺณณายตนาณํ ปฏิสนฺธิกขณฺเ รูปรูปโต สตฺต
สนฺตติสฺसानิ ตโย จ อรูปิโน ขนฺธา ปาทฺกวนฺติ ตสฺมา
เตสํ วิตฺถาเรณ รูปรูปโต สตฺตติ ชฺมมา ตโย จ อรูปิโน
ขนฺธาติ เอเต เตสฺสทฺตติ ชฺมมา วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปนฺติ
เวทิตพฺพา ฯ อคฺคหิตคฺคหณฺน ปน สนฺตติสฺสจฺจกฺกโต จตฺตปณฺณาส
ชฺมเม อปเนตฺวา เอกฺขนวิสฺติ ฯ เอส อุกฺกสฺโต ฯ

อวกฺเสน ปน ตํตฺรูปสนฺตติสฺสวิกฺกานํ ตสฺส ตสฺส
วเสน หาเปตฺวา หาเปตฺวา สงฺเขปโต จ วิตฺถารโต จ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาตวิภังค์เทโส หน้า 275

ปฏิสนธิวิญาณปัจจยา นามรูปสงฆาตา เวทิตพพา ฯ อรูปีนํ
ปน ตโย จ(๑) อรูปีนํ ขนฺธา อสณฺณินํ รูปโต ชีวิตินฺทริย-
นวกเมวาทิ เอส ตาว ปฏิสนธิยํ นโย ฯ

ปวตฺเต ปน สพฺพตฺถ รูปปวตฺติเทเส ปฏิสนธิจิตฺตสฺส
จิตฺตภิขณฺเ ปฏิสนธิจิตฺเตน สห ปวตฺตอตุโต อุตฺตสมฺภูจัน
สุทฺธจฺจกํ ปาตุภาวติ ฯ ปฏิสนธิจิตฺตํ ปน รูปํ น สมฺภูจาเปติ ฯ
ตํ หิ ยถา ปปาเต ปตฺติปริโส ปรสฺส ปจฺจโย โหตุํ น
สกุโกติ เอวํ วตฺตพฺพผลตาย สมฺภูจาเปตุํ น สกุโกติ
ปฏิสนธิจิตฺตโต ปน อุตฺธํ ปจฺจภวํสโต ปญฺจติ จิตฺตสมฺภูจันกํ
สุทฺธจฺจกํ ฯ สทฺทปาตุภาวกาเล ปฏิสนธิภิขณฺโต อุตฺธํ
ปวตฺตอตุโต เจว จิตฺตโต จ สทฺทนวกํ ฯ เย ปน
กพฺพิงการาหารูปชีวิโน คพฺภเสยฺยกสฺตฺตา เตสํ

ยถฺจสฺส ภูยฺชติ มาตา อนนฺนํ ปานญจ(๒) โภชนํ
เตน โส ตตฺถ ยทาเปติ มาตุจฺจนิคฺโต นโรติ ฯ(๑)

วจนโต มาตรา อชฺโฆหริตาหารเณ อนฺนคเต สรีเร โอบปาติกานํ
สพฺพปจฺมํ อตฺตโน มุขคตํ เขฬํ อชฺโฆหรณฺกาเล
อาหารสมฺภูจันํ สุทฺธจฺจกนฺติ อิทํ อาหารสมฺภูจันสฺส
สุทฺธจฺจกสฺส อุตฺตจิตฺตสมฺภูจันานญจ อุกกิสโต ทฺวินนํ นวกัน
วเสน ฉพฺพิสตีวธิํ ปุพฺเพ เอเกกจิตฺตภิขณฺเ ติกฺขตฺตํ อุปฺปชฺชมานํ
๑. ม. ว ฯ ๒. ม. อนนฺนํ ปานญจ ฯ ๓. ส. ส. ๑๕/๘๐๓/๓๐๓ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 276

วุตติ กम्मสมมุจฺจานญจ (๑) สุตตติวิธนฺติ ฉนฺนวุตติวิธํ รูปํ ตโย
จ อรูปิโน ขนฺธาติ สมาสโต นวนวุติ ชมฺมา ฯ

ยสุมา วาสทฺโท อนิยโต กทาจิเทว ปาตุภาวโต ฯ ตสุมา
ทฺวิธมฺปิ ตํ อปนตฺวา อิมํ สุตตฺตฺนวุติ ชมฺมา ยถาสมฺภวํ
สพฺพสฺสตาณํ วิญฺญาณปฺจฺจยา นามรูปนฺติ เวทิตฺตฺวา ฯ เตสํ
หิ สุตตฺตฺน(๒) ปมตฺตฺตฺนมฺปิ วิจฺรฺนตฺตฺนมฺปิ(๓) ขาทนฺตฺตฺนมฺปิ
ปิวฺนตฺตฺนมฺปิ ทิวา จ รตฺตฺตฺนญจ เอเต วิญฺญาณปฺจฺจยา
ปวตฺตฺนวุติ ฯ ตลฺลจ เนสํ วิญฺญาณปฺจฺจยาวิํ ปฺรโต
วณฺณยิสฺสาม ฯ

ยํ ปเนตเมตฺต กम्मชฺรฺมฺปิ ตํ ภาวโยนิคฺติวิญฺญาณญฺจि-
ติสฺสตาวาเสสฺสุ สพฺพปจฺจมํ ปติฏฺฐหนฺตมฺปิ ติสฺมฺมุจฺจานิกฺรฺมฺเป
นฺนฺปตฺตฺนทฺธํ น สกฺโกติ สณฺจาทฺตุํ นาปี ติสฺมฺมุจฺจานิกํ เต
นฺนฺปตฺตฺนทฺธํ ฯ อถโข วาตฺตฺตฺนทฺธาทฺปิ จตฺตฺตฺนทฺธาทฺปิ
นพฺกลาปาทโย (๔) วิย อุมฺมิเวกฺตฺตฺนทฺธาทฺปิ(๕) มหาสมฺมุทฺเต กตฺตฺน
ลทฺธปติฏฺฐา ภินฺนวาหนิกา วิย จ อณฺณมณฺณปฺตฺตฺนทฺธาทฺเนเวตฺตฺน(๖)
อปตฺตฺตฺนทานิ สณฺจหิตฺวา (๑) เอกมฺปิ วสฺสํ เทวปี วสฺसानิ ฯ เป
วสฺสสฺตมฺปิ ยาว เตสํ สุตตฺตฺนํ आयุกฺขโย วา ปฺนฺนลฺลทฺธโย
วา ตาว ปวตฺตฺนวุติเต อิวํ สพฺพทฺธาทฺทิสฺส ปวตฺตฺนวุติเต เจตฺต(๗)

๑. ส. ส. ๑๕/๘๐๓/๓๐๓ ฯ ๒. ม. สุตตฺตฺนมฺปิ ฯ

๓. ม. จรฺสฺนตฺตฺนมฺปิ ฯ ๔. ม. นพฺกลาปิโย ฯ

๕. ม. อุมฺมิเวกฺตฺตฺนทฺธาทฺปิ ฯ ๖. อณฺณมณฺณปฺตฺตฺนทฺธาทฺเนเวตฺตฺน ฯ

๗. ม. ปวตฺตฺนวุติเตเปตฺต ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิภังคนิทเทโส หน้า 277

วิญญาตพุโพ วินิจจโย ฯ

สงฺกหาติ เอตถ จ ยํ อารูปเป ปวตฺติปฏิสนฺธิสฺส
ปฺลจโวการภเว จ ปวตฺติยา วิญญาณปฺจฺจยา นามเมว ยลฺลจ
อสลฺลยีสฺส สพฺพตฺถ ปฺลจโวการภเว จ ปวตฺติยา วิญญาณปฺจฺจยา
รูปเมว ยลฺลจ ปฺลจโวการภเว สพฺพตฺถ วิญญาณปฺจฺจยา
นามรูปํ ตํ สพฺพํ นามลฺลจ รูปลฺลจ นามรูปลฺลจ นามรูปนฺติ
เอวํ เอกเทสสรูปกเสสนเยน สงฺกเหตุวา วิญญาณปฺจฺจยา
นามรูปนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ อสลฺลยีสฺส วิญญาณาภาวา อยฺยตฺตนฺติ
เจ ฯ นાયตฺตํ ฯ อิํ ทิ

นามรูปสฺส ยํ เหตุ วิญญาณนฺตํ ทฺวิธา มตฺติ
วิปากมวิปากลฺลจ ยฺยตฺตเมว ตโต(๑)อิํ ทิ ฯ

ยลฺลยิ นามรูปสฺส เหตุ วิญญาณํ ตํ วิปากาวิปากภเวโต
ทฺวิธา มตฺติ ฯ อิํทลฺลจ อสลฺลยีสตฺเตสฺส (๒) กมฺมสมฺมจฺจฺจานตฺตา
ปฺลจโวการภเว ปวตฺตอกิสงฺขารวิญญาณปฺจฺจยา รูปํ ตถา
ปฺลจโวการเ ปวตฺติยํ กุสลาทิจิตฺตกฺขณเ กมฺมสมฺมจฺจฺจานนฺติ
ยฺยตฺตเมว อิํ ทิ ฯ เอวํ สงฺกหโต เจตฺถ(๓) วิญญาตพุโพ วินิจจโย ฯ

ปฺจฺจยนยาติ เอตถ ทิ

นามสฺส ปากวิญญาณํ นวธา โหติ ปฺจฺจโย
วตฺตฺตรูปสฺส นวธา เสสฺสรูปสฺส อฏฺฐธา ฯ

๑. ม. ยโต ฯ ๒. ม.อสลฺลยีสตฺเตสฺส ฯ ๓. ม. สงฺกหโตเปตฺถ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 278

อภิสงฺขารวิญญานํ โหติ รูปสฺส เอกธา
ตทณฺถํ ปน วิญญานํ ตสฺส ตสฺส ยถารหํ ฯ
ยถะหตฺถํ ปฏฺฐิสฺสณฺธิยํ ปวตฺตติยํ วา วิปากสงฺฆาตํ นามํ
ตสฺส รูปมิตฺตสฺส วา อมิตฺตสฺส (๑) วา ปฏฺฐิสฺสณฺธิกํ วา อณฺถํ
วา วิปากวิญญานํ สหชาตอณฺถมณฺถนิสฺสยสมฺปยุตฺตวิปาก-
อาหารอินฺทริยอตุตฺถิอวิกตปจฺจเยหิ นวธา ปจฺจโย โหติ ฯ
จเปตฺวา ปน วตฺตฺตฺตฺตํ เสสรูปสฺส อิมสฺส นวสฺส อณฺถมณฺถปจฺจยํ
อปเนตฺวา เสเสหิ อฏฺฐจฺหิ ปจฺจเยหิ ปจฺจโย โหติ ฯ
อภิสงฺขารวิญญานํ ปน อสณฺถสตฺตฺตฺตฺตํ วา ปณฺจโวกาเร
วา กมฺมขรูปสฺส (๒) สุตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตํ (๓) อฺปนฺนิสฺสยวเสน เอกธา
ปจฺจโย โหติ ฯ อวเสตฺถํ ปจฺจโย ปจฺจโย โหติ ฯ
ตสฺส ตสฺส นามรูปสฺส ยถารหํ ปจฺจโย โหตีติ เวทิตพฺพํ ฯ
วิตถารโต ปน ตสฺส ปจฺจยเนย ทสฺสียมานะ สพฺพปาปี
ปฏฺฐจฺจกถา วิตถารเวตฺตพฺพา โหตีติ น ตํ อารภาม ฯ
ตตฺถ สียา กถํ ปเนตฺถํ ชานิตพฺพํ ปฏฺฐิสฺสณฺธิยํ นามรูปํ (๔)
วิญญานปจฺจโย (๕) โหตีติ ฯ สุตฺตฺตฺตํ ยุตฺตฺตฺตํ จ ฯ สุตฺเต หิ
๑. ม. รูปอมิตฺตสฺส ฯ ๒. ม. กมฺมขสฺส ฯ ๓. ม. สุตฺตฺตฺตฺตฺตฺตํ ปรียาเยน ฯ
๔. ม. ปฏฺฐิสฺสณฺธิยํ นามรูปํ ฯ ๕. ม. วิญญานปจฺจโย ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิภังคนิทเทโส หน้า 279

จิตตานุปริวตติโน ฌมมาติอาทินา นเยน พหุธา เวทนาทีน

วิญญาณปัจจยตา สิทฺธา ฯ ยุตฺติโต ปน

จิตฺตเชน หิ รุเปน อิทฺ ทิฏฺเฐน สิทฺตติ

อทิฏฺฐสฺสาปี รุปสฺส วิญญาณํ ปจฺจโย อิติ ฯ

จิตฺเต หิ ปสฺนเน วา อปฺปสฺนเน วา ตทฺนุรูปานิ รูปานิ

อุปฺปชฺชมานานิ ทิฏฺฐานิ ทิฏฺเฐน จ อทิฏฺฐสฺसानุमानํ

โหตีติ อิมินา อิทฺ ทิฏฺเฐน จิตฺตชฺรูปเณ อทิฏฺฐสฺสาปี

ปฏฺฐิสฺนุรูปสฺส วิญญาณํ ปจฺจโย โหตีติ ชาณิตฺตพฺพเมตํ ฯ

กมฺมสมฺภูจฺจานสฺสาปี หิ ตสฺส จิตฺตสมฺภูจฺจานสฺเสว วิญญาณปัจจยตา

ปฏฺฐาเน อากตฺตาติ ฯ เอวํ ปจฺจยฺนยโต เจตฺถ(๑) วิญญาตพฺโพ

วินิจฺฉโย ฯ

เอตฺถ จ วิญญาณปัจจยยา นามรูปฺนฺติ ภาสฺมานเนน

ภควตฺตา ยสฺมา อุปฺปริกฺขมานานํ ปณฺฑิตานํ ปรมตฺถโต

นามรูปฺมตฺตเมว ปวตฺตมานํ ทิสฺสตี น สตฺโต น โปโส ฯ

ตสฺมา อุปฺปฏฺิวตฺติยํ สมเณน วา พุราหุเมเนน วา เทเวณ

วา มาเรณ วา พุรหุมนฺนา วา เกนจิ วา โลกสฺมี อนุตฺตรํ

ฌมฺมจกฺกํ ปวตฺตตีติ โหตีติ ฯ

วิญญาณปัจจยยา นามรูปฺปทฺนิตฺเทโส(๒) ฯ

๑. ม. ปจฺจยฺนยโตเปตฺถ ฯ ๒. ม. นามรูปฺปทฺนิตฺเทโส ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 280

นามรูปปัจจุยา สพายตนนิทุเทเส

นามํ ขนฺธตฺตยํ รูปี ภูตฺวตฺถาทิกํ มตฺ

กเตกเสถํ ตนฺตฺสฺส ตาทิสฺสเสว ปจฺจโย ๑

ยฺเยหตํ สพายตนฺตฺส ปจฺจยภูตํ นามรูปี ตตฺถ นามนฺติ
เวทนาทิกฺขนฺธตฺตยํ ๑ รูปี ปน สกสนฺตติปริยาปนํ นียมโต
จตฺตาริ ภูตานิ ฉ วตฺถุณี ชีวิตินฺทฺริยนฺติ เอวํ ภูตฺวตฺถาทิกํ
มตฺนฺติ เวทิตพฺพิ ๑ ตํ ปน นามนฺจ รูปนฺจ นามรูปนฺจ
นามรูปนฺติ เอวํ กเตกเสถํ ฉนฺนฺจายตนฺนฺจ สพายตนฺนฺจ
สพายตนฺนฺติ เอวํ กเตกเสถเสว สพายตนฺตฺส ปจฺจโยติ
เวทิตพฺพิ ๑ กสฺมา ยสฺมา อารุเป นามเมว ปจฺจโย ๑ ตนฺจ
ฉนฺนฺจายตนฺตฺสเสว น อณฺณตฺส ๑ นามปจฺจยา ฉนฺนฺจายตนฺนฺติ หิ
อพฺยากตฺวาเร วกฺขติ ๑ อีธ สจฺจหิตเมว หิ ตตฺถ วิภตฺตฺนฺติ
เวทิตพฺพิ ๑

ตตฺถ สฺยา ถํ ปเนตํ ชานิตพฺพิ นามรูปี สพายตนฺตฺส
ปจฺจโยติ ๑ นามรูปภาเว ภาวโต ๑ ตสฺส ตสฺส หิ นามสฺส
รูปสฺส จ ภาเว ตํ ตํ อายตน์ โหติ น อณฺณตา ๑ ส
ปนฺตฺส ตพฺภาวภาวิตา (๑) ปจฺจยนฺยสฺมีเยว อาวิภวิสฺสติ ๑ ตสฺมา

ปฏฺิสนฺธิยํ ปวตฺเต วา โหติ ยํ ยสฺส ปจฺจโย

ยถา จ ปจฺจโย โหติ ตถา เนยฺยํ วิภาวึนา ๑

๑. ม. ตพฺภาวภาวิตา ๑

*เล่มที่ 47 ปฏิจัสมุปปาทวิภังคินิทเทโส หน้า 281

ตตุราย อตถทีปนา

นามเมว หิ อารูปเป ปฏิสนธิปวตติสุ

ปจฺจโย สตฺตธา ญฺจสา โหติ ตํ อวํสโต ฯ

ถถิ ปฏิสนธิยิ ตาว อวํสโต สหชาตอญฺณมญฺณนิสฺสย-
สมฺปยุตฺตวิปากอตฺถอิวิตตปจฺจเยหิ สตฺตธา นามิ ญฺจายตฺนสฺส
ปจฺจโย โหติ ฯ กิณฺจิ ปเนตฺถ เหตุปจฺจเยน กิณฺจิ
อาหารปจฺจเยนาติ เอวํ อญฺณถาปิ ปจฺจโย โหติ ฯ ตสฺส วเสน
อุกฺกัสาวํโส เวทิตฺพุโป ฯ

ปวตฺเตปิ วิปากิ วุตฺตฺนเยเนว ปจฺจโย โหติ ฯ อิตฺริ
ปน อวํสโต วุตฺตปฺปกาเรสุ ปจฺจเยสุ วิปากปจฺจยวฺชเชหิ
นหิ ปจฺจเยหิ(๑)ปจฺจโย โหติ ฯ กิณฺจิ ปเนตฺถ เหตุปจฺจเยน
กิณฺจิ อาหารปจฺจเยนาติ เอวํ อญฺณถาปิ ปจฺจโย โหติ ฯ
ตสฺส วเสน อุกฺกัสาวํโส เวทิตฺพุโป ฯ

อญฺณสฺมิมีปิ ภเว นามิ ตเถว ปฏิสนธิยิ

ญฺจสฺส อิตฺเรสนฺติ จฺหาการเหหิ ปจฺจโย ฯ

อารูปโต หิ อญฺณสฺมิมีปิ ปญฺจโวการภเว ตํ วิปากนามิ
หทฺยวตฺถโน สหายิ หุตฺวา ญฺจสฺส มนายตฺนสฺส ยถา
อารูปเป วุตฺติ ตเถว อวํสโต สตฺตธา ปจฺจโย โหติ ฯ
อิตฺเรสิ ปน ตํ(๒)ปญฺจนฺนํ จกฺขฺวายตฺนาทินิ จตฺมहाภูตสหายิ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. ปเนตฺ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 282

หุตฺวา สหชาตนิสฺสยวิปากวิปฺยุตฺตอตุถิอวิคตฺวเสณ นหากาเรหิ

ปจฺจโย โหติ ฯ กิณฺจิ ปเนตฺถ เหตุปจฺจเยน กิณฺจิ

อาหαρปจฺจเยนาติ เอวํ อณฺเฏถาปี ปจฺจโย โหติ ฯ ตสฺส วเสณ

อูกฺกัสาวกัโส เวทิตฺพุโป ฯ

 ปวตฺเตปี ตถา โหติ ปากั ปากสฺส ปจฺจโย

 อปากั อวิปากสฺส นฺธา อฏฺฐสฺส(๑) ปจฺจโย ฯ

 ปวตฺเตปี หิ ปณฺจโวการภเว ยถา ปฏฺฐินฺนุชฺชึ ตเถว

 วิปากนามํ วิปากสฺส นฺญายตฺนสฺส อวกัสโต สตฺตฺธา ปจฺจโย

 โหติ ฯ อวิปากั ปน อวิปากสฺส นฺญสฺส อวกัสโตว ตโต

 วิปากปจฺจยํ อปเนตฺวา นฺธา(๒) ปจฺจโย โหติ ฯ วุตฺตฺนเยเนว

 ปเนตฺถ อูกฺกัสาวกัโส เวทิตฺพุโป ฯ

 ตตฺถเอว เสสฺสปณฺจนํ วิปากั ปจฺจโย ภเว

 จตุธา อวิปากมฺปี เอวเมว ปกาสิตํ ฯ

 ตตฺถเอว หิ ปวตฺเต เสสํ จกฺขุวยตฺนาทึนํ ปณฺจนํ

 จกฺขุปสาทาทิวตฺถกมฺปี อิตฺรมฺปี วิปากนามํ ปจฺจชาต-

 วิปฺยุตฺตอตุถิอวิคตฺปจฺจเยหิ จตุธา ปจฺจโย โหติ ฯ ยถา จ

 วิปากั อวิปากมฺปี เอวเมว ปกาสิตํ ฯ ตสฺมา กุสลาทีเกทฺมฺปี

 เตสํ จตุธา ปจฺจโย โหตีติ เวทิตฺพุพิ ฯ เอวนฺตาว นามเมว

 ปฏฺฐินฺนุชฺชึ ปวตฺเต วา ยสฺส ยสฺสยตฺนสฺส ปจฺจโย โหติ

๑. ม. นฺญสฺส ฯ ๒. ม. นฺธาว ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิภังคนิทเทโส หน้า 283

ยถา จ โหติ ตถา เวทิตัพพี ฯ

รูป ปเนตถ อารูป- ภเว ภวติ ปจฺจโย

น เอกายตนสุสาปปี ปญฺจกฺขนฺธภเว ปน ฯ

รูปโต ปฏฺฐิสฺนฺธิยฺ(๑) วตฺถุ นฺธา นฺณฺจฺสฺส ปจฺจโย

ภูตานิ จตฺธา โหนฺติ ปญฺจนฺนํ อวิเสสโต ฯ

รูปโต หิ ปฏฺฐิสฺนฺธิยฺ วตฺถุรูปํ นฺณฺจฺสฺส มฺนายตนฺสฺส

สทฺหชาตอลฺลณฺมณฺณนิสฺสยวิปฺปยุตฺตอตุตฺถิอวิคตปจฺจเยหิ นฺธา ปจฺจโย

โหติ ฯ จตฺตาริ ปน ภูตานิ อวิเสสโต ปฏฺฐิสฺนฺธิยฺ ปวตฺเต

จ ยํ ยํ อายตฺนํ อุปฺปชฺชติ ตสฺส ตสฺส วเสน ปญฺจนฺนํ

จกฺขวายนฺทาทีนํ สทฺหชาตนิสฺสยอตุตฺถิอวิคตปจฺจเยหิ จตฺธา ปจฺจยา

โหนฺติ ฯ

ติธา ชีวิตเมเตสํ อหาโร จ ปวตฺติยํ

ตानว นฺธา นฺณฺจฺสฺส วตฺถุ ตสฺเสว ปญฺจธา ฯ

เอเตสํ ปน จกฺขวาทีนํ ปญฺจนฺนํ(๒) ปฏฺฐิสฺนฺธิยฺ ปวตฺเต

จ อตุตฺถิอวิคตอินฺทริยวเสน รูปชีวิตํ ติธา ปจฺจโย โหติ ฯ

อหาโร จาติ อหาโร จ อตุตฺถิอวิคตอาหารวเสน ติธา(๓)

ปจฺจโย โหติ ฯ โส จ โข เย สคฺคตา อาหารูปชีวิน เตสํ

อาหารานุคเต กาย ปวตฺติยฺเยว โน ปฏฺฐิสฺนฺธิยฺ ฯ ตานิ ปน

ปญฺจ จกฺขวายนฺทาทีนํ นฺณฺจฺสฺส จกฺขุโสตฺมานชีวฺหากาย-

๑. ม. สนฺธิยฺ ฯ ๒.ม. ปญฺจนฺนํ ฯ ๓. ม. ติธา ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 284

วิญญาณสงฆาตสฺส มนายตฺนสฺส นิสฺสยปฺรเฆชาตอินฺทฺริยวิปฺปยุตฺต-
อตุถิวิกตฺวเสน จฺหิ อากาเรหิ ปจฺจยา โหนฺติ ปวตฺเต โน
ปฏฺฐิสฺสฺสฺสึ ฯ จเปตฺวา ปน ปญฺจ วิญญาณานิ ตสฺสเสว
อเวสฺสมนายตฺนสฺส วตฺตฺรूपิ นิสฺสยปฺรเฆชาตวิปฺปยุตฺตอตุถิวิกตฺวเสน
ปญฺจธา ปจฺจโย โหติ ปวตฺเตเยว (๑) โน ปฏฺฐิสฺสฺสฺสึ ฯ เอว
รूपเมว ปฏฺฐิสฺสฺสฺสึ ปวตฺเต วา ยสฺส ยสฺสายตฺนสฺส ปจฺจโย
โหติ ยถา จ โหติ ตถา เวทิตพฺพํ ฯ

นามรूपิ ปนฺนํ ยํ โหติ ยํ ยสฺส ปจฺจโย
ยถา จ ตมฺปิ สพฺพตฺถ วิญญาตพฺพํ วิภาวึนา ฯ

เสยฺยถิทํ ปฏฺฐิสฺสฺสฺสึ ตาว ปญฺจโวการภเว ขนฺธตฺตย-
วตฺตฺรूपสงฆาตํ นามรूपิ สพฺพายตฺนสฺส (๒) สหชาตอณฺณมณฺณนนิสฺสย-
สมฺปยุตฺตวิปาก(๓)อตุถิวิกตฺปจฺจยาทีหิ ปจฺจโย โหตีติ อิทเมตฺถ
มุขมตฺตํ ฯ วุตฺตฺนยานุสาเรน ปน สกฺกา สพฺพํ โยเชตฺตุนฺติ
น เอตฺถ วิตฺถาโร ทสฺสีโตติ ฯ

นามรूपปจฺจยา สพฺพายตฺนนิทฺเทโส(๔) ฯ

สพฺพายตฺนปจฺจยา ผสฺสนิทฺเทเส

จเพว ผสฺสา สงฺเขปา จกฺขุสมฺผสฺสอาทโย
วิญญาณมิว พาทฺตีส วิตฺถาเรน ภวานฺติ เต ฯ

๑. ม. ปวตฺเต ฯ ๒. ม. ญฺจายตฺนสฺส ฯ ๓. ม. ...วิปฺปยุตฺต... ฯ

๔. ม. สพฺพายตฺนปทฺนินิทฺเทโส ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจฺจสมุปปาทวิภังคินิทฺเทโส หน้า 285

สงฺเขปโต หิ ปาลิยฺ จกฺขุสมฺผลฺโสติอาทโย นเพว
ผลฺสา อาคตาฯ วิตุถาเรน ปน จกฺขุสมฺผลฺสาทโย ปญฺจ
กุสลวิปากา ปญฺจ อกุสลวิปาภาติ ทสฺ เสสา พาวีสติ
โลกิยวิปากวิญญาณสมฺปยุตฺตา จ พาวีสตีติ เอวํ สพฺเพปิ
สงฺขารปจฺจยา วุตฺตวิญญาณมिव พาทฺตีสฺ โหนฺติฯ ยํ ปเนตฺสฺ
พาทฺตีสฺวิธฺสฺสาปี ผลฺสฺสฺสฺ ปจฺจโย สพฺยตฺนํ ตตฺถ

นฺนุเจน สห อชฺฌตฺตํ จกฺขุวาที พาทิเรหิปี
สพฺยตฺนํมิจฺฉนฺติ นหิ สทฺธี วิภังฺกนฺนาฯ

ตตฺถ เย ตาว อูปาทีนฺนํกปวตฺตติถา อยฺนติ เอกสนฺตติ-
ปริยาปนฺนเมว ปจฺจยํ ปจฺจยุปฺปนฺนญฺจ ทีเปนฺติ เต นฺนุจายตฺน-
ปจฺจยา ผลฺโสติ ปาลิอนุสฺสารโต อารูปฺเป นฺนุจายตฺนญฺจ
อณฺตตฺถ สพฺพสงฺคาหโต สพฺยตฺนญฺจ ผลฺสฺสฺสฺ ปจฺจโยติ
เอกเทสฺสรูเปกเสสฺ กตฺวา นฺนุเจน สห อชฺฌตฺตํ จกฺขุวาที-
สพฺยตฺนนฺติ(๑) อิจฺฉนฺติฯ ตณฺหิ นฺนุจายตฺนญฺจ สพฺยตฺนญฺจจาติ
เอเตสฺ เอกเสเส กเต(๒) สพฺยตฺนนฺเตวว สงฺขยํ กจฺฉนฺติฯ เย
ปนฺ ปจฺจยุปฺปนฺนเมว เอกสนฺตติปริยาปนฺนํ ทีเปนฺติ ปจฺจยํ
ปนฺ ภินฺนสนฺตานมฺปิ เต ยํ ยํ อายตฺนํ ผลฺสฺสฺสฺ ปจฺจโย
โหติ ตํ สพฺพํ ทีเปนฺตา พาทิรมฺปิ ปริคฺคเหตฺวา ตเทว
นฺนุเจน สห อชฺฌตฺตํ พาทิเรหิปี รุปายตฺนาทีหิ สทฺธี
๑. ม. จกฺขุวาที สพฺยตฺนนฺติฯ ๒. ม. อิติ เอเตสฺ เอกเสเส
กเตติ นตฺถิฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหมหวิโนทนี หน้า 286

สพายตนนฺติ อิจฺจนฺติ ฯ ตมฺปิ หิ ฉญฺจายตฺตณฺจ สพายตฺตณฺจ
สพายนณฺจจาติ(๑)เอเตสํ เอกเสเส กเต สพายตฺตณฺเตวว สงฺขยํ
คจฺจนฺติ ฯ เอตฺถาห น สพฺพายตฺตเนหิ เอโก ผสฺโส สมฺโภติ
นาปี เอกมฺหา आयตฺนา สพฺเพ ผสฺสา อยฺยจ สพายตฺตปจฺจยา
ผสฺโสติ เอโกว วุตฺโต โส กสฺมาติ ฯ ตตฺริทํ วิสฺสชฺชนํ
สจฺจเมตฺตํ ฯ สพฺเพหิ เอโก เอกมฺหา วา สพฺเพ น
สมฺโภนฺติ สมฺโภติ ปน อนนฺเกหิ เอโก ยถา จกฺขุสมฺผสฺโส
จกฺขุวายตฺนา รุปายตฺนา จกฺขุวิญญาณสงฺขาตา มนายตฺนา
อวเสสา สมฺปยุตฺตตรมฺมายตฺนา จาติ เอวํ สพฺพตฺถ ยถานูรูปํ
โยเชตฺตพฺพํ ฯ ตสฺมาเอว หิ

เอโก อนนฺกายตฺตป(๒)- ปภโว อิติ ทิปิโต

ผสฺโส ยํ เอกวจน- นินฺทเทเสนฺธิธ ตาทินา ฯ

เอกวจนินฺทเทเสนฺธาติ สพายตฺตปจฺจยา ผสฺโสติ อิมินา [๑]

เอกวจนินฺทเทเสน อนนฺเกหิ आयตฺตเนหิ เอโก ผสฺโส โหตีติ

ตาทินา ทิปิโตติ อตฺถุโ ๑ आयตฺตเนสุ ปน

ฉธา ปญฺจ ตโต เอกํ นวธา พาหิรานิ จ(๔)

ยถาสมฺภวเมตฺตสฺส ปจฺจยตฺเต วิภาวเย ฯ

ตตฺรารยํ วิภาวนา จกฺขุวายตฺนาทินิ ตาว ปญฺจ

๑. ม. สพายตฺตนนฺติ ฯ ๒. ม. ปนนฺกายตฺตปภโว ๑

๓. ม. เอตฺถนฺตเร หิสฺสทฺโท อตฺถุติ ๑ ๔. ม. ฉ ๑

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิภังคินิทเทโส หน้า 287

จกขุสมมุสสาทิเกทโต ปญจวิธสุส ผสุสสุส นิสฺสยปุเรชาตินุทริย-
วิปฺปยุตฺตอตุถิอวิคตวเสน ฉธา ปจฺจยา โหนฺติ ฯ ตโต ปรี
เอกํ วิปากมนายตํ อเนกเกทสุส วิปากมโนสมมุสสุส
สหชาตอญฺณมญฺณนิสฺสยวิปากอาหารินุทริยสมฺปยุตฺตอตุถิอวิคตวเสน
นวธา ปจฺจโย โหติ ฯ พาหิเรสุ ปน รุปรายตํ จกขุสมมุสสุส
อารมฺมณฺปุเรชาติอวิคตวเสน [๑] จตุธา ปจฺจโย โหติ ฯ ตถา
สทฺททายตนาทีนํ โสตสมมุสสาทีนํ ฯ มโนสมมุสสุส ปน ตานํ
จ ฐมฺมายตนญจ ตถา จ อารมฺมณฺปจฺจยมตฺเตเนว จาติ เอวํ
พาหิรานิ จ(๒) ยถาสมฺภวเมตฺตสุส ปจฺจยตฺเต วิภาวเยติ ฯ

สพายตณปจฺจยา ผสุสนิทฺเทโส(๓) ฯ

ผสุสปจฺจยา เวทนานิทฺเทเส

ทวารโต เวทนา วุตฺตา จกขุสมมุสสุสชาติกา

ฉเพว ตา ปภเทน เอญฺนนวฺตี มตา ฯ

จกขุสมมุสสุสชา เวทนาติอาทีนา หิ นเยน ปาลียํ อีมา

จกขุสมมุสสุสชาติกา ทวารโต ฉเพว เวทนา วุตฺตา ฯ ตา
ปน ปภเทน เอญฺนนวฺตียา จิตฺเตหิ สมฺปยุตฺตตฺตาเอญฺนนวฺตีตี
มตา ฯ

เวทนาสุ ปเนตาสู อธิ พาคฺคีส เวทนา

วิปากจิตฺตยุตฺตาว อธิปฺเปตาคี ภาสิตา ฯ

๑. ม. เอตฺถนฺตเร จตุธาติ ทิสฺสตี ฯ ๒. ม. ฉ ฯ

๓. ม. ผสุสปทนิทฺเทโส ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 288

อฏฐธา ตตถ ปญจนันิ ปญจทวารมहि ปจโย
เสสานันิ เอกธา ผสฺโส มโนทวารเปิ โส ตถา ฯ

ตตถ หิ ปญจทวารे จกฺขุปสาทาทิวตฺถกานันิ ปญจนันิ
เวทนानันิ จกฺขุสมฺผสฺสาทิโก ผสฺโส สหชาตอญฺญมญฺญนีสฺสย-
วิปากอาหารสมฺปยุตฺตอตุถิอวิคตวเสน อฏฐธา ปจโย โหติ ฯ
เสสานันิ ปน เอกกสฺมี ทวารे สมฺปฏฺิจฺจนฺนสนฺตีรณ-
ตทารมฺมณวเสน ปวตฺตานันิ กามาวจรวิปากเวทนानันิ จกฺขุ-
ผสฺสาทิโก ผสฺโส อุปนิสฺสยวเสน เอกธาว ปจโย โหติ ฯ

มโนทวารเปิ โส ตถาคิ มโนทวารเปิ หิ ตทารมฺมณวเสน
ปวตฺตานันิ กามาวจรวิปากเวทนानันิ โส สหชาตมโนสมฺผสฺส-
สงฺขาโต ผสฺโส ตเถว อฏฐธา ปจโย โหติ ฯ ปฏฺิสนฺธิ-
ภวฺจฺจิวเสน จ ปวตฺตานันิ เตญฺมิภวิปากเวทนานมฺปิ ฯ ยา
ปเนตา มโนทวารे [๑] ตทารมฺมณวเสน ปวตฺตา กามาวจรเวทนา
ตาสันิ มโนทวารे อวชฺชนสมฺปยุตฺโต มโนสมฺผสฺโส อุปนิสฺสยวเสน
เอกธา ปจโย โหตีติ ฯ

ผสฺสปจฺจยา เวทนานิทฺเทโส(๒) ฯ

เวทนาปจฺจยา ตณฺหานิทฺเทเส

รูปตณฺหาทิเกเทน จ ตณฺหา อิทฺ ทิปิตา

เอเกกา ติวิธา ตตถ ปวตฺตาการโต มตา ฯ

๑. ม. เอตฺถนฺตเร หิสฺสุโท อตุถิ ฯ ๒. ม. เวทนาปทนิทฺเทโส ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิทิจสมุปปาตวิภังคนิทเทโส หน้า 289

อิมสมึ หิ เวทนาปัจจยา ตณฺหานิทฺเทเส เสฏฺฐิปุตุโต
พฺรหฺมณฺปุตุโตติ ปิตฺโต นามวเสน ปุตุโต วีย อีมา
รูปตณฺหา ๗เป๗ ฐมฺมตณฺหาติ อารมฺมณฺโต นามวเสน ฉ
ตณฺหา ทีปิตา ปกาสิตา กถิตาติ อตุโถ๗ ตตุถ รูปเป ตณฺหา
รูปตณฺหาติ อิมินา นเยน วจนตุโถ(๑)เวทิตพฺโพ ๗

ตาสุ จ ปน ตณฺหาสุ เอเกกา ตณฺหา ปวตฺตติอาการโต
กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหาติ เอวํ ติวริชา มตา๗
รูปตณฺหาเอว หิ ยथा จกฺขุสฺสาปาถมากคฺติ(๒) รูปารมฺมณฺ
กามสฺสาทวเสน อสฺสาทยมาณา ปวตฺตติ ตทา กามตณฺหา
นาม โหติ๗ ยथा ตเทวารมฺมณฺ ฐวํ สสฺสตนฺติ ปวตฺตตาย
ทิกฺขุจฺยา(๓)สทฺธิ ปวตฺตติ ตทา ภวตณฺหา นาม โหติ๗
สสฺสตทิกฺขุจฺยสทฺทโต หิ ราโค ภวตณฺหา อิจฺเจว(๔) วุจฺจติ๗
ยथा ปน ตเทวารมฺมณฺ อุจฺฉิขฺชติ วินสฺสตีติ ปวตฺตตาย
อุจฺฉิขฺชทิกฺขุจฺยา สทฺธิ ปวตฺตติ ตทา วิภวตณฺหา นาม โหติ๗
อุจฺฉิขฺชทิกฺขุจฺยสทฺทโต หิ ราโค วิภวตณฺหาติ วุจฺจติ๗ เอเสว
นโย สทฺทตณฺหาทีสุปีติ เอตา อญฺจารส ตณฺหา โหนฺติ๗

ตา อชฺฉตฺตรูปาทิสฺส อญฺจารส พหิทฺธา อญฺจารสาติ
ฉตฺตีส๗ อิติ อตีตา ฉตฺตีส อนาคตา ฉตฺตีส ปจฺจุปปนฺนา

๑. ม. ปทตุโถ๗ ๒. ม.จกฺขุสฺส อาปาถคคฺติ๗

๓. ม. สสฺสตทิกฺขุจฺยา๗ ๔. ม. ภวตณฺหาติ๗

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 290

ฉตฺตีสาตี อฏฺฐสํ ตณฺหา โหนฺติ ฯ ตา ปน สงฺขิปฺปมาณา
รูปาทิอารมฺมณฺวเสน ฉ กามตณฺหาทิวเสน วา ติสฺโสว ตณฺหา
โหนฺตีตี เวทิตพฺพา ฯ ยสฺมา ปนิเม สตุตา ปุตุตฺ อสฺสาเทตฺวา
ปุตุเต มมตฺเตน ชาตฺยา วีย รูปาทิอารมฺมณฺวเสน อุปฺปชฺชมานัน
เวทนี อสฺสาเทตฺวา เวทนาย มมตฺเตน รูปาทิอารมฺมณฺทายกานัน
จิตฺตการณฺชพฺพคณฺฐิกสุทฺท(๑)คนฺตฺวายรสายนวิชายกเวชฺชาทีนิน มหา-
สกุการิน กโรนฺติ ตสฺมา สพฺพาเปสา เวทนาปจฺจยา ตณฺหา
โหตีตี เวทิตพฺพา ฯ

ยสฺมา เจตฺถ อธิปฺเปตา วิปากสุขเวทนา
เอกาว เอกธาเวสา ตสฺมา ตณฺหาย ปจฺจโย ฯ
เอกธาตี อุปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย โหตี ฯ ยสฺมา วา
ทุกฺขี สุขํ ปตฺถยตี สุขี ภฺยโยปี อิจฺฉตี
อุเปกฺขา ปน สนฺตตฺตา สุขมิจฺเจว ภาสิตา ฯ
ตณฺหาย ปจฺจยา ตสฺมา โหนฺติ ติสฺโสปี เวทนา
เวทนาปจฺจยา ตณฺหา อิติ วุตฺตา มหฺสิณา ฯ
เวทนาปจฺจยา จาปี ยสฺมา นานุสยฺ วินา
โหตี ตสฺมา น สา โหตี พฺราหฺมณฺสฺส วุสฺมิตฺตี ฯ
เวทนาปจฺจยา ตณฺหานิทฺเทโส(๒) ฯ

๑. ม. จิตฺตการณฺชพฺพคณฺฐิกสุทฺทคนฺต... ฯ

๒. ม. ตณฺหาปทนิทฺเทโส ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิทิจสมุปปาตวิภังคกถา โส หน้า 291

ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานนิตฺเตเส

อุปาทานานิ จตฺตาริ ตานิ อตฺถวิภาโคโต

ธมฺมสงฺเขปวิทฺถารธา กมฺโต จ วิภาวเย ฯ

पालิยํ हि उपाताननुत्तिं कामुपातानं चपेय अत्त-
वातुपाताननुत्तिं อิมานि जत्तารि उपातानानि उताहणानि च (๑)
เตสํ อयं อตฺถวิภาโค วตฺตฺสงฺขาตํ कामํ उपातीयตฺติ
कामुपातानं च कामो ज सो उपातानलज्जात्ति(๒) कामुपातानं च
उपाताननुत्तिं त्पुहल्लहन्तं च त्पुहतฺโต हि ऐत्त उप्पत्तो
उपायासउपक्कुञ्जात्ति सु विय च त्ता तिग्गुञ्जि ज सा उपातानलज्जात्ति
तिग्गुञ्जुपातानं च तिग्गुञ्जि उपातीयत्ति वा तिग्गुञ्जुपातानं च

สสฺสโต อตฺตา จ โลโก จาติ(๓)อาทิสฺสุ हि ปุริมทิग्गุञ्จि
उत्तरतिग्गुञ्जि उपातीयत्ति च त्ता สिलพฺพत्तํ उपातीयत्ति
सिलพฺพत्तुपातानं च สिलพฺพत्तลจ्जํ ตं उपातानलज्जात्तिปิ
सिलพฺพत्तुपातानं च โคสิลโลวत्ตฺตาत्ति हि เอวํ सुत्थิต्ति
अग्निเวสโต สยमेव उपातानानित्ति च त्ता वत्तन्त्ति ऐत्तेนาत्ति
वातो उपातीयन्त्ति ऐत्तेนาत्ति उपातानं च ทิ वत्तन्त्ति उपातीयन्त्ति
वा अत्तฺตानं च अत्तฺตโน वातुपातानं อत्तฺตวาตुपातानं च
अत्तฺตวาทมत्तमेव वा अत्तฺตาत्ति उपातीयन्त्ति ऐत्तेนาत्ति
अत्तฺตวาตुपातानं च อयं ตาว เตสํ อตฺถวิภาโค च

ธมฺมสงฺเขปวิทฺถาเร ปน कामุपाตानํ ตาว ตत्तล

๑. ม. อากตานิ ฯ ๒. ม. อุปาทานลจฺจาทิปิ ฯ

๓. ทิ. สิ. ๕/๒๗, ๒๘./๑๖, ๑๘, ๒๐ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 292

กตมัม กามุปาทานัม โย กามเมสุ กามจฺจนฺโท กามราโค
กามนฺนุที กามตณฺหา กามสิเนโห (๑) กามปริพาโห กามมจฺจนา
กามชฺโฆสํ ๑ อิํ วุจฺจติ กามุปาทานนฺติ อากตฺตดา
สงฺเขปโต ตณฺหาทพฺหตฺตํ วุคฺติ ๑ ตณฺหาทพฺหตฺตํ นาม
ปฺริมตณฺหา อุปฺนิสฺสยปจฺเจเน ทพฺหสมฺภูตา อุตฺตรตณฺหาเอว ๑
เกจฺจ ปนาหุ อปฺปตฺตวิสยปตฺถนา ตณฺหา อนุชกาเร โจรสฺส
หตฺถปฺปสารถํ วิย ๑ สมฺปตฺตวิสยคฺคหณฺมุปาทานํ ตสฺเสว
ภณฺทคฺคหณฺ วิย อปฺปิจฺจตาสนฺตญฺจิตาปฺปฏิปกฺขา จ เต
ชฺมมา ๑ ตตา ปฺริเยสนา รกฺขา ทุกฺขมฺมลาติ(๒) ๑ เสสุปาทานตฺตยํ
ปน สงฺเขปโต ทิฏฺฐิมตฺตเมว ๑

วิตุถารโต ปน ปุพฺเพ รูปาทีสุ วุคฺตตาย อญฺจ-
สฺตปฺปเกทายปี ตณฺหาหย ทพฺหภาโว กามุปาทานํ ๑ ทสวตฺตกา
มิจฺจาทิฏฺฐิ ทิฏฺฐุปาทานํ ๑ ยถาห ตตฺถ กตมัม ทิฏฺฐุปาทานํ
นตฺถิ ทินฺนํ นตฺถิ ยิฏฺฐํ ๑เป ๑ สจฺจํคฺตวา ปเวเทนฺตีติ
ยา เอวรูปา ทิฏฺฐิ ๑เป ๑ วิปฺริเยสฺสคฺคาโห อิํ วุจฺจติ
ทิฏฺฐุปาทานนฺติ ๑(๓)

สีลวเตหิ สฺสทฺธิปฺรามสฺนํ ปน สีลพฺพตฺตูปาทานํ ๑ ยถาห
ตตฺถ กตมัม สีลพฺพตฺตูปาทานํ [๔] สีเลน สฺสทฺธิ วเตน สฺสทฺธิ
๑. อภิ. วิ. ๓๕/๕๖๓/๕๐๖ ๑ ๒. ม. ปฺริเยสนารกฺขทุกฺขมฺมลาติ ๑
๓. อภิ. วิ. ๓๕/๕๖๓/๕๐๖ ๑ ที. สี. ๕/๕๖/๗๒ ๑
ม. ม. ๑๓/๒๕๖/๒๕๑ ๑ ม. อุ. ๑๔/๑๓๕, ๒๕๕/๑๑๑, ๑๘๐ ๑
๔. สฺยา. ม. เอตฺถนฺตเร อิโต พหิทฺธา สมณพฺุราหฺมณานนฺติ
ทิสฺสติ ๑

*เล่มที่ 47 ปฏิทิจสมุปปาตวิภังคกถาเทโส หน้า 293

สีลพพเตน สุทฐิตี ยา เอวรูปา ทิฏฐิจิ ๗เปฯ วิปริเยสคคาโห
อิทัง วุจฺจติ สีลพพตฺตปาทานนฺติ ๗ (๑)

วีตติวตฺตูกา สกฺกายทิฏฐิจิ อตฺตวาทฺตปาทานัน ๗ ยถาห
ตตฺถ กตมํ อตฺตวาทฺตปาทานัน อีธ อสฺสุตฺวา ปุณฺณชฺชโน
สปรุปริสานัน อทสฺสาวิ สปรุปริสทฺมมสฺส อโกวิทฺท สปรุปริสทฺมเม
อวิณีโต รูปรํ อตฺตโต สมนฺนุปรสฺสติ ๗เปฯ วิปริเยสคคาโห อิทัง
วุจฺจติ อตฺตวาทฺตปาทานนฺติ ๗(๒)อยมตฺถ ฐมฺมสงฺเขปวิทฺถาโร ๗

กมโตติ เอตฺถ ปน ติวีโร กโม อุปรตฺตติกฺกโม
ปทานกฺกโม เทสนากฺกโม จ ๗ ตตฺถ อนมตฺตคฺเค สํสारे
อิมสฺส ปจฺมํ อุปรตฺตติติ อภาวโต กิเลสานัน นิปรุปรียาเยน
อุปรตฺตติกฺกโม น วุจฺจติ ๗ ปริยาเยน ปน เขภฺยเยน เอกสฺมี
ภเว อตฺตคฺคาหปฺพพฺงคโม สสฺสจฺจเจทาภินิเวโส ๗ ตโต สสฺสโต
อัย อตฺตาคิ(๓) คณฺหโต อตฺตวิสุทฺตคฺคํ สีลพพตฺตปาทานัน
อุจฺฉิขฺชตีติ คณฺหโต ปฺรโลคนิรเปกฺขสฺส กามุปาทานนฺติ เอว
ปจฺมํ อตฺตวาทฺตปาทานัน ตโต ทิฏฐิจิสีลพพตฺตกามุปาทานานีติ
อยมเตสํ เอกสฺมี ภเว อุปรตฺตติกฺกโม ๗

ทิฏฐุปาทานาทีนิจฺเจตฺถ ปจฺมํ ปหียนฺติ โสตาปตฺตติมคฺค-
วชฺชตฺตา ๗ กามุปาทานัน ปจฺจนา อรหตฺตมคฺควชฺชตฺตาติ

- # ๑. ม. อภี. วิ. ๓๔/๖๗๓/๒๖๓ ๗ อภี. วิ. ๓๕/๕๖๓/๕๐๖ ๗
- # ๒. อภี. วิ. ๓๕/๕๖๓/๕๐๖ ๗ ม. ม. ๑๒/๕๐๗/๕๔๘ ๗
- # ม. อุ. ๑๔/๑๒๕, ๕๓๒, ๕๔๒/๑๐๓, ๓๕๐, ๓๕๔ ๗
- # ๓. อภี. วิ. ๓๔/๖๗๑/๒๖๒ ๗ ที. ที. ๕/๓๔/๒๘ ๗

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 294

ออยเมเตสั ปหานกุกโม ฯ

มหาวิสยตุตา ปน ปากกุตตา จ เอเตสุ กามุปาทานั
ปจัม เทสิตั ฯ มหาวิสยณหิ ตั อฏฺฐจิตฺตสมุปโยคา อปฺปวิสยานิ
อิตรานิ จตฺตจิตฺตสมุปโยคา ฯ เขญฺญเณน จ อาลยารามตายน ปชายน
ปากกั กามุปาทานัน น อิตรานิ ฯ กามุปาทานั(๑) วา วตฺตูกามานัน
สมชฺคิมตฺถั โกตฺตูลมงฺคลาทิพฺหุโล โหติ น สสฺตตฺทิกฺกัจฉิตฺติ
ตทนนฺตริ ทิกฺกฐุปาทานัน ฯ ตั ปภิชฺชมานัน สีลพฺพตอตฺต-
วาทูปาทานวเสน ทูวิธั โหติ ฯ ตสฺมี ทฺวเย โคกิริยั วา
กุกฺกกรฺกิริยั วา ทิสฺวาปี เวทิตพฺพโต โอพาริกนฺติ สีลพฺพต-
ปาทานัน ปจัม เทสิตั สุขุมตฺตา อนฺเต อตฺตวาทูปาทานนฺติ
ออยเมเตสั เทสนากุกโม ฯ

ตณฺหา จ ปุริมฺสฺเสตฺถ เอกธา โหติ ปจฺจโย

สฺตตฺธา อฏฺฐธา วาปี โหติ เสสฺตตฺตยสฺส สา ฯ

เอตฺถ จ เอวํ เทสิเต อุปาทานจตฺตฺเก ปุริมฺสฺส

กามุปาทานสฺส กามตณฺหา อุปฺนิสฺสยวเสน เอกธา ว ปจฺจโย
โหติ ตณฺหาภินฺนฺทิตฺเตสุ วิสเยสุ อุปฺปตฺติโต ฯ เสสฺตตฺตยสฺส ปน
สหฺชาตอณฺณมณฺณนิสฺสยสมฺปยุตฺตอตฺถิอวิกตฺตเหตฺวเสน สฺตตฺธา วา
อุปฺนิสฺสยเสน สห อฏฺฐธา วาปี ปจฺจโย โหติ ฯ ยทา จ
สา อุปฺนิสฺสยวเสน ปจฺจโย โหติ ตทา สหฺชาตาว(๒) โหตีติ ฯ

ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานนฺิทฺเตโส(๓) ฯ

๑. ม. กามุปาทานวา ฯ ๒. ม. อสหฺชาตาว ฯ

๓. ม. อุปาทานปทฺนินฺิทฺเตโส ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจัสมุปปาตวิภังคนิทเทโส หน้า 295

อุปาทานปัจจยา ภวนิทุเทเส

อตฺตโต ฆมฺมโต เจว สาคฺคโต เกทสงฺคหา

ยฺ ยสฺส ปจฺจโย เจว วิญฺญาตพฺโป วินิจฺจโย ฯ

ตตฺถ ภวตฺติ ภโว ฯ ทฺวิเชนาติ ทฺวิหิ อากาเรหิ

วตฺตติโตติ(๑)อตฺโต ฯ อถวา ทฺวิเชนาติ ปจฺจตฺเต กรณวจัน

ทฺวิโรติ วุตฺตํ โหติ ฯ อตฺถิตฺติ สํวิชฺชติ ฯ กมฺมเมว ภโว

กมฺมภโว อุปปตฺติเยว ภโว อุปปตฺติภโว ฯ เอตฺถ จ อุปปตฺติ

ภวตฺติ ภโว กมฺมํ ปน ยถา สุขการณตฺตา สุโข พุทฺธานํ

อุปฺปาโทติ(๒) วุตฺโต เอวํ ภวการณตฺตา ผลโวหารเณ ภโวติ

เวทิตพฺพิ ฯ

ตตฺถ กตโม กมฺมภโวติ เตสฺ ทฺวิสุ ภเวสุ โย

กมฺมภโวติ วุตฺโต โส กตโมติ อตฺโต ฯ ปุณฺณภาสิสงฺขาราทโย

วุตฺตตฺตาเอว ฯ สพฺพพฺนฺติ อนวเสสํ ฯ ภวํ คจฺฉติ คเมติ จาติ

ภวคามิ ฯ อิมินา โลกุตฺตรํ ปฏิกฺขิปติ ฯ อยญฺหิ วฏฺฏกถา

ตถจ วิวฏฺฏนฺิสฺสิตนฺติ ฯ กรียตฺติติ กมฺมํ ฯ

กามภวาทิสฺส กามสงฺขาโต ภโว กามภโว ฯ เอส น

โย รูปารูปภเวสุ ฯ สณฺณาวตํ ภโว สณฺณา วา เอตฺถ ภเว

อตฺถิตฺติ สณฺณาภโว ฯ วิปริยาเยน อสณฺณาภโว ฯ โอปาริก-

สณฺณาย อภาวา สุขุมาย จ ภวา เนวสณฺณานาสณฺณา

อสมิ ภเวติ เนวสณฺณานาสณฺณาภโว ฯ

๑. ม. ปวตฺติโตติ ฯ ๒. ข. ฐ. ๒๕/๒๔/๔๑ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 296

เอเคน รูปกฺขนฺเชน โวกิณฺโณ ภโว เอกโวการภโว ฯ
เอโก वा โวกาโร อสฺส ภวสฺสชาติเอกโวการภโว ฯ เอส
นโย จตุโวการปฺลจฺโวการภเวสุ ฯ อโย วุจฺจติ อุปฺปตฺติภโวติ
เอส นววิโรปี อุปฺปตฺติภโว นาม วุจฺจตีติ ฯ เอวนฺตาเวตฺถ
อตุถโต วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺฉโย ฯ

ธมฺมโต ปน เอตฺถ ทิ ปุณฺณาสงฺขารो ธมฺมโต
เตรสฺ เจตนา อุปฺปุณฺณาสงฺขารो ทฺวาทสฺ อานนฺชชาภิสงฺขารो
จตฺสฺโส ฯ สพฺพมฺปิ ภวคามิกมฺมนฺติ (๑) เอเตนฺ สพฺเพเปเต ธมฺมา
เจตนาสมฺปยุตฺตา वा กมฺมสงฺขาทา อายจคามิโน ธมฺมา
สงฺคหิตา ฯ กามภโว ปฺลจฺ อุปาทินฺนกฺขนฺธา ตถา รูปภโว
อรูปภโว จตฺตารो สลฺยภภโว จตฺปฺลจฺ อสฺลฺยภภโว เอโก
อุปาทินฺนกฺขนฺโธ เนวสฺลฺยานาสลฺยภภโว จตฺตารो ฯ
เอกโวการภวาทโย เอกจตฺปฺลจฺกฺขนฺธา อุปาทินฺนกฺขนฺเชหีติ
เอวเมตฺถ ธมฺมโตปี วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺฉโย ฯ

สาตฺถโตติ ยถา จ ภวนิทฺเทเส ตเถว กมฺมสงฺขารนิทฺเทเสปี(๒)
ปุณฺณาสงฺขาราทโยว วุตฺตา เอวํ สนฺเตปี ปุริมา
อตีตกมฺมวเสน อิทฺ ปฏฺฐิสฺนฺธิยา ปจฺจยตฺตา วุตฺตา ฯ อิม
ปจฺจุปฺปนฺนกมฺมวเสน อายตี ปฏฺฐิสฺนฺธิยา ปจฺจยตฺตาคี ปุณฺวจฺนํ
สาตฺถกเมว ฯ ปุพฺเพ वा ตตฺถ กตฺโม ปุณฺณาสงฺขารो
๑. อภิ. วิ. ๓๕/๒๖๕/๑๘๓ ฯ ๒. ม. กามญฺจ สงฺขารนิทฺเทเสปี ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิภังคกถา โส หน้า 297

กุสลเจตนา กามาวจรชาติ (๑) เอวมาทีนา นเยน เจตนา
สงฺขารชาติ วุตฺตาฯ อิธ ปน สพฺพมฺปี ภวคามิกมฺมนฺติ(๒)
วจนโต เจตนาสมฺปยุตฺตาปีฯ ปุพฺเพ จ วิญฺญาณปฺจฺจยเมว
กมฺมํ สงฺขารชาติ วุตฺติ อิทานิ อสฺสณฺณภวณิพฺพตฺตกมฺปีฯ
กั[๑] วา พหฺนฺนา อวิชฺชาปฺจฺจยา สงฺขารชาติ เอตฺถ ปุณฺณภิก-
สงฺขาราทโยว กุสลากุสลา ฆมฺมา วุตฺตาฯ อุปาทานปฺจฺจยา
ภโวติ อิธ ปน อุปฺปตฺติภวสฺสาปี สงฺกหิตตฺตา กุสลา-
กุสลาพฺยากตา ฆมฺมา วุตฺตาฯ ตสฺมา สพฺพถาปี สาทฺถกเมวิทฺ
ปฺนวจนฺนฺติ เอวเมตฺถ สาทฺถโตปี วิญฺญาตพฺโพ วินิฉฺฉโยฯ

เภทสงฺกหาติ อุปาทานปฺจฺจยา ภวสฺส เกทโต เจว
สงฺกหโต จฯ ยํ หิ กามฺปาทานปฺจฺจยา กามภวณิพฺพตฺตก
กมฺมํ กรียติ โส กมฺมภโวฯ ตทภินิพฺพตฺตา ขนฺธา อุปฺปตฺติ-
ภโวฯ เอเสว(๔) นโย รุปารูปภเวสุฯ เอวํ กามฺปาทานปฺจฺจยา
เทว กามภวา ตทฺนฺโตคฺชาว สฺสณฺณภวปฺณฺจโวการภวาฯ
เทว รุปภวา ตทฺนฺโตคฺชาว สฺสณฺณภวอสฺสณฺณภวเอกโวการ-
ภวปฺณฺจโวการภวาฯ เทว อรูปภวา ตทฺนฺโตคฺชาว สฺสณฺณภว-
เนวสฺสณฺณานาสฺสณฺณภวจตุโวการภวาติ สทฺธิ อฺนฺโตคฺเชหิ ฉ
ภวาฯ ยถา จ กามฺปาทานปฺจฺจยา สทฺธิ อฺนฺโตคฺเชหิ ฉ

๑. อภิ. วิ. ๓๕/๒๕๓/๑๘๑ ฯ ๒. อภิ. วิ. ๓๕/๒๖๕/๑๘๓ ฯ
๓. ม. เอตฺถนฺตเร วาสทฺโท อตฺถิ ฯ ๔. ม. เอส ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 298

ภวา ตถา เสสุปาทานปจฺจยาปีติ เอวํ อุปาทานปจฺจยา เกทโต
สทฺธิ อนุโตคเชหิ จตุวีสติ ภวา ฯ

สงฺคหโต ปน กมฺมภวํ อุปฺปตฺติภวญฺจ เอกโต กตฺวา
กามุปาทานปจฺจยา สทฺธิ อนุโตคเชหิ เอโก กามภโว ตถา
รูปารูปภวติ ตโย ภวา ฯ ตถา เสสุปาทานปจฺจยาปีติ เอวํ
อุปาทานปจฺจยา สงฺคหโต สทฺธิ อนุโตคเชหิ ทฺวาทส ภวา ฯ
อปิจ อวิเสเสน อุปาทานปจฺจยา กามภวูปคํ กมฺมํ กมฺมภโว
ตทกฺกนิพฺพตฺตา ขนฺธา อุปฺปตฺติภโว ฯ เอส นโย รูปารูป-
ภเวสุ ฯ เอวํ อุปาทานปจฺจยา สทฺธิ อนุโตคเชหิ เทว
กามภวา เทว รูปภวา เทว อรูปภวติ อปเรนปี ปริยาเยน
สงฺคหโต น ภวา ฯ กมฺมภวอุปฺปตฺติภวเกทํ วา อนุปกมฺม
สทฺธิ อนุโตคเชหิ กามภวาทิวเสน ตโย ภวา โหนฺติ ฯ
กามภวาทีเกทญฺจาปี อนุปกมฺม กมฺมภวอุปฺปตฺติภวเสน เทว
ภวา โหนฺติ ฯ กมฺมอุปฺปตฺติเกทญฺจ อนุปกมฺม อุปาทานปจฺจยา
ภวโตติ ภวเสน เอโก ภโว โหตีติ เอวเมตฺถ อุปาทานปจฺจยสฺส
ภวสฺส เกทสงฺคหาปี วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺฉโย ฯ

ยํ ยสฺส ปจฺจโย เจวาทิ ยถเจตฺถ อุปาทานํ ยสฺส
ปจฺจโย โหติ ตโตปี วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺฉโยติ อตุโถ ฯ ก็
ปนฺเนตฺถ กสฺส ปจฺจโย โหติ ยงฺกิญฺจิ ยสฺส กสฺสจि ปจฺจโย
โหติเยว ฯ อุมฺมตฺตโก วิย หิ ปุถุชฺชโน ฯ โส อิทํ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาตวิภังคกนิทเทโส หน้า 299

ยุตตมิมิตตยุตตนติ อวิจาเรตฺวา ยสฺส กสฺสจฺจ อฺปาทานสฺส
วเสน ยงฺกิญฺจ ภาวํ ปตฺเตตฺวา ยงฺกิญฺจ กมฺมํ กโรตฺติเยว ฯ
ตสฺมา ยเทกจฺเจ สีสฺสพฺตฺปาทานเนน รูปรูปรภาว น โหนตฺติ
วทฺตติ ตํ น คเหตุพฺพํ ฯ สพฺเพน ปน สพฺโพ โหตฺติ
คเหตุพฺพํ ฯ

เสยฺยถิํ อิชฺเชกฺโข อนุสฺสวเสน วา ทิฏฺฐานฺุสฺสเรน
วา กามา นามเต มนฺุสฺสโลเก เจว ขตฺติยมหาสาลกฺลาทีสุ(๑)
ฉกามาจรเทวโลเก จ สมิทฺธาติ จินฺเตตฺวา เตสํ อธิคมตฺถํ
อสทฺทมฺมสฺสวนาทีหิ(๒) วญฺจโถ อิมินา กมฺเมน กามา สมฺปชฺชนฺุตฺติ
มญฺญมาโน กามฺปาทานวเสน กายทฺุจฺจริตาทีนปิ กโรตฺติ ฯ โส
ทฺุจฺจริตปาริปุริยา อปาเย อฺปชฺชติ ฯ สนฺทิฏฺฐิเก วา ปน
กามे ปตฺถยมาโน ปฏฺิลทฺุเท วา โคปยมาโน กามฺปาทานวเสน
กายทฺุจฺจริตาทีน (๓) กโรตฺติ ฯ โส ทฺุจฺจริตปาริปุริยา อปาเย
อฺปชฺชติ ฯ ตตฺุราสฺส อฺปตฺติเหตุฏฺุตํ กมฺมํ กมฺมภโว
กมฺมาภินิพฺพตฺตา ขนฺุธา อฺปตฺติภโว ฯ สญฺญากวปญฺจ-
โวการภาว ปน ตทฺุโถคธาเอว ฯ

อปโร ปน สทฺุทฺมมฺสฺสวนาทีหิ อฺปทฺุรุหิตถาโณ อิมินา
กมฺเมน กามา สมฺปชฺชนฺุตฺติ มญฺญมาโน กามฺปาทานวเสน
กายสฺุจฺจริตาทีน กโรตฺติ ฯ โส สฺุจฺจริตปาริปุริยา เทเวสฺสุ วา
๑. ม. ขตฺติยมมหาสาลาทีสุ ฯ ๒. ม. อสทฺุทฺมมฺสฺสวนาทีหิ ฯ
๓. ม. กายทฺุจฺจริตาทีนปิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 300

มนุสเสสุ วา อุปปชชติ ฯ ตตฺตราสฺส อุปฺปตฺติเหตุภูตํ กมฺมํ
กมฺมกโว กมฺมาภินิพฺพตฺตา ขนฺธา อุปฺปตฺติกโว ฯ สลฺยณาว-
ปฺลยฺจโวการภาว ปน ตทฺนุโตคฺชาเอว ฯ อิติ กามุปาทานํ
สํปฺเปทสฺส สานุโตคฺชสฺส กามภวสฺส ปจฺจโย โหติ ฯ

อปโร รูปรูปรภเวสุ ตโต สมิตฺตตรา กามาติ สุตฺวา
วา ปริกปฺเปตฺวา วา กามุปาทานวเสนเนว รูปรูปรสฺมาปฺตฺติโย
นิพฺพตฺเตตฺวา สฺมาปฺตฺติเพลน รูปรูปรพฺรหฺมโลเก อุปฺปชชติ ฯ
ตตฺตราสฺส อุปฺปตฺติเหตุภูตํ กมฺมํ กมฺมกโว กมฺมาภินิพฺพตฺตา
ขนฺธา อุปฺปตฺติกโว ฯ สลฺยณาสลฺยณานวสลฺยณานาสลฺยณาเอก-
โวการจตุโวการปฺลยฺจโวการภาว ปน ตทฺนุโตคฺชาเอว ฯ อิติ
กามุปาทานํ สํปฺเปทานํ สานุโตคฺชานํ รูปรูปรภวานมฺปิ
ปจฺจโย โหติ ฯ

อปโร อัย อตฺตา นาม กามาวจรสฺมปฺตฺติกเว วา
รูปรูปรภวานํ วา อลฺยตฺตรสฺมี อฺจุฉินฺโน สฺจุฉินฺโน โหตีติ
อฺจุฉิทฺทิฏฺฐี อฺปาทาย ตทฺนุปคํ กมฺมํ กโรติ ฯ ตสฺส ตํ กมฺมํ
กมฺมกโว กมฺมาภินิพฺพตฺตา ขนฺธาอุปฺปตฺติกโว ฯ สลฺยณา-
ภวาทโย ปน ตทฺนุโตคฺชาเอว ฯ อิติ ทิฏฺฐุปาทานํ สํปฺเปทานํ
सानุโตคฺชานํ ติณฺณมฺปิ กามรูปรูปรภวานํ ปจฺจโย โหติ ฯ

อปโร อัย อตฺตา นาม กามาวจรสฺมปฺตฺติกเว วา
รูปรูปรภวานํ วา อลฺยตฺตรสฺมี สฺวชี โหติ วิคตฺปริพาโห โหตีติ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาตวิภังคกถา โส หน้า 301

อตุตวาทุปาทานน ตทูปคิ กम्मํ กโรติ ฯ ตสฺส ตํ กम्मํ
กम्मภโว ตทกัณิพฺพตฺตา ขนฺธา อุปปตฺติภโว ฯ สลฺลาภวาทโย
ปน ตทนฺโตคฺชานเอย ฯ อิติ อตุตวาทุปาทานํ สปปเกทานํ
สํนฺโตคฺชานํ ติณฺณํ ภวานํ ปจฺจโย โหติ ฯ

อปโร อิทํ สीलพฺพตํ นาม กามาวจรสมฺปตฺติภเว วา
รูปรูปรภวานํ วา อลฺลตฺตรสฺมี ปุเรนตสฺส สฺขํ ปาริปุรี จจฺจตีติ
สีลพฺพตฺตาทานวเสน ตทูปคิ กम्मํ กโรติ ฯ ตสฺส ตํ กम्मํ
กम्मภโว ตทกัณิพฺพตฺตา ขนฺธา อุปปตฺติภโว ฯ สลฺลาภวาทโย
ปน ตทนฺโตคฺชานเอย ฯ อิติ สीलพฺพตฺตาทานํ (๑) สปปเกทานํ
สํนฺโตคฺชานํ ติณฺณํ ภวานํ ปจฺจโย โหตีติ เอยเมตฺถ ยํ
ยสฺส ปจฺจโย โหติ ตโตปิ วิญฺญาตพฺโพ วิญฺจโย ฯ

กึ ปเนตฺถ กสฺส ภวสฺส กถิ ปจฺจโย โหตีติ เจ ฯ

รูปรูปรภวานํ อุปฺนิสฺสยปจฺจโย อุปาทานํ
สหชาตาทิหิปี ตํ กามภวสฺสาตี วิญฺเอยยํ ฯ

รูปรูปรภวานนฺทึ กามภวปริยาปนฺนสฺส จ กम्मภเว
กุสลกम्मสฺเสว อุปปตฺติภวสฺส เจตํ จตฺตพฺพิธมฺปิ อุปาทานํ
อุปฺนิสฺสยปจฺจเยน เอกธา ปจฺจโย โหติ ฯ กามภเว อตุตนา
สมฺปยุตฺตอกุสลกम्मภวสฺส สหชาตอลฺลตฺตรสมฺปยุตฺตอตุตติ-
อวิคตเหตุปจฺจยปฺปเกเทหิ สหชาตาทิหิ ปจฺจโย โหติ วิปฺยุตฺตสฺส
๑. ม. สीलพฺพตฺตาทานมฺปิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 302

ปน อุปนิสฺสยปจฺเจเนวาทิ ฯ

อุปาทานปจฺจยา ภวนิทฺเทโส(๑) ฯ

ภวปจฺจยา ชาตินิทฺเทสชาติสุ ชาตฺวาทีนํ วินิจฺฉโย

สจฺจวิภังเก วุตฺตเนเนว เวทิตฺตโป ฯ ภโวติ ปเนตฺถ กมฺมภโว
อธิปฺเปโต ฯ โส หิ ชาตฺยา ปจฺจโย น อุปปตฺติภโว ฯ
โส จ ปน กมฺมปจฺจยอุปนิสฺสยปจฺจยวเสน ทฺวิธาว ปจฺจโย
โหตีติ ฯ

ตตฺถ สฺยา กถํ ปเนตํ ชานิตฺตพฺพํ ภโว ชาตฺยา

ปจฺจโยติ เจ ฯ พาหิรปจฺจยสมตฺเตปิ หีนปณฺีตตาทิวีสเส-
ทสฺสนโต ฯ พาหิรานณฺหิ ชนกชเนตฺตฺตฺสูกโกสณฺีตาทาราทีนํ
ปจฺจยานํ สมตฺเตปิ สตฺตานํ ยมกานมฺปิ สตํ หีนปณฺีตตาทิวีสโส
ทิสฺสตี ฯ โส จ น อเหตุโก สพฺพทา จ สพฺเพสญฺจ
อภาวโต น จ(๒)กมฺมภวโต อณฺุยเหตุโก ตทภินิพฺพตฺตกสตฺตานํ
อชฺชตฺตสนฺตानเ อณฺุยสฺส การณฺสฺส อภาวโตติ กมฺมภว-
เหตุโกว ฯ กมฺมณฺหิ สตฺตานํ หีนปณฺีตตาทิวีสเหตุ ฯ เตนหา
ภควา กมฺมํ สตฺเต วิภจฺติ ยทิตํ หีนปฺปณฺีตตาทฺยาติ ฯ (๑) ตสฺมา
ชานิตฺตพฺพเมตํ ภโว ชาตฺยา ปจฺจโยติ ฯ

ยสฺมา จ อสตี ชาตฺยา ชรามรณํ นาม น โหตี

โสภาทโย จ ฐมฺมา น โหนฺติ ฯ ชาตฺยา ปน สตี

๑. ม. ภวปทนิทฺเทโส ฯ ๒. ม. อัย สทฺโท นตฺถิ ฯ

๓. ม. อ. ๑๔/๕๕๖/๓๘๕ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาตวิภังคนิทเทโส หน้า 303

ชรามรณญเจว ชรามรณสงฆาทกุกขมมมุญฺจสฺส จ พาลสฺส
ชรามรณภิสสมุพฺนุชา วา เตน เตน ทุกขมฺเมน มุญฺจสฺส
อนภิสสมุพฺนุชา วา โสกาทโย จ ฐมา โหนฺติ ฯ ตสฺมา
อัยฺ ชาติ ชรามรณสฺส เจว โสกาทีนญจ ปจฺจโย โหตีติ
เวทิตพฺพา ฯ ตา ปน อุปนิสฺสยโกฎฺฐยา เอกธาว ปจฺจโย
โหตีติ ฯ

ภวปจฺจยา ชาติอาทีนิตฺเทโส(๑) ฯ

เอวมตฺตสชาติอาทีนํ อตุโถ อุทฺเทสวาเร วุตฺตนเยเนว
เวทิตพฺโพ ฯ สงฺคตฺติอาทีนํ สมุทฺยเววจฺฉนาเนว ฯ

ยสฺมา ปเนตฺถ โสกาทโย อวसानเน วุตฺตา ตสฺมา ยา
สา อวิชฺชา อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราติ เอวมตฺตสฺส ภวจกุกฺกสฺส
อาทีมฺหิ วุตฺตา ตา โสกาทีหิ อวิชฺชา สิทฺธา ภวจกุกฺก-
วิทิตาทีมิตฺถํ การกเวทกรหิตฺถํ ทฺวาทสฺวิธสุญฺญตาสุญฺญํ ฯ สตตฺ
สมิตฺถํ ปวตฺตตฺติติ เวทิตพฺพํ ฯ ถลํ ปเนตฺถ โสกาทีหิ อวิชฺชา
สิทฺธา ถลมิตฺถํ ภวจกุกฺกํ อวิทิตาที ถลํ การกเวทกรหิตฺถํ ถลํ
ทฺวาทสฺวิธสุญฺญตาสุญฺญนฺติ เจ ฯ เอตฺถ หิ โสกทุกฺข-
โทมนสฺสุปายาสา อวิชฺชาย อวิโยคิโน ปรีเทโว จ นาม-
มฺพฺพหฺสฺสาติ เตสฺส ตาว สิทฺเธสฺส สิทฺธาว โหติ อวิชฺชา ฯ

อปีจ อสวสมุทฺยา อวิชฺชาสมุทโยติ (๒) หิ วุตฺตํ อสวสมุทฺยา

๑. ม. ชาติอาทีปทนิทเทโส ฯ ๒. ม. ม. ๑๒/๑๒๘/๑๐๐ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 304

เจเต โสกาทโย โหนฺติ ฯ กถิ วตฺตูกามวิโยเค ตาว โสโก
 กามาสวสมุทฺथा(๑)โหติ ฯ ยถาห
 ตสฺส เจ กามยมานสฺส(๒) ฉนฺทชาตสฺส ชนฺตฺโน
 เต กามา ปริหาณฺติ สลฺลวิทฺโธว รุปปตีติ ฯ(๓)
 ยถาห (๔) กามโต ชายตี โสโกติ ฯ (๕) สพฺเพปิ เจเต
 ทิฏฺฐาสวสมุทฺथा โหนฺติ ฯ ยถาห ตสฺส อหิ รุปปี มม
 รุปนฺติ ปริยฺยภูทฺฐจฺญานิโน รุปสฺส วิปริณามลฺลธกาภาวา อูปฺปชฺชนฺติ
 โสกปริเทวทฺทุกฺชโทมนสฺสุปายาสาติ ฯ (๖) ยถา จ ทิฏฺฐาสวสมุทฺथा
 เอวํ ภวาสวสมุทฺथाปี ฯ ยถาห เยปี เต [๗] ภิกฺขเว เทวา ทีฆายุกา
 วณฺณวฺนฺโต สุขพฺพลา อฺจุเจสุ วิมานेषฺ จีร(๘) ทีฆมทฺธานิ
 ติฏฺฐนฺติ(๙) ฯ เตปี ตถาคตสฺส ฐมฺมเทสนํ สุตฺวา [๑๐] ภยํ สนฺตาสํ
 สํเวกมาปชฺชนฺติ(๑๑) ปณฺจ ปุพฺพนิมิตฺตานิ ทิสฺวา มรณฺภเยน
 สนฺตชฺชิตานํ เทวานํ วิทยาติ ฯ ยถา จ ภวาสวสมุทฺथा เอวํ
 อวิชฺชาสวสมุทฺथाปี ฯ ยถาห ส โข โส ภิกฺขเว พาลो ติวริํ ทิฏฺฐเวย
 ฐมฺเม ทฺทุกํ โทมนสฺสํ ปฏฺฐิตฺเวเทติ ฯ(๑๒)

- # ๑. ม. กามาสวสมุทโย ฯ ๒. ม.กามยานสฺส ฯ
- # ๓. พุ. สฺ. ๒๕/๔๐๘/๔๘๔ ฯ ๔. ม. ยถา จาห ฯ ๕. พุ. ฐ. ๒๕/๒๖/๔๓ ฯ
- # ๖. สฺยา. ม. ตสฺส อหิ รุปปี มม รุปนฺติ ปริยฺยภูทฺฐจฺญานิโน ตํ รุปํ วิปริณมตี
- # อลฺลธกา โหติ ตสฺส รุปวิปริณามลฺลธกาภาวา ฯ สฺ. ข. ๑๗/๔/๔ ฯ
- # ๗. ม. เอตฺถนฺตเร ภิกฺขเวตี ทิสฺสตี ฯ ๘. ม.จิริฏฺฐิตฺติกา ฯ
- # ๙. สฺยา. ม. ทีฆมทฺธานิ ติฏฺฐนฺตีตี นตฺถิ ฯ ๑๐. สฺยา. ม. เอตฺถนฺตเร
- # เขภฺยฺเยนาตี ทิสฺสตี ฯ ๑๑. อ.จ. จตฺตูก. ๒๑/๓๓/๔๓ ฯ สฺ. ข.
- # ๑๗/๕๓๗-๕๔๑/๓๐๕-๓๑๓ ฯ ๑๒. สฺยา. ทฺทุกํ โทมนสฺสํ ฯ

ม. อุ. ๑๔/๔๖๘/๓๑๑ ๑ ม. ปฏิบัติเวทีติ ๑

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิภังคกถา 305

อติ ยสฺมา อาสวสมุทยา เอเต ชมฺมา (๑) โหนฺติ ตสฺมา
เอเต สิชฺฌมานา อวิชฺชาเหตุญฺเต (๒) อาสเว สาเรณฺติ ฯ อาสเวสุ
จ สิทฺเธสุ ปจฺจยภาเว ภาวโต อวิชฺชาปี สิทฺธาวิ โหตีติ ฯ
เอวํ ตาเวตฺถ โสกาทีหิ อวิชฺชา สิทฺธา โหตีติ เวทิตพฺพา ฯ

ยสฺมา ปน เอวํ ปจฺจยภาเว ภาวโต อวิชฺชาย จ (๓)
สิทฺธาย ปฺน อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารธา สงฺขารปจฺจยา
วิญฺญาณนฺติ เอวํ เหตุผลปรมฺปราย ปริโยสานํ นตฺถิ
ตสฺมา ตํ เหตุผลสมฺพนฺทวเสน ปวตฺตํ ทฺวาทสงฺกภวจฺจกํ (๔)
อวิทิตาทีติ สิทฺธํ โหติ ฯ

เอวํ สติ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารธา อิทํ อาทิมตฺตกถนํ
วิรุชฺฌตีติ เจ ฯ นยิทํ อาทิมตฺตกถนํ ปชานชฺมมกถนํ ปเนตํ ฯ
ติณฺณณฺหิ วฏฺฏานํ อวิชฺชา ปชานา ฯ อวิชฺชาคฺคหณฺเนน หิ อวเสสํ
กิลฺเลสวฏฺฏญฺจ กมฺมาทีนํ จ พาลํ ปฺลิวเเรนฺติ (๕) สบฺปสิริคฺคหณฺเนน
เสสํ สบฺปสิริริ วีย พาทํ ฯ อวิชฺชาสมฺมุจฺเจเท ปน กเต เตหิ
วิโมกฺโข โหติ สบฺปสิริจฺเจเท กเต ปฺลิวเจิตพาทา วิโมกฺโข (๖)
วีย ฯ ยถาห อวิชฺชายเตวฺว อเสสวिरาคนโรธา สงฺขาร-
นโรโรธาติ ฯ (๗) อติ ยํ คณฺหโต พนฺโธ มฺลยจโต จ วิโมกฺโข (๘)
โหติ ตสฺส ปชานชฺมมสฺส กถนมิทํ น อาทิมตฺตกถนนฺติ

- # ๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. อวิชฺชาย เหตุญฺเต ฯ
- # ๓. สฺยา. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ ๔. ม. ทฺวาทสงฺกํ ภวจฺจกํ ฯ
- # ๕. ม. ปฺลิวเเรนฺติ ฯ ๖. ม. ปฺลิวเจิตพาทาวิโมกฺโข ฯ
- # ๗. วิ. มหา. ๔/๓/๓ ฯ สํ. นี. ๑๖/๓, ๑๘, ๒๑, ๓๐, ๕๐, ๕๕/
- # ๒, ๕, ๑๕, ๒๔, ๒๗ ฯ ๘. ม. โมกฺโข ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 306

เอวมิมิ ภาวญกัม อวิทิตาทิตี เวทิตพัพพี ฯ ตยิมิ ยสุมา
อวิชชาทีหิ การณเหหิ สงฺขาราทินัน ปวตฺตติ ตสุมา ตโต
อญฺเณน พุรหุมา มหาพุรหุมา เสฏฺโฐ สชฺชิตาติ(๑) เอวิ
ปริกปฺปิเตน พุรหุมาทีนา วา สํสารสฺส การเกน โส โข ปน
เม อัยม อตฺตนา วโท(๒) วเทยฺโยติ(๓) เอวิ ปริกปฺปิเตน อตฺตนา
วา สุขทุกฺขานัน เวทเกน รหิตํ ฯ อิติ การกเวทกรหิตนฺติ
เวทิตพัพพี ฯ

ยสุมา ปเนตฺถ อวิชชา อุทฺถพฺพชฺชมฺมกตฺตา ชฺวภาเวน
สงฺกิลิฏฺฐตฺตา สงฺกิลลิตกตฺตา จ สุกฺภาเวน อุทฺถพฺพชฺชปฺปิปิตตฺตา
สุขภาเวน ปจฺจายตฺตวตฺตติกตฺตา วสวตฺตนญฺเตน อตฺตภาเวน
จ สฺสญฺญา ฯ ตถา สงฺขาราทินิปี อํคานี ฯ ยสุมา วา
อวิชชา น อตฺตนา น อตฺตโน น อตฺตนิ น อตฺตวตี
ตถา สงฺขาราทินิปี อํคานี ฯ ตสุมา ทฺวาทสฺวิชฺชสฺสญฺญตา-
สฺสญฺญมิมิ ภาวญกนฺติ เวทิตพัพพี ฯ

เอวญจ วิทิตฺวา ปฺน

ตสฺส อวิชชาตฺตฺตหา มฺลมตฺตาทโย ตโย กาลา

เทว อญฺจ เทวเอว จ สรฺูปโต เตสฺ อํคานี ฯ

ตสฺส โข ปเนตฺตสฺส ภาวญกสฺส อวิชชา ตฺตฺตหา จาติ

๑. ที. สී. ๕/๓๑/๒๓ ฯ ที. ปา. ๑๑/๑๓/๓๒ ฯ

๒. ม. วโท ฯ ๓. อภี. วิ. ๓๕/๑๐๐๔/๕๑๗ ฯ

ม. ม. ๑๒/๑๒/๑๔ ฯ บ. ปฏฺ. ๓๑/๓๑๔/๒๐๕ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิภังคกถา โส หน้า 307

เทว ฐมา มุลนติ เวทิตพพา ฯ ตเทตํ ปุพพุนตาหรรณโต
อวิชชามูลํ เวทनावสานํ อปรนตสนุชานโต (๑) ตณฺหามูลํ ชรา-
มรณาวสานนฺติ ทูวิธํ โหติ ฯ ตตฺถ ปุริมํ ทิฏฺฐิจริตวเสน
วุตฺตํ ปจฺฉิมํ ตณฺหาจริตวเสน ฯ ทิฏฺฐิจริตวเสนทึ อวิชชา ตณฺหา-
จริตวเสนจ (๒) ตณฺหา สํสารนํยิกา ฯ อจฺเจททิฏฺฐิสมฺมุชมาตย
วา ปจฺฉิมํ ผลุปรตฺตติยา เหตุํ อนุปรเจทปรปกาสนโต สสฺสททิฏฺฐิ-
สมฺมุชมาตย ทุตฺติยํ อปรนฺนํ ชรามรณปรปกาสนโต
กพฺภเสยยกวเสน วา ปุริมํ อนุปรพพวตฺตติทึปนโต โอปปาติก-
วเสน ปจฺฉิมํ สหุปรตฺตติทึปนโต ฯ อตฺตปจฺจปรนฺนํนาคตา จสฺส
ตโย กาลา ฯ เตสุ ปาลิยํ สรฺูปโต อากตวเสน อวิชชา
สงฺขารํ จาติ เทว อํคานํ อตฺตกาลานํ วิญฺญาณาทินํ
ภวาสวานํ(๓) อญฺจ ปจฺจปรนฺนํนกาลานํ ชาติ เจว ชรามรณญ
เทว อนาคตกาลานํติ เวทิตพพานํ ฯ ปุณ

เหตุผล(๔)เหตุปุพพก- ดิสนุธิจตุภทสงฺกหลเจตํ
วิสติอากรารการ(๕) ติวญฺญมฺนํวตฺตติตํ ภมฺติ ฯ

อิตฺปิ เวทิตพพํ ฯ ตตฺถ สงฺขารานญจ ปฏฺฐิสนุธิวิญฺญาณสฺส
จ อนฺตรํ เอโก เหตุผลสนุธิ นาม เวทนาย จ ตณฺหาย
จ อนฺตรํ เอโก ผลเหตุสนุธิ นาม ภวสฺส จ ชาติยา
๑. ม. อปรนตสนุชานโต ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ
๓. ม. ภวาวสานานํ ฯ ๔. ม. เหตุผลเหตุปุพพก... ฯ
๕. ม. วิสติอากราร ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 308

จ อนุตตรา เอโก เหตุปุพุกผลสนธิ(๑) เอวมิทํ เหตุผลเหตุ-
เหตุปุพุกตีสนธิ(๒) เวทิตพฺพํ ฯ สนฺธิํ อาทิปรีโยสานวตฺถิตา
ปนสฺส จตฺตารโ สงฺคหา โหนฺติ ฯ

เสยฺยถิทํ อวิขฺชาสงฺขารา เอโก สงฺคโห วิญญาณ-
นามรูปสพฺพายตนผลสเวทนา ทฺตฺติโย ตณฺหุปาทานภวา ตตฺติโย
ชาติขรามรณํ จตฺตฺถิตฺติ เอวมิทํ จตฺตฺถิตฺติสงฺคหนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ
ตตฺถ(๓)

อตีเต เหตุโย(๔) ปญฺจ อิทานิ ผลปญฺจจํ

อิทานิ เหตุโย ปญฺจ อายตี ผลปญฺจกนฺติ

เอเตหิ ปน วิสตียา อากาเรหิ อเรหิ วิสตีอาการนฺติ(๕) เวทิตพฺพํ ฯ
ตตฺถ อตีเต เหตุโว ปญฺจชาติ อวิขฺชา สงฺขารา ชาติ อิม
ตาว เทว วุตฺตฺตาเอว ฯ ยสฺมา ปน อวิทฺวา ปรีตสฺสตี
ปรีตสฺสตี อูปาทิยตี ตสฺส อูปาทานปจฺจยา ภโว ฯ ตสฺมา
ตณฺหุปาทานภวาปี คหิตา โหนฺติ ฯ เตนาห ปุริมกมฺมภวสฺมี
โมโห อวิขฺชา อายุหนฺนา สงฺขารา นิกนฺติ ตณฺหา อุปกมฺนํ
อูปาทานํ เจตนา ภโว อตี(๖) อิม ปญฺจ ฐมา ปุริมกมฺม-
ภวสฺมี อธิ ปฏฺฐิสนฺธิยา ปจฺจยาตี(๗) ฯ

๑. ม. เหตุผลสนธิ ฯ ๒. ม. เหตุผลเหตุปุพุกตีสนธิ ฯ

๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๔. ม. เหตุโว ฯ เอวมุปรีปี ฯ

๕. ม. อเรหิ วิสตีอาการนฺติ ฯ ๖. ม. อตีสทฺโท ฯ

นตฺถิ ฯ ๗. ขุ. ปฏฺ. ๓๑/๕๘/๗๕ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิภังคินิเทศโส หน้า 309

ตตฺถ ปุริมกมฺมภวสฺมินฺติ ปุริเม กมฺมภเว อตีตชาตีย์
กมฺมภเว กรียมาเนติ อตุโถ ๑

โมโห อวิชฺชาติ โย ตทา ทุกฺขาทีสุ โมโห เยน มฺุโฬห
กมฺมํ กโรติ สฺวา อวิชฺชา ๑

อายุหนฺา สงฺขาราคิ ตํ กมฺมํ กโรโต ยา ปุริมเจตนา
ยถา ทานํ ทสฺสามีติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตฺวา มาสมฺปิ สํวจฺจรมฺปิ
ทานุปกรณานิ สขฺเขนตฺสฺส อุปฺปนฺนา ปุริมเจตนา ยา(๑)
ปฏิกฺคากหานํ ปน หตฺถे ทกฺขิณํ ปติฏฺฐาปยโต เจตนา ภโวติ
วฺจฺจติ ๑ เอกาวชฺชเนสุ วา จฺจฺจ ชวเนสุ เจตนา อายุหนฺสงฺขารา
นาม สตฺตมา เจตนา ภโว ๑ ยา กาจิ วา ปน เจตนา
ภโว ตํสมฺปยุตฺตา อายุหนฺสงฺขารา นาม ๑

นิกนฺติ ตณฺหาติ ยา กมฺมํ กโรนตฺสฺส ตฺสฺส ผล
อุปฺปตฺติภเว นิกามนา ปตฺถนา สฺวา ตณฺหา นาม ๑

อุปฺคมนํ อุปฺปาทานนฺติ ยํ กมฺมํ ภวสฺส ปจฺจยญฺุติ อิทํ
กตฺวา อสฺสูกสฺมี นาม จานเ กามเ เสวิสฺสามิ อฺุจฺฉิขฺชิสฺสามีติ-
อาทินา นเยน ปวตฺตํ อุปฺคมนํ คหณํ ปรามสนํ อิทํ อุปฺปาทานํ
นาม ๑

เจตนา ภโวติ อายุหนฺาวสานเ ปวตฺตเจตนา(๒)ภโวติ
เอวมตฺโต เวทิตฺพุโป ๑

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑ ๒. ม. วุตฺตเจตนา ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 310

อิทานิ ผลปญจกนฺติ วิญญาณาที เวทनावสานํ ปาลียํ
อากตเมว ฯ ยถาห อธิ ปฏิสนฺธิ วิญญาณํ โอกกนฺติ นามรูปํ
ปสาโท อายตน์มฺ สุญฺโจ ผลฺโส เวทยิตํ เวทนา อิติ(๑) อิเม
ปญจ ฐมฺมา อธิรูปปตฺติภาวสฺมี ปุเร กตสฺส กมฺมสฺส ปจฺจยาติ ฯ (๒)

ตตฺถ ปฏิสนฺธิ วิญญาณนฺติ ยํ ภวนฺตรปฏิสนฺธานวเสน
อุปฺปนฺนตฺตา ปฏิสนฺธิติ วุตฺตํ (๓) ตํ วิญญาณํ ฯ

โอกกนฺติ นามรูปนฺติ ยา คพฺเภ รุปารูปฐมฺมานํ โอกกนฺติ
อากนฺตฺวา ปวิสํ วิย อิทํ นามรูปํ ฯ

ปสาโท อายตนฺนฺติ อิทํ จกฺขฺวาทีปญฺจายตนวเสน วุตฺตํ ฯ
สุญฺโจ ผลฺโสติ โย อารมฺมณํ สุญฺโจ สฺสนฺโต อุปฺปนฺโน
อโย ผลฺโส ฯ

เวทยิตํ เวทนาติ ยํ ปฏิสนฺธิวิญญาณน วา สพายตฺน-
ปจฺจเยน วา ผลฺเสน สหุปฺปนฺนํ วิปากเวทยิตํ सा เวทนาติ
เอวมตฺโต เวทิตฺตฺวา ฯ

อิทานิ เหตุโว ปญฺจาติ ตณฺหาทโย ปาลียํ อากตาว
ตณฺหุปาทานภาวํ ฯ ภเว ปน คหิตเต ตสฺส ปุพฺพภากา
ตํสมฺปยุตฺตา วา สงฺขารว คหิตาว โหนฺติ ตณฺหุปาทา-
นคฺคหณฺน จ ตํสมฺปยุตฺตา ยาย วา มุโพห กมฺมํ กโรติ
สา อวิชฺชา คหิตาว โหตีติ เอวํ ปญฺจ ฯ เตนาห อธิ

๑. ม. อโย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ข. ปฏฺ. ๓๑/๕๘/๖๕ ฯ

๓. ม. วุจฺจติ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจฺจสมุปฺปาทวิกงฺคนิทฺเทโส หน้า 311

ปริปกฺกตฺตา อายตฺนํ โมโห อวิชฺชา อายุหนา สงฺขารา
นิกฺขติ ตณฺหา อุปฺคมํ อุปาทานํ เจตนา ภโว อิติ(๑) อิม
ปฺลจ ฐมฺมา อธิ กมฺมภวสฺมี อายตี ปฺฐิสฺนฺธิยา ปฺจฺยชาติ ๑(๒)

ตตฺถ อธิ ปริปกฺกตฺตา อายตฺนํ นฺติ ปริปกฺกตฺตา ตนฺส
กมฺมกฺรณกาเล สมุโหโห ทสฺสโต ๑ เสถ อุตฺตานเมว ๑

อายตี ผลปฺลจกนฺติ วิญฺญาณาทีนํ ปฺลจ ตานํ
ชาติคฺคหณฺน วุตฺตานํ ๑ ชรามรณํ ปน เตสฺสเยว ชรามรณํ ๑
เตนาห อายตี ปฺฐิสฺนฺธิ วิญฺญาณํ โอกฺกนฺติ นามรูปํ
ปฺสาโท อายตฺนํ ผุฏฺโฐ ฝสฺโส เวทยิตํ เวทนา อิติ(๑) อิม
ปฺลจ ฐมฺมา อายตี อุปฺตฺติภวสฺมี อธิ กตฺสฺส กมฺมสฺส
ปฺจฺยชาติ ๑ เอวมิทํ วีสฺติอาการํ(๓) โหติ ๑

ตตฺถ ปฺริมภวสฺมี ปฺลจ กมฺมสมุภารา เอตฺรหิ ปฺลจ
วิปากฐมฺมา ๑ เอตฺรหิ ปฺลจ กมฺมสมุภารา อนาคเต ปฺลจ
วิปากฐมฺมาติ ทส ฐมฺมา กมฺมํ ทส วิปาโกติ อิติ(๑) ทฺวีสุ
จฺานสฺส กมฺมํ กมฺมํ นาม ทฺวีสุ จฺานสฺส วิปาโก วิปาโก
นามาติ สพฺพมฺเปตํ ภวจกฺกํ ปฺจฺยยาการวฏฺฐํ กมฺมญฺเจว
กมฺมวิปาโก จ ๑ ตถา ทฺวีสุ จฺานสฺส กมฺมํ กมฺมสงฺเขโป
ทฺวีสุ จฺานสฺส วิปาโก วิปากสงฺเขโปติ สพฺพมฺเปตํ กมฺมสงฺเขโป
ญฺเจว วิปากสงฺเขโป จ ๑ ทฺวีสุ จฺานสฺส กมฺมํ กมฺมวฏฺฐํ ทฺวีสุ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑ ๒. ข. ปฏฺ. ๓๑/๕๘/๗๕ ๑

๓. ม. วีสฺติอาการารํ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 312

จาเนสุ วิปาโก วิปากวฏฏนฺติ สพฺพมฺเปตํ กมฺมวฏฏญฺเจว
 วิปากวฏฏญฺจ ฯ ตถา ทฺวีสุ จาเนสุ กมฺมํ กมฺมภโว ทฺวีสุ [๑]
 จาเนสุ วิปาโก วิปากภโวติ สพฺพมฺเปตํ กมฺมภโว เจว วิปากภโว
 จ ฯ ทฺวีสุ จาเนสุ กมฺมํ กมฺมปวตฺตํ ทฺวีสุ วิปาโก
 วิปากปวตฺตนฺติ สพฺพมฺเปตํ กมฺมปวตฺตญฺเจว วิปากปวตฺตญฺจ ฯ
 ตถา ทฺวีสุ จาเนสุ กมฺมํ กมฺมสนฺตติ ทฺวีสุ วิปาโก วิปาก
 สนฺตติติ สพฺพมฺเปตํ กมฺมสนฺตติ เจว วิปากสนฺตติ จ ฯ
 ทฺวีสุ ปน (๒) จาเนสุ กมฺมํ กิริยา นาม ทฺวีสุ วิปาโก กิริยาผล
 นามาคี สพฺพมฺเปตํ กิริยา เจว กิริยาผลญฺจาคี ฯ

เอวํ สมุปฺปนฺนํมิตํ สเหตุกํ
 ทฺกขํ อนิจฺจํ จลฺมิตฺตรทฺฐวํ
 ฐมฺเมหิ ฐมฺมา ปภวนฺติ เหตุโส
 น เหตุถ อตฺตาว ปโรว วิชฺชติ ฯ

ฐมฺมา ฐมฺเม สลฺยชนฺนติ เหตุสมุการปจฺจยา
 เหตุญฺจ นโรธาย ฐมฺโม พุทฺเธน เทสิโต
 เหตุสุ อปรุทฺเธสุ จินฺนํ วฏฺฏํ น วฏฺฏติ ฯ
 เอวํ ทฺกขนฺตกิริยาย พุทฺหมจิริยิธ(๓) วิชฺชติ
 สตฺเต จ นฺปฺลพฺกนฺเต เนวฺจฺเจโท น สสฺสตี ฯ

ตีวฏฏมฺนวตฺถิตํ ภมฺตีติ เอตถ ปน สงฺขารภาวา กมฺมวฏฏํ

๑. ม. เอตถนฺตเร จาเนสุติ ทิสฺสตี ฯ ๒. ม. ปนสทฺโท นตฺถิ ฯ
 # ๓. ม. พุทฺหมจิริยิธ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจยสมุปปาตวิภังคนิทเทโส หน้า 313

อวิชาตณหุปาทานานิ กิเลสวฏฺฐิ วิญญาณนามรูปสพายตน-
ผสฺสเวทนา วิปากวฏฺฐนฺติ อิมหิ ตีหิ วฏฺฐเหหิ ติวฏฺฐมิตฺ
ภวจกุกฺ ขาว กิเลสวฏฺฐิ น อุปฺจนิชฺชติ ตาว อนฺอุปฺจนิชฺ-
ปฺจยตฺตา อนวตฺถิตฺ ปฺนปฺปฺนํ ปฺริวฏฺฐนฺโต ภมฺติเยวติ
เวทิตพฺพํ ฯ

ตยิทเมวํ ภมฺมานิ

สจฺจปฺปภวโต กิจฺจา วารณา อุปฺมาหิ จ
คมฺภีรณยภททา จ วิญญาตพฺพํ ยถารหํ ฯ

ตตฺถ ยสฺมา กุสลากุสลกมฺมํ อวิเสเสน สมุทฺยสจฺจนฺติ
สจฺจวิภังเก วุตฺตํ ตสฺมา อวิชาปฺจยยา สงฺขาราคิ อวิชาชาย
สงฺขารา ทฺตยสจฺจปฺปภวํ ทฺตยสจฺจํ สงฺขารหิ วิญญาณํ
ทฺตยสจฺจปฺปภวํ ปฺจมสจฺจํ ฯ วิญญาณาทีหิ นามรูปาทินิ
วิปากเวทนาปฺริโยसानานิ ปฺจมสจฺจปฺปภวํ ปฺจมสจฺจํ เวทนาย
ตณฺหา ปฺจมสจฺจปฺปภวํ ทฺตยสจฺจํ ตณฺหา ย อุปฺาทานํ
ทฺตยสจฺจปฺปภวํ ทฺตยสจฺจํ อุปฺาทานโต ภโว ทฺตยสจฺจปฺปภวํ
ปฺจมทฺตยสจฺจทฺตยํ ฯ ภวโต ชาติ ทฺตยสจฺจปฺปภวํ ปฺจมสจฺจํ
ชาตียา ชรามรณํ ปฺจมสจฺจปฺปภวํ ปฺจมสจฺจนฺติ เอวนฺตาวิทํ
สจฺจปฺปภวโต วิญญาตพฺพํ ยถารหํ ฯ

ยสฺมา ปเนตฺถ อวิชา วตฺถุสฺ จ สตฺเต สมฺโมเหติ
ปฺจโย จ โหติ สงฺขารานํ ปาตุภวาย ฯ ตถา สงฺขารา

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 314

สงขตถจ อภิสงฺขโรนฺติ ปจฺจยา จ โหนฺติ วิญฺญาณสฺส ฯ
วิญฺญาณมฺปิ วตฺถถจ ปฏฺวิชานาติ ปจฺจโย จ โหติ นามรูปสฺส
นามรูปมฺปิ อญฺญมญฺญถจ อุปฺตถมฺเกติ ปจฺจโย จ โหติ
สพายตฺนสฺส ฯ สพายตฺนมฺปิ สวิสเย จ ปวตฺตติ ปจฺจโย
จ โหติ ผสฺสสฺส ฯ ผสฺโสปี อารมฺมถถจ ผฺสฺติ(๑) ปจฺจโย
จ โหติ เวทนาย ฯ เวทนาปี อารมฺมถถจ อนฺุภาวติ ปจฺจโย
จ โหติ ตณฺุหาย ฯ ตณฺุหาปี รชชฺนีเย จ ฐมฺเม รชชฺติ
ปจฺจโย จ โหติ อุปาทานสฺส ฯ อุปาทานมฺปิ อุปาทานิเย
จ ฐมฺเม อุปาทียติ ปจฺจโย จ โหติ ภาวสฺส ฯ ภาโวปี นานาคตฺสิ
จ วิภฺจิปติ ปจฺจโย โหติ ชาตียา ฯ ชาตียปี ขนฺุเช จ
ชนฺุติ เตสฺ อภินิพฺพตฺติภาเวน ปวตฺตตฺตา ปจฺจโย จ โหติ
ชรามรณสฺส ฯ ชรามรณมฺปิ ขนฺุชานํ ปากภทฺทภาวถจ
อธฺติฏฺฐติ ปจฺจโย จ โหติ ภาวนฺุตรปาตุภาวถ โสกาทินํ
อธฺติฏฺฐานตฺตา ฯ ตสฺมา สพฺพปเทสฺ ทฺวิธา ปวตฺตกิจฺจโตปี อิทํ
วิญฺญาตพฺพิ ยถารทํ ฯ

ยสฺมา เจตฺถ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราติ อิทํ การก-
ทสฺสนนิวารณํ สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณนฺติ อตฺตสงฺกนฺติ-
ทสฺสนนิวารณํ วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปนฺติ อตฺตาติ-
ปริกปฺปีตวตฺถภทฺทสฺสนโต ฆนฺุสญฺญานนิวารณํ นามรูปปจฺจยา
๑. ม. วตฺตติ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจัสมุปปาทวิภังคนิทเทโส หน้า 315

สพายตนนุตติอาทีสุ อตุตา ปสฺสตี ๆเปฯ วิชานาติ ผุสตี
เวทียติ (๑)คณฺหียติ(๒) อุปาทียติ ภวติ ชายติ ชียติ มียตีติ
เอวมาทิสฺสนนิวารณฺ์ ฯ ตสฺมา มิจฺฉาทิสฺสนนิวารณฺ์โตเปตฺ
ภวจกุกฺ[๗] นิวารณฺ์โต วิณฺวาทพุพฺ พถารหํ ฯ

ยสฺมา ปเนตฺถ สลฺกฺขณฺสามณฺณลฺกฺขณฺวเสน ฌมฺมานํ
อทฺสฺสนโต อนฺุโร วีย อวิชฺชา อนฺุชฺสฺส อุปกฺขลนํ วีย
อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา อุปกฺขลิตสฺส ปตฺนํ วีย สงฺขาร-
ปจฺจยา วิณฺวณฺ์ ปตฺตสฺส คณฺฺทปาตุภาโว วีย วิณฺวณ-
ปจฺจยา นามรูปํ คณฺฺทภทฺตีพฺกา วีย นามรูปปจฺจยา
สพายตนํ คณฺฺทปฺพิทกามณฺฺณํ วีย สพายตนปจฺจยา ผุสฺโส
มณฺฺณทุกฺขํ วีย ผุสฺสฺสปจฺจยา เวทนา ทุกฺขสฺส ปฏิการากิลาโส
วีย เวทนาปจฺจยา ตณฺฺหา ปฏิการากิลาเสน อสฺปฺปายคฺคหณฺ์
วีย ตณฺฺหาปจฺจยา อุปาทานํ อุปาทินฺนอสฺปฺปายาเลปนํ
วีย อุปาทานปจฺจยา ภโว อสฺปฺปายาเลปนเนน คณฺฺท-
วิการปาตุภาโว วีย ภวปจฺจยา ชาติ คณฺฺทวิการโต
คณฺฺทภทฺโต วีย ชาติปจฺจยา ชรามรณฺ์ ฯ

ยสฺมา วา ปเนตฺถ อวิชฺชา อปฺปฏฺิพฺตฺติมิจฺฉापฏฺิพฺตฺติ-
ภาเวน สตฺเต อภิกฺวติ ปฏฺ์ลํ วีย อกฺขิณิ ตทภิกฺวโต จ พาโล
โปโนพฺภวีกเหหิ สงฺขารเหหิ อตุตฺตานํ เวเจติ(๔) โกสการกิมิ วีย
๑. ม. เวทียติ ฯ ๒. ม. คณฺหียติ ฯ ๓. ม. เอตฺถนฺุตเร
นิวารณฺ์โตติ ทิสฺสตี ฯ ๔. ม. เวเจติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 316

โกสปปเทเสหิ ฯ สงฺขารปริคฺคหิตํ วิญฺเฒาณํ คตฺตีสุ ปติฏฺฐจํ ลภติ
ปรินายกปริคฺคหิตโต วิย ราชกุมารโ รชเช ฯ อุปฺปตฺตนิมิตฺตํ
ปริกฺกฺปนโต วิญฺเฒาณํ ปฏฺฐิสฺนุชฺชियํ อนกฺกปฺปการํ นามรูปํ
อภินิพฺพตฺเตติ มายากาโร วิย มายํ ฯ นามรูปเป ปติฏฺฐิตํ
สพายตํ วุฑฺฒี วิรุฬฺหี เวปฺปุลลํ ปาปฺปณาติ สุกฺกมฺมियํ ปติฏฺฐิตโต
วนปฺปคฺคฺมโป วิย ฯ आयตฺนฆฏฺฏานโต ผสฺโส ชายติ
อรณฺสีสทิตาภิมทฺทนโต อคฺคิ วิย ฯ ผสฺเสน ผฏฺฐสฺส เวทนา
ปาตฺกฺวาติ อคฺคินา ผฏฺฐสฺส ทาโห วิย ฯ เวทฺยมานสฺส ตณฺหา
วทฺตติ โลณฺทกํ ปิวโต ปิปาสา วิย ฯ ตลฺลิตโต ภเวสุ อภิลาสํ
กโรติ ปิปาลิตโต วิย ปานิเย ฯ ตทสฺสุปาทานํ อุปาทานน
ภวํ อุปาทิยติ อามิสโลเกน มจฺจโน พลิสํ วิย ฯ ภเว สติ
ชาติ โหติ พิเช สติ องฺกุโร วิย ฯ ชาตสฺส อวสฺสํ ชรามรณํ
อุปฺปนฺนสฺส รุกฺขสฺส ปตํ วิย ฯ ตสฺมา เอวํ อุปมาหิเปตํ
ภวจกฺกํ วิญฺเฒาตพฺพํ ยถารหํ ฯ

ยสฺมา จ ปน (๑) ภควตา อคฺคโตปิ ฐมฺมโตปิ เทสนาโตปิ
ปฏฺฐิเวธโตปิ คมฺภีรภาวํ สฺนุชฺชาย คมฺภีโร จายํ อานนฺท
ปฏฺฐิจฺจสมฺบุปฺปาโท คมฺภีรราวภาโส จาติ(๒)วฺจตํ ตสฺมา
คมฺภีรเกทโตเปตํ ภวจกฺกํ วิญฺเฒาตพฺพํ ยถารหํ ฯ
๑. ม. ปนสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. ที. ม. ๑๐/๕๗/๖๕ ฯ
สํ. นี. ๑๖/๒๒๕/๑๑๑ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจยสมุปปาตวิภังคนิเทศ หน้า 317

ตตถ ยสฺมา น ชาตีโต ชรามรณํ น โหติ น

จ ชาตี วินา อญฺญโต โหติ ฯ อิตถญจ ชาตีโต สมุทากจฺจตีติ
เอวํ ชาตีปจฺจยา สมุทากตฺถุสฺส(๑) ทูรวโพธนียโต ชรามรณสฺส
ชาตีปจฺจยา สมฺภูตสมุทากตฺถุโ(๒) คมฺภีโร ฯ ตถา ชาติยา
ภวปจฺจยา ฯเปฯ สงฺขารานํ อวิชฺชาปจฺจยสมฺภูตสมุทากตฺถุโ(๓)
คมฺภีโร ฯ ตสฺมา อิทํ ภวจกฺกํ อตถโต คมฺภีรนฺติ (๔) อยฺนตาเวตถ
อตถคฺมภีรตา ฯ เหตุผลญฺหิ อตฺโถติ วุจฺจติ ฯ ยถาห เหตุผล
ณานํ อตถปฏฺฐิสฺมฺภิทาติ ฯ(๕)

ยสฺมา ปน เยนากาเรน ยทวตฺถา จ อวิชฺชา เตสํ
เตสํ สงฺขารานํ ปจฺจโย โหติ ตสฺส ทูรวโพธนียโต อวิชฺชาย
สงฺขารานํ ปจฺจยญฺโ(๑) คมฺภีโร ฯ ตถา สงฺขารานํ ฯเปฯ ชาติยา
ชรามรณสฺส ปจฺจยญฺโ(๒) คมฺภีโร ฯ ตสฺมา อิทํ ภวจกฺกํ
ชฺมมคฺมภีรนฺติ อยเมตถ ชฺมมคฺมภีรตา ฯ เหตุโน หิ ชฺมโมติ
นามํ ฯ ยถาห เหตุญฺหิ ญาณํ ชฺมมปฏฺฐิสฺมฺภิทาติ ฯ(๕)

ยสฺมา จ ตสฺส เตน เตน การณฺน ตถา ตถา
ปวตเตตพฺพตฺถา เทสนาปี คมฺภีรา น ตตถ สพฺพญฺญ-
ตถญาณโต อญฺญํ ญาณํ ปตฺติจฺจํ ลภติ ฯ ตถา เหตุ กตฺถจ
สฺสฺสฺส อญฺญโต กตฺถจ ปฏฺฐิสฺสฺส อญฺญโต กตฺถจ อญฺญปฏฺฐิสฺสฺส

- # ๑. ม. ชาตีปจฺจยสมุทากตฺถุสฺส ฯ
- # ๒. ม. ชาตีปจฺจยสมฺภูตสมุทากตฺถุโ(๑) ฯ ๓. ม. อวิชฺชา-
ปจฺจยสมฺภูตสมุทากตฺถุโ(๒) ฯ ๔. ม. อตถคฺมภีรนฺติ ฯ
- # ๕. อภ. วิ. ๓๕/๓๖๕/๓๕๕ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 318

กตถจิจิ เวมชฌโต ปฏุจาย อนุโลมโต วา ปฏิโลมโต วา ฯ

กตถจิจิ ติสนุชิจตุสงเขปี่ กตถจิจิ ทุวิสนุชิติสงเขปี่ กตถจิจิ

เอกสนุชิตุวิสงเขปี่ เทสิตํ ฯ ตสฺมา อิทํ ภวจกั กเทศนา-

คมภีรนฺติ อัย เทสนาคมภีรตา ฯ

ยตฺมา ปเนตฺถ โย อวิชฺชาทีนํ สภาโว เยน ปฏิวิทฺเธน

อวิชฺชาทโย ชมฺมา สลภขณโต ปฏิวิทฺธา โหนติ โส

ทูปฺปริโยคาหตฺตา คมภีโร ฯ ตสฺมา อิทํ ภวจกั ปฏิเวธ-

คมภีโร ฯ ตถา เหตุถ อวิชฺชาเย อญฺญาณาทสฺสนสจฺจา-

สปฏิเวธญฺโจะ คมภีโร สงฺขารานํ อภิสงฺขรณายุหนสฺราค-

วिरากญฺโจะ วิญฺญาณสฺส สุลฺลตอพฺยาปารอสงฺกนฺติปฏิสนฺธิปาตุ-

ภาวญฺโจะ นามรูปสฺส เอกุปฺปาทวินิพฺโปกาวินิพฺโปกนมนรูปป-

นญฺโจะ สพายตฺนสฺส อธิปฺติโลกทวารเขตฺตวิสยวิสยิปภาวญฺโจะ(๑) ผสฺสสฺส

ผฺสนสงฺฆญฺญนสงฺกติสนฺนิปาตญฺโจะ เวทนาย อารมฺมณฺรสาณ-

ภวนสฺสทกฺขมชฺมตฺตภาวนิชฺชีวเวทยิตฺตญฺโจะ ตณฺหาย อภินฺนุทิตช-

โฆสฺสานสฺสริตฺตาทานทีตฺตณฺหาสมฺมททูปฺปฺรณญฺโจะ อูปาทานสฺส

อาทานกฺคหณานิเวสปรามาสทฺรตฺติกกมฺมญฺโจะ ภวสฺส อายุหนา-

ภิสงฺขรณโยนิกตฺติจิตฺตินิวาเสสฺส ชิปนญฺโจะ ชาตฺติยา ชาตฺติสลฺยชาติ-

โอกกนฺตินิพฺพตฺตติปาตุภาวญฺโจะ ชรามรณสฺส ขยวเยท-

วิปริณามญฺโจะ คมภีโรติ อยเมตฺถ ปฏิเวธคมภีรตา ฯ

๑. ม. ...วิสยิปภาวญฺโจะ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจฺจสมุปฺปาทวิภังคินิทฺเทโส หน้า 319

ยสุมา ปเนตฺถ เอกตฺตนโย นานตฺตนโย อพฺยาปารนโย
เอวํธมฺมตฺตนโยติ จตฺตารโ อตฺถนยา โหนฺติ ตสุมา นยเภทโต-
เปตฺติ ภวจกุกํ วิญฺญาตพฺพิ ยถารหํ ฯ ตตฺถ อวิชฺชาปฺจฺจยา
สงฺขารรา สงฺขารปฺจฺจยา วิญฺญาณนฺติ เอวํ พีชสฺส องฺกุราทิ-
ภาเวน รุกฺขภาวปฺปตฺติ(๑) วีย สนฺตํนํนํปฺจฺเจโท เอกตฺตนโย
นาม ยํ สมฺมา ปสฺสํนฺโต เหตุผลสมฺพนฺเชน ปวตฺตมํนํสฺส
สนฺตํนํสฺส อนฺนํปฺจฺเจทาวโพรโต อฺจฺเจททิกฺกุจฺจี ปชฺหติ มิจฺฉา
ปสฺสํนฺโต เหตุผลสมฺพนฺเชน ปวตฺตมํนํสฺส สนฺตํนํนํปฺจฺเจทสฺส
เอกตฺตคฺคหณฺโต สสฺสตทิกฺกุจฺจี อฺปาทียติ ฯ

อวิชฺชาทึนํ ปน ยถาสกํ ลกฺขณวตฺถุณํ(๒) นานตฺตนโย
นาม ฯ ยํ สมฺมา ปสฺสํนฺโต นวนวํนํ อฺปฺปาททสฺสํนฺโต
สสฺสตทิกฺกุจฺจี ปชฺหติ มิจฺฉา ปสฺสํนฺโต เอกสนฺตํนํปตฺตสฺส
ภินฺนสนฺตํนํสฺสว นานตฺตคฺคหณฺโต อฺจฺเจททิกฺกุจฺจี อฺปาทียติ ฯ

อวิชฺชาเย สงฺขารรา มยา อฺปฺปาเทตฺตพฺพา สงฺขารํ วา
วิญฺญาณํ อเมฺหหิตี เอวมาทิตฺตพฺยาปารภาโว อพฺยาปารนโย
นาม ยํ สมฺมา ปสฺสํนฺโต การกสฺส อภาวาวโพรโต
อตฺตทิกฺกุจฺจี ปชฺหติ มิจฺฉา ปสฺสํนฺโต โย อสตีปี พฺยาปारे
อวิชฺชาทึนํ สภาวนิยมสิทฺโธ เหตุภาโว ตสฺส อคฺคหณฺโต
อภิริยทิกฺกุจฺจี อฺปาทียติ ฯ

๑. ม. รุกฺขภาวปฺปตฺติ ฯ ๒. ม. ยถาสกํลกฺขณวตฺถุณํ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 320

อวิชชาทีหิ ปน การณเหหิ สงฺขาราทีนฺเยว สมภโว
จีราทีหิ ทธอาทีนํ วิย น อญฺเณสนฺติ อัยฺ เอวัธมฺมตฺตานโย
นาม ยํ สมฺมา ปสฺสฺสนฺโต ปจฺจยฺยานุรูปโต ผลาวโพรโต
อเหตุกทิกฺกุจฺฉจฺจ อกิริยทิกฺกุจฺฉจฺจ ปชฺหตี มิจฺฉา ปสฺสฺสนฺโต
ปจฺจยฺยานุรูปํ ผลปฺปวตฺตี อคฺคเหตุวา ยโต กุโตจฺฉิยสฺส กสฺสจฺฉิ
อสมฺภวคฺคหณโต อเหตุกทิกฺกุจฺฉจฺเจว นียตฺวาทณฺจ อุปาทียตีตี
เอวมิทํ ภวจกุกํ

สจฺจปฺปภวโต กิจฺจา วรณา(๑) อุปมาหิ จ

คมฺภีรณยเกทา จ วิญฺญาตพฺพิ ยถารหํ ฯ

อิทฺยหิ คมฺภีรโต อคฺาธํ นานานยคฺคหณโต ทฺุรตฺถิยานํ (๒)
ณานาสินา สมฺมาธิปวรสฺสลา ยํ สฺสุนิสฺสิตนํ ภวจกุกมปทาเลตฺวา
อสนวิจกุกมิมิวิ นิจฺจนิมฺมถนํ สํสารถยมตีโต น โภจ
สุปฺปินนฺตเรปฺยตฺถิ ฯ

วฺุตฺตมฺปิ เจตํ ภควตา คมฺภีโร จายํ อานนฺท ปฏฺิจจ-
สมฺปปาโท คมฺภีรราวภาโส จ เอตฺสฺส อานนฺท ฐมฺมสฺส
อญฺญาณา (๓) อนนฺุโพธา (๔) อปฺปฏฺิจฺฉเวธา เอวมยํ ปชา ตนฺุตาคุลล-
ชาตา คุพฺพิคณฺุจิกฺกชาตา (๕) มฺุณฺุชปพฺพชฺชฎฺฐา อปายํ ทฺุคฺคตี
๑. ม. วรณา ฯ ๒. ม. ทฺุรตฺถิยานํ ฯ ๓. ม. อัยฺ ปาโจ นตฺถิ ฯ
๔. ม. อนนฺุโพธา ฯ ๕. ม. คุลลคณฺุจิกฺกชาตา ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจนุปปาตวิภังคนิทเทโส หน้าที่ 321

วินิปาดี สัมสารี นาทีวตฺตตี ๑ (๑) ตสฺมา อตฺตโน วา ปเรตฺตี
 วา หิตาย สุขาย ปฏิปนฺโน อวเสสทิจฺจานี ปหาย
 คมฺภีเร ปจฺจนการป- ปเภเท อธิ ปญฺทิตโต
 ยถา คาริ ลเภถเว อญฺญุเช สทา สโตตี ๑
 สุตฺตตนฺตภาชนียํ ๑

เอวัง มหาปจฺวี ปตฺตรนฺโต วิกฺก อากาสํ วิตฺถารยฺนฺโต
 วิกฺก จ สพฺพธมฺเมสุ อปฺปฏิหตฺตวา โฉ สุตฺตา สุตฺตตนฺตภาชนียเ
 นิคฺคณฺฐี(๒) นิชฺชงฺก จ(๓) ปจฺจนการิ นานาจิตฺตวเสน ทสฺเสตฺวา
 อิทานิ ยสฺมา น เกวลํ อัยฺ ปจฺจนการโร นานาจิตฺเตสุเยว โหตี
 เอกจิตฺเตปิ โหตีเยว ตสฺมา อภิธมฺมภาชนียวเสน เอกจิตฺตกฺขณิกํ
 ปจฺจนการิ นานปฺการโต ทสฺเสตฺว อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารโรตี-
 อาทินา นเยน มาตีกิ ตาว จเปสิ ๑ เอวัง จปิตาย ปน
 มาติกา

อวิชฺชาทีหิ มูลเหที นว มูลปทา นว
 นยา ตตฺถ จตฺกุกานี วารเภทลฺลจ ทีปเย ๑
 ตตฺตรายํ ทีปนา เขตฺถ หิ อวิชฺชาสงฺขารวิญฺญาน-
 นามจฺจฺจายตนผสฺสเวทนาตณฺหุปาทานปฺปเภเทหิ อวิชฺชาทีหิ
 นวหิ มูลปเทหิ อวิชฺชาทีโก สงฺขาราทิโก วิญฺญาณาทิโก นามาทีโก

- # ๑. ที. ม. ๑๐/๕๓/๖๕ ๑ ส. นิ. ๑๖/๒๒๕/๑๑๑ ๑
- # ม. นาทีวตฺตตีตี ๑ ๒. ม. นิคฺคณฺฐี ๑
- # ๓. ม. จสทฺโท นตฺถิ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 322

ฉฏฐายตนาทโก ผสสาทโก เวทนาทโก ตณฺหาทโก

อุปาทานาทโกติ อิม นว มุลปทา นว นยา โหนติ ฯ

เตสุ โย ตาว อัย อวิชชาทโก นโย ตตฺถ ปจฺจย-
จตุกกํ เหตุจตุกกํ สมฺปยุตฺตจตุกกํ อณฺณมณฺณจตุกกนฺติ จตฺตาริ
จตุกกานิ โหนติ ฯ ยถา เจตฺถ เอวํ เสเสสุปีติ เอเกกสฺมี
นเย จตฺนุนํ [๑] จตุกกานํ วเสน ฉตฺตีส จตุกกานิ ฯ ตตฺถ
เอเกเกน จตุกฺเกน จตฺนุนํ จตฺนุนํ วารานํ สงฺกหิตตฺตา
จตฺนุนมฺปิ จตุกกานํ วเสน เอเกกสฺมี นเย โสฬส โสฬส
วาราทิ จตฺจตฺตาฬิสาริกํ วารสตี โหตีติ เวทิตพฺพิ ฯ

ตตฺถ ยเทตี สพฺพปจฺเม อวิชฺชามุลเก นเย ปจฺจยจตุกกํ
ตสฺมี ปจฺโม นามรูปญฺจานเน นามสฺส สพฺพายตฺนญฺจานเน
ฉฏฐายตฺนสฺส จ วุตฺตตฺตา อปริปฺณณเณกฺกยฺยตฺโต ทฺวาทสงฺกิก-
วารो นาม ฯ ทฺติโย นามรูปญฺจานเน นามสฺเสว สพฺพายตฺนญฺจานเน
จ น กสฺสจิ วุตฺตตฺตา อปริปฺณณเณกฺกยฺยตฺโต เอเกทสงฺกิกวารो
นาม ฯ ตติโย สพฺพายตฺนญฺจานเน สพฺพายตฺนสฺส (๒) วุตฺตตฺตา
ปปริปฺณณเณกฺกยฺยตฺโต ทฺวาทสงฺกิกวารो นาม ฯ จตฺตุโถ ปน
ปปริปฺณณทฺวาทสงฺกิกโกเยว ฯ

ตตฺถ สียา อยมฺปิ ฉฏฐายตฺนปจฺจยา ผสฺโสติ วุตฺตตฺตา
อปริปฺณณเณกฺกยฺยตฺโตเยวติ ฯ ตํ(๓) น ตสฺส อนฺจตฺตา ฯ ผสฺโสเยว

๑. ม. เอตฺถนฺตเร จตฺนุนนฺติ ทิสฺสตี ฯ ๒. ม. ฉฏฐายตฺนสฺส ฯ

๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิภังคนิทเทโส หน้า 323

หิ เอตถ องคํ น ฉญฺจายตฺนํ ๑ ตสฺมา ตสฺส อนงฺกตฺตา
นายํ อปฺริปฺนฺณเองฺกคฺคฺคฺตฺติ ๑ อญฺจกถายํ ปน วุคฺคํ ปจฺโม
สพฺพสฺงฺกาหิ กฺกุเจเน ทฺติโย ปจฺจยวิเสสญฺเจเน ตฺติโย คพฺภเสยฺยก-
สฺตฺตํ วเสน จตฺตฺโต โอปปาทิกสฺตฺตํ วเสน คหิโต ๑
ตถา ปจฺโม สพฺพสฺงฺกาหิ กฺกุเจเน ทฺติโย ปจฺจยวิเสสญฺเจเน ตฺติโย
อปฺริปฺนฺณายตฺนวเสน จตฺตฺโต ปฺริปฺนฺณายตฺนวเสน คหิโต ๑
ตถา ปจฺโม สพฺพสฺงฺกาหิ กฺกุเจเนว ทฺติโย มหฺนินทานสฺตฺตํ-
วเสน (๑) ตฺติโย รุปรวเสน จตฺตฺโต กามรวเสน คหิโตติ ๑

ตตฺถ ปจฺโม อิมํสุ ทฺติยาทิสฺสํ ทิสฺสํ วาเรสุ น กตฺถจิ
น ปวิสฺสตีติ สพฺพสฺงฺกาหิโกติ วุคฺคโต ๑ เสสํ วิเสโส ปฺรโต
อาวิภังคสฺสตีติ ๑ ตสฺสา วิภังคํ

ยํ ยตฺถ อญฺญถา วุคฺคํ อวฺตฺตญฺจาปิ ยํ ยหิ
ยํ ยถา ปจฺจโย ยสฺส ตํ สพฺพมฺุปลกฺขเย(๒) ๑

ตฺตฺรํ นโย อวิเสเสน ตาว จตฺตฺตฺติ เอเตสุ
สฺตฺตํทกฺขณินิเย วิย สงฺขาราทิ อวฺตฺวา สงฺขาริโรติ วุคฺคํ ตํ
กสฺมาติ ๑ เอกจิตฺตกฺขณิกตฺตา ๑ ตฺตฺรํ หิ นานาจิตฺตกฺขณิก
ปจฺจยกาโร วิภังคโต อธิ เอกจิตฺตกฺขณิกโก อารทฺโร ๑
เอกจิตฺตกฺขณเ จ พหุ เจตนา น สนฺตีติ สงฺขาราทิ อวฺตฺวา
สงฺขาริโรติ วุคฺคํ ๑

๑. ที. ม. ๑๐/๕๓/๖๕ ๑ ๒. ม. สพฺพมฺุปลกฺขเย ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 324

ปจฺมวาระ ปเนตฺถ เอกจิตฺตกฺขณปริยาปนฺนํ มฺมสํกฺขมโต
สพฺพภูจฺจนาสาธาณโต จ รูปี ฆทฺเตตฺวา วิญฺญาณปจฺจยา
นามนฺเตว วุตฺตํ ๑ ตฺถหิ เอกจิตฺตกฺขณปริยาปนฺนํ สพฺพภูจฺจนา-
สาธาณญจ น กตฺถจि วิญฺญาณปฺวตฺตติภูจฺจนาเน น ปวตฺตติ ๑
ยสฺมา จ เอกจิตฺตกฺขณปริยาปนฺโน เอโกเวตฺถ ผลฺโส ตสฺมา
ตสฺसानุรูปํ ปจฺจยภูจฺจํ อายตฺนํ คณฺหนโต สพฺพยตฺนภูจฺจนา
นามปจฺจยา ฆภูจฺจยตฺนนฺติ เอกํ มนายตฺนํเยว อาห ๑ ตฺถหิ
เอกสฺส อกฺุสฺสผลฺสสฺส อนฺนรูปปจฺจยภูจฺจํ ๑

กามญฺเจตฺตํ สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณนฺติ เอตฺถาปี วุตฺตํ
เหตุผลวิเสสทสฺสนตฺถํ ปน อํกปฺริปฺรณตฺถญจ (๑) ปฺน อิธ คหิตํ ๑
ตฺตร หิ เอตฺสฺส วิเสเสน สงฺขาโร เหตุ อวิเสเสน นามํ
ผลํ ๑ อิธ ปนสฺส อวิเสเสน นามํ เหตุ วิเสเสน ผลฺโส
ผลนฺติ ๑ โสกาทโย ปน ยสฺมา สพฺเพ เอกจิตฺตกฺขณเน น
สมฺภวานฺติ สพฺพสฺมี จ จิตฺตปฺวตฺตติภูจฺจนาเน เจว จิตฺเต จ
นปฺวตฺตตฺนฺติ ตสฺมา น คหิตา ๑ ชาติชฺรามรณานิ ปน
อจิตฺตกฺขณมตฺตานีปี สมานานิ จิตฺตกฺขณเน อนฺโตคฺชตฺตา
อํกปฺริปฺรณตฺถํ คหิตานิ ๑ เอวํ ตาเวตฺถ ยํ อญฺญถา วุตฺตํ
ยญจ อวุตฺตํ ตํ เวทิตพฺพํ ๑

ยํ ปเนตฺถ อิโต ปเรสุ วาเรสุ วุตฺตํ ตสฺสตฺถโต

๑. ม. อํกปฺริปฺรณตฺถญจ ๑

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิภังคินิทเทโส หน้า 325

วุดตฺตนเยเนว เวทิตฺตพฺโพ ฯ ยสุมี ยสุมี ปน วาเร โย โย

วิเสโต อากโต ตํ ตํ ตตฺถ ตตฺถเอว ปกาสยิสฺสาม ฯ

ยํ ยถา ปจฺจโย ยสุสชาติ เอตฺถ ปน สงฺขารสฺส อวิชฺชา
สมฺปยุตฺตธมฺมสาธาเรหิ สหชาตอลฺลวมณฺณนิสฺสยสมฺปยุตฺตอตุถิ-
อวิคตปจฺจเยหิ นหิ เหตุปจฺจเยน จาติ สตฺตธา ปจฺจโย ฯ
ตตฺถ ยสุมา ปฺโรโต เหตุจตุกกาทินิ ตินิ จตุกกานิ อวิคต-
สมฺปยุตฺตอลฺลวมณฺณปจฺจยวเสน วุตฺตานิ ตสุมา อิทฺ ตานิ
อปเนตฺวา อวเสสํ นวเสน อวิชฺชา สงฺขารสฺส จตุธา ปจฺจโยติ
เวทิตฺตพฺโพ ฯ

สงฺขารโ วิญฺญาณสฺส สาธาเรหิ นหิ กมฺมาหาร-
ปจฺจเยหิ จาติ อญฺจธา ปจฺจโย อิทฺ ปน เตเยว ตโย อปเนตฺวา
ปญฺจธาป(๑) ฯ วิญฺญาณํ นามสฺส สาธาเรหิ นหิ อินฺทฺริยา-
หาราธิปตีหิ จาติ นวธา อิทฺ ปน เตเยว (๒) ตโย อปเนตฺวา
นธา ฯ นามํ สพฺพายตฺนสฺส (๓) สาธาเรหิ นหิ ฯ กิณฺจิ ปเนตฺถ
อธิปติปจฺจเยน กิณฺจิ อาหารปจฺจยาทีหิติ อนนฺกธา ฯ อิทฺ ปน
เตเยว ตโย อปเนตฺวา ติธา จตุธา ปญฺจธา วา ฯ สพฺพายตฺนํ (๔)
ผลฺสสฺส ยถา วิญฺญาณํ นามสฺส เอวํ ผลฺโส เวทนาย
สาธาเรหิ นหิ อาหารปจฺจเยน จาติ สตฺตธา ฯ อิทฺ ปน
เตเยว ตโย อปเนตฺวา จตุธา ฯ เวทนา ตณฺหาย สาธาเรหิ
๑. ม. ปญฺจธา ฯ ๒. ม. อัย ปาโร นตฺถิ ฯ
๓. ม. นญฺจายตฺนสฺส ฯ ๔. ม. นญฺจายตฺนํ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 326

ฉหิ ฉานินฺทริยปจฺเจเหหิ จาติ อฏฺฐชา อธิ ปน เตเยว ตโย
อปเนตฺวา ปญฺจชาฯ ตณฺหา อุปาทานสฺส ยถา อวิชฺชา
สงฺขารสฺส เอวํ อุปาทานํ ภาวสฺส สาธารณฺเหหิ ฉหิ
มคฺคปจฺเจเยน จาติ สตฺตชา อธิ ปน เตเยว ตโย อปเนตฺวา
จตุรฺชาฯ ภาโว ชาตียา ยสฺมา ชาตීติ อธิ สงฺขตลฺกขณฺ
อธิปฺเปตฺติ ตสฺมา ปรียาเยน อุปนึสฺสยปจฺเจเยเนว ปจฺจโย ฯ
ตถา ชาติ ชรามรณสฺสชาติ ฯ

เย จ (๑) เอวํ วทนฺติ อิมสฺมี จตฺตุเก สพฺเพสฺมปิ
สงฺขาราทินิ อวิชฺชาทโย สหชาตปจฺเจเยน ปจฺจยา โหนฺติ ฯ
สหชาตปจฺเจยวเสเนว หิ ปจฺจมาโร อารทฺุโรติ เต ภาวาทินิ
ตถา อภาวํ เสสฺสปจฺเจยานนฺจ สมภวํ ทสฺเสตฺวา ปฏฺิ-
จิปิตพฺพาฯ น หิ ภาโว ชาตียา สหชาตปจฺจโย โหติ
น ชาติ ชรามรณสฺส ฯ เย เจเตสํ สงฺขาราทินิ อวเสสา
ปจฺจยา วุตฺตา เตปี สมุภวานฺติเยว ฯ ตสฺมา น สกฺกา
ฉนฺนํเตตฺตุนฺติ ฯ เอวํ ตาว ปจฺจมาเร

ยํ ยตฺถ อณฺณถา วุตฺตํ อวุตฺตณฺจายี
ยํ (๒) ยถา ปจฺจโย ยสฺส โหติ ตสฺเสว(๓) ตํ ตถาติ(๔)

เวทิตพฺพํ ฯ ทุตฺติยวาราทีสุปี เอเสว นโย ฯ
อัย ปน วิเสโส ทุตฺติยวาทเร นามปจฺจยา ผลฺโสติ
๑. ม. ปน ฯ ๒.ม. ยนฺจ ฯ ๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ
๔. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิภังคินิทเทโส หน้า 327

วตฺวา สพายตฺนญฺจานเ(๑) น กิณฺจิ วุตฺตํ ตํ กิมนฺตฺนฺติ ฯ
ปจฺจยวิเสสทสฺสนตฺตญฺเจว มหฺนินิทานเทสฺนาสงฺกหตฺตญฺจ ฯ
ผลฺสสฺส หิ น เภวตฺตญฺจ สพายตฺนเมว (๒)ปจฺจโย เวทฺนากุ-
ชนฺรธาปโย ปน ตโย ชนฺรธาปปี ปจฺจยาเยว ฯ มหฺนินิทานสฺตฺตฺนฺเต
จสฺส อตฺถิ อิทปฺปจฺจยา ผลฺโสติ อิติ ปุณฺเณน สตฺานนฺท
อตฺถิติสฺส วจฺนียํ ฯ กปีปจฺจยา ผลฺโส(๓) อิติ เจ วเทยฺย
นามปจฺจยาผลฺโสติ อิจฺจสฺส วจฺนียนฺติ(๔) เอวํ สพายตฺนํ
นทฺเทตฺวา เอกาทสฺงฺกโก ปฏิจฺจสมุปฺปาโท วุตฺโต ฯ ตสฺมา
อิมสฺส ปจฺจยวิเสสสฺส ทสฺสนตฺถิ อิมิสฺสา จ มหฺนินิทานสฺตฺตฺนฺต-
เทสฺนาย ปรีกฺกหตฺถิ ทฺติยวาระ นามปจฺจยา ผลฺโสติ วตฺวา
สพายตฺนญฺจานเ น กิณฺจิ วุตฺตฺนฺติ ฯ เอส ตาว ทฺติยวาระ
วิเสโส ฯ

ตฺติยวาระ ปน วิญฺญาณปจฺจยา นามรฺูปนฺติ สฺตฺตฺนฺต-
ภาชนียเ อากตฺเมว จตฺตฺตมฺงฺกํ วุตฺตํ ตํ เอกจิตฺตกฺขณิกตฺตา
ปจฺจยาการสฺส อิทฺ อยฺตฺตฺนฺติ เจ ฯ ตํ นાયฺตฺตํ กสฺมา
สทกฺขณ(๕) ปจฺจยภาวโต ฯ สเจปปี หิ ตตฺถ รฺูปํ จิตฺตกฺขณโต
อุทฺธํ ตฺถิจฺติ ตถาปปีสฺส ตํ วิญฺญาณํ สทกฺขณ(๕) ปจฺจโย
โหติ ฯ ถลํ ปุเรชาตสฺส ตาว จิตฺตสมฺมฺญฺจานสฺส อณฺณสฺส

- # ๑. ม.จฺญายตฺนญฺจานเ ฯ ๒. ม.จฺญายตฺนเมว ฯ
- # เอวมฺปรีปปี ฯ ๓. สฺยา. ม. ผลฺโสติ ฯ ๔. ที. ม. ๑๐/๕๗/๖๕ ฯ
- # ๕. ม. สทกฺขณ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 328

วา ปจฺจชาตปจฺจเยน ฯ วุตฺตญฺเฬหํ ปจฺจชาตาทา
จิตฺตเจตฺติกา ฐมฺมา ปุเรชาตสฺส อิมสฺส กายสฺส ปจฺจชาต-
ปจฺจเยน ปจฺจโยติ ฯ (๑) สหชาตสฺส ปน จิตฺตสมฺภูจานสฺส
นิตฺตยปจฺจเยน ปจฺจโย ฯ ยถาห จิตฺตเจตฺติกา ฐมฺมา จิตฺต-
สมฺภูจานานํ รุปานํ นิตฺตยปจฺจเยน ปจฺจโยติ ฯ (๒)

ยถิ เอวํ ปุริมวาเรสุ กสฺมา เอวํ น วุตฺตนฺติ ฯ
รูปปฺปวตฺติเทสํ สนฺชาย เทสิตตฺตา ฯ อยฺยหิ ปจฺจยาคาโร
รูปปฺปวตฺติเทส กามภเว คพฺภเสยฺยกานญฺเจว อปฺริปฺญณฺายตน-
โอบปาติกานญฺจ รูปาวจรเทวานญฺจ วเสน เทสิโต ฯ เตนเวตฺถ
นามรูปปจฺจยา สพายตฺนนฺติ อวตฺวา ฉฺญายตฺนนฺติ วุตฺติ ฯ
ตตฺถ นามํ เหฏฺฐา วุตฺตนยเมว ฯ รูปํ ปน หทยรูปํ
เวทิตพฺพิ ฯ ตํ ปเนตสฺส สพายตฺนสฺส นิตฺตยปจฺจเยน เจว
ปุเรชาตปจฺจเยน จาติ ทฺวิธา ปจฺจโย โหตีติ เอส ตตฺติยวาเร
วิเสโส ฯ

จตฺตถวาโร ปน โยนิวเสน สํเสทฺชโอบปาติกานํ (๓) อายตฺน-
วเสน ปฺริปฺญณฺายตฺนानํ ภววเสน กามาวจรสฺสจฺจานํ วเสน
วุตฺโต ฯ เตนเวตฺถ นามรูปปจฺจยา สพายตฺนนฺติ วุตฺติ ฯ
ตตฺถ นามํ สพายตฺนสฺส สหชาตาทิหิ จกฺขฺวายตฺนानํ
ปจฺจชาตปจฺจเยน ฯ รูปे หทยรูปํ สพายตฺนสฺส นิตฺตย-
๑. อภิ. ปฎิ. ๔๐/๑๒/๕ ฯ ๒. อภิ. ปฎิ. ๔๐/๕/๖ ฯ
๓. ม. โอบปาติกานํ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิภังคนิทเทโส หน้า 329

ปจฺจยปุเรชาตปจฺจเยหิ จตฺตาริ มหาภูตานิ จกฺขุวายตนาทีนํ
สหชาตนิสฺสยอตุถิวิกเตหิ ฯ ยสฺมา ปเนส เอกจิตฺตกฺขณิกโก
ปจฺจยกาโร ตสฺมา เอตถ สพายตฺนปจฺจยาตี อวตฺวา
ฉกฺขายตฺนปจฺจยา ผสฺโสติ วุตฺโตติ อัยฺ จตฺตถวาระ วิเสโสติ ฯ(๑)
 เอวเมเตสํ นานาการณํ (๒) ฌตฺวา ปุณฺ สพฺเพเสว เตสุ
วิเสเสน ปจฺมกา เทว วารา อรูปภเว ปจฺจยการทสฺสนตฺถํ
วุตฺตาคี เวทิตพฺพา ฯ อรูปภวสฺมิณฺหิ รุเปณ อสมฺมิสฺसानิ
ปฏฺิจจสมุปปาทกฺขณานิ ปวตฺตตฺติ ฯ ตติโย รุปภเว
ปจฺจยการทสฺสนตฺถํ วุตฺโต ฯ รุปภวสฺมิณฺหิ สติปิ
รูปสมฺมิสฺสกตฺเต สพายตฺนํ นปฺปวตฺตตฺติ ฯ จตฺตโถ กามภเว
ปจฺจยการทสฺสนตฺถํ วุตฺโต ฯ กามภวสฺมิณฺหิ สกฺลํ สพายตฺนํ
ปวตฺตตฺติ ฯ ตติโย วา รุปภเว เจว กามภเว จ
อปริปฺณณายตฺนानํ อกฺุสลปฺปวตฺตติกฺขณํ สนฺธาย วุตฺโต ฯ
จตฺตโถ วา กามภเว ปริปฺณณายตฺนानํ ฯ ปจฺโม วา
สพฺพตฺตคามิตฺตํ สนฺธาย วุตฺโต ฯ โส หิ น กตฺถจि
จิตฺตปฺปวตฺตติเทเส น ปวตฺตตฺติ ฯ ทฺติโย ปจฺจยวิเสสํ สนฺธาย
วุตฺโต ฯ เอกาทสฺกติกตฺตญฺเอยฺหตฺถ ผสฺสสฺส จ นามปจฺจยตฺตํ
ปจฺจยวิเสโส ฯ ตติโย ปุริมโยนิทฺวยํ สนฺธาย วุตฺโต ฯ ปุริมาสุ
หิ ทฺวิสุ โยนิสุ โส สมภวติ ตตฺถ สทา สพายตฺนสฺส
๑. ม. วิเสโส ฯ ๒. ม. นานาการณํ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 330

อสมภวโต ฯ จตุตโต ปจฺฉิมโยนิทฺวํ สนฺธาย วุตฺโต ฯ ปจฺฉิมาสฺ
หิ ทฺวิสุ โยนิสุ โส สมภวติ ตตฺถ สทา สพายตฺนสฺส
สมภวโตติ ฯ

เอตฺตาวตฺตา จ ยํ วุตฺตํ จตฺตฺสปี วาเรสุ

ยํ ยตฺถ อณฺณตา วุตฺตํ อวุตฺตตฺตฺวาปี ยํ ยหิ

ยํ ยถา ปจฺจโย ยสฺส ตํ สพฺพมฺุปลกฺขเยติ ฯ

กาถาย อตฺถทีปฺนา กตา โหตีติ ฯ(๓)

เอเตเนวานุสาเรณ สพฺพเมตฺตํ นยํ อิติ

วิเสโส โย จ ตํ ชลฺลนา จตฺกฺเกสุ ปเรสุปี ฯ

ตตฺถ โย ตาว อธิ วุตฺโต นโย โส สพฺพตฺถ

ปากโฏเยว ฯ วิเสโส ปน เอว เวทิตพฺโพ เหตุจตฺกฺเก ตาว
อวิชฺชา เหตุ อสฺสาติ อวิชฺชาเหตุโก อวิชฺชา อสฺส สห-
วตฺตฺนโต ยาว ภงฺกา ปวตฺติกา คมิกาทิ วุตฺตํ โหติ ฯ อวิชฺชา-
ปจฺจยาติ จ เอตฺตาวตฺตา สหชาตาทิปจฺจยวเสน สาธารณโต
สงฺขารสฺส อวิชฺชา ปจฺจโยติ ทสฺเสตฺวา ปฺน อวิชฺชาเหตุโกติ
เอเตเนว วิเสสโต อวิกตปจฺจยตา ทสฺสีตา ฯ สงฺขารปจฺจยา
วิญฺญาณํ สงฺขารเหตุกฺกฺนฺตีอาทีสุปี เอเสว นโย ฯ
กสฺมา ปน ภวาทิสฺส เหตุกฺกฺลหณํ น กตฺนฺตี ฯ
อวิกตปจฺจยนิยมาภวโต อภวโต จ อวิกตปจฺจยสฺส ฯ ตตฺถ
๑. ม. โหติ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิภังคนิทเทโส หน้า 331

กตโม อุปาทานปัจจยา ภโว จเปตฺวา อุปาทานํ เวทนาภฺขณฺโง
สณฺณภฺขณฺโง สขฺวารภฺขณฺโง วิญฺญาณภฺขณฺโง อัยฺ วุจฺจติ
อุปาทานปัจจยา ภโวติ(๑) วจนโต อุปาทานปัจจยา(๒) จตฺตุนํ
ขณฺฐานํ อิทฺ ภโวติ นามํฯ สขฺวารภฺขณฺเช จ ชาติ ทฺวิหิ
ขณฺฐเอหิ สขฺกหิตาติ(๓)อาทิวจนโต ชาติชฺรามรณานิ อนฺโตคธานีฯ

ตตฺถ ยาว อุปาทานํ ดาว ชาติชฺรามรณานํ
อนฺุปลพฺภนโต อุปาทานํ ภวสฺส น นิยมโต อวิกตปัจจโย
โหติฯ ยา เตสํ เตสํ ชฺมฺมานํ ชาติ(๔)ติอาทิวจนโต สขฺขตลภฺขณฺเสสุ
ชาติยา ชฺรามรณสขฺขาตสฺส ภวสฺส ชาติภฺขณฺมตฺเตเยว อภาวโต
อวิกตปัจจยาภโว น สมฺภวติฯ ตถา ชาติยา ชฺรามรณภฺขณฺ
อภาวโตฯ อุปนิสฺสยปัจจเยเนว ปน ภโว ชาติยาฯ ชาติ
ชฺรามรณสฺส ปจฺจโยติ สพฺพถาปี อวิกตปัจจยนิยมาภาวโต
อภาวโต จ อวิกตปัจจยสฺส ภวาทิสฺส เหตุภฺคคหณฺ น กตฺนฺติ
เวทิตพฺพิฯ

เกจฺจ ปนาหุ ภโว ทฺวิเชนาติ วจนโต อุปฺปตฺติมิสฺสโก
ภโว น จ อุปฺปตฺติภวสฺส อุปาทานํ อวิกตปัจจโย โหติติ
อุปาทานปัจจยา ภโว อุปาทานเหตุโกติ อวตฺวา อุปาทานปัจจยา
ภโวติ วุตฺโตฯ อิทฺ ปจฺจนินฺตฺตา ปฺรโตปี น วุตฺตฺนฺติฯ

- # ๑. อภิ. วิ. ๓๕/๓๐๑/๑๕๔ฯ ๒. ม. อุปาทานปัจจยาฯ
- # ๓. อภิ. ธาตุ. ๓๖/๖๗/๑๔ฯ ๔. อภิ. วิ. ๓๕/๒๖๖/๑๘๓ฯ
- # ส. นิ. ๑๖/๗/๓ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหมหวิโนทนี หน้า 332

ตัม อธิ อุปตติมิสสทสส ภวสส อนธิปเปตตตตอ อุตตัม ฯ

อรุปกุขนุชา หิ อธิ ภโวติ อากตอ ฯ

ภวปจฺจยา ชาตีติ เอตฺถปี จเปตฺวา ชาติชรามรณานิ
อวเสโส ภโว ชาติยา ปจฺจโยติ เวทิตฺตฺโพ ฯ กสฺมา
ชาติอาทีนํ ชาติยา อปฺปจฺจยตฺตอ ฯ ยทิ เอวํ จเปตฺวา
ชาติชรามรณานิ ภโว ชาติยา ปจฺจโยติ วตฺตตฺตฺโพติ ฯ อาม
วตฺตตฺตฺโพ วตฺตตฺตฺตฺพเทสากาวโต ปน น วุตฺโต ฯ ทส-
มฺกนฺนิทฺเทเส หิ อูปาทานปจฺจยสมฺภูโต ภโว วตฺตตฺตฺโพ
เอกาทสมฺกนฺนิทฺเทเส ชาติ วตฺตตฺตฺพอ ฯ โย ปน ภโว ชาติยา
ปจฺจโย ตสฺส วตฺตตฺตฺตฺพเทโส นตฺถิติ วตฺตตฺตฺตฺพเทสากาวโต
น วุตฺโต ฯ อวุตฺโตปี ปน ยุตฺติโต กเหตุตฺตฺโพติ ฯ

วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปนฺตฺติอาทีสุ จ วิญฺญาณาทีนํ
อวิกตปจฺจยภวสมฺภวโต วิญฺญาณเหตุกาทิวจันํ กตฺนฺติ เอส
เหตุจตุกฺเก วิเสโส ฯ

สมฺปยุตฺตจตุกฺเกปี อวิชฺชาปจฺจยาติ เอตฺตาวตฺตา สหชาตาทิ-
ปจฺจยวเสน สงฺขารสฺส อวิชฺชาปจฺจยตัม ทสฺเสตฺวา ปน (๑)
อวิชฺชาสมฺปยุตฺโตติ สมฺปยุตฺตปจฺจยตอ ทสฺสีตอ ฯ เสสปเทสุปี
เอเสว นโย ฯ ยสฺมา ปน อรูปีนํ ฐมฺมานํ รูปฐมฺเมหิ
สมฺปโยโค นตฺถิ ตสฺมา วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปนฺตฺติอาทีสุปี (๒)
๑. ม. ปุณ ฯ ๒. ม. อาทีสุ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิภังคินุเทโส หน้า 333

ตติยจตุตถวาระปเทศ วิญญาณสมุปยุตต์ นามนุติอาทินา นเยน
ยิ ลพุกติ ตเทว คหิตนุติ เอส สมุปยุตต์จตุกเก วิเสโส ฯ

อณฺณมณฺณจตุกเกปิ อวิชชาปจฺจยาติ สหชาตาทีปจฺจยวเสน
สงฺขารสฺส อวิชชาปจฺจยตี ทสฺเสตฺวา สงฺขารปจฺจยาปี อวิชชาติ
อณฺณมณฺณปจฺจยตา ทสฺสีตา ฯ เสสปเทศุปี เอสว นโย ฯ
ยสุมา ปน ภโว นิปฺปเทโส อูปาทานิ สปฺปเทสํ สปฺปเทสธมฺโม
จ นิปฺปเทสธมฺมสฺส ปจฺจโย โหติ ฯ น นิปฺปเทสธมฺโม
สปฺปเทสธมฺมสฺส ตสุมา เอตถ ภวปจฺจยาปี อูปาทานนุติ
น วุตฺตี ฯ เหฏฺฐา วา เทสนาย ปจฺจินฺนตฺตา เอวํ น
วุตฺตี ฯ ยสุมา ปน นามรูปปจฺจยา สพายตฺนํ อตฺถิ
สพายตฺนปจฺจยา เอกจิตฺตกฺขณ นามรูปํ นตฺถิ ยสฺส
สพายตฺนํ อณฺณมณฺณปจฺจโย ภเวยฺย ตสุมา จตุตถวาระ
สพายตฺนปจฺจยาปี(๑) นามรูปนุติ ยิ ลพุกติ ตเทว คหิตนุติ
เอส อณฺณมณฺณจตุกเก วิเสโส ฯ

อวิชชามูลกนยมาติกา ฯ

อิทานิ สงฺขารปจฺจยา อวิชชาติ สงฺขารมูลกนโย
อารทฺโธ ฯ ตตฺถาปี ยถา อวิชชามูลเก เอวํ จตฺตารี จตุกฺกานิ
โสฬส จ วารา เวทิตพฺพา ฯ ปจฺจจตุกเก ปน ปจฺจ-
วารเมว ทสฺเสตฺวา เทสณา สงฺขิตฺตา ฯ ยถา เจตถ เอวํ
๑. ม.จฺจายตฺนปจฺจยาปี ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 334

วิญญาณมุลกาทีสุปี ฯ ตตถ สพเพเสวว เตสุ สงฺขารมุลกาทีสุ
อฏฺฐสุ นเยสุ สงฺขารปจฺจยา อวิชฺชาติอาทินา นเยน
สหชาตาทีปจฺจยวเสน อวิชฺชาย สงฺขาราทีปจฺจยตํ ทสฺเสตฺวา
ปฺน อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารโรติอาทินา นเยน เอกจิตฺตกฺขณเป
ปจฺจยาการจกฺกสฺส ปวตฺติ ทสฺสีตา ฯ

กสฺมา ปน ภาวมุลกา ชาติชฺรามรณมุลกา วา นยา
น วุตฺตา ที ภาวปจฺจยา อวิชฺชา น โหตีติ โน น
โหติ สงฺขารปจฺจยา อวิชฺชาติ เอวมาทีสุ ปน วุจฺจมานेสุ
น โกจิ ภาวปริยาปนโน ฌมโห อวิชฺชาย ปจฺจโย น วุตฺโต ฯ
ตสฺมา อปฺพุพฺพสฺส อณฺณสฺส อวิชฺชาปจฺจยสฺส วตฺตพฺพสฺส
อภาวโต ภาวมุลกนโย น วุตฺโต ฯ ภาวกฺกหณฺน จ อวิชฺชาปี
สงฺกหํ กจฺจติ ตสฺมา ภาวปจฺจยา อวิชฺชาติ วุจฺจมานे
อวิชฺชาปจฺจยา อวิชฺชาติปี วุตฺตํ สียาน จ เอกจิตฺตกฺขณ
อวิชฺชา อวิชฺชาย ปจฺจโย นาม โหตี ฯ ตตถ ปจฺจนิฺนตฺตาว
ชาติชฺรามรณมุลกาปี นยา น กหิตา ฯ อปีจ ภาเว ชาติชฺรา-
มรณานิปี อนฺโตคฺธานิ น เจตานิ เอกจิตฺตกฺขณ อวิชฺชาย
ปจฺจยา โหนตีติ ภาวมุลกา ชาติชฺรามรณมุลกา วา นยา
น วุตฺตาตี ฯ

มาติกาถา(๑) ฯ

อิทานิ ยถา เหฏฺฐา จิตฺตูปฺปาทกฺกณฺเฑ กุสฺลตฺตักฺก

๑. ม. มาติกาถาณณา ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิภังคินิทเทโส หน้า 335

อาที กตฺวา นิกฺขิตฺตมาติกาย ปฏิปาฏิยา ปจฺมํ กุสลํ
ภาซิตํ ตถา อิธ มาติกาย อนิกฺขิตฺตตฺตา ปจฺมํ กุสลํ
อนามสีตฺวา อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาโรติ อกุสลธมฺมวเสน
มาติกาย นิกฺขิตฺตตฺตา นิกฺเขปปฏิปาฏิยาวิ อวิชฺชาทีนํ
ปฏิจจสมุปปาทกานํ ภาเชตฺวา ทสฺเสตฺถุ กตฺเม ฐมฺมา
อกุสลาตีอาทิมาย ๑ ตสฺสโต เหนฺจ จิตฺตูปปาทกณฺเฑ (๑)
วุตฺตนเยเนว เวทิตฺตฺวา ๑ ยสฺมา ปน เอกจิตฺตกฺขณฺเฑ ตณฺหา
จ กามุปาทานสฺส จ สมฺภโว นตฺถิ ตสฺมา ยํ เอตฺถ
ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ ลพฺภติ ตทฺเวทฺสเสตฺถุ ทิฏฺฐิ
ทิฏฺฐิ กตฺตนาตีอาที วุตฺตํ ๑

ภานิทฺเทเส จ ยสฺมา อุปาทานํ สงฺขารกฺขณฺเฑ
สงฺคหํ กจฺจติ ตสฺมา จเปตฺวา อุปาทานํ เวทนากฺขณฺโ
สญฺญากฺขณฺโ สงฺขารกฺขณฺโ วิญฺญาณกฺขณฺโ (๒) วุตฺตํ ๑ เอวณฺหิ
วุจฺจมานเ อูปาทานสฺส อุปาทานปจฺจยตฺตํ อาปฺหฺเชยฺย น
จ ตทฺเวทฺส ปจฺจโย โหติ ๑ ชาตีอาทีนิตฺเทเสสุ ยสฺมา
เอเต อรูปฐมฺมานํ ชาตีอาทโย ตสฺมา ขณฺฑิจฺจํ ปาลิจฺจํ
วตฺตตฺตา จุติ จวนตฺตาติ (๓) น วุตฺตํ ๑

เอวํ ปจฺมวารํ นิฏฺฐเปตฺวา ปุณฺ ทุตฺติยวเร ยสฺมี

๑. อภ. ฐมฺม. ๓๔/๓๓๔/๑๒๖ ๑ ๒. อภ. วิ. ๓๕/๓๐๑/๑๕๔ ๑

๓. ตี. นี. ๑๖/๖/๓ ๑ อภ. วิ. ๓๕/๒๖๓/๑๘๔ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 336

สมเย ปจฺจวาทน ปจฺจยาคาโร ทสฺสึโต ตสฺมึเยว สมเย
อปเรณปี นเยน ปจฺจยาคาริ ทสฺเสตฺถึ วิสฺสุ สมยวตฺถนาวาริ
อวตฺวา ตสฺมึ สมเย อวิชฺชาปจฺจยา สงฺฆาโรติอาทินา(๑) นเยน
เทสฺนา กตาฯ ตตฺถ จเปตฺวา ผสฺสนฺติ อิทํ ยสฺมา
ผสฺโสปี นามปริยาปนฺโน ตสฺมา ผสฺสสฺส นามโต นีหฺรณตฺถึ
วตฺถึ ฯ

ตติยวาทเร ยสฺส จิตฺตสมฺภูจฺจานรูปสฺส วิญฺญาณปจฺจโย(๒)
ตสฺมึ ปวตฺตมานเณ ยสฺมา เตนฺอุปตฺถุชานํ (๓) จกฺขฺวายตนาทีนํ
อุปฺจิตตตฺถึ ปญฺญาชาติ ตสฺมา จกฺขฺวายตนสฺส อุปฺจโยติอาทิ
วตฺถึ ฯ ยสฺมา จ กมฺมชฺรูปสฺสปี ตสฺมึ สมเย ปวตฺตมานสฺส (๔)
วิญฺญาณํ ปจฺจยาคปจฺจเยน ปจฺจโย โหติ ตสฺมาปี เอว
วตฺถึ ฯ ตตฺถ กิณฺจาปี กมฺมชฺ จิตฺตสมฺภูจฺจานนฺติ เทว
สนฺตติโย คหิตา อิตฺราปี ปน เทว สนฺตติโย กเหตุพฺพา ฯ
ตาสฺมาปี หิ วิญฺญาณํ ปจฺจโย โหติเยว ฯ

จตุตถวาทเร ปน ยสฺมา เอกจิตฺตกฺขณเณปี มหาภูตฺรูป-
ปจฺจยา จกฺขฺวายตนาทีนํ หทฺยรูปปจฺจยา สพฺยตฺนํ
นามปจฺจยา จ ปจฺจยาคสฺสหาตาทิวเสน ยถานฺรูปํ สพฺพานิปี
ปวตฺตนฺติ ตสฺมา ตตฺถ กตมํ นามรูปปจฺจยา สพฺยตฺนํ

๑. ม. อาทินาว ฯ ๒. ม. วิญฺญาณํ ปจฺจโย ฯ

๓. ม. เตนฺอุปตฺถุชานํ ฯ ๔. ม. วตฺตมานสฺส ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิภังคินิทเทโส หน้า 337

จกขวายนนฺตืออาทิ วุตตุนฺตือ(๑) ฯ

ปรจมจตุกกนินิทเทโส(๒) ฯ

ทุตฺติยจตุกกเก สพฺพํ อุตฺตทานเมว ฯ

ตติยจตุกกเก ยสฺส สมนฺยุตฺตปจฺจยาโว น โหติ ยสฺส
จ โหติ ตํ ตํ(๓) วิสฺสุ วิสฺสุ ทสฺเสตฺถํ อิทํ วุจฺจติ วิญฺญาณปจฺจยา
นามรूपํ วิญฺญาณสมฺยุตฺตํ นามนฺตืออาทิ วุตฺตํ ฯ

ตติยจตุกกนินิทเทโส(๒) ฯ

จตุตฺถจตุกกเก ผสฺสปจฺจยา นามนินิทเทเส กิณฺจาปี
จเปตฺวา ผสฺสํ เวทนากฺขนฺโร ฯเปฯ วิญฺญาณกฺขนฺโร อิทํ
วุจฺจติ ผสฺสปจฺจยา นามนฺติ น วุตฺตํ ตถาปี อนนฺตรรา-
ตฺติตฺปนินิทเทเส จเปตฺวา ผสฺสํ เวทนากฺขนฺโร ฯเปฯ
วิญฺญาณกฺขนฺโรติ วุตฺตตฺตฺตา อวุตฺตมฺปิ ตํ วุตฺตเมว โหติ ฯ
ยเทว หิ นามํ ผสฺสสฺส ปจฺจโย ผสฺโสปี ตสฺเสว ปจฺจโยติ ฯ

จตุตฺถจตุกกนินิทเทโส(๒) ฯ

ยถา จาขิ จตุตฺถจตุกกเก (๔) โสฬสวารปฺปเกโท อวิขฺชามฺลโก
ปรจมนโย เอตฺสฺมี ปจฺมากุสลจิตฺเต ปกาลิโต เอวํ สงฺขารมฺล-
กาทโย อฏฺฐ นยาปี เวทิตฺตพฺพา ปาลี ปน สงฺจิตฺตา ฯ
เอวเมว ตสฺมี ปจฺมากุสลจิตฺเตยฺว นว นยา ฉตฺตีส จตุกกานิ
จตุจตุตฺตาพีสาธิกณฺจ วารสํ โหตีติ เวทิตฺตพฺพา ฯ(๕)

๑. ม. วุตฺตํ ฯ ๒. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ฯ

๓. ม. วิสฺสุ ฯ ๔. ม. จตุจตุโก ฯ ๕. ม. เวทิตฺตพฺพํ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 338

อิทานิ อิมินาว นเยน เสสากุสลจิตฺเตสุปี ปจฺจยาการิ
ทสฺเสตฺถ กตฺเม ชฺมมา อกุสลาติอาทิมารทฺธิ ๑ ตตฺถ ยสฺมา
ทิกฺขวิปฺปยุตฺเตสุ ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานิ นตฺถิ ตสฺมา
อุปาทานภูจฺจเน อุปาทานิ วิย ทพฺพหนิปาตนา อธิโมกฺเขน
ปํทํ ปุริตํ ๑ โทมนสฺสสทฺทเตสุ จ ยสฺมา เวทนาปจฺจยา
ตณฺหาปี นตฺถิ ตสฺมา ตณฺหาภูจฺจเน ตณฺหา วิย พลวกิลเสน
ปฏฺธิเณน ปํทํ ปุริตํ อุปาทานภูจฺจเน อธิโมกฺเขเนว ๑ วิจิ
กิจฺจาสมฺปยุตฺเต ปน ยสฺมา สนนฺนิภูจฺจนาภาวโต อธิโมกฺโขปี
นตฺถิ ตสฺมา ตณฺหาภูจฺจเน พลวกิลเสนตาย วิจิกิจฺจาย ปํทํ
ปุริตํ อุปาทานภูจฺจนํ ปริหีนเมว ๑ อุทฺทจฺจสมฺปยุตฺเต ปน ยสฺมา
อธิโมกฺโข อตฺถิ ตสฺมา ตณฺหาภูจฺจเน พลวกิลเสน อุทฺทจฺจเน
ปํทํ ปุริตํ อุปาทานภูจฺจเน อธิโมกฺเขเนว ๑ สพฺพตฺถเว จ
วิเสสมตฺตํ ทสฺเสตฺถวา ปาลี สงฺขิตฺตา ๑ โย จายิ วิเสโส
ทสฺสิโต ตตฺถ เกวลํ อธิโมกฺขนิทฺเทโสว อปฺพุโพ ๑ เสสํ เหฏฺฐา
อาคตเมว ๑

อธิโมกฺขนิทฺเทเส ปน อธิมฺุจฺจนวเสน อธิโมกฺโข ๑ อธิมฺุจฺจติ
วาเตน อารมฺมเณ จิตฺตํ นิพฺพิจิกิจฺจตาย สนนฺนิภูจฺจนํ
คจฺจตีติ อธิโมกฺโข ๑ อธิมฺุจฺจนากาโร อธิมฺุจฺจนา ๑ ตสฺส
จิตฺตสฺส ตสฺมี [๑] วา อารมฺมเณ อธิมฺุตฺตตาดิ ตทฺธิมฺุตฺตตา ๑
๑. ม. เอตฺถนฺตเร วาสทฺโท อตฺถิ ๑

*เล่มที่ 47 ปฏิทิจสมุปปาตวิภังคนิทเทโส หน้า 339

สพฺพจิตฺเตสุ จ ปจฺมจิตฺเต วุตฺตเนยฺเนว นยจตุกฺกวารปฺปเกโ
เวทิตฺตโพ ๑ เกวลณฺหิ วิจิกิจฺจาสมฺปยุตฺเต อุปาทานมฺลทสฺส
นยสฺส อภาวา อฏฺฐ นยา ทวตฺตีส จตุกฺกานิ อฏฺฐวีสาธิกณฺจ
วารสฺสํ โหตีติ ๑

อกุสลนิทเทโส(๑) ๑

อิทานิ อิมินาว นยฺน กุสลจิตฺตาทิสฺส(๒) ปจฺจยาการิ
ทสฺเสตฺถ กตเม ชมฺมา กุสลาติอาทิมารทฺธ ๑ ยถา ปน อกุสเล
ปจฺม มาติกิ นิกฺขิปปิตฺวา ปจฺจมา นิทฺเทโส กโต น ตถา
อิธ ๑ กสฺมา อปฺปนาวาเร นานตฺตภาวโต ๑(๓) โลกียกุสลาทิสฺส
หิ เตสํ ชมฺมานํ ทุกฺขสจฺจปริยาปนฺนตฺตา เอวเมตฺสฺส เกวลสฺส
ทุกฺขกฺขนฺธสฺสาติ อปฺปนา โหติ โลกุตฺตรกุสลาทิสฺส เอวเมเตสํ
ชมฺมานนฺติ ๑ ตสฺมา เอกุถ สาธารณโต มาติกิ จเปตฺถ น
สกฺกาติ ปาฏฺิเยกํ เตสํ เตสํ กุสลาทินิ มาติกิ อุกฺกทิสิตฺวา
นิทฺเทโส กโตติ ๑

ตตฺถ ยสฺมา เอกจิตฺตกฺขณฺเ กุสลสงฺขาเรน สทฺธิ อวิชฺชา
นตฺถิ ตสฺมา ตํ อวตฺวา อวิชฺชา วิย อกุสลาณํ กุสลาณํ
มฺลโต กุสลมฺลํ ตณฺหุปาทานานนฺจ อภาวโต ตณฺหาฏฺจาน
ตณฺหา วิย อารมฺมณฺเ อชฺโฆคาโพห ปสาโท อุปาทานฏฺจาน
อุปาทานํ วิย ทพฺพนิปาตี นาม อธิโมกฺโข วุตฺโต ๑ เตสํ
๑. ม. อกุสลนิทฺเทสวณฺณนา ๑ ๒. ม. กุสลจิตฺตาทิสฺสปี ๑
๓. ม. นานตฺตสมฺภวโต ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 340

เหตุจา วุตตนเยเนว เวทิตพฺพนฺติ ฯ

กุสลนิตฺเทโส(๑) ฯ

อพฺยาคถํ เหตุจา จิตฺตฺบุปฺปาทกณฺเฑ (๒) อากคปฺปฏิปาฏิยา
วิกตฺตํ ฯ สพฺพวาเรสุ จ อวิชฺชามูลกา นยา ปรีหีนา ฯ
กสฺมา อวิชฺชาภูจฺจเน จเปตพฺพสฺส อภาวโต ฯ กุสลจิตฺเตสุ
หิ อวิชฺชาภูจฺจเน จเปตพฺพํ กุสลมฺมถํ อตฺถิ จกฺขุวิญญาณาที
สุ นตฺถิ ฯ สเหตุเกสุ ปน กิณฺจาปี อตฺถิ เอวํ สนฺเตปี
อิธ ปจฺฉินฺนตฺตา ตตฺถ น คหิตํ ปญฺจวิญญาณโสเต
โสตปตฺติตาว หุตฺวา เทสฺนา กตฺตาติ เวทิตพฺพา ฯ

วิเสสโต ปเนตฺถ จกฺขุวิญญาณาทีสุ ตณฺหาภูจฺจัน
อุปาทานภูจฺจัน จ ปรีหีนํ ฯ กสฺมา ตณฺหาภูจฺจันารหฺสฺส
พลวธมฺมสฺส อภาวา อิโหมกฺขรหิตตฺตา จ ฯ เสสาเหตุเกสุ
ปน ตณฺหาภูจฺจันเมว ปรีหีนํ ฯ สเหตุเกสุ ปสาทสพฺภาวโต
ตณฺหาภูจฺจเน ปสาเทน ปทํ ปฺริตํ ฯ เอวเมตฺถ กุสลากุสลวิปาเกสุ
จกฺขุวิญญาณาทีสุ สงฺขารวิญญาณนามสพฺยตฺนผลฺลสเวทนามูลกา
ณ ฉ เสสาเหตุเกสุ อิโหมกฺขมฺมุลเกน สทฺธี สตฺต สตฺต
สเหตุเกสุ ปน (๓) ปสาทมฺมุลเกน สทฺธี อฏฺฐ อฏฺฐ นยา
เวทิตพฺพา ฯ

ตตฺถ จกฺขุวิญญาณาทีสุปี จตฺนฺนมฺปิ จตฺตูกานํ

๑. ม. กุสลนิตฺเทสวณฺณา ฯ ๒. อภิ. ธมฺม. ๓๔/๓๓๘/๑๒๘ ฯ

๓. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจจสมุปปาทวิภังคนิทเทโส หน้า 341

อาทิวาโร วุตโต ฯ ทุตติวาโร ปจจยวิเสสญฺเณ ลพฺภมาโนปี
น วุตโต ตตฺตยจตุตถวารา อสมภวโตเยว ฯ รูปมิตฺตกา หิ
เต น จ จกฺขุวิญญาณาทีนํ รูปํ สมฺภุจฺจาเปนฺติ ฯ ยถา จ
ปจฺจมจตุกฺเก เทว วารา ลพฺภนฺติ เอวํ เสสจตุกฺเกสุปี ฯ ตสฺมา
ปจฺจมจตุกฺเก ทุตติวาโร เสสจตุกฺเกสุ จ เทว เทว วารา
อวุตฺตปิ วุตฺตาว โหนฺตฺตติ เวทิตพฺพา ฯ เสสาเหตุกาพฺยาเกต
สพฺพจตุกฺเกสุ สพฺพเพปี วารา ลพฺภนฺติ อิธ ปจฺจฉินฺนตฺตา
ปน ปรโต น กหิตา ฯ โสตปตฺติตาว หุตฺวา เทสนา
กตาคี ฯ เสสสเหตุกวิปาเกสุปี เอเสว นโย อลฺลตฺร อรูปา-
วจรวิปากา ฯ อรูปาวจรวิปากสมฺมิตฺติ วารทวยเมว ลพฺภตฺตติ ฯ

อพฺยาเกตนิทเทโส(๑) ฯ

อิทานิ อปรนปี ปริยาเยน เอกจิตฺตกฺขณฺเณ ปจฺจยาคารํ
ทสฺเสตฺถุ ปฺน กตเม ฆมฺมา กุสลาติอาทิมารทฺธํ ฯ ตตฺถ
อวิชฺชาปจฺจยาคี อุปฺนิสฺสยปจฺจยตฺถิ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ เตเนว
นิทฺเทสวเร ตตฺถ กตมา อวิชฺชาติ อวิกฺขิตฺวา ตตฺถ กตโม
อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารอติ วิภตฺตํ ฯ กุสลเจตนาสงฺขาโต หิ
สงฺขารอเยว ตสฺมี สมเย จิตฺเตน สหชาโต โหติ น อวิชฺชา ฯ

ตตฺถ โลกียกุสลสฺส เหฏฺฐา สุตฺตนฺตภาชนิเย วุตฺตนเยเนว
อวิชฺชา ปจฺจโย โหติ ฯ ยสฺมา จ (๒) อปฺปหีนาวิชฺโช อวิชฺชาย
๑. ม. อพฺยาเกตนิทฺเทสวณฺณา ฯ ๒. ม. ปน ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 342

ปหานตุถิ โลกุตฺตริ ภาเวติ ตสฺมา ตสฺสาปี สมตฺตีกมวเสน
ปจฺจโย โหติ ฯ อวิชฺชาวโตเยว หิ กุสลาธุหนิ โหติ น
อิตรสฺส ฯ ตตฺถ เตภูมิกกุสเล สมุโหวเสนปี สมตฺตีกมภาวนา-
วเสนปี อายุหนิ ลพฺภติ โลกุตฺตเร สมุจฺเจทภาวนา-
วเสนาติ ฯ เสถิ วุตฺตณฺยเมว ฯ

อัย ปน วิเสโส ยถา เหฏฺฐา เอเกกกุสเล จตฺตุนฺนิ
จตฺตูกานิ วเสน นว โสฬสกา ลทฺธา ตถา อิธ น
ลพฺภนฺติ ฯ กสฺมา อวิชฺชาย อวิกตสมฺปยุตฺตอณฺณมณฺณ-
ปจฺจยาภาวโต อุปฺนิสฺสยปจฺจยวเสน ปเนตฺถ ปจฺมจตฺตูกเมว
ลพฺภติ ตมฺปิ ปจฺมวารเมว ทสฺเสตฺวา สงฺจิตฺตํ นีหริตฺวา
ปน ทสฺเสตฺพพฺพนฺติ ฯ

อวิชฺชามูลกกุสลนินฺทุเทโส(๑) ฯ

อิทานิ อพฺยาคเตสุปี อปฺเรเนว นเยน ปจฺจยาการิ
ทสฺเสตฺถุ กตฺเม ฐมฺมา อพฺยาคตาติอาทิมารทฺธิ ฯ ตตฺถ
กุสลมฺมูลปจฺจยาติ อิทมฺปิ อุปฺนิสฺสยปจฺจยตฺถิ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ
กุสลวิปากสฺส หิ กุสลมฺมูลํ อกุสลวิปากสฺส จ อกุสลมฺมูลํ
อุปฺนิสฺสยปจฺจโย โหติ นานากุชณฺณิกมมฺมปจฺจเย ปน วตฺตพฺพเมว
นตฺถิ ฯ ตสฺมา เอส อุปฺนิสฺสยปจฺจเยน เจว นานากุชณฺณิกมมฺม-
ปจฺจเยน จ ปจฺจโย โหติ ฯ เตเนว นินฺทุเทสวาเร ตตฺถ

๑. อวิชฺชามูลกกุสลนินฺทุเทสวณฺณนา ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิจฺสมุปฺปาทวิงฺกนฺิทุเทโส หน้า 343

กตมํ กุสลมฺมูลนฺติ อวิภิชิตฺวา ตตฺถ กตโม กุสลมฺมูลปจฺจยา
สงฺขาโรติ วิภคฺตํ ฯ อกุสลวิปาเกปี เอเสว นโย ฯ

อวิชฺชามฺลกกุสลนฺิทุเทเส วิย จ อิมสฺมิมฺปิ วิปากนฺิทุเทเส
ปจฺมํ ปจฺจยจตุกกเมว ลพฺภติ ตมฺปิ ปจฺมวารํ ทสฺเสตฺวา
สงฺขิตฺตํ ฯ ตสฺมา เอเกกสฺมี วิปากจิตฺเต เอกเมกสฺเสว
จตุกกสฺส วเสน กุสลมฺมูลเก(๑) อกุสลมฺมูลเก (๒) จ นเย วารปฺปเกโท
เวทิตฺตโพ ฯ กิริยารมฺมานํ ปน ยสฺมา เนว อวิชฺชา น
กุสลากุสลมฺูลานิ อุปฺนิสฺสยปจฺจยตํ ลภนฺติ ตสฺมา กิริยวเสน
ปจฺจยกาโร น วุตฺโตติ ฯ

เอวเมส

อกุสลกุสลาพฺยาगत- รมฺเมสฺ อเนกเกทโต วตฺวา
กุสลากุสลาณํ ปน วิปาเก จ อุปฺนิสฺสยวเสน ฯ
ปฺน เอกธาว วุตฺโต วาทีปฺวเรน ปจฺจยกาโร
รมฺมปฺปจฺจยเกเท ฌานสฺส ปภทชนนตฺถํ ฯ
ปฺริยตฺตีสวณจินฺตน- ปฺฏิปฺตฺติกฺกมวิวชฺชิตานญจ
ยสฺมา ฌานปฺปเกโท น กทาจีปี โหติ เอตสฺมี ฯ
ปฺริยตฺตีสวณจินฺตน- ปฺฏิปฺตฺติกฺกมโต สทา ธีโร
ตตฺถ กยิรา น หนฺยํ กรณฺียตฺร ตโต อตฺถีติ ฯ

อภิธรรมภาชนีย(๓) ฯ

๑. มง กุสลมฺมูลมฺูลเก ฯ ๒. ม. อกุสลมฺมูลมฺูลเก ฯ

๓. ม. อภิธรรมภาชนียวณฺณนา ฯ

*เล่มที่ 47 สมฺโมหวิโนทนี หน้า 344

อัย ปน ปจฺจยาภาโร สุตฺตฺนตฺตอภิชฺมมภาชนียวเสน
เทวปริวภูฏเมว นีหริตฺวา ภาเซตฺวา ทสฺสฺสฺโต(๑) ฯ

ปฏิจฺจสมฺบุปฺปาทวิงฺกนิตฺุเทโส ฯ

อิทานิ ตฺทนนฺตฺเร สติปฺภูจฺจานวิงฺกเย จตฺตาโรติ คณน-
ปฺริจฺเจโท เตน น ตโต เหฏฺฐา น อุทฺทนฺติ สติปฺภูจฺจาน-
ปฺริจฺเจทฺ ที่เปติ ฯ

สติปฺภูจฺจานาติ ตโย สติปฺภูจฺจานา สติโฆจโรปิ ตฺธา
ปฺฏิปฺนฺเนสุ สวาทฺเตสุ สตฺถุนิ ปฺฏิฆานฺนญวิตฺตฺตฺตฺตาปิ สติปิ ฯ
จตฺตฺนํ ภิกฺขเว สติปฺภูจฺจานานํ สมุทฺถญจ อตฺถกมฺมญจ
เทสฺสฺสฺสามิ ตํ สฺสมาถ สวาทฺกํ มนสิคฺครถ ฯ เป ฯ โภ จ
ภิกฺขเว กายสฺส สมุทฺทโย ฯ อาหารสมุทฺทยา กายสมุทฺทโยติอาทิสฺ (๒)
หิ สติโฆจโร สติปฺภูจฺจานนฺติ วุจฺจติ ฯ ตถา กายो อฺปฺภูจฺจานํ
โน สติ ฯ สติ อฺปฺภูจฺจานญเจว สติ จาติ(๓)อาทิสฺ ฯ ตสฺสฺสฺโต
ปฺติฏฺฐาติ อสฺมินฺติ ปฺภูจฺจานํ ฯ กา ปฺติฏฺฐาติ สติ ฯ สติยา
ปฺภูจฺจานํ สติปฺภูจฺจานํ ปฺชานํ จานนฺติ วา ปฺภูจฺจานํ สติยา
ปฺภูจฺจานํ สติปฺภูจฺจานํ หตฺถิฏฺฐานํ(๔) อสฺสฺสฺสฺจฺจานนฺติอาทินิ วีย ฯ

ตโย สติปฺภูจฺจานา ยทฺริโย เสวติ ยทฺริโย เสวมาโน
สตฺถา คณมฺนุสฺสาสฺตฺตฺมรหฺตฺติ (๕) เอตฺถ ตฺธา ปฺฏิปฺนฺเนสุ สวาทฺเตสุ

๑. ม. ทสฺสฺสฺโต โหติ ฯ ๒. ส. ม. ๑๕/๘๑๕/๒๔๖ ฯ

สฺยา. ม. อาหารสมุทฺทยา กายสฺส สมุทฺทโย ฯ ๓. บ. ปฺฏิ. ๓๑/๗๒๗/๖๒๒ ฯ

๔. ม. หตฺถิฏฺฐานอสฺสฺสฺจฺจานาทินิ วีย ฯ ๕. ม. อ. ๑๔/๖๑๘, ๖๓๖/๔๐๐

๔๐๗, ๔๐๘ ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคนิทเทโส หน้า 345

สตถุโน ปฏิमानุนยวีติวตตต สติปัญญา นุตตา ฯ ตสฺสสตฺโถ
 ปญฺสเปตพฺพโต ปญฺจํ ปวตฺตยิตพฺพโตติ อตฺโถ ฯ เกน
 ปญฺสเปตพฺพโตติ สติยา สติยา ปญฺจํ สติปัญญา ฯ จตฺตารो
 สติปัญญา ภาวิตา พหุลีกตา สตฺต โภชณฺงเค ปริปุเรนตีติ(๑)-
 อาทิสฺส ปน สติเยว สติปัญญา นุตติ วุจฺจติ ฯ ตสฺสสตฺโถ
 ปติญฺจาสตีติ ปญฺจํ อุปฺปญฺจติ โอกกนฺติตฺวา ปกฺขนฺนิตฺวา
 ปวตฺตตีติ(๒)อตฺโถ ฯ สติเยว ปญฺจํ ปญฺจํ สติปัญญา ฯ อถวา
 สรณฺญเณ สติ อุปฺปญฺจํ ปญฺจํ ฯ อิติ สติ จ สา
 ปญฺจํ สติปัญญาติ สติปัญญา ฯ อิทมิช อธิปฺเปตี ฯ ยทิ เอว
 กสฺมา สติปัญญาติ พหุจํ กตฺนฺติ สติยา พหุจํ ฯ
 อารมฺมณฺเณทน หิ พหุจํ กตา สติโยติ(๓) ฯ

กสฺมา ปน ภควตา จตฺตารอว สติปัญญา วุตฺตา
 อญฺญา อนธิกาติ เวเนยฺยหิตตฺตา ฯ ตมฺหาจริตฺทิญฺจจริต-
 สมถยานิกวิปฺสสนา ยานิกสฺส หิ มนฺนทิกฺขเวสเน ทฺวิธา ปวตฺเตสฺ
 มนฺนทสฺส ตมฺหาจริตฺสส โอพาริกิ กายานุปฺสสนาสติปัญญา
 วิสฺสุทฺธิมคฺโค ติกฺขสฺส สฺขมํ เวทนานุปฺสสนาสติปัญญา ฯ
 ทิญฺจจริตฺสสปี มนฺนทสฺส นาติปฺปเกทคฺคํ จิตฺตานุปฺสสนา-
 สติปัญญา วิสฺสุทฺธิมคฺโค ติกฺขสฺส อติปฺปเกทคฺคํ ชมฺมา-
 นุปฺสสนาสติปัญญา ฯ สมถยานิกสฺส จ มนฺนทสฺส อภิเจเน
 อธิคฺคนฺตพฺพนิมิตฺตํ ปจฺมํ สติปัญญา วิสฺสุทฺธิมคฺโค ติกฺขสฺส

๑. ม. อ. ๑๔/๒๘๓/๑๕๓-๔ ฯ
 # ๒. ม. วตฺตตีติ ฯ ๓. ม. พหุจํ กตา สติโยติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 346

โอฬารการมมณ อสนฺจหนโต ทุตฺยํ ๑ วิปฺสฺสนายานิกสุสาปี
มนุทสุส นาคีปฺปเภทคตารมมณํ ตติยํ ติกฺขสุส อติปฺปเภท-
คตารมมณํ จตุตฺถํ ๑ อิติ จตุตาโรว วุตฺตา อญฺญา อนธิกาติ ๑

สุกฺขนิจฺจอตฺตภาววิปฺลฺลาสฺสปฺปหานตฺถํ วา ๑ กาโย หิ
อสุโภ ตตฺถ จ สุกฺขวิปฺลฺลาสฺสวิปฺลฺลฺญา สตฺตา ๑ เตสํ ตตฺถ
อสุภภาวทฺสฺสเนน ตสฺส วิปฺลฺลาสฺส ปหานตฺถํ ปจฺมํ
สตีปฺญฺจานํ วุตฺตํ ๑ สฺขํ นิจฺจํ อตฺตาคิ กหิตฺสฺสปี จ เวทนาทีสุ
เวทนา ทุกฺขา จิตฺตํ อนิจฺจํ ฆมฺมา อนตฺตา เอเตสุ จ
สุกฺขนิจฺจอตฺตภาววิปฺลฺลาสฺสวิปฺลฺลฺญา สตฺตา ๑ เตสํ ตตฺถ
ทุกฺขาทีภาวทฺสฺสเนน เตสํ วิปฺลฺลาสฺส ปหานตฺถํ เสสานิ
ตีณิ วุตฺตานีติ เอวํ สุกฺขนิจฺจอตฺตภาววิปฺลฺลาสฺสปฺปหานตฺถํ วา
จตุตาโรว วุตฺตา อญฺญา อนธิกาติ เวทิตฺตพฺพา ๑ น เกวลญจ
วิปฺลฺลาสฺสปฺปหานตฺถเมว อถ โข จตุโรฆโยคาสวคฺคณฺธอุปาทาน-
อคติปฺปหานตฺถมฺปิ จตุพฺพิธาหารปริณฺยตฺถญจ จตุตาโรว
วุตฺตาคิ เวทิตฺตพฺพา ๑ อัยํ ตาว ปกรณนโย ๑

อฏฺฐกถายํ ปน สรณฺวเสน เจว เอกตฺตสโมสรณฺวเสน
จ เอกเมว สตีปฺญฺจานํ อารมฺมณฺวเสน จตุตาโรติ เอตเทว
วุตฺตํ ๑ ยถา หิ จตุทฺวารเ นคเร ปาจฺฉินโต อากจฺฉนฺตา
ปาจฺฉินทิสาย อฏฺฐจฺฉานกํ ภาณํ กเหตุวา ปาจฺฉินทฺวารเ
นคเรว ปวิสนฺติ ทกฺขิณโต ปจฺฉิมโต อุตฺตรโต อากจฺฉนฺตา

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคกถา 347

อุตฺตรทิสาย อฏฺฐานกั ภาณํ คเหตุวา อุตฺตรทฺวาเรน นครเมว
ปวิสฺนติ ฯ เอวํ สมฺปทมิทํ เวทิตพฺพํ ฯ นครํ วิย หิ
นิพฺพานมฺหานครํ ทฺวารํ วิย อฏฺฐจฺจโก โลกุตฺตรมคฺโค
ปาจันทิสาทโย วิย กายาทโย ฯ

ยถา ปาจันโต อากจฺจนฺตา ปาจันทิสาย อฏฺฐานกั
ภาณํ คเหตุวา ปาจันทฺวาเรน นครเมว ปวิสฺนติ เอวํ
กายานุสฺสนามฺเขน อากจฺจนฺตา จุทฺทสฺวิเรน กายานุสฺสนํ
ภาเวตฺวา กายานุสฺสนาภาวานานุภาวนิพฺพตฺเตน อริยมคฺเคน
เอกํ นิพฺพานเมว โอสฺรณฺติ ฯ ยถา ทกฺขิมโต อากจฺจนฺตา
ทกฺขิมทิสาย อฏฺฐานกั ภาณํ คเหตุวา ทกฺขิมทฺวาเรน
นครเมว ปวิสฺนติ เอวํ เวทนานุสฺสนามฺเขน อากจฺจนฺตา
นวิเรน เวทนานุสฺสนํ ภาเวตฺวา เวทนานุสฺสนาภาวานานุ-
ภาวนิพฺพตฺเตน อริยมคฺเคน เอกํ นิพฺพานเมว โอสฺรณฺติ ฯ

ยถา ปจฺฉิมโต อากจฺจนฺตา ปจฺฉิมทิสาย อฏฺฐานกั
ภาณํ คเหตุวา ปจฺฉิมทฺวาเรน นครเมว ปวิสฺนติ เอวํ
จิตฺตานุสฺสนามฺเขน อากจฺจนฺตา โสพฺสฺวิเรน จิตฺตานุสฺสนํ
ภาเวตฺวา จิตฺตานุสฺสนาภาวานานุภาวนิพฺพตฺเตน(๑) อริยมคฺเคน เอกํ
นิพฺพานเมว โอสฺรณฺติ ฯ ยถา อุตฺตรโต อากจฺจนฺตา อุตฺตรทิสาย
อฏฺฐานกั ภาณํ คเหตุวา อุตฺตรทฺวาเรน นครเมว ปวิสฺนติ ฯ
๑. ม. จิตฺตานุสฺสนาภาวานานุภาวนิพฺพตฺเตน ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 348

เอวํ ชมมานุปัสสนามุขเน อากจฺจนฺตา ปณฺจวิเชน ชมมานุ-
ปัสสนํ ภาเวตฺวา ชมมานุปัสสนาภาวนานุภาวนิปุพฺพตฺเตน
อริยมคฺเคน เอกํ นิพฺพานเมว โอสรรนฺตํติ เอวํ สรณฺวเสน
เจว เอกตฺตสโมสรณฺวเสน จ เอกเมว สติปฏฺจानํ อารมฺมณฺวเสน
จตฺตารอว (๑) วุตฺตาทิ เวทิตฺตพฺพา ฯ

อิช ภิภฺชฺชติ เอตฺถ กิณฺจปิ ภควตา เทวโลเก นิสํหิตฺวา
อํยํ สติปฏฺจานวิภังโก กถิตฺโต เอกภิภฺชฺชปิ ตตฺถ ภควโต
สนฺตฺตเก นิสินฺนโก นาม นตฺถิ ฯ เอวํ สนฺเตปิ ยสฺมา อิม
จตฺตารอ สติปฏฺจานเน ภิภฺชฺช ภาเวนฺติ ฯ ภิภฺชฺชโคจฺรา หิ เอเต
ตสฺมา อิช ภิภฺชฺชติ อาลปฺติ ฯ กิ ปเนเต สติปฏฺจานเน ภิภฺชฺชเยว
ภาเวนฺติ น ภิภฺชฺชนิอาทโยติ ภิภฺชฺชนิอาทโยปิ ภาเวนฺติ ภิภฺชฺช
ปน อคฺคปริสา ฯ อิติ อคฺคปริสฺตฺตา อิช ภิภฺชฺชติ อาลปฺติ ฯ
ปฏฺธิปฺตฺติยา วา ภิภฺชฺชภาวทสฺสนโต เอวมาห ฯ โย หิ อิมํ
ปฏฺธิปฺตฺติ ปฏฺธิปฺชฺชติ โส ภิภฺชฺช นาม โหติ ฯ ปฏฺธิปฺนฺนโก หิ เทโว
วา โหตุ มนฺสฺโส วา ภิภฺชฺชติ สฺงฺขํ คจฺจตฺเตว ฯ(๒)ยถาห

อลงฺกโต เจปิ สมณฺจเรยฺย
สนฺโต ทนฺโต นียโต พุรหฺมจาริ
สพฺเพสุ ภูเตสุ นิธาย ทณฺฑํ
โส พุราหฺมโณ โส สมโณ ส ภิภฺชฺชติ ฯ(๓)

๑. ม. จตฺตารอติ ฯ ๒. ม. สฺงฺขํ คจฺจตฺติเยว ฯ
๓. พุ. ฐ. ๒๕/๒๐/๓๓ ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิงฺกนิตุเทโส หน้า 349

อชฺมตฺตุนฺติ นียกชฺมตฺตํ อธิปฺเปตํ ตสฺมา อชฺมตฺตํ
กาเยติ อตฺตโน กาเยติ อตฺโต ฯ

ตตฺถ กาเยติ รูปกาเย ฯ รูปกาโย หิ อธิ อํคปจฺจกานํ
เกสาทินฺนจฺจ ชฺมมานํ สมฺภูเจเนน หตฺถิกายอสฺสกายรตฺถกายาทโย
วีย กาโยติ อธิปฺเปโต ฯ

ยถา จ สมฺภูเจเนน เหวํ กุจฺฉิตานํ आयฺญเจเนน ฯ
กุจฺฉิตานญฺหิ ปรมเชฺจฺจกานํ เกสาทินฺ(๑) आयฺติปิ กาโย ฯ आयฺติ
อุปฺปตฺติเทโส ฯ

ตตฺตรายํ วจนตฺโต आयฺนฺติ ตโตติ आयํ ฯ เก
อายฺนฺติ กุจฺฉิตา เกสาทโย อิติ กุจฺฉิตานํ เกสาทินํ
आยฺติ กาโย ฯ ก

กายานุสฺสึตี กายํ อนุสฺสสนสีโล กายํ(๒) วา อนุสฺส-
มานโน ฯ กาเยติ จ วตฺวาปี ปฺน กายานุสฺสึตี ทฺติย-
กายคฺคหณฺ อสมฺมิสฺสโต ววตฺถานฉนวินิพฺโภคาทิสฺสสนตฺถํ
กตฺนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ เตเน น กาเยเว (๓) เวทนานุสฺสึ
จิตฺตชฺมมานุสฺสึ วา อถโย กาเย กายานุสฺสึเยวติ
กายสงฺขาเต วตฺถุสฺมี กายานุสฺสนาการสฺเสว ทสฺสเนน
อสมฺมิสฺสโต ววตฺถานํ ทสฺสิตํ โหติ ฯ ตถา น กาเย
อํคปจฺจกวินิมฺตฺตเอกชฺมมานุสฺสึ นاپิ เกสโลมาทวินิมฺตฺต-
๑. ม. โส ฯ ๒. ม. กายานุสฺสสนสีโล ฯ ๓. ม. กาเย ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 350

อิติปริธานุปลสตี ฯ

โยปี เจตถ เกสโลมาทโก ภูตปาทายสมุหสงขาโต
กาโย ตตถาปี น ภูตปาทายวินิมุตตเอกธมมานุปลสตี อถโฆ
รตสมุฏารานุปลสโก วย องคปจจกคสมุหानุปลสตี นครา-
วายนุปลสโก วย เกสโลมาทิสมูหानุปลสตี กทลิกขนุช-
ปตตวฏฐีวิณิฏฐโก วย จ รัตตมฏฐิจิวิเนทโก(๑)วย จ
ภูตปาทายสมุหानุปลสตีเยวาติ นานปปรการโต สมุหเสเนว(๒)
กายสงขาตสส วตถุโน ทสสเนน ฆนวินิพโกโก ทสสโต
โหติ ฯ น เหตุถ ยถาวุตตสมุหวินิมุตโต กาโย วา อิทธิ
วา ปุริโส วา อถโฆ วา โกจิ ธมโม ทิสสตี ยถาวุตตธมมสส
สมุหมตเตเยว(๓) ปน ตถา ตถา สตถา มิจจกนิเวส
กโรนติ ฯ เตนานุ ปปราณา

ย ปสสตี น ตั ทิฏฐิ ยั ทิฏฐิ ตั น ปสสตี

อปสสั พชฌเต มุโพห พชฌมาโน น มุจจตีติ ฯ

ฆนวินิพโกกาทิสสนตถนติ วุตตัม อาทิสทเทน เจตถ
อขมปี อตถโถ เวทิตพโพ อยถหิ เอตถสมิ กายเย กายานุปลสตีเยว
น อถถธมมานุปลสตี ฯ กิ วุตตัม โหติ ยถา อนุทกฏตายปี
มริจยา อุตทานุปลสตีโน โหนติ ฯ น เอว อนิจจทุกขานตถา-
สฏฐเตเยว อิมสมิ กายเย นิจจสุขอตตสฏฐากวานุปลสตี อถโฆ

๑. ม. รัตตมฏฐิเวทโก ฯ ๒. ม. สมุหเสเนว ฯ

๓. ม. ยถาวุตตธมมสมุหมตเตเยว ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคกถา หน้า 351

กายานุปัสสี อนิจจทุกขานตตอสุภาการสมุหानุปัสสีเยวติ วุตตัม
โหติ ฯ

อถวา ยวายัม มหาสติปัญญาเน อธิ ภิกขเว ภิกขุ
อรณณคโต วา ฯเปฯ โส สโตว อสฺสสตีติ(๑)อาทินา นเยน
อสุสาสปสุสาสาทิจฺจนกขาตอฏฺฐิกปริโยसान กายโย วุตฺโต โย
จ อธิเรกจฺโจ ปจฺวีการยํ อนิจจโต อนุปัสสติ ตถา อาโปการยํ
เตโชการยํ วายोการยํ เกสการยํ โลมการยํ จฺวิกายํ จมฺมการยํ
มंसการยํ รุทฺธิการยํ (๒) นหารุการยํ อฏฺฐิกายํ อฏฺฐิมิลฺลชการยณฺติ
ปฏฺฐิสมฺภิทายํ (๓) กายโย วุตฺโต ตสฺส สพฺพสฺส อิมสฺมีเยว กายเย
อนุปัสสนโต กายเย กายานุปัสสีติ เอวมปิ อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ

อถวา กายเย อหนฺติ วา มมนฺติ วา เอวํ คเหตุพฺพสฺส
กสฺสจฺจ อนนุปัสสนโตปิ (๔) ตสฺส ตสฺเสว ปน เกสโลมาทิกสฺส
นानาธมฺมสมฺมุหสฺส อนุปัสสนโต กายเย เกสาทิธมฺมสมฺมุห-
สงฺขาเตกายานุปัสสีติ(๕) เอวมตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ อปิจ อิมสฺมี
กายเย อนิจจโต อนุปัสสติ โน นิจฺจโตติอาทินา อนุกฺกเมน
ปฏฺฐิสมฺภิทายํ (๖) อากตฺนยสฺส สพฺพสฺเสว อนิจฺจลกฺขณาทีโน
อาการสมุหสงฺขาตสฺส กายสฺส อนุปัสสนโตปิ กายเย กายานุปัสสีติ

- # ๑. ที. ม. ๑๐/๒๓๔/๓๒๕ ฯ ม. มุ. ๑๒/๑๓๓/๑๐๓ ฯ
- # ส. ม. ๑๕/๑๓๐๖/๓๕๔ ฯ ๒. ม. รุทฺธิการยํ ฯ
- # ๓. พุ. ปฏฺ. ๓๑/๓๒๓/๖๒๒, ๖๒๓ ฯ ๔. ม. อนนุปัสสนโต ฯ
- # ๕. ม. เกสาทิธมฺมสมฺมุหสงฺขาเต กายานุปัสสีติ ฯ
- # ๖. พุ. ปฏฺ. ๓๑/๓๒๓/๖๒๒ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 352

เอวมปิ อตุโถ ทกุสพุโพ ฯ

ตถา หิ อัย กายะ กายานุปัสสนาปฏิบัติ ปฏิปนโน
 ภิกขุ อิมํ กายํ อนิจจานุปัสสนาทีนํ สตฺตฺตฺนํ อนุปัสสนานํ
 วเสน อนิจฺจโต อนุปัสสตี โน นิจฺจโต ทฺกฺขโต อนุปัสสตี
 โน สุขโต อนตฺตโต อนุปัสสตี โน อตฺตโต นิพฺพินฺนฺตติ(๑) โน
 นนฺทติ วิรชชตี โน รชชตี นิโรเชตี โน สมฺมทานตี(๒)
 ปฏินิสฺสชชตี โน อาทียตี ฯ โส ตํ อนิจฺจโต อนุปัสสนโต
 นิจฺจสณฺณํ ปชฺหตี ทฺกฺขโต อนุปัสสนโต สุขสณฺณํ ปชฺหตี
 อนตฺตโต อนุปัสสนโต อตฺตสณฺณํ ปชฺหตี นิพฺพินฺนฺตโต(๓) นนฺทตี
 ปชฺหตี วิรชชฺนโต รากํ ปชฺหตี นิโรเชนโต สมฺมทํ ปชฺหตี
 ปฏินิสฺสชชฺนโต อาทานํ ปชฺหตี(๔)เวทิตพุโพ ฯ

วิหฺรตีตี จตุสฺส อิริยาปถวิหาเรสฺส อณฺณตฺตวิหารสมายอก-
 ปรีตีปนเมตํ เอกํ อิริยาปถพารณํ อณฺณตฺตเรณ (๕) อิริยาปถเณ
 วิจฺฉินฺนํทิวา อปตฺมานํ อตฺตภาวํ หฺรตี ปวตฺเตตีตี อตุโถ ฯ

พหิทฺฐา กายตี ปรสฺส กาย ฯ

อชฺชตฺตพหิทฺฐา กายตี กาลเณ อตฺตโน กาย กาลเณ
 ปรสฺส กาย ฯ

ปรสมนฺเยน หิ อตฺตโน กาย กายปริกฺคโห วุตฺโต

๑. ม. นิพฺพินฺนฺตติ ฯ ๒. ม. สมฺมเทตี ฯ ๓. ม. นิพฺพินฺนฺตโต ฯ

๔. พุ. ปฏฺ. ๓๑/๓๒๓/๖๒๒, ๖๒๓ ฯ ๕. ม. อปฺเรน ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิงฺกนิตุเทโส หน้า 353

ทุตินเยน ปรสฺส กายะ ตุตินเยน กาลเณ อุตฺตโน กายะ ฯ
กาลเณ ปรสฺส กายะ ฯ อชฺฌตฺตพหิทฺธา ปน ฃกฺกิตารมฺมณํ
นาม นตฺถิ ปคฺคณกมฺมญฺจานสฺส ปน อปราปฺริ สญฺจรณ-
กาโล เอตฺถ กถิตฺ ๑

อาตาศีติ กายปริคฺคาหกวีริยสมาโยคปริทีปนเมตฺ ๑ โส หิ
ยสฺมา ตสฺมี สมเย ยนฺตํ วีริยํ ตีสุ ภเวสุ กิเลสานํ
อาตาศนฺโต อาตาศีติ วุจฺจติ เตน สมฺนฺนาคโต โหติ ๑
ตสฺมา อาตาศีติ วุจฺจติ ๑

สมฺปชาโนติ กายปริคฺคาหเกณ สมฺปชฺชยฺลสงฺขาเตน ฉาณน
สมฺนฺนาคโต ๑

สติมาติ กายปริคฺคาหิกาย สติยา สมฺนฺนาคโต ๑ อัย
ปน ยสฺมา สติยา อารมฺมณํ ปริคฺคเหตฺวา ปญฺญา
อนฺุปรสฺสตี ๑ น หิ สติวีริยิตฺสฺส อนฺุปรสฺสนา นาม อตฺถิ ๑
เตเนวาท สติญฺจ ขฺวาทํ ภิกฺขเว สพฺพตฺถิกิ วทามิตี ๑ (๑)
ตสฺมา เอตฺถ กายะ กายานฺุปรสฺสี วิหฺรตีติ เอตฺตาวตฺตา
กายานฺุปรสฺสนาสติปัญญาวิงฺกนิตุเทโส วุตฺตํ โหติ ๑

อถวา ยสฺมา อนาตาศีโน อนฺุโตสงฺเขโป อนฺุตรายกโร
โหติ อสมฺปชาโน อฺุบายปริคฺคเห อนฺุบายปริคฺคเห จ สมฺมุยฺหติ
มฺุญฺจสฺสตี อฺุบายาปริจฺจาเค(๒) อนฺุบายปริคฺคเห จ อสมตฺุถโว โหติ
๑. ส. ม. ๑๘/๕๓๒/๑๕๘ ๑ ๒. ม. อฺุบายปริจฺจาเค ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 354

เตนสฺส ตํ กมฺมฏฺฐานํ น สมฺปชฺชติ ฯ ตสฺมา เยถํ ฐมฺมานํ
อานุกาเวน ตํ สมฺปชฺชติ เตถํ ทสฺสนตฺถํ อาตاپิ สมฺปชาโน
สติมาติ อิทํ วุคฺตฺนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

อิติ กายานุปสฺสนาสติปฏฺฐานํ สมฺปโยคณฺจ(๑) ทสฺเสตฺวา
อิทานิ ปหานงฺกํ ทสฺเสตฺถุ วิเนยฺย โลเก อภิขฺฌาโทมนสฺสนฺติ
วุคฺตํ ฯ

ตตฺถ วิเนยฺยชาติ ตทงฺควินเยน วา วิกฺขมฺภนวินเยน วา
วินยิตฺวา ฯ

โลเกติ เอตฺถ ยฺวายํ อชฺชตฺตาภิเภาโท กาโย ปริคฺคหิโต
เสวว อีธ โลโก นาม ฯ ตสฺมี โลเก อภิขฺฌาโทมนสฺสํ
วินยิตฺวาติ อตฺถโธ ฯ ยสฺมา ปเนตฺถ อภิขฺฌาคหณฺเนน กามจฺจนฺโท
โทมนสฺสคฺคหณฺเนน พฺยาปาโท สงฺคหํ คจฺจติ ตสฺมา
นึวเรณฺปรียาปนฺนพลวธมฺมทฺวยทสฺสเนน นึวเรณฺปฺพานํ วุคฺตํ
โหตีติ เวทิตพฺพํ ฯ

วิเสเสน เจตฺถ อภิขฺฌาวินเยน กายสมฺปคฺติมฺลกสฺส
อนฺุโรธสฺส โทมนสฺสวินเยน กายวิปคฺติมฺลกสฺส วิโรธสฺส
อภิขฺฌาวินเยน จ กาย อภิริติยา โทมนสฺสวินเยน
กายภาวนาย อนภิริติยา อภิขฺฌาวินเยน กาย อฏฺฏานํ
สุกฺขภาวาทีนํ ปกฺเขปสฺส โทมนสฺสวินเยน กาย ฏฺฏานํ
๑. ม. สมฺปโยคณฺจ ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคินิทเทโส หน้า 355

อสุภาสุขภาวาทีนํ อปนยนสฺส จ ปหานํ วุคฺคํ ๑ เตน
โยคาวจรสฺส โยคานุกาโว โยคสมตฺตตา จ ทีปิตา โหติ ๑
โยคานุกาโว หิ เอส ทหฺย(๑)อนุโรธวิโรธวิปฺปมฺตโต อรตฺรตฺตสโ
อภฺตฺตปกฺเขปภฺตฺตปนยนวิโรทํ จ โหติ ๑ อนุโรธวิโรธวิปฺปมฺตโต
เจส อรตฺรตฺตสโ อภฺตฺตํ อปกฺขิปปนฺโต ภฺตฺตญจ อนปนเนนฺโต
โยคสมตฺโต โหตีติ ๑

อปโร นโย กายะ กายานุปสฺสึตี เอตฺถ อนุปสฺสนาย
กมฺมญฺจานํ วุคฺคํ ๑ วิหฺรตีติ เอตฺถ วุคฺคตฺวิหารเณน กมฺมญฺจานิกสฺส
กายสฺส ปฺริหฺรณํ ๑ อาตปปีตฺตอทิสฺส อาตาเปน สมมฺปฺปชานํ
สตีสมฺปชฺชเยเนน สพฺพตฺตํ กมฺมญฺจานํ กมฺมญฺจานปฺริหฺรณฺปาโย
วา ๑ สตียา วา กายานุปสฺสนาวเสน ปฏฺฐิตทฺชสมโ
สมฺปชฺชเยเนน วิปฺสฺสนา อภิชฺชมาโทมนสฺสวินยเณ ภาวนาผลํ
วุคฺคตฺนฺตี เวทิตพฺพํ ๑ อํยํ ตาว กายานุปสฺสนาสตีปัญญาญฺเจสส
อตุตฺตวณฺณา ๑

เวทนานุปสฺสนาสตีปัญญาญฺเจสสทิสฺสปี อชฺชตฺตาทินี
วุคฺคตฺนฺยเเนว เวทิตพฺพานิ ๑ เอเตสฺสปี หิ อตุตฺตโน เวทนาทิสฺส
ปรสฺส เวทนาทิสฺส กาลเณ อตุตฺตโน กาลเณ ปรสฺส เวทนาทิสฺสตี
ตีวิโร(๒) ปฺริกฺคโห วุคฺคโต ๑

เวทนาสุ เวทนานุปสฺสึตฺตอทิสฺส จ เวทนาทีนํ ปฺน วจเน
๑. ม. ยทิตํ ๑ ๒. ม. ตีวิโร ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 356

ปโยชนํ กายานุปัสสนายํ วุตตนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ เวทนาสุ
เวทนานุปัสสี จิตเต จิตฺตานุปัสสี ฌมเมสุ ฌมมานุปัสสีติ
เอตฺถ ปน เวทนาติ ติสฺโส เวทนา ตา จ โลกียาเอว ฯ
จิตฺตมฺปิ โลกียํ ตถา ฌมมา ฯ เสดํ วิภาโค นิตฺตสวาท
ปากโณ ภวิสฺสตี ฯ เกลํ ปนิตฺตยถาเวทนา อนุปัสสิตฺตพฺพา
ตถา อนุปัสสนโต เวทนาสุ เวทนานุปัสสีติ เวทิตพฺโพ ฯ
เอส นโย จิตฺตฌมเมสุ ฯ

กถญจ เวทนา อนุปัสสิตฺตพฺพาติ สุขา ตาว เวทนา
ทฺกฺขโต ทฺกฺขา สลฺลโต อทฺกฺขมสุขา อนิจฺจโต ฯ ยถาห

โย สุขํ ทฺกฺขโต อทฺท ทฺกฺขมทฺทกฺขิ สลฺลโต
อทฺกฺขมสุขํ สนฺตํ อทฺทกฺขิ นํ อนิจฺจโต
สเว สมฺมทฺทโส ภิกฺขุ (๑)อุปฺสนโต จริตฺสตีติ ฯ(๒)

สพฺพาเอว เจตา ทฺกฺขาติปิ อนุปัสสิตฺตพฺพาว(๓) ฯ วุตฺตญฺหตี
ยํ กิณฺจิ เวทยิตํ สพฺพนฺตํ ทฺกฺขนฺติ(๔) วทามิตฺติ ฯ (๕) สุขา
ทฺกฺขโตปิ (๖) จ อนุปัสสิตฺตพฺพา ฯ ยถาห สุขา[๗] โข อวฺโส วิสาข เวทนา
จิตฺตฺสุขา วิปริณามมา ทฺกฺขาติ(๘)สพฺพํ วิตฺถาเรตพฺพํ ฯ อปิจ
อนิจฺจาทิสฺตฺตานุปัสสนานํ(๙) วเสนาปิ อนุปัสสิตฺตพฺพา ฯ เสดํ

- # ๑. สุขา. ปริชานาติ เวทนา ฯ ๒. ส. สพา. ๑๘/๓๖๘/๒๕๗ ฯ
- # ๓. ม. อนุปัสสิตฺตพฺพา ฯ ๔. ส. สพา. ๑๘/๓๕๑/๒๖๘ ฯ
- # ๕. สุขา. ม. ตํ. ทฺกฺขสมฺมินฺติ ฯ ๖. ม. สุขทฺกฺขโตปิ ฯ
- # ๗. สุขา. ม. เอตฺถนฺตเร โข อวฺโส วิสาขาทิ ทิสฺสตี ฯ
- # ๘. ม. มฺ. ๑๒/๕๑๑/๕๕๒ ฯ ๙. บฺ. ปฏฺ. ๓๑/๓๒๘/๖๒๔ ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคนิทเทโส หน้า 357

นิทเทสวารเยว ปากัญ ภวิสฺสติ ฯ

จิตฺตมฺเมสุปี จิตฺตํ ตาว อารมฺมณาริปตีสหชาติภูมิกมฺม-
วิปากกิริยาทินานตฺตเกทานํ อนิจฺจาทีอนุปฺสฺสนานํ นิทฺเทสวาร
อาคตฺสราคาทีเกทานญจ วเสน อนุปฺสฺสิตฺตพฺพํ ฯ ฐมฺมา
สลกฺขณสามญฺจลกฺขณานํ สฺยญฺจตารมฺมสฺส อนิจฺจาทีสฺตฺตา-
นุปฺสฺสนานํ นิทฺเทสวาร อาคตฺสนฺตาสนฺตาทีกะทานญจ วเสน
อนุปฺสฺสิตฺตพฺพา ฯ เสถํ วุตฺตณฺยเมว ฯ กามญฺเจตฺถ ยสฺส
กายสฺงฺขาเต โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ปหีนํ ตสฺส
เวทนาทีโลเกสุปี ตํ ปหีนเมว ฯ นานาปฺคฺคฺลวเสน ปน
นานาจิตฺตกฺขณิกสตีปัญญาภาวนาวเสน จ สพฺพตฺถ วุตฺตํ ฯ
ยโต วา เอกตฺถ ปหีนํ เสเสสุปี ปหีนํ โหตี ฯ เตเนวสฺส
ตตฺถ ปหานทสฺสนตฺถมฺปี เอตฺ(๑) วุตฺตนฺตี เวทิตฺตพฺพนฺตี ฯ

อุทฺเทสวารกถา ฯ

อิทานิ เสยฺยถาปี นาม เจโก วิลิพฺพการโก
ถูลกิลฺลยฺสณฺหกิลฺลยฺจงฺโกฏฺกเปพาปฺญาทีนิ อุปฺกรณานิ กาคฺคาโม
เอกํ มหาเวพฺพ ลภิตฺวา จตุธา ฉินฺทิตฺวา ตโต เอเกกํ เวพฺพญฺทํ
คเหตฺวา ผาเลตฺวา ตํ ตํ อุปฺกรณํ กเรยฺย ยถา วา
ปน เจโก สุวณฺณกาโร นานาวิหิตํ ปิลนฺธนวิกตี กตฺตฺคาโม
สุปฺริสฺสุทฺธํ สุวณฺณมฺภิกํ ลภิตฺวา จตุธา ฉินฺทิตฺวา ตโต เอเกกํ
โกฏฺฐาสํ คเหตฺวา ตํ ตํ ปิลนฺธนํ กเรยฺย เอวเมว ภควา

๑. ม. เอว ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคกถา หน้า 359

เกสคฺคโต เหฏฺฐา ฯ

ตจฺปริญฺตฺตฺติ ติริยํ ตจฺปริญฺนินฺนํ ฯ

ปฺรณฺนํ นปฺปการสฺส อสุจฺโน ปจฺจเวกฺขตฺติ นํ นปฺปการ-
เกสํ อสุจฺกริโต อัย กายิเต ปสฺสตี ฯ กถํ ฯ อตฺถิ อิมสฺมี
กายเ เกสํ โลมา ฯเปฯ มุตฺตฺตฺติ ฯ

ตตฺถ อตฺถิตฺติ สํวิชฺชนฺติ ฯ

อิมสฺมินฺติ ยวํ อุทฺธํ ปาทตลา อโร เกสมตฺถกา
ติริยํ ตจฺปริญฺโต ปุโร นํ นปฺปการสฺส อสุจฺโนติ วุจฺจติ
ตสฺมี ฯ

กายเต สรีเร ฯ สรีรณฺหิ อสุจิสฺตฺตฺยโต กุจฺฉิตานํ
เกสํ ทินฺนญฺจ จกฺขุโรคาทินฺนญฺจ โรคฺสตาณํ อายญฺจโต กายิเต
วุจฺจติ ฯ

เกสํ โลมาติ เอเต เกสํ ทโย ทฺวคฺคตฺติสาการา ฯ ตตฺถ
อตฺถิ อิมสฺมี กายเ เกสํ อตฺถิ อิมสฺมี กายเ โลมาติ เอวํ
สมฺพนฺ โห เวทิตฺโพ ฯ อิมสฺมิณฺหิ ปาทตลโต ปญฺจาย อฺปฺริ
เกสมตฺถกา ปญฺจาย เหฏฺฐา ตจฺโต ปญฺจาย ปริญฺตฺตฺติ(๑)
เอตฺตเก พฺยามมตฺเต กเพวเร สพฺพากาเรนปี วิจฺฉินฺโต น
โกจิ กิณฺจิจิ มุตฺตํ วา มณฺี วา เวพฺพริยํ วา อครุํ วา
กฺงฺกมฺ วา กปฺปฺริ วา วาสจฺจณฺณาทีนํ (๒) วา อณฺมตฺตมปี
๑. ม. ติริยฺนตฺตฺติ ฯ ๒. ม. วาสจฺจณฺณาที ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 360

สุจิตาโว ปสฺสตี อตฺถิ ปรมฺหุคฺคฺนฺชเชคฺคฺจํ อสฺสึริกทสฺสนํ
นํนปฺปการํ เกสโลมาทิกเกทํ อสฺสึเยว ปสฺสตี ฯ เตน วุตฺตํ
อตฺถิ อิมสฺมึ กาย เกสา โลมา ฯเปฯ มุตฺตฺนตฺติ ฯ อยเมตถ
ปทสมฺพนฺชโต วณฺณนา ฯ

อิมํ ปน กมฺมญฺจานํ ภาเวตฺวา อรหตฺตํ ปาปฺณิตฺตกาเมน
กฺลปฺตฺเตน อาทิโตว จตฺตฺพิริ สึลํ โสเชตฺวา สฺสปริสฺสุทฺธสึเล
ปติญฺจึเตน ยวํยํ ทสฺสฺ ปติโพเชสฺสฺ ปติโพชฺช อตฺถิ ตํ
อุปจฺฉินฺนิตฺตฺวา ปฏิกฺกมฺนสึการกมฺมญฺจานภาวนาย ปจฺมชฺฌานํ
นิพฺพตฺเตตฺตฺวา ฌานํ ปาทกํ กตฺวา วิปสฺสนํ ปญฺจเปตฺวา
อรหตฺตํ อนนาคามิผลาทิสฺสฺ วา อณฺณตฺริ ปตฺตสฺส สพฺพนฺติเมน
ปริจฺเจเทน สาญฺจกถาย ปาลิยา กตฺปริจฺยสฺส ตนฺติอาจรि-
ยสฺสาปี กฺลฺยาณมิตฺตสฺส สนฺติเก อุกฺกเหตุพฺพิ ฯ [๑] ตถารูปํ
กฺลฺยาณมิตฺตํ เอกวิหาเร อถนฺเตน ตสฺส วสนฺญฺจานํ คนฺตฺวา
อุกฺกเหตุพฺพิ ฯ ตตฺถ จตฺตฺพิริสึลวิโสธฺนญฺเจว (๒) ปติโพชฺช จ
ปติโพชฺชปจฺเจโท จ (๓) อจฺริยสฺส สนฺติกํ อุปสฺงกมฺนวิธานญฺจ(๓)
สพฺพมฺปิ วิสฺสุทฺธิมคฺเค วิตถารโต กถิตํ ฯ ตสฺมา ตํ ตตฺถ
กถิตนฺเยเนว เวทิตพฺพิ ฯ

อาจริเยน ปน กมฺมญฺจานํ กถนฺเตน ติวิเชน กถิตพฺพิ ฯ
เอโก ภิกฺขุ ปกตฺติยา อุกฺกหิตกมฺมญฺจานโน โหติ ตสฺส เอกํ
๑. ม. เขตฺถนฺตฺเร วิสฺสุทฺธนฺติ ทิสฺสตี ฯ
๒. วิ. สึล. ๑/๔๔ ฯ ๓. วิ. กมฺมญฺจาน. ๑/๑๑ ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคินิเทศ หน้า 361

เทว นิสชวาระ สชฌาย์ การะตวา กเถตพัพพี ฯ เอโก
สนฺติเก วสิตฺวา อุกฺคหิตฺกามา โหติ ตสฺส อากตาคตเวลาย
กเถตพัพพี ฯ เอโก อุกฺคหิตฺวา อณฺตตฺถ คนฺตฺกามา โหติ ตสฺส
นาตีปฺปจฺจํ นาตีสงฺเขปํ กตฺวา นิชฺชํ นิกฺคณฺจํ (๑) กมฺมญฺจานํ
กเถตพัพพี ฯ กเถนฺเตน กิ อัจฺจิตฺพฺพนฺติ ฯ สตฺตธา
อุกฺคหโกสลฺลํ ทสฺธา จ มนฺตีการโกสลฺลํ อัจฺจิตฺพัพพี ฯ

ตฺตฺถ วจฺสา มนฺสา วณฺณโต สณฺจานโต ทิสฺโต
โอภาสโต ปริจฺเฉทโตติ เอวํ สตฺตธา อุกฺคหโกสลฺลํ
อัจฺจิตฺพัพพี ฯ อิมสฺสมิณฺหิ ปฏิกฺขมฺนตีการกมฺมญฺจานเ โยปี
ตีปีฏโก โหติ เตนาปี มนฺตีการกาเล ปจฺมํ วาจา ย สชฌาโย
กาตพฺโพ ฯ เอกสฺส (๒) หิ สชฌาย์ กโรนฺตฺสเสว กมฺมญฺจานํ
ปากฺกํ โหติ มลยวาสิมหาเทวตฺเตรสฺส สนฺติเก อุกฺคหิตกมฺมญฺ-
จานานํ ทฺวินฺนํ เธรานํ วิย ฯ เถโร กิร เตหิ กมฺมญฺจานํ
ยาจิตฺ จตฺตารो มาเส อิมํ เอวํ สชฌาย์ กโรธาคี
ทฺวตฺตีสารปาตี อทาสี ฯ เต กิณฺจาปี เตสํ เทว ตโย
นิกายา ปคฺคณา ปทกฺขิณฺคคาหิตาย ปน จตฺตารอ มาเส
ทฺวตฺตีสารการ์ สชฌายนฺตาว โสตาปนฺนา อเหตุํ ฯ

ตฺสฺมา กมฺมญฺจานํ กเถนฺเตน อัจฺริเยน อนฺตฺเววาสีโก
วตฺตพฺโพ ปจฺมํ ตาว วาจา ย สชฌาย์ กโรหิตี ฯ กโรนฺเตน
๑. ม. นิกฺคณฺจิกํ ฯ ๒. ม. เอกจฺจสฺส ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 362

จ ตจปญจกาทีนิ ปริจฉินทิตฺวา อนฺโลมปฏิโลมวเสน สชฌาโย
 กาทพุโพ ๗ เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจติ หิ วตฺวา
 ปฺน ปฏิโลมโต ตโจ ทนฺตา นขา โลมาเกสาติ
 วตฺตพุพฺ ๗ ตทนนฺตรฺ วกฺกปญจเก มํสํ นหารุ อญฺชิ อญฺฉิมิณฺชํ
 วกฺกนฺติ วตฺวา ปฺน ปฏิโลมโต วกฺกํ อญฺฉิมิณฺชํ อญฺชิ นหารุ
 มํสํ ตโจ ทนฺตา นขา โลมา เกสาติ วตฺตพุพฺ ๗ ตโต
 ปฺปฺผาสปญจเก หทยํ ยกนํ กิโลมกํ ปิหํ ปฺปฺผาสนฺติ
 วตฺวา ปฺน ปฏิโลมโต ปฺปฺผาสํ ปิหํ กิโลมกํ ยกนํ หทยํ
 วกฺกํ อญฺฉิมิณฺชํ อญฺชิ นหารุ มํสํ ตโจ ทนฺตา นขา โลมา
 เกสาติ วตฺตพุพฺ ๗

ตโต อิมํ ตนฺตี อนารุพฺหมปิ ปฏิสมฺภิตามกฺเค (๑) อากคํ
 มตฺตลฺลฺงกํ กรีสาวसाने ตนฺตี อาริเปตฺวา อิมสฺมี
 มตฺตลฺลฺงกปญจเก อนฺตํ อนฺตคฺคณฺ อฺทริยํ กรีสํ มตฺตลฺลฺงกนฺติ
 วตฺวา ปฺน ปฏิโลมโต มตฺตลฺลฺงกํ กรีสํ อฺทริยํ อนฺตคฺคณฺ
 อนฺตํ ปฺปฺผาสํ ปิหํ กิโลมกํ ยกนํ หทยํ วกฺกํ
 อญฺฉิมิณฺชํ อญฺชิ นหารุ มํสํ ตโจ ทนฺตา นขา โลมา
 เกสาติ วตฺตพุพฺ ๗

ตโต เมทกฺกเก ปิตฺตํ เสมฺหํ ปุพฺโพ โลหิตํ เสโท
 เมโทติ วตฺวา ปฺน ปฏิโลมโต เมโท เสโท โลหิตํ ปุพฺโพ

๑. ขุ. ปฎิ. ๓๑/๖/๕ ๗

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคกถา หน้า 363

เสมหํ ปิตตํ มตฺถลฺลํ กรีสํ อุทริยํ อนฺตคฺคณฺํ อนฺตํ ปฺปฬาสํ
ปีหํ กิโลมกํ ยกนํ หทยํ วกฺกํ อญฺจิมิลฺลํ อญฺจि นหารุ
มัสํ ตโจ ทนฺตนา นขา โลมา เกสาคิ วตฺตพฺพํ ฯ

ตโต มุตฺตจกฺเก อสฺสุ วสา เขโฬ สิञฺจมานิกา ลลิกา
มุตฺตนฺติ วตฺวา ปฺน ปฏฺวิโลมโต มุตฺตํ ลลิกา สิञฺจมานิกา
เขโฬ วสา อสฺสุ เมโท เสโท โลหิตํ ปฺพโพ เสมหํ
ปิตตํ มตฺถลฺลํ กรีสํ อุทริยํ อนฺตคฺคณฺํ อนฺตํ ปฺปฬาสํ
ปีหํ กิโลมกํ ยกนํ หทยํ วกฺกํ อญฺจิมิลฺลํ อญฺจิ นหารุ
มัสํ ตโจ ทนฺตนา นขา โลมา เกสาคิ เอวํ กาลสฺตมฺปิ
กาลสฺทสฺตมฺปิ กาลสฺทสฺทสฺตมฺปิ วาจา ย สขฺฆมาโย กาคพฺโพ ฯ
วสา สขฺฆมาเยน หิ กมฺมญฺจานนฺติ ปฺคณา โหติ น
อิโต จิโต จ จิตฺตํ วิชาวติ โภจฺจาสา ปากฺกา โหนฺติ ฯ
หตฺถสขฺขลิกา วิย ขายนฺติ วติปาทปฺนฺติ วิย จ ขายนฺติ ฯ
ยถา จ ปฺน วสา ตเถว มนฺสาปี สขฺฆมาโย กาคพฺโพ ฯ
วสา สขฺฆมาโยปี (๑) หิ มนฺสา สขฺฆมาเยสฺส ปฺจฺจโย โหติ มนฺสา
สขฺฆมาโย ลกฺขณปฏฺเวรฺสฺส ปฺจฺจโย โหติ ลกฺขณปฏฺเวโร
มคฺคผลปฏฺเวรฺสฺส ปฺจฺจโย โหติ ฯ

วณฺณโตติ เกสาคินํ วณฺโณ ววตฺถเปตพฺโพ ฯ
สณฺจานโตติ เตสฺสเยว สณฺจานํ ววตฺถเปตพฺพํ ฯ

๑. ม. สขฺฆมาโย ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 364

ทิสโตติ อิมสุมี สรีเร นากิโต อุทฺธ อูปริมา ทิสา
อโธ เหฏฺฐิมา ทิสาย ทสฺมา อัย โกฎฺจาโส อิมิสฺสา
นาม ทิสายติ ทิสาย ววตฺถเปตฺตพฺพา ฯ

โอภาสโตติ อัย โกฎฺจาโส อิมสุมี นาม โอภาเส
ปติฏฺฐิโตติ เอวํ ตสฺส ตสฺส โอภาโส ววตฺถเปตฺตพฺโพ ฯ

ปริจฺเจทโตติ สภาคปริจฺเจโท วิสภาคปริจฺเจโทติ เทว
ปริจฺเจทา ฯ ตตฺถ อัย โกฎฺจาโส เหฏฺฐา จ อูปริ จ
ติริยญฺจ อิมินา นาม ปริจฺจินฺโนติ เอวํ สภาคปริจฺเจโท
เวทิตฺตพฺโพ ฯ เกสา น โลมา โลมาปี น เกสาคิ เอวํ
อิมิสฺสีกตฺวเสน วิสภาคปริจฺเจโท เวทิตฺตพฺโพ ฯ

เอวํ สตฺตธา อุกฺคหโกสลลฺลํ อากิณฺนุเตน ปน อิทํ
กมฺมมฺมจฺจันํ อสุกฺสุมี สุตฺเต ปฏฺฏิทฺถวเสน กถิตํ อสุกฺสุมี
ชาตฺตวเสนาคิ ฌตฺวา อากิณฺนิตฺตพฺพํ ฯ อิทญฺหิ มหาสตีปฏฺฐาเน (๑)
ปฏฺฏิทฺถวเสนาว กถิตํ มหาหคฺคิปปโทปมฺมหาราหุโลวาทชาตฺตวิภังฺเกสุ (๒)
ชาตฺตวเสน กถิตํ ฯ กายคตาสตีสุตฺเต (๓) ปน ยสฺส วณฺณโต
อูปฏฺฐาติ ตํ สนฺธาย จตฺตาริ ฌานานิ วิภคฺตานิ ฯ ตตฺถ
ชาตฺตวเสน กถิตํ วิปฺสฺสนากมฺมมฺมจฺจันํ โหติ ปฏฺฏิทฺถวเสน กถิตํ
สมถกมฺมมฺมจฺจันํ ฯ ตเทตํ อิช สมถกมฺมมฺมจฺจันํ อวิเสสโต

๑. ที. ม. ๑๐/๒๓๓/๓๒๕ ฯ ม. ม. ๑๒/๑๓๑/๑๐๓ ฯ

๒. ม. ม. ๑๒/๓๔๐/๓๔๕ ฯ ม. ม. ๑๓/๑๓๓/๑๓๔ ฯ

ม. อ. ๑๔/๖๗๓/๔๓๔ ฯ ๓. ม. อ. ๑๔/๒๕๒/๒๐๓ ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังค์เทโส หน้า 365

สพฺพสาธาธวเสน กถิตนฺติ เกจิ(๑)วทฺนฺติเยวติ ฯ

เอวํ สตฺตธา อคฺคหโกสลํ อจฺจิจฺจวา อนุปฺพุทฺโต
นาตีสฺมโต นาตีสณฺนิตฺโต วิกฺเขปปฏิพาหนโต ปณฺณตฺตีสมตฺตีกมฺมโต
อนุปฺพุทฺตมฺมจฺจนโต อปฺปนาโต ตโย จ สุตฺตนาตฺตเวิํ ทสธา
มนสิการโกสลํ อจฺจิจฺจพฺพํ ฯ

ตตฺต อนุปฺพุทฺตติ อิทฺถหิ สขฺมยกรณโต ปฏฺจาย
อนุปฺปฏิปาฏิยา มนสิกาตพฺพํ น เอกนฺตริกาย ฯ เอกนฺตริกาย
หิ มนสิกรโณโต ยถา นาม อกฺสโล ปฺริโส ทวตฺตีสปฺทํ
นิสฺเสณี เอกนฺตริกาย อโรหนโต กิลนฺตกาโย ปตฺติ น
อารอหนํ สมฺปาเทติ ฯ เอวเมว ภาวนาสมฺปตฺติวเสน อธิคฺน-
ตพฺพสฺส อสฺสาทสฺส อนธิคฺมา กิลนฺตจิตฺโต ปตฺติ น ภาวนํ
สมฺปาเทติ ฯ

อนุปฺพุทฺโต มนสิกรโณเตนาปี จ นาตีสฺมโต มนสิ-
กาตพฺพํ ฯ อตีสฺมโต มนสิกรโต หิ ยถา นาม ตโยชนํ
มคฺคํ ปฏฺธิปฺชฺชิตฺวา โอกมฺมวิสฺสชฺชนํ อสฺลลกฺเขตฺวา สีนฺน
ชเวน สตฺตกฺขตฺตมฺปิ คมฺนาคมฺนํ กโรโต ปฺริสสฺส กิณฺจาปี
อทฺธานํ ปฺริกฺขยํ คจฺจติ อถ โข มฺมจฺจิตฺวา(๒) คนฺตพฺพํ
โหติ ฯ เอวเมว เกวลํ กมฺมมฺมจฺจํ ปฺริโยสานํ ปาปฺณาติ
อวิภูตํ ปน โหติ น วิเสสํ อวาทิ ฯ ตสฺมา นาตีสฺมโต
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. มฺมจฺจิตฺวา ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 366

มนสิกาตพัพพี ฯ

ยถา จ นาดิสัมโต เอว นาดิสณิกโตปิ ฯ อตีสณิกโต
มนสิกาโรโต หิ ยถา นาม ตทเหว ตโยชนํ มคฺคํ คนฺตุกามสฺส
ปฺริสสฺส อนฺตรามคฺเค รุกฺขปพฺพตคหนาทิสฺสู วิลมพฺพมานสฺส
มคฺโค ปฺริกฺขยํ น คจฺจติ ทฺวิหตีเหน ปฺริโยสาเปตพฺโพ โหติ ฯ
เอวเมว กมฺมฏฺฐานํ ปฺริโยสานํ น คจฺจติ ฯ วิเสสธมฺมสฺส
ปจฺจโย น โหติ ฯ

วิกฺเขปปฏฺิพาหนโตติ กมฺมฏฺฐานํ วิสฺสชฺเชตฺวา พหิทฺธา
ปฺลุตฺตารมฺมเณ เจตโส วิกฺเขโป ปฏฺิพาหิตพฺโพ ฯ อปฺปฏฺิพาหโต
หิ ยถา นาม เอกปฺทิกํ ปปาตมคฺคํ ปฏฺิปนฺนสฺส ปฺริสสฺส
อกฺกมณปฺทํ อสฺลลทฺเชตฺวา อิตฺ จิตฺ จ วิโลกยโต ปทวาโร
วิรชฺชติ ตโต สตปฺริเส ปปาเต ปตฺติพฺพํ โหติ ฯ เอวเมว
พหิทฺธา วิกฺเขเป สติ กมฺมฏฺฐานํ ปฺริหายติ ปฺริชฺสติ ฯ ตสฺมา
วิกฺเขปปฏฺิพาหนโต มนสิกาตพัพพี ฯ

ปณฺณตฺติสมตฺติกฺกมณโตติ ยา อยํ เกสา โลมาติอาทิกกา
ปณฺณตฺติ ตํ อตฺติกฺกมิตฺวา ปฏฺิภูถนฺติ จิตฺตํ จเปตพัพพี ฯ
ยถา หิ อุทกทฺลลทฺกกาเล มนฺุสฺสา อรณฺญเ อุทกฏฺฺฐานํ (๑) ทิสฺวา
ตตฺถ ตาลปณฺณาทิกํ กิณฺจิทฺเว สณฺณณํ พนฺุชิตฺวา เตน
สณฺณณเณน อากนฺตุวา นหายนฺติ เจว ปิวนฺติ จ ยทา
๑. ม. อุทปานิ ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคินิทุเทโส หน้า 367

จ(๑) ปน เตสั อภินุสญจาเรณ อากตาคตปทั ปากัญ โหติ
ตทา สญญาเนน กิจจัน โหติฯ อิจฉิตติจฉิตกขณเณ คนุตวา
นหายนติ เจว ปีนุตติ จ เอวเมว ปุพฺพภาเค เกสา โลมาติ
ปณฺณตฺติวเสน มนสิกรโโต ปฏิกุลภาโว ปากัญ โหติฯ อถ
เกสา โลมาติ ปณฺณตฺตึ สมตฺกุกมิตฺวา ปฏิกุลภาเวยว จิตฺตึ
จเปตพฺพิ ฯ

อนุปุพฺพมฺลจนโตติ โย โย โกฎจาโส น อุปฺปจฺจติ
ตํ ตํ มฺลจนฺเตน อนุปุพฺพมฺลจนโต มนสิกาตพฺพิ ฯ
อาทิกมฺมิกสฺส หิ เกสาติ มนสิกรโโต มนสิกาโร คนุตวา
มุตฺตฺตฺตฺติ อิมํ ปริโยसानโกฎจาสเมว อาหจฺจ ติจฺจติ ฯ มุตฺตฺตฺตฺติ
จ มนสิกรโโต มนสิกาโร คนุตวา เกสาติ อิมํ อาทิกโกฎจาสเมว
อาหจฺจ ติจฺจติ ฯ อถสฺส มนสิกรโโต เกจि โกฎจาสา อุปฺปจฺจหนฺติ
เกจि [๒] น อุปฺปจฺจหนฺติ ฯ เตน เย เย อุปฺปจฺจหนฺติ เตสฺ
เตสฺ ตาว กมฺมํ กาทพฺพิ ยาว ทฺวีสุ อุปฺปจฺจเตสฺ เตสมฺปิ
เอโก สฺกฺจฺจตรฺรํ อุปฺปจฺจหฺติ ฯ เอวํ อุปฺปจฺจติ ปน ตเมว ปฺนปฺนํ
มนสิกรโตนฺเตน อปฺปนา อุปฺปาทตพฺพา ฯ

ตฺตรายํ อุปฺปมา ยถา หิ ทฺวตฺตึสตาลเก ตาลวเน
วสนฺตํ มกฺกัญฺจ กเหตุกาโม ลฺลทฺโธ (๓) อาทิมฺหิ จิตฺตาสส
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺติ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร ปนสทฺโท ทิสฺสติ ฯ
๓. ม. ลฺลทฺโธ ฯ เอวมฺปริปี ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 368

ปณณํ สเรน วิชฺฌิตฺวา อุกฺกฏฺจี กเรยฺย อถ โข โส มกฺกโฏ
ปฏฺฐิปาฏิยา ตสฺมี ตสฺมี ตาเล ปตฺติตฺวา ปรียนฺตตาลเมว
คจฺเจยฺย ตตฺถปี คนฺตฺวา ลฺลฺลฺลฺล(๑) ตเถว กเต ปฺน เตเนว
นเยน อาทิตาลํ อากจฺเจยฺย โส เอวํ ปฺนปฺปฺนํ ปฏฺฐิปาฏิยา
คจฺจมาโน อุกฺกฏฺจุกฺกฏฺจิจฺจุจฺจานเยว อุกฺกฏฺหิตฺวา ปฺน อนุกฺกเมน
เอกสฺมี ตาเล นิปตฺติตฺวา ตสฺเสว (๒) เวมชฺเฌ มกฺกตาลปณณฺสูจี
ทพฺพํ คเหตุวา วิชฺฌิมมาโนปี น อุกฺกฏฺเหยยฺย ๑ เอวํ สมฺปทมิทํ
ทฏฺจพฺพํ ๑

ตตฺริทํ โอบมฺมสํสนฺทํ ยถา ทิ ตาลวเน ทฺวตฺตีส
ตาลา เอวํ อิมสฺมี กายे ทฺวตฺตีส โโกฏฺจาสา ๑ มกฺกโฏ
วีย จิตฺตํ ๑ ลฺลฺลฺลฺล ๑ วีย โยคาวจโร ๑ มกฺกฏฺสฺส ทฺวตฺตีสตาลเก
ตาลวเน นีวาโส วีย โยคิโน จิตฺตสฺส ทฺวตฺตีสโกฏฺจาสเก
กายे อารมฺมณฺวเสน อนฺตญฺจเรณํ ๑ ลฺลฺลฺลฺล อาทิมฺหิ จิตฺตาสฺส
ปณณํ สเรน วิชฺฌิตฺวา อุกฺกฏฺจียา กตฺยา มกฺกฏฺสฺส ตสฺมี
ตสฺมี ตาเล ปตฺติตฺวา ปรียนฺตตาลคมนํ วีย โยคินา (๓) เกสาคิ
มนสิการเ อารทฺเช ปฏฺฐิปาฏิยา คนฺตฺวา ปรีโยสาน โโกฏฺจาสเเอว
จิตฺตสฺส สณฺจานํ ๑ ปฺน ปจฺจาคมนเปเเสว นโย ๑ ปฺนปฺปฺนํ
ปฏฺฐิปาฏิยา คจฺจมานสฺส มกฺกฏฺสฺส อุกฺกฏฺจุกฺกฏฺจิจฺจุจฺจานเย อุกฺกฏฺจานํ
วีย ปฺนปฺปฺนํ มนสิกรโธเต เกสฺจิกิ เกสฺจิกิ [๔] อุกฺกฏฺจิตฺเตสฺส อนฺตญฺจเรณฺเต
๑. ม. ลฺลฺลฺลฺล ๑ เอวํปรีปี ๑ ๒. ม. ตสฺส ๑
๓. ม. โยคิโน ๑ ๔. ม. เอตฺถนฺตเร เกสฺจิกิ ทิสฺสตี ๑

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคนิทเทโส หน้า 369

วิสสชเชตวา อุปฺภูจิตฺตฺส ปริกมฺมกรณฺ์ ฯ อนุกฺกเมน เอกสฺมี ตาเล
นิปตฺติวา ตสฺเสว(๑) เวมชฺเณ มกฺกตาตปณฺณสฺสจฺิ ทพฺุหิ คเหตฺวา
วิษณฺิยมาณสฺสาปี อนุญฺจानํ วิย อวสานเณ ทฺวิสฺ อุปฺภูจิตฺตฺส
โย สฺสฺสฺสฺตรํ อุปฺภูจาทิ ตเมว ปุณฺปฺปุณฺ์ มนสิกริตฺวา อปฺปนาย
อุปฺปาทนํ ฯ

อุปฺราปี อุปฺมา ยถา นาม ปิณฺชปาติโก ภิกฺขุ
ทฺวตฺตีสฺสฺกฺลํ คามํ อุปฺนิสฺสาย วสนฺโตะ ปจฺมเคเหเว ทฺเว ภิกฺขา
ลภิตฺวา ปฺรโต เอกํ วิสสชฺเชยฺย ปุณฺทิวเส ติสฺโส ลภิตฺวา
ปฺรโต ทฺเว วิสสชฺเชยฺย ตติยทิวเส อาทิมฺหิเยว ปตฺตปฺปฺริ ลภิตฺวา
อาสนสาถํ คนฺตฺวา ปริกฺกฺกฺชฺชเยยฺย เอวํ สมฺปทมิทฺทํ ทฺกฺชฺชพฺุหิ ฯ
ทฺวตฺตีสฺสฺกฺลคาโม วิย หิ ทฺวตฺตีสากาโร ฯ ปิณฺชปาติโก วิย
โยคาวจโร ฯ ตสฺส ตํ คามํ อุปฺนิสฺสาย วาโส วิย โยคิโน
ทฺวตฺตีสากาเร ปริกมฺมกรณฺ์ ฯ ปจฺมเคเห ทฺเว ภิกฺขา ลภิตฺวา
ปฺรโต เอกิสฺสา วิสสชฺชนํ วิย ทฺติยทิวเส ติสฺโส ลภิตฺวา
ปฺรโต ทฺวินฺนํ วิสสชฺชนํ วิย จ มนสิกริตฺโรโต มนสิกริตฺโรโต
อนุปฺภฺจฺจหนฺเต อนุปฺภฺจฺจหนฺเต วิสสชฺเชตฺวา อุปฺภูจิตฺตฺส อุปฺภูจิตฺตฺส
ยว โกญฺจาสทฺวเย ปริกมฺมกรณฺ์ ฯ ตติยทิวเส อาทิมฺหิเยว
ปตฺตปฺปฺริ ลภิตฺวา อาสนสาถายฺ นิสฺสีทิตฺวา ปฺริโกโค วิย ทฺวิสฺ
โย สฺสฺสฺสฺตรํ อุปฺภูจาทิ(๒) ตเมว ปุณฺปฺปุณฺ์ มนสิกริตฺวา อปฺปนาย
อุปฺปาทนํ ฯ

๑. ม. ตสฺส ฯ ๒. ม.อุปฺภฺจฺจหติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 370

อปฺปนาโตติ อปฺปนาโกฏฺฐาสโต เกสํทิสฺสุ เอเกกสฺมิมิ
 โกฎฺฐาส อปฺปนา โหติติ เวทิตฺตฺวา โยเมตฺถ อธิปฺปาโย ฯ
 ตโย จ สุตฺตฺนฺตฺวาติ อธิจิตฺตํ สิตฺติภาโว โยชฺฌนฺคโกสฺสฺลนฺตฺวา
 อิมํ ตโย สุตฺตฺนฺตฺวา วิริยสมาริโยชนฺตฺถิ เวทิตฺตฺวาติ โยเมตฺถ
 อธิปฺปาโย ฯ ตตฺถ อธิจิตฺตมนฺนุสฺสฺเตน ภิกฺขเว ภิกฺขุณา ตินฺนิ
 นิมิตฺตานิ กาลเณ กาลํ มนสิกาตฺตฺวาติ ฯ กาลเณ กาลํ
 สมาริณิมิตฺตํ มนสิกาตฺตฺวาติ กาลเณ กาลํ ปคฺคหนิมิตฺตํ
 มนสิกาตฺตฺวาติ กาลเณ กาลํ อูปฺเปกฺขานิมิตฺตํ มนสิกาตฺตฺวาติ ฯ
 สเจ ภิกฺขเว อธิจิตฺตมนฺนุสฺสฺโตติ ภิกฺขุ เอกนฺตํ สมาริณิมิตฺตํเยว
 มนสิกาเรยฺย จานํ ตํ จิตฺตํ โกสฺชชฺชาย สํวตฺเตยฺย ฯ สเจ
 ภิกฺขเว อธิจิตฺตมนฺนุสฺสฺโตติ ภิกฺขุ เอกนฺตํ ปคฺคหนิมิตฺตํเยว
 มนสิกาเรยฺย จานํ ตํ จิตฺตํ อฺพฺพุทฺทจฺจาเยว สํวตฺเตยฺย ฯ สเจ
 ภิกฺขเว อธิจิตฺตมนฺนุสฺสฺโตติ ภิกฺขุ เอกนฺตํ อูปฺเปกฺขานิมิตฺตํเยว
 มนสิกาเรยฺย จานํ ตํ จิตฺตํ น สมฺมา สมาริยติ(๑) อาสวานํ
 ขยาเยว ฯ ยโต จ โข ภิกฺขเว อธิจิตฺตมนฺนุสฺสฺโตติ ภิกฺขุ กาลเณ
 กาลํ สมาริณิมิตฺตํ ปคฺคหนิมิตฺตํ อูปฺเปกฺขานิมิตฺตํ มนสิกาโรติ
 ตํ โหติ จิตฺตํ มฺหุ จ กมฺมณียญฺจ ปภิสฺสรญฺจ น จ ปภงฺค
 สมฺมา สมาริยติ อาสวานํ ขยาเยว ฯ เสยฺยถาปี ภิกฺขเว
 สุวณฺณกาโร วา สุวณฺณการนฺตฺวาตี วา อุกฺกํ พนฺชติ
 # ๑. ม. สมาริเยยฺย ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคกนิทเทโส หน้า 371

อุกกัม พนฺธิตฺวา อุกกามุขํ อาลิมฺเปติ อุกกามุขํ อาลิมฺเปตฺวา
 สณฺหาเสน ชาตฺรูปํ คเหตุวา [๑] อุกกามุเข ปกฺขิปติ อุกกามุเข ปกฺขิปิตฺวา
 กาลน กาลํ อภิรมติ กาลน กาลํ อุกฺทเกน ปริปรโหเสติ
 กาลน กาลํ อชฺฌเปกฺขติ ฯ สเจ ภิกฺขเว สุวณฺณกาโร วา
 สุวณฺณการนฺเตวาสี วา ตํ ชาตฺรูปํ เอกนฺตํ อภิรมเยยฺย จานํ
 ตํ ชาตฺรูปํ ทเหยยฺย ฯ(๒)สเจ ภิกฺขเว สุวณฺณกาโร วา
 สุวณฺณการนฺเตวาสี วา ตํ ชาตฺรูปํ เอกนฺตํ อุกฺทเกน
 ปริปรโหเสยฺย จานํ ตํ ชาตฺรูปํ นิพฺพาเปยฺย ฯ(๓)สเจ ภิกฺขเว
 สุวณฺณกาโร วา สุวณฺณการนฺเตวาสี วา ตํ ชาตฺรูปํ
 เอกนฺตํ อชฺฌเปกฺขเยยฺย จานํ ตํ ชาตฺรูปํ น สมฺมา ปริปรากํ
 คจฺเจยฺย ฯ ยโต จ โข ภิกฺขเว สุวณฺณกาโร วา สุวณฺณ-
 การนฺเตวาสี วา ตํ ชาตฺรูปํ กาลน กาลํ อภิรมติ กาลน
 กาลํ อุกฺทเกน ปริปรโหเสติ กาลน กาลํ อชฺฌเปกฺขติ ตํ
 โหติ ชาตฺรูปํ มุฑฺจ กมฺมณียลฺลจ ปภสฺสรณฺจ น จ ปภงฺกฺ
 สมฺมา อูเปติ กมฺมาย ฯ ยสฺสา ยสฺสา จ ปีลนฺธนวิกิตฺยา
 อากงฺขติ ยถิ ปฏิกาย ยถิ กุณฺฑลย ยถิ คีเวยฺยกาย(๔)
 ยถิ สุวณฺณมลาย ตลฺลจสฺส อตุลฺลํ อนุโภติ ฯ เอวเมว โข
 ภิกฺขเว อธิจิตฺตมนฺุยฺยเตน ฯเปฯ สมฺมา สมฺมาธิยติ อาสวานํ

๑. ม. เอตถนฺตเร อุกกามุเข ฯ ๒. ม. ทเหยยฺย ฯ
 # ๓. ม. นิพฺพาเปยฺย ฯ ๔. อจฺ. ปญจก. ๒๒/๒๓/๑๔ ฯ
 # คีเวยฺยเกน ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 372

ขยาย ๑ ยสฺส ยสฺส จ อภิญญาสัจฉิกรณียสฺส ฌมมสฺส
จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ อภิญญาสัจฉิกริยาย ตตฺร ตเตรว
สกุขิภพฺพํ ปาปฺณาติ สติ สติอายตเนติ(๑)อิทํ สุตฺตํ อธิจิตฺตุนฺติ
เวทิตพฺพํ ๑

ฉหิ ภิกฺขเว ฌมฺเมหิ สมฺนฺนาคโต ภิกฺขุ
ภพฺโพอนุตฺตรํ สีติภาวํ สจฺฉิกาทู กตเมหิ ฉหิ ๑ อิธ ภิกฺขเว
ภิกฺขุ ยสฺมี สมเย จิตฺตํ นิกฺกเหตุพฺพํ ตสฺมี สมเย จิตฺตํ
นิกฺกณฺหาติ ๑ ยสฺมี สมเย จิตฺตํ ปกฺกเหตุพฺพํ ตสฺมี สมเย
จิตฺตํ ปกฺกณฺหาติ ๑ ยสฺมี สมเย จิตฺตํ สมฺปหํสิตพฺพํ ตสฺมี
สมเย จิตฺตํ สมฺปหํเสติ ๑ ยสฺมี สมเย จิตฺตํ อชฺฌเปกฺขิตพฺพํ
ตสฺมี สมเย จิตฺตํ อชฺฌเปกฺขติ ๑ ปณฺีตาริสมฺตติโก จ โหติ
นิพฺพานาภิรโต [๒] ๑ อิมฺหิ โข ภิกฺขเว ฉหิ ฌมฺเมหิ
สมฺนฺนาคโต ภิกฺขุ ภพฺโพ อนุตฺตรํ สีติภาวํ สจฺฉิกาทุนฺติ(๑)
อิทํ สุตฺตํ สีติภาโวติ เวทิตพฺพํ ๑

โพชฌงฺกโกสลฺลํ ปน เอวเมว โข ภิกฺขเว ยสฺมี สมเย
ลีนํ จิตฺตํ โหติ อกาโล ตสฺมี สมเย ปสฺสทฺธิสมฺโพชฌงฺกสฺส
ภาวนาชาติ(๔)สฺยตฺตมฺหาเวคฺเต โพชฌงฺกสฺยตฺเต อากตเมว ๑

อิติ อิทํ สุตฺตวธิ อุกฺกหโกสลฺลํ สุกฺกหิตํ กตฺวา อิทญจ (๕)
๑. อจฺ. ติก. ๒๐/๕๔๒/๓๒๙ ๑ ๒. ม. เขตฺถนฺตเร จสทฺโท อตฺถิ ๑
๓. อจฺ. นิกฺก. ๒๒/๓๕๖/๔๘๒ ๑ ๔. สฺ. ม. ๑๙/๕๖๙/๑๕๖ ๑
๕. ม. อิมญจ ๑

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคินิทุเทโส หน้า 373

ทสวธิ มนสิการโกสลลั สฎฐ ววตถเปตวา เตน โยคินา
อุภยโกสลลวเสน กมมฎฐานัน สาทุกั อุกคเหตุพพิ ฯ สเจ ปนสส
อาจริเยน สทฐี เอกวิหารเรเยว ผาสู โหติ เอว วิตุถารเณ
อกถาเปตวา กมมฎฐานัน อนนุยุชชุนเตน วิเสถ ลกิตฺวา อปรูปริ
กถาเปตพพิ ฯ

อณฺตตถ วสติกาเมน ยถาวตฺเตน วิธินา วิตุถารโต
กถาเปตวา ปนปฺปนัน ปริวตเตตฺวา สพพิ คณฺจิกฺฐานัน (๑)
ฉินฺทิตฺวา กมมฎฐานภาวนาย อนนุรูปี เสนาสนํ ปหาย
มหาวาสตาทีอฏฺฐารสโทสวชฺชิตฺเต อนนุรูปี วิหารเ วิหรนฺเตน
ขุทฺทกปฺลิตฺทฐุจฺเจทํ กตฺวา โย ตาว รากจริโต โหติ เตน
ยสฺมา ราโค ปหาตพฺโพ ตสฺมา ปฏิกฺกมฺนสิกาเร ปริกมฺม
กาทพพิ ฯ

กโรนฺเตน ปน เกเสสุ ตาว นิมิตฺตํ คเหตุพพิ ฯ
กถิ เอกั วา เทว วา เกเส ลุณฺจิตฺวา หตฺถตฺเต จเปตฺวา
วณฺโณ ตาว ววตฺถเปตพฺโพ ฯ ฉินฺนฎฐานนปี เกเส โอโลเกตุ
วณฺณุตติ ฯ อุกทปฺตเต วา ยาคุปฺตเต วา โอโลเกตุมปี วณฺณุตติเยว ฯ
กาพกถาเล ทิสฺวา กาพกถิ มนสิกาตพฺพา เสตกาเล
เสตาคิ ฯ มิสฺสกกาเล ปน อสฺสทวเสน มนสิกาตพฺพา
โหนติ ฯ ยถา จ เกเสสุ เอว สกเลปี ตจฺปณฺจเก
๑. ม. คณฺจิกฺฐานัน ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 374

ทิสวาว นิमितต์ คเหตุพัพ ๗ เอว นิमितต์ คเหตุวา สพพ-
โกฏฐาเสสุ วรรณสมุจจานทิสกาสปริจเฉทวเสน ววตุตเปตวา
วรรณสมุจจานคณธาสโยกาสวเสน ปญจธา ปฏิกูลโต ววตุต-
เปตพพา ๗

ตตุราย สพพโกฏฐาเสสุ อนุப்புพิกธา เกสา ตาว
ปกตติวณเณน กาพกา อททาทริฏฐกถา สณฺจทานโต ทิม-
วภูฏฐิกา ตูลาทนฺทสณฺจทานา ทิสโต อุปริมาย ทิสาย(๑) ชาตา
โอกาสโต อุโกสุ ปสฺเสสุ กณฺณจูปิกธา(๒) ปรโต นลาฏฺนฺเตน
ปจฺจโต กลวาฏฺเณน ปริจฺฉินฺนา สีสกฏฺฐาหเวจฺฉนฺ(๓) อลฺลจมมํ
เกसानํ โอกาสโต ๗ ปริจฺเฉทโตติ(๔) เกสา สีสเวจฺฉนจมฺเม(๕) วิหคฺคมตฺตํ
ปวิสิตฺวา ปตฺติจฺฉิตฺเตน เหฏฺฐา อตฺตโน มุลตฺเตน อุปฺริ อากาเสน
ติริยํ อลฺลจมฺมเณน ปริจฺฉินฺนา ๗ เทว เกสา เอกโต นตฺถิติ
อัย สภาคปริจฺเฉโท ๗

เกสา น โลมา โลมา น เกสาติ เอว อวเสเสหิ
เอกตฺตีสโกฏฐาเสหิ อมิสฺสีกตา เกสา นาม ปาฏฺฐิเยโก
โกฏฐาโสติ อัย วิสภาคปริจฺเฉโท ๗ อิํ เกसानํ วรรณาทิตโต
ววตุตฺตาปนํ ๗

อิํ ปน เตสํ วรรณาทิวเสน ปญจธา ปฏิกูลโต

๑. ม. อุปริมทิสาย ๗ ๒. ม. กรณจูปิกธา ๗

๓. ม. สีสกฏฐาหเวจฉน ๗ ๔. ม. ปริจเฉทโต ๗

๕. ม. ...เวจฉน... ๗ เอวมุปริปิ ๗

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคินิเทศ หน้า 375

วตฺถาปนํ เกสา จ นามเต วรรณโตปิ ปฏิกูลา
สณฺจานโตปิ คนฺธโตปิ อาสยโตปิ โโอกาสโตปิ ปฏิกูลาฯ
มนฺุญเณปี หิ ยาคฺุปตฺเต วา ภตฺตปตฺเต วา เกสวรรณํ
กิลฺยจิ ทิสฺวา เกสมิสฺสกมิตฺ หรตฺ นนฺติ ชิกฺขจฺฉนฺติฯ เอวํ
เกสา วรรณโต ปฏิกูลาฯ รตฺตี ภูณฺชนฺดาปี เกสสณฺจานํ
อกฺกวกํ วา มกฺกิวากํ วา จฺุปีตฺวาปี ตเถว ชิกฺขจฺฉนฺติฯ
เอวํ สณฺจานโต ปฏิกูลาฯ

เตลมกฺขนปฺปฺพชฺฐปาทิสงฺขารวิรหิตานนฺจ เกसानํ คนฺุช
ปรมฺเชจฺฉจฺโห โหติ ตโต ปรมฺเชจฺฉจฺจตโร (๑) อคฺคิมฺหิ ปกฺขิตฺตานํฯ
เกสา หิ วรรณสณฺจานโต อปฺปฏิกูลาปี สियฯ คนฺุเชน ปน
ปฏิกูลาเยวฯ ยถา หิ ทหรสฺส กุมารสฺส วจฺจํ วรรณโต
หฺลิตฺทิวณฺณํ สณฺจานโตปิ หฺลิตฺทปิณฺฑสณฺจานํ สงฺการญฺจานเ
นทฺทิตฺตลจฺ อุทฺธฺมาตกํ กภาพฺสุนกฺขสรฺริ (๒) วรรณโต ตาลปฺก-
วณฺณํ สณฺจานโต วญฺเฏตฺวา วิสฺสญฺจมฺุทิงฺคสณฺจานํ ทาจาปีสฺส (๓)
สุมนมกฺลสฺสทิสฺสาคิ อุกฺขมฺุปี วรรณสณฺจานโต สिया อปฺปฏิกูลํ
คนฺุเชน ปน ปฏิกูลเมวฯ เอวํ เกสาปี สियํ วรรณสณฺจานโต
อปฺปฏิกูลา คนฺุเชน ปน ปฏิกูลาเอวาทิฯ

ยถา ปน อสฺสุจฺญฺจานเ คามนีสฺสนฺเทน ชาตานิ
สุเปยฺยปณฺณานิ นาคริกมฺนุสฺसानํ เชจฺฉจฺฉานิ โหณฺติ อปริ-
๑. ม. เชจฺฉจฺจตโรฯ ๒. ม. อุทฺธฺมาตกภาพฺสุนกฺขสรฺริฯ
๓. ม. ทาจาปีสฺสฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 376

โกคานี เอวํ เกสาปี ปุพฺพโลहितมุตฺตกรีสปีตฺตเสมหาทินิสฺสนฺเทน
ชาตตฺตา อติเชฺจฺจฺฉาติ อิทํ เนสํ อาสยโต ปฏิกุลฺ(๑) ฯ อิม
จ เกสา นาม กุณฺธาสิมฺหิ อุกฺกิตฺตกณฺณิกํ วิย เอกตฺตีส-
โกกฺกฺกาสรฺราสิมฺหิ ชาตา ฯ เต สฺตฺตานสงฺการกฺกฺกานาทีสุ ชาตฺตํ
วีย ปรีกฺขาทีสุ(๒) ชาตกมลกวฺลยาทีปุปฺผํ วิย จ อสุจิกฺกฺกาน
ชาตตฺตา ปรมเชฺจฺจฺฉาติ อิทํ เนสํ โอกาสโต ปาฏิกุลฺยํ ฯ

ยถา จ เกसानํ เอวํ สพฺพโกกฺกฺกาสรฺราสิมฺหิ วณฺณสนฺจฺจฺฉา-
นฺนฺชาสโยกาสวเสน ปญฺจธา ปฏิกุลฺตา ววตฺถเปตฺตพฺพา ฯ
วณฺณสนฺจฺจฺฉาทีโสกาสปรีจฺเจทวเสน ปน สพฺเพปิ วิสฺสุ วิสฺสุ
ววตฺถเปตฺตพฺพา ฯ

ตตฺถ โลมา ตาว ปกตฺตวณฺณโต น เกสา วิย
อสมฺภินฺนกาพฺภา กภาพิงฺกลา ปน โหนฺติ ฯ สณฺจฺจฺฉาโต
โอนตฺตคฺคตฺตาลมฺลสนฺจฺจฺฉานา ฯ ทิสโต ทฺวิสฺสุ ทิสฺสาสุ ชาตา ฯ
โอกาสโต ฐเปตฺวา เกसानํ ปตฺติกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก
จ เขกฺก
สฺรฺรเวจฺจฺฉาตฺตํ ลิกฺก
มฺลตฺตเลน อฺปรี อากาเสน ตีริยํ อณฺณมณฺณเณน ปรีจฺฉินฺนา ฯ
เทว โลมา เอกโต นตฺถิ ฯ อยํ เตสํ(๓) สภาคปรีจฺฉเโท
วิสภาคปรีจฺฉเโท ปน เกสสฺสทิสฺสเยว ฯ

๑. ม. ปาฏิกุลย์ ฯ ๒. ม. ปรีชาทีสุ ฯ ๓. ม. เนสํ ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคินุเทโส หน้า 377

นขาติ วิสติยา นขปุตตานัน นามัน ๑ เต สพุเพปี วนณโต
เสตา ๑ สณจันโต มจฺจสกลิกสณจันนา ๑ ทิสโต ปาทนา
เหตุจิมทิสาย ซาตา หตฺถนขา อุปริมทิสายาติ ทวีสุ ทิสาสู
ซาตา ๑ โอภาสโต องฺคุลีนัน อคฺคปิฏฺเจสุ ปติฏฺจिता ๑ ปริจฺเจทโต
ทวีสุ ทิสาสู องฺคุลิกอฏฺฐิมเสหิ อนฺโต องฺคุลปิฏฺจิมฺเสน พหิ เจว
อคฺเค จ อากาเสน ติริยํ อณฺณมณฺเณน ปริจฺจันนนา ๑ เทว
นขา เอกโต นตฺถิ ๑ อัย เนลฺลํ สภาคปริจฺเจโท วิสภาคปริจฺเจโท
ปน เกสสทิสเฮว ๑

ทนต์ตาติ ปริปฺนุณทนต์สฺส ทนต์ตีส ทนต์ฏฺจิกานิ ๑ เตปี
วนณโต เสตา ๑ สณจันโต อนนฺกสณจันนา ๑ เตสณฺหิ
เหตุจิมาย ตาว ทนต์ปาติยา มชฺเณ จตฺตาโร ทนต์ตา
มตฺติกปิณฺเฑ ปฏฺิปาฏฺิยา จปิตอลาพุพิซสณจันนา ๑ เตลฺลํ อุโภสุ
ปสฺเสสุ เอเกโก เอกมฺลโก เอกโกฏฺิโก มลฺลิกมกฺลสณจันโน ๑
ตโต เอเกโก ทฺวิมฺลโก ทฺวิโกฏฺิโก ยานกอุปตฺถมกฺนิกสณจันโน
ตโต เทว เทว ติมฺลลา ติโกฏฺิกา ๑ ตโต เทว เทว จตฺมฺลลา
จตฺโกฏฺิกาคิ ๑ อุปริมปาติยาปี เอเสว นโย ๑ ทิสโต อุปริมทิสาย
ซาตา ๑ โอภาสโต ทวีสุ หนฺกฏฺฺจิกเสสุ ปติฏฺจिता ๑ ปริจฺเจทโต
เหตุจฺจา หนฺกฏฺฺจิกเ ปติฏฺจิตฺเตน อตฺตโน มฺลตฺเตน อุปริ
อากาเสน ติริยํ อณฺณมณฺเณน ปริจฺจันนนา ๑ เทว ทนต์ตา
เอกโต นตฺถิ ๑ อัย เนลฺลํ สภาคปริจฺเจโท วิสภาคปริจฺเจโท

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 378

ปน เกสสทีโสเยว ฯ

ตโจติ สกตสรীরิ เวเขตฺวา(๑) จิตฺจมมํ ฯ ตสฺส อฺปรี
กาฬสามปีตาทิวณฺณา ฉวี นามเสา(๒) สกตสรীরิโตปี สงฺกทฺตฺมีย-
มานา พทฺรภูจิมตฺตา(๓) โหติ ฯ ตโจ ปน วณฺณโต เสโตเยว ฯ
โส จสฺส เสตภาโว อคฺคิชาลาภิมาดปฺพรณปฺปหาราทิหิ
วิทฺธิสตีตย ฉวียา ปากโณ โหติ ฯ สณฺจานโต สรীরิสณฺจानิว
โหติ ฯ อยเมตฺถ สงฺเขโป ฯ

วิตฺถารโต ปน ปาทงฺคฺคิตฺโต โกสการกโกสสณฺจानโน
ปิฏฺจิปาทตฺโต ปุฏฺพนฺธอุปาหนสณฺจानโน ชงฺฆตฺโต ภตฺตปฺฏก-
ตาลปณฺณสณฺจानโน อูรุตฺโต ตณฺฑุลภริตฺทิมถวิกสณฺจानโน
อานิสทตฺโต อุกทฺปฺริตปฺริสฺสาวนสณฺจानโน ปิฏฺจิตฺโต ผลโกนทฺช-
จมฺมสณฺจानโน กุจฺฉิตฺโต วิณาโทณโกนทฺชจมฺมสณฺจानโน อูรุตฺโต
เยภฺยเยน จตฺรสฺสสณฺจานโน อุกฺขพาหุตฺโต ตฺถณิโรนทฺชจมฺม-
สณฺจานโน ปิฏฺจิทฺตตฺโต ชูรโกสสณฺจานโน ผลกตฺตวิกสณฺจานโน
วา หตฺถงฺคฺคิตฺโต กุญฺจิกาโกสสณฺจานโน คีวตฺโต คลกณฺจก-
สณฺจานโน มุขตฺโต ฉิทฺทาวฉิทฺโท กิฏฺทฺถลาวกสณฺจานโน สีสตฺโต
ปตฺตตฺตวิกสณฺจานนติ ฯ

ตจปฺริคฺคณฺหนเณน จ โยคาวจเรณ อุตฺตโรฏฺจโต ปฏฺจาย
อฺปรีมฺขํ ฌาณํ เปเสตฺวา ปจฺมํ ตาว มฺขํ ปรีโยนทฺชิตฺวา

๑. ม. เวเขตฺวา ฯ ๒. ม. นาม ยา ฯ

๓. ม. พทฺรภูจิมตฺตา ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิงฺคนิทฺเทโส หน้า 379

จิตจम्मํ ววตฺตเปตพฺพํ ฯ ตโต นตาญฺญจิจम्मํ ฯ ตโต ถวิกาย
ปกฺขิตฺตปตฺตสฺส จ ถวิกาย [๑] จ อนฺตเรณ หตฺถมิมํ สีสฺสจฺจิสฺส
จ สีสจฺมมฺสฺส จ อนฺตเรณ ฌาณํ เปเสตฺวา อญฺจิกเณ
สทฺฐีจฺมมฺสฺส เอกาทฺษภาวํ วิโยเชนฺเตน สีสจम्मํ
ววตฺตเปตพฺพํ ตโต ขนฺธจम्मํ ฯ ตโต อนฺโถเมน ปฏฺฐิลเณ
จ ทกฺขิณฺหตฺถจम्मํ ฯ อถ เตเนว นเยน วามหตฺถจम्मํ ฯ
ตโต ปิฏฺฐจิจम्मํ ฯ ตํ ตํ ววตฺตเปตฺวา อนฺโถเมน จ ปฏฺฐิลเณ
จ ทกฺขิณฺปาทจम्मํ ฯ อถ เตเนว นเยน วามปาทจम्मํ ตโต
อนุกฺกเมเนว วตฺถิตฺตทฺทหทยคฺิวจฺมมานิ ววตฺตเปตพฺพานิ ฯ อถ
คฺิวจฺมมานนฺตรํ เหฏฺฐิมหนฺจम्मํ ววตฺตเปตฺวา อชโรฏฺฐปริโยสานํ
ปาเปตฺวา นิฏฺฐเปตพฺพํ ฯ เอวํ โอปาริโกพาริกํ ปริกฺกณฺหนตฺสฺส
สุขุมฺมปิ ปากฺกํ โหติ ฯ

ทิสโต ทฺวิสุ ทิสาสฺ ขาโต ฯ โอกาสโต สกฺลสรฺริ
ปริโยนทฺฐิตฺวา จิตฺโต ฯ ปริจฺเจทโต เหฏฺฐา ปตฺติจฺจิตฺตเลน อฺปริ
อากาเสน ปริจฺฉินฺโน ฯ อยมฺสฺส สภาคปริจฺเจโท วิสภาค-
ปริจฺเจโท ปน เกสสทฺธิโสเยว ฯ

มฺสนฺติ นว มฺสเปสฺสทานิ ฯ ตํ สพฺพมฺปิ วณฺณโต
รตฺตํ กีสฺสกปฺปฺพสทฺธิสํ ฯ สณฺจานโต ชงฺขมปิณฺฑิกมฺสํ ตาล-
ปณฺณปฺปฺกตฺตสณฺจานํ อูรุมฺสํ นิสทโปกตสณฺจานํ อานิสทมฺสํ
๑. ม. เอตฺถนฺตเร จสทฺโท อตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 380

อุทฺธนโกฏฺฐิณฺณจฺานํ ปิฏฺฐิมํสํ ตาลคฺคฺลปฏฺฐสณฺจฺานํ ฝาสฺกทฺวยมํสํ
โกฏฺฐลิกาย (๑) กุจฺฉิยํ ตนฺนุตฺตคิกาลेปนสณฺจฺานํ ถนทฺวยมํสํ (๒)
วฏฺฏฺเฑตฺวา อวกฺขิตฺตมตฺตคิกापिณฺทสณฺจฺานํ พาหุทฺวยมํสํ ทฺวิกุณฺ (๓)
กตฺวา จปิตนิจฺจมฺมมหาภูตคิกสณฺจฺานํ เอวํ โอปาริโกพาริกมํสํ
ปรีคคณฺหนตฺตสฺส สฺขุมมปิ ปากกฺุ โหติ ฯ ทิสโต ทฺวิสุ ทิสาสฺ
ชาตํ ฯ โอกาสโต ทสาคานิ(๔)ตีณิ อฏฺฐิสตานิ อนุลิมปิตฺวา
จิตฺ ฯ ปรีจฺเฉทโต เหฏฺฐา อฏฺฐิสงฺมาญฺเ ปตฺติฏฺฐิตตเลน อฺปรี
ตเจน ติริยํ อลฺลณฺมณฺเณน ปรีจฺฉินฺนํ ฯ อยฺมสฺส สภาคปรีจฺเฉโท
วิสภาคปรีจฺเฉโท ปน เกสสทิสฺสว ฯ

นหารุติ นว นหารุสตานิ ฯ วณฺณโต สพฺเพปิ นหารุ
เสตา ฯ สณฺจฺานโต นานาสณฺจฺานา ฯ เอเตสุ หิ คิวาย
อฺปรีภาคโต ปฏฺฐาย ปลฺลจฺ มหานหารุ สรริ วินทฺฐมานา
ททยสฺส ปุริมปฺสฺเสน โอตินฺณา ปลฺลจฺ(๕) ปจฺฉิมปฺสฺเสน ปลฺลจ
ทกฺขินปฺสฺเสน ปลฺลจ วามปฺสฺเสน ปลฺลจ ทกฺขินหตฺถํ
วินทฺฐมานापि หตฺถสฺส ปุริมปฺสฺเสน ปลฺลจ ปจฺฉิมปฺสฺเสน [๖]
ปลฺลจ ฯ ตถา วามหตฺถํ วินทฺฐมานापि ฯ ทกฺขินปาทํ วินทฺฐมานापि
ปาทสฺส ปุริมปฺสฺเสน ปลฺลจ ปจฺฉิมปฺสฺเสน ปลฺลจ ฯ ตถา
วามปาทํ วินทฺฐมานापิติ เอวํ สรริธารกา นาม สฏฺฐี
๑. ม. โปตฺถลิกาย ฯ ๒. ม. ถนมํสํ ฯ ๓. ม. ทิกฺุณฺ ฯ
๔. ม. สาคานิ ฯ ๕. ม. อยฺ ปาโธ นตฺถิ ฯ
๖. ม. เอตฺถนฺตเร ปลฺลจาทิ ทิสฺสตี ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคกถา โส หน้า 381

มหานหารู กายั วินทชamana โอดีณณาเย กณทราตีปี

ววจนุติ ฯ เต สพเพปี กณทลมกุตสณจนา ฯ

อณเณ ปน ตั ตั ปเทสั อชโอดีตริตวา จิตา ฯ

ตโต สุขุมตรา สุตตรชชุกสณจนา อณเณ ตโต สุขุมตรา

ปุตลิตาสณจนา อณเณ ตโต สุขุมตรา มหาวีณาทนุติ-

สณจนา อณเณ ญลสุตตกสณจนา หตถปาทปีญจियั

นหารู สกณปาทสณจนา สีสนหารู ทารกานั สีสชาล-

สณจนา ปีญจินหารู อาตเป ปสาริตอลลชาลสณจนา

อวเสสา ตัตองกปจจกานุกตา นหารู สรีเร ปญิมุกกชาล-

กณจกสณจนา ฯ ทิสโต ทวีสุ ทิสาสู ชาตา ฯ โอภาสโต

สกลสรีเร อญจันนิ อาพนุชิตวา จิตา ฯ ปริจเจทโต เหญจา

ติณณั อญจิสทานั อุปริ ปตัญจิตตเลหิ อุปริ มัสจมมานิ

อาหจจ จิตปเทเสหิ ติริยั อณณมณเณน ปริจจันนุนา ฯ อัย

เตสั(๑) สภาคปริจเจโท วิสสภาคปริจเจโท ปน เกสสทิสเเฮว ฯ

อญจันติ จเปตวา ทวตตีส ทนตญจันนิ อวเสทานิ จตุสญจัน

หตถญจันนิ จตุสญจันนิ ปาทญจันนิ จตุสญจันนิ มัสนีสสันนิ มุทอญจันนิ

เทว ปณหิกญจันนิ เอเกกสมิ ปาทเท เทว โคปปก(๒)ญจันนิ

เทว ชงมญจันนิ เทว ชณณญจันนิ เทว อูรญจันนิ เทว

กญจันนิ อญจารส ปญจิกณญจันนิ จตุวิสติ ผาสุกญจันนิ

๑. ม. เนสั ฯ ๒. ม. โคปพญจันนิ ฯ เอวมุปริปี ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 382

จตุทส อรุญจินี เอกัม ททญญจิท เทว อกุกญจินี เทว
โกญญญจินี เทว พาทญญจินี เทว เทว อคคพาทญญจินี สตุต
คิตญญจินี เทว หนุกญจินี เอกัม นาสิกญญจิท เทว อกขิญจินี
เทว กณญญจินี เอกัม นลาญญจิท เอกัม มุทญญจิท นว
สีสกपालญญจินีติ เอวั ติมตตานิ อญจิสตานิ ฯ

ตานิ สพพานิปี วณฺณโต เสตานิ ฯ สณฺจานโต
นानาสณฺจานานิ ฯ ตตฺถ หิ อคคปาตงฺคฺคิตฺตญญจินี กตทพิช-
สณฺจานานิ ตทนนฺตรานิ มชฺฌปพฺพญญจินี ปนสญฺจิสณฺจานานิ
มูลปพฺพญญจินี ปณฺทวสณฺจานานิ (๑) ปญฺจิปาทญญจินี โกญญิตกณฺทล-
กณฺทรราสีสณฺจานานิ ปณฺหิกญญจิท เอกญฺจิตาลผลพิชสณฺจานํ
โคปฺผกญญจินี พนฺชกัปปาโคพทสณฺจานานิ ชงฺฆญญจินี โคปฺผกญญจิสฺ
ปติญฺจิตญฺจานํ อปนีตตจฺสินฺทิกพิรสณฺจานํ ชุทฺทกชงฺฆญญจิกํ
ชนฺทกทญฺทสณฺจานํ มหนฺตํ มิลาตสปฺปญฺจิสณฺจานํ ชณฺณญญจิท
เอกโต ปริกฺขิณฺณสณฺจานํ(๒) ฯ

ตตฺถ ชงฺฆญฺจิกสฺส ปติญฺจิตญฺจานํ อติขิณฺณคฺคโคสิงฺก-
สณฺจานํ อรุญจิท ทุตตจฺฉิตวาตีพรสฺสทญฺทสณฺจานํ ตสฺส
กญฺจิจิมฺหิ ปติญฺจิตญฺจานํ กัปปาโคพทสณฺจานํ เตน กญฺจิจิโน
ปติญฺจิตญฺจานํ อคคจฺฉินฺน(๓)มหาปฺนฺนาคผลสณฺจานํ กญฺจิจินี(๔) เทวปี
๑. ม. ปณฺทวสณฺจานานิ ฯ ๒. ม. ปริกฺขิณฺณสณฺจานํ ฯ
๓. ม. ...มหาปฺนฺนาค... ฯ ๔. ม. กญฺจิจินี ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคินิทุเทโส หน้า 383

เอกาพทธานิ หุตฺวา กุมภการอุทฺชนสณฺจานานิ ปาฎิเยกั กมฺมารกฺกโยตฺตสณฺจานานิ โภกฺกียิ จิตฺตานิสทฺกฺกฺจ อโฆมฺขั กตฺวา คหิตสปรุพฺผสณฺจานัน สตฺตสฺ จานเนสฺ จิตฺทาวณิฑิฑิ ปิฎฺจิกณฺณกฺกฺจินิ อพฺภนฺตรโต อุปฺรุปริ จปิตฺตีสกปรุเวจก- สณฺจานานิ พาหิรโต วฏฺฏนาวิสณฺจานานิ เตสฺ อนฺตรนฺตรรา กกจทนต์สทิสสา เทว ตโย กณฺฎกา โหนฺติ ฯ จตุวิสตียา ผาสฺกฺกฺจิสฺ อุปฺริปฺณณานิ อุปฺริปฺณณอสิตฺสณฺจานานิ ปฺริปฺณณานิ ปฺริปฺณณอสิตฺสณฺจานานิ ฯ สพฺพานปิ โอตาทกุกฺกฺกฺจิสฺ ปสฺริตฺตปรุขสณฺจานานิ ฯ

จฺททส อฺรกฺกฺจินิ ชินฺณสนฺทมานิกปรุขสณฺจานานิ หทยกฺกฺจิ ทพฺพิพฺผสณฺจานัน อกฺขกฺกฺจินิ จฺททกโลหฺวาสิทฺท- สณฺจานานิ โภกฺกฺจินิ(๑) เอกโต ปฺริกฺขินฺตีสทฺททาลสณฺจานานิ พาหฺกฺจินิ อาทาสทฺททสณฺจานานิ อคฺคพาหฺกฺจินิ ยมกตาล- กนฺทสณฺจานานิ มณฺนิพนฺธกฺกฺจินิ เอกโต อลฺลียาเปตฺวา จปิตฺตีสกปรุเวจกสณฺจานานิ ปิฎฺจิทตฺกฺจินิ โภกฺกฺจิตกณฺฑล- กณฺฑรราสิสณฺจานานิ หตฺถกฺกฺจิสฺ มูลปรุพฺพกฺจินิ ปณฺทว- สณฺจานานิ (๒) มขฺฉปรุพฺพกฺจินิ อุปฺริปฺณณปฺนสฺกฺจิสณฺจานานิ อคฺคปรุพฺพกฺจินิ กตฺกพิชสณฺจานานิ สตฺต คีวฺกฺจินิ ทณฺฑน วิชฺฌิตฺวา ปฏฺิปาฎฺิยา จปิตฺตีสกปรุเวจกสณฺจานานิ เหฏฺจิม- # ๑. ม. โภกฺกฺจินิ ฯ ๒. ม. ปณฺทวสณฺจานานิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 384

หนุกกฺกจิ กมฺมารานํ อโยกฺกโยตฺตสณฺจานํ อฺปริมํ อวเลขน-
สตฺถกสณฺจานํ ฯ

อกฺขิณฺนปนาสณฺนปฺกฺกจิณิ อปฺนีตมิถฺชตรฺรณตฺตลกฺกจิณฺจณฺจานานิ
นลาภฺกฺกจิ อโฆมฺขปิตสขฺงถาลกปาลสณฺจานํ กณฺณจฺพิภฺกฺกจิณิ
นหาปิตฺชฺรโกสกสณฺจานานิ นลาภฺกณฺณจฺพิภานํ อฺปริ ปภฺกฺก-
พนฺธโนกาเส อภฺกฺกจิ สงฺกฺกฺกิตฺตมฺภฺนฺนปฺภฺกฺกขณฺนสณฺจานํ มุทฺธกฺกจิ
มุขจฺฉินฺนวงฺกนาพิเกรสณฺจานํ สีสฺกฺกจิณิ สีพฺเพตฺวา จปิตฺชชฺร-
ลาพฺกภาหสณฺจานานิ ฯ

ทิสโต ทฺวิสุ ทิสาสฺ ชาติานิ ฯ โโอกาสโต อวิเสเสน
สกลสฺรีเร จิตานิ ฯ วิเสเสน ปเนตฺถ สีสฺกฺกจิณิ กิวกฺกจิสุ
ปติภฺกฺกจิตานิ กิวกฺกจิณิ ปิภฺกฺกจิณฺนภฺกฺกจิสุ ปิภฺกฺกจิณฺนภฺกฺกจิณิ
กภฺกฺกจิสุ กภฺกฺกจิณิ อฺรฺกฺกจิสุ อฺรฺกฺกจิณิ ชณฺณกฺกจิสุ ชณฺณกฺกจิณิ
ชงฺกมฺกฺกจิสุ ชงฺกมฺกฺกจิณิ โภปฺพกฺกจิสุ โภปฺพกฺกจิณิ ปิภฺกฺกจิปาทภฺกฺกจิสุ
ปติภฺกฺกจิตานิ ฯ ปริจฺเจทโต อนฺโต อภฺกฺกจิณิณฺชเนน อฺปริ มํเสน
อกุเค มฺลเ จ อณฺณมณฺณเนน ปริจฺฉินฺนนานิ ฯ อยฺ เตสํ(๑)
สภาคปริจฺเจโท วิสภาคปริจฺเจโท ปน เกสสทิสฺสว ฯ

อภฺกฺกจิณิณฺชนฺติ เตสํ เตสํ อภฺกฺกจิณํ อพฺภนฺตรกตํ มิณฺชํ ฯ
ตํ วณฺณโต เสตํ ฯ สณฺจานโต มหนฺตมหนฺตานิ อภฺกฺกจิณํ
อพฺภนฺตรกตํ เวพฺพนาพิยฺ ปกฺกขิตฺตเสทิตฺตมหาเวตฺตคฺคสณฺจานํ
๑. ม. เนลํ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 386

มโนธาตุ จ(๑) มโนวิญญาณธาตุ จ ปวตตุนฺติ ฯ (๒) ตํ ปเนตํ
ราคจริตฺตสฺส รตฺตํ โหติ โทสจริตฺตสฺส กภาพกํ โมหจริตฺตสฺส
มंसโรวณฺณอุทกสทิสํ วิตกฺกจริตฺตสฺส กุลตฺตยฺยสวณฺณํ สทฺธาจริตฺตสฺส
กณฺนิการปฺปฺพวณฺณํ ปญฺญาจริตฺตสฺส อจฺจนํ วิปฺปสฺสนํ อนาวิลิ
ปญฺฑริ ปริสุทฺธํ นิทฺโธตฺตชาติมณฺนิ วิย ชฺชติมนฺตํ ขายติ ฯ
ทิสโต อุปริมา ย ทิสาย ชาตํ ฯ โโอกาสโต สริริพฺพนฺตเร
ทฺวินฺนํ ถนํ มชฺเช ปตฺติจฺจิตฺตํ ฯ ปริจฺเจทโต หทฺยํ หทยภาเคน
ปฺริจฺจินฺนํ ฯ อยมสฺส สภาคปฺริจฺเจโท วิสภาคปฺริจฺเจโท ปน
เกสสทิสฺสเยว ฯ

ยกนฺนติ ยมกมฺสปฺภูตํ ฯ ตํ วณฺณโต รตฺตปญฺญกฺกธาตุกํ
นาติริตฺตํ กุมฺมทสฺส(๓) ปตฺตปฺปญฺจิวณฺณํ ฯ สณฺจฺจานโต มฺเถ เอกํ
อคุเค ยมกํ โกวิพารปตฺตสณฺจฺจานํ ฯ ตยฺจ มนฺทปญฺญานํ (๔)
เอกเมว โหติ มหฺนฺตํ ปญฺญวณฺณานํ เทว วา ติณฺนิ วา
ชฺชทฺทกานิ ฯ ทิสโต อุปริมา ย ทิสาย ชาตํ ฯ โโอกาสโต ทฺวินฺนํ
ถนํ อพฺพนฺตเร ทกฺขิณปฺสฺสํ นิสฺสาย จิตฺตํ ฯ ปริจฺเจทโต
ยกนํ ยกนภาเคน ปฺริจฺจินฺนํ ฯ อยมสฺส สภาคปฺริจฺเจโท
วิสภาคปฺริจฺเจโท ปน เกสสทิสฺสเยว ฯ

กิโลมกนฺติ ปฺริจฺจินฺนปฺริจฺจินฺนเกทโต ทฺวิริ ปริโยนหน-
มฺสํ ฯ ตํ ทฺวิริมฺปิ วณฺณโต เสตํ ทฺกฺกปฺปิลอติกวณฺณํ ฯ

๑. ม. จสทฺโท นตฺติ ฯ ๒. ม. วตฺตุนฺติ ฯ

๓. ม. นาติริตฺตกุมฺมทสฺส ฯ ๔. ม. ทนฺธานํ ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคินิทเทโส หน้า 387

สณฺจนาโต อตฺตโน โโอกาสสณฺจัน ๑ ทิสโต ปฏิจฺจนฺนิกิโถมกั
อุปริมาย ทิสาย ชาตํ อิตฺรํ ทฺวิสุ ทิสาสฺว ชาตํ ๑ โโอกาสโต
ปฏิจฺจนฺนิกิโถมกั หทยณฺจ วกฺกณฺจ ปฏิจฺจนาเทตฺวา จิตฺ
อปฺปฏิจฺจนฺนิกิโถมกั สกตสรีเร จมฺมสฺส เหฏฺฐโต มํสํ
ปริโยนทฺชิตฺวา จิตฺ ๑ ปริจฺเจทโต เหฏฺฐา มํเสน อุปริ จมฺเมน
ติริยํ กิโถมกฺกาเคน ปริจฺฉินฺนํ ๑ อยมสฺส สภาคปริจฺเจโท
วิสภาคปริจฺเจโท ปน เกสสทิสฺสว ๑

ปีหกฺนฺติ อุทฺรชิวฺหามํสํ ๑ ตํ วณฺณโต นิลํ นิกฺคณฺฑก-
ปฺปฺพวณฺณํ ๑ สณฺจนาโต สตฺตงฺคฺลปฺปมาณํ อพฺนฺชนํ
กาพฺวจฺฉกชิวฺหาสณฺจัน ๑ ทิสโต อุปริมาย ทิสาย ชาตํ ๑
โโอกาสโต หทยสฺส วามปฺสฺเส อุทฺรปฺภฺลมตฺถกปฺสฺสํ นิสฺสาย
จิตฺ ๑ ยสฺมี ปฺหรณปฺปหารเณ พหิ นิกฺขนฺเต สตฺตानํ ชีวิตกฺขโย
โหติ ๑ ปริจฺเจทโต ปีหกฺกาเคน ปริจฺฉินฺนํ ๑ อยมสฺส
สภาคปริจฺเจโท วิสภาคปริจฺเจโท ปน เกสสทิสฺสว ๑

ปฺปฺพาสนฺติ ทฺวตฺตีสํสขณฺฑปฺปเกทํ(๑) ปฺปฺพาสมํสํ ๑ ตํ
วณฺณโต รตฺตํ นาติปฺกุกฺกอุทฺมฺพฺรพลวณฺณํ ๑ สณฺจนาโต
วิสมจฺฉินฺนพฺพลปฺวณฺฑสณฺจัน ๑ อพฺกนฺตเร อสิตปีตानํ
อภาเวณ อุคฺคเตน กมฺมชเตชฺฐสมานา อพฺภาหตฺตตา สงฺขาทิต-
ปฺลาลปีณฺฑมिव นิสฺสํ นิสฺสํ ๑ ทิสโต อุปริมาย ทิสาย ชาตํ ๑
๑. ม. ทฺวตฺตีสํสขณฺฑปฺปเกทํ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 388

โอกาสโต สรีรพจนฺตเร ทวินันฺ ฅนนานมนฺตเร หทยณฺจ ยกนณฺจ
ปฏิจฺฉาทตฺวา โอลมฺพนฺตํ จิตฺ ๑ ปรีจฺเฉทโต ปปฺผาสภาเคน
ปรีจฺฉินฺนํ ๑ อยมสฺส สภาคปรีจฺเฉโท วิสภาคปรีจฺเฉโท ปน
เกสสทิสฺสว ๑

อนฺตฺนฺติ ปรีสสฺส ทฺวตฺตีสหตฺถา อิตฺถิยา อฏฺฐวีสติหตฺถา
เอกวีสติยา จานฺเส อภคฺคา อนฺตฺวณฺณิ ๑ ตฺเพตํ วนฺณโต
เสตํ สกฺขรสุทฺถาวณฺณํ ๑ สณฺจฺจานโต โลหิตโทณฺณิ อภฺชิตฺวา
จปีตลีสจฺฉินฺนสปฺปสณฺจฺจานํ ๑ ทิสโต ทฺวิสุ ทิสาสฺส ชาตํ ๑
โอกาสโต อุปฺริ คลฺวาณฺเก เหฏฺฐา จ กรีสมคฺเค วินิพฺนฺชตฺตา
คฺลวาณฺกกรีสมคฺคปริยฺนเต สรีรพจนฺตเร จิตฺ ๑ ปรีจฺเฉทโต
อนฺตฺภาเคน ปรีจฺฉินฺนํ ๑ อยมสฺส สภาคปรีจฺเฉโท วิสภาค-
ปรีจฺเฉโท ปน เกสสทิสฺสว ๑

อนฺตฺคณฺนฺติ อนฺตฺโภคฺกุจฺจานฺเส (๑) พนฺธนํ ๑ ตํ วนฺณโต
เสตํ ทกฺสีตลิกมฺูลวณฺณํ ๑ สณฺจฺจานโต ทกฺสีตลิกมฺูลสณฺจฺจานเมว ๑
ทิสโต ทฺวิสุ ทิสาสฺส ชาตํ ๑ โอกาสโต กุทฺทาลมฺรสุกฺมมาทินิ
กโรนฺตฺนํ ยนฺตฺากทฺฒนกาเล ยนฺตฺสฺตฺตฺมิมิ ยนฺตฺผลกานิ
อนฺตฺโภเค เอกโต อคฺคพฺนฺเตน (๒) อาพฺนฺชิตฺวา ปาทปฺปฺญชฺน-
รชฺชมณฺทลกฺสฺส อนฺตฺรา ตํ สิปฺเพตฺวา จิตฺรชฺชุกา วิย
เอกวีสติยา จานฺเส อนฺตฺโภคานํ อนฺตฺรา จิตฺ ๑ ปรีจฺเฉทโต
๑. ม. อนฺตฺโภคฺกุจฺจานฺเส ๑ ๒. ม. อคฺคพฺนฺเต ๑

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิงฺควณณา หน้า 389

อนุตคุณภาเคน ปริจฺฉินฺนํ ฯ อยมสฺส สภาคปริจฺเฉโท วิสภาค-
ปริจฺเฉโท ปน เกสสทิสฺสว ฯ

อุทรินฺนุติ อุทเร ภวํ อสตีปิตขายิตสยิตํ ฯ ตํ วณฺณโต
อชฺโฆมหตาทหารวณฺณํ ฯ สณฺจ
ตณฺฑุสณฺจ
ทิสฺสโต อุปริมาย ทิสาย ชาตํ ฯ โโอกาสโต
อุทเร จิตฺ ฯ อุทริ นาม อุทโต นิปปีพียมานสฺส อลฺล-
สาฎกสฺส มขฺเฒ สยฺชาตโผฎกสทิสฺส อนตฺตปฏฺถํ พหิ มฏฺฐิ อนโต
มंसกสมฺพุทฺถปฺลิวณณกิลิฏฺฐปาวารกปฺปฺพกสทิสฺส (๑)กฺกุจฺจิตปนสตจฺจฺจ
อพฺภนฺตรสทิสนฺตีปปี วตฺตํ วณฺณฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
ปาทกา ตาลหิรฺกกา(๒) สฺวจิมฺขกา ปฏฺถนฺตสฺสฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
ทวตฺตีสฺกฺลปฺปเกทา กิมโย(๓) อากฺลพฺยาคุลา สณฺฑสณฺฑจฺจฺจฺจ
หุตฺวา นิวสฺนฺติ เย ปานโกชนาทิมฺหิ อวิชฺชฺชฺชฺชฺชฺช
วิจฺจ
อุทฺธมฺขา หุตฺวา ปจฺมชฺโฆหฺเฏ เทวตโย อาโลเป ตฺริตฺตฺริตา
วิลฺลฺลฺลฺลฺลฺล(๔)ยฺนฺเตลฺลํ กิมินํ สฺวติจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
สุสฺสานญจ โหติ ฯ

ยตฺถ เสยฺยธาปี นาม จณฺฑาลกฺกามทฺวารเร จนฺทนิกาย
นิตาฆสมเย อลฺลสฺสฺสฺสฺสฺส เทเว วสฺสฺสฺสฺสฺสฺส อุทเคน วุชฺชฺชฺช
มฺตฺตกรีสจฺจมฺมอฏฺฐินหารุชฺชฺชฺชฺชฺชฺชฺชฺชฺชฺชฺชฺช
๑. ม. กุถิต... ฯ เอวมฺปริปี ฯ ๒. ม. ตาลตีรฺกกา ฯ
๓. ม. กิมโย ฯ ๔. ม. วิลฺลฺลฺลฺลฺล ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 390

กุณปชาตํ นิปตติววา กททโมทกาตุพิตํ ทวีหตีหจฺจเยน
 สลฺยชาตกิมิกุลํ สุริยาตปเวกสนฺตปาภฺกฺกฺจิตฺตํ อฺปฺริ เณฺนปฺพุพฺพเก
 มฺลฺยจฺนต อภินีลวณฺณํ ปรมทฺกคฺนฺชเชกฺกจฺณํ เนว อฺปคฺนตฺตํ น
 ทฺกฺกจฺจ อรหฺรูปตํ อาปชฺชิตฺวา ติกฺกฺจติ ปเคว ฆายิตฺตํ วา สายิตฺตํ
 วา ฯ เวเมว นานปฺปการปानโกชนาทึ ทนฺตมฺสสสฺลยจฺณณิตฺตํ
 ชิวหาหตฺตปรีวตฺติตฺตํ เขพลาตปติพฺพุทฺธํ ตํขณวิคตวณฺณคฺนฺช-
 รสาทิสมฺปทํ ตนฺตวายขลิสฺวานวมฺลสฺทิสํ นิปตติววา ปิตตเสมฺห-
 วาตปฺลิเวจิตฺตํ หุตฺวา อฺทฺรคฺคิสนฺตปาเวกฺกฺกฺจิตฺตํ กิมิกฺกฺลากฺลํ
 อฺปฺรฺปฺริ เณฺนปฺพุพฺพกานึ มฺลฺยจฺนตํ ปรมกสมฺพุทฺกคฺนฺชเชกฺกจฺณภาวํ
 อาปชฺชิตฺวา ติกฺกฺจติ ยํ สุตฺวาปึ ปานโกชนาทิสฺส อมฺนฺยลฺยตา
 สณฺจาทึ ปเคว ปลฺยณจกฺขุณา โอลเกตฺวา ฯ (๑) ยตฺถ จ ปตฺติตํ
 ปานโกชนาทึ ปลฺยจฺธา วิเวกํ(๒) คจฺจติ เอกํ ภาคํ ปาณกา
 ขาทนฺติ เอกํ ภาคํ อฺทฺรคฺคิ ฆาเปติ เอโก ภาโค มุตฺตํ
 โหติ เอโก กรีสํ เอโก รสภาวํ อาปชฺชิตฺวา สฺกฺกโสณิตมฺสาทินิ (๓)
 อฺปฺพุทฺทฺหยติ ฯ ปรีจฺเจทโต อฺทฺรปฺญฺเลน เจว อฺทฺริยภาเคน จ
 ปรีจฺจฺฉินฺนํ ฯ อยฺมสฺส สภาคปรีจฺเจโท วิสภาคปรีจฺเจโท ปน
 เกสสทิสฺสว ฯ

กรีสนฺติ วจฺจํ ฯ ตํ วณฺณโต เขภฺยเยน อชฺโฆหตาหาร-
 วณฺณเมว โหติ ฯ สณฺจานโต โอลกาสสณฺจานํ ฯ ทิสโต
 # ๑. ม. อวโลเกตฺวา ฯ ๒. ม. วิภากํ ฯ ๓. ม. โสณิตมฺสาทินิ ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคินิทุเทโส หน้า 391

เหตุจิมาย ทิสาย ชาตํ ๑ โอภาสโต ปกุกาสเย จิตํ ๑ ปกุกาสโย
นาม เหฏฐา นาภิปฏิญจิกณณภูมุลานมนุตเร อนุตาวสาน
อุพเพเชน อญฺจคุลิมตฺโต เวพฺพนาฬิกสทิสฺโส ยตฺถ เสยฺยถาปี
นาม อุปรูปริ ภูมิกาค ปตติํ วสุโสทกํ โอคพิตฺวา เหฏฐา
ภูมิกาคํ ปุเรตฺวา ติญฺจติ เอวเมว ยงฺกิลฺลิจิ อามาสเย ปตติํ
ปานโกชนาทิกํ อุตฺรคฺคินา เณฺนทฺเททกํ ปกุกปุกํ นิสทาย
ปัสสิตมिव สณฺหาว่า อปชฺชิตฺวา อนตฺพิเลน โอคพิตฺวา โอคพิตฺวา
มทฺทิตฺวา เวพฺพเพ ปกฺกิปฺมานปณฺฑมตฺตिका วिय
สนฺนิจิตฺ หุตฺวา ติญฺจติ ๑ ปริจฺเจทโต ปกุกาสยปฏฺเลน เจว
กรีสภาเคน จ ปริจฺฉินฺนํ ๑ อยมสฺส สภาคปริจฺเจโท
วิสภาคปริจฺเจโท ปน เกสสทิสฺโสว ๑

มตฺตลฺลฺกนฺตฺติ สีสกฺกาหพฺพนฺตเร จิตฺมิลฺลฺลฺราสี ๑ ตํ
วณฺณโต เสตฺติ อหิจฺจตฺตปฺปญฺทิกวณฺณํ ทธิกาวํ อสมปตฺตํ
ทฺฏฺจชีรวณฺณนฺตฺปิ วตฺตํ วญฺญติ ๑ สณฺจานโต โอภาส-
สณฺจานํ ๑ ทิสโต อุปริมาย ทิสาย ชาตํ ๑ โอภาสโต
สีสกฺกาหพฺพนฺตเร จตฺตารโ สัพฺพินิมคฺเค นิสฺสาย สโมธานตฺวา
จปีตา จตฺตารโ ปญฺจปีณฺหา วिय สโมหิตํ ติญฺจติ ๑
ปริจฺเจทโต สีสกฺกาหสฺส อพฺพนฺตรตฺเลหิ เจว มตฺตลฺลฺกภาเคน
จ ปริจฺฉินฺนํ ๑ อยมสฺส สภาคปริจฺเจโท วิสภาคปริจฺเจโท
ปน เกสสทิสฺโสว ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 392

ปีตตนฺติ เทว ปีตฺตา(๑) พทฺธปีตฺตณฺจ อพทฺธปีตฺตณฺจ ฯ
ตตฺถ พทฺธปีตฺตํ วณฺณโต พหฺลมชฺฐกเตลวณฺณํ อพทฺธปีตฺตํ
มิลาทอากฺขิตฺตปฺปวณฺณํ ฯ ตํ สณฺจานโต อุภยมุปี โโอกาส-
สณฺจานํ ฯ ทิสโต พทฺธปีตฺตํ อุปริมาย ทิสาย ชาตํ อิตฺริ
ทฺวิสุ ทิสาสฺว ชาตํ ฯ โโอกาสโต อพทฺธปีตฺตํ จเปตฺวา เกสโลม-
ทนฺตนาณํ มํสวินิมุตฺตญฺจานณฺเจว ฉทฺธสุกฺขจมฺมณฺจ อุทกมिव
เตลพินฺธุ(๒) อวเสสสรีริ พฺยาเปตฺวา จิตฺตํ ยมฺหิ กุปีเต อุกฺขินิ
ปีตกาณิ โหนฺติ ภมฺนติ คตฺตํ กมฺปติ กณฺฑุยฺติ(๓) ฯ พทฺธปีตฺตํ
หทยปฺปสาสนมฺนตฺเร ยกนมํสํ นิสฺสาย ปตฺติญฺจิตฺเต มหาโกสากฺกิ-
โกสกสทิสฺเส ปีตฺตโกสเก จิตฺตํ ยมฺหิ กุปีเต สตฺตา อุมฺมตฺตกา
โหนฺติ วิปลตฺตจิตฺตา หิโรตฺตปฺปํ ฉทฺธเตตฺวา อกตฺตพฺพิ กโรนฺติ
อภาสิตพฺพิ ภาสนฺติ อจินฺเตตฺตพฺพิ จินฺเตนฺติ ฯ ปริจฺเฉทโต
ปีตฺตภาเคน ปริจฺฉินฺนํ ฯ อยมฺสฺส สภาคปริจฺเฉโท วิสภาค-
ปริจฺเฉโท ปน เกสสทิสฺสว ฯ

เสมฺหนฺติ สรีรพฺภนฺตฺเร เอกปฺคฺคปฺปฺรปฺปมาณํ เสมฺหํ ฯ
ตํ วณฺณโต เสตํ นาคพลปฺณฺนรสาวณฺณํ ฯ สณฺจานโต
โโอกาสสณฺจานํ ฯ ทิสโต อุปริมาย ทิสาย ชาตํ ฯ โโอกาสโต
อุทฺรปฺญฺเล จิตฺตํ ยํ ปานโกชนาทิสฺสอชฺโฆรณฺกาล(๔) เสยฺยถาปี
๑. ม. ปีตฺตานิ ฯ ๒. ม. เตลพินฺธุ ฯ ๓. ม. กณฺฑุยฺติ ฯ
๔. ม. ปานโกชนาทินิ อชฺโฆรณฺกาล ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคนิทเทโส หน้า 393

นาม อุทเท เสवालปณกั กฏเจ วา กจเล (๑) วา ปตนเต
 ฉิขชิตฺวา ทฺวิธา หุตฺวา ปฺน อชฺโฆตฺตริตฺวา ติฏฺฐติ เอวเมว
 ปานโกชนาทิมฺหิ นิปตฺนเต ฉิขชิตฺวา ทฺวิธา หุตฺวา ปฺน
 อชฺโฆตฺตริตฺวา ติฏฺฐติ ฯ ยมฺหิ จ มนฺทีฏฺเฐ ปกฺกณโฑ วย
 ปฺตฺติกฺกณฺณทมิว จ อุทฺริ ปรมเชคฺจณฺ์ กุณฺปนฺนํ โหติ ตโต
 อุกฺกเตน จ กนฺเชน อุทฺเทโกปี มุขมฺปี ทฺกณฺ์ ปฺตฺติกฺกณฺ์
 โหติ โส จ ปฺริโส อเปหิ ทฺกณฺ์ วายสีติ วตฺตพฺพตฺ
 อาปชฺชติ ฯ ยณฺจ วทฺธิตฺวา พหฺลตฺตมาปฺนํ ปิชานผลกมิว
 วจฺจกฺุฎฺฐิยา อุทฺรปฏฺลสฺส อพฺกนฺตเรยว กุณฺปนฺนํ สนฺนิรฺมฺหิตฺวา (๒)
 ติฏฺฐติ ฯ ปฺริจฺเฉทโต เสมฺภากเณ ปฺริจฺฉินฺนํ ฯ อยมสฺส
 สภาคปฺริจฺเฉโท วิสภาคปฺริจฺเฉโท ปน เกสสทิสฺสว ฯ

ปฺพุโพติ [๓] วณฺณโต ปณฺฑปฺลาสวณฺโณ ฯ มตฺกสรีเร ปน
 ปฺตฺติพฺลางามวณฺโณ โหติ ฯ สณฺจานโต โโอกาสสณฺจานโน ฯ
 ทิสฺโต ทฺวิสุ ทิสฺสฺ ชาโต ฯ โโอกาสโต ปน ปฺพุพฺพสฺส โอคาโส
 นาม นิพฺพุโร นคฺติ ยตฺถ โส สนฺนิจฺโต ติฏฺฐเจยฺย ฯ ยตฺร
 ยตฺร ปน ขาณฺุกณฺุกปฺพรณฺคฺชิตฺวา ทิ อภิหเต สรีรปฺเทเส
 โลหิตฺ สณฺจหิตฺวา ปจฺจติ คณฺ์ทปฺพิภาทโย วา อฺปฺชชฺชติ
 ตตฺร ตตฺเรว ติฏฺฐติ ฯ ปฺริจฺเฉทโต ปฺพุพฺพภาเคน ปฺริจฺฉินฺโน ฯ
 อยมสฺส สภาคปฺริจฺเฉโท วิสภาคปฺริจฺเฉโท ปน เกสสทิสฺสว ฯ

๑. ม. กปาเล ฯ ๒. ม. สนฺนิรฺมฺหิตฺวา ฯ ๓. เอตฺถนฺตเร ปวตฺตปฺพุโพ
 # โสติ ทิสฺสติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 394

โลहितนฺติ เทว โลहितานิ สนฺนิจิตโลहितญจ สัสมณ-

โลहितญจ ฯ ตตฺถ สนฺนิจิตโลहितํ วรรณโต นิปกกพพลลาขา-
รสวณฺณํ สัสมณโลहितํ อจฺจลาขารสวณฺณํ ฯ สณฺจานโต อุภยมุปี
โอกาสสณฺจานํ ฯ ทิสโต สนฺนิจิตโลहितํ อุปริมาย ทิสาย ชาตํ
อิตรํ ทิวีสุ ทิสาสฺว ชาตํ ฯ โอกาสโต สัสมณโลहितํ จเปตฺวา
เกสโลมทนฺตนขานํ มํสวินิมุตฺตญฺจานณฺเจว ญทฺชสุกฺขจฺมมณฺจ
ชมนิชาลาณฺสาเรณ สพฺพํ อุปาทินฺนกสรีริ ฝริตฺวา จิตฺ
สนฺนิจิตโลहितํ ยกนญฺจานสฺส เหฏฺฐาภาคํ ปุเรตฺวา เอกปตฺตํ(๑)-
ปุรมตฺตํ ททฺยวกฺกปฺปสาสานํ อุปริ โลกํ โลกํ ปคฺขมรณฺตํ
วกฺกททฺยยกนปฺปสาเส เตมยมานํ จิตฺ ฯ ตสฺมิมฺหิ วกฺกททฺยาทีนิ
อเตมฺนเต สตฺตา ปิปาสิตา โหนฺติ ฯ ปริจฺเจทโต โลहितภาเคน
ปริจฺจินฺนํ ฯ อยมสฺส สภาคปริจฺเจโท วิสภาคปริจฺเจโท ปน
เกสสทิสฺสว ฯ

เสโทติ โลมกฺุปาทีหิ ปคฺขมรณฺกอาโปชาตฺ ฯ โส วรรณโต
วิปฺปสนฺนตฺลเตลวณฺโณ ฯ สณฺจานโต โอกาสสณฺจานो ฯ ทิสโต
ทิวีสุ ทิสาสฺว ชาโต ฯ โอกาสโต เสทฺสุโสกาโส นาม นิพฺพุโ
นตฺถิ ยตฺถ โส โลहितํ วยิ สทา ติฏฺฐเยยฺย ฯ ยทา ปน
อคฺคิสนฺตาปสุริยสนฺตาปอฺตุวิการาทิหิ สรีริ สนฺตปฺปติ ตทา
อุทกโต อพฺพุพฺพมตฺตวิสมจฺฉินฺนภิสฺมพาลกฺุมทนาพิกฺลาโป(๒) วยิ
๑. ม. เอกปตฺถ... ฯ ๒. ม. ...กฺุมทนาพิกฺลาโป ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังกนิทเทโส หน้า 395

สพฺพเกสโลมกฺขวิวเรหิ ปคฺขมฺรติฯ ตสฺมา ตสฺส สณฺจานมฺปิ
เกสโลมกฺขวิวราเนว วเสน เวทิตพฺพํฯ เสทปริกฺคณฺหเกณ จ
โยคินา เกสโลมกฺขวิวเร ปฺปเรตฺวา จิตฺวเสเนว เสโท มนสิ-
กาทพฺโพฯ ปริจฺเจทโต เสทภาเคน ปริจฺฉินฺโนฯ อยมสฺส
สภาคปริจฺเจโท วิสภาคปริจฺเจโท ปน เกสสทิสฺสวฯ

เมโทติ ฉินฺสเนโหฯ โส วณฺณโต ผาติตลฺหิตฺทิวณฺโณฯ
สณฺจานโต ฉฺฉตฺตริรฺสฺส ตาว จมฺมมฺสนฺตเร จปิตลฺหิตฺทิวณฺณ-
ทฺกุลปิโลตฺติกสณฺจานโน โหติ กีสฺตริรฺสฺส ชงฺขมฺมํถํ อูรฺมํถํ
ปิฏฺจิกณฺณกนิสฺสิตฺตปิฏฺจิมํถํ อฺทรวกฺกฺกิมฺสนฺติ เอตานิ นิสฺสาย
ทฺวิกุณฺ(๑) ติกุณฺ กตฺวา จปิตลฺหิตฺทิวณฺณทฺกุลปิโลตฺติกสณฺจานโนฯ
ทิสฺโต ทฺวิสุ ทิสฺสสุ ชาโตฯ โโอกาสโต ฉฺฉตฺส สกตฺตริรฺ
ผริตฺวา กีสฺสฺส ชงฺขมฺมํสาทีนํ นิสฺสาย จิตฺโต ยํ สินฺหสขฺกตฺมฺปิ
ปรมฺเชจฺจตฺตา เนว มฺกฺขนิ เตลตฺถาย น นาสเตลาทีนํ
อตฺถาย คณฺหนฺติฯ ปริจฺเจทโต เหญฺจา มฺเสน อฺปริ จมฺเมน
ติริยํ เมทภาเคน ปริจฺฉินฺโนฯ อยมสฺส สภาคปริจฺเจโท
วิสภาคปริจฺเจโท ปน เกสสทิสฺสวฯ

อสุสฺสตี อกฺขีหิ ปคฺขมฺรณฺกอาโปธาตุฯ ตํ วณฺณโต
วิปฺปสฺนฺนตฺลเตลวณฺณํฯ สณฺจานโต โโอกาสสณฺจานํฯ ทิสฺโต
อฺปริมาย ทิสฺสาย ชาตํฯ โโอกาสโต อกฺขิภฺภูปเกสฺ จิตฺตํฯ น เจตฺ
๑. ม. ทิกุณฺฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 396

ปัตตโกสเก ปัตตมิมว อกฺขิฏฺปะเกสฺส สทา สนนฺจิจิตฺตํ ติฏฺฐติ ฯ ยทา
ปน สตุตา โสมนสฺสชาตา มหาหสิตฺตํ หสนฺตํ โทมนสฺสชาตา
โรทนต์ํ ปริเทวนต์ํ ตถารูปํ วิสภากาหารํ อาหรนต์ํ ฯ ยทา
จ เตสํ (๑) อกฺขิณิ ฐมฺรชปฺสฺสกาทีหิ อภิหณฺณนต์ํ ตทา เอเตหิ
โสมนสฺสโทมนสฺสวิสภากาหารอฺคฺคฺหิ สมฺภูจฺหิตฺวา อกฺขิฏฺปะเก
ปุเรตฺวา ติฏฺฐติ วา ปคฺคฺมรติ วา ฯ อสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
โยคินา อกฺขิฏฺปะเก ปุเรตฺวา จิตฺตวเสนฺว ปรีกฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺค
ปรีจฺเจทโต อสฺส
วิสภากปรีจฺเจโท ปน เกสสฺสทิสฺสว ฯ

วสาติ วิลินฺตินโห ฯ สว วณฺณโต นาฬิเกเรเตลวณฺณา ฯ
อาจาเม อาสิตฺตเตลวณฺณาติปิ วตฺตํ วญฺญติ ฯ สณฺจานโต
นฺหानกาเล ปสนฺนอุทกฺกสฺส อฺปฺริ ปรีพฺภมฺนตฺสึเนหฺพินฺทฺวิสภุ-
สณฺจานา ฯ ทิสฺสโต ทฺวิสฺสฺ ทิสฺสสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
โโอกาสโต เขภฺยฺเยน
หตฺถตลหตฺถปฺปฏฺฐิจปาทคฺลปาทปฺปฏฺฐินาสปฺภฺนลาภฺอํสฺสฺสฺสฺสฺส
จิตฺตา ฯ
น เจสา เอเตสฺส โโอกาสฺสฺสฺ สทา วิลินฺทว หุตฺวา ติฏฺฐติ ฯ
ยทา ปน อคฺค
ปเทสา อฺสฺมาชาตา โหณฺติ ตทา ตตฺถ นฺหานกาเล
ปสนฺนอุทกฺกปฺริ สึเนหฺพินฺทฺวิสภุ วิย อิตฺโต จิตฺโต จ สฺสฺสฺสฺส
ปรีจฺเจทโต วสาภาเคน ปรีจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
๑. ม. เนลฺลํ ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังกนิทเทโส หน้า 397

วิสภาคปริจเฉโท ปน เกสสทิสว ฯ

เขโผติ อนุโตมุเข เณณมิสุสา อาโปธาตุ ฯ โส วรรณโต
เสโต เณวณฺโณ ฯ สณฺจันโต โโอกาสสณฺจันโน ฯ เณ-
สณฺจันโนติปี วตฺตํ วรรณฺติ ฯ ทิสโต อุปริมาย ทิสาย ชาโต ฯ
โอกาสโต อุโภหิ กโปลปสฺเสหิ โอรุยฺห ชิวฺหาย จิตฺ ฯ น
เจส เอตฺถ สทา สนนฺจิจิตฺ หุตฺวา ติญฺจติ ฯ ยทา ปน
สตุตา ตถารูปํ อาหารํ ปสฺสนฺติ วา สรณฺติ วา
อุณฺหตฺตติ(๑)กฺกุกโลณมฺพิตานํ วา กิณฺจि มฺเข จเปณฺติ ยทา
วา เนสํ ททํ อากิลายติ กิสมิณฺจิทเว วา ชิกฺขุณา(๒)
อุปฺปชฺชติ ตทา เขโผ อุปฺปชฺชิตฺวา อุโภหิ กโปลปสฺเสหิ
โอรุยฺห ชิวฺหาย สณฺจติ ฯ อกฺกชิวฺหาย เจส ตนฺโก โหติ
มูลชิวฺหาย พหฺโล ฯ มฺเข ปกฺขิตฺตณฺจ ปฺกุกํ วา ตณฺฑลํ
วา ยํ(๓) กิณฺจิ ขาพฺนิยํ วาปี นทฺิปปุพฺิเน ขตฺกฺปกสฺลิลํ วย
ปริกฺขยํ อกฺกจฺนฺโตว เตเมตฺถ สมนฺโต โหติ ฯ ปริจฺเฉทโต
เขพฺภาเคน ปริจฺฉินฺโน ฯ อยมสฺส สภาคปริจฺเฉโท วิสภาค-
ปริจฺเฉโท ปน เกสสทิสว ฯ

สิงฺฆานิกาทิ มตฺถลฺลฺกโต ปกฺขมรณฺกอสฺสุจิ ฯ สา วรรณโต
ตฺรณฺตาลกฺกฺจิมิณฺชวณฺณา ฯ สณฺจันโต โโอกาสสณฺจันนา ฯ ทิสโต
อุปริมาย ทิสาย ชาตา ฯ โอกาสโต นาสปฺญฺเ ปฺเรตฺวา จิตา ฯ
น เจสา เอตฺถ สทา สนนฺจิจิตา หุตฺวา ติญฺจติ อถโ

๑. ม. อุณฺหตฺตติ... ฯ # ๒. ม. ชิกฺขุณา ฯ

๓. ม. อณฺญํ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 398

ยถา นาม ปุริโส ปทุมินิปตฺเตน ทธี พนฺธิตฺวา เหฏฺฐา
กณฺฏเกน วิชฺฌेยฺย อถ เตน นิทฺเทน ทธีมตฺถุ คพิตฺวา
พหิ ปเตยฺย เอวเมว ยทา สตฺตา โรทฺหติ वा วิสภาคาหาร-
อตุวเสน वा สลฺยชาตธาตฺกโฆภา โหติ ตทา อนฺโตสฺสโต
ปฺุตฺติสมฺภวํ อापฺนํ มตฺถลฺลํ คพิตฺวา ตาลุมตฺถกวิวเรน
โธตฺริตฺวา นาสปฺญे ปฺุเรตฺวา ติฏฺฐติ वा ปคฺขรติ वा ฯ
สิงฺฆานิกاپริคฺคณฺหเกน ปน โยคินา นาสฺ(๑) ปฺุเรตฺวา
จิตฺวเสนฺเว ปริคฺคณฺหิตพฺพา ฯ ปฺุริจฺเจทฺโธ สิงฺฆานิกากาเคน
ปฺุริจฺฉินฺนา ฯ อยมสฺส สภาคปฺุริจฺเจทฺโธ วิสภาคปฺุริจฺเจทฺโธ ปน
เกสสทิสฺสว ฯ

ลลิกาคิ สรฺริสฺสนฺธิํ อพฺุณฺนตฺเร ปิจฺฉนฺตฺถปํ ฯ สา
วณฺณโต กณฺณิการนฺิยาสวณฺณา ฯ สณฺจฺานโต โโอกาส-
สณฺจฺานา ฯ ทิสฺสโต ทฺวิสฺสุ ทิสฺสาสุ ชาตา ฯ โโอกาสโต อฏฺุจิสฺสนฺธิํ
อพฺุณฺนชฺนกิจฺจํ สาชฺยมาณา อสฺตีตฺตสฺสนฺธิํ อพฺุณฺนตฺเร จิตฺา ฯ
ยสฺส เจสา มนฺทา โหติ ตสฺส อฏฺุจฺหนตฺสฺส นิสฺสีทฺนตฺสฺส
อภิกฺกมฺนตฺสฺส ปฏิกฺกมฺนตฺสฺส สมฺมิณฺชฺนตฺสฺส ปสาเรนตฺสฺส
อฏฺุจิกานิ กฏฺุกฏฺุยานฺติ อจฺฉรฺสทฺทํ กโรนฺโต วิย วิจฺรติ
เอกโยชนทฺวิโยชนมตฺตมฺปิ อทฺุชานํ กตฺสฺส วาโยธาตฺถุ กฺุปฺปติ
คตฺตฺตานิ ทฺุภฺุณฺติ ฯ ยสฺส ปน พหฺุกา โหติ ตสฺส
๑. ม. นาสปฺญे ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคินิเทศ หน้า 399

อุฏฐานนิตชชาติสุ น อฏฐินี กฏกฏายนติ ทิมมปี อทธานัน
คตตส น วาโยธาตุ กุปฺปติ น คตตานี ทุกุขนติ ฯ ปริจฺเจทโต
ลสิกาภาเคน ปริจฺฉินฺนา ฯ อยมสฺส สภาคปริจฺเจโท วิสภาค-
ปริจฺเจโท ปน เกสสทีโสว ฯ

มุตฺตนติ วัฒนโต มาสขาโรทกวัฒนฺ ๑ สณฺจันโต
อโฆมุขฏฐปิตตอกุฏุมภอพฺพนตฺรคตตอกุฏกณฺจัน ๑ ทิสโต เหฏฐิมาย
ทิสาย ชาตฺ ๑ โอภาสโต วัตฺติสฺส อพฺพนตฺเร จิตฺ ๑ วัตฺติ
นาม วัตฺติปฺปฏฺ วจฺจติ ๑ ยตฺถ เสยฺยถาปี นาม จนฺทนิกาย
ปฏฺจิตฺเต อมุขे ลวณฺณเฏ(๑) จนฺทนิการโส ปวิสติ น จสฺส
ปวิสณฺมคฺโค ปณฺณายติ เอวเมว สริริโต มุตฺตํ ปวิสติ ๑ น
จสฺส ปวิสณฺมคฺโค ปณฺณายติ นิกุขมนมคฺโค ปน ปากโฏ
โหติ ๑ ยมฺปิ จ มุตฺตสฺส ภริเต ปสฺสาวํ กโรมาติ สตฺตานัน
อายุหนํ โหติ ๑ ปริจฺเจทโต วัตฺติอพฺพนตฺเรน เจว มุตฺตภาเคน
จ ปริจฺฉินฺนํ ๑ อยมสฺส สภาคปริจฺเจโท วิสภาคปริจฺเจโท
ปน เกสสทีโสว ฯ

เอวณฺหิ เกสชาติเก โกฎฺจาเส วัฒนฺสณฺจันทีโสกาส-
ปริจฺเจทวเสน ววตฺถเปตฺวา อนฺนุปฺพุทโต นาดิสฺสมโต นาดิ-
สณฺนิกโตติอาทินา นเยน วัฒนฺสณฺจันคณฺธาสโยกาสวเสน
ปณฺจธา(๒) ปฏฺฐิตา ปฏฺฐิตาติ มนสิกโรโต ปณฺณตฺติสมตฺติกมฺนวเสน
๑. ม.รวณฺณเฏ ๑ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺติ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 400

เสยฺยถาปี จกฺขุมโต มหาปุริสสฺส (๑) ทวตฺตีสวณฺณานํ กุสุมานํ
เอกสฺสุตตคณฺถิตมาลํ โอลเณตสฺส สพฺพปฺปฺพานิ อปฺพุพาปริยมิว
ปากฺกฺวานิ โหนฺติ เอวเมว อตฺถิ อิมสฺมี กายเ เกสาคิ
อิมิ กายิ โอลเณตสฺส สพฺเพ เต ฐมา อปฺพุพาปริยมิว
ปากฺกา โหนฺติ ฯ เตน วุตฺตํ มนสิการโกสลลฺกถายิ
อาทิกมฺมิกสฺส หิ เกสาคิ มนสิการโโรโต มนสิการโ
คณฺตฺวา
มุตตฺนฺติ อิมิ ปฺริโยสานโกฏฺฐาสเมว อาหจฺจ ติฏฺฐตีติ ฯ

สเจ ปน พหิทฺธาปี มนสิการิ อฺปฺสํหฺรติ อตฺสฺส เอวิ
สพฺพโกฏฺฐาสสฺส ปากฺกฺกฺเวตฺสฺส อาหิณฺฑนฺตฺวา มนฺสฺสตีรจฺฉา-
นาทโย สตฺตาคาริ วิชฺหิตฺวา โกลฺฐาสราสิวเสเนว
อฺปฺภูจฺหนฺติ ฯ เตหิ จ อชฺโฆหฺริยมาณํ ปานโกชนาทิ
โกฏฺฐาสราสิมฺหิ ปกฺกฺขิปปิยมาณมิว อฺปฺภูจฺจาติ ฯ อตฺสฺส อณฺุปฺพุพ-
มุญฺจนาทิวเสน ปฏฺิกฺกุลา ปฏฺิกฺกุลาติ ปุณฺปุณฺนิ มนสิการโโรโต
อนฺุกกเมเนว อปฺปนา อฺปฺปชฺชติ ฯ

ตตฺถ เกสาคินิ วณฺณสณฺจฺยานทิสฺสกาสปฺริจฺเจทวเสน
อฺปฺภูจฺจานํ อุกฺคหนิมิตฺตํ สพฺพการโโต ปฏฺิกฺกุลวเสน อฺปฺภูจฺจานํ
ปฏฺิกฺภาคนิมิตฺตํ ฯ ตํ ปุณฺปุณฺนิ อวชฺชนตฺสฺส มนสิการโโรตฺสฺส
ตกฺกาหตํ วิตกฺกาหตํ กโรนตฺสฺส จตฺตาโร ขนฺธา ปฏฺิกฺกุลา-
รम्मณา โหนฺติ ฯ ปจฺมชฺฉานวเสน อปฺปนา ปวตฺตติ ฯ

๑. ม. ปุริสสฺส ฯ

*เล่มที 47 สติปฏฺจกานวิงฺกคณิทุเทโส หน้า 401

ปฺพุพภาเค ปริกมฺมอุปจารจิตฺตานี สวิตกฺกสวิจารานี สปริปีติกานี
โสมนสฺสสทฺคตานี ปฏฺฐิณฺณนิมิตฺตารมฺมณานี อุปฺปนानी สวิตกฺก-
สวิจารา สปริปีติกา โสมนสฺสสทฺคตา ฯ ภูมนฺตเรณ ปน
มหคฺคตา รูปร่างา โหนฺติ ฯ ปฏฺฐิณฺเฬปี จ ตสฺมึ อารมฺมเณ
อานิสฺสทฺสทฺสวาิตาย โสมนสฺสํ อุปฺปชฺชติ เอกตฺตารมฺมณ-
พลเณว วา ตํ อุปฺปชฺชติ ทฺุติยชฺฌานาทีนึ ปเนตฺถ น
นิพฺพุตฺตนฺติ ฯ กสฺมา โอพาริกตฺตา ฯ อิทฺถุหิ อารมฺมณํ
โอฟาริกํ วิตกฺกพลเณเวตฺถ จิตฺเตกคฺคตา ชายติ น
วิตกฺกสมตฺติกกมฺมนาตี ฯ อัยฺ ตาว สมถวเสน กมฺมภูจกานกถา ฯ

อวิเสสโต ปน สาธารณวเสน เอว เวทิตฺพุพา(๑)

อิทฺถุหิ กมฺมภูจกานํ ภาเวตฺถกามเณ กมฺมภูจกานํ อุกฺคเหตฺวา
สชฺฌายนกาลเณว เกสาทีนํ วณฺณนิมิตฺตสณฺจกานนิมิตฺตทิสา-
นิมิตฺตโอสานิมิตฺตปริจฺเจทนิมิตฺตานิ วาจาย โปเถตฺวา โปเถตฺวา
เอเกกโกฏฺฐาเส อัยฺ เอตฺตฺสริกฺขโกตี ติวิเชน สชฺฌาโย
กาทพุโพ ฯ กถํ ตจฺปญฺจเก ตาว เหญฐา วุตฺตนเยเนว อนุโลมโต
ปญฺจาหํ ปฏฺฐิโลมโต ปญฺจาหํ อนุโลมปฏฺฐิโลมโต ปญฺจาหฺนฺติ
อฏฺฐมาลํ สชฺฌาโยว(๒) กาทพุโพ ฯ ตโต อจฺริยสฺส สนฺตีกํ
คนฺตฺวา วกฺกปญฺจกํ อุกฺคณฺหิตฺวา ตเถว อฏฺฐมาลํ สชฺฌาโย
กาทพุโพ ตโต เต ทสปี โกฏฺฐาเส เอกโต กตฺวา อฏฺฐมาลํ
๑. ม. เวทิตฺพุพ์ ฯ ๒. ม. สชฺฌาโย ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 402

ปฺน ปฺปฬาสปฺลยกาทีสุปี เอเกกํ อุกฺคณฺหิตฺวา อทฺตมมาสี ตโต
เต ปฺลยทสปี โภฏฺจาสเ อทฺตมมาสี มตฺตลฺลฺกปฺลยกํ อทฺตมมาสี
ตโต เตวีสติ โภฏฺจาสเ อทฺตมมาสี เมทลฺกํ อทฺตมมาสี
ตโต เต นพฺพิสตีปี โภฏฺจาสเ เอกโต กตฺวา อทฺตมมาสี
มตฺตลฺกํ อทฺตมมาสี ตโต สพฺเพปี ทฺวตฺตีส โภฏฺจาสเ เอกโต
กตฺวา อทฺตมมาสนฺติ เอวํ ฉมาเส สชฺฉมาโย กาทพฺโพ ๑

ตตฺต อฺปนีสฺสยสมฺปนฺนสฺส สปฺปฺลยสฺส ภิกฺขุโน
กมฺมฏฺจานํ อุกฺคณฺหนตฺสเสว โภฏฺจาสา อฺปฺฏฺจหนฺติ เอกจฺจสฺส
น อฺปฺฏฺจหนฺติ เตน น อฺปฺฏฺจหนฺตีตี วิริยํ น วิสฺสชฺเขตพฺพิ ๑
ยตฺตกา โภฏฺจาสา อฺปฺฏฺจหนฺติ ตตฺตเก กเหตุวาว(๑) สชฺฉมาโย
กาทพฺโพ ๑ เอวํ กมฺมฏฺจานํ กเถนฺเตน ปน เนว ปฺลยวโต
น มนฺทปฺลยสฺส วเสน กเถตพฺพิ มชฺฉิมปฺลยสฺส วเสน
กเถตพฺพิ ๑ มชฺฉิมปฺลยสฺส หิ วเสน อจฺริยา นฺหิ มาเสหิ
ปฺริจฺฉินฺทิตฺวา ตนฺตี ฐปฺยีสฺ ๑ ยสฺส ปน เอตฺตาวตฺตปิ
โภฏฺจาสา ปากฺกา น โหนฺติ เตน ตโต ปรมฺปิ สชฺฉมาโย
กาทพฺโพเอว ๑ น จ โข อปฺริจฺฉินฺทิตฺวา ฉ ฉ มาเส
ปฺริจฺฉินฺทิตฺวาว กาทพฺโพ ๑

สชฺฉายํ กโรนฺเตน วณฺโณ น ปฺจฺจเวกฺขิตพฺโพ ลกฺขณํ
น มนฺตีกาทพฺพิ โภฏฺจาสวเสนเนว สชฺฉมาโย กาทพฺโพ ๑

๑. ม. กเหตุวาว ๑

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคกถา หน้า 403

อาจารย์นาปี วัฒนวเสน สขุฌาย์ กโรหิตี นิยมตฺวา น
กเถตพฺพํ ฯ นิยมตฺวา กถิตเต โภ โทโสติ สมฺปตฺติยมฺปี
วิปตฺติสญฺญาอาปฺชฺชนํ ฯ สเจ หิ อจฺริเยน วัฒนวเสน
สขุฌาย์ กโรหิตี วุตฺเต อิมสฺส ภิกฺขุโน ตถา กโรนฺตสฺส
กมฺมญฺ्ञานํ วัฒนโต น อฺปฺญาตฺติ ปฏฺิฏฺฐวเสน วา ชาติวเสน
วา อฺปฺญาตฺติ ฯ

อเถส น อิทํ กมฺมญฺ्ञานํ วิภังคณฺนฺติ สญฺญี โหติ
อจฺริเยน กถิตเมว กปฺเปตฺวา คณฺหาติ ฯ ปฏฺิฏฺฐวเสน ตํ (๑)
สขุฌาย์ กโรหิตี วุตฺเตปิ สเจ ตสฺส ตถา กโรนฺตสฺส ปฏฺิฏฺฐโต
น อฺปฺญาตฺติ วัฒนวเสน วา ชาติวเสน วา อฺปฺญาตฺติ ฯ
อเถส นยิทํ กมฺมญฺ्ञานํ วิภังคณฺนฺติ สญฺญี โหติ อจฺริเยน
กถิตเมว กปฺเปตฺวา คณฺหาติ ฯ ชาติวเสน ตํ สขุฌาย์ กโรหิตี
วุตฺเตปิ สเจ ตสฺส ตถา กโรนฺตสฺส ชาติโต น อฺปฺญาตฺติ
วัฒนวเสน วา ปฏฺิฏฺฐวเสน วา อฺปฺญาตฺติ ฯ อเถส นยิทํ
กมฺมญฺ्ञานํ วิภังคณฺนฺติ สญฺญี โหติ อจฺริเยน กถิตเมว
กปฺเปตฺวา คณฺหาติ ฯ อยํ อจฺริเยน นิยมตฺวา กถิตเต
โทโส ฯ

กินฺติ ปน วตฺตพฺโพติ โภญฺ्ञาสวเสน สขุฌาย์ กโรหิตี
วตฺตพฺโพ ฯ กถํ เกสโภญฺ्ञาโส โลมโภญฺ्ञาโสติ สขุฌาย์
๑. ม. อยํ ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 404

กโรหิตี วตตพโพ ๑ สเจ ปนสฺส เอว โกฎฺจาสวเสน สชฌายั
กโรนตสฺส วณฺณโต อุปฺภูจาทิ อถาเนน โอวาทาจริยสฺส
อากฺขิตพฺพํ อหํ ทวตฺตีสาการํ โกฎฺจาสวเสน สชฌายั กโรมิ
มยฺหํ ปน วณฺณโต อุปฺภูจาทิตฺติ ๑ อจริเยน กมฺมฏฺฐานัน
วีย อกมฺมฏฺฐานัน วิลภฺขณฺ์ เอตนฺติ น วิสฺวาเทตพฺพํ ๑ สาธุ
สปรฺปริส ปุพฺเพ ตยา วณฺณกสิณเณ ปริกมฺมํ กตพฺพํ ภวิสฺสติ
เอตเทว กมฺมฏฺฐานัน ตฺยฺหํ สปรฺปายั วณฺณวเสนว สชฌายั
กโรหิตี วตตพโพ ๑ เตนปิ วณฺณวเสนว สชฌาโย กตพฺพโพ ๑

โส เอว กโรนฺโต อชฺฌตฺตํ นีลกํ ปิตกํ โลหิตกํ
โอทาทนฺติ จตฺตาริ วณฺณกสิณานิ ลภฺติ ๑ กถิ ตสฺส
หิ เกสโลมปีตฺเตสฺส เจว อกฺขินฺนฺจ กาทกฏฺฐานเณ วณฺณํ นีลํ
นีลนฺติ มนสิกโรนตสฺส จตฺกฺกปฺลยจชฺฌานานิ อุปฺปชฺชนฺติ
ณฺานํ ปาทกํ กตฺวา วิปฺสฺสนํ ปฏฺจเปตฺวา อรหฺตฺตํ ปาปฺณาติ ๑
เมทฺสุมี ปน อกฺขินฺนฺจ ปิตกฏฺฐานเณ วณฺณํ ปิตกํ ปิตกนฺติ
มนสิกโรนตสฺส จตฺกฺกปฺลยจชฺฌานานิ อุปฺปชฺชนฺติ ณฺานํ
ปาทกํ กตฺวา วิปฺสฺสนํ ปฏฺจเปตฺวา อรหฺตฺตํ ปาปฺณาติ ๑
มํสโลหิตฺเตสฺส ปน อกฺขินฺนฺจ รตฺตกฏฺฐานเณ วณฺณํ โลหิตกํ
โลหิตกนฺติ มนสิกโรนตสฺส จตฺกฺกปฺลยจชฺฌานานิ อุปฺปชฺชนฺติ
ณฺานํ ปาทกํ กตฺวา วิปฺสฺสนํ ปฏฺจเปตฺวา อรหฺตฺตํ ปาปฺณาติ ๑
นขทฺนตจมฺมอฏฺฐิสฺส ปน อกฺขินฺนฺจ ปณฺฑทรกฏฺฐานเณ วณฺณํ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคินิทเทโส หน้า 405

โธทาคัง โธทาคนฺตนิ มนสิกโรนฺตสฺส จตุกฺกปญฺจกษฺมณานานิ
อุปฺปชฺชนฺติ ฆานัง ปาทกั กตฺวา วิปฺสฺสนัง ปญฺจเปตฺวา
อรหตฺตัง ปาปฺณาติ ฯ อิทํ วนฺณวเสน อภินิวิญฺจสฺส ภิกฺขุโน
ยว อรหตฺตา นิกฺคมนัง ฯ

อปรสฺส โภจฺจาสวเสน สขฺฌายั กโรนฺตสฺส ปฏิกฺกฺลโต
อุปฺปจฺจาทิ อถาเนน โธวาทาจรียสฺส อัจฉิขิตพฺพิ ฯ อัจริเยน
กมฺมญฺจานัน วิย อกมฺมญฺจานัน วิลกฺขณัน เอตฺนฺติ น
วิสฺสวาทตพฺพิ ฯ สาธุ สปรฺริส ปุพฺเพ ตยา ปฏิกฺกฺลมนสิกาเร
โยโค กโต ภวิสฺสติ เอตฺเทว กมฺมญฺจานัน ตฺยหัง สปรฺปายั
ปฏิกฺกฺลวเสนว สขฺฌายั กโรหิตี วัตตพฺพิ ฯ เตนปี ปฏิกฺกฺลวเสน
สขฺฌายโย กาทพฺพิ ฯ ตสฺส เกสา นาม อชฺฌณฺวา อมฺนฺณณฺวา (๑)
ทฺคฺคณฺธา เขจฺจฺจมา ปฏิกฺกฺลาติ เอวํ ปฏิกฺกฺลวเสน สขฺฌายั
กโรนฺตสฺส ปฏิกฺกฺลารมฺมเณ ปจฺมชฺฌานัน นิพฺพตฺตติ ฯ โส ฆานัง
ปาทกั กตฺวา วิปฺสฺสนัง ปญฺจเปตฺวา อรหตฺตัง ปาปฺณาติ ฯ
อิทํ ปฏิกฺกฺลวเสน อภินิวิญฺจสฺส ภิกฺขุโน ยว อรหตฺตา
นิกฺคมนัง ฯ

อปรสฺส โภจฺจาสวเสน สขฺฌายั กโรนฺตสฺส ธาตุโต
อุปฺปจฺจาทิ ธาตุโต อุปฺปจฺจหนฺตัง กิทิสํ หุตฺวา อุปฺปจฺจาทิตฺติ ฯ
เกสา ตาว วมฺมิกมฺตฺตเก ชาตฺกฺกฺนฺตติณฺณานิ วิย หุตฺวา
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 406

อุปฏฺฐหนฺติ โลมา ปุราณคามภูจฺจานเ ชตทพฺพตฺติณกานี วย
นขา ทณฺฑทเกสุ จปิตมธฺกผลภูจฺจโกสกา วย ทนฺตา มตฺติกา-
ปีณฺเต ปเวเสตฺวา จปิตอลาพฺพิชานี วย ตโจ (วีณาปพฺพเก)
ทพฺพิสเก (๑) ปรีโยนทฺธอลลโคจมมํ วย มํสํ ภิตฺตีย์ อนุลิตฺตมตฺติกา
วย นหารุ ทพฺพสมฺภารพฺพชวลฺลิตี วย อฏฺฐิ อุตฺสาเปตฺวา
จปิตภิตฺติทพฺพสมฺภารอ วย อฏฺฐิมิณฺขํ มหาเวณฺมุหิ(๒) ปกฺขิตฺต-
เสทิตเวตฺตคฺคํ วย วกฺกํ หทฺยํ ยกนํ กิโลมกํ ปิหํ ปปฺผาสนฺติ
อิมเ ฉ โภจฺจาสา สฺนการมฺริ วย หุตฺวา อุปฏฺฐหนฺติ ฯ
ทวตฺตีสทฺถํ อนุตํ โลหิตโทณฺยํ สํเวตฺตฺวา(๓) จปิตมฺรสปฺโป วย
อนตฺตคฺคํ ปาทปฺปญฺจนเก(๔) สิปฺพิตรชฺชุกา วย อฺทริยํ ปรีสฺสาวเน
ลิตฺตลพฺพชตฺตคฺคํ วย กรีสํ เวณฺปพฺเพ ปกฺขิตฺตปฺปญฺมตฺติกา
วย มตฺตลลฺลคํ โอมทฺทิตฺวา จปิตา จตฺตาโร ตณฺฑลปฺปญฺจปฺปญฺหา
วย ทฺวาทสฺวิธา อาโปธาตฺต ปฏฺธิปาฏฺฐิยา จปิตฺเตสุ ทฺวาทสฺสุ
อฺทกสฺรราวเกสุ ปฺปรีตอฺทกํ วย หุตฺวา อุปฏฺฐจฺาติ ฯ

อถาเนน โอวาทาจรียสฺส อจฺจิกฺขิตฺตพฺพิ ฯ อจฺริเยน
กมฺมภูจฺจานํ วย อกมฺมภูจฺจานํ วิตฺกฺขณฺณํ เอตฺนฺติ น
วิสฺวาเทตฺตพฺพิ ฯ สาธฺ สปฺปรีส ปฺปพฺเพ ตยา ธาตฺตมฺนลิกาเร
โยโค กโต ภวิสฺสตี เอตฺเทว กมฺมภูจฺจานํ ตฺยหิ สปฺปายํ
ธาตฺตวเสเนว สชฺฌายํ กโรหิตี วตฺตพฺพิโพ ฯ เตนปี ธาตฺตวเสน
สชฺฌายอ กาดพฺพิโพ ฯ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. มหาเวณฺมุหิ ฯ

๓. สํเวตฺตฺวา ฯ ๔. ม. ปาทปฺปญฺจนเก ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคินิเทศ หน้า 407

ตฺตริทํ มนสิการมฺเขเนว สชฌายวิธานํ อิท ภิภุขุ
เกสา สีลํ ปรีโยนทฺธิตฺวา จิตฺตมฺเม ชาตา เต น ชานนฺติ
มยํ สีลํ ปรีโยนทฺธิตฺวา จิตฺตมฺเม ชาตาติ สีลํ ปรีโยนทฺธิตฺวา
จิตฺตมฺมมฺปิ น ชานาติ เกสา มยิ ชาตาติ อเจตนา เอเต
อพฺยาถตา สุญฺญา ฤทฺธา ปตฺถินา(๑) ปจฺจวิธาตุ เอสาติ
มนสิทโรติ ฯ โลมา สรีริ ปรีโยนหนจฺมเม ชาตา เต น
ชานนฺติ มยํ สรีริ ปรีโยนหนจฺมเม ชาตาติ สรีริ
ปรีโยนหนจฺมมฺปิ น ชานาติ โลมา มยิ ชาตาติ เอเตปิ
อเจตนา ฯ นขา อํกุลีนํ อํกุเสสุ ชาตา เต น ชานนฺติ
มยํ อํกุลีนํ อํกุเสสุ ชาตาติ อํกุลีนํ อํกฺคานิปิ น ชานนฺติ
นขา อเมหฺสุ ชาตาติ เอเตปิ อเจตนา ฯ ทนฺตา หนฺกญฺจิกเก
ชาตา เต น ชานนฺติ มยํ หนฺกญฺจิกเก ชาตาติ หนฺกญฺจิกมฺปิ
น ชานาติ ทนฺตา มยิ ชาตาติ เอเตปิ อเจตนา ฯ ตโจ
น ชานาติ สรีริ มยา ปรีโยนทฺชฺนฺติ สรีรมฺปิ น ชานาติ
อหํ ตเจน ปรีโยนทฺชฺนฺติ อยมฺปิ อเจตโน ฯ มํลํ น ชานาติ
มยา สรีริ อนฺลิตฺตฺนฺติ สรีรมฺปิ น ชานาติ อหํ มํเสน
อนฺลิตฺตฺนฺติ อิทมฺปิ อเจตน์ ฯ นหารุ น ชานาติ อหํ
อญฺจิปฺลฺยช อापฺนฺธิตฺวา จิตฺนฺติ อญฺจิปฺลฺยชปิ น ชานาติ
นหารุชาเลนาหํ อापฺนฺธิ(๒) อิทมฺปิ อเจตน์ ฯ

สีสฺสญฺจि น ชานาติ อหํ สีวญฺจิกเก ปตฺถิจิตฺนฺติ สีวญฺจิกมฺปิ
๑. ม. ปตฺถินฺนา ฯ ๒. ม. อापฺนฺธิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 408

น ชานาติ มยิ สีสฏฺฐิกํ ปติฏฺฐิตนฺตํ คีวฏฺฐิ น ชานาติ
อหํ ปิฏฺฐิกณฺณเก จิตนฺตํ ปิฏฺฐิกณฺณฏฺฐิโกปี(๑) กฏฺฐิกํ อูรฏฺฐิกํ
ชงฺฆฏฺฐิกํ โคปฺผกฏฺฐิกํ น ชานาติ อหํ ปณฺหิกฏฺฐิกเก
ปติฏฺฐิตนฺตํ ปณฺหิกฏฺฐิกมฺปิ น ชานาติ อหํ โคปฺผกฏฺฐิกํ
อุทฺธิปิตฺวา จิตนฺตํ ฯเปฯ คีวฏฺฐิกํ น ชานาติ อหํ สีสฏฺฐิกํ
อุทฺธิปิตฺวา จิตนฺตํ ฯ ปฏิปาฏิยา อฏฺฐินิ จิตานิ โกฏิยา
อนกสนฺธิยมิโต น เกหิจิ พนฺโธ(๒) นหารูหิ ชราย โจทิตโต
อเจตโน กฏฺฐกตฺถิงฺกรูปโม ฯ

อิทมฺปิ อเจตนํ ฯ อฏฺฐิมิถฺชํ วกฺกํ ฯเปฯ มตฺถลฺลฺลํ อเจตนํ
อพฺยาคตํ สฺลฺลณฺณํ ททฺธํ ปตฺถินนํ ปจฺจวิธาตฺตํ มนสิทโรตฺติ ฯ
ปีคตํ เสมฺหํ ฯเปฯ มุตฺตํ อเจตนํ อพฺยาคตํ สฺลฺลณฺณํ อาพนฺธ(๓)
ยฺยสคตํ อาโปธาตฺตํ มนสิทโรตฺติ ฯ

อิเม เทว มหาภูเต ปรีคณฺหนตฺตสฺส อุทฺเร อุตฺสทา
เตโชธาตฺ ปากฺกา โหติ นาสาย อุตฺสทา วาโยธาตฺ ปากฺกา
โหติ ฯ อิเม จตฺตาริ มหาภูเต ปรีคณฺหนตฺตสฺส อุปาทาฐปปี
ปากฺกํ โหติ ฯ มหาภูตํ นาม อุปาทาฐเปณ ปรีจฺฉินฺนํ
อุปาทาฐปปี มหาภูเตน ฯ ยถา อาตโป นาม ฉายาย ปรีจฺฉินฺโน
ฉายาอาตเปณ เอวเมว มหาภูตํ อุปาทาฐเปณ ปรีจฺฉินฺนํ
อุปาทาฐปปี มหาภูเตน ฯ อถสฺส เอวํ จตฺตาริ มหาภูตานิ
๑. ม. ปิฏฺฐิกณฺณฏฺฐิโกปี ฯ ๒. ม. พนฺโธ ฯ
๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคินิทเทโส หน้า 409

เตวีสติ อุปาหารูปานิ รูปกขณฺโหติ รูปกขณฺธิ ปริคฺคณฺหนุตฺต
อายตฺนทวารวเสน อรูปิโน ขนฺธา ปากฺกา โหนฺติ ฯ อิติ
รูปารูปปริคฺคโห ปญฺจกขณฺธา โหนฺติ ปญฺจกขณฺธา ทฺวาทสา-
ยตฺนานิ โหนฺติ ทฺวาทสายตฺนานิ อญฺจารสชาติโย โหนฺตีติ
ขนฺธายตฺนชาติวเสน ยมกตาลกนฺท์ (๑) ผาเลนฺโต วีย เทว
โกฏฺฐาเส กตฺวา นามรูปํ ววตฺตเปตี ฯ

โส อิทํ นามรูปํ น อเหตุ น อปฺปจฺจยา นิพฺพตฺตี
สเหตุ สปฺปจฺจยา นิพฺพตฺตี ฯ โก ปนฺสฺส เหตุ โก ปน
ปจฺจโยตี อุปฺปริกขณฺโโต อวิชฺชาปจฺจยา ตณฺหาปจฺจยา
กมฺมปจฺจยา อาหารปจฺจยา จาตี ตฺตฺส ปจฺจยํ ววตฺตเปตฺวา
อตีเตปี ปจฺจยา เจว ปจฺจยสมฺบุปฺปนฺนธมฺมา จ อนาคเตปี
เอตฺรหิปี ปจฺจยา เจว ปจฺจยสมฺบุปฺปนฺนธมฺมา จ ตโต อุกฺกั
สฺสโต วา ปุคฺคโล วา นตฺถิ สฺวทฺธสงฺขารปฺปญฺโชเอวาตี ตีสุ
อทฺธาสุ กงฺขํ วิตฺตตี ฯ อัย ปน วิปฺสฺสนา สงฺขารสฺสฺลกฺขณฺนา
ณาตฺตปริณฺญา นาม ฯ

เอวํ สงฺขารे สฺสฺลกฺกเขตฺวา จิตฺตฺส ปน ภิกฺขุสฺส ทสฺพลสฺส
สาสเน มฺลํ โอตินฺณํ นาม โหตี ปตฺติฏฺฐา ลทฺธา นาม ฯ
จฺวุโสตาปฺนโน นาม โหตี นียตฺตคฺติโก ฯ ตถารูปํ ปน
อตุสฺสปฺปายํ ปุคฺคลสฺสปฺปายํ โภชนสฺสปฺปายํ ธมฺมสฺสฺสวณฺสปฺปายํ
๑. ม. ยมกตาลกขณฺธิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 410

ลภิตวา เอกาสเน เอกปลลลวกรคโต ตีณิ ลกขณานิ
อาโรเปตวา วิปัสสนาปฏิบัติภาวียา สงฺขารे สมมุสนฺโต อรหตฺตํ
คณฺหาตีติ ฯ อิทํ ธาตุวเสน อภินิวิฏฺฐสฺส ภิกฺขุโน ยาว
อรหตฺตา นิคฺคมนํ ฯ

ยสฺส ปน เนว วณฺณโต อุปฺปจฺจติ น ปฏิญฺจโต น
สุญฺญโต เตน น เม อุปฺปจฺจตีติ น กम्मญฺจानํ วิสฺสชฺเชตฺวา
นีสีทิตพฺพํ ฯ โภจฺจาสมนฺตีกาเรยว ปน โยโค กาทพฺโพ ฯ
โปราณกตฺเถรา กิร โภจฺจาสมนฺตีกาโรว ปมาณํ (๑) โภจฺจาส-
วเสน สขฺฌายํ กโรนฺตสฺส โภจฺจาสา ปคฺคณา โหนฺติ ฯ กทา
ปน ปคฺคณา นาม โหนฺตีสฺส ยทา เกสาคิ อวชฺชิตมตฺเต
มนฺตีกาโร คนฺตฺวา มตฺถลฺลขฺณฺติ อนฺติมโภจฺจาสเ ปติญฺจติ ฯ
มตฺถลฺลขฺณฺติ อวชฺชิตมตฺเต มนฺตีกาโร อาคนฺตฺวา เกสาคิ
อาทิโภจฺจาสเ ปติญฺจติ ฯ

อถสฺส ยถา นาม จกฺขุมโต ปุริสสฺส ทฺวตฺตีสวณฺณานํ
ปฺปฺพานํ เอกสฺสคฺคณฺตํ มาลํ โอลเณนฺตสฺส ปฏิปาฏิยา วา
ปน นิชาเต ทฺวตฺตีส วัตฺปาเท ปฏิกฺกมิตฺวา โอลเณนฺตสฺส
ปฏิบัติปาฏิยา ทฺวตฺตีสวณฺณานิ ปฺปฺพานิ วัตฺปาทา วา ปากฺกา
โหนฺติ เอวเมว ทฺวตฺตีส โภจฺจาสา อุปฺปจฺจหนฺติ วิจฺรนฺตา
ติรจฺจณคตฺาปี มนุสฺสาปี สตฺตาคิ น อุปฺปจฺจหนฺติ โภจฺจาสาคิ
๑. ม. โภจฺจามนฺตีกาโรว ปมาณฺตฺนฺติ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคกถา โส หน้าที่ 411

อุปภูทนต์ ๗ ขาทนียโกชนีย โกฎาสนุตเร ปกฺขิปมานํ วิ
โหติ ๗

โกฎาสานํ ปคฺคณกาลโต ปฏฺจาย ตีสุ มุขเส อเณน
มุขเนน วิมุจฺจิสฺสตี กมฺมฏฺจานํ วนฺณโต วา ปฏฺฐิตโต วา
สุลฺลโต วา อุปฺภูจตี ๗ ยถา นาม ปุเว ปจฺตูกามา อิตฺถิ
มทฺทิตฺวา จปิตฺตฺวิจฺจโต ยํ ยํ อิจฺฉตี ตํ ตํ ปจฺตี ๗ ยถา
วา ปน สเม ภูมิปฺปเทเส จปิตํ อุตฺกปฺริ กุมภํ ยโต ยโต
อาวฺภูณฺตี (๑) ตโต ตโตว อุตฺกํ นิกฺขมตี เอวเมว โกฎาสานํ
ปคฺคณกาลโต ปฏฺจาย ตีสุ มุขเส อเณน มุขเนน วิมุจฺจิสฺสตี ๗ อากฺข-
มานสฺส สุลฺลโต กมฺมฏฺจานํ อุปฺภูทนต์ฺตฺยิว ๗ อโย เอตฺตโก
อุคฺคหสนฺธิ นาม ๗ อิมสฺมี อุคฺคหสนฺธิสฺมี จตฺวา อรหตฺตํ
ปตฺตา ภิกฺขุ คณนปถิ วิตีวตฺตา ๗

ยสฺส ปน อุคฺคหสนฺธิสฺมี กมฺมฏฺจานํ น อุปฺภูจตี เตน
กมฺมฏฺจานํ อุคฺคเหตุวา สเจ ยตฺถ อจฺริโย วสตี โส อวาโส
สปฺปาโย โหติ อิจฺเจตํ กุสลํ ๗ โน เจ สปฺปายฏฺจานเน
วสิตพฺพิ ๗ วสนฺเตน อฏฺฐารส วิหารโทเส (๒) วชฺเชตฺวา ปญฺจก-
สมนฺนาคเต เสนาสเน (๓) วสิตพฺพิ สยมปี ปญฺจกสมนฺนาคเตน
ภวิตพฺพิ ๗ ตโต ปจฺจนาทตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏฺฐิกนฺเตน รตฺติฏฺจานํ
๑. ม. อาวฺภูณฺตี ๗ ๒. วิ. ปจฺวิกฺสิณ. ๑/๑๕๐ ๗
๓. วิ. ปจฺวิกฺสิณ. ๑/๑๕๕ ๗

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 412

วา ทิวาญจัน วา ปวิสิตฺวา กมฺมญฺจัน มนสิกาตพฺพํ ฯ

กถํ อาทิโต ตาว เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว อนฺุพฺพโต
มนสิกาตพฺพํ น เอกนฺตริกา ฯ อนฺุพฺพโต มนสิกรโนโต หิ
ทฺวตฺตีสปทํ นิสฺเสณํ ปทปฺปฏิปาญา อกฺกมนฺโต ปาสาทํ อารุห
ปาสาทานิสฺสํ อนฺุภวนกปฺริโส วิย เกสา โลมาติ ปฺฏิปาญา
กมฺมญฺจัน มนสิกรโนโต กมฺมญฺจันโต จ น ปฺริหายติ
ปาสาทานิสฺสทิสเส จ นว โลกุตฺตรชฺชเม อนฺุภวติ ฯ อนฺุพฺพโต
มนสิกรโนเตนาปี จ นาตีสิมโต นาตีสณฺิกโต มนสิกาตพฺพํ ฯ
อตีสิมโต มนสิกรโนตฺสส หิ กิลฺจาปี กมฺมญฺจัน ปฺคณฺ์ โหติ
อวิภูตํ ปน โหติ ฯ ตตฺถ โอบมฺมํ เหฏฺฐา วุตฺตนยเมว (๑) ฯ

อตีสณฺิกโต มนสิกรโนตฺสส กมฺมญฺจัน ปฺริโยสานํ น
กจฺจติ อนฺุตราว โอสกฺกิตพฺพํ โหติ ฯ ยถา หิ ปฺริโส ติโยชนํ
มคฺคํ สายํ กจฺจํ พนฺุชิตฺวา ปฺฏิปนฺโน นิกฺขนฺตญฺจันโต ปฺญฺจาย
สิตฺลจฺฉายํ ทิสฺวา วิสฺสมติ รมณฺียํ วาลิกตลํ ทิสฺวา ปฺญฺจึ
ปฺสารถิ วนโปกฺขรณฺี ทิสฺวา ปานฺียํ ปิวติ นหายติ ปพฺพตํ
ทิสฺวา อารุห ปพฺพตารามณฺเยยํ ปฺสฺสติ ฯ ตํ อนฺุตราเยว
สึโห วา พุยฺคุโฆ วา ทิปิ วา หนติ โจรา วา ปน
วิลุมฺปนฺติ เจว หนนฺติ จ เอวเมว อตีสณฺิกํ มนสิกรโนตฺสส
กมฺมญฺจัน ปฺริโยสานํ น กจฺจติ อนฺุตราว โอสกฺกิตพฺพํ โหติ ฯ
๑. ม. วุตฺตเมว ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคินิเทศ หน้าที่ 413

ตสฺมา นาคีสํมํ นาคีสณฺณิกํ เอกทิวสํ ตีส วาเร
มนสิกาตพฺพํ ฯ ปาโตว ทส วาเร มชฺฌนฺตฺเถ(๑) ทส วาเร
สายณฺเห ทส วาเร สชฺฌาโย กาทพฺโพ โน กาคฺ์ น
วฏฺฐติ ฯ ยถา หิ ปาโตว อฏฺฐาย มุขํ โน โชวิทฺถํ น
วฏฺฐติ ขาทนียํ โภชนียํ โน ขาทิตฺถํ โน กุณฺชิตฺถํ น
วฏฺฐติ ฯ เอตํ ปน วฏฺฐเยย อิทเมว เอกนฺเตน โน กาคฺ์
น วฏฺฐติ กโรนฺโต มหนฺตํ อตฺถํ กเหตุวา ติฏฺฐติ ฯ ยถา
หิ เอกสฺส ปุริสสฺส ตีณิ เขตฺตานิ เอกํ เขตฺตํ อฏฺฐ กุมฺภ(๒)
เทติ เอกํ โสฬส เอกํ ทฺวตฺตีส ฯ เตน ตีณิปี เขตฺตานิ
ปฏฺิขคฺคิตฺถํ อสกโกนฺเตน เทว นทฺเทตฺวา เอกํ ทฺวตฺตีสกุมฺภ-
ทายกเมว ปฏฺิขคฺคิตพฺพํ ฯ ตตฺถเอว กสนวปนนิทฺทายนาทินิ
กาตพฺพานิ ฯ ตเทวสฺส อิตเรสุ ทฺวิสฺสุ อฏฺฐานกทายํ ทสฺสติ
เอวเมว เสสํ มุขโชนาทิกมฺมํ นทฺเทตฺวาปี เอตฺถเอว กมฺมํ
กาตพฺพํ โน กาคฺ์ น วฏฺฐติ กโรนฺโต มหนฺตํ อตฺถํ กณฺหิตฺวา
ติฏฺฐตฺติ เอตฺถาวตมมชฺฌิมา ปฏฺิปปทา นาม กถิตา ฯ

เอวํ ปฏฺิปปนฺเนนาปี วิภฺเโขป ปฏฺิพาทิตพฺโพ ฯ กมฺมมฏฺฐานํ
หิ วิสฺสชฺเชตฺวา จิตฺเต พหิทฺธา วิภฺเโขปํ กจฺจนฺเต กมฺมมฏฺฐานโต
ปริหายติ วฏฺฐญฺญํ สมตฺถิกมิตฺถํ น สกโกติ ฯ ยถา หิ เอโก
ปุริโส สหสฺสุทฺธารํ โสเชตฺวา วทฺธี ลภิตฺวา อทฺธานํ

๑. ม. มชฺฌนฺตฺเถ ฯ ๒. ม. อฏฺฐกมฺภ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 414

ปฏิปนโน อนุตรามคฺเค กุมภีลมกรคาหฺรกุขสสมฺภูจาย (๑) คมฺภีร-
คิริกนฺทราย อุปริ อตุถตฺ อเอกปฺทิกทณฺฑกเสตุ อารุຍฺห คจฺจนฺโต
อกุมนปทํ วิสฺสชฺเชตฺวา อิโต จิโต จ โอลเณฺโต ปรีปติตฺวา
กุมภีลาทิกตฺตํ โหติ เอวเมว อยมฺปี กมฺมฺภูจัน วิสฺสชฺเชตฺวา
สจฺจิตฺเต พหิตฺธา วิกฺเขปํ คจฺจนฺเต กมฺมฺภูจันโต ปรีหายติ
วฏฺฏญฺญํ สมตฺติกมฺมิตฺตํ น สกฺโกติ ฯ

ตฺตฺริทํ โอปมฺมสฺสนฺทนํ ปฺริสฺสสฺ สหสฺสุทฺธารํ โสเชตฺวา(๒)
วฑฺฒิลทฺทกาโล(๓) วิยฺ ทิ อิมฺสฺส ภิภฺขุโน อจฺริยฺสฺส สนฺติเก
กมฺมฺภูจันสฺส อุกฺคหิตกาโล อนุตฺตรา คมฺภีรา คิริกนฺทรา วิย
สฺสโร ตฺสฺส กุมภีลาทิจิ ทฺฏจกาโล วิย วฏฺฏมฺลกาณิ
มหาทฺทกาณิ อเอกปฺทิกทณฺฑกเสตุ วิย อิมฺสฺส ภิภฺขุโน
สชฺฌายวฺธิ ตฺสฺส ปฺริสฺสสฺ อเอกปฺทิกทณฺฑกเสตุ อารุຍฺห
อกุมนปทํ วิสฺสชฺเชตฺวา อิโต จิโต จ โอลเณฺตฺสฺส ปรีวตฺเตตฺวา(๔)
ปติตฺวา (๕) กุมภีลาทินํ ภตฺตภาวํ อापฺนฺนกาโล วิย อิมฺสฺส
ภิภฺขุโน กมฺมฺภูจัน วิสฺสชฺเชตฺวา พหิตฺธา วิกฺขิตฺตจิตฺตฺสฺส
กมฺมฺภูจันโต ปรีหายิตฺวา วฏฺฏญฺญํ สมตฺติกมฺมิตฺตํ อสมตฺตภาโว
เวทิตฺตฺวา ฯ

ตฺสฺมา เกสา มนฺสิกาตพฺพา เกเส มนฺสิกริตฺวา

๑. ม. กุมภีลมกรคาหฺรกุขสสมฺภูจิตาย ฯ ๒. ม. สฺาเชตฺวา ฯ

๓. ม. วฑฺฒิลทฺทกาโล ฯ ๔. ม. อัยฺ ปาโจ นตฺถิ ฯ

๕. ม. ปรีปติตฺวา ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิงฺกนิตุเทโส หน้า 415

จิตฺตฺปฺปาทสฺส พหิทฺธา วิกฺเขปํ ปฏฺิพาหิตฺวา สุทฺธจิตฺเตเนว
โลมา นขา ทนฺตา ตโจติ มนสิกาตพฺพํ ฯ เอวํ มนสิกรโณโต
กมฺมมฺมฺจ
ปเนตฺถ ตเทว ปรีวตฺเตตฺวา เวทิตพฺพํ ฯ สหสฺสุทฺธาริ โสเชตฺวา
วฑฺฒี ลภิตฺวา เณสฺส ปุริสฺสฺส ทณฺฑกเสตฺถุ อารุยฺห
นิวาสนาปารุปนํ สํวิชาย ชาตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ปรีตฺริคมํ วิย เณสฺส ภิกฺขุโน เกส มนสิกรฺตฺวา(๑) จิตฺตฺปฺปาทสฺส
พหิทฺธา วิกฺเขปํ ปฏฺิพาหิตฺวา สุทฺธจิตฺเตเนว โลมา นขา
ทนฺตา ตโจติ มนสิกรโณตฺสฺส กมฺมมฺมฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
วฑฺฒนํ สมตฺติกมฺมํ เวทิตพฺพํ ฯ

เอวํ พหิทฺธา วิกฺเขปํ ปฏฺิพาหนฺเตนาปี เหญฺจ
วุดฺตนเยเนว ปณฺณตฺตฺติสมตฺติกมฺนโต มนสิกาตพฺพํ ฯ เกสา
โลมาติ ปณฺณตฺตฺติ วิสฺสชฺเชตฺวา ปฏฺิภูถํ ปฏฺิภูถนฺติ สติ จเปตพฺพา ฯ
ปจฺมเยว ปน ปฏฺิภูถโต น อุปฺภูจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
ตาว ปณฺณตฺติ น วิสฺสชฺเชตพฺพา ฯ ยทา อุปฺภูจฺจฺจฺจฺจฺจ
ปณฺณตฺตฺติ วิสฺสชฺเชตฺวา ปฏฺิภูถนฺติ มนสิกาตพฺพํ ฯ กโรนฺเตน จ
หญฺจ วุดฺตนเยเนว ปญฺจหาการเหิ ปฏฺิภูถโต มนสิกาตพฺพา ฯ
ตจฺปญฺจกสมฺมิลฺลหิ วณฺณสณฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
ปฏฺิภูถยฺ(๒) ลพฺภติ ฯ เสเสตฺปิ ยํ ยํ ลพฺภติ ตสฺส ตสฺส วเสน
๑. ม. มนสิกริตฺวา ฯ ๒. ม. ปาฏฺิภูถยฺ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 416

มนสิกาโร ปวตเตตพุโพ ฯ

ตตถ เกสาทโย ปญจ โกฎจาสา สุกนิมิตต์ รากฎจانیย
อิฏฐารมมณฺณติ สฺขํ คตา ฯ เย เกจิ รชชนกสตุตา นาม
สพฺเพ เต อิมสฺส ปญจสฺส โกฎจาเสสฺส รชชนฺติ ฯ อัย ปน
ภิกฺขุ มหาชนสฺส รชชนญฺจानเ ปฏฺฐิถฺถนฺติ อปฺปนํ ปาเปติ ฯ
ตตถ อปฺปนาปฺตติโต ปฏฺฐาย ปรโต อกิลมฺนฺโตว อปฺปนํ
ปาปฺณาติ ฯ

ตตฺริทํ โอปมฺมํ ยถา หิ เจโก ฐนฺคฺคโห ราชานํ
อาราเชตฺวา สตสฺสสฺสญฺจานกํ คามวรี ลภิตฺวา สนนฺทฺธ-
ปญฺจาวุโธ ตตถ กจฺจนฺโต อนฺตรามกฺเค ทฺวตฺตีสฺ โจเร ทิสฺวา
เตสฺส ปญฺจ โจรเชฏฺฐเก ฆาเตยฺย เตสํ ฆาติตกาโล ปฏฺฐาย
เตสฺส เทว เอกมกฺคํ ปฏฺฐิพฺชฺชมานา นาม น โหนฺติ เอวํ
สมฺปทมิทํ ทญฺจพฺพิ ฯ ฐนฺคฺคหสฺส ราชานํ อาราเชตฺวา
คามวรี ลทฺธกาโล วีย หิ อิมสฺส ภิกฺขุโน อจฺริยสนฺติเก
กมฺมญฺจานํ อุกฺคเหตฺวา จิตกาโล ทฺวตฺตีสฺ โจรา วีย ทฺวตฺตีส
โกฎจาสา ฯ ปญฺจ โจรเชฏฺฐกา วีย เกสาทโย ปญฺจ
โจรเชฏฺฐกานํ ฆาติตกาโล วีย อิมสฺส ภิกฺขุโน สพฺพสตุตฺตานํ
รชชนญฺจानเ ตจฺปญฺจเก ปฏฺฐิถฺถนฺติ อปฺปนาย ปาปีตกาโล
เสสฺสโจรานํ ปาณิปฺปหารเนว ปลายิตกาโล วีย เสสฺสโกฎจาเสสฺส
อกิลมฺนฺตฺสฺเสว อปฺปนาปฺตติ เวทิตพฺพา ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคินิทเทโส หน้า 417

เอวํ ปณฺณตฺตํ สมนฺตํ กมนฺเตน จ อนุปฺพุทฺทมฺมจฺจนโต
มนสิกาโร ปวตฺเตตฺตพฺโพ ๑ เกสฺส มนสิกโรนฺเตน มนสิกโรนฺเตเนว
เกสฺส
น อุปฺภูจฺหนฺติ ตาว เกสฺสา เกสฺสาติ มนสิกาตฺตพฺพา ๑ ยทา
ปนฺน โลมฺมา อุปฺภูจฺหนฺติ ตทา เกสฺส วิสฺสชฺเชตฺตวา โลมฺเมสฺสฺสฺส
อุปฺภูจฺเปตฺตพฺพา ๑ เอวํ นขาทีสุปี มนสิกาโร ปวตฺเตตฺตพฺโพ ๑

ตฺตริทํ โอบมฺมํ ยถา หิ ชฺลฺลกา กจฺจมนฺนา ยาว
ปฺรูโต ปตฺติฏฺจํ น ลกฺขิตํ ตาว ปจฺจโต นจฺจกฺกุเจน คหิตฺตฺตจฺจํ
น มฺมจฺจติ ๑ ยทา ปนฺน ปฺรูโต ปตฺติฏฺจํ ลกฺขิตํ ตทา นจฺจกฺกุจฺจํ
อฺกขิปิตฺตวา มฺมเจน คหิตฺตฺตจฺจเน จเปติ ๑ เอวเมว เกสฺส
มนสิกโรนฺเตน มนสิกโรนฺเตเนว เกสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
โลมฺเมสฺส
เกสฺสา เกสฺสาติ มนสิกาตฺตพฺพา ๑ ยทา โลมฺมา อุปฺภูจฺหนฺติ ตทา
เกสฺส วิสฺสชฺเชตฺตวา โลมฺเมสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
อุปฺภูจฺเปตฺตพฺพา ๑ เอวํ นขาทีสุปี
มนสิกาโร ปวตฺเตตฺตพฺโพ ๑

เอวํ ปวตฺเตนฺเตน อปฺปนา โหตีติ วุตฺตมนสิการโกสลลํ
สมฺปาเทตฺตพฺพิ ๑ ถลํ อิทฺถหิ อปฺปนา กมฺมจฺจํ มนสิกโรนฺตฺตสฺส
อปฺปนํ ปาปฺณาติ ๑ ปจฺจเมว ตาว น อุปฺภูจฺจติ ๑
อนมตฺตคฺค
เกสฺสาติ อวชฺชิตฺตมตฺเต สชฺชฌายโสตานุสาเรน คนฺตฺตวา มตฺตลฺลจฺจ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 418

ปติฏฐาติ ฯ มตถลฺลฺกนฺตฺติ อวชฺชิตมตฺเต สขฺฌายโสตานุสฺสारेณ
อาคณฺตฺวา เกเสสฺส ปติฏฐาติ ฯ มนสิกโรนฺตสฺส มนสิกโรนฺตสฺส
ปน โส โส โกฎฺจาโส อฺปฏฺฐาติ สติ[๑] ปติฏฺฐ(๒)หฺมานา
ปติฏฺฐหฺมานา(๓) ปวตฺตติ ฯ เตน โย โย โกฎฺจาโส อธิกตฺริ
อฺปฏฺฐาติ ตตฺถ ตตฺถ ทิกฺขเณน โยคํ กตฺวา อปฺปนา
ปาเปตพฺพา ฯ เอวํ อปฺปนาย ปาปีตกาลโต ปฏฺฐาย เสเสสฺส
โกฎฺจาเสสฺส อภิถมนฺโตว(๔) อปฺปนํ ปาเปติ ฯ ตตฺถ ตาลวนมกฺกโฏว
โอปมฺมํ ฯ

อปีเจตฺถ เอวมุปี โยชฺนา เวทิตพฺพา ทฺวตฺตีสตฺตลกสมฺมิตฺติ
ตาลวน มกฺกโฏ ปฏฺฐวสฺติ ฯ ตํ กเหตุกาโม ลฺลฺลฺล โกฎฺยิ
จิตตลมูลเจ จตฺวา อุกฺกฏฺฐิมกาสี ฯ มานชาติโก มกฺกโฏ ตํ
ตํ ตาลํ ลฺลฺลฺลิตฺวา ปริยนฺตตฺตล อฏฺฐาติ ฯ ลฺลฺลฺล ตตฺถปี
คณฺตฺวา อุกฺกฏฺฐิมกาสี ฯ มกฺกโฏ ปฺน ตเถว ปฺริมตฺตล
ปติฏฺฐาติ ฯ โส อปฺราปฺริ อฺนุพฺนฺธิยมาโน กิลมนฺโต ตสฺส
ตสฺเสว ตาลสฺส มูลเจ จตฺวา อุกฺกฏฺฐจฺกฏฺฐิจกาเล อฏฺฐหิตฺวา
คจฺจนฺโต คจฺจนฺโต อติกิลมนฺโต เอกสฺส ตาลสฺส มกฺกปณฺณสุจฺจิ
ทพฺพํ กเหตุวา ธนฺโกฎฺยิยา วิชฺฌิตฺวา คยฺหมาโนปี(๕)น ปฺลายิตฺถ(๖) ฯ

ตตฺถ ทฺวตฺตีส ตาลา วิย ทฺวตฺตีส โกฎฺจาสา ฯ มกฺกโฏ
๑. ม. เอตฺถนฺตเร สมาริณาปีติ ทิสฺสติ ฯ ๒. ม. อยํ ปาโจ นตฺถิ ฯ
๓. ม. ติฏฺฐหฺมานา ฯ ๔. ม. อภิถมนฺโต ฯ ๕. ม. คณฺหนฺโตปี ฯ
๖. ม. ปฺลายติ ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคกถา หน้า 419

วย จิตต์ ๗ ลุทุโร วย โยคาวจโร ๗ ลุทุเรน ตาตมฺเถ จตฺวา
 อุกฺกฏฺจิกาเล มานชาติกฺขสฺส มกฺกฏฺสสฺส ปฺลยิตฺวา ปฺริยฺนตฺโกฏฺธิ
 จิตฺกาโล วย อนมตฺคฺเค สํสาร์วฏฺเฐ จ นานารมฺมณฺเณสุ
 วทฺตฺติจิตฺตฺสสฺส เกสาคิ อวชฺชิตมตฺเต สชฺฌายโสตานุสาร์เน
 คนฺตฺวา มตฺตลฺลฺกฺเก ปตฺติจฺจํ ๗ ปฺริยฺนตฺโกฏฺธิ จตฺวา อุกฺกฏฺเจ
 โอริมโกฏฺธิ(๑) อากมนกาโล วย มตฺตลฺลฺกฺคนฺติ อวชฺชิตมตฺเต
 สชฺฌาย โสตานุสาร์เน อากนฺตฺวา(๒) เกสฺสุ ปตฺติจฺจํ ๗ อปรารฺปริ
 อนุพฺพนฺธิยฺมานสฺส กิลมฺนตฺสสฺส อุกฺกฏฺจุกฺกฏฺจิจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
 วย มนสิกโรนฺตฺสสฺส มนสิกโรนฺตฺสสฺส ตสฺมี ตสฺมี โกฏฺจาเส
 อฺปฺญฺจหนฺเต สติยา ปตฺติจฺจาย ปตฺติจฺจาย คมนํ ๗ ธนฺโกฏฺธิยา
 วิชฺฌิตฺวา คยฺหฺมานสฺสาปี(๓)อฺปฺลายนกาโล วย โย โกฏฺจาโส
 อธิกตฺร อฺปฺญฺจาคิ ตสฺมี ทิกฺขณํ มนสิการํ กตฺวา อฺปฺปนาย
 ปาปํ ๗

ตตฺถ อฺปฺปนาย ปาปิตกาลโต ปญฺจาย เสสโกฏฺจาเสสุ
 อกิลมฺนโตว อฺปฺปนํ ปาเปสฺสตี ๗ ตสฺมา ปฏฺิฏฺถํ ปฏฺิฏฺถนฺติ
 ปฺนปฺปนํ อวชฺชิตพฺพิ สมฺนฺนาหริตพฺพิ ตกฺกาหตํ วิตกฺกาหตํ
 กาทพฺพิ ๗ เอวํ กโรนฺตฺสสฺส จตฺตาโร ขนฺธา ปฏฺิฏฺถารมฺมณา
 โหนฺติ อฺปฺปนํ ปาปฺณาติ ๗ ปุพฺพภาคจิตฺตานิ ปฺริกมฺมอฺปจาร-
 สฺงฺขาทานิ สวิตกฺกสฺสวิจารานํตี สพฺพิ เหนฺจฺจ วุตฺตสฺสทิสเมว ๗
 # ๑. ม. โอริมโกฏฺธิ ๗ ๒. ม.คนฺตฺวา ๗ ๓. ม. คณฺหนตฺสฺสาปี ๗

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 420

เอกัง ปน โกฎฐาสั มนสิกโรนุตสส เอกเมว ปจฺมชฺฌานัน
นิพฺพตฺตติ ฯ ปาฏฺเญกุกัง มนสิกโรนุตสส ทฺวตฺตีส ปจฺมชฺฌานานินิ
นิพฺพตฺตฺนฺติ ฯ หตฺเถ คหิตฺปญฺหาวตฺถุ ปากตฺติกเมว ฯ
โส ตัง นิमितฺตฺนฺติ โส ภิกฺขุ ตัง กมฺมฏฺฐานนินิมิตฺตํ ฯ
อาเสวตีติ เสวติ ภชติ ฯ
ภาเวตีติ วญฺเฒติ ฯ
พหุติกโรตีติ ปุณฺปนุ กโรติ ฯ
สุวาทฺถิตัง วตฺถุเปตีติ สุวาทฺถิตัง กโรติ ฯ
พหิทฺฐา กายเ จิตฺตํ อุปลัทรตีติ เอวํ กตฺวา พหิทฺฐา
ปรสฺส กายเ อตฺตโน จิตฺตํ อุปลัทรตีติ คเมติ(๑) เปเสติ ฯ
อตฺถิสฺส กายเติ อตฺถิ อสฺส กายเ ฯ
อชฺชตฺตพหิทฺฐา กายเ จิตฺตํ อุปลัทรตีติ กालเณ อตฺตโน [๒]
กालเณ ปเรสํ กายเ ฯ จิตฺตํ อุปฺนามติ ฯ
อตฺถิ กายเติ อิทํ ยสฺมา เอกนฺเตน น อตฺตโน
กาโย นาปี ปรสฺเสว กาโย อธิปฺเปโต ตสฺมา วุตฺตํ ฯ
เอตฺถ ปน อตฺตโน ชีวฺมานกสฺรีเร ปฏฺิฏฺฐนฺติ ปริกมฺมํ
กโรนุตสส อปฺปนาปี อุปฺจารมฺปิ ชายติ ฯ ปรสฺส ชีวฺมานกสฺรีเร
ปฏฺิฏฺฐนฺติ ปริกมฺมํ(๓) กโรนุตสส เนว อปฺปนา ชายติ น
อุปฺจาริ ฯ นนุ จ ทสฺสุ อสฺสเกสฺสุ อุภยมฺเปตัง ชายตีติ ฯ อาม
๑. ม. จเปติ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร กาโยติ ทิสฺสตีติ ฯ
๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคินิเทศ หน้า 421

ชายติ ฯ ตานี หิ อนุปาทินนภกฺเข จิตานี ตสฺมา ตตฺถ
อฺปฺปนาปี อฺปฺจารมฺปี ชายติ ฯ อิํ ปน อฺปาทินนภกฺเข
จิตํ เตนเวตฺถ อุกฺขมฺเปตํ น ชายติ ฯ อสุภานุปฺสฺสนาสฺงฺขตา
ปน วิปฺสฺสนาภาวนา โหตีติ เวทิตพฺพา ฯ อิมสฺมี ปพฺเพ
กึ กถิตนฺติ ฯ สมถวิปฺสฺสนา กถิตา ฯ

อิทานेतฺถ เอวํ สพฺพํ มนสิการสาธาเรณํ ปกฺกณกํ
เวทิตพฺพํ ฯ เอเตสฺสฺหิ

นิมิตฺตโต ลกฺขณโต ชาติโต อถ สฺสฺสฺสโต

ขนฺธาทีโต จ วิญญฺเยโย เกสาทินํ วินิจฺฉโย ฯ

ตตฺถ นิมิตฺตโตติ ทฺวตฺตีสาการเ อฏฺฐวิสตฺตํ นิมิตฺตานิ เยสํ
วเสน โยคาวจโร ทฺวตฺตีสาการิ โภจฺจาสโต ปริกฺกณฺหาติ ฯ
เสยฺยถิํ เกสสฺส วณฺณนิมิตฺตํ สณฺจฺจานนิมิตฺตํ ทิสานนิมิตฺตํ
โอบาสมิตฺตํ ปริจฺเจทนิมิตฺตนฺติ ปญฺจ นิมิตฺตานิ โหนฺติ ฯ
โลมาทีสุปี เอสฺว นโย ฯ

ลกฺขณโตติ ทฺวตฺตีสาการเ อฏฺฐวิสตฺตํ ลกฺขณานิ โหนฺติ
เยสํ วเสน โยคาวจโร ทฺวตฺตีสาการิ ลกฺขณโต มนสิกรโรติ ฯ
เสยฺยถิํ เกสเ ททฺธตฺตลกฺขณํ อาพนฺนฺชนลกฺขณํ (๑) อฺณฺหตฺตลกฺขณํ
วิตฺถมฺภนลกฺขณนฺติ จตฺตาริ ลกฺขณานิ โหนฺติ ฯ โลมาทีสุปี
เอสฺว นโย ฯ

๑. ม. อาพนฺนฺชนลกฺขณํ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 422

ธาตุโตติ ทวตฺตีสากาเร จตุธาตุโร อัย ภิกขุ ปุริโสติ
วุตตาสู ธาตุสุ อฏฺฐวิสตติสํ ธาตุโย โหนฺติ ยาสํ วเสน
โยคาวจโร ทวตฺตีสากาโร ธาตุโต ปริคฺคณฺหาติ ฯ เสยฺยถิํ
เกเส กกฺขพตา ปจฺจวีธาตุ อาพนฺชนตา อาโปธาตุ อุณฺหตา
เตโชธาตุ วิตุณฺภนตา วาโยธาตุติ จตฺสฺโส ธาตุโย โหนฺติ ฯ
โลมาทิสฺสุปี เอเสว นโย ฯ

สุลฺลโตติ ทวตฺตีสากาเร ฉนฺนวุติ สุลฺลตา โหนฺติ
ยาสํ วเสน โยคาวจโร ทวตฺตีสากาโร สุลฺลโต วิปฺสฺสตี ฯ
เสยฺยถิํ เกสา สุลฺลตา อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา นิจฺเจน
วา ชฺฐเวน วา สสฺสเตน วา อวิปริณามชฺฐเมเน วาติ เกเส
ตาว อตฺตสุลฺลตา อตฺตนิยสุลฺลตา นิจฺจภาวสุลฺลตาติ ติสฺโส
สุลฺลตา โหนฺติ ฯ โลมาทิสฺสุปีเอเสว นโย ฯ

ขนฺธาทีโตติ ทวตฺตีสากาเร เกสาทิสฺสุ ขนฺธาทีวเสน
ปริคฺคยฺหมาเนสุ เกสา กติ ขนฺธา โหนฺติ กติ อายตนาณิ
กติ ธาตุโย กติ สจฺจจาณิ กติ สติปฏฺฐานานีติอาทินา
นเยนเปตฺถ วินิจฺฉโย วิญฺญาตพฺโป ฯ

เอว อชฺฐตฺตาทีเกทโต ติวิเชน กายานุปฺสฺสนํ วิตุณฺธาโร
ทสฺเสตฺวา อิทาณิ กายานุปฺสฺสี วิหฺรติ อาตาปี สมฺปชาโนติ-
อาทินิ ปทานิ ภาเชตฺวา ทสฺเสตฺตุ อุนฺปฺสฺสีติอาทิมารทฺธํ ฯ

ตฺตถฺ ยาย อุนฺปฺสฺสนาย กายานุปฺสฺสี นาม โหติ ตํ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคินิทเทศ หน้า 423

ทสฺเสตฺถ ตตฺถ กตฺมา อนุปฺสฺสนา ยา ปญฺญา ปชานนาคีอาทึ
วุตฺตํ ฯ อาตปฺตีอาทึสุปี เอเสว นโย ฯ

ตตฺถ ปญฺญา ปชานนาคีอาทึนิ เหฎฺฐา จิตฺตฺตฺปาท-
กณฺทวณฺณนํ วุตฺตนฺเยเนว เวทิตพฺพานิ ฯ

อุเปโตตีอาทึนิ สพฺพานิ อญฺญมญฺญเวจฺจนานิ ฯ อปีจ
อาเสวนวเสน อุเปโต ฯ ภาวนาวเสน สุญฺญํ อุเปโตตี
สมุเปโต ฯ

อุปากโต สมุปากโต อุปนฺโน สมปนฺโนติ อิมฺสุปี ทฺวีสุ
ทฺเฏสุ อยเมว นโย ฯ

พหุทีการวเสน ปน สมฺนํนาคโตติ เอวมฺเปตฺถ(๑) โยชฺนา
เวทิตพฺพา ฯ อิมินา อาตปฺเปน อุเปโตตีอาทึสุปี เอเสว นโย ฯ

วิหฺรตีติ ปเท ตตฺถ กตฺโม วิหาโรติ ปุจฺฉํ อกตฺวา
ปุคฺคลาธิญฺจานาย เทสฺนํ เทสนฺโต อิริยตีตีอาทึมาห ฯ

ตสฺสสฺสโต จตฺนํ อิริยาปถานํ อญฺญตรสมฺมุคฺคิภาวโต
อิริยตี ฯ

เตหิ อิริยาปถจตฺตฺเกหิ กายสฺสกฺกวตฺตเนน วตฺตตี ฯ

เอกํ อิริยาปถทฺถกํ อปฺเรน อิริยาปถเนน พาทิตฺวา(๒)

จิรญฺจิตฺติภาเวน สรีรฺรกฺขนโต ปาเลตี ฯ

เอกสฺมี อิริยาปถे อสฺนฺจหิตฺวา สพฺพิริยาปถปวตฺตนโต

๑. ม. เอวเมตฺถ ฯ ๒. ม. พาทิตฺวา ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหมหวิโนทนี หน้า 424

ยาเปติ(๑) ฯ

เตน เตน อิริยาปเถน ตถา ตถา กายสุส ยาปนโต

ยาเปติ ฯ

จिरกาลปฺวตฺตาปนโต(๒) จรติ ฯ อิริยาปเถน อิริยาปถํ
วิจฺฉินฺหิตฺวา ชีวิตฺหรรณโต วิหฺรติ ฯ

เสวว กาโย โลโกติ ยสฺมี กาเย กายานุปสฺสี วิหฺรติ

เสวว กาโย ลุชฺชนปฺลุชฺชนญฺเณน โลโก ฯ

ยสฺมา ปนฺสุส กาย ปหฺยमानํ อภิขุณาโทมนสุสํ

เวทนาทีสุปี ปหฺยยติเอว ตสฺมา ปญฺจปี อุปาทานกฺขนฺธา

โลโกติ วุตฺตํ ฯ

สนฺตาดิอาทีสุปี นิโรชฺวเสน สนฺตตาย สนฺตา ภาวนาย

สมิตตฺตา สมิตา ฯ

วตฺตุปรินฺถาย อปฺปวตฺติวฺปสมวเสน วฺปสนฺตา ฯ

นิโรชฺสงฺขาตํ อตฺถํ คตฺตาติ อตฺถงฺกตฺตา ฯ

ปฺนปฺปฺนํ นิพฺพตฺติยา ปฏฺิพาหิตตฺตา อติวฺย อตฺถํ คตฺตาติ

อพฺภตฺถงฺกตฺตา ฯ

อปฺปิตฺตาติ วินาสิตา อปฺปวตฺติยํ จปิตฺตาติปี อตฺถโล ฯ

พฺยปฺปิตฺตาติ สุวินาสิตา อติวฺย อปฺปวตฺติยํ จปิตฺตาติปี

อตฺถโล ฯ

๑. ม. ยาเปติ ฯ ๒. ม. จิรกาลวตฺตาปนโต ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคินิทเทโส หน้า 425

ยถา ปุณฺณ น อนฺวาสฺสวณฺติ เอวํ โสสิตตฺตฺตา โสสิตา ฯ

สุญฺญํ โสสิตาติ วิโสสิตา ฯ สุกฺขาปีตาติ อตุโล ฯ

วิกตฺนฺตา กตฺตาติ พุณฺตีกตฺตา ฯ

เอตฺถ จ อนฺุปสฺสนาย กมฺมญฺ्ञานวิหาเรณ กมฺมญฺ्ञานิกสฺส
กายปริหรณฺ์ อาตาเปณ สมฺมปฺปชานํ สติสมฺปชฺญเณน
กมฺมญฺ्ञานปริหรณฺฺปาโย ฯ สติยา วา กายานฺุปสฺสनावเสน
ปฏฺีลทฺโธ สมฺโถ สมฺปชฺญเณน วิปสฺสนา อภิขฺเฌาโทมนสฺสวินฺเขน
ภาวนาผลํ วุตฺตฺนฺติ เวทิตฺตพฺพิ ฯ

กายานฺุปสฺसनานิทฺเทโส ฯ

เวทนานฺุปสฺसनานิทฺเทสปี เหนฺจฺจา วุตฺตสทิสํ วุตฺตฺนฺยเณว
เวทิตฺตพฺพิ ฯ สุขํ เวทนํ เวทยมาโนติอาทิสฺส ปน สุขํ เวทนฺนฺติ
กายิกํ วา เจตสิกํ วา สุขํ เวทนํ เวทยมาโน อหํ
สุขํ เวทนํ เวทยามีติ ปชานาตีติ อตุโล ฯ

ตตฺถ กามํ อุตฺตฺตานเสชฺยกาปี ทารกา ถลฺลย ปีนฺนาทิกาล(๑)
สุขํ เวทยมานา สุขํ เวทนํ เวทยามาติ ชานนฺติ(๒) น
ปเนตฺติ เอวรूपํ ชานนํ สนฺธาย วุตฺติ ฯ เอวรूपญฺหิ ชานนํ
สत्ตฺตฺพลทฺธิ นปฺปชฺหติ สत्ตฺตฺสยลฺลํ น อุกฺขมาญฺเฌติ กมฺมญฺ्ञานํ
วา สติปัญญาภาวนา วา น โหติ ฯ อิมสฺส ปน
ภิกฺขุโน ชานนํ สत्ตฺตฺพลทฺธิ ปชฺหติ สत्ตฺตฺสยลฺลํ อุกฺขมาญฺเฌติ
๑.ม . ถลฺลยปীনฺนาทิกาล ฯ ๒. ม. ปชานนฺติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 426

กมฺมฏฺจฺจณฺญเจว สติปฺภูจฺจณฺญภาวนา จ โหติ ฯ อิทยฺหิ โโก
เวทยติ กสฺส เวทนา กิจฺจการณฺนา เวทนาติ เอวํ สมฺปชานเวทียนํ
สนฺธฺราย วุตฺตํ ฯ

ตตฺถ โโก เวทยตีติ น โกจฺจ สตฺโต วา ปุคฺคโล
วา เวทยติ ฯ

กสฺส เวทนาติ น กสฺสจฺจ สตฺตสฺส วา ปุคฺคลสฺส
วา เวทนา ฯ

กิจฺจการณฺนา เวทนาติ วตฺถุอารมฺมณฺนา จ ปนฺเสวา เวทนา ฯ
ตสฺมา เอส เอวํ ปชานาติ ตํ ตํ สุขาทินํ วตฺถุ อารมฺมณํ
กตฺวา เวทนาว เวทียติ(๑) ตํ ปน เวทนาปวตฺตี อฺปาทาย
อหํ เวทยามิติ โวหารมตฺตํ โหตีติ ฯ เอวํ วตฺถุ อารมฺมณํ
กตฺวา เวทนาว เวทยตีติ สลฺลภฺเขนฺนโต เอส สุขํ เวทนํ
เวทยามิติ ปชานาตีติ เวทิตพฺโพ จิตฺตลปพฺพเต อณฺณตโร เถโร
วีย ฯ

เถโร กิร อผาสูกกาเล พลวเวทนาย นิตฺถุนนฺโต
อปฺราปฺริ ปฺริวตฺตติ ตเมโก ทหโร อาห กตฺริ เต(๒) ฆนฺเต
จฺจัน รุชฺชตีติ ฯ อาวโส ปาฎิเยกุกํ รุชฺชนฺญจฺจัน นาม นตฺถิ
วตฺถุ อารมฺมณํ กตฺวา เวทนาว เวทยตีติ ฯ เอวํ ชานน-
กาลโต ปฏฺจาย อธิวาเสตฺถุ วฏฺฏติ โน ฆนฺเตติ ฯ อธิวาเสมิ
๑. ม. เวทยติ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ ๒. ม. โว ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคินิเทศ หน้า 427

อาวโธติ ฯ อธิวาสนา ฆนเต เสยโยติ ฯ เถโร อธิวาเสสิ ฯ
วาโต ยาว ททยาผาเสติ ฯ(๑) มณฺเฑเก อนฺตานิ ราสิกตานิ
อเสส ฯ เถโร ทหฺรสุส ทสฺเสสิ วมฺมุตฺตาวุโส เอตฺตกา
อธิวาสนาติ ฯ ทหฺโร ตฺถหิ อโหสิ ฯ เถโร วิริยสมาธิ
โยเชตฺวา สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหฺตฺตํ ปาปฺณิตฺวา สมลีสี
หฺตฺวา ปรินิพฺพายี ฯ

ยถา จ สฺขํ เอวํ ทุกฺขํ ฯเปฯ นิรามิตฺตํ อทุกฺขมสฺขํ
เวทณํ เวทยมาโน นิรามิตฺตํ อทุกฺขมสฺขํ เวทณํ เวทยามีติ
ปชานาติ ฯ อิติ ภควา รูปกมฺมมฺมจฺจํ กเถตฺวา อรูปกมฺมมฺมจฺจํ
กเถนฺโต เวทनावเสน กเถติ ฯ

ทฺวิริยฺหิ กมฺมมฺมจฺจํ รูปกมฺมมฺมจฺจํ อรูปกมฺมมฺมจฺจํ
รูปปริกฺคโห อรูปปริกฺคโหติปิ เอตฺเทว วุจฺจติ ฯ ตตฺถ ภควา
รูปกมฺมมฺมจฺจํ กเถนฺโต สฺงฺเขปมนสิการวเสน วา วิตุถารมนสิ-
การวเสน วา จตุธาตฺวตฺถณํ กเถติ ฯ(๒) ตทฺถกฺขมฺปิ วิสุทฺธิมฺกุเ
สพฺพการโต ทสฺสิตเมว ฯ อรูปกมฺมมฺมจฺจํ กเถนฺโต เขภฺยฺเยน
เวทनावเสน กเถติ ฯ

ติวิโร หิ อรูปกมฺมมฺมจฺจเน อภินิเวโส ผสฺสวเสน
เวทनावเสน จิตฺตวเสนาติ ฯ ถลํ เอกจฺจสฺส หิ สฺงฺขิตฺเตน
วา วิตุถารเนน วา ปริกฺคหิตे รูปกมฺมมฺมจฺจเน ตสฺมี อารมฺมเ
๑. ม. ผาเสสิ ฯ ๒. ม. กเถติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 428

จิตฺตเจตสิกานํ ปจฺจมาภินิปาโต ตํ อารมฺมณํ สุสฺสนุโต
อุปฺปชฺชมาโน ผสฺโส ปากฺกฺโฏ โหติ ฯ เอกจฺจสุส ตํ อารมฺมณํ
อนุกฺวณฺตี อุปฺปชฺชมานา เวทนา ปากฺกฺวา โหติ ฯ เอกจฺจสุส
ตํ อารมฺมณํ ปริกฺคฺคฺหิตฺวา วิชานนฺตํ อุปฺปชฺชมานํ วิญฺญาณํ
ปากฺกฺุ โหติ ฯ

ตตฺถ ยสฺส ผสฺโส ปากฺกฺโฏ โหติ โสปี น เภวํ
ผสฺโสว อุปฺปชฺชติ เตน สทฺธิ ตทฺวารมฺมณํ อนุกฺวมานา
เวทนาปี อุปฺปชฺชติ สลฺยฆานมามา(๑) สลฺยญาปี เจตยมานา
เจตนาปี วิชานมามา(๒) วิญฺญาณมฺปิ อุปฺปชฺชตีติ ผสฺสปลฺยจฺมเกเยว
ปริกฺคฺคฺหาติ ฯ ยสฺส เวทนา ปากฺกฺวา โหติ โสปี น
ภเวถํ เวทनाव อุปฺปชฺชติ ตาย สทฺธิ ตทฺวารมฺมณํ สุสฺสมาโน
ผสฺโสปี อุปฺปชฺชติ สลฺยฆานมามา(๑) สลฺยญาปี เจตยมานา
เจตนาปี วิชานมามา(๒) วิญฺญาณมฺปิ อุปฺปชฺชตีติ ผสฺสปลฺยจฺมเกเยว
ปริกฺคฺคฺหาติ ฯ ยสฺส วิญฺญาณํ ปากฺกฺุ โหติ โสปี น
ภเวถํ วิญฺญาณเมว อุปฺปชฺชติ เตน สทฺธิ ตทฺวารมฺมณํ
สุสฺสมาโน ผสฺโสปี อุปฺปชฺชติ อนุกฺวมานา เวทนาปี
สลฺยฆานนมานา สลฺยญาปี เจตยมานา สุสฺสมานาเจตนาปี อุปฺปชฺชตีติ
ผสฺสปลฺยจฺมเกเยว ปริกฺคฺคฺหาติ ฯ

โส อิมํ ผสฺสปลฺยจฺมกา ฐมฺมา กิณฺนิสฺสตีตาติ อุปฺปชาเรณฺโต

๑. ม. สลฺยฆานนมานา ฯ ๒. ม. วิชานนมานา ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคินิทเทโส หน้า 429

วตถุณิสฺสิตาติ(๑) ปชานาติ ฯ วตถุ นาม กรชกาโย ยํ สนุชาย
วุตฺตํ อิทญจ ปน เม วิญญาณํ เอตถ นิสฺสิตํ(๒)เอตถ
ปฏิพทฺชนฺติ ฯ (๓) โส อตฺถโต ภูตานิ เจว อุปาทารูปานิ จ ฯ
เอวเมตถ วตถุ รูปํ ผสฺสปลญจมา นามนฺติ นามรูปเมว
ปสฺสตี ฯ รูปญเจตถ รูปกฺขนฺโธ นามํ จตฺตารो อรูปิโน ขนฺธาติ
ปลญจกฺขนฺธาติ(๔) ปลญจกฺขนฺธมตฺตํ โหตี ฯ นามรูปวินิมุตฺตา หิ
ปลญจกฺขนฺธา ปลญจกฺขนฺธวินิมุตฺตํ วา นามรูปํ นตฺถิ ฯ

โส อิมะ ปลญจกฺขนฺธา กิเหตุกาติ อุปปริกฺขนฺโต
อวิชฺชาทิเหตุกาติ ปสฺสตี ฯ ตโต ปจฺจโย เจว ปจฺจยูปนฺนญ
อิทํ อญฺโโล สตฺโต วา ปุคฺคโล วา นตฺถิ สฺสทฺธสงฺขารปลฺช-
มตฺตเมวาติ สปลฺจยนามรูปวเสน(๕) ติลกฺขณํ อารोเปตฺวา
วิปสฺสนาปฏิปาทิยา อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตาคติ สมฺมสนฺโต
วิจฺรตี ฯ โส อชฺช อชฺชชาติ ปฏิเวธํ อากฺขมาโน ตถารูปे
ทิวเส อุตฺสปลฺปายํ ปุคฺคลสปลฺปายํ โภชนสปลฺปายํ ฐมฺมสฺสวณ-
สปลฺปายํ วา ลภิตฺวา เอกปลฺลลงฺเกน นิสฺสินฺโนว วิปสฺสนํ มตฺถกํ
ปาเปตฺวา อรหตฺเต ปตฺติจฺจาสี ฯ (๖) เอวํ อิมสํ ตินฺณมฺปิ ชนानํ
ยาว อรหตฺตาคมฺมจฺจานํ กถิตํ โหตี ฯ

- อิธ ปน ภควา อรูปกมฺมจฺจานํ กเถนฺโต เวทनावเสน
๑. ม. วตถุณิ สฺสิตาติ ฯ ๒. ม. สิตํ ฯ ๓. ที. สී. ๕/๑๓๑/๑๐๑ ฯ
๔. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๕. ม. สปลฺจยนามรูปวเสนาว ฯ
๖. ม. ปตฺติจฺจาสี ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 430

กเถสิ ฯ ผสุสวเสน วา หิ วิญญาณวเสน วา กถิยมานัน
น ปากัญ โหติ อนุชการ วิย ขายติ ฯ เวทनावเสน ปน
ปากัญ โหติ ฯ กสุมา เวทนานัน อุปฺปตฺติ ปากญา(๑) ฯ สุขทุกฺข-
เวทนานนฺหิ อุปฺปตฺติ ปากญา ฯ ยทา สุขํ อุปฺปชฺชติ สกตสรีริ
โฆเณตฺ มทฺทนฺตฺ ฝรมานัน อภิสนฺทฺยมานัน สตฺโรตฺสปี
ขาทาปยนฺตฺ วิย สตฺปากเตตฺ มกฺขาปยมานัน วิย อุกกมฺภู-
สทฺสเสน ปรีพาหิ นิพฺพาปยมานัน วิย อโห สุขํ อโห สุขนฺติ
วามัน นิจฺจารยมานเมว(๒) อุปฺปชฺชติ ฯ ยทา ทุกฺขํ อุปฺปชฺชติ
สกตสรีริ โฆเณตฺ มทฺทนฺตฺ ฝรมานัน อภิสนฺทฺยมานัน ตตฺตฺกปาลิ (๓)
ปเวสนฺตฺ(๔) วิย วิถินตมฺพโลเณ อาสิณฺจนฺตฺ วิย สุขฺขติณ-
วณฺปตฺติมฺหิ อรณฺเณ ทารุอฺกกาปลาปี จิปปยมานัน (๕) วิย อโห
ทุกฺขํ อโห ทุกฺขนฺติ วิปฺปลาปยมานเมว อุปฺปชฺชติ ฯ อิติ
สุขทุกฺขเวทนานัน อุปฺปตฺติ ปากญา โหติ ฯ

อทุกฺขมฺสุขา ปน ทฺททีปนา อนุชการา อวิญฺจตา สวา
สุขทุกฺขานัน อปคเม สาทาสาตปฺปฏิกฺเขปวเสน มชฺชตฺตการภูตา
อทุกฺขมฺสุขา เวทนาติ นยโต คณฺหนตฺตฺส ปากญา โหติ ฯ
ยถากิ กิ ยถา(๖) อนุตรา ปิฏฺฐิจิปาสาณัน อารุหิตฺวา ปลาปนฺตฺตฺส
มิกฺคตฺส อนุปถิ คจฺจนฺโต มิกฺคตฺทฺทโก(๗) ปิฏฺฐิจิปาสาณตฺส โอรภาเค
๑. ม. อุปฺปตฺติปากญฺตฺยา ฯ ๒. ม. นิจฺจารยมานเมว ฯ
๓. ม. ตตฺตฺกปาลิ ฯ ๔. ม. ปเวสนฺตฺ ฯ ๕. ม. ปกฺขิปปยมานัน ฯ
๖. ม. อโย ปาโจ นตฺติ ฯ ๗. ม. มิกฺคตฺทฺทโก ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคกถา หน้า 431

ปรภาเคปิ ปทํ ทิสฺวา มชฺเฌ อปฺสฺสนฺโตปิ อิตฺโต อารุพฺโห
อิตฺโต ออรุพฺโห มชฺเฌ ปิฏฺฐิปาสาณํ อิมินา ปเทเสน คโต
ภวิสฺสตีติ นยฺโต ชานาติ เอวํ ๑ อารุพฺพหฺจฺจเน ปทํ วีย
หิ สุขาย เวทนาย อุปฺปตฺติ ปากฺกฺวา โหติ ๑ ออรุพฺพหฺจฺจเน
ปทํ วีย ทุกฺขาย เวทนาย อุปฺปตฺติ ปากฺกฺวา โหติ ๑ อิตฺโต
อารุพฺโห อิตฺโต ออรุพฺโห มชฺเฌ เอวํ คโตติ นยฺโต กหณฺ
วีย สุขทุกฺขานํ อปคเม สาทาสตปฏิกฺเขปวเสน มชฺฌตฺตา-
การภูตา อทุกฺขมสุขา เวทนาติ นยฺโต กณฺหนตฺตสฺส ปากฺกฺวา
โหติ ๑

เอวํ ภควา ปจฺมํ รูปกมฺมฺหฺจฺจเน กเถควา ปจฺจนา
อรูปกมฺมฺหฺจฺจเน กเถนฺโต เวทनावเสน วินิวตฺเตตฺตฺวา ทสฺเสสิ ๑
น เกวลญฺจ อีเชว เอวํ ทสฺเสสิ (๑) ทีฆนิกายมฺหิ มหานิทาน(๒)
สกกฺกปญฺเห(๓) มหาสติปัญญาเน(๔) มชฺฌิมนิกายมฺหิ สติปัญญาเน(๕) จ
จฺวุพฺพตฺตฺมหาสงฺขเย(๖) มหาตฺตฺมหาสงฺขเย(๗) จฺวุพฺพเวทฺถเล(๘) มหาเวทฺถเล(๙)
รฺกฺกฺกปาลสฺสฺสฺเต(๑๐) มากนฺทียสฺสฺสฺเต(๑๑) ธาตุวิภังเก(๑๒) อานนฺชสฺสฺสฺปปาเย(๑๓)

- # ๑. ม. ทสฺเสสิ ๑ ๒. ที. ม. ๑๐/๕๗-๖๖/๖๕-๘๔ ๑
- # ๓. ที. ม. ๑๐/๒๔๗-๒๗๒/๒๕๘-๓๒๓ ๑
- # ๔. ที. ม. ๑๐/๒๗๓-๓๐๐/๓๒๕-๓๕๑ ๑
- # ๕. ที. ม. ๑๒/๑๓๑-๑๕๒/๑๐๓-๑๖๒ ๑
- # ๖. ที. ม. ๑๒/๔๓๓-๔๓๕/๔๖๔-๔๗๑ ๑
- # ๗. ที. ม. ๑๒/๔๔๐-๔๕๘/๔๗๒-๔๕๕ ๑
- # ๘. ที. ม. ๑๒/๔๕๓-๕๐๔/๕๓๖-๕๔๖ ๑
- # ๙. ที. ม. ๑๒/๕๐๕-๕๑๓/๕๔๗-๕๕๕ ๑

ଚ. ଧ. ଧ. ଗ/ଢ଼ାଠ-ଢ଼ଢ଼/ଗଢ଼-ଢ଼ଢ଼ ୱ

ଚ. ଧ. ଧ. ଗ/ଠାଠ-ଠଢ଼/ଠାଠ-ଠାଠ ୱ

ଠ. ଧ. ଧ. ଚ/ଠାଠ-ଠଢ଼/ଠାଠ-ଠାଠ ୱ

ଗ. ଧ. ଧ. ଚ/ଠାଠ-ଠଢ଼/ଠାଠ-ଠାଠ ୱ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 432

ตัณฺหิตนิกายมฺหิ จุฬนิตานสฺสฺสฺส(๑) รุกฺโขปเม(๒) ปรีวิมฺสนสฺสฺสฺส (๓)
สกลเวทนาตัณฺหิตนฺสฺส(๔)เอวํ อนเนกสฺสฺสฺสฺส ปจฺฉมํ รุปกมฺมภูจจํ
กเถตฺวา ปจฺฉา อรูปกมฺมภูจจํ เวทนามเสน วินิวตฺเตตฺวา
ทสฺเสตฺติ ฯ ยถา จ เตสฺสฺสฺสฺส เอวํ อิมสฺสมิมฺปิ สติปฺภูจจํวิภังค
ปจฺฉมํ รุปกมฺมภูจจํ กเถตฺวา ปจฺฉา อรูปกมฺมภูจจํ เวทนา-
วเสน วินิวตฺเตตฺวา ทสฺเสตฺติ ฯ

ตตฺถ สฺขํ เวทนนฺตฺติอาทิสฺส อัยํ อปโรปิ ปชานนปรียาโย
สฺขํ เวทนํ เวทยามิตฺติ ปชานาตฺติ สฺขเวทนามกฺขณํ ทุกฺขาย
เวทนาย อภาวโต สฺขํ เวทนํ เวทยมาโน สฺขํ เวทนํ
เวทยามิตฺติ ปชานาติ ฯ เตน ยถา ปุพฺเพ ภูตปุพฺพา ทุกฺขา
เวทนา ตสฺสา อิทานิ อภาวโต อิมิสฺสา จ สฺขาย อิตโต
ปรี(๕)อภาวโต เวทนา นาม อนิจฺจา อทฺฐวา วิปรีณามชฺชมาติ
อิห (๖) ตตฺถ สมฺปชานโน โหติ ฯ

วตฺตมฺปิ เจตํ ภควตา

ยสฺมี อคฺคิเวสฺสน สมเย สฺขํ เวทนํ เวเทติ เนว ตสฺมี
สมเย ทุกฺขํ เวทนํ เวเทติ น อทฺกฺขมฺสฺขํ เวทนํ เวเทติ
สฺขํเยว ตสฺมี สมเย เวทนํ เวเทติ ฯ ยสฺมี อคฺคิเวสฺสน สมเย
ทุกฺขํ ฯเปฯ อทฺกฺขมฺสฺขํ เวทนํ เวเทติ เนว ตสฺมี สมเย

- # ๑. ตี. นี. ๑๖/๑๐๘-๑๑๒/๖๑-๖๓ ฯ
- # ๒. ตี. นี. ๑๖/๒๐๓-๒๒๕/๑๐๕-๑๑๒ ฯ
- # ๓. ตี. ม. ๑๕/๓๒๔-๓๕๓/๒๑๑-๒๒๔ ฯ
- # ๔. ตี. สฟา. ๑๘/๓๕๕-๔๕๔/๒๕๔-๒๕๔ ฯ
- # ๕. ม. ปจฺฉมํ ฯ ๖. ม. อิติห ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิงฺคณิทุเทโส หน้า 433

สุขํ เวทนี เวเทติ น ทุกฺขํ เวทนี เวเทติ อทุกฺขมสุขํเยว
 ตสฺมี สมเย เวทนี เวเทติ ฯ สุขายปี โข อคฺคิเวสฺสน เวทนา
 อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา ขยธมฺมา วยธมฺมา
 วิราคธมฺมา นิโรธธมฺมา ฯ ทุกฺขายปี โข ฯเปฯ อทุกฺขมสุขายปี
 โข อคฺคิเวสฺสน เวทนา อนิจฺจา สงฺขตา ฯเปฯ นิโรธธมฺมาติ(๑) ฯ
 เอวํ ปสฺสํ อคฺคิเวสฺสน สุตฺวา อริยสาวโก สุขายปี เวทนาย
 นิพฺพินฺนุทฺติ ทุกฺขายปี เวทนาย นิพฺพินฺนุทฺติ อทุกฺขมสุขายปี
 เวทนาย นิพฺพินฺนุทฺติ นิพฺพินฺนุทฺติ วิรชฺชติ วิราคา วิมูจฺจติ
 วิมุตฺตสฺมี วิมุตฺตมิตฺติ ฌาณํ โหติ ชีณา ชาติ วุสิตํ พุรฺหมจฺริยํ
 กตํ กรณียํ นานปรํ อิตฺถตฺตยาตติ ปชานาตีติ ฯ(๒)

สามิสฺสํ วา สุขนฺตฺติอาทิสฺสํ สามิสฺสา สุขานาม ปญฺจกาม-
 คุณฺนามิสฺสนฺนิสฺสิตา(๓) ฉ เคหสิตฺโตสมนฺตฺสเวทนา ฯ

นีรามิสฺสา สุขานาม ฉ เนกฺขมฺมสิตฺโตสมนฺตฺสเวทนา ฯ
 สามิสฺสา ทุกฺขา นาม ฉ เคหสิตฺโตสมนฺตฺสเวทนา ฯ นีรามิสฺสา
 ทุกฺขา นาม ฉ เนกฺขมฺมสิตฺโตสมนฺตฺสเวทนา ฯ

สามิสฺสา อทุกฺขมสุขานาม ฉ เคหสิตฺตฺอุเปกฺขาเวทนา ฯ

นีรามิสฺสา อทุกฺขมสุขานาม ฉ เนกฺขมฺมสิตฺตฺอุเปกฺขา-
 เวทนา ฯ ตาสํ วิภาโค อุปฺปรีพฺณฺณาเส ปาลียํ (๔) อากฺโตเยว ฯ

โส ตํ นิมิตฺตฺตฺนฺติ โส ตํ เวทนานิมิตฺตํ ฯ

๑. ม. นิโรธธมฺมา ฯ ๒. ม. ม. ๑๓/๒๓๓/๒๖๗ ฯ

๓. ม. คุณฺนามิสฺสนฺนิสฺสิตา ฯ ๔. ม. อ. ๑๔/๖๘๕,๖๕๐/๔๔๐,๔๔๑,๔๔๒ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 434

พหิทฺฐา เวทนาสูติ ปรปฺปุกฺคสฺส เวทนาสุ ฯ

สุขํ เวทนี เวทยมานนฺติ ปรปฺปุกฺคํ สุขํ เวทนี (๑)

เวทยมานํ ฯ

อชฺชตฺตพหิทฺฐาติ กาเลน อตฺตโน กาเลน ปรสฺส

เวทนาสุ จิตฺตํ อุปฺสัหฺรติ ฯ

อิมฺสฺมี วาเร ยสฺมา เนว อตฺตา น ปโร นียมิโต

ตสฺมา เวทนาปริกฺขหฺมตฺตเมว ทสฺเสตฺถ อธิ ภิกฺขุ สุขํ

เวทนี สุขา เวทนาติอาทิ วุตฺตํ ฯ เสสเมตฺถ

อฺตุตฺตานตฺตเมว(๒) ฯ อิมฺสฺมี ปน ปพฺเพ สฺสุทฺธวิปฺสฺสนาว กถิตาติ ฯ

เวทนานุปฺสฺสนานิทฺเทโส ฯ

จิตฺตานุปฺสฺสนานิทฺเทเสปี เญจฺจา วุตฺตสฺสทิสํ วุตฺตฺนเยเนว

เวทิตพฺพิ ฯ

สฺราคํ วา จิตฺตฺนติอาทิสฺส ปน สฺราคนฺติ อญฺจวิธํ

โลภสฺหคฺคํ ฯ

วิตฺราคนฺติ โลกียกฺุสลาพฺยาถคฺคํ ฯ

อิทํ ปน ยสฺมา สฺมฺมสนํ น ฐมฺมสโมธานํ ตสฺมา

อิธิ เอกปฺเทปี โลกุตฺตรํ น ลพฺภติ ฯ ยสฺมา ปหานกญฺจวเสน

ราคาทีหิ สห วุตฺตฺนติ ปหฺียนฺติ ตสฺมา ทฺวีสุ ปฺเทสุ

นินฺปุปรียาเยน น ลพฺภนฺตีติ น คหิตานิ ฯ เสสานิ จตฺตารี

๑. ม.สุขเวทนี ฯ ๒. ม. อฺตุตฺตานเมว ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคินิทเทโส หน้า 435

อกุสลจิตฺตานี เนว ปุริมปทํ น ปจฺฉิมปทํ ภาชนฺติ ฯ

สโทสนฺติ ทูวิธํ โทมนสฺสสหคํ ฯ

วืตโทสนฺติ โลกียกุสลาพฺยาภคํ ฯ เสสานิ ทส อกุสล-
จิตฺตานี เนว ปุริมปทํ น ปจฺฉิมปทํ ภาชนฺติ ฯ

สโมहनฺติ วิจิกิจฺจาสหคตฺยเจว อุทฺทจฺจสหคตฺยจาทิ ทูวิธํ ฯ
ยสฺมา ปน โมโห สพฺพากุสเลสุ อุปฺปชฺชติ ตสฺมา เสทานิปี
อิธ ฏฺฐนฺติเอว ฯ อิมสฺมีเยว हि ทูเก ทฺวาทสากุสลจิตฺตานี
ปริยาทินฺนानीติ ฯ

วืตโมहनฺติ โลกียกุสลาพฺยาภคํ ฯ

สงฺขิตฺตฺนฺติ ถินมิทฺธานุปฺติตํ ฯ เอตฺยฺหิ สงฺกฺฤตฺติจิตฺตํ นาม ฯ

วิกฺขิตฺตฺนฺติ อุทฺทจฺจสหคํ ฯ เอตฺยฺหิ ปสฺสฺสจิตฺตฺนฺนาม ฯ

มหกฺกตฺนฺติ รูปราวจริ อรูปาวจฺรณฺจ ฯ

อมหกฺกตฺนฺติ กามาวจริ ฯ

สอฺตุตฺตรนฺติ กามาวจริ ฯ

อนฺตุตฺตรนฺติ รูปราวจฺรณฺจ อรูปาวจฺรณฺจ ฯ ตตฺตราปี สอฺตุตฺตริ
รูปราวจริ อนฺตุตฺตริ อรูปาวจฺรเมว ฯ

สฺมาหิตนฺติ ยสฺส อุปฺปนาสมาธิ อุปฺจารสมาธิ वा

อตุถิ ฯ

อสฺมาหิตนฺติ อุภยสมาธิวิริหิตํ(๑) ฯ

วิมุตฺตนฺติ ตทงฺกวิกฺขมฺภณวิมุตฺตีหิ วิมุตฺตํ ฯ (๒)

๑. ม. ...รหิตํ ฯ เอวฺมุปริปี ฯ ๒. วินิมุตฺตํ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 436

อวิมุตตุนฺติ อุภยวิมุตติวิริหิตํ ๑ สมุจเจตปฏีปสฺสทฺธินิสฺ-
สฺสรวิมุตฺตินํ ปน อธิ โอภาโสว นตฺถิ ๑

สฺราคมสฺส จิตฺตุนฺติ สฺราคํ อสฺส จิตฺตํ ๑ เสสฺสิ เหฏฺฐา
วุตฺตนยตฺตา อุตฺตานตฺถเมว ๑ อิมสฺมิมีปิ ปพฺเพ สฺสทฺธิวิปสฺสนา
กถิตาติ ๑

จิตฺตานุปสฺสนานิทฺเตโส ๑

เอตฺตาวตฺตา ยสฺมา กายานุปสฺสนาย รุปกฺขนฺธปริคฺคโหว
กถิตโถ เวทนานุปสฺสนาย เวทนา กฺขนฺธปริคฺคโหว จิตฺตานุ-
ปสฺสนาย วิญฺญาณกฺขนฺธปริคฺคโหว ๑ ตสฺมา อิทานิ สมฺปยุตฺต-
ธมฺมสีเสน สยฺยาสงฺขารกฺขนฺธปริคฺคหมีปิ กเถตุ ฌมฺมานุปสฺสนํ
ทสฺเสนฺโต กถญจ ภิกฺขุติอาทิมาห ๑

ตตฺถ สนฺตุนฺติ อภินฺทสฺมฺทาจารวเสน สํวิชฺชมานํ ๑
อสนฺตุนฺติ อสฺมฺทาจารวเสน วา ปหีนตฺตา วา
อวิชฺชมานํ ๑

ยถา จาติ เยน การเณน กามจฺจนฺทสฺส อุปฺปาโท
โหติ ๑

ตญจ ปชานาตีติ ตญจ การณํ ปชานาติ ๑ อิมินา
นเยน สพฺพปฺเทสฺส อตฺถโถ เวทิตพฺโพ ๑

ตตฺถ สฺสณินิมิตฺเต อโยนิโสมนสิกาเรณ กามจฺจนฺทสฺส
อุปฺปาโท โหติ ๑

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคินิเทศ หน้า 437

สุกนิมิตต์ นาม สุกมปิ สุกนิมิตต์ สุกการมมณมปี
สุกนิมิตต์ ฯ

อโยนิโสมนสิกาโร นาม อนุปายมนสิกาโร อุปปถมนสิ-
กาโร อนิจเจ อนิจนุติ वा ทุกเข สุขนุติ वा อนตตนิ อดตาดิ
वा อดุเก สุขนุติ वा มนสิกาโร ฯ ตํ อดถ
พหุํ ปวตตยโต กามจจนุโท อุปปชชติ ฯ

เตนาห ภควา อดถิ ภิกขเว สุกนิมิตต์ อดถ อโยนิโส-
มนสิการพหุสิกาโร อดมาหาโร อดุปปนุณสุส वा กามจจนุทสุส
อดุปาทาย อดุปนุณสุส वा กามจจนุทสุส ภियโยกาวย
เวปุลลาयाติ ฯ(๑)

อดุกนิมิตเต ปน โยนิโสมนสิการนสุส ปหานํ โหติ ฯ
อดุกนิมิตต์ นาม อดุกมปิ อดุกนิมิตต์ อดุกการมมณมปี
อดุกนิมิตต์ ฯ

โยนิโสมนสิกาโร นาม อดุปายมนสิกาโร ปถมนสิกาโร
อดิจเจ อนิจนุติ वा ทุกเข ทุกขนุติ वा อนตตนิ อดตาดิ
वा อดุเก อดุกนุติ वा มนสิกาโร ฯ ตํ อดถ พหุํ ปวตตยโต
กามจจนุโท ปหียติ ฯ

เตนาห ภควา อดถิ ภิกขเว อดุกนิมิตต์ อดถ
โยนิโสมนสิการพหุสิกาโร อดมาหาโร(๒) อดุปปนุณสุส वा
๑. ส. ม. ๑๕/๓๕๘/๕๔ ฯ ๒. ม. อดมมาหาโร ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 438

กามจณฺทสฺส อุปฺปาทาย(๑) อุปฺปนฺนสฺส วา กามจณฺทสฺส
ปหานายาติ(๒) ฯ

อปัจจ ญ ฐมา กามจณฺทสฺส ปหานาย สํวตฺตุนฺติ
อสุกฺกนิมิตฺตสฺส อุกฺคโห อสุกฺกาวานานุโยโค อินฺทฺริเยสฺส กุตฺต-
ทวารตา โภชเน มตฺตตฺถญฺจตา กลฺยาณมิตฺตตา สปฺปายกถาติ ฯ
ทสฺวิธฺยํ อสุกฺกนิมิตฺตํ อุกฺคณฺหนตฺตสฺสาปํ กามจณฺโท ปหฺยติ
ภาเวนตฺตสฺสาปํ อินฺทฺริเยสฺส ปิหิตทวารสฺสาปํ จตฺนุํ ปณฺจจฺนุํ
อาโลปานํ โอกาเส สติ อุกํ ปิวิตฺวา ยاپนสีลตาย โภชเน
มตฺตตฺถญฺจโนปิ ฯ เตนว วุตฺตํ

จตฺตารो ปณฺจ อาโลเป อภฺตฺวา อุกํ ปิเว
อลํ ฆาสุวิหาราย ปิหิตตฺตสฺส ภิกฺขุโนติ ฯ(๓)

อสุกฺกมฺมิกตฺตสฺสเถรสฺสทิสฺเส อสุกฺกาวานารเต กลฺยาณมิตฺเต
เสวนตฺตสฺสาปํ กามจณฺโท ปหฺยติ จานนิตฺตชฺชาทิสฺส ทสฺอสุกฺก-
นิตฺตสฺสสปฺปายกถายปิ ปหฺยติ ฯ เตน วุตฺตํ ญ ฐมา
กามจณฺทสฺส ปหานาย สํวตฺตุนฺตีติ ฯ อิมํ ปน ญํ ฐเมหิ
ปหฺนิตฺส กามจณฺทสฺส อรหฺตฺตมคฺเคน อายตี อนฺุปฺปาโท โหตีติ
ปชานาติ ฯ

ปฏฺฐนิมิตฺเต อโยนิโสมนสฺสิกาเรน ปน พฺยาปาทสฺส

๑. ม. อุปฺปาทาย ฯ ๒. ม. ภฺยโยภาวาย เวปฺลฺลยาติ ฯ

สํ. ม. ๑๕/๓๕๘/๕๔ ฯ ๓. พุ. เถร. ๒๖/๓๕๖/๔๐๑ ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคกถา หน้า 439

อุปปาโท โหติ ฯ ตตถ ปฏิมมปิ ปฏิมนิมิต्तํ นาม
ปฏิมมมณมปิ ปฏิมนิมิต्तํ ฯ อโยนิโสมนสิกาโร สพุพตถ
เอกลกขโณว ฯ ตํ ตสฺมี นิมิตฺเต พหุลํ ปวตฺตยโต พยาปาโท
อุปฺปชฺชติ ฯ

เตนาห ภควา อตฺถิ ภิกฺขเว ปฏิมนิมิต्तํ ตตถ
อโยนิโสมนสิการพหุลีกาโร อยมาหาโร อนฺุปฺปนฺนสฺส วา
พฺยาปาทสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา พฺยาปาทสฺส
ภิกฺขโภภาวาย เวปฺปุลายาติ ฯ(๑)

เมตฺตตาย ปน เจโตวิมุตฺตียา โยนิโสมนสิการนสฺส ปหานํ
โหติ ฯ ตตถ เมตฺตตาติ วุตฺเต อุปฺปนาปี อุปฺจาโรปี วฏฺฐติ
เจโตวิมุตฺตติติ อุปฺปนาว ฯ โยนิโสมนสิกาโร วุตฺตลกขโณว ฯ
ตํ ตตถ พหุลํ ปวตฺตยโต พฺยาปาโท ปหฺยติ ฯ

เตนาห ภควา อตฺถิ ภิกฺขเว เมตฺตาเจโตวิมุตฺติ ตตถ
โยนิโสมนสิการพหุลีกาโร อยมาหาโร(๒) อนฺุปฺปนฺนสฺส วา
พฺยาปาทสฺส อุปฺปาทาย(๑) อุปฺปนฺนสฺส วา พฺยาปาทสฺส
ปหานายาติ(๔) ฯ

อปีจ ฉ ฐมา พฺยาปาทสฺส ปหานาย ลํวตฺตุนฺติ เมตฺตา-
นิมิตฺตสฺส อุกฺคโห เมตฺตาภาวนานฺุโยโค กมฺมสฺสทตาปจฺจเวกฺขณา

๑. ส. ม. ๑๕/๓๕๕/๕๔ ฯ ๒. ม. อยมนาหาโร ฯ

๓. ม.อุปฺปาทาย ฯ ๔. ม. ภิกฺขโภภาวาย เวปฺปุลายาติ ฯ

ส. ม. ๑๕/๓๕๕/๕๔ ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิงฺคนิทฺเทโส หน้า 441

อรรถีตฺถาที่สุ อโยนิโสมนสิการเณ ถินมิทฺทสุส อุปฺปาโท
โหติ ฯ อรรถี นาม อุกฺกณฺจิตฺตา(๑) ตฺนฺที นาม กายาลลิตฺตา
วิชมฺภิกา นาม กายวินามนา ภตฺตสมฺมโท นาม ภตฺตมฺจุณา
ภตฺตปริพาโห เจตฺโส ถินตฺตํ นาม จิตฺตสุส ถินากาโร ฯ
อิมฺเส อรรถีตฺถาที่สุ อโยนิโสมนสิการํ พหุลํ ปวตฺตยโต ถินมิทฺท
อุปฺปชฺชติ ฯ

เตนาห ภควา อตฺถิ ภิกฺขเว อรรถี ตฺนฺที วิชมฺภิกา
ภตฺตสมฺมโท เจตฺโส จ ถินตฺตํ ตตฺถ อโยนิโสมนสิการพหุลีกาโร
อยมฺมาหาโร อนุปฺปนฺนสุส วา ถินมิทฺทสุส อุปฺปาทาย
อุปฺปนฺนสุส วา ถินมิทฺทสุส ภิชฺชโยภายเวปฺปุลลยาติ ฯ(๒)

อารมฺภชาตฺถาที่สุ ปน โยนิโสมนสิการเณสุส ปหานํ
โหติ ฯ อารมฺภชาตฺถุ นาม ปจฺมารมฺภวิริยํ นิกฺกมฺชาตฺถุ นาม
โกสชฺชโต นิกฺขนฺตตฺตา ตโต พลวตฺรํ ปฺรกฺกมฺชาตฺถุ นาม
ปฺรปฺปฺรฺกฺกานํ อุกฺกมนโต ตโตปี พลวตฺรํ ฯ อิมฺสฺมี ติปฺปเกเท
วิริเย โยนิโสมนสิการํ พหุลํ ปวตฺตยโต ถินมิทฺทํ ปหียติ ฯ

เตนาห ภควา อตฺถิ ภิกฺขเว อารมฺภชาตฺถุ นิกฺกมฺชาตฺถุ
ปฺรกฺกมฺชาตฺถุ ตตฺถ โยนิโสมนสิการพหุลีกาโร อยมฺมาหาโร(๓)
อนุปฺปนฺนสุส วา ถินมิทฺทสุส อุปฺปาทาย(๔) อุปฺปนฺนสุส วา

๑. ม. อุกฺกณฺจิตฺตา ฯ ๒. ส. ม. ๑๕/๓๖๐/๕๕ ฯ

๓. ม. อยมฺมาหาโร ฯ ๔. ม. อุปฺปาทาย ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 442

ถีนมิทฺชสฺส ปหานายาติ(๑) ฯ

อปีจ ฉ ฐมา ถีนมิทฺชสฺส ปหานาย ลัวตฺตฺนฺตฺติ อติโกชเน
นิมิตฺตคฺคาโห อิริยาปถสมฺปรัวตฺตฺนตา อาโลกสญฺญามนสิกาโร
อพฺุโภกาสวาโส กลฺยาณมิตฺตตา สปฺปายกถาติ ฯ อหฺรหตฺถก-
ภฺตฺตวमितกตฺตถวภูฏกอลัสาฏกกาภมาสกโกชนั กุณฺชิตฺวา รตฺติฏ-
จानทิวาฏฺจानน นิสินฺนสฺส หิ สมณธมฺมํ กโรโต ถีนมิทฺช
มหาหตฺถึวีย โอตฺถรณฺตํ อากจฺจติ ฯ จตฺตฺปญฺจอาโลปโอกาถั
ปน จเปตฺวา ปาณียํ ปิวิตฺวา ยاپนสิลสฺส ภิกฺขุโน ตํ น
โหตีติ อติโกชเน นิมิตฺตํ กณฺหนตฺตฺสาปี ถีนมิทฺชํ ปหียติ ฯ
ยสฺมี อิริยาปถे ถีนมิทฺชํ โอกกมฺติ ตโต อณฺณํ ปรัวตฺเตน-
ตฺตฺสาปี รตฺตี จนฺทาโลกทึปาโลกอกฺกาโลเก ทิวา สุริยาโลกั
มนสิกโรนตฺตฺสาปี อพฺุโภกาเส วสนตฺตฺสาปี มหาภสฺสปตฺเตร-
สทิสฺส ปหีนถีนมิทฺเช กลฺยาณมิตฺเต เสวณตฺตฺสาปี ถีนมิทฺชํ
ปหียติ ฯ จานนิตฺชฺชาทิสฺสุ รตฺตฺกนิตฺตฺสตีตฺตฺสาปายกถายปี ปหียติ ฯ
เตน วุตฺตํ ฉ ฐมา ถีนมิทฺชสฺส ปหานาย ลัวตฺตฺนฺตฺติติ ฯ
อิมหิ ปน ฉหิ ฐมเมหิ ปหีนสฺส ถีนมิทฺชสฺส อรหตฺตมคฺเคน
อายตี อณฺุปฺปาโท โหตีติ ปชานาติ ฯ

เจตโส อวฺุปสเม อโยนิโสมนสิกาเรน อุกฺทจฺจกุกฺจจฺจสฺส
อฺุปฺปาโท โหติ ฯ อวฺุปสโม นาม อวฺุปสนฺตฺกาโร ฯ อุกฺทจฺจ-
๑. ม.ภิชฺโยภาวาย เวปฺุลลาयाติ ฯ ส. ม. ๑๕/๓๖๐/๕๕ ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคินิทุเทโส หน้า 443

กุกุกจจเมเวตํ อตฺถโต ฯ ตตฺถ อโยนิโสมนสิการํ พหุลํ ปวตฺตยโต
อุทฺทจจกุกุกจจํ อุปฺปชฺชติ ฯ

เตนาห ภควา อตฺถิ ภิกฺขเว เจตโส อวฺปสโม ตตฺถ
อโยนิโสมนสิการพหุลิกาโร อยมาหาโร อนฺุปฺปนฺนสฺส วา
อุทฺทจจกุกุกจจสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา อุทฺทจจกุกุกจจสฺส
ภิกฺขโยภาวาย เวปฺลุลายาติ ฯ(๑)

สมาธิสงฺขาเต ปน เจตโส วฺปสเม โยนิโสมนสิการเณสฺส
ปหานํ โหติ ฯ เตนาห ภควา อตฺถิ ภิกฺขเว เจตโส วฺปสโม
ตตฺถ โยนิโสมนสิการพหุลิกาโร อยมาหาโร(๒) อนฺุปฺปนฺนสฺส วา
อุทฺทจจกุกุกจจสฺส อุปฺปาทาย(๓) อุปฺปนฺนสฺส วา อุทฺทจจกุกุกจจสฺส
ปหานายาติ (๔) ฯ

อปีจ น ฐมา อุทฺทจจกุกุกจจสฺส ปหานาย สํวตฺตุนฺติ
พหุสฺสุตฺตา ปริปุจฺจกฺตา วินเย ปกตณฺฺตฺตา วุฑฺฒเสวิตา
กฺลฺยาณมิตฺตฺตา สฺปฺปายกถาติ ฯ พหุสฺสจฺเณปี หิ เอกํ วา
เทว วา ตโย วา จตฺตาโร วา ปญฺจ วา นิกายเ ปาลิวเสน
จ อตฺถวเสน จ อุกฺคณฺฺหนตฺสสาปี อุทฺทจจกุกุกจจํ ปหฺยติ
กปฺปียากปฺปียปริปุจฺจพหุสฺสสาปี วินยปญฺญตฺตฺธิยํ จินฺณวสี
ภาวตาย ปกตณฺฺตฺตฺโนปี วุฑฺฒเ มหฺลลกตฺเถเร อุปฺสงฺกมฺนตฺสสาปี

๑. ส. ม. ๑๕/๓๖๑/๕๕ ฯ ๒. ม. อยมนาหาโร ฯ

๓. ม. อุปฺปาทาย ฯ ๔. ม. ภิกฺขโยภาวาย เวปฺลุลายาติ ฯ

ส. ม. ๑๕/๓๖๑/๕๕ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 444

อุปาติเตรเส วินยเชเร กลุยาณมิตเต เสวนุตสุสาปี อุทฺธจ-
กุกฺกัจฉ ปหียติ ฯ จานนีสชชชาติสุ กปฺปิยา กปฺปิยนิสฺสิตสฺปาย-
กถายปี ปหียติ ฯ เตน วุคฺคํ ฉ ชฺมมา อุทฺธจกุกฺกัจฉสฺส
ปหานาย สํวตฺตุนฺตฺติ ฯ อิมเห ปน ฉหิ ชฺมเมหิ ปหีนฺสฺส(๑)
อุทฺธจสฺส อรหตฺตมกฺเคน กุกฺกัจฉสฺส อนาคามิมกฺเคน อายตี
อนุปฺปาโท โหตีติ ปชานาติ ฯ

วิจิกิจฺจจฺจณิเยสุ ชฺมเมสุ อโยนิโสมนสฺสิกาเรน วิจิกิจฺจาย
อุปฺปาโท โหติ ฯ วิจิกิจฺจจฺจณิยา ชฺมมา นาม ปฺนปฺปนํ
วิจิกิจฺจาย การณตฺตา วิจิกิจฺจาว ฯ ตตฺถ อโยนิโสมนสฺสิกาโร
พหุลํ ปวตฺตยโต วิจิกิจฺจ อุปฺปชฺชติ ฯ

เตนาห ภควา อตฺถิ ภิกฺขเว วิจิกิจฺจจฺจณิยา ชฺมมา
ตตฺถ อโยนิโสมนสฺสิกาโร อยมาหาโร อนุปฺปนุนาย วา
วิจิกิจฺจาย อุปฺปาทาย อุปฺปนุนาย วา วิจิกิจฺจาย ภิชฺชโยภาย
เวปฺปุลลาชาติ ฯ(๒)

กฺุสลาทิสฺชเมสุ โยนิโสมนสฺสิกาเรน ปนฺสฺสา ปหานํ
โหติ ฯ เตนาห ภควา อตฺถิ ภิกฺขเว กฺุสลา กฺุสลา ชฺมมา
สาวชฺชานวชฺชา(๓) ชฺมมา เสวิตพฺพาเสวิตพฺพา(๔) ชฺมมา หีนปฺปณฺธิตา
ชฺมมา กณฺหสุกฺกสฺปฺปฏิภาคา ชฺมมา ตตฺถ โยนิโสมนสฺสิกาโร-

- # ๑. ม. ปหิเน อุทฺธจกุกฺกัจฉ ฯ ๒. ส. ม. ๑๕/๓๖๒/๕๕ ฯ
- # ๓. ม. สาวชฺชานวชฺชา ฯ ๔. ม. เสวิตพฺพาเสวิตพฺพา ชฺมมาติ
- # น ทิสฺสตี ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิงฺคณิเทโส หน้า 445

พหุสีกาโร อยมาหาโร(๑) อนุปปนุนาย วา วิจิจฺจนาย

อุปปาทาย(๒) อุปปนุนาย วา วิจิจฺจนาย ปหานายาติ(๓) ฯ

อปัจ จ ฐมา วิจิจฺจนาย ปหานาย สํวตฺตุนฺติ พหุสฺสูตฺตา
ปริปุจฺจกฺตา วินเย ปกตฺตฺตฺตา อธิโมกฺขพหุสฺสูตฺตา กลฺยาณมิตฺตฺตา
สฺปฺปายกฺกาทิ ฯ พหุสฺสุเจณปิ หิ เอกํ วา ฯเปฯ ปญฺจ วา
นิกาเย ปาลิวเสน จ อตฺถวเสน จ อุกฺคณฺหนตฺตฺสาปี วิจิจฺจนา
ปหฺยติ ตีณิ รตนานิ อารพฺภ ปริปุจฺจนาพหุสฺสูตฺตาปี วินเย
จिณฺณวสีภาวสฺสูตฺตาปี ตีสฺสุ รตเนสฺสุ โอกฺกปฺปนิยสฺสทฺธาสงฺขาต-
อธิโมกฺขพหุสฺสูตฺตาปี สทฺธาธิมุตฺเต วกฺกฺกิตฺตฺเถรสฺสทิสฺเส กลฺยาณมิตฺตฺเต
เสวณฺตฺตฺสาปี วิจิจฺจนา ปหฺยติ ฯ จานนีสฺสชฺชาทิสฺสุ ติณฺณ
รตนาณํ กุณฺณิสฺสูตฺตสฺปฺปายกฺกาทยปิ ปหฺยติ ฯ เตน วุตฺตํ จ
ฐมา วิจิจฺจนาย ปหานาย สํวตฺตุนฺตีติ ฯ อิมฺหิ ปน จหิ
ฐมฺเมหิ ปหฺนินาย วิจิจฺจนาย โสตาปตฺตฺติมกฺเคน อายตี อนุปปาโท
โหตีติ ปชานาติ ฯ

นีวณฺนปพฺพํ ฯ

โพชฺฆงฺกปพฺเพ สนฺตฺตฺติ ปฏฺฐิลาภวเสน วิชฺชมาณํ ฯ
อสนฺตฺตฺติ อปฺปฏฺฐิลาภวเสน อวิชฺชมาณํ ฯ ยถา จ อนุปปนุสฺสูตฺตาติ-
อาทิสฺสุ ปน สติสมฺโพชฺฆงฺกสฺส ตาว อตฺถิ ภิกฺขเว สติ-
๑. ม. อยมาหาโร ฯ ๒. ม. อุปปาทาย ฯ ๓. ม. ภิกฺขโยภาวาย
เวปฺปุลยาติ ฯ ส. ม. ๑๕/๓๖๒/๕๕ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 446

สมุโพชฌงกภูจกถานิยา ฐมา ตตฺถ โยนิโสมนสิการพหุลีกาโร
อยมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา สติสมุโพชฌงกสฺส อุปฺปาทาย
อุปฺปนฺนสฺส วา สติสมุโพชฌงกสฺส ภิกฺขุโยภาวาย เวปฺปุลลาเย(๑)
ภาวานาย ปารีปฺริยา สํวตฺตตีติ(๒) เอวํ อุปฺปาโท โหติ ฯ

ตตฺถ สติเยว สติสมุโพชฌงกภูจกถานิยา ฐมา ฯ โยนิโส-
มนสิการโร วุตฺตลกฺขโณเยว ฯ ตํ ตตฺถ พหุํ ปวตฺตยโต สติ-
สมุโพชฌงโก อุปฺปชฺชติ ฯ

อปิจ จตฺตารो ฐมา สติสมุโพชฌงกสฺส อุปฺปาทาย
สํวตฺตนฺติ สติสมุปฺชฌณํ มฺภุจฺสฺสตีปฺกฺกเลปฺริวชฺชนตา อุปฺภูจฺจิต-
สตีปฺกฺกเลเสวนตา ตทชฺมิวตฺตตฺตาติ ฯ อภิกฺกนฺตาทิสฺสึ หิ สตฺตสฺ
จानนฺสฺ สติสมุปฺชฌณเณน ภตฺตนิกฺขิตฺตกาตฺสทิสฺเส มฺภุจฺสฺสตีปฺกฺกเล
ปฺริวชฺชนนฺ ติสฺสทตฺตตฺเตรอกฺขยตฺเตรตฺสทิสฺเส อุปฺภูจฺจิตสตีปฺกฺกเล
เสวเนน จานนิตฺชชฺชาทิสฺสึ สติสมุภฺจฺจาปนฺตํ นินฺนโปณฺปพฺพาร(๓)-
จิตฺตตาย จ สติสมุโพชฌงโก อุปฺปชฺชติ ฯ เอวํ จตฺตฺหิ การเณหิ
อุปฺปนฺนสฺส ปนฺสฺส อรหตฺตมกฺเคน ภาวานาปารีปฺริ โหตีติ
ปชานาติ ฯ

ฐมมฺวิจยสมุโพชฌงกสฺส ปน อตฺถิ ภิกฺขเว กุสลาकुสลา
ฐมา ฯเปฯ กณฺหสฺสูกฺกสฺสปฺปฏิภาคา ฐมา ตตฺถ โยนิโส-
๑. สฺยา. ภิกฺขุโยภาวาย เวปฺปุลลาเยติ นตฺถิ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ
๒. สํ. ม. ๑๕/๓๖๕/๕๖ ฯ ๓. ม. นินฺนโปณฺปพฺพาร... ฯ
เอวมฺปฺริปี ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคินิทเทโส หน้า 447

มนสิการพหุทีกาโร อยมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา ฌมฺมวិย-
สมฺโพชฌนฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส วา ฌมฺมวิย-
สมฺโพชฌนฺคสฺส กิยฺโยภาวาย เวปฺปุลลาเย ภาวนาเย ปารีปฺปฺริยา
ถึวตฺตตีติ(๑) เอวฺ อุปฺปาโท โหติ ฯ

อปิจ สตฺต ฌมฺมา ฌมฺมวิยสมฺโพชฌนฺคสฺส อุปฺปาทาย
ถึวตฺตนฺตึ ปรีปฺจฺจกตฺตา วตฺตฺตวิสทกิริยา อินฺทฺริยสมฺคตฺตปฏฺิปาทนา
ทฺุปฺปญฺญปฺกฺคฺลปรีวชฺชนา ปญฺญวณฺตปฺกฺคฺลเสวนา คมฺภีรณฺณ-
จริยปฺจฺจเวกฺขณฺนา ตทฺธิมฺมตฺตตฺตาติ ฯ

ตตฺตฺต ปรีปฺจฺจกตฺตาติ ขนฺธธาตฺตฺตฺตฺตอินฺทฺริยพลโพชฌนฺค-
มคฺคกฺกณฺณสมถวิปสฺสณานํ อตฺตฺตสนฺนิสฺสิตปรีปฺจฺจกตฺตฺตฺต ฯ

วตฺตฺตวิสทกิริยาติ อชฺฌมฺคตฺติกพาหิรานํ วตฺตฺตฺตฺต วิสทภาว-
กรณฺณํ ฯ ยทา หิสฺส เกสณขโลมานิ ทิฆมานิ โหนฺตึ สรีริ
วา อุตฺต
อวิสทํ โหติ อปรีสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ทฺุคฺค
อวิสทํ โหติ อปรีสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
อโรวิเรจนาทีหิ สรีรสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
จ อชฺฌมฺคตฺติกวตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
กรณฺณาทิหิ พาหิรวตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
กรณฺณาทิหิ พาหิรวตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

๑. ส. ม. ๑๕/๓๖๖/๕๖ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 448

อชฌตติกาหิเร วตถุมหิ อวิสเท อุปฺปนฺเนสุ จิตฺตเจตฺตสิเกสุ
ฌาณมฺปิ อวิสทํ โหติ อปริสุทฺธํ อปริสุทฺธานิ ทีปกปลฺลิก-
วภูฏิตฺตานิ(๑) นิสฺสาย อุปฺปนฺนทีปสฺสขาโย โอภาโส วียํ วิสเท
ปน อชฌตติกาหิเร วตถุมหิ อุปฺปนฺเนสุ จิตฺตเจตฺตสิเกสุ
ฌาณมฺปิ วิสทํ โหติ ปริสุทฺธํ(๒) ปริสุทฺธานิ ทีปกปลฺลิก(๓)-
วภูฏิตฺตานิ นิสฺสาย อุปฺปนฺนทีปสฺสขาโย โอภาโส วียํ เตน
วุตฺตํ วตถุวิสทกิริยา ฆมฺมวិเจยสมฺโพฆณฺณกฺขสฺส อุปฺปาทาย
ถวตฺตตีติ ฯ

อินฺทฺริยสมตฺตปฺปฏิปาทนา นาม สทฺธาทีนํ อินฺทฺริยานํ
สมภาวกรณํ ฯ สเจ หิสฺส สทฺธินฺทฺริยํ พลวํ โหติ อิตฺรานิ
มนฺุทานิ ฯ ตโต วิริยินฺทฺริยํ ปคฺคหกิจฺจํ สตินฺทฺริยํ อุปฺภูจฺานกิจฺจํ
สมาธิทฺริยํ อวิกฺเขปกิจฺจํ ปญฺณินฺทฺริยํ ทสฺสนกิจฺจํ กาคฺ์ น
สกุโกติ ฯ ตสฺมา ตํ ฆมฺมสภาวปฺจฺจเวกฺขณฺน วา ยถา วา
มนสิโกโรโต พลวํ ชาตํ ตถา อมนสิกาเรณ หาเปตพฺพํ ฯ
วกฺกฺลิตฺเตรฺวตฺถุ เจตฺถุ นิสฺสํ ฯ สเจ ปน วิริยินฺทฺริยํ พลวํ
โหติ อถ เนว สทฺธินฺทฺริยํ อธิโมกฺขกิจฺจํ กาคฺ์ สกุโกติ น
อิตฺรานิ อิตฺรฺกิจฺจเกทํ ฯ ตสฺมา ตํ ปสฺสทฺธาทีภาวนาย
หาเปตพฺพํ ฯ ตตฺราปี โสณฺตฺเตรฺวตฺถุ ทสฺเสตพฺพํ ฯ เอวํ
เสเสสฺสปี เอกสฺส พลวภาเว สติ อิตฺเรสํ อตฺตโน กิจฺจเจสฺ
๑. ม. ทีปกปลฺลิกวภูฏิตฺตานิ ฯ ๒. ม. อโย ปาโจ นตฺติ ฯ
๓. ม. ทีปกปลฺลิก... ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคนิทเทโส หน้า 449

อสมตฤตา เวทิตพพา ฯ

วิเสสโต ปเนตถ สทฐาปญญานัน สมာธิวิริยานญจ สมต
 ปลีสนฺติ ฯ พลวสทฺโธ หิ มนุทปญฺโธ มุทฐปฺปสฺนโน โหติ
 อวตฺตสฺมี ปลีสทฺติ ฯ พลวปญฺโธ มนุทสทฺโธ เกรวญฺจิกฺกขมฺ ภาชติ
 เกสชฺชสมฺภูจฺจโต วิริยโรโค(๑) อตฺถกฺจฺโณ โหติ ฯ จิตฺตฺปฺปาทมตฺเตเนว
 กุสลํ โหตีติ อติชาวิตฺวา ทานาทินิ ปุญฺญานิ อกโรนฺโต นิริเย
 อฺปฺปชชฺติ ฯ อฺกฺกนฺนํ ปน สมตฺตาย วตฺตสฺมีเยว ปลีสทฺติ ฯ
 พลวสมาริ ปน มนุทวิริยํ สมาริสฺส โกสชฺชปฺกขตฺตา โกสชฺชํ
 อธิภวติ ฯ พลววิริยํ มนุทสมาริ วิริยสฺส อฺทฺทจฺจปฺกขตฺตา
 อฺทฺทจฺจํ อธิภวติ ฯ สมาริ ปน วิริเยน สํโยจฺจิตฺ โกสชฺเช
 ปตฺติตฺตํ น ลพฺกฺติ(๒) วิริยํ สมารินา สํโยจฺจิตฺ อฺทฺทจฺเจ ปตฺติตฺตํ
 น ลพฺกฺติ(๒) ฯ ตสฺมา ตทฺทกฺกมฺปิ สมนํ กาทพฺพิ ฯ อฺกฺกยสมตฺตาย
 หิ อฺปฺปนา โหติ ฯ อฺปฺจ สมาริกมฺมิกสฺส พลวตีปฺปี สทฺฐา
 วญฺญฺติ ฯ เอวํ โส สทฺทหนฺโต โอกฺปฺเปนฺโต อฺปฺปนํ
 ปาปฺปณฺนิสฺสตี ฯ

สมาริปญฺญาสุ ปน สมาริกมฺมิกสฺส เอกกฺคตา พลวตี
 วญฺญฺติ ฯ เอวญฺหิ โส อฺปฺปนํ ปาปฺปณฺนิ ฯ วิปฺสฺสนากมฺมิกสฺส
 หิ ปญฺญา พลวตี วญฺญฺติ ฯ เอวญฺหิ โส ลกฺขณปฺปฏิเวธํ
 ปาปฺปณฺนิ ฯ อฺกฺกนฺนํ ปน สมตฺตายปฺปี(๓) อฺปฺปนา โหติเยว ฯ
 # ๑. ม. วิริ โรโค ฯ ๒. ม. ลกฺติ ฯ ๓. ม. สมตฺตาย ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 450

สติ ปน สพุพตถ พลวตี วัณฺณุตติ ฯ สติ หิ จิตฺตํ อุทฺธจฺจ-
ปกฺขิกานํ สพุทฺธาวิริยปฺลยณานํ วนฺเสน อุทฺธจฺจปาทโต โกสชฺช-
ปกฺขิกเณ จ สมာธินา โกสชฺชปาทโต รกฺขติ ฯ ตสฺมา สา
โลณฐูปนํ วิย สพุพฺพยฺยชเนสุ สพุพฺกมฺมิกอมฺมจฺโจ วิย จ
สพุพฺรชกฺกิเจสุ สพุพตถ อิจฺฉิตฺตพฺพา ฯ เตนาห สติ จ
ปน สพุพตฺติกา วุตฺตา ภควตา ฯ กิการณา จิตฺตณฺหิ
สติปฺปฏิสรณํ อารกฺขปจฺจปฺนฺจนา จ สติ ฯ น วินา สติยา
จิตฺตสฺส ปคฺคหฺนิกฺคโห โหตีติ ฯ

ทฺวปฺปฺลยปฺคฺคลปฺริวชฺชนา นาม ขนฺธธาติเกเท อโนคาพฺห-
ปฺลยณานํ ทฺวมเมชปคฺคลนํ อารกา ปฺริวชฺชนํ ฯ

ปฺลยณวนฺตปคฺคลเสวนา นาม สมปฺลยณาสลกฺขณ-
ปฺริคฺคาหิกาย อุทฺยพฺพยปฺลยณาย สมฺนฺนาคตปคฺคลเสวนา ฯ

คฺมกฺกิรณานจฺริยปจฺจเวกฺขณา นาม คฺมกฺกิเรสุ ขนฺธธาทีสุ
ปวตฺตาย คฺมกฺกิรปฺลยณาย ปเกทปจฺจเวกฺขณา ฯ

ตททิมฺมุตฺตตา นาม จานนีสชฺชธาทีสุ ฐมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺก-
สมฺภูจฺจาปนตฺถํ นินฺนโปณปพฺพการจิตฺตตา ฯ เอวํ อุปฺปนฺนสฺส
ปนสฺส อรหตฺตมคฺคเณ ภาวนาปาริปุรี โหตีติ ปชานาติ ฯ

วิริยสมฺโพชฺฌงฺกสฺส อตฺถิ ภิกฺขเว อารมฺภธาตฺถ นิกฺก-
มธาตฺถ ปฺรกฺกมฺมธาตฺถ(๑) ตตถ โยนิโสมนสิการพฺพุทีกาโร อยมาหาโร
๑. ม. ปฺรกฺกมฺมธาตฺถ ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคกถา หน้า 451

อนุปฺปนฺนสฺส วา วิริยสมฺโพชฌนฺคสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส
วา วิริยสมฺโพชฌนฺคสฺส ภิชฺโยภาวาย เวปฺลุลาย ภาวนาย
ปารีปฺรียา สํวตฺตตีติ(๑) เอวํ อุปฺปาโท โหติ ฯ

อปีจ เอกาทส ธมฺมา วิริยสมฺโพชฌนฺคสฺส อุปฺปาทาย
สํวตฺตนฺติ อปายภยปฺจเวกฺขณฺตา อานิสฺสทสฺสาวิตา คมนวีถิ-
ปฺจเวกฺขณฺตา ปิณฺฑปาทาปจายนฺตา ทายชฺชมฺหตฺตปฺจ-
เวกฺขณฺตา สตฺถมฺหตฺตปฺจเวกฺขณฺตา ชาติมฺหตฺตปฺจเวกฺขณฺตา
สพฺรหฺมจาริมฺหตฺตปฺจเวกฺขณฺตา กุสฺสีตปฺกฺกฺลปรีวชฺชนฺตา อารทฺธ-
วิริยปฺกฺกฺลเสวนฺตา ตทธีมฺตฺตตฺตาติ ฯ

ตตฺถ นีรยฺสฺส ปณฺจวิธพนฺชนกมฺมกรณฺโต (๒) ปญฺจาย
มหาทฺกขํ อนุกฺวนกาเลปี ตีรจฺฉานโยนินิยํ ชาลกฺขิปกฺกมินาทีหิ
คหิตกาเลปี ปาชนกณฺฎกาทีปฺปหาราภิตฺตฺนฺนสฺส(๓) ปน สกฺกฺวหนา-
ทิกาเลปี ปีตฺติวิสเย อนเกทานิปี วสฺสสทฺสฺสานิ เอกํ พุทฺธนฺตรํ
วาปี (๔) ชุปฺปิปาสาหิ อาตุรีภูตกาเลปี (๕) กภาพกฺกฺชิกาสฺเรสุ สกฺกฺจิทฺต-
อสีติหตฺตปฺปมาเนน อญฺจิมฺมมตฺเตเนว อตฺตภาเวน วาตา-
ตปาทีทฺกฺขานฺนุกฺวนกาเลปี น สกฺกา วิริยสมฺโพชฌนฺคํ อุปฺปาเทตุ
อยเมว เต ภิกฺขุ กาโล วิริยกรณฺยาติ เอวํ อปายภยํ
ปฺจเวกฺขณฺตสฺสาปี วิริยสมฺโพชฌนฺคํ อุปฺปชฺชติ ฯ
๑. ส. ม. ๑๕/๓๖๗/๕๖ ฯ ๒. ม. ...กมฺมการณฺโต ฯ
๓. ม. ปาชนกณฺฎกาทีปฺปหาราภิตฺตฺนฺนสฺส ฯ
๔. ม. พุทฺธนฺตรมฺปี ฯ ๕. ม. อาตุรีภูตกาเลปี ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 452

น สกกา กุสีเตน นว โลกุตตรธมมา ลทฐั
อาร์ทุวิริเยเนว สกกา อยมานิสัโส วิริยสุสาติ เอว
อานิสัสทสุสาวิโนปี อุปุปชชติ ฯ

สพพพุทูปเจกพุทฐมหาสาวเกแหว [๑] เต คตมคโค คนุตพุโพ
โส จ น สกกา กุสีเตน คนุตุนติ เอว คมนวีถิ
ปจเจเวกขนุตสุสาปี อุปุปชชติ ฯ

ये तं पिण्डपातातिहि उपगृह्णन्ति इमे ते मनुससा
नेव षाटका न तासकम्मगरा नापी तं निस्सया चिวิस्सामादि
ते पत्तिदानि पिण्डपातातिनि तेनन्ति ओद्यो ओद्योโน कारानं
महफलत्तं पज्जาสिस्माना तेनन्ति ฯ सदुदारापि ओय इमे
पज्जेये परिगुञ्छित्त्वा कायत्तपुहिพहुโล สุขं विहरिस्सत्तिदि न เอवญจ
สมปस्सตา दुย्हं पज्जेया अनुญญาตา ओद्यो ओय इमे
परिगुञ्छमानो सम्मच्चम्मं กตฺวา วฏฺฏทฺทฺกฺขโต มุจฺฉิस्सत्तिदि ते
पज्जेया अनुญญาता ฯ โสทานิ तुवं กุสีโต विहरन्तो न
त्तं पिण्डपातं अपजายिस्सत्ति ฯ อาร์ทุวิริยสุเสว हि
पिण्डपातापจายन्नं नाम โหत्तिदि เอว पिण्डपातापจายन्नं
पज्जेเวกขนุตสุสาปี อุปุปชชติ महामित्तत्तत्तेरस्स วิย ฯ

เอโร กิร กสฺสกลเณ นาม ปฏิวสตี ตสฺส จ โคจรคาม
เอกา มหาอุปาสิกา เถโร ปุตฺตํ กตฺวา ปฏฺิขคฺคตี ฯ ส
๑. ม. เอตฺถนฺตเร เตตี ทิสฺสตี ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคินิเทศ หน้า 453

เอกทิวลั อรณณิ คจณนุติ ธีตริ อห อมม อสุกสุมิ จาเน
ปฺราณตณฺฑุลา อสุกสุมิ จิริ อสุกสุมิ สปิปี อสุกสุมิ ฬานิตฺ
ตว ภาตีกสฺส อยฺยสฺส มิตฺตสฺส อาคตกาเล ภตฺตํ ปจิตฺวา
จิริสปิปีฬานิตฺเทหิ สทฺฐี เทหิ ตฺวณฺจ ภูณฺเชยฺยาสีตฺติ ฯ ตฺวํ
ปน อมม กิ ภูณฺชิสฺสตีตฺติ ฯ อหํ ปน หิโยโย ปกุกํ
ปาริวาสีกภตฺตํ กณฺชฺเยน ภูตฺตมฺหิตฺติ ฯ ทิวา กิ ภูณฺชิสฺสตี
อมฺมาตฺติ ฯ สากปณฺณํ ปกฺขิปิตฺวา กณฺตณฺฑุเลหิ อมฺพิลยาकु
ปจิตฺวา จเปหิ อมฺมาตฺติ ฯ

เอโร จิวริ ปารูปิตฺวา ปตฺตํ นีหรนฺโตว ตํ สทฺทํ
สุตฺวา อตฺตानํ โอวทิ มหาอุปาสิกา กิร กณฺชฺเยน
ปาริวาสีกภตฺตํ ภูณฺชฺ ทิวาปี สากปณฺณมฺพิลยาकु ปณฺณมฺพิลยาकु ภูณฺชิสฺสตี
ตฺยหํ อตฺถาย ปน ปฺราณตณฺฑุลาทีนํ อจิกฺขติ ฯ ตํ นิสฺสาย
โฆ ปเนสา เนว เขตฺตํ น วตฺถุํ น ภตฺตํ น วตฺถุํ
ปจฺจาสี่สตี ติสฺโส ปน สมฺปตฺติโย ปตฺถยมาณา เทติ ฯ ตฺวํ
เอตฺตฺสา ตา สมฺปตฺติโย ทาคุํ สกฺขิสฺสตี น สกฺขิสฺสตี(๑) ฯ อัย
โฆ ปน ปิณฺฑปาโต ตยา สราเคน สโทเสน สโมهن
น สกฺกา ภูณฺชิตฺนฺติ ปตฺตถวีกาย(๒) ปกฺขิปิตฺวา คณฺจิกํ มุณฺจิตฺวา
นิวตฺติตฺวา กสฺสกลณฺเมว คนฺตฺวา ปตฺตํ เหฏฺฐามณฺเจ จิวริ
จิวรวเส จเปตฺวา อรหตฺตํ อปาปฺณิตฺวา น นิกฺขมฺิสฺสามิตฺติ
๑. ม.สกฺขิสฺสตีตฺติ ฯ ๒. ม. ปตฺตํ ถวีกาย ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 454

วิริย อธิฏฐหิตฺวา นิสีทึ ฯ ที่มรตฺตํ อปฺปมตฺโต หุตฺวา
นิวุตฺตภิกฺขุ วิปฺสฺสนํ วทฺเตตฺตฺวา ปุเรกตฺตเมว อรหตฺตํ ปตฺวา
วิกฺสฺมานมिव ปทฺมํ มหาจีณาสโว สิตํ กโรนฺโตว นิสีทึ ฯ
เลณทฺวาเร รุกฺขมฺหิ อธิวตฺถาเทวตา

นโม เต ปฺริสาชณฺณ นโม เต ปฺริสฺสฺตม

ยสฺส เต อาสวา ชีณา ทกฺขิณฺเอยฺโยสิ มาริสฺสตี

อุทานํ อุทานตฺตฺวา ภนฺเต ปิณฺฑาย ปวิฏฺฐานํ ตุมฺหาทิสานํ
อรหนฺตानํ ภิกฺขํ ทตฺวา มหฺลลฺกิตฺติโย ทุกฺขา มุจฺจิสฺสนฺตีติ
อาห ฯ

เถโร อฏฺฐหิตฺวา ทฺวารํ วิวริตฺวา กาลํ โอลฺโลเกนฺโต
ปาโตเขวาทิ ฌตฺวา ปตฺตจิวรมาทาย คามํ ปาวิสึ ฯ ทาริกาปิ
ภตฺตํ สมฺปาเทตฺวา อิทานิ เม ภาตา อากมฺิสฺสตี อิทานิ
เม ภาตา อากมฺิสฺสตีติ ทฺวารํ วิวริตฺวา โอลฺโลกิยมานา(๑)
นิสึทึ ฯ สา เถเร ฃรทฺวารํ สมฺปตฺเต ปตฺตํ คเหตฺวา
สปฺปิผาณิตโยจิตฺสฺส ชีรปฺปิณฺฑปาตฺสฺส ปุเรตฺตฺวา หตฺเถ จเปสิ ฯ
เถโร สุขํ โหตฺตุติ อนฺนโมทนํ กตฺวา ปกฺกามิ ฯ สาปี ตํ
โอลฺโลกยมานา อฏฺฐจาสิ ฯ

เถรสฺส หิ ตทา อติวีย ปฺริสฺสฺสฺสโร ฃววิณฺโณ อโหสิ
วิปฺสฺสนฺนานิ อินฺทฺริยานิ มุขํ พนฺธนา มุตฺตตฺตาลปฺกํ วีย
๑. ม. โอลฺโลกยมานา ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคนิทเทโส หน้า 455

อติวิโรจิตถ(๑) ฯ มหาอุปาสิกา อรณฺดา อคฺนฺตฺวา ก็ อมฺม
ภาตฺโก เต อคฺโตติ ปุจฺฉิ ฯ ตา สพฺพนฺตํ ปวตฺตี อโรเจสิ
อุปาสิกา อชฺช เม ปุตฺตสฺส ปพฺพชิตกิจฺจํ มตฺถกํ ปตฺตฺนฺติ
ณตฺวา อภิรมฺติ เต อมฺม ภาตา พุทฺธสาสเน น อุกฺกณฺจตีติ
อาห ฯ

มหนฺตํ โข ปเนตํ สตฺถุ ทายชฺชํ ยทิทํ สตฺถ อริยชนานิ
นาม ตํ น สกฺกา กุสีเตน คเหตุต ฯ ยถา हि วิปฺปฏิปนฺนํ
ปุตฺตํ มาตาปิตโร อัย อมฺหากํ อปฺตฺโตติ ปริพาหิโร กโรนฺติ
โส เตสํ อจฺเจนน ทายชฺชํ น ลภฺติ เอวํ กุสีโตปิ อิทํ
อริยชนทายชฺชํ น ลภฺติ อารทฺชวิริโยว ลภฺตีติ ทายชฺชมฺหตฺตํ
ปจฺจเวกฺขโตปิ อุปฺปชฺชติ ฯ

มหา โข ปน เน สตฺถา สตฺถุโน हि เต มาตุ
กฺจฺฉิสฺมี ปฏฺิสนฺธิคฺคกฺกณฺกาเลปี อภินิภฺขมเนปี อภิสฺมฺโพธิยมฺปี
ธมฺมจกฺกปฺปวตฺตฺนยฺมกปาฏิหาริยเทโวโรหนอายุสฺงขารโวสฺสชฺชเนสฺสุปี
ปรินิพฺพานกาเลปี ทสฺสหฺสฺสิโลกธาคฺ กมฺปีตฺถ ยุตฺตํ น
เต เอวรูปสฺส สตฺถุโน สาสเน ปพฺพชิตฺวา กุสีเตน ภวฺติ
เอวํ สตฺถมฺหตฺตํ ปจฺจเวกฺขโตปิ อุปฺปชฺชติ ฯ

ชาติยาปี ตฺวํ อิทานิ น ลามกชาติโกสิ อสมฺภินฺนาย
มหาสมฺมตปเวณฺเีย อาคเต โอกฺกากราวเส ชาโต สิริสฺสุทฺโชน-
๑. ม. อติวิย วิโรจิตถ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 456

มหाराชสฺส จ มหามาयाเทวียา จ จ นตฺตา ราหุลภทฺทสฺส
กนิฏฺโจ ตยา นาม เอวรูปน ชินปฺตฺเตน หุตฺวา น ยุตฺติ
กุสึเตน วิหริตฺตุนฺติ เอวฺ ชาติมหตฺตํ ปจฺจเวกฺขโตปิ อุปฺปชฺชติ ฯ
สาริปฺตฺตโมคฺค
โลกุตฺตรชฺมมํ ปฏิวิชฺฌีสุ ตฺวํ เอเตสํ สพฺรหฺมจารินํ มคฺคํ
ปฏฺธิปชฺชสิ น ปฏฺธิปชฺชสีติ เอวฺ สพฺรหฺมจาริมหตฺตํ ปจฺจเวกฺขโตปิ
อุปฺปชฺชติ ฯ

กุจฺฉิ ปฺเรตฺวา จิตฺตชฺครสฺสทิสฺเส วิสฺสฏฺฐกฺายิกเจตฺตสิกฺวิริเย
กุสึตฺตปฺค
สฺสวณฺตฺสฺสทิสฺส จานนฺนิสฺสชฺชาทิสฺสุ วิริยุปฺปาทนตฺถํ นินฺนโปณ-
ปพฺพการจิตฺตฺสฺสทิสฺส อุปฺปชฺชติ ฯ เอวฺ อุปฺปนฺนสฺส ปนฺสฺส
อรหตฺตมคฺค

ปีติสฺสโมชฺฌนฺกฺค
ชฺมมา ตตฺถ โยนิโสมนสิการพฺหุสิกาโร อยมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส
วา ปีติสฺสโมชฺฌนฺกฺค
สฺสโมชฺฌนฺกฺค
สํวตฺตตีติ(๑)เอวฺ อุปฺปาทโ ทฺติ ฯ ตตฺถ ปีติเยว ปีติ-
สฺสโมชฺฌนฺกฺค
ชฺมมา นาม ฯ ตสฺสา อุปฺปาทกมฺนสิกาโร
๑. ส. ม. ๑๕/๓๖๘/๕๗ ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคนิทเทโส หน้า 457

โยนิโสมนสิกาโร นาม ฯ

อปัจ เอกาทส ชมมาปีติสมโพชฌงคสุต อุปปาทาย
ถ้วตุนนติ พุทธานุสสุติ ชมมานุสสุติ ฯ สงฆมานุสสุติ สีลจาก-
เทวตานุสสุติ อุปสมมานุสสุติ ลูขปุกุคคปรีวชชนตา สีนินท-
ปุกุคคเสวนตา ปสาทนียสุตตุนตปัจจเวกขณตา ตทชิมุตตตาดิ ฯ

พุททชุกุณ อานุสสรนตสุตปิ หิ ยาว อุปจारा สกตสรีริ
พรมาโน ปีติสมโพชฌงโค อุปปชชติ ฯ ชมมสงฆกุณ
อานุสสรนตสุตปิ ทีฆมรดตัง อขณทัง กตวา รกขิตัง จตุ-
ปารีสุททิสีลัม ปัจจเวกขนตสุตปิ คิหิโน ทสสีลัม ปณจสีลัม
ปัจจเวกขนตสุตปิ พุททิกขภยาทีสุ ปณัตโกชนัม สพุรหมจารีนัม
ทตวา เอวั นาม อทมหาทิ จาคัม ปัจจเวกขนตสุตปิ คิหิโนปิ
เอวรूपे กाले สีลวันตानัม ทินนทานัม ปัจจเวกขนตสุตปิ เยหิ
กุณเหหิ สมन्नากตา เทวตา เทวตตัม ปตตตา ตถารูปานัม कुณานัม
อตุตนิ อตุตติตัม ปัจจเวกขนตสุตปิ สสมาปตติยา วิภังคมุทเท กิเลเส
สญฺฐีปิ สตตติปิ วสุตานิ น สมุทาจรณตตีติ ปัจจเวกขนตสุตปิ
เจตียทสุสนโพชิตสุสนเอรทสุสนเสสุ อสกุจจกิริยาเย สัมมจิต-
ลูขภาเว พุททาทีสุ ปสาทสีนะหาภาเวเน คทุรภิปญฺเจ รชสทิสเ
ลูขปุกุคเค ปรีวชชนตสุตปิ พุททาทีสุ ปสาทพหุเล มุทจิตเต
ซีนินทปุกุคเค เสวนตสุตปิ รตนตตยคุณปริทีปะเก ปสาท-

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 458

นียสฺสตนฺเต ปจฺจเวกฺขนฺตสฺสาปี จานนีสชฺชาติสุ ปิตฺติอุปฺปาทนต์ถิ
นินฺนโปณฺนปฺพุทฺถาจิตฺตสฺสาปี อุปฺปชฺชติ ฯ เหวํ อุปฺปนฺนสฺส ปนฺสส
อหฺตมฺคฺเคน ภาวนาปาริปุริ โหตีติ ปชานาติ ฯ

ปฺสสทฺทิสฺมโฆชฺฌงฺคสฺส อตฺถิ ภิกฺขเว กายปฺปสฺสทฺทิสฺ
จิตฺตปฺปสฺสทฺทิสฺ ตตฺถ โยนิโสมนสิการพฺหุตีกาโร อยฺมาหาโร
อนฺุปฺปนฺนสฺส วา ปฺสสทฺทิสฺมโฆชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย
อุปฺปนฺนสฺส วา ปฺสสทฺทิสฺมโฆชฺฌงฺคสฺส ภิกฺขโยภาวาย เวปฺลฺลทาย
ภาวนาย ปาริปุริยา สํวตฺตตีติ (๑) เหวํ อุปฺปาโท โหติ ฯ

อปีจ สตฺต ชฺมมา ปฺสสทฺทิสฺมโฆชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาทาย
สํวตฺตนฺติ ปณฺิิตโกชนเสวนตา อุตฺตฺสฺวเสวนตา อิริยาปถ-
สฺวเสวนตา มชฺฌตฺตปโยคตา สาทฺทกฺกายปฺกฺคฺลปฺริวชฺชนตา
ปฺสสทฺทิสฺ (๒) กายปฺกฺคฺลเสวนตา ตทฺทิมฺตฺตตาติ ฯ

ปณฺิิตํ หิ สินฺนิทฺธิ สปฺปายโกชนํ ภูณฺชนฺตสฺสาปี
สีตฺต
อิริยาปถนฺจ เสวนตฺตสฺสาปี ปฺสสทฺทิสฺ อุปฺปชฺชติ ฯ โย ปน
มหาปฺริสชาติโก สพฺพุตฺตฺอิริยาปถกฺขโมว โหติ น ตํ สนฺธาเยตฺ
วฺจฺจํ ฯ ยสฺส สภาควิสภาคตา อตฺถิ ตสฺสเสว วิสภาเค
อุตฺตฺอิริยาปถ เวชฺเชตฺวา สภาเค เสวนตฺตสฺสาปี อุปฺปชฺชติ ฯ
มชฺฌตฺตปโยโค วุจฺจติ อตฺตโน จ ปฺรสฺส จ กมฺมสฺสกต-
๑. ส. ม. ๑๕/๑๖๕/๕๗ ฯ ๒. ม. ปฺสสทฺทิสฺ... ฯ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังคนิทเทโส หน้า 459

ปัจจุเวกษณา อิมินา มชฺฌตตปโยเคน อุปฺปชฺชติ ฯ โย
เลทฺตทฺททฺททาทีหิ ปรี วิหะยมานโนว วิจฺรติ เอวรूपํ สารทฺชกาย
ปฺกุกฺกํ ปรีวชฺเชนตฺตฺสาปี สลฺลตปาทปาณิํ ปสฺสทฺชกาย
ปฺกุกฺกํ เสวณตฺตฺสาปี อุปฺปชฺชติ(๑) ฌานนิตฺตชฺชทิสฺสุ ปสฺสทฺช-
อุปฺปาทนตฺถาย นินฺนโปณปพฺการจิตฺตฺตฺสาปี อุปฺปชฺชติ ฯ เอวํ
อุปฺปนฺนสฺส ปนฺนสฺส อรหตฺตมกฺเคน ภาวนาปารีปฺริ โหตีติ
ปชานาติ ฯ

สมาธิสมโพชฌงกสฺส อตฺถิ ภิกฺขเว สมาธินิมิตฺตํ อพฺยคฺค-
นิมิตฺตํ ตตฺถ โยนิโสมนสิการพหฺลิกาโร อຍမာหาโร อนุป-
ปนฺนสฺส วา สมาธิสมโพชฌงกสฺส อุปฺปาทาย อุปฺปนฺนสฺส
วา สมาธิสมโพชฌงกสฺส ภิกฺขโสภาวาย เวปฺกุลาย ภาวนาย
ปารีปฺริยา สํวตฺตตีติ(๒) เอวํ อุปฺปาทา โหตี ฯ ตตฺถ สมโถว
สมถนนิมิตฺตํ อวิกฺเขปฺภูเจเน จ อพฺยคฺคนิมิตฺตฺนฺติ ฯ

อปีจ เอกาทส ฐมฺมา สมาธิสมโพชฌงกสฺส อุปฺปาทาย
สํวตฺตฺนฺติ วตฺถุวิสทกิริยตา อินฺทฺริยสมตฺตปฏฺธิปาทนตา นิมิตฺตกฺกุสลตา
สมเย จิตฺตสฺส ปฺกุกฺกนฺตา สมเย จิตฺตสฺส นิกฺกนฺตา
สมเย สมฺปหํสนตา สมเย อชฺฌนฺเปกฺขนตา อสมาหิตปฺกุกฺก-
ปรีวชฺชนตา สมาหิตปฺกุกฺกเสวณตา ฌานวิโมกฺขปัจจุเวกฺษณตา
ตทฺธิมฺตฺตฺตาติ ฯ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ส. ม. ๑๕/๓๓๐/๕๓ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 460

ตตถ วตถุวิสทกิริยตา จ อินทุริยสมตตปฏิปาทตา จ
 วุตตนเยเนว เวทิตพพา ฯ

นิมิตตกุสลตา นาม กสิณนิมิตตสุส อุกกหณกุสลตา ฯ
 สมเย จิตตสุส ปกุกหณตาติ ยสฺมี สมเย อตฺติถิต-
 วิริยตาทีหิ ถีนํ จิตฺตํ โหติ ตสฺมี สมเย ฐมฺมวิจยวิริย-
 ปิตฺติสมโพชฌงกสุส สมฺภูจฺจาปนเนน ตสุส ปกุกหณํ ฯ

สมเย จิตตสุส นิกุกหณตาติ ยสฺมี สมเย อจฺจารทฺธ-
 วิริยตาทีหิ อทฺธํ จิตฺตํ โหติ ตสฺมี สมเย ปสฺสทฺธ-

ิสมมาธิอุปกฺขาสมโพชฌงกสุส สมฺภูจฺจาปนเนน ตสุส นิกุกหณํ ฯ

สมเย สมฺปหํสนตาติ ยสฺมี สมเย จิตฺตํ ปญฺญา-
 ปโยคมนุทตาย วา อุปสมสุขานธิคเมน วา นิสฺสทาํ โหติ
 ตสฺมี สมเย อฏฺฐสํเวกวตฺถุปจฺจเวกฺขณเนน สํเวเชติ ฯ

อฏฺฐ สํเวกวตฺถุณี นาม ชาตฺติชราพฺยาธิมรณานิ จตฺตาริ
 อปายทฺถุขํ ปญฺจมํ อตีเต วฏฺฐมฺมูลกํ ทฺถุขํ อนาคเต
 วฏฺฐมฺมูลกํ ทฺถุขํ ปจฺจบุปฺปนเน อาหารปริเยฏฺฐิมฺมูลกํ ทฺถุขนฺนติ ฯ
 รตนตฺตยคฺคณานุสฺสรณเนน จ ปสทาํ ชเนติ อัยํ วุจฺจติ
 สมเย สมฺปหํสนตาติ ฯ

สมเย อชฺฌมฺเปกฺขนตา นาม ยสฺมี สมเย สมฺมาปฏิปตฺตี
 อากมฺม อถีนํ อนุทฺธํ อนิสฺสทาํ อารมฺมณเ สมฺปวตฺตติ
 สมถวิธิปฏิปฺปนํ จิตฺตํ โหติ ตทา ยํ ปกุกหนิกุกหสมฺปหํสนเส

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิงฺกนิตุเทโส หน้า 461

น พยาปารี อาปชฺชติ สารถิ วิย สมปฺปวตฺเตสุ อสุเสสุ ฯ

อัย วุจฺจติ สมเย อชฺฌเปกฺขนตาติ ฯ

อสมาคิตปฺกฺกคฺลปฺริวชฺชนตา นาม อุปฺจารี วา อุปฺปณฺ

วา อุปฺปตฺตานํ วิกฺขิตฺตจิตฺตานํ ปฺกฺกคฺลนํ อารกา ปฺริวชฺชนํ ฯ

สมาคิตปฺกฺกคฺลเสวนตา นาม อุปฺจารเณ วา อุปฺปนาย

วา สมาคิตจิตฺตานํ เสวนา ภชฺชา ปฺยิรฺุปาสนา ฯ

ตททิมุตฺตตา นาม จานนิตชชชชาติสุ สมာธิอุปฺปาท-

นตฺถึเยว นินฺนโปณฺปพฺการจิตฺตตา ฯ เอวณฺหิ ปฺฏิปชฺชนโต (๑)

เอส อุปฺปชชฺติ ฯ เอว อุปฺปนฺนสฺส ปนฺสฺส อรหตฺตมกฺเคน

ภาวนาปารีปฺริ โหตีติ ปชานาติ ฯ

อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺกสฺส อตฺถิ ภิกฺขเว อุเปกฺขาสมฺโพชฌง-

กฺกฺจฺจานียา ชมฺมา ตตฺถ โยนิโสมนสิการพหฺลิกาโร อຍမာหาโร

อนฺอุปฺนฺนสฺส วา อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺกสฺส อุปฺปาทาย อุปฺนฺนสฺส

วา อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺกสฺส ภิชฺชโยภาวาย เวปฺลุลาย ภาวนาย

ปารีปฺริยา สํวตฺตตฺตีติ (๒) เอว อุปฺปาโท โหตีติ ฯ ตตฺถ อุเปกฺขาว

อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺกฺจฺจานียา ชมฺมา นาม ฯ

อปิจ ปฺลยจ ชมฺมา อุเปกฺขาสมฺโพชฌงฺกสฺส อุปฺปาทาย

สํวตฺตนฺตติ สตฺตมชฺฌตฺตตา สงฺขารมชฺฌตฺตตา สตฺตสงฺขาร-

เกลาณปฺกฺกคฺลปฺริวชฺชนตา สตฺตสงฺขารมชฺฌตฺตปฺกฺกคฺลเสวนตา

๑. ม. ปฺฏิปชชฺโต ฯ ๒. ส. ม. ๑๕/๓๗๑/๕๘ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 462

ตทริมุตตตาดิ ฯ

ตตต ทวิหาคารเหริ สตตมชฌตตตี สมุจจาเปติ ตุวั
อตตโน กมฺเมน อากนฺตฺวา อตตโนว กมฺเมน คมิสฺสตี เอโสปี
อตตโน กมฺเมน อากนฺตฺวา อตตโนว กมฺเมน คมิสฺสตี ตุวั
กํ เกลายสีตี เอวั กมฺมสฺสกตปจฺจเวกฺขณน จ ปรมตฺถโต
สฺสโตเยว นตฺถิ โส ตุวั กํ เกลายสีตี เอวั นิสฺสตต-
ปจฺจเวกฺขณน จ ฯ

ทวิหาคารเหริ สงฺขารมชฌตตตี สมุจจาเปติ อิํ จีวรํ
อนฺุพฺพเพน วณฺณวิการญฺเจว ชินฺณภาวญฺจ อฺุปกนฺตฺวา
ปาทปฺลฺลฉนโฉพํ หุตฺวา ยญฺจิกฺโกภฺยิยา ฉทฺทนียํ ภวิสฺสตี ฯ
สเจ ปนสฺส สามิโก ภเวยฺย นาสฺส เอวั วินสฺสตีตุํ
ทเทยฺยาคิ เอวั อสฺสามิกภาวปจฺจเวกฺขณน จ อนทฺทนียํ อิํ
ดาวกาลิกนฺติ เอวั ดาวกาลิกภาวปจฺจเวกฺขณน จ ฯ ยถา
จ จีวเร เอวั ปตฺตทาทิสฺสุปี โยชนา กาทพฺพา ฯ

สฺสตตสงฺขารเกลายนปฺุคฺคลปรีวชฺชนตาดิ เอตฺถ โย ปฺุคฺคโล
คิหิ วา อตตโนว ปฺุคฺคตฺธิตาทิเก ปพฺพชฺโชโต วา อตตโนว
อนฺุเตवासิกสมานฺุชฌมายกาทิเก มมายติ สหตฺถเนว เนลํ
เกสจฺเจทนสฺสูจิกมฺมจิวโรชวรนฺชนปตฺตปจฺจนาทีนํ กโรติ มฺุหุตฺตมปี
อปฺุสฺสนฺุโต อสฺสุโก สามณฺเโร กุหิ อสฺสุโก ททโร กุหิณฺติ
ภนฺตมิโค วิย อิโต จิโต จ อาโลเกติ ฯ อญฺเณน เกสจฺเจทนาทีนํ

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิงฺกนิตุเทโส หน้า 463

อตุถาย มุหุตฺตํ ดาว อสุกํ เปเสถาติ ยาจียมาโนปี อเมหปี
ตํ อตุตโน กมฺมํ น การม ตุมฺเห นํ คเหตุวา กิลเมสุสเถาติ
น เทติ ฯ อัย สตุตเถลายโน นาม ฯ

โย ปน จีวรปตุตถาลกกตุตฺตรยญฺจิทินิ มมายติ
อณฺณสุส หตุเถน ปรามสิตุมฺปิ น เทติ ดาวกาลิกํ ยาจิตฺปิ
มยมฺปิ อิมํ มมายนฺตาน ปรีกฺขชาม ตุมฺหากํ ก็ ทสุสามาติ
วทติ ฯ อัย สงฺขารเถลายโน นาม ฯ

โย ปน เตสุ ทวีสุปี วตฺตฺสุ มชฺฌตฺโต อุทาสีโน อัย
สตุตสงฺขารมชฺฌตฺโต นาม ฯ

อิติ อัย อุกฺเขาสมฺโพชฌนฺโค เอวรูปํ สตุตสงฺขาร-
เถลายนปฺกุกฺลํ (๑) อารกา ปรีวชฺเชนฺตฺตฺสาปี สตุตสงฺขารมชฺฌตฺ-
ปฺกุกฺเล เสวนตฺตฺสาปี จานนิตฺตฺชาทิสฺสุ ตฺทฺปฺปาทนตฺถํ นินฺนโปณ-
ปพฺพการจิตฺตฺตฺสาปี อุปฺปชฺชติ ฯ เอวํ อุปฺปนฺนสฺส ปนสฺส
อรหตุตมกฺเคน ภาวนาปารีปฺปรี โหตีติ ปชานาติ ฯ เสสิ
สพฺพตฺถ อตุตฺตานตฺถเมวาติ ฯ

โพชฌนฺคปพฺพํ ฯ

อิมेषุปี ทวีสุ ปพฺพेषุ สฺทฺทฺวิปฺสฺสนาว กถิตา ฯ
อิติ อิมเ จตฺตาริ สติปัญญา นุปฺพภาเค นานาจิตฺเตสุ
ลพฺพนฺติ ฯ อณฺเณเนว हि จิตฺเตน กายํ ปรีกฺขณฺหาติ อณฺเณน
๑. ม. เอวรูปํ สตุตสงฺขารเถลายนปฺกุกฺเล ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 464

เวทนี อณฺเณน จิตฺตํ อณฺเณน ฌมฺเม ปรีกฺขณฺหาติ
 โลกุตฺตรมคฺคกฺขณฺเณ ปน เอกจิตฺเตยฺเว ลพฺภนฺติ ฯ อาทิตฺโต หิ
 กายํ ปรีกฺขณฺหิตฺวา อากตฺตสฺส วิปฺสฺสนาสมฺปยุตฺตา สติ
 กายานุปฺสฺสนา นาม ตาย สติยา สมฺนฺนาคโต ปุคฺคโล
 กายานุปฺสฺสี นาม ฯ วิปฺสฺสนํ อุตฺตฺตฺกกาเปตฺวา อริยมคฺคํ
 ปตฺตตฺสฺส มคฺคกฺขณฺเณ มคฺคสมฺปยุตฺตา สติ กายานุปฺสฺสนา
 นาม ตาย สติยา สมฺนฺนาคโต ปุคฺคโล กายานุปฺสฺสี
 นาม ฯ เวทนี ปรีกฺขณฺหิตฺวา ฯ จิตฺตํ ปรีกฺขณฺหิตฺวา ฯ
 ฌมฺเม ปรีกฺขณฺหิตฺวา อากตฺตสฺส วิปฺสฺสนาสมฺปยุตฺตา สติ
 ฌมฺมานุปฺสฺสนา นาม ตาย สติยา สมฺนฺนาคโต ปุคฺคโล
 ฌมฺมานุปฺสฺสี นาม ฯ วิปฺสฺสนํ อุตฺตฺตฺกกาเปตฺวา อริยมคฺคํ
 ปตฺตตฺสฺส มคฺคกฺขณฺเณ มคฺคสมฺปยุตฺตา สติ ฌมฺมานุปฺสฺสนา นาม
 ตาย สติยา สมฺนฺนาคโต ปุคฺคโล ฌมฺมานุปฺสฺสี นาม ฯ
 เวนฺนตฺวา เทสฺนา ปุคฺคเล ติฏฺฐติ ฯ

กาเย ปน สุภฺนฺติ วิปฺลฺลาสฺปฺปหฺนา กายปรีกฺคาหิกา
 สติ มคฺเคน สมฺมิชฺฌตฺติติ กายานุปฺสฺสนา นาม ฯ เวทนาย
 สุภฺนฺติ วิปฺลฺลาสฺปฺปหฺนา เวทนายปรีกฺคาหิกา สติ มคฺเคน
 สมฺมิชฺฌตฺติติ เวทนายานุปฺสฺสนา นาม ฯ จิตฺเต นิจฺจนฺติ
 วิปฺลฺลาสฺปฺปหฺนา จิตฺตปรีกฺคาหิกา สติ มคฺเคน สมฺมิชฺฌตฺติติ
 จิตฺตานุปฺสฺสนา นาม ฯ ฌมฺเมสุ อตฺตฺตาติ วิปฺลฺลาสฺปฺปหฺนา

*เล่มที่ 47 สติปัญญาวิภังกนิทเทโส หน้า 465

ธมฺมปริคคาหิกา สติ มกุเคน สมัชฌตีติ ธมฺมานุปัสสนา
นาม ฯ อิติ เอกาว มกุคสมฺปยุตฺตา สติ จตฺติจฺจสาธนญฺเณ
จตฺตารี นามานี ลภตี ฯ เตน วุตฺตํ โลกุตฺตรมกุคฺกขณ
ปน เอกจิตฺเตเยว ลพฺภนฺตีติ ฯ

สุตฺตฺนตฺตภาชนียํ ฯ

อภิธมฺมภาชนียเ โลกุตฺตรสติปัญญาวิภังกนิทเทโส เทสนาย
อารทฺชตฺตา ยถา กายาทีอารมฺมณฺเสุ โลกียสติปัญญาวิภังก
ตฺตนิ รปิตา เอวํ อญฺญเปตฺวา สพฺพานิปี กายานุปัสสนาทีนิ
สติปัญญาวิภังกนิทเทโส(๑)วิภังกตฺตฺส เทสนานยสฺส มุขมตฺตเมว
ทสฺเสนฺเตน นิทฺธิญาณิ(๒) ฯ

ตตฺถ นยเกโท เวทิตฺตโพ ฯ ถํ กายานุปัสสนาย ตาว
โสตาปตฺติมกุคฺเ ฉานาภินิเวเส สุทฺธิกปฺปิปทา สุทฺธิกสุญฺยตา
สุญฺยตปฺปิปทา สุทฺธิกอปฺปนิหิตํ อปฺปนิหิตปฺปิปทาติ อิมฺสุ
ปฺลยจฺสุ จาเนสุ ทฺวินฺนํ ทฺวินฺนํ จตฺตฺกปฺลยจกนยानํ วเสน
ทส นยา โหณฺตี เอวํ เสเสสุปีติ วิสตียา อภินิเวเสสุ เทว
นยสฺตานิ ฯ ตานิ จตฺตฺหิ อธิปตีหิ จตฺตฺกณฺตานิ อญฺญ ฯ อิติ
สุทฺธิกานิ เทว สาธิปตีนิ อญฺญาติ สพฺพมฺปิ นยสฺสสฺส
โหตี ฯ ตถา เวทนานุปัสสนาทีสุ สุทฺธิกสติปัญญาวิภังกนิทเทโส
โสตาปตฺติมกุคฺเ ปฺลยจ นยสฺส(๓) สหสฺตานิ ฯ ยถา จ

๑. อภ. ส. ๓๔/๘๓๖/๓๒๖ ฯ ๒. ม. นิทฺธิญาณิ ฯ

๓. ม. นยสฺสสฺตานิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 466

โสดาปัตติมคฺเค เอว เสดมคฺเคสุปีติ กุสเล วิสติ นยสหฺสุตานี ฯ
สุญฺญตาปณฺหิตานิมิตฺตเกเทน (๑) ปน ตโต ติกฺขณ วิปาเก
สญฺญี นยสหฺสุตานีติ เอวเมว สกฺกัจจสาธกานญฺเจว ลํสีทฺธิก-
กัจจนญจ กุสลวิปากสติปญฺจานานํ นิตฺเทสวเสน ทฺวิโร
กายานุปฺสุสนาทิวเสน จ สฺวทฺธิกวเสน จ กุสเล ปญฺจนนํ
วิปาเก ปญฺจนนฺนติ ทสนนํ นิตฺเทสวารานํ วเสน ทสฺปฺเปโท
อสีตินยสหฺสุสปฏิมณฺฑลิตอ อภิธมฺมภาชนียนิตฺเทโส ฯ

ปญฺหาปฺจุจเก ปาลิอนุสาเรเนว สติปญฺจานานํ กุสลาทิกาวโ
เวทิตฺโพ ฯ อารมฺมณตฺติเกสุ ปน สพฺพานิปิ เอตานิ อปฺปมาณํ
นิตฺพานํ อารพฺก ปวตฺตนโต อปฺปมาณารมฺมณานเว น
มคฺคารมฺมณานิ ฯ สหชาติเหตุวเสน ปน มคฺคเหตุกานิ วิริยํ
วา วิมฺลํ วา เชฏฺฐกํ กตฺวา มคฺคภาวนากาเล มคฺคาธิปตีนิ
ฉนฺนทิจิตฺตเชฏฺฐกาย มคฺคภาวนาย นวตฺตพฺพานิ มคฺคาธิปตีนิติ
ผลกาเลปิ นวตฺตพฺพานเว ฯ อตีตาทีสุ เอการมฺมณภาเวนปิ
นวตฺตพฺพานิ ฯ นิตฺพานสุส ปน พหิทฺฐารมฺมตฺตา
พหิทฺฐารมฺมณานิ นาม โหนฺตตีติ เอวเมตฺถมฺมํ ปญฺหาปฺจุจเก
นิตฺพตฺติตฺตโลกุตฺตรานเว สติปญฺจานานิ กถิตานิ ฯ สมฺมาสมฺพุทฺธเชน
หิ สุตฺตฺตนุตฺตภาชนียสมฺมึเยว โลกียโลกุตฺตรมฺิสสกา สติปญฺจานา
กถิตา อภิธมฺมภาชนียปญฺหาปฺจุจเกสุ ปน โลกุตฺตรายเววติ
๑. ม. ... นิมิตฺตาทิเกเทสุ ฯ

*เล่มที่ 47 สมมุปปธานวิภังคนิทเทโส หน้า 467

เอวมยํ สติปญฺจานวิภังโกปิ เตปรีวญฺญํ นีหริตฺตวาว(๑) ภาเชตฺตวา
ทสฺสีโตติ ฯ

สติปญฺจานวิภังคนิทเทโส ฯ

อิทานิ ตทนนฺตเร สมมุปปธานวิภังเก จตฺตารโหติ คณน-
ปริจฺเจโท เตน น ตโต เหฏฺฐา น อุทฺทนต์ติ สมมุปปธาน-
ปริจฺเจทํ ทีเปติ ฯ

สมมุปปธานาติ การณฺปปธานา อุบายฺปปธานา โยนิโส-
ปธานา ฯ

อิธ ภิกฺขุติ อิมสฺมี สาสเน ปญฺปิยนฺโก ภิกฺขุ ฯ

อนุปปนฺนानนฺติ อนิพฺพตฺตानํ ฯ

ปาปกาณนฺติ ลามกาณํ ฯ

อกุสลานํ ฆมฺมานนฺติ อโกสลลสมฺภูตฺตानํ ฆมฺมานํ ฯ

อนุปปาทายาติ น อุปปาทนฺตฺถาย ฯ

ฉนฺทํ ชนฺตีติ กตฺตฺกมฺยตาสงฺขาตํ กุสลจฺฉนฺทํ ชนฺตี

อุปปาทเตติ ฯ

วายมตีติ ปโยคํ ปรกุกมํ กโรติ ฯ

วิริยํ อารภตีติ กายิกเจตฺตวิริยํ(๒) กโรติ ฯ

ปญฺปิยา เทเนว สหชาเตน(๓) วิริเยน จิตฺตํ

อุกฺขิปตี ฯ

๑. ม. นีหริตฺตวาว ฯ ๒. ม. กายิกเจตฺตํ วิริยํ ฯ

๓. ม. สหชาตวิริเยน ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 468

ปทหัตติ ปธานวิริย กโรติ ฯ ปฏิปาฐิยา ปเนตานิ
จตุตาริปี ปทานิ อาเสวนาภาวนาพหุสิกมฺมสาตจฺจกิริยาหิ
โยเชตพฺพานิ ฯ
อุปฺปนฺนํ ปาปกานนฺติ อนฺุปฺปนฺนํ นนฺติ อวตฺตพฺพตํ
อาปฺปนฺนํ ปาปชฺมมํ ฯ
ปหานายาติ ปชหนตฺถาย ฯ
อนฺุปฺปนฺนํ กุสฺลํ ชฺมมํ นนฺติ อนิพฺพตํ
โกสฺลสมฺภูตํ ชฺมมํ ฯ
อุปฺปาทยายติ อุปฺปาทนตฺถาย ฯ
อุปฺปนฺนํ นนฺติ นิพฺพตํ ฯ
จิตฺติยาติ จิตตฺถาย ฯ
อสมฺโสมฺสาทยายติ อนสฺสํ สนตฺถํ ฯ ภิโยภาวายายติ ปฺนปฺปนํ
ภาวาย ฯ
เวปฺพลายายติ วิปฺพลภาวาย ฯ
ภาวนายายติ วุฑฺฒิยา ฯ(๑)
ปาริปุริยาติ ปริปุรณตฺถาย ฯ อัยฺ ตาว จตฺนํ
สมฺมปฺปธานํ อุทฺเทสวรวเสน เอกปฺธิโก อตฺถุทฺธาโร ฯ
อิทานิ ปฏิปาฐิยา ตานิ ปทานิ ภาเชตฺวา ทสฺเสตฺถ
กถญฺจ ภิกุขุ อนฺุปฺปนฺนํ นนฺติ อาทินา นเยน นิทฺเทสวโร
๑. ม. วุฑฺฒิยา ฯ

*เล่มที่ 47 สมมุปปธานวิภังกนิทเทโส หน้า 469

อารทุโธฯ ตตถ ยั เหฏฐา ชมมสงฺกเห อากตสทิสฺสํ ตํ
ตสฺส วณฺณนํยั วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ ยั ปน ตสฺมี
อนาคตํ ตตถ ฉนฺทนิทเทเส ตาวฯ

โย ฉนฺโทติ โย ฉนฺทนียวเสน ฉนฺโทฯ

ฉนฺทีกตาคิ ฉนฺทิกภาโว ฉนฺทกรณากาโร วาฯ

กตฺตुकมฺยตาคิ กตฺตुकามตาฯ

กุสลโถติ เณโกฯ

ชมฺมจฺฉนฺโทติ สภาวจฺฉนฺโทฯ อยฺยหิ ฉนฺโท นาม
ตณฺหาฉนฺโท ทิฏฺฐิฉนฺโท วิริยฉนฺโท ชมฺมจฺฉนฺโทติ พหุวิโธ
นानปฺปกาโรฯ เตสุ ชมฺมจฺฉนฺโทติ อิมสฺมี จานเ กตฺตुकมฺยตา-
กุสลชมฺมจฺฉนฺโท อธิปฺเปโตฯ

อิมิ ฉนฺทํ ชเนตฺติ ฉนฺทํ กุรฺรมาโน ฉนฺทํ ชเนติ

นามฯ

สยฺชเนตฺติ อฺปฺสกุเณ ปทํ วฑฺฒิตํฯ

อฺฏฺฐาเปตฺติ ฉนฺทํ กุรฺรมาโนว ตํ อฺฏฺฐาเปติ(๑)นามฯ

สมฺภูจฺฐาเปตฺติ (๒) อฺปฺสกุเณ ปทํ วฑฺฒิตํฯ

นิพฺพตฺเตตฺติ ฉนฺทํ กุรฺรมาโนว ตํ นิพฺพตฺเตติ นามฯ

อภินิพฺพตฺเตตฺติ อฺปฺสกุเณ ปทํ วฑฺฒิตํฯ

อปีจ ฉนฺทํ กโรนฺโตว ฉนฺทํ ชเนติ นามฯ ตเมว

๑. ม. อฺฏฺฐาเปติฯ ๒. ม. สมฺภูจฺฐาเปติฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 470

สตัดด์ กโรนุโต สณฺขเนติ นาม ๔ เกณจิเทว อนฺตรายเน
ปติตฺ ปุณ อุกฺขิปนุโต อุกฺขจาเปติ นาม ๔ ปพฺนธฺฐิจฺฉี ปาเปนุโต
สมฺภูจฺจาเปติ นาม ๔ ตฺ ปากฺกฺ กโรนุโต นิพฺพตฺเตติ นาม ๔
อนสฺกนฺตตาย อตีณฺวตฺติตาย [๑]อนสฺนฺวตฺติตาย อภิมุขภาเวน นิพฺพตฺเตนุโต
อภินิพฺพตฺเตติ นาม ๔

วิริยนฺิทฺเทเส วิริยฺ กโรนุโตว วิริยฺ อารภฺติ นาม ๔
ทฺุติยปทฺ์ อฺุสฺสคฺเคน วทฺุฉิตฺ์ ๔ วิริยฺ กโรนุโตเยว จ อาเสวติ
ภาเวติ นาม ๔ ปุณฺปฺปุณฺ กโรนุโต พฺุหฺลิกโรติ ๔ อาทิโตว
กโรนุโต อารภฺติ ๔ ปุณฺปฺปุณฺ กโรนุโต สมารภฺติ ๔ ภาวนาวเสน
ภชฺนุโต อาเสวติ ๔ วทฺุณฺเนนุโต ภาเวติ ๔ สพฺุพฺกิจฺเจสุ ตเทว
พฺุหฺลิกโรนุโต พฺุหฺลิกโรติตี เวทิตฺุโพ ๔

จิตฺตฺปคฺคฺหนิทฺเทเส วิริยฺปคฺคฺหนฺ โยเชนุโต จิตฺตฺ
ปคฺคฺณฺหาติ อุกฺขิปตีติ อตฺุโธ ๔ ปุณฺปฺปุณฺ ปคฺคฺณฺหนุโต
สมฺปคฺคฺณฺหาติ ๔ เอวฺ สมฺปคฺคฺหิตฺ์ ยถา น ปตฺติ จานฺ์(๒)
วิริยฺปคฺคฺมฺเกณ อฺุปคฺคฺมฺเกนุโต อฺุปคฺคฺมฺเกติ ๔ อฺุปคฺคฺมฺภิตฺมฺปิ
ถิรภาวตฺถาย ปุณฺปฺปุณฺ อฺุปคฺคฺมฺเกนุโต ปจฺุปคฺคฺมฺเกติ นาม ๔
จิตฺติยาติ ปทฺุสฺส นิทฺเทเส สพฺุเพสฺมฺปิ อสมฺโมสาทินฺ จิตฺติเววจน-
ภาวฺ ทสฺเสตฺุ ยา จิตฺติ โส อสมฺโมสฺติอาทิ วุตฺตฺ์ ๔

เอตฺถ หิ เภฏฺุจิมฺ์ เภฏฺุจิมฺ์ ปทฺ์ อฺุปริมฺสฺสฺปริมฺสฺสฺตฺุโธ (๓)

๑. เอตฺถนฺตฺเร อนสฺนฺวตฺติตายาติ ทิสฺสตี ๔

๒. ม. ตถา นํ ๔ ๑. ม.อฺุปริมฺสฺส อฺุปริมฺสฺส ปทฺุสฺส อตฺุโธ ๔

*เล่มที่ 47 สมมุปปธานวิภังกนิทเทโส หน้า 471

อุปริมฺ อฺปริมฺ ปทํ (๑) เหฏฺฐิมสฺส เหฏฺฐิมสฺส อตฺถโถติปิ วตฺตํ
วฏฺฏติ ฯ เสถํ สพฺพตฺถ อุตฺตทานตฺถเมวาทิ ฯ อยฺนุตาว
ปาถิวณฺณา ฯ

อํยํ ปเนตฺถ วิณิฉฺยกถา อยฺยหิ สมมุปปธานกถา
นาม ทฺวิธา โลภิยา โลกุตฺตรธา จ ฯ ตตฺถ โลภิยา
สพฺพปฺพพฺภาเก โหติ สา กสฺสปลํยฺตฺตปฺริยาเยน โลภิมคฺคก-
ขณฺเณ เวทิตฺตพฺพา ฯ วุตฺตตฺถหิ ตตฺถ (๒) จตฺตารโธเม อวฺวโส
สมมุปปธานา ฯ กตฺเม จตฺตารโธ ฯ (๒) อิทาวฺวโส ภิกฺขุ อญฺุปปนฺนา
เม ปาปกา อกฺุสลา ฐมฺมา อฺุปปชฺชมาณา อนตฺถาย
สํวตฺเตยฺยฺนฺติ อาตปฺปี กโรติ อฺุปปนฺนา เม ปาปกา อกฺุสลา
ฐมฺมา อฺุปปหิยมาณา อนตฺถาย สํวตฺเตยฺยฺนฺติ อาตปฺปี กโรติ
อญฺุปปนฺนา เม กุสลา ฐมฺมา อฺุปปชฺชมาณา อนตฺถาย
สํวตฺเตยฺยฺนฺติ อาตปฺปี กโรติ อฺุปปนฺนา เม กุสลา ฐมฺมา
นฺิรฺุชฺชมาณา อนตฺถาย สํวตฺเตยฺยฺนฺติ อาตปฺปี กโรตีติ ฯ (๓)

เอตฺถ จ อญฺุปปนฺนา กุสลา ฐมฺมาติ สมถวิปฺสฺสนา
เจว มคฺุโค จ ฯ

อฺุปปนฺนา กุสลา นาม สมถวิปฺสฺสนาว ฯ มคฺุโค ปน
สกี อฺุปปชฺชิตฺวา นฺิรฺุชฺชมาโน อนตฺถาย สํวตฺตนโก นาม
นตฺถิ ฯ โส หิ ผลสฺส ปจฺจยํ ทตฺตวาว นฺิรฺุชฺชติ ปุริมสฺมี วา
สมถวิปฺสฺสนาว กเหตุพฺพาทิ วุตฺตํ ฯ ตํ ปน น ยุตฺตํ ฯ

๑. ม. อํยํ ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. สฺยา. อิม ปาจา นตฺถิ ฯ

๓. สํ. นี. ๑๖/๔๖๘/๒๓๒ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 472

ตตถ อุปฺปนฺนา สมถวิปฺสสนา นิรุชฺฌมานา อนตฺถาย
สํวตฺตฺนํตีติ อตฺถสฺส อวิภวณฺตํ อิทํ วตฺถ

เอโก กิร ชีณาสวตฺถโร มหาเจตฺยฉฺจ มหาโพธิฉฺจ
วณฺทิสฺสามีติ สมาปตฺติลาภิณา ภณฺฑคฺคาหกสามเณเรณ สทฺธิ
ชนปทโต มหาวิหารี อากนฺตฺวา ปิํครปริเวณฺ(๑)ปาวีสี ฯ
สายณฺหสมเย มหาภิกฺขุสงฺฆเ เจตฺยิ วณฺทมานเ เจตฺยิ
วณฺทนตฺถาย น นิภฺขมิ ฯ กสฺมา ชีณาสวานณฺหิ ตีสุ รัตนสุ
มหนฺตํ คารวํ โหติ ฯ ตสฺมา ภิกฺขุสงฺฆเ วณฺทิตฺวา ปฏิกฺกนฺเต
มนุสฺसानํ สายมาสภฺตเวลาย สามเณรมฺปิ อชานาเปตฺวา
เจตฺยิ วณฺทิสฺสามีติ เอกโกว นิภฺขมิ ฯ

สามเณโร กิณฺนุ โข เถโร อเวลาย เอกโกว กจฺจติ
ชานิสฺสามีติ อุปชฺฌายสฺส ปทานุปทิกอว นิภฺขมิ ฯ เถโร
อนาวชฺชเนน ตสฺส อากมฺนํ อชานนฺโต ทกฺขิณทฺวารเณ
มหาเจตฺยงฺกณฺ อารุโฬห ฯ สามเณโรปิ อนุปรทฺเยว อารุโฬห ฯ
มหาเถโร มหาเจตฺยิ อโโลเกตฺวา (๒) พุทฺธารมฺมณฺ ปีตี คเหตุวา
สพฺพํ เจตโส สมฺนนาหริตฺวา หฏฺฐปหฺฏฺโจ มหาเจตฺยิ วณฺทติ ฯ
สามเณโรปิ (๓) เถรสฺส วณฺทนาการ์ ทิสฺวา อุปชฺฌาโย เม
อติวีย ปสนฺนจิตฺโต วณฺทติ ก็ นุ โข ปุปฺพานิ ลภิตฺวา
ปุชฺ ฺกเรยฺยาติ จินฺเตสิ ฯ เถเร วณฺทิตฺวา อฏฺฐาย สิริสิ
๑. ม. วิหารปริเวณฺ ฯ ๒. ม. อุลโลเกตฺวา ฯ

๓. ม. สามเณโร ฯ

*เล่มที่ 47 สมมุปปธานวิภังกนิทเทโส หน้า 473

อณฺชลี จเปตฺวา มหาเจตีย์ อุลฺโลเกตฺวา จิตฺเต สามเณโร
อุกกาสิตฺวา อตฺตโน อากตภาโว ชานาเปสิ ฯ

เถโร ปริวตฺเตตฺวา โอลฺโลเกนฺโต กทา อากโตสิตี
ปฺจฺฉิ ฯ ตุมฺหากํ เจตีย์ วนฺทนกาเถ ฆนฺเต อติวีย ปสนฺนา
เจตีย์ วนฺทิตฺถ กิณฺนุ โข ปฺปฺพานิ ลภิตฺวา ปฺุชฺชเยธาติ ฯ
อาม ปฺุชฺชยามิ(๑)สามเณร อิมสฺมี เจตียะ วีย อณฺชตฺร
เอตฺตํ ชาตฺตนิชานํ นาม นตฺถิ เอวรूपํ อสทิสํ มหาณฺูปํ
ปฺปฺพานิ ลภิตฺวา โโก น ปฺุชฺชเยธาติ ฯ เตนฺหิ ฆนฺเต อธิวเสถ
อาหริสฺสามิตี ตาวเทว ฌานํ สฺมาปชฺชิตฺวา อิทฺธิยา หิมวณฺฺตํ
กนฺตฺวา วณฺณกนฺธสฺมปฺนฺนานิ ปฺปฺพานิ กเหตุวา ปริสฺสาวนํ
ปฺุเรตฺวา มหาเถเร ทกฺขิณฺมุขโต ปฺจฺฉิมฺมุขํ อสมฺปตฺเตเยว
อาคนฺตฺวา ปฺุฝปริสฺสาวนํ หตฺเถ จเปตฺวา ปฺุชฺเชถ ฆนฺเตติ
อาห ฯ เถโร อติมนฺุทานิ โน สามเณร ปฺปฺพานีติ อาห ฯ
คจฺจล ฆนฺเต ภควโต กุณฺเ อาวชฺเชตฺวา ปฺุชฺชเยธาติ ฯ

เถโร ปฺจฺฉิมฺมุขนิสฺสีเตน โสปาณฺเณ อารุญฺห กุจฺฉิ-
เวทิกากฺขมิยํ ปฺุฝปฺุชฺ ภาตุํ อารทฺุโร ฯ เวทิกากฺขมิ ปฺริปฺุณฺณา
ปฺปฺพานิ ปตฺติตฺวา ทุตฺติยฺกฺขมิยํ ชนฺณฺุปฺปมาณฺเณน โอิธฺนา
ปฺุริยีสฺสุ ฯ ตโต โอลฺตริตฺวา ปาทปฺิฏฺจิกปฺนฺตี ปฺุชฺเชติ(๒)สาปี
ปฺริปฺุริ ฯ ปฺริปฺุณฺณภาโว ญตฺวา เหฏฺฐิมตฺเต วิกิริณฺโต อคฺมาสิ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. ปฺุชฺเชติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 474

สพพิ เจติยงฺกณั ปรีปุริ ฯ ตสฺมี ปรีปุณฺเณ สามเณร
ปุปฺพานิ น ขิยฺยนฺตฺติ อห ฯ ปรีสุสาวนั ฆนฺเต อโฆมุขั
กโรธาติ ฯ อโฆมุขั กตุวา จาเลสิ ตทา ปุปฺพานิ จีณานิ ฯ
เถโร ปรีสุสาวนั สามเณรสฺส ทตุวา สฏฺฐิหฺตฺถปาการณ (๑)
เจติยั ติกฺขตฺตํ ปทกฺขิณั กตุวา จตุสฺส จานนฺสฺ วนฺทิตฺวา
ปรีเวณั คจฺจนฺโต จินฺเตสิ ยาว มหิตฺธิโก วตายั สามเณโร
สภฺขิสฺสตี นุ โข อิมั อิทฺธานุภาวั รกฺขิตฺตุ(๒)โนติ ฯ ตโต
น สภฺขิสฺสตีติ ทิสฺวา สามเณโร อห สามเณร ตฺว
อิทานิ มหิตฺธิโก เอวรूपํ ปน อิทฺธี นาสตฺวา ปจฺฉิมกาเล
กาณเปสการิยา หตฺถเณน มทฺทิตํ กณฺชียิ ปวีสุสตีติ ฯ
ทหฺรกกาวสฺส นามสฺส โทโส ยิ โส อฺปชฺฌายสฺส กถาย
สัเวชตฺวา กมฺมฏฺฐานั เม ฆนฺเต อจิกฺขธาติ น ยาจิ ฯ
อมฺหากั อฺปชฺฌาโย ก็ วทตีติ ตํ ปน อสุณฺนฺโต วีย
อคมาสิ ฯ

เถโร มหาเจติยญจ มหาโพธิญจ วนฺทิตฺวา สามเณโร
ปตฺตจิวโร คหาเปตฺวา อนฺุปฺพุเพน กุญฺเฬิตฺติสฺสมหาวิหารั
อคมาสิ ฯ สามเณโร อฺปชฺฌายสฺส ปทานุปฺทิกโก หตุวา
ภิกฺขาจาร์ น คจฺจนฺติ กตโร คามั ปวีสธ ฆนฺเตติ ปุจฺฉิตฺวา
ปน อิทานิ เม อฺปชฺฌาโย คามทฺวารั สมฺปตฺโต ภวิสฺสตีติ
๑. ม. สทฺฐิ หตฺถิปากาเรน ฯ ๒. ม. รกฺขิตฺตุนฺติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมมุปปธานวิภังกนิทเทโส หน้า 475

ถตุวา อตุตโน จ อุปชฌายสุส จ ปตุตจิวริ คเหตุวา
อากาเสนาคนตุวา เถรสสุส ปตุตจิวริ ทตุวา ปิณฑาย
ปวิสติ ฯ เถโร สพุพกาลิ โอวทติ สามเณร มา เอวมกาสี
ปฺลุชชุนิทธิ นาม จลา อนิพทฺธา อสปปายรูปาทิอารมฺมณิ
ลภิตฺวา อุปปมตฺตเกเนว ภิชฺชติ สนฺตาย สมาเป็นฺตติยา
ปริหีนาย (๑) พุทฺหมจริยวาเส สนฺถมฺภิกฺขุ น สกฺโกนฺตฺติติ ฯ สามเณโร
กิ กเถติ (๒) มยฺหิ อุปชฌายิตฺติ โสตุํ น อิจฺฉติ ตเถว
กโรติ ฯ เถโร อนฺนุพฺพุเพน เจตियวนฺทนํ กโรนฺโต กมฺมุเปณฺท-
วิหาริ(๓)นาม คโต ฯ ตตุถ วสนฺเตปี เถเร สามเณโร ตเถว
กโรติ ฯ

อเถกทิวสิ เอกา เปสการธิตา อภิรฺฐปา ปจฺมวเย
จิตฺตา กมฺมุเปณฺทคามโต นิภขมิตุวา ปทฺมสรฺโร รุญฺห
คายนานา ปุพฺพานิ ภณฺชติ ตสฺมี สมเย สามเณโร
ปทฺมสรฺรมตฺถเกน [๔] คจฺฉนฺโต ปน สกฺกกลฺลิกาย (๕) กานมฺภิกฺขา
วีย ตสฺสา คิตฺสทฺเท พชฺฉมิ ฯ ตาวเทว อิทฺธิ อนฺตรหิตา
ฉินฺนปฺกฺโข กาโก วีย อโหสิ ฯ สนฺตสเมปตฺติพเลน ปน
ตตุเถว อุตฺกปฺปิฏฺเจ อปตฺติวา สิมฺพลีตฺถลํ วีย ปตฺมานํ อนฺนุพฺพุเพน
ปทฺมสรฺตฺติเร อฏฺฐาสี ฯ โส เวเคนาคนฺตุวา (๖) อุปชฌายสุส
๑. ม. ปริหีนาย ฯ ๒. ม. กเถติ ฯ ๓. ม. กมฺมุเปณฺท... ฯ
๔. ม. เอตฺถนฺตเร คจฺฉนฺตฺติ ทิสฺสติ ฯ ๕. ม. สกฺกกรลฺลิกาย ฯ
๖. ม. เวเคน คนฺตุวา ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 476

ปตฺตจิวริ ทตฺวา นิวตฺติ ฯ มหาเถโร ปเคเวตฺ มยา ทิฏฺฐิ
นิวาริยาโนปิ น นิวตฺติสฺสตีติ กิณฺจ อวตฺวา ปิณฺฑาย
ปาวีสี ฯ สามเณโร คนฺตฺวา ปทุมฺสรีเร อฏฺฐาสิ ตสฺสา
ปจฺจุตฺตรณิ อากมฺยมาโน

สาปี สามเณริ อากาเสน กจฺจนฺตณฺจ ปุณาคนฺตฺวา
จิตฺตณฺจ ทิสฺวา อทฺธา เอส มํ นิสฺสาย อุกฺกณฺจโถติ ฌตฺวา
ปฏิกฺกมฺ สามเณราติ อาห ฯ โสปี ปฏิกฺกมิ(๑) ฯ อิตฺรา
ปจฺจุตฺตริตฺวา สาฏฺกํ นิวาเสตฺวา ตํ อุตฺสงฺกมิตฺวา ก็ ฆนฺเตติ
ปฺจุณฺติ ฯ โส ตมตฺถํ อาโรเจสิ ฯ सा พหุहि การเณहि ฆราวาเส
อาทีนํ พุรหฺมจฺริยวาเส อานิสฺสณฺจ ทสฺเสตฺวา โววทมานาปี
ตสฺส อุกฺกณฺจํ วิโนเทตฺ อสฺกโกนฺตี อัย มม การณา
เอวรูปาย อิทฺธิยา ปรีหิโน น อิทานิ ยุตฺตํ ปรีจจชิตฺตุนฺติ
อิเชว ติฏฺฐาติ วตฺวา ฆริ คนฺตฺวา มาตาปีตฺตุนํ ตํ ปวตฺตี
อาโรเจสิ ฯ

เตปี คนฺตฺวา(๒) นานปฺปการิ โววทมานา วจัน อคณฺหนฺตํ
อาหํสฺ ตวํ อเมห อจฺจาตุลาติ มา(๓) สลฺลทฺเทสิ มย
เปสการา สกฺขิสฺสสิ เปสการกมฺมํ กาคฺตฺตุนฺติ ฯ สามเณโร อาห
อุปาสก คิหิภูโต นาม เปสการกมฺมํ วา กรเยย นพการกมฺมํ
วา ก็ อิมินา มา สาฏฺกมตฺเต โลภํ กโรธาติ ฯ เปสการโก

๑. ม. ปฏิกฺกมิ ฯ ๒. ม. อากคนฺตฺวา ฯ

๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมมุปปธานวิภังคินิทเทโส หน้า 477

อุทเท พนฺธสาฎกั ทตฺวา ฌริ เนตฺวา ธีตริ อทาสี ฯ

โส เปสการกมฺมํ อุกฺคณฺหิตฺวา เปสการเหที สทฺฐี
สาลาย กมฺมํ กโรติ ฯ อญฺเณสํ อิตฺถิโย ปาโถว ภตฺตํ
สมฺปาเทตฺวา อหริสฺสุ ฯ ตสฺส ภริยา น [๑] อากจฺฉติ
โส อิตเรสฺสุ กมฺมํ วิสฺสชฺเชตฺวา ภูณฺชมาเนสฺสุ ตสฺริ ฏฺฐณฺเฑนฺโต
นีสีทึ ฯ สทา ปจฺฉา อากมาสี ฯ อถ นํ โส อติจฺเรน
อากตาสีติ ตชฺเชติ ฯ มาตุคาโม จ นาม อปี จกฺกวตฺติ-
ราชานํ อตฺตนิ ปฏฺิพทฺฐจิตฺตํ ญตฺวา ทาสี วิย สลลฺกเขตฺติ ฯ
ตสฺมา สทา เอวมาห อญฺเณสํ ฌเร ทารุปฺณณฺโณณาทินิ
สนฺนิหิตานิ พาทริโต อหริตฺวา ทายกา เปสการกาปี อตฺถิ
อหฺลจฺ เอกิกา ตฺวम्ปิ มยฺหิ ฌเร อิทํ อตฺถิ อิทํ นตฺถิติ
น ชานาสี ฯ สจฺ อิจฺฉสิ ภูณฺช โน เจ อิจฺฉสิ มา
ภูณฺชชาติ ฯ โส น เกวลํ อุตฺตฺสฺเร ภตฺตํ อหริสฺสิ วาจาเยปี
มํ ฌญฺเณสฺสีติ กุชฺฉิตฺวา อญฺณํ ปหฺรณฺณํ อปฺสฺสนฺโต ตเมว
ตสฺรทณฺฑกํ ตสฺรโต ลฺลยฺจิตฺวา ฆิปี ฯ สทา ตํ อากจฺฉนฺตํ
ทิสฺวา อีสกํ ปรีวตฺติ ฯ ตสฺรทณฺฑกสฺส จ โกฏฺฐิ นาม
ติจฺฉิมา โหติ สทา ตสฺสา ปรีวตฺตมานาย อุกฺขิโกฏฺฐิ
ปวีสิตฺวา อญฺจาสี ฯ สทา อุโภหิ หตฺถเหที เวเคน อุกฺขี
อุกฺคเหสี ภินฺนญฺจานโต โลหิตํ ปกฺขมฺริ ฯ(๒)

๑. ม. เอตฺถนฺตเร ตาวสทฺุโท อตฺถิ ฯ

๒. ม. ปกฺขมฺริติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 478

โส ตสฺมี กาลเ อุปชฌายสฺส วจัน อฺนุสฺสริ อิทํ
สนฺธาย มํ อุปชฌาโย อนาคเต กาลเ กาลเปสการิยา หตฺเถน
มทฺทิตํ กณฺธิยํ ปิวิสฺสสึตี อาท อิทํ เถเรน ทิฏฺฐํ ภวิสฺสตี
อโห ทิมทสฺสึ อโยติ มหาสทฺเทน โรทิตุมารภิฯ ตเมนนํ
อณฺเณ อลํ อาวุโส มา โรทิ อุกฺขิ นาม ภินฺนํ น
สกฺกา โรทเนน ปฏิปาทิกํ กาคฺคฺติ อหํสฺฯ โส นาทํ
เอตมตฺถํ โรทามิ อปิจ โข อิทํ สนฺธาย โรทามิติ สพฺพํ
ปวตฺตี ปฏิปาทิยา กเถสิฯ เอวํ อุปฺปนฺนา สมถวิปฺสสนา
นिरุชฺฌมานา อนตฺถาย สํวตฺตฺนฺติฯ

อปรมฺปิ วตฺถุ ตีสมตฺตา ภิกฺขุ กฺลฺยาณิยํ มหาเจตฺยิ
วณฺทิตฺวา อฏฺวิมกฺเคน มหามกฺกํ โอตฺรมาณา อฺนฺตรามกฺเค
ฉามกฺเขตเต กมฺมํ กตฺวา อากจฺจนฺตํ เอกํ มนุสฺสํ อทฺทสึสฺฯ
ตสฺส สรีรํ มสฺมิภฺจิตํ โหติ มสฺมิภฺจิตฺเยว จ เอกํ กาสาวํ
กจฺฉํ ปีเพตฺวา นีวตฺถํ โอลอกิยมาโน ฉามขาณฺโโก วิย
ขายติฯ โส ทิวสฺสกาเถ กมฺมํ กตฺวา อุปฺทฺตมฺมายมานัน
ทารุณํ กลาปํ อุกฺขิปีตฺวา ปิฏฺฐิยํ วิปฺปกิณฺเณหิ เกเสหิ
กฺมมกฺเคน อากนฺตฺวา ภิกฺขุณฺํ สมฺมุเข อฏฺฐาสิฯ สามเณรา
ทิสฺวา อณฺณมณฺณํ โอลอกยมาณา อาวุโส ตฺยหํ ปีตา ตฺยหํ
ปีตามโห(๑)ตฺยหํ มาตฺุโลติ หสฺมานา วตฺวา(๒)โก นาโมสิ ตฺว
๑. ม. มหาปีตาฯ ๒. ม.คนุตฺวาฯ

*เล่มที่ 47 สมมุปปธานวิภังคนิทเทโส หน้า 479

อุปาสกาทิ นามิ ปุจฺฉิสฺสุ ฯ โส นามิ ปุจฺฉิตโต วิปฺปฏิสารี
หุตฺวา ทารุกถาปํ ฉฑฺฑเตตฺวา วตฺถํ สํวิชาย นิวาเสตฺวา
มหาเถเร วนฺทิตฺวา ติฏฺฐถ ตาว ฆนฺเตติ อห ๑ มหาเถรา
อฏฺฐิสฺสุ ฯ

ทหฺรสามเณฺรา อากนฺตฺวา มหาเถรานํ สมฺมุขาปี ปริหาตี
กโรนฺติ ฯ อุปาสโก อห ฆนฺเต ตฺเมห มํ ปสฺสิตฺวา
ปริหสฺถ เอตฺตเกเนว มตฺถกํ ปตฺตมฺหาตี สลฺลทฺกฺเขต ๑ อหฺมปี
ปุพฺเพ ตฺมฺหาทีโสว สมฺโณ อโหสี ตฺมฺหากํ ปน จิตฺเตกคฺคตา-
มตฺตมปี นตฺถิ ๑ อหํ อิมสฺมี สาสเน มหิตฺธิโก มหานุภาโว
อโหสี อากาสํ คเหตฺวา ปจฺวี กโรมิ ปจฺวี อากาสํ ๑ พุริ
คณฺหิตฺวา สนฺตีกํ [๑] สนฺตีกํ พุริ ๑ จกฺกวาพสฺหสฺสํ ขณฺน
วินิวิชฺฌามิ หตฺเถ เม ปสฺสธ อิทานิ ปน มกฺกฏฺหตฺตสทิสฺสา ๑
อหํ อิมฺเหว หตฺเถหิ อิชฺ นิสินฺโนว จนฺทิมสฺสุริเย ปรามสี ๑
อิมสฺสฺเยว ปาทานํ จนฺทิมสฺสุริเย ปาทกถลิกํ กตฺวา นิสีที ๑
เอวฺรฺูปา เม อิทฺธิ ปมาเทน อนฺตรหิตา ตฺเมห มา ปมชฺชิตฺถ ๑
ปมาเทน หิ เอวฺรฺูปี พุยฺสนํ ปาปฺถนฺติ ๑ อปฺปมตฺตา วิหรนฺตา
ชาติชฺรามรณสฺส อนฺตํ กโรนฺติ ๑ ตสฺมา ตฺเมห มํเยว
อารมฺมณฺ์ กริตฺวา อปฺปมตฺตา โหถ ฆนฺเตติ ตชฺเชตฺวา
โอวาทมฺทาสี ๑ เต ตสฺส กเถนฺตสฺเสว สํเวคํ อปชฺชิตฺวา
๑. ม. เอตฺถนฺตเร กโรมีติ ทิสฺสตี ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 480

วิปัสสมานา คีส ชนา ตตฺเถว อรหตฺตํ ปาปฺณีสฺสูติ ฯ เอวมปิ
อุปปนฺนา สมถวิปัสสนา นิรุชฺฌมานา อนตฺถาย สํวตฺตฺนฺตฺติ
เวทิตฺตพฺพา ฯ อัย ตาว โลกียสมฺมปฺปชานกถาย วินิจฺฉโย ฯ

โลกุตฺตรมคฺคกฺขณฺเ ปเนตฺติ เอกเมว วิริยํ จตฺตฺกิจฺจสาธนวเสน
จตฺตาริ นามานิ ลกฺขิตฺติ ฯ ตตฺถ อนฺุปปนฺนํ อสมฺมทาจรรวเสน
วา อนฺุฏฺฐตารมฺมณวเสน วา อนฺุปปนฺนํ ฯ อลฺลถา หิ
อนมตฺตคฺเค สํสारे อนฺุปปนฺนา ปาปกา อกฺุสลา ฐมฺมา นาม
นตฺถิ ฯ อนฺุปปนฺนา ปนฺ อฺุปฺปชฺชมานาปิ เอเตยฺเว อฺุปฺปชฺชนฺติ
ปหฺยิมานาปิ เอเตยฺเว ปหฺยิยนฺติ ฯ

ตตฺถ เอกจฺจสฺส วตฺตวเสน กิเลสํ น สมฺมทาจรรนฺติ
เอกจฺจสฺส คณฺุฏฺฐตฺตสมฺมาธิวิปัสสนานวกมฺมิกานํ (๑) อลฺลตร-
วเสน ฯ กถํ เอกจฺจํ หิ วตฺตสมฺปนฺโน โหติ ตสฺส
จ(๒)ทฺวาสิตฺติ ขุทฺทกวตฺตานิ(๓)จฺุทฺทส มหาวตฺตานิ(๔) เจตฺยงฺกณ-
โพธิยงฺกณปานิยมาพกอุโปสธาคารอาคณฺุคคมิกวตฺตานิ จ
กโรนฺุตฺตสฺเสว กิเลสํ โอกาสํ น ลกฺขนฺติ ฯ อปรภาเค ปนฺสฺส
วตฺตํ วิสฺสชฺเชตฺตวา ภินฺนวตฺตสฺส วิจฺรโต อโยนิโสมนสิการญฺเ
สตีโวสฺสคฺคณฺุจ อากมฺม อฺุปฺปชฺชนฺติ ฯ เอวํ อสมฺมทาจรรวเสน
อนฺุปปนฺนา อฺุปฺปชฺชนฺติ นาม ฯ

๑. ม. คณฺุฏฺฐตฺตสมฺมาธิวิปัสสนา นวกมฺมิกานํ ฯ

๒. ม. อัย ปาโฐ นตฺถิ ฯ ๓. วิ. จุลฺล. ๗/๑/๑ ฯ

๔. วิ. จุลฺล. ๗/๔๑๔/๒๑๓ ฯ

*เล่มที่ 47 สมมุปปธานวิภังคนิทเทโส หน้า 481

เอกจโจ คนฺถยฺตุโต โหติ เอกมฺปิ นิกายํ คณฺหาติ
เทวฺปิ ตโยปิ จตฺตาโรปิ ปญฺจปี ๗ ตสฺเสว เตปิฏกํ พุทฺทวจนํ
อตุลวเสน ปาลิวเสน อนฺุสนฺุชิวเสน ปุพฺพปาปฺรวเสน คณฺหนตฺตสฺ
สชฺฌายนตฺตสฺ จินฺุเตนตฺตสฺ วาเจนตฺตสฺ เทเสนตฺตสฺ
ปกาสเนตฺตสฺ กิเลสํ โอกาสํ น ลภนฺติ ๗ อปรภาเค ปนสฺส
คนฺถกมฺมํ ปหายํ กุสฺสีตสฺส วิจรโต อโยนิโสมนสิการสตีโวสฺสคฺเค
อากมฺมํ อุปฺปชฺชนฺุติ ๗ เอวมฺปิ อสมฺมทาจารวเสน อนฺุปฺปนฺนา
อุปฺปชฺชนฺุติ นาม ๗

เอกจโจ ปน ชฺตงฺกฺชโร โหติ เตรส ชฺตงฺกฺคฺเณ สมากาย
วตฺตตี ตสฺส ชฺตงฺกฺคฺเณ ปรีหฺรณตฺตสฺ กิเลสํ โอกาสํ น
ลภนฺติ ๗ อปรภาเค ปนสฺส ชฺตงฺกานิ วิสฺสชฺชฺเตวํ พาทุลฺลาถ
อวภฺภูณตฺตสฺ (๑) วิจรโต อโยนิโสมนสิการสตีโวสฺสคฺเค อากมฺมํ
อุปฺปชฺชนฺุติ ๗ เอวมฺปิ อสมฺมทาจารวเสน อนฺุปฺปนฺนา อุปฺปชฺชนฺุติ
นาม ๗

เอกจโจ ปน อภฺุจฺสุ สมากปฺตีสฺ จินฺุณวสฺ โหติ ๗
ตสฺส ปจฺมชฺฌานาทีสฺ อวชฺชนวสฺีอาทีนํ (๒) วเสน วิหฺรณตฺตสฺ
กิเลสํ โอกาสํ น ลภนฺติ ๗ อปรภาเค ปนสฺส ปรีหฺินชฺฌานสฺส
วา วิสฺสภฺุชฺฌานสฺส วา ภสฺสาทีสฺ อนฺุยฺตุตฺตสฺ วิหฺรโต
อโยนิโสมนสิการสตีโวสฺสคฺเค อากมฺมํ อุปฺปชฺชนฺุติ ๗ เอวมฺปิ
๑. ม. อวภฺภูณตฺตสฺ ๗ ๒. ม. อวชฺชนวสฺีอาทีนํ ๗

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 482

อสมุทาจรรวเสน อนุปฺปนฺนา กิเลสํ อุปฺปชฺชนฺติ นาม ฯ

เอกจฺโจ ปน วิปฺสฺสโก โหติ สत्ตฺสฺ วา อนุปฺสฺสนาสฺ (๑)
อฏฺฐารสฺสฺ วา มหาวิปฺสฺสนาสฺ กมฺมํ กโรนฺโต วิหฺรติ ฯ
ตฺสฺเสวํ วิหฺรโต กิเลสํ โอกาสํ น ลภนฺติ ฯ อปรภาเค
ปนฺสฺส วิปฺสฺสนากมฺมํ ปหาย กายทฺพฺหิพฺหุลสฺส วิหฺรโต
อโยนิโสมนสิการสฺติไวสฺสคฺเค อากมฺมํ อุปฺปชฺชนฺติ ฯ เอวมฺปิ
อสมุทาจรรวเสน อนุปฺปนฺนา กิเลสํ อุปฺปชฺชนฺติ นาม ฯ

เอกจฺโจ [๒] นวกมฺมิโก โหติ อุปฺสฺถาคารโกชนฺสาลาทีนํ
กโรติ ฯ ตฺสฺส เตสํ อุปฺกรณานิ จินฺเตนตฺสฺส กิเลสํ โอกาสํ
น ลภนฺติ ฯ อปรภาเค ปนฺสฺส นวกมฺเม นิฏฺฐิจฺเต วา วิสฺสญฺเจ
วา อโยนิโสมนสิการสฺติไวสฺสคฺเค อากมฺมํ อุปฺปชฺชนฺติ เอวมฺปิ
อสมุทาจรรวเสน อนุปฺปนฺนา กิเลสํ อุปฺปชฺชนฺติ นาม ฯ

เอกจฺโจ ปน พุรฺหมโลกา อากโต สุทฺธสฺสโต โหติ ฯ
ตฺสฺส อนาเสวนาย กิเลสํ โอกาสํ น ลภนฺติ ฯ อปรภาเค
ปนฺสฺส ลทฺธาเสวนสฺส อโยนิโสมนสิการสฺติไวสฺสคฺเค อากมฺมํ
อุปฺปชฺชนฺติ ฯ เอวมฺปิ อสมุทาจรรวเสน อนุปฺปนฺนา กิเลสํ
อุปฺปชฺชนฺติ นาม ฯ เอวํ ตาว อสมุทาจรรวเสน อนุปฺปนฺนตา
เวทิตฺตฺวา ฯ

กถํ อนนฺนุฏฺฐารมฺมณฺวเสน อิเชกจฺโจ อนนฺนุฏฺฐปฺพุพฺพิ
๑. ม. วิปฺสฺสนาสฺ ฯ ขุ. ปฏฺธิ. ๓๑/๗๒๗/๖๒๒ ฯ
๒. ม. เอตฺถนฺตเร ปนฺสฺสทฺโท อตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมมุปปธานวิภังกนิทเทโส หน้า 483

มณาปียาทิเกทำ อารมมณั ลภติ ตสฺส ตตฺถ อโยนิโต-
มนสิการสติโวสุสคฺเค อากมฺม รากาทยิ กิเลสา อุปฺปชฺชนฺติ ฯ
เอวํ อนนฺนุฏตารมฺมณวเสน อนฺนุปฺปนฺนา อุปฺปชฺชนฺติ นาม ฯ
โลกุตฺตรมคฺคกฺขณฺเ ปน เอกเมว วิริยํ ฯ

เย จ เอวํ อนฺนุปฺปนฺนา อุปฺปชฺชชฺชยฺยฺ เต ยถา เนว
อุปฺปชฺชนฺติ เอวํ เนสํ อนฺนุปฺปาทกิจฺจํ อุปฺปนฺนानนฺจ ปหานกิจฺจํ
สาเรติ ฯ

ตสฺมา อุปฺปนฺนानํ ปापกานนฺติ เอตฺถ ปน จตฺตพฺพิธํ
อุปฺปนฺนํ วตฺตมานูปฺปนฺนํ ภูตฺวา วิคตฺอุปฺปนฺนํ โโอกาสกตฺอุปฺปนฺนํ
ภูมิลทฺฐอุปฺปนฺนนฺติ ฯ

ตตฺถ ยเ กิเลสา วิชฺชमानา อุปฺปาทาติสมงฺคิโน อิทํ
วตฺตมานูปฺปนฺนํ นาม ฯ กมฺเม ปน ชวิเต อารมฺมณฺรตํ
อนฺนุภวิตฺวา นิรุทฺฐวิปาโก ภูตฺวา วิคตํ นาม ฯ กมฺมํ
อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุทฺฐํ ภูตฺวา วิคตํ นาม ฯ

ตทฺถกฺขมฺปิ ภูตฺวา วิคตฺอุปฺปนฺนนฺติ สงฺขยฺยํ กจฺจติ ฯ
กุสลากุสลํ กมฺมํ อณฺณสฺส กมฺมสฺส วิปากํ ปฏฺฐิพาทิตฺวา อตฺตโน
วิปากสฺส โอกาสํ กโรติ ฯ เอวํ กเต โอกาเส วิปาโก
อุปฺปชฺชมาโน โอกาสกรณโต ปฏฺฐาย อุปฺปนฺนโนติ วุจฺจติ ฯ
อิทํ โอกาสกตฺอุปฺปนฺนํ นาม ฯ

ปญฺจกฺขนฺธา ปน วิปสฺสนาย ภูมि นาม เต

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 484

อดีตาทิเกทา โหนติ ฯ เตสุ อนุสยิตกิเลสา ปน อดีตตา วา
อนาคตา วา ปัจจุปปนฺนา วาติ น วตฺตพฺพา ฯ อดีตก-
ขนฺเรสุ อนุสยิตาปี हि อปฺปหีนาว โหนติ ฯ อนาคตกขนฺเรสุ
ปัจจุปปนฺนกขนฺเรสุ อนุสยิตาปี อปฺปหีนาว โหนติ ฯ อิํ
ภูมิลทฺฐูปฺปนํ นาม ฯ

เตนาหุ โปราณา ตาสฺ ตาสฺ ภูมีสุ อสมฺภมาตงฺกตา(๑)
กิเลสา ภูมิลทฺฐูปฺปนฺนาติ สงฺขยํ กจฺจนฺตํติ ฯ อปรมฺปิ จตฺตพฺพิธํ
อูปฺปนํ สมฺทาจารูปฺปนํ อารมฺมณฺธาธิคฺคูปฺปนํ อวิกฺขม-
ภิตฺตูปฺปนํ อสมฺภมาตฺตูปฺปนฺนํติ ฯ

ตตฺถ สมฺปตฺตวตฺตมานํเขว สมฺทาจารูปฺปนํ นาม ฯ
สเก จกฺขุณี อุมฺมิเลตฺวา อารมฺมณฺ นิมิตฺเต คหิตฺเต อนุสฺสริตา-
นุสฺสริตกฺขณฺ เกเลสา นุปฺปชฺชิสฺสฺสนฺตํติ น วตฺตพฺพา ฯ กสฺมา
อารมฺมณฺสฺส อธิคฺคิตตฺตา ฯ ยถากํ ยถา จีรฺรฺกฺขสฺส กุรฺราริยา(๒)
อาหฺภูทฺทฺทฺจฺจเน จีรํ น นิกฺขมฺมิสฺสฺตํติ น วตฺตพฺพํ ฯ
เอวํ ฯ อิํ อารมฺมณฺธาธิคฺคูปฺปนํ นาม ฯ

สมฺปาตฺตติยา อวิกฺขมฺภิตฺตกิเลสา ปน อิมฺสฺมี นาม จาเน
นุปฺปชฺชิสฺสฺสนฺตํติ น วตฺตพฺพา กสฺมา อวิกฺขมฺภิตตฺตา ฯ
ยถา กํ [๓] สเจ จีรฺรฺกฺขํ กุรฺราริยา(๒) อาหฺเนยฺยํ อิมฺสฺมี
นาม จาเน จีรํ น นิกฺขเมยฺยติ น วตฺตพฺพํ เอวํ ฯ อิํ

๑. ม. อสมภมาติตาย ฯ ๒. ม. กุราริยา ฯ

๓. ม. เอตฺถนฺตเร ยถาติ ทิสฺสฺติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 486

ปชหติ กณฺหสุกฺกา(๑) ยุกนทฺธา [๒] ปวตฺตุนฺติ ฯ สงฺกิลลสิกา
มคฺคภาวนา โหติ ฯเปฯ เตนฺ หิ นตฺถิ มคฺคภาวนา นตฺถิ
ผลสจฺฉนิกิริยา นตฺถิ กิลลสฺสปรหํ นตฺถิ ฐมฺมาภิสมฺโยติ ฯ
อตฺถิ มคฺคภาวนา ฯเปฯ อตฺถิ ฐมฺมาภิสมฺโยติ ฯ ยถา กถํ
วีย ยถาปี ตฺรฺโณ รุกฺโข ฯเปฯ อปาทฺฐฏฺฏาเนว(๓) น
ปาทฺฐฏฺฏานฺตฺติ (๔) ฯ

อิตฺติ ปาลิยํ อชาตผลรูกฺโข อากโต ชาตผลรูกฺเขน
ปนฺ ทิเปตพฺพํ ฯ ยถา หิ สพลฺโล ตฺรฺณอมฺพรูกฺโข ตสฺส
ผลานํ มนุสฺสา ปรีกฺขฺยฺเยยฺยํ เสสานํ ปาเตตฺวา ปจฺฉนฺนํ
ปฺปูเรยฺยํ อถฺถฺวํ ปฺปูริสํ ตํ ผรฺสุนา ฉินฺนํเทยฺยํ ฯ เตนฺสส
เนว อตีตานิ ผลานํ นาสิตานิ โหนฺติ น อนาคต-
ปจฺจุปฺปนฺนานิ จ นาสิตานิ ฯ อตีตานิ หิ มนุสฺเสหิ ปรีกฺขฺตฺตานํ
อนาคตานิ อนิพฺพตฺตานํ น สกฺกา นาสิตตํ ฯ ยสฺมี ปน
สมเย สฺโส ฉินฺนํโน ตทา ผลานํเยว นตฺถิ ตฺติ ปจฺจุปฺปนฺนานิปี
อนาสิตานิ ฯ สเจ ปน รุกฺโข อจฺฉินฺนํโน อสฺส อถฺถฺวํ
ปจฺจวีรฺสยฺจ อาโปรฺสยฺจ อากมฺมฺมฺ ยานํ ผลานํ นิพฺพตฺเตยฺยํ
ตานิ นาสิตานิ โหนฺติ ฯ ตานิ หิ อชาตฺตานเนว น
ชายนฺติ อนิพฺพตฺตานเนว น นิพฺพตฺตฺตานเนว อปาทฺฐฏฺฏาเนว น
๑. กณฺหสุกฺกฐมฺมา ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร สมเมวาทิ ทิสฺสตี ฯ
๓. ม.อปาทฺฐฏฺฏาเยว ฯ ๔. ม. ปาทฺฐฏฺฏานฺตฺติ ฯ
ขุ. ปฎฺธิ. ๓๑/๖๕๕,๓๐๐/๖๐๕,๖๐๖ ฯ

*เล่มที่ 47 สมมุปปธานวิภังคินิทเทโส หน้า 487

ปาตุภวนฺติ ฯ เอวเมว มคฺโค นาปี อตีตาทีเกเท กิเลส
 ปชหติ นาปี น ปชหติ ฯ เยสญฺหิ กิเลสํ มคฺเคน
 ขนฺธเส อปริณฺวาเตสฺ อุปฺปตฺติ สียา มคฺเคน อุปฺปชฺชิตฺวา
 ขนฺธํ ปริณฺวาตตฺตา เต กิเลสา อชาตาว น ชายนฺติ
 อนิพฺพตฺตาว น นิพฺพตฺตฺนฺติ อปาตุภฺตาว น ปาตุภฺวณฺติ ฯ
 ตฺรณฺปฺตฺตาย อิตฺถียา ปฺน อวิชายนฺตํ พฺยาธิกานํ(๑)
 โรควฺปสมนฺตํ ปิตฺเกสชฺเชหิ วาปี อยมตฺโถ วิภาเวตฺพุโป ฯ
 เอวํ มคฺโค เย กิเลส ปชหติ เต อตีตา วา อนาคตา
 วา ปจฺจุปฺนฺนา วาติ น วตฺตพฺพา ฯ น จ มคฺโค กิเลส
 น ปชหติ ฯ เย ปน มคฺโค กิเลส ปชหติ เต สนฺชายน
 อุปฺนฺนํ ปาปกาณฺณฺตฺยาที วุตฺติ ฯ

น เกวลญฺจ มคฺโค กิเลสเยว ปชหติ กิเลสํ ปน
 อปฺปหีนฺตฺตา เย อุปฺปชฺเชยฺยํ อุปาทินฺนา(๒) ขนฺธา เตปี
 ปชหติเยว ฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ โสตาปตฺติมคฺคณาณฺน อภิสงฺขาร-
 วิณฺยานฺสฺส นีโรเชน สตฺต ภาเว จเปตฺวา อนมตฺคฺเค
 สํสारे เย จ(๓) อุปฺปชฺเชยฺยํ นามญฺจ รูปญฺจ เอตฺถ เต(๔)
 นีรุชฺฌนฺตฺติ(๕) วิตฺถาโร ฯ อิติ มคฺโค อุปาทินฺนโต อนฺอุปาทินฺนโต
 จ วุจฺจติ ฯ ภวฺวเสน ปน โสตาปตฺติมคฺโค อปายภวโต

๑. ม. พฺยาธิตานํ ฯ ๒. ม. อุปาทินฺนกุขนฺธา ฯ

๓. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ ๔. ม. เอตฺถนฺตเร ฯ

๕. พ. จุฬ. ๓๐/๘๕/๒๒ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 488

วฏฺฐาติ สกทาคามิมคฺโค สุกตฺถิภเวกเทสโต อนาคามิมคฺโค
สुकตฺถิกามภวโต [๑] วฏฺฐาติ ฯ อรหตฺตมคฺโค รูปารูปภวโต วฏฺฐาติ ฯ
สพฺพภเวหิ วฏฺฐาติเยวาทิปิ วทนฺติ ฯ

อถ มคฺคกฺขณฺณํ กถํ อญฺปนฺนํ อญฺปนฺนํ อญฺปนฺนํ อญฺปนฺนํ
โหติ กถํ วา อญฺปนฺนํ จิตฺติยาติ ฯ มคฺคปฺปวตฺติยาเอว ฯ
มคฺโค หิ ปวตฺตมาโน ปุพฺเพ อญฺปนฺนํปุพฺพตฺตา อญฺปนฺนํ
นาม วุจฺจติ ฯ อนาคตฺปุพฺพหิ จานํ กนฺตฺวา อนนฺนุตฺตปุพฺพํ
วา อารมฺมณํ อญฺญิตฺวา วตฺตาริ ภวฺนฺติ อนาคตฺตฺถจฺฉานํ
อากตฺตมฺห อญฺญตฺติ อารมฺมณํ อญฺญวมาติ ฯ ยา จสฺส ปวตฺติ
อยเมว จิตฺติ นามาติ จิตฺติยา ภเวตีติ วตฺตํ วฏฺฐาติ ฯ เอวเมตฺส
ภิกฺขุโน อิทํ โลกุตฺตรมคฺคกฺขณฺณํ วิริยํ อญฺปนฺนํ ปาปกาณํ
อกุสลานํ ฆมฺมานํ อญฺปนฺนํปาทายาติอาทินิ จตฺตาริ นามานิ
ลภฺติ ฯ อญฺญํ โลกุตฺตรมคฺคกฺขณฺณํ สมฺมปฺปชานกถา ฯ เอวเมตฺถ
โลกิยโลกุตฺตรมิสฺสกา สมฺมปฺปชานา นิตฺติวฏฺฐาติ ฯ

สุตฺตฺตฺถนฺนํ นิฏฺฐิตา ฯ

อภิธรรมภาษณียํ สพฺพานิปิ สมฺมปฺปชานานิ ฆมฺมสงฺคณฺณิ (๒)
วิภคฺตสฺส เทสนานยสฺส มุขมตฺตเมว ทสฺเสนฺเตน นิตฺติวฏฺฐาติ ฯ
ตตฺถ นยเกโท เวทิตฺตํ ฯ กถํ ปรมสมฺมปฺปชานํ ตาว
โสตาปตฺติมคฺเค ฆานาภินิเวเส สุตฺตฺถิกปฺปชานา สุตฺตฺถิกสุตฺตฺถา
๑. ม. เอตฺถนฺตเร วฏฺฐาติติ ทิสฺสตี ฯ

๒. อภ. ถ. ๓๔/๘๓๖-๓๓๘ ฯ

*เล่มที่ 47 สมมุปปธานวิภังกนิทเทโส หน้า 489

สุญญตปฏิปทา สุทฺธิกอปปณิหิตา อปปณิหิตปฏิปทาติ อิมสุ
ปฺลยจฺสุ จานฺนํ สุทฺธินํ สุทฺธินํ จตฺตกฺกปฺลยจกนยํ วเสน
ทส นยา โหนฺติ ฯ เอวํ เสเสสุปฺตี วิสฺตยา อภินเวเสสุ
เทว นยสฺตานี ฯ ตานี จตฺตฺหิ อธิปฺตีหิ จตฺตฺกฺกนิตานี อฏฺฐ ฯ
อิตฺติ สุทฺธิกานี เทว สาทิปฺตีนิ อฏฺฐจฺติ สพฺพมฺปิ นยสฺสสฺ
โหติ ฯ ตถา ทฺตฺติสมฺมุปปฺธานาทิสฺสุ สุทฺธิกสมฺมุปปฺธานเ จาติ
โสตาปตฺติมกฺเค ปฺลยจ นยสฺสสฺตานี ฯ ยถา จ โสตาปตฺติมกฺเค
เอวํ เสสมกฺเคสุปฺตี กุสลวเสนว วิสฺติ นยสฺสสฺตานี ฯ วิปาเก
ปน สมฺมุปปฺธานนฺทึ กตฺตพฺพกฺจํ นตฺถิตฺติ วิปากวาโร น
กฺทฺทิตฺติ ฯ สมฺมุปปฺธานานี ปเนตฺถ นินฺนพฺพตฺติตฺตโลกุตฺตรานว
กถิตานีติ เวทิตพฺพานี ฯ

อภิธรรมภาชนียํ นิฏฺฐิตํ ฯ

ปฺลยหาปฺจฺจเก ปาลิอนุสฺสเรเนว สมฺมุปปฺธานานํ กุสลาทิ-
ภาโว เวทิตพฺโพ ฯ อารมฺมมตฺตติเกสุ ปน สพฺพพานีปี เอตานิ
อปปฺมาณํ นินฺนพฺพานํ อารพฺก ปวตฺตติโต อปปฺมาณารมฺมณานว
น มกฺกการมฺมณานี ฯ สหชาตเหตุวเสน ปน มกฺกเหตุกานี ฯ
วีมํสํ เชฏฺฐกํ กตฺวา มกฺกภาวนากาเล มกฺกาทิปฺตีนิ จนนฺนจิตฺต-
เชฏฺฐจิกาย(๑) มกฺกภาวนาย น วตฺตพฺพานี มกฺกาทิปฺตีนีติ ฯ
๑. ม. ...เชฏฺฐจิกาย ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 490

วิริยเชฏฐิกาย ปน อณฺณสุส วิริยสุส อภาวา น วตฺตพฺพานิ
มคฺคาธิปตฺตีนิตฺติ วา น มคฺคาธิปตฺตีนิตฺติ วาฯ อตฺตาทิสฺสุ
เอการมฺมณฺณภาเวนปี น วตฺตพฺพานิฯ นิพฺพานสุส ปน
พหิทฺฐาธมฺมตฺตา พหิทฺฐาธมฺมณานิ นาม โหนฺตฺติติ เอวมตฺตสมฺมึ
ปญฺหาปฺจฺจเก นิพฺพตฺติตฺตโลกุตฺตรานเวย สมฺมปฺปชานานิ กถิตานิฯ
สมฺมาสมฺพุทฺเธน หิ สุตฺตณฺตภาชนียสมฺมึเวย โลกียโลกุตฺตรมิสฺสกา
สมฺมปฺปชานา กถิตาฯ อภิธมฺมภาชนียปญฺหาปฺจฺจเกสุ ปน
โลกุตฺตราเยวาทิ เอวมยฺม สมฺมปฺปชานวิภังโกปิ เตปรีวภูมฺมึ
นีหริตฺวา วา ภาเชตฺวา ทสฺสึโตติฯ

สมฺมปฺปชานวิภังคณิทฺเตโสฯ

อิทานิ ตทนนฺตเร อิทธิปาทวิภังเก จตฺตารโหติ
คณนปรีจฺจเนโทฯ
อิทธิปาทาติ เอตฺถ อิชฺฌตฺติติ อิทธิ สมฺมิชฺฌตฺติ นิปฺพชฺชตฺติติ
อตุโลฯ อิชฺฌนฺตฺติ วา เอตฺถาย สตฺตฺตา อิทธิธา วุทฺธา อุกกัสมฺมคฺคา
โหนฺตฺติติปิ อิทธิฯ ปจฺเจนตฺเถน อิทธิเอว ปาโท อิทธิปาโท
อิทธิโกฏฺฐาโสติ อตุโลฯ ทฺตฺติเยนตฺเถน อิทธิยา ปาโทติ
อิทธิปาโท ปาโทติ ปตฺติฏฺฐา อธิคมฺปาโยติ อตุโลฯ เตน หิ
ยสฺมา อูปรูปริ วิเสสสงฺขาตํ อิทธิํ ปชฺชนฺตฺติ ปาปฺปนฺตฺติ
ตสฺมา ปาโทติ วุจฺจติฯ เอตฺตาวตฺตา(๑)จตฺตารโ อิทธิปาทาติ
๑. ม. เอวิตฺวาฯ

*เล่มที่ 47 อธิฐิปาทวิภังคินิทเทโส หน้า 491

เอตถ อตุโถ เวทิตพุโพ ฯ

อิทานิ เต ภาเซตฺวา ทสฺเสตฺถุ อธิ ภิกฺขุติอาทิ อารทฺธํ ฯ

ตตฺถ อธิ ภิกฺขุติ อิมสฺมี สาสเน ภิกฺขุ ฯ

ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตฺตฺติ เอตถ ฉนฺทเหตุโก
ฉนฺทาทิโก วา สมาธิ ฉนฺทสมาธิ ฯ กตฺตฺถกมฺยตาฉนฺทํ อธิปตี
กริตฺวา ปฏฺฐิตทฺธสมาธิสฺเสตฺถุ อธิวจฺนํ ฯ

ปธานภูตา สงฺขารา ปธานสงฺขารา ฯ จตฺถกิจฺจสาธกสฺส
สมมฺปปธานวิริยสฺเสตฺถุ อธิวจฺนํ ฯ

สมนฺนาคตฺตฺติ ฉนฺทสมาธินา จ ปธานสงฺขารเอหิ จ
อุเปตฺติ ฯ

อิฐิปาทนฺติ นิปฺฟตฺติปริยาเยน วา อิชฺฉนฺนญฺเจน อิชฺฉนฺนติ
เอตาย สตฺตฺตา อิฐฺธา วุฐฺธา อุกฺกัสมฺคตา โหนฺตฺติ อิมินา
วา ปริยาเยน อิฐฺธีติ สงฺขคตฺตานํ (๑) อุปจารชฺชานาติกุสฺส-
จิตฺตสมฺปยุตฺตฺตานํ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารานํ อธิญฺจानญฺเจน
ปาทนฺตํ เสสจิตฺตเจตฺตสิกราสินฺนติ อตุโถ ฯ ยลฺลหิ ปฺรโต
อิฐิปาทิโตติ ตถาภูตสฺส เวทนาภฺขนฺนุโร ฯเปฯ วิญฺญาณภฺขนฺนุโรติ
วฺตุตฺตํ ตํ อิมินา อตุเถน ยฺชชฺติ ฯ อิมินา นเยน เสสสุปี
อตุโถ เวทิตพุโพ ฯ ยเถว หิ ฉนฺทํ อธิปตี กริตฺวา
ปฏฺฐิตทฺธสมาธิ ฉนฺทสมาธิติ วฺตุโต เอวํ วิริยํ ฯเปฯ จิตฺตํ ฯ
๑. ม.สงฺขํ คตฺตานํ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 492

วิมัสสิ อธิปตี กริตฺวา ปฏิลทฺธสมาธิ วิมฺสสมาธิติ วุจฺจติ ฯ

อิทานิ ฉนฺทสมาธิอาทีนํ ปทานิ ภาเชตฺวา ทสฺเสตฺถ
กถณฺจ ภิกฺขุติอาที อารทฺธํ ฯ ตตฺถ ฉนฺทญฺเจ ภิกฺขุ อธิปตี
กริตฺวาติ ยที ภิกฺขุ ฉนฺทํ อธิปตี ฉนฺทํ เชฏฺฐกํ ฉนฺทํ
ฐุรํ ฉนฺทํ ปุพฺพํกมฺมํ กตฺวา สมาธิํ ปฏิลกฺติ นิพฺพตฺเตติ
เอวํ นิพฺพตฺติโต อโย สฺมาธิ ฉนฺทสมาธิ นาม วุจฺจตีติ
อตุโถ ฯ วิริยญฺเจติอาทีสุปี เอเสว นโย ฯ

อิเม วุจฺจนฺติ ปธานสงฺขาราคี เอตฺตาวตฺตา ฉนฺทิตฺธิปาถํ
ภาวยमानสฺส ภิกฺขุโน ปธานาภิสงฺขารสงฺขาตํ จตฺตภิกฺขุสาธกํ
วิริยํ กถิตํ ฯ

ตทฺเทภฺษณฺมํ อภิสถญฺญหิตฺวาติ ตํ สพฺพมฺปิ (๑) เอกโต ราสี
กตฺวาติ อตุโถ ฯ

สงฺขยฺมํ กจฺจตีติ เอกํ โวหารํ กจฺจตีติ เวทิตพฺพนฺติ
อตุโถ ฯ

อิทานิ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขาโรติ เอตฺตสมฺมํ ปทสมฺมุเห
ฉนฺทาทิสมฺมุเม ภาเชตฺวา ทสฺเสตฺถ ตตฺถ กตฺโม ฉนฺโทติ-
อาทิมารทฺธํ ฯ ตํ อุตฺตทานตฺถเมว ฯ

อุเปโต โหตีติ อิทฺธิปาทสงฺขาโต ฐมฺมราสี อุเปโต โหติ ฯ

เตสํ ฐมฺมานนฺติ เตสํ สมฺปยุตฺตกานํ ฉนฺทาทิสมฺมมานํ ฯ

๑. สพฺพํ ฯ

*เล่มที่ 47 อิติปาทวิงฺคนิทฺเทโส หน้า 493

อิทธิ สมิตฺติอาทีนํ สพฺพานิ นินฺยตฺติเววจฺจนาเนว ฯ เอวํ
สนฺเตปี อิชฺฌนกกฺกุเจน อิติ ฯ สมฺปฺณฺณา อิติ สมิตฺติ ฯ
อุปสฺสฺเคน วา ปทํ วทฺธิตํ ฯ อิชฺฌนากาโร อิชฺฌนา ฯ

สมิชฺฌนาคี อุปสฺสฺเคน ปทํ วทฺธิตํ ฯ อตฺตโน สนฺदान
ปาตุกาเวสฺสน ลภนํ ตาโก ฯ ปริหีนานมฺปิ วิริยารมฺภเวสฺสน
ปฺน ตาโก ปฏฺฐิตาโก ฯ อุปสฺสฺเคน วา ปทํ วทฺธิตํ ฯ

ปตฺตฺติ อธิคโม ฯ อปริหานเวสฺสน สมฺมา ปตฺตฺติ สมฺปตฺติ ฯ
มุสนาคี ปฏฺฐิตามุสนา ฯ สจฺฉิกิริยาคี ปฏฺฐิตา-
สจฺฉิกิริยาว ฯ

อุปสมฺปทาตี ปฏฺฐิตาอุปสมฺปทาเอวาคี เวทิตพฺพา ฯ
ตถาภูตสฺสาคี เตนากาเรน ภูตสฺส เต ฉนฺทาทิธมฺเม
ปฏฺฐิตภิตฺวา จิตฺสฺสาคี อตฺถโธ ฯ

เวทนากุขฺนุโรตฺติอาทีนํ ฉนฺทาทโย อนฺโต กตฺวา จตฺตารोปี
ขนฺธา กถิตา ฯ

เต ธมฺเมตี เต จตฺตารो อรูปกุขฺนุเช ฉนฺทาทโย วา
ตโย ธมฺเมตีปี วุตฺตํ ฯ

อาเสวตีอาทีนํ วุตฺตตฺถาเนว ฯ เสสอิตฺติปาทนิทฺเทเสสุปี
อิมินาว นเยน อตฺถโธ เวทิตพฺโพ ฯ

เอตฺตาวตา ก็ กถิตนฺติ จตฺนํ ภิภฺขุนํ มตฺถกปฺปตฺตํ
กมฺมฏฺจานํ กถิตํ ฯ เอโก हि ภิภฺขุ ฉนฺทํ อวสฺสยตี

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 494

กตตุกมยตากุสธมมจฺจนฺเทน อตฺถนิพฺพตฺติยฺ (๑) สติ อหํ โลกุตฺตร-
ธมฺมํ นิพฺพตฺเตสฺสามิ นตฺถิ มยฺหํ เอตฺสฺส นิพฺพตฺตเน ภาโรติ
ฉนฺทํ เชฏฺฐกํ ฉนฺทํ ชฺฐํ ฉนฺทํ ปุพฺพจฺกมฺ กตฺวา โลกุตฺตรธมฺมํ
นิพฺพตฺเตติ ฯ เอโก วิริยํ อวสฺสยติ เอโก จิตฺตํ อวสฺสยติ (๒)
เอโก ปรณฺณํ อวสฺสยติ ปรณฺณาย อตฺถนิพฺพตฺติยฺ สติ อหํ
โลกุตฺตรธมฺมํ นิพฺพตฺเตสฺสามิ นตฺถิ มยฺหํ เอตฺสฺส นิพฺพตฺตเน
ภาโรติ ปรณฺณํ เชฏฺฐกํ ปรณฺณํ ชฺฐํ ปรณฺณํ ปุพฺพจฺกมฺ กตฺวา
โลกุตฺตรธมฺมํ นิพฺพตฺเตติ ฯ

กถิ ยถา หิ จตฺตฺส อมจฺจปฺตฺเตสฺ จานนฺตรํ ปตฺถเตตฺวา
วิจฺรณฺเตสฺ เอโก อุปฺภฺจฺจํ อวสฺสยิ เอโก สุรภาวํ เอโก
ชาติ เอโก มนฺตํ กถิ เตสฺ หิ ปจฺจโม อุปฺภฺจฺจเน
อฺปฺปมาทการิตาย อตฺถนิพฺพตฺติยา [๑] สติ ลพฺภมาณํ ลจฺจฺจามตฺติ จานนฺตรนฺติ
อุปฺภฺจฺจํ อวสฺสยิ ฯ ทฺติโย อุปฺภฺจฺจเน อฺปฺปมตฺโตปิ เอกฺจฺโจ
สงฺคามे ปจฺจฺจฺจฺจิตฺเต สจฺจจฺจํ น สกฺโกติ อวสฺสํ โข ปน
รณฺโวลเ ปจฺจจฺจฺจฺจิตฺเต กุปฺปิ สฺสตี ฯ ตสฺมี กุปฺปิเต รตฺตฺเร กมฺมํ
กตฺวา ราชานํ อาราเชตฺวา อหฺราเปสฺสาเมตฺติ จานนฺตรนฺติ
สุรภาวํ อวสฺสยิ ฯ ตติโย สุรภาวเปี สติ เอกฺจฺโจ หีนชาติโก
โหติ ชาติ โสเชตฺวา จานนฺตรํ ททฺนฺตา มยฺหํ ทสฺสนฺตีติ
ชาติ อวสฺสยิ ฯ จตฺตฺโต ชาติมาปี เอโก อมฺนตฺนฺโย โหติ
๑. ม. อตฺถนิพฺพตฺติยฺ ฯ เอวมฺปริปี ฯ ๒. ม. อยฺ ปาโจ นตฺถิ ฯ
ลพฺภมาณนฺติ ทิสฺสตี ฯ

*เล่มที่ 47 อธิฐิปาทวิภังคกถา โส หน้า 495

มนุเตน กตตพพกิจเจ อุปปนเน อหฺราเปสฺสาเมตฺติ จานนุตรนฺติ
มนฺตํ อวสฺสยิฯ เต สพฺเพปิ อตฺตโน อตฺตโน อวสฺสยพฺเลน
จานนุตรานิ ปาปฺณิสฺสุฯ

ตตฺถ อุปฺภูจฺจเน อุปฺปมตฺโต หุตฺวา จานนุตรปฺปตฺโต
วีย นนฺทํ อวสฺสย กตฺตุมยตา กุสฺลธมฺมจฺจนฺเทน อตฺถ-
นิพฺพตฺตึยฺ สติ อหํ โลกุตฺตรธมฺมํ นิพฺพตฺเตสฺสามิ นตฺถิ
มยฺหํ เอตฺสฺส นิพฺพตฺตเน ภาโรติ นนฺทํ เชฏฺจกํ นนฺทํ ชฺฐิ
นนฺทํ ปุพฺพงฺกมํ กตฺวา โลกุตฺตรธมฺมนิพฺพตฺตโก ทฏฺฐพฺโพ
รฏฺฐปาลตฺเถโร วียฯ (๑) โส หิ อายสฺมา นนฺทํ ชฺฐิ กตฺวา
โลกุตฺตรธมฺมํ นิพฺพตฺเตสิฯ

สุรภาเวน ราชานํ อาราเชตฺวา จานนุตรปฺปตฺโต วีย
วิริยํ เชฏฺจกํ วิริยํ ชฺฐิ วิริยํ ปุพฺพงฺกมํ กตฺวา โลกุตฺตร-
ธมฺมนิพฺพตฺตโก ทฏฺฐพฺโพ โสณตฺเถโร วียฯ (๒) โส หิ อายสฺมา
วิริยํ ชฺฐิ กตฺวา โลกุตฺตรธมฺมํ นิพฺพตฺเตสิฯ

ชาติสมฺปตฺตึยา จานนุตรปฺปตฺโต วีย จิตฺตํ เชฏฺจกํ จิตฺตํ
ชฺฐิ จิตฺตํ ปุพฺพงฺกมํ กตฺวา โลกุตฺตรธมฺมนิพฺพตฺตโก ทฏฺฐพฺโพ
สมฺภูตฺเถโร วียฯ โส หิ อายสฺมา จิตฺตํ ชฺฐิ กตฺวา
โลกุตฺตรธมฺมํ นิพฺพตฺเตสิฯ

มนฺตํ อวสฺสย จานนุตรปฺปตฺโต วีย วิมฺลํ เชฏฺจกํ
วิมฺลํ ชฺฐิ วิมฺลํ ปุพฺพงฺกมํ กตฺวา โลกุตฺตรธมฺมนิพฺพตฺตโก

๑. ม. ม. ๑๓/๔๒๓/๓๘๘ฯ ๒. วิ. มหา. ๕/๑/๑ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 496

ทฏฺฐพฺโพ เถโร โมฆราชา วิยฯ โส หิ อายสฺมา วิมฺลํ

ฐฺรํ กตฺวา โลกุตฺตรธมฺมํ นิพฺพตฺเตสึ ฯ

เอตฺถ ปน (๑) ตโย ฉนฺทสมฺมาธิปฺธานสงฺขารสงฺขาทา ธมฺมา
อิทฺฐีปิ โหนฺติ อิทฺฐีปาทาปิ เสสา ปน สมฺปยุตฺตกา จตฺตารो
ขนฺธา อิทฺฐีปาโทเยว (๒)ฯ วิริยจิตฺตวิมฺลสสมฺมาธิปฺธานสงฺขาร-
สงฺขาทาปิ ตโย ธมฺมา อิทฺฐีปิ โหนฺติ อิทฺฐีปาโทปิ (๓) เสสา
ปน สมฺปยุตฺตกา จตฺตารอ ขนฺธา อิทฺฐีปาทาเยว ฯ อัยฺ ตาว
อภทโต กถา ฯ

ภทโต ปน ฉนฺโท อิทฺฐิ นาม ฉนฺทฐฺเรณ ภาวิตา
จตฺตารอ ขนฺธา ฉนฺทอิทฺฐีปาโท นามฯ สสมฺมาธิ ปฺธานสงฺขาโรติ
เทว ธมฺมา สงฺขารกฺขนฺทวเสน ฉนฺทอิทฺฐีปาเท ปวิสฺนฺติ ฯ
ปาเท ปวิญฺจาทิปี วตฺตํ วญฺญฺติเยว ฯ ตตฺถเวย สสมฺมาธิ อิทฺฐิ
นาม สสมฺมาธิฐฺเรณ ภาวิตา จตฺตารอ ขนฺธา สสมฺมาธิทฺฐีปาโท
นามฯ ฉนฺโท ปฺธานสงฺขาโรติ เทว ธมฺมา สงฺขารกฺขนฺทวเสน
สสมฺมาธิทฺฐีปาเท ปวิสฺนฺติ ฯ ปาเท ปวิญฺจาทิปี วตฺตํ วญฺญฺติเยว ฯ
ตตฺถเวย ปฺธานสงฺขาโร อิทฺฐิ นาม ปฺธานสงฺขารภาวิตา
จตฺตารอ ขนฺธา ปฺธานสงฺขารอิทฺฐีปาโท นามฯ ฉนฺโท
สสมฺมาธิ เทว ธมฺมา สงฺขารกฺขนฺทวเสน ปฺธานสงฺขารอิทฺฐีปาเท
ปวิสฺนฺติ ฯ ปาเท ปวิญฺจาทิปี วตฺตํ วญฺญฺติเยว ฯ ตตฺถเวย
วิริยํ อิทฺฐิ นาม จิตฺตํ อิทฺฐิ นาม วิมฺลสา อิทฺฐิ

๑. ม. จ ฯ ๒. ม. อิทฺฐีปาทาเยว ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

๓. ม. อิทฺฐีปาทาปิ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

*เล่มที่ 47 อิติธิปาทวิภังคนิทเทโส หน้า 497

นาม ๆเปฯ ปาทะ ปวิภูชาตีปี วัตตุ วฏฏติเอว ๆ อัย
เกทโต กถา นาม ๆ

เอตถ ปน อภินวั นตฺถิ คหิตเมว วิภูตธาตุกั กตฺ ๆ
กถั ฉนฺโท สมာธิ ปธานสงฺขาโรติ อิมะ ตโย ฐมฺมา
อิทธิปี [๑] อิทธิปาทาปี(๒) เสสา [๓] สมฺปยุตฺตกา จตฺตารो ขนฺธา
อิทธิปาทาเยว(๔) ๆ [๕] อิมะ หิ ตโย ฐมฺมา อิขฺฉมฺมานา สมฺปยุตฺตเกหิ
จตฺถิ ขนฺเธหิ สทฺธิเยว อิขฺฉนฺติ น วินา ๆ สมฺปยุตฺตกา
ปน จตฺตารो ขนฺธา อิขฺฉนฺนกฎฺเจน อิทธิ นาม โหนฺติ
ปติฏฺฐานกฎฺเจน ปาโท นาม ๆ อิทธิตี วา อิทธิปาโทติ
วา น อถฺยสฺส กสฺสจि อธิวจัน สมฺปยุตฺตกาณัน จตฺนุนัน
ขนฺธานเยว อธิวจัน ๆ วิริยจิตฺตวิมฺสสมฺมาธิปธานสงฺขาโรติ ตโย
ฐมฺมา ๆเปฯ จตฺนุนัน ขนฺธานเยว อธิวจัน ๆ

อปิจ ปุพฺพภาโค ปุพฺพภาโค อิทธิปาโท นาม ปฏฺฐิลาโก
ปฏฺฐิลาโก อิทธิ นามาติ เวทิตฺตฺโพ ๆ อยมฺคฺโถ อุปฺจาเรน
วา วิปฺสฺสนาย วา ทิเปตฺตฺโพ ๆ ปจฺมชฺฆมานฺปริกมฺมฺมฺหิ
อิทธิปาโท นาม ปจฺมชฺฆมานัน อิทธิ นาม ๆ ทฺตฺยิตฺตฺย-
จตฺตฺตฺถอากาसानฺจายตฺนวิญฺญาณฺจายตฺนอากิณฺจยฺญาตฺนเนว-
๑. ม. เอตฺถนฺตฺเร โหนฺตฺตี ทิสฺสตี ๆ ๒. อิทธิปาทาปี ๆ
๓. ม. เอตฺถนฺตฺเร ปนาตี ทิสฺสตี ๆ ๔. อิทธิปาทาเยว ๆ
๕. ม. เอตฺถนฺตฺเร วิริยจิตฺตวิมฺสสมฺมาธิปธานสงฺขาตาปี
ตโย ฐมฺมา อิทธิปี โหนฺติ อิทธิปาทาปี ๆ เสสา ปน สมฺปยุตฺตกา
จตฺตารो ขนฺธา อิทธิปาทาเยว ๆ อัย ตาว อเกทโต กถา ๆ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 498

สยณานาสย ฌายตณปริกมมัม อิทฺธิปาโท นาม เนวสยณ-
นาสยฌายตณํ อิทฺธิ นาม ฯ โสตาปตฺติมคฺคสฺส วิปสฺสนา
อิทฺธิปาโท นาม โสตาปตฺติมคฺโค อิทฺธิ นาม ฯ สกทาคาม-
อนาคามิอรหตฺตมคฺคสฺส วิปสฺสนา อิทฺธิปาโท นาม อรหตฺตมคฺโค
อิทฺธิ นาม ปฏฺฐาภนาปี ทีเปตุํ วัฏฺฏติเยว ฯ ปจฺมชฺฌานลฺหิ
อิทฺธิปาโท นาม ทฺตฺติยชฺฌานํ อิทฺธิ นาม ฯ ทฺตฺติยชฺฌานํ
อิทฺธิปาโท นาม ตตฺติยชฺฌานํ อิทฺธิ นาม ฯ เป ฯ อนาคามิมคฺโค
อิทฺธิปาโท นาม อรหตฺตมคฺโค อิทฺธิ นาม ฯ

เกนญฺเจเน อิทฺธิ เกนญฺเจเน ปาโทติ ฯ อิชฺฌนกญฺเจเนว
อิทฺธิ ปตฺติญฺจานญฺเจเนว ปาโท ฯ เอวมิธาปี อิทฺธิติ วา
อิทฺธิปาโทติ(๑) วา น อลฺยลฺลสฺส กสฺสจฺจิ อธิวจันํ สมนฺปยุตฺตกาณํ
จตฺตุนันํ ขนฺธชานํเยว อธิวจันนฺตฺติ ฯ

เอวํ วุตฺเต ปน อิทฺมามฺหํสุ จตฺตุนันํ ขนฺธชานเมว
อธิวจันํ ภเวยฺย ยถิ สคฺคธา ปฺรโต อุตฺตตรจฺฐภากฺชณีเย นาม
น อาทเรยฺย ฯ อุตฺตตรจฺฐภากฺชณีเย ปน จนฺโทเยว จนฺทิตฺธิปาโท
วิริยเมว จิตฺตเมว วิมฺบสว วิมฺบสฺสิทฺธิปาโทติ กถิตํ ฯ เกจิ ปน
อิทฺธิ นาม อนิปฺพนฺนา อิทฺธิปาโท นิปฺพนฺโนติ วทิสฺสุ ฯ
เตสํ วจันํ ปฏฺฐิกฺขิปิตฺวา อิทฺธิปี อิทฺธิปาโทปี นิปฺพนฺโน
ติลภฺขณฺพทฺทาทิตฺติ สมนฺนิญฺจานํ กตํ ฯ อิติ อิมสฺมิมิ สุตฺตุนฺตภากฺชณีเย
๑. ม. ปาโทติ วา ฯ

*เล่มที่ 47 อธิฐิปาทวิภังคินิทเทโส หน้า 499

โลกียโลกุตตรมิสฺสกา อธิฐิปาทา กถิตาติ ฯ

สุตฺตุนตฺตภาชนียํ นิฏฺฐิตํ ฯ

อภิธรรมภาชนียํ อุตฺตานตฺถเมว ฯ นยา ปเนตฺถ กณ-
ตพฺพา ฯ ฉนฺทสมฺมาธิปฺชานสงฺขารสมนฺนาคตํ อธิฐิปาทํ ภาเวตีติ
วุตฺตญฺ्ञานสมฺมิลฺลหิ โลกุตฺตรานิ จตฺตาริ นยสฺสทฺธานิ วิภตฺตานิ ฯ
วิริยสมฺมาธิอาทิสฺสปี เอเสว นโย ฯ ตถา อุตฺตรจฺฐภาชนียเ
ฉนฺทฺธิฐิปาทเ จตฺตาริ นยสฺสทฺธานิ วิภตฺตานิ วิริยจิตฺต-
วีรมฺสิฐิปาทเ จตฺตาริ จตฺตาริตี สพฺพานิปี อญฺจนํ จตฺกฺกานํ
วเสน ทฺวตฺตีส นยสฺสทฺธานิ วิภตฺตานิ ฯ เอวเมตํ นิพฺพตฺติต-
โลกุตฺตรานเวย อธิฐิปาทานํ วเสน ทฺวตฺตีสนยสฺสทฺสปฺภูมิจฺฉิตํ
อภิธรรมภาชนียํ กถิตนฺตฺติ เวทิตพฺพิ ฯ

ปญฺหาปฺจจฺเจ ปาลีอนุสาเรเนว อธิฐิปาทานํ กุสฺลาทิกาว
เวทิตพฺโพ ฯ อารมฺมณตฺตฺติเกสุ ปน สพฺเพเปเต อปฺปมาณํ
นิพฺพานํ อารพฺก ปวตฺตฺติโต อปฺปมาณารมฺมณาเอว น
มคฺคการมฺมณา ฯ สหชาติเหตุวเสน ปน มคฺคเหตุกา น
มคฺคการิปฺติโน ฯ จตฺตาริ หิ อธิปฺตโย อญฺณมณฺณํ กรุํ น
กโรนฺตฺติ ฯ กสฺมา สยฺ เชฏฺฐจฺจตฺตา ฯ ยถา หิ สมชาติกา
สมวยา สมถามา สมสฺสิปฺปา จตฺตาริ ราชปฺตฺตา อตฺตโน
อตฺตโน เชฏฺฐจฺจตฺตย อญฺณมณฺณสฺส อปฺจิตฺตี น กโรนฺตฺติ
เอวมิเมปี จตฺตาริ อธิปฺตโย ปาฏฺฐิเยกฺกํ ปาฏฺฐิเยกฺกํ เชฏฺฐจ-

*เล่มที่ 47 สมฺโหวิโนทนี หน้า 500

ธมฺมตาย อณฺณมณฺณํ คริฺนฺ กโรนฺตีติ เอกนฺเตเนว น
มคฺคาธิปฺติโน ฯ อตีตาทีสุ เอการมฺมณภาเวปี(๑) น วตฺตพฺพา ฯ
นิพฺพานสฺส ปน พหิทฺธาธมฺมตฺตา พหิทฺธารมฺมณา นาม
โหนฺตีติ เอวเมตฺสมี ปญฺหาปฺจฺจนเก นิพฺพตฺติตฺโลกุตฺตราว
อิทฺธิปาทา กถิตา ฯ สมฺมาสมฺพุทฺเธน หิ สุตฺตฺนตฺตภาชนียสฺมีเยว
โลกิยโลกุตฺตรมิสฺสกา อิทฺธิปาทา กถิตา ฯ อภิธมฺมภาชนีย-
ปญฺหาปฺจฺจนเกสุ ปน โลกุตฺตรายเววติ เอวมยฺ อิทฺธิปาทวิงฺโกปปี
เตปฺริวภูมฺนีหริตฺวาว ภาเชตฺวา ทสฺสีโตติ ฯ

อิทฺธิปาทวิงฺกนินฺทเทโส ฯ

อิทานิ ตทนนฺตเร โพชฺฌงฺควิงฺเก สุตฺตาติ
คณฺนปฺริจฺเณโท ฯ

โพชฺฌงฺกาคิ โพธิยา โพธิสฺส วา องฺกาคิ โพชฺฌงฺกา ฯ

อิทํ วุตฺตํ โหติ ยา เอสา ธมฺมสามคฺคี ยาย โลกุตฺตร-
มคฺคกฺขณเ อุปฺปชฺชมานาย ลินฺุชฺจปฺติภูจฺจานายฺหนกามสุขตฺต-
กิลมถานฺุโยคอุจฺเจทสฺสสตากินิเวสาทินิ อเนกสํ อุปฺปทฺวานํ
ปฏฺธิปกฺกฏตฺาย สติธมฺมวิจยวิริยปฺติปฺสสทฺธิสมาธิอุเปกฺขาสงฺขาตฺาย
ธมฺมสามคฺคิยา อริยสวโก พุชฺฌตีติ กตฺวา โพธิติ วุจฺจติ
พุชฺฌติ กิเลสสนฺตानนินฺททฺาย อุจฺจฺหติ จตฺตารี วา อริยสจฺจานิ
ปฏฺธิวิชฺฌติ นิพฺพานเมว วา สจฺจนิโรติ ตสฺสา ธมฺมสามคฺคี-
๑. ม. เอการมฺมณภาเวนปี ฯ

*เล่มที่ 47 โพชฌงควิภังคนิทเทโส หน้า 501

สงฆาตาย โพธิยา อังคาติปี โพชฌงคา ฌานงุมคกุงคาทีนิ
วีย ๗ โย ปเนส ยถาวุตตูปการาย เอตาย ฌมมสามคคิยา
พุชฌตตีติ กตฺวา อริยสาวโก โพธิตี วุจฺจติ ตสฺส โพธิสฺส
อังกาติปี โพชฌงคา เสนางครณงคาทโย วีย ๗ เตนานุ อฏฺฐกถา-
จริยา พุชฌนกสฺส ปุคฺคกสฺส อังกาติ วา(๑)โพชฌงคาติ ๗

อปิจ โพชฌงคาติ เกนญฺเจเน โพชฌงคา โพชาย
ถ้วตฺตนตตีติ โพชฌงคา พุชฌนตตีติ โพชฌงคา อนฺนุพุชฌนตตีติ
โพชฌงคา ปฏิพุชฌนตตีติ โพชฌงคา สมพุชฌนตตีติ โพชฌงคาติ
อิมินา ปฏิสมภิทานเณนาปี (๒) โพชฌงคตฺโต เวทิตพฺโพ ๗

สตฺติสมโพชฌงโคติอาทิสฺส ปสฺสญฺโ จ สุนฺทโร จ โพชฌงโค
สมโพชฌงโค สตฺติเยว สมโพชฌงโค สตฺติสมโพชฌงโค ๗ ตตฺถ
อุปฏฺฐานลกฺขโณ สตฺติสมโพชฌงโค ปวิจยลกฺขโณ ฌมมวิจย-
สมโพชฌงโค ปคฺคหลกฺขโณ วิริยสมโพชฌงโค ฝรณลกฺขโณ
ปีติสมโพชฌงโค อุปสมลกฺขโณ ปสฺสทฺฐสมโพชฌงโค อวิกฺเขป-
ลกฺขโณ สมาริสมโพชฌงโค ปฏิสงฺขานลกฺขโณ อุเปกฺขา-
สมโพชฌงโค ๗ เตสฺส สตฺติญฺจ ขฺวาทิ ภิกฺขเว สพฺพตฺถิกิ
วทามิตฺติ (๓) วจนโต สพฺพเพสฺส สมโพชฌงกานํ (๔) อุปการกตฺตา
สตฺติสมโพชฌงโค ปจฺมํ วุตฺโต ๗ ตโต ปรี โส ตถา สโต

๑. ม. วาสทฺโท นคฺคิ ๗ ๒. ขุ. ปฏิ. ๓๑/๕๗๕/๔๘๘ ๗
๓. ตี. ม. ๑๕/๕๗๒/๑๕๘ ๗ ๔. ม. โพชฌงกานํ ๗

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 502

วิหรนุโต ตัม ชมัม ปญญา ย ปวีจันตีตืออาทินา(๑) นเยน เอว
อนุกกเมเนว นิกุเขปโปชณั ปาลีย อาคตเมว ฯ

กสฺมา ปเนเต สตุเตว วุตฺตา อุนฺนา อนธิกาติ
ลีนุทฺทจฺจปฏิบัติปกฺขโต สพฺพตฺถิกโต จ ฯ เอตฺถ หิ ตโย
โพชฌงฺกา ลีนสฺส ปฏิปกฺขา ฯ ยถาห ยสฺมิณฺจ โข ภิกฺขเว
สมเย ลีนํ จิตฺตํ โหติ กาโล ตสฺมี สมเย ชมฺมวิจฺย-
สมโพชฌงฺกสฺส ภาวนาย กาโล วิริยสมโพชฌงฺกสฺส ภาวนาย
กาโล ปีตีสมโพชฌงฺกสฺส ภาวนายาติ ฯ (๒) ตโย อุตฺทจฺจสฺส
ปฏิบัติปกฺขา ฯ ยถาห ยสฺมิณฺจ โข ภิกฺขเว สมเย อุตฺทตฺ
จิตฺตํ โหติ กาโล ตสฺมี สมเย ปสฺสทฺทิสฺมโพชฌงฺกสฺส ภาวนาย
กาโล สมาริสฺมโพชฌงฺกสฺส ภาวนาย กาโล อูปกฺขา-
สมโพชฌงฺกสฺส ภาวนายาติ ฯ (๓) เอโก ปเนตฺถ โลณฺฐปนํ วิย
สพฺพพฺยลฺขเนสุ สพฺพกมฺมิกอมฺมจฺโจ วิย จ สพฺเพสุ ราชกิจฺเจสุ
สพฺพโพชฌงฺเกสุ อิจฺฉิตฺตพฺพโต สพฺพตฺถิกโก ฯ ยถาห สติณฺจ
ขฺวาทํ ภิกฺขเว สพฺพตฺถิกํ วทามิตี (๔) ฯ สพฺพตฺถกนฺตปิ ปาลี ฯ
ทฺวินฺนํปิ สพฺพตฺถ อิจฺฉิตฺตพฺพนฺติ อตฺถโถ ฯ เอวํ ลีนุทฺทจฺจ-
ปฏิบัติปกฺขโต สพฺพตฺถิกโต จ สตุเตว วุตฺตาติ เวทิตฺตพฺพา ฯ

อิทานิ เนสํ เอกสฺมีเยวารมฺมเณ อตฺตโน อตฺตโน

๑. ม. อ. ๑๔/๒๕๐/๑๕๘ ฯ ๒. ตี. ม. ๑๕/๕๗๐/๑๕๖ ฯ

๓. ตี. ม. ๑๕/๕๗๒/๑๕๘ ฯ ๔. ตี. ม. ๑๕/๕๗๒/๑๕๘ ฯ

*เล่มที่ 47 โพชฌงควิภังคินิทุเทโส หน้า 503

กิจจวเสน นานาการณํ ทสฺเสตฺถํ ตตฺถ กตโม สติสมฺโพชฌงฺโกติ-
อาทิมารทฺธํ ฯ

ตตฺถ อธิ ภิกฺขุติ อิมสฺมี สาสเน ภิกฺขุ ฯ

สติมา โหตีติ ปญฺญา ย ปญฺญา ยเสน ยสวา ฐเนน
ชนวา วิย [๑] สติยา สติมา โหติ สติสมฺปนฺโนติ อตฺโถ ฯ

ปรเมนาติ อุตฺตเมน ฯ ตถฺหิ ปรมตฺตสจฺจสฺส นิพฺพานสฺส
เจว มกฺกสจฺจสฺส (๒) จ อนฺุโลมโต ปน (๓) ปรมนฺนาม โหติ
อุตฺตมํ เสฏฺฐํ ฯ

สติเนปฺกเกนาติ เนปฺกํ วุจฺจติ ปญฺญา สติยาเจว
เนปฺกเกน จาติ อตฺโถ ฯ

กสฺมา ปน อิมสฺมี สติภาชนิเย ปญฺญา สงฺกหิตาติ
สติยา พลวภาวทีปนตฺถํ ฯ สติ หิ ปญฺญา ย สทฺธิมฺปิ อฺปฺปชฺชติ
วินาปี ปญฺญา ย สทฺธิ อฺปฺปชฺชมานา พลวตี โหติ วินา
อฺปฺปชฺชมานา ทุพฺพลา ฯ เตนสฺสา (๔) พลวภาวทีปนตฺถํ ปญฺญา
คหิตา ฯ (๕)

ยถา หิ ทฺวิสฺส ทิสาสฺส เทว ราชมหามตฺตา ติฏฺฐเจยฺยํ ฯ
เตสฺส เอโก ราชนฺตฺถํ กเหตุวา ติฏฺฐติ (๖) เอโก อตฺตโน
ฐมมตฺยา เอกโกว ฯ เตสฺส ราชนฺตฺถํ กเหตุวา จิตฺ อตฺตโนปี

๑. ม. เอตฺถนฺตเร สติยาติ ทิสฺสติ ฯ ๒. ม. มกฺกสฺส ฯ

๓. ม. อัย สทฺโท นตฺถิ ฯ ๔. ม. เตนสฺสา ฯ

๕. ม. สงฺกหิตา ฯ ๖. ม. ติฏฺฐเจยฺย ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 504

เตเชน ราชปุตุตสปี เตเชน เตชวา โหติ อุตฺตโน ฌมฺมตาย
จิตฺต น เตน สมเตโช โหติ เอวเมว ราชปุตุตฺ คเหตฺวา
จิตฺตมฺหามจุใจ วีย ปญฺญา ย สทุธิ อุปฺปนฺนา สติ อุตฺตโน
ฌมฺมตาย จิตฺต วีย วินา ปญฺญา อุปฺปนฺนาฯ ตตฺถ ยถา
ราชปุตุตฺ คเหตฺวา จิตฺต อุตฺตโนปิ เตเชน ราชปุตุตสปี เตเชน
เตชวา โหติ เอว ปญฺญา สทุธิ อุปฺปนฺนา สติ พลวตี
โหติฯ ยถา อุตฺตโน ฌมฺมตาย จิตฺต น เตน สมเตโช
โหติ เอว วินา ปญฺญา อุปฺปนฺนา ทุพฺพลา โหตีติ
พลวภาวทีปนตฺถิ ปญฺญา คหิตาติฯ

จิริกตมฺปีติ อุตฺตโน วา ปรสฺส วา กาเยน จิริกตฺ
วตฺถิ วา กสิณมณฺฑลํ วา กสิณปริกมฺมํ วาฯ

จิริภาสิตมฺปีติ อุตฺตนา วา ปเรน วา วาจา ย จิริภาสิตํ
พหุ กมฺปี วตฺถสึเส จตฺวา ฌมฺมกถิ วา กมฺมภูจฺจาน วินิจฺฉยิ
วา วิมุตฺตตายตฺนสึเส วา จตฺวา ฌมฺมกถเมวฯ

สริตา โหตีติ ตํ กายวิญฺญตฺตี วจีวิญฺญตฺติยจ
สมฺภูจฺจาเปตฺวา ปวตฺตอรูปฌมฺมโกฏฺฐาสิ เอว อุปฺปชฺชิตฺวา เอว
นิริทุโรติ สริตา โหติฯ

อนุสฺสริตาติ ปุณฺปุณฺ สริตาฯ

อัย วุจฺจติ สติสมฺโพชฺฌงฺโกติ อัย เอว อุปฺปนฺนา
เสสโพชฺฌงฺกสมฺภูจฺจาปีกา วิปฺสฺสนาสมฺปยุตฺตา สติ สติสมฺโพชฺฌงฺโก

*เล่มที่ 47 โพชฌงควิภังคนิทเทโส หน้า 505

นาม กถียติ ฯ

โส ตถา สโต วิหรนุโตติ โส ภิกขุ เตนากาเรน

อุปปนุนาย สติยา สโต หุตฺวา วิหรนุโต ฯ

ตํ ฆมฺมนฺติ ตํ จิรคตํ จิรภาสิตํ เหฏฺฐา วุตฺตปฺปการฆมฺมํ ฯ

ปญฺญา ย วิจินตีติ(๑) ปญฺญา อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตาติ

วิจินตี(๒) ฯ

ปวิจินตีติ อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตาติ ตตฺถ ปญฺญํ จราเปนฺโต

ปวิจินตี (๓) ฯ

ปรีวิมฺสํ อापชฺชตีติ โโอโลกนํ คเวสนํ อापชฺชติ ฯ

อโย วุจฺจตีติ อิทํ วุตฺตปฺปการํ โพชฌงคสมฺภูจฺจาปํ

วิปฺสฺสนาณานํ ฆมฺมวิจยสมฺโพชฌงฺโก นาม วุจฺจติ ฯ

ตสฺส ตํ ฆมฺมนฺติ ตสฺส ภิกขุโน ตํ เหฏฺฐา

วุตฺตปฺปการฆมฺมํ ฯ

อารทฺธํ โหตีติ ปรีปฺญณฺํ โหติ ปคฺคหิตํ ฯ

อสลฺลีนนฺติ อารทฺธตฺตาเยว อสลฺลีนํ ฯ

อโย วุจฺจตีติ อิทํ โพชฌงคสมฺภูจฺจาปํ วิปฺสฺสนาสมฺปยุตฺตํ

วิริยํ วิริยสมฺโพชฌงฺโก นาม วุจฺจติ ฯ

นिरามิสฺสาคามิสฺสโลกามิสฺสวณฺณามิสฺसानํ อภาเวน

นिरามิสฺสา ปรีสุทฺธา ฯ

๑. ม. ปวิจินตีติ ฯ ๒. ม. ปวิจินตี ฯ ๓. ม. ปวีจิริติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 506

อัย วุจจตีติ อัย โพชฌงคสมุฏฐาปีกา วิปัสสนา-
สมปยุตฺตา ปิตี ปิตีสมโพชฌงโก นาม วุจจติ ฯ

ปิติมนสฺสาตี ปิตีสมปยุตฺตจิตฺตสฺส ฯ

กาโยปี ปสฺสมภฺตีติ ขนฺธตฺตยสงฺขาโต นามกาโย กิเลส-
ทรธปฺปฏิปสฺสทฺธิยา ปสฺสมภฺตีติ ฯ จิตฺตมฺปิตี วิญญาณกฺขนฺโรปิ
ตเถว ปสฺสมภฺตีติ ฯ

อัย วุจจตีติ อัย โพชฌงคสมุฏฐาปีกา วิปัสสนาสมปยุตฺตา
ปสฺสทฺธิ ปสฺสทฺธิสมโพชฌงโก นาม วุจจติ ฯ

ปสฺสทฺธกายนฺต สฺสูชินฺตี ปสฺสทฺธกายนฺต อฺปฺปนฺนสฺเสน
สฺสูจิตฺตสฺส ฯ

สมาธิยตีติ สมฺมา อาธิยตี นิจฺจลํ หุตฺวา อารมฺมณ
จปฺยตี อฺปฺปนาปฺตตฺตํ วิย โหตี ฯ

อัย วุจจตีติ อัย โพชฌงคสมุฏฐาปีกา วิปัสสนาสมปยุตฺตา
จิตฺเตกคฺคตา สมฺมาธิสมโพชฌงโก นาม วุจจติ ฯ

ตถา สมฺมาหิตนฺตี เตน อฺปฺปนาปฺตเตน วิย สมฺมาธินา
สมฺมาหิตํ ฯ

สาธุกํ อชฺฌมฺเปกฺขิตา โหตีติ สฺสูจฺจ อชฺฌมฺเปกฺขิตา โหตีติ ฯ
เตสํ ฐมฺมานํ ปหานวาทฺตเน อพฺยวาทฺฏโฏ (๑) หุตฺวา อชฺฌมฺเปกฺขตีติ ฯ

อัย วุจจตีติ อัย ฌนฺนํ โพชฌงคานํ อโนสฺสกนฺอนตี-
๑. ม. อพฺยวาทฺฏโฏ ฯ

*เล่มที่ 47 โภชฌงควิภังคนิทเทโส หน้า 507

วตฺตณภวสวธโก มชฺฌตฺตกาโร อุเปกฺขาสมฺโภชฌงฺโก นาม
วฺจฺจติ ฯ

เอตฺตาวตฺตา กิ กถิตํ นาม โหติ อปุพฺพิ อจฺริมํ
เอกจิตฺตกฺขณฺเณ นานารสฺตกฺขณา ปุพฺพภาควิปฺสฺสนา โภชฌงฺกา
กถิตา โหนฺตึติ ฯ

ปจฺจโม นโย ฯ

อิทานิ เยน ปรียาเยน สตฺต โภชฌงฺกา จุทฺทส
โหนฺติ ตสฺส ปกาสนตฺถิ ทฺตฺติยนํ ทสฺเสนฺโต ปฺน สตฺต
โภชฌงฺกาติอาทิมาย ฯ ตตฺตฺรํ อนุปุพฺพปทวณฺณา ฯ

อชฺฌตฺตชฺมเมสุ(๑) สตีติ อชฺฌตฺติเก สงฺขารํ ปรีกฺกณฺหนตฺส
อุปฺปนฺนา สตี ฯ

พหิทฺธา ชฺมเมสุ สตีติ พหิทฺธา สงฺขารํ ปรีกฺกณฺหนตฺส
อุปฺปนฺนา สตี ฯ

ยทฺปีติ ยาปี ฯ ตทฺปีติ สวาปี ฯ

อภิณฺณายาติ อภิณฺณเยยฺยชฺมเม อภิขานนตฺถาย ฯ สมฺโพ-
ธายาติ สมฺโพธิ วฺจฺจติ มคฺโค มคฺคตฺถายาติ อตฺถโถ ฯ
นิพฺพานายาติ วานํ วฺจฺจติ ตณฺหา สว ตตฺถ นตฺถิติ นิพฺพานํ
ตทตฺถาย อสงฺขตฺตาย อมตฺธาตฺตฺยา สจฺฉนิกิริยตฺถาย สํวตฺตตีติ
อตฺถโถ ฯ ชฺมมวិยฺยสมฺโภชฌงฺเคปี เอเสว นโย ฯ

๑. ม.อชฺฌตฺตํ ชฺมเมสุ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 508

กายิกัม วิริยนฺติ จงฺกมํ อธิญฺจหนตฺตสฺส อุปฺปนฺนวิริยํ ฯ
เจตสิกนฺติ(๑) น ตาวาหิ อิมํ ปฺลตฺตงฺกํ ภินฺทิสฺสามิ
ยาว เม น อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมฺจุจิสฺสตีติ เอวํ
กายปฺปโยคํ วินา อุปฺปนฺนวิริยํ ฯ กายปฺสฺสทฺธิตีติ ติณฺณํ
ขณฺฐานํ ทฺรตฺปฺสฺสทฺธิ ฯ

จิตฺตปฺสฺสทฺธิตีติ วิณฺณณกฺขณฺฐสฺส ทฺรตฺปฺสฺสทฺธิ ฯ
อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌนฺเก สติสมฺโพชฺฌนฺกสฺสทิสฺสว วิณฺจฺจโย ฯ อิมสฺมึ
นเย สตฺต โพชฺฌนฺกา โลกียโลกุตฺตรมิตฺสกา กถิตา ฯ

ไปฺรณกตฺเถรา ปน เอตฺตเกน ปากฺกํ น โหตีติ
วิกฺขิตฺวา ทสฺเสตฺส ฯ เอเตสฺส หิ อชฺฌตฺตมฺเมสฺส สติ ปวิจโย
อุเปกฺขาติ อิมํ ตโย อตฺตโน ขนฺธารมฺมณฺตฺตา โลกียาว โหนฺติ
ตถา มคฺคํ อปฺปตฺตํ กายิกวิริยํ ฯ อวิตกฺกอวิจารา ปน
ปีติสมารโย โลกุตฺตรา โหนฺติ เสสา โลกียโลกุตฺตรมิตฺสกาติ ฯ

ตตฺถ อชฺฌตฺตํ ตาว ฐมฺเมสฺส สติปวิจโยอุเปกฺขา อชฺฌตฺตา-
รมฺมณา โลกุตฺตรา ปน พหิทฺฐารมฺมณาติ เตสํ โลกุตฺตรภาโว
มา ยุชฺชิตฺถ ฯ จงฺกมปฺปโยเคน นินฺพตฺตวิริยมฺปิ โลกียนฺติ
วทฺนฺโต น กิลมฺติ ฯ อวิตกฺกอวิจารา จ ปีติสมารโย กทา
โลกุตฺตราว โหนฺตีติ กามาวจเร ตาว ปีติสมฺโพชฺฌนฺโค
ลพฺภติ อวิตกฺกอวิจารา ปีติ น ลพฺภติ ฯ ฐปาวจเร

๑. ม. เจตสิกัม วิริยนฺติ ฯ

*เล่มที่ 47 โปษณังควิภังคินุเทโส หน้า 509

อวิตกกาวิจारा ปีติ ลพฺภติ ปีติสมโปษณังโก ปน น
ลพฺภติ ๑ อรูปาวจเร สพฺเพน สพฺพิ น ลพฺภติ ๑ เอตถ
ปน อลพฺภมานกั อูปาทาย ลพฺภมานกาปี ปฏิภุชิตตา ๑
เอวมยั อวิตกกาวิจโร ปีติสมโปษณังโก กามาวจโรโตปี
นิกฺขนโต รูปาวจโรโตปี อรูปาวจโรโตปีติ นิพฺพตฺติตโลกุตฺตโรเย-
วาทิ กถิโต ๑

ตถา กามาวจเร สมาริสมโปษณังโก ลพฺภติ อวิตกกา-
วิจโร จ สมาริ น ลพฺภติ ๑ รูปาวจรรูปาวจเรสุ
อวิตกกาวิจโร สมาริ ลพฺภติ สมาริสมโปษณังโก ปน น
ลพฺภติ ๑ เอตถ ปน อลพฺภมานกั อูปาทาย ลพฺภมานโกปี
ปฏิภุชิตโต ๑ เอวมยั อวิตกกาวิจโร สมาริ กามาวจโรโตปี
นิกฺขนโต รูปาวจโรโตปี อรูปาวจโรโตปีติ นิพฺพตฺติตโลกุตฺตโรเยวาทิ
กถิโตติ ๑(๑)

อปีจ โลกิยั คเหตุวา โลกุตฺตโร กาทพฺโพ โลกุตฺตรั
คเหตุวา โลกิโย กาทพฺโพ ๑ อชฺมตฺตรมฺเมสุ หิ สติปวิจย-
อุเปกฺขานั โลกุตฺตรภาวานากาโลปี อตฺถิ ๑ ตตฺริทํ สุตฺตํ
อชฺมตฺตวิโมกฺขั ขวาทั อาวุโส สพฺพอุปาทานกฺขยั วทามิ
เอวมสฺสิเม อาสวา นานุเสณฺตีติ (๒) อิมินา สุตฺเตน โลกุตฺตรา

๑. ม. กถิโต ๑ ๒. ส.นิ. ๑๖/๑๑๓/๖๔ ๑

อชฺมตฺตวิโมกฺขา ขวาทั อาวุโส สพฺพอุปาทานกฺขยา ตถาสโต

วิหรามิ ยถาสตํ วิหรนฺตุ อาสวา นานุสฺสวณฺติ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 510

โหนติ ฯ ยทา ปน จงกมปโยเคน นิพพุตเต กายิกวิริเย
อวุปสนุเตเยว วิปัสสนา มกุเคน ฌญิตติ ตทา ตั โลกุตตริ
โหติ ฯ เย ปน เถรา กสิณชฺฌาเน อานาปานชฺฌาเน □
พฺรหฺมวิหารชฺฌาเน จ โพชฌงฺโก อุตฺตรนฺโต น วาเรตพุโพติ
วทฺหติ เตสํ วาท อวิตกฺกาวิจารา ปิติสมาธิสมฺโพชฌงฺกา
โลกิยา โหนตฺติ ฯ

ทุตฺตินโย ฯ

อิทานิ โพชฌงฺกานํ ภาวนาเวสน ปวตฺตํ ตุตฺตินยํ
ทสฺเสนโต ปุณฺ สตฺต โพชฌงฺกาตอิทาติมาห ฯ ตตฺถาปิ อัย
อนุปฺพุทฺทพทวณฺณา

ภาเวตฺติ วทฺเตติ อตฺตโน สนฺตाने ปุณฺปุณฺํ ชเนติ
อภินิพฺพุตเตติ ฯ

วิเวกนิสฺสิตนฺติ วิเวเก นิสฺสิตํ ฯ

วิเวโกติ วิวิตฺตตา ฯ โส จายํ ตทงฺควิเวโก วิกฺขมฺภน-
สมุจฺเจทปฺปฏิปฺสฺสทฺธินิสฺสรณวิเวโกติ ปญฺจวิโร ฯ ตตฺถ ตทงฺควิเวโก
นาม วิปัสสนา ฯ วิกฺขมฺภนวิเวโก นาม อภฺจฺจ สฺมาปฺตฺติโย ฯ
สมุจฺเจทวิเวโก นาม มกุโธ ฯ ปฺปฏิปฺสฺสทฺธิวิเวโก นาม ผลํ ฯ
นิสฺสรณวิเวโก นาม สพฺพนิมิตฺตนิสฺสํญํ นิพฺพานํ ฯ เอวเมตฺสฺมี
ปญฺจวิโร วิเวเก นิสฺสิตํ วิเวกนิสฺสิตนฺติ ตทงฺควิเวกนิสฺสิตํ
สมุจฺเจทวิเวกนิสฺสิตํ นิสฺสรณวิเวกนิสฺสิตตฺถจฺจ สติสมฺโพชฌงฺกํ

*เล่มที่ 47 โพชฌงควิภังคินิทุเทโส หน้า 511

ภาเวตีติ อยมตุโถ เวทิตพุโพ ฯ

ตถา हि อัย สติสมโพชฌงควานานุโยคมนุยุตุโต โยคี
วิปัสสนากุขณ กิจจโต ตทงควิเวกนิสฺสิตํ อชฺฌาสยโต
นิสฺสรณวิเวกนิสฺสิตํ มคฺคกาเล ปน กิจจโต สมฺจุเจทวิเวกนิสฺสิตํ
อารมฺมณโต นิสฺสรณวิเวกนิสฺสิตํ สติสมโพชฌงคํ ภาเวตี ฯ
ปญฺจวิหวิเวกนิสฺสิตมฺปีติ(๑) เอเก ฯ เต हि น เกวถํ พลว-
วิปัสสนามคฺคผลกุขณเสฺว โพชฌงเก (๒) อุทฺธรนฺติ วิปัสสนา-
ปาทกกลิขชฺฌานอานาปานาสุภพฺรหฺมวิหารชฺฌานเนสุปี อุทฺธรนฺติ
น จ ปฏิสฺสิทฺธา อฏฺฐกถาจริเยहि ฯ ตสฺมา เตสํ มเตน เอเตสํ
ฉานานํ ปวตฺติกุขณ กิจจโตเอว วิกฺขมฺภนวิเวกนิสฺสิตํ ฯ ยถา
จ วิปัสสนากุขณ อชฺฌาสยโต นิสฺสรณวิเวกนิสฺสิตนฺติ วุตฺตํ
เอวํ ปฏิปสฺสทฺธิวิเวกนิสฺสิตมฺปี ภาเวตีติ วตฺตํ วฏฺฏติ ฯ
เอเสว(๓) นโย วิราคนิสฺสิตาทีสุ ฯ วิเวกตฺถาเอว हि วิราคาทโย ฯ
 เกวลญฺเจตฺถ (๔) โวสุสฺสุโค ทฺวิโร ปริจฺจจากโวสุสฺสุโค จ
 ปกฺขนฺทนโวสุสฺสุโค จาติ ฯ

ตตฺถ ปริจฺจจากโวสุสฺสุโคติ วิปัสสนากุขณ จ ตทงควเสน
มคฺคกุขณ จ สมฺจุเจทวเสน กิเลสฺปฺปหานํ ฯ

ปกฺขนฺทนโวสุสฺสุโคติ วิปัสสนากุขณ ตนฺนินฺนภาเวน
มคฺคกุขณ ปน อารมฺมณกรณน นิพฺพานปกฺขนฺทนํ ฯ

๑. ม. ปญฺจวิเวกนิสฺสิตมฺปีติ ฯ ๒. ม. โพชฌงคํ ฯ

๓. ม. เอส ฯ ๕. ม. เกวลญฺเจตฺถ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 512

ตทกขมปี อิมสมิ โลกียโลกุตตรมิสสเก อตถวณณนานเย
วฏฐิติ ฯ ตถา หิ อัย สติสมโพชฌงโค ยถาวุตเตน ปกาเรน
กิเลส ปริจจชติ นิพพานญจ ปกขนุทติ ฯ

โอสสคคปริณามินติ อิมินา ปน สกเลน วจเนน
โอสสคคตถัม ปริณามนุตัม ปริณตลจ ปริปจจนุตัม ปริปกกญจชาติ
อิทัง วุตตัม โหติ ฯ อยลหิ โพชฌงกภาวนมมฺนุยตโต ภิกขุ ยถา
สติสมโพชฌงโค กิเลสปริจจจากโอสสคคตถัม นิพพานปกขนุท-
โอสสคคตถลจ ปริปจจติ ยถา จ ปริปกโก โหติ ตถา
นํ ภาเวตีติ ฯ เอส นโย เสสโพชฌงกเสสุปี ฯ อิมสมิมปี นเย
โลกียโลกุตตรมิสสกา โพชฌงกา กถิตาติ ฯ

สุตฺตุนตภาชนิยํ ฯ

อภิธรรมภาชนิเย สตฺตปิ โพชฌงเก เอกโต ปุจฺจิตฺวา
วิสฺสชฺชนสฺส จ ปาฏิเยกํ ปุจฺจิตฺวา วิสฺสชฺชนสฺส จ วเสน เทว
นยา เตสํ อตถวณณนา เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพา ฯ

อุเปกฺขาสมฺโพชฌงกนิทฺเทเส ปน อุเปกฺขนวเสน อุเปกฺขา ฯ
อุเปกฺขนากาโร อุเปกฺขนา ฯ อุเปกฺขิตพฺพยฺยเต สมปฺปวตฺเต
ธมฺเม อิกฺขติ น โจเทตีติ อุเปกฺขา ฯ ปุคฺคํ อุเปกฺขาเปตีติ
อุเปกฺขนา ฯ โพชฌงกภาวปฺปตฺติยา โลกียอุเปกฺขนาย อธิกา
อุเปกฺขนา อชฺฌเปกฺขนา ฯ อพฺยาปาราปชฺชนน มชฺฌตฺตภาโว
มชฺฌตฺตตา ฯ สวา ปน จิตฺตสฺส น สตฺตสฺสาติ ทีเปตุํ

*เล่มที่ 47 โปชฌงฺควิงฺคนิทฺเตโส หน้า 513

มชฺฌตฺตตา จิตฺตสฺสาติ วุตฺตนฺติ ฯ อยเมตฺถ อปฺพุพฺพท-
วณฺณา ฯ(๑)

นยา ปเนตฺถ กณฺตพฺพา ฯ สตฺตุนฺนํปิ หิ โปชฌงฺกานํ
เอกโต ปุจฺฉิตฺวา วิสฺสชฺชเน เอกกมฺกฺเค นยสฺหสฺสํ นยสฺหสฺสนฺติ
จตฺตารี นยสฺหสฺसानิ วิกฺตฺตานิ ฯ ปาฎิเยกํ ปุจฺฉิตฺวา
วิสฺสชฺชเน เอกกโปชฌงฺกวเสน จตฺตารี จตฺตารีติ สตฺต
จตฺกกา อฏฺฐวิสฺติ ฯ ตานิ ปฺริเมหิ จตฺตฺหิ สทฺธิ ทฺวตฺตีสาติ
สพฺพานิปี อภิธมฺมภาชนิเย ทฺวตฺตีส นยสฺหสฺसानิ วิกฺตฺตานิ
กฺุสลาเนว ฯ ยสฺมา ปน ผลกฺขณฺปิ โปชฌงฺกา ลพฺภนฺติ
กฺุสลเหตุกานิ จ สามณฺยผลานิ ตสฺมา เตสุปี โปชฌงฺก-
ทฺสฺสนคฺคํ กฺุสลนิตฺเตสปุพฺพกฺมาเยว ตนฺติยา วิปากนโย
อารทฺโธ ฯ โสปี เอกโต ปุจฺฉิตฺวา วิสฺสชฺชนสฺส จ ปาฎิเยกํ
ปุจฺฉิตฺวา วิสฺสชฺชนสฺส จ วเสน ทฺวิโธ โหติ ฯ เสสเมตฺถ
เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว เวทิตฺพํ ฯ วิปาเก ปน กฺุสลโต ติกฺุณา
นยา กาทพฺพาติ ฯ

อภิธมฺมภาชนิยํ ฯ

ปญฺหาปุจฺฉเก ปาลีอนุสาเรเนว โปชฌงฺกานํ กฺุสลาทิกฺาโว
เวทิตฺพโ ฯ อารมฺมณฺตฺติเกสฺ ปน สพฺเพปี เต(๒) อปฺปมาณํ
นิตฺพานํ อารพฺก ปวตฺติโต อปฺปมาณารมฺมณาเอว น
๑. ม. อปฺพุพฺพทวณฺณา ฯ ๒. ม. สพฺเพเปเต ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 514

มกุฎารมมณาฯ สหชาติเหตุวเสน ปเนตถ กุสลา มกุฎเหตุกา
วิธีย วา วิมัส วา เชฏฐกัม กตฺวา มกุฎภาวนากาเล
มกุฎาธิปติโน จนฺตฺวตฺตฺเชฏฐิกาย มกุฎภาวนาย น วตฺตพฺพา
มกุฎาธิปติโนติ ผลกาเลปี น วตฺตพฺพาเอว ฯ

อดีตาทีสุ เอการมมณภาเวปี (๑) น วตฺตพฺพา นิพฺพานสฺส
ปน พหิทฺฐาธมฺมตฺตา พหิทฺฐาธมฺมณา นาม โหนฺตฺติติ เอวเมตสฺมี
ปญฺหาปฺจุจฺเจปี นิพฺพตฺติตฺตโลกุตฺตราว โปชฺฌงฺกา กถิตา ฯ
สมฺมาสมฺพุทฺเธน ทิ สุตฺตฺนตฺตภาชนิยสฺเสว ปจฺมณยสฺมี โลกิยา
ทฺุคฺคิตฺเตยสฺ โลกิยโลกุตฺตรมิตฺสกา โปชฺฌงฺกา กถิตา ฯ
อภิธมฺมภาชนิยสฺส ปน จตฺตฺสปี นเยสฺ อิมสฺมิญฺจ ปญฺหาปฺจุจฺเจ
โลกุตฺตราเยวติ เอวมยฺ โปชฺฌงฺควิภงฺโกปี เตปฺริวญฺญุ
นีหริตฺวาว ภาเชตฺวา ทสฺสิติตฺติ ฯ

โปชฌงฺควิภงฺกนิทฺเทโส ฯ

อิทานิ ตทนนฺตเร มกุฎงฺควิภงฺเก อริโย อญฺจงฺกโก
มกุโคตฺติอาทิ สพฺพํ สจฺจวิภงฺเก ทฺุภฺขนิโรธคามินีปฺปฏิปทานิทฺเทเส
วตฺตฺนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ ภาวนาวเสน ปาฎิเยกฺกํ ทสฺสิต
ทฺุคฺคิตฺเตยปี สมฺมาทฺิฏฺฐี ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตฺตฺนตฺติอาทิ สพฺพํ
โปชฌงฺควิภงฺเก วตฺตฺนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ เอวมิทํ ทฺุวินฺนมฺปิ
นยานํ วเสน สุตฺตฺนตฺตภาชนิยํ โลกิยโลกุตฺตรมิตฺสกาเมว กถิตํ ฯ

๑. ม. เอการมมณภาเวณปี ฯ

*เล่มที่ 47 มกุฏวิกงคณิทุโส หน้า 515

อภิธรรมภาษณีเย อริโยติ อวตุวา อฏฺจงฺกิกโก มกุโคติ
วุดฺตํ ฯ เอวํ อวุดฺเตปิ อัย อริโยเอว ฯ ยถา หิ มุทฺธาภิสิตฺตสฺส
รณฺโณ มุทฺธาภิสิตฺตตาย เทวียา กุจฺฉิมฺหิ ชาโต ปุตุโต
ราชปุตุโตติ อวุดฺเตปิ ราชปุตุโตเยว โหติ เอวมยฺมปิ อริโยติ
อวุดฺเตปิ อริโยเอวาติ เวทิตฺตพฺโพ ฯ เสตฺมิธาปี สจฺจวิกงฺเก
วุดฺตนเยเนว เวทิตฺตพฺพํ ฯ

ปณฺจงฺกิกวารปี อฏฺจงฺกิกโกปี อวุดฺเตปิ อฏฺจงฺกิกโกเอวาติ(๑)
เวทิตฺตพฺโพ ฯ โลกุตฺตรมกุโค หิ ปณฺจงฺกิกโก นาม นตฺถิ ฯ อยเมตฺถ
อาจริยานํ สมานกฺกุฏกถา ฯ วิตฺตฺทวาทิ ปนาห โลกุตฺตรมกุโคปี
อฏฺจงฺกิกโก นาม นตฺถิ ปณฺจงฺกิกโกเยว โหตีติ ฯ โส สุตฺตํ อหาราติ (๒)
วุดฺโต อทฺธา อณฺณํ อปสฺสนฺโต อิมํ (๓) มหาสพายตนโต
สุตฺตปฺปเทสํ อหาริสฺสตี ฯ ยา ตถาภูตสฺส ทิฏฺฐิ สาสฺส โหติ
สมฺมาทิฏฺฐิ ฯ โย ตถาภูตสฺส สงฺกปฺโป วายาโม สติ โย
ตถาภูตสฺส สมาริ สุवासฺส โหติ สมฺมาสมาริ ฯ ปุพฺพเพว
โฆ ปนสฺส กายกมฺมํ วจิกมฺมํ อาชีโว สุปริสฺสุทฺโธ โหตีติ ฯ (๔)

ตโต เอตฺสฺส อนฺนตรํ สุตฺตปฺปทํ อหาราติ วตฺตพฺโพ ฯ
สเจ อหารติ อิจฺเจตํ กุสฺลํ ฯ โน เจ อหารติ สยํ อหาริตฺวา
เอวมสฺสาयํ อริโย อฏฺจงฺกิกโก มกุโค ภาวนาปาริปุรี กจฺฉตีติ (๕)

๑. ม. อฏฺจงฺกิกโกเอว ฯ ๒. ม. อหาราหิตี ฯ ๓. ม. อิทํ ฯ

๔. ม. อ. ๑๔/๘๒๘/๕๒๓ ฯ ๕. ม. อ. ๑๔/๘๒๘/๕๒๓ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 516

อิมินา เต สตถุ สาสเนน วาโท ภินฺโน ๑ โลกุตตรมคฺโค
ปญฺจกฺโก นาม นตฺถิ อฏฺฐกฺโกว โหตีติ วตฺตพฺโพ ๑
อิมานิ ปน ตีณิ องฺคานิ ปุพฺเพ ปรีสุทฺธานิ วตฺตนฺติ
โลกุตตรมคฺคกฺขณฺเ ปรีสุทฺชฺทรานิ โหณฺติ ๑ อถ ปญฺจกฺโก
มคฺโคติ อิทํ กิมนฺตํ คหิตนฺติ อติเรกกิจฺจทสฺสนตฺถํ ๑ ยสฺมิณฺหิ
สมเย มิจฺฉาวาจํ ปชฺหตี สมฺมาวาจํ ปุเรตี ตสฺมี สมเย
สมฺมากมฺมนตฺตสมฺมาอาชีวา นตฺถิ ๑ อิมานิ ปญฺจ การापกฺง-
คานเว มิจฺฉาวาจํ ปชฺหนฺติ สมฺมาวาจา ปน สยํ วิรตีวเสน
ปุเรตี ๑ ยสฺมี สมเย มิจฺฉากมฺมนตฺตํ ปชฺหนฺติ สมฺมากมฺมนตฺตํ
ปุเรตี ตสฺมี สมเย สมฺมาวาจาสมฺมาอาชีวา นตฺถิ ๑ อิมานิ
ปญฺจ การापกฺงคานเว มิจฺฉากมฺมนตฺตํ ปชฺหนฺติ สมฺมากมฺมนโต
ปน สยํ วิรตีวเสน ปุเรตี ๑ ยสฺมี สมเย มิจฺฉาอาชีวํ ปชฺหนฺติ
สมฺมาอาชีวํ ปุเรตี ตสฺมี สมเย สมฺมาวาจาสมฺมากมฺมนตฺตา
นตฺถิ ๑ อิมานิ ปญฺจ การापกฺงคานเว มิจฺฉาอาชีวํ ปชฺหนฺติ
สมฺมาอาชีโว ปน สยํ วิรตีวเสน ปุเรตี ๑ อิมิ เอเตสํ
ปญฺจนฺนํ การापกฺงคานํ กิจฺจาติเรกตํ ทสฺเสตฺถุ ปญฺจกฺโก
มคฺโคติ คหิตํ ๑ โลกุตตรมคฺโค ปน อฏฺฐกฺโกว โหตี
ปญฺจกฺโก นาม นตฺถิ ๑

ยถิ สมฺมาวาจาทีหิ สทฺธี อฏฺฐกฺโกติ วทถ จตฺสโส
สมฺมาวาจาเจตนา ติสฺโส สมฺมากมฺมนตฺตเจตนา สตฺต สมฺมา-

*เล่มที่ 47 มคฺควิภังคณิทุเทโส หน้า 517

อาชีวะเจตนาติ อิมมหา เจตนาพหุตุตา กถิ มุจฺจิสฺสถ ๑ ตสฺมา
ปญฺจกฺโข โลกุตฺตรมคฺโขติ ๑ เจตนาพหุตุตาปี (๑) ปมุจฺจิสฺสาม
อญฺจกฺโข โลกุตฺตรมคฺโขติ จ วกฺขาม ๑ ตฺวํ ตาว
มหัจฺจตฺตาริสฺสกาณโก โหสิ น โหสิตี ปุจฺฉิตฺตพฺโพ ๑ สเจ
น โหมีตี วทตี ตฺวํ อภาณกตฺตา น ชานาสีตี วตฺตพฺโพ ๑
สเจ ภาณโกสฺมีตี วทตี สุตฺตํ อหาราตี วตฺตพฺโพ ๑ สเจ
สุตฺตํ อหารตี อิจฺเจตํ กุสฺลํ ๑ โน เจ อหารตี สยํ
อุปริปณฺณาสโต อหาริตพฺพํ

กตมา จ ภิกฺขเว สมฺมาวาจา ๑ สมฺมาวาจาหิ(๒) ภิกฺขเว
ทวายิ(๓) วทามิ อตฺถิ ภิกฺขเว สมฺมาวาจา สาสวา ปุณฺณภากิยา
อุปริเวปกฺกา อตฺถิ ภิกฺขเว สมฺมาวาจา อริยา อนาสวา
โลกุตฺตรา มคฺคํ(๔) ๑ กตมา จ ภิกฺขเว สมฺมาวาจา สาสวา
ปุณฺณภากิยา อุปริเวปกฺกา ๑ มุสสาวทา เวรมณิ ปิสฺสุณาย
วาจาย เวรมณิ ฝรุสาย วาจาย เวรมณิ สมฺพปฺปลาปา เวรมณิ ๑
อัย ภิกฺขเว สมฺมาวาจา สาสวา ปุณฺณภากิยา อุปริเวปกฺกา ๑
กตมา จ ภิกฺขเว สมฺมาวาจา อริยา อนาสวา โลกุตฺตรา
มคฺคํ ๑ ยา โข ภิกฺขเว อริยจิตฺตสฺส อนาสวจิตฺตสฺส
อริยมคฺคสมฺภคิโน อริยมคฺคํ ภาวยโต จตฺตหิปี วจฺจุจฺริเตหิ
อารตี วิรตี ปฏฺวิรตี เวรมณิ ๑ อัย ภิกฺขเว สมฺมาวาจา
๑. ม. เจตนาพหุตุตา จ ๑ ๒. ม. สมฺมาวาจาหิ ๑
๓. ม. ทวายิ ๑ ๔. ม. มคฺคํ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 518

อริยา อนาสวา โลกุตตรา มคฺคงฺกา ฯ ฯเปฯ กตโม จ ภิกฺขเว
 สมฺมากมฺมนฺโต ฯ สมฺมากมฺมนฺตาหิ(๑) ภิกฺขเว ทฺวํ ยํ วทามิ ฯเปฯ
 อุปฺธิเวปกฺโก ฯ กตโม จ ภิกฺขเว สมฺมากมฺมนฺโต อริโย
 อนาสโว โลกุตฺตโร ฯเปฯ กตโม จ ภิกฺขเว สมฺมาอาชีโว ฯ
 สมฺมาอาชีวาหิ(๒) ภิกฺขเว ทฺวํ ยํ วทามิ ฯเปฯ อุปฺธิเวปกฺโก ฯ
 กตโม จ ภิกฺขเว สมฺมาอาชีโว อริโย อนาสโว โลกุตฺตโร
 มคฺคงฺโก ฯ ยา โข ภิกฺขเว อริยจิตฺตสฺส อนาสวจิตฺตสฺส
 อริยมคฺคสมฺมุคฺชีโน อริยมคฺคํ ภาวยฺโต มิจฺฉาอาชีวา อารตี
 วิตฺติ ปฏฺิวิตฺติ เวมณฺณี ฯ อัย ภิกฺขเว สมฺมาอาชีโว อริโย
 อนาสโว โลกุตฺตโร มคฺคงฺกนฺติ ฯ(๓)

เอวเมตฺถ จตฺตฺหิ วจฺิจฺจจฺริเตหิ ตีหิ กายทฺุจฺริเตหิ
 มิจฺฉาชีวโต จาติ เอเกกาว วิตฺติ อริยา อนาสวา โลกุตฺตรา
 มคฺคงฺกนฺติ(๔) วุตฺตา กุโต เอตฺถ เจตนาพหุตฺตํ กุโต ปญฺจงฺกิโก
 มคฺโค อิทนฺเต สุตฺตํ อิกามกสฺส โลกุตฺตรมคฺโค อฏฺุจฺงฺกิโกติ
 ทิเปติ ฯ สเจ เอตฺตเกน สลฺลทฺุเขติ อิจฺเจตํ กุสลํ ฯ โน เจ
 สลฺลทฺุเขติ อณฺณานิปี การณานิ อahrtฺุวา สลฺลทฺุเขติ ฯ

- วุตฺตํ เหน้ ภาวตา ยสฺมี โข สฺุภทฺุท ฐมฺมวินเย
 # ๑. ม. สมฺมากมฺมนฺตํปหิ ฯ ๒. ม. สมฺมาอาชีวํปหิ ฯ
 # ๓. สฺุยา. มคฺคงฺโก ฯ ม. มคฺคงฺกาติ ฯ ม. อ. ๑๔/๒๖๖, ๒๖๗,
 # ๒๗๑, ๒๗๒, ๒๗๓, ๒๖๗, ๒๗๗, ๒๗๘, ๑๘๓, ๑๘๘, ๑๘๖ ฯ
 # ๔. ม. มคฺคงฺกาติ ฯ

*เล่มที่ 47 มคฺควิภังคนิทเทโส หน้า 519

อริโย อฏฺฐังคิโก มคฺโค น อุปลพฺภติ สมโณปิ ตตฺถ น
 อุปลพฺภติ ฯเปฯ อิมสฺมี โข สุภทฺท ฌมฺมวินเย อริโย อฏฺฐังคิโก
 มคฺโค อุปลพฺภติ อิเชว สุภทฺท สมโณ ฯเปฯ สุลฺลา
 ปรปฺปวาทา สมณฺณี อณฺเณติ ฯ(๑) อณฺเณสุปี อนนฺเกสุ สุตฺตสฺเตสุ
 อฏฺฐังคิโก(๒) มคฺโค อากฺโข ฯ กถาวตฺถุปกรณฺปิ วุตฺตํ
 มคฺคานฏฺฐังคิโก เสฏฺโฐ สจฺจจันฺ จตุโร ปทา
 วิราโค เสฏฺโฐ ฌมฺมานํ ทวิปทานนฺจ จกฺขุมาติ(๓) ฯ
 อตุเถว สุตฺตนฺโตติ อามนฺตา ฯ เตนฺ หิ อฏฺฐังคิโก
 มคฺโคติ ฯ (๔) สเจ ปนฺ เอตฺตเกนาปี สลฺลตฺตี น กจฺฉติ กจฺฉ
 วิหารํ ปวิสิตฺวา ยาคฺุ ปิวาหิตฺติ อฺยโยเชตพฺโพ ฯ อุตฺตรํ ปน
 การณํ วกฺขตีติ อฏฺฐจฺานเมตฺติ ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานตฺถเมว ฯ
 นยา ปเนตฺถ กณฺตพฺพา ฯ อฏฺฐังคิกมคฺคสฺมิณฺหิ เอกโต
 ปุจฺฉิตฺวา เอกโต วิสฺสชฺชเน จตฺตุสฺ มคฺเคสุ จตฺตาริ นยสฺหสฺसानิ
 วิภคฺตานิ ปณฺจกฺกมคฺเค เอกโต ปุจฺฉิตฺวา เอกโต วิสฺสชฺชเน
 จตฺตาริ ปาฏฺิเยกํ ปุจฺฉิตฺวา ปาฏฺิเยกํ วิสฺสชฺชเน จตฺตาริ
 จตฺตาริตฺติ ปณฺจสุ องฺเคสุ วิสฺติ ฯ อิติ ปุริมานิ อฏฺฐ อิมานิ
 จ วิสฺตีติ สพฺพานิปี มคฺควิภังเก อฏฺฐวิสฺติ นยสฺหสฺसानิ
 วิภคฺตานิ ฯ ตานิ จ โข นิพฺพตฺติตฺโลกุตฺตรานิ กุสฺลาเนว ฯ
 # ๑. สฺยา. ม. อณฺเณหิตฺติ ฯ ที. ม. ๑๐/๑๓๘/๑๗๕ ฯ
 # ๒. ม. อฏฺฐังคิโกว ฯ ๓. ขุ. ฐ. ๒๕/๓๐/๕๑ ฯ
 # ๔. อภิ. กถา. ๓๗/๑๘๖๒/๖๓๒ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 520

วิปาเก ปน กุสลโต ติกุณา นยา กาทพฺพาทิ ฯ

อภิธรรมภาชนียํ ฯ

ปญฺหาปฺจฺจเก ปาลิอนุสาเรเนว มคฺคํคานํ กุสลาทิกาว
เวทิตพฺโพ ฯ อารมฺมตฺตเกสุ ปน สพฺพานิเปตานิ อปฺปมาณํ
นิพฺพานํ อารพฺก ปวตฺติโต อปฺปมาณารมฺมณาเนว น
มคฺการมฺมณานิ ฯ เนว ทิ มคฺโค น ผลํ มคฺคํ อารมฺมณํ
กโรติ ฯ สหชาติเหตุวเสน ปเนตฺถ กุสลานิ มคฺคเหตุกานิ
วิริยํ วา วิมฺลํ วา เชฏฺฐกํ กตฺวา มคฺคภาวนากาเล
มคฺคธิปตีนิ ฉนฺทจิตฺตเชฏฺฐิกาย มคฺคภาวนาย น วตฺตพฺพานิ
มคฺคาธิปตีนิตี ผลกาเลปี น วตฺตพฺพานเนว ฯ

อตีตาทิสฺส เอการมฺมภาเวนปี น วตฺตพฺพานิ นิพฺพานสฺส
ปน พหิทฺฐารมฺมตฺตา พหิทฺฐารมฺมณานิ นาม โหนฺตตี
เอวเมตฺสฺมี ปญฺหาปฺจฺจเกปี นิพฺพตฺติตฺตโลกุตฺตรานเนว มคฺคํคานิ
กถิตานิ ฯ สมฺมาสมฺพุทฺเฐน ทิ สุตฺตคฺคภาชนียสฺมีเยว โลกีย-
โลกุตฺตรานิ มคฺคํคานิ กถิตานิ อภิธรรมภาชนียเ ปน
ปญฺหาปฺจฺจเก จ โลกุตฺตรานเวาติ เอวมยํ มคฺควิภังฺโกปี
เตปฺริวภูฏํ นีหริตฺวาว ภาเชตฺวา ทสฺสีโตติ ฯ

มคฺคํควิภังฺกนิทฺเตโส ฯ

อิทานิ ตทนนฺตเร ฌานวิภังฺเก ยา ตาว อยํ สกฺลสฺสาปี

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคินิเทศ์ หน้าที่ 521

สุตตตณฺทภาษนียสฺส ปจฺมํ มาติกา จปีตา ตตฺถ อิทฺธาติ วจฺนํ
ปฺพุพฺพภาครณียสมฺปทาย สมฺปนฺนสฺส สพฺพปฺปการชฺฌาน-
นินฺพพฺพตฺตกสฺส ปุคฺคกสฺส สนนฺิสฺสยญฺุตสาสนปรีตีปํ อญฺญ-
สาสนสฺส จ ตถาภาวปฺปฏิเสธํ ฯ วุตฺตํ เหน้ อิวฺว ภิกฺขเว
สมโณ ฯเปฯ สฺลลฺลา ปฺรปฺปวาทา สมณฺณิ อญฺญเถติ(๑) ฯ

ภิกฺขุติ เตสํ ฌานานํ นินฺพพฺพตฺตกปุคฺคกปรีตีปํ ฯ

ปาฏฺฐิโมกฺขสํวรสํวฺโตติ อิทฺมสฺส ปาฏฺฐิโมกฺขสํวเร ปตฺติญฺิจิต-
ภาวปรีตีปํ ฯ

วิหฺรตีติ อิทฺมสฺส ตทฺนุรูปวิหฺรตสมฺงฺคิภาวปรีตีปํ ฯ

อาจารโกจรสมฺปนฺโนติ อิทฺมสฺส เหน้จฺจา ปาฏฺฐิโมกฺขสํวรสฺส
อุปรี ฌานานุโยคสฺส จ อุปการชฺมมปรีตีปํ ฯ

อนฺนตฺเตสฺ วชฺเชสฺ ภยทสฺสาวิติ อิทฺมสฺส ปาฏฺฐิโมกฺขโต
อจฺวนชฺมมตฺาปรีตีปํ ฯ

สมาทายาติ อิทฺมสฺส สิกฺขาปทานํ อนวเสสโต อาทาน-
ปรีตีปํ ฯ

สิกฺขตีติ อิทฺมสฺส สิกฺขาเย สมฺงฺคิภาวปรีตีปํ ฯ

สิกฺขาปเทสฺติ อิทฺมสฺส สิกฺขิตพฺพชฺมมปรีตีปํ ฯ

อินฺทฺริเยสฺติ อิทฺมสฺส กุตฺตทฺวารตฺาย ญฺมปรีตีปํ ฯ

๑. ม. อญฺญเห้ติ ฯ ที. ม. ๑๐/๑๓๘/๑๗๕ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 522

รกขิตพุโพกาสปริทีปนนุติปี วทนต์เิว ๑

คุดตทวโรติ อิทมสฺส จสฺส ทวารสฺส สัวิทิตารกฺขภาว-
ปริทีปน์ ๑

โกชเน มตฺตตณฺณติ อิทมสฺส สนนุโตสาทิกุณปริทีปน์ ๑

ปฺพพฺรตฺตาปรรตฺตํ ชากรียานุโยคมนุยุตฺโตติ อิทมสฺส
การณภาวปริทีปน์ ๑

สาดจฺจํ เนปกกนฺติ อิทมสฺส ปญฺญาปริคฺคหิตน วิริเยน
สาดจฺจการิตาปริทีปน์ ๑

โพธิปฺกขิกานํ ฃมฺมานํ ภาวนานุโยคมนุยุตฺโตติ อิทมสฺส
ปฏฺธิปตฺติยา นิพฺเพชภากิยคฺคตปริทีปน์ ๑

โส อภิกฺกนฺเต ๑เป๑ คฺคณฺหิภาเว สมนฺปชานการี โหตีติ
อิทมสฺส สพฺพคฺคธ สติสมนฺปชลฺลสมนฺนาคคฺคตปริทีปน์ ๑

โส วิวิตฺตํ เสนาสนํ ภชตีติ อิทมสฺส อนฺรูปเสนาสน-
ปริคฺคหปริทีปน์ ๑

อรณฺณํ ๑เป๑ ปฏฺธิสฺสฏฺถานสารูปฺปนฺติ อิทมสฺส เสนาสนป-
ปเกทนิราทีนวดานิสํสปริทีปน์ ๑ โส อรณฺณคฺคโต วาติ อิทมสฺส
วคฺคตปฺปการเนน เสนาสเนน ยุตฺตภาวปริทีปน์ ๑ นิสิตตีติ อิทมสฺส
โยคานฺรูปอริยาปถปริทีปน์ ๑ ปริมุขํ สตี อฺปฏฺฐเปตฺวาติ อิทมสฺส
โยคารมฺภปริทีปน์ ๑ โส อภิชฺฌํ โลเก ปหาชาติอาทิ ปนสฺส
กมฺมฏฺฏจานานุโยเคน นีวรณปฺปหานปริทีปน์ ๑ คฺคสฺเสว ปหีน-

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคินิเทศโส หน้า 523

นัวรรณสฺส วิวิจฺเจว กามะหิตีอาทึ ปฏฺฐิปาฎิยา ฌานูปฺปตฺติ-
ปรีทึปนํ ฯ อปฺจ อึช ภิกฺขุติ อิมสฺมี สาสเน ฌานูปฺปาทโก
ภิกฺขุ ฯ อิทานึ ยสฺมา ฌานูปฺปาทเกน ภิกฺขุณา จตฺตารึ
สีลานึ โสเชตฺตพฺพานึ ตสฺมาสฺส ปาฎิโมกฺขสํวรํสูโตติ อิมินา
ปาฎิโมกฺขสํวรํสีลวิสุทฺธี อุปฺทิสฺติ ฯ อาจารย์โคจรสมฺปนฺโนติอาทึนา
อาชีวปาริสฺสุทฺธีสีลํ ฯ สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุติ อิมินา
เตลํ ทฺวินนํ สีลานํ อนนฺวเสสโต อาทานํ ฯ อินฺทฺริเยสุ
คฺคตฺตวาโรติ อิมินา อินฺทฺริยสํวรํสีลํ ฯ โภชเน มตฺตตฺตญฺติ
อิมินา ปจฺจยสนฺนึสฺสึตฺตสีลํ ฯ ปุพฺพพฺรตฺตาปรรตฺตตฺตนาทึนา สีเล
ปตฺติญฺจิสฺส ฌานภาวนาย อุปฺการเก ฌมฺเม ฯ โส อภิกฺกนฺเตติ-
อาทึนา เตลํ ฌมฺมานํ อปฺริหานาย กมฺมญฺจานสฺส จ
อสมฺโสมาย สติสมฺปชฺญตฺตสมายอํ ฯ โส วิวิตฺตตฺตนาทึนา
ภาวนानุรูปฺเสนาสนปรีคฺคหํ ฯ โส อรณฺยคโต วาติอาทึนา ตํ
เสนาสนํ อุปคตฺตสฺ ฌานานุรูปฺอิริยาปถญฺเจว ฌานภาวนา-
รณฺยจ ฯ โส อภิชฺฌนฺตฺตนาทึนา ฌานภาวนารณฺยเกน ฌาน-
ปจฺจนึกธมฺมปฺพานํ ฯ โส อึเม ปญฺจ นัวรรณ ปหายติอาทึนา
เอว ปหึนฺชฌานปจฺจนึกธมฺมสฺส สพฺพชฺฌานานํ อุปฺปตฺติกฺกมํ
อุปฺทิสฺตีติ ฯ

มาติกาวณณา ฯ

อิทานึ ยถานึกฺขิตฺตํ มาติกํ ปฏฺฐิปาฎิยา ภาเชตฺวา ทสฺเสตฺตํ

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังกนิทเทโส หน้า 525

เนตฺ สตฺถุสฺสํสํนฺนํติ ฯ เย จ โข ตฺวํ โคตฺมิ ฌมฺเม ชาเนยฺยาสี
อิม ฌมฺมา วิราคาย สํวตฺตํนฺตํ โน สรคาย ฯเปฯ สฺกฺรตฺตาย
สํวตฺตํนฺตํ โน ทฺพฺกฺรตฺตายตี ฯ เอกํเสน [๑] หิ โคตฺมิ ชาเรยฺยาสี
เอโส ฌมฺโม เอโส วินโย เอตํ สตฺถุสฺสํสํนฺนํติ(๒) เอวํ วุตฺเต
อิมสฺมี พุทฺธฌมฺมวินเย อิมสฺมี พุทฺธปาวจเน อิมสฺมี พุทฺหมจฺริเย(๓)
อิมสฺมี พุทฺธสํสํเนตี(๔) เอวมตฺถโถ เวทิตฺตํโพ ฯ

อปีเจตํ สิกฺขชตฺตยสงฺขาตํ สกฺลสํสํนํ ภควตฺตา ทิฏฺฐตฺตฺตา
สมฺมาทิฏฺฐิปปจฺยตฺตฺตา สมฺมาทิฏฺฐิปปุพฺพงฺกมตฺตฺตา จ ทิฏฺฐิ ฯ
ภควโต ฆมนวเสน ฆนฺตํ ฯ รุจฺจนวเสน รุจฺจํ ฯ คหณวเสน
อาทาทโย ฯ อตฺตโน การกํ อปาเยสุ อปตฺมานํ ชาเรตีตี
ฌมฺโม ฯ โสว สงฺกิลฺลสปกฺขํ วินตฺตีตี วินโย ฯ ฌมฺโม จ
โส วินโย จาตี ฌมฺมวินโย ฯ กุสฺลฌมฺเมหิ วา อกุสฺลฌมฺมานํ
เอส วินโยตี ฌมฺมวินโย ฯ เตเนว วุตฺตํ เย จ โข ตฺวํ
โคตฺมิ ฌมฺเม ชาเนยฺยาสี อิม ฌมฺมา วิราคาย สํวตฺตํนฺตํ
โน สรคาย ฯเปฯ เอกํเสน โคตฺมิ ชาเรยฺยาสี เอโส ฌมฺโม
เอโส วินโย เอตํ สตฺถุสฺสํสํนฺนํติ ฯ(๕)

ฌมฺเมน วา วินโย น ทณฺฑาทํหิตํ ฌมฺมวินโย ฯ
วุตฺตํมฺปิ เจตํ

- # ๑. เอตฺถนฺนตฺเร หิสฺสํทโท อตฺถิ ฯ ๒. วิ. จุล. อิตฺตํทโท นตฺถิ ฯ
- # ๓. ม. พุทฺธพุทฺหมจฺริเย ฯ ๔. ม. พุทฺธสตฺถุสฺสํสํเนตี ฯ
- # ๕. วิ. จุล. ๓/๕๒๓/๓๓๐ ฯ อัง. อฏฺฐก. ๒๓/๑๔๓/๒๘๘ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 526

ทณฺเฑเนเก ทมยฺนฺติ องฺกุเสหิ กสฺสาคิ จ
อทณฺเฑน อสฺตเถน นาโค ทนฺโต มหฺสิณฺตํ ๑(๑)

ตถา

ชฺมเมน นียมาณานํ กา อุตฺตยา วิชานตฺนฺติ ๑(๒)

ชฺมมา ย วา วินโย ชฺมมวินโย ๑ อนวชฺชชฺมมตฺถํ เหส
วินโย น ภวโกคามิสฺตตฺถํ ๑ เตนานห ภควา นยิทํ ภิกฺขเว
พฺรหฺมจฺริยํ วุสฺสตี ชนฺกฺหนตฺถนฺติ(๓) วิตฺถาโร ๑ ปุณฺณตฺเถโรปี
อาห อนฺุปาทาปริณิพฺพานตฺถํ โข อาวุโส ภควตี พฺรหฺมจฺริยํ
วุสฺสตีติ ๑ (๔) วิสิฏฺฐํ วา นยตีติ วินโย ๑ ชฺมมโต วินโย ชฺมม-
วินโย ๑ สํสารชฺมมโต หิ โสกาทิจฺมมโต วา เอส วิสิฏฺฐํ
นิพฺพานํ นยตี ๑ ชฺมมสฺส วา วินโย น ติตฺถกรานนฺติ
ชฺมมวินโย ชฺมมภูโต หิ ภควา ตสฺเสว วินโย ๑ ยสฺมา
วา ชฺมมาเยว อภิญฺเญยฺยา ปริญฺเญยฺยา ปหาตพฺพา ภาเวตพฺพา
สจฺฉิกาทพฺพา จ ตสฺมา เอส ชฺมเมสฺสุ วินโย น สตฺเตสฺสุ
น ชีเวสฺสุ จาคี ชฺมมวินโย ๑ สาคฺคตสพฺยุชฺชนตาทีหิ อญฺเณสํ
วจนโต ปธานํ วจนนฺติ ปวจนํ ๑ ปวจนเมว ปาวจนํ ๑
สพฺพจฺริยาหิ วิสิฏฺฐจฺริยภาเวน พฺรหฺมจฺริยํ ๑ เทวมนุสฺसानํ สตฺถ
ตสฺส(๕) ภควโต สาสนนฺติ สตฺถุสฺसानํ ๑ สตฺถุญฺจํ วา สาสนนฺติปี

๑. วิ. จุถ. ๗/๓๘๑/๑๕๐ ๑ ม. ม. ๑๓/๕๓๔/๔๘๗ ๑

๒. วิ. ม. ๔/๗๕/๗๕ ๑ ๓. อัง. จตุกก. ๒๑/๒๕/๓๓ ๑

๔. ม. ม. ๑๒/๒๕๖/๒๕๑ ๑ ๕. ม. สตฺถุญฺจตสฺส ๑

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคินิเทศ โส หน้า 527

สตถุสาสนํ ฯ โส โว มมจฺเจเนน สตถาติ (๑) หิ ฌมฺมวินโยว
สตถาติ วุฑฺโฒติ เอวเมเตสํ ปทานํ อตุโถ เวทิตฺตฺวโป ฯ

ยสุมา ปน อิมสฺมีเยว สาสเน สพฺพปฺปการชฺฌาน-
นิพฺพตฺตโก ภิกฺขุ ทิสฺสติ น อณฺฺณตฺถ (๒) ตฺสฺมา ตตฺถ ตตฺถ
อิมิสฺสาติ จ อิมสฺมินฺฺติ จ อัย นียโม กโตติ เวทิตฺตฺวโปติ ฯ
อัย อีธาติ มาติกาปทนิทฺเทศสฺส อตุโถ ฯ

ภิกฺขุณีทฺเทศ สมณฺณายาติ ปณฺณตฺตฺติยา โวหาเรนาติ
อตุโถ ฯ สมณฺณายเอว หิ เอกจฺโจ ภิกฺขุติ ปณฺณายติ ฯ ตถา
หิ นิมนฺนนาทิมฺหิ ภิกฺขุสฺส คณฺยมาเนสฺส สามเณเรปี กเหตุวา
สตี ภิกฺขุ(๓) สหสฺสํ ภิกฺขุติ วทฺนติ ฯ

ปฏฺิณฺณายาติ อตฺตโน ปฏฺิขานเนน ฯ ปฏฺิณฺณายปี หิ
เอกจฺโจ ภิกฺขุติ ปณฺณายติ ฯ ตสฺส โโก เหตุธาติ(๔) อาวุโสติ ฯ อหํ
อาวุโส ภิกฺขุติ(๕) เอวมาทิสฺส สมฺภโว ทฏฺฐพฺโป ฯ อัย ปน
อานนฺทตฺเถเรน วุฑฺตฺตฺตา ฌมฺมิกา ปฏฺิณฺณายา ฯ รตฺตฺติภาเค ปน
ทฺุสฺสีลาปี ปฏฺิปถิ อากจฺจนฺฺตา โโก เหตุธาติ วุฑฺเต อฌมฺมิกาย
ปฏฺิณฺณาย อฏฺุตฺตฺถาย มัย ภิกฺขุติ วทฺนติ ฯ

ภิกฺขุตีติ ยาจติ ฯ โย หิ โกจิ ภิกฺขุติ ภิกฺขํ เอสติ
คเวสตี โส ตํ ลภฺตุ [๖] วา มา วา อถโข ภิกฺขุตีติ ภิกฺขุ ฯ

- # ๑. ที. ม. ๑๐/๑๔๑/๑๗๘ ฯ ๒. ม. อณฺณตฺร ฯ
- # ๓. ม. ภิกฺขุ ฯ ๔. ม. เหตุถ อาวุโสติ ฯ ๕. อจฺ. ทสก. ๒๔/๕๖/๒๑๐ ฯ
- # เกวตฺถ อาวุโสติ ฯ ๖. ม. เหตุถนฺฺตเร วาสทฺุโท อตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 528

ภิกขุโกติ พุชฺเณน ปทํ วฑฺฒิตํ ภิกขุณฺนมตตาย ภิกขุติ
 อตุโธ ฯ ภิกขาจริยํ อชฺฌุปคโตติ พุทฺธาทีหิ อชฺฌุปคตํ
 ภิกขาจริยํ อชฺฌุปคตตฺตา ภิกขาจริยํ อชฺฌุปคโต นาม ฯ
 โย หิ โกจิ อปฺปํ วา มหนฺตํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย
 อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตํ กสิโครกฺขาทีหิ จีวิตกปฺปนํ
 หิตฺวา ลิงฺกสมฺปฏฺิจฺจนเนเนว ภิกขาจริยํ อชฺฌุปคโตติ ภิกขุ ฯ
 ปฺรปฏฺิพฺพุทฺทจิวิตฺตฺตา วา วิหารมชฺฌเม กาชกตฺตํ ภูณฺชมาโนปี
 ภิกขาจริยํ อชฺฌุปคโตติ ภิกขุ ฯ ปิณฺฑิตฺยาโลปโกชนํ นิสฺสาย
 ปพฺพชฺชาย อุตฺสาหชาตตฺตา วา ภิกขาจริยํ อชฺฌุปคโตติ
 ภิกขุ ฯ

อภฺกมฺสฺสวณฺณเกเทน ภินฺนํ ปฏฺิ ฐาเรตีติ ภินฺนปฏฺุชโร ฯ
 ตตฺถ สตฺถกจฺเจเทนเนน อภฺกมฺเกโท เวทิตพฺโพ ฯ สหสฺสคฺกมฺนโกปี
 หิ ปญฺเฑ สตฺถเกน ขณฺฑาขณฺฑิกํ ฉินฺโน ภินฺนคฺโฆ โหติ
 บุริมคฺฆโต อฺปทฺตมฺปิ น อภฺกมฺติ ฯ สุตฺตสํสฺพิพฺเพเนน ผสฺสเกโท
 เวทิตพฺโพ ฯ สุขสมฺผสฺโสปี หิ ปญฺเฑ สุตฺเตหิ สํสฺพิพิโต
 ภินฺนผสฺโส โหติ ขรสมฺผสฺสตํ ปาปฺณาติ ฯ สฺวจิมลาทีหิ
 วณฺณเกโท เวทิตพฺโพ ฯ สฺปริสฺสุทฺโธปี หิ ปญฺเฑ สฺวจิมมโต
 ปฏฺุชราย สฺวจิมเลน หตฺถเสทฺมลชฺลลิกาทีหิ อวसानเ รชนกปฺปกรเณหิ
 จ ภินฺนวณฺโณ โหติ ปกตฺิวณฺณํ วิชฺหติ ฯ เอวํ ตีหากาเรหิ
 ภินฺนปฏฺุชารณโต ภินฺนปฏฺุชโรติ ภิกขุ ฯ คิหิวตฺถวิสภากานํ

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคกถาหน้า 529

วา กาสาวานํ ธารณมตฺเตเนว ภินฺนปฏฺฐโรติ ภิกฺขุ ฯ

ภินฺนทติ ปาปเก อกุสเล ฌมเมติ ภิกฺขุ ฯ โสตาปตฺติมคฺเคน
ปฺลจฺ กิเลสํ ภินฺนทตฺติ ภิกฺขุ ฯ สกทาคามิมคฺเคน จตฺตารโ
อนาคามิมคฺเคน จตฺตารโ อรหตฺตมคฺเคน อฏฺฐ กิเลสํ ภินฺนทตฺติ
ภิกฺขุ ฯ เอตฺตาวตฺตา จตฺตารโ มคฺคภูจฺจา ทสฺสิตา ฯ

ภินฺนตฺตาคิ อิมินา ปน จตฺตารโ ผลฏฺฐา ฯ โสตาปนฺโน
หิ โสตาปตฺติมคฺเคน ปฺลจฺ กิเลสํ ภินฺนทฺตฺวา จิโต สกทาคามิ
สกทาคามิมคฺเคน จตฺตารโ อนาคามิ อนาคามิมคฺเคน จตฺตารโ
อรหา อรหตฺตมคฺเคน อฏฺฐ กิเลสํ ภินฺนทฺตฺวา จิโต ฯ เอวมยํ
จตฺตพฺพิโร(๑) ผลฏฺฐโ จ ภินฺนตฺตา ปาปกาณํ อกุสลาณํ ฌมฺมานํ
ภิกฺขุ นาม ฯ

โอธิโส กิเลสานํ ปหานาติ เอตฺถ เทว โอธิ มคฺโคธิ
จ กิเลสธิ จ ฯ โอธิ นาม สีมฺมา มรียาทา ฯ ตตฺถ
โสตาปนฺโน มคฺโคธินา โอธิโส กิเลสานํ ปหานา ภิกฺขุ ฯ
ตสฺส หิ จตฺตสฺส มคฺเคสฺส เอเกเนว(๒) โอธินา กิเลสา ปหีนา
น สกเลน มคฺคจตฺตมคฺเคน ฯ สกทาคามิอนาคามิสฺสปี เอสฺว
นโย ฯ โสตาปนฺโน จ กิเลสธินาปี โอธิโส กิเลสานํ ปหานา
ภิกฺขุ ฯ ตสฺส หิ ปหาตพฺพกิเลสสฺส โอธิनाव กิเลสา ปหีนา
น สพฺเพน สพฺพิ ฯ

๑. ม. จตฺตพฺพิธา ฯ ๒. ม. เอเกน ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 530

อรหา ปน อโนธิสว กิเลสานํ ปหานา ภิกขุ ฯ

ตสฺส หิ มคฺคจตุกฺเคน อโนธินาว กิเลสา ปหีนา น เอกาย
มคฺคสีมาย ฯ ปหาตพฺพกิเลเสสุ จ อโนธิสว กิเลสา ปหีนา ฯ

เอกาปี หิ กิเลสสีมา จิตา นาม นตฺถิ ฯ เอวํ โส อุกฺขธายี

อโนธิสว กิเลสานํ ปหานา ภิกขุ ฯ

เสกฺโขติ ปุณฺธุชนกฺลยณฺเณ สทฺธิ สตฺต อริยา ติสฺโส
สิกฺขา สิกฺขนฺตฺติ เสกฺขา ฯ เตสุ โย โกจฺจ เสกฺโข ภิกฺขุติ
เวทิตพฺโพ ฯ

น สิกฺขตฺติ อเสกฺโข ฯ เสกฺขชฺรเม อติกมฺม อคฺคผล
จิตฺ ตโต อุตฺตรํ สิกฺขิตพฺพาภาวโต ชีณาสโว อเสกฺโขติ
วฺจจฺติ ฯ

อวเสโส ปุณฺธุชนภิกฺขุ ติสฺโส สิกฺขา เนว สิกฺขติ น
สิกฺขิตฺวา จิตฺติ เนว เสกฺโข นาเสกฺโขติ(๑) เวทิตพฺโพ ฯ

สีลคฺคํ สมาริคฺคํ ปญฺญคฺคํ วิมุตฺตคฺคนฺติ อิทมคฺคํ ปตฺวา
จิตฺตฺตา อคฺโค ภิกฺขุ นาม ฯ

ภโฑฺรติ อปาปโก ฯ กฺลยณฺปุณฺธุชนาทโย หิ ยาว อรหา
ตาว ภเทฺรณ สีเลน สมารินา ปญฺญา วิมุตฺติยา
วิมุตฺติธามทสฺสเนน จ สมฺนฺนาคตฺตฺตา ภโฑฺร ภิกฺขุติ สงฺขยํ
คจฺจนฺติ ฯ

๑. ม. เนวเสกฺขนาเสกฺโขติ ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคนิทเทโส หน้า 531

มณโฑ ภิภุติ ปสนโน ภิภุ สปปีมณโฑ วย อนาวิโล
วิปสนโนตยตุโธ ฯ

สาโรติ เตหิเยว สีลสาราทีหิ สมนุนาคตตุตา นีลสมนุน-
นาคเมน นีโล ปโณ วย สาโร ภิภุติ เวทิตพุโพ
วิคตทิลลเสเพกุกาวโต วา ชีณาสโวว สาโรติ เวทิตพุโพ ฯ

เอตถ จ ภินุทติ ปาปเก อกุสเล ฌมเมติ ภิภุ
โอธิสโส ทิลลเสนัน ปหานา ภิภุ เสกโข ภิภุติ อิมสุ
ทีสุ จาเนสสุ สตุต เสกขา กถิตา ฯ ภินุนตตุตา ปาปกานัน
อกุสสถานัน ฌมมานัน(๑) ภิภุ อโนธิสโส ทิลลเสนัน ปหานา ภิภุ
อเสกโข ภิภุ อุกุโธ ภิภุ มณโฑ ภิภุติ อิมสุ ปณจสุ
จาเนสสุ ชีณาสโวว กถิตโต ฯ เนว เสกโข นาสเสกโขติ(๒) เอตถ
ปฺนุชชโนว กถิตโต ฯ เสเสสุ จาเนสสุ ปฺนุชชนกลุยามโก สตุต
เสกขา ชีณาสโวติ อิม สพุเพปี กถิตา ฯ

เอว สมณฺณาทีหิ ภิภุ ทสุเสตุวา อิทานิ อุปสมปทาวเสน
ทสุเสตุ สมคเคน สงฺเขนาติอาทิมาห ฯ

ตตุถ สมคเคน สงฺเขนาติ สพุพนฺติเมน ปริจฺเจเทน
ปณจวคฺคกรณฺนียะ กมฺเม ยาวติกา ภิภุ กมฺมปฺปตฺตา เตสํ
อาคตตุตา ฉนฺทารหานัน ฉนฺทสฺส อาหฺนฺตตุตา สมฺมุชฺชิตานญจ
อปฺปฏิโกสนโต เอกสุมี กมฺเม สมคฺคภาวํ อูปคเตน ฯ
๑. ม. ฌมมานนฺติ ฯ ๒. ม. เนวเสกขนาเสกโขติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 532

ฌตฺติจตุตฺเถนาติ ตีหิ อนุสาวนาหิ เอกาย จ ฌตฺติยา
กาตพฺเพน ฯ กมฺเมนาติ ฌมฺมิเกน วินยกมฺเมน ฯ อกฺุเปนาติ
วตฺถุฌตฺติอนุสาวนสึมาปฺริสสมฺปตฺติสมฺปนฺนตฺตา อโกเปตพฺพตฺติ
อฺุปฺปฏิโกโกสิตพฺพตฺติ อฺุคเตน ฯ จานารเหนาติ การณารเหน
สตฺถุสสานารเหน ฯ อฺุปสมฺปนฺโน นาม อฺุปฺริภาวํ สมาปนฺโน
ปตฺโตติ อตฺโต ฯ ภิภฺขุภาโว หิ อฺุปฺริภาโว ฯ ตลฺเจส ยถาวตฺเตน
กมฺเมน สมาปนฺนตฺตา อฺุปสมฺปนฺโนติ วุจฺจติ ฯ เอเตน ยา อึมา
เอหิภิภฺขุอฺุปสมฺปทา สรณกมฺนอฺุปสมฺปทา โอวาทปฺฏิคฺคหณ-
อฺุปสมฺปทา ปญฺหาพฺยากรณอฺุปสมฺปทา คุรฺชมฺมปฺฏิคฺคหณ-
อฺุปสมฺปทา พุเตน อฺุปสมฺปทา อฺุจฺจวาทิกา อฺุปสมฺปทา
ฌตฺติจตุตฺถกมฺมอฺุปสมฺปทาติ อฺุจฺจ อฺุปสมฺปทา วตฺตา ตาสึ
ฌตฺติจตุตฺถกมฺมอฺุปสมฺปทา พุเตน อฺุปสมฺปทา อฺุจฺจวาทิกา
อฺุปสมฺปทาติ อึมา ติสโสว ถาวรา เสสา พุทฺเช ฌรฺมานเยว
อฺุเฮสส ฯ ตาสู อฺุปสมฺปทาสู อึมฺสฺมี จานเ อยฺ ฌตฺติจตุตฺถ-
กมฺมอฺุปสมฺปทาว อธิปฺเปตา ฯ

ปาฏฺโฆกฺขสํวรฺนิตฺเตเส ปาฏฺโฆกฺขนฺติ สิกฺขาปทสึลํ ฯ
ตลฺหิ โย นํ ปาติ รกฺขติ ตํ โฆกฺขติ โฆจฺยติ อปาโยกาทีหิ
ทุกฺเขหิ ตสฺมา ปาฏฺโฆกฺขนฺติ วตฺติ ฯ

สึลํ ปตฺติจฺจาทิอาทีนึ ตสฺเสว เวจฺจนาณึ ฯ ตตฺถ
สึลนฺติ กามญฺเจตํ สห กมฺมวาทาปฺริโยสานเณน อึชฺฉนฺนกสฺส

*เล่มที่ 47 ฌานวิงฺกนิตุเทโส หน้า 533

ปาฎิโมกฺขสฺส เวจฺจํ เอวํ สนฺเตปี ฌมฺโตะ เอตํ สีลํ นาม
ปาณาติปาตาทีหิ वा विरमन्तस्स वृत्तपुत्तिं मा पुเรนन्तस्स
เจตนาทโย ฌมา เวทิตพฺพาฯ วृत्ตญฺเหหํ ปุสฺสโมทิตฺตํ
สีลนฺติ เจตนา สีลํ เจตสิก(๑) สีลํ สํวโร สีลํ อวิตฺกโม
สีลนฺติ ฯ(๒)

ตตฺถ เจตนา สีลํ นาม ปาณาติปาตาทีหิ वा विरमन्तस्स
वृत्तपुत्तिं वा पुเรนन्तस्स เจตना เจตสิกํ สีलํ นาม
ปาณาติปาตาทีหิ विरमन्तस्स विरति ฯ अपिच เจตना สีलํ นาม
ปาणातिपातातीनि पचन्तस्स सत्तु गम्मपद्येज्जना जेतसिका
สีลํ นาม อภิขมฺมํ ปหาย วิคตาทิขมฺเณน เจตสา วิหริตฺติอาทินา
นเยน สยฺยตฺตมฺหาวกฺเค วृत्ตทา อนภิขมฺมาอพฺยาปาทสมฺมา-
ทิฏฺฐิฌมา ฯ

สํวโร สีลนฺติ เอตฺถ ปญฺจวิเรน สํวโร เวทิตพฺโพ
ปาฎิโมกฺขสํวโร สติสํวโร ฌานสํวโร ขนฺติสํวโร วิริยสํวโรติ ฯ
ตสฺส นานากรรมํ วิสุทฺธิมฺคฺเค(๓)วृत्ตํ ฯ อวิตฺกโม สีลนฺติ
สมาทินฺนสีลสฺส กายิกวาจสิโก อวิตฺกโม ฯ เอตฺถ จ สํวรสีลํ
อวิตฺกมฺสีลนฺติ อิทเมว นิปฺปรียายโต สีลํ เจตนา สีลํ เจตสิกํ
สีลนฺติ ปรียายโต สีลนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

ยสฺมา ปน ปาฎิโมกฺขสํวรสีเลน ภิกฺขุ สาสเน ปติฏฺฐาติ

๑. ม. เจตสิกํ ฯ ๒. ขุ. ปฎิ. ๓๑/๘๕/๖๔ ฯ

๓. วิสุทฺธิ. สีล. ๑/๘ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 534

นาม ตสฺมา ตํ ปติฏฺฐาติ วุตฺตํ ฯ ปติฏฺฐหติ วา เอตถ
ภิกฺขุ กุสลธมฺมาเอว วา เอตถ ปติฏฺฐหนฺตํติ ปติฏฺฐา ฯ
อยมคฺโค สึเล ปติฏฺฐาย นโร สปลฺโยติ(๑) จ ปติฏฺฐา
มหาราช สึลํ สพฺเพสํ กุสลานํ ธมฺมานนฺติ จ สึเล ปติฏฺฐิตสฺส
โฆ มหาราช สพฺเพ กุสลา ธมฺมา น ปริหายนฺตํติ จ
อาทิสฺสุตฺตวเสน เวทิตฺตฺวา ฯ
สปลฺโย จิตฺตํ ปณฺณจ ภาวํ

ตเทตํ ปุพฺพปฺปตฺตํอิตฺถน อาทิตฺตํ วุตฺตมฺปิ เจตํ ตสฺมาติห
ตฺวํ อุตฺตํ อาทิตฺตํ วิโสเชทิตฺตํ กุสเลสุ ธมฺเมสุ ฯ โโก จาทิตฺตํ
กุสลานํ ธมฺมานํ สึลนฺจ สุวิสุทฺธํ ทิฏฺฐิตํ จ อชฺฐกาติ ฯ(๒) ยถา
หิตํ นครวฑฺฒนํ นครํ มาเปตฺตกาโม ปจฺมํ นครภูฏานํ โสเชติ
ตโต อปรภาเค วิธิตฺตํทุกสิงฆาฏกาทิตฺตํปริจฺเฉทน วิภชิตฺตวา
นครํ มาเปติเอวเมว โยคาวจโร อาทิตฺตํ สึลํ วิโสเชติ
ตโต อปรภาเค สมถวิปฺสฺสนามคฺคผลนิพฺพานานิ สจฺฉนโรติ ฯ
ยถา วา ปน รัชโก ปจฺมํ ตีหิตํ ขาเรทิตฺตํ วุตฺตํ โชวิตฺตวา
ปฺริสฺสทฺเท วตฺถเอ ยถิตฺตํ(๓) รงฺกชาตํ อุปเนติ ฯ ยถา วา
ปน เณโก จิตฺตกาโร รูปํ ลิตฺตํกาโม อาทิตฺตํ ทิตฺตํปริกมฺมํ
กโรติ ตโต อปรภาเค รูปํ สมภูฏาเปติ เอวเมว โยคาวจโร
อาทิตฺตํ สึลํ วิโสเชตฺตวา อปรภาเค สมถวิปฺสฺสนาทโย ธมฺเม
๑. ม. สปลฺโย จิตฺตํ ปณฺณจ ภาวํ อาตาปี นิปโก ภิกฺขุ
โส อิมํ วิชฺฐเก ชญฺญนฺติ จ ฯ ๒. ส. ม. ๑๕/๗๕๐/๒๒๑ ฯ
๓. ม. ยทิตฺตํ ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคินิเทศโส หน้า 535

สจฺฉิกโรติ ตสฺมา สีลํ อาทีติ วุตฺตํ ฯ

ตเทตฺถ จรณสฺตริกฺขกตาย (๒) จรณํ ฯ จรณาติ หิ ปาทา
วฺจฺจนฺติ ยถา หิ ฉินฺนจรณสฺส ปฺริสสฺส ทิสฺส คมฺนาภิสฺสงฺขาโร
น ชายติ ปฺริปฺปฺณฺณปาทสฺเสว ชายติ เอวเมว ยสฺส สีลํ
ภินฺนํ โหติ ขณฺท์ อปฺริปฺปฺณฺณํ ตสฺส นิพฺพานคฺมฺนาย
ฌาณคฺมฺนํ น สมฺปชฺชติ ฯ ยสฺส ปน ตํ อภินฺนํ โหติ
อขณฺท์ ปฺริปฺปฺณฺณํ ตสฺส นิพฺพานคฺมฺนาย ฌาณคฺมฺนํ
สมฺปชฺชติ ฯ ตสฺมา สีลํ จรณนฺติ วุตฺตํ ฯ

ตเทตฺถ สัมมนวเสณ สลฺยโม สัมมวเสณ สัมมโร อุกฺเขนาปิ
สีลสลฺยโม เจว สีลสัมมโร จ กถิตฺโต ฯ วจนฺตฺโต ปเนตฺถ สัมเมติ
วิตฺติกุมฺวิปฺสนฺทํ ปุคฺคํ วา สัมเมติ วิตฺติกุมฺวเสณ ตสฺส
วิปฺสนฺทิตฺตํ น เทตฺติ สลฺยโม ฯ วิตฺติกุมฺสฺส ปเวสนทวารํ สัมมโร
ปิทเทตฺติ สัมมโร ฯ

มุขฺนฺติ(๑) อุตฺตมํ มุขฺญตฺตํ วา ฯ ยถา หิ สจฺฉตฺตํ จตฺตฺพิโร
อาหาโร มุขฺเนน ปวิสิตฺวา อํกมํคานํ ผรติ เอว โยคิโนปิ
จตฺตฺมิกํ กุสลํ สีลมุขฺเนน ปวิสิตฺวา อคฺคสิทฺธี สมฺปาเทติ ฯ
เตน วุตฺตํ โมกฺขนฺติ ฯ

ปมุขฺเนน (๒) สาธฺติ ปาโมกฺข์ ปุพฺพํคํ เสฏฺฐํ ปชานนฺติ
อคฺคโต ฯ กุสลํ ฌมฺมานํ สมฺปาตฺตฺติยาติ จตฺตฺมิกกุสลํ
๑. ม. โมกฺขนฺติ ฯ ๒. ม. ปมุข ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 536

ปฏิลาภตถาย ปาโมกข์ ปุพฺพวงฺคัม เสฏฺฐิ ปธานนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

กายโก อวิตกกโมติ ติวริ กายสุจริตฺ ฯ วาจสีโกติ จตฺตพฺพิธ
วจิตฺตจริตฺ ฯ กายิกวาจสีโกติ ตทฺทกฺขิ ฯ อิมินา อาชีวญฺจวมกสีถ
ปริยาทาย ทสฺเสติ ฯ

ถฺวโตติ ปิหิตถ ถฺวตฺตินฺทริโย ปิหิตฺตินฺทริโยติ อตฺโต ฯ
ยถา หิ ถฺวตฺตทวาริ เคหํ ถฺวตฺตํ เคหํ(๑) ปิหิตํ เคहनฺติ วุจฺจติ
เอวมิธ ถฺวตฺตินฺทริโย ถฺวโตติ วุจฺจติ ฯ

ปาฏฺฐิมอกฺขสํวเรนาติ ปาฏฺฐิมอกฺขเณ จ สํวเรณ จ ปาฏฺฐิมอกฺข-
สงฺขาเตน วา สํวเรณ ฯ

อุเปโตติอาทินิ วุตฺตตฺตถาเนว ฯ

อิริยตีติอาทินิ สตฺตหิปี ปเทหิ ปาฏฺฐิมอกฺขสํวเรสีเล จิตฺตสฺส
ภิกฺขุโน อิริยาปถวิหาโร กถิตฺโต ฯ

อาจารย์โคจรนิตฺตเทเส กิณฺจาปี ภควา สมณฺณาจารย์ สมณ-
โคจริ กเถตฺตกาโม อาจารย์โคจรสมฺปนฺโนติ อตฺถิ อาจาโร
อตฺถิ อนาจาโรติ ปทํ อุตฺตริ ฯ ยถา ปน มคฺคกฺกุสโล ปุริโส
มคฺคํ อาจิกฺขนฺโต วามิ มฺลยจ ทกฺขิณิ คณฺหาติ ปจฺมํ
มฺลยจิตฺตพฺพํ สภยมคฺคํ อุปฺปถมคฺคํ อาจิกฺขติ ปจฺจนา กเหตุพฺพํ
เขมมคฺคํ อุชฺชมคฺคํ เอวเมว มคฺคกฺกุสลปุริสสทฺธิโส ชมฺมราชา ปจฺมํ
ปหาตพฺพํ พุทฺธปฏิกฺกฺกฺสิ อนาจารย์ อาจิกฺขิตฺวา ปจฺจนา อาจารย์
๑. ม. ถฺวตฺตเคหํ ปิหิตเคहनฺติ ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคนิทเทโส หน้า 537

อาภิกขิตุกาโม ตตถ กตโม อนาจาโรติอาทิมาห ฯ ปุริเสน
หิ อาภิกขิตมคฺโค สมฺปชฺเชยฺย วา น วา ตถาคเตน อาภิกขิต-
มคฺโค อปณฺณโก อินฺทเนน วิสุตฺตํ วชิริ วิย อวิรชฺฌนโก
นิพฺพานนคฺริเยว สโมสฺรติ ฯ เตน วุตฺตํ ปุริโส มคฺคกฺกุสโลติ
โฆ ติสฺส ตถาคตฺสเสตํ อธิวณฺํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสาติ ฯ(๑)
ยสฺมา วา สสี่ถํ นหฺนเนน ปหีนเสทมลชฺฉลฺลิกสฺส ปุริสสฺส
มฺลาคนฺธวิเลปนาทิวฺภูสฺนวิธานํ วิย ปหีนปาปชฺมมสฺส กฺลฺยาณ-
ชฺมมสฺมาโยโค สมฺปนฺนรูป โหติ ตสฺมา เสทมลชฺฉลฺลิกํ วิย
ปหาตพฺพิ ปจฺมํ อนาจารี อาภิกขิตฺวา ปหีนเสทมลชฺฉลฺลิกสฺส
มฺลาคนฺธวิเลปนาทิวฺภูสฺนวิธานํ วิย ปจฺฉา อจารี
อาภิกขิตุกาโมปิ ตตถ กตโม อนาจาโรตฺยาทิมาห ฯ

ตตถ กายิกโก วิตฺติกโมติ ติวฺริ กายทฺวจฺจริตํ ฯ วาจสิโก
วิทฺติกโมติ จตฺตพฺพิชฺช วิจฺจทฺวจฺจริตํ ฯ กายิกวาจสิโก วิตฺติกโมติ
ตทฺภยํ ฯ เอวํ อาชีวญฺจมกสิลสฺเสว วิตฺติกมํ ทสฺเสสิ ฯ ยสฺมา
ปน น เกวลํ กายวจาหิเยว อนาจารี อจรติ มนสาปิ
อจรติเอว ฯ ตสฺมา ตํ ทสฺเสตฺถ สพฺพมฺปิ ทสฺสึลฺลยํ อนาจาโรติ
วุตฺตํ ฯ

ตตถ เอกจฺจियํ อนาจารี วิภชิตฺวา ทสฺเสนฺโต อีเชกฺจฺโจ
เวพฺพทานนาติอาทิมาห ฯ

๑. ส. ข. ๑๓/๑๕๓/๑๓๒ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 538

ตตถ เวพฺพทานเนนาติ ปจฺจยเหตุเคน เวพฺพทานน ๑ วิหารเ
อุฏฺฐิตณฺหิ อรณฺณโต วา อหริตฺวา รกฺขิตโคปีตํ เวพฺพ เหว
เม ปจฺจยํ ทสฺสนฺตํติ อุปฺภูจฺจกานํ ทาคฺ น วฏฺฐติ ๑ เหวณฺหิ
ชีวิตํ กปฺเปเนโต อนสฺนายน มิจฺจาชีเวน ชีวติ ๑ โส ทิฏฺฐเ
เจว(๑) ฌมฺเม ครหํ ปาปฺปณาติ สมฺปฺราเย จ อปายปริปฺรูโต(๒)
โหติ ๑ อตฺตโน ปุคฺคฺลิกเวพฺพ กุลสงฺกหตฺถาย ททํ (๓) กุลทฺตก-
ทูกกฏมาปชฺชติ ปฺรปฺคฺคฺลิกํ เถยฺยจิตฺเตน ททมาโน ภณฺฑกฺกเม
การตพฺโพ ๑ สงฺฆิเกปี เอสฺว นโย ๑ สเจ ปน ตํ อิตฺสรวตฺถาย
เทติ คุรฺกณฺฑวิสุสชฺชนมาปชฺชติ ๑

กตโร ปน เวพฺพ คุรฺกณฺฑํ โหติ กตโร น โหตีติ ๑
โย ดาว อโรปีโม สยํ ชาโต โส สงฺฆเม น ปริจฺฉินฺนญฺจานเวย
คุรฺกณฺฑํ ตโต ปรี น คุรฺกณฺฑํ ๑ โรปีตญฺจานเ สพฺเพน
สพฺพิ คุรฺกณฺฑํ ๑ โส ปน ปมาณเ น ปริจฺฉินฺนโน เตลนาพิป-
ปมาโน(๔) คุรฺกณฺฑํ น ตโต เหฏฺฐา ๑ ยสฺส ปน ภิกฺขุโน
เตลนาพิยา วา กตฺตรทณฺฑเ ทน วา อตฺถิ เตน ผาติกมฺมํ
กตฺวา คเหตุพฺโพ ๑ ผาติกมฺมํ ตทกฺกณนํ วา อติเรกํ วา
วฏฺฐติ โอนกํ น วฏฺฐติ ๑ หตฺถกมฺมมฺปิ อุกาทรณฺมตฺตํ วา
อปฺปหริตกรณฺมตฺตํ วา น วฏฺฐติ ตํ (๕) ถาวริ กาคฺ วฏฺฐติ ๑
๑. ม. ทิฏฺฐเจว ๑ ๒. ม. อปายปริปฺรูโก ๑ ๓. ม. ททนฺโต ๑
๔. ม. เตลนาพิปฺปมาโนปี ๑ ๕. ม. อยํ ปาโร นตฺถิ ๑

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคินิเทศโส หน้า 539

ตสฺมา โปกฺขรณฺโติ วา ปัสฺสุ อุตฺตริตฺวา โสปานํ วา
อตุตฺตราเปตฺวา วิสมญฺจฺจํ วา สมิํ กตฺวา คเหตุํ วจฺจฺจฺจํ
ผาตฺกมฺมํ อกตฺวา คหิโต ตตฺถ วสฺนฺเตเนว ปรีภฺยชิตฺพุโป
ปกฺกมฺนฺเตน สงฺฆิกํ กตฺวา จเปตฺวา คนฺตพฺพํ ๑ อสฺติยา
คเหตุวา คเตน ชตฺถ คโต สรติ ตโต ปจฺจาหริตฺพุโป ๑
สเจ อนฺตรา ภยํ โหติ สมฺปตฺตวิหาเร จเปตฺวา คนฺตพฺพํ ๑

มนุสฺสา วิหาริ คนฺตฺวา เวพฺพ ยาจฺนฺติ ภิกฺขุ สงฺฆิกโถติ
ทาตุํ น วิสหนฺติ มนุสฺสา ปฺนปฺปฺนํ ยาจฺนฺติ วา ตชฺเชนฺติ
วา ตทา ภิกฺขุหิ ทณฺฑกมฺมํ กตฺวา คณฺหถาติ วตฺตุ
วจฺจฺจฺจํ ๑ เวพฺพทานํ นาม น โหติ ๑ สเจ เต ทณฺฑกมฺมตฺถาย
วาสิฬฺรสุอาทีนํ วา ขาทนฺยโกชนฺยํ วา เทนฺติ คเหตุํ น
วจฺจฺจฺจํ ๑ วินยฺจฺจฺจํ ปน ททฺธเลหา มนุสฺสา คณฺหิตฺวา
คจฺจนฺตาน น วาเรตฺพุพาติ วุตฺตํ ๑

สเจ สงฺฆสฺส เวพฺพคฺมฺเพ เวพฺพทฺฐิกา อุปฺปชฺชนฺติ ตํ
อาโกภฺญาเปนฺตานํ(๑) เวพฺพ นสฺสติ ก็ กาคพฺพนฺติ ๑ ภิกฺขาจาเร
มนุสฺसानํ อจฺจฺจิตฺพุพฺพํ ๑ สเจ โภภฺญฺจฺจํ น อิจฺจนฺติ สมภากํ
ลภิสฺสถาติ วตฺตพฺพา ๑ น อิจฺจนฺติเยว เทว โภภฺจฺจาเส
ลภิสฺสถาติ วตฺตพฺพา ๑ เอวมปี อนิจฺจนฺเตสุ นญฺเจนตฺโถ นตฺถิ
ตฺมฺหากํ คณฺ(๒) สติ ทณฺฑกมฺมํ กริสฺสถ โภภฺญฺจฺจฺจํ คณฺหถาติ
๑. ม. อโกภฺญาเปนฺตานํ ๑ ๒. ม. ขณ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 540

วตฺตพฺพาฯ เวพฺพทานํ นาม น โหติฯ เวพฺพคฺมฺเพ อคฺคิมฺหิ
อฺภูจฺเจตฺปี อฺทเคน วุฑฺฒมานเวพฺพสุปี เอเสวน นโยฯ รุกฺเขสุปี
อยเมว กถามคฺโคฯ รุกฺโข ปน สฺวจิตฺตทกปฺปมาโณ คฺรฺกณฺท์
โหติฯ สงฺฆิกฺ รุกฺเข โภจฺจฺญาเปตฺวา สงฺฆํ อนาปฺจฺจิตฺตฺวาปี
สงฺฆิกํ อาวาสํ กาคฺ์ ลพฺภติฯ วจนปฺลจฺเจทฺนตฺถํ ปน
อานาปฺจฺจิตฺตฺวาว กาคพฺโพฯ

ปฺคฺคฺลิกํ กาคฺ์ ลพฺภติ น ลพฺภติตี น ลพฺภติฯ
หตฺถกมฺมสฺสีเสน ปน เอกสฺมี เเคเห มณฺจจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
ตีสุ เเคเหสุ เอกํ เเคหํ ลภติฯ สจฺเจ ทพฺพสมฺภาราว ปฺคฺคฺลิกาว
โหนติ ภูมि สงฺฆิกาว เอกํ เเคหํ กตฺวา สมภากํ ลภติฯ
ทฺวีสุ เเคเหสุ เอกํ เเคหํ ลภติฯ สงฺฆิกฺ รุกฺเข สงฺฆิกํ
อาวาสํ พาเชนฺเต สงฺฆํ อนาปฺจฺจิตฺตฺวาว หารตฺ์ วญฺญฺติ น วญฺญฺตีตี
วญฺญฺติ วจนปฺลจฺเจทฺนตฺถํ ปน อานาปฺจฺจิตฺตฺวาว หารตพฺโพฯ
สจฺเจ รุกฺขํ นิสฺสาย สงฺฆสฺส มหนฺโต ลาโภ โหติ น
หารตพฺโพฯ ปฺคฺคฺลิกฺ รุกฺเข สงฺฆิกํ อาวาสํ พาเชนฺเต
รุกฺขสามิกสฺส อจฺจิกฺขิตพฺพิฯ สจฺเจ หริตฺ์ น อิจฺฉติ
เลทวเปตฺวา หารตพฺโพฯ รุกฺขํ เม เทถาติ โจเทนตฺสส
รุกฺขํ อคฺคมาเปตฺวา มฺลํ ทาทพฺพิฯ สงฺฆิกฺ รุกฺเข ปฺคฺคฺลิกาวาสํ
ปฺคฺคฺลิกฺเกจ ปฺคฺคฺลิกาวาสํ พาเชนฺเตปี เอเสวน นโยฯ วลฺลิตฺมปิ
อยเมว กถามคฺโคฯ วลฺลิตฺ ปน ยตฺถ วิกฺกายติ ทฺลลภา

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคินิเทศโส หน้า 541

โหติ ตตถ ฌรณนํ ๑ สจ โข อุปฆตพพาหุปรมาณโต

ปฏุสย ตโต เหฏฐา วลลิตนํ ฌรณนํ น โหติ ๑

ปตตทานาทีสุปี ปตตทานเนาติ ปจฺจยเหตุเกน ปตต-
ทานเนาติอาที สพฺพํ เวพฺพทานे วุตฺตเนยเนว เวทิตพฺพํ ๑
ฌรณนํตาย ปเนตถ อัย วิญฺจโย ๑ ปตตมปี หิ ยตถ
วิกฺกยติ คณฺฐิกาทโย(๑) คณฺฐปฺลิวเรณาทีนํ(๒)อตถาย คณฺหนฺติ
ตาทิสេ ทลฺลตฏฺฐาเนยว ฌรณนํ โหติเอว(๓)๑ เอส ตาว
กีสูกปตตคณฺฐปฺลนฺชนตลปตตาทิสู วิญฺจโย ๑

ตลปณฺณมปี อิมสฺมีเยว ฌาเน กเถตพฺพํ ๑ ตลปณฺณมปี
หิ สยฺ ชาเต ตลวเน สงฺฆเนน ปรีจฺฉินฺนฏฺฐาเนยว ฌรณนํ
น ตโต ปรี ๑ โรปิมตลเสสุ สพฺพมปี ฌรณนํ ๑ ตสฺส
ปรมาณํ เหฏฐิมโกฏฺฐยา อฏฺฐจฺจคฺคปฺปรมาณปี รัตตโปตถโก ๑
ติณฺมปี เอตฺเถว ปกฺขิปิตฺวา กเถตพฺพํ ๑ ยตถ ปน ตินฺ
นตฺถิ ตตถ มฺลชปฺลลนาพีเกรปณฺณาทีหปี ฉาเทนฺติ ตสฺมา
ตานิปี ตินฺเนว สงฺคหิตานิ ๑ อิติ มฺลชปฺลลนาทีสุ ยํ กิณฺจ
มฺลฺลจิปฺปรมาณํ ตินฺ นาพีเกรปณฺณาทีสุ จ เอกปณฺณมปี
สงฺฆสฺส ทินฺนํ วา ตตถชาตกํ วา พหิอาราเม สงฺฆสฺส
ติณฺวตฺถุมหิ ชาตตินฺ วา รกฺขิตโคปิตํ ฌรณนํ โหติ ๑
ตํ ปน สงฺฆกมฺเม จ เจตฺยกมฺเม จ กเต อติเรกํ ปุคฺคตฺถิกกมฺเม
๑. ม. คณฺฐิกาทโย ๑ ๒. ม. คณฺฐปฺลิวเรณาทีนํ ๑
๓. ม. โหติ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 542

ทาคู (๑) วกุฏติ ฯ เหฏฐา วุตตเวพฺพหิปี เอเสว นโย ฯ
 ปุพฺพทานเ เอตตเกสฺ รุกฺเขสฺ ปุพฺพานิ วิสฺสชฺเชตฺวา
 ยาคุฏทตฺตเต อุปเนนฺตุ เอตตเกสฺ เสนาสนปฺภิสฺสงฺขรณฺเส
 อุปเนนฺตฺติ เอวํ นียมิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 โหนฺติ ฯ ปรตีเร สามเณรา ปุพฺพานิ โอจินฺตฺวา ราสี
 กโรนฺติ ฯ ปรตฺตสมนฺนาคโตะ ปุพฺพภาชโก ภิกฺขุสงฺฆํ คณฺเฑตฺวา
 โกฏฺฐาเส กโรติ โส สมฺปตฺตปริสาย สงฺฆํ อนาปุจฺฉิตฺตฺวา
 ทาคู ลภติ อสมฺมเตน ปน อนาปุจฺฉิตฺตฺวา ทาทพฺพํ ฯ
 ภิกฺขุ ปน กสฺส ปุพฺพานิ ทาคู ลภติ กสฺส ทาคู (๒) น
 ลภติติ ฯ มาตาปิตฺตฺนํ เภหํ หริตฺวาปี เภหโตะ ปกฺโกสาเปตฺวาปี
 วตฺต
 เสสฺสชาตินํ ปน หริตฺวา น ทาทพฺพํ ปกฺโกสาเปตฺวา ปุชฺ
 กโรนฺติ ทาทพฺพํ ฯ เสสฺสนสฺส ปุชฺชนฺนฺนํ สมฺปตฺตสฺส
 อปฺจฺจาสิสฺสเนน ทาทพฺพํ ฯ ปุพฺพทานํ นาม น โหติ ฯ
 วิหारे พฺหุณี ปุพฺพานิ ปุพฺพนฺติ ฯ ภิกฺขุณา ปิณฺฑาย
 จรนฺเตน มนฺุสฺเส ทิสฺวา วิหारे พฺหุณี ปุพฺพานิ ปุชฺชชาติ
 วตฺต
 อาทาย อากมฺิสฺสนฺตฺติ จิตฺเตน ปน น วตฺตฺตฺตฺตฺต
 วทติ ขาถนฺยโกชนฺย น ปริภฺยชิตฺตพฺพํ มนฺุสฺสา อตฺตโน
 # ๑. ม. ทาคู ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺติ ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิงฺกนิตฺเตโส หน้า 543

ธมฺมตาย วิหารเ ปุปฺพานิ อตฺถิตฺติ ปุจฺฉิตฺวา อสุกทิวเส
วิหาริ อากมิตฺตํ สามเณรานํ ปุปฺพานิ โอยฺจินิตฺตํ มา เทถาติ
วทฺนฺติ ฯ ภิกฺขุ สามเณรานํ กเถตฺตํ ปมฺภูจฺจา ฯ สามเณเรหิ
ปุปฺพานิ โอยฺจินิตฺวา จปีตานิ ฯ มนุสฺสา ภิกฺขุ อุตฺตมมิตฺวา
ภนฺเต มยฺหิ ตุมฺหากํ อสุกทิวเสเยว อาโรจยิมฺหา สามเณรานํ
ปุปฺพานิ โอยฺจินิตฺตํ มา เทถาติ ฯ ตสฺมา(๑) น วารยิตฺถาติ ฯ
สตี เม ปมฺภูจฺจา ปุปฺพานิ โอยฺจินิตฺตมตฺตนาเนว (๒) น ตาว ปุชฺชา
กตาติ วตฺตพฺพิ ฯ กณฺ्हล ปุชฺชเถถาติ น วตฺตพฺพิ ฯ สเจ
วทตี อามิสํ น ปริภุจฺชิตพฺพิ ฯ

อปโร ภิกฺขุ สามเณรานํ อาจิกฺขตี อสุกคามวาสิโน
ปุปฺพานิ มา โอยฺจินิตฺถาติ อาหํสูติ ฯ มนุสฺสาปี อามิสํ
อาหริตฺวา ทานํ ทตฺวา วทฺนฺติ อมฺหากํ มนุสฺสา น พหุกา
สามเณเร อเมหฺหิ สห ปุปฺพานิ โอยฺจินิตฺตํ อาณาเปถาติ ฯ
สามเณเรหิ ภิกฺขา ลทฺธา เย ภิกฺขาจาริ น กจฺฉนฺติ เต
สยเมว ชานิสฺสนฺติ อุปาสกาติ วตฺตพฺพิ ฯ เอตฺตํ นยฺหิ ลภิตฺวา
สามเณเร ปุตฺเต วา ภาติเก วา กตฺวา ปุปฺพานิ โอยฺจินาเปตฺตํ
โทโส นตฺถิ ปุปฺพทานํ นาม น โหตี ฯ

ผลทานเ ผลมฺปี ปุปฺปํ วิย นียमितเมว ครุภณฺฑํ
โหตี ฯ วิหารเ พหุภมฺหิ ผลาผลเ สตี อผาสฺกา มนุสฺสา
๑. ม. กสฺมา ฯ ๒. ม. โอยฺจิตฺตมตฺตนาเนว ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 544

อาคนตุวา ยาจนฺติ ฯ ภิกขุ สงฺฆิกนฺติ ทาคฺ์ น อุตฺสหนฺติ ฯ
มนุสฺสา วิปฺปฏิสาริโน อุกโกสนฺติ ปริภาสนฺติ ฯ ตตฺถ กิ
กาทพฺพนฺติ ฯ ผลเอหิ วา รุกฺเขหิ วา ปริจฺฉินฺทิตฺวา กตฺติกา
กาทพฺพา อุตฺสเก จ อุตฺสเก จ รุกฺเข (๑) เอตฺตกานิ ผลานิ
คณฺหนฺตา เอตฺตเกสุ วา รุกฺเขสุ ผลานิ คณฺหนฺตา น
วารตพฺพาทิ ฯ โจรา ปน อิตฺสรา วา พลกฺกาเรน คณฺหนฺตา
น วารตพฺพา ฯ กุทฺธา หิ เต สกฺลวิหารมฺปิ นาเสยฺยย ฯ
อาทินฺโว ปน กเถตพฺโพติ ฯ

สินานทานเน สินานจฺณณานิ โกฏฺฏิตานิ น ครุภณฺทานิ ฯ
อโกฏฺฏิตอ รุกฺขตจฺจว ครุภณฺทํ ฯ จฺณณํ ปน อคิลานสฺส
รชนนิปกุกํ วฏฺฏติ ฯ คิลานสฺส ยงฺกิลจฺจ จฺณณํ วฏฺฏติเยว ฯ
มตฺตติกาปิ เอตฺถเว ปกฺขิปิตฺวา กเถตพฺพา ฯ มตฺตติกาปิ หิ (๒)
ยตฺถ ทุลฺลภา โหติ ตตฺถเว ครุภณฺทํ ฯ สาปี เหฏฺฐิมโกฏฺฐิยา
ตีสปลคฺคูปิณฺฑทปฺปมาณาว ตโต เหฏฺฐาน ครุภณฺทนฺติ ฯ

ทนฺตกฏฺฐทานเน ทนฺตกฏฺฐจฺจ อจฺฉินฺนกเมว ครุภณฺทํ ฯ เยสํ
สามเณรานํ สงฺฆโต ทนฺตกฏฺฐวาโร ปาปุณาติ เต อตฺตโน
อาจรียุปฺชฌายานํ ปาฎิเยกุกํ ทาคฺ์ น ลกฺนฺติ ฯ เยหิ ปน
เอตฺตกานิ ทนฺตกฏฺฐานิ อahrิตพฺพานิติ ปริจฺฉินฺทิตฺวา วาริ
คหิตานิ เต อติเรกานิ อจรียุปฺชฌายานํ ทาคฺ์ ลกฺนฺติ ฯ
๑. ม. อุตฺสเกสุ จ รุกฺเขสุ ฯ ๒. ม. อัย ปาโธ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 ฅานวิภังคนิตุเทโส หนา 545

เอเคน ภิกขุณา ทนตคภูจมาพคโต พหุณี ทนตคภูจธานี น
คเหตุพพานี ๑ เทวสิกั เอเกกเมว คเหตุพพิ ปาฎิเยกั
วสนุนตนาปี ภิกขุสงฆ์ คณยิตวา ยตตคธานี อตตโน ปาปุนนติ
ตตคคานาว คเหตุวา คนตคพิ ๑ อนตตรา อาคนตคเกสุ วา
อาคเตสุ ทิสั วา ปกคมนนตคน อหริตวา คหิตคภูจนาเนยว
จเปตพพานี ๑

จากคภูจมาพค(๑)ติอาทิสุ ปาฎคภูจมาพค(๒) วุจจติ อตตธานี ทาสั
วีย นิจคภูจนาเน จเปตวา ปรสส ขลิตวจนมปิ สณจเปตวา
ปียกามตาย ปคคยหวจนั ๑

มคคสุปตยาติ(๓) มคคสุปสมานาย สจจาลีเคน ชีวิตคปปน-
ตยาติ อธิวจัน ๑ ยถา หิ มคคสุเป ปจจนเต(๔) พหุ มคคา
ปากั คจจนติ โถกา น คจจนติ เอวเมว สจจาลีเคน
ชีวิตคปปเก ปคคเล พหุ อลิกั โหติ อปปกั สจจ ๑ ยถา
วา มคคสุปสส อปปวิสนคภูจัน นาม นตติ เอวเมว
สจจาลิกวุตติโน ปคคคสส อปปวิคภูจวาจา นาม นตติ ๑
สิงฆาณั วีย อิจจติจิจิตธาราย ปติคภูจติ ๑ เตนสส ส
มุตวาทิตา มคคสุปตยาติ วุตตา ๑

ปาริกคยตยาติ ปาริกคกมมภาโว ๑ ปาริกคสส หิ กम्म
ปาริกคยั ตสส ภาโว ปาริกคยตา ๑ อลงการกรณาทิหิ
๑. ม. จากคภูจมาพคติ ๑ ๒. ม. จากคภูจมาพค ๑
ก.ม. มคคสุปตยาติ ๑ ๔. ม. ปจจนเต ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 546

ทารกกีฬานสุเสถ์ อธิวจน์ ฯ

ขงมเปสนิกนุติ คามนุตรเทสนุตราทีสุ เตสั เตสั คิหีนั
สาสนปฏิสาสนหรณั ฯ อิทยหิ ขงมเปสนิกั นาม อตุตโน
มาตาปีตุนั เย จสส มาตาปีตโร อุปฏฺฐหนุติ เตสั สาสนั
คเหตุวา กตฺถจิ คมนวเสน วฏฺฐติ ฯ เจตียสส วา สงมสส
วา อตุตโน วา กมมัม กโรนุตานิ วฑฺฒกีนมปิ สาสนั หริตุ
วฏฺฐติ ฯ มนุสสา ทานั ทสสาม ปุชั กริสสาม ภิกขุสงมสส
อาจิกฺขถาติ วทฺนุติ ฯ อสุกตฺเถรสส นาม เทถาติ ปิณฺฑปาต
วา เกสขุชั วา จีวรึ วา เทนุติ วิหารเ ปุชั กโรถาติ
มालาคนฺธวิเลปนาทีนิ วา ฐษปฏฺฐากาทีนิ วา นิยฺยาเทนุติ
สพฺพั หริตุ วฏฺฐติ ขงมเปสนิกั นาม น โหติ ฯ เสสานั
สาสนั คเหตุวา คจฺจนตฺสส ปทวารเ ปทวารเ โทโส ฯ

อณฺดรณฺดรณนาติ เอเตสั วา เวฬุทานาทีนั อณฺดร-
นฺดรณฺดรเน เวชชกมมัม(๑) ภณฺฑาคาริกกมมัม ปิณฺฑปาตฺตีปิณฺฑ-
กมมัม สงฺฆุปฺปาทเจตียุปฺปาทอุปฏฺฐาปนกมมณฺนุติ เอวรฺูปานั วา
มิจฺฉาชีเวน จีวิตกปฺปนกมมมานั เยน เกนจิ ฯ

พทุทฺธิกฺกุญฺเจนาติ พทุทฺเธหิ ครหิเตน ปฏฺฐิสฺสึทฺเธน ฯ

อัย วุจฺจตีติ อัย สพฺโพปี อนาจาโร นาม กถียติ ฯ

อาจารย์ทฺเถโส วุคฺตปฏฺฐิปกฺขนเยเนว เวทิตพฺโพ ฯ

๑. ม. เวชชกมมภณฺฑาคาริกกมมัม ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคกถาหน้า 547

โคจรนิตฺตเสปี ปรมํ อโคจรสฺส วจเน การณํ เหฏฺฐา
วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ

เอตฺถ จ โคจโรติ ปิณฺฑปาตาทีนํ อตฺถาย อุปฺสงฺกมิตฺตํ
ยุตฺตภูจฺจัน โคจโร อุตฺตภูจฺจัน อโคจโร ฯ

เวสียา โคจโร อสฺสาติ เวสียาโคจโร มิตฺตสนฺถวเวสเน
อุปฺสงฺกมิตฺตภูจฺจันนฺติ(๑) อตฺถโ ๑ ตตฺถ เวสียา นาม รุပ္-
ปชีวินิโย เยน เกนจิทฺเว สฺลภขุจฺจาจารตามิตฺตสนฺถวเวสเน
อุปฺสงฺกมฺนฺโต เวสียาโคจโร นาม โหติ ๑ ตสฺมา เอวํ อุปฺสงฺกมิตฺตํ
น วฏฺฏติ ๑ กิจการณา อารกฺขวิปตฺติโต ๑ เอวํ อุปฺสงฺกมฺนฺตสฺส
หิ จิริ รกฺขิตโคปิโตปี สมณฺชมฺโม กติปาเหเนว นสฺสติ ๑
สเจปี น นสฺสติ กรหํ ลภติ ๑ ทกฺขินฺทวเวสเน ปน
อุปฺสงฺกมฺนฺเตน สตี อุปฺภุจฺจาเปตฺวา อุปฺสงฺกมิตพฺพํ ฯ

วิธฺวา วุจฺจนฺติ มตฺตปติกา วา ปวฺตุลปติกา วา ๑
ถุลลภุมาริโยติ มหฺลลิกา อนิวิญฺจกฺกุมาริโย ๑ ปณฺฑกาทิ
โลกามิสฺนีสฺสติกถาพฺหุลา อฺสฺสนฺนิกิเลสา อวฺปสนฺตปริพาหา
นปฺปสกา ๑ เตสํ สพฺเพสฺสมฺปิ อุปฺสงฺกมเน อาทิณโว วุตฺตนเยเนว
เวทิตพฺโพ ๑ ภิกฺขุณีสุปี เอเสว นโย ๑ อปีจ ภิกฺขุ นาม
อฺสฺสนฺนพฺรหฺมจฺริยา โหนฺติ ตถา ภิกฺขุณีโย ๑ เต อณฺณมณฺณํ
สนฺถวเวสเน กติปาเหเนว รกฺขิตโคปิโตปี สมณฺชมฺมํ นาเสนฺติ ๑
๑. ม. อุปฺสงฺกมิตฺตภูจฺจันนฺติ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 548

คิลานปุจฉเคน ปน คนตุ ฏฏติ ฯ ภิกขุณา ปุปผานิ ลภิตวา

ปุชนตถายปี โอวาททานตถายปี คนตุ ฏฏติเยว ฯ

ปานาคารนติ สุราคาริ ฯ (๑) ตั พุรหุมจริยนุตรายกเรหิ
สุราโสณเทหิ อวิวิตตั โหติ ฯ ตตถ เตหิ สทุธิ สหโสณทวเสน
อุปสงกมิต्तु น ฏฏติ ฯ พุรหุมจริยนุตรายโ โหติ ฯ

ตัสสุจโ วิหริติ ราชูหิตีอาทิสู ราชานนติ อภิสิตตทา วา
โหนตุ อนภิสิตตทา วา เย รชชมนุสาสนติ ฯ

ราชมหามตตาคิ ราชูนั อิสฺสรियสทิสาย มหติยา อิสฺสรिय-
มตตาย สมนนากตา ฯ

ติตฺถิยาติ วิปริตทสฺสนา พาหิรปริพฺพาชกา ฯ

ติตฺถิยสาวกาติ ภตฺติวเสน เตสั ปจฺจยทายกา เอเตหิ
สทุธิ สัศกฺคชาโต โหติติ อตุโถ ฯ

อนนุโลมิเคน สัศกฺเคนาติ อนนุโลมิกสัศกฺโก นาม
ติสฺสนนั สิภฺขานั อนนุโลโม ปจฺจนิกสัศกฺโก เยน พุรหุม-
จริยนุตรายั ปญฺญตฺติวิตฺติกมัม สลฺเลขปริหานิณฺจ ปาปฺพณาติ ฯ
เสยฺยถิทั ราชราชมหามตเตหิ สทุธิ สหโสภิตา สหนฺนุทิตา
สมานสุขทุกฺขตา(๒) อุปฺปนเนสฺส กิจฺจกรณิเยสฺส อตฺตนาเว โยคั
อาปชฺชนตา ติตฺถิยติตฺถิยสาวเกหิ สทุธิ เอกจฺจนฺตฺรุจิสมาจารตา
เอกจฺจนฺตฺรุจิสมาจารภาวาวโ วา สีนะพหุमानสนฺถโว ฯ ตตถ
๑. ม. สุราปานฆริ ฯ ๒. ม. สมสุขทุกฺขตา ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคนิทเทโส หน้า 549

ราชราชมหามตฺเตหิ สทฺธี สํสฺสฺสโค พุรฺหมจฺริยนฺตฺรายิ กโรติ ฯ

อิตฺเรหิ [๑] เตสํ ททฺธิคฺคหณฺ ๑ เตสํ ปน วาทํ ภินฺทิตฺวา

อตุตฺตโน ททฺธี คณฺหาเปตฺตุ สมตฺถเณน อุปฺสงฺกมิตฺตุ วฏฺฏติ ฯ

อิทานิ อปฺเรนปี ปริยาเยน อโศจฺริ ทสฺเสตฺตุ ยานิ วา

ปนฺ ตานิ กุลานีตฺติอาทิมารทฺธิ ๑

ตตฺถ อสฺสทฺธานีตฺติ พุทฺธาทีสุ สทฺธาวิริทฺตานิ ๑ พุทฺโธ

สพฺพพณฺญ ฌมฺโหม นิยุยานิโก สงฺโฆ สุปฺปฏิปนฺโนติ น สทฺทหนฺติ(๒) ๑

อปฺปสฺนฺนํ นานีตฺติ จิตฺตํ ปสฺนํ อนาวิลิ กาทฺตุ น สกฺโกนฺติ ๑

อกฺโกสกปริภาสกานีตฺติ อกฺโกสกานิ เจว ปริภาสกานิ จ

โจโรติ พาโลติ มุโฬหฺสิ โอฏฺโฐโรติ โคโณติ กทฺรโกติ

อาปายิโกติ เนรยิโกติ ตฺริจฺจนคฺโตติ นตฺถิ ตฺยหํ สุกฺติ

ทฺกคฺติเยว ปาฏิกงฺขาติ เอวํ ทสฺหิ อกฺโกสวตฺตฺถุหิ อกฺโกสนฺติ

โหตฺถุ อิทานิ ตํ ปหฺริสฺสาม พนฺธิสฺสาม วธิสฺสามาติ เอวํ

ภยทสฺสเนน ปริภาสกนฺติ วาตฺยตฺถุโธ ๑ อนตฺถกามานีตฺติ อตฺถํ น

อิจฺจนฺติ อนตฺถเมว อิจฺจนฺติ ๑ อหิตกามานีตฺติ อหิตเมว อิจฺจนฺติ

หิตํ น อิจฺจนฺติ ๑ อผาสูกกามานีตฺติ ผาสูกํ น อิจฺจนฺติ ๑

อผาสูกเมว อิจฺจนฺติ ๑ อโยคกฺเขมกามานีตฺติ จตฺตฺหิ โยเคหิ เขมํ

นิพฺยุญํ น อิจฺจนฺติ สภยเมว อิจฺจนฺติ ๑ ภิกฺขุณฺนฺติ เอตฺถ

สามเณราปี สงฺกหํ คจฺจนฺติ ๑ ภิกฺขุณฺนินฺนฺติ เอตฺถ สิกฺขมาน-

๑. ม. เอตฺถนฺตเร ติตฺถิยสวเกหิตฺติ ทิสฺสตี ๑

๒. ม.สทฺทหนฺติ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 550

สามณริโยปี ฯ สพฺเพสมปี หิ ภควนฺตํ อุตฺทิสฺส ปพฺพชิตานญฺเจว
สธณคตานญฺจ จตฺตุนฺนํปี ปริสํนํ ตานํ อนตฺตกามานิเยว ฯ

ตถารูปานิ กุลานํติ เอวรูปานิ ขตฺตียกุลาทินิ กุลานิ ฯ
เสวตีติ นิสฺสาย ชีวติ ฯ ภขตีติ อุปสงฺกมฺติ ฯ

ปยิริปาสตีติ ปฺนปฺปฺนํ อุปสงฺกมฺติ ฯ อยํ วุจฺจตีติ อยํ
เวสียาทิโคจรสฺส เวสียาทิโก ราชาทิสฺสฏฺฐสฺส ราชาทิโก
อสฺสทฺฐกุลาทิสฺสเวกสฺส อสฺสทฺฐกุลาทิโก จาติ ติปฺปการิปี
อยุตฺตโคจโร อโคจโรติ เวทิตฺพุโป ฯ ตสฺส อิมินา ปรียาเยน
อโคจรตา เวทิตฺพุพา ฯ เวสียาทิโก ตาว ปญฺจกามคฺฉ-
นินิสฺสยโต อโคจโรติ เวทิตฺพุโป ฯ ยถาห โโก จ ภิกฺขเว
ภิกฺขุโน อโคจโร ปรีวีสโย ยทิตํ ปญฺจ กามคฺฉนํติ ฯ (๑) ราชาทิโก
ฉานานุโยคสฺส อนฺนปนิสฺสยโต ลภสฺสการาสนิจกฺกนินิปฺโผตฺน-
ทิกฺขุจิวปตฺติเหตุโต (๒) จ อสฺสทฺฐกุลาทิโก สทฺฐาหํนิจิตฺตสนฺโต-
สวหนโต อโคจโรติ ฯ

โคจรรนินทเทเส น เวสียโคจโรติอาทินิ วุตฺตปฺปฏิปฺกขเวสน
เวทิตฺพุพานิ ฯ

โอปานภูตานิอาทิสฺส ปน โอปานภูตานิ อุตฺพานภูตานิ
ภิกฺขุสงฺฆสฺส จตฺตมฺหาปเถ ขตฺโปกฺขรณิ วิย ยถาสุขํ โอคาห-
นญฺจมานิ จิตฺตมฺหามตฺตสฺส เคสทิสานิ ฯ ตสฺส กิร เคเห
๑. ส. ม. ๑๕/๖๕๕/๑๕๗ ฯ ๒. ม. ลภสฺสการาสนิจกฺกนินิปฺผาทนโต
ทิกฺขุจิวปตฺติเหตุโต จ ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคินิเทศ หน้า 551

กาลตถมฺโห ยุตฺโตเยว ฯ ฌรทวาริ สมฺปตฺตานํ ภิกฺขุณฺ
ปจฺจยเวกฺขลํ นาม นตฺถิ ฯ เอกทิวสํ เกสชฺชวตฺตเมว (๑) สกฺกฺธิ
กหาปณานิ นิกฺขมฺนฺติ ฯ กาสาวปฺชฺโชตานิติ ภิกฺขุภิกฺขุณิหิ
นินฺวตฺตปารุฏานํ กาสาวานํเยว ปกาย เอโกภาสานิ ภูตฺपाल-
เสกฺกฺจิกฺกฺสทิสานิ ฯ อีสิวตฺตปฏฺิวาตานิติ เคหํ ปวิสฺนฺตฺตานํ
นิกฺขมฺนฺตฺตานญจ ภิกฺขุภิกฺขุณิสงฺฆาตฺตานํ อีสินํ จีวรฺวาเตน เจว
สมฺมิลฺลชนปฺสารถาทิสฺนิตฺตสรีรฺวาเตน จ ปฏฺิวาตานิ ปวายิตฺตานิ
วินิทฺฐตฺตภิกฺกิสฺนินิ วา ฯ

อณฺมตฺเตสฺ วชฺเชสฺ ภยทฺสฺสวิตฺตานิทฺเตเส อณฺมตฺตฺตฺติ(๑)
อณฺุปฺปมาณา ฯ วชฺชชาติ โทสา ฯ ยานิ ตานิ วชฺชานีติ
ยานิ ตานิ ทรฺหิตฺตพฺพญฺเจเน วชฺชานิ ฯ อปฺปมตฺตกานีติ
ปฺริตฺตมตฺตกานิ ชุทฺทกปฺปมาณานิ ฯ โอรฺมตฺตกานีติ ปฺริตฺตโตปฺ
โอรฺมปฺปมาณตฺตา โอรฺมตฺตกานิ ฯ ลหุสฺนินิติ ลหุคานิ ฯ
ลหุสมฺมตฺตานีติ ลหุณิติ(๒) สมฺมตฺตานิ ฯ สลฺลณฺมกรณิยานีติ สลฺลณฺเมเน
กตฺตพฺพปฏฺิกมฺมานิ ฯ สัวฺรกรณิยานีติ สัวฺเรเน กตฺตพฺพานิ สัวฺเรเน
กตฺตพฺพปฏฺิกมฺมานิ ฯ จิตฺตฺตปฺปาทกรณิยานีติ จิตฺตฺตปฺปาทมตฺเตเน
กตฺตพฺพปฏฺิกมฺมานิ ฯ มนฺสิการปฏฺิพฺพทฺธานีติ มนฺสา อวชฺชิต-
มตฺเตเนว กตฺตพฺพปฏฺิกมฺมานิ ฯ กานิ ปน ตานีติ ฯ ทิวา-
วิหารวาสี สุมตฺเตโร ตาว อหา อนาปตฺติ กมฺนียานิ
๑. ม. อณฺมตฺตฺตฺติ ฯ ๒. ม. ลหุติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 552

จิตตูปปาทมตตกานี ยานี น ปูน เอวรूपी กริสฺสามิตี มนสา
อวชฺชิตมตฺเตเนว สุขณฺฺนติ ฯ อธิญฺ्ञานาวิกมฺมํ นามेतํ กถิตนฺฺนติ ฯ
อนฺฺนเตवासโก ปนฺฺนสฺส ตปิฏกจฺจุพนาคตฺเตโร ปนาห อิทํ
ปาฏฺฐิมอกฺขสํวรสีลสฺเสว ภาชนิยํ ตสฺมา สพฺพผลหุํกํ ทุกฺก-
ทฺพฺภาสิตํ อิธ วชฺชนฺฺนติ เวทิตพฺพํ ฯ วุฏฺฐานาวิกมฺมนฺฺนนามेतํ
กถิตนฺฺนติ ฯ

อิติ อิมฺเมสุติ เอวํปกาเรสุ อิมฺเมสุ ฯ

วชฺชทสฺสาวิตี วชฺชโต โทสโต ทสฺสนสีโล ฯ กฺยทสฺสาวิตี
จตฺตฺพิชฺสสฺส กฺยสฺส การณฺฺนตฺตา กฺยโต ทสฺสนสีโล ฯ
อาทินวทสฺสาวิตี อิธ นินฺฺนทาวหนโต อายตี ทฺกฺขวิปากโต
อุปริคุณานํ อนฺฺนตรายกรณฺฺนโต วิปฺปฏิสฺสารชนฺฺนโต จ เอเตน
นानปฺปกาเรน อาทินวโต ทสฺสนสีโล ฯ

นิสฺสรณทสฺสาวิตี ยํ ตตฺถ นิสฺสรณํ ตสฺส ทสฺสนสีโล ฯ
กึ ปเนตฺถ นิสฺสรณนฺฺนติ ฯ อจฺจริยตฺเตรฺวาทฺเต ตาว อนาปฺตติ-
คฺมนิยตฺตาย สติ อธิญฺ्ञานาวิกมฺมํ นิสฺสรณนฺฺนติ กถิตํ ฯ อนฺฺนเตวา-
สีกตฺเตรฺวาทฺเต [๑] ตาว อาปฺตติคฺมนิยตฺตาย สติ วุฏฺฐานาวิกมฺมํ นิสฺสรณนฺฺนติ
กถิตํ ฯ ตตฺถ ตถารูโป ภิกฺขุ อณฺฺนมตฺตฺตานี วชฺชานี วชฺชโต
กฺยโต ปสฺสตี นาม ตํ ทสฺเสตฺตุํ อโย นโย กถิตโต ฯ

ปรมาณฺฺนุ นาม อณฺฺนุ นาม ตชฺชาริ นาม รทเรณฺฺนุ

๑. ม. เอตฺถนฺฺนตฺเร ตาวสทฺโท นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคินิเทศ หน้า 553

นาม ลิกฺขา นาม อุกา นาม ฌณฺณมาโส นาม องฺคุลํ
นาม วิทฺตฺติ นาม รตนํ นาม ยญฺฺจ นาม อุสภํ นาม
คาวุตํ นาม โยชนํ นาม ฯ

ตตฺถ ปรมานฺณ นาม อากาสโกฏฺฐาสโก มํสจกฺขุสฺส
อาปาถํ นาคจฺฉติ ทิปฺพจกฺขุสฺเสว อากจฺฉติ ฯ อณฺณ นาม
ภิตฺติจฺฉินฺทิตฺตจฺฉินฺทเทหิ ปวิญฺจสุริยริสํ สุวณฺณวณฺณิ(๑) หุตฺวา
ปริพฺภมฺนฺโต ปณฺณายติ ฯ ตชฺชาริ นาม โคปถมฺนุสฺสปถ-
จกฺกปถเส ฌิขฺชิตฺวา อุโภสุ ปสฺเสสุ อุกฺคนฺตฺวา ติฏฺฐติ ฯ
รตฺเรณฺณ นาม ตตฺถ ตตฺถเวว อตฺถิยติ ฯ ลิกฺขาทโย ปากฺกฺวาเอว ฯ
เอเตสุ ปน นตฺถิสํ ปรมานฺณ(๒)เอกสฺส อณฺโณ ปมาณํ ฯ
นตฺถิสํ อณฺโณ เอกาย ตชฺชาริยา ปมาณํ ฯ นตฺถิสํ ตชฺชาริโย
เอโก รตฺเรณฺณ ฯ นตฺถิสํ รตฺเรณฺณ เอกา ลิกฺขา ฯ สตฺต ลิกฺขา
एका อุกา ฯ สตฺต อุกา เอโก ฌณฺณมาโส ฯ สตฺต
ฌณฺณมาสา เอกงฺคุลํ(๓) ฯ เตนงฺคุเลน ทฺวาทสงฺคุลานิ วิทฺตฺติ ฯ
เทว วิทฺตฺติโย รตนํ ฯ สตฺต รตนานิ ยญฺฺจ ฯ ตาย ยญฺฺจยา วิสฺติ ยญฺฺจโย
อุสภํ ฯ อสีติ อุสภานิ คาวุตํ ฯ จตฺตาริ คาวุตานิ
โยชนํ ฯ เตน โยชนน อญฺฺจสญฺฺจโยชนสฺสทสฺสพฺเพโธ สีนฺร-
ปพฺพตฺตราชา ฯ โย ภิกฺขุ อณฺมตฺตํ วชฺชํ อญฺฺจสญฺฺจโยชน-
๑. ม. ปวิญฺจสุริยรสมิสฺส วณฺณิ วณฺณิ ฯ ๒. ม. ปรมานฺโว ฯ
๓. ม. สตฺตฌณฺณมาสปฺปมาณํ เอกํ องฺคุลํ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 554

สตสทสสุพะโร สีนรูปพพตราชา ฯ โย ภิกขุ อณุมตฺตํ วชฺชํ
อฏฺฐสฏฺฐิโยชนสตสทสสุพะโรสินรูปพพตสทิสํ กตฺวา ทฏฺฐํ
สกุโกติ อัย ภิกขุ อณุมตฺตานิ วชฺชานิ ภยโต ปสฺสตี
นาม ฯ โยปี ภิกขุ สพฺพลหุํ ทุกกฏฺทพฺภาสิตมตฺตํ ปจฺม-
ปาราชิกสทิสํ กตฺวา ทฏฺฐํ สกุโกติ อัย อณุมตฺตานิ วชฺชานิ
วชฺชโต ภยโต ปสฺสตี นามาติ เวทิตพฺโพ ฯ

สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสฺสุติ ปทนิทฺเทเส ภิกฺขุสิกฺขาติ
ภิกฺขุหิ สิกฺขิตพฺพสิกฺขา ฯ สปิ ภิกฺขุณีหิ สาธารณาปี
อสาธารณาปี ภิกฺขุสิกฺขาเอว นาม ฯ ภิกฺขุณีสิกฺขาติ ภิกฺขุณีหิ
สิกฺขิตพฺพสิกฺขา ฯ สปิ ภิกฺขุหิ สาธารณาปี อสาธารณาปี
ภิกฺขุณีสิกฺขาเอว นาม ฯ สามณฺเณรสิกฺขมานสามณฺเณรีนํ สิกฺขาปี
เอตฺถเอว ปวิญฺจา ฯ อุปาสกสิกฺขาติ อุปาสเกหิ สิกฺขิตพฺพสิกฺขา ฯ
สปิ ปณฺจสีลทสสีลวเสน วฏฺฏติ ฯ อุปาสิกาสิกฺขาติ อุปาสิกahi
สิกฺขิตพฺพสิกฺขา ฯ สปิ ปณฺจสีลทสสีลวเสน วฏฺฏติ ฯ ตตฺถ
ภิกฺขุภิกฺขุณีนํ สิกฺขา ยาว อรหตฺตมคฺคา วฏฺฏติ ฯ อุปาสก-
อุปาสิกานํ สิกฺขา ยาว อนาคามิมคฺคา ฯ

ตตฺตรายํ ภิกฺขุ อตฺตนา สิกฺขิตพฺพสิกฺขาปเทสฺสุเอว สิกฺขติ
เสสสิกฺขา ปน อตฺถทฺฐารวเสน สิกฺขาปทสฺส อตฺถทฺฐสนตฺถํ
วตฺตทา ฯ อิติ อิมาสฺสุ สิกฺขาสฺสุติ เอวंपการาสฺสุ เอตาสฺสุ สิกฺขาสฺสุ ฯ
สพฺเพน สพฺพนฺตติ สพฺเพน สิกฺขาสมาทาเนน สพฺพํ สิกฺขํ ฯ
สพฺพธา สพฺพนฺตติ สพฺเพน สิกฺขิตพฺพากาเรน สพฺพํ สิกฺขํ ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคนิทเทโส หน้า 555

อเสถ์ นิสฺเสสนฺติ เสสาภาวโต อเสถ์ สติสมุโหมเหน ภินฺนุสฺสปี
สิทฺฐาปทสฺส ปฺน ปากตติกรรมโต นิสฺเสถ์ ๑ สมากาย วุตฺตตีติ
สมาทิยิตฺวา กเหตุวา วุตฺตติ ๑ เตน วุจฺจตีติ เยน การณน
เอตํ สพฺพํ สิทฺฐาปทํ สพฺพเพน สิทฺฐิตพฺพากาเรน สมาทิยิตฺวา
สิทฺฐติ ปฺุเรติ เตน วุจฺจติ สมากาย สิทฺฐติ สิทฺฐาปทสฺสุติ ๑

อินฺทฺริเยสุ กุตฺตทวารो โภชเน มตฺตถณฺณติ ปททวยนิทฺเทเส
กณฺหปทฺทสฺส ปจฺมวจนเ ปโยชนํ อจารนิทฺเทเส วุตฺตนเยนว
เวทิตพฺพํ ๑

ตตฺถ กตฺมา อินฺทฺริเยสุ อกุตฺตทวารตาทิอาทิสฺส ปน ยํ
วตฺตพฺพํ ตํ สพฺพํ นิกฺเขปกณฺทวณฺณนํ วุตฺตเมว ๑

ชาคริยานุโยคนิทฺเทเส ปุพฺพปรตฺตาปรตฺตณฺติ เอตถ
อทฺมปรตฺตสงฺขาตาย รตฺติยา ปุพฺเพ ปุพฺพปรตฺตํ ๑ อิมินา
ปจฺมยामญฺเจว ปจฺจมาภตฺตญฺจ กณฺหาติ ๑ รตฺติยา ปจฺจมา
อปรตฺตํ ๑ อิมินา ปจฺจิมยामญฺเจว ปุเรภตฺตญฺจ กณฺหาติ ๑
มชฺฌิมยาโม ปนสฺส ภิกฺขุโน นิตฺทาทิลมถวิโนทโนกาโสติ น
คหิโต ๑

ชาคริยานุโยคนฺติ ชาคริยสฺส อสุปฺนภาวสฺส อณุโยคํ ๑
อณุยฺตุโต โหตีติ ตํ อณุโยคสงฺขาตํ อาเสวนํ ภาวนํ อณุยฺตุโต
โหติ ปยฺตุโต ๑(๑)นิทฺเทเส(๒)ปนสฺส อธิ ภิกฺขุ ทิวสนฺติ ปุพฺพโณห
มชฺฌโณห สายโณหติ ตโยปี ทิวสโกฏฺฐาสา คหิตา ๑ จงฺกเมน
๑. ม. สมปยฺตุโต ๑ ๒. อภ. วิ. ๓๕/๘๖๐/๔๗๑ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 556

นิสชชชชาติ สกถมปิ ทิวส อิมินาปี(๑) อิริยาปถทวเยเนว วิหรนุโต
จิตตสสุ อวารณโต อวารณียะหิ ฐมเมหิ ปญจหิปี นีวรณหิ
สพพากุสสฐมเมหิ วา จิตตัม ปริโสเชติ ฯ เตหิ ฐมเมหิ(๒) วิโสเชติ
ปริโมเจติ ฯ จานัม ปเนตถ กิณจาปี น คหิตัม จงกมนิสชชช-
สนุนิสฺสิตัม ปน กตฺวา คเหตุพพเมว ฯ ปจฺมยामนฺติ สกถสมิมปิ
ปจฺมยामะ ฯ มชฺฌิมยामนฺติ รตฺตินฺทิวสฺส ฉกฺขโกกฺขจาสสงฺขาเต (๓)
มชฺฌิมยामะ ฯ

สีหเสยฺยนฺติ เอตถ กามโกกียะเสยฺยา เปตเสยฺยา สีหเสยฺยา
ตถาคตเสยฺยชาติ จตฺสโส เสยฺยา ฯ

ตตถ เยภฺยเยน ภิกฺขเว กามโกกียะ สตฺตา(๔) วาเมน
ปสฺเสน เสนตฺติ(๕) อัย กามโกกียะเสยฺยา ฯ เตสฺหิ เยภฺยเยน
ทกฺขิณปสฺเสน สยาโน นาม นตฺถิ ฯ

เยภฺยเยน ภิกฺขเว เปตา อุตฺตานา เสนตฺติ อัย
เปตเสยฺยา ฯ อปฺปมฺสโลหิตตฺตา หิ อญฺจิสงฺฆาญฺจิตฺตา เอเกน
ปสฺเสน สยิตฺถุ น สกฺโกนฺติ อุตฺตานาว เสนตฺติ ฯ

สีโห ภิกฺขเว มิคฺรราชา ทกฺขิณเณน ปสฺเสน เสยฺย
กปฺเปติ ฯเปฯ อตฺตมโน โหตฺติ (๒) อัย สีหเสยฺยา ฯ เตชฺชสฺสทตฺตา
หิ สีโห มิคฺรราชา เทว ปุริมปาเท เอกสฺมี จาเน เทว

๑. ม. อิมินา ฯ ๒. ม. ฐมเมหิ ฯ ๓. ม. ฉโกกฺขจาสสงฺขาเต ฯ

๔. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๕. อญฺ. จตฺกถ. ๒๑/๒๔๖/๓๓๑ ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคินิเทศโส หน้า 557

ปจฺฉิมปาเท เอกสฺมี จาเน จเปตฺวา นงฺคุญฺจ อนฺตรสฺตถิมฺหิ
ปกฺขิปิตฺวา ปุริมปาทปจฺฉิมปาทนงฺคุญฺจानํ จิตฺกาสํ สลฺลภฺเตตฺวา
ทฺวินฺนํ ปุริมปาทานํ มตฺถเก สีสํ จเปตฺวา สยติ ทิวสฺมปิ
สยิตฺวา ปพฺพชฺชมาโน น อุตฺตสนฺโต ปพฺพชฺชติ สีสํ ปน
อฺกฺขิปิตฺวา ปุริมปาทาที่นํ จิตฺกาสํ สลฺลภฺเตตฺวา สเจ กิณฺจ
จानํ วิชฺหิตฺวา จิตฺํ โหติ นยิทํ ตฺยหํ ชาตียา น สฺวรภาวสฺส
อนฺรูปนฺติ อนตฺตมโน หุตฺวา ตตฺถเว สยติ น โคจฺราย
ปกฺกมฺติ ๑ อวิชฺหิตฺวา จิตฺเต ปน ตฺยหํ ชาตียา จ สฺวรภาวสฺส
จ อนฺรูปมิตฺนฺติ ฃฏฺฐตฺตฺวโจ อฺกฺกฺจาย สีหวิชฺมภิตํ วิชฺมภิตฺวา
เกสฺรภารํ วิชฺฐนิตฺวา ติกฺขตฺตํ สีหนาทํ นทิตฺวา โคจฺราย
ปกฺกมฺติ ๑ จตฺตฺถชฺชฌานเสยฺยา ปน ตถาคคเสยฺยาติ วุจฺจติ ๑
ตาสฺ อธิ สีหเสยฺยา อากตฺวา ๑ อยฺยหิ เตชฺสสฺสทอิริยาปถตฺตา
อฺตฺตมเสยฺยา นาม ๑

ปาเท ปาทนฺติ ทกฺขินฺนปาเท วามปาทำ ๑

อฺจฺจาธาตฺยติ อติอาธาย อีสกํ อติกฺกมฺม จเปตฺวา ๑

โคปฺฝเกน หิ โคปฺฝเก ชาณฺนา วา ชาณฺมฺหิ สงฺฆมฺภูฏियมาเน
อภินฺหํ เวทนา อฺปฺปชฺชติ จิตฺตํ เอกคฺคํ น โหติ เสยฺยา
อผาสฺสกา โหติ ๑ ยถา ปน น สงฺฆมฺภูฏเยติ เอวํ อติกฺกมฺม
จปีเต เวทนา น อฺปฺปชฺชติ จิตฺตํ เอกคฺคํ โหติ เสยฺยา
ผาสฺสกา โหติ ๑ เตน วุตฺตํ ปาเท ปาทำ อฺจฺจาธาตฺยติ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 558

สโต สมุปะชาโนติ สติยา เจว สมุปะชานปญญา ย
สมนุทธาคโต หุตฺวา ฯ อิมินา สุปริศคาหัง สติสมุปะชณฺณ
กถิตํ ฯ

อุฏฺฐานสณฺณ มนสิกริตฺวาติ อสุกเวลาย นาม
อุฏฺฐหิตฺสามีติ เอวํ อุฏฺฐานเวลาปริจฺเจทัง อุฏฺฐานสณฺณ จิตฺเต
จเปตฺวา ฯ เอวํ กตฺวา นิปฺปนฺโน หิ ยถาปริจฺฉินฺนกาเลเยว
อุฏฺฐาตุํ ยุตฺโต ฯ

สาตจฺจึ เนปฺกุกนฺติ สตฺตํ ปวตฺตยิตพฺพโต สาตจฺจสงฺขาตํ
วิริยญฺเจว ปริปากกตตฺตา เนปฺกุกสงฺขาตํ ปญฺญญจ ยุตฺโต
อนฺนยุตฺโต ปวตฺตยมาโนเยว ชากริยานุโยคํ อนฺนยุตฺโต วิหฺรตีติ
อตุโถ ฯ เอตฺถ จ วิริยํ โลกิยโลกุตฺตรมิตฺสํ กถิตํ ปญฺญาปิ
วิริยคฺคิกาเอว ฯ วิริเย โลกิยมฺหิ โลกิยา โลกุตฺตเร โลกุตฺตราติ
อตุโถ ฯ

โพธิปฺกฺขิยานํ (๑) ฐมฺมานนฺติ จตฺสจฺจโพธิสงฺขาตสฺส
มกฺคณฺญาณสฺส ปกฺเข ภวานํ ฐมฺมานํ ฯ เอตฺตาวตฺตา สพฺเพปิ
สตฺตตีสฺส โพธิปฺกฺขิยฐมฺเม สมฺมูหโต คเหตุวา โลกิยายปี ภาวนาย
เอการมฺมณฺเ เอกโต ปวตฺตณฺสมตฺเถ โพชฺฌนฺจเยว ทสฺเสนฺนโต
สตฺต โพชฺฌนฺจาทิอาทิมาย ฯ เต โลกิยโลกุตฺตรมิตฺสกาถ กถิตาติ
เวทิตพฺพา ฯ เสสเมตฺถ เหนฺจฺจา วุตฺตณฺยตฺตา อุตฺตณฺยตฺตเมว ฯ
๑. ม. โพธิปฺกฺขิกานํ ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคินิทเทโส หน้า 559

อภิกฺกนฺเตติอาทินิทฺเทเส อภิกฺกนฺเต ปฏิกฺกนฺเตติ เอตถ
ดาว อภิกฺกนฺตํ วุจฺจติ ปุโรโต คมนํ ฯ ปฏิกฺกนฺตฺนฺติ นีวตฺตํ ฯ
ตทฺทกฺขมฺปิ จตุสฺส อิริยาปเถสฺส ลพฺภติ ฯ คมเน ดาว ปุโรโต
กาຍํ อภิหรนฺโต อภิกฺกมฺติ นาม ฯ ปฏินีวตฺตฺนฺโต ปฏิกฺกมฺติ
นาม ฯ จานเป จิตฺโกว กาຍํ ปุโรโต โอนมฺนฺโต(๑) อภิกฺกมฺติ
นาม ฯ ปจฺจโต อปนาเมนฺโต ปฏิกฺกมฺติ นาม ฯ นิสฺชชายปี
นินฺนํโกว อาสนสฺส ปุริมองฺคามิฺมุโข สํสรนฺโต อภิกฺกมฺติ
นาม ฯ ปจฺจิมองฺคปฺปะเทสํ ปจฺจโอสฺสรนฺโต(๒)ปฏิกฺกมฺติ นาม ฯ
นิปฺชชายปี เอเสว นโย ฯ

สมฺปชานการี โหตีติ สมฺปชณฺเณน สพฺพกิจฺจการี
สมฺปชณฺณสฺสเสว วา การี ฯ โส หิ อภิกฺกนฺตาทีสุ สมฺปชณฺณํ
กโรเตว(๓) น กตฺถจि สมฺปชณฺณวิริหิตो โหติ ฯ ตํ ปน สมฺปชณฺณํ
ยสฺมา สติสมฺปยุตฺตเมว โหติ เตนสฺส นิทฺเทเส(๔) สโต
สมฺปชานो อภิกฺกมฺติ สโต สมฺปชานो ปฏิกฺกมฺตีติ วุตฺตํ ฯ

อยฺยหิ อภิกฺกมฺนฺโต ปฏิกฺกมฺนฺโต วา น มฺกุฏสฺสตี
อสมฺปชานो โหติ สติยา ปน สมฺนฺนาคโต ปญฺญา ย
สมฺปชานเวย อภิกฺกมฺติ เจว ปฏิกฺกมฺติ จ ฯ สพฺเพสฺส
อภิกฺกมาทีสุ จตุพฺพิชฺชํ สมฺปชณฺณํ โอตฺตเวตี ฯ จตุพฺพิชฺชหิ
สมฺปชณฺณํ สาคฺคสมฺปชณฺณํ สปฺปายสมฺปชณฺณํ โคจรสมฺปชณฺณํ

๑. ม. โอนาเมนฺโต ฯ ๒. ม. ปจฺจา สํสรนฺโต ฯ
๓. ม. กโรเตว ฯ ๔. อภि. วิ. ๓๕/๖๒๓/๓๓๖ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 560

อสมุโหสมปชฌณนติ ฯ

ตตถ อภิกกมณจิตเต อุปปนเน จิตตวเสนเว อคนตุวา
กีนฺนุโข เม(๑)เอตถ คเตน อตุโถ อตฺถิ นตฺถิตฺติ อตฺถานตฺถิ
ปริคฺคเหตฺวา อตฺถปริคฺคณฺ्हนฺ สาทถกสมปชฌณฺํ ฯ ตตถ จ
อตุโถติ เจตฺยทสฺสนโปธิทสฺสนสงฺมทสฺสนเถรทสฺสนอสฺสทสฺสนาทิ-
วเสน ฌมฺมโต วุฑฺฒิ(๒) ฯ เจตฺยิ วา โปธิ วา ทิสฺวาปี หิ
พฺพุทฺธารมฺมณฺํ ปีตี สงฺมทสฺสเนน สงฺฆารมฺมณฺํ ปีตี อุปฺปาเทตฺวา
ตเทว ขยโต(๓) สมฺมสนฺโต อรหตฺตํ ปาปฺณาติ ฯ เถเร ทิสฺวา
เตสํ โอวาทে ปตฺติจฺจาย อสฺสํ ทิสฺวา ตตถ ปจฺมํ ฌานํ
อุปฺปาเทตฺวา ตเทว ขยโต(๓) สมฺมสนฺโต อรหตฺตํ ปาปฺณาติ ฯ
ตสฺมา เอเตสํ ทสฺสนํ สาทถฺํ ฯ เกจิ ปน อามิสฺโตปี วุฑฺฒิ
อตุโถเยว ตํ นิสฺสาย พุรหฺมจฺริยานุคฺคหาย ปฺภูปนฺนตฺตาติ
วทนฺติ ฯ

กมเน ปน(๔) สປປາຍາສປປາຍํ ปริคฺคเหตฺวา สປປາຍ-
ปริคฺคณฺ्हนฺ สປປາຍสมปชฌณฺํ ฯ เสยฺยถิํ เจตฺยทสฺสนํ ตาว
สาทถฺํ ฯ สเจ ปน เจตฺยสฺส มหตฺติยา ปุชฺชาย ทฺวาทสโยชนนฺตเร(๕)
ปฺริสา สนนฺิປတฺนฺติ อตฺตโน วิภวานุรูปํ อิตฺถิโยปี ปฺริสาปี
อลงฺกตປက္ခိယຕฺตา จิตฺตကမ္မરූປကාနိ ဝိယ ဝဇ္ဇာနုတိ ฯ တတထ ဝဇ္ဇာ

๑. ม. กีนฺนุ เม ฯ ๒. ม. วุฑฺฒิ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

๓. ม. ขยโต ฯ ๔. ม. ตสฺมိ ปน กมเน ฯ

๕. ม. ทสฺทฺวาทสโยชนนฺตเร ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคินิทฺเตโส หน้า 561

อิฏฺฐเจ อารมฺมเณ โลโก อนิฏฺฐเจ ปฏฺฐิโฆ อสมเปกฺขเน โมโห
อุปฺปชฺชติ กายสํสฺสคฺคาปตฺตี วา อาปชฺชติ ชีวิตฺพุรหฺมจฺริยานํ
วา อนฺตรายโย โหติ ฯ เอวํ ตํ จานํ อสฺปฺปายํ โหติ
วฺตุตฺต
นโย ฯ สจฺจทสฺสสนฺมฺปิ สาทถฺถํ ฯ สจฺจ ปนฺ อนฺโตคาเม
มหามณฺฑปํ การตฺตฺวา สพฺพพฺรตฺตี ฌมฺมสฺสวานํ กโรนฺตฺเตสุ
มฺนุสฺเสสุ วฺตุตฺต
โหติ ฯ เอวํ ตํ จานํ อสฺปฺปายํ โหติ อนฺตรายายาเว
สฺปฺปายํ โหติ ฯ มหาปริสฺปฺริวารานํ เถรานํ ทสฺสเนปิ เอเสว
นโย ฯ

อสุภทสฺสสนฺมฺปิ สาทถฺถํ ตตฺตฺถทีปนฺตฺถลฺลจฺจ อิํ ํ วตฺถ
เอโก กิร ทหฺรภิกฺขุ สามเณรํ คเหตุวา ทนฺตกฺกุจฺจตฺถาย
คโต สามเณโร มคฺคา โอกฺกมิตฺตฺวา ปุโรโต จจฺจนฺโต อสุภํ
ทิสฺวา ปจฺมํ ฌานํ นิพฺพุตฺเตตฺตฺวา ตเทว ปาทกํ กตฺวา สงฺขาร
สมฺมสนฺโต ตีณิ ผลานิ สจฺจิกตฺตฺวา อุปริมคฺคตฺถาย กมฺมฏฺฐานํ
ปริคฺคเหตุวา อฏฺฐจาสิ ฯ ททโร ตํ อปฺสฺสนฺโต สามเณราติ
ปฺกฺโกสิ ฯ โส มยา ปพฺพชิตฺทิวสโต ปฏฺฐาย ภิกฺขุณา
สทฺฐี เทว กถา นาม น กถิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อุปริวีสสิ นิพฺพุตฺเตตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อทาสี ฯ เอหิํติ จ วฺตุโต เอกวจฺเจเนว อากนฺตฺวา ฆนฺเต

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 562

อิมินา ตาว มคฺเคน คนฺตฺวา มยา จิตฺกาเส มุหุตฺตํ
ปฺรตฺถาภิมุโข จตฺวา โอลฺลเกถาติ อาห ๑ โส ตถา กตฺวา
เตน ปตฺตวิเสสเมว ปาปฺณิ ๑

เอวํ เอกํ อสุภํ ทฺวินฺนํ ชนํ อตฺถาย ชาตํ ๑ เอวํ
สาตฺถมฺปิ ปเนตํ ปฺริสฺสฺส มาตฺคามาสฺภํ อสฺปฺปายํ มาตฺคามสฺส
จ ปฺริสฺสฺสํ ๑ สภาคเมว สปฺปายนฺติ เอวํ สปฺปายปฺริคฺคณฺหนํ
สปฺปายสมฺปชฺฌณํ นาม ๑

เอวํ ปฺริคฺคหิตฺสาตฺถสปฺปายสฺส ปน อฏฺฐติสํสา
กมฺมฏฺฐาเนสุ อตฺตโน จริตฺรฺจฺยิ (๑) กมฺมฏฺฐาเนสงฺขาตํ โคจฺริ
อฺคฺคเหตฺวา ภิกฺขาจารโคจเร ตํ คเหตฺวาว กมฺนํ โคจฺร-
สมฺปชฺฌณํ นาม ตสฺสา วิภาวนตฺถํ อิทํ จตฺถกํ เวทิตพฺพํ

อิเธกฺจฺโจ ภิกฺขุ หนฺติ น ปจฺจาหนฺติ เอกฺจฺโจ
น หนฺติ ปจฺจาหนฺติ เอกฺจฺโจ ปน เนว หนฺติ น ปจฺจาหนฺติ
เอกฺจฺโจ หนฺติ จ ปจฺจาหนฺติ จ ๑ ตตฺถ โย ภิกฺขุ ทิวสํ
จงฺกเมน นิสฺซชฺชาย อวารณฺเยหิ ฐมฺเมหิ จิตฺตํ ปฺริโสเชตฺวา
ตถา รตฺติยา ปจฺมยामมฺชฺฌิมยाम (๒) เสยฺยํ กปฺเปตฺวา
ปจฺจิมยामปิ นิสฺซชฺจงฺกเมหิ วิตฺตินาเมตฺวา ปเคว เจตฺยงฺกณฺโพธิ-
ยงฺกณฺวตฺตํ กตฺวา โพธิรฺกฺเข อฺทกํ อาสิญฺจิตฺวา ปานียํ
ปฺริโกชนียํ ปจฺจปฺฏฺฐาเปตฺวา อจฺริยฺปชฺฌายวตฺตาทีนํ สพฺพานิ
๑. ม. จิตฺตฺรฺจฺยิ ๑ ๒. ม. ปจฺมยाम มชฺฌิมยाम ๑

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคนิทเทโส หน้า 563

ขนฺธกตฺตานิ สมหาย วตฺตติ ฯ โส สรฺรปริกมฺมํ กตฺวา
 เสนาสนํ ปวิสิตฺวา เทว ตโย ปลฺลงฺเก อุตฺมํ คาทาเปนฺโต
 กมฺมฏฺจानมนุญฺชิตฺวา ภิษาจารเวลาย อฏฺฐหิตฺวา กมฺมฏฺจान-
 สีสฺเสนว ปตฺตจิวรมาทาย เสนาสนโต นิกฺขมิตฺวา กมฺมฏฺจานํ
 มนสิทโรนฺโตว เจตियงฺกณฺํ คนฺตฺวา สเจ พุทฺธานุสฺสติกมฺมฏฺจานํ
 โหติ ตํ อวิสฺสชฺเชตฺวาว เจตियงฺกณฺํ ปวิสติ ฯ อณฺณํ เจ
 กมฺมฏฺจานํ โหติ โสปานมฺเถ จตฺวา หตฺเถน กหิตภณฺฑํ วिय
 ตํ จเปตฺวา พุทฺธารมฺมณฺํ ปีตี กเหตุวา เจตियงฺกณฺํ อารุห
 มหนฺตํ เจตिय [๑] เจ ติกฺขตฺตํ ปทกฺขิณฺํ กตฺวา จตฺตฺส จานนฺส
 วนฺทิตพฺพํ ขุทฺทกํ เจ ตเถว ปทกฺขิณฺํ กตฺวา อฏฺฐตฺส
 จานนฺส วนฺทิตพฺพํ ฯ เจตिय [๒] วนฺทิตฺวา โปธิยงฺกณฺํ ปตฺเตนาปี
 พุทฺธตฺส ภควโต สมฺมุขา วिय นิปฺจจาการํ (๓) ทสฺเสตฺวา โปธิ
 วนฺทิตพฺพา ฯ

โส เอว เจตियญฺจ โปธิญฺจ วนฺทิตฺวา ปฏฺฐิสามิตฺฏฺจานํ
 คนฺตฺวา ปฏฺฐิสามิตํ ภณฺฑกํ หตฺเถน คณฺหนฺโต วिय
 นิกฺขิตฺตกมฺมฏฺจานํ กเหตุวา คามสฺมิเป กมฺมฏฺจานสีสฺเสนว จิวริ
 ปารุปีตฺวา คามํ ปิณฺฑาทาย ปวิสติ ฯ อถ นํ มนฺุสฺสา ทิสฺวา
 อโย โน อาคโตติ ปจฺจุคนฺตฺวา ปตฺตํ กเหตุวา อาสนสาทาย
 วา เคเห วา นิสฺทาเปตฺวา ยาคูํ ทตฺวา ยาว ภตฺตํ น

๑. ม. เอตฺถนฺตเร เจสทฺโท อตฺถิ ฯ ๒. ม. เจ ฯ

๓. ม. นิปฺจจาการํ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 564

นิฐชาติ ตาว ปาเท โหวิตวา เตเลน มกเขตวา ปุโรโต
นิสสิทิตวา ปญหิ วา ปุจฺจนฺติ ฐมฺมํ วา โสตุกามา โหฺนฺติ ฯ
สเจปี น กถาเปฺนฺติ ชนสงฺคหฺตํ ฐมฺมกถา นาม กาดพฺพา-
ยฺเววติ อฏฺฐกถาจริยา วทฺนฺติ ฯ ฐมฺมกถา หิ กมฺมฏฺฐานวินิมฺุตตา
นาม นตฺติ ฯ ตสฺมา กมฺมฏฺฐานสีเสเนว อาหาริ ปรีกฺขชิตฺวา
อนฺุโหมทํ วตฺวา นีวตฺตนฺเตหิปี (๑) มนุสฺเสหิ อนฺุคโตว คามโต
นิกฺขมิตฺวา ตตฺถ เต นีวตฺเตตฺวา มคฺคํ ปฏิปชฺชติ ฯ

อถ นํ ปุเรตรํ นิกฺขมิตฺวา พหิคามม กตภคฺตคิกฺจาว(๒)
สามเณรทหฺรภิกฺขุ ทิสฺวา ปจฺจกฺคนฺตฺวา ปตฺตจิวรมสฺส
คณฺหนฺติ ฯ โปราณภิกฺขุ กิร อมฺหากํ อฺปชฺฌาโย อมฺหากํ
อาจริโยติ น มฺขํ โอลเเกตฺวา วตฺตํ กโรนฺติ สมฺปตฺต-
ปรีจฺเฉทเนว กโรนฺติ ฯ เต ตํ ปุจฺจนฺติ ฆนฺเตเอเต มนุสฺสา
ตฺมฺหากํ กิ โหฺนฺติ มาติปฺกฺขโต สมฺพนฺธา ปีติปฺกฺขโตติ ฯ
กิ ทิสฺวา ปุจฺจถาติ ฯ ตฺมฺหฺสฺ อเตสํ เปมํ พหุमानฺติ ฯ
อาวฺโส ยํ มาตาปีตฺุหิปี ทฺุภฺกํ ตํ เอเต [๓] อมฺหากํ กโรนฺติ
ปตฺตจิวรมฺปี โน เอเตสํ สนฺตกเมว เอเตสํ อานฺุภาเวน เนว
ภเย ภยํ น ฉาตเก ฉาตกํ ชานาม เอทิสฺวา นาม อมฺหากํ
อฺปการิโน นตฺถิติ เตสํ คฺเณ กเถนฺโต คจฺจติ ฯ อยํ วุจฺจติ
หฺรติ น ปจฺจาหฺรตีติ ฯ

๑. ม. นีวตฺตียมานเหิปี ฯ ๒. ม. กตภคฺตคิกฺจาว ฯ

๓. ม. เอเตถนฺตเร มนุสฺสาติ ทิสฺสตีติ ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคนิทเทโส หน้า 565

ยสฺส ปน ปเคว วุตตปฺปการํ วุตตปฺปฏิตฺตํ กโรนฺตสฺส
กมฺมชเตโช ปชฺชตฺติ อนุปาทินฺนํ มุญฺจิตฺวา อนุปาทินฺนํ
คณฺหาติ สรีโรโต เสทา มุจฺจนฺติ กมฺมญฺจานวீถิ(๑) นาโรหติ
โส ปเคว ปตฺตจิวรมาทาย เวคสาว เจตียํ วนฺทิตฺวา โครูปานํ
นิกฺขมฺนเวลายเมว คามํ ยาคฺกุภิกฺขาย ปวีสิตฺวา ยาคฺุ ลภิตฺวา
อาสนสาถํ คนฺตฺวา ปวีติ อถสฺส ทฺวตฺติกฺขตฺตํ อชฺโฌหฺรณ-
มตฺเตเนว กมฺมชเตโชชฺชาตุ อนุปาทินฺนํ มุญฺจิตฺวา อนุปาทินฺนํ
คณฺหาติ ฃฏฺสเตน นฺหาโต วีย เตโชชฺชาตุปริพาหนิพฺพานํ
ปตฺวา กมฺมญฺจานสีเสน ยาคฺุ ปริภุญฺชิตฺวา ปตฺตลฺลจ มฺขลฺลจ
โรวิทฺวา อนุตฺรารกฺตเต กมฺมญฺจานํ มนสิกตฺวา อวเสสญฺจานเ
ปิณฺฑาย จริตฺวา กมฺมญฺจานสีเสน อาหารํ ปริภุญฺชิตฺวา ตโต
ปญฺจาย โปขานูโปจํ (๒)อุปญฺจหฺมานํ กมฺมญฺจานํ กเหตุวาว
อาคจฺจติ ฯ อัยํ วุจฺจติ น หฺรติ ฯ

ปจฺจาหฺรตีติ ฯ เอทิสฺส จ ภิกฺขุ ยาคฺุ ปวีตฺวา วิปสฺสนํ อารภิตฺวา
พฺุทฺธสาสนเ อรหฺตฺตํ ปตฺตา นาม คณฺนปถิ วิตีวตฺตา ฯ
สีหพฺพิเปยเว เตสฺสุ เตสฺสุ คามेสฺสุ อาสนสาถาย น ตํ อาสนํ
อตุถิ ยตฺถ ยาคฺุ ปวีตฺวา อรหฺตฺตํ ปตฺตา ภิกฺขุ นตฺถีติ ฯ

โย ปน ปมาทวิหาริ โหติ นิกฺขิตฺตธฺโร สพฺพวตฺตานิ
ภินฺนิตฺวา ปญฺจวิธเจตฺยิกลวินิพนฺธพฺพทฺธจิตฺโต วิหรนฺโต กมฺมญฺจานํ
๑. ม. กมฺมญฺจานํ วีถิ ฯ ๒. ม. โปขานูโปจํ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 566

นาม อตถิติปี สลยั อกตวา คามั ปิณฺทาย ปวิสิตฺวา

อนนฺโลมิเกน คิหิสังฺกฺเคน สังฺกฺโจ จริตฺวา จ ภฺยชิตฺวา จ

ตฺวจฺโจ นิกฺขมตี ฯ อัย วุจฺจติ เนว หรตี น ปจฺจาหฺรตีตี ฯ

โย ปนายั หรตี จ ปจฺจาหฺรตี จาตี วุจฺโต โส

กตฺปจฺจาตฺติกฺวตฺตวเสน เวทิตฺพุโป อตฺถกามา หิ กุลปฺตฺตา

สาสเน ปพฺพชิตฺวา ทสปี วิสฺมปี ตีสฺมปี จตฺตาพีสฺมปี

ปฺลฺลาสมฺปี สตมฺปี เอกโต วสนฺตา กตฺติกฺวตฺตี กตฺวา วิหฺรนฺตี

อาวฺโส ตฺมุห น อธิญฺญา น ภยญฺญา น ชีวิทฺปกฺตา(๑)

ปพฺพชิตา ทุกฺขา มุจฺจิตฺกามา ปเนตฺถ ปพฺพชิตา ฯ ตสฺมา

กมเน อุปฺปนฺนิกิเลสํ กมเนเยว นิกฺคณฺหถ ฯ จาเน นิสฺชชาย

สยเน อุปฺปนฺนิกิเลสํ สยเนเยว นิกฺคณฺหถาตี ฯ

เต เอวํ กตฺติกฺวตฺตี กตฺวา ภิกฺขาจาร์ คจฺจนฺตา

อฑฺฒอุสฺสอุสฺสอฑฺฒคาวฺตคาวฺตนฺตเรสุ ปาสาณา โหนฺตี ตาย

สลฺยาย กมฺมญฺจานันฺ มนสิกโรนฺตาว คจฺจนฺตี ฯ สเจ กสฺสจิ

กมเน กิเลโส อุปฺปชฺชตี ตตฺถเวว นํ นิกฺคณฺหาตี ฯ ตถา

อสฺกโกนฺโต ติฏฺฐจตี อถสฺส ปจฺจโต อาคจฺจนฺโตปี ติฏฺฐจตี ฯ

โส อัย ภิกฺขุ ตฺยหํ อุปฺปนฺนวิตกฺกํ ชานาตี อนนฺนุจฺจวิกํ

เต เอตฺนฺตี อตฺตานันฺ ปฏฺิโจเทตฺวา วิปฺสฺสนันฺ วฑฺฒเตตฺวา อริยญฺมึ

โอกฺกมตี ฯ ตถา อสฺกโกนฺโต นิสีทตี อถสฺส ปจฺจโต

๑. ม. อาชีวิกาปกฺตา ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคนิทเทโส หน้า 567

อากจณฺโตนฺปิ นิสิตฺติ(๑) โสเอว นโย ฯ อริยญฺมึ โอกกมิตฺ
อสกฺโกนฺโตนฺปิ ตํ กิเลสํ วิภังคกถา กมฺมญฺจานํ มนสิกโรนฺโตน
คจฺจติ ฯ น กมฺมญฺจานวิปฺปยุตฺเตน จิตฺเตน ปาปํ อุทฺทริตี ฯ
อุทฺทริตี เจ ปญฺญินิวตฺติตฺวา ปุริมปเทสญฺเณว เอติ อาลินฺทกวาสี
มหาปฺปสุตฺเตวตฺเตโร วีย ฯ

โส กิร เอกฺกนฺวิสฺติ วสุตฺตานิ คตฺตปจฺจาคตฺตวตฺตํ ปุเรนฺโตนฺเอว
วิหาสิ ฯ มนฺตฺสปี สฺกํ อนฺตรามกฺเค กสนฺตา จ วปนฺตา
จ มทฺทนฺตา จ กมฺมานิ กโรนฺตา เถโร ตถา คจฺจนฺตํ
ทิสฺวา อโย เถโร ปุณฺปนฺนํ นิวตฺติตฺวา คจฺจติ กิณฺนุ โข
มกฺกมฺโพห อุทฺทาหุ กิลฺลิจิ ปมฺภูจฺจติ สมฺมุลปนฺติ ฯ โส ตํ
อนาถิยิตฺวา กมฺมญฺจานยุตฺตจิตฺเตเนว สมณฺชมฺมํ กโรนฺโตน
วิสฺตีวสุตฺตพฺภนฺตเร อรหฺตํ ปาปฺณิ ฯ อรหฺตฺตปฺปตฺตทิวเส จสฺส
จกฺกมนโกฏฺธิยํ อธิวตฺตา เทวตา อญฺคฺลิตฺทํ ทิปฺปํ อุชฺชาเลตฺวา
อญฺจาสี ฯ จตฺตารอฺปี มหาราชาโน สกฺโก จ เทวานมฺินฺโท
พฺรหฺมา จ สหฺมปฺติ อุปญฺจานํ อากมฺีสุ ฯ ตถจ โอภาสํ
ทิสฺวา วณฺวาสี มหาติสฺสฺตฺเตโร ตํ ทุตฺติยทิวเส ปุจฺจิจิ รตฺติภาเค
อายสฺมโต สนฺตฺติเก โอภาโส อโหสิ ก็ โส โอภาโสติ ฯ
เถโร วิภังคปฺปํ กโรนฺโตน โอภาโส นาม ทิปฺปภาโสปี โหติ
มณฺโณภาโสปีติ เอวมาทิมาน ฯ ตโต ปญฺญิจฺฉาเทถ ตฺตฺเมหฺติ
๑. ม. นิสิตฺติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 568

นิพทุโธ อามาติ ปุชานิตฺวา อารุเจติ ฯ

กาลวลลิมณฑปวาสิ มหานาคตุเถโร วีย จ ฯ โสปี กิร
คตปจจากตวตฺตํ ปุเรนฺโต ปรมํ ตาว ภควโต มหาปธานํ
ปุเชตฺตสมิตฺติ สตตฺต วสุตานิ จานจกมเมว อธิฐจาสี ปุน
โสพส วสุตานิ คตปจจากตวตฺตํ ปุเรตฺวา อรหตฺตํ ปาปฺณิ ฯ
โส กมฺมฏฺฐานยฺตุเตเนว จิตฺเตน ปาทำ อุตฺตรนฺโต วิปฺปยฺตุเตน
จิตฺเตน อุตฺตเต ปาเท ปฺณินิวตฺเตนฺโต กามสมิปี คนฺตฺวา กาวิ
นฺนุ โข ปพฺพชฺชิตฺโต นฺนุ โขติ อาสงกนียปเทเส จตฺวา จีวร
ปารุปีตฺวา กจฺจนกรณฺฑโต(๑)อุทเกน ปตฺตํ โชวิตฺวา อุตฺกกณฺฑุสํ
กโรติ ฯ กิการณา มา เม ภิกขุ ทาตุ วา วนฺนิตฺตํ วา
อากจฺจนฺเต(๒) มนฺนุสฺเส ทิฆายุกา โหถาติ วจฺนมนฺตเตนาปี
กมฺมฏฺฐานวิกฺเขโป อโหสิติ ฯ อชฺช ฆนฺเต กตฺติมิตฺติ ทิวสํ วา
ภิกขุคณฺนํ วา ปญฺหํ วา ปุจฺฉิตฺโต ปน อุตฺกํ คิลิตฺวา
อารุเจติ ฯ สเจ ทิวสาทิปุจฺฉกา น โหนฺติ นิกฺขมฺนเวลาย
คามทฺวารเ นิกฺขุหิตฺตฺวา(๓) ยาทิ ฯ

คฺลมฺพตฺติตฺตวิหारे วสุสฺสปคตา ปญฺญาส ภิกขุ วีย จ ฯ
เต กิร อาสาพฺหปฺญณฺมมาย กตฺติกวตฺตํ อํสฺส อรหตฺตํ
อปฺปตฺตฺวา(๔) อณฺณมณฺณํ นาลปีสุตฺตมาติ ฯ กามณฺจ ปิณฺฑทฺาย
ปวิสนฺตา อุตฺกกณฺฑุสํ กตฺวา ปวิสฺสฺส ฯ ทิวสาทิสฺส ปุจฺฉิตฺเตสฺ
๑. ม. กจฺจนกรนฺตรโต ฯ ๒. ม. อากเต ฯ ๓. ม. นิกฺขุหิตฺตฺวา ฯ
๔. ม. อปฺปตฺตฺวา ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคนิทเทโส หน้า 569

วุตตนเยน ปฏิปชชีสุ ฯ ตตถ มนุสสา นิฏฐหนฏฐานํ (๑) ทิสฺวา
 ชานีสฺส อชฺเชโก อากโต อชฺช เทวติ ฯ เอวญจ จินฺเตสฺสุ
 กิณฺนุ โข เอเต อเมหเหว สทฺธิ น สลฺลปนฺติ อุททา
 อญฺณมญฺณมฺปี ยถิ อญฺณมญฺณํ น สลฺลปนฺติ อุททา วิวาทชาตา
 ภวิสฺสนฺติ ฯ เอถ เน อญฺณมญฺณํ ขมาเปสฺสามาติ สพุเพ
 วิหาริ คนฺตฺวา ปลฺลวาสาย ภิกฺขุสฺส เทวปี ภิกฺขุ เอโกกาเส
 นาทฺทสฺสฺสฺ ฯ ตโต โย เตสฺส จกฺขฺมา ปฺริโส โส อาห น
 โภ กลหการกานํ วสโนกาโส อีทิสฺส โหติ สฺสมมฺภุจि
 เจตยงฺกณโพิชยงฺกณํ สฺนิกฺขิตฺตา สฺมมชฺชนิโย สฺปติภฺจิตฺติ (๒)
 ปานียปฺริโกชนียนฺติ ฯ เต ตโตว นีวตฺตา ฯ เตปี ภิกฺขุ
 อนฺโตเตมาเสเขว อรหฺตฺติ ปตฺวา มหาปวารณาย สฺทฺธิปวารณํ (๓)
 ปวาเรสส ฯ

เอวํ กาลวาลิมญฺหาปวาสี มหานาคคฺฤโร วิย คลฺมพฺติตฺถ-
 วิหารเ (๔) วสฺสฺปกตฺตา ภิกฺขุ (๕) วิย จ กมฺมฏฺฐานยฺตุเตเนว จิตฺเตน
 ปาทำ อุทฺธรนฺโต คามสมิปี คนฺตฺวา อุทกคณฺฑุสฺส กตฺวา
 วิธิโย สลฺลภฺเขตฺวา ยตถ สฺราโสณฺฑรฺตฺตาทโย กลหการกา
 จณฺฑหตฺถิอฺสฺสาทโย วา นตฺถิ ฯ ตํ วิถิํ ปฏิปชฺชติ ฯ ตตถ
 ปิณฺฑาย จรฺนฺโต น ตฺริตฺตฺริโต วิย ชเวน กจฺจติ ฯ น หิ

- # ๑. ม. นิฏฐภนฏฐานํ ฯ ๒. ม. สฺปฏฺฐปิตํ ฯ
- # ๓. ม. วิสฺทฺธิปวารณํ ฯ ๔. ม. คลฺมพฺติตฺถสิหารเ ฯ
- # ๕. ม. วิสฺสฺปกตฺตภิกฺขุ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 570

ชวณปีณชปาตีกฐตงคํ นาม กิณจิ อตุถิ ฯ วิสมภูมิภาคปุตตํ
ปน อุทกสกภูํ วิย นิจฺจโล หุตฺวา กจฺจติ ฯ อนฺตรฆริ (๑)
ปวิภูโจ จ ทาทุกามํ วา อทาทุกามํ วา สลฺลตฺกฺเขตฺตุ
ตทนฺรฺรูปํ กาลิ อากเมนฺโต ภิภุํ กเหตุวา อนฺโตคาเม วา
พหิคาเม วา วิหารเมว วา อากนฺตฺวา ยถาผาสฺสเก ปฏฺฐิรฺเป
โอกาเส นิสิํทิตฺวา กมฺมภูจฺจํ มนสิกโรนฺโต ออาหาร
ปฏฺฐิภูตฺสยณํ อุปฺภูสฺเปตฺวา อุกฺขพุกฺขชวณฺณาเลปนปุตฺตมํสฺวปม-
วเสน ปจฺจเวกฺขนฺโต อุกฺขจฺจสมนฺนาคตํ ออาหาริ ออาหารติ
เนว ทวาย น มทาย น มณฺฑนายน วิภูสฺนายน ฯเปฯ
ผาสฺวิหาโร จาติ ฯ กุตฺตาวิ จ อุทกภิจฺจํ กตฺวา มฺหุตฺตํ
ภตฺตกิลมถิ ปฏฺฐิปฺสสมฺภตฺวา ยถา ปฺเรภตฺตํ เอวิ ปจฺจนาภตฺตํ
ปฺริมยამํ ปจฺจนิมยวมฺจ กมฺมภูจฺจํเมว มนสิกโรติ ฯ อัย
วฺจฺจติ หรติ จ ปจฺจาหฺรติ จาติ ฯ

อิมํ ปน หรณฺปจฺจาหฺรณฺสงฺฆาตํ คตฺตปจฺจาตฺตวตฺตํ
ปฺเรนฺโต ยถิ อุปฺนิสฺสยสมฺปนฺโน โหติ ปจฺมวเยเอว อรหฺตํ
ปาปฺณาติ(๒) ฯ โน เจ ปจฺมวเย ปาปฺณาติ อถ มชฺฉิมวเย
ปาปฺณาติ ฯ โน เจ มชฺฉิมวเย ปาปฺณาติ อถ ปจฺจิมวเย
ปาปฺณาติ ฯ โน เจ ปจฺจิมวเย ปาปฺณาติ อถ มรณฺสมเย
ปาปฺณาติ ฯ โน เจ มรณฺสมเย ปาปฺณาติ อถ เทวปฺตฺโต หุตฺวา
ปาปฺณาติ ฯ โน เจ เทวปฺตฺโต หุตฺวา ปาปฺณาติ อนฺุปฺปนฺเน
๑. ม. อนฺุฆริ ฯ ๒. ม. อิมํ ปาจา นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคนิทเทโส หน้า 571

พุกุเช นิพพุตโต ปจฺเจกโพธิ์ สจฺฉิกโรติ ฯ โน เจ ปจฺเจกโพธิ์
สจฺฉิกโรติ อถ พุกุชานํ สมมุชชีภาเว ชิปฺปาภิญญโธ วา โหติ
เสยฺยถาปี เถโร พาหิโย ทารุจิริโย มหาปญฺญโธ วา เสยฺยถาปี
เถโร สาริปฺพุตโต มหิทฺธิโก วา เสยฺยถาปี เถโร มหาโมค-
คัลลาโน ชุตฺตงฺคโร วา เสยฺยถาปี เถโร มหากสฺสโป
ทิพฺพจกฺขุโก วา เสยฺยถาปี เถโร อนฺนรุทฺโธ วินยฺชโร วา
เสยฺยถาปี เถโร อุปาลี ฌมฺมกฺธิโก วา เสยฺยถาปี เถโร
ปฺญฺโณ มนฺตานิพฺพุตโต อารญฺญโก วา เสยฺยถาปี เถโร เรวโต
พหุสฺสุโต วา เสยฺยถาปี เถโร อานนฺโท สิขากาโม วา
เสยฺยถาปี เถโร ราชุโล พุกุชปฺพุตฺโตติ ฯ อิติ อิมสฺมี จตุกฺเก
ยฺวายํ หรติ จ ปจฺจาหฺรติ จ ตสฺส โคจรสมฺปชฌณํ สีขาปฺพุตฺตํ
โหติ ฯ

อภิกฺกมาทิสฺส ปน อสมฺมุยฺหนํ อสมฺโหมสมฺปชฌณํ ตํ
เอวํ เวทิตพฺพํ อิธ ภิกฺขุ อภิกฺกมฺนฺโต วา ปฏิกฺกมฺนฺโต
วา ขลา อนฺธพาลปฺปฺลชฺชนา อภิกฺกมาทิสฺส อตฺตา อภิกฺกมฺติ
อตฺตนา อภิกฺกโม นิพฺพุตฺติโตติ วา อหํ อภิกฺกมามิ มยา
อภิกฺกโม นิพฺพุตฺติโตติ วา สมฺมุยฺหนฺติ ตถา อสมฺมุยฺหนฺโต
อภิกฺกมามีติ จิตฺเต อุปฺปชฺชมาเน เตเนว จิตฺเตน สทฺธิ
จิตฺตสมฺภูจฺานา วาโยธาตุ(๑) วิญฺญตฺตี ชนยฺมานา อุปฺปชฺชติ ฯ
อิติ จิตฺตกิริยา วาโยธาตุวิปฺฝารวเสน อัย กายสมฺมโต อฏฺฐิ-
๑. ม. จิตฺตสมฺภูจฺานวาโยธาตุ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 572

สงฺฆาโต อภิกฺกมฺติ ตสฺเสวํ อภิกฺกมฺโต เอเกกปาทุทฺตรณ
 ปจฺจวิธาคฺคา อาโปธาคฺคฺติ เทว ธาคฺคโย โอมตฺตา โหนฺติ มนฺทา
 อิตฺรา เทว อธิมตฺตา โหนฺติ พลวตฺติโย ฯ ตถา อติหฺรณ-
 วิติหฺรณฺสฺส ฯ โวสฺสชฺชเน เตชธาคฺคา วาโยธาคฺคฺติ เทว ธาคฺคโย
 โอมตฺตา โหนฺติ มนฺทา อิตฺรา เทว อธิมตฺตา โหนฺติ
 พลวตฺติโย ฯ ตถา สนนิกฺเขปนสฺสนฺนิรฺมฺภเนสฺส ฯ (๑) ตตฺถ อุทฺตรณ
 ปวตฺตา รุปารูปชฺรมา อติหฺรณํ น ปาปฺปนฺนํ ตถา อติหฺรณ
 ปวตฺตา วิติหฺรณํ วิติหฺรณ ปวตฺตา โวสฺสชฺชนํ โวสฺสชฺชเน
 ปวตฺตา สนนิกฺเขปนํ สนนิกฺเขปนํ ปวตฺตา สนนฺนิรฺมฺภนํ (๒)
 น ปาปฺปนฺนํ ฯ ตตฺถ ตตฺถเว ปพฺพปพฺพิ สนนฺนิสฺสนฺติ โอิธ
 โอิธ หุตฺวา ตตฺถกปาเล ปกฺขิตฺตํ ติลํ วิย ภูตฺถายนฺตา (๓)
 กิษฺชนฺติ ฯ ตตฺถ โโก เอโก อภิกฺกมฺติ กสฺส วา เอกสฺส
 อภิกฺกมฺนํ ฯ ปรมตฺถโต หิ ธาตฺตุนํเยว กมนํ ธาตฺตุนํ จานํ
 ธาตฺตุนํ นิสฺชชา ธาตฺตุนํ สยนํ ฯ ตสฺมี ตสฺมีณฺหิ โกฏฺจาเส
 สทฺธิ รุเปหิ ฯ

อณฺถํ อุปฺปชฺชติ(๔)จิตฺตํ อณฺถํ จิตฺตํ นฺริชฺชตฺติ (๕)

อวิจิมฺนุสฺสมฺพฺนฺโธ นทีโสโตว ปวตฺตตีติ(๖) ฯ

เอวํ อภิกฺกมาทิสฺส อสมฺมุยฺหนํ อสมฺโหมสฺมปฺชณฺถํ

๑. ม. สนนิกฺเขปนสฺสนฺนิรฺมฺภเนสฺส ฯ ๒. สนนฺนิรฺมฺภนํ ฯ

๓. ม. ปฏฺฐปฏฺฐายนฺตา ฯ ๔. ม. อุปฺปชฺชเต ฯ

๕. ม. นฺริชฺชตฺติ ฯ ๖. ม. วตฺตตีติ ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคนิทเทโส หน้า 573

นามาติ ฯ นิฏฐิตโ อภิกกนฺเต ปฏิกกนฺเต สมฺปชานการี โหตีติ
ปทสฺสตฺโต ฯ

อาโลกิเต วิโลกิเตติ เอตฺถ ปน อาโลกิตํ นาม ปุริโต
เปกฺขณํ ฯ วิโลกิตํ นาม อนฺุทิสฺสา เปกฺขณํ ฯ อญฺญานินิปี
เหฏฺฐา อฺุปริ ปจฺจนโต เปกฺขณวเสน โอลokitฺตุลฺโลกิตาปโลกิตานิ
นาม โหนฺตุติ ตานิ อิชฺ น คหิตานิ ฯ สารุปฺปวเสน ปน
อิมานเว เทว คหิตานิ อิมินา วา มฺุขเนน สพฺพานินิปี ตานิ
คหิตานเวาติ ฯ

ตตฺถ อาโลเกสฺสามิติ จิตฺเต อฺุปฺปนฺเนน จิตฺตวเสนเว
อโนโลเกตฺวา อตฺถปริคฺคณฺหนํ สาทฺถกสมฺปชณฺณํ ตํ อายสฺมนตํ
นนฺทํ กายสฺกขิ กตฺวา เวทิตพฺพํ ฯ วุตฺตญฺเหดํ ภควตา สเจ
ภิกฺขเว นนฺทสฺส ปฺุรตฺถิมา ทิสฺสา อาโลเกตพฺพา โหติ สพฺพํ
เจตฺโส(๑)สมนฺนาหริตฺวา นนฺโท ปฺุรตฺถิมํ ทิสฺ อโลเกติ เอวํ
เม ปฺุรตฺถิมํ ทิสฺ อโลเกยโต นาภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา
อกุสลา ฐมฺมา อนฺุวาสฺสวิสฺสนฺตฺติติ ฯ อิติ หิ(๒) สาทฺถกสมฺปชานो
โหติ ฯ สเจ ภิกฺขเว นนฺทสฺส ปจฺจิมิมา ทิสฺสา อุตฺตรา
ทิสฺสา ทกฺขิณา ทิสฺสา อฺุทฺธํ อโธ อนฺุทิสฺสา อาโลเกตพฺพา(๓) อิตฺโต
สพฺพํ เจตฺโส สมนฺนาหริตฺวา นนฺโท อนฺุทิสฺ อโลเกติ(๔) เอวํ
๑. ม. เจตฺสา ฯ เอวมฺุปริปี ฯ ๒. สฺยา. ม. อิตฺติห ตตฺตร สมฺปชานो ฯ
๓. ม. อนฺุวิโลเกตพฺพา ฯ ๔. ม. อนฺุวิโลเกติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 574

มํ อนุทิสํ อนุวิโลกยโต(๑) ฯเปฯ สมปชาโน โหตีติ ฯ(๒)

อปิจ อธิราปี ปุพฺเพ วุตฺตเจตียทสฺสนาทิวเสเนว สาทุกถตา

จ สปฺปายตา จ เวทิตพฺพา ฯ

กมฺมฏฺฐานสฺส ปน อวิขหนเมว โคจรสมฺปชฌณํ ฯ

ตสฺมา ขนฺธธาตฺวาตฺตณกมฺมฏฺฐานิเกหิ อตฺตโน กมฺมฏฺฐานวเสเนว

กสิณาทิกมฺมฏฺฐานิเกหิ วา ปน กมฺมฏฺฐานสีเสเนว อาโลกน-

วิโลกนํ กาทพฺพิ ฯ อพฺกนฺตเร อตฺตา นาม อาโลกิตา วา

วิโลกิตา วา นตฺถิ อาโลกสฺสามิตี ปน จิตฺเต อปฺปชฺชมาน

เตเนว จิตฺเตน สทฺธิ จิตฺตสมฺมูฏฺจานา วาโยธาตุ วิญฺญตฺตี

ชนยมานา อปฺปชฺชติ ฯ อิติ จิตฺตกิริยา วาโยธาตุวิปฺผารวเสน

เหฏฺฐิมํ อกฺขิถลํ อโธ สิทฺติ อฺปริมํ อฺทฺธํ ลฺงฺฆเต โกจิ

ยฺนตฺเตน วิวรฺนโต นาม นตฺถิ ตโต จกฺขฺวิญฺญาณํ ทสฺสนกิจฺจํ

สาธเนตฺถํ อปฺปชฺชตีติ เอวํ ปชานนํ ปเนตฺถ อสมฺโห-

สมฺปชฌณํ นาม ฯ

อปิจ มฺลปฺริยฺญาอาคฺนตฺถกาวกาทิกภาวเสน ปเนตฺถ

อสมฺโหสมฺปชฌณํ เวทิตพฺพิ ฯ มฺลปฺริยฺญาวเสน ตาว

ภวํคมวชฺชนญเจว(๓) ทสฺสนํ สมฺปฏฺิจฺจนํ

สนฺตีรณํ ไวฏฺฐพฺพนํ ชวนํ ภวตี สตฺตมํ ฯ

ตตฺถ ภวํกํ อปฺปตฺติภวสฺส อํกกิจฺจํ สาธยมานํ

๑. ม. อนุวิโลกยโต ฯ ๒. อัง. อฏฺฐก. ๒๓/๕๕/๑๖๘ ฯ

๓. ม. ภวํคาวชฺชนญเจว ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคินิเทศโส หน้า 575

ปวตตติ ตํ อวภูฏุตวา กิริยามโนธาตุ อวชชนกิจจํ
 สาชยมานา ตนุโรธา จกขุวิญญาณํ ทสฺสนกิจจํ สาชยมานํ
 ตนุโรธา วิปากมโนธาตุ สมฺปฏิจฺจนฺนกิจจํ สาชยมานา
 ตนุโรธา วิปากมโนวิญญาณธาตุ สนฺตํรณกิจจํ สาชยมานา
 ตนุโรธา กิริยามโนวิญญาณธาตุ โวฏฺฐพฺพนกิจจํ สาชยมานา
 ตนุโรธา สตตกขตฺตํ ชวนํ ชวติ ฯ ตตฺถ ปจฺมชวเนปี อัย
 อิตฺถิ อัย ปุริโสติ รชชนทสฺสนมุยฺहनวเสน อาโลกิตวิโลกิตํ
 น โหติ ฯ ทุตฺยชวเนปี ฯเปฯ สตตมชวเนปี ฯ เอเตสุ ปน
 ยฺยทฺมณฺฑเล โยเชสุ วยฺย เหนฺจฺจุปริยวเสน กิञฺชิตฺวา ปติเตสุ
 อัย อิตฺถิ อัย ปุริโสติ รชชนาทิวเสน อาโลกิตวิโลกิตํ
 โหติ ฯ เอวนฺตาวเวตฺถ มฺลปรีญฺจวาวเสน อสมฺโหมสมฺปชฌณฺณํ
 เวทิตพฺพํ ฯ

จกขุทฺวาเร ปน รุเป อาปาถคเต ภวฺจฺจจนโต อุตฺถํ
 สกสกกิจฺจนิปฺผาทนวเสน อวชชนาทีสุ อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุทฺเตสุ
 อวसाने ชวนํ อุปฺปชฺชติ ตํ ปุพฺเพ อุปฺปนฺนํ อวชชนาทีนํ
 เลหฺภูเต จกขุทฺวาเร อากนฺตฺกปุริโส วยฺย โหติ ฯ ตสฺส ยถา
 ปฺรเคเห กิณฺจิ ยาจิตฺุ ปวิฏฺฐสฺส อากนฺตฺกปฺริสฺสฺส เคหสามิเกสุปี
 ตฺถหิมาสิเนสุ อาณากรณํ น ยฺยตฺตํ เอวํ อวชชนาทีนํ
 เลหฺภูเต จกขุทฺวาเร อวชชนาทีสุปี อรชชนเตสุ อทสฺสนเตสุ
 อมุยฺहनเตสุ จ รชชนทสฺสนมุยฺหํ อยฺยตฺตนฺติ เอวํ อากนฺตฺก-
 ภาววเสน อสมฺโหมสมฺปชฌณฺณํ เวทิตพฺพํ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 576

ยานิ ปเนตานิ จกขุทวารเ โวฏฐพพนปริโยसानานิ
จิตตานิ อุปฺปชฺชนฺติ ตานิ สทฺธิ สมฺปยุตฺตมฺเมหิ ตตฺถ
ตตฺถเว ภิชฺชนฺติ อญฺญมณฺณํ น ปสฺสนฺตฺติ อิตฺตฺรานิ
ดาวกาลิกานิ โหนฺติ ฯ ตตฺถ ยถา เอกสฺมี ฆเร สพฺเพสุ
มานุสฺเสสุ มเตสุ อวเสสฺสฺส เอกกฺสฺส ตํขณฺเวย มรณฺมมฺสฺส
น ยุตฺตา นจฺจกิตฺตาทิสฺส อภิริตฺติ นาม เอวเมว เอกทวารเ
สสมฺปยุตฺเตสุ อวชฺชนาที่สฺส ตตฺถ ตตฺถเว มเตสุ อวเสสฺสฺส
ตํขณฺเวย มรณฺมมฺสฺส ชวนฺสฺสาปี รชฺชนทฺสฺสนมฺยุหนฺวเสน
อภิริตฺติ นาม น ยุตฺตาทิ ฯ เอวํ ดาวกาลิกภาวฺวเสน อสมฺโห-
สมฺปชฺชณฺณํ เวทิตพฺพิ ฯ

อปิจ ขนฺธายตฺนธาตฺปปจฺจยปจฺจเวกฺขณฺวเสนเปตํ เวทิตพฺพิ ฯ
เอตฺถ หิ จกขุ เจว รูปานิ จ รูปกฺขณฺโห ทสฺสนํ
วิญฺญาณกฺขณฺโห ตํสมฺปยุตฺตา เวทนา เวทนากฺขณฺโห สลฺยา
สลฺยากฺขณฺโห ผสฺสาทิกโก (๑) สขฺขารกฺขณฺโห ฯ เอวเมเตสํ ปญฺจนฺนํ
ขนฺธานํ สมวาเย อาโลกนวิโลกนํ ปญฺญาตฺติ ฯ ตตฺถ โโก
เอโก อาโลเกติ โโก วิโลเกติ ฯ

ตถา จกขุ จกขุวายตฺนํ รูปํ รูปายตฺนํ ทสฺสนํ มนายตฺนํ
เวทนาทโย ตํสมฺปยุตฺตา ฐมฺมา ฐมฺมายตฺนํ ฯ เอวเมเตสํ จตฺตุนํ
อายตฺนानํ สมวาเย อาโลกนวิโลกนํ ปญฺญาตฺติ ฯ ตตฺถ โโก
๑. ม. ผสฺสาทิกกา ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคนิทเทโส หน้า 577

เอโก อาโลเกติ โโก วิโลเกติ ฯ

ตถา จกขุ จกขุชาตฺ รุปํ รูปชาตฺ ทสฺสนํ จกขุวิญญาณ-
ชาตฺ ตํสมฺปยุตฺตา เวทนาทโย ฌมฺมา ฌมฺมชาตฺ ฯ เอวเมตาสํ
จตฺนุนํ ชาตฺตุนํ สมวาเย อาโลกนวิโลกนํ ปญฺญาติ ฯ ตตฺถ
โก เอโก อาโลเกติ โโก วิโลเกติ ฯ

ตถา จกขุ นิสฺสยปจฺจโย รุปํ อารมฺมณปจฺจโย อวาชฺชนํ
อนนฺตรสมนฺนฺตรานนฺตรรูปนิตฺสยนคฺคิวิกตปจฺจโย อาโลโก อุป-
นิตฺสยปจฺจโย เวทนาทโย สหชาตาทิจฺจยา ฯ เอวเมตาสํ
ปจฺจยานํ สมวาเย อาโลกนวิโลกนํ ปญฺญาติ ฯ ตตฺถ โโก
เอโก อาโลเกติ โโก วิโลเกตีติ เอวเมตฺถ ขนฺธายตฺน-
ชาตฺปจฺจยปจฺจเวกฺขณวเสนาปี อสมฺโมหสมฺปชฺชณฺณํ เวทิตพฺพํ ฯ

สมฺมิณฺชิตฺเต ปสฺสริเตติ ปพฺพานํ สมฺมิณฺชชนปสฺสารณฺณํ ฯ
ตตฺถ จิตฺตวเสนาว สมฺมิณฺชชนปสฺสารณฺณํ อกคฺวา หตฺถปาทานํ
สมฺมิณฺชชนปสฺสารณปจฺจยา อตฺถานคฺคํ ปรีคฺคณฺหิตฺวา ตตฺถ
อตฺถปรีคฺคณฺหนํ สาคฺคกสมฺปชฺชณฺณํ ฯ ตตฺถ หตฺถปาเท อติจิริ
สมฺมิณฺชิตฺวา วา ปสฺสเรตฺวาเอว วา จิตฺตสฺส ขณฺณ ขณฺณ
เวทนา อุปฺปชฺชนฺติ จิตฺตํ เอกกคฺคํ น ลภติ กมฺมฏฺฐานํ
ปรีปตฺติ วิเสสํ นาริคฺจจฺติ ฯ กาลे สมฺมิณฺชชนตฺสฺส กาลे
ปสฺสารณตฺสฺส ปน ตา เวทนา นุปฺปชฺชนฺติ จิตฺตํ เอกกคฺคํ
โหติ กมฺมฏฺฐานํ ฝาศี คจฺจติ วิเสสมริคฺจจฺตีติ เอวํ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 578

อตฺถานตฺถปริคฺคณฺหํ เวทิตพฺพํ ฯ

อตฺถเ ปน สติปิ สปปายาสปปายํ ปริคฺคณฺหิตฺวา
สปปายปริคฺคณฺหํ สปปายสมฺปชฺฌณฺ์ ฯ ตตฺรารํ นโย
มหาเจตฺตยงฺคณฺเ กิร ทหฺรภิกฺขุ สชฺฌายํ คณฺหนฺติ เตสํ
ปิฏฺฐิปสฺเส ทหฺรภิกฺขุณฺิโย ฌมฺมํ สฺสนฺติ ฯ ตตฺเรโก ทหฺโร
หตฺถํ ปสฺสเรนฺุโต กายสฺสคฺคํ ปตฺวา เตเนว การณฺน
คิหิ ชาโต ฯ อปโร ภิกฺขุ ปาํทํ ปสฺสเรนฺุโต อคฺคิมฺหิ ปสฺสเรติ
อภฺฐิจิ อหจฺจ ปาโท ฌายิ ฯ อปโร ภิกฺขุ วมฺมิเก
ปสฺสเรติ โส อาสีวิเสน ทฺฐุโจ ฯ อปโร ภิกฺขุ จิวฺรคฺคฺชิ-
ทณฺฑเก ปสฺสเรติ ตํ มณฺิสปฺโป ํลฺสิ ฯ ตสฺมา เอวฺรฺเป
อสปปายเ อปสฺสเรตฺวา สปปายเ ปสฺสเรตพฺพํ ฯ อิทเมตฺถ
สปปายสมฺปชฺฌณฺ์ ฯ

โคจรสมฺปชฺฌณฺ์ ปน มหาเถรวตฺถุณา ทีเปตพฺพํ
มหาเถโร กิร ทิวาฏฺฐาเน นิสินฺโน อนฺุเตวาสิเกหิ สทฺฐี
กถฺยมาโน สหสา หตฺถํ สมฺมิชฺชิตฺวา ปฺนฺน ขถฺจาเน จเปตฺวา
สณฺิกํ สมฺมิชฺชเชติ ตํ อนฺุเตวาสิกา ปุจฺฉิสฺสุ กสฺมา กนฺุเต
สหสา หตฺถํ สมฺมิชฺชิตฺวา ปฺนฺน ขถฺจาเน จเปตฺวา สณฺิกํ
สมฺมิชฺชธาติ ฯ(๑) ยโต ปฏฺฐายาหิ (๒) อาวุโส กมฺมฏฺฐาณํ มนฺสิกาตุํ
อารทฺุโร น เม กมฺมฏฺฐาณํ มุญฺจิตฺวา หตฺถโถ สมฺมิชฺชิตปฺพุโป
๑. ม. สมฺมิชฺชิตฺธาติ ฯ ๒. ม. ยโต ปฏฺฐาย มยา ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคนิทเทโส หน้า 579

อิทานิ ปน เม ตูเมหิ สทฐี กถยมาเนน กมฺมฏฺฐานํ มุญฺจิตฺวา
สมฺมิลฺลชิตฺตํ ตสฺมา ปฺน ยถาจาเน จเปตฺวา สมฺมิลฺลเชตฺตินฺติ ฯ
สาธฺมฺ กนฺเต ภิกฺขุณา นาม เอวฺรุเปเน ภวิตฺพุพฺพติ เอวเมตฺถาปี
กมฺมฏฺฐานาวิขหนเมว โคจรสมฺปชฌณฺนติ เวทิตฺพุพฺ ฯ

อพฺกนฺตเร อตฺตา นาม โกจิ สมฺมิลฺลชฺนฺโต วา ปสาเรนฺโต
วา นตฺถิ วุตฺตปฺปการจิตฺตกิริยาวาโยธาตฺวิปฺผาเรน ปน
สฺตฺตตฺถกทฺถนฺวเสน ทารุยนฺตสฺส หตฺถปาทจลนํ วิย สมฺมิลฺลชฺน-
ปฺสารถฺนํ โหตฺตีติ เอวํ ปรีชานนํ ปเนตฺถ อสมฺโหมสมฺปชฌณฺนติ
เวทิตฺพุพฺ ฯ

สงฺฆาปฏิปตฺตจิวรรชารณฺเต เอตฺถ สงฺฆาปฏิจิวรณํ นีวาสน-
ปารุปนฺวเสน ปตฺตสฺส ภิกฺขาปฏิกฺกคฺคณาทิวเสน ปรีโกโก
ชารณํ นาม ฯ ตตฺถ สงฺฆาปฏิจิวรรชารณฺเต ตาว นีวาเสตฺวา
ปารุปีตฺวา จ ปิณฺฑาย จรโต อามิสฺลาโก สีสฺส
ปฏฺิฆาตยาตฺติอาทินา นยเนน ภควตา วุตฺตปฺปกาโรยเว จ อตฺถโถ
อตฺถโถ นาม ฯ ตสฺส วเสน สาคฺตกสมฺปชฌณฺณํ เวทิตฺพุพฺ ฯ

อุณฺหปตฺติกสฺส ปน ทฺพฺพลสฺส จ จีวรํ สฺขมํ สปฺปายํ
สีตาลุกสฺส ฆนํ ทฺพฺภูฏํ ฯ วิปรีตํ อสปฺปายํ ฯ ยสฺส กสฺสจ
ชินฺณํ อสปฺปายเมว ฯ อคฺคพาทิตาเนน หิสฺส ตํ ปฺลิตฺโพรทฺกรํ
โหติ ฯ ตถา ปฏฺุณฺณทฺถลาทิกฺกาทิเกทํ โจรณํ โลกนียจิวรํ ฯ
ตาทิสฺสยฺหิ อรณฺญเ เอกกสฺส นีวาสนฺตฺรยทฺกรํ ชีวิตฺนฺตฺรยทฺกรํ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 580

วาปี (๑) โหติ ฯ นิปุปรียาเยน ปน ยํ นิमितตกมมาทิมิจจาชีวเสน
อุปปันนํ ยลฺลสฺส เสวมานสฺส อกุสลา ฐมา อภิวัฏฺเฐน
กุสลา ฐมา ปริหาเยน ตํ อสปปายํ ฯ วิปริตํ สปปายํ ฯ
ตสฺส วเสเนตฺถ สปปายสมฺปชฺชณํ กมฺมภูจนาวิชฺชนวเสเนว
จ โคจรสมฺปชฺชณํ เวทิตพฺพํ ฯ

อพฺกนฺตเร อตฺตา นาม โกจิ จีวรํ ปารุปนํ โตะ นตฺถิ
วตฺตปฺปการจิตฺตกิริยาวาโยธาตฺวิปฺสวเรเนว ปน จีวรปารุปนํ
โหติ ฯ ตตฺถ จีวรํ ปิ อเจตฺนํ กาโยปิ อเจตฺโน ฯ จีวรํ น
ชานาติ มยา กาโย ปารุปิโตติ ฯ กาโยปิ น ชานาติ
อหํ จีวเรณ ปารุปิโตติ ฯ ธาตฺโยว ธาตฺสมุหํ ปฏิจฺฉาเทนฺติ
ปฏฺวิโลติกาเยน โปตฺถกรูปรปฏิจฺฉาเทน วิย ฯ ตสฺมา เนว สุนฺทรํ
จีวรํ ลภิตฺวา โสมนสฺสํ กาทพฺพํ นาสุนฺทรํ ลภิตฺวา
โทมฺนสฺสํ ฯ นาควมฺมิเกติยรูกฺขาทีสุ หิ เกจิ มาลาคนฺธฐมฺ-
วตฺถาทีหิ (๒) สกฺกาเร กโรนฺติ เกจิ กฺุณฺมตฺตกทฺมทณฺฑ-
สฺสคฺคปฺปหาราทีหิ อสกฺกาเร ฯ น เตเน วมฺมิกรูกฺขาทโย(๓) โสมนสฺสํ
วา โทมฺนสฺสํ วา กโรนฺติ เอวเมว เนว สุนฺทรํ จีวรํ
ลภิตฺวา โสมนสฺสํ กาทพฺพํ นาสุนฺทรํ ลภิตฺวา โทมฺนสฺสนฺติ
เอวํ ปวตฺตปฏฺวิสงฺขานวเสเนตฺถ อสมฺโหมสมฺปชฺชณํ เวทิตพฺพํ ฯ
๑. ม. ชีวิตนฺตฺรารกฺกญจาปี ฯ ๒. ม. มาลาคนฺธฐมฺวตฺถาทีหิ ฯ
๓. ม. นาควมฺมิกรูกฺขาทโย ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิงควณณโทโส หน้า 581

ปตฺตธารณเปปี ปตฺตํ สหสาว อคฺคเหตุวา อิมํ กเหตุวา
ปีณฺทาย จรมาโน ภิกฺขุํ ลภิสฺสามีติ เอวํ ปตฺตคฺคหณปจฺจยา
ปฏฺฐิตภิตฺตพฺพอดฺดวเสน สาคฺคกสมฺปชฌณํ เวทิตพฺพํ ฯ กีสฺสพฺพพล-
ลสิริรสฺส ปน กรุปฺตโต อสฺปฺปาโย ยสฺส กสฺสจฺจ จตฺตปญฺจ-
กณฺฑิกาท(๑) ทฺพพิโสธนีโย อสฺปฺปาโยว ฯ ทฺพฺพโรตปตฺโต หิ
น วฏฺฐติ ตํ โชรฺวตฺตเสว จสฺส ปฺลิวโห โหติ ฯ
มณฺเฑณปตฺโต ปน โลกนีโยว จีวเร วุตฺตนเยเนว อสฺปฺปาโย ฯ
นิมิตฺตกมฺมาทิวเสน ปน ลทฺโธ ยลฺลจสฺส เสวมานสฺส อกฺุสลา
ชฺมมา อภิวทฺตมฺนฺติ กฺุสลา ชฺมมา ปรีหายนฺติ อยํ
เอกนฺตาสปฺปาโยว วิปรีโต สปฺปาโย ฯ ตสฺส วเสนตฺถ
สปฺปายสมฺปชฌณํ กมฺมฏฺฐานาวิชฺชนวเสนเนว โคจรสมฺปชฌณํ
เวทิตพฺพํ ฯ

อพฺภนฺตเร อตฺตา นาม โภจฺจ ปตฺตํ กณฺหนฺโต นตฺถิ
วุตฺตปฺปการจิตฺตกิริยาวาโยธาตฺวิปฺฝารวเสนเนว ปน ปตฺตคฺคหณํ
นาม โหติ ฯ ตตฺถ ปตฺโตปี อเจตโน หตฺถาปี อเจตนา ฯ
ปตฺโต น ชานาติ อหํ หตฺถเอหิ คหิโตติ ฯ หตฺถาปี น
ชานนฺติ ปตฺโต อเมหหิ คหิโตติ ฯ ธาตฺโยว ธาตฺตสมฺมุหํ กณฺหนฺติ
สณฺฑาทาเสน อคฺคิวนฺณปตฺตคฺคหณเ วิยาติ เอวํ ปวตฺตปฏฺฐิสฺงขาน-
วเสนตฺถ อสมฺโหมสมฺปชฌณํ เวทิตพฺพํ ฯ

๑. ม. กณฺฑิกาท โต ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหมหวิโนทนี หน้า 582

อปีจ ยถา จินฺนหตุตปาเท วณฺมุเขหิ ปคฺขมริตปฺพุพฺโหลหิต-
กิมิกฺเณ นีตมกฺขิกสมฺปริกฺขณฺเณ อนาถสาลาโย อนาถมนุสฺเส
ทิสฺวา ทยาธุกา ปฺริสา เตสํ วณฺพนฺชปฺญฺโจพฺกานิ เจว
กปาลาทีหิ จ เกสชฺชานิ อุปฺนาเมนฺติ ฯ ตตฺถ โจพฺกานิปี
เกสญฺจิ สณฺหานิ เกสญฺจิ ญฺจานิ ปาปฺญณฺติ ฯ เกสชฺชกปา-
กานิปี เกสญฺจิ สฺสณฺจานานิ เกสญฺจิ ทฺสฺสณฺจานานิ
ปาปฺญณฺติ ฯ น เต ตตฺถ สฺมณา วา โหนฺติ ทฺมมฺนา
วา ฯ วณฺปฺญฺจฺฉาทนมตฺเตเนว หิ โจพฺเกน เกสชฺชปฺญฺคฺคหณ-
มตฺเตเนว(๑) จ กปาเลเกน เตสํ อตฺโถ เอวเมว โย ภิกฺขุ
วณฺโจพฺกํ วิย จิวฺริ เกสชฺชกปาเลกํ วิย จ ปตฺตํ กปาเล
เกสชฺชมิว จ ปตฺเต ลทฺธภิกฺกํ สลฺลกฺเขติ อโย สงฺฆาญฺปิ ตตฺตจิวฺร-
ชารणे อสมฺโหมสมฺปชฺญเณน อุตฺตมสมฺปชานการิตี เวทิตพฺโพ ฯ

อสิตาทีสุ อสิเตติ ปิณฺฑปาตาทีโกชเน ฯ ปิเตติ ยาคู-
อาทีปาเน ฯ ขายิเตติ ปิณฺฑชฺชกาทิขาทเน ฯ สายิเตติ
มรฺฐผาณิตาทีสายเน ฯ ตตฺถ เนว ทวาชาติอาทีนา นเยน
วฺตุโต อญฺจวิโรปี อตฺโถ อตฺโถ นาม ฯ ตสฺส วเสน
สาตฺถกสมฺปชฺญณฺ์ เวทิตพฺพํ ฯ

ลูขปณฺีตตฺตคฺมรฺฐาทีสุ ปนฺ เยน โภชเนน ยสฺส อผาสู
โหติ ตํ ตสฺส อสฺปฺปายํ ฯ ยํ ปนฺ นิमितฺตคฺมมาทิวเสน ปญฺจิลทฺธิ

๑. ม. เกสชฺชปฺริคฺคหณมตฺเตเนว ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคนิทเทโส หน้า 583

ยลจสฺส ภูณฺชโต อกุสลา ชมฺมา อภิวัตฺตุนฺติ กุสลา ชมฺมา
ปริหาณฺติ ตํ เอกนฺตํ อสปฺปายเมว ฯ วิปริตํ สปฺปายํ ฯ
ตสฺส วเสนตฺถ สปฺปายสมฺปชฌณฺ์ กมฺมภูจฺจนาวิชฺชนวเสนเนว
จ โคจรสมฺปชฌณฺ์ เวทิตพฺพํ ฯ

อพฺภนฺตเร อตฺตา นาม โภจิ ภูณฺชโก นตฺถิ ฯ
วุตฺตปฺปการจิตฺตกิริยาวาโยธาตุวิปฺผาเรเนว ปน ปตฺตปฺปฏิกุคฺคหณฺ์
นาม โหติ ฯ จิตฺตกิริยาวาโยธาตุวิปฺผาเรเนว หตฺถสฺส ปตฺเต
โอดารณฺ์ นาม โหติ ฯ จิตฺตกิริยาวาโยธาตุวิปฺผาเรเนว
อาโลปฺกรณฺ์ อาโลปอุทฺตรณฺ์ มุขวิวรณฺจ โหติ ฯ น โภจิ
กฺุณฺจิกาย น ยนฺตเกน หนฺกฏฺจฺฉินิ วิวรติ จิตฺตกิริยา-
วาโยธาตุวิปฺผาเรเนว อาโลปสฺส มุเข จปฺนํ ทนฺตานํ
มุสลกิจฺจสาธนฺ์ เหฏฺฐาทนฺตานํ อุทฺกขลกิจฺจสาธนฺ์ ชิวฺหาย
หตฺถกิจฺจสาธนฺจ โหติ ฯ อิติ นํ ตตฺถ อคฺคชิวฺหาย ตนฺกเขโพ
มูลชิวฺหาย พหฺลเขโพ มกฺเขติ ตํ เหฏฺฐาทนฺตอุทฺกขเล
ชิวฺหาหตฺถปรีวตฺติตํ เขพฺพุทฺกเตมิตํ ทนฺตมุสลสฺสจฺฉณฺ์
โภจิ กฺุณฺจฺฉนา วา ทพฺพิยา วา อนฺฺโต ปเวเสนฺฺโต นาม
นตฺถิ วาโยธาตุยว ปวิสติ ฯ ปวิฏฺจํ ปวิฏฺจํ โภจิ ปลาตสนฺฺถรํ
กตฺวา ธาเรนฺฺโต นาม นตฺถิ วาโยธาตุวเสนเนว ติฏฺจติ ฯ
จิตํ จิตํ โภจิ อุทฺธนฺ์ กตฺวา อคฺคิ ชาเลตฺวา ปจฺนฺฺโต นาม
นตฺถิ เตชฺธาตุยว ปจฺจติ ฯ ปกฺกํ ปกฺกํ โภจิ ทณฺฺทเกน

*เล่มที่ 47 สมุโหมหวิโนทนี หน้า 584

วา ยญฺฐิยา วา พหิ นีหารโก นาม นตฺถิ วาโยธาตุเยว
นีหฺรติ ฯ อิติ วาโยธาตุ อติหฺรติ จ วิติหฺรติ จ ธาเรติ
จ ปรีวตฺเตติ จ สลฺยจฺจนฺเตติ จ วิโสเสติ จ นีหฺรติ จ ฯ
ปจฺจวิธาตุ ธาเรติ จ ปรีวตฺเตติ จ สลฺยจฺจนฺเตติ จ วิโสเสติ จ
นีหฺรติ จ ฯ อาโปธาตุ เสนุเหติ(๑) จ อลฺลตฺตลฺยจ อนุปาเลติ ฯ
เตโฆธาตุ อนุโตปวิญฺจํ ปรีปาเจติ ฯ อากาธาตุ อลฺยโส
โหติ ฯ วิญฺญาณธาตุ ตตฺถ ตตฺถ สมนฺปาโยคมนฺวาย อากฺขตฺตี
เอวํ ปวตฺตปฏฺิสงฺขานวเสนตฺถ อสมฺโหมสมฺปชฺฌณํ เวทิตพฺพํ ฯ

อปีจ คมนโต ปรีเยสนโต ปรีโภกโต อาสยโต นิธานโต
อปรีปกฺกโต ปรีปกฺกโต ผลโต นิสฺสนฺทโต สมนฺกฺขนโตติ
เอวํ ทสฺวิชปฏฺิภูถภาวปจฺจเวกฺขนโตเปตฺถ อสมฺโหมสมฺปชฺฌณํ
เวทิตพฺพํ ฯ

วิตถารกถา ปเนตฺถ วิสุทฺธิมคฺเค อาหารปฏฺิภูถสฺลฺยา-
นินฺทเทสโต(๒) กเหตุพฺพา ฯ

อุจฺจารปสฺสาวกมฺเมติ อุจฺจารสฺส จ ปสฺสาวสฺส จ
กรณฺ ฯ ตตฺถ ปกฺกกาเล อุจฺจารปสฺสาวํ อกโรนฺตสฺส
สกลสฺรโรโต เสทา มุจฺจนฺติ(๓) อกฺขิณี ภมฺนฺติ จิตฺตํ น เอกคฺคํ
โหติ อณฺเณ จ โรคา อุปฺปชฺชนฺติ ฯ กโรนฺตสฺส ปน สพฺพนฺตํ
น โหตีติ อยเมตฺถ อตฺถโถ ฯ ตสฺส วเสน สาทฺถกสมฺปชฺฌณํ

๑. ม. สีนฺเหติ ฯ ๒. วิสุทฺธิ. สมาริ. ๒/๑๕๒ ฯ

๓. ม. มุจฺจนฺติ ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคนิทเทโส หน้า 585

เวทิตัพพี ฯ

อฏฺฐาเน อฏฺฐาโรปสฺสาวํ กโรนฺตสฺส ปน อาปตฺติ โหติ
อยโส วฑฺฒติ ชีวิตนฺตฺราโย โหติ ฯ ปฏฺฐิรฺเบ ฌาเน กโรนฺตสฺส
สพฺพนฺตํ น โหตีติ อิทเมตฺถ สປປായി ฯ ตสฺส วเสน
สປປายสมฺပชฺฌณံ กมฺมฏฺฐานาวิขหนวเสนเนว [๑] จ โคจรสมฺပชฺฌณံ
เวทิตัพพี ฯ

อพฺพนฺตฺเร อตฺตา นาม [๒] โกจิ อฏฺฐาโรปสฺสาวกมฺมํ กโรนฺโต
นตฺถิ จิตฺตกิริยาวาโยธาตฺวิปฺฬารเนว ปน อฏฺฐาโรปสฺสาวกมฺมํ
โหติ ฯ ยถา ปน ปกฺเก คณฺเฑ คณฺเฑเกเทน ปุพฺพโลหิตํ
อกามตฺตาย นิกฺขมฺติ ยถา จ อติภริตา อุตฺทกฺภาชฺณา อุตฺทํ
อกามตฺตาย นิกฺขมฺติ เอวํ ปกฺกาสยฺมตฺตวตฺถิสฺส สนนิจิตฺตา
อฏฺฐาโรปสฺสาวา วายฺเวคสมฺປປိพิตฺตา อกามตฺตายปี นิกฺขมฺนฺติ ฯ
โส ปนํยํ เอวํ นิกฺขมฺนฺโต อฏฺฐาโรปสฺสาวो เนว ตสฺส
ภิกฺขุโน อตฺตโน โหติ น ปฺรสุส เกวลံ ปน สรริณฺิสฺสนฺโทว
โหติ ฯ ยถากิ ยถา อุตฺทกฺกมฺภโต (๓) ปุราณอุตฺทํ ฉชฺเฑนตฺส
เนว ตํ อตฺตโน โหติ น ปเรสํ เกวลံ ปฏฺฐิขฺคฺคนมตฺตเมว
โหตีติ(๔) เอวนฺติ เอวํ ปวตฺตปฏฺฐิสฺงฺขานวเสนตฺถ อสมฺโหมสมฺပชฺฌณံ
เวทิตัพพี ฯ

๑. ม. เอตฺถนฺตฺเร จสฺสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตฺเร โกจิติ

ทิสฺสตี ฯ ๓. ม. อุตฺทกฺกมฺภโต ฯ ๔. ม. โหติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 586

คตาทิสฺส คเตติ คมเน ฯ จิตฺติ จานे ฯ นิสฺสินฺเนติ
นิสฺชชาย ฯ สุตฺเตติ สยเน ฯ ตตฺถ อภิกฺกนฺตาทิสฺส วุตฺตนเยเนว
สมฺปชานการิตา เวทิตพฺพา ฯ

อยมฺปนฺเตตฺถ อปฺโรปี นโย เอโก หิ ภิกฺขุ คจฺจนฺโต
อณฺณํ จินฺเตนฺโต อณฺณํ วิตฺกฺเกนฺโต คจฺจติ เอโก กมฺมจฺจนฺ
อวิสฺสชฺเชตฺวาว คจฺจติ ตถา เอโก ภิกฺขุ(๑) ตฺถิจฺจนฺโต นิสฺสีทฺนฺโต
สยนฺโต อณฺณํ จินฺเตนฺโต อณฺณํ วิตฺกฺเกนฺโต สยติ เอโก
กมฺมจฺจนฺ อวิสฺสชฺเชตฺวาว สยติ ฯ

เอตฺตเกน ปน น ปากฺกั โหตีติ จงฺกเมน ทีปยีสฺส ฯ
โย หิ ภิกฺขุ จงฺกมนํ โอตฺริตฺวา จงฺกมนโกฏฺธิยํ จิตฺ
ปริคฺคณฺหาติ ปาจฺนจงฺกมนโกฏฺธิยํ ปวตฺตา รูปรูปรชฺมมา
ปจฺฉิมจงฺกมนโกฏฺธิยํ อปฺปตฺวา เอตฺถเนว นิรุทฺธา ปจฺฉิม-
จงฺกมนโกฏฺธิยํ ปวตฺตาปิ ปาจฺนจงฺกมนโกฏฺธิยํ อปฺปตฺวา เอตฺถเนว
นิรุทฺธา จงฺกมนเวมฺชฺเฒ ปวตฺตา อุโถ โกฏฺธิโย อปฺปตฺวา
เอตฺถเนว นิรุทฺธา จงฺกเมน ปวตฺตา รูปรูปรชฺมมา จานํ
อปฺปตฺวา เอตฺถเนว นิรุทฺธา จานे ปวตฺตา นิสฺชชํ ฯ เป ฯ(๒)
นิสฺชชาย ปวตฺตา สยนํ อปฺปตฺวา เอตฺถเนว นิรุทฺธาติ เอว
ปริคฺคณฺหนฺโต ปริคฺคณฺหนฺโตเยว จิตฺตํ(๓) ภาวํกํ โอตฺวาเรติ
อุฏฺฐนฺโต กมฺมจฺจนฺ คเหตุวาว อุฏฺฐาติ ฯ อัย ภิกฺขุ คตาทิสฺ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. อิทํ นตฺถิ ฯ
๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคินิเทศโส หน้า 587

สมุปชานการี นาม โหตีติ ฯ

เอวํ ปน สุตเต กมฺมฏฺฐานํ อวิภูตํ โหติ กมฺมฏฺฐานํ
อวิภูตํ น กาทพฺพิ ตสฺมา โย ภิกฺขุ ยาว สกฺโกติ
ตาว จงฺกมิตฺวา จตฺวา นิสิตฺตฺวา สยมาโน เอวํ ปริคฺคเหตฺวา
สยติ กาโย อเจตโน มลฺลโจ อเจตโน ฯ กาโย น ชานาติ
อหํ มลฺลเจ สยิตฺติ มลฺลโจปี น ชานาติ มยิ กาโย
สยิตฺติ ฯ อเจตโน กาโย อเจตเน มลฺลเจ สยิตฺติ เอวํ
ปริคฺคณฺหนฺโต ปริคฺคณฺหนฺโตเยว จิตฺตํ ภวํกํ โอตฺวาเรติ ฯ
ปพฺพชฺชมาโน กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวาว ปพฺพชฺชตีติ(๑) ฯ อयํ สุตเต
สมุปชานการี นาม โหตีติ ฯ

ชาคริตฺติ ชาครณฺเ ฯ ตตฺถ กิริยามยปวตฺตสฺส อปฺป-
วตฺตียา สติ ชาคริตํ นาม น โหติ กิริยามยปวตฺตวลฺลเย
ปวตฺตนฺเต ชาคริตํ นาม โหตีติ ปริคฺคณฺหนฺโต ภิกฺขุ ชาคริตे
สมุปชานการี นาม โหติ ฯ อปีจ รตฺตินฺทิวํ ฆ โกฏฺจาเส
กตฺวา ปลฺลจ โกฏฺจาเส ชกฺคณฺโตปี ชาคริตे สมุปชานการี
นาม โหติ ฯ

ภาสีเตติ กถเน ฯ ตตฺถ อุปาทายรูปสฺส(๒) สทฺทายตฺนสฺส
อปฺปวตฺเต สติ ภาสีตํ นาม น โหติ ตสฺมี ปวตฺตนฺเต
โหตีติ ปริคฺคาหโก ภิกฺขุ ภาสีเต สมุปชานการี นาม โหติ ฯ
๑. ม. ปพฺพชฺชตีติ ฯ ๒. ม. อุปาทารูปสฺส ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 588

วิมุตตายตณสีเสน รมมัม เทเสนโตปี ทวตฺตีส(๑) ตีรจฺจนกถา
ปหาย ทสกกถาวตฺถุณิสฺสิตํ กถํ กถนโตปี ภาสิตे สมฺปชานการี
นาม โหติ ฯ

ตฺถุณีภาเวติ อถเน ฯ ตตฺถ อุปาทายรูปสฺส สทฺททายตณสฺส
ปวตฺตियํ สติ ตฺถุณีภาโว นาม นตฺถิ อปฺปวตฺตियํ โหตีติ
ปริกฺคาหโก ภิกฺขุ ตฺถุณีภาเว สมฺปชานการี นาม โหติ ฯ
อภฺจตีสารมฺมณฺเสสุ จิตฺตรูจियํ กมฺมภูจจันํ กเหตุวา นิสินฺโนปี
ทฺถุณฺชฌานํ สมฺปนฺโนปี ตฺถุณีภาเว สมฺปชานการีเยว นาม
โหติ ฯ

เอตฺถ จ เอโก อิริยาปโต ทฺวีสุ จาเนสุ อากโต ฯ
โส เหฏฺฐา อภิกฺกนฺเต ปฏิกฺกนฺเตติ เอตฺถ ภิกฺขาจารคามํ
กจฺจนโต จ อากจฺจนโต จ อทฺธานคมนวเสน กถิตो ฯ กเต
จิตฺเต นิสินฺเนติ เอตฺถ วิหารे จฺจนฺนิกปาทฺททฺธารอิริยาปถวเสน
กถิตฺติ เวทิตฺตฺโพ ฯ

ตตฺถ กตมา สตีติอาทิ สพฺพํ อุตฺตทานตฺถเมว ฯ

โส วิวิตฺตฺนติ อิมินา ก็ ทสฺเสติ เอตฺสฺส ภิกฺขุโน
อุปาสนภูจจันํ โยคปถิ สปฺปายเสนาสนํ ทสฺเสติ ฯ ยสฺส हि
อพฺภนฺตเร เอตฺตกา คฺชณา อตฺถิ ตสฺส อนฺนจฺจนวิโก อรณฺณ-
วาโส ฯ ยสฺส ปเนเต นตฺถิ ตสฺส อนฺนจฺจนวิโก ฯ เอวรूपสฺส
๑. ม. พวตฺตีส ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคนิทเทโส หน้า 589

หิ อรณฺณวาโส กภาพมกุกฺกอุจฺจตรจฺจนทีปิมิกาทีนํ อฏฺฐีวาสสทีโส
โหติ ฯ กสฺมา อิจฺฉาย จตุวา ปวิฏฺฐจตุตา ฯ ตสฺส หิ
อรณฺณवासมูลโก โกจิ อตุโถ นตุถิ อรณฺณवासญฺเจว
อารณฺณเก จ ทฺุเสติ สาสเน อปฺปสาทํ อปฺปาเทติ ฯ ยสฺส
ปน อพฺพนฺตเร เอตฺตกา คุณฺมา อตุถิ ตสฺเสว โส
อนฺุจฺจวิโก ฯ โส หิ อรณฺณวาสํ นิสฺสาย วิปฺสฺสนํ ปฏฺฐเปตฺวา
อรหตฺตํ ฌณฺ्हิตฺวา ปรีนินฺุพฺพาติ สกฺลอรณฺณวาสํ อปฺปโสเกติ
อารณฺณกานํ สีลํ ไชวติ สกฺลสฺสนํ ปฺสาเรติ ฯ ตสฺมา
สตุถา เอวรฺุปฺสฺส ภิกฺขุโน อฺุปาสนฺุจฺฉานํ โยคปถํ สปฺปาย-
เสนาสนํ ทสฺเสนฺุโต โส วิวิตฺตํ เสนาสนํ ภชตีติอาทิมาย ฯ
ตตุถ วิวิตฺตนฺุติ สฺุณฺณํ อปฺปสทฺุทํ อปฺปนิกฺุโมลํ ฯ เอตเมว
หิ อตุถํ ทสฺเสนฺุตุ ตยฺจ อนาภิณฺุณฺนติอาทิ วุตฺตํ ฯ
ตตุถ อนาภิณฺุณฺนติ อสฺงฺกิณฺุณฺณํ อสมฺุพาริ ฯ ตตุถ ยสฺส
เสนาสนฺุสฺส สามนฺุตา กาวุตฺมปิ อญฺุตฺมโยชนมฺุปิ ปพฺุพคคหฺนํ
วนคหฺนํ นทีคหฺนํ โหติ น โกจิ อเวลาย อฺุปสฺงฺกมิตฺุ
สกุโถติ อิทํ สนฺุติเกปิ อนาภิณฺุณฺณํ นาม ฯ ยํ ปน
อญฺุตฺมโยชนิกํ วา โยชนิกํ วา โหติ อิทํ ทฺุรตฺายเอว
อนาภิณฺุณฺณํ นาม โหติ ฯ
เสติ เจว อาสติ จ เอตฺถาติ เสนาสนํ ฯ ตสฺส ปเถทํ
ทสฺเสนฺุตุ มลฺุโจ ปิจฺฉนฺุติอาทิ วุตฺตํ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 590

ตตถ มณฺโจิตฺติ จตฺตารโ มณฺจา มสฺสารโก พุณฺทิกาพทฺโธ
กุฬีรปาทโก อาหจฺจปาทโกติ ตถา ปิจฺ ๑ ภิสฺสิตฺติ ปณฺจ
ภิสฺสโย อุนฺณภิสฺส โฉพภิสฺส วากภิสฺส ตินฺนภิสฺส ปณฺณภิสฺสิตฺติ ๑
พิมฺโพหนฺนติ สีสฺสุปรานํ วุตฺตํ ๑ ตํ วิตุถารโต วิทตฺถิจตฺตฺรํคฺคํ
วฏฺฏติ ทิมฺโต มณฺจวิตุถารปฺปมาณํ ๑ วิหารโรติ สมฺนตฺตา
ปฺริหารปถํ อนุโตเยว รตฺตฺติภูจฺจานทิวาภูจฺจานานิ ทสฺเสตฺตฺวา
กตเสนาสนํ ๑ อทฺตโยโคติ สฺสฺปณฺณวฏฺกเกหํ ๑ ปาสาโทติ เทว
กณฺณิกานิ กเหตุวา กโต ทิมฺปาสาโท ๑ อฏฺฏโฏติ ปฏฺฐิราชาทิ-
ปฏฺฐิพาหนตฺถํ อฏฺฐกาทิ กโต พหฺลภิตฺติโก จตฺตฺปณฺจภูมิกो
ปติสฺสยวิเสโส ๑ มาโพติ โภชนสาตสทิสฺโส มณฺจทลมาโพ ๑
วินยภูจฺจถายฺ [๑] ปน เอกกฺกุฏสงฺกหิตฺโต จตฺตฺรสฺสฺปาสาโทติ วุตฺตํ ๑
เลณฺนติ ปพฺพตฺถํ ขณฺติตฺตฺวา วา ปพฺพการสฺส อปฺปโหนกฺกุจฺจานเ
กฺกุฏํ อฏฺฐจาเปตฺตฺวา วา กตเสนาสนํ ๑ กุหาติ ภูมิตฺริ วา
ยตฺถ รตฺตฺตินุทิวํ ทิปฺ ลทฺธํ วฏฺฏติ ปพฺพตฺตฺคฺหา วา ภูมิกุหา
วา ๑ รุกฺขมฺมูลนฺติ รุกฺขสฺส เภฏฺฐา ปริกฺขิตฺตํ วา อปริกฺขิตฺตํ
วา ๑ เวพฺพคฺคฺมฺโพติ เวพฺพคฺคฺจโณ ๑

ยตฺถ วา ปน ภิกฺขุ ปฏฺฐิกกมฺนฺตฺติติ จเปตฺตฺวา วา เอตานิ
มณฺจาทินิ ยตฺถ ภิกฺขุ สมนฺนิปตฺนติ ยํ เตสํ สมนฺนิปาตารภูจฺจานํ
สพฺพเมตฺถํ เสนาสนํ ๑

๑. ม. เอตฺถนฺตเร ปนสทฺโท อตฺถิ ๑

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังกนิทเทโส หน้า 591

ภชตีติ อุเปติ ฯ สมภชตีติ ตตถ อภิรติวเสน อนุกกณจโต
สุญฺสุ อุเปติ ฯ เสวตีติ นิवासนวเสน เสวติ ฯ นิเสวตีติ
อนุกกณจมานโน สนฺนิสฺสโต หุตฺวา เสวติ ฯ สํเสวตีติ เสนาสนวตฺตํ
สมปาเทนฺโต สมมา เสวติ ฯ

อิทานิ ยํ ตํ วิวิตฺตฺตํ วุตฺตํ ตสฺส ปภทํ ทสฺเสตฺตํ
อรณฺณํ รุกฺขมฺลนฺตฺตํ อาทิมารทฺธํ ฯ เอตฺถ (๑) อรณฺณนฺตฺตํ วินยปริยาเยน
ตาว จเปตฺวา คามณฺจ คามุปจารณฺจ อวเสสํ อรณฺณนฺตฺตํ
อากตฺตํ ฯ สุตฺตฺตฺตํ ปริยาเยน (๒) อารณฺณิกกิกฺขุ สนฺชาย อารณฺณิกํ (๓)
นาม เสนาสนํ ปณฺจชฺนฺตฺตํ ปจฺฉิมนฺตฺตํ อากตฺตํ ฯ วินยสุตฺตฺตํ
ปน อุโภปี ปริยาเยทสฺนา นาม อภิธมฺโม นิปฺปริยาเย-
ทสฺนา ฯ (๔) อภิธมฺมปริยาเยน อรณฺณํ ทสฺเสตฺตํ นิกฺขมิตฺวา พหิ
อินฺทชิลาทิ วุตฺตํ อินฺทชิลโต พหิ นิกฺขมิตฺวาติ อตฺโถ ฯ

รุกฺขมฺลนฺตฺตํ ปกตฺติยา จ สุวณฺณเยยฺยภาวโต รุกฺขมฺลนฺตฺตํ
รุกฺขมฺลนฺตฺตํ อาทิ วุตฺตํ ฯ อปีเจตฺถ รุกฺขมฺลนฺตฺตํ ยงฺกิลฺลิจิ สนฺชจฺจายํ (๕)
วิวิตฺตํ รุกฺขมฺลนฺตฺตํ ปพฺพตฺตํ เสลฺลํ ฯ ตตฺถ หิ อุกทโกสนฺทฺตํ
อุทกกิกฺขุ กตฺวา สีสาย รุกฺขจฺจายาย นิสินฺนสฺส นานาทิสาสฺ
ขายมานาสฺปี (๖) สีสฺเตน วาเตน พิชฺยมานสฺส จิตฺตํ เอกกฺกํ

๑. ม. ตตฺถ ฯ ๒. ม. สุตฺตฺตํ ปริยาเยน ฯ ๓. สฺยา. ม. อารณฺณิกํ นาม ฯ

๔. ม. นิปฺปริยาเยทสฺนาติ ฯ ๕. ม. สีสฺจจฺจายํ ฯ

๖. ม. ขายมานาสฺ ฯ ๗. ม. พิชฺยมานสฺส ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 592

โหติ ฯ กนุทรนุติ กัม วุจจติ อุทกัม เกน(๑) ทริตัม อุทเกน ภินฺนัม
ปพฺพตฺตปฺปเทสํ ฯ ยัม นิคฺคมฺพนฺตปิ นทีกฺุณฺชนฺตปิ วทนฺติ ฯ
ตตฺถ หิ รัชตปฏฺฐสทิสฺสา วาลิกา โหณฺติ มตฺถเก มณฺวิตฺตานัม
วีย วนคหฺนัม มณฺิกฺุณฺชนฺตทิสํ อุทกัม สนฺทติ เอวรูปํ กนุทรํ
โอรุยฺห ปาณียํ ปิวิตฺวา คตฺตานิ สิตํ กตฺวา วาลิกํ อุตฺสาเปตฺวา
ปัสฺสูกฺุณฺจิวรี ปลฺลวฺาเปตฺวา นิสินฺนสฺส สมนฺชมฺมํ กโรโต จิตฺตํ
เอกคฺคํ โหติ ฯ

กิริคฺคหฺนฺติ ทฺวินฺนํ ปพฺพตฺตานมฺนฺตรํ เอกสฺมีเยว วา
อุมฺงฺคสทิสํ มหาวิวรี ฯ สฺสฺสานลกฺขณํ วิสฺสุทฺธิมคฺเค(๒)วฺุตฺตํ ฯ
วณฺปตฺถนฺติ กามนฺตํ อติกมิตฺวา มนฺุสฺसानํ อนุ-
ปจารภูจฺานํ ยตฺถ น กสฺนฺติ น วปฺนฺติ ฯ เตเนวสฺส นิตฺเทเส(๓)
วณฺปตฺถนฺติ ทฺุรานเมตํ เสนาสนานํ อธิวจฺนฺตฺอาทิ วฺุตฺตํ ฯ
ยสฺมา วา รุกฺขมฺูลาทิสฺสู อิทฺเมเวกํ ภาเชตฺวา ทสฺสฺสิตํ ตสฺมา
ตสฺส (๔) นิกฺุเขปปฏฺิปาฏฺิยา นิตฺเทสํ อกตฺวา สพฺพปฺริยนฺเต นิตฺเทโส
กโตติ เวทิตฺพุโพ ฯ อพฺุโภกาสฺนฺติ อจฺฉนฺนํ ฯ อากงฺขมาโน
ปเนตฺถ จิวรฺกฺุณฺฏี กตฺวา วสฺติ ฯ ปลาลปฺุณฺชนฺติ ปลาลราสิ ฯ
มหาปลาลปฺุณฺชโต หิ ปลาลํ นิกฺุกทฺุตฺติตฺวา ปพฺุการเลณฺสทิสฺเส
อาลเย กโรนฺติ ฯ คจฺฉคฺคฺุมฺพาทีนมฺปิ อฺุปฺริ ปลาลํ ปกฺุชิตฺวา
เหฏฺุจา นิสินฺนา สมนฺชมฺมํ กโรนฺติ ฯ ตํ สนฺธาเยตํ วฺุตฺตํ ฯ

๑. ม. เตน ฯ ๒. วิสฺสุทฺธิ. ฐตฺถกฺุ. ๑/๕๕ ฯ

๓. อภิ. วิ. ๓๕/๖๑๘/๓๓๘ ฯ ๔. ม. ตสฺมาสฺส ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคนิทเทโส หน้า 593

วนปตฺถนินิทฺเตส สโลมหิสาณนฺติ ยตฺถ ปวิญฺจสฺส โลมหิโส
อุปฺปชฺชติ เอวรูปานํ ภีสนกเสนาสนานํ ฯ ปริยฺนตฺตานนฺติ
ทฺูรภาเวน ปริยฺนเต จิตฺตานํ ฯ น มนุสฺสอุปฺจารานนฺติ กสณวปน-
วเสน มนุสฺสเสหิ อุปฺจาริตพฺพํ วนนฺตํ อตฺถิกกมิตฺวา จิตฺตานํ ฯ
ทฺูรภิสมฺภวานนฺติ อลทฺูชวิเวกฺสสาเทหิ อภิภฺยฺย วสฺสิตฺตํ น
สทฺกฺุณฺเณยฺยานํ ฯ

อุปฺปสทฺทาทินิทฺเตส อุปฺปสทฺทนฺติ วจนสทฺทเทน อุปฺปสทฺทํ ฯ
อุปฺปนิคฺไวมฺสนฺติ นกรนิกฺไวมฺสทฺทเทน อุปฺปนิคฺไวมฺสํ ฯ ยสฺมา
ปน อุกฺขมฺเบตฺติ สทฺททฺูเจน เอกํ ตสฺมาสฺส นินิทฺเตส ยเทว
ตํ อุปฺปสทฺทํ ตเทว ตํ อุปฺปนิคฺไวมฺสนฺติ วุตฺตํ ฯ วิชนวาทนฺติ
อนุสณฺจจรณชนสฺส สรโรวาทน วิรหิตํ ฯ วิชนวาทนฺติปิ ปาโโจ
อนุโตนวาทน วิรหิตนฺติ อตฺถโธ ฯ ยสฺมา ปน ยํ อุปฺปนิคฺไวมฺสํ
ตเทว ชนสณฺจจรณน จ ชนวาทน จ วิรหิตํ โหติ
ตสฺมาสฺส นินิทฺเตส ยเทว ตํ อุปฺปนิคฺไวมฺสํ ตเทว ตํ
วิชนวาทนฺติ วุตฺตํ ฯ มนุสฺสสราหสฺสเสยฺยกนฺติ มนุสฺสสฺสานํ รหสฺส
กิริยญฺจานียํ ฯ ยสฺมา ปน ตํ ชนสณฺจจรณรหิตํ โหติ ฯ เตนสฺส
นินิทฺเตส ยเทว ตํ วิชนวาทํ ตเทว ตํ มนุสฺสสราหสฺสเสยฺยกนฺติ
วุตฺตํ ฯ

ปฏฺิสถฺลานสารถูปฺนฺติ วิเวกานูรูปํ ฯ ยสฺมา ปน ตํ
นियเมเนว มนุสฺสสราหสฺสเสยฺยกํ โหติ ตสฺมาสฺส นินิทฺเตส ยเทว

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 594

ตัม มนุสฺสราหสฺเสยยกัม ตเทว ตัม ปฏิสฺถลานสสารูปฺปนฺติ วุตฺตํ ฯ

อรรถกถาทินิทฺเทเส อรรถณํ วุตฺตเมว ฯ ตถา รุกฺขมูลํ ฯ
อวเสสํ ปน สพฺพมฺปิ เสนาสนํ สุลฺลาการณ สงฺคหิตํ ฯ

ปลฺลงกํ อากฺขิตฺวาติ สมนฺตโต อูรฺพทฺธาสนํ พนฺธิตฺวา ฯ
อุชฺฐํ กายํ ปณฺธิชยาติ อุปฺริมํ สรีรํ อุชฺฐกํ(๑)จฺเปตฺวา อฏฺฐารส
ปฏฺฐิกณฺเฏเก โภจฺยิยา โภจฺยิ ปฏิปาเทตฺวา ฯ เอวณฺหิ นิสินฺนสฺส
จมนฺมํสนหารุณิ น ปณฺมนฺติ ฯ อตฺสฺส ยถา เตสํ ปณฺมนปฺจยยา
ขณฺเณ ขณฺเณ เวทนา อุปฺปชฺเชยฺยํ ตา นุปฺปชฺชนฺติ ฯ ตาสุ
น อุปฺปชฺชमानาสฺ จิตฺตํ เอกกํ โหติ กมฺมฏฺฐานํ น
ปริปฺตติ วุทฺถิ ภาตํ อุปฺกจฺจติ ฯ อุชฺฐโก โหติ กาโย จิตฺโต
ปณฺธิโหติ อิทมฺปิ หิ อิมเมวตฺถํ สนฺชาย วุตฺตํ ฯ

ปริมฺขํ สตี อุปฺภุจฺเปตฺวาติ กมฺมฏฺฐานาภิมฺขํ สตี
จปฺยิตฺวา มุขสฺมิเป วา กตฺวาติ อตฺถโถ ฯ เตเนว วุตฺตํ
อຍ္ยํ สตี อุปฺภุจฺจिता โหติ สฺวปฺภุจฺจिता นาสิกฺกฺเค วา มุขนิมิตฺเต
วาติ ฯ มุขนิมิตฺตฺนฺติ เจตฺถ อุตฺตโรฏฺฐสฺส เวมฺชณฺปฺเทโส
ทฏฺฐพฺโพ ยตฺถ นาสิกฺวาโต ปฏิหฺลยฺติ ฯ อถวา ปรีติ
ปรีคฺคหฺภูโธ ฯ มุขนฺติ นียฺยานฺภูโธ ฯ สตีติ อุปฺภุจฺจานตฺถโถ ฯ
เตน วุจฺจติ ปริมฺขํ สตีนฺติ ฯ เอวํ ปฏิสมฺภิทายํ(๒) วุตฺตฺนเยนเปตฺถ
อตฺถโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ ตตฺตรายํ สงฺเขโป ปรีคฺคหิตนียฺยานํ สตี

๑. ม. อุชฺฐํ ฯ ๒. ข. ปฏิ. ๓๑/๓๘๘/๒๖๔ ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคนิทเทโส หน้า 595

กตฺวาติ ฯ

อภิขฌานิทเทโส อุตฺตทานตุโถเยว ฯ อัย ปเนตฺถ สงฺเขป-
วณฺณา อภิขุณฺโณ โลกเก ปหายาติ ลุชฺชนปฺลุชฺชนญฺเจน
ปฺลยฺจฺปาทานกฺขนฺธา โลกโก ตสฺมา ปฺลยฺจฺสุ อฺปาทานกฺขนฺเธสุ
ราคํ ปหาย กามจฺจนฺท์ วิภฺขมฺเภตฺวาติ อยเมตฺถตุโถ ฯ

วิคตฺวาภิขุณฺณาติ วิภฺขมฺภนฺวเสน ปหีนฺตฺตา วิคตฺวาภิขุณฺณ
น จกฺขุวิญฺญาณสทฺธิเสนาติ อตุโถ ฯ อภิขุณฺมาย จิตฺตํ ปรีโสเชตฺตีติ
อภิขุณฺมาโต จิตฺตํ ปรีโมเจติ (๑) ยถา นํ สว มฺลยฺจติ เจว
มฺลยฺจิตฺวา จ น ปฺน กณฺหาติ เอวํ กโรตฺตีติ อตุโถ ฯ

นิทฺเทสฺส ปเนตฺส อาเสวณฺโต โสเชติ ภาเวณฺโต
วิโสเชติ พหฺลิกโรนฺโต ปรีโสเชตฺตีติ เอวมตุโถ เวทิตฺตํ โฟ ฯ
โมเจตฺตีติอาทิสฺสปี เอเสว นโย ฯ

พฺยาปาทปโทสํ ปหายาติอาทินมฺปิ อิมินาว นเยน อตุโถ
เวทิตฺตํ โฟ ฯ พฺยาปชฺชติ อิมินา จิตฺตํ ปฺตฺติกุมฺมาสาทโย วีย
ปกตฺติภาวํ(๒) ชหตฺตีติ พฺยาปาโท ฯ วิการปฺปตฺติยา ปทฺสฺสติ ปรี
วา ปทฺสฺเสติ วินาสตฺตีติ ปโทโส ฯ อุกฺยเมตํ โกธฺสฺเสวาธวณฺํ ฯ
เตเนว วุตฺตํ โย พฺยาปาโท โส ปโทโส ฯ โย ปโทโส
โส พฺยาปาโทติ ฯ ยสฺมา เจส สพฺพสงฺคาหิกวเสน นิตฺทิกฺกุโร
ตสฺมา สพฺพปาณญฺตฺตานุกมฺปีติ อวตฺวา อพฺยาปณฺนจิตฺโตติ
๑. ม. ปรีโสเชติ ฯ ๒. ม. ปกตฺตี ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 596

เอตตกเมว วุตต์ ฯ

ถีนํ จิตฺตเคตฺตยํ มิตฺทํ เจตสิกเคตฺตยํ ถีนญจ มิตฺทญจ
ถีนมิตฺทํ ฯ สนฺตา โหนฺตฺติ อิม เทวปี ฐมา นโรธสฺสตาย
สนฺตา โหนฺตฺติ ฯ(๑) อิทํ สนฺชาเยตฺถ วจนภโท กโต ฯ อาโลกสฺสยฺตี
รตฺตมฺปี ทิวาปี ทิฏฺฐอาโลกสฺสชานนสมตฺตาย วิคตนีวรณาย
ปริสุทฺทชาย สยฺฉาย สมนฺนาคโต ฯ สโต สมฺปชาโนติ สติยา
จ ฉาณน จ สมนฺนาคโต ฯ อิทํ อุกฺขํ อาโลกสฺสยฺฉาย
อูปการกตฺตา วุตต์ ฯ วิคตถีนมิตฺทตาย ปน อาโลกสฺสยฺฉาย
นิตฺเทสฺสเทสฺส จตฺตตฺตาคีอาทีนํ อญฺณมญฺญเวจฺจนาเนว ฯ

ตตฺถ จตฺตตฺตาคี จตฺตการณฯ เสสฺสเทสฺสปี เอเสว
นโย ฯ จตฺตตฺตาคี อิทมฺปนฺตฺถ สกภาวปริจฺจชฺนวเสน วุตต์ ฯ
วญฺตตฺตาคี อิทํ ปฺน อนาทิยนภาวทสฺสชวเสน ฯ มุตฺตตฺตาคี
อิทํ สนฺตฺติโต วินิโมจฺนวเสน ฯ ปหีนตฺตาคี อิทํ มุตฺตสฺสาปี
กตฺถจฺจ จานาภาววเสน ฯ ปฏฺฐินิสฺสญฺจตฺตาคี อิทํ ปุพฺเพ
อาทินฺนปุพฺพสฺส นิสฺสคฺคทสฺสชวเสน ฯ ปฏฺฐิมฺลจโต วา
นิสฺสญฺจตฺตา ภาวนาวเสน (๒) อภิภุชฺช นิสฺสญฺจตฺตาคี อตฺโต ฯ
ปหีนปฏฺฐินิสฺสญฺจตฺตาคี ยถา วิภฺชมฺภนวเสนว(๓) ปหานํ โหติ
ปฺนปฺนํ สนฺตฺตํ น อชฺฉารุหติ ตถา ปฏฺฐินิสฺสญฺจตฺตาคี ฯ
อาโลกา โหตฺตีติ สฺปฺปภา โหติ ฯ นีรารณญฺเจน วิวฺฐา ฯ
๑. ม. โหนฺตฺติ ฯ ๒. ม. ภาวนาพเลน ฯ ๓. ม. วิภฺชมฺภนวเสน ฯ

*เล่มที่ 47 ฅานวิภังคนิทเทโส หนา 597

นินรูปกิเลสภูเจณ ปริสุทธา ฯ ปภสฺสสรภูเจณ ปริโยทาทา ฯ

อุทฺทจฺจุกฺกุกฺจฺนฺติ เอตฺถ อุทฺทตกาโร อุทฺทจฺจํ ฯ

อารมฺมเณ อนิจฺจยตาย วตฺถุชฺฅาจาโร กุกฺกุกฺจํ ฯ อิธาปี

สนฺตา โหนฺตฺติ ปริมนเยเนว วจนเกโท เวทิตพฺโพ ฯ

ติณฺณวิจิกฺกโณติ วิจิกฺกจฺนํ ตริตฺวา อติกฺกมิตฺวา จิโต ฯ

นิทฺเทเสปีสฺส ติณฺโณติ อิํ วิจิกฺกจฺนาย อนิมฺคฺคภาวทสฺสน-

วเสน วุตฺตํ ฯ อุตฺตติณฺโณติ อิํ ตสฺสา อติกฺกมทสฺสนวเสน ฯ

นิตฺตติณฺโณติ อิํ ภาวนาวเสน(๑) อภิภุชฺช อุปฺททเว ติณฺณภาว-

ทสฺสนวเสน ฯ ปารคโตติ นิพฺพิจิกฺกจฺณาภาวสงฺขาตํ วิจิกฺกจฺญาปารี

คโต ฯ ปารมฺนุปฺตโตติ ตเทว ปารี ภาวนานุโยเคน ปตฺโตติ ฯ

เอวมสฺส ปฏฺิปปตฺติยา สผลตฺตํ ทสฺเสติ ฯ ออกถฺกถฺกิตฺติ กถฺกมิตฺ

กถฺกมทฺนฺติ เอวํ ปวตฺตตาย กถฺกถฺกาย วิรหิตํ ฯ กุสเลสุ ฅมฺเมสุติ

อนวชฺชฅมฺเมสุ ฯ น กงฺขตฺติติ อิเม นฺ โข กุสลาติ กงฺขํ น

อุปฺปาเทติ ฯ น วิจิกฺกจฺนตฺติติ เต ฅมฺเม สภาวโต วินิจฺเจตฺตํ

น กิจฺจติ น กิลมฺติ ฯ ออกถฺกถฺกิตฺติ โหตฺติติ กถฺกํ นฺ โข อิเม

กุสลาติ กถฺกถฺกาย รหิตํ โหติ ฯ นิกฺกถฺกโก วิคตกถฺกโกติ (๒)

ตสฺเสว เววจฺนํ ฯ วจนตฺโต ปเนตฺถ กถฺกถฺกาทอ นิกฺขนฺนโตติ

นิกฺกถฺกโก ฯ วิคตา กถฺกถฺกา อสฺสาติ วิคตกถฺกโกติ (๓) ฯ อุปฺกุกิเลสเสติ

อุปฺกุกิเลสภูเต ฯ เต หิ จิตฺตํ อุปฺกนฺตฺวา กิลิสุสนฺติ ฯ ตสฺมา

๑. ม. ภาวนาพเลน ฯ ๒. ม. นิกฺกถฺกโก วิคถฺกโกติ ฯ

๓. ม. วิคถฺกโกติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 598

อุปกุกิเลสชาติ วุจจนฺติ ฯ

ปญฺญา ย พุพฺพลีกรณฺติ ยสฺมา อิม นีวรณา
อุปฺปชฺชมานา อนุปฺปนฺนาย โลกียโลกุตฺตราย ปญฺญา
อุปฺปชฺชิตฺติ น เทนฺติ อุปฺปนฺนา อปี อญฺจ สฺมาปฺตติโย ปญฺจ
วา อภิลฺลาโย อุปฺจฺฉินฺนิตฺตวา ปาเตนฺติ ตสฺมา ปญฺญา
พุพฺพลีกรณฺติ วุจจนฺติ ฯ อนุปฺปนฺนา เจว ปญฺญา น
อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺนา จ ปญฺญา นินฺรุชฺฌตฺติ อิทมฺปิ หิ
อิมเมวตฺถํ สนฺชาย วุตฺตํ ฯ เสสเมตฺถ สพฺพิ เหฏฺฐา ตตฺถ
ตตฺถ ปกาสิตตฺตา อุตฺตานตฺถเมว ฯ

วิวิจฺเจว กามเหีตฺถิอาทิสฺสปี นินฺทเทเสสฺส ยํ วตฺตพฺพิ ลียา
ตํ เหฏฺฐา จิตฺตฺอุปฺปาทกณฺเฑ (๑) รูปรวจรนินฺทเทเส อิวฺจ จ ตตฺถ
ตตฺถ วุตฺตเมว ฯ เกวลลฺหิ พุตฺติยตฺติยจตฺตฺถชฺฌมานนินฺทเทเสสฺสปี ยถา
ตานิ ฌานานิ เหฏฺฐา ติวฺจกิกํ ฌานํ โหติ ทฺวฺจกิกํ ฌานํ
โหตฺติ วุตฺตานิ เอวํ อวตฺวา อชฺฌตฺตํ สมฺปฺสาทนนฺติอาทิ-
วจนฺโต ปรียาเยน สมฺปฺสาทาทีหิ สทฺธี ตานิ อํจฺคานิ กเหตุวา
ฌานนฺติ สมฺปฺสาโท ปิตฺติสฺสํ จิตฺตสฺส เอกกฺคตาติอาทินา
นเยน ตํ ตํ ฌานํ นินฺทเทสฺส นฺติ อยเมตฺถ วิเสโส ฯ

ยฺนฺตํ อริยา อาจิกฺขนฺตฺติ ปทนินฺทเทเส ปน กิณฺจาปี
อาจิกฺขนฺติ เทเสนฺตฺติอาทินิ สพฺพานเว อญฺญมมฺญญเวจฺจนานิ ฯ

๑. อภ. ส. ๓๔/๑๓๕-๑๕๑/๔๔-๗๗ ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิงฺกนิตฺเตโส หน้า 599

เอวํ สนฺเตปี อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหาริตฺตาทิอุทฺเทสวเสน
อจิกฺขนฺติ นิตฺเตสวเสน เทเสนฺติ ปฏินิตฺเตสวเสน ปญฺญาเปนฺติ
เตน เตน ปกาเรน อตฺถํ จเปตฺวา ปฏฺฐเปนฺติ ตสฺส ตสฺส
อตฺถตสฺส การณํ ทสฺเสนฺตา วิวฺรณฺติ พุญฺจชนวิภาคํ ทสฺเสนฺตา
วิงฺกนฺติ นิกฺกฺษชิตภาวํ คมภีรภาวญฺจ นีหริตฺวา โสตฺถนํ
ฌานสฺส ปตฺติฏฺฐิ ชนยนฺตา อุตฺตานิ กโรนฺติ สพฺเพหิปี อิมหิ
อากาเรหิ โสตฺถนํ อญฺญาณนุชการํ วิชเมนฺตา ปกาเสนฺตฺติ
เอวมตฺถโต ทฏฺฐพฺโพ ๑

สมตฺติกมฺนิตฺเตสปี ตตฺถ ตตฺถ เตหิ เตหิ ฌมฺเมหิ
วฏฺฐิตตฺตา อตฺถกนฺโต อุปริภุมิปรตฺติยา วิตฺถกนฺโต ๑ ตโต
อปริหานิภาเวน สมตฺติกนฺโตติ เอวมตฺถโต ทฏฺฐพฺโพ ๑

สฺสุดนฺตภาชนิยํ ๑

อภิธมฺมภาชนิเย เหฏฺฐา จิตฺตฺตฺปาทกณฺเฑ อากตฺนเยเนว
ตฺนฺติ จปีตา ตสฺมา ตตฺถ สพฺเพสมฺปิ กุสลวิปากกิริยาเวสเน
นิตฺติฏฺฐานํ ฌานานํ ตตฺถ วุคฺตฺนเยเนว อตฺถโต ทฏฺฐพฺโพ ๑
สฺสูทฺธิกนฺวาทิเกโทปี สพฺโพ ตตฺถ วุคฺตฺนยสฺทิสฺสเยวาติ ๑

อภิธมฺมภาชนิยํ ๑

ปญฺหาปฺจุจฺเจ ปาลีอนุสาเรเนว ฌานานํ กุสลาทิภาโว
เวทิตฺพฺโพ ๑ อารมฺมณตฺติเกสฺส ปน ตินฺณํ ฌานานํ นิมิตฺตา-
รามฺมณตฺตา ปรีตฺตารมฺมณาติภาเวน นวตฺตพฺพตา เวทิตฺพฺพา ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 600

โลกุตตรา ปเนตถ มคฺคกาเล ผลกาเล วา สียา อปฺปมาณา-
รम्मณา ฯ

จตุตฺถํ ฌานํ สียา ปรีตฺตารम्मณฺนติ เอตฺถ กุสลโต
เตรส จตุตฺถชฺฌานานิ สพฺพตฺถปาทกจตุตฺถํ อิทฺธิวิธจตุตฺถํ (๑)
ทิพฺพโสตฺถาณจตุตฺถํ เจโตปรียฺวาณจตุตฺถํ ปุพฺเพนิวาสฺวาณจตุตฺถํ
ทิพฺพจกฺขุณฺณจตุตฺถํ ยถากมฺมุปลฺกณฺณจตุตฺถํ อนาคคํสฺวาณ-
จตุตฺถํ อากาสาณญายตนาทิจตุตฺถํ โลกุตฺตรจตุตฺถนฺติ ฯ

ตตฺถ สพฺพตฺถปาทกจตุตฺถํ นวตตฺตพฺพารम्मณเมว โหติ ฯ

อิทฺธิวิธจตุตฺถํ จิตฺตวเสน กายํ ปริณามนฺตสฺส

อทิสฺสมาเนน กายเณ ปาฎิหาริยกรเณ กายารम्मณฺตฺตา ปรีตฺตา-
รम्मณํ ฯ กายวเสน จิตฺตํ ปริณามนฺตสฺส ทิสฺสมาเนน กายเณ
ปาฎิหาริยํ กตฺวา พุรฺหุํ โลกํ กจฺจนฺตสฺส สฺมาปตฺติจิตฺตา-
รम्मณฺตฺตา มหคฺคตารम्मณํ ฯ

ทิพฺพโสตฺถาณจตุตฺถํ สทฺทธารम्मณฺตฺตา ปรีตฺตารम्मณํ ฯ

เจโตปรียฺวาณจตุตฺถํ กามาวจรจิตฺตชานนกาเล ปรีตฺตา-
รम्मณํ รูปาวจรารูปาวจรจิตฺตชานนกาเล มหคฺคตารम्मณํ
โลกุตฺตรจิตฺตชานนกาเล อปฺปมาณารम्मณํ ฯ เจโตปรียฺวาณลาภิ
ปน ปุณฺณชฺโช น ปุณฺณชฺชานนํเยว จิตฺตํ ชานาติ น อริยานํ ฯ
โสตาปนฺโน โสตาปนฺนสฺส เจว ปุณฺณชฺชนสฺส จ ฯ สกทาคามี
๑. ม. อิทฺธิวิธจตุตฺถํ ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคกถา โส หน้าที่ 601

สททาคามิโน เจว เหฏฐิमानญจ ตินฺณํ ฯ ชีณาสโว สพุเพสมปี
ชานาติ ฯ ปุพฺเพนิวาสชาณจตุตฺถํ กามาวจรกฺขนฺธานุสฺสรณกาล
ปริตฺตารมฺมณํ รูปาวจรารูปาวจรกฺขนฺธานุสฺสรณกาล มหคฺคตา-
รมฺมณํ อตีเต พุทฺธปฺจเจกพุทฺธชีณาสวา มคฺคํ ภาวียิสฺส ผลํ
สจฺฉิกรีสุตฺติ อนุสฺสรณกาล อปฺปมาณารมฺมณํ นามโคตฺตานุสฺส-
รณกาล นวตฺตพฺพารมฺมณํ ฯ ทิพฺพจกฺขุชาณจตุตฺถํ วนฺณา-
รมฺมณตฺตา ปริตฺตารมฺมณํ ฯ ยถากมฺมุปกฺกชาณจตุตฺถํ กามา-
วจรกมฺมานุสฺสรณกาล ปริตฺตารมฺมณํ รูปาวจรารูปาวจรกมฺมา-
नुสฺสรณกาล มหคฺคตารมฺมณํ ฯ อนาคตฺตชาณจตุตฺถํ อนาคเต
กามชาตฺถยา นิพฺพตฺติชานนกาล ปริตฺตารมฺมณํ รูปารูปกเวสฺส
นิพฺพตฺติชานนกาล มหคฺคตารมฺมณํ อนาคเต พุทฺธปฺจเจก-
พุทฺธชีณาสวา มคฺคํ ภาวียิสฺสนฺติ(๑)ผลํ สจฺฉิกรีสุตฺตํ
ชานนกาล อปฺปมาณารมฺมณํ อนาคเต สงฺโฆ นาม ราชา
ภวิสฺสตีตฺติอาทินา(๒)นเยเนว นามโคตฺตานุสฺสรณกาล นวตฺตพฺพา-
รมฺมณํ ฯ อากาसानญายตฺนอาภิชฺชญาตฺนจตุตฺถํ นวตฺตพฺพา-
รมฺมณํ ฯ วิญฺญาตฺนญายตฺนเนวสญฺญานาสญฺญาตฺนจตุตฺถํ
มหคฺคตารมฺมณํ ฯ โลกุตฺตรจตุตฺถํ อปฺปมาณารมฺมณํ ฯ

กิริยโตปี เตสํ ทฺวาทสนฺนํ ฌานานํ อิทเมว อารมฺมณ-
วิชานํ ฯ ตีณิ ฌานา(๓) น มคฺคตารมฺมณาทิ ปจฺจเวกฺขณณานํ

๑. ม. ภาเวสฺสนฺติ ฯ ๒. ที. ปา. ๑๑/๔๘/๘๔ ฯ

๓. ม. ฌานานิ ฯ เอมฺปรีปี ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 602

วา หิ(๑) เจโตปริยาทีณาณ วา มคฺคํ อารมฺมณํ กรายย
ตีณิ ฆานานิ ตถา อปฺปวตฺติโต น มคฺการมฺมณา ฯ
สหชาตเหตุวเสน ปน สียา มคฺคเหตุกา ฯ วิริยเชฏฺฐิกาย วา
วิมฺสาเชฏฺฐิกาย(๒) วา มคฺคภาวนาย มคฺคาธิปฺติโน ฯ จนนฺท-
จิตฺตเชฏฺฐกกาลล ผลกาลล จ นวตฺตพฺพา ฯ

จตุตฺถฆมานนฺติ(๓) อธิปปี กุสลโต เตรสฺสุ จตุตฺถฆมานนฺสุ
สพฺพตฺถปาทกอิทฺธิวิธ(๔)ทิพฺพโสตทิพฺพจกฺขุณฺณากมฺมูปคฺคาณจตุตฺถล-
เจว จตฺตพฺพิชฺชจ อารุปรฺจตฺตํ มคฺการมฺมณาทีภาเวน น
วตฺตพฺพิ ฯ เจโตปริยฺยพฺเพนิวาสนาคตฺสวณจตุตฺถํ ปน มคฺกา-
รมฺมณํ โหติ ฯ น วตฺตพฺพิ มคฺคเหตุกํ มคฺคาธิปฺตีติ วา
โลกุตฺตรจตุตฺถํ มคฺการมฺมณํ น โหติ มคฺคกาลล ปน
สหชาตเหตุวเสน มคฺคเหตุกํ ฯ วิริยวิมฺสาเชฏฺฐิกาย มคฺคภาวนาย
มคฺคาธิปฺติ ฯ จนนฺทจิตฺตเชฏฺฐิกาย เจว มคฺคภาวนาย ผลกาลล
จ น วตฺตพฺพิ ฯ กิริยโตปปี ทฺวาทสฺสุ ฆมานนฺสุ อยเมว นโย ฯ

ตีณิ ฆานานิ นวตฺตพฺพชาติ อตีตาทีสุ เอกธมฺมมฺปิ อารพฺภ
อปฺปวตฺตนโต (๕) นวตฺตพฺพชาติ เวทิตพฺพา ฯ

จตุตฺถํ ฆมานนฺติ กุสลโต เตรสฺสุ จตุตฺถฆมานนฺสุ
สพฺพตฺถปาทกจตุตฺถํ นวตฺตพฺพารมฺมณเมว ฯ อิทฺธิวิธจตุตฺถํ (๖)
๑. ม. หีสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. วิริยเชฏฺฐิกาย วา วิมฺสาเชฏฺฐิกาย วา ฯ
๓. ม. จตุตฺถํ ฆมานนฺติ ฯ ๔. ม. สพฺพตฺถปาทกอิทฺธิวิธ... ฯ
๕. ม. อปฺปวตฺติโต ฯ ๖. ม. อิทฺธิวิธจตุตฺถํ ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคินิเทศโส หน้า 603

กายวเสน จิตตปริณามเน สมาสติจิตตารมมณตฺตา อตีตา-
 รรมมณฺ อนาคต อิมานิ ปุပ္ผานิ มา มิตายีสฺส ทิปา
 มา นิพฺพายีสฺส เอโก อคฺคิกุขนุโธ สมฺภูจฺจตุ ปพฺพโต สมฺภูจฺจตุติ
 อธิฏฺฐานกาลเ อนาคตารมมณฺ จิตฺตวเสน กายปริณามนกาลเ
 กายารมมณตฺตา ปจฺจุปปนฺนารมมณฺ ฯ ทิปฺพโตตถาณจตฺตํ (๑)
 สทฺทวารมมณตฺตา ปจฺจุปปนฺนารมมณฺ ฯ เจโตปริยถาณจตฺตํ
 อตีเต สตฺตทิวสพฺพนฺตเร อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุทฺธจิตฺตชานนกาลเ
 อตีตารมมณฺ อนาคต สตฺตทิวสพฺพนฺตเร อุปฺปชฺชนกจิตฺต-
 ชานนกาลเ อนาคตารมมณฺ ฯ ยถา อิมสฺส โภโต มโนสงฺขารา
 ปณฺหิตา ตถา(๒) อิมสฺส จิตฺตสฺส อนนฺตฺรา อมฺนฺนาม วิตกฺกํ
 วิตกฺกิสฺสตีติ ฯ โส พหุญฺเจปิ อาทิสฺติ ตเถว ตํ โหติ
 โน อลฺลถาติ อิมินา หิ สุตฺเตน(๓) เจโตปริยถาณสฺเสว
 ปวตฺติ ปกาสิตา ฯ อทฺธาน(๔)ปจฺจุปปนฺนสนฺตติปจฺจุปปนฺนวเสนว
 ปจฺจุปปนฺนํ อารพฺก ปวตฺติกาเล ปจฺจุปปนฺนารมมณฺ ฯ
 วิตถารกถา ปเนตฺถ เหฏฺฐา อฏฺฐกถากณฺทวณฺณายํ
 วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพา ฯ

ปุพฺเพนิวาสถาณจตฺตํ อตีตกุขนฺธานุสฺสรณกาลเ อตีตา-
 รรมมณฺ นามโคตฺตานุสฺสรณกาลเ นวตฺตพฺพารมมณฺ ฯ ทิปฺพจกฺขุ-

๑. ม. ทิปฺพโตตจตฺตํ ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ
 # ๓. อจฺ. ติก. ๒๐/๕๐๐/๒๑๘ ฯ ๔. ม. อทฺธาปจฺจุปปนฺน... ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 604

ฌาณจตุตถํ ฌณณารมมณตฺตา ปจฺจุปปนฺนารมมณํ ฯ ยถา-
กมฺมุปกฌาณจตุตถํ(๑) อตีตกมฺเมว อารมมณํ กโรตีติ อตีตา-
รมมณํ ฯ อนาคตฺสฌาณจตุตถํ อนาคตกฺขนฺธานุสฺสรณกาเล
อนาคตารมมณํ นามโคตฺตานุสฺสรณกาเล นวตฺตพฺพารมมณํ ฯ
อากาसानุจายตฺนอากิณฺณจฺญายตฺนจตุตถํ นวตฺตพฺพารมมณ-
เมว ฯ วิญฺญาณฺณจายตฺนเนวสฺสญานาสนฺนจตุตถํ อตีตา-
รมมณเมว ฯ โลกุตฺตรจตุตถํ นวตฺตพฺพารมมณเมว ฯ กิริยโศปี
ทฺวาทสฺส จตุตฺถชฺฌาเนสุ เอเสว นโย ฯ

ตีณิ ฌานา(๒) พหิทฺฐารมมณาติ อชฺฌตฺโต พหิทฺฐาภูตํ
นิมิตฺตํ อารพฺภ ปวตฺติโต พหิทฺฐารมมณา ฯ

จตุตถํ ฌานนฺติ อธิปปี กุสฺลโต เตรสฺส จตุตฺถชฺฌาเนสุ
สพฺพตฺถปาทกจตุตถํ พหิทฺฐารมมณเมว ฯ อิทฺธิวิธจตุตถํ (๓) กาย-
วเสน จิตฺตปริณามเนปี จิตฺตวเสน กายปริณามเนปี อตฺตโนว
กายจิตฺตารมมณตฺตา อชฺฌตฺตารมมณํ พหิทฺฐา หตฺถิมฺปิ
ทสฺเสตีติอาทินา นเยน ปวตฺตกาเล พหิทฺฐารมมณํ ฯ ทิพฺพโสถ-
ฌาณจตุตถํ อตฺตโน กุณฺณิกตสฺสทฺทารมมณกาเล อชฺฌตฺตารมมณํ
ปรสฺส สทฺทารมมณกาเล พหิทฺฐารมมณํ อุกฺขวเสนาปี อชฺฌตฺต-
พหิทฺฐารมมณํ ฯ เจโตปริยฌาณจตุตถํ พหิทฺฐารมมณเมว ฯ

ปฺพุเพนิวาสฌาณจตุตถํ อตฺตโน ขนฺธานุสฺสรณกาเล อชฺฌตฺตา-
๑. ม. ยถากมฺมุปกฌาณจตุตถํ ฯ ๒. ม. ฌานานิ ฯ

๓. ม. อิทฺธิวิธจตุตถํ ฯ

*เล่มที่ 47 ฌานวิภังคนิทเทโส หน้า 605

รรมณั ปรสฺส ขนฺธานญฺเจว นามโคตฺตสฺส จ อนุสฺสรณกาล
พหิทฺธารมฺมณั ฯ ทิพฺพจกฺขุภาณจตุตฺถั อตฺตโน รุปารมฺมณกาล
อฺชฌตฺตารมฺมณั ปรสฺส รุปารมฺมณกาล พหิทฺธารมฺมณั
อุภยวเสนาปี อฺชฌตฺตพหิทฺธารมฺมณั ฯ ยถากมฺมุปกฺภาณจตุตฺถั
อตฺตโน กมฺมขานนกาล อฺชฌตฺตารมฺมณั ปรสฺส กมฺมขานน-
กาล พหิทฺธารมฺมณั อุภยวเสนาปี อฺชฌตฺตพหิทฺธารมฺมณั ฯ
อนาคตฺสวณจตุตฺถั อตฺตโน อนาคเต นิพฺพตฺติขานนกาล
อฺชฌตฺตารมฺมณั ปรสฺส ขนฺธานุสฺสรณกาล เจว นาม-
โคตฺตานุสฺสรณกาล(๑) จ พหิทฺธารมฺมณั อุภยวเสนาปี อฺชฌตฺต-
พหิทฺธารมฺมณั ฯ อากาसानญายตนจตุตฺถั พหิทฺธารมฺมณั ฯ
อากิญจญฺยตนจตุตฺถั นวตฺตพฺพารมฺมณั ฯ วิญฺญาณญายตน-
เนวสญฺยานาสญฺยตนจตุตฺถั อฺชฌตฺตารมฺมณั ฯ โลกุตฺตร-
จตุตฺถั พหิทฺธารมฺมณเมว ฯ กิริยโตปี ทฺวาทสฺส ฌานเนสุ
อยเมว นโยติ ฯ

ปญฺหาปฺจจกั นิกฺขจิตฺ(๒) ฯ

อิมสฺมี ปน ฌานวิภังเก สมฺมาสมฺพุทฺเทน สุตฺตนฺต-
ภาชนิเยปี โลกิยโลกุตฺตรมิสฺสกาเนว ฌานานิ กถิตานิ อภิธมฺม-
ภาชนิเยปี ปญฺหาปฺจจเกปี ฯ ตโยปี หิ เอเต นยา เตภูมิก-
ธมฺมมิสฺสกตฺตา เอกปริจฺเจทาเอว ฯ เอวมยฺ ฌานวิภังโกปี
๑. ม. นามโคตฺตานุสฺสรณกาล ฯ ๒. ม. อยฺ ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 606

เตปรีวภูฏี นีหริตุวาว ภาเชตฺวา ทสฺสโตติ ฯ

ฉานวิภังคนิทฺเทโส ฯ

อิทานิ ตทนนฺตเร อปฺปมณฺญาวิภังเก จตฺสฺโสติ คณฺนปริจฺ-
เจโท ฯ อปฺปมณฺญาโยติ ฝรณฺอปฺปมาณฺวเสน อปฺปมณฺญาโย ฯ
เอตา हि อารมฺมณฺวเสน อปฺปมาณฺเ วา สตฺเต ฝรณฺติ เอกํ
สตฺตมฺปิ वा อนฺวเสสฝรณฺวเสน ฝรณฺตีติ ฝรณฺอปฺปมาณฺวเสน
อปฺปมณฺญาโยติ วุจฺจนฺติ ฯ อิธ ภิกฺขุติ อิมสฺมี สาสเน
ภิกฺขุ ฯ เมตฺตาสหคเตนาติ เมตฺตาย สมนฺนาคเตน ฯ เจตฺตาสติ
จิตฺเตน ฯ เอกํ ทิสนฺติ เอกิสฺสา ทิสาย ฯ ปจฺมปริคฺคหิตํ สตฺตํ
อุปาทาย เอกทิสปริยาปนฺนสตฺตฝรณฺวเสน วุคฺตํ ฯ ฝริตฺวาติ
ฝุสฺสิตฺวา อารมฺมณฺญํ กริตฺวา ฯ วิหฺรตีติ พุรฺหมฺวิหาราธิกฺขจิตฺ
อิริยาปถวิหารํ ปวคฺเตติ ฯ ตถา ทฺตियนฺติ ยถา ปุรฺตถิมาทิสฺ
ทิสาสฺ ขงฺกิลฺลิจิ เอกํ ทิสํ ฝริตฺวา วิหฺรติ ตเถว ตทนนฺตรํ
ทฺตियํ ตตฺตियํ จตฺตถฺลจฺจาติ อคฺโถ ฯ อิติ อุทฺทฺชนฺติ เอเตเนว
จ นเยน อุปริมทิสนฺติ วุคฺตํ โหติ ฯ อโธ ติริยนฺติ อโธทิสมฺปิ
ติริยทิสมฺปิ เอวเมว ฯ เอคฺถ จ อโธติ เหฏฺฐา ฯ ติริยนฺติ
อนฺนทิสา ฯ เอวํ สพฺพทิสาสฺ อสฺสมณฺญาเล อสฺสมิว เมตฺตาสหคตํ
จิตฺตํ สาเรตีปิ ปจฺจาสาเรตีปิติ เอตฺตาวตา เอกเมกํ ทิสํ
ปริคฺคเหตฺวา อโธโส เมตฺตาฝรณฺญํ ทสฺสิตํ ฯ สพฺพฐิตฺวาติ ปน
อโนธิโส ทสฺสนคฺถํ วุคฺตํ ฯ

*เล่มที่ 47 อุปปมณณาวิภังคินิทเทโส หน้า 607

ตตถ สพุพฐิติ สพุพตถ ๑ สพุพตตตตายาติ สพุเพสุ
หีนมชฌิมกุกกุฏจमितตสปรตตมชฌตตาทิปุเปเทสุ อตตตตาย อัย
ปรสตุโตติ วิภาคัง อกตฺวา อตตตตตตายาติ วุตฺตัง โหติ ๑

อถวา สพุพตตตตายาติ สพุเพน จิตฺตภาเวน อีสกมปิ
พหิ อวิกขิปมานนติ วุตฺตัง โหติ ๑ สพุพาวนฺตฺนติ สพุพสตฺตวณฺตํ
สพุพสตฺตยตฺตนฺติ อตุโธ ๑ โลกนฺติ สตฺตโลคัง ๑ วิปฺเปลนาติ
เอวมาทิปริยายทสฺสนโต ปเนตถ ปฺน เมตฺตาสหคเตนาติ
วุตฺตัง ๑ ยสฺมา วา เอตฺถ อธิโส ฝรณฺเ วิย ปฺน ตถาสทฺโท
อติสทฺโท วาน วุตฺโต ตสฺมา ปฺน เมตฺตาสหคเตน เจตฺสาติ
วุตฺตัง ๑ นิคมนวเสน วา เอตํ วุตฺตัง ๑ วิปฺเปลนาติ เอตฺถ จ
ฝรณฺวเสน วิปฺเปลตา ทฏฺฐพฺพา ๑ ญฺมิวเสน ปน ตํ มหคฺคตํ ๑
ปคฺคณวเสน อุปฺปมาณํ ๑ สตฺตตารมฺมณวเสน จ อุปฺปมาณํ ๑
พฺยาปาทปจฺจคฺคิปปฺหานเนน อเวรํ ๑ โทมนสฺสปฺปหานโต
อพฺยาปชฺฌํ นิตฺทุกฺขนฺติ วุตฺตัง โหติ ๑ อัย ตาว เมตฺตาสหคเตน
เจตฺสาติอาทินา นเยน จปีตาย มาติกาเย อตุโธ ๑

อิทานิ ยเทตํ กถญฺจ ภิกฺขเว เมตฺตาสหคเตน เจตฺสาติ(๑)-
อาทินา นเยน วุตฺตํ ปทภาชนียํ ตตถ ยสฺมา อิทํ กมฺมญฺจานํ
โทสจฺริตฺสส สปรายํ ตสฺมา ยถารูเป ปุคฺคเล อัย เมตฺตา
อุปฺปนํ ปาปฺณาติ ตํ เมตฺตตาย วตฺตญฺจํ ปุคฺคลํ ตาว ทสฺเสตฺถ
๑. อภิ. วิ. ๓๕/๓๔๒/๓๓๐ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 608

เสยยถาปี นาม เอกํ ปุคฺคณฺตฺติอาทึ วุตฺตํ ฯ

ตตฺถ เสยยถาปี นามาติ อุปมตฺเต (๑) นิปาโต ยถา
เอกํ ปุคฺคณฺตฺติ อตุโธ ฯ ปิยนฺติ เปมณฺิยํ ฯ มนาปนฺติ หทย-
วฺจฺจํทฺธิกรํ ฯ ตตฺถ ปุพฺเพว สนนฺิวาเสน ปจฺจุปนฺนํหิเตน วา
ปิโย นาม โหติ สีลาทิกฺุณสมาโยเคน มนาโป นาม ฯ
ทานสมานตฺตฺตาหิ วา ปิยตา ปิยวจนอตุถจริยตาหิ มนาปตา
เวทิตพฺพา ฯ

ยสฺมา เจตฺถ ปิยตาย อิมสฺส พฺยาปาทปฺปหानํ โหติ
ตโต เมตฺตา สฺขํ ฝรติ มนาปตาย อุทาสีนตา น สณฺฺจาทิ
หิโรตฺตปฺปฺลจฺ ปจฺจุปฺกฺุจาทิ ตโต หิโรตฺตปฺปานุปาลิตา เมตฺตา
น ปรีหายติ ตสฺมา ตํ อุปมํ กตฺวา อิํ วุตฺตํ ปิย
มนาปนฺติ ฯ เมตฺตาเยยฺยติ เมตฺตาย ฝเรยฺย ตสฺมี ปุคฺคเล
เมตฺตํ กเรยฺย ปวตฺเตยฺยติ อตุโธ ฯ เอวเมว สพฺเพ สตฺเตติ
ยถา ปิยํ ปุคฺคํ เมตฺตาเยยฺย เอวํ ตสฺมี ปุคฺคเล อปฺปนาป-
ปตฺตาย วสิทาวํ อุปคตฺตาย เมตฺตาย มชฺชตฺตเวริสฺสงฺขาเตปี
สพฺเพ สตฺเต อนุกฺกเมน ฝรตีติ อตุโธ ฯ เมตฺติ เมตฺตายนาทิ-
อาทึนํ วุตฺตตฺถาเนว ฯ วิทิสํ วาติ ปทํ ติริยํ วาติ เอตฺสฺส
อตุถวิภาวนตฺถํ วุตฺตํ ฯ ฝริตฺวาติ อารมฺมณกรณฺวเสน ฝุสฺติตฺวา ฯ
อริมฺลฺจิตฺวาติ อริกภาเวน มฺลฺจิตฺวา ยถา มุตฺตํ สุมุตฺตํ
๑. ม. โอปมมตฺเต ฯ

*เล่มที่ 47 อุปปมณณาวิภังคินิทุเทโส หน้า 609

โหติ อุปปาสาริตํ สุตตํ ตถา มุญจิจฺจวาติ อตุโธ ฯ

สพฺพธิดาอินิทุเทเส ยสฺมา ตีณปิ เอตานิ ปทานิ สพฺพ-
สงฺคาหิกานิ ตสฺมา เนสํ เอกโตว อตุถํ ทสฺเสตุํ สพฺพเพน
สพฺพนฺดาธาติ วุตฺตํ ฯ ตสฺส อตุโธ เหฏฺฐา วุตฺโตเยว ฯ

วิปฺลาทีนิทุเทเส ยสฺมา ยํ อุปปนาปฺปตุตฺตํ หุตฺวา
อนนฺตสตุตฺตพฺรณวเสน วิปฺลํ ตํ นิยมโต ภูมिवเสน มหคฺคตํ
โหติ ฯ ยญจ มหคฺคตํ ตํ อุปปมาณ โคจรวเสน อุปปมาณํ ฯ
ยํ อุปปมาณํ ตํ ปจฺจตฺติกวิฆาตวเสน อเวโร ฯ ยญจ อเวโร
ตํ วิหตฺตยาปฺชฌตฺตยา อพฺยาปฺชฌํ ฯ ตสฺมา ยํ วิปฺลํ ตํ
มหคฺคตนฺดาธาติ วุตฺตํ ฯ

อเวโร อพฺยาปฺชฺโฆติ เจตฺถ ลิงฺควิปริยาเยน วุตฺตํ ฯ
มเนน วา สทฺธี โยชฺนา กาทพฺพา ยํ อุปปมาณํ จิตฺตํ
โส อเวโร มโน ฯ โย อเวโร โส อพฺยาปฺชฺโฆติ ฯ อปีเจตฺถ
เหฏฺฐิมํ เหฏฺฐิมํ ปทํ อฺปริมสฺส อฺปริมสฺส อฺปริมํ อฺปริมํ
วา เหฏฺฐิมสฺส เหฏฺฐิมสฺส อตุโธติปิ เวทิตพฺพํ ฯ(๑)

เสยฺยถาปี นาม เอกํ ปุคฺคกฺลํ ทุคฺคตํ ทฺรฺุเปตฺนฺติ อิทฺมปิ
กรฺุณาย วตฺถุญฺจํ ปุคฺคกฺลํ ทสฺเสตุํ วุตฺตํ ฯ เอวฺรฺุปสฺมิณฺหิ ปุคฺคเก
พลวการฺุณณํ อฺปฺปชฺชติ ฯ

ตตุถ ทุคฺคตฺนฺติ ทฺุคฺเคน สมงฺคีภาวํ คตฺตํ ฯ

๑. ม. เวทิตพฺโพ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 610

ทुरुเปตนฺติ กายทุจฺจริตาทีหิ อุเปตฺติ คตฺติกุลโกคาทิวเสน
วา ตมภาเว จิโต ปุคฺคโล ทุคฺคโล กายทุจฺจริตาทีหิ อุเปตฺตฺตา
ตมปฺรายนภาเว จิโต ทुरुเปโตติ เอวเมตฺถ อตฺถโถ เวทิตฺพุโพ ฯ

เอกํ ปุคฺคลํ ปิยํ มนนาปฺนฺติ อิทมฺปิ มุทิตาย วตฺตฺถุตฺตํ
ปุคฺคลํ ทสฺเสตฺถํ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ คตฺติกุลโกคาทิวเสน โชติภาเว
จิโต ปิโย กายทุจฺจริตาทีหิ อุเปตฺตฺตา โชติปฺรายนภาเว จิโต
มฺนาโปติ ทฺฐจฺพุโพ ฯ

เนว มนนาปี น อมฺนาปฺนฺติ อิทมฺปิ อุเปกฺขาย วตฺตฺถุตฺตํ
ปุคฺคลํ ทสฺเสตฺถํ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ มิตฺตภาวํ อสมฺปตฺตตฺตาย เนว
มฺนาโป อมิตฺตภาวํ อสมฺปตฺตตฺตาย น อมฺนาโปติ เวทิตฺพุโพ ฯ
เสสเมตฺถ ยํ วตฺตพฺพิ สียา ตํ สพฺพิ เหนฺจฺจา จิตฺตฺบุปฺปาทกฺกฺเข (๑)
วุตฺตเมว ฯ ภาวนาวิธานมฺปิ เอเตสํ กมฺมภูจฺจานานํ วิสุทฺธิมฺกฺเค
วิตฺถารโต กถิตเมวาทิ ฯ

สุตฺตฺนตฺตภาชนิยํ นิฏฺฐจฺจิตฺตํ ฯ

อภิธรรมภาชนิยํ กุสลโตปิ วิปากโตปิ กิริยโตปิ เหนฺจฺจา
จิตฺตฺบุปฺปาทกฺกฺเข ภาชิตฺนเยเนว ภาชิตํ อตฺถโถปิสฺส ตตฺถ
วุตฺตฺนเยเนว เวทิตฺพุโพ ฯ

ปญฺหาปฺจฺจเก ปาลิอนุสาเรเนว เมตฺตาทินํ กุสลาทิกาว
เวทิตฺพุโพ ฯ อารมฺมณตฺติเกสฺส ปน สพฺพาปิ ตีสุ ติเกสฺส นวตฺตพฺพา-

๑. อภ. ส. ๓๔/๑๖/๕ ฯ

*เล่มที่ 47 สิกขาปทวิภังคินิทเทโส หน้า 611

รรมณาเอว ฯ อชฌตตารมมณตติเก พหิทุทธารมมณาติ ฯ

ปญหาปุจจกั ฯ

อิมสฺมี ปน อปฺปมณฺญาวิภังเก สมฺมาสมฺพุทฺเฐน สุตฺตฺนต-
ภาชนิเยปี โลกียาเอว อปฺปมณฺญาโย กถิตา อภิธมฺมภาชนิเยปี
ปญหาปุจจกเยปี ฯ ตโยปี หิ เอเต นยา โลกียตฺตา
เอกปริจฺเจทาเอว ฯ เอวมยํ อปฺปมณฺญาวิภังโกปี เตปรีวณฺเฑ
นีหริตฺวา ว ภาเชตฺวา ทสฺสีโตติ ฯ

อปฺปมณฺญาวิภังคินิทเทโส ฯ

อิทานิ ตทนนฺตเร สิกขาปทวิภังเก ปญฺจาติ คณน-
ปริจฺเจโท ฯ

สิกขาปทานิตี สิกฺขิตฺพุทฺพทานิ สิกฺขาโกฏฺฐาสาตี อตุโถ ฯ
อปีจ อฺปริ อาคตา สพุเพปี กุสลา ฐมฺมา สิกฺขิตฺพุทฺโต
สิกฺขา ปญฺจสุ ปน สีลฺงเคสุ ยงฺกิญฺจิ องฺกั ตาสี สิกฺขานํ
ปติฏฺฐานญฺเฐน ปทฺนติ สิกฺขานํ ปทฺตฺตาปี(๑) สิกฺขาปทานิ ฯ

ปาณาติปาตาติ ปาณฺสุส อติปาตา ฆาตนา มารณาติ
อตุโถ ฯ

เวรมณฺณีตี วิรติ ฯ

อทินฺนาทานาติ อทินฺนสุส อาทานา ปรปริคฺคหิตฺสุส
หฺรณาติ อตุโถ ฯ กามะสุตี วตฺตุกามะสุ ฯ มิจฺฉาจาราติ กิเลส-
๑. ม. ปทฺตฺตา ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 612

กามวเสน ลามกาจารา ฯ มุสาวาทาติ อฏฺฐวาทโต ฯ สุรา-
เมรยมชฺชปมาทภูจกถาติ เอตฺถ สุราติ ปิฏฺฐสุรา ปุวสุรา
โอทนสุรา กิณฺณปกฺขิตฺตา สมฺภารสํยุตฺตาติ ปฺลจฺ สุรา ฯ
เมรยนฺติ ปุปฺผาสโว ผลาสโว คุพาสโว มชฺฐาสโว สมฺภาร-
สํยุตฺโตติ ปฺลจฺ อาสวา ฯ ตทฺถยมฺปิ มทนียภูเจน มชฺชํ ฯ ยาย
เจตนา ย ตํ ปิวนฺติ สา ปมาทการณฺตฺตา ปมาทภูจกถา
ตสฺมา สุราเมรยมชฺชหิ ปมาทภูจกถา(๑) ฯ อํยฺ ตาเวตฺถ
มาตีกานิกฺเขปสฺส อตฺถโธ ฯ

ปทภาชนิเย ปน ยสฺมี สมเย กามาวจรณฺตฺตาติ สพฺพิ
เทภูจกถา วุตฺตณยตฺตา อุตฺตณตฺถเมว ฯ ยสฺมา ปน น เกวลํ
วิรติเยว สิกฺขาปทํ เจตนาปิ สิกฺขาปทเมว ตสฺมา ตํ ทสฺเสตฺถ
ทฺตฺติยนโย ทสฺสโต ฯ ยสฺมา จ น เกวลํ เอเตเยว เทว
ธมฺมา สิกฺขาปทํ เจตนาสมฺปยุตฺตา ปน ปโรปนฺณาส ธมฺมาปิ
สิกฺขิตพฺพโกฏฺฐาสโต สิกฺขาปทเมว ตสฺมา ตตฺติยนโยปิ ทสฺสโต ฯ

ตตฺถ ทฺวิธํ สิกฺขาปทํ ปริยายสิกฺขาปทํ นิปฺปริยาย-
สิกฺขาปทญฺจ ฯ ตตฺถ วิรติ นิปฺปริยายสิกฺขาปทํ ฯ สา หิ
ปาณาติปาตา เวรมณฺติ ปาลิยํ อากฺตา โน เจตนา ฯ
วิรมฺนฺโต จ ตายเอว ตโต ตโต วิรมฺติ น เจตนา ย ฯ
เจตนํ ปน อหริตฺวา ทสฺเสสฺสิ ฯ ตถา เสสเจตนาสมฺปยุตฺต-
๑. ม. สุราเมรยมชฺชปมาทภูจกถา ฯ

*เล่มที่ 47 สิกขาปทวิภังคินิเทศ หน้า 613

ชมฺเม ฯ วิตีกุมกกาลเ หิ เวรเจตนา ทุสฺสึลฺลํ นาม ฯ ตสฺมา
สา วิตีกาเลปิ สฺสึลฺลยวเสน วุตฺตา ผสฺสาทโย ตํสมฺปยุตฺตตฺตา
คหิตาติ ฯ

อิทานิ เอเตสุ สิกขาปเทสุ ฌานสมฺมุเตชนตฺถํ อิมํ
ปาณาติปาตาทํ ฌมฺมโต โภจฺจาสโต อารมฺมโต เวทนาโต
มฺลโต กมฺมโต สาวชฺชโต ปโยคโต จ วินิจฺจโย เวทิตพฺโพ ฯ

ตตฺถ ฌมฺมโตติ ปญฺจเปเต ปาณาติปาตาทโย เจตนาชมฺมว
โหนติ ฯ โภจฺจาสโต ปญฺจปี กมฺมปถาเอว ฯ อารมฺมโต
ปาณาติปาโต ชีวิตินุทฺตริยารมฺมโณ ฯ อทินฺนาทานํ สตฺตารมฺมณํ
วา สงฺขารารมฺมณํ วา ฯ มิจฺฉาจาโร อิตฺถิปฺริสสารมฺมโณ ฯ
มุสวาโท สตฺตารมฺมโณ ฯ วา สงฺขารารมฺมโณ วา ฯ สุราปานํ
สงฺขารารมฺมณํ เวทนาโต ปาณาติปาโต ทุกฺขเวทโน ฯ
อทินฺนาทานํ ติเวทน์ ฯ ตณฺหิ หฏฺฐตฺถุสฺส อทินฺนํ อาทียโต
สุขเวทน์ โหติ ภิตฺกाले ทุกฺขเวทน์ มชฺฌตฺตสฺส หุตฺวา
คณฺหโต อทุกฺขมสุขเวทน์ ฯ มิจฺฉาจาโร สุขเวทโน วา
อทุกฺขมสุขเวทโน วา ฯ มุสวาโท อทินฺนาทานํ วีย
ติเวทโน ฯ สุราปานํ สุขมชฺฌตฺตเวทน์ ฯ มฺลโต ปาณาติปาโต
โทสโมหฺมุโล ฯ อทินฺนาทานํ กิณฺจิกาลे โลกโมหฺมุลํ กิณฺจิกาลे
โทสโมหฺมุลํ ฯ มิจฺฉาจาโร โลกโมหฺมุโล ฯ มุสวาโท กิณฺจิกาลे
โลกโมหฺมุโล กิณฺจิกาลे โทสโมหฺมุโล ฯ สุราปานํ โลกโมหฺมุลํ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 614

กมมโต มุสาวาโท เจตถ วจิกมมัม เสสา กายกมมเมว ฯ วชชโต(๑)

ปาณาติปาโต อตฺถิ อปฺปสวชฺชโ อตฺถิ มหาสวชฺชโ ฯ ตถา

อทินฺนาทานาทีนึ ฯ เตสึ นานากรรมํ เหฏฺฐา ทสฺสิตเมว ฯ

อัย ปน อปโร นโย กุณฺถกิปฺปิลิกสฺส หิ วโร

อปฺปสวชฺชโ ตโต มหนฺตตรสฺส มหาสวชฺชโ ฯ โสปี

อปฺปสวชฺชโ ตโต มหนฺตตราย สกฺกณิกาย มหาสวชฺชโ ฯ

ตโต โคธาย ตโต สสกสฺส ตโต มิกสฺส ตโต ควยสฺส

ตโต อสฺสสฺส ตโต หตฺถิสฺส วโร มหาสวชฺชโ ฯ ตโตปี

ทสฺสิตมฺนุสฺสสฺส ตโต โครุปลีตกมฺนุสฺสสฺส ตโต สรณฺคตสฺส

ตโต ปญฺจสิกฺขาปทิกสฺส ตโต สามณฺรสฺส ตโต ปุณฺชชนิกฺขุโน

ตโต โสตาปนฺนสฺส ตโต สกทาคามิสฺส ตโต อนาคามิสฺส

ตโต จีณาสวสฺส วโร อติมหาสวชฺชโเยว ฯ

อทินฺนาทานํ ทสฺสิตสฺส สนฺตเก อปฺปสวชฺชํ ตโต

โครุปลีตกสฺส สนฺตเก มหาสวชฺชํ ฯ ตโต สรณฺคตสฺส ตโต(๒)

ปญฺจสิกฺขาปทิกสฺส สามณฺรสฺส ปุณฺชชนิกฺขุโน โสตาปนฺนสฺส

สกทาคามิสฺส ตโต อนาคามิสฺส สนฺตเก มหาสวชฺชํ ฯ ตโต

จีณาสวสฺส สนฺตเก อติมหาสวชฺชโเยว ฯ

มิจฺฉาจารปี (๓) ทสฺสิตาย อิตฺถิยา วิตฺติกฺกเมเน (๔) อปฺปสวชฺชโ

ตโต โครุปลีตกาย มหาสวชฺชโ ฯ ตโต สรณฺคตาย ปญฺจ-

๑. ม. สวชฺชโต ฯ ๒. ม. อัย ปาโร นตฺถิ ฯ

๓. ม. มิจฺฉาจารโ ฯ ๔. ม. วิตฺติกฺกเม ฯ

*เล่มที่ 47 สิกขาปทวิภังคินิทเทโส หน้า 615

สิกขาปทิกาย สามเณรียา ปุณฺณชชนภิกฺขุณียา โสตาปนฺนายน
สททาคามินียา ตโต อนาคามินียา วิติกุมเน มหาสาวชฺโช ๔
จีณาสวายน ปน ภิกฺขุณียา เอกนุตฺตมหาสาวชฺโชว ๔

มุสวาโท กากณิกมตฺตสฺส อตฺถาย มุสา กถเน
อปฺปสวาชฺโช ตโต อทฺตมมาสกสฺส มาสกสฺส ปญฺจมาสกสฺส
อทฺตมกหาปณฺสส กหาปณฺสส ตโต อนคฺขณียภณฺทสฺส อตฺถาย
มุสากถเน มหาสาวชฺโช ๔ มุสา กถตฺวา ปน สงฺฆํ
ภินฺทนฺตสฺส เอกนุตฺตมหาสาวชฺโชว ๔

สุรฺาปานํ ปสฺตมตฺตสฺส ปาเน อปฺปสวาชฺชํ อณฺชลิมตฺตสฺส
ปาเน มหาสาวชฺชํ ๔ กายจาลนสมตฺถํ ปน พหุํ ปิวิตฺวา
คามฆาตนิคมฆาตคฺมมํ กโรนฺตสฺส เอกนุตฺตมหาสาวชฺชเมว ๔

ปาณาติปาตญฺหิ ปตฺวา จีณาสวสฺส วโห มหาสาวชฺโช ๔
อทินฺนทานํ ปตฺวา จีณาสวสนฺตกสฺส หรณฺมํ มิจฺฉาจารํ
ปตฺวา จีณาสวายน ภิกฺขุณียา วิติกุมนํ มุสวาทํ ปตฺวา
มุสวาเทน สงฺฆเมโท สุรฺาปานํ ปตฺวา กายจาลนสมตฺถํ พหุํ
ปิวิตฺวา คามนิคมฆาตนํ มหาสาวชฺชํ ๔ สพฺเพหิปี ปเนเตหิ
มุสวาเทน สงฺฆเมทนเมว มหาสาวชฺชํ ๔ ตญฺหิ กปฺปํ นิรเย
ปาจนสมตฺถํ มหาภิกฺขุพิสํ ๔

ปโยคโตติ ปาณาติปาโต สาหตฺถิโกปี โหติ อาณตฺติโกปี ๔
ตถา อทินฺนทานํ ๔ มิจฺฉาจารมุสวาทสุรฺาปานานิ สาหตฺถิ-

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 616

กานาวาติ ฯ

เอวมุตฺต ปาณาติปาตาทึนฺ ฐมาทิวเสณ วินิจฺฉยํ
กตฺวา ปาณาติปาตา เวรมณฺีตฺยาทึนฺมฺปิ ฐมฺโต โภจฺจาตฺโต
อารมฺมณฺโต เวทนาโต มฺลโต กมฺมโต ขณฺฑโต สมากานโต
ปโยคโต จ วินิจฺฉโย เวทิตฺตฺวโป ฯ

ตตฺต ฐมฺโตติ ปริยายสึลวเสณ ปฏิปาฏิยา ปญฺจ เจตนา-
ฐมฺมาว ฯ โภจฺจาตฺโตติ ปญฺจปี กมฺมปถาเอว ฯ อารมฺมณฺโตติ
ปาณาติปาตา เวรมณฺี ปรสฺส ชีวิตินฺทุริยํ อารมฺมณฺ กตฺวา
อตุตฺตโน เวรเจตนาถ วิรมติ ฯ อิตฺราสุปี เอเสว นโย ฯ สพฺพปาปี
หิ เอตา วิตฺตฺกมิตฺตพฺพตฺตํ อารมฺมณฺ กตฺวา เวรเจตนาหิเยว
วิรมนฺติ ฯ

เวทนาโตติ สพฺพปาปี สุขเวทนา วา โหนฺติ มชฺฌตฺต-
เวทนา วา ฯ

มฺลโตติ ฅาณสมฺปยุตฺตจิตฺเตน วิรมนฺตสฺส อโลภอโทส-
อโมหมฺลลา โหนฺติ ฅาณวิปฺยุตฺตจิตฺเตน วิรมนฺตสฺส อโลภ-
อโทสมฺลลา โหนฺติ ฯ

กมฺมโตติ มฺสาวาทา เวรมณฺีเยเวตฺต วจิกมฺมํ เสสา
กายกมฺมํ ฯ

ขณฺฑโตติ คหฺภูจายํ ยํ วิตฺตฺกมฺนฺติ ตํ ตเวท ขณฺฑํ
โหติ ภิชฺชติ อวเสสํ น ภิชฺชติ ฯ กสฺมา คหฺภูจายํ หิ

*เล่มที่ 47 สิกขาปทวิภังคินิทุเทโส หน้า 617

อนิพทฐสีลา โหณติ ยัม ยัม สกุกอนุติ ตัม ตเทว โคเปณติ ฯ
สามณเธรณัม ปน เอกสมิมปิ (๑) วิติกุกมนุเต สพฺพานิปี
ภิชฺชนฺติเยว(๒) ฯ น เกวลญฺเจตานิ เสสสีลานิปี ภิชฺชนฺติเยว ฯ
เตสํ ปน วิติกุกโม ทณฺฑกมฺมวตฺตุโก ปฺน เอวรूपํ น
กริสฺสามิติ ทณฺฑกมฺเม กเต สีลํ ปริปุณฺณํ โหติ ฯ
สมาทานโตติ สยเมว ปญฺจ สีลานิ อธิฏฺฐหามิติ
อธิฏฺฐหนฺเตนปี ปาฎิเยกุกํ ปาฎิเยกุกํ สมาทิยฺหนฺเตนปี สมาทินฺนานิ
โหณติ อญฺญสฺส สนฺติเก นิสิตฺติวา ปญฺจ สีลานิ สมาทิยามิติ
สมาทิยฺหนฺเตนปี ปาฎิเยกุกํ ปาฎิเยกุกํ สมาทิยฺหนฺเตนปี
สมาทินฺนानเว โหณติ ฯ

ปโยคโต สพฺพานิปี สาเหตุติกปโยคานเวาติ เวทิตพฺพานิ ฯ
อิทานิ ยาสํ สิกฺขานํ โกฏฺฐาสภาเวน อิมานิ ปญฺจ
สิกฺขาปทานิ วุตฺตานิ ตานิ ทสฺเสตฺถุ กตเม ชมฺมา สิกฺขาติ
อัย สิกฺขาวาโร อารทฺโร ฯ ตตฺถ ยสฺมา สพฺเพปี จตุฏฺฐมิกา
กุสลา ชมฺมา สิกฺขิตพฺพภาวโต สิกฺขา ตสฺมา เต ทสฺเสตฺถุ
ยสฺมี สมเย กามาวจรฺนฺติอาทิ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ เหนฺจ
จิตฺตฺตฺปาทกณฺเฑ(๓) วุตฺตฺนเยเนว ปาลี วิตุลาเรตุวา อตฺถโถ
เวทิตพฺโพ อธิ ปน มุขมตฺตเมว ทสฺสิตฺนฺติ ฯ

อภิธรรมภาชนียํ ฯ

๑. ม. เอกสมิมปี ฯ ๒. ม. สพฺพานิ ภิชฺชนฺติ ฯ

๓. อภิ. ส. ๓๔/๑๒๕/๓๖ อาทิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 618

ปญหาปุจฺจเก ปาลินยานุสาเรเนว(๑) สิกฺขาปทานํ กุสลาธิ-
ภาโว เวทิตฺตํ ๑ อารมฺมณฺตฺติเกสุ ปน ยานี สิกฺขาปทานิ
เอตฺถ สตฺตารมฺมณานีติ วุตฺตานี ตานี ยสุมา สตฺโตติ
สงฺขคเต สงฺขารเยว อารมฺมณํ กโรนฺติ ยสุมา จ สพฺพานิปี
เอตานิ สมฺปตฺตวิริตฺตวเสเนว นิตฺติภูจฺจานิ ตสุมา ปริตฺตา-
รมฺมณชาติ จ ปจฺจบุปฺปนารมฺมณชาติ จ วุตฺตํ ๑ ยโต ปน
วिरฺมตี ตสฺส วตฺถุโน อจฺจนตฺตพหิตฺตตฺตา สพฺเพสมฺปิ พหิตฺธา-
รมฺมณตา เวทิตฺตพฺพชาติ ๑

ปญหาปุจฺจกํ ๑

อิมสฺมี ปน สิกฺขาปทวิภังเก สมฺมาสมฺพุทฺเธน อภิธมฺม-
ภาชนีเยปี ปญหาปุจฺจเกปี โลภียาเนว สิกฺขาปทานิ กถิตานี ๑
อุโปปี หิ เอเต นยา โลภียตฺตา เอกปริจฺเจทาเอว ๑ เอวมยํ
สิกฺขาปทวิภังโก เทวปริวภูฏํ นีหริตฺตวาว ภาเชตฺวา ทสฺสตีติ ๑

สิกฺขาปทวิภังกนิทฺเตโส ๑

อิทานิ ตทนนฺตเร ปฏฺฐสมฺภิตาวิภังเก จตฺตฺโสตี คณน-
ปริจฺเจโท ๑ ปฏฺฐสมฺภิตาตี ปภททา ๑ ยสุมา ปน ปรีโต อตฺถ
ถาณํ อตฺถปฏฺฐสมฺภิตาตีอาทิมายห ตสุมา น อถฺยสฺส กสฺสจ
ปภททา ถาณสฺเสว ปภททาตี เวทิตฺตพฺพา ๑ อตี จตฺตฺโส ปฏฺฐ-
สมฺภิตาตี ปเทน จตฺตฺตาริ ถาณปฺปภททาตี อยฺมตฺถโส สงฺคหิตฺโต ๑
๑. ม. ปาลีอนุสาเรเนว ๑

*เล่มที่ 47 ปฏิสมภิตาวิภังคนิทเทโส หน้า 619

อตุลปฏิสมภิตาติ อตุเถ ปฏิสมภิตา อตุลปเปทสสุ
สลลภขณวิภาวนวตถุธานกรณสมตถิ อตุเถ ปเปทคตัง ถาณนติ
อตุโถ ๑ เสสเปทสุปี เอเสว นโย ๑

ธมมปเปทสสุ หิ สลลภขณวิภาวนวตถุธานกรณสมตถิ
ธมเม ปเปทคตัง ถาณัง ธมมปฏิสมภิตา นาม ๑

นิรุตติปเปทสสุ สลลภขณวิภาวนวตถุธานกรณสมตถิ
นิรุตตาทิลาเป ปเปทคตัง ถาณัง นิรุตติปฏิสมภิตา นาม ๑

ปฏิภาณปเปทสสุ สลลภขณวิภาวนวตถุธานกรณสมตถิ
ปฏิภาณเป ปเปทคตัง ถาณัง ปฏิภาณปฏิสมภิตา นาม ๑

อิทานิ ยถานิกขิตตา ปฏิสมภิตา ภาเชตฺวา ทสฺเสนุโต
อตุเถ ถาณัง อตุลปฏิสมภิตาติอาทิมาย ๑

ตตุล อตุโถติ สงฺเขปโต เหตุผลิ ๑ ตณฺหิ เหตุวเสน
อธมฺมึยฺ คนฺตพฺพิ ปตฺตพฺพิ ตสฺมา อตุโถติ วุจฺจติ ๑ ปเปทโต
ปน ยงฺกิลฺลิจิ ปจฺจยสมฺปฺปนฺนํ นิพฺพานํ ภาสิตฺตฺโถ วิปาโก
กิริยาติ อิมเ ปลฺลจ ฐมฺมา อตุโถติ เวทิตฺตฺโพ(๑) ตํ อตุล
ปจฺจเวกฺขนฺตสฺส ตสฺมี อตุเถ ปเปทคตัง ถาณัง อตุลปฏิสมภิตา ๑

ฐมฺโมติ สงฺเขปโต ปจฺจโย ๑ โส หิ ยสฺมา ตํ ตํ วิทฺหติ
ปวตฺเตติ เจว ปาเปติ จ ตสฺมา ฐมฺโมติ วุจฺจติ ๑ ปเปทโต
ปน โย โกจิผลนิพฺพตฺตโก เหตุ อริยมคฺโค ภาสิตํ กุสล

๑. ม. เวทิตฺตฺวา ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 620

อกุสสนติ อิม ปญจ ชมฺมา ชฺโมติ เวทิตฺตํ ตํ ชมฺมํ
ปจฺจเวกฺขนุตฺตสฺส ตสฺมี ชฺมฺเม ปเภทคตฺตํ ฅาณํ ชฺมฺมปฏิสฺมฺภิตา ฯ

ตตฺร ชฺมฺมนิรุตฺตาทิลาเป ฅาณนฺติ ตสฺมี อตฺเถ จ ชฺมฺเม
จ ยา สภาวนิรุตฺติ ตสฺสา อทิลาเป ตํ สภาวนิรุตฺตี สทฺทํ
อารมฺมณํ กตฺวา ปจฺจเวกฺขนุตฺตสฺส ตสฺมี สภาวนิรุตฺตาทิลาเป
ปเภทคตฺตํ ฅาณํ นิรุตฺติปฏิสฺมฺภิตา ฯ

เอวมยํ นิรุตฺติปฏิสฺมฺภิตา สทฺทการมฺมณา นาม ชาตา
น ปญฺจตฺตอารมฺมณา ฯ กสฺมา ยสฺมา สทฺทํ สุตฺวา อยํ
สภาวนิรุตฺติ อยํ น สภาวนิรุตฺติตฺติ ชานนฺติ ฯ ปฏิสฺมฺภิตาปฺปตฺโต
หิ ผสฺโสติ วุตฺเต อยํ สภาวนิรุตฺติตฺติ ชานาติ ผสฺสาติ
วา ผสฺสนฺติ วา วุตฺเต ปน อยํ น สภาวนิรุตฺติตฺติ
ชานาติ ฯ เวทนาทีสุปี เอเสว นโย ฯ อญฺญํ ปเนส นามาขุยาต-
อฺปสฺสคฺคพฺยญฺชนสทฺทํ ชานาติ น ชานาตีติ ยทฺกฺเคน สทฺทํ
สุตฺวา อยํ สภาวนิรุตฺติ อยํ น สภาวนิรุตฺติตฺติ ชานาติ
ตทกฺเคนตมฺปี (๑) ชานิสฺสตีติ ฯ ตํ ปน นยิทํ ปฏิสฺมฺภิตากิจฺจนฺติ
ปฏิกฺขิปิตฺวา อิทํ วตฺถุ กถิตํ

ติสฺสทตฺตตฺเถโร กิร โปชฺมิณฺนทฺเถ (๒) สฺวณฺณสฺลากํ กเหตุวา
อญฺจารสฺส ภาสาสฺส กตฺรภาสา ย กเถมิตฺติ ปวารเสสิ ฯ ตํ ปน
เตน อตฺตโน อุกฺกเห จตฺวา ปวาริตํ น ปฏิสฺมฺภิตาย
๑. ม. ตทกฺเคน ตมฺปี ฯ ๒. ม. โปชฺมิณฺนทฺเถ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิสมภิทาวิภังคนิทเทโส หน้า 621

จิตน ๑ โส หิ มหาปญฺจตาย ตํ ตํ ภาสํ กถาเปตฺวา
กถาเปตฺวา อุกฺคณฺหิ ๑ ตโต อุกฺคเห จตฺวา เอวํ ปวาเรสิ ๑
ภาสํ นาม สตฺตา อุกฺคณฺหนฺตฺติ วตฺวา จ ปเนตฺถ
อิทํ กถิตํ ๑ มาตาปิตโร หิ ทหฺรกาเล กุมารเก มนฺเจ วา
ปีเฐ วา นิปชฺชาเปตฺวา ตํ ตํ กถยมาณา ตานิ ตานิ กิจฺจานิ
กโรนฺติ ๑ ทารกา เตสํ ตํ ตํ ภาสํ ววตฺถาเปนฺติ อิมินา
อิทํ วุตฺตํ อิมินา อิทํ วุตฺตนฺติ ๑ กจฺจนฺเต กจฺจนฺเต กาเล
สพฺพมฺปิ ภาสํ ชานนฺติ ๑ มาตา ทมฺปิ ปิตา อนฺชโก ๑
เตสํ ชาตทารโก สเจ มาตุ กถํ ปจฺมํ สฺมาติ ทมฺพิภาสํ
ภาสิสฺสตี ๑ สเจ ปิตุ กถํ ปจฺมํ สฺมาติ อนฺชกภาสํ
ภาสิสฺสตี ๑ อุกฺกนฺนํ ปน กถํ อสฺสนฺโต มาชฺชภาสํ
ภาสิสฺสตี ๑

โยปี อคามเก มหาอรฺญเเว นิพฺพตฺโต ตตฺถ อญฺโฆ
กถนฺโต นาม นตฺถิ โสปี อตฺตโน ฌมฺมตาย วจฺนํ
สมฺภูจฺจาเปนฺโต มาชฺชภาสเมว ภาสิสฺสตี ๑ นิรเย ติรจฺจฺจฺยานโยนฺนํ
ปิตฺติวิสเย มนฺุสฺสโลเก เทวโลเกติ สพฺพตฺถ มาชฺชภาสาว
อฺุสฺสนฺนา ๑ ตตฺถ เสสา โยภูฏิกิราตอนฺชกโยนกทมฺพิภาสาทิกา
อฺุจฺจาส ภาสา ปรีวตฺตนฺติ อยเมเวกา ยถาภุจฺจพฺรหฺม-
โวหารอรฺยโวหารสงฺฆาตา มาชฺชภาสาว น ปรีวตฺตตี ๑ สมฺมา-
สมฺพุทฺโธปี เตปีภูกํ พุทฺธวจฺนํ ตนฺตี อารोเปนฺโต มาชฺชภาสายเอว

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 622

อาโรเปสี ฯ

กสฺมา เอวณฺหิ อตุถํ อหริตุํ สุขํ โหติ ฯ มาคฺชภาสาย
หิ ตนฺตี อารุพฺหสฺส พุทฺทวจนฺตสฺส ปฏิสมฺภิทาปฺปตฺตํ
โสตฺตปถาคมนเมว ปฺปญฺโจ ฯ โสเต ปน สงฺฆมฺภุฏฺฐิตมตฺเตยว
นยสฺเตน นยสฺหสฺเสน อตุโถ อฺปฺภุจฺจาติ ฯ อญฺฉาย ปน
ภาสาย ตนฺตี อารุพฺหํ โปเถตฺวา โปเถตฺวา อุกฺกเหตุพฺพํ
โหติ ฯ พหุเมปี อุกฺกเหตุวา ปน ปุณฺนชนฺตสฺส ปฏิสมฺภิทาปฺปตฺติ
นาม นตฺติ อริยสวโก โน ปฏิสมฺภิทาปฺปตฺโต นาม นตฺติ ฯ

ฉาเนสุ ฉาณนฺติ สพฺพตฺถกฉาณํ อารมฺมณํ กตฺวา
ฉาณํ ปจฺจเวกฺขนตฺตสฺส ปเภทคฺติ ฉาณํ ปฏฺิภาณปฏิสมฺภิทาติ ฯ

อิมา ปน จตฺสโสปี ปฏิสมฺภิทา ทฺวิสุ จาเนสุ ปเภทํ
คจฺจนฺติ ปญฺจหิ การฺเณหิ วิสทา โหนฺตฺติติ เวทิตฺตพฺพา ฯ กตฺเมสุ
ทฺวิสุ เสกฺขญฺมียญฺจ อเสกฺขญฺมียญฺจ ฯ ตตฺถ สารีปฺตตฺตฺเถรฺสส
มหาโมคฺคฺคฺฉานตฺเถรฺสส มหากสฺสปตฺเถรฺสส มหากจฺจาณตฺเถรฺสส
มหาโกญฺจิตตฺเถรฺสสชาติ อสีตฺติยาปี มหาเถรานํ ปฏิสมฺภิทา
อเสกฺขญฺมียํ ปเภทํ คตา อานนฺตฺเถรฺสส จิตฺตสฺส คหปฺติโน
ธมฺมิกสฺส อฺปาสกสฺส อฺปาลีสฺส คหปฺติโน ชุชฺชุตฺตฺตฺราย
อฺปาลีกายาติ เอวมาทึนํ ปฏิสมฺภิทา เสกฺขญฺมียํ ปเภทํ คตาติ
อิมาสุ ทฺวิสุ ญฺมียํ ปเภทํ คจฺจนฺติ ฯ

กตฺเมหิ ปญฺจหิ การฺเณหิ ปฏิสมฺภิทา วิสทา โหนฺตฺติติ

*เล่มที่ 47 ปฏิสมภิตาวิกงคณิทเทโส หน้า 623

อชิกเมน ปริยตติยา สวเนน ปริปุจฉาย ปุพพโยเคนาติ ฯ

ตตถ อชิกโม นาม อรหตฺตํ ฯ ตถหิ ปตฺตสฺส ปฏิสมภิตา
วิสทา โหนฺติ ฯ ปริยตติ นาม พุทฺทวงฺนํ ฯ ตถหิ อุกฺคณฺหนตฺตสฺส
ปฏิสมภิตา วิสทา โหนฺติ ฯ สวณฺ นาม ฆมฺมสฺสวณฺ ฯ สกฺกจฺจํ
ฆมฺมํ สฺวณฺหนตฺตสฺส หิ ปฏิสมภิตา วิสทา โหนฺติ ฯ ปริปุจฉาย
นาม อฏฺฐกถา ฯ อุกฺคหิตปาเลีย อตฺถํ กเถนตฺตสฺส หิ
ปฏิสมภิตา วิสทา โหนฺติ ฯ ปุพพโยโค นาม ปุพพโยคา-
วจรตา อตีตภเว หรณปฺจจาหรณนเยน ปริหตกมฺมฏฺฐานตา ฯ
ปุพพโยคาวจรสฺส หิ ปฏิสมภิตา วิสทา โหนฺติ ฯ ตตถ
อรหตฺตปฺปตฺติยา ปุณฺนพฺพสุกฺกมฺพิกปฺตฺตสฺส ติสฺสตุเถรสฺส
ปฏิสมภิตา วิสทา อเหตุํ ฯ

โส กิร ตามฺพปณฺณิทีเป พุทฺทวงฺนํ อุกฺคณฺหิตฺวา
ปรตฺธีรํ คนฺตฺวา โยนกฆมฺมรกฺขิตตฺตฺเถรสฺส สนฺตฺติเก พุทฺทวงฺนํ
อุกฺคณฺหิตฺวา อากจฺจนฺโต นาวิ อภิรฺูหนตฺติเต เอกสฺมี ปเท
อุปฺปนฺนงฺโข โยชนสฺตฺติกํ(๑) มคฺคํ นีวตฺติตฺวา อาจริยสฺส สนฺตฺติกํ
คจฺจนฺโต อนฺตรามคฺเค เอกสฺส กุฏฺฐมฺพิกสฺส ปณฺหิ กเถสิ ฯ
โส ปสฺสีทิตฺวา สตสฺสสฺสคฺคณฺนิกํ กมฺพลํ อทาสี ฯ โสปี ตํ
อาหริตฺวา อาจริยสฺส อทาสี ฯ เถโร วาสียา โกฏฺฐญฺเจตฺวา
นีสิตฺนฏฺฐาเน ปริภณฺฑํ กาทเรสิ ฯ กิมตฺถายาติ ปจฺฉิมาย
๑. ม. โยชนสฺตมคฺคํ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 624

ชนตาย อนุคคหตถายาติ ฯ เอวัง กิรสส อโหสิ อมหากัม คตมคัค
อวชชิตฺวา อนาคเต สปุรหุมจาริโน ปฏิปตฺตี ปุเรตพฺพ
มณฺเฒิสฺสนฺตฺตี ฯ ติสฺสทตฺตเถโรปี อัจริยสฺส สนนฺตฺเก กงฺขํ ฉินฺนิตฺวา
ชมฺพุโกลปญฺญเน โอรุยฺห เจตฺยงฺกณสมฺมชฺชนเวลาย วาสิกวิหาร
ปตฺวา สมฺมชฺชิตฺวา ตสฺส สมฺมชฺชิตฺถจฺฉานํ ทิสฺวา อิทํ วิตรากสฺส
ภิกฺขุโน สมฺมชฺชนจฺฉานนฺตฺติ (๑) เถรสฺส วิมฺสนตฺถาย ปณฺห
ปฺจจฺฉิตฺสฺส ฯ เถโร ปฏิสมฺภิตาปฺตตฺตตาย ปฺจจฺฉิตฺปฺจจฺฉิตฺเต ปณฺเห
กเถสิตฺตี ฯ

ปริยตฺติยา ปน ติสฺสทตฺตเถรสฺส เจว นาคเสนตฺเถรสฺส
จ ปฏิสมฺภิตา วิสทา อหฺสส ฯ สกฺกจฺจํ ฐมฺมสฺสวเนน
สุฐมฺมสามเณรสฺส ปฏิสมฺภิตา วิสทา อหฺสส ฯ โส กิร ตพฺงฺกร-
วาสิฐมฺมทินฺนตฺเถรสฺส ภากิเนยฺโย ชุรคฺเคยฺเว อรหฺตฺตํ ปตฺโต ฯ
มาตุลตฺเถรสฺส ฐมฺมวินิจฺฉยจฺฉานเน นิสฺสิตฺวา สฺสนฺโตยฺเว
ตฺธิมฺปิฏกานิ ปคฺฉานิ อกาสิ ฯ อุกฺคหิตปาเลีย อตฺถิ กเถนตฺส
ปน ติสฺสทตฺตเถรสฺสเสว ปฏิสมฺภิตา วิสทา อหฺสส ฯ คตปฺจจา-
คตวตฺตํ ปน ปุเรตฺวา ยาว อนุโลมํ กมฺมจฺฉานํ อุตฺตฺถกาเปตฺวา
อาคตฺวานิ วิสทภาวปฺตตฺตปฏิสมฺภิตานํ ปุพฺพโยคาวจฺรานํ อนุโต
นตฺถิ ฯ

เอเตสฺส ปน การเณสฺส ปริยตฺติ สวณฺํ ปริปฺจฺฉาติ อิมานิ

๑. ม. สมฺมจฺฉานนฺตฺติ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิสมภิตาวิงควณณาเทโส หน้า 625

ตีณิ ปเภทสเสว พลวการณานิ ฯ ปุพฺพโยโค อธิคมสฺส
พลวปัจจโย ปเภทสฺส โหติ น โหตีติ โหติ น ปน ตถา ฯ
ปริยคฺติสฺวนปริปัจจฺจ หิ ปุพฺเพ โหนตุ วา มา วา ปุพฺพโยเคน
ปน ปุพฺเพ เจว เอตฺรหิ จ สงฺขารสมฺมสนฺ วินา ปฏิสมภิตา
นาม นตฺถิ ฯ อิม ปน เทวปี เอกโต หุตฺวา ปฏิสมภิตา
อุปตฺถมฺภตฺวา วิสทา กโรนฺตีติ ฯ

สงฺคหวารวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

อิทานิ เย สงฺคหวเร ปญฺจ อตฺถา จ ฆมฺมา จ
สงฺคหิตา เตสํ ปเภททสฺสนนฺเยน ปฏิสมภิตา วิภิจฺฐํ ปฺน
จตฺสฺสโตอาทินา นเยน ปเภทวาโร อารทฺโธ ฯ โส สจฺจวาร์-
เหตุวาร์ฆมฺมวาร์ปัจจยาคารวาร์ปริยคฺติวาร์วเสน ปญฺจวิโธ ฯ

ตตฺถ ปัจจยสมฺบุปนฺนสฺส ทฺกฺขสฺส (๑) ปัจจเยน ปตฺตพฺพสฺส
นิพฺพานสฺส จ อตฺถภาวํ ผลนิพฺพตฺตกสฺส สมฺมทฺยสฺส นิพฺพาน-
สมฺปาปกสฺส อริยมกฺกสฺส จ ฆมฺมภาวญฺจ ทสฺเสตฺถํ สจฺจวาโร
วฺตุโต ฯ ยสฺส กสฺสจฺจ ปน ผลนิพฺพตฺตกสฺส เหตุโน ฆมฺมภาวํ
เหตุผลสฺส จ อตฺถภาวํ ทสฺเสตฺถํ เหตุวาโร วฺตุโต ฯ

ตตฺถ จ เหตุผลกฺกมวเสน อุปฺปฏิปาฏิยา ปจฺม ฆมฺม-
ปฏิสมภิตา นิทฺธิฏฺฐา ฯ เย ปน ฆมฺมา ตมฺหา ตมฺหา
รูปารูปปฺเภทา เหตุโต ชาตา เตสํ อตฺถภาวํ ตสฺส ตสฺส
๑. ม. ทฺกฺขสจฺจสฺส ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 626

จ รูปรูปรมมปประเภทสส เหตุโน รมมภาวํ ทสเสตุ รมมวาโร
วุตโต ฯ ชรามรณาทินํ ปน อตถภาวํ ชรามรณาทิสมฺห-
สงฺขาทานํ ชาตือาทินญจ รมมภาวํ ทสเสตุ ปจฺจยาการวาโร
วุตโต ฯ

ตโต ปริยตฺตีสงฺขาทสฺส ตสฺส ตสฺส ภาสิตสฺส รมมภาวํ
ภาสิตสงฺขาทนํ ปจฺจเยน ปตฺตพฺพสฺส ภาสิตตฺตสฺส จ อตถภาวํ
ทสเสตุ ปริยตฺติวาโร วุตโต ฯ

ตตฺถ จ ยสฺมา ภาสิตํ ญตฺวา ตสฺสตุโถ ฌายติ ตสฺมา
ภาสิตภาสิตตฺตกฺกเมณ อปฺปฏิปาฎิยา ปจฺม รมมปฏิสมฺภิทา
นิตฺทิจฺจ ฯ ปริยตฺตีสมฺสฺส ปน ปเภททสฺสนตฺถํ ตตฺถ กตฺมา
รมมปฏิสมฺภิทาติ ปุจฺฉาปฺพพฺงคโม ปฏินิทฺทเทสวาโร วุตโต ฯ

ตตฺถ สุตฺตฺนตฺตือาทิทิ นวหิ องฺเคหิ นิปฺปเทสโต ตฺนตฺติ
คหิตา ฯ อัย อิมสฺส ภาสิตสฺส อตุโถ อัย อิมสฺส ภาสิตสฺส
อตุโถติ อิมสฺมิมฺปิ จาเน ภาสิตวเสน นิปฺปเทสโต ตฺนตฺติเอว
คหิตาติ ฯ

สฺตฺตฺนตฺตภาชนิยํ ฯ

ตตฺถ ติสฺโส ปฏิสมฺภิทา โลกียา อตฺถปฏิสมฺภิทา โลกีย-
โลกุตฺตรมิตฺสกา ฯ สฺา หิ นิพฺพานารมฺมณฺมคฺคผลฌานัน
วเสน โลกุตฺตรราปี โหติ อภิรมฺมภาชนิยํ กุสลากุสลวิปากกิริยานัน
วเสน จตฺตฺหิ วาเรหิ วิภตฺตํ ฯ ตตฺถ ยตฺตฺกานิ เหฏฺฐา

*เล่มที่ 47 ปฐิสมภิทาวิกงคณิทุเทโส หน้า 627

จิตตุปปาทกณเฑ (๑) กุสลจิตตานี วิกตตานี เตลั สพุเพสมปี วเสน
เอเกกสมั จิตตณิทุเทเส จตสุโส จตสุโส ปฐิสมภิทา วิกตตาดิ
เวทิตพุพาฯ อกุสลจิตเตสุปี เอเสว นโยฯ วิปากกิริยาวาเรสุ
วิปากกิริยานัน อตฺเถน สงฺคหิตตฺตา ฆมฺมปฐิสมภิทํ ฆฏฺเฑตฺวา
เอเกกสมั วิปากจิตเตปี กิริยจิตเตปี (๒) ติสฺโส ติสฺโสว ปฐิสมภิทา
วิกตตาฯ ปาลี ปน มุขมตฺตเมว ทสฺเสตฺวา สงฺจิตฺตา ส
เหฏฺฐา อากตฺวิตฺถารวเสนเนว เวทิตพุพาฯ

กสฺมา ปน ยถา กุสลากุสลาเวสุ เตลั วิปาเก
ณานัน อตฺถปฐิสมภิทาติ วุตตํ เอวมิธ เยลั ฆมฺมานัน อิม
วิปากา เตสุ ญาณัน ฆมฺมปฐิสมภิทาติ เอวํ น วุตตฺนฺติ
เหฏฺฐา วุตตตฺตาฯ ยเทว(๑) เตลั วิปาเก ญาณัน อตฺถ-
ปฐิสมภิทาติ เหฏฺฐา วุตตตฺตา อัย อตฺถปฐิสมภิทาปี อิธ
น วตฺตพุพา สียาติฯ โน น วตฺตพุพาฯ กสฺมา เหฏฺฐา
วิปากกิริยাজิตตุปปาทวเสน อวุตตตฺตาฯ กิริยาวาเร จ เยลั
ฆมฺมานัน อิม กิริยาติ วจนเมว น ยุชฺชตีติ ทฺวีสุปี อิมesu
วาเรสุ ติสฺโส ติสฺโสว ปฐิสมภิทา วิกตตาฯ

ตตฺถ ยาย นินฺรุตฺตียา เตลั ฆมฺมานัน ปญฺญตฺติ โหตีติ
ยาย นินฺรุตฺตียา เตลั ผสฺโส โหตีติอาทินา นเยน วุตตานัน
ฆมฺมานัน อัย ผสฺโส อัย เวทนาติ เอวํ ปญฺญตฺติ โหติฯ

๑. อภิ. สั. ๓๔/๑๖-๒๓๔/๕-๑๐๘ ฯ

๒. วิปากจิตเต จ กิริยจิตเต จ ฯ ๓. ม. ยทิ เอวํ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 628

ตตฺร ฌมฺมนิรุตฺตาทิลาเป ฌาณนฺติ ตสฺมี อตฺเต จ(๑) ฌมฺเม
จ ปวตฺตมานาย ตสฺสา ฌมฺมนิรุตฺตยา สภาวปฺลยตฺตยา
อภิลาเป ฌาณํ ๗ อภิลาปสทฺทํ อารมฺมณํ กตฺวา อุปฺปนฺนํ
ฌาณเมว อิธาปี กถิตํ ๗ เยน ฌาณนาติ เยน ปฏฺิภาณ-
ปฏฺิสมฺภิทาฌาณน ๗ ตานี ฌาณานี ฌานาตีติ อิตฺรานี ตีณิ
ปฏฺิสมฺภิทาฌาณานี ฌานาติ ๗

อิทานิ ยถา ยํ ฌาณํ ตานี ฌาณานี ฌานาติ
ตถา ตสฺส เตสุ ปวตฺตี ทสฺเสตฺถุ อิมานี ฌาณานี อิทมฺตฺต-
ໄໝตฺกานีติ วุตฺติ ๗

ตตฺถ อิทมฺตฺตໄໝตฺกานีติ อิมສສ อตฺตສສ ໄໝตฺกานี
ປກາສกานี อิมํ นาม อตฺถํ ໄໝตฺนฺติ ปກາສນฺติ ปຣິຈฺฉິນฺทນฺตีติ
ອຕฺໂถ ๗ อิติ ฌาณສฺ ฌาณนฺติ อิมິนา อากาเรณ ปวตฺตํ
ตีສฺ ฌาณສฺ ฌาณํ ปฏฺิภาณปฏฺิสมฺภิทา นาม ๗ ตตฺถ กิณฺจาปี
อຍํ ปฏฺิภาณปฏฺิสมฺภิทา อิมິສສา อิทํ กิจฺຈํ อิมິສສา อิทํ
กิจฺຈນฺติ อิตฺราສํ ปຣິຈฺฉິນฺทນํ กิจฺຈํ ฌานาติ สຍມປນ ตາສံ
กิจฺຈํ กาคຸํ น สกໄໝຕິ พหຸສສຸຕໄໝມกຕິໄໝ ວິຍ ອປປສຸສຸຕ-
ໄໝມกຕິກສສ ๗

ເທວ ກິຣ ກິຸຈຸ ເອໄໝ ພຸສສຸໄໝ ເອໄໝ ອປປສຸສຸໄໝ ๗
ເຕ ເອກໄໝ ເອກິ ໄໝມກຕາມກຸຕິ ອຸກຸຕນຸສຸ ๗ ຕຕຕ ອປປສຸສຸໄໝ
๑. ມ. ອຍິ ປາໄໝ ນຕຕິ ๗

*เล่มที่ 47 ปฏิสมภิทาวิงฺกนิตฺเตโส หน้า 629

สรสมฺปนฺโน อโหสิ อิตโร มนุสฺสโร ฯ เตสุ อปฺปสฺสุโต
คตฺตกฺกุจฺจเน อตฺตโน สรสมฺปตฺติยา สกฺลปฺริสฺสํ โขภตฺตวา ฌมฺมํ
กเถสิ ฯ ฌมฺมํ สฺถมฺมานา หฺกฺกุจฺจกฺกุจฺจมานสา หุตฺตวา ยถา เอส
ฌมฺมํ กเถสิ เอโก ติปิฏฺกธโร มณฺเณ ภวิสฺสตีติ วทฺนฺติ ฯ
พหุสฺส
ปน ฌมฺมสฺสฺสวเน ชานิสฺสฺสธ อຍฺ ติปิฏฺกธโร
วา โน วาติ อาห ฯ โส กิณฺจยปี เอมมาห ยถา ปน
โส สกฺลปฺริสฺสํ โขภตฺตวา ฌมฺมํ กเถตุํ สกฺโกติ เอมสฺส
กถนสมฺมตฺตตา นตฺติ ฯ ตตฺถ กิณฺจยปี ปฏิภานปฏิสมภิทา
พหุสฺส
ปน ตํ กิณฺจย กาทฺถ น สกฺโกตีติ เวทิตพฺพิ ฯ เสสเมตฺถ(๑)
อฺตุตฺตานตฺถเมว ฯ

เอวํ กุสฺลจิตฺต
อิทานิ ตาสํ อฺปฺปตฺต
ปฏิสมภิทาติอาทิมาห ฯ

ตตฺถ ติสฺโส ปฏิสมภิทา กามาวจรกุสฺลโต จตุสฺ
ฌานสมฺปยุตฺตจิตฺเตสฺสติ(๒) อิทํ เสกฺขานํ วเสน วุตฺตํ ฯ เตสมฺปิ
หิ ฌมฺมปจฺจเวกฺขณกาลเ เหนฺจฺจ วุตฺตํ ปญฺจปฺปการํ ฌมฺมํ
อารมฺมณํ กตฺวา จตุสฺ ฌานสมฺปยุตฺตกุสฺลจิตฺเตสฺ ฌมฺม-
ปฏิสมภิทา อฺปฺปชฺชติ ฯ ตถา นินฺรุตฺติปจฺจเวกฺขณกาลเ สทฺทํ
๑. ม. เสสิ อฺตุตฺตานตฺถเมว ฯ ๒. ม. ฌานสมฺปยุตฺเตสฺ
จิตฺต

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 630

อารมมณั กตฺวา นิรุตฺติปฏิสมฺภิตา ฅาณปจฺจเวกฺขณกาลเ

สพฺพตฺถกถาณั อารมมณั กตฺวา ปฏิภาณปฏิสมฺภิตาติ ฯ

กิริยโต จตุสฺสติ อิทํ ปน อเสกฺขานัน วเสน วุตฺตํ ฯ

เตสฺสทฺทิ ฅมฺมปจฺจเวกฺขณกาลเ เหฏฺฐา วุตฺตํ ปณฺจปฺปการี

ฅมฺมํ อารมมณั กตฺวา จตุสฺส ฅาณสมฺปยุตฺตกิริยาจิตฺเตสฺ

ฅมฺมปฏิสมฺภิตา อุปฺปชฺชติ ฯ ตถา นิรุตฺติปจฺจเวกฺขณกาลเ สทฺทํ

อารมมณั กตฺวา นิรุตฺติปฏิสมฺภิตา ฅาณปจฺจเวกฺขณกาลเ

สพฺพตฺถกถาณั อารมมณั กตฺวา ปฏิภาณปฏิสมฺภิตาติ ฯ

อตฺถปฏิสมฺภิตา เอเตสฺ เจว อุปฺปชฺชตีติ อิทํ ปน

เสกฺขาเสกฺขานัน วเสน วุตฺตํ ฯ ตถา ทิ เสกฺขานัน อตฺถปจฺจ-

เวกฺขณกาลเ เหฏฺฐา วุตฺตปฺปเกทํ อตฺถํ อารมมณั กตฺวา

จตุสฺส ฅาณสมฺปยุตฺตกุสฺลจิตฺเตสฺ อัยฺย อุปฺปชฺชติ มกฺคผลกาลเ

จ มกฺคผลสฺส ฯ อเสกฺขสฺส ปนตฺถํ ปจฺจเวกฺขณกาลเ เหฏฺฐา

วุตฺตปฺปเกทเมว อตฺถํ อารมมณั กตฺวา จตุสฺส ฅาณสมฺปยุตฺต-

กิริยาจิตฺเตสฺ อุปฺปชฺชติ ผลกาลเ จ อุปฺปริฎฺฐิเม(๑) สามณฺญผลเตติ

เอวเมตฺตา เสกฺขาเสกฺขานัน อุปฺปชฺชมานา อิมาสฺส ฐมฺมิตฺส

อุปฺปชฺชนฺตีติ ฐมฺมิตฺสสนตฺถํ อัยฺย นโย ทสฺสตีโตติ ฯ

อภิฅมฺมภาชณียํ ฯ

ปณฺหาปฺปจฺจเก ปาลิอนุสาเรเนว จตฺนุนัน ปฏิสมฺภิตานัน

๑. อุปฺปริเม ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิสมภิตาวิกงคณิทเทโส หน้าที่ 631

กุตลาทีกาโว เวทิตพโพ ๑ อารมมณตติเกสุ ปน นิรุตติปฏิสมภิตา
สททเมว อารมมณ กโรตตีติ ปริตตารมมณา ๑ อตถ-
ปฏิสมภิตา กามาวจรวิปากกิริยาสงขาทถเจว ปจจยสมุปฺปนฺนญ
อตถํ ปจจเวกขนฺตสฺส ปริตตารมมณา วุตตปฺปเกทเมว
รูปาวจรรูปาวจรี อตถํ ปจจเวกขนฺตสฺส มหคฺคตารมมณา
โลกุตตรวิปากคตถเจว ปรมตถญจ นิพพานํ ปจจเวกขนฺตสฺส
อปฺปมาณารมมณา ๑

ธมฺมปฏิสมภิตา กามาวจรกุตลธมฺมํ อกุตลธมฺมํ ปจจย-
ธมฺมญจ ปจจเวกขนฺตสฺส ปริตตารมมณา รูปาวจรรูปาวจร-
กุตลธมฺมํ ปจจยธมฺมญจ ปจจเวกขนฺตสฺส มหคฺคตารมมณา
โลกุตตรกุตลธมฺมํ ปจจยธมฺมญจ ปจจเวกขนฺตสฺส อปฺปมาณา-
รามมณา ๑

ปฏิกถาปฏิสมภิตา กามาวจรกุตลวิปากกิริยาถาณานิ
ปจจเวกขนฺตสฺส ปริตตารมมณา รูปาวจรรูปาวจรานี กุตล-
วิปากกิริยาถาณานิ ปจจเวกขนฺตสฺส ตาสี(๑)อารมมณานิ
วิชานนฺตสฺส มหคฺคตารมมณา โลกุตตรานี กุตลวิปากถาณานิ
ปจจเวกขนฺตสฺส อปฺปมาณารมมณา ๑

อตถปฏิสมภิตา สหชาติเหตุวเสน สียา มคฺคเหตุกา
วิริยเชฏฺฐิกาย มคฺคถาวนาย สียา มคฺคาธิปติ ฉนฺนทจิตต-
๑. ม. เตสํ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 632

เชฏฐิกาย นวตตพพา ผลกาเลปี นวตตพพาเอว ฯ

ธมฺมปฏิสมฺภิตา มคฺคปจฺจเวกฺขณกาเล มคฺคการมฺมณา
มคฺคํ ครฺุ กตฺวา ปจฺจเวกฺขนฺตสฺส อารมฺมณาธิปตีวเสน
มคฺคาธิปตี ฯ

ปฏฺิภาณปฏิสมฺภิตา มคฺคภาณปจฺจเวกฺขณกาเล มคฺคา-
รมฺมณา มคฺคํ ครฺุ กตฺวา ปจฺจเวกฺขนฺตสฺส มคฺคาธิปตี ฯ
เสสฺสภาณปจฺจเวกฺขณกาเล นวตตพพารมฺมณา ฯ นีรุตฺติปฏิสมฺภิตา
ปจฺจุปฺปนฺนเมว สทฺทํ อารมฺมณํ กโรตีติ ปจฺจุปฺปนฺนา-
รมฺมณา ฯ

อตุตฺตปฏิสมฺภิตา อตีตํ วิปากตฺถํ กิริยตฺถํ ปจฺจย-
สมฺบุปฺปนฺนตฺถนฺจ(๑) ปจฺจเวกฺขนฺตสฺส อตีตารมฺมณา อนาคตํ
ปจฺจเวกฺขนฺตสฺส อนาคตารมฺมณา ปจฺจุปฺปนฺนํ ปจฺจเวกฺขนฺตสฺส
ปจฺจุปฺปนฺนารมฺมณา โลกุตฺตรํ ปรมตฺถํ ปจฺจเวกฺขนฺตสฺส
นวตตพพารมฺมณา ฯ

ธมฺมปฏิสมฺภิตา อตีตํ กุสฺลํ อกุสฺลํ ปจฺจยธมฺมณฺจ
ปจฺจเวกฺขนฺตสฺส อตีตารมฺมณา อนาคตํ ปจฺจเวกฺขนฺตสฺส
อนาคตารมฺมณา ปจฺจุปฺปนฺนํ ปจฺจเวกฺขนฺตสฺส ปจฺจุปฺปนฺนา-
รมฺมณา ฯ

ปฏฺิภาณปฏิสมฺภิตา อตีตํ กุสฺลภาณํ วิปากภาณํ

๑. ม. ปจฺจยสมฺบุปฺปนฺนตฺถนฺจ ฯ

*เล่มที่ 47 ปฏิสมภิทาวิภังคนิทเทโส หน้า 633

กิริยาณณญจ ปัจจเวกขนุตตส อตีตารมมณา อนาคต
ปัจจเวกขนุตตส อนาคตารมมณา ปัจจุปปนุณํ ปัจจเวกขนุตตส
ปัจจุปปนุณารมมณา ฯ

นิรุตติปฏิสมภิทา สททารมมณตตทา พหิทุชารมมณา ฯ
อิตราสุ ตีสุ อตถปฏิสมภิทา อชฌตตํ วิปากตถํ กิริยตถํ
ปัจจยสมุปปนุณญจ ปัจจเวกขนุตตส อชฌตตารมมณา
พหิทุชา ปัจจเวกขนุตตส พหิทุชารมมณา อชฌตตพหิทุชา
ปัจจเวกขนุตตส อชฌตตพหิทุชารมมณา ปรมตถํ ปัจจเวกขนุตตส
พหิทุชารมมณาเอว ฯ

ธมมปฏิสมภิทา อชฌตตกุสลาคุสลปัจจยธมมปัจจเวกขณ-
กาเล อชฌตตารมมณา พหิทุชากุสลาคุสลปัจจยธมมปัจจเวกขณ-
กาเล พหิทุชารมมณา อชฌตตพหิทุชากุสลาคุสลปัจจยธมม-
ปัจจเวกขณกาเล อชฌตตพหิทุชารมมณา ฯ

ปฏิกาณปฏิสมภิทา อชฌตตกุสลวิปากกิริยาณณปัจ-
จเวกขณกาเล อชฌตตารมมณา พหิทุชากุสลวิปากกิริยาณณ-
ปัจจเวกขณกาเล พหิทุชารมมณา อชฌตตพหิทุชากุสลวิปาก-
กิริยาณณปัจจเวกขณกาเล อชฌตตพหิทุชารมมณาติ ฯ

ปญหาปุจจกํ ฯ

อิทาปี ติสฺโส ปฏิสมภิทา โลกียา อตถปฏิสมภิทา
โลกียโลกุตตรา ฯ อิมสฺมิณฺหิ ปฏิสมภิทาวิภังเก สมนาสมฺพุทฺเธน

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 634

ตโยปี นยา โลกียโลกุตตรมิตฺตสทฺตฺตา เอกปริจฺเจทาว กถิตา ฯ

ตีสฺวปี หิ เอตาสฺว ตีสฺวโส ปฏฺฐสมฺภิตา โลกียา อตฺถปฏฺฐสมฺภิตา

โลกียโลกุตฺตราคี เอวมยํ ปฏฺฐสมฺภิตาวิภังฺโกปี เตปฺริวภูมฺมํ

นีหริตฺตวาว ภาเชตฺตวาทสฺสตีโตติ ฯ

ปฏฺฐสมฺภิตาวิภังฺกนินฺทเทโส ฯ

อิทานิ ตทนนฺตเร ฅาณวิภังฺเก เอกวิเชน ฅาณวตฺถุติ-
อาทินา นเยน ปจฺมํ เอกวิธาทีหิ ทสฺวิธปฺริโยसानะหิ ทสฺหิ
ปฺริจฺเจเทหิ มาตักฺกํ จเปตฺตว นิกฺขิตฺตปทานุกฺกเมน นินฺทเทโส
กโต ฯ

ตตฺถ เอกวิเชนาคี เอกปฺปการเณน เอกโกฏฺฐจาเสน วา ฯ
ฅาณวตฺถุติ เอตฺถ ปน ฅาณนฺจ ตํ วตฺถุ จ นานปฺปการานํ
สมฺปตฺตีนนฺติ ฅาณวตฺถุ โอบาสฏฺฐเณน ฅาณสฺส วตฺถุติปี
ฅาณวตฺถุ ฯ อิธ ปน ปฺริเมเนวตฺถุเณน ฅาณวตฺถุ เวทิตพฺพํ ฯ
เตเนว เอกวิธปฺริจฺเจทาวसानะ ยถาวกฺวตฺถุวิภาวนา ปญฺญา ฯ
เอวํ เอกวิเชน ฅาณวตฺถุติ วุตฺตํ ฯ

ปญฺจ วิญฺญาณาคี จกฺขุวิญฺญาณาทีนินิ ปญฺจ ฯ น เหตุติ-
อาทีนินิ เหฏฺฐจา ฐมฺมสํสฺกหฏฺฐกถายํ (๑) วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพานินิ ฯ
สจฺเจปโต ปนตฺถ ยํ วตฺตพฺพํ ตํ นินฺทเทสวาเร อาวิภวิสฺสตี ฯ
ยถา เจตฺถ เอวํ ทกฺกมาตีกาทีปเทสฺวปี ยํ วตฺตพฺพํ ตํ ตตฺถเณว

๑. อภ. ส. ๓๔/๕๓๘/๒๑๕ ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคนิทเทโส ฅน้า 635

อาวีภวิสุตติ ฅ นิกุเขปปริจเจทมตต์ ปเนตถ เอว เวทิตพพ ฅ
เอตถ หิ น เหตุ อเหตุกาติอาทีหิ ตาว ฅมมสขุฅมาติกา-
วเสน อนิจจา ฅราภิกุตาติอาทีหิ อมาติกาवเสนาติ สขุเขปโต
ทวิเชหิ ปเภทโต อภูสสตุตติยา ปเทหิ เอกกมาติกา นิกุขิตตา ฅ
ทูกานुरुเปหิ ปน ปญจตีสาย ทุเกหิ ทูกมาติกา
นิกุขิตตา ฅ

ติกานुरुเปหิ จินุตามยา ปญญาติอาทีหิ จตุหิ พาหิ-
รตุติเกหิ วิปากา ปญญาติอาทีหิ อนิยमितปญญาวเสน วุตเตหิ
จททสหิ มาติกาติเกหิ วิตกุกตติเก ปฅมปแทน นิยमितปญญา-
วเสน วุตเตหิ เทรสหิ ทุติยปแทน นิยमितปญญาวเสน วุตเตหิ
สตุตติหิ ตติยปแทน นิยमितปญญาวเสน วุตเตหิ ทวาทสหิ
ปีตติตติเก จ ปฅมปแทน นิยमितปญญาวเสน วุตเตหิ เทรสหิ
ตถา ทุติยปแทน ตติยปแทน นิยमितปญญาวเสน วุตเตหิ
ทวาทสหิตี อภูจาสีตติยา ติเกหิ ติกมาติกา นิกุขิตตา ฅ
จตุกุกมาติกา ปน กมมสขุสทคตญญาณนุติอาทีหิ เอกวีสติยา
จตุกุกเกหิ ฅ ปญจกมาติกา ทวีหิ ปญจเกหิ ฅ จกุกมาติกา
เอเกน จกุกเกน ฅ สตุตกมาติกา สตุตสตุตติ ฅาณวตฺถุนีติ
เอว สขุเขปโต วุตเตหิ เอกาทสหิ สตุตเกหิ ฅ อภูจกมาติกา
เอเกน อภูจเกน ฅ นวกมาติกา เอเกน นวเกน ฅ ทสกมาติกา
ทส ตถาคตสฺส ตถาคตพลาณีติอาทีนา เอเกเนว ทสเกน

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 636

นิกขิตฺตา ฯ ตตฺถ ทสสตี คณนปริจฺเจโท ฯ ตถาคตฺสฺสาตี ยถา
วิปฺสฺสีอาทโย ปุพฺพกา อีสโย อากตา ตถา อากตฺสฺส ฯ
ยถา จ เต คตา ตถา คตฺสฺส ฯ

ตถาคตฺพลานีตี อญฺเฆหิ อสาธาธณานิ ตถาคตฺสฺเสว
พลานี ฯ ยถา วา ปุพฺพพุทฺธานัน พลานี ปุณฺณฺยปนิสฺสย-
สมฺปตฺติยา(๑) อากตานี ตถา อากตฺพลานีตีปิ อตุโถ ฯ ตตฺถ
ทฺวิธํ ตถาคตฺสฺส พลํ กายพลญฺจ ฌาณพลญฺจ ฯ เตสุ
กายพลํ หตฺถิกฺกุลาณฺสาเรเนว(๒) เวทิตพฺพํ ฯ วุตฺตญฺเฆหตี โปราธเนหิ

กาพาวกญฺจ กงฺเคยฺยํ ปณฺฑริ ตมฺพปิงฺกลํ

คณฺฐํ มงฺกฺลเหมญฺจ อุโปสถํ ฆทฺทนฺติเม(๓) ทสสตี

อิมานี หิ ทส หตฺถิกฺกุลานี ฯ

ตตฺถ กาพาวกนฺติ ปกฺติหตฺถิกฺกุลํ ทฺฐจพฺพํ ฯ ยํ ทสฺนํ
ปฺริสํ กายพลํ ตํ เอกสฺส กาพาวกสฺส หตฺถิโน พลํ ฯ (๔)
ยํ ทสฺนํ กาพาวกานํ พลํ ตํ เอกสฺส กงฺเคยฺยสฺส ฯ
ยํ ทสฺนํ กงฺเคยฺยานํ พลํ ตํ เอกสฺส ปณฺฑริสฺส ฯ ยํ
ทสฺนํ ปณฺฑริานํ ตํ เอกสฺส ตมฺพสฺส ฯ ยํ ทสฺนํ ตมฺพานํ
ตํ เอกสฺส ปิงฺกลสฺส ฯ ยํ ทสฺนํ ปิงฺกลานํ ตํ เอกสฺส
คณฺฐหตฺถิโน ฯ ยํ ทสฺนํ คณฺฐหตฺถินํ ตํ เอกสฺส มงฺกฺลสฺส ฯ

๑. ม. ปุณฺณฺยสฺสยสมฺปตฺติยา ฯ ๒. ม. หตฺถิกฺกุลาณฺสาเรเนว ฯ

๓. ม. คณฺฐมงฺกฺลเหมญฺจ อุโปสถนฺติเม ฯ

๔. ม. อัย ปาโจ นตฺติ ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคนิทเทโส ฅหน้า 637

ยิ ทสณนั มงคณานั ตั เอกสส ฅมวตสส ฅ ยิ ทสณนั
ฅมวตานั ตั เอกสส อุโปตสส ฅ ยิ ทสณนั อุโปตณานั
ตั เอกสส ฅททนตสส ฅ ยิ ทสณนั ฅททนตณานั ตั เอกสส
ตถาคตสส นารายนสงฆาตพลนตปิ อิทฅเมว วุจจติ ฅ ตเทตติ
ปคตติหตถินั คณนาย หตถิโกฏิสหสสถานั ปุริสคณนาย ทสณนั
ปุริสโกฏิสหสสถานั พลั โหติ อิทนตดาว ตถาคตสส ฅายพลั ฅ

ฅาณพลั ปน อิท(๑) ตาว ปาลียิ อากตฅเมว ทสพลฅาณั
มหาสิหนาท(๒)ทสพลฅาณั จตุมวารชชฅาณั อฏุจส ปุริสาส
อฅมปณฅาณั จตุโยนิปริจฅฅทกฅาณั ปฅจคตติปริจฅฅทกฅาณั
ตัญคตเต (๓) อากตานิ เตสตตติ ฅาณานิ สตตตตตติ ฅาณานิตี
เอวิ อฅณฅานิปี อฅณกานิ ฅาณสหสสถานิ เอตติ ฅาณพลั
นาม ฅ อิทาปี ฅาณพลฅเมว อธิปเปตติ ฅาณฅหิ อฅมปิยฅุฅน
อุปตฅมฅนฅุฅน จ พลนตติ วุตติ ฅ

เยหิ พลฅหิ สมนุณาคโตติ เยหิ ทสหิ ฅาณพลฅหิ อุปโต
สฅมเปโต ฅ

อาสกฅณจฅานนตติ เสฅุจฅุจฅานั อุตตมฅุจฅานั อาสกฅา วา
ปุพพทุทฐา เตสสิ จฅานนตติ อตโต ฅ อปิจ ควสตฅฅุจโก อุสโก
ควสสสสฅุจโก วสโก ฅ (๔)ควสสตฅฅุจโก วา อุสโก
วชสสสสฅุจโก วสโก ฅ สพพควเสฅุจโจ สพพปัฐสยสโ

๑. ม. อิท ฅ ๒. ม. มุ. ๑๒/๑๕๕/๑๓๗ ฅ
๓. สั. นี. ๑๖/๖๔/๓๓ ฅ ๔. ม. วช... ฅ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 638

เสโต ปาสาทิกโก มหาถารวโห อสนิสตสทเทหิปี อกมปิโย
นิสโกฯ โส อธิ อุตโกติ อธิปเปโตฯ อิทมปิ หิ ตสฺส
ปริยายวจนฺฯ อุตภสฺส อิทนฺติ อาสภฺฯ

จานนฺติ จตฺหิ ปาทะหิ ปจวี อุปปีเพตฺวา อจลฺภูจฺจันฯ
อิทํ ปน อาสภฺ วิทยาติ อาสภฺฯ ยถะว หิ นิสภสฺสงฺขาโต
ล อุตโก อุตภพเลน สมฺนุนาคโต จตฺหิ ปาทะหิ ปจวี อุปปีเพตฺวา
อจลฺภูจฺจานนฺ ติฏฺฐติฯ เอวํ ตถาคโตปิ ทสฺหิ ตถาคตฺพละหิ
สมฺนุนาคโต จตฺหิ เวสาร์ชฺชปาเทหิ อฏฺฐปฺริสฺปจวี อุปปีเพตฺวา
สทเวเก โลเก เกนจิ ปจฺจตฺถิเกน ปจฺจามิตฺเตน อกมปิโย
อจลฺภูจฺจานนฺ ติฏฺฐติ เอวํ ติฏฺฐมาโน จ ตํ อาสภณฺจฺจัน
ปฏฺธิชานาติ อุปกจฺจติ น ปจฺจกฺขาติ อตฺตนิ อารोเปติฯ
เตน วุตฺตํ อาสภณฺจฺจัน ปฏฺธิชานาตีติฯ

ปฺริสาสุติ อฏฺฐสฺ ปฺริสาสุฯ

สีหนาทํ นทตีติ เสฏฺฐจฺจนาทํ อภิตฺตนาทํ นทติ สีหนาทสฺหิสิ
วา นาทํ นทติฯ อยมตฺถิเส สีหนาทสฺสฺเตน(๑) ทีเปตฺพุโปฯ
ยถา วา สีโห สหฺนโต จ หนฺนโต จ สีโหติ วุจฺจติ
เอวํ ตถาคโต โลภธมฺมานํ สหฺนโต ปฺรปฺปวาทานญจ หนฺนโต
สีโหติ วุจฺจติฯ เอวํ วุตฺตสฺส สีหสฺส นาทํ สีหนาทํฯ
ตตฺถ ยถา สีโห สีหพเลน สมฺนุนาคโต สพฺพตฺถ วิสาร์โท

๑. ม. ฎ. ๑๒/๑๕๓-๑๕๘/๑๒๘-๑๓๕ฯ

ม. ฎ. ๑๒/๑๕๙-๑๖๓/๑๓๖-๑๖๕ฯ

*เล่มที่ 47 ฅณวิงฺกนิตุเทโส หน้ 639

วิคตโลมหุโส สีนหำท นทติ เอวิ ตถาคตสีโหปี ตถาคตพลเอหิ
สมนุณาคโต อฏฺฐสุ ปริสาสุ วิสารโท วิคตโลมหุโส อิติ
รูปนุติอาทินา นเณ นานาวิธเทสนาวิลาสสมุปนุณิ สีนหำท
นทติ ๑ เตน วุตุตฺ ปริสาสุ สีนหำท นทตติ ๑

พฺรหฺมจกุกิ ปวตุเตตติ เอตุถ พฺรหฺมนุติ เสฏฺฐิ อุตฺตม
วิสุทฺธิ ๑ จกุกสทโท จ ปนายิ

สมุปฺตติยิ ลกฺขณ ๑ รตฺจเอ อิริยาปเถ

ทาน ๑ รตน ๑ ฅมเม(๑) พฺรจกุกาทิสฺ จ ทิสฺสติ

ฅมฺมจกุกเอ อิท มโต ตถจ เทวธา วิภาวเย ๑

จตุตาริมานิ ภิกฺขเว จกุกานิ เยหิ สมนุณาคตานิ

เทวมนุสฺसानุติ(๒)อาทิสฺ หิ อัย สมุปฺตติยิ ทิสฺสติ ๑

เทฏฺฐาปาตลเสสุ จกุกานิ ชาติานิติ(๓) เอตุถ ลกฺขณ ๑ จกุกิว วหโต

ปทฺนติ (๔) เอตุถ รตฺจเอ ๑ จตุจกุกิ นวทวารนุติ (๕) เอตุถ

อิริยาปเถ ๑ ขาท(๖) ภูณฺช มา จ ปมาโท จกุกิ วตุตฺสสุ(๗)

สพฺพปาณินนุติ (๘) เอตุถ ทาน ๑ ทิพฺพิ จกุกรตฺนํ ปาตุรโหสิติ(๙)

เอตุถ รตนจกุกเอ ๑ มยา ปวตุตติตฺ จกุกนุติ (๑๐) เอตุถ ฅมฺมจกุกเอ ๑

๑. ม. ทาน รตนฅมฺมูร จกุกาทิสฺ จ ทิสฺสติ ๑

๒. อจฺ. จตุกุก. ๒๑/๓๑/๔๑ ๑ ๓. ทิ. ม. ๑๐/๒๙/๑๙ ๑

ทิ. ปา. ๑๑/๑๓๐, ๑๓๔/๑๕๘, ๑๖๒ ๑

๔. พุ. ฐ. ๒๕/๑๑/๑๕ ๑ ๕. สฺ. สฺ. ๑๕/๗๔/๒๓ ๑

๖. ม. ทท ๑ ๗. สุยา. ปวตุตฺย ๑ ม. วตุตฺย ๑

๘. พุ. ขา. ๒๗/๑๑๑๐/๒๓๔ ๑ ๙. ทิ. ม. ๑๐/๑๖๔/๑๙๙ ทิพฺพิ

จกุกรตฺนํ ๑ ทิ. ปา. ๑๑/๓๕/๖๕ ทิพฺพิ จกุกรตฺนํ ๑

୧୦. ୱ. ଟ୍ଵ. ଇଝ/ଗନନ/୧୧୧୧ ୧

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 640

อิฉฐาหตสฺส โปสสฺส จกฺกํ ภมฺติ มตฺถเกติ(๑) เอตฺถ ชุรจกฺเก(๒) ฯ
ชุรปริยฺนเตน เจปิ จกฺเกนาติ(๓) เอตฺถ ปหฺรณจกฺเก ฯ อสฺนินฺวิจกฺกนฺติ(๔)
เอตฺถ อสฺนินฺมฺหฺเต ฯ อิธ ปฺนํยํ ฐมฺมจกฺเก มโต ฯ

ตํ ปน ฐมฺมจกฺกํ ทฺวริชฺชํ โหติ ปฏฺฐิเวรณานญจ
เทสฺนาลานญจ ฯ ตตฺถ ปญฺญาปภาวิทํ อตฺตโน อริย-
ผลาวหํ ปฏฺฐิเวรณํ กรุณาปภาวิทํ สวากานํ อริยผลาวหํ
เทสฺนาลานํ ฯ ตตฺถ ปฏฺฐิเวรณํ อุปฺปชฺชมานํ อุปฺปนฺนนฺติ
ทฺวริชฺชํ ตลฺหิ อภินิภฺขมนโต ยาว อรหฺตตฺตมคฺคา อุปฺปชฺชมานํ
ผลกฺขณฺเณ อุปฺปนฺนํ นาม ฯ ตฺสิตกฺวณโต วา ยาว มหาโพธิ-
ปฺลลฺงเก อรหฺตตฺตมคฺคา อุปฺปชฺชมานํ ผลกฺขณฺเณ อุปฺปนฺนํ
นาม ฯ ทีปฺงฺกรพฺยากรณโต ปฏฺฐจาย วา ยาว อรหฺตตฺตมคฺคา
อุปฺปชฺชมานํ ผลกฺขณฺเณ อุปฺปนฺนํ นาม ฯ เทสฺนาลานมฺปิ
ปวตฺตมานํ ปวตฺตนฺติ ทฺวริชฺชํ ตลฺหิ ยาว อญฺญาโกณฺฑลฺลสฺส (๕)
โสตาปตฺติมคฺคา ปวตฺตมานํ ผลกฺขณฺเณ ปวตฺตํ นาม ฯ เตสุ
ปฏฺฐิเวรณํ โลกุตฺตรํ เทสฺนาลานํ โลกิยํ ฯ อุกฺขมฺปิ ปเนตฺติ
อญฺเณหิ อสฺสธารณํ พุทฺธานํเยว โอรสฺสาลานํ ฯ

อิทานิ เยหิ ทสฺหิ พลฺเลหิ สมนฺนาคโต ตถาคโต

๑. ชุ. ชา. ๒๗/๑๐๔/๗๕๖/๓๔, ๑๘๐ ฯ

๒. ม. อฺรจกฺเก ฯ ๓. ที. สී. ๕/๕๔/๖๘ ฯ

๔. สฺยา. ม. อสฺนินฺวิจกฺกํ ฯ ที. ปา. ๑๑/๒๔/๒๕/๔๖, ๔๕ ฯ

สฺ. นี. ๑๖/๕๕๐/๒๗๐ ฯ ๕. ม. อญฺญาสิโกณฺฑลฺลสฺส ฯ

*เล่มที่ 47 ฌาณวิกงคณิทุเทโส หน้าที่ 641

อาสภณจัน ปฏิกษานาติ ยานิ อาทิโต จ(๑) ทส ตถาคตสฺส
ตถาคตพลาณีติ นิกฺขิตฺตานิ ตานิ วิตถารโต ทสฺเสตุ กตมานิ
ทส อิธ ตถาคโต จานญจ จานโตติอาทิมาย ฯ

ตตฺถ จานญจ จานโตติ การณญจ การณโต ฯ
การณญหิ ยสฺมา ตตฺถ ผลํ ติจฺจติ ตทายตฺตวฺตฺติตาย อุปฺปชฺชติ
เจว ปวตฺตติ จ ตสฺมา จานนฺติ วุจฺจติ ฯ ตํ ภควา เย
เย ชมฺมา เยสํ เยสํ ชมฺมานํ เหตุ ปจฺจยา อุปฺปาทาย ตํ
ตํ จานนฺติ จ เย เย ชมฺมา เยสํ เยสํ ชมฺมานํ น
เหตุ น ปจฺจยา อุปฺปาทาย ตํ ตํ อฏฺฏจानนฺติ จ ปชานนฺโต
จานญจ จานโต อฏฺฏจानญจ อฏฺฏจानโต ยถาภูตํ ปชานาติ ฯ
ยมฺปีติ เยน ฌาเณน ฯ อิทมฺปี ตถาคตสฺสาติ อิทมฺปี
จานาจानจานํ ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ นาม โหตีติ อตุโธ ฯ
เอวํ สพฺพปฺเทสุ โยชนา เวทิตพฺพา ฯ

กมฺมสมาทานานนฺติ สมาทิยิตฺวา กตานิ กุสลากุสล-
กมฺมานํ ฯ กมฺมเมว วา กมฺมสมาทานํ ฯ จานโส เหตุโสติ
ปจฺจยโต เจว เหตุโต จ ฯ ตตฺถ คติอุปริถาลปโยคา วิปากสฺส
จัน กมฺมํ เหตุ ฯ

สพฺพตฺถคามินินฺติ สพฺพคตคามินิณฺจ อคตคามินิณฺจ ฯ
ปฏฺฐิตนฺติ มคฺคํ ฯ ยถาภูตํ ปชานาตีติ พหุสฺสปี มนุสฺสเสสุ
๑. ม. ๖ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 642

เอกเมว ปาณั ฆาเตนุเตสุ อิมสฺส เจตนา นีรยคามินี ภวิสฺสติ
อิมสฺส ตีรจฺจน โยนิคามินีติ อิมินา นเยน เอกวตฺตฺสุมิมปิ
กุสลากุสลาเจตนาสงฺฆาตานิ ปฏิปตฺตินิ อวิปริตโต สภาว
ปชานาติ ฯ

อนेกชาตุนฺติ จกฺขุชาตฺวาทีหิ กามชาตฺวาทีหิ वा चाตฺวहि
พหุชาตต ฯ

นานาชาตุนฺติ ตาสฺสเยว ชาตฺวานิ วิลกฺขณตฺตนา นานปฺปการ-
ชาตต ฯ โลกนฺติ ขนฺธายตฺนชาตฺโลกิ ฯ ยถาภูตํ ปชานาตีติ ตาสฺ
ตาสฺ ชาตฺวานิ อวิปริตโต สภาว ปฏิวิชฺชติ ฯ

นานาธิมุตฺตีกคฺคนฺติ หินาทีหิ อธิมุตฺตีหิ นานาธิมุตฺตีกภาวํ ฯ

ปรสฺตตฺตานนฺติ ปชานสฺตตฺตานํ ฯ ปรปฺปกุคฺคานนฺติ ตโต
ปรสฺสํ หินสฺตตฺตานํ ฯ เอกคฺคเมว वा เอตํ ปททฺวยํ เวเนยฺยวเสน
ปน เทวธา วุตฺตํ ฯ อินฺทฺริยปโรปฺริยตฺตนฺติ สทฺธาทีนํ อินฺทฺริยานํ
ปรภาวณฺจ อปรภาวณฺจ วุฑฺฒินฺจ หานินฺจจาติ อตฺโถ ฯ

ฉานวิโมกฺขสมาธิสฺมาปตฺตินนฺติ ปจฺมาทีนํ จตฺตุนํ ฉานานํ
รูปรูปานิ (๑) ปสฺสตีตฺวาทีนํ อฏฺฐนฺนํ วิโมกฺขานํ สวิตกฺกส-
วิจาราทีนํ ตินฺณํ สมารินํ ปจฺมชฺฉานสฺมาปตฺตฺวาทีนณฺจ
นนวนํ อนุปฺพุทฺสฺมาปตฺตินํ ฯ สจฺกิลฺลสฺนฺติ หานภากิยธมฺมํ ฯ
โวทานนฺติ วิเสสภากิยธมฺมํ ฯ วุฏฺฐานนฺติ เยน การณฺน
๑. ม. รูปรูปานิ ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคนิทเทโส ฅน้า 643

ฅานาทีหิ วุฏฐหนุติ ตั ฅารณั ฅ

ปุพเพฅินาสาณุสสันนุติ ปุพเพ ฅินุฏฐกขณฐานุสสรณั ฅ

จตุปปาตณุติ จุติลจ อุปปาตลจ ฅ

อาสาณั ขยณุติ ฅามาสาทินั ขยสงฆาตัส อาสาณัโรธั

ฅินุพพานั ฅ

อิมานัตี ฅานั ฅเฏฐา ทส ตถาคตสส ตถาคตพลาณัตี

อโวจ อิมานั ตานัตี อุปปนั ฅโรตีตี ฅ

เอวมตถ อณุปุพพทวณณัน ฅตฺวา อิทานั ยสฺมา

ตถาคโต ปจฺมเมว ฅานาฅานฅาณณ เวณยยสตฺตานั

อาสาณุขยาริฅมสส ฅเว อณริฅมสส จ ฅานาฅานภูตัส ฅิลเสสา-

วณณากาวั ปสฺสตี โลฅิยสมฺมาทิฏฐิฅานทสฺสนโต ฅินยตมิจฺจนา-

ทิฏฐิฅานาภาวทสฺสนโต จ ฅ อถ ฅนลั ฅมฺมวิปาฅณณ

วิปาฅาวณณากาวั ปสฺสตี ติฅตฺกปฏิสนุริทสฺสนโต ฅ สพฺพตถ-

ฅามินีปฏิปทาณณ ฅมฺมวณณากาวั ปสฺสตี อณนุตริย-

ฅมฺมาภาวทสฺสนโต ฅ เอว อณวณณานั อณนทคฺคานานา

ฐาคฺคณณ อณุกุลฅมฺมเทสนตถั ฅริยาวิเสลลั ปสฺสตี ฐาค-

เวมตฺตทสฺสนโต ฅ อถ เตลลั นานาฅิมตฺตติฅตาณณ อฅิมตฺตี

ปสฺสตี ปโยคั อณาทิยตฺวาปี อฅิมตฺติวเสณ ฅมฺมเทสนตถั ฅ

อถวั ทิฏฐาฅิมตฺตีนั ยถาสตฺตติ ยถาพลลั ฅมฺมึ เทเสตฺตุ อณุทริย-

ปโรปริยตฺติณณ อณุทริยปโรปริยตฺตี ปสฺสตี สทฺธาทินั

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 644

ติกขมทฎาวทสฺสนโต ฯ เอวํ ปริยญาตินุทริยปโรปรียตฺตาปี
ปเนเต สเจ ทูเร โหนฺติ อถ ฌานาทีณาณน(๑)ฌานาทีสุ
วสีฏฺตตฺตา อิทฺธิวิเสเสน เต(๒)จีปปี อุปคจฺจติ ฯ อุปคนฺตฺวา
จ เนลํ ปุพฺพเพนิวาसानุสฺสตีณาณน จ ปุพฺพชาติภาวํ(๓)
ทีพฺพจกฺขฺวานุภาวโต จ(๔) ปตฺตพฺเพน เจโตปรียญาณน สมฺปตฺติ-
จิตฺตวิเสลํ ปสฺสนฺโต อาสวกฺขยฌานานุภาเวน อาสวกฺขย-
คามินียา ปฏิปฺทาย วิคตสมุโหหตฺตา อาสวกฺขยาย ฌมฺมํ
เทเสตี ฯ ตสฺมา อิมินา อนุกฺกเมน อิมานี ทส พฺลานี
วฺจฺจตฺตานีตี เวทิตพฺพานี ฯ อยนฺตฺวา มาตีกาย อตฺถวณฺณนา ฯ

อิทานิ ยถานิกฺขิตฺตฺตาย มาตีกาย ปญฺจวิญฺญาณาน
เหตุเมวาทิอาทีนา นเยน อารทฺเช นิตฺเตสฺวาเร น เหตุเมวาทิ
สาธารณเหตุปฏิกฺเขปนิตฺเตโส ฯ ตตฺถ เหตุเหตุ ปจฺจยเหตุ
อฺตฺตมเหตุ สาธารณเหตุติ จตฺตพฺพิโร เหตุติอาทีนา นเยน ยํ
วตฺตพฺพิ ลียา ตํ สพฺพิ ฐปคณฺเท สพฺพิ ฐปํ นเหตุเมวาทิ-
อาทีนํ อตฺถวณฺณนํ (๕) วฺจฺจตฺตเมว ฯ

อเหตุกเมวาทิอาทีสุ พุยฺยชนสนฺธิวเสน มกาโร เวทิตพฺโพ
อเหตุกาเอวาทิ อตฺถโล ฯ เสสฺสพฺเทสุปี เอเสว นโย ฯ อปีจ เหตุ
ฌมฺมาน เหตุ ฌมฺมาติอาทีสุ(๖) ฌมฺมโกฏฺฐาเสสุ ปญฺจ วิญฺญาณานี
๑. ม. ฌานาทีปรียญาณน ฯ ๒. ม. อยํ ปาโธ นตฺถิ ฯ
๓. ม. ปุพฺพชาติภาวํ ฯ ๔. ม. จสฺสทฺโท นตฺถิ ฯ
๕. อภี. ตี. ๓๔/๕๐๑/๑๘๔ ฯ ๖. อภี. ตี. ๓๔/๒/๒ ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคนิทเทโส หนา 645

เหตุ ฅมมาติ วา สเหตุกา ฅมมาติ วา น โหนติ ฯ เอกนเตน
ปน น เหตุเยว อเหตุกาเอวาติ อิมินาปี นเยเนตถ สพพปะเทสุ
อตุโถ เวทิตพุโพ ฯ อพุยาตเมวาติ ปทํ วิปากาพุยาตวเสน
วุตตํ ฯ สารมมณเมวาติ โอลุพุการมมณวเสน ฯ ปจจุยารมมณํ
โอลุพุการมมณนติ หิ ทูวิธํ อารมมณํ ฯ อิมสฺมี ปน จาเน
โอลุพุการมมณเมว ฐุริ ปจจุยารมมณมฺปี ลพุกติเยว ฯ
อเจตสิกเมวาติ ปทํ จิตตํ รูปํ นิพพานนติ ตีสฺส อเจตสิเกสุ
จิตตเมว สนุชราย วุตตํ ฯ โน อปริยาปนุนเมวาติ คติ-
ปริยาปนุนจฺจิปริยาปนุนสํสารวฏฺฐกฺวปริยาปนุนภาวโต ปริยา-
ปนุนาเอว โน อปริยาปนุนา ฯ โลกโต วฏฺฐโต น นียฺยนตีติ
อนิยฺยานิกา ฯ

อุปปนฺนํ มโนวิญญานวิญญะยเมวาติ รูปกณฺเฑ จกฺขุ-
วิญญานาทีนํ ปจฺจูปฺปนฺนาเนว รูปาทีนํ อารพุก ปวตฺติโต
อตีตาทีวีสยํ มโนวิญญานมฺปี ปญฺจวิญญานโสตปะติตเมว กตฺวา
อุปปนฺนํ จหิ วิญญานะหิ วิญญะยนฺติ (๑) วุตตํ ฯ ปญฺจ วิญญานา
ปน ยสฺมา ปจฺจูปฺปนฺนาปี จกฺขุวิญญานาทีนํ อารมมณา น
โหนติ มโนวิญญานสฺเสว โหนติ ตสฺมา มโนวิญญาน-
วิญญะยเมวาติ วุตตํ ฯ อนิจฺจเมวาติ หุตฺวา อภาวฏฺฐเณ อนิจฺจา-
เอว ฯ ชราภิกฺขุตเมวาติ ชราย อภิกฺขุตตฺตา ชราภิกฺขุตตาเอว ฯ

๑. อภ. ถี. ๓๔/๕๐๓/๑๘๔ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 646

อุปฺปนฺนวัตฺตกา อุปฺปนฺนารมฺมณฺณติ อนาคตปฏิกฺเขโป ๓ น
 หิ เต อนาคตสุ วัตถารมฺมณฺณสุ อุปฺปชฺชนฺติ ๓ ปุเรชาตวตฺตกา
 ปุเรชาตารมฺมณฺณติ สหุปฺปตฺติปฏิกฺเขโป ๓ น หิ เต สหุปฺปนฺนํ
 วัตถํ วา อารมฺมณํ วา ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชนฺติ สยํ ปน ปจฺจ
 ชาตา หุตฺวา ปุเรชาตสุ วัตถารมฺมณฺณสุ อุปฺปชฺชนฺติ ๓
 อชฺมตฺติกวัตฺตกาติ อชฺมตฺตชฺมตฺตวเสน วัตถํ ๓ ตานํ หิ
 อชฺมตฺติเก ปณฺจ ปสาเท วัตถํ กตฺวา อุปฺปชฺชนฺติ ๓ พาหิรา-
 รมฺมณฺณติ พาหิรรูปาทีอารมฺมณฺณ ๓ ตตฺถ จตฺตกํ เวทิตพฺพํ ๓
 ปณฺจวิญฺญาณํ หิ ปสาทวตฺตกตฺตา อชฺมตฺติกา อชฺมตฺติก-
 วัตฺตกา ๓ มโนวิญฺญาณํ หทยรูปี วัตถํ กตฺวา อุปฺปชฺชนกาเล
 อชฺมตฺติกํ พาหิรวตฺตกํ ปณฺจวิญฺญาณสมฺปยุตฺตา ตโย ขนฺธา
 พาหิรา อชฺมตฺติกวัตฺตกา มโนวิญฺญาณสมฺปยุตฺตา ตโย ขนฺธา
 หทยรูปี วัตถํ กตฺวา อุปฺปชฺชนกาเล พาหิรา พาหิรวตฺตกา ๓
 อสมฺภินฺนวัตฺตกาติ อนิรุทฺทวตฺตกา ๓ น หิ เต นิรุทฺธํ อดีตํ
 วัตถํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชนฺติ ๓ อสมฺภินฺนารมฺมณฺณตยาปี เอเสว
 นโย ๓

อณฺณํ จกฺขุวิญฺญาณสฺส วัตถุ จ อารมฺมณฺณจาติอาทีสุ
 จกฺขุวิญฺญาณสฺส หิ อณฺณํ วัตถุ อณฺณํ อารมฺมณํ ๓ อณฺณํ
 โสตฺวิญฺญาณาทินํ ๓ จกฺขุวิญฺญาณํ โสตฺปสาทาทีสุ อณฺณตฺริ
 วัตถํ สทฺทาทีสุ วา อณฺณตฺริ อารมฺมณํ กตฺวา กปฺปโต

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคนิทเทโส ฅหน้า 647

กปปี ฅนคฺวาปี ฅ ฅปฺปชชติ จกฺขุปสาทเมว ปน วตฺถุ
กคฺวา รุปฅจ อารมฺมณํ กคฺวา ฅปฺปชชติ ฅ เอวมสฺส วตฺถุปี
ทวารมฺปี อารมฺมณมฺปี นิพทฺธํ ฅณฺณํ วตฺถุ วา ทวาร
วา อารมฺมณํ วา ฅ สงฺกมติ ฅ นิพทฺธวตฺถุ นิพทฺธทวาร
นิพทฺธารมฺมณเมว หคฺวา ฅปฺปชชติ ฅ โสตวิญญาณาทีสุปี
เอเสว ฅโย ฅ

ฅ ฅณฺณมณฺณสฺส โคจรวิสยํ ปจฺจนุโกณตීติ เอตถ
ฅณฺณมณฺณสฺส จกฺขุ โสตสฺส โสตํ วา จกฺขุสฺสาติ เอวํ ฅกํ
เอกสฺส โคจรวิสยํ ฅ ปจฺจนุโกณตīติ(๑) ฅตฺถิ ฅ สเจ ฅ หี
ฅีลาทีเกทํ รุปารมฺมณํ สโมชานคฺวา โสตินทฺธิยสฺส ฅปเนยฺย
อิงฺฆ ตาว ฅ นํ ววตฺถาเปหี วิภาเวหี กิณฺณาเมตํ อารมฺมณนฺติ
จกฺขุวิญญาณํ ฅวินาปี มุขเณ ฅตฺถโน ฅมฺมตาย เอวํ วทฺเยย
อเร ฅนุชพาล วสฺสสทฺมฺปี วสฺสสทฺสทฺมฺปี ปรีชาวมาโน ฅณฺณตฺร
มยา กุหี เอตสฺส ฅานนํ ลกฺขิตฺสสิ อاهر ฅ นํ จกฺขุปสาเท
ฅปเนหี อหเมตํ อารมฺมณํ ฅานิสฺสามิ ยทึ วา ฅีลํ ยทึ วา
ปีตกํ ฅ ฅ หี เอโส ฅณฺณสฺส วิสโย มยฺหเมเวโส(๒) วิสโยติ ฅ
เสสวิญญาณสฺสปี เอเสว ฅโย ฅ เอวเมเต ฅณฺณมณฺณสฺส
โคจรวิสยํ ฅ ปจฺจนุโกณตึ นาม ฅ

สมนฺนาหรรนฺตสฺสาติ อวชฺชเนเนว สมนฺนาหรรนฺตสฺส ฅ
๑. ม. ปจฺจนุโกตīติ ฅ ๒. ม. มยฺหเมเวสา ฅ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 648

มนสิกโรนุตสุสชาติ อวชฺชเนเนว มนสิกโรนุตสุส ๑ เอตานิ
หิ จิตฺตานิ อวชฺชเนน สมฺนุนาหตกาเล มนสิกตกาเลเยว จ
อุปฺปชฺชนฺติ ๑

น อพฺโพกิณฺณาติ อญฺเณน วิญฺญาเณน อพฺโพกิณฺณา
นिरฺนฺตราว น อุปฺปชฺชนฺติ ๑ เอเตน เตสํ อนนฺตรตา
ปฏิกฺขิตฺตา ๑

น อุปฺพุฬิ อจฺริมนฺติ เอเตน สพฺเพสฺมปิ สหุปฺปตฺติ
ปฏิกฺขิตฺตา ๑

น อญฺลมฺลยฺสฺส สมฺนนฺตรราติ เอเตน สมฺนนฺตรตา
ปฏิกฺขิตฺตา ๑

อวชฺชนา วาตีอาทีนึ จตฺตาริปี อวชฺชนฺสฺเสว นามานิ ๑
ตลฺหิ ภวฺงฺกฺสฺส อวชฺชนฺโต อวชฺชนาติ (๑) ตสฺเสว อภฺชนฺโต
อาโกโกติ (๒) รุปาทีนึ สมฺนุนาหฺรณฺโต สมฺนุนาหาโรติ (๓) เตสฺเยว
มนสิกฺรณฺโต มนสิกฺกาโรติ วุจฺจติ ๑ เอวเมตฺถ สฺงฺเขปฺโต ปญฺจนฺนํ
วิญฺญาณํ อวชฺชนฺภูจฺจเน จตฺวา อวชฺชนาทิกิจฺจํ กาคฺ์
สมตฺถภาโว ปฏิกฺขิตฺโต ๑

น กณฺจि ฐมฺมํ ปฏฺวิชานาตีติ มโนปฺพุพฺงฺคมา ฐมฺมาติ (๔)
เอวํ วุตฺตํ เอกมฺปิ กุสฺลํ วา อกุสฺลํ วา น ปฏฺวิชานาติ ๑

อญฺลตฺร อภินิปาตมตฺตาติ จเปตฺวา รุปาทีนึ อภินิปาต-
๑. ม. อวภฺภูนา ๑ ๒. ม. อาโกโก ๑ ๓. ม. สมฺนุนาหาโร ๑

๔. พุ. ฐ. ๒๕/๑๑/๑๕ ๑

*เล่มที่ 47 ฅณวิภังคณิทุเทโส ฃหน้า 649

มตตํ ๑ อิทํ วุตตํ โหติ สุปณฺฑิตุปี ปุริโส จเปตฺวา
อาปาถคตานิ รุปาทีนึ อญฺญํ กุสลาकुสเลสุ เอกธมฺมมฺปิ ปญฺจหึ
วิญญานเณหึ น ปฏิวิฆานาติ จกฺขุวิญญานํ ปเนตฺถ ทสฺสน-
มตฺตเมว โหติ ๑ โสตวิญญานาทีนึ สวณฆายนสายนมุสสน-
มตฺตानेว ๑ ทสฺสนาติมตฺตโต ปน มตฺตตา อญฺญา เอเตสํ
กุสลาทีปฏิวิญญตฺติ นาม นตฺถิ ๑

มโนธตฺยาปีติ สมฺปฏิจฺจนมโนธตฺยาปี ๑ สมฺปิณฺฑนตฺโต
เจตฺถ ปิกาโร ๑ ตสฺมา มโนธตฺยาปี ตโต ปราหึ มโน-
วิญญานธตฺยาปีติ สพฺเพหึปี ปญฺจทวาริกวิญญานเณหึ น กญฺจิ
กุสลาकुสลํ ธมฺมํ ปฏิวิฆานาตีติ เอวเมตฺถ อตฺถโถ ทญฺจพุโป ๑

น กญฺจิ(๑) อิริยาปถํ กปฺเปตีติอาทีสุปี เอเสว นโย ๑
น หึ ปญฺจทวาริกวิญญานเณหึ คมนาทีสุ กญฺจิ(๑) อิริยาปถํ
กปฺเปตี น กายกมฺมํ น วจิกมฺมํ ปญฺจเปตี น กุสลาकुสลํ
ธมฺมํ สมာทียตี น สมารึ สมာปชฺชตี โลกียึ วา โลกุตฺตรํ
วาน สมารึโต วุญฺจาตี โลกียา วา โลกุตฺตรา วา น
ภวโต จวตี น ภวนฺตเร อุปฺปชฺชตี(๒) ๑ สพฺพมฺปิ เหน้ กุสลาकुสล-
ธมฺมปฏิวิฆานนาที จวนปรีโยसानํ กิจฺจํ มโนทวาริกิจฺจเตเนว
โหติ น ปญฺจทวาริกเณตี สพฺพสฺสาปตสฺส กิจฺจสฺส กรเณ
สทฺทวนกานึ วีถิจิตฺตานึ ปฏิกฺขิตฺตานึ ๑ ยถา เจเตสํ เอตานิ
๑. ม. กญฺจิ ๑ ๒. ม. อุปฺปชฺชตี ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 650

กัจจანი นตฺถิ เอวํ นินยาโมกฺกมณาทีนินปี ฯ น หิ ปญฺจทวาริก-
ชวเนน มิจฺจตฺตนิยามํ โอกฺกมติ น สมฺมตฺตนิยามํ ฯ น เจตํ
ชวณํ นามโคตฺตมารพฺก ชวติ น กสิณาทีปญฺณตฺตี ฯ น
ลกฺขณารมฺมณิกวิปสฺสनावเสน ปวตฺตติ น วุฏฺฐานคามินีพลว-
วิปสฺสनावเสน ฯ น รูปรูปรชฺมเม อารพฺก ชวติ น
นิพฺพานํ ฯ น เจเตน สทฺธี ปฏฺฐิสฺมภิทาณาณํ อุปฺปชฺชติ น
อภิณฺดาณาณํ(๑) น สวากปารมีณาณํ น ปจฺเจกโพธิณาณํ
น สพฺพพลฺลุตฺตยาณํ ฯ สพฺพโปกฺปิ ปเนส ปเถโท มโนทวาริก-
ชวเนเยว ลพฺภติ ฯ

น สฺสปติ น ปฏฺฐิพฺพชฺชติ น สฺสปินํ ปสฺสตีตติ สพฺเพนาปี
จ ปญฺจทวาริกจิตฺเตน เนว นินฺทํ โอกฺกมติ น นินฺททายติ
น ปฏฺฐิพฺพชฺชติ น กิณฺจิจิ สฺสปินํ ปสฺสตีตติ อิมสฺส ติสฺส จานเนสฺ
สทฺช ชวเนน วิธิจิตฺตํ ปฏฺฐิกิจิตฺตํ ฯ

นินฺททายนฺตสฺสทฺส หิ มหาวฏฺฐี ชาเลตฺวา ทีเป จกฺขุสมิเป
อุปฺนีเต ปจฺมํ จกฺขุทวาริกํ อวาชฺชนํ ภวฺงคํ น อวฏฺฐเณติ
มโนทวาริกเมว อวฏฺฐเณติ ฯ อถ ชวณํ ชวิตฺวา ภวฺงคํ
โธตรติ ฯ ทฺตียวาเร จกฺขุทวาริกํ อวาชฺชนํ ภวฺงคํ อวฏฺฐเณติ
ตโต จกฺขุวิณฺยาณาทีนินิ ชวณปริโยसानานินิ ปวตฺตนฺตติ ตทนนฺตรํ
ภวฺงคํ ปวตฺตติ ฯ ตตฺตียวาเร มโนทวาริกอวาชฺชเนน ภวฺงเค
๑. ม. อภิณฺดาณํ ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคนิทเทโส หนา 651

อวภูฏีเต มโนทวาริกชวณั ชวติเตน จิตเตน ฅตฺวา กั
อัย อิมสฺมี จาเน อาโลโกติ ชานาติ ฯ

ตถา นิทฺทหายนุตตฺส กณฺณสมึเป ตฺริเยสฺส ปคฺคหิตฺตฺส
ฅานสมึเป สฺคนฺเชสฺส วา ทฺกคฺคนฺเชสฺส วา ปุเปสฺส อฺปนึเตสฺส
มุเข สปฺปิมาหิ วา ฅาณิตฺเต วา ปกฺกจิตฺเต ปิฏฺฐิจฺฉิ ปาณินา
ปหารเ ทินฺเน ปจฺม โสตทวาริกาทีนึ อวชฺชนานึ กวงฺกั
น อวภูฏฺเณติ มโนทวาริกเมว อวภูฏฺเณติ ฯ อถ ชวณั ชวิตฺวา
กวงฺกั โอตฺตติ ฯ ทฺติยวาระ โสตทวาริกาทีนึ อวชฺชนานึ
กวงฺกั อวภูฏฺเณติ ตโต โสตฅานชิวหากายวิลฺลวณานาทีนึ
ชวณปฺริโยसानานึ ปวตฺตฺนติ ตทนฺนตฺริ กวงฺกั ปวตฺตติ ฯ
ตติยวาระ มโนทวาริกอวชฺชนเนน กวงฺเก อวภูฏฺเณติ มโน-
ทวาริกชวณั ชวติ ฯ เตน จิตเตน ฅตฺวา กั อัย อิมสฺมี
จาเน สทฺโท สงฺขสทฺโท เกริสทฺโทติ วา กั อัย อิมสฺมี
จาเน คนฺโธ มฺลคฺนฺโธ สารคฺนฺโธติ วา กั อิทฺถิ มยฺหิ
มุเข ปกฺกจิตฺตรสฺ สปฺปีติ วา ฅาณิตฺนฺติ วา เณนฺมฺหิ ปิฏฺฐิจฺฉิ
ปหฺโต อตฺถิตฺโธ เม ปหาโรติ วา วตฺตา โหติ ฯ(๑)อํ
มโนทวาริกชวเนเนว ปฏฺิพฺพชฺฅติ น ปญฺจทวาริเกน ฯ สฺสปินฺมฺปิ
เตเนว ปสฺสติ น ปญฺจทวาริเกน ฯ

ตถจ ปเนตฺ สฺสปินฺ ปสฺสฺนฺโต จตฺุหิ การเณหิ ปสฺสติ
๑. ม. วตฺตาโร โหนฺติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหมวิโนทนี หน้า 652

ชาตุกโขภโต วา อนุภูตปุพฺพโต วา เทวโตปลัหารโต วา
ปุพฺพนิมิตฺโต วาติฯ ตตฺถ ปิตฺตาทีนั โขภกรณปฺจยโยเคน
ขุภิตชาตุโก ชาตุกโขภโต สุปินั ปสฺสตี ปสฺสนโต จ นานาวิธั
สุปินั ปสฺสตี ปพฺพตา ปตฺนโต วिय อากาเสน กจฺจนโต
วिय วาพฺมิกหตฺติโจธาทีหิ อนุพฺทุโธ วिय จ โหตีฯ

อนุภูตปุพฺพโต ปสฺสนโต ปุพฺเพ อนุภูตปุพฺพ อารมฺมณั
ปสฺสตีฯ

เทวโตปลัหารโต ปสฺสนตฺตสฺ เทวตา อตฺถกามตาย วา
อนตฺถกามตาย วา อตฺถาย วา อนตฺถาย วา นานาวิธานิ
อารมฺมณานิ อุปลัหฺรณตี โส ตาสั เทวตานั อานุกาเวน
ตานิ อารมฺมณานิ ปสฺสตีฯ

ปุพฺพนิมิตฺโต ปสฺสนโต ปุณฺณปุณฺณวเสน อุปฺปชฺชิตฺต-
กามสฺส อตฺถสฺส วา อนตฺถสฺส วา ปุพฺพนิมิตฺตภูตํ สุปินั
ปสฺสตี โพรตฺตคฺคมาตา วिय ปุตฺตปฏฺฐิลาภนิมิตฺตํ โพรตฺตคฺคโต วिय
ปญฺจ มหาสุปิเน (๑) โกสฺลราชา วिय จ โสพฺส สุปิเนตีฯ(๒)

ตตฺถ ยั ชาตุกโขภโต อนุภูตปุพฺพโต จ สุปินั ปสฺสตี
น ตั สจฺจํ โหตีฯ ยั เทวโตปลัหารโต ปสฺสตี ตั สจฺจํ
วา โหตี อลิกั วาฯ กุฑฺธา หิ เทวตา อุปาเยน วินาเสตฺถกามา
วิปริตฺมปิ กตฺวา ทสฺเสนฺตีฯ ตตฺริทํ วตฺถุฯ

๑. อญฺ. ปญฺจก. ๒๒/๑๕๖/๒๖๗ฯ ๒. ปุ. ชา. ๒๗/๗๗/๒๔ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิงฺกนิตุเทโส ฃ้า 653

โรหณ กิร นาคมหาวิหาร มหาเถโร ภิกฺขุสงฺฆํ
อนปฺโลเกตุวาว เอกํ นาครุกฺขํ ฉินฺทาเปสิ ฯ รุกฺเข อธิวตฺตา
เทวตา เถรสฺส กุฑฺธา ปจฺมเมว นํ ปฺโลเกตุวา ปจฺฉา อิตฺ
เต สตฺตทิวสฺสสฺส มตฺตเถ อปฺภูจฺจาโก ราชา มริสฺสตีติ สฺปิเน
อาโรเจสิ ฯ เถโร ตํ กถํ อหริตฺวา ราโชโรธานํ อจฺจิกฺขิ ฯ
ตาเอกปฺปหารเนว มหาวิริวํ วิริวีสฺสุ ฯ ราชา กิเ อตฺนติ
ปฺจฺฉิ ฯ ตา เอวํ เถเรน วุตฺตฺนติ อโรจยีสฺสุ ฯ ราชา
ทิวเส คณาเปตฺวา สตฺตทาเห วิตีวตฺเต กุชฅิตฺวา เถรสฺส
หตฺถปาเท ฉินฺทาเปสิ ฯ

ยฺมปฺน ปุพฺพนิมิตฺตโต ปสฺสตี ตํ เอกนตํ สจฺจเมว
โหตี ฯ เอเตสญฺจ จตฺนุํ มฺลการณานํ สํสคฺกเกทโตปี สฺปิเนเกโท
โหตีเยว ฯ ตลฺย ปนตํ จตฺพุพฺธิมฺปิ(๑) สฺปิเน เสกขปฺภูชฺชนาว
ปสฺสนฺติ อปฺปหีนวิปฺลลาสตฺตา ฯ อเสกฺขา น ปสฺสนฺติ
ปหีนวิปฺลลาสตฺตา ฯ

กิ ปนตํ (๒) ปสฺสนฺโต สฺตฺโต ปสฺสตี ปฏฺิพฺพุโร อูทาหุ
เนว สฺตฺโต ปสฺสตี น ปฏฺิพฺพุโรติ กิณฺเจตฺถ ยทิ ตาว
สฺตฺโต ปสฺสตี อภิธมฺมวิโรโธ อาปฺชฺชติ ฯ ภาวฺงคจิตฺเตน หิ
สฺปตี ตลฺย รูปนิมิตฺตาทิอารมฺมณํ รากาทิสมฺปยุตฺตํ วา น
โหตี สฺปิเน ปสฺสนฺตฺสจ อธิทานิ จิตฺตานิ อูปฺชฺชนฺติ ฯ

๑. ม. จตฺพุพฺธิ ฯ ๒. ม. ปน ตํ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 654

อถ ปฏิพุทโธ ปสฺสตี วินยวิโรโธ อาปชชติฯ ยถฺหิ ปฏิพุทโธ
ปสฺสตี ตํ สพุโพหาริกจิตฺเตน ปสฺสตี สพุโพหาริกจิตฺเตน จ
กเต วิตฺกุกเม อนาปตฺติ นาม นตฺถิ สุปินํ ปสฺสนฺเตน ปน
กเต วิตฺกุกเม เอกนฺตํ อนาปตฺติเอวฯ อถ เนว สุตฺโต น
ปฏิพุทโธ ปสฺสตี น สุปินํ นาม ปสฺสตีฯ เอวฺถฺหิ สตี
สุปินสฺส อภาโว อาปชชติฯ น อภาโวฯ กสฺมา ยสฺมา
กปิมิทฺทปรเรโต ปสฺสตีฯ วุตฺตญฺเหตํ กปิมิทฺทปรเรโต โข
มหาราช สุปินํ ปสฺสตีตีฯ กปิมิทฺทปรเรโตติ มกฺกญฺญินิทฺทาย
ยุตฺโตฯ ยถา หิ มกฺกญฺญสฺส นิทฺททา ลหุปริวตฺตา โหติ เอวํ
ยา นิทฺททา ปฺนปฺปฺนํ กุสลาทิจิตฺตวอกิณฺณตฺตา ลหุปริวตฺตา
ยสฺสา ปวตฺตियํ ปฺนปฺปฺนํ ภาวฺจโต อุตฺตรณํ โหติ ตาย
ยุตฺโต สุปินํ ปสฺสตีฯ เตนํยํ สุปิโน กุสโลปิ โหติ อกุสโลปิ
อพฺยากโตปิฯ ตตฺถ สุปินนฺเต เจตियวนฺทนธมฺมสฺสวณธมฺม-
เทสนาทีนํ กโรนฺตสฺส กุสโล ปาณาติปาตาทีนํ กโรนฺตสฺส
อกุสโล ทฺวึหิ จิตฺเตหิ (๑) มุตฺโต อวชฺชนตทารมฺมณฺกฺขณ
อพฺยากโตติ เวทิตพุโพฯ สุปิเนเนว ทิฏฺฐํ วิย เม สุตํ
วिय เมติ กถนกาเลปิ อพฺยากโตเยวฯ

ก็ ปน สุปิเน กตํ กุสลากุสลกมฺมํ สวิปากํ อวิปากนฺติฯ
สวิปากํ ทพฺพลตฺตา ปน ปฏิสนฺธิ อากทฺตฺติตฺตํ น สกฺโกติฯ
๑. ม. อนฺเตหิฯ

*เล่มที่ 47 ฅณวิภังคนิทเทโส ฃหน้า 655

ทินุฃาย อฃเณน กมุเมฃน ปฏิสนุธิยา ปวตเต เวทนีย โหติ ฃ

เอวิ ฃถาวกวัตตวุริกวานา ปฃฃฃติ ปฃฃฃนุฃ วิฃฃฃฃฃนุฃ
น เหตวุฃ ฃถาวกวุฃ ตุ ฃถาววตวุ(๑) วิภาเวตีติ ฃถาวก-
วตวุริกวานา ฃ ตถา ปฃฃฃนุฃ วิฃฃฃฃฃนุฃ อเหตुकคโธ
ชราภิกุตคโธ น สุปินุฃ ปสสฃนวุฃ ฃถาวกวุฃ ตุ ฃถาววตวุ(๑)
วิภาเวตีติ ฃถาวกวัตตวุริกวานา ฃ อิติ ฃา เหฐฐา ฃถาวก-
ตวุริกวานา ปฃฃฃติ มาติกาย นิกุฃิตตทา ฃ สา เอวิ
ฃถาวกวัตตวุริกวานา ปฃฃฃติ เวทิตพุพา ฃ ตสสาเอว จ
วเสน เอวิ เอกวิเชน ฃณวตวุติ เอวิ เอกกโกกฐาเสน
ฃณคณนา เอเกน วา อากาเรน ฃณปริญเจโท โหตีติ ฃ(๒)

เอกกั นิกุฃิตา ฃ

ทวิเชน ฃณวตวุนิทเทเส จคฺคสุ ฃมิตฺต กุสเสติ
เสกขปุฃชฃนุฃนุฃ จตฺตฃมิกกุสลปฃฃฃ ฃ ปฏิสฃภิทาวิภังเก วตเตสุ
ปฃฃฃจสุ อคเตสุ อคตโน อคตโน ฃมิตฺตปริญ วิปาคสฃฃฃ
อคตฺถิ ฃาเปติ ชเนติ ปวตเตตีติ อคตฃาปีกา ฃ

อรหโต อภินุฃ อนุปฺปาเทนุคตฺต สฃมาปตฺตี อนุปฺปาเทนุคตฺต
กิริยาพุฃกตติ(๓) อภินุฃาย เจว สฃมาปตฺติยา จ ปริญมมสมเย
กามาจรกิริยาปฃฃฃ ฃ สา หิ อภินุฃาสฃมาปตฺติปฺปเกทฺ
กิริยาสฃฃฃ อคตฺถิ ฃาเปติ ชเนติ ปวตเตตีติ อคตฃาปีกา

๑. ม. ฃถาวกวุฃ วตวุ ฃ ๒. ม. โหติ ฃ

๓. ม. กิริยาพุฃกตติ ฃ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 656

ปญญาติ วุตตาฯ อัย ปน อปโรปี ปาลิมุตตโก อฏฺฐกถานโย
ยาปี हि पुริमा कामावजरिगिया पञ्चिमाय कामावजर-
गिरियाय अननुत्रातिवसेन पञ्चयो होति सापि तं गिरियत्तं
शापेत्ति ओदुत्तापिका पञ्चना नाम च रुपावजरारुपावजरेसुपि
ऐसेव नो च

तुत्थियपत्तिपुत्तेसे जत्तु सु ग्घिस्सु विपागेत्ति कामावजरविपागे
पञ्चना सहसातातिपञ्चयवसेन कामावजरविपागतुत्तं शापेत्तुवा
जितात्ति शापित्तुत्ता च रुपावजरातिविपागपञ्चनासुपि ऐसेव नो च
सपुत्तापि वा ऐसा ओदुत्तโน ओदुत्तโน कारणेहि शापिता चन्दिता
पवत्तित्ता समुपि ओदुत्तगुत्तात्तिपि शापित्तुत्ता च

ओरहोत्त ओपुपन्नय ओगिणुत्ताय ओपुपन्नय समापत्तियत्ति
वुत्तत्तिगिरियापञ्चयपि ऐसेव नो च अयं पन अपरोपी पालिमุตतโก
अठ्ठकถानयो कामावजरगिरियापञ्चयपि हि सहसातातिवसेन
कामावजरगिरियासङ्खात्तं ओत्तं शापेत्तुवा जितात्ति शापित्तुत्ता च
रुपावजरारुपावजरगिरियापञ्चनासुपि ऐसेव नो च सपुत्तापि वा
ऐसा ओदुत्तโน ओदुत्तโน कारणेहि शापिता चन्दिता पवत्तित्ता
सयञ्ज ओदुत्तगुत्तात्तिपि शापित्तुत्ता च ऐसेमेत्तुत्त सपुत्तं चम्म-
सङ्कहणुत्तगत्यं वुत्तन्नयत्तता पागणुमेवत्ति च

तुत्तं निणुत्तित्तं च

त्तिवरेण णाणवत्तुत्तनिपुत्तेसे योक्विहिเตसुत्ति योकोत्ति (॑) वुत्तजत्ति
॑. योको वुत्तजत्ति पञ्चना च

*เล่มที่ 47 ฅณวิภังคินุเทโส หน้ 657

ปลณณ ปลณณวิหิตสุ ปลณณปรินามิตสุติ อตุโถ ๑

กมฺมยตเนสุติ เอตุถ กมฺมเมว กมฺมยตน์ ๑ อถว
กมฺมยจ ตํ อายตณยจ อธิวาทินนฺตปิ กมฺมยตน์ ๑ สิปฺปาย-
ตเนสุปิ เอเสว นโย ๑

ตตุถ ทฺวริํ กมฺมํ หีนยจ อุกฺกฏฺจยจ ๑ ตตุถ หีนํ
นาม วทฺธกีกมฺมํ ปุํผจทฺทกมฺมนฺต(๑) เอวมาทิ ๑ อุกฺกฏฺจํ นาม
กสิ วณฺชชา โครกฺขนฺต เอวมาทิ ๑ สิปฺปมฺปิ ทฺวริํ หีนยจ
อุกฺกฏฺจยจ ๑ ตตุถ หีนํ สิปฺปํ นาม นพการสิปฺปํ เปสการสิปฺปํ
กมฺภการสิปฺปํ จมฺมการสิปฺปํ นฺหาปิตสิปฺปนฺต เอวมาทิ ๑
อุกฺกฏฺจํ นาม สิปฺปํ มฺทฺธา คณฺนา เลขยจติ เอวมาทิ ๑

วิขฺชาว วิขฺชาญฺจันํ ตํ ฐมฺมิกเมว คหิตํ ๑ นาคมณฺทล-
ปริตฺตสทิสํ สฺขมณกมฺมนฺตสทิสํ สาลากิยํ สลฺลทตฺตยนฺตอาทินิ
ปน เวชฺชสตุณานิ อิจฺฉามหํ อจฺริย สิปฺปํ สิกฺขิตฺตฺนฺต(๒)
สิปฺปายตเนว(๓)ปฺวิญฺจตฺตนา คหิตานิ ๑

ตตุถ เอโก ปณฺทิต มนฺสฺสานํ ผาสฺวิหารตฺถาย
อตุตโนว(๔) ฐมฺมตย เคหปาสาทยานนาวาทินิ อฺปฺปาเทติ ๑ โส
หิ อิม มนฺสฺสา วสนญฺจานเนน วินา ทฺกฺขิตาติ หิตกิริยาย
จตุวา ทิจจตฺรสุสาทิเกทํ เกหํ อฺปฺปาเทติ ๑ สิตฺตฺนฺท-
ฆาตตฺถาย เอกญฺมิกทฺวิญฺมิกาทิเกเท ปาสาท เกโรติ ๑ ยาน
๑. ม. ปุํผจทฺทกมฺมนฺต ๑ ๒. วิ. มหา. ๕/๑๒๕/๑๗๑ ๑
๓. ม. สิปฺปายตเน ๑ ๔. ม. อตุตโน จ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 658

อสติ อนุสัจจธมฺ นาม ทุกฺขนติ ชงฺฆาติกิตมถปฺปฏิวิโนทนตุถาย
วฺยหสกฺกุสฺสนทฺมานิกาทีนึ อุปฺปาเทติ ฯ นาวาย อสติ สมุทฺทาทีสุ
สฺลจฺจาโร นาม นตฺถิตินานปฺปการึ นาวํ อุปฺปาเทติ ฯ
โส สพฺพมฺเปตฺตึ เนว อญฺเฆหิ กรียมาณํ ปสฺสตี น กตฺ
อุกฺกณฺหาตี น กเถนฺตานิ สฺสชาติ อตฺตโน ปน ฃมฺมตฺตาย
จินฺตฺตาย กโรตี ฯ ปญฺจวตฺตา หิ อตฺตโน ฃมฺมตฺตาย กตฺมปี
อญฺเฆหิ อุกฺกณฺหิตฺวา กโรนฺเตหิ กตฺสทิสเมว โหตี ฯ อัย
ตาว หีนกมฺเม นโย ฯ

อุกฺกณฺจกมฺเมปี กสฺสิกมฺเม อสติ มนุสฺसानํ ชีวิตํ น
ปวตฺตตีตี เอโก ปญฺจทีโต มนุสฺसानํ ฆาสุวิหารตุถาย
ยฺกนงฺกลาทีนึ กสฺสิกณฺฑานึ อุปฺปาเทติ ฯ ตถา นานปฺปการึ
วณฺชิชชกมฺมํ โครกฺขณฺจ อุปฺปาเทติ ฯ โส สพฺพมฺเปตฺตึ เนว
อญฺเฆหิ กรียมาณํ ปสฺสตี ฯเปฯ กตฺสทิสเมว โหตี ฯ อัย
อุกฺกณฺจกมฺเม นโย ฯ

ทฺวิเชปี ปน สิปฺปายตฺเน เอโก ปญฺจทีโต มนุสฺसानํ
ฆาสุวิหารตุถาย นพฺการสิปฺปาทีนึ หีนสิปฺปานิ หตฺถมฺทฺชาย
คณฺนสฺงฺขาตํ มุทฺธํ อจฺฉินฺนกสฺงฺขาตํ คณฺนํ มาติกาปฺเภทกาที-
เภทญฺจ เลขํ อุปฺปาเทติ ฯ โส สพฺพมฺเปตฺตึ เนว อญฺเฆหิ
กรียมาณํ ปสฺสตี ฯเปฯ กตฺสทิสเมว โหตี ฯ อัย สิปฺปายตฺเน
นโย ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคนิทเทโส ฅน้า 659

เอกจโใจ ปน ปณจโิต อมณุสสุสรีสปาทีหิ (๑) อุปทุทานัน
มณุสสถานัน ติกัจจนตถาย ฅมมิกานี นาคมณุทลมนตาทินี
วิษุขาฏุจानานี อุปุปาเทติ ๑ ตานี เนว อญเฬหิ กรियमानานี
ปัสสตี น กตานิ อุคคณุหาตี น กถेनुตानัน สุณฺหาตี อตฺตโน
ปน ฅมมตตาย จินุตตาย กโรตี ๑ ปญญวตา หิ อตฺตโน ฅมมตตาย
กตมปิ อญเฬหิ อุคคณุหิตฺวา กโรนุเตหิ กตสทิสเมว โหตี ๑
กมฺมสฺสกตฺ วาตี อิทํ กมฺมํ สตฺตทานัน สกํ อิทํ โน
สกนฺตฺติ เอวํ ฅานนณฺหาณัน ๑

สจฺจानุโลมิกํ วาตี วิปสฺสนาณานัน ๑ ตลฺหิ จตฺตุนัน
สจฺจानัน อนุโลมณฺโต สจฺจानุโลมิกนฺตี วุจฺจตี ๑

อิทานิสฺส ปวตฺตนาการ์ ทสฺเสตฺตุ รูปํ อนิจฺจนฺตี วาตี-
อาทิ วุคฺตํ ๑ เอตฺถ จ อนิจฺจลกฺขณเมว อากตฺ น กุขลลกฺขณ-
อนตฺตลลกฺขณานี อตฺถวเสน ปน อากตानเวาตี ทฏฺฐพฺพานี
ยญฺหิ อนิจฺจํ ตํ กุขํ ๑ ยํ กุขํ ตํ อนตฺตาคี ๑

ยํ เอวรूपินฺตี ยํ เอวํ เหฏฺฐา นิตฺติฏฺฐสภาวํ อนุโลมิกํ ๑
ฅนฺตฺตินฺตีอาทีนึ สพฺพานี ปญฺญาเววจฺจนาเนว ๑ สว หิ
เหฏฺฐา วุคฺตทานัน กมฺมายตนาทีนึ ปญฺจนัน การณานัน
อปฺจฺจนิกทสฺสเนน อนุโลเมตีตี อนุโลมิกา ๑ ตถา สตฺตทานัน
หิตจฺริยาย อนุโลเมตีตี มคฺคสจฺจสฺส อนุโลเมตีตี(๒)ปรมตฺถสจฺจสฺส
๑. ม. อมณุสสุสรีสปาทีหิ ๑ ๒. ม. อนุโลเมตี ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 660

นิพพานัสส อนุโลมนโต อนุโลเมตตีปิ อนุโลมิกา ฯ สพพานิปี
เอตานิ การณานิ ขมตี สหตี ทฏฺฐุ สกุโกตตีติ ขนฺตี ฯ
ปสฺสตีติ ทิฏฺฐิ ฯ โรเจตีติ รุจิ ฯ มุจตีติ มุตติ ฯ มุทตีติ มุทตีปิ
ปาโจ ฯ เปกขตีติ เปกขา ฯ สพเพปิสฺสา เต กมฺมายตนาทโย
ธมฺมา นิชฺฌานํ ขมนฺตี ฯ วิเสสโต จ ปญฺจกขนฺธสงฺฆาตา
ธมฺมา ปุณฺปุณฺโณ อนิจฺจกุกฺขานตฺตวเสน นิชฺฌายมานา ตํ
นิชฺฌานํ ขมนฺตีติ ธมฺมนิชฺฌานขนฺตี ฯ

ปรโต อสฺสตุตฺวา ปฏฺฐิตถีติ อณฺณสฺส อุปเทสวณฺโณ อสฺสตุตฺวา
สยเมว จินฺเตนฺโต ปฏฺฐิตถีติ ฯ

อโย วุจฺจตีติ อโย จินฺตตามยา ปญฺญา นาม วุจฺจตีติ ฯ
สา ปเนสา น เยสํ เกสณฺจि อุปฺปชฺชตี อภิญฺญาตานิ ปน
มหาสตุตฺตานเมว อุปฺปชฺชตี ฯ ตตฺถาปิ สจฺจานฺุโลมิกถาณํ
ทฺวินฺนํเยว โพรสิสตุตฺตานํ อุปฺปชฺชตี ฯ เสสฺสปญฺญา สพฺเพสมฺปิ
ปุริตปารมีนํ มหาปญฺญานํ อุปฺปชฺชตีติ เวทิตพฺพา ฯ

ปรโต สุตฺวา ปฏฺฐิตถีติ เอตฺถ กมฺมายตนาทนี ปเรน
กริยมานานิ วา กตานิ วา ทิสฺวาปิ ยสฺส กสฺสจि กถยมานสฺส
วณฺโณ สุตฺวาปิ อารยิสฺสนฺตฺเถ อุกฺคเหตุวาปิ ปฏฺฐิตทฺธา สพฺพา
ปรโต สุตฺวาเยว ปฏฺฐิตทฺธา นามาติ เวทิตพฺพา ฯ

สมาปนฺนสฺสาติ สฺมาปตฺติสมฺงฺกิสฺส อนุโตสฺมาปตฺติโย ปวตฺตา
ปญฺญา ภาวนามยา นามาตฺยตฺถิโก ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคินิเทศโส ฅน้า 661

ทานัน อารพุฅาติ ทานัน ปฎิจจ ทานเจตนาปจยยาตยตุโถ ๑
ทานาธิคจฅาติ ทานัน อธิคจฅนตสส ปาปุณนตสสชาติ
อตุโถ ๑

ยา อุปปชชตีติ ยา เอวิ ทานเจตนาสมปยุตตทา ปณญา
อุปปชชติ อัย ทานมยา ปณญา นาม ๑ สทา ปเนสา ทานัน
ทสสามีติ จินุเตนตสส ทานัน ททนตสส ทานัน ทตวา ตี
ปจยเวกขนตสส ปุพพเจตนา มุญจณเจตนา อปรเจตนาติ
ติวิเชน อุปปชชติ ๑

สีลัน อารพุฅ สีลาธิคจฅาติ อธิปปี สีลเจตนาสมปยุตตทา
สีลมยา ปณญาติ อธิปเปตทา ๑ อยมปี สีลัน ปุเรสสามีติ
จินุเตนตสส สีลัน ปุเรนตสส สีลัน ปุเรตวา ตี ปจยเวกขนตสส
ปุพพเจตนา มุญจณเจตนา อปรเจตนาติ ตีวิเชเนว อุปปชชติ ๑
ภาวานามยา ฅญุจจา วุตตยาเยว ๑

อธิสีลปณญาทีสุ สีลาทีนิ ทุพพิเชน เวทิตพพานิ สีลัน
อธิสีลัน จิตตัง อธิจิตตัง ปณญา อธิปณญาติ ๑ ตตถ อุปปาทา
วา ตถาคตานิ อนุปปาทา วา ตถาคตานิ จิตตา สทา
ธาคู ฅมมญุจิตตา ฅมมณิยามตาทิ (๑)อิมาย ตนุติยา สงคหิต-
วเสน ปณจปี สีลานิ ทสปี สีลานิ สีลัน นาม ๑ ตณหิ
ตถาคเต อุปปนุเนปี อนุปปนุเนปี โหติ ๑ อนุปปนุเน เก
๑. สั. นี. ๑๖/๖๑/๓๐ ๑ อง. ติก. ๒๐/๕๗๖/๓๖๘ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 662

ปลายาเปนนตีติ ฯ ตาปสปริพพาชกา สพฺพณฺณโพนฺธิตฺตา จกฺกวตฺตติ-
 ราชานโน จ ปลายาเปนนตีติ ฯ อุปฺปนฺเน สมฺมาสมฺพุทฺธํ ภิกฺขุ-
 สงฺโฆ ภิกฺขุณฺีสงฺโฆ อุปาสกา อุปาสิกาโย จ ปลายาเปนนตีติ ฯ
 ปาณฺฑิโมกฺขสํวารสีลํ ปน สพฺพสีเลหิ อธิกํ อุปฺปนฺเนยฺว ตถาคเต
 อุปฺปชฺชติ โน อนฺุปฺปนฺเน ฯ สพฺพณฺณพฺุทฺธาเยว จ นํ
 ปลายาเปนนตีติ ฯ อิมสฺมี วตฺตสฺมี วิตฺติกเม อิทํ นาม โหตีติ
 ปลายาปนณฺหิ อณฺเณสํ อวิสโย พุทฺธานฺเยว เอส วิสโย
 พุทฺธานํ พลํ ฯ อิติ ยสฺมา ปาณฺฑิโมกฺขสํวาริ อธิสีลํ ตสฺมา
 ตํ อธิสีลปฺลณฺํ ทสฺเสตฺถุ ปาณฺฑิโมกฺขสํวาริ สํวรนตฺตสฺสาตีอาทิ วุตฺตํ ฯ

เหฏฺฐา วุตฺตายเวย ปน ตนฺตียา สงฺกหิตฺวเสน วฏฺฏปาทิกา
 อฏฺฐจ สมฺปาตฺตติโย จิตฺตํ นาม ฯ ตณฺหิ ตถาคเต อุปฺปนฺเนปี
 โหติ อนฺุปฺปนฺเนปี ฯ อนฺุปฺปนฺเน เก นินฺุพฺพตฺเตนฺตติติ ฯ ตาปส-
 ปริพฺพาชกา เจว สพฺพณฺณโพนฺธิตฺตา จ จกฺกวตฺตติราชานโน จ ฯ
 อุปฺปนฺเน ภควติ วิเสสตฺติกา ภิกฺขุอาทโยปี นินฺุพฺพตฺเตนฺตติเยว ฯ
 วิปฺลสนฺนาปาทิกา ปน อฏฺฐจ สมฺปาตฺตติโย สพฺพจิตฺเตหิ อธิกา
 อุปฺปนฺเนยฺว ตถาคเต อุปฺปชฺชนฺติ โน อนฺุปฺปนฺเน ฯ สพฺพณฺณ-
 พุทฺธาเยว จ เอตา ปลายาเปนนตีติ ฯ อิติ ยสฺมา อฏฺฐจ สมฺปาตฺตติโย
 อธิจิตฺตํ ตสฺมา อธิจิตฺตปฺปตฺตํ ปฺลณฺํ(๑)ทสฺเสตฺถุ รูปาวจรารุปา-
 วจรสมฺปาตฺตตี สมฺปาชฺชนฺตฺตสฺสาตีอาทิ วุตฺตํ ฯ

๑. ม. อธิจิตฺตปฺลณฺํ ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคนิทเทโส หนา 663

เหตุจา วุตตายเอว ปน ตนุติยา สงฺกหิตวเสน
กมฺมสฺสกตญฺญานํ ปญฺญา นาม ฯ ตยฺหิ ตถาคเต อุปฺปนฺเนปิ
โหติ อนฺุปฺปนฺเนปิ ฯ อนฺุปฺปนฺเน เวลामพฺราหฺมณเวสฺสนฺตร-
ทานาทิวเสน (๑) อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺเน เตน ฉาณน มหาทานํ
ปวตฺเตนฺทานํ ปมาณํ นตฺถิ ฯ มคฺคผลปญฺญา ปน สพฺพปญฺญาหิ
อธิกา อุปฺปนฺเนยว ตถาคเต วิตุถาริกา หุตฺวา ปวตฺตติ โน
อนฺุปฺปนฺเน ฯ อิติ ยสฺมา มคฺคผลปญฺญา อธิปญฺญา ตสฺมา
อธิปญฺญาย (๒) ปญฺณํ ทสฺเสตฺถุ จตฺตสฺส มคฺเคสฺสูติอาทิ วุตฺตํ ฯ

ตตฺถ สฺยา สึลํ อธิสึลํ จิตฺตํ อธิจิตฺตํ ปญฺญา
อธิปญฺญาติ อิมสฺส นสฺส โกฎฺจาเสสฺส วิปฺสฺสนาปญฺญา
กตรสนฺนิสฺสิตาติ ฯ อธิปญฺญาสนฺนิสฺสิตา ฯ ตสฺมา ยถา
โอมกตรปฺปมาณํ นตฺตํ วา ฐํ วา อุปาทาย อติปฺปมาณํ (๓)
อติจตฺตํ อติชฺโชติ วุจฺจติ เอวमितฺมปิ ปญฺจสึลํ ทสฺสึลฺมฺปาทาย
ปาฎิโมกฺขสํวรสึลํ อธิสึลํ นาม ฯ วฏฺฏปาทิกา อฏฺฐ สฺมาปตฺติโย
อุปาทาย วิปฺสฺสนาปาทิกา อฏฺฐ สฺมาปตฺติโย อธิจิตฺตํ นาม ฯ
กมฺมสฺสกตปญฺณํ อุปาทาย วิปฺสฺสนาปญฺญา จ มคฺคผลปญฺญา (๔)
จ อธิปญฺญา นามาติ เวทิตพฺพา ฯ

อายุโกสลฺลาทินิทฺเทเส ยสฺมา อาโยติ วุฑฺฒิ สฺวา

๑. ม. เวลामทานเวสฺสนฺตรทานาทิวเสน ฯ ๒. ม. อติเรกปญฺญาย ฯ

๓. ม. อติเรกปฺปมาณํ ฯ ๔. ม. มคฺคปญฺญา จ ผลปญฺญา จ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 664

อนตฺถหานิโต อตฺถูปตฺติโต จ ทฺวิธา ฯ

อปาโยติ อวฺหุติ สปิ อตฺถหานิโต จ อนตฺถูปตฺติโต
จ ทฺวิธา ฯ ตฺสฺมา ตํ ทสฺเสตฺถ อิม ฐมฺเม มนสิโกโรโตติอาทิ
วฺตุตฺติ ฯ

อิทํ วุจฺจตีติ ยา อิมํ อกฺขลํ ฐมฺมานํ อนฺูปตฺติ-
ปฺหานนฺสุ กุสลฐมฺมานนฺจ อฺูปตฺติภูจฺจิสฺส ปฺลนฺวา อิทํ
อายโกสลลํ นาม วุจฺจติ ฯ ยา จ (๑) ปเนสา กุสลฐมฺมานํ
อนฺูปชฺชนนฺริชฺชนนฺสุ อกฺขลฐมฺมานนฺจ อฺูปตฺติภูจฺจิสฺส ปฺลนฺวา
อิทํ อปายโกสลลํ นามาติ อตฺถโต ฯ อายโกสลลํ ตาว ปฺลนฺวา
โหตุ อปายโกสลลํ กถํ ปฺลนฺวา นาม ชาตาคิ ปฺลนฺวาเยว
หิ มยฺหํ เอวํ มนสิโกโรโต อนฺูปปฺนฺนา กุสลา ฐมฺมา
นฺูปชฺชนนฺติ อฺูปปฺนฺนา จ นฺริชฺชนนฺติ ฯ อนฺูปปฺนฺนา อกฺขลา
ฐมฺมา อฺูปชฺชนนฺติ อฺูปปฺนฺนา จ วทฺตฺนฺตีติ ปชานาติ ฯ
โส เอวํ ญตฺวา อนฺูปปฺนฺนํ อกฺขลํ ฐมฺมานํ อฺูปชฺชิตฺตุ
น เทติ อฺูปปฺนฺเน ปชฺหติ ฯ อนฺูปปฺนฺเน กุสเล อฺูปปาเทติ
อฺูปปฺนฺเน ภาวนาปาริปุรี ปาเปติ ฯ เอวํ อปายโกสลลมฺปิ
ปฺลนฺวาเอวาติ เวทิตพฺพํ ฯ

สพฺพปิ ตฺตรฺปายา ปฺลนฺวา อฺูปายโกสลลนฺติ อิทมฺปน
อจฺจายิกกิจฺเจ วา ภเย วา อฺูปปฺนฺเน ตสฺส ติกิจฺจนฺตํ
๑. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคนิทุเทโส หนา 665

จานุปุตติยการณชานนวเสเนว เวทิตพัพ ๑ เสถ สัพพตถ
อตุตทานตุถเมวาติ ๑

ติกั นินุจติ ๑

จตุพพิเชน ฅาณวตุถุนิทุเทเส อตุถิ ทินุนนตุอิอาทิสู
ทินุนปจจยา ผลั อตุถิตติ อิมินา อุปาเยน อตุถโถ เวทิตพัพ ๑

อิทัง วุจจตีติ ยั ฅาณั อิทัง กมมัม สกั อิทัง โน สกนตุ
ชานาติ อิทัง กมมสสกกตถุฅาณั นาม วุจจตีติ อตุถโถ ๑

ตตุถ ติวิธั กายทุจจริตัง จตุพพิชั วจิทุจจริตัง ติวิธั
มโนทุจจริตนตุอิ อิทัง น สกกมมัม นาม ตีสู ทุวารesu ทสวิธมปิ
สุจจริตัง สกกมมัม นาม ๑ อตุตโน วาปี โหตุ ปรสส วา
สพพมปิ อกุสลั น สกกมมัม นาม ๑ กสมุมา อตุถถถุชชนโต
จ อนตุถชชนโต จ ๑ อตุตโน วา โหตุ ปรสส วา สพพมปิ
กุสลั สกกมมัม นาม ๑ กสมุมา อนตุถถถุชชนโต จ(๑) อตุถชชนโต
จ ๑ เอวั ชานนสมตถุเอ อิมสมุมี กมมสสกกตถุฅาณเอ จตุวา
พหุ ทานั ทตุวา สิลั ปุเรตุวา อุโปสถั สมหาทियิตุวา สุเชน
สุขั สมปุตติยา สมปุตตี อนุกวิทุวา นินุพพานั ปตุตทานั
คณนปริจเจโท นตุถิ ๑ ยถา หิ สชโน ปุริโส ปถจสุ
สกกฐเตสุ สปิปีมฐฅาณิตาทีนินิ เจว โลณตลิตถุชชลาทีนินิ จ
อาโรเปตุวา กนตุตารมคัคคั ปฎิปนุโน เกนจิทเวว กรณิเยน อตุถเอ
๑. ม. อิม ปาจา นตุถิ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 666

อุปนเน สพเพสึ อุปกรณานิ คหิตตตานิ น จินเตติ น
ปริตสุตติ สุขเนว เขมนุตฺ ปาปฺณาติ เอวเมว อิมสุมิปี
กมฺมสุสฺสกตฺตญาณเ จตฺวา พหุํ ทานํ ทตฺวา ฯเปฯ นิพฺพานํ
ปตฺตานํ คณนปโป นตฺติ ฯ

จเปตฺวา สจฺจานุโลมิกิํ ญาณนฺติ มคฺคสจฺจสุส จ
ปรมตฺตสจฺจสุส จ อนฺุโลมนโต สจฺจานุโลมิกนฺติ ลทฺธนามํ
วิปฺสฺสนาญาณํ จเปตฺวา อวเสสา สพฺพابی ๓๓๖ กุสลา
ปญฺญา กมฺมสุสฺสกตฺตญาณเมวติ อตฺโถ ฯ

มคฺคสมงฺกิสฺส ญาณํ ทุกฺขเปตฺติ ญาณนฺติ เอตฺถ เอกเมว
มคฺคญาณํ จตฺตฺ สจฺเจสฺ เอกปฺปฏิเวชวเสน จตฺตฺ จานเนสุ
คหิตฺติ ฯ(๑)

ฐมฺเม ญาณนฺติ เอตฺถ มคฺคปญฺญา ตาว จตฺตฺนํ สจฺจานํ
เอกปฺปฏิเวชวเสน ฐมฺเม ญาณํ นาม โหตุ ๓๓๖ ผลปญฺญา ถึ
ฐมฺเม ญาณํ นามาติ นิโรธสจฺจวเสน ฯ พุพฺพิธาปี ๓๓๖
ปญฺญา อปรปฺปจฺเจย อตฺตปจฺจกฺเข อริยสจฺจฐมฺเม กิจฺจโต จ
อารมฺมณโต จ ปวตฺตตฺตตฺตา ฐมฺเม ญาณนฺติ เวทิตฺตพฺพา ฯ

โส อิมินา ฐมฺเมนาติ เอตฺถ มคฺคญาณํ ฐมฺมโคจรตฺตตฺตา
โคจรโวหาเรน ฐมฺโมติ วุตฺตํ อุปโยคตฺเถ วา กรณวจฺนํ อิมํ
ฐมฺมํ ญาณนาติ อตฺโถ จตฺตฺสจฺจฐมฺมํ ๓๓๖ ชาตินฺตฺวา จิตฺเทน
๑. ม. สงฺคหิตฺติ ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคนิทเทโส ฅน้า 667

มกุกฅาณฅนาติ วุฑฒั โหติ ๗ ทิฏฐฅนาติ ทสฺสเนน ฅมมัม ปสฺสิตฺวา
จิเตนฅาติ อตฺโถ ๗ ปตฺเตนฅาติ จตฺตาริ อริยสจฺจฅานิ ปตฺวา
จิตตฺตา ฅมมัม ปตฺเตน ๗ วิทิตฅนาติ มกุกฅาณน จตฺตาริ
อริยสจฺจฅานิ วิทิตานิ ปากฺกานิ กตานิ ตสฺมา ตัม ฅมมวิทิตัม(๑)
นาม โหติ เตน วิทิตฅมเมน ๗ ปรีโยคาเพุฅนาติ จตฺตจฺจฅมมัม
ปรีโยคาเหตุวา จิเตน ๗ นยัม เนตีติ อตีเต จ อนาคเต จ
นยัม เนติ หรติ เปเสติ ๗ อิทมปฺน น มกุกฅาณสฺส กิจฺจัม
ปจฺจเวกฺขณฅาณสฺส กิจฺจัม ๗ สตฺถารรา ปน มกุกฅาณัม อตีตา-
นาคเต นยัม นยนสทิสํ กตัม ๗ กสฺมา มกุกมฺลทตฺตา ๗
ภาวิทมกุกสฺส หิ ปจฺจเวกฺขณา นาม โหติ ๗ ตสฺมา สตฺถา
มกุกฅาณเมว นยัม นยนสทิสํ อกาสิ ๗ อปฺจ เหวเมตฺถ อตฺโถ
ทฏฺฐพฺโพ ยเทตัม อิมินา จตฺตจฺจโฅจริ มกุกฅาณัม อธิคตัม
เตน ฅาณน การณฺญเตน อตีตานาคเต ปจฺจเวกฺขณฅาณสฺงฆาตัม
นยัม เนติ ๗

อิทานิ ยถา เตน นยัม เนติ ตัม อาการิ ทสฺเสตฺถุ
เย หิ เกจิ อตีตมทฺธานนฺตฺติอาทิมาย ๗

ตตฺถ อพฺภณณีสฺสูติ ฅานีสฺสู ปฏฺฐิวิฆณีสฺสู ๗ อิมณฺเฬวาทิ ยัม
ทกฺกัม อตีเต อพฺภณณีสฺสู ยถจ อนาคเต อภิฅานิสฺสทฺตฺติ น
ตณฺเฬว อิมัม สริกฺขณฺญเจน ปน เหว วุฑฒั ๗ อตีเตปี หิ
๑. ม. ตัม ฅมมัม วิทิตัม ๗

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 668

จเปตฺวา ตณฺหํ เตภูมิกขณฺเวยว ทุกฺขสจฺจนฺติ ปฏฺวิชฺฌีสุ
ตณฺหํเยว สมุทฺยสจฺจนฺติ นิพฺพานเมว นิโรธสจฺจนฺติ อริยมคฺคเมว
มคฺคสจฺจนฺติ ปฏฺวิชฺฌีสุ อนาคเตปี เอวเมว ปฏฺวิชฺฌีสุสฺนฺติ
เอตฺรหิปีเอวเมว ปฏฺวิชฺฌนฺตฺติ สริกฺขญฺเจน อิมฺลฺลเววาทิ
วฺตุตฺตํ ฯ อิํทํ วุจฺจติ อนฺวเย ฌาณฺนฺติ อิํทํ อนฺุคฺมนฺณานํ
นยฺนณานํ การณฺณณฺนฺติ วุจฺจติ ฯ ปริจฺเจทฌาณฺนฺติ(๑) จิตฺต-
ปริจฺเจทฌาณํ ฯ ปรสฺตตฺตานนฺติ จเปตฺวา อตฺตฺตานํ เสตสฺตตฺตานํ ฯ
อิตรํ ตสฺเสว เววจันํ ฯ เจตฺสา เจโต ปริจฺจ ปชานาตีติ
อตฺตโน จิตฺเตน เตสํ จิตฺตํ สราคาทิวเสน ปริจฺฉินฺนิตฺวา
นानปฺปการโต ชานาติ ฯ สราคํ วาติอาทิสฺสุ ยํ วตฺตพฺพํ ตํ
เหฏฺฐา สติปฺญฺจानวิภังเก วฺตุตฺตเมว ฯ

อัย ปน วิเสโส อิธ อนฺุตฺตรํ วา จิตฺตํ วิมฺตฺตํ
วา จิตฺตฺนฺติ เอตฺถ โลกฺตฺตรมฺปี ลพฺภติ ฯ อวิปฺสฺสนฺุปคฺมฺปี
หิ ปริจฺจิตฺตฌาณฺสฺส วิสโย โหติเยว ฯ

อวเสสา ปญฺญาติ ฐมฺเม ฌาณาทิกา ติสฺโส ปญฺญา
จเปตฺวา เสสา สพฺพปาปี ปญฺญา ฌาณฺนฺติ สมฺมตฺตฺตา
สมฺมตีถาณํ นาม โหติ ฯ วจนฺตุโล ปเนตฺถ สมฺมตีมฺหิ
ฌาณฺนฺติ สมฺมตีถาณํ ฯ

กามาจรฺกฺสเลติ ปญฺญาติ อัยญฺหิ เอกนฺเตน วฏฺฐสฺมึ
๑. ปรีเย ฌาณฺนฺติ ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคณิทุเทโส ฅน้ำ 669

จุดปฏิสนฐี อัจฉนเตว ตสฺมา อัจฉาย โน อปจยายาติ
วุตฺตาฯ โลกุตตรมคฺคปญฺญา ปน ยสฺมา จุดปฏิสนฐี อปฉฉนเตว
ตสฺมา อปจยาย โน อัจฉายาติ วุตฺตาฯ รุปราวจรารุปรุ-
วจรปญฺญา จุดปฏิสนฐิมฺปี อัจฉนติ วิภุขมฺภนวเสน กิเลส เจว
กิเลสมูลเก จ ฅมฺเม อปฉฉนติ ตสฺมา อัจฉาย เจว อปจยาย
จาทิ วุตฺตาฯ เสสา เนว จุดปฏิสนฐี อัจฉนติ น อปฉฉนติ
ตสฺมา เนว อัจฉาย โน อปจยายาติ วุตฺตาฯ

น จ อภิญญาโย ปฏิวิษณฺตีติ อิทํ ปจฺมชฺฅานปญฺญํ
สนุชาย วุตฺตํฯ สาทิสฺส กามวิเวเกน ปตฺตพฺพตฺตา กิเลส-
นินุพิทาย สัวตฺตติ ตาย เจส กามสฺสุ วีตฺราโค โหติ
อภิญญาปาทกภาวํ ปน อปฺปตฺตตาย เนว ปญฺจ อภิญญาโย
ปฏิวิษณฺติ นิมิตฺตารมฺมณตฺตา น สจฺจานิ ปฏิวิษณฺติ เอวมยํ
ปญฺญา นินุพิทาย โหติ โน ปฏิเวชายฯ เสววาติ ปจฺมชฺฅานํ
ปตฺวา จิตฺตํฯ กามสฺสุ วีตฺราโค สมานนฺติ ตถา วิภุขมฺภิตานํเยว
กามานํ วเสน วีตฺราโคฯ

อภิญญาโย ปฏิวิษณฺตีติ ปญฺจ อภิญญาโย ปฏิวิษณฺตีติฯ
อิทํ จตฺตชฺฅานปญฺญํ สนุชาย วุตฺตํฯ จตฺตชฺฅานปญฺญา
หิ อภิญญาปาทกภาเวนาปี ปญฺจ อภิญญาโย ปฏิวิษณฺติ(๑)
อภิญญาภาวปฺปตฺตยาปี ปฏิวิษณฺติเอว ตสฺมา สาทิ ปฏิเวชาย
๑. ม. ปฏิวิษณฺติฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 670

โหติ ปรมชฌมานปญญาเยว ปน กิเลสสุปี นิพพินุทตตา
โน นิพพิทาย ฯ

ยา ปนายํ ทุตยตติยชฌมานปญญา สา กตรํ โกฎุจาสํ
ภชตีติ โสมนสฺสวเสน ปรมชฌมานมุปี ภชติ อวิตกฺกวเสน
จตุตถชฌมานมุปี ฯ เอวเมสา ปรมชฌมานสนฺนิสฺสีตา วา
จตุตถชฌมานสนฺนิสฺสีตา วา กาคพฺพา ฯ

นิพพิทาย เจว ปฏฺฐิเวธาย จาติ มคฺคปญญา สพฺพสมฺมิมุปี
วฏฺฐเณ นิพพินุทฺทโต นิพพิทาย ฉฏฺฐํ อภิณฺณํ ปฏฺฐิวิชฺฌนโต
ปฏฺฐิเวธาย จ โหติ ฯ

ปรมสฺส ฉานสฺส ตาภินฺนุทฺทิตฺสฺส ยวายํ อปฺปคฺคณสฺส
ปรมชฌมานสฺส ลาภี ตํ ตโต วฏฺฐิจิตฺตํ อารมฺมณวเสน
กามสฺสทคฺคา หุตฺวา สลฺยณามนสิการา สมฺมาจรนฺติ ตฺถนฺติ โจอฺเทนฺติ ฯ
ตสฺส กามานุปกฺขณฺทานํ สลฺยณามนสิการานํ วเสน
สา ปรมชฌมานปญญา หายติ ปรีหายติ ตสฺมา หานภากิณฺตี
วุตฺตา ฯ ตทฺนุชฺมมฺตาติ ตทฺนุรูปสฺสทวา ฯ สติ สนฺตฺติจฺจตีติ
อิทํ มิจฺจาสตี สนฺชราย วุตฺตํ น สมฺมาสตี ฯ ยสฺส หิ
ปรมชฌมานานุรูปสฺสทวา ปรมชฌมานํ สนฺตโต ปณฺตีโต ทิสฺวา
อสุสาทยมาณา อภินฺนุทฺทมาณา นิกฺกนฺติ อฺปฺปชฺชติ ตสฺส
นิกฺกนฺตฺวเสน สา ปรมชฌมานปญญา เนว หายติ น วจฺจตฺติ
จิตฺติโกฏฺฐาสฺสิกา โหติ ฯ เตน วุตฺตํ จิตฺติภากิณฺตี ปญญาติ ฯ อวิตกฺก-

*เล่มที่ 47 ฅณวิภังคินิเทศุ ฃหน้า 671

สทคตาคิ อวิตกุกั ทุติยชฃณานัน สนตโต ปณิตโต มนสิกโรโต
อารมมณวเสน อวิตกุกสทคตาคิ สมุทาจรณตึติ ปคณโต
ปจรมชฃณานโต วุฏฐิตึ ทุติยชฃณานาธิคมนตถาย ตุทนต์ โจอทนต์
ตสส อปริ ทุติยชฃณานานุปกขนุทนต์ สลณวามนสิการานัน
วเสน สาค ปจรมชฃณานปณณว วิเสสภูตสส ทุติยชฃณานสส
อูปตตติฏฐานตาย วิเสสภาคินึติ วุตตาคิ นิพพิทาสทคตาคิ
ตเมว ปจรมชฃณานถากึ ฃณานโต วุฏฐิตึ(๑) นิพพิทาสงขาเตน
วิปสสนาฃณณ สทคตาคิ วิปสสนาฃณณหิ ฃณานงคเกเท
วตตนต์ นิพพิทนต์ อุกกณฐติ คสมว นิพพิทาคิ วุจติ ค
สมุทาจรณตึติ นิพพานสจฐิถิริยตถาย ตุทนต์
โจอทนต์ วิราคูปสณหิตาคิ วิราคสงขาเตน นิพพานน อูปสัหิตาคิ
วิปสสนาฃณณหิ สกุกา อิมินา มคเคน วิราคัน นิพพานัน
สจฐิถิกาทนต์ ปวตติโต วิราคูปสณหิตนต์ วุจติ ค ตัสมปยุตตาคิ
สลณวามนสิการापि วิราคูปสณหิตาคเว นาม ค สส เตส
สลณวามนสิการานัน วเสน สาค ปจรมชฃณานปณณว อริยมคค-
ปฏิวเรสส ปทญฐานตาย นิพเพธภาคินึติ วุตตาคิ เอว จตฺต
จानสฺส ปจรมชฃณานปณณว กถิตาคิ ทุติยชฃณานปณณวทิสฺสปี
อิมินาว นเณน อตฺโต เวทิตพฺโพ ค

กิเจณ กสิเรน สมารึ อูปปาเทนตสสาติ โลกุตตรสมารึ

๑. ม. ปจรมชฃณานโต วุฏฐิตึ ค

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 672

อุปปาเทนตฺสส ปุพฺพภาเต อากมนกาเล กิจฺเจเน กสิเรน
ทุกฺเขน สสงฺขารเณ สปปโยเคน กิลมนตฺสส กิเลสฺ วิกฺขมฺภตฺวา
อากตฺสส ฯ ทนฺธึ ตณฺจันํ อภิขานนตฺสสชาติ วิกฺขมฺภิตฺส
กิเลสฺส วิปฺสฺสนาปรีวาเส จิริ วสิตฺวา ตํ โลกุตฺตรสมาธิ-
สงฺขาตํ จันํ ทนฺธึ สณฺฑิกํ อภิขานนตฺสส ปฏฺิวิชฺฌนตฺสส
ปาปฺปนตฺสสชาติยตุโถ ฯ

อัย วุจฺจติติ ยา เอสา เอวํ อุปปชฺชติ อัย กิเลส-
วิกฺขมฺภนปฏฺิปปทาย ทุกฺขตฺตา วิปฺสฺสนาปรีวาสนฺถาย จ
ทนฺธตฺตา มกฺกกาเล เอกจิตฺตกฺขณฺเณ อุปปนฺนาปิ ปญฺญา
อากมนวเสน ทุกฺขาปฏฺิปปทา ทนฺธาภิญฺญา นามาติ วุจฺจติ ฯ
อุปริ ติสฺส ปเทสฺปิ อิมินาว นเยน อตุโถ เวทิตพฺโพ ฯ

สมาธิสฺส น นิกามลาภิสฺสชาติ โย สมาธิสฺส น
นิกามลาภี โหติ โส ตฺสส น นิกามลาภี นาม ฯ ยสฺส
สมาธิ อุปรูปริ สมาปชฺชนตฺถาย อุตฺสกุทฺตุํ ปจฺจโย น โหติ
ตฺสส อุปฺปคฺคฺชฌานลาภิสฺสชาติ อตุโถ ฯ

อารมฺมณํ โถกํ ผรณตฺสสชาติ ปรีตฺเต สุปฺปมตฺเต วา
สรวามตฺเต วา อารมฺมณฺเณ ปรีกมฺมํ กตฺวา ตตฺถาว อุปฺปนํ
ปตฺวา ตํ อวทฺธิตํ โถกเมว อารมฺมณํ ผรณตฺสสชาติ
อตุโถ ฯ เสสฺส ปเทสฺปิ เอสฺว นโย ฯ นนิกามลาภีปฏฺิปปกฺขโต
หิ ปคฺคฺชฌานลาภี เอตฺถ นิกามลาภีติ วุตฺโต อวทฺธิตา-

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคนิทเทโส หนา 673

รรมณปฏิปกุขโต จ วฑฒิตารมมณั วิปุลนติ วุตตัม ๑ เสถั
ตาทิสเมว ๑

ชรามรณเปตติ ฅาณนติ นิพพานเมว อารมมณั กตวา
จตุณัน สจจันนั เอกปฏิเวธวเสน เอตั วุตตัม ๑

ชรามรณั อารพุภาตืออาทนี ปน เอกกั วตถุ อารพุก
ปวตติกาเล ปุพพภาเค สจจววตถาปนวเสน วุตตานี ๑ เสถั
สพพตถ อุตตานตถเมวาทิ ๑

จตุกุกั นิฏฐิตั ๑

ปญจวิเชน ฅาณวตถุนิทเทเส ปิติผรณตาทิสู ปิติ
ผรมานา อุปปชชตติ ทวีสุ ฅาเนสุ ปญญา ปิติผรณตา
นาม ๑

สุขั ผรมานา อุปปชชตติ ติสู ฅาเนสุ ปญญา
สุขผรณตา นาม ๑

ปเรถั เจโต ผรมานา อุปปชชตติ เจโตปริญญญา
เจโตผรณตา นาม ๑

อาโลกั ผรมานา อุปปชชตติ ทิพพจกขุญญญา อาโลก-
ผรณตา นาม ๑

ปจจเวกขณณณณั ปจจเวกขณณณณิมิตตัม นาม ๑ เตเนว
วุตตัม ทวีสุ ฅาเนสุ ปญญา ปิติผรณตาทืออาทิ ๑

ตตถ จ ปิติผรณตา สุขผรณตา เทว ปาทา วิย

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 674

เจโตพรรณตา อาโลกพรรณตา เทว หตฺวา วีย อภิญญา-
ปาทกชฺฌานํ มชฺฌิมกาโย วีย ปจฺจุเวกฺขณานิมิตฺตํ สีลํ วีย ฯ
อิตฺติ ภควา ปณฺจจฺกิกํ สมฺมาสมาริธิ อํกปจฺจุจฺกสมฺปนฺนํ ปุริสํ
วีย กตฺวา ทสฺเสติ(๑) ฯ อัยํ ปณฺจจฺกิกโก สมฺมาสมาริธิ อัยํ
หตฺถปาทสีสสทิสฺเสหิ ปณฺจหิ อํกเคหิ ยุตฺโต สมฺมาสมาริธิ
ปาทกชฺฌานสมาริธิ กเถสิ ฯ

อัยํ สมาริธิ ปจฺจุปฺปนฺนสุโข เจวาทิอาทิสฺสุ อรหตฺตผล-
สมาริธิ อธิปฺเปโต ฯ โส หิ อปฺปิตปฺปิตกฺขณฺเณ สุขตฺตา
ปจฺจุปฺปนฺนสุโข ฯ

ปุริโม ปุริโม ปจฺฉิมสฺส ปจฺฉิมสฺส สมาริธิ สุขสฺส
ปจฺจยตฺตา आयตี สุขวิปาโก ฯ

สนฺตํ สุขุมํ ผลจิตฺตํ ปณฺธิตํ มจฺจรรูปํ สมฺภูจาเปติ ฯ
ผลสมฺปาตฺตติยา วุญฺจิตฺตสฺส หิ สพฺพกายนุคฺตํ สุขสมฺผลสฺสํ
โผฏฺจพฺพํ ปญฺจิจฺจ สุขสฺสหคฺตํ กายวิญฺญาณํ อุปฺปชฺชติ ฯ
อิมินาปี ปริยาเยน आयตี สุขวิปาโก ฯ

กิลฺลเสหิ อารกตฺตา อริโย ฯ กามามิสวญฺญามิสฺส โลกามิสานํ
อภาวา นิรามิสฺโส ฯ พุทฺธาทีหิ มหาปุริเสหิ เสวิตตฺตา
อกาปุริสเสวิตฺโต ฯ อํกสนฺตตฺตาย อารมฺมณฺสนฺตตฺตาย สพฺพ-
กิลฺลสฺสทฺธสนฺตตฺตาย จ สนฺโต ฯ อตฺตปฺปณฺิยญฺเจเนน ปณฺธิโต ฯ
กิลฺลสฺสปฺปฺปสฺสทฺธิยา ลทฺธตฺตา กิลฺลสฺสปฺปฺปสฺสทฺธิภาวสฺส วา
๑. ม. ทสฺเสติ ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคนิทเทโส ฅหน้า 675

ลทุทธตา ปฏิปปลุสทุทธลุโ ๑

ปฏิปปลุสทุทธ์ ปฏิปปลุสทุทธ์ติ หิ อิทํ อตุตโต เอกํ ๑
ปฏิปปลุสทุทธ์กิเลเสน วา อรหตา ลทุทธตาปี ปฏิปปลุสทุทธ์-
ลทุโ ๑ เอโกทิกาวเณ อธิคตตุตา เอโกทิกาวเมว วา อธิคตตุตา
เอโกทิกาวาธิคโต ๑ อปปลุคณสาสวสมาธิ วิย สสงฺขารเณ
สปลุปิโยเคน จิตฺเตน ปจฺจนิกขมเม นิคฺคยห กิเลเส วาเรตฺวา
อนธิคตตุตา น สสงฺขารนิคฺคยหวาริตคโต ๑ ตลฺยจ สมาธิ
สมาปชฺชนุโต ตโต วา วุฏฺฐหนุโต สติเวปุลลปปลุตตุตา สโตว
สมาปชฺชติ สโตว วุฏฺฐหติ ๑ ยถาปริจฺฉินฺนกาลวเสน วา
สโต สมาปชฺชติ สโต วุฏฺฐหติ ๑ ตสฺมา ยเทตฺถ อัย
สมาธิ ปจฺจุปฺปนฺนสุโข เจว อายติลฺยจ สุขวิปาโกติเอว
ปจฺจุเวกฺขมานสุส ปจฺจุตฺตึยเว อปรปฺปจฺจยฺ ฅาณํ อฺุปฺปชฺชติ
ตํ เอกมจฺจํ ๑ เอส นโยเสเสสุปี ๑ เอวมิเมหิ ปญฺจหิ
ปจฺจุเวกฺขณฅาณเหหิ อัย สมาธิ ปญฺจฅาณิกโก สมฺมาสมาธิ
นาม วุคฺคโตติ ๑

ปญฺจกํ นิฏฺฐจิตฺ ๑

ฉพฺพิเรน ฅาณวตุฏฺฐนิทเทเส อิทฺธิวิเช ฅาณนฺติ เอโกปี
หุตุวา พหุธา โหตีติ(๑)อาทินยปฺวตุเต อิทฺธิวิเช ฅาณํ ๑ อิมินา
๑. ที. ที. ๕/๑๓๓/๑๐๓ ๑ ม. ม. ๑๒/๘๕/๖๐ ๑
ม. อ. ๑๔/๑๑๓, ๓๑๗/๕๕, ๒๑๕ ๑ ถิ. นิ. ๑๖/๕๐๖/๒๕๑ ๑
ถิ. ม. ๑๕/๑๑๗๒, ๑๑๗๓/๓๕๒ ๑ ปุ. ปฏฺ. ๓๑/๒๕๓/๖๘๕ /
๑๖๓, ๕๕๑ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 676

อวิตกกาวิจารณ์ อูปเภกษาสหคตา รูปร่างรา พหุชากาวิท-
สาศิกา เอกจิตตกษณิกา อปป์นาปญญาว กถิตา ฯ

โสตธาตวิสุทฐิยา ฅาณนุติ ทูรสนุติกาทิเภทสททา-
รุมมฅาย ทิพพโสตธาตยา ฅาณั ฯ อิมินาปี อวิตกกาวิจารณ์
อูปเภกษาสหคตา รูปร่างรา ปกติโสตวิสยาตีตสททารุมมฅา
เอกจิตตกษณิกา อปป์นาปญญาว กถิตา ฯ

ปรจิตเต ฅาณนุติ ปรสตุตตัน จิตตปริจเจเท ฅาณั ฯ
อิมินาปี ยถาวุตตปป์การา ปเรลั สราคาทิจิตตารุมมฅา
เอกจิตตกษณิกา อปป์นาปญญาว กถิตา ฯ

ปป์เพนิวาसानุสสตีฅาณนุติ ปป์เพนิวาसानุสสตีสมป์ยตุตตี
ฅาณั ฯ อิมินาปี ยถาวุตตปป์การา ปป์เพนิวญญกษณฐา-
นุสสรณสตีสมป์ยตุตตา เอกจิตตกษณิกา อปป์นาปญญาว
กถิตา ฯ

สตุตตัน จุตูปปาเต ฅาณนุติ สตุตตัน จุติยญจ อูปปาเต
จ ฅาณั ฯ อิมินาปี ยถาวุตตปป์การา จวนกอปปชชนกานั
สตุตตัน วณฐธาตุมมฅา เอกจิตตกษณิกา อปป์นาปญญาว
กถิตา ฯ

อาสวานั ขเย ฅาณนุติ สจจปริจเจทชานนฅาณั ฯ อิทั
โลกุตตรเมว เสสานิ โลกียานีติ ฯ

ฅกุกั นิญจตีติ ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคณิทุเทโส หน้าที่ 677

สตตวิเชน ฅาณวตถุณิทุเทเส ชาติปจฺจยา ชรามรณนฺติ-
อาทินา นเยน ปวตฺตนิวตฺตวิเสสน เอกาทสสุ ปฏิจฺจสมุปฺปาตงฺเคสุ
เอเกกสฺมี กาลตฺตยเภทโต ปจฺจเวกฺขณฅาณํ วตฺวา ปุณ
ยมฺปิสุส ตํ ฅมฺมฏฺฐิตินาณนฺติ เอวํ ตเทว ฅาณํ สงฺเขปโต
ขยฅมฺมตาทิหิ ปการเอหิ วุตฺตํ ฯ

ตตฺถ ชาติปจฺจยา ชรามรณํ อสตี ชาติยา นตฺถิ
ชรามรณนฺติ ฅาณทวฺยํ ปจฺจูปฺปนฺนทฺธานวเสสน วุตฺตํ ฯ อตีตมฺปิ
อทฺธานํ อนาคตมฺปิ อทฺธานนฺติ เอวํ อตีเต ฅาณทวฺยํ อนาคเต
ฅาณทวฺยนฺติ ฉ ตานิ ฅมฺมฏฺฐิตินาณน สทฺฐี สตฺต ฯ ตตฺถ
ฅมฺมฏฺฐิตินาณนฺติ ปจฺจยาการฅาณํ ฯ ปจฺจยาการโโร หิ ฅมฺมานํ
ปวตฺตติฏฺฐิตินาณนตฺตา ฅมฺมฏฺฐิตินิ วุจฺจติ ตตฺถ ฅาณํ ฅมฺมฏฺฐิตินาณํ
เอตฺตเสว นพฺพิชฺสส ฅาณสฺเสตํ อธิวณฺํ ฯ เอวํ
เอเกกสฺมี องฺเค อิมานิ สตฺต สตฺต กตฺวา เอกาทสสุ องฺเคสุ
สตฺตสตฺตติ โหนฺติ ฯ

ตตฺถ ขยฅมฺมนฺติ ขยคฺมนสฺภาวํ ฯ วยฅมฺมนฺติ วยคฺมน-
สฺภาวํ ฯ วิราคฅมฺมนฺติ วิรัชฺชนสฺภาวํ ฯ นิโรธฅมฺมนฺติ นิรุชฺฅน-
สฺภาวํ ฯ อิมินา ก็ กถิตํ อปรวิปฺสุสนาย ปุริมวิปฺสุสนา-
สมฺมสนํ กถิตํ ฯ เตน ก็ กถิตํ โหตีติ(๑) สตฺตกฺขตฺตํ
วิปฺสุสนาปฏิวิปฺสุสนา กถิตา ฯ ปจฺมฅาณน หิ สพฺพสงฺฆาเร
๑. ม. โหตี ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 678

อนิจจา ทุกขา อนตตาคี ทิสฺวา ตํ ฌาณํ ทุตฺติเยน ทฏฺฐํ
วฏฺฐตฺติ ทุตฺติยํ ตตฺติเยน ตตฺติยํ จตฺตฺเถน จตฺตฺถํ ปญฺจเมเน ปญฺจมํ
ฉฏฺฐเณ ฉฏฺฐํ สตฺตฺเมเน ฯ เอวํ สตฺตฺ วิปฺสฺสนาปฏฺวิปฺสฺสนา
กถิตา โหนฺตฺตีติ ฯ

สตฺตฺถํ นิฏฺฐิตํ ฯ

อฏฺฐวิเชเน ฌาณวตฺตฺตฺนิทฺเทเส โสตาปตฺตฺติมกฺเค ปญฺญาตี
โสตาปตฺตฺติมกฺคมฺหิ ปญฺญา ฯ อิมินา สมฺปยุตฺตฺปญฺญาว กถิตา ฯ
เสสฺสฺปะเตสุปี เอเสว น โยติ ฯ

อฏฺฐกํ นิฏฺฐิตํ ฯ

นาวิเชเน ฌาณวตฺตฺตฺนิทฺเทเส อนุปฺพุพฺพิหารสฺมาปตฺตฺตีสุตี
อนุปฺพุพฺพิหารสฺงฺขาตาสฺ สฺมาปตฺตฺตีสุ ฯ ตาสํ อนุปฺพุพฺเพเน อนุปฺพิ-
ปาฏฺฐิยา วิหาริตฺตฺตฺพฏฺฐเเน อนุปฺพุพฺพิหารตา สฺมาปชฺชิตฺตฺพฏฺฐเเน
สฺมาปตฺตฺตีตา ทฏฺฐพฺพา ฯ

ตตฺตฺถ ปจฺมชฺชฌานสฺมาปตฺตฺติยา ปญฺญาตีอาทโย อฏฺฐ
สมฺปยุตฺตฺปญฺญา เวทิตฺตฺพพา ฯ นวมา ปจฺจเวกฺขณปญฺญา ฯ
สา หิ นิโรธสฺมาปตฺตฺตี สนฺตโต ปณฺีตโต ปจฺจเวกฺขณานสฺส
ปวตฺตฺตี ฯ เตน วุตฺตํ สลฺยาเวทิตฺตฺนิโรธสฺมาปตฺตฺติยา วฏฺฐิตฺตฺส
ปจฺจเวกฺขณฌานนฺติ ฯ

นวกํ นิฏฺฐิตํ ฯ

ทสฺวิเชเน ฌาณวตฺตฺตฺนิทฺเทเส อฏฺฐานนฺติ เหตุปฏฺฐิกฺเขโป ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคนิทเทโส ฅ้า 679

อนวกาโสติ ปจฺจยปฏิกฺเขโป ฯ อุกฺเขนาปี การณเมว
ปฏิกฺขิปติ ฯ การณณฺหิ ตทายตฺตวตฺตติตฺตย อตฺตโน ฅลสฺส
จฺานนฺติ จ อวกาโสติ จ วุจฺจติ ฯ ฅนฺติ ฅเนน การณน ฯ
ทิกฺขิสมฺปนฺโนติ มคฺคทิกฺขิจฺยา สมฺปนฺโน โสตาปนฺโน อริย-
สวโก ฯ กณฺจิ สงฺขารนฺติ จตฺตุมิเกสฺส สงฺขตสงฺขารสฺส กณฺจิ
เอกํ สงฺขารมฺปี ฯ นิจฺจโต อุปกฺจฅญฺยติ นิจฺจโตติ กณฺเหฺยติ ฯ
เนตํ จานํ วิชฺชตีติ เอตํ การณํ นตฺถิ น อุปลพฺภติ ฯ

ยํ ปุณฺณชฺชโนติ ฅเนน การณน ปุณฺณชฺชโน ฯ จานเมตํ
วิชฺชตีติ เอตํ การณํ อตฺถิ สสฺสตทิกฺขิจฺยา ทิ โส เตภูมิกสฺส
สงฺขารสฺส กณฺจิ สงฺขารํ นิจฺจโต กณฺเหฺยติ อตฺถิโต ฯ
จตฺตุมิกสงฺขารो ปน เตชฺชสฺสทตฺตา ทิวสํ สนตฺตโต อโยคฺโว
วีย มกฺขิกานํ ทิกฺขิจฺยา วา อณฺเณสํ วา อกฺุสลาณํ อารมฺมณํ
น โหติ ฯ อิมิณา นฅเนน กณฺจิ สงฺขารํ สุขโตติอาทิสฺสปี
อตฺถิโต เวทิตพฺโพ ฯ สุขโต อุปกฺจฅญฺยติ เอกนฺตสฺสปี อตฺตา
โหติ อโรโค ปรมฺมรณฺนาติ(๑)เอวํ อตฺตทิกฺขิจิวเสน สุขโต กาทํ
สนฺธาเยตํ วุตฺตํ ฯ ทิกฺขิจิวิปฺปยุตฺตจิตฺเตน ปน อริยสวโก
ปริพาหาทิกฺโกติ ปริพาหฺวปสมตฺถํ มตฺตทตฺถิทิ ปริตาสีโต วีย
สฺจิกามิ โปกฺขรพฺุราหฺมโณ (๒) ฅถํ วีย(๓) กณฺจิ สงฺขารํ สุขโต
อุปกฺจจฺติ ฯ อตฺตวาทเ ทสิณฺนาทิปณฺณตฺติสงฺกหนตฺถํ สงฺขารนฺติ

๑. ม. อ. ๑๔/๓๔, ๓๖/๓๔, ๓๕ ฯ

๒. ม. โจกฺขพฺุราหฺมโณ ฯ ๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 680

อวตฺวา กณฺจि ชมฺมนฺติ วุคฺคํ ฯ

อิธปิ อริยสาวกสฺส จตฺตุมิกวเสน ปริจฺเฉทโ ทเวทิตฺตํ
ปฺนุชฺชนสฺส เตจฺจุมิกวเสน ฯ สพฺพวเรสุ วา อริยสาวกสฺสาปิ
เตจฺจุมิกวเสนว ปริจฺเฉทโ ทวภูตฺติ ฯ ยถฺหิ ยํ(๑) ปฺนุชฺชนโน กณฺหาติ
ตโต ตโต อริยสาวโก คาหํ วินิเวเจติ(๒)ปฺนุชฺชนโน หิ ยํ
ยํ นิจฺจํ สุขํ อตฺตตฺติ กณฺหาติ ตํ อริยสาวโก อนิจฺจํ
ทุกขํ อนตฺตตฺติ กณฺหนฺโต คาหํ วินิเวเจติ ฯ(๒)

มาตรนฺติอาทิสฺส ชนิกาว มาตา ฯ ชนโก ปิตา ฯ (๓)
มนุสฺสภูโตว ชินฺนาสโว อรฺหาติ อธิปฺเปโต ฯ ก็ ปน
อริยสาวโก อณฺณํ ชีวิตา โวโรเปยฺยาติ เอตมฺปิ อภูจฺฉนํ ฯ
สเจปิ ภวนฺตรคคฺติ อริยสาวกํ อตฺตโน อริยสาวกาวั
อชานนตมฺปิ โกจิ เอวํ วเทยฺย อิมํ กุณฺถกิปฺลลิกํ ชีวิตา
โวโรเปตฺวา สกลจกฺกวาพคฺพเก จกฺกวตฺตติรชฺชํ ปฏฺธิปชฺชาหิตี
เนว โส ตํ ชีวิตา โวโรเปยฺย ฯ อถวาปิ นํ เอวํ วเทยฺย
สเจ อิมํ น ฆาเตสฺสสิ สีสนฺเต ฉินฺทิสฺสามาติ สีสเมวสฺส
ฉินฺทเทยฺยํ เนว โส ตํ ฆาเตยฺย ฯ ปฺนุชฺชนภาวสฺส ปน
มหาสาวชฺชภาวทสฺสนตฺถิ อริยสาวกสฺส จ พลทีปนตฺถเมตฺถ
วุคฺคํ ฯ อยฺเยหตฺถ อธิปฺปาโย สาวชฺโช ปฺนุชฺชนภาโว ยตฺร
หิ นาม ปฺนุชฺชนโน มาตฺตมาตาทีนึปิ อนนฺตรียานิ กริสฺสตี ฯ
๑. ม. ยํ ยํ หิ ฯ ๒. ม. วินิเวเจติ ฯ ๓. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคณิทุเทโส หนา 681

มหาพโลว(๑) อริยสาวโก โส เอตานิ กมฺมานิ น กโรตตี ๑

ทุฏฺเฐน(๒) จิตฺเตนาติ โทสสมฺปยุตฺเตน วรฺกจิตฺเตน ๑

โลหิตํ อุปฺปาเทยฺยาติ ชีวฺมานกสรีเร ชุทฺตกมฺกุกาย

ปิวนมตฺตมฺปิ โลหิตํ อุปฺปาเทยฺย ๑

สงฺฆํ ภินฺนุเทยฺยาติ สฺมานสํวาสกํ สฺมานสีมาย จิตฺํ ปณฺจหิ

การณฺหิ สงฺฆํ ภินฺนุเทยฺย ๑ วุตฺตเฉฺหตํ ปณฺจหิ อุปาถิ

อากาเรหิ สงฺโฆ ภิชฺชติ ๑ กมฺเมน อุทฺเตเสน โวหรนฺโต

อนุสฺสาวเนน สลากกฺคาหนาติ ๑(๓)

ตตฺถ กมฺเมนาติ อปฺโลกนาทิสฺสุ จตุสฺส กมฺเมสฺส อณฺตเรน

กมฺเมน ๑ อุทฺเตเสนาติ ปณฺจสฺส ปาฎิโมกฺขุทฺเตเสสฺส อณฺตเรน

อุทฺเตเสน ๑ โวหรนฺโตติ กถยนฺโต ตาหิ ตาหิ อุปฺปคฺติหิ

อธมฺมํ ฐมฺโหมติอาทินิ อญฺจารส เกทกรวตฺตุนิ ทิเปนฺโต ๑

อนุสฺสาวเนนาติ นนฺ ตุมฺเห ชานาถ มยฺหิ อฺจฺจา กฺลา

ปพฺพชิตฺถาวั พหุสฺสฺสฺสฺสฺสฺส มาทิสฺโส นาม อุทฺธมฺมํ

อุพฺพินฺยํ สตฺตฺตฺสฺสํ คาเหยฺยาติ จิตฺตมฺปิ อุปฺปาเทตฺถ ตุมฺหากํ

น ยุตฺถํ กิ มยฺหิ อวิจิ นีลุปฺปลวณฺ วิย สิตฺโถ กิมฺหิ

อปายฺโต น ภายามิตฺติอาทินา นเยน กณฺณมฺมฺเล วจิเกทํ กตฺวา

อนุสฺสาวเนน ๑ สลากกฺคาหนาติ เอวั อนุสฺสาเวตฺวา เตสฺส จิตฺตํ

อุปฺตมฺเกตฺวา อนิวตฺตณฺฐมฺเม กตฺวา คณฺหน อิมํ สลาแกนฺติ

๑. ม. มหาพโล ๑ ๒. ม. ปทุฏฺเฐน ๑ ๓. วิ. ปริ. ๘/๑๒๑๒/๔๕๕ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 682

สลาภคคาเหน ฯ

เอตถ จ กมฺมเมว อุตฺเทโส วา ปมาณํ โวหารานุ-
สฺสวณสลาภคคาหา ปน ปุพฺพภาคา ฯ อฏฺฐารสวตฺถุทีปนวเสน
หิ โวหรนฺเตน ตตฺถ รุจิชฺชนตฺถํ อนุสฺสาเวตฺวา สลาภาย
คาหิตายปี อภินฺโนว โหติ สงฺโฆ ฯ ยथा ปน เอวํ จตฺตารो
วา อติเรกา วา สลากํ คาเหตุวา อาเวณิกํ กมฺมํ วา
อุตฺเทสํ วา กโรนฺติ ตथा สงฺโฆ ภินฺโน นาม โหติ ฯ

เอวํ ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สงฺฆํ ภินฺนุเทยฺยติ เนตํ จานํ
วิษฺชติ ฯ เอตฺตาวตา มาตฺตมาตาทีนํ ปญฺจ อนนฺตริยกมฺมานิ
ทสฺสิตานิ โหนฺติ ยานิ ปุณฺณชฺชโน กโรติ น อริยสาวโก ฯ
เตสํ อาวิภาวตฺถํ

กมฺมโต ทวารโต เจว กปฺปฏฺฐิจฺฉิตฺยโต ตถา
ปากสาธารณาทีหิ วิญฺญาตพุโป วินิจฺฉโย ฯ

ตตฺถ กมฺมโต ตาว เอตฺถ หิ มนุสฺสภูตสฺเสว มนุสฺสภูตํ
มาตฺรํ วา ปีตฺรํ วา อปี ปรีวตฺตลิ่งคํ(๑) ชีวิตา โวโรเปนตสฺส
กมฺมํ อนนฺตริยํ โหติ ตสฺส วิปากํ ปฏฺฐิพาหิสฺสามีติ
สกลลฺกกวาฬํ มหาเจตฺยปฺปมาเนหิ กาณฺจนฺณเปหิ ปุเรตฺวาปี
สกลลฺกกวาฬํ ปุเรตฺวา นิสินฺนภิกฺขุสงฺฆมฺสฺส มหาทานํ ทตฺวาปี
พุทฺธสฺส ภควโต สงฺฆาภิกฺกณฺณํ อมฺฤตฺตวาว วิจฺริตฺวาปี
๑. ม. อปี ปรีวตฺตลิ่งคํ ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคนิทเทโส ฃ้า 683

กายสุส เกทานิรยเมว อุปปชชติ ฃ โย ปน สยั มนุสสุทโถ
ติรจฃานภูตึ มาตริ วา ปิตริ วา สยั วา ติริจฃานภูโต
มนุสสุทตึ ติริจฃานภูโตเยว วา ติริจฃานภูตึ จีวิตา โวโรเปติ
ตสุส กมมึ อนนตริยั น โหติ กมมึ ปน ภาริยั โหติ
อนนตริยั อากุเจว ติฏฐติ ฃ มนุสสุชาตีกานั ปน วเสน
อัย ปโณห กถิตโ ฃ

เอตถ เอพกจตุกกั สงคามจตุกกั โจรจตุกถญจ
กเถตพพิ ฃ เอพกั มาเรตุสามิติ (๑) อภิสนุธินาปี หิ เอพกฐุฃาน
จิตึ มนุสสุโส มนุสสุทตึ มาตริ วา ปิตริ วา มาเรनुโต อนนตริยั
สุสติ ฃ เอพกาภิสนุธินา ปน มาตาปีติอภิสนุธินา วา เอพกั
มาเรनुโต อนนตริยั น สุสติ ฃ มาตาปีติอภิสนุธินา มาตาปีติโร
มาเรनुติ(๒) สุสเตว ฃ เอเสว (๓) นโย อิตรสุมิมปิ จตุกถทวเย ฃ

ยถา จ มาตาปีตฺสู เอว อรหนุเตปี เอตานิ จตุกถานิ
เวทิตพพานิ ฃ มนุสสุอรหนุตเมว จ มาเรตุวา อนนตริยั
สุสติ น ยกขภูตึ กมมึ ปน ภาริยั อนนตริยสทิสเมว ฃ
มนุสสุอรหนุตสุส จ ปุณฺชชนกาลเยว สตุถปฺปหารเ วา วิเส
วา ทินฺเนปี ยทิ โส อรหตุตึ ปตฺวา เตเนว มรติ
อรหนุตมาโต โหติเยว ฃ ยั ปน ปุณฺชชนกาลे ทินฺนทานั
อรหตุตึ ปตฺวา ปรีฏญชติ ปุณฺชชนสเสว ตั ทินฺนั โหติ ฃ
๑. ม. มาเรมิตติ ฃ ๒. ม.มาเรनुโต ฃ ๓. ม. เอส นโย ฃ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 684

เสตอริยปุคฺคเล มาเรนตฺตสฺส อนนฺตริยํ นตฺถิ กมฺมํ ปน ภาริยํ
อนนฺตริยสทิสเมว ฯ

โลหิตฺตฺวาเท ตถาคตฺตสฺส อภิขุชกายตาย ปฺรูปกุกฺกเมน
จมฺมจฺเจทํ กตฺวา โลหิตฺตฺวาเท นาม นตฺถิ สรฺริรตฺตสฺส ปน
อนฺโตเยว เอกสฺมี จาเน โลหิตฺตํ สโมสฺรติ ฯ เทวตฺตเตน
ปฏฺวิทฺชสีลาโต อภิขุชิตฺวา คตา สกฺขลิกาปี (๑) ตถาคตฺตสฺส
ปาทนฺตํ ปหริ ฝรตฺตนา ปหโต วย ปาโท อนฺโตโลหิตฺตเยว
อโหสิ ฯ ตถา กโรนตฺตสฺส อนนฺตริยํ โหติ ฯ ชิวโก ปน
ตถาคตฺตสฺส รุจฺยา สตฺถเกน จมฺมํ ฉินฺทิตฺวา ตมฺหา จานา
ทฺฏฺจโลหิตฺตํ นีหริตฺวา ฝาสุกฺกกาสิ ตถา กโรนตฺตสฺส
ปฺลฺลยกมฺมเมว โหติ ฯ

อถ เย จ ปรีนฺนิพฺพุเต ตถาคเต เจตฺยิ ภิณฺทนฺติ โโพธิ
ฉินฺทนฺติ ชาติุมฺหิ อฺุปกฺกนฺติ เตสํ ก็ โหติติ ภาริยํ กมฺมํ
โหติ อนนฺตริยสทิสํ ฯ สธาตฺกํ ปน ฐปํ วา ปฏฺมํ วา
พาชยมานํ โโพธิสาขญฺจ ฉินฺทิตฺตํ วฏฺฏฺติ ฯ สเจปี ตตฺถ นิสินา
สกฺกนา เจตฺยเย วจฺจ ปาเตนฺติ ฉินฺทิตฺตํ วฏฺฏฺติเยว ฯ ปรีโภก-
เจตฺยโต หิ สรฺริรเจตฺยิ มหฺนตฺตรํ ฯ เจตฺยวตฺถุ ภิณฺทิตฺวา คจฺจนฺตํ
โโพธิมฺลมฺปี ฉินฺทิตฺวา หริตฺตํ วฏฺฏฺติ ฯ ยา ปน โโพธิสาขา
โโพธิมฺรํ พาชติ ตํ เคหฺรกฺขนตฺถิ ฉินฺทิตฺตํ น ลพฺภติ ฯ
๑. ม. สกฺลิกาปี ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิงฺกนิตุเทโส ฃ้า 685

โพธิอตุถฃหิ ฃหํ น ฃหตุถาย โพธิ(๑) ฃ อาสนฃฃเรปี เอเสว
นโย ฃ ยสฺมี ปน อาสนฃฃเร ฃาตุ นีหิตา โหติ ตสฺส
รกฺขณตุถาย โพธิส่างฺ ฉินฺหิตุํ ฃ ฃวฺภูตฺติ ฃ โพธิฃกฺคนตุถํ
โอโฆหฺรณส่างฺ ฃา ปุติภูจกถา ฃา ฉินฺหิตุํ ฃวฺภูตฺติเยว
สฺริรปฺภูจกถเน ฃว ฃุณฺณฃปี โหติ ฃ

สงฺฆฃเท สิมฺภุจกสงฺฆเ อสนฺนิปติเต ฃิสฺสุ ฃิสฺสุ ปฺริสฺสิ
กเหตุว ฃกโหวาหฺรณสฺสวณฺสลาถกฺกฐาหฺสฺส กมฺมํ ฃา กโรนฺตสฺส
อฺทฺทเทสฺสิ ฃา อฺทฺททิสฺนตฺสฺส ฃเทโท จ โหติ อนนฺตฺริยกมฺมฃจ ฃ
สฃกฺกสฺสฃฃาย ปน ฃวฺภูตฺติ สฃกฺกสฺสฃฃาย หิ กโรนฺตสฺส ฃเว
ฃเทโท โหติ น อนนฺตฺริยกมฺมํ ฃ ตถา นวโต อุนฺปฺริส่าย ฃ
สพฺพฃนฺตฺติเมน ปน ปฺริจฺเจเทน นวณฺนํ ฃน่าน โย สงฺฆํ
กฺิณฺหิตฺติ ตสฺส อนนฺตฺริยกมฺมํ โหติ ฃ อนฺวตฺตกานํ อฃมฺมวาทินํ
มหาสวฯ ฃ กมฺมํ ฃมฺมวาทิโน อนวฯ ฃ ตตฺถ นวณฺนฃเว
สงฺฆฃเท อิทํ สฺสฺสฺส อีถโต อฺปาติ จตฺตารโ โหณฺติ อีถโต
จตฺตารโ นวโม อนฺสฺสวเวติ สลาถํ กฐาหฺติ อัย ฃมฺโฆ
อัย ฃนโย อิทํ สฺสฺสฺส อิมํ กณฺหล อิมํ โรเจถาติ
เอวฃปี โย อฺปาติ สงฺฆร่าชิ ฃเว โหติ สงฺฆฃเทโท จ ฃ นวณฺนํ
ฃา อฺปาติ อติรกนวณฺนํ ฃา สงฺฆร่าชิ ฃเว โหติ สงฺฆฃเทโท
จาทิ ฃ(๒)

๑. ม. โพธิ ฃ ๒. ฃ. จุถ. ๓/๔๐๔/๒๐๕ ฃ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 686

เอเตสุ จ ปน ปญจสุ สงฺฆเภท(๑) วจีกมฺมํ เสธานี
กายกมฺมานีติ เอวํ กมฺมโต(๒) วิญญาตพฺโพ วินิจฺฉโย ฯ

ทวารโตติ สพฺพานว เจตานี กายทวารโตปี วจิตฺตวาทโตปี
สมุฏฺฐหนฺติ ฯ ปุริมานิ ปเนตฺถ จตฺตารี อาณตฺติกวิชฺชามย-
ปโยควเสน วจิตฺตวาทโต สมุฏฺฐหิตฺวาปี กายทวารเมว ปุเรนฺติ ฯ
สงฺฆเภท หตฺถมฺหุชฺชาย เกทํ กโรนฺตสฺส กายทวารโต
สมุฏฺฐหิตฺวาปี วจิตฺตวาทเมว ปุเรตีติ เอวเมตฺถ ทวารโตปี
วิญญาตพฺโพ วินิจฺฉโย ฯ

กปฺปญฺจิตฺตียโตติ สงฺฆเภทโยเยว เจตฺถ กปฺปญฺจิตฺตียโย ฯ
สณฺจหนฺเต हि กปฺเป กปฺปเวมชฺเช วา สงฺฆเกทํ กตฺวา
กปฺปวินาสเยว มุจฺจติ ฯ สเจปี हि เสวว กปฺโป วินสฺสิสฺสตีติ
อชฺช สงฺฆเกทํ กโรตี เสวเยว มุจฺจติ เอกทิวสเมว นีรเย
ปจฺจติ เอวํ กรณํ ปน นตฺถิ ฯ เสธานี จตฺตารี กมฺมานิ
อนนฺตริยานาว โหนฺติ น กปฺปญฺจิตฺตียนีติ เอวเมตฺถ กปฺปญฺจิตฺ-
ยโตปี วิญญาตพฺโพ วินิจฺฉโย ฯ

ปากโตติ เยน จ ปญฺจเปตานี กมฺมานิ กตานี โหนฺติ
ตสฺส สงฺฆเภทโยเยว ปฏิสนฺธิวเสน วิปจฺจติ เสธานี อโหสิ
กมฺมํ นาโหสิ กมฺมวิปาโกติ เอวมาทิสฺสุ สงฺขยํ คจฺจนฺติ ฯ
สงฺฆเภททาทาเว โลหิตฺตูปฺปาโท ตททาเว อรหนฺตจฺฆาตโก ตททาเว
๑. ม. สงฺฆเภทโย ฯ ๒. ม. กมฺมโตปี ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคณิทุเทโส ฅน้า 687

สเจปี ปีตา สีลวา โหติ มาตา ทุสสีลา โน วา ตถา
สีลวตี ปีตุมาโต ปฏิสนุชิวเสน วิปจจติ ฯ สเจ มาตา มาตุ-
ฅมาโต ฯ ทูวิสุปี สีเลน วา ทุสสีเลน วา สมานนุส มาตุฅมาโตว
ปฏิสนุชิวเสน วิปจจติ ฯ มาตา หิ ทุกุรการินี พหุปการา
จ ปุตุตทานนุติ เอวเมตถ ปากโตปี วิญญาตพุโพ วินิจจโย ฯ
สาธารณาทีหีติ ปุริมานี จตุตาริ สพุเพสมปี คหุจ-
ปพุพชิตานัน สาธารณานิ ฯ สงงมเกโท ปน น โข อุปาลี
ภิกขุณี สงงม ฆินุทติ น สิกขมานานา น สามณโร น สามณรี
น อุปาสโก น อุปาสิกา สงงม ฆินุทติ ภิกขุ โข อุปาลี
ปกตตโต สมานล้าวาสโก สมานล้ามาย ฅโต สงงม(๑) ฆินุทตีติ
วจนโต วุตุตปการสสุ ภิกขุโนว โหติ น อญญสสุ ฯ ตสฺมา
อสาธารโณ ฯ อาทิสทุเทน สพุเพเปเต ทุกุขเวทนาสคคตา
โทสโมหสมปยุตุตา จาติ เอวเมตถ สาธารณาทีหีปี วิญญาตพุโพ
วินิจจโย ฯ

อญญัน สตุถารนุติ อัย เม สตุถา สตุถุจิจจ กาคุ
อสมตโถติ ภาวนุตเรปี อญญัน ติตถกริ อัย เม สตุถาติ
เอว คณุหุย เนตฺ จานัน วิชชตีติ อตุโถ ฯ

อญจมน ภาว นีพุพตุเตยยาติ สพุพมณุทปญโยปี สตุตม
ภาว อติกุกมิตฺวา อญจมน ภาว (๒) นีพุพตุเตยเย เนตฺ จานัน
๑. วิ. จุถ. ๗/๔๐๔/๒๐๖ ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตุถิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 688

วิษขติ ฯ อุตตมโกฎิยา หิ สตุตมัม ภาวํ สนุชาเยเวส นียโต
สมุโพธิปรายโนติ วุตโต ฯ ก็ ปน ตัม นียาเมติ ก็ ปุพฺพเหตุ
นียาเมติ อุทาหุ ปฏิลทุชมกุโค อุทาหุ อุปริ ตโย มกุคาคิ
สมุมาสมุพฺพุเชน คหิตัม นามมตุตเมตัม ฯ ปุคฺคโล ปน นียโต
นาม นตุถิ ฯ ปุพฺพเหตุ นียาเมตตี วุตเต หิ อุปริ ตินฺณํ
มกุคานํ อุปนีสสโย วุตโต โหติ ปจฺจมมกุคสฺส อุปนีสสยาภาโว
อาปชฺชติ ฯ อิจฺจสฺส อเหตุ อุปฺปจฺจยา นิพฺพตฺตี ปาปฺณาติ ฯ
ปฏิลทุชมกุโค นียาเมตตี วุตเต อุปริ ตโย มกุคา อกิจฺจกา
โหนติ ปจฺจมมกุโคเอว สกิจฺจโก ปจฺจมมกุเคนว กิเลสฺส เขเปตฺวา
ปรินิพฺพายิตพฺพํ โหติ ฯ อุปริ ตโย มกุคา นียาเมตตี วุตเต
ปจฺจมมกุโค อกิจฺจโก โหติ อุปริ ตโย มกุคาว สกิจฺจกา
ปจฺจมมกุคํ อนิพฺพตฺเตตฺวา อุปริ ตโย มกุคา นิพฺพตฺเตตฺวา
โหนติ ปจฺจมมกุเคนว(๑) จ อนุปฺปชฺชิตฺวาว กิเลสฺสา เขเปตฺวา
โหนติ ฯ ตสฺมา น อญฺโณ โกจิ นียาเมติ อุปริ ตินฺณํ
มกุคานํ วิปฺสฺสนาว นียาเมติ ฯ สเจ หิ เตสํ วิปฺสฺสนา
ติฏฺฐา สุรา หุตฺวา วหติ เอกฺเวย ภาวํ นิพฺพตฺเตตฺวา อรหตฺตํ
ปตฺวา ปรีนิพฺพาคิ ฯ ตโต มนุทตรปญฺโณ ทฺติเย วา ตติเย
วา จตุตฺเถ วา ปญฺจเม วา ฉฏฺฐเ วา ภาเว อรหตฺตํ
ปตฺวา ปรีนิพฺพาคิ ฯ สพฺพมนุทตรปญฺโณ สตุตมัม ภาวํ นิพฺพตฺเตตฺวา
๑. ม. ปจฺจมมกุเคน ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคนิทเทโส ฅหน้า 689

อรหตตํ ปาปุณาติ อฏฐเม ภเว ปฏิสนุธิ น โหติ ๗ อิติ
สมมาสมพุทฺธเณ คหิตํ นามมตฺตเมตํ ๗ สตฺธา หิ พุทฺธตฺถาย
ตฺถเลตฺวา สพุทฺธญฺญตฺถฅาณน ปริจฺฉินฺทิตฺวา อัย ปุคฺคโล
สพุทฺธมหาปญฺโญ ติกฺขวิปสฺสโก เอกเมว ภวํ นิพุทฺธเตตฺวา
อรหตตํ ฅณฺ्हิสฺสตีติ เอกพีซีติ นามํ อกาสิ ๗ อัย ปุคฺคโล
ทฺถิตฺยํ ตตฺถิตฺยํ จตฺตตฺถํ ปญฺจมํ ฅฏฺฐํ ภวํ นิพุทฺธเตตฺวา อรหตตํ
ฅณฺ्हิสฺสตีติ โกลํโกโลติ นามํ อกาสิ ๗ อัย ปุคฺคโล สตฺตมํ
ภวํ นิพุทฺธเตตฺวา อรหตตํ ฅณฺ्हิสฺสตีติ สตฺตกฺขตฺตฺตฺปรโมติ
นามํ อกาสิ ๗

โกจิ ปน ปุคฺคโล สตฺตนฺนํ ภวานํ นียโต นาม นตฺถิ
อริยสวโก ปน เชน เณจิปิ อากาเรน มนุทปญฺโญ สมานอ
อฏฺฐมํ ภวํ อปฺปตฺวา อนฺตราว ปรินิพฺพาติ ๗ สกฺกสทิสฺสปี
หิ (๑) ฅฏฺฐาภิรโต สตฺตมํเขว ภวํ ฅจฺจติ สตฺตเม ภเว
สพุทฺธากาเรน ปมาทวิหริโนปิ วิปสฺสนาณานํ ปริปากํ ฅจฺจติ
อปฺปมตฺตเกปิ อารมฺมณน นิพฺพินฺทิตฺวา นิพฺพตี ปาปุณาติ ๗
สเจปิ หิสฺส สตฺตเม ภเว นิตฺถํ วา โอกกมนุทสฺส ปรมฺมุจํ
วา ฅจฺจนุทสฺส ปจฺจโต จตฺวา ติจิณฺเณ อสิณา โกจิเทว
สีลํ ปาเตยฺย อฺทเท วา โอสาทเตตฺวา มาเรยฺย อสนิ วา
ปนสฺส สีเส ปเตยฺย เอวรฺุเปปิ กาลे สปฺปฏิสนุธิกา กาลกิริยา
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๗

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 690

นาม น โหติ อรหตุตฺ ปตฺตวาว ปรีนิจฺจพฺพาติฯ เตน วุคฺตํ

อฏฺฐมํ ภวํ นิจฺจพฺพตฺเตยฺย เนตํ จานํ วิชฺชตฺตีติ(๑) ฯ

เอกิสฺสา โลกธาตฺยาติ ทสฺสทสฺสีโลกธาตฺยาฯ ตีณิ หิ

เขตฺตทานิ ชาติเขตฺตํ อาณาทเขตฺตํ วิสยเขตฺตตฺตนิ ฯ

ตตฺถ ชาติเขตฺตํ นาม ทสฺสทสฺสีโลกธาตฺยาฯ สทา หิ

ตถาคตฺสส มาตฺตฺกฺจฺฉินิโอกฺกมฺนกาเล นิกฺขมฺนกาเล สมฺโพธิกาเล

ชฺมมจกฺกปฺปวตฺตเน อายุสฺงฺขารโวสุตฺตชฺชเน (๒) ปรีนิจฺจพฺพานे จ

กมฺปติ ฯ

โกฏฺฐิตสฺสทสฺสจกฺกวาฬํ ปน อาณาทเขตฺตํ นาม ฯ

อาณาทานญฺยโฆรปรีตฺตชฺชกฺกปรีตฺตตรตนปรีตฺตาทินญฺหิ เอตฺถ อาณาท

วตฺตติ ฯ

วิสยเขตฺตตฺสส ปน ปริมาณํ นตฺถิ ฯ พุทฺธานญฺหิ

ยวตฺกํ ฅานํ ตวตฺกํ เนยฺย(๓) ยวตฺกํ เนยฺยํ ตวตฺกํ

ฅานํ ฅานปริยฺนตฺติกํ เนยฺยํ เนยฺยปริยฺนตฺติกํ ฅานนฺตติ(๔)วจนโต

อวิสโย นาม นตฺถิ ฯ อิมสฺส ปน ตีสุ เขตฺเตสฺส จเปตฺวา

อิมํ จกฺกวาฬํ อญฺญสฺมี จกฺกวาฬे พุทฺธา อุปฺปชฺชนตฺตีติ สุตฺตํ

นตฺถิ น อุปฺปชฺชนตฺตีติ ปน อตฺถิ ฯ

ตีณิ ปิฏฺฏกานิ วินยฺปิฏฺฏกํ สุตฺตตฺตปิฏฺฏกํ อภิธมฺมปิฏฺฏกนฺตติ ฯ

๑. ม. อภิ. ๓๕/๘๓๕/๔๕๕ ฯ ๒. ม. อายุสฺงฺขารโวสุตฺตชฺชเน ฯ

๓. ม. เญยฺยํ ฯ ๔. ขุ. ปฏฺ. ๓๑/๖๖๕/๕๗๗ ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคนิทเทโส ฃหน้า 691

ติสุโส สงคีติโย มหาคสสปตฺเถรสฺส สงคีติ ยสตฺเถรสฺส สงคีติ
โมคฺคฺลปิฏตติสฺสตฺเถรสฺส สงคีติติ ๑ อีมา ติสุโส สงคีติโย
อารุเพห เตปิฏเก พุทฺทวจนเ อิมิ จกฺกวาฬิ มุญฺจิตฺวา อญฺญตฺถ
พุทฺธา อุปฺปชฺชนตีติ สฺสคฺคิ นคฺคิ น อุปฺปชฺชนตีติ ปน
อตฺถิ ๑

อุปฺพุฬิ อจฺริมนฺติ อุปฺเพเร อุปฺจฃา เอกโต น อุปฺปชฺชนฺติ
ปุเร วา ปจฺจฃา วา อุปฺปชฺชนตีติ วุคฺคิ โหติ ๑ ตตฺถ
โพธิปฺลลงฺเก โพธิ์ อุปฺปตฺวา น อญฺฺจหิสฺสามิติ นิสินฺนกาลโต
ปฏฺจาย ยาว มาตฺถจฺจิมิ ปฏฺฐิสฺนฺธิคฺคหณฺณิ ตาว ปุฬุพฺพนฺติ (๑)
น เวทิตฺพุฬิ ๑ โพธิสฺตตฺสฺส หิ ปฏฺฐิสฺนฺธิคฺคหณฺณเ ทสฺสทฺสจกฺก-
วาทกมฺปเนเนว ชาติเขตฺตปฺริคฺคโห(๒) กโต อญฺญสฺส พุทฺทสฺส
อุปฺปตฺติ นีวาริตา โหติ ๑ ปฺรินิพฺพานโต ปฏฺจาย จ ยาว
สาสปมตฺตปปี ชาตฺถุ ติฏฺฐติ(๓) ตาว ปจฺจฃาติ น เวทิตฺพุฬิ ๑
ชาตฺถุสฺส หิ จิตฺตาสฺส พุทฺทชา จิตฺตาว โหณฺติ ๑ ตสฺมา เอตฺถนฺตเร
อญฺญสฺส พุทฺทสฺส อุปฺปตฺติ นีวาริตาว โหติ ชาตฺถุปฺรินิพฺพานเ
ปน ชาเต อญฺญสฺส พุทฺทสฺส อุปฺปตฺติ น นีวาริตา ๑

ตีณิ หิ อนฺตรฃานานิ นาม ปฺริยตฺติอนฺตรฃานิ
ปฏฺฐิเวรอนฺตรฃานิ ปฏฺฐิปตฺติอนฺตรฃานนฺติ ๑

ตตฺถ ปฺริยตฺตีติ ตีณิ ปิฏฺกานิ ๑ ปฏฺฐิเวโรติ สจฺจปฏฺฐิเวโร ๑
๑. ม. ปุฬุเพติ ๑ ๒. ม. เขตฺตปฺริคฺคโห ๑ ๓. ม. ชาตฺถุโย ติฏฺฐนฺติ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 692

ปฏิบัติตติ ปฏิปทาฯ ตตถ ปฏิเวโธ จ ปฏิปตติ จ โหติปี
น โหติปีฯ เอกสมิณฺหิ กาลเ ปฏิเวธกรร กิกฺขุ พหุ โหนฺติ
น(๑) เอส กิกฺขุ ปุณฺชชนฺติ อังคฺลี ปสเรตฺวา ทสฺเสตฺพโพ
โหติฯ อิมสมิเยว ทีเป เอกวาริ กิร ปุณฺชชนกิกฺขุ นาม
นาโหสิฯ ปฏิปตติปรุกาปี กทาจิ พหุ โหนฺติ กทาจิ
อปฺปาฯ อิติ ปฏิเวโธ จ ปฏิปตติ จ โหติปี น โหติปีฯ
สาสนญฺจิตฺติยา ปน ปริยตฺติ (๒) ปมาณิฯ ปณฺชิตฺโต หิ เตปฺปิฏกั
สุตฺวา เทวปี ปุเรติฯ ยถา อมหากั โพธิสฺตฺโต อาพารสฺส
สนฺติเก ปญฺจาภิณฺณา สตฺต จ สฺมาปตฺติโย นีพฺพตฺเตตฺวา
เนวสณฺณานาสณฺณายตฺนสฺมาปตฺติยา ปริกมฺมํ ปุจฺฉิ โส น
ชานามิตี อาหฯ ตโต อุทกสฺส รามปฺตฺตสฺส (๓) สนฺติกั คนฺตฺวา
อริคตฺวิเสสั สัสนฺนเตตฺวา เนวสณฺณานาสณฺณายตฺนสฺส ปริกมฺมํ
ปุจฺฉิ โส อาจิกฺขิ ตสฺส วจนสมนฺนตฺรเมว มหาสฺตฺโต ตั
สมฺปาเทสิ เอวเมว ปญฺณวา กิกฺขุ ปริยตฺติ สุตฺวา เทวปี
ปุเรติฯ ตสฺมา ปริยตฺติยา จิตฺาย สาสนั จิตฺิ โหติฯ ยทา
ปนฺ สา อนุตฺรชยติ ตทา ปจฺมํ อภิธมฺมปิฏกั นสฺสติฯ
ตตถ ปญฺจานั สพฺพปจฺมํ อนุตฺรชยติ อนุกฺกเมน ปจฺฉา
ธมฺมสงฺกโห ตสฺมี อนุตฺรหิเต อิตฺเรสุ ทฺวีสุ ปิฏฺเฐสุ จิตฺेषุปี (๔)
สาสนั จิตฺเมว โหติฯ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิฯ ๒. ม. ปริยตฺติเยวฯ

๓. อัย ปาโจ นตฺถิฯ ๔. ม. จิตฺेषุฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิงฺคนิทฺเทโส หนา 693

ตตฺถ สุตฺตฺนตฺปิฏฺเก อนฺตรชายมาเน ปจฺมํ อํกุตฺตรนิกาโย
เอกาทสกโต ปฏฺจาย ยาว เอกกา อนฺตรชายติ ตทฺนตฺตรํ
สํยุตฺตฺนิกาโย จกฺกเปยฺยาลโต ปฏฺจาย ยาว โอมตฺรณา
อนฺตรชายติ ตทฺนตฺตรํ มชฺฌิมนิกาโย อินฺทฺริยภาวนโต ปฏฺจาย
ยาว มฺลปฺริยาชา อนฺตรชายติ ตทฺนตฺตรํ ทิฆนิกาโย ทสฺสตฺตรโต
ปฏฺจาย ยาว พฺรหฺมชาลา อนฺตรชายติ ฯ เอกิสฺสาปี ทฺวินนํมฺปี
กาถานํ ปุจฺจนา อทฺธานํ กจฺจติ สาสนํ ชาเรตุํ น
สกุโกติ สกฺยปุจฺจนา(๑)วีย อาพวกปุจฺจนา(๒) วีย จ ฯ เอตา กิร
กสฺสปพฺพุทฺธกาลิกา อนฺตรา สาสนํ ชาเรตุํ นาสกฺขิสฺสุ ฯ

ทฺวิสฺส ปน ปิฏฺฏเกสฺส อนฺตรหิตฺตฺสปี วินยปิฏฺฏเก จิตฺเต สาสนํ
ติฏฺฐจฺติ ฯ ปรีวารขนฺธเกสฺส อนฺตรหิตฺตฺส อุกฺโตวิงฺเก จิตฺเต จิตฺตเมว
โหติ ฯ อุกฺโตวิงฺเก อนฺตรหิตฺเต มาติกา ย จิตฺตายปี จิตฺตเมว
โหติ ฯ มาติกา ย อนฺตรหิตฺตฺส ปาฏฺฏิมอกฺขปพฺพุทฺธาอุปสมฺมปทาสุ
จิตฺตาสฺส สาสนํ ติฏฺฐจฺติ ฯ ลิงฺกํ อทฺธานํ กจฺจติ ฯ เสตวตฺต-
สมณวฺโส ปน กสฺสปพฺพุทฺธกาลโต ปฏฺจาย สาสนํ ชาเรตุํ
นาสกฺขิ ฯ ปจฺจิมกสฺส ปน สจฺจปฏฺฏเวรโต ปจฺจิมกสฺส สีสฺสเกทโต
จ ปฏฺจาย สาสนํ โอสกฺกิตํ นาม โหติ ฯ ตโต ปฏฺจาย
อณฺณสฺส พฺพุทฺธสฺส อุปฺปตฺติ น นีวาริตา ฯ(๓)

๑. พุ. สฺ. ๒๕/๓๑๐-๓๑๒/๓๕๕-๔๓๗ ฯ

๒. สฺ. ส. ๑๕/๘๓๘-๘๔๖/๓๑๔-๓๑๖ ฯ

พุ. สฺ. ๒๕/๓๑๐, ๓๑๑/๓๕๕ ฯ ๓. ม. วาริตา ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 694

ตีณิ ปริณิพพานานิ นาม กิเลสปริณิพพานัน ขนฺธ-
ปริณิพพานัน ชาติปริณิพพานนฺติ ฯ
ตตฺถ กิเลสปริณิพพานัน โปธิปลฺลงฺเก อโหสิ ขนฺธ-
ปริณิพพานัน กุสินารายัน ชาติปริณิพพานัน อนาคเต ภวิสฺสตี ฯ
สาสนสฺส กิร โอสกฺกนกาล อิมสฺมี ตามุพฺพณฺณิทีเป
ชาติโย สนฺนิปตฺติวมา มหาเจตฺติยํ คมฺมสฺสนฺติ มหาเจตฺติยโต นาคทีเป
ราชาตนเจตฺติยํ ตโต มหาโปธิปลฺลงฺกํ คมฺมสฺสนฺติ นาคกวนโตปิ
เทวโลกโตปิ พุรหุมโลกโตปิ ชาติโย มหาโปธิปลฺลงฺกเมว
คมฺมสฺสนฺติ ฯ สาสนมตฺตยาปิ ชาติ น อนฺตรา นสฺสิสฺสตี ฯ
สพฺพา ชาติโย มหาโปธิปลฺลงฺเก ราสิภูตา สุวณฺณกฺขนฺโ
วีย เอกกฺขณา หุตฺวา ฉพฺพณฺณรฺสีโย วิสฺสชฺเชสฺสนฺติ ตา
ทสสทฺสฺสีโลกชาติํ ฝริสฺสนฺติ ฯ ตโต ทสสทฺสฺสจกฺกวาเพ เทวตา
สนฺนิปตฺติวมา อชฺช สตฺถา ปริณิพฺพายตี(๑) อชฺช สาสนํ โอสกฺกตี
ปจฺฉิมทฺสฺสนฺนุทานิ อิทํ อมฺหากนฺติ ทสพลสฺส ปริณิพฺพุตทิวสโต
มหนฺตตรํ การุณฺณํ กริสฺสนฺติ จเปตฺวา อนาคามีขีณาสเว
อวเสสา สกฺภาเวน สนฺธาเรตฺถํ น สกฺขิสฺสนฺติ ฯ ชาติสุ เตโช-
ชาติ อุกฺกุจฺหิตฺวา ยาว พุรหุมโลกา อุกฺคณฺณิสฺสตี สาสนมตฺตยาปิ
ชาติยา สตี เอกชาลาภ ภวิสฺสตี ชาติสุ ปริยาทานัน คตาสฺ
ปจฺฉิขฺขิสฺสตี ฯ เอวํ มหนฺตํ อานูภาวํ ทสฺเสตฺวา ชาติสุ
๑. ม. ปริณิพฺพายตี ฯ

*เล่มที่ 47 ฅณวิภังคณิทุเทโส ฅน้ 695

อนุตรหิตาสุ สาสนั อนุตรหิตั นาม โหติ ๑ ยาว เอิ
น อนุตรธายติ ดาว อจรัม นาม โหติ ๑ เอิ อปุพพิ
อจรัม อปุพชเชยฺยึ เนตฺ จานั วิชชติ ๑

กสฺมา ปน อปุพพิ อจรัม น อปุพชชนฺตฺติ ๑
อนจฺจริยตฺตา ๑ พุทฺธา หิ อจฺจริยมนฺนุสฺสา ๑ ยถาห เอกปุคฺคโล
ภิกฺขเว โลเก อปุพชชมาโน อปุพชชติ อจฺจริยมนฺนุสฺโส กตโม
เอกปุคฺคโล ตถาคโต ภิกฺขเว อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธติ ๑(๑)

ยถิ จ เทว วา จตฺตาริ วา อญฺจ วา โสฬส
วา เอกโต อปุพชเชยฺยึ น อจฺจริยา ภเวยฺย ๑ เอกสฺมิณฺหิ
วิหारे ทฺวินฺนํ เจตฺยานมฺปิ ตถสทฺถกาโร อฺพาโร น โหติ
ภิกฺขุปี พุทฺตาย น อจฺจริยา ธาตา เอิ พุทฺธาปี ภเวยฺย
ตสฺมา น อปุพชชนฺตฺติ ๑ เทสนาย จ วิเสสภาวโต ๑ ยถฺหิ
สตีปฺญฺจานาภิเกทํ ฅมฺมํ เอโก เทเสติ อณฺเณน อปุพชชิตฺวาปี
โสว เทเสตฺพุโพ สฺยา ๑ ตโต อนจฺจริโย สฺยา เอกสฺมี
ปน ฅมฺมํ เทเสนฺเต เทสนาปี อจฺจริยา โหติ ๑ วิวาทา-
ภาวโต จ ๑ พุทฺสุ จ (๒) พุทฺเชสุ อฺปนฺเนสุ พุทฺนํ อจฺจริยานํ
อนฺนฺเตวาสิกา วิย อมฺหากํ พุทฺโธ ปาสาทิโก อมฺหากํ พุทฺโธ
มฐฺรสุสโร ลาภิ ปุณฺณวาทิ วิวเทยฺยํ ตสฺมาปี เอิ น
อฺปุพชชนฺตฺติ ๑

๑. อจฺ. เอก. ๒๐/๑๔๑/๒๕ ๑ ๒. ม. หิ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 696

อปีเจตํ การณํ มลินฺทรณฺญา ปุณฺฺเจน นาคเสนตฺเถเรน
วิตถาริตเมว ฯ วุตฺตตฺถุหิ ตตฺถ

ภนฺเต นาคเสน ภาสิตมฺเปตํ ภควตา อฏฺฏจฺานเมตํ
ภิกฺขเว อนวกาโส ยํ เอกิสฺสา โลกธาตฺยา เทว อรหนฺโต
สมฺมาสมฺพุทฺธา อปฺพุพฺ อจริมํ อูปฺปชฺเชยฺยํ เนตํ จานํ วิชฺชตีติ ฯ(๑)
เทเสนฺตา จ ภนฺเต นาคเสน สพฺเพปิ ตถาคตา สตฺตตีส
โพธิปักจิชฺชมฺเม เทเสนฺติ กถฺยมาณา จ จตฺตารี
อริยสจฺจจฺานิ กถฺเนตฺติ สิกฺขาเปนฺตา จ ตีสุ สิกฺขาสุ สิกฺขาเปนฺติ
อนุสาสมาณา จ อูปฺปมาทปฺปฏิปตฺติยํ อนุสาสนฺติ ฯ ยถิ ภนฺเต
นาคเสน สพฺเพสมฺปิ ตถาคตาณํ เอกุทฺเทโส(๒)เอกกถา
เอกสิกฺขา เอกานุสฺสิฏฺฐิจิ เกน การณฺน เทว ตถาคตา เอกกฺขณ
นูปฺปชฺชนฺติ ฯ เอเกนปี ตาว พุทฺธรฺูปาเทน อยํ โลโก โอภาส-
ชาโต ยถิ ทฺติโย พุทฺโธ อูปฺปชฺเชยฺย(๓) ทฺวินฺนํ ปภาย อยํ
โลโก ภิกฺขุโยโส มตฺตตาย โอภาสชาโต ภเวยฺย โอวทฺนฺตา(๔) จ
เทว ตถาคตา สุขํ โอวเทยฺยํ อนุสาสมาณา จ สุขํ อนุสาเสยฺยํ
ตตฺถ เม การณํ ทสฺเสหิ(๕) ยถาหํ นิสฺสํสโย ภเวยฺยนฺติ ฯ

อัยมหาราช ทสฺสหฺสฺสี โลกธาตฺว เอกพุทฺธชารณิ เอกสุเสว
ตถาคตฺสสฺส กุณฺฺนํ ชารติ ยถิ ทฺติโย พุทฺโธ อูปฺปชฺเชยฺย

๑. ม. อ. ๑๔/๒๔๕/๑๗๑ ฯ อัง. เอก. ๒๐/๑๖๒/๓๖ ฯ

๒. ม. อัยปาโจ นตฺถิ ฯ ๓. ม. ภเวยฺย ฯ

๔. ม. โอวาทมาณา ฯ ๕. ม. พฺรุหิ ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคณิทุเทโส ฃ้า 697

ฃายั ทสสทสสุสิ โลกธาคู ธาเรยย จลยย กมฺเปยย นเมยย
โอนเมยย วินเมยย วิกิเรยย วิธเมยย วิทุธเสยย น
จानมฺปลคฺจลยย ฃ

ยธา มหาราช นาวา เอกปฺริสสนุธารณึ(๑) กเวยย เอกสุมี
ปฺริเส อภิรฺฐเพุห สานาวา สมฺปาทิกาทา กเวยย อถ ทุติโย
ปฺริโส อากฺจลยย ตาทิโส आयुना वण्णेन वयेन पमाणेन
กีสถุเลน สพฺพงฺคปจฺจกเณ โส ตํ นาวั อภิรฺฐเหยย อปี
นุ สาน มหาราช นาวา ทุวิณฺนํปปี ธาเรยยาคี ฃ น หิ กนฺเต
จลยย กมฺเปยย นเมยย โอนเมยย วินเมยย วิกิเรยย
วิธเมยย วิทุธเสยย น จานมฺปลคฺจลยย โอสีเทยย อุตเกติ ฃ
เอวมเวว โข มหาราช อัย ทสสทสสุสิ โลกธาคู เอกพุทุธธารณึ
เอกสุเสว ตถาคตสฺส คฺคณั ธาเรติ ยทิ ทุติโย พุทุโร อฺปปชฺเชยย
น(๒) ทสสทสสุสิ โลกธาคู ธาเรยย จลยย ฃเป ฃ น
จानมฺปลคฺจลยย ฃ

ยธา วา ปน มหาราช ปฺริโส ยาวทตฺถั กโชนั
กฺุญเชยย ฉาเทนุตํ ยาว กณฺจรมภิปฺรียิตฺวา โส ตโต(๓) ปีณิโต
ปฺริปฺนุณโณ นีรฺนุตโร ตนุทิกโต(๔) อนนํมิตทณฺฑททาโต ปฺนทเว
ตตฺถั กโชนั กฺุญชิตฺวา(๕) อปี นุ โข โส มหาราช ปฺริโส
๑. ม. เอกปฺริสสนุธารณึ ฃ ๒. ม. นายั ฃ ๓. ม. ธาโต ฃ
๔. ม. ตนุทิกโต ฃ ๕. ม. กฺุญเชยย ฃ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 698

สุขิโต ภเวยยาติ ฯ น หิ ภูเต สกึ ภูโตว มเรยยาติ ฯ เอวเมว
โฆ มหาราช อัย ทสสหัสสี โลกชาตุ เอกพุทฺธธารณิ ฯเปฯ
น จานมฺปกจฺเจยยาติ ฯ

กิณฺนุ โฆ ภูเต นาคเสน อภิธมฺภาเรน ปจฺวี จลตีติ ฯ
อิธ มหาราช เทว สกฺญา รตนปริตฺตา(๑)ภเวยฺยํ ยาว มฺขสมา
เอกสกฺกฺโต รตนํ คเหตุวา เอกมฺหิปี(๒) สกฺญฺ อากิเรยฺยํ อปีนุ [๓]
โฆ ตํ มหาราช สกฺกํ ทฺวินฺนมฺปิ สกฺญานํ รตนํ ชาเรยยาติ ฯ
น หิ ภูเต นากิปี ตสฺส จลเยย(๔)อราปี ตสฺส ภิชฺเชยฺยํ
เนมิปี ตสฺส โอปเตยฺย(๕) อุกฺโขปี ตสฺส ภิชฺเชยยาติ ฯ กิณฺนุ โฆ
มหาราช อติรตนภาเรน สกฺกํ ภิชฺชตีติ ฯ อาม ภูเตติ ฯ
เอวเมวฺว โฆ มหาราช อภิธมฺภาเรน ปจฺวี จลติ(๖) ฯ

อปีจ มหาราช อิํ ภารณํ พุทฺธพลปริทีปนาย โอสาริตํ
อณฺณมฺปิ ตตฺถ ปฏฺฐูปการณํ สุโณหิ เยน การณน เทว
สมฺมาสมฺพุทฺธา เอกกฺขณฺ นุปฺปชฺชนฺติ ฯ ยถิ มหาราช เทว
สมฺมาสมฺพุทฺธา เอกกฺขณฺ อูปฺปชฺเชยฺยํ ปริสาย วิวาโท
อูปฺปชฺเชยฺยํ คฺมุหํ พุทฺโธ อมฺหํ พุทฺโธติ อุกฺโตปฺกฺขชาตา
ภเวยฺย ฯ ยถา มหาราช ทฺวินฺนํ พลวามจฺจันํ ปริสาย วิวาโท
อูปฺปชฺชติ(๗) คฺมุหํ อมจฺโจ อมฺหํ อมจฺโจติ อุกฺโตปฺกฺขชาตา
๑. ม. รตนปริปฺริตฺตา ฯ ๒. ม. เอกมฺหิ ฯ
๓. ม. เอตฺถนฺตเร โขสทฺโท อตฺถิ ฯ ๔. ม. ผลเยย ฯ
๕. ม. โอปเตยฺย ฯ ๖. ม. จลตีติ ฯ ๗. ม. อูปฺปชฺเชยฺย ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคณิทุเทโส ฃหน้า 699

โหนตติ เอวมเว โข มหาราช [๑] ยทิ เทว สมมาสมพุทฐา เอกกขณ
อุปฺปชฺเชยฺย(๒) เตสํ ปริสาย วิวาโท อุปฺปชฺเชยฺย ตุมหากํ พุทฺโธ
อมุหากํ พุทฺโธติ อุกฺโขปฺกขชาตา ภเวยฺย ๑ อิํ ปจํมํ การณํ
สุโณหิ(๓)เณ การณน เทว สมมาสมพุทฐา เอกกขณ
นุปฺปชฺชนฺติ ๑

อปรมปี มหาราช อุตฺตริ การณํ สุโณหิ เณ การณน เทว
สมมาสมพุทฐา เอกกขณ นุปฺปชฺชนฺติ ยทิ มหาราช เทว
สมมาสมพุทฐา เอกกขณ อุปฺปชฺเชยฺย อุกฺโข พุทฺโธติ ยํ
วณํ ตํ มิจฺฉา ภเวยฺย เชฏฺโฐ พุทฺโธติ เสฏฺโฐ พุทฺโธติ
วิสิฏฺโฐ พุทฺโธติ อุตฺตโม พุทฺโธติ ปวโร พุทฺโธติ อสโม
พุทฺโธติ อสมสโม พุทฺโธติ อปฺปฏิสโม พุทฺโธติ อปฺปฏิภาโค
พุทฺโธติ อปฺปฏิปุคฺคโล พุทฺโธติ ยํ วณํ ตํ มิจฺฉา ภเวยฺย ๑
อิทมปี โข ตวํ มหาราช การณํ ตถโต(๔) สมปฺปฏิจฺฉ เณ
การณน เทว สมมาสมพุทฐา เอกกขณ นุปฺปชฺชนฺติ ๑

อปีจ [๕] โข มหาราช พุทฺธานํ(๖) ภควนฺตานิ สภาวปคฺคิภา เอสา ยํ
เอโกเยว พุทฺโธ โลเก อุปฺปชฺชติ ๑ กสฺมา การณมหนฺตตฺตา(๗)
สพฺพณฺณพุทฺธคฺคณานิ ๑ อณฺณมปี มหาราช ยํ โลเก มหนฺตํ โหติ(๘)
๑. ม. เอตฺถนฺตเร ยทิสทฺโท อตฺถิ ๑ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร เตสนฺติ
ทิสฺสติ ๑ ๓. ม. อยํ ปาโจ นตฺถิ ๑ ๔. ม. อตฺถโต ๑
๕. ม. เอตฺถนฺตเร โขสทฺโท อตฺถิ ๑ ๖. ม. พุทฺธานํ ภควนฺตานิ
สภาวปคฺคิ ๑ ๗. ม. การณา มหนฺตตฺตา ๑ ๘. ม. ยํ โลเก มหนฺตํ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 700

ตัม เอกิเยว โหติ ฯ ปจวี มหาราช มหนตฺติ สทา เอกายเยว ฯ
สาคโร มหนโต โส เอกิเยว ฯ สีนฺรุ คิริราชา เสฏฺโฐ(๑)
มหนโต โส เอกิเยว ฯ อากาโส มหนโต โส เอกิเยว ฯ สกุกโก
มหนโต โส เอกิเยว ฯ [๒] พุรหุมา(๓) มหนโต โส เอกิเยว ฯ
ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ มหนโต โส เอกิเยว(๔) ยตถ
เต อุปฺปชฺชนฺติ ตตถ อณฺเณสํ โอกาโส น โหติ ฯ ตสฺมา(๕)
ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ เอกิเยว โลกเ อูปฺปชฺชตฺติติ ฯ
 สุกฺกิตฺโต ภนฺเต นาคเสน ปโยห โอปมฺเมหิ การเณหิตฺติ ฯ
 เอกิสฺสา โลกธาตฺยาติ เอกสฺมี จกฺกวาเพ ฯ เหฏฺฐา
อิมินาว ปเทน ทส จกฺกวาพสฺสสฺสานิ คหิตานิ ตานิปิ
เอจจกฺกวาเพเนว ปริจฺฉินฺหิตุํ วฏฺฏนฺติ ฯ พุทฺธา हि อุปฺปชฺชมานา
อิมสฺมีเยว จกฺกวาเพ อุปฺปชฺชนฺติ อุปฺปชฺชนฺฏฺฐาเน ปน วาริต
อิโต อณฺเณสฺ จกฺกวาเพสฺ นุปฺปชฺชนฺตฺติติ วาริตเมว โหติ ฯ
 อุปฺพุพฺ อจฺริมนฺติ เอตถ จกฺกรตฺนสฺส ปาคฺภาวโต ปุพฺเพ
 ปุพฺพิ ตสฺสว อนฺตรธานโต ปจฺฉา จริมฺ ฯ ตตถ ทฺวิธา
 จกฺกรตฺนสฺส อนฺตรธานํ โหติ จกฺกวตฺติโน กาลกิริยาช วา
 ปพฺพชฺชชาย วา ฯ อนฺตรชายมานญจ ปน ตํ กาลกิริยโต
 วา ปพฺพชฺชิตโต วา สตฺตเม ทิวเส อนฺตรชายติ ตโต ปริ
๑. ม. ม. อัย ปาโง นตฺถิ ฯ ๒. ม. เอตถนฺตเร มาโร มหนโต
โส เอกิเยวาติ ทิสฺสติ ฯ ๓. ม. มหาพุรหุมา ฯ
๔. ม. เอกิเยว โลกสฺมี ฯ ๕. ม. ตสฺมา มหาราช ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิงฺกนิตุเทโส ฅน้า 701

จกฺกวตฺติโน ปาตฺกาโว อวาริโต ๑ กสฺมา ปน เอกจกฺกวาเพ
เทว จกฺกวตฺติโน นุปรุชฺชนตฺติ วิวาทุปรุจเฑทโต อนจฺจริยภาวโต
จกฺกรตฺนสฺส มหานคราวิท จ ๑ ทฺวิสุ หิ อุปรุชฺชนเตสฺ
อมุหํ ราชา มหนฺโต อมุหํ ราชา มหนฺโตติ วิวาท
อุปรุชฺเชยฺย ๑ เอกสฺมี ทีเป จกฺกวตฺติ เอกสฺมี ทีเป จกฺกวตฺติ
จ อนจฺจริโย ภวเยยฺย ๑ โย จายํ จกฺกรตฺนสฺส ทฺวิสทฺส-
ทีปรุวิวารุสฺ จตฺสฺ มหาทีเปสฺ อิตฺตริยานุปรุทาทนสมตฺโถ
มหานคราโว โส ปรุหาเยยฺย ๑ อิติ วิวาทุปรุจเฑทโต อนจฺจริย-
ภาวโต จกฺกรตฺนสฺส มหานคราวิท จ น เอกจกฺกวาเพเทว
อุปรุชฺชนติ ๑

ย อิตฺถิ อรหํ อสฺส สมฺมาสมฺพุทฺโธติ เอตฺถ ติฏฺฐตฺ
ตาว สพุทฺถญฺญุณฺเ นิพุทฺเตตฺวา โลกตารณสมตฺโถ (๑) พุทฺธาโว
ปณฺิธานมตฺตมฺปิ อิตฺถิยา น สมฺปชฺชติ ๑

มนุสฺสตฺตํ ลิงฺกสมฺปตฺติ เหตุ สตฺถารทฺสสนํ
ปรุพุทฺธา คุณสมฺปตฺติ อธิกาโร จ ฅนฺทตา
อฏฺฐมฺสโมธานา อภินิหาริ สมิชฺฅตฺติ ๑

อิมานิ หิ ปณฺิธานสมฺปตฺติการณานิ ๑ อิติ ปณฺิธานมฺปิ
สมฺปาเทตฺ อสมตฺถาย อิตฺถิยา กุโต พุทฺธาโวติ อฏฺฐานเมตฺ
อนวกาโส ย อิตฺถิ อรหํ อสฺส สมฺมาสมฺพุทฺโธติ(๒) วุตฺตํ ๑

๑. ม. โลกุตฺตารณสมตฺโถ ๑ ๒. ม. อ. ๑๔/๒๔๕/๑๗๑ ๑

อญ. เอก. ๒๐/๑๖๔/๓๖ ๑ อภิ. วิ. ๓๕/๘๓๕/๔๕๕ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 702

สพฺพการปริปุโร วา ปุณฺณสุสโย สพฺพการปริปุรเมว อุตฺตภาว
นิพฺพตฺเตตฺติ ปุริโสว อรหํ โหติ สมฺมาสมฺพุทฺโธ น อิตฺถิ ฯ(๑)

ยํ อิตฺถิ ราชา อสุส จกฺกวัตฺติตฺตฺวาทีสุปี(๒) ยสุมา อิตฺถิยา
โกโสหิตวตฺตคฺคฺยหตฺตาทีนํ (๓) อภาเวน ลกฺขณานิ น ปริปุเรนฺติ
อิตฺถิรตนภาเวน สตฺตรตนสมํกิตฺตา น สมฺปชฺชติ สพฺพมนฺุสฺเสหิ
จ อธิโก อุตฺตภาโว น โหติ ตสุมา อฏฺฏจฺานเมตฺตํ อนวกาโส

ยํ อิตฺถิ ราชา อสุส จกฺกวัตฺติตฺตฺ(๔) วุตฺตํ ฯ ยสุมา จ
สกกตฺตฺวาทีนํปี ตีณิ จานานิ อุตฺตมานิ อิตฺถิลิงฺคณฺจ หีนํ
ตสุมา ตสุสา สกกตฺตฺวาทีนํปี ปฏฺฐิตฺทฺธานิ ฯ นนฺุ จ ยถา
อิตฺถิลิงฺกํ เอวํ ปุริสลิงฺกมฺปี พุรหฺมโลเก นตฺถิ ตสุมา ยํ
ปุริโส พุรหฺมตฺตํ กเรยฺย จานเมตฺตํ วิชฺชตฺติปี(๕) น วตฺตพฺพิ
ลียาติ ฯ โน น วตฺตพฺพิ กสุมา อธิ ปุริสสุส ตตฺถ
นิพฺพตฺตนโต ฯ พุรหฺมตฺตฺนตฺติ หิ มหาพุรหฺมตฺตํ อธิปฺเปตฺติ ฯ
อิตฺถิ จ อธิ ฉานํ ภาเวตฺวา กาลํ กตฺวา พุรหฺมปาริสชฺชานํ
สพฺพตฺตํ อุปฺปชฺชติ น มหาพุรหฺมานํ ฯ ปุริโส ปน ตตฺถ
น อุปฺปชฺชตฺติ น วตฺตพฺโพ ฯ สมานนํปี เจตฺถ อุกฺขลิ่งฺคาภาเว
ปุริสสณฺจฺานาว พุรหฺมาโน น อิตฺถิสณฺจฺานา ฯ ตสุมา

- # ๑. ม. น อิตฺถิตฺติ น ทิสฺสติ ฯ ๒. ม. อาทีสุ ฯ
- # ๓. ม. โกโสหิตวตฺตคฺคฺยหตฺตาทีนํ ฯ ๔. ม. อ. ๑๔/๒๔๕/๑๗๒ ฯ
- # อญ. เอก. ๒๐/๑๖๕/๓๗ ฯ อภิ. วิ. ๓๕/๘๓๘/๔๕๖ ฯ
- # ๕. ม. อ. ๑๔/๒๔๕/๑๗๒ ฯ อญ. เอก. ๒๐/๑๖๖/๓๗ ฯ
- # อภิ. วิ. ๓๕/๘๓๘/๔๕๖ ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคนิทเทโส ฅหน้า 703

สุวคตเมเวตัง ฅ

กายทุจจริตสสาตืออาทิสู ยถา นิมฺพพิชโกสาคทึพีชาทึนิ
มฐุริ ผลั น นิพฺพตฺเตนฺติ อสาคตึ อมฐุรเมว นิพฺพตฺเตนฺติ ฅ
เอวํ กายทุจจริตาทึนิ มฐุริ วิปาคัง น นิพฺพตฺเตนฺติ อมฐุรเมว
นิพฺพตฺเตนฺติ ยถา จ อฺจฺจุพิชสาลึพีชาทึนิ มฐุริ สาฐุรสมเว
ผลั นิพฺพตฺเตนฺติ น อสาคตึ กฏุกั เอวํ กายทุจจริตาทึนิ มฐุรเมว
วิปาคัง นิพฺพตฺเตนฺติ น อมฐุริ ฅ วุคตมฺปิ เจตัง

ยาทิสั วปะเต พึชั ตาทิสั ลภเต ผลั
กฺลฺยาณการึ กฺลฺยาณั ปาปการึ จ ปาปกนฺติ ฅ(๑)

ตสฺมา อฏฺจานเมตัง อนวกาโส ยั กายทุจจริตสสาตึ(๒)อาทึ
วุคตึ ฅ

กายทุจจริตสมงฺคิตืออาทิสู สมงฺคิตึ ปญจวิธา สมงฺคิตา
อายุหนสมงฺคิตา เจตนาสมงฺคิตา กมฺมสมงฺคิตา วิปาคสมงฺคิตา
อฺปฏฺจานสมงฺคิตาติ ฅ

ตคฺถ กุสลาคุสลกมฺมายุหนกฺขณเ อายุหนสมงฺคิตา(๓) วุจฺจติ
ตถา เจตนาสมงฺคิตา ฅ ยาว ปน อรหคฺตึ น ปาปฺพนฺติ
ตาว สพฺเพปิ สคฺตา ปุพฺเพ อฺปจิตัง วิปាកารหึ กมฺมึ สนฺชาย
กมฺมสมงฺคิโนติ วุจฺจนฺติ เอสา กมฺมสมงฺคิตา ฅ วิปาคสมงฺคิตา
๑. สั. ส. ๑๕/๕๐๓/๓๓๓ ฅ ๒. ม. อ. ๑๔/๒๔๕/๑๗๒ ฅ
อง. เอก. ๒๐/๑๖๗/๓๗ ฅ อภึ. วิ. ๓๕/๘๓๕/๔๕๖ ฅ
๓. ม. อายุหนสมงฺคิตาติ ฅ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 704

ปน วิปากกขณเษว เวทิตพพา ฯ

ยาว ปน สตุตา อรหตุต น ปาปฺณนฺติ ตาว เตสํ ตโต
ตโต วจิตฺวา นฺริเย ตาว อุปฺปชฺชมานานํ อคฺคิชาลโลหฺกมฺภี-
อาทีนึ อุปฺภูจฺจนาการเหหิ นฺริโย คพฺภเสยฺยกตุตฺติ อาปชฺชมานานํ
มาตุกฺจฺจึ เทเวสุ อุปฺปชฺชมานานํ กปฺปรุกฺขวิมานาทึหิ
อุปฺภูจฺจนาการเหหิ เทวโลโกติ เอวํ อุปฺปตฺตนิมิตฺตํ อุปฺภูจฺจติ อิติ
เนสํ อิมินา อุปฺปตฺตนิมิตฺตอุปฺภูจฺจนาเนน อปฺริมุตฺตตฺตา อุปฺภูจฺจนา-
สมงฺกิตา นาม ฯ

สาว จลฺลิต(๑)เสสา นิจฺจลา ฯ นฺริเย หิ อุปฺภูจฺจเตปิ
เทวโลโก อุปฺภูจฺจติ เทวโลเก อุปฺภูจฺจเตปิ นฺริโย อุปฺภูจฺจติ
มนุสฺสโลเก อุปฺภูจฺจเตปิ ตฺริจฺจนาโยนึ อุปฺภูจฺจติ ตฺริจฺจนาโยนียา
จ อุปฺภูจฺจตฺยาปิ มนุสฺสโลโก อุปฺภูจฺจติเยว ฯ

ตฺตฺริทํ วตฺถุ โสณคฺิริปาเท กิร ปิปฺพลิวิหาร (๒) โสณคฺุเถโร
นาม เอโก ชฺมมกฺธิโก ตสฺส ปีตา สุนชฺวาชิโก นาม
ลฺุทฺทโก อโหสิ เถโร ตํ ปฏฺิพาหนฺโตปิ สํวเร จเปตฺตุ อสฺกโกนฺโต
มา นสฺสิ วราโกติ มหฺลลกกาเล อกามกํ ปพฺพาเชสิ ฯ ตสฺส
คิลานเสยฺยาย นฺิปนฺนสฺส นฺริโย อุปฺภูจฺจสิ โสณคฺิริปาทโต
มหนฺตา มหนฺตา โสณา อาคนฺตุวา ขาทิตฺกามา วีย
สมฺปฺริวารสฺส ฯ โส มหาภยฺภีโต วาเรหิ ตาต โสณ วาเรหิ
๑. ม. ส๑ ฯ ๒. ม. อเจลวิหาร ฯ

*เล่มที่ 47 ฅณวิงฺคนิทฺเทโส ฃหน้า 705

ตาด โสณาดิ อห ๑ กิ มหาเถราดิ ๑ น ปสฺสสิ ตาดาดิ
ตํ ปวตฺติ อัจฺจขิ ๑ โสณตฺเถโร กถณฺหิ นาม มาทิสฺส
ปีตา นิริเย นีพฺพตฺติสฺสตี ปตฺติจฺจามสฺส ภวิสฺสามิตี สามณฺเระหิ
นนานาปฺปฬานิ อหฺราเปตฺวา เจตฺยงฺกณโพิชฺยงฺกณฺเสสุ มาลา(๑)-
สนฺถารปฺุชฺญจ อสฺนปฺุชฺญจ การฺเตว ปิตฺริ มณฺเญน เจตฺยงฺกณฺ
อหฺริตฺวา มณฺเญ นีปฺุชฺชาเปตฺวา อัยฺ เม (๒) มหาเถร ปฺุชฺชา
ตุมฺหากิ อตฺถาย กตา อัยฺ เม ภควา ทฺุคฺคตปณฺณกาโรติ
วตฺวา ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา จิตฺตํ ปสาเทหิตี อห ๑ โส
มหาเถโร ปฺุชฺ ทิสฺวา ตถา กโรนฺโต จิตฺตํ ปสาเทสิ
ตาวเทวสฺส เทวโลโก อุปฺภูจฺาสิ นนฺทวนจิตฺตลตาวนมิสฺสกวน-
ปารุสกวนวิมานานิ เจว เทวนาฏฺกานิ จ ปรีวารฺเตว จิตานิ
วिय อหฺสส ๑ โส อเปถ โสณ อเปถ โสณาดิ อห ๑
กิมิทํ มหาเถราดิ ๑ เอตา เต [๓] มาตโร อากจฺณนฺตีตี ๑ เถโร
สคฺโค อุปฺภูจฺิโต มหาเถรสฺสาดิ จินฺเตสิ ๑ เอวํ อุปฺภูจฺาน-
สมงฺกิตา จลตีตี เวทิตฺพฺวา ๑

เอตาสุ สมงฺกิตาสุ อีช อายฺุหนเจตนาทมฺสมงฺกิตา-
วเสน กายทฺุจจฺริตสมงฺกิติอาทิ วุคฺตํ ๑ เสสิ สพฺพตฺถ
อุคฺตฺวานตฺถเมวาทิ ๑

ปจฺมพลนิตฺเทโส ๑

๑. ม.ตลสนฺถรณปฺุชฺ ๑ ๒. ม. อัยฺ ปาโร นตฺถิ ๑

๓. ม. เอตฺถนฺตเร ตาดาดิ ทิสฺสตี ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 706

ทุตียพลนิตุเทเส คติสมุปตติปฏิพาพหानीติ คติสมุปตติยา
ปฏิพาहितานี วาริตานี ปฏิเสธิตานี ๑ เสสปเทสุปี เอเสว
นโย ๑

เอตถ จ คติสมุปตตีติ สมุปนุนา คติ เทวโลโก จ
มนุสฺสโลโก จ ๑ คติวิปตตีติ วิปนุนา คติ จตุตทาโร อปายา ๑
อุปธิสมุปตตีติ อตฺตภาวสมิทฺธิ ๑ อุปธิวิปตตีติ หีนอตฺตภาวตา ๑
กาลสมุปตตีติ สุราชสมุมนุสฺสกาลสงฺขาโต สมุปนุนกาโล ๑
กาลวิปตตีติ ทุราชทุมฺมนุสฺสกาลสงฺขาโต วิปนุนกาโล ๑ ปโยค-
สมุปตตีติ สมุมาปโยโค ๑ ปโยควิปตตีติ มิจฺญาปโยโค ๑ ตตฺถ
เอกจฺจสฺส พฺหุณี ปापกมฺมานิ โหนฺติ ตานี คติวิปตตีติ จิตฺสฺส
วิปฺจฺเจยฺย ๑ โส ปน เอเกน กลฺยาณกมฺเมน คติสมุปตตีติ
เทเวสุ วา มนุสฺเสสุ วา นิพฺพตฺโต ตาทิเส จ จานเ อกฺุสฺสสฺส
วาโร(๑) นตฺถิ เอกนฺตํ กุสฺลสฺเสว วาโร ๑ เอวมฺสฺส ตานี กมฺมานิ
คติสมุปตติปฏิพาพหानी น วิปฺจฺจนฺตีติ ปชานาติ ๑

อปรสฺสาปี พฺหุณี ปापกมฺมานิ โหนฺติ ตานี อุปธิ-
วิปตตีติ จิตฺสฺส วิปฺจฺเจยฺย ๑ โส ปน เอเกน กลฺยาณกมฺเมน
อุปธิสมุปตตีติ จิโต สฺสจฺจตฺตจฺจกฺปจฺจจฺโค อภิรุโป ทสฺสนีโย
พฺรหฺมวจฺจสฺสทิสฺส ๑ สเจปี ทาสฺยา กุจฺฉิสฺสมิ ทาสฺซาโต โหติ
เอวรฺูโป อตฺตภาโว กิลิฏฺฐกมฺมสฺส นานุจฺฉวิโกติ หตฺถิ-
๑. ม. วาโรติ ๑

*เล่มที่ 47 ฅณวิภังคนิทเทโส หน้า 707

เมณทอสสพนชกโคปาลกมมาทีนึ ตํ น การณตึ สุขุมวตฺถานึ
นิวาสาเปตฺวา ฅณทาคาริกฺกุจฺจนาทีสุ จเปนฺตึ ๑ สเจ อิตฺถึ
โหติ หตฺถิภตฺตปจฺจนาทีนึ น การณตึ วตฺถาลงฺการึ ทตฺวา
สยนปาลิกํ วา นํ กโรนฺตึ โสมเทวี(๑) วีย วลฺลภฺกุจฺจเน วา
จเปนฺตึ ๑

ภาคิกราชกาเล กิร โคมํสขาทเก พหุ ชเน กเหตุวา
รณฺโณ ทสฺเสสส ๑ เต ทณฺฑํ ทาคุํ สกโกถาติ ปุํกุจฺจ น
สกโกมาติ วทีสุ ๑ อถ เน ราชงฺกณเ โสชเก อํกํสุ ๑
เตสํ เอกา ธีตา อภิรฺฐปา ทสฺสนียา ปาสาทิกา ตํ ทิสฺวา
ราชา อนฺเตปุริ อติเนตฺวา(๒) วลฺลภฺกุจฺจเน จเปสิ ๑ เสสฅาตกาปี
ตสฺสา อานุภาเวน สุขํ ชีวีสุ ๑ ตาทิสฺสมิณฺหิ อตฺตภาเว
ปาปกมฺมานิปี(๓) วิปากํ ทาคุํ น สกโกนฺตึ(๔) ๑ เอวํ อฺปฺริสมฺปตฺติ-
ปฏฺิพาพฺุหานึ น วิปฺจจนฺตึติ ปชานาติ ๑

เอกจฺจสฺส พหุณึ ปาปกมฺมานึ โหนฺติ ตานึ กาลวิปฺตฺติยํ
จิตฺตสฺส วิปฺจเจยฺย ๑ โส ปน เอเกน กลฺยาณกมฺเมน ปจฺม-
กปฺปีกานํ วา จกฺกวตฺติรณฺโณ วา พุทฺธานํ วา อฺปฺปตฺติสมเย
สุราชสมฺนุสฺสกาเล นิพฺพตฺโต ตาทิสฺเส จ กाले กุสฺลสฺเสว
โอกาโส ๑(๕)เอวํ กาลสมฺปตฺติปฏฺิพาพฺุหานึ น วิปฺจจนฺตึติ
๑. ม.สามเทวี ๑ ๒. ม. อภิเนตฺวา ๑ ๓. ม.ปาปกมฺมานิ ๑
๔. ม. สกโกนฺตึติ ๑ ๕. ม. โอกาโสติ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 708

ปชานาติ ฯ

อปรสสาปี พหุณี ปาปกมฺมานิ โหนฺติ ตานิ ปโยควิปตฺติย
จิตฺตสฺส วิปฺจเจยฺย ฯ โส ปน เอเกน กลฺยาณกมฺเมน ปโยค-
สมฺปตฺติย จิโต ปาณาติปาตาทีหิ วิรโต กายวชิรมโนสุจฺริตานิ
ปุเรติ ตาทีเส จาเน อกฺุสลสฺส วิปฺจโนกาโส จ(๑) นตฺถิ
เอกนฺตํ กุสลสฺเสว โอกาโส ฯ เอวํ ปโยคสมฺปตฺติปฏิพาพฺหานิ
น วิปฺจจนฺตีติ ปชานาติ ฯ

อปรสสาปี พหุณี ปาปกมฺมานิ โหนฺติ ตานิ คตฺติสมฺปตฺติย
จิตฺตสฺส น วิปฺจเจยฺย ฯ โส ปน เอเกน ปาปกมฺเมน
คตฺติวิปตฺติยเวย นินฺพพฺตฺโต ฯ ตตฺถสฺส ตานิ ปาปกมฺมานิ
อุปกฺนตฺวา วาเรน วาเรน วิปากํ เทนฺติ กาเลน นิริเย
นินฺพพฺตฺตาเปนฺติ กาเลน ติรจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
กาเลน อสุรฺกาเย ฯ ทีฆเณนาปี อทฺุรฺรนา อปายโต สีลํ อุกฺขิปิตฺตุ
น เทนฺติ ฯ เอวํ คตฺติสมฺปตฺติปฏิพาหิตตฺตฺตา วิปากํ ทาคฺุ
อสฺกโกณฺตานิ คตฺติวิปตฺตี อากมฺม วิปฺจจนฺตีติ ปชานาติ ฯ

อปรสสาปี พหุณี ปาปกมฺมานิ โหนฺติ ตานิ อุปฺริ-
สมฺปตฺติย จิตฺตสฺส น วิปฺจเจยฺย ฯ โส ปน เอเกน ปาปกมฺเมน
อุปฺริวิปตฺติยเวย จิโต (๒) ทพฺพณฺโณ ทฺุโรโป ทฺุสณฺจฺจิโต วิภจฺจ
ปีสาจสฺสทิสฺส ฯ โส สเจ ทาสฺยา กุจฺฉิยฺย ทาสฺซาโต อิมานิ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. ปตฺติจฺจิโต ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิงควณณโทโส ฃ้า 709

เอตตฺสฃานุจฺจนวิกาณีติ สพฺพฃานี นํ กิลิฏฺฐกมฺมานิ การณฺตุติ
อนฺตมโส ปุปฺพลทฺตทกกมฺมํ อฺปาทาย ๑ สเจ อิตฺถิ โหติ
อิมานิ เอตฺตฺสฃานุจฺจนวิกาณีติ สพฺพฃานี นํ หตฺถิกตฺตปจฺจนาทินิ
กิลิฏฺฐกมฺมานิ การณฺตุติ กุลเคเห ฃาตมฺปิ พลี สใชยฃานา
ราชปฺริสา เคหทาสีติ สณฺณํ กตฺวา พนฺธิตฺวา กจฺจนฺตุติ
โกตลวใปิกใเม มหใกฏฺฐมฺพิกสฺส ฃมรณิ วีย ๑ เอวํ อฺปฺริ-
สมฺปตฺติปฏฺิพใาหิตตฺตใา วิปใกํ ทใทํ อสฺกโกณฺตใานิ อฺปฺริวิปตฺตี
อใคมฺม วิปฺจจนฺตีติ ปใชในใติ ๑

อฺปรสฺสาปิ พหุณิ ปใปกมฺมานิ โหณฺตุติ ตใานิ
กใลสมฺปตฺติยิ จิตฺตฺส (๑) น วิปฺจเจยฺย ๑ โส ปน เอเกน
ปใปกมฺเมน กใลวิปตฺติยิ ทุราชทฺมณฺสฺสกาเล กสฺญใ นิโรเช
ทสวสฺสใยูกใกาเล นิพฺพตฺโต ตใทา (๒) ปณฺจ โครสใปิ พหุ
ปจฺฉิฃชนฺติ กุทฺรูสํ อกฺคโกชนํ โหติ ๑ กิลฺจใปิ มนฺสฺสโลเก
นิพฺพตฺโต มิกปฺสฺสริกฺขชีวิโก ปน โหติ ๑ เอวรูเป กใเล
กุสฺลสฺส วิปฺจจนโณกาโส นตฺถิ เอกนฺตํ อกฺสฺลสฺสใว โหติ ๑ (๓) เอวํ
กใลสมฺปตฺติปฏฺิพใาหิตตฺตใา วิปใกํ ทใทํ อสฺกโกณฺตใานิ กใลวิปตฺตี
อใคมฺม วิปฺจจนฺตีติ ปใชในใติ ๑

อฺปรสฺสาปิ พหุณิ ปใปกาณิ กมฺมานิ โหณฺตุติ ตใานิ
ปโยคสมฺปตฺติยิ จิตฺตฺส น วิปฺจเจยฺย ๑ โส ปน ปโยควิปตฺติยิ
๑. ม. นิพฺพตฺตสฺส ๑ ๒. ม.ตใทา ปณฺจ โครสใ ปจฺฉิฃชนฺติ ๑
๓. ม. โหตีติ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 710

จิตฺ ปาณาติปาตาทีนํ ทสากุสลกมฺมานิ กโรติ ตเมณํ สโหณํ
คเหตฺวา รัญโธ ทสฺเสนฺติ ฯ ราชฯ พหุณี กมฺมกรณานิ
การตฺวา ฆาตาเปตี ฯ เอวํ ปโยคสมฺปตฺติปฏิพาหิตตฺตา วิปากํ
ทาตุํ อสกุโกนฺตานิ ปโยควิปตฺตี อากมฺม วิปฺจจนฺตีติ
ปชานาติ ฯ เอวํ จตฺสูหิ สมฺปตฺตีหิ ปฏิพาหิตํ ปาปกมฺมํ วิปากํ
อทตฺวา จตฺสูโธ วิปตฺติโย อากมฺม เทติ ฯ

ยถา หิ โกจิเทว ปุริโธ เกนจิเทว กมฺเมน ราชานํ
อาราเชยฺย อถสฺส ราชฯ จานนฺตฺริ ทตฺวา ชนปทํ ทเทยฺย
โธ ตํ สมฺมา ปริภุญฺชิตฺตุ อสกุโกนฺโต มกฺกเณน คหิตกตฺตปฺภู
วีย ภินฺทเทยฺย ยสฺส ยํ ยานํ วา วาหนํ วา ทาสี วา
ทาสี วา อารามํ วา วตฺถุํ วา สมฺปนฺนรูปํ ปสฺสตี สพฺพํ
พลกฺกาเรณ คณฺเฑหฺย มนุสฺสา ราชวฺลลโกติ กิณฺจิ วตฺตุ
น สกฺกณฺเฑยฺย โธ อณฺฺยสฺส วฺลลภตฺรสฺส ราชมฺหามตฺตสฺส(๑)
วิริชฺฌเฑยฺย(๒) โธ ตํ คเหตฺวา สุโปถิตํ โปถาเปตฺวา ภูมिํ ปิฏฺฐิยา
จํสาเปนฺโต นิภกฺกฏฺฐาเปตฺวา ราชานํ อฺุปสงฺกมิตฺวา อสุโก
นาม เต เทว ชนปทํ ภินฺทตีติ คณฺหาเปยฺย ราชฯ
พฺนฺธนาकारे พฺนฺธนาเปตฺวา อสุเกณ นาม กสฺส ที อวฺหณฺฺนติ
นคเร เภริญฺจาราเปยฺย มนุสฺสา อากนฺตฺวา มยฺหํ อิทํ
คหิตํ มยฺหํ อิทํ คหิตนฺติ วิวสฺสสฺสํ อฺุฏฺฐาเปยฺย ราชฯ
๑. ม. วิริชฺฌเฑยฺย ฯ ๒. ม. จํสาเปตฺวา ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิงฺกนิตฺเตโส ฃหน้า 711

ภิกฺขุโยโส มตฺตตาย กุฑฺโธ นานปฺปการณ ตํ พนฺธนาคาเร
กิลเมตฺวา ฃาตาเปตฺวา คจฺจถ นํ สุสานเน ฃทฺเตตฺวา
สงฺขลิกา อารหตาติ วทฺเยย ฃ เอวํ สมฺปทมิทํ ทฺฐจฺพพํ ฃ
ตสฺส หิ ปฺริสสฺส เกนจิทฺเว กมฺเมณ ราชานํ อาราเชตฺวา
จानนฺตรํ ลทฺธกาโล วิย ปฺลุชฺชนสฺสาปี เกนจิทฺเว ปฺลฺลณกมฺเมณ
สกุเต นีพฺพตฺตกาโล ฃ ตสฺมี ชนปทํ ภินฺทิตฺวา มนุสฺसानํ
สนฺตกํ คณฺหนฺเต กสฺสจฺจ กิลฺลจฺจ วตฺถุํ อวิสหนกาโล วิย
อิมสฺมิมฺปิ สกุเต นีพฺพตฺเต อกฺุสลสฺส วิปฺจจฺโนกาสิ อลภ-
นกาโล ฃ ตสฺส เอกทิวสิ เอกสฺมี ราชवलฺลเก วิรุชฺฃิตฺวา(๑)เตน
กุฑฺเธน นํ ปาเปตฺวา รลฺโล อโรเจตฺวา พนฺธนาคาเร พนฺธา-
ปิตกาโล วิย อิมสฺส สกุโต จวิตฺวา นีรเย นีพฺพตฺตกาโล ฃ
มนุสฺसानํ มยฺหํ อิทํ กหิตํ มยฺหํ อิทํ กหิตนฺติ วิรวกาโล
วีย ตสฺมี นีรเย นีพฺพตฺเต สพฺพากุสลกมฺมานํ สนฺนิปตฺติตฺวา
คหณกาโล ฃ สุสานเน ฃทฺเตตฺวา สงฺขลิกานํ อารหณกาโล
วีย เอกกสฺมี กมฺเม ฃิเณ อิตฺรสฺส วิปาเกน นีรยโต
สิสิ อนุภฺจิปิตฺวา สกลกปฺปี นีรยมฺหิ ปฺจจนกาโล ฃ กปฺปฏฺฐิตี-
กมฺมมฺลหิ กตฺวา เอกกปฺปี นีรยมฺหิ ปฺจจนกสฺตฺตา เนว เอโก
น เทว น สติ น สหสฺสิ ฃ เอวํ ปฺจจนกสฺตฺตา กิร
คณนปถิ วิตีวตฺตา ฃ

๑. ม. ราชवलฺลเกเร วิรุชฺฃิตฺวา ฃ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 712

อตฺตถกฺขจฺจานิ กลฺยาณานิ กมฺมสมาทานานิ คตฺติวิปตฺติ-
ปฏฺธิปาพฺหฺทานิ น วิปฺจฺจนฺตฺติอาทิสฺสปี เอว โยชฺนา เวทิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อิชฺเชกฺขจฺจสฺส พฺหฺนฺนิ กลฺยาณกมฺมานิ โหณฺติ ตานิ คตฺติสมฺปตฺติยฺ
จิตฺตสฺส วิปฺจฺเจยฺย ๑ โส ปน เอเกน ปาปกมฺเมน คตฺติวิปตฺติยฺ
นิริเย วา อสุรกาเย วา นิพฺพตฺโต ตาทิสฺส จ จานฺเน กุสฺลํ
วิปากํ ทาทฺตุ น สกฺโกตฺติ(๑) เอกนฺตํ อกุสฺลเมว สกฺโกตฺติ ๑
เอวมสฺส ตานิ กมฺมานิ คตฺติวิปตฺติปฏฺธิปาพฺหฺทานิ น วิปฺจฺจนฺตฺติ
ปชานาติ ๑

อปรสฺสาปี พฺหฺนฺนิ กลฺยาณกมฺมานิ โหณฺติ ตานิ อฺปฺธิ-
สมฺปตฺติยฺ จิตฺตสฺส วิปฺจฺเจยฺย ๑ โส ปน เอเกน ปาปกมฺเมน
อฺปฺธิวิปตฺติยฺ ปตฺติภูจฺจิตฺตํ ทฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต โหติ ปีสาจสฺสทิสฺส ๑ โส
สเจปี ราชกุเล นิพฺพตฺโต ปิตฺตํ อจฺจเยน กิ อิมสฺส นิสฺสริกสฺส
รชฺเชนาติ รชฺชํ น ลภติ เสนาปตฺติเกหาทิสฺส นิพฺพตฺโตปี
เสนาปตฺติจฺจาน(๒)เสณฺนิจฺจฺจานาทีนํ น ลภติ ๑

อิมสฺส ปนตฺตสฺสาวิภวณฺตฺตํ ทีปราชวตฺตํ กเถตฺตฺตํ
ราชา กิร ปุตฺเต ชาเต เทวีย ปสฺสิตฺตฺตฺตฺต วรํ อทาสี ๑ ส
วรํ คเหตุวา จเปสฺส ๑ กุมาโร สตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต ราชจฺจ
กุกฺก
อุกฺก
๑. ม. สกฺโกตฺติ ๑ ๒. ม. เสนาปตฺติจฺจานาทีนํ ๑

*เล่มที่ 47 ฅณวิงฺคนิทฺเทโส ฃ้า 713

วสุสกาเล รชฺช วาเรสุสามีติ(๑) ราชานํ อุตฺตงฺกมิตฺวา อาห เทว
ตุเมหิ กุมารสุส ชาตกาเล วโร ทินฺโน มยา โส คเหตุวา
จปีโต อิทานิ นํ คณฺหามีติฯ สาธุ เทวิ คณฺหาหีติฯ
มยา เทว ตุมฺหากํ สนฺตีกา กิณฺจิ อลทฺธํ นาม นคฺติ
อิทานิ ปน มม ปุตุตฺตสุส รชฺช วาเรมีติฯ (๒) เทวิ ตว ปุตุโต
องฺควิกโล น สกฺกา ตสุส รชฺช ทาทฺนคฺติฯ ตุมฺเห มยฺหํ
รฺจจนกํ วโร ทาคฺุ(๓) อสฺกโกนฺตา กสฺมา วโร อทตฺถาติฯ
ราชา อตฺตวิย นิปปีฬิยมาโน น สกฺกา ตยฺหํ ปุตุตฺตสุส
สกลลงฺกาทีเป รชฺช ทาคฺุ นาคทีเป ปน ฉตฺตํ อุตฺตสาเปตฺวา
วสฺตฺตฺติ นาคทีเป เปเสสิฯ โส ทีปราชานาม อโหสิฯ สเจ
จกฺขุวิกโล นากวิสุสฯ ทิยทฺตฺตโยชนสฺติเก(๔) สกฺลตามฺพปณฺณิทีเป
สพฺพสมฺปตฺติปริวารํ รชฺช อลภิสฺสฯ เอวํ อุตฺตวิปตฺติ-
ปฏฺิพาพฺุหานิ น วิปฺจจนฺตฺติติ ปชานาติฯ

อปรสุสาปี พหุณี กลฺยาณกมฺมานิ โหนฺติ ตานิ กาล-
สมฺปตฺติยํ จิตฺตสุส วิปฺจเจยฺยฯ โส ปน เอเกน ปาปกมฺเมน
กาลวิปตฺติยํ ทฺุราชทฺุมนฺนุสฺสกาเล กสฺญเ นโรเช อปฺปายฺุเก
คฺติโกฏฺิเก นินฺพพฺุตุโต ตาทิเส จ กาลे กลฺยาณกมฺมํ วิปากํ
ทาคฺุ น สกฺโกติฯ (๕) เอวํ กาลวิปตฺติปฏฺิพาพฺุหานิ น วิปฺจจนฺตฺติ
๑.ม. ฐาเรสุสามีติฯ ๒. ม.วาเรมีติฯ ๓. ม. อทาคฺุฯ
๔. ม.ติโยชนสฺติเกฯ ๕. ม. สกฺโกตฺติติฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 714

ปชานาติ ฯ

อปรสสาปี พหุณี กลุยาณกมฺมานิ โหนฺติ ตานิ ปโยค-
สมฺปตฺตีย์ จิตฺตสฺส วิปฺจเจยฺย ฯ อัยฺ ปน ปโยควิปฺตฺตีย์ จิโต
ปาณํ หนฺติ ฯเปฯ สพฺพํ ทุสฺสึลฺลํ ปุเรติ ฯ ตถา เตน
สทฺฐี สมฺชาติกานปี กุลานิ อวาวหิวิวํ น กโรนฺติ
อิตฺถิธฺตฺโต สุรธาธฺตฺโต อภฺขธฺตฺโต อัยฺ ปาปปริโสติ อารกา
ปริวฺชเชนฺติ กลุยาณกมฺมานิ วิปฺจจิตฺตํ น สกฺโกนฺติ ฯ เอวํ
ปโยควิปฺตฺติปฎิพาพฺหานิ น วิปฺจจนฺตีติ ปชานาติ ฯ เอวํ จตฺสฺโส
สมฺปตฺตโย อากมฺม วิปากทายกํ กลุยาณกมฺมํ จตฺตฺหิ วิปฺตฺตีหิ
ปฎิพาหิตตฺตนา น วิปฺจจติ ฯ

อปรสสาปี พหุณี กลุยาณกมฺมานิ โหนฺติ ตานิ
คตฺติวิปฺตฺตีย์ จิตฺตสฺส น วิปฺจเจยฺย ฯ โส ปน เอเกน กลุยาณ-
กมฺเมน คตฺติสมฺปตฺตีย์เยว นินฺนพฺตฺโต ฯ ตตฺถสฺส ตานิ กมฺมานิ
อุปกฺนตฺตฺวา วาเรณ วาเรณ วิปากํ เทนฺติ กาลเณ มนุสฺสโลเก
นินฺนพฺตฺตาเปนฺติ กาลเณ เทวโลเก ฯ เอวํ คตฺติวิปฺตฺติปฎิพาหิตตฺตนา
วิปากํ ทาทฺตฺ อสฺกโกนฺตฺตานิ คตฺติสมฺปตฺตี อากมฺม วิปฺจจนฺตีติ
ปชานาติ ฯ

อปรสสาปี พหุณี กลุยาณกมฺมานิ โหนฺติ ตานิ
อุปฺธิวิปฺตฺตีย์ จิตฺตสฺส น วิปฺจเจยฺย ฯ โส ปน เอเกน กลุยาณ-
กมฺเมน อุปฺธิสมฺปตฺตีย์เยว ปตฺติจฺจิโต อภิรฺวโป ทสฺสนิโย [๑]
๑. ม. เอตฺถนฺตเร ปาสาทิโกติ ทิสฺสตี ฯ

*เล่มที่ 47 ฅณวิกงคณิทุเทโส ฃหน้า 715

ปาสาทิกอ พุรหุมวจนสทิสอ ฃ ตสส อุปธิสมปตติย จิตตตถา กลยณ-
กมมณนิ วิปากัง เทนุติ ฃ สเจ ราชกุเล นิพพตตติ อณเณสุ
เชฏฐกภทติเกสุ สนนเตสุปี เอตสส อตตภาโว สมิทุโธ เอตสส
ฉตเต อุตสาปีเต โลกสส ฆาสู ภวิสสตีติ ตเมว ราชเช
อภิสสิณจันุติ ฃ อุปราชเคหาทีสุ นิพพตโต ปิตุ อจเจเนน อุปราชฃ
เสนาปติญจัน ภณททาคาริกญจัน เสฏฐิจญจัน ลกทติ ฃ เอว
อุปธิวิปตติปฎิพาหิตตตถา วิปากัง ทาทุ อสกุโกนุทานิ อุปธิ-
สมปตติ อากมม วิปจจันุตีติ ปชานาติ ฃ

อุปรัสสาปี พหุณี กลยณกมมณนิ โหนุติ ตานิ กาล-
วิปตติย จิตสส น วิปจเจยย ฃ โส ปน เอเกน กลยณ-
กมมเนน กาลสมปตติย นิพพตโต สุราชสมนุสสกาเล ตาทิสาย
กาลสมิทุชยา นิพพตตสส กลยณกมม วิปากัง เทติ ฃ

ตตริท มหาโสณตเถรวตถุ กเถตพพิ พุราหุมฉตีสสภเย
กิริ จิตตลปพพเต ทวาทส ภิกขุสสหาสนานิ ปฎิวสนุติ ตถา
ติสสมหาวิหาร ฃ ทวีสุปี มหาวิหารสุ ตินณณ วสุสาน
เอกรตตเมว วตถิ (๑) มหามุสสิกาโย ชาทิตวา กุสมตตเมว จเปสิ ฃ
จิตตลปพพเต ภิกขุสงโฆ ติสสมหาวิหาร วตถิ วตติสสตี
ตตถ คณตวา วสิสสามาติ วิหารโต นิกขมิ ฃ ติสสมหาวิหารเป
ภิกขุสงโฆ จิตตลปพพเต วตถิ วตติสสตี ตตถ คณตวา
วสิสสามาติ วิหารโต นิกขมิ ฃ อุกโตปี เอกิสสา คมกิริ-
๑. ม. วฎุฎิ ฃ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 716

กนุทราย ตีเร สมากนตุวา(๑) ปุจฉิตฺวา วตฺตสฺส(๒) ชีณภาวํ ฌตฺวา
ตตฺถ คนตุวา ก็ กริสฺสามาติ จตฺวีตฺติ ภิกฺขุสฺสสฺสทานิ
คฺมภีรฺกนฺทรวนํ ปวิสิตฺวา นิสิตฺติวา(๓) นิสินฺนนิหารเนว
อนฺุปาติเสตฺย นินฺุพฺพานชาตฺยา ปรีนินฺุพฺพายีสุ ฯ ปจฺฉา ภเย
วูปสนฺเต ภิกฺขุสงฺโฆ สกฺกํ เทวราชานํ คเหตุวา ชาตฺโย
ตฺหริตฺวา เจตฺยิ อกาสิ ฯ

พฺราหฺมณตฺสฺสโจโรปี ชนปทํ วิทฺธเสสิ ฯ สงฺโฆ
สนฺุณิปตฺติวา มนฺเตตฺวา โจริ ปฏฺิพฺพาหตฺติ สกฺกสฺส สนฺุติกํ
อภฺุจ เถเร เปเสสิ ฯ สกฺโก เทวราชา มยา ภนฺเต อฺุปฺปนฺุโน
โจโร น สกฺกา ปฏฺิพฺพาหิตฺุ สงฺโฆ ปรีสมฺุทฺทํ คจฺฉตฺ อหํ
สมฺุทฺทารกฺขํ กริสฺสามิตฺติ ฯ สงฺโฆ สพฺพทิสฺสาหิ นาคทีปํ คนตุวา
ชฺมฺุพฺุโกลปฏฺุญฺเเน ติฏฺุหมิกํ มหาอฺุพฺุมฺุปี พนฺุชาเปสิ ฯ เอกา ภูมิกา
อฺุทเก โอสีทิ เอกิสฺสา ภิกฺขุสงฺโฆ นิสินฺุโน เอกิสฺสา
ปตฺตจิวฺรานิ จปยีสฺสุ ฯ สยฺุตฺตภาณกฺุพฺุสฺวิตฺเตโร อสิทตฺตเตโร
มหาโสณตฺเตโรติ ตโย เถรา ตาสํ ปรีสานํ ปาโมกฺุชา ฯ
เตสุ เทว เถรา มหาโสณตฺเตเร อหํสุ อวฺุโส มหาโสณ
อภฺิรฺุห มหาอฺุพฺุมฺุปฺนฺุติ ฯ ตฺมุเมห ปนฺุ ภนฺเตติ ฯ อวฺุโส อฺุทเก
มรณฺุมฺุปี ๓ เกล มรณฺุมฺุปี ๔ เตะตฺกเมว(๔)น มยฺุ คมฺิสุตฺตาม ตํ
นิสุตฺย ปนฺุ อนาคเต สาสนฺุสฺส ปเวณฺิ จสฺสติ คจฺฉ ตฺว

๑. ม. สมากตา ฯ ๒. ม. วฏฺุญฺุสฺส ฯ

๓. ม. อยฺุ ปาโจ นตฺติ ฯ ๔. ม. เอกเมว ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคนิทเทโส ฃ้า 717

อาวโสติ ฃ ฃาหิ ฃนเต ตุมะหสุ อคจณนเตสุ คมิตุสามิตติ
ยวตติยิ ฃถตวาปี เถริ อาโรเปตุ อสกุโกนตานิวัตตีสุ ฃ
อถ จุฬสิวัตถะโร อิตทตตถะโร อาห อาวโส อิตทตต
อนาคเต มหาโสณิ (๑) นิสุสาย สาสนปเวณิ จสสุติ มา โข
นั หตถโต วิสสุชเชหิติ ฃ ตุมะห ปน ฃนเตติ ฃ อหิ มหาเจตियิ
วณทิสสามิตติ เทว เถเร อนุสาสิตวา อนุปุพเพน จาริกิ จรณโต
มหาวิหาริ สมุปปุณิ ฃ ตสมิ สมเย มหาวิหาริ สุลโย
เจตियงคเณ เอรณฐา ซาตา เจตियิ ฃจเณหิ ปริวาริติ เสวาเลน
ปริโยนทุธิ ฃ เถโร ฃรฆานกพุทฐสสุ นิปจจการิ ทสเสนโต
วिय มหาเจตियิ วณทิตวา ปจจิมทิสาย สาลิ ปวิสิตวา
โอโลเกนโต เอวรุปสสุ นาม ลากคคยสคคปตตสสุ สริรฐาตุ-
นิจยฐฐานัน อนาถิ ซาตุนติ จินตยมาโน นิสิติ ฃ
อถาวิฐเร รุกเข อธิวตถา เทวตา อทุธิกมณสุสฐูเปน
ตณฐูลนาพิณจ ฃุฬปิณฐณจ อาทาย เถรสสุ สนติกิ ฃนตวา
กตถ ฃจณถ ฃนเตติ ฃ อหิ ทกขิมทิสิ อูปาสกาติ ฃ อหุมปี
ตตถเวว ฃนตกาโม สห ฃจณาม ฃนเตติ ฃ อหิ ทุพพโล ตว
คตिया ฃนตุน สกขิสสามิ ตวั ปุโรโต ฃจณ อูปาสกาติ ฃ
อหุมปี ตุมะหากิ คตिया คมิตุสามิตติ เถรสสุ ปตตจิวริ
อคคหเสสิ ฃ ติสสุวาปีปาฬิ อารุพุทกาเล จ ปตตติ อาหธาเปตวา
๑. ม. มหาโสณตถะโร ฃ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 718

ปานกั กตุวา อทาสี ๑ เทรสสุ ปัตมตเตเยว พลมตดา
สณฺจาทิ ๑ เทวตา ปจวี สงฺขิปิตฺวา เวณฺณทีสนฺตึเก เอกั
ฉนฺทิตฺวหารั ปตฺวา เทรสสุ วสนฺนุจํานั ปฏฺิขคฺคิตฺวา อทาสี ๑
 ปฺนทิวเส เถเรน มฺุเข โชริตมตเต ยาคุํ ปจิตฺวา อทาสี
ยาคุํ ปิตสฺส ฆตฺตํ ปจิตฺวา อุปนาเมสิ ๑ เถโร ตฺยหุํ
จเปหิ อุปาสกาทิ ปตฺตํ หตฺเถน ปิทฺทึ ๑ อหํ น ทูริ คมิสฺสามิตฺติ
เทวตา เทรสฺเสว(๑) ปตฺเต ฆตฺตํ ปกฺขิปิตฺวา กตภตฺตกิจฺจสฺส
เทรฺสสุ(๒)ปตฺตจิวรมาทาย คมนมคฺคั ปฏฺิปนฺนา ปจวี สงฺขิปิตฺวา
ชชฺชรณทีสนฺตึกั เนตฺวา ฆนฺเต เอตํ ปณฺณขาทกมนฺุสฺสานั
วสนฺนุจํานั ชฺุโม ปณฺณายติ อหํ ปฺุโรโต คมิสฺสามิตฺติ เถริ
วณฺุทิตฺวา อตฺตโน ฆวณั อคมาสิ ๑ เถโร สพฺพมฺปิ ฆยกาลั
ปณฺณขาทกมนฺุสฺเส นิสฺสาย วสิ ๑

 อิสิตตตฺเตโรปี อนฺุปฺพเพน จาริกั จรณฺุโต อพชนปทั
สมฺปาปฺุณิ ๑ ตตฺถ มนฺุสฺสา นาติปกฺกานิ มชฺุคผลานิ ฆินฺุทิตฺวา
อฏฺุจี อาทาย ตจํ ฉนฺทเตตฺวา อคมฺุสฺ ๑ เถโร อาวุโส
มหาโสณ ฆิกฺขหาโร ปณฺณายตีติ วตฺวา ปตฺตจิวริ อหฺราเปตฺวา
จิวริ ปารุปีตฺวา ปตฺตํ นีหริตฺวา อฏฺุจาสี ๑ ตฺรณฺทาริกา(๓)
เถริ จิตํ ทิสฺวา อิมินา โภจิ อตฺุโถ ฆวิสฺสตีติ วาลุกั
ปฺุณฺชิตฺวา มชฺุคผลตฺตจํ ปตฺเต ปกฺขิปิตฺวา อทํสุ ๑ เถรา
๑. ม. เทรสฺสุ ๑ ๒. ม. กตภตฺตกิจฺเจ ๑ ๓. ม. ตฺรณฺทาริกา ๑

*เล่มที่ 47 ฅณวิงฺกนิตุเทโส ฃหน้า 719

ปริภุชชีสุ ฃ สตุตทาหมตฺตํ โสเยว อหาโร อโหสิ ฃ

อนุปฺพุเพน โจรียสฺสรํ สมฺปาปฺณิสฺสุ ฃ มนุสฺสา กุมฺทานิ
คเหตุวา กุมฺทนาเพ ฉฑุฑเหตุวา อคฺมํสุ ฃ เถโร อาวุโส
มหาโสณ กิกฺขาหาโร ปญฺญาตฺติ วตุวา ปตฺตจิวฺร
อาหฺราเปตุวา จิวฺร ปารุปีตุวา ปตฺตํ นีหริตุวา อฏฺฐาสิ ฃ
คามทารกา กุมฺทนาเพ โสเชตุวา ปตฺเต ปกฺขิปิตฺวา อํหํสุ ฃ
เถรา ปริภุชชีสุ ฃ สตุตทาหมตฺตเมว โส อหาโร อโหสิ ฃ
อนุปฺพุเพน จรฺนตา ปณฺณชาทกมนุสฺसानํ วสนฏฺฐาเน เอกํ
คามทวารํ สมฺปาปฺณิสฺสุ ฃ

ตตฺถ เอกิสฺสา ทาริกาย มาตาปิตโร อรณฺณํ
กจฺจนฺตา สเจ โกจิ อโยโย อากจฺจติ กตฺถจิ กนฺตุํ มา
อทาสี อโยยสฺส วสนฏฺฐานํ อากิกฺเขยฺยาสี อมฺมาติ อํหํสุ ฃ
สา เถเร ทิสฺวา ปตฺตํ คเหตุวา นิสฺทาเปสิ ฃ เกเห ฃณฺณชาติ
นาม นตฺถิ ฃ วาสี ปน คเหตุวา คฺคฺชโจจฺรฺกฺขตฺตจํ(๑) คฺคฺชลตา-
ปตฺเตหิ สทฺธิ เอกโต โกฏฺฏเหตุวา ตโย ปิณฺเฑ กตุวา เอกํ
อิสฺสิทตฺตคฺคฺเถรสฺส เอกํ มหาโสณคฺคฺคฺเถรสฺส ปตฺเต จเปตุวา
อติเรกปิณฺเฑํ อิสฺสิทตฺตคฺคฺเถรสฺส ปตฺเต จเปสฺสามิติ หตฺถํ ปสาเรสิ
หตฺถโล ปริวตฺติตฺวา มหาโสณคฺคฺคฺเถรสฺส ปตฺเต ปตฺติฏฺฐาเปสิ ฃ
อิสฺสิทตฺตคฺคฺเถโร พุราหฺมณตฺติสฺสภเย คฺคฺชโจจฺปิณฺเฑ (๒) วิปากทายก-
๑. ม. คฺคฺชโจจฺรฺกฺขตฺตจํ ฃ ๒. ม. คฺคฺชโจจฺปิณฺเฑ ฃ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 720

กมัม ทศกาลสมุทไทย กิ่วปมาณ วิปากัง ทสฺสตีติ อห ๑
เต ตัม ปริภุชิตฺวา(๑) วสนฺภูจฺานํ อคมฺสฺ ๑ สปิ อรณฺญโต
อากตํ มาตปิตฺตํ อจิกฺขิ เทว เถรา อากตา เตสํ
เม วสนฺภูจฺานํ อจิกฺขิตฺตํ ๑ เต อุโปปี เถรํ สนฺตํ
กนฺตฺวา วนฺทิตฺวา ภูเต ยํ มยํ ลภาม เตนฺ ตฺเมห
ปฏฺิขคฺิสฺสาม อีเชว วสฺสตีติ ปฏฺิณฺณํ คณฺหีสุ ๑ เถราปี
สพฺพภยกาลํ เต อุปนฺิสฺสาย วสฺสีสุ ๑

พฺราหฺมณฺตฺิสฺสจฺเระ มเต ปิตฺตมหาราชา ฉตฺตํ อุตฺสา-
เปสฺสิ ๑ ภยํ วุสฺสนฺตํ ชนปฺโท สมฺปฺนฺโณติ สฺตฺวา ปฺรสมฺมทฺโต
ภิกฺขุสฺงฺฆมฺ นาวาย มหาตฺตฺตฺปฏฺิณฺเน ออรฺยฺห มหาสฺสณฺตฺเถโร
กํหํ วสฺตีติ ปฺจฺฉิตฺวา เถรฺสฺส สนฺตํ อคมฺสฺ ๑ เถโร ปญฺจ-
สฺตภิกฺขุปรฺิวาโร กาลกคามे मञ्जलारामविहारं सम्पाप्नु ๑
ตฺสฺมี สมเย กาลกคามे สฺตฺตมฺตฺตฺานํ กุสฺตฺตฺานํ ปฏฺิวสฺนฺติ ๑
รตฺตฺิกฺกาเค เทวตา อหฺินฺชิตฺวา มหาสฺสณฺตฺเถโร ปญฺจสฺต-
ภิกฺขุปรฺิวาโร มञ्जลारामविहारं सम्पत्तो(๒) เอเกโก นวตฺเถน
สาณฺเณน สทฺธี เอเกกฺหาปณฺคฺณนํ ปิณฺชปาตํ เทตฺติ มนฺสฺเส
อโวจ ๑ ปฺนทิวเส จ เถรา กาลกคามे ปิณฺชทาย ปฺวิสฺสีสุ ๑
มนฺสฺสา นิสฺสีทาปตฺวาท ยาคฺุ อทฺสฺ ๑ มञ्जลारामวาสี
ตฺิสฺสฏฺตฺเถโร สงฺมตฺเถโร หุตฺวา นิสฺสีท ๑
๑. ม. ปริภุชิตฺวา ๑ ๒. ม. ปตฺโต ๑

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคนิทเทโส ฅ้า 721

เอโก มหาอุปาสโก ตั วนุทิตวา ฅนุเต มหาโสณตุเถโร
นาม กตโรติ ปุจฺฉิ ฅ เตน สมเฅน เถโร นวกตโร (๑) โหติ
ปริยฅนุเต นิสินฺโน ฅ เถโร หตฺถั ปสาเรตฺวา มหาโสโณ
นาม เอส อุปาสกาทิ อห ฅ อุปาสโก ตั วนุทิตวา ปตฺตั
คณฺหาติ ฅ เถโร น เทหิ ฅ ติสฺสฏฺตตุเถโร อวฺุโส โสณ
ยถา ตฺวึ น ฅานาสิ มยฅปี เอวเมว น ฅานาม ปุณฺณวณฺฑานั
เทวตา ปรีปาเจนฺติ ปตฺตั มุณฺจ(๒)สพฺุรหุฅจารีณั สงฺคหั
กโรหิตี อห ฅ เถโร ปตฺตั อทาสิ ฅ มหาอุปาสโก ปตฺตั
อาทาย ฅนฺตฺวา กหาปณฺคณนกสฺส ปิณฺฑปาตสฺส ปุเรตฺวา
นวหตฺถสาณฺฏิกั อารุฑกั กตฺวา อหริตฺวา เถรสฺส หตฺถ
จเปสิ ฅ อปโรปี อุปาสโก เถรสฺสาคิ สตฺต สานฺฏกสฺตานิ สตฺต
จ ปิณฺฑปาตสฺตานิ เถรสฺเสว อทฺสุ ฅ

เถโร ฅิกุขุสงฺฆสฺส สัวิกาคั กตฺวา อนุปฺพุเพน มหาวิหารั
ปาปฺณิตฺวา มุขั ไรวิตฺวา มหาโพธิ วนุทิตฺวา มหาเจตฺยั
วณุทิตฺวา ฅูปารามे จิตฺโต จีวรึ ปารุปีตฺวา ฅิกุขุสงฺฆปริวาริ
ทกฺขิณทฺวารเฅน นคฺริ ปวิสิตฺวา ทฺวารโต ยาว วลฺลชฅนกสาลา
เอตฺสมี อนุตฺเร สฏฺฐจิกหาปณฺคณนกั ปิณฺฑปาตั ลกฺขิ ฅ ตโต
ปฏฺฐาย ปน สกฺการสฺส ปฅาณั นตฺถิ ฅ เอว กาลวิปตฺตึ
มรฺคผลตฺตโจปี ฅุมุทนาฬิปี ทฺลลภา ฅาตา กาลสมฺปตฺตึ
๑. ม. นวโก ฅ ๒. ม. เทหิ ฅ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 722

เอวรูปไป มหาลาโภ อุทปาติ ฯ

วตตพุกนิโครชตุเถรสสาปี สามเณรกาเล พุราหุณ-
ติสุสภยฺ อุตปาติ สามเณโร จ อุปชฌายโ จสฺส ปรสมุตฺทำ
น อคัมมฺสฺ ปณฺณชาทกมฺนุสฺเส อุปนิสฺสาย วสิสฺสามาติ
ปจฺจนฺตาทิกฺขา อหฺสสฺ ฯ สามเณโร สตฺตาทมตฺตํ อนาหาโร
หุตฺวา เอกสฺมี กามภฺจฺจเน ตาลรฺกฺเข ตาลปฺกฺกํ ทิสฺวา อุปชฌายํ
อาห ภนฺเต โถกํ อากเมถ ตาลปฺกฺกํ ปาเตสฺสามีติ ฯ
ทฺพฺพลโลสิ ตฺवं สามเณร มา อภิรุหีติ ฯ อภิรุหิสฺสามิ ภนฺเตติ
ขุทฺทกฺวาสิ คเหตุวา ตาลํ อภิรุหฺห ตาลปฺณฺฑี ฉินฺทิตฺตุ
อารภิ วาสิผลํ นิกฺขมิตฺวา ภูมียํ ปติ ฯ

เถโร ฉินฺเตสิ อัยํ กิลมฺนฺโตว รุกฺขํ อารุโฬห กิณฺนุโข
อิทานิ กริสฺสตีติ ฯ สามเณโร ตาลปฺณฺฑิ ฆาเลตฺวา ฆาเลตฺวา
วาสิทนฺทเท พนฺธิตฺวา ฆณฺเณโต ฆณฺเณโต ภูมียํ ปาเตตฺวา ภนฺเต
สาธฺ วตสฺส สเจ วาสิผลํ เอตฺถ ปเวเสยฺยาถาติ อาห ฯ เถโร
อุปายสมฺปนฺโน สามเณโรติ วาสิผลํ ปเวเสตฺวา อทาสิ ฯ โส
วาสี อุกฺขิปิตฺวา ตาลผลานิ ปาเตสิ ฯ เถโร วาสี ปาตาเปตฺวา
ปวณฺณิตฺวา คตํ ตาลผลํ ฉินฺทิตฺวา(๑) สามเณโร โอตินฺณกาเล
อาห สามเณร ตฺवं ทฺพฺพลโล อิํ ทาว ขาทาหีติ ฯ นานํ
ภนฺเต ตฺเมหฺหิ อขาติเต ขาทิสฺสามีติ วาสี คณฺหิตฺวา ตาลผลานิ
๑. กิณฺทิตฺวา ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิงฺคนิทฺเทโส ฃหน้า 723

ฉินฺทิตฺวา ปตฺตํ นีหริตฺวา ตาลมิลฺลํ ปกฺขิปิตฺวา เถรสฺส ทตฺวา
สยฺ ขาทิ ๗ ยาว ตาลผลานิ อเหตุํ ตาว ตตฺเถว วสิตฺวา
ผลเสฺสฺ จีเณสฺ อนุปฺพุเพน ปณฺณขาทกมฺนุสฺसानํ วสนฺภูจฺจานเ
เอกํ ฉทฺทิตฺวิหาริ ปวิสิสฺส ๗

สามเณโร เถรสฺส วสนฺภูจฺจานํ ปฏฺิขคฺคิ ๗ เถโร
สามเณรสฺส โอวาทิ ทตฺวา วิหาริ ปาวิสิ ๗ สามเณโร
อนายคเณ นฺภูจฺจานํ อตฺตภาวานํ ปมาณํ นตฺถิ พุทฺธานํ
อุปฺภูจฺจานํ กริสฺสามิติ เจตियงฺคณํ คนฺตฺวา อปฺปหริตฺถิ กโรติ
สตฺตทาหมตฺตํ นีราหารตาย ปเวธมาโน ปตฺติตฺวา นิปฺนฺนโกว
ติณฺยานิ อุทฺทรรติ ๗

เอกจฺเจ จ มฺนุสฺสา อรณฺเย จรฺนฺตา มํฺหิ ลภิตฺวา
ทารุณิ เจว สากปณฺณณฺจ คเหตุวา ติณฺจลนสฺสณฺยาย มิโค
นฺ โข เอโสติ สามเณรสฺส สนฺตํกํ คนฺตฺวา กิ กโรติ
สามเณราติ อาหํสฺ ๗ ติณฺคณฺจํ คณฺหามิ อุปาสกาติ ๗ อญฺโฃปิ
โกจิ อตฺถิ ฆนฺเตติ ๗ อาม อุปาสกา อุปฺชฺฅาโย เม
อนฺโตคพฺเพติ ๗ มหาเถรสฺส ทตฺวา ขาทฺเยยาสิ ฆนฺเตติ
สามเณรสฺส มํฺหิ ทตฺวา อตฺตโน วสนฺภูจฺจานํ อจฺจิกฺขิตฺวา
มยฺ สาขางฺกํ กโรนฺตา คมิสฺสาม เอตาย สณฺณาย เถริ
คเหตุวา อากฺขณฺเยยาสิ อยฺยาติ วตฺวา อคฺมํสฺ ๗

สามเณโร มํฺหิ คเหตุวา เถรสฺส สนฺตํกํ คนฺตฺวา พหิ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 724

จตุวา วนุทามิ ฆนุเตติ อาห ๑ เถโร สามเณโร ชิมจฉาย
อนุทยุหมานโน อากโต ภวิสสตีติ ตุณหิ อโหสิ ๑ โสปี ปุณ
วนุทามิ ฆนุเตติ อาห ๑ กสฺมา สามเณร ทุพฺพลภิกฺขุณั
สุเขน นิปฺชชิตฺตํ น เทสตีติ ๑ ทวาริ วิวริตฺตํ เต สารูปปี
ฆนุเตติ ๑ เถโร อฏฺฐหิตฺวา ทวาริ วิวริตฺวา กิณฺเต สามเณร
ลทฺทฺชนฺติ อาห ๑ มนุสฺเสหิ มฐฺ ทินฺนํ ขาทิตฺตํ สารูปปี
ฆนุเตติ ๑ สามเณร เอวเมว ขาทิตฺตํ กิลมิสฺสาม ปานกํ กตฺวา
ปิวิสฺสามาติ ๑ สามเณโร ปานกํ กตฺวา เถรสฺส (๑) อทาสี ๑
 อถ นั เถโร มนุสฺसानั วสนนฺฏฺจानั ปุจฺฉลฺลิตี สามเณรธาติ
อาห ๑ สยเมว อาจิกฺขีสุ ฆนุเตติ ๑ สามเณร ปาโตว กจฺฉนฺตา
กิลมิสฺสาม อชฺเชว คมิสฺสามาติ ปตฺตจิวริ กณฺหาเปตฺวา
นิกฺขมิ ๑ เต คนฺตฺวา มนุสฺसानั วสนนฺฏฺจานสฺส อวิทุเร
นิปฺชชิตฺตํ ๑ สามเณโร รตฺตติภาเก จินฺเตลลิตี มยา ปพฺพชิตกาลโต
ปฏฺจาย คามนฺเต อรุณั นาม(๒) น อฏฺฐาปีตปฺพพฺพนฺติ โส
ปตฺตํ คเหตุวา อรุณั อฏฺฐาเปตฺตํ อรณฺณํ อคมาลิตี ๑ มหาเถโร
สามเณโร นิปนฺนนฺฏฺจานเน อปสฺสนนฺโต มนุสฺสขาทเกหิ คหิตโต
ภวิสสตีติ จินฺเตลลิตี ๑ สามเณโร อรณฺณเเว อรุณั อฏฺฐาเปตฺวา
ปตฺเตน อุกทลฺลจ ทนฺตกฏฺฐลฺลจ คเหตุวา อากมิ ๑ สามเณร
กุหิ คโตลลิตี มหุลลภิกฺขุณั เต วิตฺถโก อูปปาทิตโต ทณฺทกมมํ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑

*เล่มที่ 47 ฅาณวิกงคณิทุโส ฅน้า 725

อาหาราติ ฅ อหาริสุสามิ ฅนุเตติ ฅ เถโร มุขั ฅโรวิตุวา จีวร
ปารุปี ฅ อุโภปี มนุสุสานั ฅวสนุญจัน อคมัส ฅ มนุสุสาปี
อตุตโน ฅปริโภกั ฅกนุทมูลผลปณณั ฅอทำสุ ฅ เถโรปี ฅปริญุชิตุวา
วิหารั ฅอมาสิ ฅ สามเณโร ฅอุทกั ฅอหาริตุวา ฅปาเท ฅโรวิสสามิ (๑)
ฅนุเตติ ฅอาห ฅ สามเณร ฅตุวั ฅรตุตี ฅกั ฅคโต ฅอมุหากั ฅวิตกั
ฅอุปปาเทสิตี ฅ ฅนุเต ฅคามนุเต ฅเม ฅอรุณั ฅน ฅอุญุจาปีตปุพพิ
ฅอรุณุญุจาปนตถาย ฅอรุณั ฅอมาสินุติ ฅ สามเณร ฅน ฅอุยั
ฅทณุทกมมั ฅอนุจณวั ฅอมุหากั (๒) ฅอนุจณวัณติ ฅวตุวา ฅเถโร
ฅตสมึเยว ฅจانه ฅวลี ฅสามเณรสุส ฅจ ฅสณณั ฅอทาสิ ฅมยั
ฅดาว ฅมหลลกา ฅอิทำ ฅนาม ฅภวิสสตีติ ฅน ฅสกา ฅชานิตุ ฅตุวั
อตุตฉานั ฅรกุเขยยาสิตี ฅ เถโร ฅกิร ฅอนาคามี ฅต ฅอปรรากะ
ฅมนุสุสขาทกา ฅขาที่สุ ฅ

สามเณโร ฅอตุตฉานั ฅรกุชิตุวา ฅภเย ฅวูปสนุเต ฅตถารูเป (๓)
ฅจانه ฅอุปชณั ฅคาเหตุวา ฅอุปสมุปนุโน [๔] ฅหตุวา ฅพุททวณั ฅอุคเหตุวา
ฅติปีญุทโร ฅหตุวา ฅวตุตพุกนั ฅโครชตุเถโร ฅนาม ฅชาโต ฅ
ฅปีคุมหาราชา ฅรชั ฅปฎิปชชั ฅ ฅปรสมุททา ฅอาคตาคตา ฅภิกุ
ฅกั ฅวตุตพุกนั ฅโครชตุเถโร ฅกั ฅวตุตพุกนั ฅโครชตุเถโรติ
ฅปุจฉิตุวา ฅตสส ฅสนุติกั ฅอคมัส ฅ ฅมหาภิกุสงุโฆ ฅเถริ
๑. ม. ฅโรวามี ฅ ๒. ม. ฅอมุหากเมว ฅ ๓. ม. ฅยถารูเป ฅ
๔. ม. ฅเอตถนุตเร ฅหตุวาติ ฅทิสุสตี ฅ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 726

ปริวารเถสิ ฯ โส มหาภิกขุสงฆปริวโต อนุப்புเพน มหาวิหาร
ปตฺวา มหาโพธิ มหาเจตีย์ ญุปารามญจ วนฺทิตฺวา นคร
ปายาสี ฯ(๑) ยาว ทกฺขินทวารวรา คจฺจนฺตสฺเสว นวสุ จานฺต
ติจิวริ อุปฺปชฺชชิ อนุโตนฺคร ปริวฺจกกาลโต ปญฺจาย
มหาสกฺกาโร อุปฺปชฺชชิ ฯ

อิติ กาลวิปตฺติยํ ตาลผลกนฺทมูลปณฺณมฺปิ ทูลลภํ ชาต
กาลสมฺปตฺติยํ เอวฺรุโป มหาลาโภ อุปฺปนฺโน ฯ(๒) เอวํ กาลวิปตฺติ-
ปฏฺิพาหิตตฺตา วิปากํ ทาตุ อสฺกโกนฺตานิ กาลสมฺปตฺตี อากมฺม
วิปจฺจนฺตีติ ปชานาติ ฯ

อปรสฺสาปี พหุณี กลฺยาณกมฺมานิ โหนฺติ ตานิ
ปโยควิปตฺติยํ จิตฺตสฺส น วิปจฺเจยฺย ฯ โส ปน เอเกน
กลฺยาณกมฺเมน สมฺมาปโยเค ปตฺติจฺจโต ตีณิ สุจฺริตานิ ปฺุเรติ
ปญฺจสีลํ ทสฺสีลํ รกฺขติ ฯ กาลสมฺปตฺติยํ นิพฺพตฺตสฺส ราชาโน
สพฺพาลงฺการปฏฺิมนฺจฺจิตา ราชกณฺธวโย เอตฺสฺส อนุจฺจนฺวิกาติ
เปเสนฺติ ยานวาทนฺมณฺิสฺวณฺณรชตาทิเกทํ ตํ ตํ ปณฺณาการํ
เอตฺสฺส อนุจฺจนฺวิกาติ(๓) เปเสนฺติ ฯ

ปพฺพชฺชูปคโตปี มหายโส โหติ มหานุภาโว ฯ ตตฺริทํ
วตฺถุ กุณฺณกณฺธราชา กิร คิริคามกณฺณวาสิกํ จุพฺพชฺชมฺมตฺเถริ
มมายติ โส อุปฺปตฺวาปิยํ วสฺมาโน เถริ ปกฺโกสาเปสิ ฯ
๑. ม. ปาวีสี ฯ ๒. ม. อุปฺปนฺโนติ ฯ ๓. ม. อนุจฺจนฺวิกนฺติ ฯ

*เล่มที่ 47 ฅณวิภังคณิทุเทโส ฃหน้า 727

เถโร อคณตุวา มาตารามวิหาร วสตี ฃ ราชฃ เทรสุส
มาตริ ปุจฉิ กิ เถโร ปิยยตีตี ฃ กนุทึ มหาราชฃตี ฃ
ราชฃ กนุทึ คาหาเปตุวา วิหารึ คณตุวา เทรสุส ททมาโน
มุขึ อุลโลเกตุ นาสกขิ โส นิกขมิตุวา จ พหิปริเวณ
เทวี ปุจฉิ กิทีโส เถโรตี ฃ ตวั ปุริโส หตุวา อุลโลเกตุ
น สกโกตี อหึ กถึ สกขิสสุามี นานึ ชานามิ กิทีโสตี ฃ
ราชฃ มม รฎุเจ พลิการกึ คหปตีปุตตี อุลโลเกตุ น
วิสหามิ มหนตึ วต โภ พุทฐศาสนึ นามาตี อปโผฏฐี ฃ
ตีปิฎกจพนาคตเถรมปี มมายตี ตสุส องคูลิยึ เอกฃ ปิพกา
อฎฐหิ ฃ ราชฃ เถริ ปสฺสิสสุามีตี วิหารึ คณตุวา พลวเปเมน
องคูลิ มุขณ คณหิ อนนฺโตมุขเยว ปิพกา ภินฺนา ปุพฺพโลหิตึ
อนนุฎฐหิตุวา เถเร สินเนน อมตึ วิย อชฺโฆหริ ฃ โสเยว
เถโร อปรภาเค มรณมณฺเจ นิปชฺชิ ฃ ราชฃ คณตุวา
อสุจิกปลลกึ สีเส จเปตุวา ฃมมสกฏสุส [๑] อกฺโข ภิชฺชตีตี
ปริเทวมาโน วิจริ ฃ

ปจฺวิสุสฺสรสุส อสุจิกปลลกึ สีเสน อุกฺขิปิตุวา วิจรณึ นาม
กสุส คตมคฺโค สมนฺปาปโยคสุส คตมคฺโค ฃ (๒) เอวึ ปโยควิปตฺติ-
ปฎิพาหิตตฺตา วิปากึ ทาคึ อสกฺโกนฺตานิ ปโยคสมฺปตฺติมาคมฺม
วิปฺจฺจนฺตีตี ปชานาตี ฃ เอวึ จตฺตหิ วิปตฺตีหิ ปฎิพาหิตึ

๑. ม. เอตฺถนฺตเร อกฺโข ภิชฺชตีตี ทิสฺสติ ฃ

๒. ม. คตมคฺโคตี ฃ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 728

กลุยาณกมมัม วิปากัม อทตฺวา จตฺสฺโส สมฺปตฺติโย อากมฺม
เทติ ฯ

ตฺตฺริทํ ภูตมตฺถํ กตฺวา โอปมมัม เอโก กิร มหาราชา
เอกสฺส อมจฺจสฺส อปฺปมตฺตเกน กุชฺฉิตฺวา ตํ พนฺธนาคาเร
พนฺธนาเปสิ ตสฺส ฉาตกา รลฺโย กุทฺธภาวํ ฉตฺวา กิลฺยจิ
อวตฺวา จณฺทโกเช วิคเต ราชานํ ตสฺส นีรปรารทภาวํ
ชานาเปสส ฯ ราชา มุญฺจิตฺวา ตสฺส จานนตฺรํ ปฏิปากตฺกํ
อกาสิ ฯ อถสฺส ตโต ตโต อากจฺจนฺตานํ ปณฺณาการานํ
ปมาณํ นาโหสิ ฯ มนุสฺสา สมฺปฏฺิจฺฉิตฺุ นาสกฺขีสุ ฯ

ตตฺถ รลฺโย อปฺปมตฺตเกน กุชฺฉิตฺวา ตสฺส พนฺธนาคาเร
พนฺธนาปิตกาโล วีย ปฺนุชฺชนสฺส นีรเย นีพฺพตฺตกาโล อถสฺส
ฉาตเกหิ ราชานํ สลฺยาเปตฺวา จานนตฺรสฺส ปฏิปากตฺก-
กรณกาโล วีย ตสฺส สกฺเค นีพฺพตฺตกาโล ปณฺณาการํ
สมฺปฏฺิจฺฉิตฺุ อสมตฺถกาโล วีย จตฺสฺโส สมฺปตฺติโย อากมฺม
กลุยาณกมฺมานํ เทวโลกโต มนุสฺสโลกํ มนุสฺสโลกโต เทวโลกนฺติ
เอวํ สุขญฺจานโต สุขญฺจานเมว เนตฺวา กปฺปสฺตสฺสสฺสสมฺปิ
สุขวิปากัม ทตฺวา นีพฺพานสมฺปาปนํ เวทิตพฺพํ ฯ

เอวํ ตาว ปาลิวเสน ทุตฺติยพลํ ทีเปตฺวา ปุณฺ อโหสิ
กมฺมํ อโหสิ กมฺมวิปากโถติ อิมินา ปฏฺิสมฺภิทานเยนาปี (๑)

๑. พุ. ปฏฺิ. ๓๑/๕๒๓/๔๑๔ ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคนิทเทโส ฅหน้า 729

ทีเปตพพ ๑ ตตถ อโหสิ กมมุนติ อตีเต อายูหิต์ กมม์
อตีเตเยว อโหสิ ๑ เยน จ อตีเต วิปาโก ทินุโน ตั สนุชาย
อโหสิ กมมวิปาโกติ วุตต ๑

ทิฏฐมมเวทนียาทีสุ ปน พหุสุปี อายูหิตุส เอกั
ทิฏฐมมเวทนียั วิปากั เทติ เสทานิ อวิปากานิ ๑ เอกั
อุปชชเวทนียั ปฏิสนธิ์ อากทตติ เสทานิ อวิปากานิ ๑
เอเคนานนตริเยน นิริเย อุปชชติ เสทานิ อวิปากานิ ๑ อฏฐสุ
สมาปตตีสุ เอกาย พุรหุมโลเก นิพพตตติ เสสา อวิปากา ๑
อิทั สนุชาย นาโหสิ กมมวิปาโกติ วุตต ๑ โย ปน พหุมปิ
กุตลาคุสตั กมม์ กตวา กลยาณมิตตั นิสุสาย อรหตตั
ปาปุณชาติ เอตสุส กมมวิปาโก นาโหสิ นาม ๑ ยั อตีเต
อายูหิต์ เอตริหิ วิปากั เทติ ตั อโหสิ กมม์ อตถิ กมมวิปาโก
นาม ๑ ยั ปุริมนเยเนว อวิปากตั อาปชชติ ตั อโหสิ กมม์
นตถิ กมมวิปาโก นาม ๑ ยั อตีเต อายูหิต์ อนาคเต วิปากั
ทสุสติ ตั อโหสิ กมม์ ภวิสสุติ กมมวิปาโก นาม ๑ ยั
ปุริมนเยเนว อวิปากตั อาปชชิสสุติ ตั อโหสิ กมม์ น
ภวิสสุติ กมมวิปาโก นาม ๑ ยั เอตริหิ อายูหิต์ เอตริเหว
วิปากั เทติ ตั อตถิ กมม์ อตถิ กมมวิปาโก นาม ๑
ยั ปุริมนเยเนว อวิปากตั อาปชชติ ตั อตถิ กมม์ นตถิ
กมมวิปาโก นาม ๑ ยั เอตริหิ อายูหิต์ อนาคเต วิปากั

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 730

ทสฺสตี ตํ อตุถิ กมฺมํ ภวิสฺสตี กมฺมวิปาโก นาม ฯ ยํ
ปฺริมนเยเนว อวิปากตํ อาปชฺชิสฺสตี ตํ อตุถิ กมฺมํ น ภวิสฺสตี
กมฺมวิปาโก นาม ฯ ยํ สยมฺปิ อนาคตํ วิปาโกปิสฺส อนาคโต
ตํ ภวิสฺสตี กมฺมํ ภวิสฺสตี กมฺมวิปาโก นาม ฯ ยํ สยํ
ภวิสฺสตี ปฺริมนเยเนว อวิปากตํ อาปชฺชิสฺสตี ตํ ภวิสฺสตี
กมฺมํ น ภวิสฺสตี กมฺมวิปาโก นาม ฯ อิํ ทถาคตสฺสตี อิํ
สพฺเพหิปี เอเตหิ อากาเรหิ ทถาคตสฺส กมฺมนตฺรวิปากนตฺร-
ชานนถาณํ อกมฺปิยญฺเณน ทุคฺคิยพลํ เวทิตพฺพนฺตํ ฯ

ทุคฺคิยพลนิตุเทโส ฯ

ตฺคฺคิยพลนิตุเทเส มลฺลโกติ วา ปฏฺฐิปทาติ วา กมฺมสฺเสเวตํ
นามํ ฯ นิริยคามินิตีอาทิสฺว นิริสฺสทาญฺเณน นิริตีอตุเถน จ
นิริโย ฯ อุกฺกัธ อณุคนตฺวา ติริยํ อญฺจิตาติ ติริจฺฉานา
ติริจฺฉานาเยว ติริจฺฉานโยนิ ฯ เปตตาย ปิตฺติ อิโต เปจฺจ
คตภาเวนาติ อตุถิโย ฯ ปิตฺติเยว ปิตฺติวิสโย ฯ มนสฺส อุตฺสนฺนตฺาย
มนสฺสตา มนสฺสตา มนสฺสโลโก ฯ

ทิพฺพนฺตํ ปญฺจหิ กามคฺเชหิ อธิมตฺตฺาย วา
จฺานสมฺปตฺติยาติ เทวา เทวาว เทวโลโก ฯ วานํ วุจฺจติ ตณฺหา
ตํ ตตฺถ (๑)นตฺถิตฺติ นิตฺพฺพานํ ฯ นิริยํ กจฺฉตีติ นิริยคามิ ฯ
อิํ มลฺลคํ สนฺชฺาย วุตฺตํ ฯ ปฏฺฐิปทา ปน นิริยคามินิ นาม
๑. ม. เอตุถิ ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคนิทเทโส ฃหน้า 731

โหติ ฃ เสสปะเทสุปี เอเสว นโย ฃ อิมิ สพพมปิ ปฎิปท
ตถาคโต ปชานาติ ฃ

กถิ สกถคามวาสิเกสุปี หิ เอกโต เอกิ สุกริ วามิถิ วา
ชีวิตา โวโรเปเนเตสุ สพพสมปิ เจตนา ปรสสุ ชีวิตินุทริยา-
รมมณาว โหติ ติ ปน กมมิ เตลลึ อายุหนกขณเยว นานา
โหติ ฃ เตสุ หิ เอโก อาทเรน ฉนุทชาโต กโรติ เอโก
เอหิ ตวมปิ กโรหิติ ปเรหิ นิปปิพิตตตทา กโรติ เอโก
สมานจณุโท วิย หุตวา อปปฏิพาหิยมาโน วิจرتิ ฃ เตสุ
เอโก เตเนว กมเมเน นิริเย นิพพตตติ เอโก ติริจณานโยนีย
เอโก ปิตติวิสเย ฃ ติ ตถาคโต อายุหนกขณเยว อิมินา
นิหาเรน อายุหิตตตทา เอส นิริเย นิพพตติสสุติ เอส
ติริจณานโยนีย เอส ปิตติวิสเยติ ปชานาติ ฃ นิริเย นิพพตต-
มานามปิ(๑) เอส อฏฐสุ มหานิริเยสุ นิพพตติสสุติ เอส
โสพสสุ อุตฺตเทสุติ(๒)ปชานาติ ฃ ติริจณานโยนีย นิพพตต-
มานามปิ เอส อปาทโก ภวิสสุติ เอส ทิปาทโก เอส
จตุปปาทโก เอส พหุปปาทโกติ ปชานาติ ฃ ปิตติวิสเย
นิพพตตมานามปิ เอส นิชฅามตณฺหิโก ภวิสสุติ เอส
ขุปปิปาสิโก เอส ปรรทตฺตูปชีวติ ปชานาติ ฃ เตสุ จ กมเมสุ
อิทํ กมมิ ปฎิสนฺธิ อากทฺตติตฺตํ น สกขิสฺสติ ทพฺพลํ ทินฺนายน
๑. ม. นิพพตตมานามปิ ฃ ๒. ม. อุตฺตทนิริเยสุ
นิพพตติสสุติติ ฃ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 732

ปฏิสนธิยา อุประเวปกุกั ภาวิสุตตีติ ปชานาติ ฯ

ตถา สกถคามวาสีเกสุ เอกโต ปิณฑปาตัม ททมานesu
สพฺเพสมปี เจตนา ปิณฑปาตารมฺมณาว โหติ ฯ ตัม ปน
กมฺมํ เตสํ आयุหนกฺขณเยว ปุริมนเยน นานา โหติ ฯ เตสุ
เกจิ เทวโลกे นิพฺพตฺตุนฺติ(๑)เกจิ มนุสฺสโลกे ฯ ตัม ตถาคโต
อายุหนกฺขณเยว อิมินา นีหาเรณ आयุหิตตฺตา เอส มนุสฺสโลกे
นิพฺพตฺติสฺสตี เอส เทวโลกตี ปชานาติ ฯ เทวโลก
นิพฺพตฺตมานมฺปี เอส ปฺรนิมฺมิตฺตวสฺตฺตีสฺส นิพฺพตฺติสฺสตี เอส
นิมฺมานรตีสฺส เอส ตฺสึเตสฺส เอส ยามesu เอส ตาวตีสฺส เอส
จาตุมหาราชิกesu เอส ภูมฺมเทเวสุ เอส ปน เชฏฺฐกเทวราชา
หฺตุวา นิพฺพตฺติสฺสตี เอส เอตฺสฺส ทฺติยํ วา ตติยํ วา จานนฺตรํ
กาเรนฺโต(๒)ปฺริจารโก หฺตุวา นิพฺพตฺติสฺสตีติ ปชานาติ ฯ
มนุสฺสเสสุ นิพฺพตฺตมานมฺปี(๓) เอส ขตฺติยกุลे นิพฺพตฺติสฺสตี
เอส พุราหฺมณฺกุลे เอส เวสฺสกุลे เอส สุทฺทกุลे เอส ปน
มนุสฺสเสสุ ราชา หฺตุวา นิพฺพตฺติสฺสตี เอส เอตฺสฺส ทฺติยํ
วา ตติยํ วา จานนฺตรํ กาเรนฺโต ปฺริจารโก หฺตุวา
นิพฺพตฺติสฺสตีติ ปชานาติ ฯ เตสฺ จ กมฺเมสุ อิทํ กมฺมํ
ปฺฏิสนฺธิ อากทฺธิตฺตํ น สกฺขิสฺสตี ทฺพพฺลํ ทินฺนาย ปฺฏิสนฺธิยา
อุประเวปกุกั ภาวิสุตตีติ ปชานาติ ฯ

๑. ม. นิพฺพตฺติสฺสตีติ ฯ ๒. ม. กโรนฺโต ฯ

๓. ม. นิพฺพตฺตมานมฺปี ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคนิทเทโส หนา 733

ตถา วิปสฺสนํ ปฏฺฐเปนฺเตสฺเสว เยน นีหาเรน วิปสฺสนา
อารทฺธา เอส อรหตฺตํ ปาปฺณิสฺสตี เอส อรหตฺตํ ปตฺตํ
น สกฺขิสฺสตี เอส อนาคามีเยว ภวิสฺสตี เอส สกทาคามีเยว
เอส โสตาปนฺโนเยว เอส ปน มคฺคํ วา ผลํ วา สจฺฉิกาตุํ
น สกฺขิสฺสตี ลกฺขณารมฺมณาย วิปสฺสนายเมว จสฺสตี เอส
ปจฺจยปริกฺคเหเยว จสฺสตี เอส นามรูปปริกฺคเหเยว จสฺสตี เอส
อรูปรปริกฺคเหเยว จสฺสตี เอส รูปรปริกฺคเหเยว จสฺสตี เอส
มหาภูตมตฺตเมว ววตฺถเปสฺสตี เอส กิณฺจิ สลฺลกฺเขตุํ น
สกฺขิสฺสตีตี ปชานาตี ฯ

กสิณปริกมมํ กโรนฺเตสฺสปี เอตสฺส ปริกมมมตฺตเมว
ภวิสฺสตี นิमितฺตํ อุปฺปาเทตุํ น สกฺขิสฺสตี เอส ปน นิमितฺตํ
อุปฺปาเทตุํ สกฺขิสฺสตี อปฺปนํ ปาเปตุํ น สกฺขิสฺสตี ฯ เอส
อปฺปนํ ปาเปตฺวา ฅานํ ปาทกํ กตฺวา วิปสฺสนํ ปฏฺฐเปตฺวา
อรหตฺตํ คณฺหิสฺสตีตี ปชานาตีตี ฯ

ตติยพลนิทเทโส ฯ

จตุตฺถพลนิทเทเส ขนฺธนานตฺตนฺติ อัยฺ รุปฺกฺขนฺโธ
นาม ฯเปฯ อัยฺ วิญฺญาณกฺขนฺโธ นามาตี เอวํ ปญฺจนํ ขนฺธานํ
นानากรณํ ปชานาตี ฯ เตสฺสปี เอกวิเรน รุปฺกฺขนฺโธ ฯเปฯ
เอกาทสฺวิเรน รุปฺกฺขนฺโธ ฯ เอกวิเรน เวทนากฺขนฺโธ ฯเปฯ พหุ-
วิเรน เวทนากฺขนฺโธ ฯ เอกวิเรน สลฺลนากฺขนฺโธ ฯเปฯ เอกวิเรน

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 734

สงฺขารกฺขนฺโธ ๆเปฯ เอกวิเชน วิญฺญาณกฺขนฺโธ ๆเปฯ พหุ-
วิเชน วิญฺญาณกฺขนฺโธติ เอวฺ เอเกกสฺส ขนฺธสฺส นานตฺตํ
ปฺชานาติฯ อายตฺนนานตฺตฺนฺติ อิทํ จกฺขฺวายตฺนํ นาม ๆเปฯ
อิทํ ฐมฺมายตฺนํ นามฯ ตตฺถ ทสฺยตฺนา กามาวจฺรา เทว
จตุฏฺฐิกาทิ เอวฺ อายตฺนนานตฺตํ ปฺชานาติ ชาติฺนนานตฺตฺนฺติ
อัยฺ จกฺขฺุชาติฺ นาม ๆเปฯ อัยฺ มโนวิญฺญาณชาติฺ นามฯ
ตตฺถ โสฬส ชาติฺโย กามาวจฺรา เทว จตุฏฺฐิกาทิ เอวฺ
ชาติฺนนานตฺตํ ปฺชานาติฯ

ปฺน อนฺนทฺชาติฺ นานาชาติฺ โลกนฺติ(๑) อิทํ น เกวลํ
อุปาทินฺนทฺสงฺขารโลกสฺเสว นานตฺตํ ตถาคโต ปฺชานาติ
อนฺุปาทินฺนทฺสงฺขารโลกสฺสาปี นานตฺตํ ตถาคโต ปฺชานาติเยวาทิ
ทสฺเสตฺตํ กหิตฺตํฯ ปจฺเจกพฺุทฺธา หิ เทว จ อคฺคสวากา
อุปาทินฺนทฺสงฺขารโลกสฺสาปี นานตฺตํ เอกเทสโตว ปฺชานนฺติ(๒) โน
นิปฺปเทสโตฯ อนฺุปาทินฺนทฺส(๓) ปน นานตฺตํ น ปฺชานนฺติฯ
สพฺพญฺญพฺุทฺโธ ปน อิมาย นาม ชาติฺยา อุตฺสนฺนาย อิมสฺส
นาม รุกฺขสฺส ขนฺโธ เสโต โหติ อิมสฺส กภาพโก อิมสฺส
มญฺุโจ อิมสฺส พหฺลตฺตโจ อิมสฺส ตฺนฺตฺตโจฯ อิมาย นาม ชาติฺยา
อุตฺสนฺนาย อิมสฺส รุกฺขสฺส ปตฺตํ วัฒนฺสณฺจนาทิวเสน เอวรूपํ
นาม โหติฯ อิมาย ปน ชาติฺยา อุตฺสนฺนาย อิมสฺส รุกฺขสฺส

๑. ม. อนนทธานานาธาตุโลกนานตฺตฺนฺติฯ

๒. ม. ชานนฺติฯ ๓. ม. อนฺุปาทินฺนทฺโลกสฺสฯ

*เล่มที่ 47 ฅณวิภังคนิทเทโส ฃหน้า 735

ปุปผ์ นิลกั โหติ ปิตกั โลหิตกั โธทาคั สุกนุชั ทุคคนุชั
โหติ ฃ อิมาย นาม ฃาตุยา อุตฺตุนุนาย ผลั ฃุททกั โหติ
มหนตั ทีฆั รสธั วภูฏั สุตฺตจันนั ทุตฺตจันนั มภูจั ผรุสั
สุคคนุชั ทุคคนุชั มฐุรึ ติตตกั อมฺพิลั กภูกั กสาวั โหติ ฃ
อิมาย นาม ฃาตุยา อุตฺตุนุนาย อิมสฺส รุกฺขสฺส กณฺฏโก
ติจฺจโณ โหติ อติจฺจโณ อฺชฺชโก กุฏฺโถ ตามุโป กภาพโก
นีโล โธทาโต โหตีติ เอวั อนุปาทินฺน กสงฺขารโลกสฺส นานตตั
ปฃานาติ ฃ สพฺพผลฺลญฺพุทฺธานเวย หิ เอตฺถ พลั น อญฺเณสนฺติ ฃ

จตุตฺถผลนิทเทโส ฃ

ปญฺจมผลนิทเทเส หีนาริมนุตฺติกาติ หีนฃฆมาสยา ฃ
ปณฺีตาริมนุตฺติกาติ กฺลฺยาณฃฆมาสยา ฃ เสวนตฺติติ นิสฺสยฺนฺติ
อลฺลียนฺติ ฃ ภฃนตฺติติ อฺปสงฺกมฺนฺติ ฃ ปยิริปาสนตฺติติ ปฺนปฺปฺนั
อฺปสงฺกมฺนฺติ ฃ สเจ หิ อาริยฺปฃฆมายาน สึลวฺนฺตา โหนฺติ
สทฺฐิวิหาริกา สึลวฺนฺตา โหนฺติ เต อตฺตโน อาริยฺปฃฆมาเยปี
น อฺปสงฺกมฺนฺติ อตฺตนา สทฺธิเส สารุปฺปกิกฺขุเยว อฺปสงฺกมฺนฺติ ฃ
สเจ อาริยฺปฃฆมาเย สารุปฺปกิกฺขุ อิตเร อสารุปฺปา เตปี
น อาริยฺปฃฆมาเย อฺปสงฺกมฺนฺติ อตฺตนา สทฺธิเส หีนาริมนุตฺติเกเอว
อฺปสงฺกมฺนฺติ ฃ

เอวั อฺปสงฺกมฺนั ปน น เกวลั เอตฺรเหว อตีตนาทเตปีติ
ทสฺเสตฺถุ อตีตมฺปิ อทฺธานนฺติอาทิมาย ฃ ตั อตฺตนาตฺถเมว ฃ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 736

อิทฺมฺปน ทฺสฺสึถานํ ทฺสฺสึถเสวนเมว สึถวนฺตํ สึถวนฺต-
เสวนเมว ทฺปฺปญฺญานํ ทฺปฺปญฺญเสวนเมว ปญฺญวนฺตํ ปญฺญ-
วนฺตเสวนเมว โโก นียาเมตฺติ อชฺฌาตฺยชฺชาตุ นียาเมติ ฯ

สมฺพทฺฐลา กิร ภิกฺขุ เอกํ คามํ คณภิกฺขาจาร์
จรฺนติ ฯ มนฺุสฺสา พหุํ ภคฺคํ อหริตฺวา ปตฺตานี ปฺุเรตฺวา
ตฺมฺหากํ ยถาสภาเคน ปริภุญฺชถาติ ทตฺวา อฺุยฺโยเชตฺส ฯ ภิกฺขุปี
อาหํสุ อวฺุโส มนฺุสฺสา ชฺาตฺสมฺปยุตฺตกมฺเม ปโยเชนฺตฺติ ฯ
ติปีฎฺฐจฺุพาทฺยตฺเถโรปี นาคทีเป เจตฺยวนฺทนาย ปญฺจหิ ภิกฺขุ-
สเทหิ สทฺฐี คจฺจนฺโต เอกสฺมี คามเม มนฺุสฺเสหิ นิมฺนฺติโต ฯ
เถเรน จ สทฺฐี เอโก อสารถฺไป ภิกฺขุ อตฺถิ ชฺุรวิหารเปี
เอโก อสารถฺปภิกฺขุ อตฺถิ ฯ ทฺวิสุ ภิกฺขุสงฺฆเมสุ คามํ โอสรรนฺเตสุ
เต อฺุภปี ชฺนา กิณฺจาปี อากนฺตฺเคน เนวาสโก เนวาสเเคน
วา อากนฺตฺโก น ทิฏฺฐปฺุโพ เอวํ สนฺเตปี เอกโต หุตฺวา
หสิตฺวา หสิตฺวา กถมฺมานา เอกมฺนฺตํ อฏฺุจฺุสฺสุ ฯ เถโร ทิสฺวา
สมฺมาสมฺพุทฺทฺเรน ชานิตฺวา ชฺาตฺสํยุตฺตํ กถิตฺนฺติ อาห ฯ

เอวํ อชฺฌาตฺยชฺชาตุ นียาเมตฺติ วตฺวา ชฺาตฺสํยุตฺเตน (๑)
อยเมวตฺถโต ทีเปตฺพุโพ ฯ คิซฺมกฺกุญฺนปฺุพพตฺสฺมิณฺหิ คิถานเสยฺยา
นิปฺนฺโน ภควา อารกฺขนตฺถาย ปรีวารेतฺวา วสนฺเตสุ สารี-
ปฺุตฺตโมคฺคกฺลถานาทีสุ เอกเมกํ อตฺตโน อตฺตโน ปรีสาย สทฺฐี
๑. ส. นี. ๑๖/๓๓๓/๑๓๐ ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคนิทเทโส ฃ้า 737

จกมณตํ โอลเกตุวา ภิกขุ อามนุเตสิ ปสสถ โน ตุมะห
ภิกขเว สาริปตตํ สมพหุเลหิ ภิกขุหิ สทฐี จกมณตุนตํ ฃ
เอวมกนุเตติ ฃ โข เต ภิกขุ(๑) ฃ สพเพ โข เอเต ภิกขเว ภิกขุ
มหาปญญาติ(๒)สพพํ วิตุถารตพพุนตํ ฃ

ปญจมพลนิทเทโส ฃ

ฃญจพลนิทเทเส อาสยนุติ ยตถ สตตะตา อาสยนุติ นีวสนุติ
ตํ เตสํ นีवासญจันํ ทิฏฐิจิตตํ วา ยถาญตฃาณํ วา ฃ
อนุสยนุติ อปป์หีนานุสยิตํ กิเลสํ ฃ จริตุนุติ กายาทิหิ อภิสงขตํ
กุตลากุตลํ ฃ อธิมุตตินุติ อชฃมาสยํ ฃ อปป์รชกขะติอาทิสุ
ปญญามะเย อกขิมหิ อปป์ ปรีตตํ รากโทสโมหรรชํ เอเตสนุติ
อปป์รชกขา ฃ ตสเสว มหนุตตาย มหารชกขา ฃ อุกเขนาปี
มนุทกิลเส มหากิลเส จ สตตะเต ทสเสติ ฃ เขสํ สทฐาทินิ
อินุทริยานิ ติกขานิ เต ติกขินุทริยา ฃ เขสํ ตานิ มุญฺหิ
เต มุทินุทริยา ฃ เขสํ อาสยาทโย โกญจาสา สุนุทรา เต
สุวาการา ฃ วิปรีตา ทูวาการา ฃ เย กถิตํ การณํ สลลกขะนุติ
สุเขน สกกา โหณุติ วิญญาเปตฺตุ เต สุวิญญาปยา ฃ วิปรีตา
ทวิญญาปยา ฃ เย อริยมคคปฏีเวรสุส อนุจจวิกา อุนิสสุสย-
สมปนุณา เต ภพพา ฃ วิปรีตา อภพพา ฃ

เอวํ ฃญจพลสุส มาตีกํ จเปตุวา อิทานิ ยถาปฏีปาฎิยา

๑. สฺยา. ม. โข เต ภิกขุติ อิม ปาจา นตฺถิ ฃ

๒. สฺ. นี. ๑๖/๓๖๖/๑๘๖ ฃ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 738

ภาชนโต กตโม จ สุตตานํ อาสโยติอาทิมหาฯ ตตฺถสฺส(๑)
 สสฺสโต โลโกติอาทินํ อตฺถโถ เหฏฺฐา นิกฺเขปกณฺฑวณฺณนํ
 วุตฺโตเยวฯ อิติ ภาทิกฺกุจฺจนฺนีสฺสิตา วาติ เอวํ สสฺสตทิกฺกุจฺ
 วา สนฺนีสฺสิตาฯ สสฺสตทิกฺกุจฺ หิ เอตฺถ ภาทิกฺกุจฺตี วุตฺตา
 อฺจุเนททิกฺกุจฺ จ วิกฺวาทิกฺกุจฺตีฯ สพฺพทิกฺกุจฺจฺนญฺหิ สสฺสตฺจฺเนททิกฺกุจฺหิ
 สงฺกหิตตฺตา สพฺเพปิเม ทิกฺกุจฺคตฺติกา สุตฺตา อิมาว เทว ทิกฺกุจฺโย
 สนฺนีสฺสิตา โหนฺติฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ ทฺวยนีสฺสิตโต โช
 ปนํ(๒) กจฺจาน โลโก เขภฺยเยน อตฺถิตตฺถเจว นตฺถิตตฺถจาทิฯ (๓)

เอตฺถ หิ อตฺถิตตฺติ สสฺสตีฯ นตฺถิตตฺติ อฺจุเนโทฯ
 อยฺนตฺวา วฏฺฐสนฺนีสฺสิตานํ ปุณฺชชฺชานํ สุตฺตานํ อาสโยฯ
 อิทานิ วิกฺวาทฺสนฺนีสฺสิตานํ สฺทฺฐสฺสฺตฺตานํ อาสยํ ทสฺเสตฺถํ
 เอเต วา ปน อฺโภ อนฺเต อนฺอุปคฺมมาติอาทิ วุตฺตํฯ
 ตตฺถ เอเต วา ปนาคิ เอเตเยวฯ อฺโภ อนฺเตติ
 สสฺสตฺจฺเนทสงฺขาเต เทว อนฺเตฯ อนฺอุปคฺมมาติ อนฺลลียิตฺวาฯ
 อิทปฺปจฺจยตาปฺปิจฺจสมฺปฺปนฺเนสุ ฐมฺเมสุติ อิทปฺปจฺจยตฺยเจว
 ปฺปิจฺจสมฺปฺปนฺเนสุ ฐมฺเมสุ จฯ อนฺโลมิกา ขนฺตีติ วิกฺวาทฺสนา-
 ฉานํฯ ยถาภูตํ วา(๔) ฉานฺนฺติ มคฺคฉานํฯ

อิทํ วุตฺตํ โหติ ยา ปฺปิจฺจสมฺปฺปาเท เจว ปฺปิจฺจ-
 สมฺปฺปนฺนฐมฺเมสุ จ เอเต อฺโภ สสฺสตฺจฺเนทอนฺเต อนฺอุปคฺนตฺวา
 # ๑. ม. ตตฺถฯ ๒. ม. ขฺวํยํฯ ๓. ส. นี. ๑๖/๔๓/๒๑ฯ
 # ๔. ม. อยฺ ปาโจ นตฺถิฯ

*เล่มที่ 47 ฅณวิกงคณิทุเทโส ฃหน้า 739

วิปสฺสนา ปฏิตทฐา ยณจ ตโต อุตฺตริมคฺคณณํ อัย สตฺตณํ
อาสโย อัย วฏฺฏสฺสนนฺตฺติตานณจ วิวฏฺฏสฺสนนฺตฺติตานณจ
สพฺเพสฺมปี สตฺตณํ อาสโย อิทํ วสณฺณจณนฺตฺติ ฯ อัย อาริยานํ
สฺมานญฺจกฺกา ฯ

วิตฺตทฺทวาทิ ปนาห มคฺโค นาม วาสํ วิทฺธิเสนฺโต
คจฺฉติ นนฺ ฃวํ มคฺโค วาโสติ วทสฺตีติ ฯ โส วตฺตพฺโพ
ฃวํ อริยวสภณโก โหสิ น โหสิติ ฯ สเจ ปน [๑] น โหมีติ
วทติ ฃวํ อภณกตาย น ชานาสีติ วตฺตพฺโพ ฯ สเจ
ภณโกสฺมีติ วทติ สุตฺตํ อหฺรติ วตฺตพฺโพ ฯ สเจ อหฺรติ
อิจฺเจตํ กุสลํ ฯ โน เจ อหฺรติ สยํ อหฺรติพฺพิ ทสยิเม
ภิกฺขเว อริยวสา ยทริยา(๒) อวสฺสีสุ วา อวสฺสนฺตฺติ วา
อวสฺสิสฺสนฺตฺติ วาติ ฯ (๑) เอตฺตญฺหิ สุตฺตํ มคฺคสฺส วสภาวํ ทีเปติ
ตสฺมา สุกฺกิตฺตเมเวตฺตฺติ ฯ

อิตฺมฺปน ภควา สตฺตณํ อาสยํ ชานนฺโต อิเมสฺยจ
ทิกฺกฺจิกตณํ วิปสฺสนาณณมคฺคณณณํ อปฺปวตฺตติภฺขณเปี
ปชานาติเอว(๔) ฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ กามํ เสวณฺตฺตญฺเณว ชานาติ
อัย ปุคฺคโล กามครุโก กามาสโย กามาธิมฺตฺโตติ ฯ เนภฺขมฺมํ
เสวณฺตฺตญฺเณว ชานาติ อัย ปุคฺคโล เนภฺขมฺมครุโก เนภฺขมฺมาสโย

๑. ม. เอตฺตญฺนฺตเร นสฺทิตฺโต อตฺติ ฯ

๒. ม. ปาลี. อริยา ฯ ๓. อจฺ. ทสก. ๒๔/๑๕/๓๑ ฯ

๔. ม. ชานาติเอว ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหมหวิโนทนี หน้า 740

เนกขมมาริมุตโตติ ฯ พุยาปาทำ ฯเปฯ อพุยาปาทำ ฯเปฯ
ถีนมิทุธิ ฯเปฯ อาโลกสณณิ เสวนุตตยเณว ชานาติ อัย ปุคคโล
อาโลกสณณาคารุโก อาโลกสณณาสโย อาโลกสณณาริมุตโตติ ฯ(๑)

อนุสยนิทเทเส กามราโค จ โส อปฺปหีนฺนุเจเน อนุสโย
จาติ กามราคานุสโย ฯ เสสฺสเทสุปี เอเสว นโย ฯ ยํ โลกเก
ปิยรูปนฺติ ยํ อิมสฺมี โลกเก ปิยชาติกํ ฯ สาทฺรฺรูปนฺติ สาทฺชาติกํ
อสฺสาทปทฺฐานํ อิกฺุจฺจารมฺมณํ ฯ เอตฺถ สตฺตฺตานํ รากานุสโย
อนุเสตีติ เอตสฺมี อิกฺุจฺจารมฺมณเ สตฺตฺตานํ อปฺปหีนฺนุเจเน
รากานุสโย อนุเสตี ฯ ยถา นาม อุทเก นิมฺกคฺสฺส เหาจฺจา
จ อุปริ จ สมฺนตฺภาเก จ อุทกเมว โหติ เอวเมว อิกฺุจฺจารมฺมณเ
รากุปฺปตฺติ นาม สตฺตฺตานํ อัจฺฉนฺตสมาจฺฉนฺตา ฯ ตถา
อนิกฺุจฺจารมฺมณเ ปฏิกฺุขุปฺปตฺติ ฯ อิติ อิมสฺสุ ทฺวิสฺสุ ฐมฺเมสฺสุติ
เอวํ อิมสฺสุ ทฺวิสฺสุ กามราคปฏิกฺุขวฺนเตสฺสุ อิกฺุจฺจานิกฺุจฺจารมฺมณ-
ฐมฺเมสฺสุ ฯ อวิชฺชานุปฺติตาติ กามราคปฏิกฺุขสมฺปยุตฺตา หุตฺวา
อารมฺมณกรณวเสน อวิชฺชา อนุปฺติตา ฯ ตเทกฺกุโจติ ตาย
อวิชฺชาย สมฺปยุตฺเตกฺกุจฺวเสน เอกฺกุโจ ฯ มาโน จ ทิกฺุจฺจิ จ
วิจิกฺุจฺฉา จาติ นวฺวิโธ มาโน ทฺวาสฺสฏฺฐิจฺฉิธา ทิกฺุจฺจิ อฏฺฐจฺวตฺตุกา
จ วิจิกฺุจฺฉา ฯ ภวรากานุสโย ปเนตฺถ กามราคานุสเยเนว
สงฺคหิโตติ เวทิตฺพุโพ ฯ

๑. บ. ปฏิ. ๓๑/๒๗๘/๑๘๐ ฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคนิทเทโส หนา 741

จรัตนินทเทเส เตรส เจตนา ปุณณภิสงขารอ ทวาทส
อปุณณภิสงขารอ จตสุโส อานณชภิสงขารอ ๑
ตตถ กามาจโร ปริตตภูมิโก อิตโร มหาภูมิโก ๑
ตีสูปิ วา เอเตสุ โย โกจิ อปปฏิปาโก ปริตตภูมิโก
พหุวิปาโก มหาภูมิโกติ เวทิตพโพ ๑ อธิมุตตินิทเทโส เหฏฐา
ปกาสีโตว ๑ กสฺมา ปนายิ อธิมุตติ เหฏฐา วุตตาปี ปุน
คหิตาติ อยณฺหิ เหฏฐา ปาฏิเยกุกํ พลทสฺสนวเสน คหิตา
อิธ สตฺตานํ ติกฺขินฺทฺริยมฺทินฺทฺริยภาวทสฺสนตฺถํ ๑ มหา-
รชกฺขนิทเทเส อุตฺสทคตานิติ เวปฺลุลคตานิ ๑ ปหานกฺกมวเสน
เจส อฺปปฏิปาภฺยิยา นิทเทโส กโต ๑ อนุสฺสทคตานิติ
อเวปฺลุลคตานิ ๑ ติกฺขินฺทฺริยมฺทินฺทฺริยนิทเทเส อฺปนิสฺสยอินฺทฺริยานิ
นาม กถิตานิ ๑ อฺปปฏิปาภฺยิยา นิทเทเส ปเนตฺถ ปโยชนํ
เหฏฐา วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพิ ๑ ตถา ทวาทฺรณิทเทสาทิสฺสุ
ปาปาสยาติ อกฺุสลาสยา ๑ ปาปจฺริตาติ อปุณณภิสงขาร-
ปริปฺรกา ๑ ปาปาทิสมุตฺติกาติ สกฺกายาภฺริตา วฏฺฐชฺฆาสาสา ๑
สฺวาการณิทเทเส ยสฺมา กลฺยาโณ นาม อนุสฺโย นตฺถิ ตสฺมา
กลฺยาณานุสยาติ น วุตฺตํ ๑ เสสํ วุตฺตวิปริยาเยน เวทิตพฺพิ ๑
ภพฺพาภพฺพนิทเทเส กมฺมวาร์ธเนนาติ ปญฺจวิเชน อนนฺตรिय-
กมฺเมน ๑ กิเลสวาร์ธเนนาติ นิชฺตมิจฺฉาทิภฺฐิจฺยา ๑ วิปาการวาร์ธเนนาติ
อเหตุกปฺภิสนฺธิยา ๑ ยสฺมา ปน ทฺเหตุกานมฺปิ อริยมคฺคปฺภิวโธ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 742

นตฺถิ ตสฺมา ทุเหตุกปฏิสนฺธิปี วิปากาวรณเมวาทิ เวทิตพฺพา ฯ
อสุสทฺธาติ พุทฺธาทีสุ สทฺธารหิตา ฯ อจฺจนฺตีกาติ กตฺตกมฺยตา-
กุตฺตจฺจนฺทรหิตา ฯ อุตฺตรกฺรูกา มนุสฺสา อจฺจนฺตีกุญฺจานํ
ปวิญฺจาท ฯ ทุปฺปญฺจาทิ กวฺงคฺปญฺจาย ปรีหีนา ฯ กวฺงคฺปญฺจาย
ปน ปรีปฺญฺจายปี ยสฺส กวฺงคํ โลกุตฺตรสฺส ปาทกํ น
โหติ โส ทุปฺปญฺจโทยฺเยว นาม ฯ อภพฺพา นียามํ โอกกมิตฺตุ
กุตฺเตสุ ฐมฺเมสุ สมฺมตฺตนฺติ กุตฺเตสุ ฐมฺเมสุ สมฺมตฺตนิ
ยามสงฺขาต มคฺคํ โอกกมิตฺตุ อภพฺพา ฯ น กมฺมารณฺนาตฺถิอาทีนํ
วุตฺตวิปริยาเยน เวทิตพฺพานิ ฯ อิทํ ทฺวินฺนํ ฌานานํ ภาชนียํ
อินฺทฺริยปฺโรปฺริยตฺติฌานสฺส จ อาสยานุสยฌานสฺส จ ฯ เอตฺถ
หิ อาสยานุสยฌานเณ อินฺทฺริยปฺโรปฺริยตฺติฌานมฺปิ ภาชิตํ ฯ
อิตฺติ อิมานิ เทว ฌานานิ เอกโต หุตฺวา เอกํ พลฌานํ
นาม ชาตนฺติ ฯ

ฉกฺขพฺลนิตุเทโส ฯ

สจฺจตมพฺลนิตุเทเส ฌายตฺติ ฌายี ฯ จตฺตาโร ฌายตฺติ ฌายโน
จตฺตาโร ชนา วุจฺจนฺติ ฯ ตตฺถ ปจฺมจตฺตเก ตาว ปจฺโม
สมาปตฺติลาภี สมานเวย น ลาภิมฺหิติ กมฺมกุญฺจานํ สมานเวย
น กมฺมกุญฺจานนฺติ สลฺยถิ โหติ อัย อปฺปคฺุณฺชฌานลาภิติ
เวทิตพฺโพ ฯ ทฺติโย สสมาปตฺติยา อลาภีเยว ลาภิมฺหิติ
อกมฺมกุญฺจานํ สมานเวย กมฺมกุญฺจานนฺติ สลฺยถิ โหติ อัย

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคนิทเทโส ฅน้า 743

นิททาฅาฅี นาม ๑ นิททาฅิตุวา ปฎิพุทโธ เอวံ มณฺณติ ๑
ตติโย สฅาปตฺติลาภี สฅาโน สฅาปตฺติลาภิมุหิตี กมฺมฏฺฐาณฅเว
สฅานัน กมฺมฏฺฐาณนฺติ สลฺยณิ โหติ อัย ปคฺคณชฺฅานลาภีตี
เวทิตพุพา ๑ จตฺตโถ อลาภีเยว อลาภิมุหิตี อกมฺมฏฺฐาณันเยว
อกมฺมฏฺฐาณนฺติ สลฺยณิ โหติ เอวฅตฺถ เทว ชนา อชฺฅาฅิโนว
ฅาฅินัน อนฺโต ปวิฏฺฐตฺตา ฅาฅิตี วุตฺตา ๑

ทฺติยจตฺตเก สสงฺขารณ สປປโยเคน สฅาฅิປาริพฺนุชិกรมฺเม
วิกขมฺภณฺโต ทนฺธ สฅาປชฺชติ นาม เอกทฺวิจิตฺตวาระ จตฺวา
สหา วุฏฺฐหนฺโต จิປປိ วุฏฺฐาติ นาม ๑ สฺุเขฅเว ปน
สฅาฅิປาริพฺนุชิกรมฺเม โสฅนฺโต จิປປိ สฅาປชฺชติ นาม ยถา-
ປริจฺฅเฑน อวุฏฺฐหิตฺวา กาลิ อติฅาฅตฺวา วุฏฺฐหนฺโต ทนฺธ
วุฏฺฐาติ นาม ๑ อิตเร เทวປိ อิมิฅาว นเฅน เวทิตพุพา ๑
อิเม จตฺตาโรປิ ชนา สฅาປตฺติลาภิโนว ๑

ตฺติยจตฺตเก อิทํ ฅานัน ปญฺจกิกํ อิทํ จตฺรํกิกนฺติ
เอวံ อํคววตฺถานປริจฺฅเฑ ฅเโก สฅาฅิสฺมี สฅาฅิกุสโล นาม
นិวรณานิ ปน วิกขมฺภตฺวา จิตฺตมณฺชฺสา ย จิตฺตํ จປປຕุ อฅเโก
โน สฅาฅิสฺมี สฅาປตฺติกุสโล นาม ๑ อิตเรປิ ตโย อิมิฅาว
นเฅน เวทิตพุพา ๑ อิเมປิ จตฺตาโร สฅาປตฺติลาภิโนเยว ๑

อิทานิ ยานิ ฅานานิ นิสุสาย อิเม ปคฺคလာ ฅาฅิ
นาม ชาตา ตานิ ทสฺเสตฺถุ จตฺตาริ ฅานานิตีอาทิมหา ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 744

ตตถ จตตารี ฉานานี ตโย จ วิโมกฺขา อตถโต เหฏฺฐา
ธมฺมสงฺคหฺภูจกถายเมว ปกาสิตาฯ เสสานมฺปิ วิโมกฺขภูโ
ตตถ วุตฺตนเยเนว เวทิตฺพุโปฯ อปีเจตถ ปฏฺฐิปาฏฺฐียา สตต
อปฺปีตปฺปีตกฺขณฺเน ปจฺจนีกธมฺเมหิ วิมฺจุจฺนโต อารมฺมณฺณ จ
อธิมฺจุจฺนโต วิโมกฺโข นามฯ อฏฺฐโม ปน สพฺพโส สลฺยลา-
เวทยิเตหิ วิมุตฺตตฺตา อปคตวิโมกฺโข นามฯ

สมาธิสฺส จตฺกฺกนยปฺลจฺกนเยสฺส ปจฺมชฺฌานสมาธิ สวิตกฺกส-
วิจาร์ นามฯ ปฺลจฺกนเย ทฺตฺติยชฺฌานสมาธิ อวิตกฺกวิจาร์-
มตฺตสมาธิ นามฯ จตฺกฺกนเยปฺปิ ปฺลจฺกนเยปฺปิ อฺปฺริ ตีสฺส ฉานนฺส
สมาธิ อวิตกฺกวิจาร์สมาธิ นามฯ สมาปตฺตีสฺส หิ ปฏฺฐิปาฏฺฐียา
อฏฺฐจฺนํ สมาปตฺตีนํ สมาธิตีปฺปิ นามํ สมาปตฺตีตีปฺปิฯ กสฺมาฯ
จิตฺเตกคฺคตาสพฺภาวโตฯ นิโรธสมาปตฺติยา ตทภาวโต น
สมาธิตี นามํฯ หานภาคิโย ธมฺโมติ อปฺปคฺคณฺเหหิ ปจฺมชฺฌานาทีหิ
วฺภูจิตฺตสฺส สลฺยวามนสิการานํ กามาทีอนุปฺกฺขนฺทํฯ วิเสสภาคิโย
ธมฺโมติ ปคฺคณฺเหหิ ปจฺมชฺฌานาทีหิ วฺภูจิตฺตสฺส สลฺยวามนสิการานํ
ทฺตฺติยชฺฌานาทีอนุปฺกฺขนฺทํฯ โวทานมฺปิ วฺภูจฺจานนฺติ อิมินา
ปคฺคณฺโวทานํ วฺภูจฺจานํ นาม กถิตํฯ เหฏฺฐิมฺเหฏฺฐิมฺลฺยหิ
ปคฺคณฺชฺฌานํ อฺปฺริมฺสฺส อฺปฺริมฺสฺส ปทฺฐจฺจานํ โหติฯ ตสฺมา
โวทานมฺปิ วฺภูจฺจานนฺติ วุตฺตํฯ ตมฺหา ตมฺหา สมาริมฺหา
วฺภูจฺจานมฺปิ วฺภูจฺจานนฺติ อิมินา ภาวฺจวฺภูจฺจานํ นาม กถิตํฯ

*เล่มที่ 47 ฅาณวิภังคนิทเทโส ฃ้า 745

ภวญเณ หิ สพุพชฃณาเนหิ วุญจัน โหติ นิโรธโต ปน
ผลสมาปตติยา วุญจหนติ ๑ อิทํ ปาลีมุตตกวุญจัน นามาติ ๑
สตุตมพลนิทเทโส ๑

อฏฐมพลนิทเทเส อนเนกวิหิตํ ปุพเพนิวาสนตติอาทิ สพุพมปิ
วิสุทฺธิมคฺเค วิตุถาริตเมว ๑

อฏฐมพลนิทเทโส(๑) ๑

นวมพลนิทเทเสปี ทิพเพน จกขุณาตติอาทิ สพุพํ ตตุถเว
วิตุถาริตเมว(๒) ๑

นวมพลนิทเทโส ๑

ทสมพลนิทเทเส เจโตวิมุตฺตินตติ ผลสมาธิ ๑ ปญญา-
วิมุตฺตินตติ ผลฃาณํ ๑ เสสิ สพุพตฺถ อุตฺตทานตฺถเมว ๑
อญนตาวตฺถ อจริยานํ สมานญจกถา ๑

ปรวาทิ ปนาห ทสพลฃาณํ นาม ปาฐิเยกุกํ นตฺถิ
สพุพญญตฺถฃาณสฺเสวายํ ปเกโทติ ๑ ตํ น ตถา ทญฺจพุพํ ๑
อญญเมว หิ ทสพลฃาณํ อญญํ สพุพญญตฺถฃาณํ ๑
ทสพลฃาณญหิ สกสกกิจฺจเมว ชานาติ สพุพญญตฺถฃาณํ
ปน ตมปิ ตโต อวเสสมปิ ชานาติ ๑ ทสพลฃาณสฺสุปี หิ (๓)
ปจฺมํ การณาการณเมว ชานาติ ๑ ทุตฺติยํ กมฺมนตฺตวิปากนตฺตเมว
ตตฺติยํ กมฺมปริจฺเจทเมว จตฺตถํ ชาตฺตุนานตฺตการณเมว ปญจํ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑ ๒. ม. วิตุถาริตํ ๑

๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 746

สตุตตานํ อชฺฌาสาธาธิมุตฺติเมว ญฺญํ อินฺทฺริยานํ ติกฺขมฺพฺภาวเมว
สตุตมํ ฌานาทีหิ สทฺธิ เตสํ สงฺกิลเสสาทีเมว อญฺจมํ ปุพฺเพ
นิวฺญสฺสขนฺนฺสนฺตติเมว นวมํ สตุตตานํ จุตฺติปฏิสฺสนฺธิเมว ทสมํ
สจฺจปฺริจฺเจทเมว ฯ สพฺพญฺญตฺตญฺญาณํ ปนฺ เอเตหิ ฌานิตฺตพฺพญฺจ
ตโต อุตฺตริตฺตญฺจ ปชานาตี เอเตสํ ปนฺ กิจฺจํ น สพฺพํ
กโรตี ฯ ตญฺหิ ฌานํ หุตฺวา อปฺเปตฺตํ น สกฺโกตี อิทฺธิ
หุตฺวา วิกฺขพฺพิตฺตํ น สกฺโกตี มคฺโค หุตฺวา กิลเสส เขเปตฺตํ
น สกฺโกตี ฯ

อปัจฺจ ปฺรวาที เอวํ ปุจฺฉิตฺตพฺโพ ทสพฺพลญาณํ นามฺ เอตํ
สวิตกฺกสฺวิจาร์ อวิตกฺกวิจาร์มคฺตํ อวิตกฺกาวิจาร์ กามาวจาร์
รูปาวจาร์ อรูปาวจาร์ โลกียํ โลกุตฺตรนฺตํ ฯ ฌานนฺโต ปฏฺธิปาฏฺฐิยา
สตุต ฌาณาณี สวิตกฺกสฺวิจาร์านีตี วกฺขตี ตโต ปฺรานี
เทว ฌาณาณี อวิตกฺกาวิจาร์านีตี วกฺขตี อาสวกฺขยฺญาณํ
สียา สวิตกฺกสฺวิจาร์ สียา อวิตกฺกวิจาร์มคฺตํ สียา อวิตกฺกา-
วิจาร์นฺตํ วกฺขตี ฯ ตถา ปฏฺธิปาฏฺฐิยา สตุต กามาวจาร์านี
ตโต เทว รูปาวจาร์านี อวसानเ เอกํ โลกุตฺตรนฺตํ วกฺขตี
สพฺพญฺญตฺตญฺญาณํ ปนฺ สวิตกฺกสฺวิจาร์เมว กามาวจาร์เมว
โลกียเมวาทิ วกฺขตี ฯ อิติ อญฺญเทว ทสพฺพลญาณํ อญฺญํ
สพฺพญฺญตฺตญฺญาณนฺตํ ฯ

ฌาณวิภังคินิเทศโส นิฏฺฐิตํ ฯ

*เล่มที่ 47 ขุททกวิภังคินิทเทโส หน้า 747

อิทานิ ตทนนฺตเร ขุททกวัตถุวิภังเกปิ ปจฺมํ มาตักฺก
จเปตฺวา นิกฺขิตฺตปทานุกฺกเมเน นิทฺเทโส กโต ๑ ตตฺตฺราຍ
นิกฺเขปปริจฺจเนโท อาทิโต ตาว ชาติมโทติอาทโย เตสฺสจฺจ
เอกกา นิกฺขิตฺตา ตโต โภโร จ อุปนาโห จาติอาทโย อฏฺฐารส
ทฺฐกา อกฺุสลมฺมูลาทโย ปฺลจฺจตีสฺ ติกฺกา อาสวจตฺถกาทโย จุทฺทส
จตฺถกกา โอรมภากิยสฺสโยชนาทโย ปนฺนรส ปฺลจฺจกา วิวาท-
มฺมูลาทโย จุทฺทส ฉกฺกา อนฺุสยาทโย สจฺจ สจฺจตฺถกา กิเลส-
วตฺถุอาทโย อฏฺฐ อฏฺฐกา อาฆาตวตฺถุอาทโย นว นวกา
กิเลสวตฺถุอาทโย สจฺจ ทสฺกา อชฺฉตฺถกิสฺส อุปาทาย อฏฺฐารส
ตณฺหาวิจริตฺตานีติอาทโย ฉ อฏฺฐารสกาติ สพฺพานิปี เอตานิ
อฏฺฐกิเลสทานิ นิกฺขิตฺตทานิตี เวทิตฺตพฺพานิ ๑ อยฺนฺตาว
นิกฺเขปปริจฺจเนโท ๑

อิทานิ ยถานิกฺขิตฺตตาย มาติกาย ตจฺจ กตโม ชาติมโทติ-
อาทินา นเยเน อารทฺเธ นิทฺเทสวาเร ชาตี ปฏฺิจฺจาติ ชาตี
นินฺุสสาย ๑ เอตฺถ จ อตฺถิปฏฺิจฺจํ นาม กถิตํ ตสฺมา ชาติยา
สตีติ อยฺเมตฺถ อตฺถโต ๑ โภคตํ ปฏฺิจฺจาติอาทิสฺสปี เอเสว นโย ๑
มทฺทนวเสน มโท ๑ มชฺชนากาโร มชฺชนา ๑ มชฺชิตฺถาโว
มชฺชิตฺตํ ๑ มาโน มลฺลณนาติอาทินิ เหฏฺฐา ชฺมมสํสกฺกหฏฺฐกถาย
วตฺถุตฺถุถาเนว ๑ อยฺ วุจฺจตีติ อยฺเอว(๑) ชาติยา สตี ตํ [๒]
๑. ม. อยฺ ปาโจ นตฺถิ ๑ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร ชาตินฺติ ทิสฺสตี ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 748

ชาติ นิสฺสาย อุปฺปนฺโน มชฺชนาการปฺปตฺโต มาโน ชาติมโหติ
 วุจฺจติ ฯ สุวํยฺ ขตฺติยาทีนํ จตฺนุนมฺปิ วณฺณานํ อุปฺปชฺชติ ฯ
 ชาติสมฺปนฺโน หิ ขตฺติโย มาทีโส อณฺโณ นตฺถิ อวเสสา
 อนฺตรธา อฏฺฐาย ขตฺติยา ชาติตา อหํ ปน วัสสาคขตฺติโยติ
 มานํ กโรติ ฯ พุราหุมนชาติสุปี เอเสว นโย ฯ โคตฺตมท-
 นิทฺเตสชาติสุปี อิมินาว นยน (๑) อตฺถิ เวทิตฺตพฺโพ ฯ ขตฺติโยปี
 หิ อหํ โภณฺทณฺณโคตฺโต อหํ อาทิจฺจโคตฺโตติ มานํ
 กโรติ ฯ พุราหุมนปี อหํ กสฺสปโคตฺโต อหํ ภารทฺวาช-
 โคตฺโตติ[๒] มานํ กโรติ ฯ เวสฺโสปี สฺสทฺโทปี อตฺตโน อตฺตโน กุลโคตฺตํ
 นิสฺสาย มานํ กโรติ ฯ อฏฺฐารสาปี เสณฺโณ เอภิสฺสา
 เสณฺนิยา อสมฺภินฺนาย(๓)ชาติมฺหาติ มานํ กโรนฺติเยว ฯ

อาโรคฺยมทาทีสุ อหํ อโรโค อวเสสา โรคพฺพุลา
 กทฺทฺหนมตฺตมฺปิ มยฺหํ พฺยาธิ นาม นตฺถิติ มชฺชนวเสน
 อุปฺปนฺโน มาโน อาโรคฺยมโท นาม ฯ อหํ ตฺรฺโณ อวเสส-
 สตฺตทานํ อตฺตภาโว ปปาเต จิตฺตฺกฺขสทีโส อหํ ปน ปจฺมวเย
 จิตฺติ มชฺชนวเสน อุปฺปนฺโน มาโน โยพฺพนมโท นาม ฯ
 อหํ จิริ ชีวี จิริ ชีวามิ จิริ ชีวีสฺสามิ ฯ สฺขํ ชีวี สฺขํ ชีวามิ สฺขํ
 ชีวีสฺสามิติ มชฺชนวเสน อุปฺปนฺโน มาโน ชีวิตฺมโท

๑. ม. อิมินาวฺปาเยน ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร มานํ กโรติติ ทิสฺสติ ฯ
 # ๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 ขุทฺตกวิงฺคนิทฺเทโส หน้า 749

นาม ฯ อหิ ลากิ อวเสสา สตุตา อปฺปลาภา มยฺหิ ปน
ลาภสฺส ปมาณํ นตฺถิติ มชฺชนวเสน อุปฺปนฺโน มาโน ลาภมโ
นาม ฯ อวเสสา สตุตา ยิ วา ตํ วา ลภนฺติ อหิ ปน
สฺกตํ ปณฺธิตํ จีวราทิปจฺจยํ ลภามิติ มชฺชนวเสน อุปฺปนฺโน
มาโน สกฺการมโ นาม ฯ อวเสสภิกฺขุณฺ ปาทปฺปิกฺขิยํ อกฺกมิตฺวา
คจฺจนฺตา มนุสฺสา อยํ สมฺโณติปิ น วนฺทนฺติ มํ ปน
ทิสฺวา วนฺทนฺติ ปาสาณจฺจตฺตํ วิย คุรุ กตฺวา อคฺคิกฺขนฺธํ
วิย จ ทูราสทํ กตฺวา มลฺลนฺตฺติติ มชฺชนวเสน อุปฺปนฺโน
มาโน คุรุการมโ นาม ฯ อุปฺปนฺโน ปโยห มยฺหเมว
มฺเชน นิชฺชติ ภิกฺขาจาริ คจฺจนฺตาปิ มเมว ปฺรโต กตฺวา
ปฺริวารตฺวา คจฺจนฺตฺติติ มชฺชนวเสน อุปฺปนฺโน มาโน
ปฺเรกฺขารมโ นาม ฯ อาคาริกสฺส ตาว มหาปฺริวารสฺส
ปฺริสสตมฺปิ ปฺริสสทสฺสมฺปิ มํ ปฺริวารตฺติติ อนาคาริกสฺส ปน
สมณสตมฺปิ สมณสทสฺสมฺปิ มํ ปฺริวารตฺติเสสา อปฺปปฺริวาร
อหิ มหาปฺริวาริ เจว สฺวจิปฺริวาริ จาติ มชฺชนวเสน
อุปฺปนฺโน มาโน ปฺริวารมโ นาม ฯ โภโค ปน กิณฺจาปี
ลาภคฺคหณฺเนว คหิโต โหติ อิมสฺมี ปน จาเน นิกฺเขปฺราสี
นาม คหิโต ตสฺมา อวเสสา สตุตา อตฺตโน ปฺริโภกมตฺตมฺปิ
น ลภนฺติ มยฺหิ ปน นิชานคตฺสฺเสว ชนสฺส ปมาณํ นตฺถิติ
มชฺชนวเสน อุปฺปนฺโน มาโน โภกมโ นาม ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 750

วณณํ ปฏิจจาติ สรีรวณณมปิ कुณวณณมปิ ปฏิจจ ๑
อวเสสา สตุตา ทุพพณณา ทुरुปา อหํ ปน อภิรุโป ปาสาทิโก ๑
อวเสสา สตุตา นิคुकุณา ปตุถฏอกิตฺติโน มยหํ ปน กิตฺติสทุโท
เทวมนุสฺเสสุ ปากโณ อิตฺปิ เถโร พหุสฺสุโต อิตฺปิ สีลวา
อิตฺปิ ชุตฺตคฺคยฺตฺโตติ มชฺชนวเสน อุปฺปนฺโน มาโน วณณมโท
นาม ๑ อวเสสา สตุตา อปฺปสฺสุตา อหํ ปน พหุสฺสุโตติ
มชฺชนวเสน อุปฺปนฺโน มาโน สุตมโท นาม ๑ อวเสสา สตุตา
อปฺปปฏิภาณา มยหํ ปน ปฏิภาณสฺส ปมาณํ นตฺถิติ
มชฺชนวเสน อุปฺปนฺโน มาโน ปฏิภาณมโท นาม ๑ อหํ
รตฺตลฺลยฺย อสุกํ พุทฺธวํสี ราชวํสี ชนปทวํสี คามวํสี รตฺตินฺนํทิว
ปริจฺเฉทํ นกฺขตฺตมฺหุตฺตโยกํ ชานามิติ มชฺชนวเสน อุปฺปนฺโน
มาโน รตฺตลฺลยฺยมโท นาม ๑ อวเสสา ภิกฺขุ อนฺตฺรา
ปิณฺฑปาติกา ชาตา อหํ ปน ชาติปิณฺฑปาติโกติ มชฺชนวเสน
อุปฺปนฺโน มาโน ปิณฺฑปาติกมโท นาม ๑ อวเสสา สตุตา
อุณฺณตา อวณฺณตา อหํ ปน อนฺนุณฺณาโต อนวณฺณตาโตติ
มชฺชนวเสน อุปฺปนฺโน มาโน อนวณฺณตฺติมโท(๑) นาม ๑
อวเสसानํ อิริยาปโถ อปาสาทิโก มยหํ ปน ปาสาทิโกติ
มชฺชนวเสน อุปฺปนฺโน มาโน อิริยาปถมโท นาม ๑

อวเสสา สตุตา ฉินฺนปฺกฺขกาถสทิสสา อหํ ปน มหิทฺธิโก

๑. มง อนวณฺณตฺตมโท ๑

*เล่มที่ 47 ขุททกวิภังคินิทเทโส หน้า 751

มหานุกาโวติ วา อหิ ยิ ยิ กโรมิ ตัง ตัง อชฺฌตตีติ วา
มชฺชนวเสน อุปปนฺโน มาโน อิทฺธิมโท นาม ฯ เหฏฺฐา
ปริวารคฺคหณฺน ยโส คหิโตว โหติ ฯ อิมสฺมี ปน จานเ
อุฏฺฐากมโท นาม คหิโต โส อาคาริเกนปี อนาคาริเกนปี
ทีเปตพุโป ฯ อาคาริโก หิ เอกจฺโจ อฏฺฐารสฺสุ เสณฺีสุ เอกิสฺสา
เชฏฺฐโก โหติ ตสฺส อวเสเส ปุริเส อหิ ปฏฺฐเปมิ อหิ
วิจาเรมิตี อนาคาริโกปี เอกจฺโจ กตฺถจฺจิ เชฏฺฐโก โหติ ฯ
ตสฺส อวเสสา ภิกฺขุ มยฺหิ โอวาเท วตฺตนฺติ อหิ เชฏฺฐโกติ
มชฺชนวเสน อุปปนฺโน มาโน ยสมโท นาม ฯ

อวเสสา สตฺตา ทุสฺสีลา อหิ ปน สีลวาติ มชฺชนวเสน
อุปปนฺโน มาโน สีลมโท นาม ฯ อวเสสสตฺตานํ กุกฺกุฏสฺส
อุทกปานมตฺเตปี กาลเ จิตฺเตกคฺคตา นตฺถิ อหิ ปน
อุปจารุปฺปนานานํ (๑) ลาภิตี มชฺชนวเสน อุปปนฺโน มาโน
ฉานมโท นาม ฯ อวเสสา สตฺตา นิสฺสิปฺปา อหิ ปน
สิปฺปวาติ มชฺชนวเสน อุปปนฺโน มาโน สิปฺปมโท นาม ฯ
อวเสสา สตฺตา รสฺสา อหิ ปน ทีโฆติ มชฺชนวเสน อุปปนฺโน
มาโน อาโรหมโท นาม ฯ อวเสสา สตฺตา รสฺสา วา โหณฺติ
ทีฆา วา อหิ นิโครฺธปริมณฺฑลโถติ มชฺชนวเสน อุปปนฺโน
มาโน ปริณาหมโท นาม ฯ

๑. ม. อุปจารุปฺปนานํ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 752

อเวเสธานี สตุตธานี สรริสณฺจანი วิรูปี ฟีภจฺฉิ มยฺหิ
ปน มนํปํ ปาสาทิกนฺติ มชฺชนวเสน อุปฺปนฺโน มาโน
สณฺจานมโท นาม ฯ

อเวเสธานี สตุตธานี สรริเร พหุ โทสา มยฺหิ ปน สรริเร
เกสคฺคตฺตมฺปิ วชฺชํ นตฺถิติ มชฺชนวเสน อุปฺปนฺโน มาโน
ปาริปุริมโท นาม ฯ

อิมินา เอตฺตเคน จาเนน สวตฺตํ มานํ กเถตฺวา อิทานิ
อวตฺตํ นิพฺพตฺติตฺตมานเมว ทสฺเสนฺโต ตตฺถ กตฺโม มโทติ-
อาทิมาท ฯ ตํ อุตฺตานตฺถเมว ฯ

ปมาทนิทฺเทศ จิตฺตสฺส โวสฺสคฺโคติ อิมสฺส เอตฺตเกสฺ
จาเนสฺส สติยา อนิกฺคณฺหิตฺวา จิตฺตสฺส โวสฺสชฺชนํ สติวิโรหติ
อตุโล ฯ

โวสฺสคฺคานุปฺปทานนฺติ โวสฺสคฺคสฺส อนุปฺปทานํ ปฺนปฺปนํ
วิสฺสชฺชนนฺติ อตุโล ฯ อสฺกฺกจฺจกิริยตาติ เอเตสํ ทานาทินํ
กฺุสฺสธมฺมานํ ภาวนาชฺช ปุคฺคสฺส วา เทยฺยธมฺมสฺส วา
อสฺกฺกจฺจกรณฺวเสน อสฺกฺกจฺจกิริยา ฯ สตฺตภาโว สาทจฺจํ น
สตฺตภาโว อสาทจฺจํ น สาทจฺจกิริยา(๑) อสาทจฺจกิริยตา ฯ น
อภฺจิตฺตกรณํ อนภฺจิตฺตกิริยตา ฯ ยถา นาม กกณฺณโก โลกํ
คณฺตุวา โลกํ ติฏฺฐติ น นีรณฺตรํ คจฺจติ เอวเมว โย ปุคฺคโล
๑. ม. สาทจฺจกิริยตา ฯ

*เล่มที่ 47 ขุททกวิภังคินิทเทโส หน้า 753

เอกทิวลั ทานั วา ทตฺวา ปุชั วา กตฺวา ฌมฺมึ วา
 สุตฺวา สมณฌมฺมึ วา ปน(๑) กตฺวา ปุณ จิรสฺสั กโรติ น
 นิรนฺตรั ปวตฺเตติ ตสฺส ตา กิริยา อนญฺจิตกิริยตาติ วุจฺจติ ฯ
 โอลีนวฺตฺติตตาติ นิรนฺตรั กรณสงฺขาตสฺส วิปฺพารสฺเสว อภาเวน
 โอลีนวฺตฺติตา ฯ นิภุชิตฺตฉนฺทตาติ กุสลกิริยาย วิริยฉนฺทสฺส
 นิภุชิตฺตภาโว ฯ นิภุชิตฺตชฺรุตตาติ วิริยชฺรุตสฺส โอลโรปนั โอลสกุทิต-
 มาณสตาติ อตฺโถ ฯ อนนฺทิจฺจานนฺติ กุสลกรณเ ปตฺติญฺจาทภาโว ฯ
 อนนฺนุโยโคติ อนนฺนุญฺจชนั ฯ ปมาโทติ ปมชฺชนั ฯ โย เอวรฺฐโป
 ปมาโทติ อิทํ อตฺถปฺริยายสฺส พุญฺจชนปฺริยายสฺส จ ปฺริยฉนฺตา-
 ภาวโต อาการทสฺสนั อิทํ วุคฺตํ โหติ ยฺวายั อาทิโต
 ปญฺจาย ทสฺสิโต ปมาโท โย อญฺโฉปิ เอวมภาโร เอวชาติโก
 ปมาโท ปมชฺชนาการวเสน ปมชฺชนา ปมชฺชิตภาววเสน
 ปมชฺชิตตฺตุนฺติ สงฺขยั กโต อัย วุจฺจติ ปมาโทติ ฯ ลกฺขณโต
 ปเนส ปญฺจสุ กามคฺเชสุ สติโวสฺสคฺคกฺขโณ ตตฺถเว สติยา
 วิสฺสญฺจาทาโรติ (๒) เวทิตพฺโพ ฯ

ถมฺภานิทฺเทเส ธทฺฐญฺเจน ถมฺโภ ฯ ขลียา ธทฺฐสาญฺจสฺส
 วิย จิตฺตสฺส ธทฺฐตา เอตฺถ กถิตา ฯ ถมฺภานาทาโร ถมฺภานา
 ถมฺภิตสฺส ภาโว ถมฺภิตตฺตํ ฯ กกฺขพสฺส ปุคฺคสฺส ภาโว
 กกฺขพียั ฯ ฆรฺสสฺส ปุคฺคสฺส ภาโว ฆารฺสสิยั ฯ อภิวาทนาทิ-
 # ๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. วิสฺสญฺจาทาโร ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 754

สามิจิรหานันฺ ตสฺสา สามิจิยา อกรณวเสน อุชฺฐเมว จปิตจิตต-
ภาโว อุชฺฐจิตตตาฯ ถทุชฺฐส อมฺหุโน ภาโว อมฺหุตาฯ
อัย วุจฺจตีติ อัย ฌมฺโถ นาม วุจฺจติ เยน สมฺนฺนาคโต
ปฺกฺคโล คีลิตนฺจลลสฺสโร วีย อชฺคโร วาตภริตา วีย ภสฺสา
เจตีย วา วุทฺถตฺเร วา ทิสฺวา โอนมิตฺตํ น สกฺโกติ
ปริยญฺเตเนว จรติฯ สุวํยฺ จิตฺตสฺส อุทฺธมาตภาวลกฺขณฺโณติ
เวทิตพฺโพฯ

สารมฺภนินฺทเทเส สารมฺภนวเสน สารมฺโภฯ ปฏิปฺฟรีตฺวา
สารมฺโภ ปฏิสารมฺโภฯ สารมฺภนากาโร สารมฺภนาฯ
ปฏิปฺฟรีตฺวา สารมฺภนา ปฏิสารมฺภนาฯ ปฏิสารมฺภิตสฺส ภาโว
ปฏิสารมฺภิตตฺตํฯ อัย วุจฺจตีติ อัย สารมฺโภ นาม วุจฺจติฯ
สุวํยฺ ลกฺขณฺโต กรณฺตฺตริยลกฺขณฺโณติ(๑) วุจฺจติ เยน สมฺนฺนาคโต
ปฺกฺคโล ตํ ทิกฺขณฺํ ตํ ทิกฺขณฺํ กโรติฯ อาคาริโก สฺมาโน
เอเกเนกสฺมี ฌรวตฺถุสฺมี สชฺชิตฺเต อปฺโร เทว วตฺถุณี สชฺชเชติ
อปฺโร จตฺตาริฯ อปฺโร อภฺฐ อปฺโร โสฬสฯ อนาคาริโย
สฺมาโน เอเกเนกสฺมี นิกายเ คหิตฺเต นานํ เอตสฺส เภฏฺจา
ภวิสฺสามิตี อปฺโร เทว คณฺหาติ อปฺโร ตโย อปฺโร จตฺตาริ
อปฺโร ปณฺจฯ สารมฺภวเสน หิ ตํ คณฺหิตฺตํ น วฏฺฏติฯ อกฺสฺลปฺกฺโข
เอส นิริยคามิมคฺโคฯ กุสฺลปฺกฺขวเสน ปน เอกสฺมี เอกํ
๑. ม. กรณฺตฺตริยลกฺขณฺโณติฯ

*เล่มที่ 47 ขุทฺตกวิภังคินิเทศโส หน้า 755

สลาภกตฺตํ เทนฺเต เทว ทาตุํ เทว เทนฺเต จตฺตารี ทาตุํ
วฏฺฏติ ฯ ภิกฺขุณาปี ปเรน เอกสฺมี นิกายเ คหิตเ เทว นิกายเ
คเหตุวา สขฺฌายนฺตสฺส เม ผาสฺ โหตีติ วิวฏฺฏปฺกฺเข จตฺวา
ตทุตฺตริ คณฺหิตุํ วฏฺฏติ ฯ

อตรฺรฺจฺจนานินิเทศเ ยถา อริยวํสฺตฺตเต (๑) ลามกลามกฺกุโ
อิตรฺรฺตฺรฺกฺกุโ เอวํ อคฺคเหตุวา จีวราทิสฺสํ ยํ ยํ ลทฺธํ โหติ เตน
เตน อสนฺตฺกฺกุสฺส คิหิโน วา ปน ฐปฺสทฺทกนฺตรสโฆฏฺจพฺเพสฺ
ยํ ยํ ลทฺธํ โหติ เตน เตน อสนฺตฺกฺกุสฺส ฯ ภิยฺโยกมฺยตาคิ
วิเสสกามตา ฯ อิจฺจนกวเสน อิจฺจมา ฯ อิจฺจาว อิจฺจาคตา(๒)
อิจฺจนากาโร วา ฯ อตฺตโน ลากํ อติจฺจ อิจฺจนภาโว
อติจฺจตา ฯ ราโคติอาทินิ เหฏฺฐา วุตฺตตฺถาเนว ฯ อยํ วุจฺจตีติ
อยํ อติจฺจตานิ นาม วุจฺจติ ฯ อตรฺรฺจฺจนตาคิปี เอตฺสฺสาเอว
นามํ ฯ ลกฺขณโต ปน สกฺลาเก อสนฺตฺกฺกุจฺจ ปฺรลาเก จ
ปฺตฺถนา เอตํ อตรฺรฺจฺจนตาลกฺขณํ ฯ อตรฺรฺจฺจนปฺกฺกฺลสฺส หิ อตฺตนา
ลทฺธํ ปณฺธิตฺมฺปิ ลามกํ วิย ขายติ ปเรน ลทฺธํ ลามกมฺปิ
ปณฺธิตํ วิย ขายติ เอกภวเนน ปกฺกยาคู วา ภตฺตํ วา
ปฺปโว วา อตฺตโน ปตฺเต ปกฺกฺจิตฺโต ลามโก วิย ปฺรสฺส
ปตฺเต ปณฺธิโต วิย ขายติ ฯ อยํ ปน อตรฺรฺจฺจนตา ปพฺพชิตานมฺปิ
โหติ คิหิณมฺปิ ตฺรฺจฺจนคตฺตานมฺปิ ฯ

๑. อ.จ. จตฺตก. ๒๑/๒๘/๓๕ ฯ ๒. ม. อิจฺจาคตา ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 756

ตตุริมานิ วตฺถุณี เอโก กิร กุญฺมพิโก ตีส ภิกฺขุณีโย
นิมนเตตฺวา สปุวิ ฆตฺตํ อทาสี ๙ สงฺฆตฺเถรี สพฺพภิกฺขุณีนํ
ปตฺเต ปุวิ ปริวตฺตาเปตฺวา ปจฺจมา อตฺตนา สทฺธเมว อชาติ(๑) ๙
พาราณสีราชาปี อญฺคารปกกมฺสํ ชาติสุสามิตี เทวี อาทาย
อรณฺธํ ปวิญฺโจอ เอกํ กิณฺนรี ทิสฺวา เทวี ปหาย ตสฺสา
อนุปทํ คโต ๙ เทวี นีวตฺติตฺวา อสฺสมปทํ คนฺตฺวา กสิณฺปริกมฺม
กตฺวา อญฺจ สฺมาปตฺติโย ปณฺจ จ อภิลฺลวโย ปตฺวา นิสินฺนา
ราชานํ อากจฺจนฺตํ ทิสฺวา อากาเส อุปฺปตฺติตฺวา อคฺมาสี ๙
รฺกฺเข อธิวตฺถา เทวตา อิมํ คาถมาห

อตุริจฺจมา อติโลเกน อติโลกฺมเทน จ

เอวํ หายติ อตฺถมฺหา อหํว อสิตาญฺยาติ ๙(๒)

ยถา จนฺทกิณฺนรี ปตฺถยฺนโต อสิตาญฺยา ราชธิตาย หีโน
ปรีหีโน เอวํ อตุริจฺจํ อติโลเกน อตฺตานํ (๓) หายติ ชียตีติ
เทวตา รณฺธว สทฺธี เกพิมกาสี ๙

กสฺสปพฺพุทฺธกาเลปี มิตฺตวินฺทโก นาม เสฏฺฐิปฺตุโต
อสฺสทฺโธ อปฺปสนฺโน มาตรา ตาต อชฺช อุโปสถิโก หุตฺวา
วิหารเ สพฺพพรตฺตี ฌมฺมสฺสวณฺํ สฺวณฺ สหสฺสํ เต ทสฺสามิตี
วฺตุโต (๔) ฌนโลเกน อุโปสถกานิ สฺมาทาย วิหาริ คนฺตฺวา
๑. ม. ชาติ ๙ ๒. สฺยา. อตุริจฺจมา ๙ ม. เอวํ หายติ อตฺถมฺหา
อหํว อสิตาญฺยาติ ๙ พุ. ชา. ๒๗/๓๑๘/๕๐ ๙
๓.ม. อตฺถมฺหา ๙ ๔. ม. วฺตุเต ๙

*เล่มที่ 47 ขุททกวิภังคนิทเทโส หน้า 757

อิทัง จานัง อุกุโตภยนฺติ สลฺลกฺขเขตฺวา ฆมฺมาสนสฺส เหฏฺฐา
นิปนฺโน สพฺพรตฺตี นินฺททายิตฺวา ฆริ อคฺมาสิ ฯ มาตา ปาโถว
ยาคุ ปิจิตฺวา อุปนฺนาเมสิ ฯ โส สหสฺสํ กเหตุวาว ยาคุ
ปิริ ฯ อถสฺส เอตทโหสิ ฆนํ สํหริสฺสามิตี ฯ โส นาวาย
สมฺมทํ ปกฺขนฺนิตฺตกาโม อโหสิ ฯ อถ นํ มาตา ตาต
อิมสฺมิมิ กุเล จตฺตาพีสโกฏฺฐนํ อตฺถิ อถํ กมฺเนนาติ นินฺวาเรสิ ฯ
โส ตสฺสา วจฺนํ อนาทิยิตฺวา กจฺจติเอว ฯ ตา ปุริโต
อฏฺฐาสิ ฯ อถ นํ กุชฺฌิตฺวา อัย มยฺหํ ปุริโต ติฏฺฐตฺตี
ปาเทน ปหริตฺวา ปาเตติ (๑) ตํ มาตริ อนนฺตรํ กตฺวา
อคฺมาสิ ฯ มาตา อฏฺฐหิตฺวา มาทิสาย มาตริ เอวรูปํ กมฺมํ
กตฺวา คตสฺส เม กตฺตฺวาเน สุขํ ภวิสฺสตีติ เอวํ สลฺยณํ
มา อกาสิ (๒) ตฺวํ ปุตุตฺตาติ อาห ฯ

ตสฺส นาวํ อภิรฺยฺห กจฺจโต สตฺตเม ทิวเส นาวา
อฏฺฐาสิ ฯ อถ เต มนฺุสฺสา อทฺธา เอตฺถ ปาปปุริโส
อตฺถิ สลากํ เทถาติ สลากา ทิยมานา ตสฺเสว ติกฺขตฺตุ
ปาปฺณิ ฯ เต ตสฺส อพฺมุเป ทตฺวา ตํ สมฺมทเท ปกฺขิปีสุ ฯ
โส เอกํ ทิปํ กนฺตฺวา วิมานเปตีหิ สทฺธิ สมฺปตฺตี อนฺุภวฺนฺโต
ตาหิ ปุริโต มา อคฺมาสิตี วุจฺจมาโนปิ ตนฺทิกฺขณํ สมฺปตฺตี
ปสฺสนฺโต อนฺุปฺพุเพน ขุรจฺกถริ เอกํ ปุริสิ อทฺทส ฯ ตสฺส
๑. ม. ปติตํ มาตริ ฯ ๒. ม. เอวํสลฺยณํ นาม ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 758

ตํ จกุกํ ปทุมปุปฺผํ วยิ ขายติ ฯ (๑) โส ตํ อห อมฺโภ
อิทํ ตยา ปิณฺธุํ ปทุมํ มยฺหํ เทหิติ ฯ นยิทํ สามิ ปทุมํ
ชฺรจกุกํ เอตฺนฺติ ฯ โส วญฺเจสิ มํ ตฺวํ ก็ มยา ปทุมํ
น ทิฏฺฐปฺพุพฺพนฺติ วตฺวา ตฺวํ หิ โลหิตจฺนฺทนํ วิลิํปิตฺวา
ปิณฺธุชนปทุมปุปฺผํ มยฺหํ น ทาทฺกาโมสีติ อห ฯ โส จินฺเตสิ
อยมฺปิ มยา กตฺสทิตฺถํ กมฺมํ กตฺวา ตสฺส ผลํ อนุ-
ภวิตฺวาโมติ ฯ อถ นํ หนฺท เรปีติ วตฺวา ตสฺส มตฺถเก จกุกํ
ปกฺขิปีตฺวา ปลายิ ฯ เอตมฺตถํ วิทิตฺวา สตฺถา อิมํ คาถมาห

จตุพฺภิกิ อฏฺฐชฺฌกฺมา อฏฺฐจาภิปี จ โสพส
โสพสภิกิ จ พตฺตีส อตฺริจฺจํ จกุกมาสโท
อิจฺฉนาตสฺส โปสสฺส จกุกํ ภมฺติ มตฺถเกติ ฯ(๒)

อณฺณตโรปี อตฺริจฺจโณ อมจฺโจ สกวิสขํ อติกุกมิตฺวา
ปรวิสขํ ปาวิสิ ฯ ตตฺถ โปถิโต ปลายิตฺวา เอกสฺส ตาปสสฺส
วสนฏฺฐานํ ปวิสิตฺวา อุโปสถจฺคานิ อธิฏฺฐาย นิปฺชฺชิ ฯ โส
ตาปเสน กิณฺเต กตฺนฺติ ปุจฺฉิโต อีมา คาถา อภาสิ(๓)

สํ กิณฺเต อติเหพฺยาโน
อตฺริจฺจตฺตาย มลตํ อคณฺธี (๔)
ตโต ชนา นิกฺขมิตฺวา(๕)
โกทณฺฑทเกน ปริโปถยีสฺสุ มํ ฯ

๑. ม. อุปฏฺฐาสิ ฯ ๒. พ. ชา. ๒๓/๑๐๔/๓๔ ฯ

๓. ม. อห ฯ ๔. ม. อตฺริจฺจตา มลฺลคามํ อคจฺฉิ ฯ

๕. ม. นิกฺขมิตฺวาน คามา ฯ

*เล่มที่ 47 ขุทฺทกวิงฺคณิเทโส หน้า 759

โธ ภินฺนสีโธ รุหิรมกฺขิตฺตงฺโก
ปจฺจาคมาสี สกํ นิเกตฺติ
ตสฺมา อหํโปสถ ปาลยามิ
อตรฺริจฺจตมา มา ปฺุนราคมาสีติ ฯ(๑)

มหิจฺจตานิเทเส มหนฺตานิ วตฺถุณี อิจฺจติ มหตี वा
ปนสฺส(๒) อิจฺจติ มหิจฺโฆ ตสฺส ภาโว มหิจฺจตา ฯ ลกฺขณโต
ปน อสนฺตคุณสมภวานตา ปฏิกฺคหเณ จ ปรีโภเก จ
อมตฺตณฺณตา เอตฺติ มหิจฺจतालกฺขณํ ฯ

มหิจฺโฆ หิ ปุคฺคโล ยถา นาม กจฺลปฺภฺวณฺนิโฆ
ปิลนฺชนภณฺทกํ หตฺเถน กเหตุวา อจฺจนฺเจปิ ปกฺขิปิตพฺพยุตฺตํ
ปกฺขิปิตฺวา มหาชนสฺส ปสฺสนฺตสฺเสว อมฺมา อสุกํ กณฺหถ
อสุกํ กณฺหธาติ มุเชน สํวิทฺหติ เอวเมว อปฺปมตฺตกมฺปิ อตฺตโน
สีลํ वा คนฺถํ वा รุตฺตณฺณํ वा อนฺตมโธ อรณฺยवासมตฺตกมฺปิ
มหาชนสฺส ชานนฺตสฺเสว สมภวาเวตฺตกาโม โหติ สมภวาเวตฺวา จ
ปน สกฺกฺเขหิปี อุปฺนึเต ปจฺจเย อลนฺติ อวตฺวา กณฺหาติ ฯ
ตโย หิ ปุเรตฺตํ น สกฺกา อคฺคิ อุปาทาเนน สมฺพุทฺโธ อุตฺเทน
มหิจฺโฆ ปจฺจเยหิตี ฯ

อคฺคิกฺขณฺโฆ สมฺพุทฺโธ จ มหิจฺโฆ จาปี ปุคฺคโล
พหุเก ปจฺจเย เทนฺเต ตโยเปเต น ปุเรเย ฯ

มหิจฺลปฺคฺคโล หิ วิชาตมาตฺยาปี มนํ กณฺหิตฺตํ น สกฺโกติ

๑. ขุ. ชา. ๒๓/๑๕๕๘/๓๘๓ ฯ ๒. ม. วาสฺส อิจฺจติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 760

ปกเว อุฏฺฐากานํ ฯ

ตฺตริมานี วตฺถุณี เอโก กิร ทหฺรภิกฺขุ ปิฏฺฐปุเว
ปิยายติ ฯ อตฺตส มาตา ปฏิปตฺตี วิมฺสมานา สเจ เม
ปฺตฺโต ปฏิคฺคหณฺเน มตฺตํ ชานาติ สกฺลมฺปิ นํ เตมาลํ ปุเวเหว
อุฏฺฐหิตฺสามีติ วสุตฺตุนายิกทิวเส ปริวิมฺสมานา ปจฺมํ เอกํ
ปุวํ อทาสี ตสฺมี นิฏฺฐิตฺเต ทุตฺติยํ ตสฺมีมฺปิ นิฏฺฐิตฺเต ตตฺติยํ ฯ
ทหฺโร อลนฺติ อวตฺวา ขาทิเยว ฯ มาตา ตสฺส อมตฺตตฺถนฺนภาวํ
ตฺตวา อชฺเชว เม ปฺตฺเตน สกฺลเตมาตฺตสฺส ปุวา ขาทิตาติ
ทุตฺติยทิวสโต ปฏฺฐาย เอกํ ปุวมฺปิ น อทาสี ฯ

ติสฺสสมหาราชาปี เทวสิกํ เจตฺยปฺพพฺเต ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานํ
ททมาโน มหาราช กิ เอกเมว จานํ ภชฺสี กิ อญฺจตฺถ
ทานํ (๑) ทาคฺคํ น วฏฺฐิตฺติ ชานปเทหิ วตฺโต ทุตฺติยทิวเส
อนุราชปุเร มหาทานํ ทาเปสิ เอกภิกฺขุปี ปฏิคฺคหณฺเน มตฺตํ
น อญฺจาสี เอกเมเกน ปฏิคฺคหิตํ ขาทนียโกชนียํ เทว
ตโย ชนา อุกฺขิปีสุ ฯ ราชา ทุตฺติยทิวเส เจตฺยปฺพพฺเต ภิกฺขุสงฺฆํ
นิมนฺตาเปตฺวา ราชนฺเตปฺริ อากตกาเล ปตฺตํ เทถาติ
อาห ฯ อลํ มหาราช อตฺตโน ปมาณฺเนน ภิกฺขุํ กณฺหิตฺสสนฺตฺติ
เอกภิกฺขุปี ปตฺตํ น อทาสี สพฺเพ ปมาณฺยตฺตกเมว
ปฏิคฺคหเสส ฯ อถ ราชา อาห ปสฺสถ ตุมฺหากํ ภิกฺขุสุ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 ขุททกวิภังคินิทเทโส หน้า 761

เอโกปี น(๑) มตุตฺตํ น ชานาติ หิโยโย กิณฺจิ อวเสสํ นาโหสิ
อชฺช กหิตฺตํ มนุทํ อวเสสเมว พหุติ เตสํ มตุตฺตญฺจตฺตํ อตุตฺตมโน
อิตฺเรสญฺจ อมตุตฺตญฺจตฺตํ อนตุตฺตมโน อโหสิ ฯ

ปาปิจฺจตานิทฺเทเส อสฺสทฺทฺโร สมานิ สทฺทฺโรติ มํ ชโน
ชานาตุตฺตอชาติสุ เอวํ อิจฺจนฺโต ก็ กโรติ อสฺสทฺทฺโร สทฺทฺธาการํ
ทสฺเสติ ทสฺสึสลาทโย สึลวณฺดาทีนํ อาการํ ทสฺเสนฺติ ฯ
กถํ อสฺสทฺทฺโร ตาว มหามหทิวเส มนุสฺसानํ วิหารํ
อาคมนฺเวลาชฺช สมนฺชชฺชนิ อาทาย วิหารํ สมนฺชชฺชติ กจฺวาริ
นทฺเทติ มนุสฺเสหิ ทิฏฺฐกาวิ ฌตฺวา เจตियงฺกณฺมํ กจฺจติ ตตฺถาปี
สมนฺชชฺชิตฺวา กจฺวาริ นทฺเทติ วาลิกํ สมนํ กโรติ อาสนานิ
โรวติ โปธิมฺหิ อุกกํ สึลฺจติ ฯ มนุสฺสา ทิสฺวา นตุติ
มณฺเฒ อณฺโณ ภิกฺขุ วิหารชฺคฺคนโก อยเมว อิมํ วิหารํ
ปฏฺิขกฺคฺติ สทฺทฺโร เถโรติ คมนกาเล นิมนฺเตตฺวา กจฺจนฺติ ฯ

ทสฺสึโลปี อฺปปญฺจากานํ สมนฺมุเข วินยธฺรํ อฺปสงฺกมิตฺวา
ปฺุจฺจติ ภาณเต มยิ กจฺจนฺเต โคโณ อฺพพิคฺโค เตน ฐาวตา
ติณานิ ฉินฺนानิ สมนฺชชฺชนตฺสฺส เม ติณานิ ฉิษฺชนฺติ
จงฺกมนฺตฺสฺส เม ปาณกา มียนฺติ เขฬํ ปาเตนฺตฺสฺส อสฺติยา
ติณมตฺถเก ปตฺติ ตตฺถ(๒) ก็ โหตีติ ฯ อนาปตฺติ อาวุโส อสฺลฺจิจฺจ
อสฺติยา อชานนฺตฺสฺสชาติ จ วุตฺเต ภาณเต มยฺหิ ครุกํ วิย
๑. ม. อยํ ปาโจ นตุติ ฯ ๒. ม. ตตฺถ ตตฺถ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 762

อุปฐาติ สุกฺข วิมฺสธาติ ภาณติ ฯ ตํ สุตฺวา มนุสฺสา อมหากํ
อยโย เอตฺตเกปิ กุกฺกัจจายติ อณฺณสมฺมํ โอปาริเก ก็ นาม
กริสฺสตี นตฺถิ อิมินา สทิสฺโส สีสฺวาติ ปสนฺนา สกฺการํ
กโรนฺติ ฯ

อุปฺปสฺสุโตปิ อุปฺฐากมชฺเฒ นิสินฺโน อสุโก ติปิฏฺกธโร
อสุโก จตฺตนิคายิกो มยฺหํ อนฺเตวาสิกो มม สนฺติเก เตหิ
ชฺมุโม อุกฺคหิตฺติ วทติ ฯ มนุสฺสา อมหากํ อยฺเยน สทิสฺโส
พหุสฺสุโต นตฺถิ เอตฺตสฺส กิร สนฺติเก อสุเกน จ อสุเกน
จ ชฺมุโม อุกฺคหิตฺติ ปสนฺนา สกฺการํ กโรนฺติ ฯ

สงฺกมฺมการาโมปิ มหามหิตฺวาเส ทิฆปิจฺจจ อปฺสฺสยจ
คาหาเปตฺวา วิหารปจฺจนฺเต รุกฺขมฺมฺเล ทิวาวิหาริ นิสิตฺติ ฯ
มนุสฺสา อาคนฺตฺวา เถโร กุหินฺติ ปุจฺจนฺติ ฯ คณฺจิกปฺตฺตา
นาม คณฺจิกาเอว โหนฺติ เตน เถโร เอวรฺูเป กाले อิช
น นิสิตฺติ วิหารปจฺจนฺเต ทิวาญฺจานเน ทิฆจงฺกเม วิหฺรตีติ
วทนฺติ ฯ โสปี ทิวสภากํ วิตินาเมตฺวา นลาเต มกฺกฏฺกสฺสุดํ
อลฺลิสฺยาเปตฺวา ปิจฺจํ คาหาเปตฺวา อากมฺม ปรีเวณฺทฺวาเร
นิสิตฺติ ฯ มนุสฺสา กหิ ภาณฺเต คตฺตถ อาคนฺตฺวา น
อทุทสมฺมหาติ วทนฺติ ฯ อุปาสกา อนฺโตวิหาโร อากิณฺโณ
ทหฺรสามเณฺรานํ วิจฺรณฺญฺจานเมตํ สกฺกฺจิทฺเตจฺจกเม ทิวาญฺจานเน
นิสิตฺติมฺหาติ อตฺตโน ปวีวิตฺตภาวํ ชานาเปตี ฯ

*เล่มที่ 47 ขุททกวิภังคินิทเทโส หน้า 763

กุสีโตปิ อุปฺภูจจากมชฺเฒ นิสินฺโน อุปาสกา ตุมฺเหหิ
อุกฺกาปาโต ทิฏฺฐโจติ วทติ ฯ น ปสฺสาม ภนฺเต กาย เวลาย
อโหสีติ จ ปุฏฺโฐ อมฺหากํ จงฺกมนเวลายาติ วตฺวา ภูมิจฺจน-
สทฺทํ อสฺสตุถาติ ปุจฺจติ ฯ น สฺสาม ภนฺเต กาย เวลายาติ
ปุฏฺฐโฐ มชฺฌิมยาม อมฺหากํ อาลมพฺนผลกํ อปสฺสาย จิตฺกาเลติ
วตฺวา มหาโสภาโส อโหสี โส โว ทิฏฺฐโจติ ปุจฺจติ ฯ
กาย เวลาย ภนฺเตติ จ วุตฺเต มยฺหํ จงฺกมฺมหา โอตฺรณกาเลติ
วทติ ฯ มนฺุสฺสา อมฺหากํ เถโร ตีสุปี ยามสฺ จงฺกเมเยว
โหติ นตฺถิ อยฺเยน สทิสฺส อารทฺชวิริโยติ ปสฺนฺนา สกฺกาโร
กโรนฺติ ฯ

มฺจุสฺสตีปี อุปฺภูจจากมชฺเฒ นิสินฺโน มยา อสฺกกาเล
นาม ทิฆนิกายิ อุกฺคหิติ อสฺกกาเล มชฺฌิมโม สฺยฺตุโต
องฺคฺตุตฺรโก ฯ อนฺตฺรนฺตฺรา(๑)โอโลกนํ นาม นตฺถิ อิจฺฉิตฺติจฺฉิตฺตฺฐาน
มฺขารุพฺหาว ตนฺติ อากจฺฉติ อิมํ ปนฺญเฒ ภิภฺชฺ อีพกา
วีย มุขํ ผนฺทาเปนฺตา วิหรนฺตีติ วทติ ฯ มนฺุสฺสา นตฺถิ
อยฺเยน สทิสฺส อุปฺภูจิจฺตฺสตีติ ปสฺนฺนา สกฺกาโร กโรนฺติ ฯ

อสมฺมาหิตฺโตปิ อุปฺภูจจากานํ สมฺมุเข อฏฺฐกถาจรียํ ปญฺหํ
ปุจฺจติ กสิณํ นาม กถํ ภาเวนฺติ กิตฺตฺเกน นิมิตฺตํ อุปฺปนฺนํ
นาม โหติ กิตฺตฺเกน อุปฺจาโร กิตฺตฺเกน อุปฺปนา ปจฺมชฺฌานสฺส
๑. ม. อนฺตฺรา ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 764

กตฺถิ องฺกานี ทุติยสฺส ตติยสฺส จตุตฺถสฺส ฉานสฺส กตฺถิ องฺกานีติ
ปฺจุจฺจติ ฯ เตหิ อตฺตโน อุกฺกหานุรูปเณ กถิตกาเถ หลิตฺตํ (๑) กตฺวา
กิ อวฺโส เอวํ น โหสีติ วุตฺเต วฏฺฏติ ฆนฺเตติ อตฺตโน
สมาปตฺติตลาภิตฺตํ สฺวเจติ ฯ มนุสฺสา สมาสตฺติตลาภิ อโยยติ
ปสนฺนา สกฺกาโร กโรนฺติ ฯ

ทฺวปฺปญฺโณปี อฺปฺภูจฺจากานํ มชฺเฒ นิสินฺโน มชฺฌิมนิกาย
เม ปฺปญฺจตฺตยฺ(๒) โอลเณตฺสส สหิตฺฐิยา มกุคฺคว อากโต
ปฺริยตฺติ นาม อมฺหากํ น ทฺกฺกรร ปฺริยตฺติวาวฏฺเฏ ปน
ทฺกฺขโต น มุจฺจตีติ ปฺริยตฺตี วิสฺสชฺชยิมฺหาคิอาทินิ วทฺนฺโต
อตฺตโน มหาปฺญฺจตฺตํ ทิเปติ ฯ เอวํ วทฺนฺโต ปนสฺส สาสเน
ปหาริ เทติ อิมินา สทิสฺโส มหาโจโร นาม นคฺคิ ฯ
น หิ ปฺริยตฺติชโร ทฺกฺขโต น มุจฺจตีติ ฯ

อชฺฌาสวโปปี คามทารเก ทิสฺวา ตฺมฺหากํ มาตาปิตโร
อเมห กิ วทฺนฺตีติ ฯ อรหาคิ วทฺนฺติ ฆนฺเตติ ฯ ยาว เณกา
คหปตฺติกา น สกฺกา วฏฺเจตฺตุนฺติ อตฺตโน ชฺฌาสวภาวํ ทิเปติ ฯ

อณฺเณปี เจตฺถ จาฏฺฐิอรหนฺตปาโรหอรหนฺตาทโย
เวทิตพฺพา เอโก กิร กุหโก อนฺโตคพฺเพ จาฏฺฐิ นิชฺฌิตฺวา
มนุสฺसानํ อากมนฺกาเถ ปวิสฺติ ฯ มนุสฺสา กหํ เถโรติ
ปฺจุจฺจนฺติ ฯ อนฺโตคพฺเพติ จ วุตฺเต ปวิสฺติว วิจินฺนตาปี
๑. ม. สิตฺตํ ๑ ๒.ม. ปญฺจตฺตยฺ ๑

*เล่มที่ 47 ขุททกวิภังคินิเทศโส หน้า 765

อทิสฺวา นิกฺขมิตฺวา นตฺถิ เถโรติ วทนฺติฯ อนุโตคฺพฺเภเยว
เถโรติ จ วุตฺโต(๑) ปฺน ปวิสฺนฺติฯ เถโร จาญฺโติ นิกฺขมิตฺวา
ปีเจ นิสฺสินฺโน โหติฯ ตโต เตหิ มยฺ ภนฺเต ปุพฺเพ อทิสฺวา
นิกฺขนฺตา กหิ ตุมฺเหห คตฺตถาติ วุตฺเต สมณฺา นาม อตฺตโน
อิจฺฉิตฺติจฺฉิตฺตฺฐานํ กจฺฉนฺตีติ วจเนน อตฺตโน จีณาสวภาวํ
ทีเปติฯ

อปโร กุหโก เอกสฺมี ปพฺพเต ปณฺณสาลาโย วสฺติฯ
ปณฺณสาลาโย จ ปจฺฉโต ปปาตฺตฺฐาเนน เอโก กจฺฉนฺรฺกฺโข
อตฺถิ ตสฺส ปาโรโห คนฺตฺวา ปรภาเก ภูมียํ ปติญฺจฺโติฯ
มนุสฺสา มกฺเคนาคนฺตฺวา นิมนฺเตนฺติฯ โส ปตฺตจิวรมาทาย
ปาโรเหเนน โอตฺริตฺวา คามทฺวาเร อตฺตานํ ทสฺเสติฯ ตโต
มนุสฺเสหิ ปจฺฉา อากนฺตฺวา กตฺเรน มกฺเคน อากตฺตถ
ภนฺเตติ ปุญฺโจ สมณฺานํ อากตฺมกฺโข นาม ปุจฺฉิตฺตํ น
วญฺญฺติ อตฺตโน อิจฺฉิตฺติจฺฉิตฺตฺฐาเนเนว อากจฺฉนฺตีติ วจเนน
จีณาสวภาวํ ทีเปติฯ ตํ ปน กุหกํ เอโก วิทฺฐกณฺโณ
ณตฺวา ปรีคฺคเหสฺสามิ นนฺติ เอกทิวลํ ปาโรเหเนน โอตฺรนฺตํ
ทิสฺวา ปจฺฉโต ฉินฺทิตฺวา อปฺปมตฺตเกน จเปสิฯ โส ปาโรหโต
โอตฺริสฺสามีติ จนฺติ ปติโต มตฺตติกาปตฺโต ภิชฺชิ โส ญาโตมฺหีติ
นิกฺขมิตฺวา ปลาโยฯ

๑. ม. วุตฺเตฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 766

ปาปิจฺจสฺส ภาโว ปาปิจฺจตาฯ ลกฺขณโต ปน
อสนฺตคฺคณสมฺภาวนตา ปฏิกฺคหณฺณ จ อมตฺตลฺลยฺจตาเอตํ
ปาปิจฺจतालกฺขณนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

สิงฺคณิทฺตเส วิชฺฌนญฺเจน สิงฺคํ ฯ นาคริกภาวสงฺฆาตสฺส
กิลฺลสิงฺคสฺสเสตํ นามํ ฯ สิงฺการสฺส ภาโว สิงฺการตา สิงฺการ-
กรณากาโร วา ฯ จาตุรภาโว จาตุรตาฯ ตถา จาตุรียํ ฯ
ปริกฺขตภาโว ปริกฺขตตา ปริกฺขตนิตฺวา จปิตสฺเสว ทพฺห-
สิงฺการภาวสฺสเสตํ นามํ ฯ อิตฺริ ตสฺเสว เววจนํ ฯ เอวํ สพฺเพหิปี
ปเทหิ กิลฺลสิงฺการตาว กถิตา ฯ

ตินฺตฺติณิทฺตเส ตินฺตฺติณนฺติ จิยฺยนํ ฯ ตินฺตฺติณยานากาโร
ตินฺตฺติณยานาฯ ตินฺตฺติณฺณ อยิตสฺส ตินฺตฺติณสมฺภฺกิโน ภาโว
ตินฺตฺติณายิตตฺตํ ฯ โลลฺลุปภาโว โลลฺลุปป์ ฯ อิตเร เทว อาการ-
ภาวนิทฺตเส ฯ

ปฺจุจฺจลฺลชิกตาคิ ลภนาลภนกฺกุจฺจเน เวทนากมฺปนา
นิจฺจตฺติตา ฯ

สาธุกมฺยตาคิ ปณฺธิตปณฺธิตานิ ปตฺถนาฯ เอวํ สพฺเพหิปี
ปเทหิ สุวานโทณียํ กณฺชียํ ปิวนกสนฺขสฺส อณฺณํ สุนขํ ทิสฺวา
ภฺภูกฺกรณํ วิย ตว สนฺตกํ มม สนฺตกนฺติ กิลฺลสวเสน
จियฺนากาโร กถิตอ ฯ

จาปฺลยนิทฺตเส อาโกภูตปฺจจาโกภูตภาวาทิหิ จิวรสฺส

*เล่มที่ 47 ขุทฺตกวิงฺคนิทฺเทโส หน้า 767

มณฺฑนา จีวรมณฺฑนา ฯ มณฺฑณจฺจนวិภวณฺฑนาทึหิ ปตฺตสฺส
มณฺฑนา ปตฺตมณฺฑนา ฯ จิตฺตกมฺมาทึหิ ปุคฺคตฺถิกเสนาสนสฺส
มณฺฑนา เสนาสนมณฺฑนา ฯ อิมสฺส วา ปุตฺติกายสฺสาติ อิมสฺส
มณฺฑสฺสสรีรสฺส ฯ ยถา หิ ตทหุชาโตปิ สิงฺคาโล ชรสิงฺคาโลเตว
อูรฺอุปฺมาณาปิ จ คโฬิจิตฺตา ปุตฺติลตาเตว สงฺขยฺ คจฺจติ เอว
สฺวณฺณวณฺโณปิ มณฺฑสฺสกาโย ปุตฺติกาโยเตว วุจฺจติ ฯ ตสฺส
อนฺตรนฺตรรา รตฺตวณฺณปณฺฑวณฺณนาทึหิ นีวาสนปารุปฺนาทึหิ
สชฺชนา มณฺฑนา นาม ฯ พาหิรานํ วา ปริกฺขารานนฺติ
จเปตฺวา ปตฺตจิวริ เสสปริกฺขารานํ ฯ

อถวา ยา เอสาจีวรมณฺฑนา ปตฺตมณฺฑนาติ วุตฺตา
สา เตหิ วา ปริกฺขารเหหิ กายสฺส มณฺฑนา เตสํ วา
พาหิรปริกฺขารานํ มณฺฑิตฺวา จปนวเสน มณฺฑนาติ เอวเมตฺถ
อตุโถ เวทิตฺพุโพ ฯ มณฺฑนา วิญฺสุนาติ เอตฺถ อุนญฺจานสฺส
ปุรณวเสน มณฺฑนา ฉวिरาคาทิวเสน วิญฺสุนาติ เวทิตฺพุพา ฯ
เกพนาคิ กิพฺนา ฯ ปริกฺเกพฺนาติ ปริกิพฺนา ฯ กิพุทฺธิกตฺตาติ
เคชฺชยฺตฺตตา ฯ กิพุทฺธิกตฺตนฺติ ตสฺเสว เวจฺจํ ฯ จปฺลภาโว
จปฺลตา ฯ ตถา จาปฺลยฺ ฯ อิํ วุจฺจตีติ อิํ จาปฺลยฺ นาม
วุจฺจติ เยน สมฺนฺนาคโต ปุคฺคโล วสฺสสตีโกปิ สมานो
ตทหุชาโต ทารโก วิย โหติ ฯ

อสภากวุตฺตนิทฺเทเส วิปฺปฏิญฺจคฺคาหิตาติ อนฺนุโลมคฺคาหิตา ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 768

วิปจฺจนิกสาตตาคติ วิปจฺจนีเคน ปฏิวิรุทฺธกรณน สุขายนา ฯ
อนาทรรภาโว อนาทริยํ ฯ ตถา อนาทริยตา ฯ อการวสุส ภาโว
อการวตา ฯ เชฏฺฐกภาวสุส อกรณํ อปฺปติสฺสวตา ฯ อัย วุจฺจตีติ
อัย อสภากวุตฺติ นาม วุจฺจติ วิสภากชีวิกตาคติ อตุโถ
ยาย สมนฺนาคโต ปุคฺคโล มาตริ วา ปีตริ วา คิลานํ
ปฏิวตฺติตฺวาปี น โอลเกติ ปีตุ สนฺตกสุส การณา มาตรา
สทฺธิ มาตุ สนฺตกสุส การณา ปีตรา สทฺธิ กลหํ กโรติ
วิสภากชีวิตํ ชีวติ มาตาปีตฺถนํ สนฺตกสุส การณา เชฏฺฐเคน
วา กนิฏฺฐเจน วา ภাত্রา สทฺธิ กลหํ กโรติ นิลฺลชฺชวจนํ
วทติ อาจริยสุส วา อุปชฺฌายสุส วา วตฺตปฏิวตฺตํ น
กโรติ คิลานํ น อุปฏฺฐาติ พุทฺธสุส ภควโต เจตียทสฺสนญฺ्ञาเน
อุจฺจารํ วา ปสฺสาวํ วา กโรติ เขพฺพปี สิงฺฆาณิกมฺปิ นทฺเทติ
นคฺคํ ชาเรติ อุปาหนา อารุຍฺห กจฺจนติ พุทฺธสาวเกสุ น
ลชฺชติ สงฺฆเม จิตฺตีการํ น กโรติ มาติมคฺคตปีติมคฺคตาทีสุ
ครุญฺ्ञานิเยสุ หิโรคฺคปฺปํ น ปจฺจุปฏฺฐาเปติ ฯ ตสฺเสวํ
ปวตฺตมานสุส สพฺพาเปสา กิริยาว มาตริตฺวาทีสุปี วตฺตฺต
อสภากวุตฺติตา นาม โหติ ฯ

อรตฺตินิทฺเทเส ปนฺเตสุติ ทูเรสุ วิวิตฺเตสุ วา ฯ

อธิกฺุสเลสุติ สมนฺนวิปสฺสนาธมฺเมสุ ฯ

อรตฺตีติ รติปฏฺิกฺุเขโป ฯ

*เล่มที่ 47 ขุททกวิภังคินิทเทโส หน้า 769

อรรถิตตาติ อรรถณากาโร ฯ อนนริตตีติ อนนริตภาโว ฯ
อนนริมณาติ อนนริมณากาโร ฯ อุกกณจिताติ อุกกณจนากาโร ฯ
ปริตสุตติตาติ อุกกณจนวเสนเนว ปริตสุตนา ฯ

ตณฺทินิทฺเทเส ตณฺทิตี ชาติอาลสฺยํ ฯ ตณฺทียนาติ
ตณฺทียนากาโร ฯ ตณฺทิมนคตาติ ตณฺทียา อภิภูตจิตฺตตา ฯ
อลสฺสส ภาโว อาลสฺยํ ฯ อาลสฺยายนากาโร อาลสฺยายนา ฯ
อาลสฺยยิตฺตส ภาโว อาลสฺยยิตฺตตฺตํ ฯ อิติ สพฺเพหิปิ อิเมหิ
ปเทหิ กิเลสวเสน กายาลสฺยํ กถิตํ ฯ

วิชมฺภิตานิทฺเทเส ชมฺภนาติ ฝนฺทนา ฯ ปุณฺนปุณฺนํ ชมฺภนา
วิชมฺภนา ฯ อานมฺนาติ ปุโรโต นมฺนา ฯ วินมฺนาติ ปจฺจโต
นมฺนา ฯ สนนมฺนาติ สมนฺตโต นมฺนา ฯ ปณฺมฺนาติ ยถา
หิ ตนฺตโต อุกฺกิตเปสกาโร กิสฺสมิณฺจเทว คเหตุวา อุชฺฐํ กายํ
อุสฺสาเปติ เอวํ กายสฺส อุทฺธํ ฐปฺนา ฯ พุยาธิยกฺขติ
อุปฺปนฺนพุยาธิตา ฯ อิติ สพฺเพหิปิ อิเมหิ ปเทหิ กิเลสวเสน
กายฝนฺทนมเวว กถิตํ ฯ

ภคฺตสมฺมทณฺิทฺเทเส ภคฺตาวิสฺสาติ ภคฺตวโต ฯ ภคฺตมฺจุจฺจาติ
ภคฺตเคลลณฺ์ ฯ พลวภคฺตเตน หิ มฺจุจฺจาปฺตโต วิย โหติ ฯ
ภคฺตกิลมโถติ ภคฺตเตน กิลนฺตภาโว ฯ ภคฺตปริพาโหติ ภคฺตทรโถ ฯ
ตฺสฺมิณฺหิ สมเย ปริพาหุปฺตติยา อุปฺหตฺตินุทฺริโย โหติ กายो
ชีรติ ฯ กายทฺฐจฺจุลนฺติ ภคฺตํ นิสฺสาย กายสฺส อกมฺมณฺณตฺตา ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 770

เจตโส ลีนตตนิทเทโส เหฏฐา ฐมมสงฺกหฺญจกถาย วุตตตฺโตเยว ฯ
อิเมหิ ปน สพฺเพหิปี ปเทหิ กิเลสวเสน จิตฺตสฺส คิถานากาโร
กถิตฺติ เวทิตฺตฺโพ ฯ

กุหนานิทฺเทเส ลากสฺสการสิโลกสนฺนิสฺสิตฺตฺสชาติ ลากญจ
สฺสการญจ กิตฺติสทฺทญจ สนฺนิสฺสิตฺตฺส ปตฺถยนตฺตฺสชาติ อตฺโต ฯ
ปาปิจฺจสฺสชาติ อสนฺตคฺคณทีปนกามสฺส ฯ อิจฺฉापกตฺตฺสชาติ อิจฺฉาย
อปกตฺตฺส อุปทฺทตฺตฺสชาติ อตฺโต ฯ อิโต ปริ ยสฺมา ปจฺจย-
ปฏฺิเสวนสามนฺตชฺปนอิริยาปถสนฺนิสฺสิตฺตฺวเสน มหานิทฺเทเส ติวริ
กุหนวตฺถุ อากตฺ ตสฺมา ติวริมฺปี ตํ ทสฺเสตฺถุ ปจฺจย-
ปฏฺิเสวนสงฺขาเตน วาติ เอวมาถิ อารทฺธิ ฯ ตตฺถ จิวราทีหิ
นิมนตฺตฺส ตทตฺถิกสฺเสว สโต ปาปิจฺจตฺตํ นิสฺสาย ปฏฺิกุจิปเนน
เต จ กหปตฺติเก อตฺตนิ สฺสปตฺติจฺจิตฺตฺทฺเช ญตฺวา ปฺน เตสํ
อโห อโย โอปฺปิจฺจโน น กิถฺจิ ปฏฺิกุคฺคณฺหิตฺถุ อิจฺฉติ สฺสทฺธิ
วต โน อสฺส สเจ อปฺปมตฺตกมฺปี(๑) กิถฺจิ ปฏฺิกุคฺคณฺหยาติ
นानาวิเรหิ อุปาเยหิ ปณฺีตานิ จิวราทีนํ อุปเนนฺตานิ
ตทนุคฺคหกามตฺเตว อาวีกตฺวา ปฏฺิกุคฺคณฺเนน จ ตโต ปฏฺุติ
อสิตฺติสฺสภฺภาเรหิ อุปนามนฺเหตุญฺจํ วิมฺหาปนํ ปจฺจยปฏฺิเสวนสงฺขาตํ
กุหนวตฺถุติ เวทิตฺตฺพํ ฯ วุตฺตมฺปี เจตํ มหานิทฺเทเส(๒)

กตมํ ปจฺจยปฏฺิเสวนสงฺขาตํ กุหนวตฺถุ อิธ กหปตฺติกา
๑. ม. อปฺปมตฺตกํ ฯ ๒. ขุ. มหา. ๒๕/๓๕๗/๒๘๖ ฯ

*เล่มที่ 47 ขุททกวิภังคินิเทศโส หน้า 771

ภิกขุ นิมนเตนุตติ จีวรปิณฑปาตเสนาสนคิลานปัจจุยเภสชช-
ปริกขารเหหิ ฯ [๑] ปาปิจุโธ อิจฉาปกโต อตติโก จีวร ฯเปฯ
ปริกขารานัน ภิกขุโยกมุตติ อูปาทาย จีวร ปัจจุกขาคี ปิณฑปาต
ปัจจุกขาคี เสนาสนัน ปัจจุกขาคี คิลานปัจจุยเภสชชปริกขาร
ปัจจุกขาคี ฯ โส เอวมมาห ก็ สมณสุส มหคุเมน จีวเรน
เอตัง สารูปปี ยัม สมโณ สุสานา วา สงการกุกกา วา
ปาปณิกกา(๒) วา นนุตกานี อัจฉินิตวา สงฆาฏี กตวา
ธารายย ฯ ก็ สมณสุส มหคุเมน ปิณฑปาเตน เอตัง สารูปปี
ยัม สมโณ อัจฉนารายย ปิณฑิยาโลเปน จีวิกัง กปะเปยย ฯ ก็
สมณสุส มหคุเมน เสนาสนเนน เอตัง สารูปปี ยัม สมโณ
รุกขมูลิกโก วา อสุส [๑] โสธานีโก วา อพุกกาสิโก วา ฯ ก็ สมณสุส
มหคุเมน คิลานปัจจุยเภสชชปริกขารเนน เอตัง สารูปปี ยัม
สมโณ ปุติมุตเตน วา หริตทิกขณเฑน วา โอสถัง กเรยยาติ ฯ
ตทูปาทาย ลูฆัง จีวร ธาเรติ ลูฆัง ปิณฑปาตัง ปริกขชติ
ลูฆัง เสนาสนัน ปฏิสเวติ ลูฆัง คิลานปัจจุยเภสชชปริกขาร
ปฏิสเวติ ฯ ตเมนัง กหปะติกาเอว ชานนุตติ อัย สมโณ
อปปิจุโธ สนตุฏฐัง ปวิวิตโต อัสสกุโธ อารทฐวิริโย รุตวาโทติ
ภิกขุโย ภิกขุโย นิมนเตนุตติ จีวร ฯเปฯ ปริกขารเหหิ ฯ โส
๑. ม. เอตถนุตเร โสติ ทิสฺสติ ฯ ๒. ม. ปาปณิกกา ฯ
๓. ม. เอตถนุตเร โสธานีโก วาติ ทิสฺสติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 772

เอวมาห ตินณั สมมุชีกาธา สทุโธ กุลปุตโต พหุ ปุณณั
 ปสวติ สทุธา ย สมมุชีกาธา สทุโธ กุลปุตโต พหุ ปุณณั
 ปสวติ เทยธมฺมสฺส ฯเปฯ ทกฺขิณฺเญยานั สมมุชีกาธา สทุโธ
 กุลปุตโต พหุ ปุณณั ปสวติ ตุมฺหากถเจวายั สทุธา อตฺถิ
 เทยธมฺโม จายั ลัวิชฺชติ อหฺลจ ปฏิกฺคาหโก สจาทั น
 ปฏิกฺคเหตฺตาสมิ เอวั ตุมฺเหห ปุณฺณเณน ปรีหีนา ภวิสฺสถ
 น มยฺหํ อิมินา อตฺโถ อปีจ ตุมฺหากถเจว อนุกมฺปาย
 ปฏิกฺคณฺหามิตี ฯ ตทฺปาทาย พหุํปี จีวรึ ปฏิกฺคณฺหาตี ฯ
 พหุํปี ปิณฺฑปาตึ ฯเปฯ เกสชฺชปรีกฺขารึ ปฏิกฺคณฺหาตี ฯ
 ยา เอวรฺูปา ภากุญฺจิกา ภากุญฺจียั กุหนา กุหายนา กุหิตตตฺตึ ฯ
 อิทํ วุจฺจติ ปจฺจยปฏฺิเสวนสงฺฆาตึ (๑)กุหนวตฺถุติ ฯ

ปาปิจฺจสฺเสว ปน สโต อุตฺตริมฺนุสฺสธมฺมาธิกมฺปรีทึปน-
 วาจา ย ตถา ตถา วิมฺหาปนั สามนฺตชฺปฺปนสงฺฆาตึ กุหนวตฺถุติ
 เวทิตพฺพิ ฯ ยถาห กตมํ สามนฺตชฺปฺปนสงฺฆาตึ กุหนวตฺถุ
 อีเรกฺจโจ ปาปิจฺจโ อิจฺฉापโกโต สมุภวานาธิปฺปาโย เอวั
 มํ ชโน สมุภวาเวสฺสตีติ อริยธมฺมสนฺนิสฺสตีตึ วาจํ ภาสตี โย
 เอวรฺูปี จีวรึ ธาเรตี โส สมโณ มเหสฺสกุโฆติ ภาณตี ฯ โย
 เอวรฺูปี ปตฺตึ โลหถาลกั ธมฺมกรกั ปรีสวานั กุณฺฑิกั
 ภายพฺนธนั อุปาหนั [๒] ธาเรตี โส สมโณ มเหสฺสกุโฆติ

๑. สฺยา. ม. ปฏฺิเสวนสงฺฆาตึ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร อาโยคนฺติ
 # ทิสฺสตี ฯ

*เล่มที่ 47 ขุททกวิภังคนิทเทโส หน้า 773

ภณติ ฯ ยสฺส เอวรูป โอุปชฌาโย อจริโย สมานุปชฌาโย
สมานาจริยกา มิตฺตา สนฺทิกฺขา สมฺภตฺตา สหายา ฯ โย เอวรูปเป
วิหาเร วสติ อฑฺฒโยเค ปาสาทเ มหฺมึเย กุหํยึ เถณ
กฺุฎฺฐิยา กฺุฎฺฐาคาเร อฺุฎฺฐเ มาเพ อฺุโทสึเต อฺุฑฺฒนฺเ(๑) อฺุปฺุฎฺฐาน-
สาลายํ มณฺเฑเป รุกฺขมฺเญล วสติ โส สมฺโณ มหเสกฺโขติ
ภณติ ฯ

อถวา โกรชิก โกรชโก ภากุฎฺฐิก ภากุฎฺฐโก กุหกกุหโก ลปกฺลปโก
มุขสมฺภาวิทฺโต ฯ อຍ် สมฺโณ อิมาสึ เอวรูปานํ สนฺตํ
วิหารสมฺปาตฺตึนํ ลากิตี ตาทิสํ กมฺภีริ กุฬหํ นึปฺุณํ ปฺุฎฺฐิณฺณํ
โลกฺุตฺตรสฺสุณฺตปฺุฎฺฐิณฺณตฺตํ กถิ กเถติ ฯ(๒)ยา เอวรูปา ภากุฎฺฐิกา
ภากุฎฺฐิยํ กุหนา กุหายนา กุหิตฺตํ ฯ อิํ วุจฺจติ สามนฺต-
ชปฺุปนสงฺขาตํ กุหนฺวตฺตฺตํ ฯ

ปาปิจฺจสฺเสว ปน สโต สมฺภาวนาธิปฺุปาเยกเตน อิริยา-
ปเถน วิมฺุหปนํ อิริยาปถสนฺนิสฺสุตีตํ กุหนฺวตฺตฺตํ เวทิตพฺุฬํ ฯ
ยถาห กตมํ อิริยาปถสงฺขาตํ กุหนฺวตฺตฺตํ อิเธกฺุจฺโจ ฯ ปาปิจฺจโน
อิจฺฉापโกโต สมฺภาวนาธิปฺุปาโย เอวํ มํ ชโน สมฺภาวเสสฺสุตีตี
คมนํ สณฺุจเปตี ฯเปฯ สยนํ สณฺุจเปตี ปณฺุชาย คจฺจติ ปณฺุชาย
ติฏฺฐติ ปณฺุชาย นิสึทติ ปณฺุชาย เสยฺยํ กปฺุเปตี สฺมาหิตฺโต
วีย คจฺจติ สฺมาหิตฺโต วีย ติฏฺฐติ นิสึทติ เสยฺยํ กปฺุเปตี

๑. ม. อฺุฑฺฒนฺเ ฯ ๒. ม. กเถติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 774

อาปาถกชฎายี จ(๑) โหติ ฯ ยา เอวรูปา อิริยาปถสฺส อฏฺฐปนา
จปนา สณฺจปนา ภาควุฑฺฒิกา ภาควุฑฺฒิยํ กุหนา กุหายนา กุหิตตฺตํ ฯ
อิหํ วุจฺจติ อิริยาปถสฺสชาติ กุหนวตฺตฺตํ ฯ

ตตฺถ ปจฺจยปฏิเสวนสฺสชาเตนาติ ปจฺจยปฏิเสวนนฺติ เอวํ
สฺสชาเตน ปจฺจยปฏิเสเวนเนน ฯ สามนฺตชปฺปิเตนาติ สมิเป
ภณฺนิเตน ฯ อิริยาปถสฺสชาติ จตฺตอิริยาปถสฺส ฯ อฏฺฐปนาติ อาทิจปนา
อาทเรน วา จปนา ฯ จปนาติ จปนาภาโร ฯ สณฺจปนาติ
อภิสงฺขรณา ปาสาทิกภาวกรณนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ ภาควุฑฺฒิกาคี
ปธานปริมฺมุจิตภาวทสฺสเนน ภาควุฑฺฒิกรณฺม มุขสฺสโกจฺจติ วุตฺตํ
โหติ ฯ ภาควุฑฺฒิกรณฺม สีลมสฺสชาติ ภาควุฑฺฒิกโก ภาควุฑฺฒิกสฺส ภาโว
ภาควุฑฺฒิยํ ฯ กุหนาติ วิมฺหาปนํ ฯ กุหสฺส อายนา กุหายนา ฯ
กุหิตสฺส ภาโว กุหิตตฺตนฺติ ฯ

ลปนานิทุเทเส อาลปนาติ วิหาริ อากเต มนุสฺเส ทิสฺวา
กิมตฺถาย โภณฺโต อากตา ก็ ภิกฺขุ นิมนฺเตตุํ ยถิ เอวํ
คจฺจถ อหิ ปจฺจโต ภิกฺขุ คเหตุวา คจฺจนามีติ (๒) เอวํ อาทิตฺโตว
ลปนา ฯ

อถวา อตฺตानํ อุปเนตฺวา อหิ ติสฺโส มยิ ราชา
ปสนฺโน มยิ อสุโก จ อสุโก จ ราชมหามตฺโต ปสนฺโนติ
เอวํ อตฺตูปนายิกา ลปนา อาลปนา ฯ ลปนาติ ปุฏฺฐสฺส (๓)

๑. ม. อาปาถกชฎายีว ฯ ๒. ม. อากจฺจนามีติ ฯ

๓. ม. ปุฏฺฐสฺส ฯ

*เล่มที่ 47 ขุทฺตกวิงฺคนิทฺเทโส หน้า 775

สโต วุตฺตปฺปการเมว ลปนํ ฯ สลฺลปนาติ คหปติกานํ อุกฺกณฺจเน
ภิตฺตสฺส โອกาสํ ทตฺวา สฺกฺกฺสุ ลปนา ฯ อุลฺลปนาติ มหากฺกฺกมฺพิโก
มหานาวิโก มหาทานปฺตีติ เอวํ อุกฺกฺ อตฺวา ลปนา ฯ
สมฺมูลปนาติ สพฺพโตภาเคน อุกฺกฺ อตฺวา ลปนา ฯ อุนฺนหนาติ
อุปาสภา ปุพฺเพ อีทิสฺส กาลเ ทานํ เทถ อิทานี กิ น
เทถาติ เอวํ ยาว ทสฺสาม ฆนฺเต โອกาสํ น ลภามาติ-
อาทีนํ วทฺนติ ตาว อุกฺกฺ นหนา เวจฺนาติ วุตฺตํ
โหติ ฯ

อถวา อุกฺกฺหตฺถํ ทิสฺวา กฺโต อากตํ อุปาสกาติ
ปฺจฺจติ ฯ อุกฺกฺเขตฺตโต ฆนฺเตติ ฯ กิ ตตฺถ อุกฺกฺ มจฺจฺรนฺติ ฯ
ขาทิตฺวา ฆนฺเต ชานิตพฺพนฺติ ฯ น อุปาสกา ภิกฺขุสฺส อุกฺกฺ
เทถาติ วตฺตํ วฏฺฏตีติ ยา เอวรูปา นิพฺเพเจนตฺตฺสาปี
เวจฺนกกถา สา อุนฺนหนา ฯ สพฺพโตภาเคน ปฺนปฺปฺนํ
อุนฺนหนา สมฺนฺนหนา ฯ อุกฺกฺกาจนาติ(๑) เอตํ กุลํ มํเยว ชานาติ
สเจ เอตฺถ เทยฺยธฺมฺโม อุปฺปชฺชติ มยฺหเมว เทตีติ เอวํ
อุกฺกฺขิปิตฺวา กาจนา อุกฺกฺกาจนา อุกฺกฺขิปนาติ(๒)วุตฺตํ โหติ ฯ

เตลกนฺทริกวตฺถุ เจตฺถ วตฺตพฺพิ เทว กิร ภิกฺขุ
เอกํ คามํ ปวีสิตฺวา อาสนสาลาย์ นิสีทิตฺวา เอกํ กุมาริกํ
ทิสฺวา ปกฺโกสึสฺสุ ฯ อเถโก(๓)เอกํ ปฺจฺจติ(๔) อัย ฆนฺเต กสฺส
๑. ม. อุกฺกฺกาจนาติ ฯ ๒. ม.อุกฺกฺขิปนาติ ฯ
๓. ม. ตาย อากตฺย ตตฺเรโก ฯ ๔. ม.ปฺจฺจติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 776

กุมาริกาติ ฯ อมหากัม อุปฏุจายิกาย เตลกนุทริกาย ชีตา อาวุโส
อิมิสฺสา มาตา มยิ เคหิ คเต สปปิ ททมานา ฆณฺเณว
เทติ อยมฺปิ มาตา วย ฆณฺเณว เทตีติ อุกฺกาเจติ ฯ

สพฺพโตภาเคน ปุณฺปปุณฺ อุกฺกาจนา สมุกฺกาจนา ฯ
อนุปฺปิยภาณิตาติ สจฺจานุรูปํ วา(๑) ฐมฺมานุรูปํ วา อนปฺโลเกตฺวา
ปุณฺปปุณฺ ปิยภณฺนเมว ฯ ปาตุกมฺยตาติ(๒) นิจฺจตุตฺติตา อตฺตานิ
เหฏฺฐโต จเปตฺวา วตฺตณฺ ฯ มุคฺคสุปฺยตาติ มุคฺคสุปฺสทิสฺตา ฯ
ยถา หิ มุคฺเคสุ ปจฺจมาเนสุ โกจิทฺเว น ปจฺจติ อวเสสา
ปจฺจนฺติ เอว ยสฺส ปุคฺคสฺส วจเน กิณฺจิทฺเว สจฺจํ โหติ
เสถ อติกัม อยํ ปุคฺคโล มุคฺคสุปฺยติ วุจฺจติ ตสฺส ภาโว
มุคฺคสุปฺยตา ฯ ปาริภฺภูยตาติ ปาริภฺภูยภาโว ฯ โย หิ กุลทารเก
ธาติ วย องฺเคน วา ขนฺุเชน วา ปาริภฺภูติ ฐาเรตีติ
อตุโล ตสฺส ปาริภฺภูตฺส กมฺมํ ปาริภฺภูยํ ปาริภฺภูยตฺส ภาโว
ปาริภฺภูยตาติ ฯ

เนมิตฺติกตานิทุเทเส นิมิตฺตนฺติ ยงฺกิลฺลิจิ ปเรถํ ปจฺจยทาน-
สญฺโฆชนกัม กายวจิกมฺมํ ฯ นิมิตฺตกมฺมฺนฺติ นิมิตฺตตฺสส กรณฺ โกสลลํ ฯ

ตฺตฺริทํ วตฺถุ เอโก กิร ปิณฺุทปาติโก อุปฺฏฺฐจากมฺมารสฺส
เลทฺทวาริ คนฺตุวา ก็ ภนฺเตติ ปุจฺจติโต จีวรฺนตฺเรน หตฺถํ
นีหริตฺวา วาสิปฺหรณฺนาการิ อกาสิ ฯ กมฺมาโร สลฺลกฺขิตฺติ
๑. ม. อยํ สทฺุโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. จาญฺกมฺยตาติ ฯ

*เล่มที่ 47 ขุททกวิภังคินิเทศโส หน้า 777

เม ภนฺเตติ วาสี กตฺวา อทาสี ฯ โสภาโสต ปจฺจยปฏิสํยุตฺตา
กถา ฯ โสภาสมฺมมฺนฺติ วจฺจนปาลเก ทิสฺวา ก็ อิเม วจฺจนา
จีรโควจฺจนา ตกฺกโควจฺจนาติ ปุจฺฉิตฺวา จีรโควจฺจนา ภนฺเตติ
วุตฺเต น จีรโควจฺจนา ยถิ จีรโควจฺจนา สियฺ อิกฺขุปี จีร
ลเกยฺยฺนฺติ เอวมาทินา นเยน เตสํ ทารกานํ มาตาปีตฺถนํ
นิเวเตตฺวา จีรทาปนาทิกํ โสภาสกรณํ ฯ สามนฺตชปฺปาติ สมปี
กตฺวา ชปฺปนํ ฯ

ชาตกภาณกวดฺตุ เจตฺถ กเถตพฺพํ เอโก กิร
ชาตกภาณกตฺเถโร ภูวชิตฺถกาโม อุปฺภูจายิกาย เกหํ ปวิสิตฺวา
นีสีทึ ฯ สา อทาทูกามา ตณฺฑุลา นตฺถิติ ภณฺนฺติ ตณฺฑุเล
อาหริตฺถกาма วิย ปฏิวิสฺสทกฺขรํ คตา ฯ อิกฺขุ อนฺโตคพฺพํ
ปวิสิตฺวา โอลเณนฺโต กวาญฺโกเณ อจฺจํ ภาชเน กุพฺ ปิฏฺเณ
โลณมจฺจนฺตล(๑) กุมภิกขิ ตณฺฑุเล อมฺเณ อมฺตํ ทิสฺวา นิกฺขมิตฺวา
นีสีทึ ฯ อมฺรณิ ตณฺฑุลํ นาลตฺถนฺติ อากตา ฯ เถโร อุปาสีเก
อชฺช อิกฺขาน สมฺปชฺชิสฺสตีติ ปฏิกฺจเจว นิมิตฺตํ อทฺทสนฺติ
อาห ฯ ก็ ภนฺเตติ ฯ กวาญฺโกเณ นิกฺขิตฺตอจฺจํ วิย สปฺเป
อทฺทสํ ตํ ปหริสฺสามีติ โอลเณนฺโต ภาชเน จปิตฺถพฺปิณฺทาเก
วิย ปาสานํ เลทฺทฺทฺเกน ปหฺเณน สปฺเปน กตฺ ปิฏฺเณ
นิกฺขิตฺตโลณมจฺจนฺตลสทิสํ ผณฺ ตสฺส ตํ เลทฺทฺทฺท ทำสิตฺถกามสฺส
๑. ม. โลณมจฺจนฺตลํ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 778

กมุภียา ตณฺหุสทิสเส ทนฺเต อตฺตส กุปิตฺตส ฉณฺเฏ ปกฺขิตฺต-
ฉตฺตทิสฺ มุขโต นิกฺขมนฺตํ วิสฺมิตฺตํ เขพนฺติ ฯ สา น
สกุภา มุณฺฑกํ วณฺเจตฺตุนฺติ อฺจฺฉํ ทตฺวา โอทนํ ปจิตฺวา
ฉตฺตคฺคฺคฺพมฺเจหิ สทฺธี อทาสีติ เอวํ สมิปฺปี กตฺวา ชปฺปนํ
สามนฺตชปฺปาติ เวทิตพฺพํ ฯ ปริกถาติ ยถา ตํ ลภฺติ ตถา
ปรีวตฺเตตฺวา ปรีวตฺเตตฺวา กถนํ ฯ

นิปฺเปลิกถานิทฺเทเส อุกฺโกสนาติ ทสฺหิ อุกฺโกสวตฺตฺถุหิ
อุกฺโกสนา ฯ วมฺภนาติ ปริกฺกิตฺวา กถนํ ฯ ครหนาติ อตฺตสทฺโธ
อฺปฺปสนฺโนติอาทินา นเยน โทสาโรปนา ฯ อุกฺเขปนาติ มา
เอตํ เอตถ กถถาติ วาจา อุกฺขิปนํ ฯ สพฺพโต ภาเคน
สวตฺตฺถกํ สเหตุกํ กตฺวา อุกฺเขปนา สมฺกฺเขปนา ฯ

อถวา อเทนฺตํ [๑] ทิสฺวา อโห ทานปฺตีติ เอวํ อุกฺขิปนํ
อุกฺเขปนา ฯ มหาทานปฺตีติ เอวํ สฺกุจฺจ อุกฺเขปนา สมฺกฺเขปนา ฯ
ขิปนาติ ก็ อิมสฺส ชีวิทํ พิชโกชินฺติ เอวํ อฺปฺปณฺฑนา ฯ
สงฺขิปนาติ ก็ อิมํ อทายโกติ ภณฺถ โย นิจฺจกาลี สพฺเพสมฺปิ
นตฺถิติ วจฺนํ เทตีติ เอวํ สฺกุจฺจตฺร อฺปฺปณฺฑนา(๒) ฯ ปาปนาติ
อทายกตฺตสฺส อวณฺณสฺส วา ปาปนํ ฯ สพฺพโต ภาเคน
ปาปนา สมฺปาปนา อวณฺณหาริกาทิ เอวํ เม อวณฺณภยาปี
ทสฺสตีติ เคหโต เคหํ คามโต คามํ ชนปฺทโต ชนปฺทํ

๑. ม. เอตฺถนฺตเร ทิสฺวาติ ทิสฺสติ ฯ

๒. ม. อฺปฺปณฺฑนา ฯ

*เล่มที่ 47 ขุทฺตกวิภังคินิทฺเตโส หน้า 779

อวณฺณหฺรณฺ ๑ ปฺรปฺปญฺจิมฺสํสํกตํสํ ปฺรโต มจฺจํ ฆณฺฑิตฺวา ปฺรมมุเข
อวณฺณภาสิตา ๑ เอสํสํ หิ อภิมุขํ โอลฺลเกตุํ อสฺสํโกนฺตสฺส
ปฺรมมุขานํ ปฺปญฺจิมฺสขาทนํ วิย โหติ ๑ ตสฺมา ปฺรปฺปญฺจิมฺสํสํกตํ
วุตฺตํ ๑ อยํ วุจฺจติ นํปฺเปสํสํกตํ อยํ ยสฺมา เวพฺเพสํสํกา
วีย อพฺภงฺกํ ปฺรสฺสํ คุณฺนํ นํปฺเปสํสํติ นํปฺญจติ ยสฺมา
วา คนฺธขตํ ปิํสํติวา(๑) คนฺธมคฺคณา วิย ปฺรคฺคเณ นํปฺปิํสํติวา
วิจฺจเณตฺวา เอสํสํ ลากมคฺคณา โหติ ตสฺมา นํปฺเปสํสํกตํ
วุจฺจตีติ ๑

ลาภเณ ลากํ นํชํคิํสํนตํนํทฺเตเส นํชํคิํสํนํติ มคฺคณา ๑
อโถ ลทฺชนฺติ อิมมฺหา เกหา ลทฺชํ ๑ อมฺจฺราติ อมฺกมฺหิ
เกเห ๑ เอญฺจํติ อิจฺจณา ๑ คเวญฺจํติ มคฺคณา ๑ ปฺรียญฺจํติ
ปฺนปฺปนํ มคฺคณา ๑ อาทิโถ ปฺญจาย ลทฺชํ ลทฺชํ ภิกฺขํ
ตตฺร ตตฺร กุลทํรกานํ ทตฺวา อนฺเต จิํรยํคํ ลภิตฺวา
คตฺถิกฺขวตฺถุ เจตฺถ กเถตพฺพิ ๑ เอสนํติอํทํนิ เอญฺจํติอํทํนํ
เววจํนํนิ ๑ ตสฺมา เอญฺจํติ เอสนํ คเวญฺจํติ คเวสนํ
ปฺรียญฺจํติ ปฺรียเสนํ อิจฺเจวเมตฺถ โยชนํ เวทิตพฺพา ๑

เสยฺยมนํนํทฺเตเส ขาติยํติ ขตฺติยภํวาทิชาติสํมปฺตติยํ ๑
โคตฺเตนํติ โคตมโคตฺตํทํนิ อุตฺตมโคตฺเตน ๑ โกลปฺตติเยนํติ
มหํกุลภํวณ ๑

๑. ม. นํปิํสํติวา ๑

*เล่มที่ 47 ขุพุทธวิภังคนิทเทโส หน้า 781

ตตถ กตโม เสยฺยสฺส เสยฺโยหมสฺมิตฺตาทโย ปน นว
มานา ปุคฺคํ นิสฺสาย กถิตาฯ เตสฺส ตโย ตโย เอเกกสฺส
อุปฺปชฺชติ ฯ

ตตถ ทหตีติ จเปติ ฯ

ตํ นิสฺสายาติ ตํ เสยฺยโต ทหนํ นิสฺสายฯ เอตถ
ปน เสยฺยสฺส เสยฺโยหมสฺมิตฺต มาโน ราชุนนฺเจว ปพฺพชิตานนฺจ
อุปฺปชฺชติฯ ราชา หิ ญฺเฐน วา ฐเนน วา วาหเนหิ วา
โก มยา สทิสฺส อตฺถิตฺติ เอตํ มานํ กโรติฯ ปพฺพชิตปี
สีลธฺตงฺกาทีหิ โก มยา สทิสฺส อตฺถิตฺติ เอตํ มานํ กโรติ ฯ

เสยฺยสฺส สทิสฺสหมสฺมิตฺต มาโนปี เอเตสฺสเวย อุปฺปชฺชติ ฯ
ราชา หิ ญฺเฐน วา ฐเนน วา วาหเนหิ วา อญฺเฐหิ
ราชูหิ สทฺธิ มยฺหํ กิณฺณานากรรมนฺติ เอตํ มานํ กโรติ ฯ
ปพฺพชิตปี สีลธฺตงฺกาทีหิ อญฺเฐน ภิกฺขุณา สทฺธิ มยฺหํ
กิณฺณานากรรมนฺติ เอตํ มานํ กโรติ ฯ

เสยฺยสฺส หิโนหมสฺมิตฺต มาโนปี เอเตสฺสเวย อุปฺปชฺชติ ฯ
ยสฺส หิ ญฺเฐน ญฺเฐน วา ฐนํ วา วาหนาทีนํ วา
สมฺปนฺนानิ น โหณฺติ โส มยฺหํ ราชาคิ โวหารสฺสขมตฺตเมว
กึ ราชา นาม อหฺนฺติ เอตํ มานํ กโรติฯ ปพฺพชิตปี
อุปฺปลาภสฺสกาโร อหํ ฐมฺมกถิโก พหุสฺสโต มหาเถโรติ
กถามตฺตเมว กึ ฐมฺมกถิโก นามาคิ กึ พหุสฺสโต นามาคิ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 782

กั มหาเถโร นามาคัมภีระ เม ลากสกุกาโร นคฺคิตฺติ เอตํ
มานํ กโรติ ฯ

สทิสฺสฺส เสโยหฺมสฺมิตฺติ มานาทโย อมฺจฺจาทีนํ
อุปฺปชฺชนฺติ ฯ อมฺจฺโจ หิ รญฺญิยา วา โภคฺยานวาทินํ
โก มยา สทิสฺโส อญฺโฆ ราชปฺริโส อตฺถิตฺติ วา มยฺหํ
อญฺเณหิ สทฺธิํ กิณฺณานาครณฺนฺติ วา อมฺจฺโจติ นามมตฺตเมว
มยฺหํ ฆาสจฺฉาทนมตฺตมฺปิ เม นคฺคิตฺติ กั อมฺจฺโจ นามานฺนฺติ
วา เอเต มานเ กโรติ ฯ

หีนฺสฺส เสโยหฺมสฺมิตฺติ มานาทโย ทาสาทินํ อุปฺปชฺชนฺติ ฯ
ทาสฺโส หิ มาติโต วา ปิตฺติโต วา โภ มยา สทิสฺโส
อญฺโฆ ทาสฺโส นาม อตฺถิตฺติ อญฺเณ ชีวิตฺตํ อสกุโกนฺดา กุจฺฉิเหตุ
ทาสา นาม ชาติตา อหํ ปน ปเวณิอาคตฺตฺตา เสโยติ
วา ปเวณิอาคตฺตาเวณ อุกฺโขสฺสทฺธิกทาสตฺเตน อสฺสกาเสน
นาม สทฺธิํ กั มยฺหํ นานาครณฺนฺติ วา กุจฺฉิวเสนาหํ
ทาสพฺยํ อุปลโต มาตาปิตุโกภฺยิยา ปน เม ทาสญฺจานํ
นคฺคิตฺติ กั ทาสฺโส นามานฺนฺติ วา เอเต มานเ กโรติ ฯ
ยถา ปน ทาสฺโส เอวํ ปุณฺณสจฺฉณฺทาลาทโยปิ เอเต มานเ
กโรนฺติเยว ฯ

เอตฺถ จ เสยฺยสฺส เสโยหฺมสฺมิตฺติ อุปฺปนฺนมาโนว
ยถาวมาโน อิตเร เทว ยถาวมาโน ฯ ตถา สทิสฺสฺส
สทิสฺสฺสเสโยหฺมสฺมิตฺติ หีนฺสฺส หิโนหฺมสฺมิตฺติ อุปฺปนฺนมาโนว ยถาวมาโน

*เล่มที่ 47 ขุทฺตกวิภังคนิทฺเทโส หน้า 783

อิตรเ เทว อยาดาวมานา ฯ ตตฺถ ยาดาวมานา อรหตฺต-
มคฺควชฺฌา อยาดาวมานา โสตาปตฺติมคฺควชฺฌา ฯ

เอวํ สวตฺตฺถเก มาเน กเถตฺวา อิทานิ อวตฺตฺถกั
นิพฺพตฺติตฺตมานเมว ทสฺเสตฺถ ตตฺถ กตฺโม มาโนติอาทิจฺจ ตฺตํ ฯ

อติมานนิทฺเทเส เสยฺยาทิวเสน ปุคฺคถํ อนามสิจฺจวา
ชาติอาทิจฺจวเสเนว นิทฺทิจฺจโ จ ๑ ตตฺถ อติมณฺเฑตฺติ ชาติอาทิจฺจิ
มยา สทิจฺจ นตฺถิตฺติ อติกมิจฺจวา มณฺเฑติ ฯ

มานาติมานนิทฺเทเส โย เอวรุโปติ โย เอโส อัย
ปุพฺเพ มยา สทิจฺจ อิทานิ อหํ เสฏฺโฐ อัย หินฺตโรติ อฺปฺปนฺโน
มาโน อัย ภาราติภาโร วिय ปุริมํ สทิสฺमानํ อฺปาทาย
มานาติมาโน นามาติ ทสฺเสตฺถ เอวมาห ฯ

โอมานนิทฺเทโส หินฺมานนิทฺเทสสทิจฺจเยว ฯ เวเนยฺยวเสน
ปนฺ โส หิโนหฺมสมฺมิตฺติ มาโน นาม วุคฺโต อัย โอมานो
นาม ฯ อปีเจตฺถ ตฺวํ ชาติมา กากชาติ วिय เต ชาติ
ตฺวํ โคคฺตฺวา จณฺฑาลโคคฺตํ วिय เต โคคฺตํ ตฺยหํ สโร
อตฺถิ กากสฺสโร วिय เต สโรติ เอวํ อตฺตานํ เหฏฺฐา กตฺวา
ปวตฺตนวเสน อัย โอมานโนติ เวทิตฺตฺโพ ฯ

อริมานนิทฺเทเส อปฺปตฺเต ปตฺตสณฺณิตาติ จตฺตารี สจฺจานิ
อปฺปตฺตฺวา ปตฺตสณฺณิตา ฯ (๑) อกเตติ จตฺตฺหิ มคฺเคหิ กตฺตพฺพกิจฺเจ
อกเตเยว ฯ

๑. ม. ปตฺตสณฺณิตาย ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหมหวิโนทนี หน้า 784

อนธิคเตติ จตุสจจชเม อนธิคเตฯ อสจจกิตเตติ อรหตุเตน
อปจจกชกเตฯ อัย วุจจติ อธิมาโนติ อัย อธิคตมาโน นาม
วุจจติฯ อัย ปน กสฺส อุปฺปชชติ กสฺส น อุปฺปชชตีติ
อริยสาวกสฺส ตาว น อุปฺปชชติฯ โส หิ มคฺคผลนิพพาน-
ปหีนกิลเสวสิญฺจกิลเสปจจเวกชณเนว(๑) สยชชตโสมนสุโส อริย-
คฺคณปฏิเวเช นิกกงฺโข ตสฺมา โสตาปนฺนาทีนํ อหํ สกทาคามีติ-
อาทิวเสน มาโน น อุปฺปชชติ ทุสฺสีลสฺสาปี น อุปฺปชชติฯ
โส หิ อริยคฺคาธิคเม นิราโสว สีลวโตปี ปริจจตุตทกมฺมฏฺจานสฺส
นิตฺทธารามตาทิมนุยุตฺตสฺส น อุปฺปชชติฯ

ปริสฺสุทฺตสีลสฺส ปน กมฺมฏฺจानเน อปฺปมตฺตสฺส นามรูปี
วตฺตเปตฺวา ปจฺจยปริคฺคเหเน วิติณฺณกชฺชสฺส ติลกชฺชนํ
อาโรเปตฺวา สงฺขารे สมฺมสนฺตสฺส อารทฺชวิปฺสฺสทสฺส
อุปฺปชชติ อุปฺปนเน จ สฺสุทฺตสมถลาภี วา สฺสุทฺชวิปฺสฺสนาลาภี
วา อนุตฺตรา จเปติฯ โส หิ ทสฺปี วิสฺมปี ตีสมฺปี
วสฺसानิ กิลเสสมฺมทาจาร์ อปฺสฺสนฺโต อหํ โสตาปนฺโนติ วา
สกทาคามีติ วา อนาคามีติ วา มณฺยติ สมถวิปฺสฺสนาลาภี
ปน อรหตุเตเยว จเปติฯ ตสฺส หิ สมာธิพฺเลน กิลเสว
วิกฺขมฺภิตา วิปฺสฺสนาพฺเลน สงฺขารา สฺสุปริคฺคหิตา ตสฺมา สฏฺฐีปี
วสฺसानิ อสฺตีปี วสฺसानิ วสฺสสตมฺปี กิลเสวา น สมฺมทาจรฺนฺติ
๑. ม. ...ปจฺจเวกชณเนฯ

*เล่มที่ 47 ขุททกวิภังคนิทเทโส หน้า 785

จีณาสวเสว จิตตจาโร โหติ ฯ โส เอวံ ทีฆรตต์ กิเลส-
สมุทาจาร์ อปัสสนโต อนนตรา อฏฐตฺวาว อรหา อหนุตติ
มณฺเฑติ อัจจตลงฺกวาสี มหานาคตฺเถโร วีย หงฺกนกวาสี
มหาทตฺตเถโร วีย จิตตลปพฺพเต นิงฺกโปณฺณปธานฉรวาสี
จฺวุสมตฺเถโร วีย จ ฯ

ตฺตริทํ เอกวตฺถุปรีทึปนํ ตลงฺกรวาสี ฌมฺมทินฺนตฺเถโร กิร
นาม เอโก ปภินฺนปฏฺฐิมภีโท มหาจีณาสโว มหโต ภิกฺขุสงฺฆสฺส
โรวาททายโก อโหสิ โส เอกทิวสํ อตฺตโน ทิวาญฺจาน
นีสีทิตฺวา กิณฺณุ โข อมฺหากํ อัจริยสฺส อัจจตลงฺกวาสี-
มหานาคตฺเถรสฺส สมณฺณิกจํ มตฺถกํ ปตฺตํ (๑) โนติ อวชฺเชนโต
ปฺนุชฺชนภาวเมวสฺส ทิสฺวา มยิ อคฺจณฺเฑ ปฺนุชฺชนกาลกิริยเมว
กิริสฺสตีติ จ ญตฺวา อิทธิยา เวหาสํ อฺปฺปตฺตฺวา ทิวาญฺจาน
นีสินฺนสฺส เถรสฺส สมึเป โอตฺริตฺวา (๒) วนฺทิตฺวา วตฺตํ ทสฺเสตฺวา
เอกมนฺตํ นีสีทึ ฯ ก็ อวฺโส ฌมฺมทินฺน อกาลเ อคฺโตสึตี
จ วฺตฺโต ปญฺหํ ฆนฺเฑ ปฺจฺฉิตฺตุ อคฺโตมฺหีตี อห ฯ

ตโต ปฺจฺฉาวฺโส ชานมานา กเถสฺสามาติ วฺตฺเต (๓)
ปญฺหาสทสฺสํ ปฺจฺฉิ ฯ เถโร ปฺจฺฉิตฺตปฺจฺฉิตฺตํ ปญฺหํ อสชฺชมาโนว
กเถสิ ฯ ตโต อตฺติกขํ โว ฆนฺเฑ ฌานํ กทา ตฺเมหหิ
อัย ฌมฺโม อธิคฺโตติ วฺตฺเต (๔) อิตฺโต สญฺจิวสฺสกาเถ อวฺโสติ
๑. ม. ปตฺโต ฯ ๒. ม. โอรุทิตฺวา ฯ ๓. ม. กถยิสฺสามีติ
วฺตฺโต ฯ ๔. ม. วฺตฺโต ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 786

อาห ๑ สมาริมปิ ฆนเต วลลเสถติ ๑ นยิท อวูโส ภาริยนฺติ ๑
 เตนหิ ฆนเต เอกํ หตฺถิ มาเปถติ ๑ เถโร สพฺพเสตฺ หตฺถิ
 มาเปตี(๑) ๑ อิทานิ ฆนเต ยถา อัย หตฺถิ อญฺจิตกณฺโณ
 ปสาริตนงฺกุญฺโ จ โสณฺฑํ มุเข ปกฺขิปิตฺวา เภรวํ โภถจนาทํ
 กโรนฺโต ตุมฺหากํ อภิมุโข อากฺขณฺติ ตถา นํ กโรถติ ๑
 เถโร ตถา กตฺวา เวเคน อากฺขณฺโต หตฺถิสฺส เภรวํ อาการิ
 ทิสฺวา อุกฺกชย ปลาญิตุมารทฺโร ๑ ตเมนนํ จินฺนสวตฺเตโร หตฺถิ
 ปสารถฺวา จีวรกณฺเณ คเหตุวา ฆนเต จินฺนสวตฺส สारชฺชํ
 นาม โหตีติ อาห ๑ โส ตสฺมี กाले อตฺตโน ปุถุชฺชนภาวํ
 ลตฺวา อวสฺสโย เม อวูโส ชมฺมทินฺน โหตีติ วตฺวา
 ปาทมฺเณ อุกฺกฏิกํ นิสีทิตฺ ๑ ฆนเต ตุมฺหากํ อวสฺสโย ภวิสฺสา-
 มิจฺเจวาทํ อากฺโต มา จินฺตยิตฺถติ กมฺมฏฺจानํ กเถสิ ๑
 เถโร กมฺมฏฺจानํ คเหตุวา จงฺกมํ อารุญฺห ตติเย ปทวารे
 อคฺคผลํ อรหตฺตํ ปาปฺณิ ๑ เถโร กิร โทสจฺริโต อโหสิ ๑
 อสฺมิमानนิตฺเทเส รูปี (๒) อสฺมีติ มาโนติ อหํ รูปนฺติ
 อูปฺปนฺนมาโน ๑ จนฺโทติ มานํ อนฺนคตฺจฺจฺนฺโทว ๑ ตถา
 อนฺนสโย ๑ เวทนาทีสุปี เอเสว นโย ๑
 มิจฺจามานนิตฺเทเส ปาปเกน วา กมฺมายตเนนาตีอาทีสุ
 ปาปํ กมฺมายตนํ นาม เกวญฺญมฺจฺจนฺนชเนสาทานํ (๓) กมฺมํ ๑
 # ๑. ม. มาเปตี ๑ ๒. ม. รูปี ๑ ๓. ม. เกวญฺญมฺจฺจนฺนชเนสาทาทินํ ๑

*เล่มที่ 47 ขุททกวิกงคณิทเทโส หน้า 787

ปาปกั สิปปายตน์ นาม มจฺจชาลชิปนฺกมฺินกรณฺเสสุ เจว
ปาสโอะทฺททนฺสูตาโรปนาทิสฺสุ จ เจกตาฯ ปาปกั วิชาญฺจานํ
นาม ยา กาจิ ปฺรูปฆาตวิชฺชาฯ ปาปกั สุตํ นาม
การตฺยทฺทฐีสฺสิดาหรณาทิปฺปฏิสฺสยฺตุตํ ฯ ปาปกั ปฺฏิภาณํ นาม
ทฺพฺพภาสิตยฺตุตํ กาทฺพฺพนาญฺกวิลปฺปนาทิปฺฏิภาณํ ฯ ปาปกั สิลฺล
นาม อชฺลิลฺล โคสฺลิลฺล ฯ วตฺมปี อชฺวตโควตเมว ฯ ปาปีกา
ทิกฺกุจิ ปน ทฺวาสฏฺฐิจิยา ทิกฺกุจิคเตสฺสุ ยา กาจิ ทิกฺกุจิ ฯ

ฅาติวิตกฺกณิทเทสาทิสฺสุ มยฺหํ ฅาตโย สฺวชฺชีวิโน สมฺปตฺติ-
ยฺตุตฺตาติ เอวํ ปฺลยฺจกามคฺคณฺสนฺนิสฺสิตฺเตน เคหฺลิตเปเมน ฅาตเก
อารพฺก อุปฺปนฺนวิตกฺโกว ฅาติวิตกฺโก [๑] นาม ฯ ขยงฺคตา วยงฺคตา
สทฺฐา ปสนฺนาติ เอวํ ปวตฺโต ปน ฅาติวิตกฺโก นาม น
โหติ ฯ อมฺหากํ ชนปโท สฺวกิโก โข สมฺปนฺนสฺสโสติ ตฺถุจฺจมานสฺส
เคหฺลิตเปมวเสเนว อุปฺปนฺนวิตกฺโก ชนปทวิตกฺโก นาม ฯ
อมฺหากํ ชนปเท มนฺุสฺสา สทฺฐา ปสนฺนา ขยงฺคตา วยงฺคตาติ
เอวํ ปวตฺโต ปน ชนปทวิตกฺโก นาม น โหติ ฯ อมฺรตฺถาย
วิตกฺโก อมโร วา วิตกฺโกติ อมฺรวิตกฺโก ฯ ตตฺถ อุกฺกฏฺธิ-
กปฺปฺรชานาทีหิ ทฺกฺเข นิชฺชินฺณเณ สมฺปฺราเย อตฺตา สฺวชฺชี โหติ
อมโรติ ทฺกฺกรการิกํ กโรนฺตสฺส ตาย ทฺกฺกรการิกาย ปฺฏิสฺสยฺตุตฺโต
วิตกฺโก อมฺรตฺถาย วิตกฺโก นาม ฯ ทิกฺกุจิคติโก ปน สฺสสฺตํ
๑. ม. เอตฺถนฺตเร นามสทฺโท อตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 788

วทสี่ตืออาทีนึ ปุญฺโโจ เอวนุติปี เม โน ตถาติปี เม โน
อญฺญถาติปี เม โน โนติปี เม โน โน โนติปี เม โนติ (๑)
วิกุเขปํ อापชฺชติ ตสฺส โส ทิฏฺฐิคตปฏฺฐิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ยถาอมโร นาม มจฺจโน อุตเท กเหตุวา มาเรตุํ น สกฺกา
อิโต จิโต จ ชาวติ คากํ น กจฺจติ เอวเมว เอกสฺมึ
ปกฺเข อสณฺจหนโต น มรตีติ อมโร นาม โหติ ฯ ตํ
ทฺวิธมฺปิ เอกโต กตฺวา อัย วุจฺจติ อมรวิทฺกโกติ วุตฺตํ ฯ

ปรานุทฺทยตาปฏฺฐิสฺส
เปเมน ปฏฺฐิสฺส
โสจฺนเตสฺส จ เตหิ สทฺธี ทิคุณฺํ นนฺทติ ทิคุณฺํ โสจติ เตสฺ
สฺส
โหติ(๒) ฯ อุปฺปนฺเนสฺส กิจจกรณฺิเยสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
วา กมฺเมสฺส อุปฺปนฺเนสฺส ฯ อตฺตนา วา โยคํ อापชฺชตีติ
ตานิ ตานิ กิจจานิ สาเชนฺโต ปญฺญตฺตํ วิตฺกฺกมฺติ สลฺลํ
โกเปติ ฯ โย ตตฺถาติ โย ตสฺมึ สํสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
โยคาปชฺชเน เกหสิโต วิตฺกฺโก อัย ปรานุทฺทยตาปฏฺฐิสฺสฺส
วิทฺกฺโก นาม ฯ

ลาภสกฺการสิโลกปฏฺฐิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
จ กิตฺติสทฺเทน จ สทฺธี อารมฺมณฺกรณวเสน ปฏฺฐิสฺสฺส
๑. ที. ส. ๕/๕๕/๗๗ ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ
๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 ขุททกวิภังคินิทเทโส หน้า 789

อนวณตติปฏิสยตุโตติ อโห วัต มํ ปเร น อวชานะยฺย
น โปเถตฺวา วิเหเจตฺวา กเถยฺยุนฺติ เอวํ อนวณตภาว-
ปตฺตณาย สทฺธิ อฺอุปฺนฺนวิตฺกโก ๑ โย ตตฺถ เคหสิโตติ โย
ตสฺมี มา มํ ปเร อวชานีสฺสูติ อฺอุปฺนฺเน จิตฺเต ปญฺจ-
กามคฺชนสฺขาตเคหนิสฺสูโต หุตฺวา อฺอุปฺนฺนวิตฺกโก ๑ เสถ
สพฺพตฺถ ปากฺกเมวาทิ ๑

เอกกนิตฺเทโส นิฏฺฐิตโต ๑

ทฺกุสฺส โภชนนิตฺเทสาทโย เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว เวทิตฺตพฺพา ๑
เหฏฺฐา อนาคเตสฺส ปน อฺุปฺนาหนิตฺเทสาทิสฺส ปุพฺพกาลํ
โกธํ อฺุปฺนยฺหตีติ อปรกาลโกโร อฺุปฺนาโห นาม ๑ อฺุปฺนยฺห-
นากาโร อฺุปฺนยฺหนานา ๑ อฺุปฺนยฺहितสฺส ภาโว อฺุปฺนยฺहितตฺตํ ๑
อฏฺฐปฺนาติ ปจฺมอฺุปฺนฺนสฺส อนนฺตรฏฺฐปฺนา มรียาทฏฺฐปฺนา
วา ๑ ฐปฺนาติ ปกตฺธิฐปฺนา ๑ สณฺฐปฺนาติ สพฺพโต ภาเคน
ปฺนปฺปฺนํ อาฆาตฏฺฐปฺนา ๑ อนุสฺสํนฺทนาติ ปจฺมอฺุปฺนฺเนน โภเชน
สทฺธิ อนฺตรํ อทฺสเสตฺวา เอเกภาวกรณํ ๑(๑) อฺนุปฺปพฺนฺธนาติ
ปฺริเมน สทฺธิ ปจฺจิมสฺส ฆณฺเณนา ๑ ทพฺพิกมฺมฺนฺติ ธิรกรณํ ๑
อํยํ วุจฺจตีติ อํยํ อฺุปฺนทฺธนลกฺขโณ เวรํ อฺุปฺปฏฺฐินิสฺสชฺชนโรโส
อฺุปฺนาโหติ วุจฺจติ เยน สมฺนฺนาคโต ปุคฺคโต เวรํ นิสฺสชฺชิตฺตํ
น สกฺโกติ เอวํ นาม มํ เอส วัตตํ อนนฺจฺจวโกติ อปรปฺริ
๑. ม. เอเกภาวกรณา ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 790

อนุพนฺธติ อาทิตฺตปฺปิตฺตอลาติ วย ชลเตว โหวิยมานํ อจฺจนมมํ
วย วสาเตลมกฺขิตปีโลติกา วย จ น ปริสุชฺฌติ ฯ

มกฺขนภาวเวสเนน มกฺโข ปรคฺคณมกฺขนาย ปวตฺเตนุโตปี
อตุตฺตโน การกํ คุตฺตปฺพรณกํ คุโธ วย ปจฺมตฺริ มกฺขเจตีติ
อตุโธ ฯ ตโต ปฺรา เทว อาการภาวนิทฺเตสา ฯ นิฏฺฐุรภาโว
นิฏฺฐุริยํ ตํ นิสฺสาย เอตฺตมกฺปิ นตฺถิติ เขพฺปาตฺนนฺติ อตุโธ ฯ
นิฏฺฐุริยกมฺมนฺติ นิฏฺฐุริยกรณํ ฯ กหฺภูโ จ ภา หิ กหฺภูจํ ภิกฺขุ
วา ภิกฺขุ นิสฺสาย วสนฺโต อปฺปมตฺตเกเนว กุชฺฌิตฺวา ตํ
นิสฺสาย เอตฺตมกฺปิ นตฺถิติ เขพฺ ฺปาเตตฺวา ปาเทเนน มทฺทนฺโต
วย นิฏฺฐุริยํ นาม กโรตี ตสฺส ตํ กมฺมํ นิฏฺฐุริยกมฺมนฺติ
วฺจฺจติ ฯ ลกฺขณาทีโต ปเนส ปรคฺคณมกฺขนลกฺขโณ มกฺโข เตลํ
วินาสนโรส ปเรเน สุกตานิ กิริยานํ อวฺจฺจาทนปฺจฺจปฺภูจฺจาโน ฯ

ปลาตฺตีติ ปลาโส ปรสฺส คุณฺเน ทสฺเสตฺวา อตุตฺตโน คุณฺเนหิ
สมํ กโรตีติ อตุโธ ฯ ปลาตฺสสฺส อายนา ปลาตฺยนา ฯ ปลาโส
จ โส อตุตฺตโน ชยาหฺรณโต อาหาโร จาติ ปลาตฺสาหาโร ฯ
วิวาทฺฐุจฺจานนฺติ วิวาทฺการณํ ฯ ยุกฺคคาโหติ สมชฺฐุรคฺคหณํ ฯ
อปฺปปฏินิสฺสคฺโคติ อตุตฺตนา กหิตฺสฺส อปฺปปฏินิสฺสชฺชนํ ฯ
ลกฺขณาทีโต ปเนส ยุกฺคคาหฺลลกฺขโณ ปลาโส ปรคฺคณฺเนหิ อตุตฺตโน
คุณฺนํ สมกรณโรส ปเรลํ คุณฺนปฺปมาเนเนน อฺปฺภูจฺจานปฺจฺจ-
ปฺภูจฺจาโน ฯ ปลาตี หิ ปุคฺคโล ทฺตฺติยสฺส ชฺฐํ น เทติ สมํ

*เล่มที่ 47 ขุททกวิภังคนิทเทโส หน้า 791

ปสาเรตฺวา ติฏฺฐติ ฯ สากจฺฉมณฺฑเล อณฺเณน ภิกฺขุณา พหุสุ
สฺสุดฺเตสุ จ การณฺเสุ จ อากเตสุปี ตว จ มม จ
วาท กิณฺนาม นานากรณฺ์ นนฺ มชฺเณ กิณฺนํ สุวณฺณํ
วีย เอกสทิสเมว อมฺหากํ วจนฺนติ สมี ปสาเรตฺวา วทติ ฯ
อิสฺสามจฺฉริยนิทฺเทสา วุตฺตตฺถาเอว ฯ

มายานิทฺเทเส วาจี ภาสตีติ ชานฺเวย ปณฺณตฺตี
วิตฺติกมฺนฺตา ภิกฺขุ ภาริยํ กโรนฺติ อมฺหากํ ปน วิตฺติกมฺนฺจฺฉานํ
นาม นตฺถิติ อุปฺสนฺโต วีย ภาสติ ฯ กาเยน ปฺรกฺกมตีติ
มยา กตฺถิ อิทํ ปาปมมํ มา เกจิ ชานฺ์สูติ กาเยน วตฺถิ
กโรติ ฯ วิชฺชมานโทสปฏฺิจฺฉาทนโต จกฺขุโหมหนมายา วียาติ
มายา ฯ มายาวิโน ภาโว มายาวิตา ฯ กตฺวา ปาปี ปฺน
ปฏฺิจฺฉาทนโต อติจฺจ อาสรฺนติ เอตาย สตฺตฺตาติ อจฺจาสรา ฯ
กายวาจาภิรียา หิ อณฺณถา ทสฺสนโต วณฺเจตีติ วณฺจนา ฯ
เอตาย สตฺตฺตา นิกตี(๑) กโรนฺตีติ นิกติ มิจฺฉา กโรนฺตีติ
อตุโถ ฯ นาทํ เอวํ กโรมีติ ปาปํ วิกฺขิปนโต วิภิรณา ฯ
นาทํ เอวํ กโรมีติ ปฺริวชฺชนโต ปฺริหรณา ฯ กายาทิหิ สํวรณโต
คูหนา ฯ สพฺพโตภาเคน คูหนา ปฺริคูหนา ฯ ติณฺปนฺณเหหิ
วีย คูถิ กายวจฺฉิมเมหิ ปาปี ฉาเทตีติ ฉาทนา ฯ สพฺพโต
ภาเคน ฉาทนา ปฏฺิจฺฉาทนา(๒) ฯ น อุตฺตานํ กตฺวา ทสฺเสตีติ
๑. ม. นิกโรนฺตีติ ฯ ๒. ม. ปฏฺิจฺฉาทนา ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 792

อนุตตานิกมมัม ฯ น ปากภู กตวา ทสเสตีติ อนาวิกมมัม ฯ
สฏฐุ ฉาทนา โวจฉาทนา ฯ กตปฏิจฉาทนวเสน ปุณปี ปาปสฺส
กรณโต ปาปกิริยา ฯ อัย วุจตีติ อัย กตปฏิจฉาทนลกขณา
มายา นาม วุจติ ยาย สมนฺนาคโต ปุคฺคโล ภสฺมาปฏิจฉนฺโน
วีย องฺคาโร อุตฺกปฏิจฉนฺโน วีย ขาณฺ ปิไลติกาปติเวจิต्तํ
จ สตฺถํ โหติ ฯ

สาเถยฺยนิทฺเทเส สโถติ อสนฺตคฺคณฺปริทีปนโต น สมฺมา
ภาสิตา ฯ สพฺพโตภาเคน สโถ ปริสโถ ฯ ยํ ตตฺถาติ ยํ
ตสฺมี ปุคฺคเล ฯ สถนฺติ อสนฺตคฺคณฺทีปนํ เกรวภูยฺยํ ฯ สถตฺตาติ
สธากาโร ฯ กกฺขพตฺตาติ ปทุมนานาพิสฺส วีย อปฺรามสนกฺขโม
ขรผฺรฺสภาโว ฯ กกฺขพฺยนฺติปี ตสฺเสว เววจันฺ ฯ ปริกฺขตฺตฺตา
ปาริกฺขตฺตฺยนฺติ ปททฺวเณน นิขณฺติวา จปีตํ วีย ทพฺพหฺเกรวภูยฺยํ
วุตฺตํ ฯ อิํ วุจตีติ อิํ อตฺตโน อวิชฺชมานคฺคณฺปฺปกาสน-
ลกฺขณฺ สฺสาเถยฺยํ นาม วุจติ เยน สมนฺนาคตฺสฺส ปุคฺคตฺสฺส
กฺจฺฉี วา ปีภูจฺฉี วา ชานิตฺตํ น สกฺกา ฯ

วามเนน สุกโร โหติ ทกฺขิณฺเนน อชามิโค
สเรน เนลโก โหติ วิสาณฺเนน ชรคฺคโวติ

เอวํ วุตฺตยกฺขสฺสกรสฺสทิสฺ โหติ ฯ อวิชฺชาทินิทฺเทสา วุตฺตตฺถาเอว ฯ

อนชฺชวณฺนิทฺเทเส อนชฺชโวติ อนชฺชตฺตากาโร ฯ อนชฺชว-
ภาโว อนชฺชวตฺตา ฯ ชิมฺพตฺตาติ จนฺทวํกตฺตา ฯ วํกตฺตาติ

*เล่มที่ 47 ขุททกวิภังคินิเทศ หน้า 793

โคมุตตวงกตา ฯ กุฎิลตาติ นงฺคลโกฏิวงกตา ฯ สพฺเพหิปี อิมเหิ
ปเทหิ กายวจิจิตตวงกตา ว กถิตา ฯ

อมทฺทวนิทฺเทเส น มุทฺทาโว อมฺทฺตา ฯ อมทฺทวากาโร
อมทฺทวตา ฯ กกฺขพฺภาโว กกฺขพฺยิ ฯ มทฺทวกรสฺส สีนฺหสฺส
อภาวโต ผรฺสธาโว ผารุสฺสิ ฯ อนิจฺจตฺติตาย อฺชุกเมว
จิตฺติจิตฺตภาโว อฺชุกิจิตฺตตา ฯ ปฺน อมฺทฺตาคหณฺ์ ตสฺสา วิเสสนตฺถิ
อมฺทฺตาสงฺขาตา อฺชุกิจิตฺตนา น อชฺชวสงฺขาตา อฺชุกิจิตฺตตาติ ฯ
อกฺขนฺตินิทฺเทสาทโย ขนฺตินิทฺเทสาทิปฺปฏิปกฺขโต เวทิตพฺพา ฯ

สฺลยโลชนนิทฺเทเส อชฺฉตฺตนฺติ กามภโว ฯ พหิทฺธาติ
รฺูปารฺูปภโว ฯ กิณฺจาปี หิ สตฺตา กามภเว อปฺปี้ กาลิ
วสนฺติ กปฺปสฺส จตฺตถเมว โภจฺจาติ อิตเรสุ ตีสุ โภจฺจาเสสุ
กามภโว สฺลยโล โหติ ตฺจฺโณ รฺูปารฺูปภเว พหุกาลิ วสนฺติ
ตถาปี เตสํ ยสฺมา กามภเว จฺติปฺปฏิสฺนฺธิโย พหุกา โหนฺติ
อปฺปา รฺูปารฺูปภเวสุ ฯ ยตฺถ จ จฺติปฺปฏิสฺนฺธิโย พหุกา ตตฺถ
อาลโยปี ปตฺถนาปี อภิลาสปี พหุ โหติ ฯ ยตฺถ อปฺปา
ตตฺถ อปฺปโป ฯ ตสฺมา กามภโว อชฺฉตฺตํ นาม ชาโต ฯ
รฺูปารฺูปภวา พหิทฺธา นาม ฯ อิติ อชฺฉตฺตสงฺขาเต กามภเว
พฺนฺธนํ อชฺฉตฺตสฺลยโลชนํ นาม พหิทฺธาสงฺขาเตสุ รฺูปารฺูปภเวสุ
พฺนฺธนํ พหิทฺธาสฺลยโลชนํ นาม ฯ ตตฺถ เอเกกํ ปญฺจปญฺจวิธิ
โหติ ฯ เตน วุคฺคํ ปญฺโจรมภากิยานิ ปญฺจทฺธมภากิยานีติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 794

ตตุราย วจนตุโธ โอริ วุจติ กามธาตุ ตตุถ อุปตติ-
นิปฺพาทนโต ตํ โอริ ภษนฺตติ โอรฺมภาคิยานิ ฯ อุทฺธิ วุจติ
รฺูปารุปรธาตุ ตตุถ อุปตตินิปฺพาทนโต ตํ อุทฺธิ ภษนฺตติ
อุทฺธมฺภาคิยานีติ ฯ

ทุกนิตฺเทศ นิกฺขิตฺโต ฯ

ติกนิตฺเทศ ตีหิ อกฺสลมฺลเหหิ ติวณฺณมฺลสมฺทาจาโร กถิตฺโต
อกฺสลวิตกฺกาทีสุ วิตกฺกนวเสน วิตกฺโก สลฺขานนวเสน สลฺขณา
สภาวณฺฺเรน ธาตุติ เวทิตพฺพา ฯ

ทฺวจริตฺนิตฺเทศ ปจฺมนโย กมฺมปถวเสน วิกฺตฺโต ทฺติโย
สพฺพสงฺกาทิกกมฺมวเสน ตติโย นิตฺตติตเจตนาวเสนเนว ฯ

อาสวานิตฺเทศ สุตฺตฺนคฺปฺริยาเยน ตโยว อาสวา กถิตา ฯ

เอสนานิตฺเทศ สงฺเขปโต ตตุถ กตฺมา กามเสนาตฺธาทีนา
นเยน วุคฺโต กามคเวสนราโค กามเสนา ฯ โย ภเวสุ
ภวจฺจนฺโทตฺธาทีนา นเยน วุคฺโต ภวคเวสนราโค ภเวสนา ฯ
สสฺสโต โลโกตฺธาทีนา นเยน วุคฺตา ทิกฺขิตฺติกสมฺมตฺส
พฺรหฺมจฺริยสฺส คเวสนา ทิกฺขิตฺติ พฺรหฺมจฺริเยสนาติ เวทิตพฺพา ฯ
ยสฺมา จ น เภวลํ รากทิกฺขิตฺติโยเอว เอสนา ตเทกฺกจฺจํ ปน
กมฺมมฺปิ เอสนาเยว ฯ ตสฺมา ตํ ทสฺเสตฺถุ ทฺติยนโย วิกฺตฺโต ฯ
ตตุถ ตเทกฺกจฺจนฺตติ สมฺปยุตฺเตกฺกจฺจํ เวทิตพฺพํ ฯ ตตุถ กาม-
ราเคกฺกจฺจํ กามาวจรสฺตฺตานเมว ปวตฺตติ ภวราเคกฺกจฺจํ ปน

*เล่มที่ 47 ขุททกวิภังคินิเทศโส หน้า 795

มหาพुरुหมานํ ฯ สวาปตติโต วุฏฺฐาย จงฺกมนฺตานิ ฌานํจฺกานํ
อสฺสาทนกาเล อกฺุสลํ กายกมฺมํ โหติ อโห สฺขํ อโห
สุขนฺติ วาจํ ภินฺทิตฺวา อสฺสาทนกาเล วจฺจิกมฺมํ กายจฺก-
วาจฺกานิ อโจเปตฺวา มนสฺวา อสฺสาทนกาเล มโนกมฺมํ ฯ
อนตฺตคฺคาหิกทิกฺกุจิวเสน ปน สพฺเพสฺสปี ทิกฺกุจิตฺติกานํ จงฺกมนาทิ-
วเสน ตานิ โหนฺติเยว ฯ

วิชานิทฺเทเส กถํวิธํ สีลวณฺตํ วทนฺติ กถํวิธํ ปญฺญวณฺตํ
วทนฺตีสฺส(๑)อาทิสฺส อาการสณฺจานํ วิชา นาม ฯ เอกวิเชน
ฌานวตฺตญฺติ(๒)อาทิสฺส โภจฺจฺวาโส ฯ วิชาสุ น วิกรมปฺตีสฺส(๓)อาทิสฺส
มาโน ฯ อธิชาปี มาโนว วิชานาม ฯ โส หิ เสยฺยาทิวเสน
วิทหนโต วิชาติ วุจฺจติ จปนญฺเจเน วา วิชา ฯ
ตสฺมา เสยฺโย อหนฺติ (๔) เอวมุปฺปนฺนา มานวิชา มานจปนา
เสยฺโยหฺมสมฺมิตฺติ วิชาติ เวทิตพฺพา ฯ เสสปททฺวเยสุปี เอเสว
นโย ฯ

ภยนิทฺเทเส ชาตํ ปฏฺิจฺจ ภยนฺติ ชาติปจฺจยา อุปฺปนฺนภยํ ฯ
ภยานกนฺติ อาการนิทฺเทโส ฯ ฉมฺภิตตฺตนฺติ ภยวเสน คตฺตจลนํ ฯ
โลมหํโสติ โลมานํ หํสนํ อุทฺธคฺคภาโว ฯ อิมินา ปททฺวเยน
กิจฺจโต ภยํ ทสฺเสตฺวา ปฺน เจตโส อุตฺตราโสติ สภาวโต

๑. ส. ส. ๑๕/๒๕๘/๓๔ ฯ ๒. อภ. วิ. ๓๕/๓๕๕/๔๑๕ ฯ

๓. พุ. เถร. ๒๖/๓๕๘/๔๑๑ ฯ ๔. ม. เสยฺโยหฺมสมฺมิตฺติ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 796

ทสฺสิตํ ฯ

ตมฺนิทฺเตเส วิจิกฺขณฺสีเสน อวิชฺชา กถิตา ฯ ตมฺนุชกาโร
สมุโหมโ อวิชฺโชโฆ มหพฺภโยติ วจนฺโต หิ อวิชฺชา ตโม
นาม ฯ ตินฺณํ ปน อทฺธานํ วเสน เทสนาสฺสขตฺยา
วิจิกฺขณฺสีเสน เทสนา กตา ฯ

ตตฺถ กิณฺณุ โข อหํ อตีเต ขตฺติโย อโหสี อุทาหุ
พฺราหฺมโณ เวสฺสโ สุตฺโท กาโฬ โอทาทโต รตฺสโ ทิโฆติ
กงฺขนฺโต อตีตํ อทฺธานํ อารพฺภ กงฺขติ นาม ฯ กิณฺณุ โข อหํ
อนาคเต ขตฺติโย ภวิสฺสามิ อุทาหุ พฺราหฺมโณ เวสฺสโ ฯเปฯ
ทิโฆติ กงฺขนฺโต อนาคตํ อทฺธานํ อารพฺภ กงฺขติ นาม ฯ
กิณฺณุ โข อหํ เอตฺรหิ ขตฺติโย อุทาหุ พฺราหฺมโณ เวสฺสโ
สุตฺโท ก็ วา อหํ รูปํ อุทาหุ เวทนา สณฺญา สงฺขารา
วิญฺญาณนฺติ กงฺขนฺโต ปจฺจุปฺปนฺนํ อทฺธานํ อารพฺภ กงฺขติ
นาม ฯ

ตตฺถ กิณฺญาปี ขตฺติโย วา อตฺตโน ขตฺติยภาวํ ฯเปฯ
สุตฺโท วา สุตฺทภาวํ อชานนโก นาม นตฺถิ ชีวลทฺธิโก
ปนฺ สพฺโพ(๑) ขตฺติยชีวาทีนํ วมุณฺหาทีเกทํ สุตฺวา กิทิสโ
นุ โข อมฺหากํ อพฺภนฺตเร ชีโว กิณฺณุ โข นิลโก อุทาหุ
ปีตโก โลหิตโก โอทาทโต จตฺรฺสโ ฉพฺสโ อฏฺฐสฺสติ กงฺขนฺโต
๑. ม. สตฺโต ฯ

*เล่มที่ 47 ขุททกวิภังคินิเทศโส หน้า 797

เอวํ กงฺขติ นาม ฯ

ติตฺถายตฺตานานีติ ติตฺถภูตฺตานี อายตฺตานี ติตฺถิยานํ वा
อายตฺตานี ฯ ตตฺถ ติตฺถํ นาม ทฺวาสฺสจฺฉี ทิฏฺฐิโย ฯ ติตฺถิยา
นาม เยสํ ตา ทิฏฺฐิโย รุจฺจนฺติ ขมนฺติ ฯ อายตฺตญฺโโจ เหฏฺฐา
วฺตุโตเยว ฯ ตตฺถ ยสฺมา สพฺเพปิ ทิฏฺฐิจฺฉิตฺตา สลฺยชายมาณา
อิมสฺสเยว ตีสุ จาเนสุ สลฺยชายนฺติ สโมสรมานาปิ เอเตสฺสเยว
สโมสรมฺติ สนฺนิปตฺตฺตฺติ ทิฏฺฐิจฺฉิตฺกภาเว จ เนสํ เอตานิเยว
การณานิ ตสฺมา ติตฺถานี จ ตานี สลฺยชาตฺตานีติอาทินา
อตุเถน อายตฺตานี จาติ ติตฺถายตฺตานี ฯ เตเนวตฺถเณน ติตฺถิยานํ
อายตฺตานีตีปิ ติตฺถายตฺตานี ฯ ปฺริสฺปกฺกโลติ สตฺโต ฯ กามณฺจ
ปฺริโสตีปิ ปฺกฺกโลตีปิ วฺตุเต สตฺโตเยว วฺตุโต โหติ (๑) อัย
ปน สมฺมตฺกถา นาม โย ยถา ชานาติ ตสฺส ยถา
วฺจุจติ ฯ ปฺกฺกิสฺสเวเทตีติ อตฺตโน สนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ปฺกฺกิสฺสวितฺติ กโรติ อนฺนภาวติ वा ฯ

ปฺพฺเพ กตฺเตหฺตฺติ ปฺพฺเพ กตฺการณา ปฺพฺเพ กตฺกมฺม-
ปฺจฺจเยเนว ปฺกฺกิสฺสเวเทตีติ อตฺโต ฯ

อัย นิคฺคณฺจสมโย ฯ เอวํวาทีโน ปน เต กมฺมเวทฺนณฺจ
กิริยาเวทฺนณฺจ ปฺกฺกิชฺชิปฺตฺวา เอกํ วิปากเวทฺนเมว สมฺปฺกฺกิชฺชิปฺตฺวา
ปิตฺตสมฺภูจฺจานาทีสุ (๒) จ อญฺจสฺส อปาพาเชสฺส สตฺต ปฺกฺกิชฺชิปฺตฺวา
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ขุ. มหา. ๒๕/๒๒/๑๔ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 798

อฏฺฐมฺเวย สมฺปฏฺิจฺจนฺติ ฯ ติฏฺฐธมฺมเวทนียาทีสุ จ ตีสุ กมฺเมสุ
เทว ปฏฺิกฺขิปิตฺวา เอกํ อปฺราปรียเวทนียเมว(๑) สมฺปฏฺิจฺจนฺติ ฯ
กุสลากุสลาวิปากกิริยาสงฺฆาตาสุ จ จตุสุ เจตนาสุ วิปากเจตฺนเวย
สมฺปฏฺิจฺจนฺติ ฯ

อิสฺสรนิมฺมานเหตุติ อิสฺสรนิมฺมานการณา พุรหฺมฺนา วา
ปชาปตฺินา วา อิสฺสรเรน นิมฺมิตฺตตา ปฏฺิสฺสเวเทตฺติ อตุโถ ฯ
อัย พุราหฺมณสมฺโย ฯ อยฺยหิ เตสฺ อธิปฺปาโย อีมา ติสฺโส
เวทนา ปจฺจุปฺปนฺเน อตฺตนา กตฺมูลเกน วา อาณตฺติมฺลเกน
วา ปุพฺเพ กเตน วา อเหตุอฺปฺปจฺยา วา ปฏฺิสฺสเวเทตฺติ นาม
น สกฺกา อิสฺสรนิมฺมานการณาเอว ปน อีมา ปฏฺิสฺสเวเทตฺติ ฯ
เอวฺวาทีโน ปเนเต เหฏฺฐา วุตฺเตสุ อฏฺฐสุ อาพาเชสุ เอกมฺปิ
อสมฺปฏฺิจฺจิตฺวา สพฺเพ (๒) ปฏฺิพาหนฺติ ฯ ตถา ติฏฺฐธมฺม-
เวทนียาทีสุปี สพฺพโกฏฺฐาเสสุ เอกมฺปิ อสมฺปฏฺิจฺจิตฺวา สพฺเพ
ปฏฺิพาหนฺติ ฯ

อเหตุอฺปฺปจฺยาติ เหตุญฺจ ปจฺจยญฺจ วินา อการณฺเนว
ปฏฺิสฺสเวเทตฺติ อตุโถ ฯ อัย อาชีวกสมฺโย ฯ เอวฺวาทีโน เอเตปี
เหฏฺฐา วุตฺเตสุ การณฺเส จ พฺยาธิ(๓)อาทีสุ จ เอกมฺปิ
อสมฺปฏฺิจฺจิตฺวา สพฺพิ ปฏฺิกฺขิปฺนฺติ ฯ

กิญฺจนาติ ปฺลิโพธา ฯ ราโค กิญฺจนฺนฺติ ราโค อฺปฺปชฺชมาโน
๑. อปฺราปรียเวทนียเมว ฯ ๒. ม. สพฺพิ ฯ ๓. ม. พฺยาธิสุ ฯ

*เล่มที่ 47 ขุทฺตกวิงฺกขณนทีโส หน้า 799

สตุเต พนฺชติ ปลิพฺพนฺเชติ ตสฺมา กิณฺจนฺนติ วุจฺจติ ฯ

โทสโมหฺสุปี เอเสว นโย ฯ

องฺกณานีติ อุทฺกณฺเน ตตุถ ปปี อวิฺนฺทฺนฺติ (๑) อากตฺทฺจฺจฺจฺจ
ภูมิปเทโส องฺกณฺ ฯ ตสฺเสว รชฺสฺส วา องฺกณฺสฺส วา
ปหานาย วายมตีติ (๒) อากตฺทฺจฺจฺจฺจ ยงฺกิณฺจฺจฺจ ปลฺล (๓) วา ปงฺโก
วา ฯ สงฺกโณว สฺมานนฺติ (๔) อากตฺทฺจฺจฺจฺจ นานปฺปการโ
ติพฺพกิลฺโส ฯ อิธปิ ตเทว กิลฺสงฺกณฺ อิธปฺเปตฺ ฯ เตเนว
ราโค องฺกณฺนฺติอาทิมาย ฯ

มฺลานีติ มลีนภาวกรณานิ ฯ ราโค มลนฺติ ราโค
อุปฺปชฺชมาโน จิตฺตํ มลีนํ กโรติ มลํ กายาเปติ ตสฺมา
มลนฺติ วุจฺจติ ฯ อิธเรสุปี ทฺวีสุ เอเสว นโย ฯ

วิสมนฺนิทฺเทเส ยสฺมา รากาทีสุ เจว กายทฺวจฺจริตาทีสุ
จ สตุตา ปกฺขลนฺติ ปกฺขลิตา จ ปน สาสนโตปี สุกฺติโตปี
ปตฺนฺติ ตสฺมา ปกฺขลนปาทเหตุโต ราโค วิสมนฺนฺติอาทิมาย วุจฺจติ ฯ
อภฺคฺคฺติ อนุทหนฺนฺจฺจฺจ อภฺคฺคฺติ ฯ รากภฺคฺคฺติ ราโค อุปฺปชฺชมาโน
สตุเต อนุทหนฺติ ฌาเปติ ตสฺมา อภฺคฺคฺติ วุจฺจติ ฯ โทสโมหฺสุปี
เอเสว นโย ฯ ตตุถ วตฺถุณี เอกา กิร ทหฺรภิกฺขุณี
จิตฺตลปฺพพฺทวิหาเร อุโปสธาคาริ คณฺตุวา ทฺวารปาลกรูปี

๑. ขุ. ชา. ๒๗/๒/๑ ฯ ๒. ม. ม. ๑๒/๒๒๕/๒๐๔ ฯ

อง. ทสก. ๒๔/๕๑/๕๗ ฯ ๓. ม. มลฺ ฯ

๔. ม. ม. ๑๒/๕๔/๕๕/๔๒-๔๔ ฯ

*เล่มที่ 47 ขุททกวิภังคินิเทศโส หน้า 800

โธโลกยมานา จิตา อถสุธา อนุโต ราโค อุปปนโน ฯ
ธา เตเนว ฉายิตฺวา กาลมกาสิ ฯ ภิกฺขุณีโย คจฺจมานา อัย
ทหฺราจิตา ปกฺโกสถ นนฺติ อาหิสฺสุ ฯ เอกา คนฺตุวา กสฺมา
จิตาสีติ หตฺเถ คณฺหิ ฯ คหิตมตฺตา ปรีวตฺติตฺวา ปติตา ฯ
อิทํ ตาว ราคสฺส อนุทหนตาย วตฺถุ ฯ

โทสสฺส ปน อนุทหนตาย มโนปโทสิกา เทวา
ทฏฺจพฺพา ฯ โมหสฺส อนุทหนตาย จิตฺททาปโทสิกา เทวา
ทฏฺจพฺพา ฯ โมहनวเสน หิ เตสํ สติสมฺโมโส โหติ ตสฺมา
จิตฺททาวเสน อาหารกาลํ อติวตฺเตตฺวา กาลํ กโรนฺติ ฯ

กสาวาติ กสฺภา นิโรชา ฯ ราคาทิสฺสุ จ กายทฺวจฺริตาทิสฺสุ
จ เอกมฺปิ ปณฺธิตํ โอชวณฺตํ นตฺถิ ตสฺมา ราโค กสาโวติอาทิ
วตฺถุติ ฯ

อสุสาททิกฺกุจฺจิติ อสุสาทสมฺปยุตฺตา ทิกฺกุจฺจิ ฯ นตฺถิ กามเมสุ
โทโสติ กิเลสกาเมน วตฺถุกามปฺปฏิเสวนโทโส นตฺถิติ วทติ ฯ
ปาตพฺยตฺนฺติ ปาตพฺพภาวํ ปรีกฺขชฺชนํ อชฺโฆหรณฺณํ ฯ เอวํวาที
หิ โส วตฺถุกาเมสุ กิเลสกาเม ปีนฺนโต วีย อชฺโฆหรนฺนโต
วีย ปรีกฺขชฺชติ ฯ อตฺตทานุทิกฺกุจฺจิติ อตฺตทานํ อนุคฺตา ทิกฺกุจฺจิ ฯ
มิจฺฉาทิกฺกุจฺจิติ ลามกา ทิกฺกุจฺจิ ฯ อิทานิ ยสฺมา เอตฺถ ปจฺจมา
สสฺสตทิกฺกุจฺจิ โหติ ทุตฺติยา สกฺกายทิกฺกุจฺจิ ตตฺติยา อจฺเจททิกฺกุจฺจิ
ตสฺมา ตมตฺถํ ทสฺเสตฺถุ สสฺสตทิกฺกุจฺจิ อสุสาททิกฺกุจฺจิติอาทิมาห ฯ

*เล่มที่ 47 ขุททกวิภังคินิทเทโส หน้า 801

อรตินิกุเทโส จ วิหะสานิทุเทโส จ วุคฺคตฺโตเยว ฯ อหฺมมฺสฺส
จริยา อหฺมมฺจริยา อหฺมมฺกรณฺนฺติ อตฺโต ฯ วิสฺมา จริยา
วิสมจริยา วิสมสฺส วา กมฺมสฺส จริยาติ วิสมจริยา(๑) ฯ
โทวจสฺสตาปาปมิตฺตตานิทุเทสา วุคฺคตฺตาเยว ฯ ปุณฺณิมิตฺตา-
รหฺมมฺเณสุ ปวตฺติโต นานตฺเตสุ สลฺยา นานตฺตสลฺยา ฯ ยสฺมา
วา อญฺญาว กามสลฺยา อญฺญา พฺยาปาทาหิสลฺยา ตสฺมา
นानตฺตา สลฺยาตีปี นานตฺตสลฺยา ฯ

โกสขฺชปมาทนิทฺเทเสสุ ปญฺจสุ กามคฺเณสุ วิสฺสภูจจิตฺตสฺส
กฺุสตรหฺมภาวนาย อนนฺนุโยควเสน ลินฺนวุคฺคิตา โกสขฺช
ปมฺชชฺชวเสน ปมฺคตฺภาโว ปมาโทติ เวทิตฺพุโป ฯ อสนฺนุจฺจิตฺตาหิ-
นิตฺุเทสา วุคฺคตฺตาเยว ฯ

อนาทรียนิทฺุเทเส โอวาทสฺส อนาถียนวเสน อนาทร-
ภาโว อนาทรียํ ฯ อนาทรียนากาโร อนาทรตา ฯ สกรฺวาลํ
อวสนฺนุเจเน อการวภาโว อการวตา ฯ สเชญฺจกฺวาลํ อวสนฺนุเจเน
อปฺปติสฺสวตา ฯ อนทฺทาทิ อนาถียนา ฯ อนทฺทายนาคิ อนาถีย-
นากาโร ฯ อนทฺทาย อยิตสฺส ภาโว อนทฺทายิตตฺตํ ฯ อสีลสฺส
ภาโว อสีลยํ ฯ อจิตฺตีกาโรติ ครุจิตฺตีการสฺส อกรณํ ฯ

อสุสทฺทภาโว อสุสทฺทียํ ฯ อสทฺทหนากาโร อสทฺทหนา ฯ
โอกปฺเปตฺวา อนฺนปฺปิตฺฺวา อคหณํ อโนกปฺปนา ฯ อปฺปสีทฺทญฺเจเน
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 802

อนภิปปสาโท ฯ อวทญญตาดิ ถทุทธมจฺจริยวเสน เทหิ กโรหิติ
วจนสฺส อชานนา ฯ พุทฺธา จ สวากา(๑) จาติ เอตฺถ พุทฺธคฺคหณฺน
ปจฺเจกพุทฺธาปิ คหิตาว ฯ อสเมตฺตกมฺยตาดิ(๒) เตสํ สมีปี อคฺนฺต-
กามตา ฯ สทฺธมฺมํ อสฺตฺตกมฺยตาดิ สตฺตตีส โปธิปกฺกขิยธฺมมา
สทฺธมฺโม นาม ตํ อสฺสณฺนิตฺตกามตา ฯ อนฺนคฺคเหตุกมฺยตาดิ น
อฺนคฺคเหตุกามตา ฯ อฺปารมฺภจิตฺตตาดิ อฺปารมฺภจิตฺตภาโว ฯ
ยสฺมา ปน โส อตฺถโต อฺปารมฺภโว โหติ ตสฺมา ตํ ทสฺเสตฺถ
ตตฺถ กตฺโม อฺปารมฺภโกติอาทิ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ อฺปารมฺภนวเสน
อฺปารมฺภโก ฯ ปฺนปฺปฺนํ อฺปารมฺภโก อนฺนปารมฺภโก ฯ อฺปา-
รฺมฺภนากาโร อฺปารมฺภนา ฯ ปฺนปฺปฺนํ อฺปารมฺภนา อนฺน-
ปารมฺภนา ฯ อนฺนปารมฺภิตสฺส ภาโว อนฺนปารมฺภิตตฺตํ ฯ อฺนฺนตาดิ
เหฏฺฐา กตฺวา ชานนา ฯ อวญฺญาติ อวชานนา ฯ ปริภวํ
ปริภโว ฯ รนฺธสฺส คเวสิตา รนฺธคเวสิตา ฯ รนฺธํ วา คเวสตีติ
รนฺธคเวสี ตสฺส ภาโว รนฺธคเวสิตา ฯ อຍံ วุจฺจตีติ อຍံ
ปน ปรวชชานฺนปฺสฺสนลฺกฺขโณ อฺปารมฺภโก นาม วุจฺจติ ฯ เยน
สมนฺนาคโต ปุคฺคโต ยถา นาม ตฺนฺนกาโร สากฺกํ ปสาเรตฺวา
ฉิทฺทเมว โอลเเกติ เอวเมว ปฺรສສ សុវេបី កុណ មកុខេត្តា
អកុណេស្ថេវ បតិភ្នាទាតិ ฯ

อโยนีสอ มนสิกาโรติ อนฺนปายมฺนสิกาโร ฯ อนิจฺเจ นิจฺจนฺติ

๑. ม. พุทฺธสวากา ฯ ๒. ม. อสเมตฺตกมฺยตาดิ ฯ

*เล่มที่ 47 ขุททกวิภังคินิเทศ หน้า 803

อนิจฺเจเว วตฺตฺสมี อิทํ นิจฺจนฺติ เอวํ ปวตฺโต ฯ ทุกฺเข
 สฺขนฺตฺวาทีสุปี เอเสว นโย ฯ สจฺจวิปฺปฏิกุเลน วาติ จตฺนํ
 สจฺจํ อนนฺโลมวเสน ฯ จิตฺตสฺส อวภฺยนาตฺวาทีนิ สพฺพานิปี
 อวชฺชนสฺเสว เวจฺจนาเนว ฯ อวชฺชนนฺตฺวา ภาวฺจจิตฺตํ
 อวภฺยเนตฺติ จิตฺตสฺส อวภฺยนา ฯ อนฺนอวภฺยเนตฺติ(๑) อนฺนวาภฺยนา ฯ
 อภฺยเนตฺติ อภิโก ฯ ภาวฺจการมฺมณโต อณฺณํ อารมฺมณํ
 สมฺนนาหริตฺติ สมฺนนาหาโร ฯ ตเทวารมฺมณํ อตฺตํ อนฺน-
 พนฺธิตฺวา อนฺนพนฺธิตฺวา อุปฺปชฺชมาเน มนฺสิ กโรตฺติ มนฺสิกาโร ฯ
 กโรตฺติ ฐเปติ ฯ อยํ วุจฺจติ อยํ อนฺนปายมฺนสิกาโร
 อุปฺปถมฺนสิการลภฺยโณ อโยนิโส มนฺสิกาโรติ วุจฺจติ ฯ ยสฺส(๒)
 วเสน ปุคฺคโล ทุกฺษาทีนิ สจฺจํนิ ยถาภูตโต(๓) อวชฺชิตฺตํ น
 สกฺโกติ ฯ

กฺมฺมกฺกเสวนานิทฺเทเส ยํ กฺมฺมกฺกํ เสวโต เสวนา
 กฺมฺมกฺกเสวนาติ วุจฺจติ ตํ ทสฺเสตฺตํ ตตฺถ กตฺโม กฺมฺมกฺโกติ
 ทฺวติยฺปจฺจนา กตา ฯ เสสํ สพฺพตฺถ อตฺตํเมวาติ ฯ

ติกนิเทศ นิฏฺฐิตํ ฯ

จตฺตฺกนิเทศ ตณฺหุปฺปาเทสุ จีวรเหตฺติ กตฺถ มนฺาปี
 จีวรํ ลภิสฺสามิตฺติ จีวรการณา อุปฺปชฺชติ ฯ อิติภาวฺจเหตฺติ
 เอตฺถ อิติติ นิทสฺสนตฺเถ นิปาโต ยถา จีวราทิเหตฺ เอวํ

๑. ม. อนฺนอวภฺยเนตฺติ อานวภฺยนา ฯ

๒. ม. ตสฺส ฯ ๓. ม. ยถาภูตโต ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 804

ภวาทเหตุตีปี อตุโถ ฯ ภวาทโเวติ เจตถ ปณิตปณิตตรานี
เตลมธฐาณิตาทีนึ อธิปเปตานิ ฯ อิมสั ปน จตุนันฺ ตณฺหุ-
ปาทานันฺ ปทานตุถาย ปฏิปาฏิยาจ จตุตทาโร อริยวสา เทสิตาติ
เวทิตพฺพา ฯ

ออคคิมเนสุ จนนทาคตี จจฺจตีติ จนนฺเทน เปเมน อคตี
จจฺจตี อคตฺตพฺพ กโรตี ฯ ปรปเทศุปี เอสฺว นโย ฯ ตตฺถ
โย อัย เม มิตฺโต วา สนนฺทิฏฺโฐ วา สมนฺนตฺโต วา ฌาตโก วา
ลลฺยํ วา ปน เม เทตีติ จนนฺทวเสน อสฺสามิกํ
สามิกํ กโรตี อัย จนนทาคตี จจฺจตี นาม ฯ โย อัย
เม เวรตีติ ปกตีเวรวเสน วา ตงฺขณฺอุปฺปนฺนโกชวเสน วา สามิกํ
อสฺสามิกํ กโรตี อัย โทสาคตี จจฺจตี นาม ฯ โย ปน
มนฺนทตฺตา โมมฺมทตฺตา ยํ วา ตํ วา วตฺวา อสฺสามิกํ สามิกํ
กโรตี อัย โมหาคตี จจฺจตี นาม ฯ โย ปน
อัย ราชวลฺลโก วา วิสมนฺนิสฺสึโต วา อนตฺถมฺปิ เม กเรยฺยาติ
กิตฺโต อสฺสามิกํ สามิกํ กโรตี อัย ภยาคตี จจฺจตี นาม ฯ
โย วา ปน ภาชณียญฺจฺจาเน กิณฺยจึ ภาเชนฺโต อัย เม
มิตฺโต วา สนนฺทิฏฺโฐ วา สมนฺนตฺโต วาติ เปมวเสน อติเรกํ
เทตี อัย เม เวรตีติ โทสวเสน อุนกํ เทตี โมมฺมทตฺตา
ทินฺนทาทินฺนํ อชานมาโน กสฺสจฺจ อุนกํ กสฺสจฺจ อธิกํ เทตี
อัย อิมสฺมึ อทียมาเน มยฺหํ อนตฺถมฺปิ กเรยฺยาติ กิตฺโต กสฺสจฺจ

*เล่มที่ 47 ขุททกวิภังคินุเทโส หน้า 805

อติเรกั เทติ โส จตุพิโรปี ยถานุกกเมน จนนุทาคติอาทีนินิ
คจฺจติ นาม ฯ อริยา เอตาย น คจฺจนุตีติ อคติ ฯ อนริยา
อิมินา อคติ คจฺจนุตีติ อคติคมนั ฯ อิทั ทวํย จตฺนุนมฺปิ
สาธาธวเสน วุตฺตํ ฯ จนนุทน คมนั จนนุทคมนั ฯ อิทั
โทสาทีนั อสาธาธวเสน วุตฺตํ ฯ สปกฺขรากลจฺจ ปรปกฺข-
โทสจฺจ ปฺรกกฺขตฺวา อสมคฺคภาเวน คมนั วคฺคคมนั ฯ อิทั
จนนุทโทสสาธาธวเสน วุตฺตํ ฯ วารินอ วิย ยถา นินฺนั
คมนนุติ วาริคมนั ฯ อิทั จตฺนุนมฺปิ สาธาธวเสน วุตฺตํ ฯ

วิปริเยเสสุ(๑)อนิจจาทีนินิ วตฺถุนิ นิจจันตฺวาทีนินา นเยน
วิปริตโต เอสนุตีติ วิปริเยสา(๒) สลฺลยาย วิปริเยโส สลฺลยา-
วิปริเยโส ฯ อิตเรสุปี ทฺวีสุ เอเสว นโย ฯ เอวเมเต จตฺนุนั
วตฺถุนั วเสน จตฺตาโร เยสุ วตฺถุสุ สลฺลยาทีนิน วเสน ทฺวาทส
โหนติ เตสุ อฏฺฐ โสตาปคฺคติมคฺเคน ปหิยฺนติ ฯ อสุเก
สุภนุติ สลฺลยาจิตฺตวิปลฺลสา สกทาคามิมคฺเคน ตนฺนกา โหนติ
อนาคามิมคฺเคน ปหิยฺนติ ฯ ทฺกฺเข สุขนุติ สลฺลยาจิตฺต-
วิปลฺลสา อรหตฺตมคฺเคน ปหิยฺนตีติ เวทิตฺตพฺพา ฯ

อนริยโวหารesu อนริยโวหาราติ อนริยานัน ลามกานัน
โวหารา ฯ ทิฏฺฐวาทีตาติ ทิฏฺฐัน มยาติ เอว วาทีตา ฯ
เอตถ จ ตตฺตสมฺภูจาปิกเจตนาวเสน อตฺถโถ เวทิตฺตพฺโพ ฯ สห
๑. ม. วิปริยาเสสุ ฯ ๒. ม. วิปริยาสา ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหมหวิโนทนี หน้า 806

สทฺเทน เจตนา กถิตาติปี วุตตเมว ฯ ทุตฺติยจตุกฺเกปี เอเสว
นโย ฯ อริโย หิ อทิสฺวา วา ทิฏฺฐัง มยาติ ทิสฺวา วา น
ทิฏฺฐัง มยาติ วุตฺตนา นาม นตฺถิ อนริโยว เอวํ วทติ
ตสฺมา เอวํ วทนฺตสฺส เอตา สห สทฺเทน อฏฺฐ เจตนา
อฏฺฐ อนริยโฆหาราติ เวทิตพฺพา ฯ

ทฺวจฺจเรตฺส ปจฺจมจตุกฺกั เวรเจตนาเวสเน วุตฺตํ ทุตฺติย
วจฺจิตฺตเวสเน ฯ

ภเยตฺส ปจฺจมจตุกฺเก ชาตี ปฏฺิจฺจ อุปฺปนฺนํ ภยํ ชาติ-
ภยํ ฯ เสเสตฺสปี เอเสว นโย ฯ ทุตฺติยจตุกฺเก ราชโตะ อุปฺปนฺนํ
ภยํ ราชภยํ ฯ เสเสตฺสปี เอเสว นโย ฯ

ตฺติยจตุกฺเก จตฺตารี ภายานีติ มหาสมฺมุตฺเท อุกฺกั โอิโร-
หนตฺสฺส วุตฺตภยานิ ฯ มหาสมฺมุตฺเท กิร มหิณฺทวิจิ นาม สฏฺฐี
โยชนานิ อุกฺกจฺจติ ฯ กงฺกาวิจิ นาม ปณฺณาส โยชนานิ
อุกฺกจฺจติ ฯ โรหณฺวิจิ นาม จตฺตาพีส โยชนานิ อุกฺกจฺจติ ฯ
เอวรูปา อุมิโย ปฏฺิจฺจ อุปฺปนฺนํ ภยํ อุมิภยํ นาม ฯ กุมฺภิลโต(๑)
อุปฺปนฺนํ ภยํ กุมฺภิลภยํ ฯ อุกฺกาวฏฺฏโต ภยํ อาวฏฺฏภยํ ฯ สุตฺตกา(๒)วฺจฺจติ
จณฺทมจฺจโน ตโต ภยํ สุตฺตกาภยํ ฯ จตฺตถจตุกฺเก อตฺตานุ-
วาทภยฺนติ ปาปกมฺมิโน อตฺตานิ อนฺนวทนฺตสฺส อุปฺปชฺชนก-
ภยํ ฯ ปราณฺวาทภยฺนติ ปฺรสฺส อนฺนวาทโต อุปฺปชฺชนกภยํ ฯ
๑. ม. กุมฺภิลโต อุปฺปนฺนํ ภยํ ฯ ๒. ม. สุตฺตกา ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

*เล่มที่ 47 ขุททกวิภังคินิทเทโส หน้า 807

ทณฺฑทณฺฑนฺติ อคาริกสฺส รณฺณา ปวตฺติตทณฺฑํ อนาคาริกสฺส
วินยทณฺฑํ ปฏฺิจฺจ อุปฺปชฺชนกมฺภี ฯ ทุกฺคตฺติทณฺฑนฺติ จตฺตาวโร
อปาเย ปฏฺิจฺจ อุปฺปชฺชนกมฺภี ฯ อิติ อิเมหิ จตฺตฺหิ จตฺตฺกเกหิ
โสฬส มหาภยานิ นาม กถิตานิ ฯ

ทฺิจฺจจตฺตฺกเก ติมฺพรฺกฺขทฺิจฺจ (๑) นาม กถิตา ฯ ตตฺถ สยํ
กตํ สุขทฺุทฺกนฺติ เวทนํ อตฺตโต สมนฺุปฺสฺสโต เวทนายเอว
เวทนา กตฺาติ อุปฺปนฺนา ทฺิจฺจ ฯ เอวญฺจ สติ ตสฺสา เวทนาย
ปฺุเพปี อตฺถิตา อาปชฺชตีติ อยํ สสฺสทฺุทฺจ นาม โหติ ฯ
สจฺจโต เถตฺโตติ สจฺจโต ธิรโต ฯ ปฺริกตฺนฺติ ปจฺจอุปฺปนฺน-
เวทนโต อณฺุณํ เวทนาการณฺํ เวทนตฺตฺานํ สมนฺุปฺสฺสโต อณฺุณาย
เวทนาย(๒) อยํ เวทนา กตฺาติ อุปฺปนฺนา ทฺิจฺจ ฯ เอวํ สติ
ปฺุริมาย เวทนาย การกเวทนาย อุจฺเจโท อาปชฺชตีติ อยํ
อุจฺเจททฺุทฺจ นาม โหติ ฯ สยํกตฺญจ ปฺริกตฺญจฺาติ ยถาวุจฺเจเตเนว
อตฺถเณ อุปฺทตฺมํ สยํ กตํ อุปฺทตฺมํ ปเรณ กตฺนฺติ กณฺุหโต
อุปฺปนฺนา ทฺิจฺจ ฯ อยํ สสฺสจฺจอุจฺเจททฺุทฺจ นาม ฯ จตฺตฺถา
อการณาเอว สุขทฺุทฺกํ โหตีติ กณฺุหโต อุปฺปนฺนา ทฺิจฺจ ฯ
เอวํ สติ อยํ อเหตุกทฺุทฺจ นาม ฯ เสสเมตฺถ เหนฺุจฺา วุจฺตฺนยตฺตฺา
อุจฺจตฺานตฺถเมวาทิ ฯ

จตฺตฺกนฺิทเทโส นฺิจฺจโต ฯ

๑. สฺยา. ติมฺพรฺกฺข ฯ ม. ติมฺพรฺกทฺุทฺจ ฯ

สฺ. นี. ๑๖/๕๔, ๕๕/๒๖, ๒๗ ฯ ๒. ม. อยํ ปาโฐ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 808

ปลงจกนิทเทเส ยสุมา เยสํ สกุกายทิฏฐิจาทีนิ อปป์หีนานิ
เต ภวคฺเคปี นิพฺพตฺตุนฺเต เอตานิ อากทฺตฺติตฺวา กามภเวเยว
ปาเตนฺติ ตสุมา โอรมภากิยานิ สลฺยโลชนานีติ วุตฺตานิ ฯ อิติ
เอตานิ ปลงจ คจฺจนฺตํ น วาเรนฺติ คตํ ปน อานเนนฺติ ฯ
รूपราคาทีนึปี ปลงจ คจฺจนฺตํ น วาเรนฺติ อากนฺตํ ปน
น เทนฺติ ฯ รากาทโย ปลงจ ลกฺคนญฺเจน สงฺกา อนุปฺวิฏฺฐญฺเจน
ปน สลฺลตาติ วุตฺตา ฯ

เจโตชีลาติ จิตฺตสฺส ญทฺธภาวา กจฺจรภาวา ขาณุก-
ภาวา ฯ สตฺถริ กงฺขตีติ สตฺถุ สรีเร วา กุณฺเณ วา
กงฺขติ ฯ สรีเร กงฺขมาโน ทวตฺตีสฺวรสกฺขณปฏฺิณฺณทิตํ นาม
สรีริ อตฺถิ นฺ โข นตฺถิติ กงฺขติ ฯ กุณฺเณ กงฺขมาโน
อตีตานากตปจฺจุปฺปนฺนชานนสมคฺถํ สพฺพญฺตฺตญฺญานํ อตฺถิ
นฺ โข นตฺถิติ กงฺขติ ฯ วิจิกจฺจตีติ วิจินฺนฺโต กิจฺจติ ทุกฺขํ
อาปชฺชติ วินิจฺเจตฺถํ น สกฺโกติ ฯ นาริมฺหจฺจตีติ เอวเมตฺนฺติ
อริโมกฺขํ น ปฏฺิถภติ ฯ น สมฺปสีทตีติ กุณฺเณสุ โอตฺริตฺวา
นิพฺพิจิกิจฺจภาเวน ปสีทิตฺถุ อนาวิโล ภวิตฺถุ น สกฺโกติ ฯ ฐมฺเมติ
ปฺริยตฺติฐมฺเม จ ปฏฺิเวธฐมฺเม จ กงฺขติ ฯ ปฺริยตฺติฐมฺเม
กงฺขมาโน เตปฺปิฏฺกํ พุทฺธวณฺํ จตฺตราสีติ ฐมฺมกฺขนฺธสฺสทฺธานีติ
วทฺนฺติ อตฺถิ นฺ โข เอตํ นตฺถิติ กงฺขติ ฯ ปฏฺิเวธฐมฺเม กงฺขมาโน
วิปฺสฺสนานิสฺสสนฺโท มคฺโค นาม มคฺคนิสฺสสนฺโท ผลํ นาม

*เล่มที่ 47 ขุททกวิภังคนิทเทโส หน้า 809

สพฺพสงฺขารานํ ปฏินิสฺสํสํโค นิพฺพานํ นามาทิ วทฺตํ
อตุถิ นฺุ โข นตฺถิตฺติ กงฺขติ ฯ สงฺฆเม กงฺขตฺติ อฺุชฺชปฺปฏิปฺนฺโนติ-
อาทึนํ ปทานํ วเสน เอรูปํ ปฏฺิพทํ ปฏฺิพฺนนา จตฺตารโ
มคฺคกฺกุจฺจา จตฺตารโ ผลกฺกุจฺจาติ อฺุจฺจนนํ ปุคฺคกฺกานํ สมฺมทฺทวโ
สงฺโฆ นาม อตุถิ นฺุ โข นตฺถิตฺติ กงฺขติ ฯ สิกฺขาย กงฺขมาโน
อธิสฺสํสํสิกฺขา อธิจิตฺตสิกฺขา อธิปฺลยฺวาสิกฺขาติ วทฺตํ สา อตุถิ
นฺุ โข นตฺถิตฺติ กงฺขติ ฯ

เจตฺโส วินิพฺนชาติ จิตฺตํ พนฺธิตฺวา มฺุจฺจิชฺชํ กตฺวา วิย
คณฺหนตฺติติ เจตฺโส วินิพฺนชา ฯ กามเมติ วตฺตฺกามเมปิ กิเลส-
กามเมปิ ฯ กายติ อตฺตโน กาย ฯ รุเปติ พหิทฺธารูเป ฯ ยาวทตฺถนฺติ
ยตฺตํ อิจฺฉติ ตตฺตํ ฯ อฺุทฺราวเททกนฺติ อฺุทฺรปฺุริ ฯ ตณฺหิ
อฺุทฺริ อวเททนโติ อฺุทฺราวเททกนฺติ วุจฺจติ ฯ เสยฺยสฺขนฺติ ปฺลยจฺปิจฺสํ
อฺุจฺสํ วา ฯ ปสฺสสฺขนฺติ ยถา สมฺปฺริวตฺตํ สยฺนตฺสสฺ ทกฺขิณ-
ปสฺสวามปสฺसानํ สฺขํ โหติ เอวํ อฺุปฺนฺนสฺขํ ฯ มิทฺธสฺขนฺติ
นิทฺทาสฺขํ ฯ อนฺุยฺยตฺโตติ ยุตฺตปฺยตฺโตติ วิทฺติ ฯ ปณฺิชายาติ
ปตฺถยิตฺวา ฯ สีสฺเลนาคิอาทิสฺสู สีสฺลนฺติ จตฺตปาริสฺสุทฺธิสฺสํ ฯ วตฺนฺติ
วตฺสมาทานํ ฯ ตโปติ ตปฺจรณฺํ ฯ พุทฺหมจฺริยฺนฺติ เมถฺนวิริติ ฯ
เทโว วา ภวิสฺสามีติ มฺุเสทฺทเทโว วา ภวิสฺสามิ ฯ เทวณฺุยตโร
วาติ อฺุปฺเปสฺกฺขเทเวสฺสู วา อณฺุยตโร ฯ กุสฺลทฺมเม อวฺารนฺติ
นึวเรณฺุตฺติ นึวเรณฺุวา นิ ฯ มาตา ชีวิตา โวโรปิตา โหตฺติ มนฺุสฺเสเนว

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 810

สทชณิกา มนุสสุมาตา จีวิตา โวโรปีตา โหติ ฯ ปีตาปี
มนุสสุปีตาว ฯ อรหาปี มนุสสุอรหาว ฯ ทฏฺเฐน จิตฺเตนาติ
วธกจิตฺเตน ฯ

สญฺญิตี สญฺญาสมงฺคี ฯ อโรโคติ นิจุโจ ฯ อิตฺถเถ
อภิวทฺตฺตี อิตฺถํ เอเก อภิวทฺตฺตี เอวเมเก อภิวทฺตฺตี
อตุโถ ฯ เอตฺตาวตา โสฬส สญฺญีวาทา กถิตา ฯ อสญฺญิตี
สญฺญาวิรหิตา ฯ อิมินา ปเทน อฏฺฐ สญฺญีวาทา (๑) กถิตา ฯ
ตตฺตฺยปเทน อฏฺฐ เนวสญฺญีนาสญฺญีวาทา กถิตา ฯ สโต วา ปน
สทฺตฺตฺสชาติ อถวา ปน วิชฺชมานสฺเสว สทฺตฺตฺส ฯ อฏฺฐทฺตฺตฺ
อฏฺฐทฺตฺตฺ ฯ วินาสนฺตฺติ อทฺตฺสนํ ฯ วิภวฺนฺตฺติ ภวฺวิกรมํ ฯ (๒) สพฺพาเนตานิ
อณฺณมณฺณเววจนาเนว ฯ ตตฺถ ทฺเว ชนา อฏฺฐทฺตฺตฺจฺจฺ คณฺหนฺตฺติ
ลาภี จ อลาภี จ ฯ ตตฺถ ลาภี อรหโต ทิพฺเพน จกฺขุณา
จฺจฺ ทิสฺวา อฏฺฐทฺตฺตี อฏฺฐทฺตฺตฺโต โย วา จฺจฺมคฺตฺตฺตฺตฺ ทฏฺฐจฺจ
สทฺโกติ น อฏฺฐทฺตฺตฺตฺ ฯ โส อฏฺฐทฺตฺตฺจฺจฺ คณฺหาติ ฯ อลาภี
โก ปฺรโลกํ ชานาตีติ กามสฺสทฺตฺตฺตฺตฺตฺ วา ยถา รุกฺข-
ปณฺณานิ ปตฺตฺตานิ น ปฺน วิภูหนฺตฺติ เอวํ สทฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺ
วิตกฺเกน วา อฏฺฐทฺตฺตฺ คณฺหาติ ฯ อิทฺ ปน ตณฺหาทฺตฺตฺจฺจ
วเสน ตถา จ อณฺณถา จ วิภปฺเปตฺตฺตฺตฺ อฏฺฐทฺตฺตฺ
อฏฺฐทฺตฺตฺตฺ กถิตา ฯ เตสญฺหิ อิทํ สจฺกหวจฺจํ ฯ ทิฏฺฐชฺมม-
๑. ม. สญฺญีวาทา ฯ

*เล่มที่ 47 ขุททกวิภังคินิเทศ หน้าที่ 811

นิพพานํ วา ปเนเกติ เอตถ ทิฏฐมมโมติ ปจฺจกฺขมฺโม วุจฺจติ ฯ

ตตฺถ ตตฺถ ปฏฺฐิตทฺตตภาวสุเสตํ อธิวณฺํ ฯ ทิฏฐมฺเม นิพพานํ

ทิฏฐมฺมนิพพานํ อิมสฺมีเยว อตฺตภาเว ทฺถกฺขวฺปสมนฺนติ

อตุโล ฯ อิํ ปณฺจนฺ ทิฏฐมฺมนิพพานวาทานํ สงฺคหฺวณฺํ ฯ

เวราติ เวรเจตนา ฯ พุยสนาติ วินาสา ฯ อกฺขณฺติยาติ

อนธิवासฺนํ ฯ อปฺปิโยติ ทสฺสนสฺวณปฏฺฐิตตฺตา น ปิยาธิ-

ตพฺโพ ฯ จินฺตมฺปิ ปฏฺฐิตตฺตา มโน เอตสฺมี น อปฺเปตีติ

อมฺนาโป ฯ เวรพฺพโลติ พฺพเวโร ฯ วชฺชพฺพโลติ พฺพโทโส ฯ

อาชีวกภยฺนติ อาชีวํ ชีวิตฺวตฺตี ปฏฺฐิจฺจ อฺปฺปนฺนํ ภยฺ

ตํ อคาริกสฺสปี โหติ อนาคาริกสฺสปี ฯ ตตฺถ อคาริกเณ

ตาว อาชีวเหตุ พฺพํ อกฺสํ กตํ โหติ ฯ อตฺส มรณฺสมเย

นิริเย อฺปฺภูจฺจนฺเต ภยฺ อฺปฺปชฺชติ ฯ อนาคาริกเณปิ พฺพ

อนเสนา กตา โหนฺติ ฯ อตฺส มรณฺกาลเณ นิริเย อฺปฺภูจฺจนฺเต

ภยฺ อฺปฺปชฺชติ ฯ อิํ อาชีวกภยฺ นาม ฯ อสิโลกภยฺนติ

ครภยฺ ฯ ปริสสารชฺชภยฺนติ กตปาปสฺส ปุคฺคตสฺส สมนฺปิติดํ

ปริสํ อฺปฺสงฺกมฺนตสฺส สारชฺชสงฺขาตํ ภยฺ อฺปฺปชฺชติ ฯ อิํ

ปริสสารชฺชภยฺ นาม ฯ อิตฺรทฺวํ ปากฺกเมว ฯ

ทิฏฐมฺมนิพพานวาทesu (๑) ปณฺจหิ กามคฺเชหิตี มนาปิย-

รฺพาทีหิ ปณฺจหิ กามโกฏฺจาเสหิ พนฺชเนหิ วา ฯ สมปฺปิโตติ

๑. ม. ทิฏฐมฺมนิพพานวาทesu ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 812

สุญฺสุ อปปีโต อลฺลีนฺน หุตฺวา ฯ สมฺกฺกฺโกโตติ สมฺนฺนาคโต ฯ
ปริจาเรตีติ เตสุ กามคฺเณสุ ยถาสฺขํ อินฺทฺริยานิ จาเรตี
สญฺจาเรตี อีโต จีโต จ อุปเนตี ฯ อถวา ปน ลพฺตี รมตี
กิปฺตีติ ฯ เอตฺถ จ ทฺวิธา กามคฺเณ มานุสฺสกา เจว ทิพฺพา
จ ฯ มานุสฺสกา มนุชฺชาตฺถกามคฺเณสฺสทิสฺสา ทญฺจพฺพา ทิพฺพา
ปรนฺนิมฺมิตฺตวสฺวตฺตติเทวราชสฺส กามคฺเณสฺสทิสฺสาติ ฯ เอวฺรูเป กาม
อุปคตฺตยฺหิ เต ปรมฺทิจฺจธมฺมนิพฺพานปฺปตฺโต โหตีติ วทฺนฺตี ฯ
ตตฺถ ปรมฺทิจฺจธมฺมนิพฺพานนฺตี ปรมฺ ทิจฺจธมฺมนิพฺพานํ
อตุตฺตมฺนฺตี อตฺโถ ฯ ทฺติยวาระ หุตฺวา อภาวญฺเณน อนิจฺจา
ปฏฺฐีพฺพนญฺเณน ทฺกฺขา ปกฺคิชนญฺเณน วิปริณามธมฺมาติ
เวทิตฺตพฺพา ฯ เตสํ วิปริณามลฺลยฺถาภาวตี เตสํ กามานํ
วิปริณามสงฺขาทา อลฺลยฺถาภาวา ฯ ยมฺปิ เม อโหสี ตมฺปิ
เม นตฺถิติ วุตฺตนฺนเยเนว อุปฺปชฺชนฺตี โสกปริเทวทฺกฺข-
โทมนสฺสุปฺปายาสา ฯ ตตฺถ อนฺโตนิชฺฌายนลฺกฺขโณ โสโก
ตฺนฺนีสฺสิตลาลปฺปลกฺขโณ ปรีเทโว กายปฏฺฐีพฺพนลฺกฺขณํ ทฺกฺขํ
มโนวิฆาตลฺกฺขณํ โทมนสฺสํ ฯ วิสาทลฺกฺขโณ(๑)อุปฺปายาโส ฯ
วิตกฺกิตนฺตี อภินิโรปนวเสน ปวตฺโต วิตกฺโก ฯ วิจาริตนฺตี
อนุมชฺชนวเสน ปวตฺโต วิจาโร ฯ เอเตน เอตฺนฺตี เอเตน
วิตกฺกิตฺเตน จ วิจาริตฺเตน จ(๒)เอตํ ปจฺมชฺฌานํ โอปาริกํ สกณฺณกํ
๑. ม. วิฆาตลฺกฺขโณ ฯ ๒. ม. วิตกฺเกน จ วิจาเรน จ ฯ
๓. ม. สกณฺณกํ ฯ

*เล่มที่ 47 ขุททกวิภังคินิทเทโส หน้า 813

วีย ขายติ ฯ ปีตคตฺตุนฺติ ปีตฺติเยว ฯ เจตฺโต อุพฺพิลาวิตฺตุนฺติ จิตฺตสฺส
อุพฺพิลาภาวกรณํ ฯ เจตฺโต อาโภโคติ ฌานา วุฏฺฐาย ตสฺมี
สุเข ปฺนปฺปฺนํ จิตฺตสฺส อาโภโค มนฺตีกาโรติ ฯ เสสํ สพฺพตฺถ
อุตฺตทานตฺถเมวาทิ ฯ

ปฺลยจกนินิทเทโส นิฏฺฐิตโต ฯ

นฺกุกนินิทฺเตสฺส ยสฺมา กุทฺโธ วา โภชฺวเสน สนฺธิญฺจि-
ปฺรามาสี วา สนฺธิญฺจิปฺรามสฺสิตาย กลหํ วิคฺคหํ วิวาทํ อापฺชฺชติ
ตสฺมา โภชฺวทโย วิวาทมฺมูลานินฺติ วุตฺตา ฯ

นฺนุทฺราคนินิทฺเตสฺส กามเคหสิตฺตตฺตา นฺนุทฺราคํ(๑) เกหสิตฺตา
ชฺมฺมาติ สงฺกหโต วตฺวา ปฺน ปภทฺโต ทสฺเสตฺถ มฺนาปิเยสุ
ฐฺเปสฺสูติอาทิ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ มฺนาปิเยสฺสูติ มฺนวทฺตมฺนเกสุ อิญฺเจสฺสุ ฯ
วิโรธาเอว วิโรชฺวตฺถุนิ ฯ อมฺนาปิเยสฺสูติ อนิญฺเจสฺสุ ฯ

อคารเวสุ อคารโวติ คารววิริหิตโต ฯ อปฺปติสฺสโตติ
อปฺปติสฺสโย อนิจฺจตฺตติ ฯ เอตฺถ ปน โย ภิกฺขุ สตฺถริ ธรรมาน
ตีสฺส กาลेषฺส อุปฺนุจฺจันนํ น ยาทิ สตฺถริ อนุปาหเน จงฺกมฺนเต
สอนุปาหโน จงฺกมฺติ นิจฺเจ จงฺกเม จงฺกมฺนเต อจฺเจ จงฺกมฺติ
เหฏฺฐา วสนฺเต อุปฺริ วสติ สตฺถุ ทสฺสนญฺจฺจเน
อุโภ อัสส ปารูปติ นตฺตํ ชาเรติ อุปาหณํ ชาเรติ นฺหายติ
อุจฺจาร์ วา ปสฺสาวํ วา กโรติ ปฺรินิพฺพุเต วา ปน เจตฺติย

๑. สฺยา. ม. นฺนุทฺราคา ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 814

วนุทิตุ น คจฺจติ เจตียสฺส ปญฺญายนญฺจานเ(๑) วุฑฺฒิ สพฺพิ
 กโรติ อัย สตุถริ อการโว นาม ฯ โย ปน ฐมฺมสฺสวเน
 สงฺฆญฺเจ น สกฺกจฺจํ คจฺจติ สกฺกจฺจํ ฐมฺมิ น สฺฐนาติ
 สมฺมุตฺตปฺนฺโต นิสิตฺติ น สกฺกจฺจํ คณฺหาติ น สกฺกจฺจํ วาเจติ
 อัย ฐมฺเม อการโว นาม ฯ โย ปน เถเรน ภิกฺขุณา อนชฺฌิญฺโโจ
 ฐมฺมิ เทเสติ ปญฺหิ กเถติ วุฑฺฒเ ภิกฺขุ ฆญฺเณนฺโต คจฺจติ
 ทิฏฺฐติ นิสิตฺติ ทุสฺสปฺลตฺตติกํ วา หตฺถปฺลตฺตติกํ วา กโรติ
 สงฺฆมฺมชฺเฒ อุโก อีเส ปารุปฺติ นตฺตฺปาหนิ ฐาเรติ อัย สงฺฆเ
 อการโว นาม ฯ เอกสฺมิมีปี (๒) ที อการเว กเต สงฺฆเ [๑]
 อการโว กโตว โหติ ฯ ติสฺโส สิกฺขา ปน อปุรยมาโนว สิกฺขาเย
 อการโว นาม ฯ อปฺปมาทลฺกฺขณิ อนนฺนุพฺรุหยมาโน อปฺปมาเท
 อการโว นาม ฯ ทฺวิธํ ปฏฺิสนฺถาริ อกโรนฺโต ปฏฺิสนฺถาเร
 อการโว นาม ฯ

ปรีหานิยา ฐมฺมาติ ปรีหานกรา ฐมฺมา ฯ กมฺมารามตาติ
 นวกมฺเม วา จีวรวิจฺจานาทิสฺสุ วา กมฺเมสฺสุ อภิริติ ยุตฺตปฺยุตฺตตา ฯ
 ภสฺสารามตาติ ติริจฺจานกถาวเสน ภสฺเส ยุตฺตปฺยุตฺตตา ฯ
 นิทฺุทารามตาติ นิทฺุทาย ยุตฺตปฺยุตฺตตา ฯ สงฺกณฺิการามตาติ
 สงฺกณฺิกาย ยุตฺตปฺยุตฺตตา ฯ สํสฺกการามตาติ สวณสํสฺกเค

- # ๑. ม. ปญฺญายนญฺจานเ สตุถุ ทุสฺสนญฺจานเ ฯ
- # ๒. ม. เอกภิกฺขุสฺมิมีปี ฯ ๑. ม. เอตฺถนฺตเร อการโวติ ทิสฺสติ ฯ

*เล่มที่ 47 ขุททกวิภังคินิเทศโส หน้า 815

ทสฺสนสํสกุเค สมุคฺคตปสํสกุเค ปรีโภคสํสกุเค กายสํสกุเคติ
ปญฺจวิเช สํสกุเค ยุตฺตปยุตฺตตา ฯ ปปญฺจารามตาคี ตณฺหา-
มานทิกฺขิปปญฺเจสุ ยุตฺตปยุตฺตตา ฯ

โสมนสฺสุปฺปวาราทีสุ โสมนสฺเสน สทฺธิ อฺุปวฺจฺรณฺตีติ
โสมนสฺสุปฺปวารา ฯ จกฺขุณา รูปี ทิสฺวาติ จกฺขุวิญญาณฺน
รูปี ปสฺสตีตฺวา ฯ โสมนสฺสุกฺขานินฺนตี โสมนสฺสสฺส อารมฺมณ-
วเสน การณฺกฺกํ ฯ อฺุปวฺจฺรณฺตีติ ตตฺถ วิจารปฺปวตฺตเนน
อฺุปวฺจฺรณฺตี ฯ วิตกฺโก ปน ตํสมฺปยุตฺโต วาติ อิมินา นเยน
ตีสุปี ฉกฺกเสสุ อตฺถิโธ เวทิตฺตฺวา ฯ

เคหสฺสิดานีติ กามกฺขณินฺนสฺสิดานี ฯ โสมนสฺसानีติ เจตสิก-
สุขานี ฯ โสมนสฺसानีติ เจตสิกทุกฺขานี ฯ อฺุปกฺขาติ อญฺญาณ-
สมฺปยุตฺตา อฺุปกฺขาเวทนา ฯ อญฺญาณฺนปฺกฺขาติปีเอตาสํเยว
นามํ ฯ

อตฺถิ เม อตฺตาคี วาติ สพฺพปเทสุ วาสทฺโท วิกปฺปตฺถิ
เอวํ วา ทิกฺขิ อฺุปปชฺชตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ อตฺถิ เม อตฺตาคี
เจตฺถ สสฺสตทิกฺขิ สพฺพกาเลสฺ อตฺตโน อตฺถิตํ คณฺหาติ ฯ
สจฺจโต เถตฺตติ กฺกโต จ ถิรโต จ อิทํ สจฺจนฺตี สฺสุจฺจ
ทพฺพภาเวนาติ วุตฺตํ โหติ ฯ นตฺถิ เม อตฺตาคี อัย ปน
อฺุทฺเทททิกฺขิ สโต สตฺตสฺส ตตฺถ ตตฺถ วิภวฺกฺกหนฺโต ฯ

อถวา ปุริมาปี तीสุ กालेषु อตฺถิตี คหณโต สสฺสต-

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 816

ทัญญู ๗ ปจฺจุปฺปนฺนเมว นตฺถิตฺติ คณฺหนตฺติ อฺจุเจททัญญู ๗ ปจฺฉินฺนมาปฺปี
อตฺตึตฺตนาทเตสฺสุ นตฺถิตฺติ คหณโธ ภาสฺสมนฺตนา อาหุติโยติ คหิต-
ทัญญูกานํ วิย อฺจุเจททัญญู ๗ อตฺตีเตเยว นตฺถิตฺติ คณฺหนตฺติ
อริจฺจสมฺบุตฺตติกสฺเสว สสฺสททัญญู ๗ อตฺตนา วา อตฺตนา
สทฺธานามิตฺติ สทฺธวาทกฺขนฺธสีเสน ขนฺธ อตฺตาทิ คเหตุวา
สทฺธวาท อวเสสทกฺขนฺธ สทฺธานนโธ อิมินา อตฺตนา อิมํ
อตฺตนา สทฺธานามิตฺติ เอว โหติ ๗ อตฺตนา วา อนตฺตนา นตฺติ
สทฺธวาทกฺขนฺธเยว อตฺตาทิ คเหตุวา อิตฺเร จตฺตาริ ขนฺธ
อนตฺตาทิ คเหตุวา สทฺธวาท เตสํ ชานนโธ เอว โหติ ๗
อนตฺตนา วา อตฺตนา นตฺติ สทฺธวาทกฺขนฺธ อนตฺตาทิ อิตฺเร จ
จตฺตาริ ขนฺธ อตฺตาทิ คเหตุวา สทฺธวาท เตสํ ชานนโธ
เอว โหติ ๗ สทฺทพป สสฺสทฺจเจททัญญูโยว ๗ วโท เวทฺเยโยติ-
อาทโย ปน สสฺสททัญญูยาเอว อภินิเวสาการา ๗ ตตฺถ วทตฺติ
วโท วจิกมฺมสฺส การโกติ วุตฺตํ โหติ ๗ เวทฺยตฺติ เวทฺเยโย
ชานาติ อนฺนภวติ จาติ วุตฺตํ โหติ ๗ อิทานิ ยํ โส เวทฺติ
ตํ ทสฺเสตฺถ ตตฺร ตตฺร ทิฆรตฺตํ กลฺยาณปาปกาณนฺตึอาทึ
วุตฺตํ ๗ ตตฺถ ตตฺร ตตฺรตฺติ เตสฺ เตสฺ โยนิคตฺติจฺฉินฺนวาสนิกายสฺสุ
อารมฺมณฺสฺ วา ๗ ทิฆรตฺตนฺตึ จิรฺรตฺตํ ๗ ปจฺจนุโกตฺติ
ปฏฺฐิสฺสเวทฺยติ ๗ น โส ชาโต นาโหสฺสึติ โส อตฺตา อชาติชฺชมโต
น ชาโต นาม สทา วิชฺชมาโนเยวาทิ อตุโล ๗ เตเนว

*เล่มที่ 47 ขุททกวิภังคินิทเทโส หน้า 817

อดีตเต นนาโหสิ อนาคตเปปี น ภวิสฺสตี ฯ โย หิ ชาโต

โส อโหสิ ฯ โย จ ชายิสฺสตี โส ภวิสฺสตีติ ฯ

อถวาน โส ชาโต นนาโหสิตี โส สทา วิชฺชมานตฺตา
อดีตเปปี น ชาตุ นนาโหสิ อนาคตเปปี น ชาตุ น ภวิสฺสตี ฯ
นิจฺจโจิตฺติ อุปฺปาทวฺยรหิตฺโต ฯ ฐโวติ ธิโร สารญฺโต ฯ สสฺสโตติ
สพฺพกาลิโก ฯ อวิปริณามชฺมโมติ อตฺตโน ปกฺติภาวํ อวิชฺชน-
ชฺมโม กกณฺญโก วยิ นานปฺปการตฺตํ นาปชฺชตี ฯ เอวมยํ
สพฺพาสวทิกฺขิ (๑) นาม กถิตา ฯ เสถํ สพฺพตฺถ อุตฺตานตฺถเมวาทิ ฯ

ฉกฺกนินิทเทโส นิกฺขิโต ฯ

สตฺตกนินิทเทเส ฅามกตฺตฺถเณน อปฺปหีนฺตฺถเณน จ อนฺุเสนตีติ
อนฺุสยา ฯ วญฺญุสฺมี สตฺเต ตํโยเชนตี ฅณฺเณตีติ สยฺโยชนานิ ฯ
สมฺมทาจารวเสน ปริยฺญูจฺจนตีติ ปริยฺญูจฺจนานิ ฯ กามราโคว
ปฺริยฺญูจฺจัน กามราคปฺริยฺญูจฺจัน ฯ เสเสสุปีเอเสว นโย ฯ อสตี
ชฺมมา ฅามกตฺตฺถเณน วา อสนฺตฺตา ชฺมมาติ อสทฺชฺมมา ฯ ราคาทิหิ
โทเสหิ ทฺถุจฺจันนิ จริตฺตานีติ ทฺถุจฺจิตฺตานิ ฯ เตน เตนากาเรน
มณฺเณตีติ มานา ฯ

ทิกฺขินินิทเทเส รูปีติ รูปรวา ฯ จาตฺตฺมหาญฺจติโกติ จตฺตฺมหา-
ญฺจตฺตมโย ฯ มาตาปีตฺตุนํ เอตฺตฺตฺติ มาตาเปตฺตฺติกํ ฯ กิณฺตี
สูกฺกโสณฺตีติ ฯ มาตาเปตฺตฺติเก สมญฺญโต ฯ ชาโตติ มาตาเปตฺตฺติก-

๑. ม. ม. ๑๒/๑๐/๑๒ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 818

สมภโว ๑ อิธ รูปกายสีเสณ มนุสฺสตุตถภาวํ อุตฺตาคี วทตี ๑
ทฺติโย ตํ ปฏิภุจิปิตฺวา ทิปฺพตฺตภาวํ วทตี ๑ ทิปฺโพติ เทว-
โลเก สมภูโต ๑ กามาวจรโรติ จกามาวจรเทวปริยาปนฺโน ๑
กพพิงฺการํ ภกฺขยตีติ กพพิงฺการภกฺโข ๑ มโนมโยติ ฌานมเนน
นิพฺพตฺโต ๑ สพฺพกฺปจฺจํคีติ สพฺพกฺปจฺจํกฺขตฺโต ๑ อหีนินฺทฺริโยติ
ปฺริปนฺณินฺทฺริโย ๑ ยานิ พฺรหฺมโลเก อตฺถิ เตตํ วเสน
อิตรเสถจฺจ สณฺจฺจานวเสนตํ วุตฺตํ ๑ อากาसानญายตฺนุปกฺโคติ
อากาसानญายตฺนภวํ อุกฺปโต ๑ อิตรเสฐิปี เอเสว นโย ๑
เสถํ สพฺพตฺถ อุตฺตทานตฺถเมวาคี ๑

สตฺตกนิทฺเทโส นิฏฺฐิตฺโต ๑

อฏฺฐกนิทฺเทเส กิเลสายเว กิเลสวตฺถุณี ๑ กุสึตฺวตฺถุณีติ กุสึตฺตสฺส
อลสฺสวตฺถุณี ปตฺติฏฺฐา โกสชฺชการณานีติ อตฺถโล ๑ กมฺมํ
กตฺตพฺพํ โหตีติ จีวรวิจฺจารณาทิกมฺมํ กาทพฺพํ โหตี ๑ น
วิริยํ อารภตีติ ทฺวิชมฺปิ วิริยํ นารภตี ๑ อปฺปตฺตสฺสาคี ฌาน-
วิปฺลฺสฺสนามกฺคผลทฺมมฺสฺส อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา ๑ อนนฺทคตฺสฺสาคี
ตฺสฺเสว อนนฺทคตฺสฺส อธิคมตฺถาย ๑ อสจฺฉิกตฺสฺสาคี ตฺสฺเสว
อสจฺฉิกตฺสฺส สจฺฉิกตฺถาย ๑ อิทํ ปจฺมฺนฺติ อิทํ หนฺนทาทำ
นิปฺชชามิตี เอวํ โอสีทํ ปจฺมํ กุสึตฺวตฺถุ ๑ อิมินา นเยน
สพฺพตฺถ อตฺถโล เวทิตฺพฺโพ ๑ มาสาจิตฺตํ มณฺเฑติ เอตฺถ ปน

*เล่มที่ 47 ขุททกวิภังคนิทเทโส หน้า 819

มาสาจิตติ ดินฺตมาโส ฯ ยถา ดินฺตมาโส กรุโก โหติ
เอวํ กรุโกติ อธิปฺปาโย ฯ คิลานา วุฏฺฐิตโหตีติ คิลานो
หุตฺวา ปจฺฉา วุฏฺฐิตโหติ ฯ

อฏฺฐสฺส โลกธมฺเมสุติ เอตถ โลกสฺส ธมฺมาติ โลก-
ธมฺมา ฯ เอเตหิ วิมุตฺตา นาม นตฺถิ พุทฺธานมฺปิ โหนฺติเยว
ตสฺมา โลกธมฺมาติ วุจฺจนฺติ ฯ ปฏฺิฆาโตติ ปฏฺิฆณฺณากาโร ฯ
ลาเภ สาราโคติ อหํ ลากํ ลกามิตี เอวํ เกหสิตฺโตสมนสฺสวเสน
อุปฺปนฺโน สาราโก โส จิตฺตํ ปฏฺิหนฺติ ฯ อลาเภ (๑) ปฏฺิวโรโรติ
อหํ ลากํ น ลกามิตี โทมนสฺสวเสน อุปฺปนฺโน วิโรโร
โสปี จิตฺตํ ปฏฺิหนฺติ ตสฺมา ปฏฺิฆาโตติ วุตฺโต ฯ ยสชาติสุปี
อหํ มหาปริวารो อหํ อุปฺปปริวารो อหํ ปัสสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ครหฺป
อุปฺป
อุปฺป

ปุริสโทสาติ ปุริสํ โทสา ฯ น สรามิตี มยา
เอตสฺส กมฺมสฺส กตฺถุจฺฉานํ น สรามิ น สลฺลกฺกฺกฺกฺกฺกฺก
อสติภาเวน นิพฺเพเชตี โมเจตี ฯ โจทกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก
หุตฺวา ปรตี ปฏฺิภาณิตภาเวน ติฏฺฐติ ฯ กิณฺนุ โข ตฺยฺยหนฺติ
ตฺยฺยหํ พาลสฺส อพฺยตฺตสฺส ภณฺตีเนน นาม กิ โย ตฺวํ เนว
วตฺถุณา อาปฺตฺตี น โจทกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก
๑. สฺยา. ม. อลาเภ ฯ

*เล่มที่ 47 ขุททกวิภังคนิทเทโส หน้า 820

เอวํ กิณฺจิ อชานนุโต ภณิตพฺพํ มณฺณิสฺสสฺสตี อชฺโณตฺตฺรติ ฯ
ปจฺจาโรเปตีติ ตฺวํปิ โขสฺตีอาทินี วทนุโต ปฏฺฐาโรเปตี ฯ
ปฏฺฐกโรหิตี เทสนาคามินี เทเสหิ วุฏฺฐานคามินีโต วุฏฺฐาหิ ฯ ตโต
สุทฺทฺตฺนเต ปตฺติฏฺฐิตโต อณฺณํ โจเทสฺสสฺสตี ทีเปตี ฯ อณฺณณณณณณ
ปฏฺฐิจรตีติ อณฺณณ การณณ วจเนน วา อณฺณณ การณณ
วจณํ วา ปฏฺฐิจฺจาเทตี ฯ อาปตฺตี อาปนุโนสฺสตี วุตฺโต โโก
อาปนุโน ก็ อาปนุโน กถํ อาปนุโน กิสมึ อาปนุโน กํ
ภณฺถ ก็ ภณฺถาติ วทตี ฯ เอวรูปํ กิณฺจิ ตยา ทิฏฺฐนฺตฺติ
วุตฺเต น สฺสณามิตี โสถํ วา อฺปนเนตี ฯ พหิทฺฐา กถํ
อฺปนนาเมตีติ อิตฺถนฺนนามํ อาปตฺตี อาปนุโนสฺสตี ปฏฺฐโง
ปาฏฺฐลิปฺตฺตํ คโตมฺหิตี วตฺวา ปฺน ตว ปาฏฺฐลิปฺตฺตคฺมณํ น
ปฺจฺจมาตี วุตฺเต ตโต ราชคหํ คโตมฺหิตี ฯ ราชคหํ วา
ยาหิ พฺราหฺมณฺณคหํ วา อาปตฺตี อาปนุโนสฺสตี ฯ ตตฺถ เม
สฺสกรมฺมํสํ ลทฺทฺนฺตฺติอาทินี วทนุโต กถํ พหิทฺฐา วิภฺชิปตี ฯ
โกปนฺตฺติ กุปิตภาวํ ฯ โทสนฺตฺติ ทฺวฺฐภาวํ ฯ อฺกฺขมฺเบตี โกธสฺเสว
นามํ ฯ อฺปฺปจฺจยฺนฺตฺติ อสนฺตฺตฺตฺจากรํ โทมนสฺสสฺเสตํ นามํ ฯ
ปาตฺตฺกโรตีติ ทสฺเสตี ปกาเสตี ฯ พาหาวิภฺชิเปกํ ภณฺตีติ พาหา
วิภฺชิปิตฺวา อลชฺชิวจณํ วทตี ฯ วิหเสตีติ วิหเรตี พาทตี ฯ
อนาถียฺตฺวาตี จิตฺตีการณ อคฺคเหตุวา อวชานิตฺวา อนาถโร
หุตฺวาตี อตฺถโถ ฯ อติพาพฺพฺหนฺตฺติ อติทพฺพํ อติปฺปมาณํ ฯ มยิ

*เล่มที่ 47 ขุพุทธทวิภังคินทเทโส หน้า 821

พฺยาภาวติ มยฺ พฺยาปารี อาปนฺนา ฯ หีนายาวตฺติตฺวาติ หีนสฺส
คิหิภาวสฺส อตฺถาย อาวตฺติตฺวา คิหิ หุตฺวาติ อตฺโถ ฯ อตฺตมฺนา
โหถติ ตฺถุจฺจิตฺตา โหถ มยา ลภิตฺพุํ ลภถ มยา
วสิตฺพุํภูจฺจานเ วสถ ผาสฺสูวิหาโร โว มยา กโตติ อธิปฺปาเยน
วทติ ฯ

อสฺสณฺณิตี ปวตฺโต วาโท อสฺสณฺณิวาโท โส เตสํ อตฺถิตี
อสฺสณฺณิวาทา ฯ รูปี อตฺตาคิอาทิสฺส ลากิโน กสิณฺรูปํ อตฺตาคิ
คเหตุวา รูปีตี ทิฏฺฐิจิ อุปฺปชฺชติ อลาภิโน ตกฺกมตฺเตเนว
อาชีวกานํ วยฺ ฯ ลากิโนเยว จ ปน รูปสฺมาปตฺตินิมิตฺตํ
อตฺตาคิ คเหตุวา อรูปีตี ทิฏฺฐิจิ อุปฺปชฺชติ อลาภิโน
ตกฺกมตฺเตเนว นิคฺคณฺจานํ วยฺ ฯ อสฺสณฺณิภาเว ปเนตฺถ น
เอกนฺตฺเตเนว การณํ ปริเยสิตฺพุํ ฯ ทิฏฺฐิจิคฺคิโก หิ อุมฺมตฺตโก
วยฺ ยํ วา ตํ วา คณฺหาติ ฯ รูปี จ อรูปี จาติ
รูปารูปชฺชฺฆานมิสฺสคฺคาหฺวเสน (๑) วุตฺตํ ฯ อยํ ทิฏฺฐิจิ รูปาวจร-
รูปาวจรสฺมาปตฺติลาภิโนปี ตกฺกิตฺตฺสสาปี อุปฺปชฺชติ เนว รูปี
นารูปีตี ปน(๒) เอกนฺตโต ตกฺกิตฺตฺสสาปี อุปฺปชฺชติ เนว รูปี
อตฺตโต คณฺหนฺตฺสฺส ทิฏฺฐิจิ ฯ อนนฺตฺวาติ อปฺปมาณกสิณฺํ ฯ
อนฺตฺวา จ อนนฺตฺวา จาติ อุกฺุํ อโ ชฺสปรียนฺตํ ติริยํ
อปรียนฺตํ กสิณฺํ อตฺตาคิ คเหตุวา อุปฺปนฺนทฺทิฏฺฐิจิ ฯ เนวฺนฺตฺวา
๑. ม. รูปารูปมิสฺสคฺคาหฺวเสน ฯ ๒. ม. นารูปี ปน ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหมหวิโนทนี หน้า 822

นนานนุตวาติ ตกุกิตทิกุจิเยว ฯ เสสั สพพตถ อุตตทานตถเมวาติ ฯ

อฏฺฐกนินุเทโส นิกุจิติ ฯ

นวกนินุเทเส นว อาฆาตวตฺถุนีติ สตฺเตสุ อุปฺปตฺติวเสเนว
กถิตานิ ฯ ปุริสานัน มถานีติ ปุริสมถานิ ฯ นววิธาติ นวโกฏฺฐาสา
นวปฺปเกทา วา ฯ ตณฺหํ ปฏิจฺจาติ ตณฺหํ นิสฺสาย ฯ
ปริเยสนาติ รูปาทีอารมฺมณปริเยสนา ฯ สว หี ตณฺหาเย สติ
โหติ ฯ ลาภกถิ รูปาทีอารมฺมณปฏิลาภก ฯ โส หี ปริเยสนาย
สติ โหติ ฯ

วินิจฺจโย ปน ฅาณตณฺหาทิกุจิวิตกฺกเวเสน จตฺตพฺพิโธ ฯ
ตตฺถ สุขวินิจฺจยํ ชญฺญา สุขวินิจฺจยํ ฅตฺวา อชฺฅตฺติ
สุขมฺนุญฺญเชยฺยาติ(๑) อัย ฅาณวินิจฺจโย ฯ วินิจฺจโยติ(๒) เทว
วินิจฺจยา ตณฺหาวินิจฺจโย จ ทิกุจิวินิจฺจโย จาติ (๓) เอวํ อากตานิ
อฏฺฐสตี ตณฺหาวิจฺจิตานิ ตณฺหาวินิจฺจโย ฯ ทฺวาสฏฺฐี ทิกุจโย
ทิกุจิวินิจฺจโย ฯ ฅนฺโท โข เทวานมฺินุท วิตกฺกนินุทาโนติ(๔)อิมสฺมี
ปน สุตฺเต อีธ วินิจฺจโยติ วุตฺโต วิตกฺโกเยว อากโต ฯ

ลาภํ ลภิตฺวา หี อิกุจฺจานิกุจันฺ สุนฺทราสฺนฺทรมฺจ วิตกฺเกเนว
วินิจฺจินาติ ฅตฺตกํ เม รูปรามฺมณตฺถาย ภวิสฺสติ ฅตฺตกํ
สทฺทาทีอารมฺมณตฺถาย ฅตฺตกํ มยฺหํ ภวิสฺสติ ฅตฺตกํ ปฺรสฺส

๑. ม. อ. ๑๔/๖๕๔, ๖๕๕/๔๒๓, ๔๒๓ ฯ

๒. สฺยา. ม. วินิจฺจยาติ ฯ ๓. บ. มหา. ๒๕/๔๓๐/๓๑๕ ฯ

๔. ที. ม. ๑๐/๒๕๖/๓๑๒ ฯ

*เล่มที่ 47 ขุพุทธวิภังคินิเทศโส หน้า 823

เอตตํ ปริภุชิสฺสามิ เอตตํ นิทหิสฺสามิติ ฯ เตน วุตฺตํ
ลาภํ ปฏิจฺจ วินิจฺจโยติ ฯ

ฉนฺทราโคติ เอวํ อกุสลวิตกฺเคน วิตกฺกิตฺเต วตฺตฺสูมี
ทพฺพผลราโค จ พลวราโค จ อุปฺปชฺชติ ฯ อิทฺถหิ อธิ ฉนฺโทติ
ทพฺพผลราคะสาธิตฺวณฺณํ ฯ อชฺโฆसानนฺติ อหํ มมนฺติ พลว-
สนฺนิภูจฺจณฺณํ ฯ ปริศฺคโคติ ตณฺหาทิกฺขุจิวเสน ปริศฺคหกรณฺณํ ฯ
มจฺฉริยนฺติ ปเรหิ สาธารณภาวสุส อสหนตา ฯ เตนวสุส
โปราณา เอวํ วจนฺตถํ วทนฺติ อิทํ อจฺฉริยํ มยฺหเมว
โหตุ มา อณฺณสุส อจฺฉริยํ โหตุติ ปวตฺตตฺตฺตา มจฺฉริยนฺติ
วฺจฺจตีติ ฯ อารกฺโขติ ทวารปีทหนมณฺชฺชโคปนาทิวเสน สุภฺจฺจ
รกฺขณฺณํ ฯ อธิกโรตีติ อธิกรณฺณํ การณฺเสตฺตํ นามํ ฯ
อารกฺษาธิกรณฺณติ ภาวนปฺปสํ อารกฺษเหตุติ อตุโถ ฯ

ทณฺฆาทานาทีสุ ปฺรนิเสชนตฺถํ ทณฺฆาสฺส อาทานํ
ทณฺฆาทานํ ฯ เอกโตธราธาทีโน สตฺถสฺส อาทานํ สตฺถา-
ทานํ ฯ กลโหติ กายกลโหปี วาจากลโหปี ฯ ปฺริโม ปฺริโม
วิโรโธ วิคฺคโห ฯ ปจฺฉิมิ ปจฺฉิมิ วิวาโท ฯ ตฺวํ ตฺวานฺติ
อการววจฺจณฺณํ ตฺวํ ตฺวานฺติ อตุโถ ฯ

อิตฺถิตานีติ ผนฺททานิ (๑) จลนานิ ฯ อสฺมีติ อิตฺถิตเมตฺตฺตฺติ-
อาทีหิ สพฺพปเทหิ มาโนว กถิตฺติ ฯ อหนฺติ ปวตฺตโตปี หิ (๒)
๑. ม. อิตฺถิตานิ ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหมหวิโนทนี หน้า 824

มาโน อัญชิตเมว อยมหนุตติ ปวตุโตปี เนวสญญีนาสญญี
ภวิสฺสนุตติ ปวตุโตปี ฯ เสสนวเกหิปี มาโนว กถิตโต ฯ มาโน
หิ อัญชนโต อัญชิตํ มลฺลณโต มลฺลิตํ ผนฺทนโต ผนฺทิตํ
ปฺปญฺจนโต ปฺปญฺจิตํ เตหิ เตหิ การณฺเหหิ สงฺขตฺตตา
สงฺขตฺตนฺติ จ วุจฺจติ ฯ เสสิ สพฺพตฺต อุตฺตทานตฺถเมวาทิ ฯ

นวกนินฺทเทโส นิฏฺฐิตโต ฯ

ทสกนินฺทเทเส กิเลสาเอว กิเลสวตฺตุนิ ฯ อาฆาตวตฺตุนิ
ปเนตฺถ อนตฺถํ เม อจฺริตฺติอาทินํ ปทานํ วเสน อวิกุปฺปีตพฺเพ
ขานุกณฺฎกาทิมฺหิปี อฏฺฐาเน อุปฺปนฺนาฆาเตน สทฺธิ วุตฺตานิ ฯ
มิจฺจตฺเตสุ มิจฺจลาณานฺติ ปาปฺกิริยาสุ อุปายจินฺตาวเสน ปาปี
กตฺวา สุกตํ มยาติ ปจฺจเวกฺขณาการเณ อุปฺปนฺโน โมโห ฯ
มิจฺจาวิมุตฺตตีติ อวิมุตฺตตฺสเสว สโต วิมุตฺตติสญฺญิตา ฯ เสสิ สพฺพตฺต
อุตฺตทานตฺถเมวาทิ ฯ

ทสกนินฺทเทโส นิฏฺฐิตโต ฯ

ตณฺหาวิจฺริตฺตนิทฺทเทเส ตณฺหาวิจฺริตฺตานีติ ตณฺหาสมุทาจารา
ตณฺหาปวตฺติโย ฯ อชฺฉตฺตติกฺกสฺส อุปาทายาติ อชฺฉตฺตติกํ ขนฺธปฺลยจํ
อุปาทาย ฯ อิทฺถหิ อุปโยคตฺถเต สามิวจฺนํ ฯ อสฺมีติ โหตีติ
ยเทตํ อชฺฉตฺตํ ขนฺธปฺลยจํ อุปาทาย ตณฺหามานทิกฺกจิวเสน
สมุหคฺคาหโต อสฺมีติ โหติ ตสฺมี สตีติ อตฺถโล ฯ อิตฺถสฺมีติ
โหตีติอาทิสฺส ปน เอวํ สมุหโต อหนฺติ คหณฺเณ สตี ตโต

*เล่มที่ 47 ขุทฺตกวิงฺคนิทฺเทโส หน้า 825

อนุปนิชาย จ อนุปนิชาย คหณญจาติ(๑) ทฺวิธา คหณฺ โหติ ฯ

ตตฺถ อนุปนิชายาติ อญฺญํ อากาโร อนุปคฺมุม สกฺภาวเมว
อารมฺมณฺํ กตฺวา อิตฺถสฺมิตฺติ โหติ ขตฺติยาทีสุ อิทํ ปกาโร
อหนฺติ เอวํ ตณฺหามานทิกฺกุจิวเสเนว โหตีติ อตฺถโธ ฯ อิทํ ตาว
อนุปนิชาย คหณฺ อนุปนิชาย คหณฺ ปน ทฺวิธํ โหติ สมฺโต
จ อสมฺโต จ ตํ ทสฺเสตฺถุ เอวสฺมิตฺติ จ อญฺญตาสฺมิตฺติ จ
วุตฺตํ ฯ ตตฺถ เอวสฺมิตฺติ อิทํ สมฺโต อนุปนิชาย คหณฺ ฯ ยถา
อัย ขตฺติโย ยถา อัย พุราหฺมโณ เอวํ อหฺมปฺปิตฺติ อตฺถโธ ฯ
อญฺญตาสฺมิตฺติ อิทํ ปน อสมฺโต คหณฺ ยถายํ ขตฺติโย ยถายํ
พุราหฺมโณ ตโต อญฺญตฺตา อหํ หีนโน วา อธิโก วาติ
อตฺถโธ ฯ อิมานิ ตาว ปจฺจุปฺปนฺนวเสน จตฺตารี ตณฺหา-
วิจฺริตานิ วุตฺตานิ ฯ (๒) ภวิสฺสนฺตฺติอาทีนํ ปน จตฺตารี อนาคตวเสน
วุตฺตานิ ฯ เตสฺส(๓) ปุริมจตฺตฺเก วุตฺตฺนเยเนว อตฺถโธ เวทิตฺตฺพุโป ฯ

อสฺมิตฺติ สสฺสโต อสฺมิ ฯ สาสฺมิตฺติ อสฺสโต อสฺมิ ฯ
อสฺมิตฺติ สตฺสฺมิตฺติ วา ปาโฐ ฯ ตตฺถ อตฺถิตฺติ อส(๔) นิจฺจสฺเสตฺถํ
อริวจฺนํ ฯ สิทฺตีติ สตํ อนิจฺจสฺเสตฺถํ อริวจฺนํ ฯ อิติ อิมานิ
เทว สสฺสจฺเจทวเสน วุตฺตานีติ เวทิตฺตฺพพานิ ฯ อิตฺโต ปฺรานิ
สฺยฺนฺตฺติอาทีนํ จตฺตารี สํสยปฺริวิตฺตฺกฺวเสน วุตฺตานิ ตานิ

๑. ม. อนุปนิชาย จ อนุปนิชาย จาติ ทวิธา ฯ

๒. ม. อัย ปาโฐ นตฺถิ ฯ ๓. ม. เตสฺส ฯ ๔. ม. อสฺมิ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 826

ปุริมจตุกเก วุตตนเยเนว อตุลโต เวทิตพพานิ ฯ อปาหํ สियนฺติ-
อาทีนึ ปน จตุตาริ อปี นามาคํ ภเวยฺยนฺติ เอวํ ปตฺตนา-
กปฺปนวเสน วุตตานิ ตานึ ปุริมจตุกเก วุตตนเยเนว
เวทิตพพานิ ฯ เอวเมเตสุ

เทว ทิฏฺฐิสีสา จตุตาริ สุทฺธสีสา สีสมฺลกา
ตโย ตโยติ เอตานิ อฏฺฐารส วิภาวเย ฯ

เอเตสุ हि สสฺสจฺเจทวเสน วุตตา เทว ทิฏฺฐิสีสา
นาม ฯ อสฺมิมิติ ภวิสฺสนฺติ สियนฺติ อปาหํ สियนฺติ เอเต จตุตาริ
สุทฺธสีสาเอว ฯ อิตฺถอสฺมิมิตฺตาทโย ตโย ตโยติ ทฺวาทส สีสมฺลกา
นามาคิ เอวเมเต เทว ทิฏฺฐิสีสา จตุตาริ สุทฺธสีสา ทฺวาทส
สีสมฺลกาติ อฏฺฐารส ตณฺหาวิจริตฺตมฺมาเวทิตพพา ฯ

อิทานิ ปฏฺฐิปาฎิยาว เต ชมฺเม ภาเชตฺวา ทสฺเสตฺถุ กถญจ
อสฺมิมิติ โหติตฺตาทิ อารทฺธํ ฯ

ตตฺถ กถญจ ชมฺมํ อนวการี กริตฺวาติ รูปเวทนาทีสุ
กถญจ เอกชมฺมมฺปิ อวินิพฺโปกํ กตฺวา เอเกกโต อคฺคเหตฺวา
สมฺมุโหว คเหตฺวาติ อตฺถโธ ฯ อสฺมิมิติ ฉนฺทํ ปฏฺฐิตฺตํ ปญจกฺขนฺธ
นिरวเสสโต คเหตฺวา อหนฺติ ตณฺหํ ปฏฺฐิตฺตํ ฯ มานทิฏฺฐิสฺสุปี
เอเสว นโย ฯ ตตฺถ กิณฺจาปี อัย ตณฺหาวิจริตฺตนิทฺเทโส
มานทิฏฺฐิโย ปน น วินา ตณฺหาเย ตสฺมา ตเทกฏฺจวเสน
อิธ วุตตา ฯ ตณฺหาสีเสน วา ปปญฺจจตฺตมฺปิ อุตฺตทิฏฺฐิ

*เล่มที่ 47 ขุททกวิภังคนิทเทโส หน้า 827

ตํ อุทเทसानุรูปเนว นิตุทิสิตุมปิ มานทัญญโย คหิตา ฯ
ตณฺหาปปลญจํ วา ทสฺเสนโต เตเนว สทฺธิ์ เสสปปญเจปิ ทสฺเสตฺถุ
เอวมาห ฯ ตสฺมี สติ อิมานิ ปปลญจิตานีติ ตสฺมี อสฺมีติ
ฉนฺทํ ปฏฺฐิตตฺติอาทินา นเยน วุคฺเต ปปลญจตฺเตย สติ ปฺน
อิมานิ อิตฺถสฺมีติ วาติอาทินิ ปปลญจิตานิ โหนตฺติ อตฺถโธ ฯ

ขตฺติโยสฺมีติอาทิสฺ อภิเสกเสนามจฺจาทินา ขตฺติโย อหํ
มนฺตชฺฌเนนโปโรหิจฺจาทินา พุราหุมนฺ อหํ กสิโครกฺขาทินา
เวสฺโส อหํ อสฺติคพฺยาภฺงกิตาย สฺทฺโท อหํ กิหิพฺยณฺชเนน กหตฺถโธ
อหนฺติ อิมินา นเยน อตฺถโธ เวทิตพฺโพ ฯ เอวํ อิตฺถสฺมีติ
โหตฺติ เอวํ ขตฺติยาทิสฺ ขตฺติยาทิปฺปการํ อตฺตนิ อฺปฺปาทยิตฺวา
อิตฺถํปกาโร อหนฺติ โหติ ฯ ยถา โส ขตฺติโยติอาทิสฺ ยถา
โส อภิเสกเสนามจฺจาทินา ขตฺติโย ตถา อหฺมปิ ขตฺติโยติ
อิมินา นเยน อตฺถโธ เวทิตพฺโพ ฯ ทฺตฺติยนเย ยถา โส อภิเสก-
เสนามจฺจาทินา ขตฺติโย นาทิ ตถา ขตฺติโย อหํ ปน ตโต
หิโน วา เสฏฺโฐ วาติ อิมินา นเยน อตฺถโธ เวทิตพฺโพ ฯ
ภวิสฺสนฺนฺติอาทินิทฺเทสาทิสฺปิ เอเสว นโย ฯ

เอวํ อชฺฌตฺตฺกสฺส อฺปาทาย ตณฺหาวิจฺจิตานิ ภาเชตฺวา
อิทานิ พาทิสฺส อฺปาทาย ตณฺหาวิจฺจิตานิ ภาเชตฺถุ ตตฺถ
กตฺมานีติอาทิมาย ฯ

ตตฺถ พาทิสฺส อฺปาทายาติ พาทิรี ขนฺธปปลญจํ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 828

อุปาทาย ๆ อิทมปิ หิ อุปโยคตฺเถ สามิวจันฺ ๆ อิมินาติ อิมินา
รูปเณ วา ๆเปฯ วิญญาเณน วาฯ อวเสสํ ปน อุตฺตสวาทเร
ตาว วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ นิตฺตสวาทเร ปน อวการี
กริตฺวาติ วินิพฺพโกถํ กตฺวาฯ อิมินา อสฺมิมิตฺติ จนฺทํ ปฏฺฐิตกตฺติ-
อาทิสฺสุ อิมินา รูปเณ วา ๆเปฯ วิญญาเณน วาติ เอวํ
ปญฺจกฺขนฺเช เอกทสฺสโต กเหตุวา อิมินา อหนฺติ จนฺทาทีนํ
ปฏฺฐิตกตฺติ เอวมตฺโต เวทิตพฺพํฯ

อิมินา ขตฺติโยสฺมิมิตฺติอาทิสฺสุ อิมินา จตฺเตน วา ขกฺเคน
วา อภิเสกเสนามจฺจาทีนํ วา ขตฺติโย อหนฺติ เอวํ ปุริมฺนเยเนว
อตฺโต เวทิตพฺพํฯ อิมินาติ ปทมตฺตเมว หิ เอกฺถ วิเสโสฯ
ยถา โส ขตฺติโยติอาทิสฺสํ อิมินาติ วุตฺตปทมเมว วิเสโสฯ
ตสฺมา ตสฺส วเสน ยถา ขตฺติโย เอวํ อหฺมปิ อิมินา ขกฺเคน
วา จตฺเตน วา อภิเสกเสนามจฺจาทีนํ วา ขตฺติโยติ เอวํ
โยเชตฺวา สพฺพปเทสฺสุ อตฺโต เวทิตพฺพํฯ อิมินา นิจฺโจสฺมิมิตฺติ
ปญฺจกฺขนฺเช อนวการี กริตฺวา รูปาทิสฺสุ เอกเมว ฐมฺมํ อหนฺติ
กเหตุวา อิมินา ขกฺเคน วา จตฺเตน วา อหํ นิจฺโจ ฐโวติ
มญฺญติฯ อจฺจุเจททิจฺฉิมฺปิ เอสฺว นโยฯ เสสํ สพฺพตฺถ
วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ

อิตฺติ เอวรूपานํ อตีตานํ จตฺตีสํสาติ เอกกสฺส ปุคฺคกสฺส
อตีเต จตฺตีสํฯ อนาคตานํ จตฺตีสํสาติ เอกกสฺสเสว อนาคเต

*เล่มที่ 47 ธรรมทวิงฺคนิทฺเทโส หน้า 829

ฉตฺตีส ฯ ปจฺจุปฺปนฺนานิ ฉตฺตีสํติ เอเกกฺสฺส วา ปุคฺคฺลสฺส
ยถาลาภวเสน พหุณฺฺนํ วา ปจฺจุปฺปนฺเน ฉตฺตีส ฯ สพฺพสฺตฺตานํ
ปนฺนํ เอกํเสเนว อตีเต ฉตฺตีส อนาคต ฉตฺตีส ปจฺจุปฺปนฺเน
ฉตฺตีสํติ เวทิตพฺพานิ ฯ อนนฺตฺตา หิ อสทิสตณฺฺหามานทิกฺุจิกฺเภา
สฺตฺตา ฯ อฏฺฐสฺตํ ตณฺฺหาวิจฺริตํ (๑) โหตีติ เอตฺถ ปนฺนํ อฏฺฐสฺตสฺงฺขาตํ
ตณฺฺหาวิจฺริตํ โหตีติ เอวมตฺถ อตฺถโถ(๒)เวทิตพฺโพ ฯ เสถํ สพฺพตฺถ
อตุตฺตานตฺถเมวาทิ ฯ

ตณฺฺหาวิจฺริตนิทฺเทโส นิฏฺุจโถ ฯ

ทิกฺุจิกตนิทฺเทเส พุรหฺมชาเล เวยฺยากรณฺเติ พุรหฺมชาล-
นามเก เวยฺยากรณฺเ ทินฺนิกายสฺส ปจฺมสฺตฺตณฺเเต ฯ วุตฺตานํ
ภควตฺติ สตฺถารา สยํ อาหจฺจ ภาสิตานิ ฯ จตฺตาโร
สสฺสตฺวาทาทิอาทิสฺส เต จ โภณฺโถ สมณฺพฺราหฺมณฺนา กิมาคฺมฺม
กิมารพฺก สสฺสตฺวาทา สสฺสํ อตุตฺตานญจ โลกญจ ปญฺญเปนฺติ
จตุหิ วตฺถุหิตี(๓)อาทินา พุรหฺมชาเล วุตฺตณฺเเนว ปภโถ จ
อตุตฺถ จ เวทิตพฺโพติ ฯ

สมุโหวิโนทนียา วิงฺควณฺุจกถาย

ขุทฺทกตฺถวิงฺควณฺณา ฯ

อิทานิ ตทณฺฺนตฺเร ธรรมทวิงฺเก ปาลีปริจฺเจโท ตาว
เอวํ เวทิตพฺโพ เอตฺถ หิ อาทิตฺว ขนฺธาทีนํ ทฺวาทสนฺนํ

๑. ม. อฏฺฐตณฺฺหาวิจฺริตสฺตํ ฯ ๒. ม. เอวมตฺถโถ ฯ

๓. ที. ส. ๕/๒๗/๑๖ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 830

โกฏฐาธานัน วเสน สพฺพสงฺคาหิกวาโร นาม วุฑฺโฒ ทฺติโย
เตสฺสเยว ฐมฺมานัน กามชาตฺวาทีสุ อุปฺปตฺตานุปฺปตฺติทสฺสนวาโร
นาม ตฺติโย ตตฺถเวย ปริยาปนฺนาปริยาปนฺนทสฺสนวาโร นาม
จตฺตุโถ ตีสุ ฐมฺมิมฺสุ อุปฺปตฺติกฺขณฺเ วิชฺชमानาวิชฺชमानฐมฺม-
ทสฺสนวาโร นาม ปญฺจโม เตสฺส ฐมฺมานัน ฐมฺมนฺตรวเสน
ทสฺสนวาโร นาม ฉฺชโร คตฺตีสุ อุปฺปาทกมฺมอายุปฺปมาณทสฺสน-
วาโร นาม สตฺตโม อภิญฺญเยยฺยาทีวาโร นาม อญฺจโม
สารมฺมณานารมฺมณวาโร(๑) นาม นวโม เตสฺส ขนฺธชาติฐมฺมานัน
ทิฏฺฐสฺสตาทีวเสน สงฺกเหตุวา ทสฺสนวาโร นาม ทสโม
กฺุสลตฺตติกาทีวเสน สงฺกเหตุวา ทสฺสนวาโร นาม ฯ

เอวํ ทสฺสทึ วาเรหิ ปริจฺฉินฺนุนาย ปาลิยา ปจฺเม ตาว
สพฺพสงฺคาหิกวาเร อวิจฺจโตะ ยาว ภวคฺคํ เอตฺถนฺตเร กตฺติ
ขนฺธชาติ ปุจฺฉิตฺเต เอโกตฺติ วา ฯเปฯ จตฺตาโรตฺติ วา ฉาตฺติ
วา อวตฺตวา ปญฺจาตฺติ วุฑฺฒํ สมตฺตโถ อญฺโฆ นตฺถิตฺติ อตฺตโน
ฉานพฺลํ ทีเปนฺโตะ ปญฺจกฺขนฺธชาติ ปุจฺฉานฺรูปี วิสฺสชฺชนัน อาท ฯ
ยถาปุจฺฉัน วิสฺสชฺชนนฺนฺหิ สพฺพญฺญพฺยากรณัน นามาทิ วุจฺจติ ฯ
ทฺวาทสฺยาตฺตนาณิตฺวาทีสุปี เอเสว นโย ฯ รูปกฺขนฺธาทินัน ปเกโท
ขนฺธวิภังคาทีสุ วุฑฺฒนเยเนว เวทิตฺพุโป ฯ

ทฺติยวาเร เย ฐมฺมา กามภเว กามชาตฺสมฺภูตฺตานญจ

๑. ม. สารมฺมณานารมฺมณวาโร ฯ

*เล่มที่ 47 ธรรมทวิภังคกถา ๓๓ หน้า 831

สตตานิ อุปปชฺชนติ กามชาตฺยํ ปริยาปนฺนา วา อปริยาปนฺนา
วา เต สพุเพ สงฺกเหตุวา กามชาตฺยา ปญฺจกฺขนฺชาตฺยาที
วฺตุตฺติ ๑ รูปชาตฺยาทีสุปี เอเสว นโย ๑

ยสฺมา ปน รูปชาตฺยปริยาปนฺนํ สตตานิ ฆานาย-
ตนาทีนํ อภาเวน คนฺชาตนาทีนํ อายตนาทีกัจจํ น กโรนฺติ
ตสฺมา รูปชาตฺยา ฉ อายตนา นว ชาตฺยิตฺยาที วฺตุตฺติ ๑

ยสฺมา จ โอกาสวเสน วา สตฺตูปฺตฺตฺวเสน วา
อปริยาปนฺนชาตฺ นาม นตฺถิ ตสฺมา อปริยาปนฺนชาตฺยาที
อวตฺวา ยํ ยํ อปริยาปนฺนํ ตํ ตเวท ทสฺเสตฺถุ อปริยาปนฺเน กติ
ขนฺชาตฺยาที วฺตุตฺติ ๑

ตติยวาเร กามชาตฺยปริยาปนฺนาติ กามชาตฺยกฺขนฺญฺเจน
ปริยาปนฺนา ตนฺนํ สฺสิตา ตทนฺโตคฺธา (๑) กามชาตฺเตว สงฺขยํ
คตฺตาติ อตฺถ โธ ๑ เสสฺปเทสุปี เอเสว นโย ๑ ปริยาปนฺนาติ
ภวเสน โอกาสวเสน จ สตฺตูปฺตฺตฺวเสน (๒) วา ปริจฺฉินฺนา ๑
อปริยาปนฺนาติ ตถา อปริจฺฉินฺนา ๑

จตุตฺถวาเร เอกาทสายนฺนํติ สทฺททายตนาทฺทชฺชานํ ๑ ตถฺหิ
เอกนฺเตน ปฏฺฐิสฺนฺธิยํ น อุปปชฺชติ ๑ อิมินา นเยน สพุพฺพถ
อตฺถ โธ เวทิตฺพุโป ๑ สตฺตเก เทวานํ อสุรานนฺติ คตฺวเสน
อวตฺวา อวิเสเสน กพฺภเสยฺยกานนฺติ วฺตุตฺติ ๑ ตสฺมา ยตฺถ
๑. ม. ตทนฺโตคฺตา ๑ ๒. ม. อยํ ปาโจ นตฺถิ ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 832

ยตุถ คพฺภเสยฺยกา สมภวนฺตฺติ ตตุถ ตตุถ เตสํ สตุตฺตายตฺตานี
เวทิตฺพฺพานี ฯ ตถา ธาตุโย ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตฺตานตุตฺตเมว ฯ
 ปฺลยฺจมาเร ยํ วุตฺตพฺพํ ตํ ฐมฺมสงฺคหฺภูจกถาย วุตฺตเมว ฯ
 ณฺภูจวาระ ปฺลยฺจหิ กามคฺุณฺเหิ นานปฺปกาเรหิ วา
อิทฺฐิวิเสเสหิ ทิพฺพนฺตฺติ เตวา ฯ สมฺมตฺติเตวาติ เทโว เทวீติ
เอวํ โลกสมฺมตฺติยา เตวา ฯ อุปฺปตฺติเตวาติ เทวโลเก อุปฺปนฺนตฺตา
อุปฺปตฺติยา เตวา ฯ วิสุทฺธิเตวาติ สพฺเพสํ เทวานํ ปุชฺชารหา
สพฺพกิลฺเลสวิสุทฺธิยา เตวา ฯ ราชานนฺติ มุทฺธาภิสิตฺตา ขตฺติยา ฯ
เทวียติ เตสํ มहेสิโย ฯ กุมาราคิ อภิสิตฺตราชฺฐํ อภิสิตฺตเทวีย
กฺุจฺฉิสฺมี อุปฺปนฺนกุมาราย ฯ
 อุโปสถกมฺมํ กตฺวาติ จาตุทฺทสาทิสฺสุ อญฺุจฺงคสมฺนฺนาคตฺติ
อุโปสถํ อุปฺวสิตฺวา ฯ
 อิทานิ ยสฺมา ปรีตฺตทานาทิปฺลยฺณกมฺมํ มนฺุสฺสโสภกฺุยตฺตาย
ปฺจฺจโย มตฺตโส กตฺติ มนฺุสฺสโสภกฺุยตฺตาย อธิมตฺตํ อธิมตฺตภาเวปี
นानปฺปการเกทโต นานปฺปการสฺส ขตฺติยมหาสาลาทิภาวสฺส
ปฺจฺจโย ตสฺมา ตสฺส วเสน อุปฺปตฺติเกทํ ทสฺเสนฺุโต อปฺเปกฺุจฺเจ
คหฺปตฺติมหาสาลานนฺุติอาทิมาย ฯ
 ตตุถ มหฺนฺุโต สาโร เอเตสนฺุติ มหาสารา รการสฺส
ปฺน ลการํ กตฺวา มหาสาลาคิ วุตฺตํ ฯ คหฺปตฺติโยว มหาสาลา
คหฺปตฺติสฺสุ วา มหาสาลาคิ คหฺปตฺติมหาสาลาย ฯ เสเสสุปี เอเสว

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 833

นโย ๑

ตตถ ยสฺส เกเห ปจฺฉิมฺนฺเตน จตฺตาทิสโกฏฺฐิณํ นิธานคตํ
โหติ กหาปณานญจ ปญจ อมฺพณานิ ทิวสวพฺยไซ นิกฺขมตี
อัย คหปติมหาสาโล นาม ๑

ยสฺส ปน เกเห ปจฺฉิมฺนฺเตน อสฺสีโกฏฺฐิณํ นิธานคตํ
โหติ กหาปณานญจ ทส อมฺพณานิ(๑) ทิวสวพฺยไซ นิกฺขมตี
อัย พุราหฺมณมหาสาโล นาม ๑

ยสฺส ปน เกเห ปจฺฉิมฺนฺเตน โกฏฺฐิตฺถนํ นิธานคตํ
โหติ กหาปณานญจ วิสตี อมฺพณานิ ทิวสวพฺยไซ นิกฺขมตี
อัย ขตฺติยมมหาสาโล นาม ๑

สหพฺยตฺนตี สหาวํ สภาคา หุตฺวา นิพฺพตฺตฺนตีตี อตุโถ ๑

จาคุมหาราชิกานนฺตืออาทิสฺ จาคมหาราชิกา นาม สีนฺรุ-
ปพฺพตฺตฺส เวมฺชเณ โหนตี เตสฺ เกจิ ปพฺพตฺตฺฏกาปี เกจิ
อากาสฏฺฐกา(๒) เตสฺ ปรมฺปฺรา จกฺกวาพพฺพตฺตี ปตฺตา ๑
จิจฺจาทาปโทสิกา มโนปโทสิกา สิวลาหกา อญฺหฺวลาหกา
จฺนฺทิมมาเทวปฺตฺโต สฺริโยเทวปฺตฺโตตีเอเต สพฺเพปี จาคมหา-
ราชิกเทวโลกฏฺฐกาเอว ๑ เตตฺตีสฺ ชนา ตตฺถ อฺปฺปฺนฺนาตี
ดาวตีสา ๑ อปีจ ดาวตีสาตี เตสฺ เทวานํ นามเมวาตี วุตฺตี
เตปี อตฺถิ ปพฺพตฺตฺฏกา อตฺถิ อากาสฏฺฐกา ๑ เตสฺ ปรมฺปฺรา
๑. อมฺพณานีตี ภเวยฺย ๑ ๒. ม. เตสฺ ปพฺพตฺตฺฏกาปี อตฺถิ
อากาสฏฺฐกาปี ๑

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 834

จกุกวาพพพุดตี ปตตยา ฯ ตถา ยามาทีนัง ฯ เอกเทวโลเกปี
หิ เทวานัง ปรมุปร่า จกุกวาพพพุดตี อปฺปตตยา นาม
นตฺถิ ฯ ตตฺถ ทิปฺพสุขัง ยตา ปยาตา สมฺปตฺตยาติ ยามา ฯ
ตฺถุจฺจา ปหฺภูจฺจาติ ตฺฐิตา ฯ ปกฺคิปปฺภฺยิตฺตารมฺมณโต อติเรเกณ
รมิตฺตูกามกาลลล ขถารุจฺเจต กามโกเก(๑)นิมฺมิณฺตีวา นิมฺมิณฺตีวา
รมนฺตีติ นิมฺมานรฺตี ฯ จิตฺตัจจํ ฌตฺวา ปเรหิ นิมฺมิเตสุ
โกเกสุ วสํ วตฺเตนฺตีติ ปฺรนิมฺมิตฺตวสฺวตฺตีติ ฯ

อปฺปปี วา ภฺยโยติ ทฺถิยํ วสฺสสฺสํ อปฺปตฺตวา วิสาย วา
ตีสาย วา จตฺตวาพีสาย วา ปญฺญาสาย วา สกฺกฺจฺยา วา
วสฺสเสหิ อธิกมฺปิ วสฺสสฺสนฺตี อตฺถโธ ฯ สพฺพมฺปิ เหน็ด ทฺถิยํ
วสฺสสฺสํ อปฺปตฺตตฺตฺตวา อปฺปนฺตี วุตฺตีติ ฯ

พฺรหฺมปาริสฺสชฺชาทีสุ มหาพฺรหฺมานัง ปาริสฺสชฺชา ปรีจาริกาทิ
พฺรหฺมปาริสฺสชฺชา ฯ เตสํ ปุโรหิตภาเว จิตฺตาทิ พฺรหฺมปุโรหิตา ฯ
วณฺณวณฺตตฺตาย เจว ทีฆายุกตฺตาย จ มหฺนฺโต พฺรหฺมาติ
มหาพฺรหฺมา เตสํ มหาพฺรหฺมานัง ฯ อิมํ ตโยปี ชนา
ปจฺมชฺฌานภฺมฺมิมิ อเอกตลล วสฺนฺตี อายฺยอนฺตรํ ปน เนลํ
นानา ฯ ปรีตฺตวา อากา เอเตสฺนฺตี ปรีตฺตวาภา ฯ อปฺปมาณา
อากา เอเตสฺนฺตี อปฺปมาณาภา ฯ ทณฺฑทฺทีปิกาย อจฺจ วิย
เอเตลํ สรฺรโต อากา ฉิขฺชิตฺตวา ปจฺฉิขฺชิตฺตวา ปตฺนฺตี วิย
๑. ม.โกเก ฯ

*เล่มที่ 47 ธรรมททยวิงฺกนิตุเทโส หน้า 835

สรตติ วิสุตฺตตีติ อากฺขสฺสรา ฯ อิมเปี ตโย ชนา ทุตติยชฺฌานภูมียิ
เอกตเล วสนฺตติ आयुอนฺตริ ปน เนสิ นานา ฯ ปริตฺตา
สุภา เอเตสนฺตติ ปริตฺตสุภา ฯ อปฺปมาณา สุภา เอเตสนฺตติ
อปฺปมาณสุภา ฯ สุเกน โอกิณฺณา วิกิณฺณา สุเกน สริรปฺปภา
วณฺเณน เอกกฺขณา สุวณฺณมณฺชฺสา ย จปีตสมฺมุชฺชิตกาณฺจน-
ปีณฺทสฺสสิริกาตี สุกฺกิณฺหา ฯ อิมเปี ตโย ชนา ตุตติยชฺฌาน-
ภูมียิ เอกตเล วสนฺตติ आयุอนฺตริ ปน เนสิ นานา ฯ

อารมฺมณฺณานตฺตตาคี อารมฺมณฺสฺส นานตฺตภาโว ฯ มนสิ-
การนานตฺตตาคีสุปี เอสว นโย ฯ เอตฺถ เอกสฺส ปจฺจวิกสิณฺ
อารมฺมณฺ โหตี ฯเปฯ เอกสฺส โอทาทกสิณฺนฺตติ อิทํ
อารมฺมณฺณานตฺตํ ฯ เอโก ปจฺจวิกสิณฺ มนสิกโรตี ฯเปฯ เอโก
โอทาทกสิณฺนฺตติ อิทํ มนสิการนานตฺตํ ฯ เอกสฺส ปจฺจวิกสิณฺ
ณฺนุโท โหตี ฯเปฯ เอกสฺส โอทาทกสิณฺนฺตติ อิทํ ณฺนุทนานตฺตํ ฯ
เอโก ปจฺจวิกสิณฺ ปตฺถนํ กโรตี ฯเปฯ เอโก โอทาทกสิณฺนฺตติ
อิทํ ปณฺธิรณานตฺตํ ฯ

เอโก ปจฺจวิกสิณฺวเสน อธิมฺุจฺจติ ฯเปฯ เอโก โอทาทกสิณฺ-
วเสนาคี อิทํ อธิมฺุกฺขณานตฺตํ ฯ เอโก ปจฺจวิกสิณฺวเสน จิตฺตํ
อภินิหารตี ฯเปฯ เอโก โอทาทกสิณฺวเสนาคี อิทํ อภินิหาร-
นานตฺตํ ฯ เอกสฺส ปจฺจวิกสิณฺปริจฺจินฺนุทนกปฺลฺยา โหตี ฯเปฯ
เอกสฺส โอทาทกสิณฺปริจฺจินฺนุทนกปฺลฺยาตี อิทํ ปฺลฺยานานตฺตํ ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 836

ตตถ อารมมณมนสิการา ปุพฺพภาเคน กถิตา ฯ
ฉนฺทปณฺธิอริโฆกาภินิหารา อปฺปนายปี วตฺตุนฺติ อุปฺจารปี
ปญฺญา ปน โลกียโลกุตฺตรมิสฺสกา กถิตา ฯ

อสลฺยสฺตฺตานนฺติ สลฺยวาวิริทสฺตฺตานํ ฯ เอกจฺเจ หิ
ติตฺถายตเน ปพฺพชิตฺวา จิตฺตํ นิสฺสาย รชฺชนทฺสฺสนมฺยุหนานิ
นาม โหนฺตฺติ จิตฺเต ทอฺถํ ทิสฺวา อจิตฺตกภาโว นาม
โสภโณ ทิฏฺฐชฺมมฺนิพฺพานเมตฺตุนฺติ สลฺยวาวิรํ ชเนตฺวา ตตฺตฺรูปคํ (๑)
สมาปฺตตี ภาเวตฺวา ตตฺถ นินฺทิตฺตุนฺติ เตสํ อุปฺปตฺติกฺขณ
เอโก รุปกฺขนฺโธเยว นินฺทิตฺตุนฺติ ฯ จตฺวา นินฺทิตฺโต จิตฺโกว
โหติ นิสฺสิตฺวา นินฺทิตฺโต นิสฺสินฺโนว นินฺทิตฺวา นินฺทิตฺโต
นินฺทิตฺวา ฯ จิตฺตกมฺมรูปกสฺสทิสฺสา หุตฺวา ปญฺจ กปฺปสฺตานิ
ติฏฺฐนฺติ ฯ เตสํ ปริโยसानเ โส รุปกาโย อนฺตรชยติ
กามาวจรสลฺยวา อุปฺปชฺชติ เตน อิชฺ สลฺยวูปฺปาเทน เต เทวา
ตมฺหา กายา จุตฺตติ ปญฺญาณนฺติ ฯ

วิปฺปลา ผลา เอเตสฺนฺติ เวหฺปฺผลา ฯ อตฺตโน สมฺปตฺติยา
น หายนฺติ (๒) อวิหา ฯ น กญฺจิ สตฺตํ ตปฺปนฺตฺติ
อตฺปฺปา ฯ สุนฺทรา ทสฺสนา อภิรฺูปา ปาสาทิกาทิ สฺทสฺสา ฯ
สฺกฺกฺจฺ ปสฺสนนฺติ สฺนฺทรเมเตสํ วา ทสฺสนนฺติ สฺทสฺสึ ฯ สพฺเพหิเยว
คุณฺเหหิ จ ภวสมฺปตฺติยา จ เชฏฺฐา นตฺถตฺถ กนฺนิฏฺฐาติ
๑. ม. ตตฺตฺรูปคํ ปญฺจมํ ฯ ๒. ม. อัยฺ น หายนฺตฺติ ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 47 ธรรมททยวิภังคนิทเทโส หน้าที่ 837

อกนิฏฐา ฯ

อากาसानญายตน์ อุปคตาคี อากาसानญายตญูปคา ฯ
อิตเรสุปี เอสเว นโย ฯ อิติ ฉ กามาวจรา นว พุรหุมโลกา
ปลญจ สุตทฐาวาสา จตตารโ อรูปา อสญญสตุตเวหปผลเอหิ สทฐี
ฉพพิสตี เทวโลกา มนุสสุสโลเกน สทฐี สตุตวีสตี ฯ

ตตุถ สมมาสมพุทฺเชน มนุสฺसानัน เทวานญจ อายัน
ปริจฺจันนิทมาเนน จตฺตสุ อปาเยสุ ภูมฺมเทเวสุ จ อายุน
ปริจฺจันนิทิตํ ตํ กสมฺมาติ นิรเย ตาว กมฺมเมว ปมาณํ ฯ
ยาว กมฺมํ น ชียตี น ตาว ปจฺจนตี(๑) ฯ ตถา เสสอปาเยสุ ฯ
ภูมฺมเทวานมฺปิ กมฺมเมว ปมาณํ ฯ ตตุถ นิพฺพตฺตา หิ เกจิ
สตุตฺตาหมตฺตํ ติฏฺฐจฺจนตี เกจิ อทฺตมาสํ เกจิ มาสํ กปฺปปี
ติฏฺฐจฺมานาปี อตฺถิเยว ฯ

ตตุถ มนุสฺเสสุ คิหิภาเว จิตาเยว โสตาปฺนนาปี โหนฺติ
สกาทาคามิผลมฺปิ อนาคามิผลมฺปิ อรหตุตผลมฺปิ ปาปฺปนฺติ ฯ
เตสุ โสตาปฺนนาทโย ยาวชีวิ ติฏฺฐจฺจนตี ชีณาสวา ปน
ปรินิพฺพายนฺติ วา ปพฺพชนฺติ วา ฯ กสมฺมา อรหตุตํ นาม
เสฏฺฐจฺจฺโณ คิหิสังคํ หีนํ ตํ หีนตฺยา อุตฺตมคฺคณฺ์ ชาเรตุ
น สกฺโกติ ฯ ตสมฺมา เต ปรีนินิพฺพายิตฺตูกามา วา ปพฺพชิตฺตูกามา
วา โหนฺติ ฯ ภูมฺมเทวา ปน อรหตุตํ ปตฺวาปี ยาวชีวิ ติฏฺฐจฺจนตี
๑. ม. น ตาว จวฺนตี ฯ

*เล่มที่ 47 สมุโหวิโนทนี หน้า 838

ฉสุ กามาวจรเทเวสุ โสตาปนุสกกทาคามิโนว ยาวชีว์ ตัญจนุตติ
อนาคามินา รูปภวํ คนตุํ วัฏฏติ จีณาสเวน ปรินิพพายิตุํ ฯ
กสฺมา นิตฺยโนกาสสฺส อภาวา ฯ รูปาวจรารูปาวจรสฺส สพฺเพปิ
ยาวชีว์ ตัญจนุตติ ตตฺถ รูปาวจร นิพฺพตฺตา โสตาปนุสกก-
ทาคามิโน น ปฺน อีธาจฺจนุตติ ตตฺถเว ปรินิพพายิตุํ ฯ
เอเต หิ ฌานลาภีอนาคามิโน (๑) นาม ฯ

อภฺยสมาปตฺติลาภินํ ปน ก็ นียเมตติ ปคฺคณฺชฌานํ ฯ
ยเทวสฺส ปคฺคณฺ โหติ เตน อุปฺปชฺชติ ฯ สพฺเพสฺส ปน
ปคฺคณฺสฺส ก็ นียเมตติ ปตฺถนา ฯ ยตฺถ อุปฺปตฺตี ปตฺถติ
ตตฺถเว อุปฺปชฺชติ ฯ ปตฺถนาย อสฺติ ก็ นียเมตติ มรณ-
สมเย สmapนุสสมาปตฺติ ฯ มรณสมเย สmapนุนา นตฺถิ ก็
นียเมตติ เนวสญฺญานาสญฺญาตฺนสมาปตฺติ ฯ เอกํเสน หิ
โส เนวสญฺญานาสญฺญาตฺเน อุปฺปชฺชติ ฯ นวสฺส พุรหฺมโลเกสฺส
นิพฺพตฺตอริยสวากานํ ตตฺถรูปตฺติเยว โหติ อุปฺปตฺติปิ น
เหฏฺฐูปตฺติ ฯ ปุณฺณชฺชนานํ ปน ตตฺถรูปตฺติปิ โหติ อุปฺปตฺติปิ
เหฏฺฐูปตฺติปิ ฯ ปญฺจสฺส สฺสทฺธาเวสสฺส จตฺตสฺส จ อารูปฺเปสฺส
อริยสวากานํ ตตฺถรูปตฺติปิ โหติ อุปฺปตฺติปิ ฯ ปจฺมชฺชฌาน-
ภูมิมิยํ นิพฺพตฺโต อนาคามิ นว พุรหฺมโลเก โสเชตฺวา มตฺถเก
จิปโต ปรินิพฺพตฺติ ฯ เวหฺพผลา อกฺกนิฏฺฐา เนวสญฺญานาสญฺญา-
๑. ม. ฌานอนาคามิโน ฯ

*เล่มที่ 47 ฐมมททยวิงฺกนิตุเทโส หนา 839

ยตนนฺติ อิมํ ตโย เทวโลกา เสฏฺฐภวํ นาม ฯ อิมํสุ ตีสุ
จําเนตฺสู นีพฺพตฺตอนาคามิโน เนว อุตฺถํ คจฺจนฺติ น อโ
ตฺตถ ตตฺถเถว ปรีนิตฺตํ อิทเมตฺถ ปกิตฺตํ กํ ฯ

สตฺตมวารํ สลฺกขณปรีคฺคาหิกาย อภินฺถาย วเสน
อภินฺถายตฺตา เวทิตฺตพฺพา ฅาตตีรณปหานปรีณฺณํ วเสน
ปรีณฺณายตฺตา ฯ สํ จ รุปกฺขนฺโธ อภินฺถายโย ปรีณฺณายโย
น ปหาตพฺพิตฺตอทิสฺสู ฅาตตีรณปรีณฺณํ วเสนเนว เวทิตฺตพฺพา
สมุทฺยสจฺจํ อภินฺถายโย ปรีณฺณายโย ปหาตพฺพนิตฺตอทิสฺสู ปหาน-
ปรีณฺณาวเสนาคี(๑) ฯ

อภฺจมวารํ รุปาทิอารมฺมณํ จกฺขุวิณฺญาณาทินํ วเสน
สํารมฺมณานารมฺมณตฺตา(๒) เวทิตฺตพฺพา ฯ นวมวารํ อุตฺตํ ตํ โถเยว ฯ

ทสมวารํ ปี ยํ วตฺตพฺพํ สียํ ตํ สพฺพํ ตตฺถ ตตฺถ
ปญฺหาปฺจจกฺวารํ วุตฺตเมวาคี ฯ

สมุโหวิโนทนียา วิงฺกญฺจกถาย

ฐมมททยวิงฺกควณณา นิตฺตํ ฯ

๑. ม. ปหานปรีณฺณาวเสน ฯ ๒. ม. สํารมฺมณานารมฺมณตฺตา ฯ

เอตตาวตา จ

อภิธมฺมํ เทเสฺนโต	ธมฺมกรฺรธมฺมการวฺยุตฺตานิ
เทวานํ เทวปุเร	เทวคณฺสทฺสฺสปริวารो ฯ
ทฺตฺติยํ อทฺตฺติยปุริโส	ยํ อาท วิภังฺกปฺปกรณํ นาโถ
อฏฺฐารสฺหิ วิภังฺเกหิ	มณฺฑิตมณฺฑทเปยฺยคุโณ ฯ
อตุลปฺปกาสนตฺถํ	ตฺสฺสาหํ ยาจิโต จิตฺคุณฺน
ยตินา อทฺนชฺคตินา	สฺพทฺธินา พุทฺธโฆเสฺน ฯ
ยํ อารภี รจยิตฺถุ	อฏฺฐกถํ สฺนิปฺเณสฺส อตฺเตสฺ
สมุโหวิโนทฺนโต	สมุโหวิโนทฺนี นาม ฯ
ไปราณภูจกถานํ	สาร์ อาทาย สฺวา อยํ นิฏฺฐํ
ปตฺตฺตา อนนฺตรายเณ	ปาลิยา ภาณวารเหหิ ฯ
จตฺตฺตาพีสาย ยถา	เอเกน จ เอวเมว สพฺเพปิ
นิฏฺฐํ วชนตฺถุ วิมลา	มโนรธา สพฺพสฺตฺตฺตฺตฺตฺตํ ฯ
สทฺธธมฺมสฺส จิตฺตฺถํ	ยณฺจ อิมํ รจยตา มยา ปุณฺณํ
ปตฺตํ เตน สมตฺตํ	ปาปฺณตฺถุ สทฺทวโก โลโก ฯ
สฺวจิรํ ติฏฺฐตฺถุ สทฺธธมฺโม(๑)	ธมฺมาภิรโต สทา ภวตฺถุ โลโก
นิจฺจํ เขมสฺสุภิกฺขาภิ-	สมฺปทา ชนปทา โหนฺตฺตฺติ ฯ
ปรมวิสฺสุทฺธสทฺธาพุทฺธิวิริยปฺปฏิมณฺฑิตฺเตน	สีลาจารชฺชววมทฺท-

วาทิคุณฺสมุทฺยสมุทฺติเตน สกสมฺยสมยฺนฺตรคหนฺชฺโฆคฺคาหณฺสมตฺเตน

๑. ธมฺโม ฯ

ปณฺญาเวยฺยตฺตฺยสมนฺนาคเตน ติปิฏกปริยตฺตฺยปฺปเกเท สาฏฺฐกเถ
สत्ถุ สาสเน อปฺปฎฺฐิตตฺตฺยปฺปภาเวน มหาเวยฺยากรเณน
กรณสมฺปตฺตฺยชนิตฺตฺยวินิคุตฺตมธฺโรพารวจนเนลวณฺณยฺยตฺตฺยเตน ยฺยตฺต-
มุตฺตวาทีนา วาทิเวรเณ มหากวีนา ปภินฺนปฺปฎฺฐิตสมฺภิตาปริวาร
ฉพฺภิตฺตฺยปฺปเกทคฺคณฺณปฺปฏฺฐิตตฺตฺยเต อุตฺตริมนุสฺสชฺรเม สฺยปฺปตฺตฺยจิต-
พฺพุตฺตฺยีนํ เถรวสฺสปฺปทีปานิ เถรานํ มหาวิหารวาสีนํ วิสาละการ-
ภูเตน วิปฺลวิสฺสทฺตฺยพฺพุตฺตฺยนา พฺพุตฺตฺยโสมฺโสติ กรูหิ คหิตนามเชยฺยเณ
เถเรณ กตา อํยํ สมุโหวิโนทนี นาม วิภังคกฺกุฏกถา ฯ

ดาว ติฏฺฐตฺตฺย โลกสฺมี	โลกนิตฺตฺยเรณีนํ
ทสฺเสนตี กุลปฺตฺตฺยานํ	นยํ ปณฺญาวิสุตฺตฺยชา ฯ
ยาว พฺพุตฺตฺยโชติ นามมฺปิ	สุตฺตฺยจิตฺตฺยสฺส ตาทีโน
โลกมฺหิ โลกเชยฺยจฺจสฺส	ปวตฺตฺยตี มहेสิโนติ ฯ
ยาว ติฏฺฐตฺตฺย เสเลนฺโท	ยาว จนฺโท วิโรจตี
ดาว ติฏฺฐตฺตฺย สทฺตฺยโม	โคตมสฺส ยสฺสตีโนติ ฯ

